

H. Meil del. et sc.

NAPOLI

M. ACCI PLAVTI

QVAE SVPERSVNT

COMOEDIAE

CVM COMMENTARIO

EX

VARIORVM NOTIS ET OBSERVATIONIBVS

EX RECENSIONE

IOH. FREDERICI GRONOVI

ACCESSERE EX EIVSDEM

LECTIONIBVS PLAVTINIS

NOTVLAE ASTERISCO NOTATAE

CVM PRAEFATIONE

IO. AVGVSTI ERNESTI

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

PARS PRIMA

LIPSIAE

IMPENSIS GOTTH. THEOPHILI GEORGI

IMPRESSIT VDALR. CHRISTIANVS SAALBACH

CIƆIƆCCLX

IO. AVGVSTVS ERNESTI
LECTORI ERVDITO
S.

Non vel *Plauti* ipſius, vel exempli Gronouiani commendandi cauſſa, praefari huic editioni ſuſcepi, quamquam ita eram rogatus ab eo, qui recoquere Gronouianum *Plautum* induxit in animum. Nam *Plautum* quidem ipſum quid attinet commendare ſtudiis iuuentutis ad legendum et cognoſcendum, qui tot commendationes ſuas, eaſque magnas et notas iam dudum, habet, proprietatem ſermonis latini, quanta in nullo alio de ſcriptoribus latinis reperitur, antiquitatis, prouerbiorum, ſententiarum bonarum, venuſtatis etiam et leporis plurimum? quae ſunt omnia et ad latinitatis intelligentiam, et ad bene loquendum ac ſcribendum, praeſertim in genere familiari et tenuiori, ad ingenii denique ipſius cultum vtiliſſima. Quamquam fortaſſe non alienum ſit, cohortari iuuentutem ad illa bona quaerenda, et capeſſenda: cum, non propter ignorationem eorum, (quis enim ea non praedicat, aut praedicari audiuit?) ſed propter alias quaſcunque cauſſas ſcholis exulet *Plautus*, nec ſit in manibus ſtudioſorum, legaturque magnopere. Superiori ſeculo, vt nihil de Camerariano dicam, cum haec eſſet in his terris opinio, e *Taubmanni* diſciplina vel renata tum, vel aucta, et ab diſcipulis eius propagata, vt in latini ſermonis accuratiori ſcientia comparanda vel incipiendum videretur a *Plauto*, vel plurimum ei tribuendum, quot editiones ſemiſeculari tempore, non dicam in Germania, ſed in vna Vitembergenſi vrbe factae ſunt, direptis

celeriter cuiuſque editionis exemplis: cum inde a principio huius ſeculi ad hunc vſque annum vix vnam poſſimus factam recordari. Quo magis probaui conſilium renouandarum per typographicas operas Comoediarum Plautinarum, quo etiam ſtudium legendi renouari poſſe videbatur: praeſertim cum exprimendum operis daretur exemplum Gronouianae editionis, quae et contextum Plautinum quam emendatiſſimum haberet, et facem lucidam ad intelligendum lectoribus non ſatis doctis praeferret.

Non eſt facile alius de ſcriptoribus latinis, qui aeque male ac *Plautus* tractatus fuerit ab iis, qui eum emendatiorem reddere cuperent: idque ei accidit ab tanto pluribus, quanto ſaepius noua exempla, diuenditis quae ante curata eſſent, deſiderarentur: praeſertim cum plerique ad eam rem parum vel ab ingenio ac doctrina, vel potius ab libris bonis, inſtructi accederent. Qui aliis porro ſaluti fuerunt, numeri poetici, refrenanda corrigendi, id eſt, corrumpendi libidine, hi vero *Plauto* certiſſimam peſtem attulerunt, dum quiſque ad eas, quas ſibi opinione finxerat, metri leges vteunque, vel addendo, vel detrahendo, vel mutando, reuocaret, et iis parere cogeret. Animaduertit hoc primus, quod ſciam, *Simo Carpentarius* Pariſienſis, qui *Plauti* Comoedias a. 1513 ſine loci et typographi nota, ſed, vt opinor, *Lugduni* (eſt enim et forma literarum non abhorrens a *Quinctiliano* Lugdunenſi, et in capite idem typographi inſigne apparet) edidit ſub hoc titulo: *M. Plauti Sarſinatis Comedie XX Varroniane ex antiquis recentioribuſque*

que exemplaribus inuicem collatis diligentiſſime emendate. Nam in praefatione in hanc ſententiam de exemplaribus Plautinis ſcribit: *Cum decem menſibus Plautinas Comoedias, quae iam tot virorum etiam eruditorum manibus pertractatae ſunt, et diurna verſarem manu, verſarem et nocturna, contractis multis exemplaribus, inueni ſane, multa eſſe addita, mutilata, contortuplicata, diſſona, quam plurima adulterata, et praepoſtere commutata, quae nemo doctus digna Plautino eloquio iudicaret.* Sed cauſſam corruptionis ex libidine inprimis fulciendorum aut concinnandorum verſuum ad leges metricas agnouit *Nicolaus Angelius*, qui anno poſt, Florentiae apud *Iuntam*, noui exempli *Plautum* edidit, editores ſuperiores, docens, *multa ad tenuem ex literarum vicinitate coniecturam, plura pro captu et commodo ſuo ad implendos pedum numeros inſeruiſſe:* quo cum plane conſentientia iudicat *I. F. Gronouius.* Quo minus optabile eſt, homines doctos rurſus eo delabi errore opinionis, vt ſicut in *Terentio* factum a *Bentleio*, ita ad leges poeticas refingi velint *Plautum*, nec doluerit, vt opinor, idem ille *Gronouius*, ſibi a Bentleio (ad *reliquias Menandri p.* 54) obiectam ignorantiam ſenarii in *Plauto* conſtituendo, cum ipſe merito reprehenderit eum, qui reuocare priſtinam illam rationem, *Plauti* ad leges metricas corrigendi, tentarat; pungens, preſſo nomine, *Aug. Buchnerum*, virum diſertum, ſed ad hanc rationem emendandorum veterum auctorum neque vſu et diſciplina accommodatum, neque librorum copia idoneorum inſtructum, qui a. 1645 talis exempli *Plautum Vitembergae* edid at, itemque *Boxhornium*, qui illam

 talem

talem editionem Lugduni quinque annis poſt repetierat.

Sed quoniam in hunc ſermonem incidimus, age, breuiter demonſtremus, per quos viros et quomodo textus Plautinarum fabularum ad hanc puritatem, non illam quidem abſolutam, ſed tamen vehementer probandam ac praeferendam priſtinae deprauationi et interpolationi, peruenerit. Primi ergo, eodemque tempore, hoc egerunt ii, quos ſupra dixi, *Carpentarius* Pariſiis, et *Angelius* Florentiae. Et *Carpentarii* quidem profeſſio, et in titulo operis quem ante poſui, et in praefatione, ſane magnifica eſt. Nam ſuum ſi quis exemplum contulerit cum antiquis codicibus (editiones intelligi manifeſtum eſt) iis praeſertim, qui tum *Mediolani*, tum *Venetiis*, annis proximis impreſſi fuerint, eos a ſuo ita diſcrepare animaduerſurum, vt vnius aſtri lumen a ſplendore ſolis diſcrepet. Cuiuſmodi praedicationibus editorum veterum quam parum ſit credendum, etſi non ignoramus: ſunt enim, vt vſitatae, ita plerumque vanae et inanes: tamen hanc aliquid ex vero trahere res docet, ſed ita, vt, quicquid ab eo emendationis acceſſit *Plauti* fabulis, id a comparatione editorum Codicum ductum videatur. Quamquam habet XXVIII verſus in fine *Aulullariae*, quae a ſuperioribus editionibus, quas quidem vel ipſe vidi, vel Plautini interpretes, abſunt, quoſque temere ſibi vindicat Gryphiana, et in aliis exemplis deſiderari ait. Sed fortaſſe et hos ex editione aliqua antiquiori ſumſit, quae vel ipſa non eſt viſa editoribus, vel negligentius, vt ſaepiſſime in hoc genere factum obſeruauimus, inſpecta et excuſſa.

excuſſa. Neque enim, pro cetera iactantia operae ſuae, tacuiſſet, ſi quid eiuſmodi, in libris ſcriptis inuentum, ſuae editioni addidiſſet: et ſolam correctionem vitiorum in praefatione oſtentat. Aliquanto plus praeſtitiſſe videri poteſt *Nic. Angelius*, qui exemplis Florentinis Iuntinae officinae caſtigandis praefuit. Nam et inſititia verſuum fulcimenta et inſititias ad iamborum numerum explendum voces collatis libris eiecit, nec coniecturis in emendando et reponendis aliis verbis indulſit, ſed meliora modo repoſuit ea, quae in libris inueniſſet; quod in Orationibus quoque Ciceronis ab eo multis locis commode factum oſtendimus anno ſuperiori, cum de earum editionibus ageremus. Ceterum eam editionem cum Carpentariana comparando didicimus, hanc multis locis melius ordinare verſus, qui in Iuntina perturbatiores ſaepe reperiuntur, duobus in vnum contractis, aut vno integro et dimidiato altero, vt poſt exemplo perſpicue docebimus, cum de Aldina dicemus. Illud editio *Angelii* habet praecipuum, quod prima *Bacchidibus* Prologum et Actus primi initium addidit, de quo magnificentius in praefatione loquitur, quam res erat. Nam ſe reſtituiſſe Prologum et initium Actus primi ait, diligentia ſua inuentum, cum ipſe totum hoc additamentum in capite fabulae ſubdititium, vt eſt, iudicet. Ex quo, vt hoc quoque obiter admoneamus, falſum fuiſſe *Gronouium* patet, cum in adnotatiuncula ad caput *Bacchidum* poſita, hoc auctarium Colonienſi *Giſb. Longolii* editioni, tradit, deberi, cum et in Gryphianis, quae Longolianam praeceſſere, reperiatur, vt iam *Taubmannum*

 admo-

admonuiſſe reperi. Praeterea ſcenas *Moſtellariae* perturbatiores ante, earumque membra diſiecta et confuſa ad ordinem meliorem redegit, qui tamen et ipſe duobus locis melius a *Camerario* eſt conſtitutus. Verum totum hoc, quod his *Plautus* debet, admodum leue eſt, ſi comparetur cum Cameraríana caſtigatione. Nam quae interea *Aldi* et *Gryphii* officinae dedere, ea qualia ſint, facile vel coniectura adſequentur hi, qui harum editiones recte cognouere. Nam, vt alias iam admonui, Aldina vſa eſt plerumque exemplis Iuntinis, vt viciſſim Iuntina Aldinis, quae quidem priora eſſent, et Gryphiana Aldinis. Itaque Aldina editio, quamquam pollicetur reſtituta carmina *Plauti*, praeſertim in menſum ſuum, vt eſt in titulo, et *Fr. Aſulanus*, in praefatione, ſe ait vſum exemplo, quod ab ipſo *Aldo* et *Eraſmo* caſtigatum eſſet, tamen id aut totum falſum eſt, aut ad vitia operarum manifeſta pertinet: nec id nobis eſt animaduerſum, quam plurimis locis collatis. Nam prorſus exemplum Iuntinum exprimit, vt Gryphiana. Res perſpicua admodum fiet comparantibus *Moſtellariam*, quae omnium maxime eſſe indicio poteſt, vnde quaeque editio ducta ſit, propter diuerſum ſcenarum ordinem et verſuum diuerſitatem. Nam primo, ordo ſcenarum, qui ab *Angelio* eſt conſtitutus, idem eſt in Aldina et Gryphiana, et eadem eſt verſuum diuerſitas a Carpentariana. Exemplum, quod perſpicuum ſit, hoc eſſe poteſt. Actus tertii ſecunda ſcena in editione Iuntina deſinit in verſu quinto et nonageſimo: *Magni ſunt oneris, quicquid imponas, vehunt;* vbi continuat ſcenam Camerariana. Idem facit Aldina.

na. Verſus porro ſcenae, vt ibi eſt, nouae ſunt in principio hi:

Nunc illum ego hinc ex inſidiis auſculto, an colloquar?
Congrediar. Heus Teuropides. TE. hem! quis me nominat?
TE. Seruus hero multum ſuo. quo me miſeras omne affero
Impetratum. TE. Quid illic deſtitiſti obſecro tam diu.

omnes, vt ſequentes, totidem literis ſunt in Aldina: cum in Carpentariana huiuſmodi ſint, fere vt in Camerariana:

Nunc auſculto: an colloquar: congrediar,
Heus Teuropides. TE. hem quis me nominat?
TR. Hero ſeruus multum ſuo, quo me miſeras affero omne
imperatum,
TE. Quid illuc obſecro, tam diu deſtitiſti, etc.

Illud etiam obſeruaui. Iuntina addit Actuum numeros, prima, quod ſciam. Idem facit Aldina iisdem locis. *Gryphium*, vt ad ceteros pergamus, ſecutus eſt *Rob. Stephanus*. At hic quoque Aldinum exemplum ſecutus eſt, ſaltem in ed. 1529. nam alteram a. 1535. in qua concinnanda viginti exemplaria collata dicuntur, vt docet *I. A. Fabricius*, non vidi. Primus *Ioachimus Camerarius* operae pretium fecit, non tam editionibus, in quibus nihil certae ſpei, ſuperioribus, quam antiquiſſimis et optimis Codicibus MStis comparandis, per quos ita *Plautum* correxit, vt prope nouus videri poſſet; vt merito ſoſpitator *Plauti* appelletur. Nam ipſe in praefatione negat, eſſe facile verſum, qui ſit ſine aliqua emendatione ſua. Camerariani Codices cum poſt eſſent bibliothecae Palatinae illati, *Plauti* autem Comoediae rurſus tentatae ab iis, qui verſus ad ſuas leges

concinnatos cuperent, *Gruterus*, et Camerarianis et aliis Codd. vſus, reſtituit eum ſuae integritati a. 1592. Huic tertius acceſſit *I. Fr. Gronouius*, qui et Camerarianis Gruterianiſque inuentis et aliis ſex Codicibus vſus eſt, non illis quidem, vt ipſe fatetur, comparandis cum Camerarianis, ſed bonis tamen vel hac de cauſſa, quod plerumque Camerarianorum lectiones firmant: de quo ipſius *Gronouii* narratio adiri poteſt. Ita quicquid boni habet *Plautus* in libris editis, id tribus Germanis debet, cuius nationis etiam hi fuere, qui eius Comoedias primi formulis typographicis expreſſas dedere, *Iohannes Colonienſis* et *Vendelinus Spirenſis*. His quartus accedere velle videbatur *Chriſtius* noſter: ita enim interdum loquebatur. Et credibile erat, eum aliquid, quod non contemnendum eſſet, effecturum: propterea, quod multorum annorum publicas praelectiones conſumſerat enarrandis *Plauti* Comoediis. Sed et hanc et alias ſpes irritas fecit et valetudo viri et mors, quae nobis eum citius, quam timueramus, abſtulit. In Schedis quidem eius nihil repertum eſt, quod ad hanc rationem pertineret: at in librorum apparatu nonnulla ad hoc conſilium pertinentia venire vidimus, non illa quidem magni pretii, ſed tamen ad hanc rationem profutura. Interea ergo, dum aliquis exiſtat, qui, libris antiquis et bonis adiutus, tollat, quicquid reliquum eſt in his Comoediis vitii, quod facilius optare licet, quam ſperare, vtemur textu eo, qui illorum, quos ante dixi, triumuirorum curae et iudicio debetur. Nam illud, ſerio optandum eſt, ne accidat *Plauto*, vt aliquis eius Comoedias ex ingenio ad leges poeticas refingere conetur,

netur, quod *Bentleius* in *Terentio* fecit, et in *Plauto* ſe facturum minatus eſt, ne rurſus *Plautum*, vix maiori ex parte receptum, paulatim perdamus. Quamquam, niſi vehementer fallimur, ita illam rationem vanitatis conuicit *Fr. Harius*, rectius latini poetae ſecuritati et integritati conſulens, quam hebraici ac diuini conſuluit, vt non nimis timendum ſit *Plauto* a tali periculo.

Duos interpretes probabiles nactus eſt *Plautus*, alterum ſui ingenii et doctrinae copiis fretum, *Lambinum*, alterum *Taubmannum*, qui, quicquid alii ad bene intelligendum vel in Commentariis ad *Plautum*, vel ſparſim in libris ſuis dixiſſent, in Commentarii continuum corpus redigeret, adſperſis tamen etiam ſuis. Nam qui ante hos, ſub initia inſtauratarum literarum, in *Plautum* ſcripſere, temporum illorum rationem ſecuti, Scholiis eiuſmodi inſtruxere *Plautum*, quorum longe maximam partem hodie nemo deſideret, qui ad *Plautum* legendum accedat. Atque etiam hi meliores, inprimis *Lambinus*, permulta habent eiuſmodi in ſingulis prope paginis, quae fortaſſe in lectionibus ſcholaſticis recte dicantur, non autem in Commentario: in quo difficiliorum explicationes, et exquiſitiora de rebus et verbis requiruntur. Itaque optime fecit *Gronouius*, cum delectum habuit eorum, quae vel ab illis, vel ab aliis, ad explicandum et illuſtrandum *Plautum* ſcripta eſſent, iiſque addidit de ſuo, quae vel ad cognoſcendam interiorem latinitatem, vel ad ſenſum obſcurorum locorum, aut iocorum Plautinorum vim et venuſtatem pertinerent. Quod ille ita omnibus probauit inſtitutum, vt eius

eius editio ceteris omnibus etiam hac de cauſſa praeferretur. Quo magis gratam rem putamus ſtudioſis literarum latinarum feciſſe librarium, quod hanc editionem, cuius iam oppido rara, et hanc ob cauſſam cariora, quam pro voluminis modo, facta erant exempla, renouauit. Non ignoramus, poſt *Gronouium* plura multis locis dicta eſſe a doctis hominibus, per quae aliquid nouae vel emendationis vel lucis acceſſurum Plautinis Comoediis putarent. Neque nobis difficile erat, indicare talia multa, quae ſub nominibus ſuis adderentur: nec alii, quaerere in libris Criticorum, et ad ſua loca referre. Sed placuit hoc relinquere ei, qui nouum Commentarium in *Plautum* aliquando ſcribere ſuſciperet, et ſola ea, quae *Gronouius* dediſſet, repetere. Ne tamen plane nihil praecipui haberent haec exempla Plautina, ſuaſi, vt e *Lectionibus* eiuſdem *Gronouii Plautinis*, quae ante non ita multos annos edita ſunt e Commentariolis, exceptis olim ab aliquo *Gronouii* in ſcholis *Plautum* enarrantis auditore, deligerentur, ſimilia iis, quae ab ipſo iam edita eſſent, h. e. quae vel ad lectionis emendationem, vel ad locorum difficilium explicationem, vel denique ad latinitatis exquiſitioris intelligentiam pertinerent. Eam curam, cum labore corrigendorum ſpeciminum typographicorum, ſuſceperat *Enocus Chriſtianus Aug. Otho* A. M. harum literarum non vulgari ſcientia praeditus, quem non minus aliis probaturum diligentiam confidimus, quam nobis probauit. Ita Vale, Lector docte, et bonis huius editionis fauens vtere. Scr. *Lipſiae* prid. Id. Apriles.

IOH.

IOH. FREDERICI GRONOVII PRAEFATIO

AD

L E C T O R E M

MACCII PLAVTI Fabulis ad aliquam nitoris priſtini ſpeciem et in manus hominum reuocandis praeter ceteros operam nauarunt ſuperiori ſeculo vir in primis magnus Ioachimus Camerarius, nec minus inſignis claritate literarum Dionyſius Lambinus; infinitis locis alter fidarum membranarum ope reſtitutis, alter perpetuo commentario illuſtratis. Acceſſere dein certatim belli et politi homines, Ianus Sambucus, Iuſtus Lipſius, Ianus Mellerus Palmerius, Ianus Guilelmius, Literarum in Academia noſtra et propemodum omni libero Belgio pater et princeps Ianus Douza cum cognomine filio, Gaſper Schoppius, Ioannes Meurſius, Simon Vlricus Piſtoris, Valens Acidalius, Franciſcus Diſſaldeus: quorum pleroſque etſi iuuenilis calor vltra, quam debuit, prouexerit, et mors, antequam matureſcere poſſent, exſtinxerit, negari tamen nequit, multa illos non inepte molitos et diuinitus cogitaſſe. Horum omnium (praeter poſtremum, quem videre non potuit) ſelectos flores in vnum commentarii corpus contulit Fridericus Taubmannus. Eodem tempore breuia, quae margines cuiuſque paginae caperent, ſcholia collegit Philippus Pareus. Erat cum maiori ſpe aſſequendi doctum ſermonem, et in eo proficiendi, lectionem tanti ſcriptoris ingredi: multum tamen etiam infectae et manum deſiderantis materiae reſtabat. Taceo nunc nodos vel latentes vel agnitos, et adhuc inſolubiles, quos Καιρὸς ὁ πανδαμάτωρ identidem exiſtenti alicui ad coniecturam ſagaci reſeruat. Inoleuerat in renatae Critices infantia, vt bonum factum putarent conſolidare ac complanare lacunas, et hiatus, qui alicubi diſcedebant manifeſti. Sic paſſim pro ſuo quiſque captu interpolarunt veteres auctores, et eos centunculis deformatos, quam ſuos et ſinceros vna cum naeuis, quibus antiqua ab auctoritate nulla remedium erat, verſari maluere. Quae periculoſa ratio et merito poſtea eruditis damnata eo valuit in noſtro, vt et plurima, quae per ἀποσιώπησιν prolata erant, complerent, et non modo verſus atque hemiſtichia,

chia, ſed integra diuerbia canticaque, integros actus commini-ſcerentur: alii in editionibus infelicibus exoleſcere non finerent, et velut ex veteri codice producerent: quidam inde in teſtimonium citarent, quae neque illi nec cuiquam Latino in buccam aut ſolum venerant. Sed et verſuum Comicorum leges quum condidiſſent, duram ſcilicet impoſuerunt ipſi ſibi prouinciam ſub iſtas leges omnem Plautum cogendi. Quod quia ſaepenumero parum procedebat (praeſertim vocales non colliſas in finibus et initiis vocum committere veritis: quanquam et Epici, *Inſulae Ionio in magno,* et *foemineo vlulatu,* et *Parrhaſio Euandro.* ſed et vetuſtiſſimi etiam citra neceſſitatem carminis *D* interponerent, vt *praedad, dictatored, marid, pucnandod, altod.* quam literam ſic ſaepius olim, quam nunc hic, videre fuiſſe nemo negauerit.) quum igitur ſaepe parum cederent accurati illi, quos requirebant, verſus, ius ſibi dederunt paſſim inferendi particulas, pronomina, verbum ſubſtantiuum et ſimilia, alibi eadem exſtirpandi, interdum voces tranſponendi vel in eodem vel de verſu in verſum, ſecus atque in MSS. et priſcis editionibus inuenerant: idque non pudenter ac raro, ſed quotquot paginis. Huic malo ſtrenue occurrit Ianus Gruterus, collatis diligentiſſime duobus exemplaribus Camerarianis: quibus in prioribus octo fabulis (quae alteri deerant) accedebant ſex Palatini: et ſpuria illa induxit: ſicubi admiſit aliquid, quod vel ſenſus dictabat, vel verſus poſtulare videbatur, id aliis litteris, ſtatim vt dignoſci poſſet, expreſſit. Ante annos tredecim rurſum venditatus in Saxonibus Plautus ſub clari nominis praeconio. Iactabatur hoc eſſe verborum et ſenſuum textum, quod conſtituerat Gruterus: non viſum tamen faciendum, vt perpetuo exemplo inhaererent: ſed meliora ſubiecta, quoties recepta ſcriptura interpretationem omnem refugeret, idque locis pauciſſimis. Honeſta oratio, ſi dictis facta ſuppeterent; ſi opera appareret. Verum non modo iſtic ille velut ἐκ νάρθηκος Plautus exhibitus eſt, ſed etiam recollectum, quicquid Gruterus lolii et quiſquiliarum euellerat: rurſum traiectae et commutatae locis voces, aliae expunctae: denique omnia, quae ante ſalutiferam illam manum offenderant, repoſita, et, vt fieri ſolet, nouis mendis accumulata. Qua in re tametſi potiſſima culpa eſt illorum, qui vt malae mercis laudatorem inuenirent, mentiti ſunt, et apud eum finxerunt ſe praeſtitiſſe, quod ſuſque deque habuerunt: tamen et parum conſuluit exiſtimationi ſuae, qui hominibus nihil

hil niſi lucrum ſpectantibus tam facile credidit, et de non probato opere, tanquam ſi vnicus eius exactor fuiſſet, pronuntiauit. Non iam dicam neceſſe eſt, quam ſobrie ac frugaliter accurauerit penſum ſuum, qui quinquennio poſt idem mangonium, velut puerum meritorium praetexta et bulla, charta et typo tam venuſto, hoc in oppido, conueſtiuit. Praefatur ille quidem, neſcio quem iuuenem, quem ſollicite atque intente rem tractare deprehenderit, cum melioribus editionibus et maxime poſtrema, cuius modo meminimus, quod exſignandum erat exemplar, contuliſſe: ſed nouimus phaleras iſtas. Homines pudentes et ſani, qui ſe ad antiquitatis doctae monumenta renouanda occupant, maius ſciunt id negotium eſſe, quam quod adoleſcentulis poſſit delegari. Et citius deprehenderit, quod pueri in ſaba, quam alterius diligentiam, qui tam ſecors ipſe et huius operae iuxta praeſtandae atque exigendae par eſſet. Prorſus eandem recoxit et repoſuit cramben, niſi quod inter varias lectiones et diuinationes margini allitas (non minore negligentia attribuentes manuſcriptis, quae Mſſ. omnino non ſunt, aut quaſi omnium eſſet, quod vnius eſt; referentes ad coniecturam, quod eſt ſcriptorum; ad veteres codices, quod mendoſarum editionum: nomina inſtar vetuli et obliuioſi nomenclatoris male reddentes, et non ſuis auctoribus inuenta adſcribentes: denique varietatibus coniecturiſue nulla mentione dignis et iamdudum reiectis tantummodo obturbantes) interdum vt editoris proximi limae ſpecimina annotantur, quae ſunt operarum aberrationes. Quum propius eſſet factum nihil quam vt tertia quoque fraus ſuſciperetur, interceſſi, et quod in me fuit, caui, forte magis, dolore perituri olei et laboris et emptorum lectorumque fruſtratui habendorum miſericordia, quam conſilio, rem nec opinatam aggreſſus. Nondum enim ludum mihi T. Liuius dabat, aut tantum largiebatur otii, vt quemquam praeterea reſpicerem; et typographus nihil aliud, quam vt aliqui ſuum munus ornarem, rogauerat, cui ex veteri coniectaneorum noſtrorum penu paucis notulis ſubminiſtratis ſatis me gratificaturum putabam. Prehendi tamen et volutare coepi exemplar, quod operae erant ſecuturae, et occurrentibus paſſim, quae dubitationem adferrent, Gruterum adhibui. Cuius induſtriam etſi ſpretam viderem, ab ipſo autem multa ſecus atque ab ſuperioribus informata, nec in Notis, quas ille Taubmannianis commentariis attexuit, mentio-

nem fieri, cur a vulgatis receſſerit, certum tamen habui antiquioribus illum auctoribus, ſcriptis nimirum membranis, vti maluiſſe. Hic profuerunt mihi excerpta Palatinorum codicum, quae Philippus Pareus parauerat quidem, vt publicaret, ſed quum ob molem voluminis, nihil praeter varias lectiones continentis, non reperiret, qui ſumptum et officinam praeſtaret, ſupremo iudicio mihi reliquit. Sic paullatim ingraueſcente hac cura, et ex perfuſoria in ſeriam verſa, quandoquidem inter iſtos interdum diſconueniebat, ſiue palam, quod adfirmabat hic, negaret alter; ſiue operae peccaſſent; ſiue denique tacitum quid tranſmiſiſſent vterque; nec officio meo nec deſiderio ſtudioſorum me ſatisfacturum cenſui, niſi meis crederem oculis, manuque exaratos, quos nanciſci poteram, et ipſe inſpexiſſem. Quos referam neceſſe eſt, quales fuerint, et vnde acceperim, tum vt de mea fide conſtet curioſis et ab hoc exemplo, quod modo coargui, diffidentibus, tum vt virorum praeſtantiſſimorum ac celeberrimorum humanitati vicem rependam. Tres igitur membranaceos ſuppeditauit ex lecta ſua et pretioſa huius generis copia Iſaacus Voſſius: quorum antiquiſſimus, quadratus, orditur ab Aululariae act. II ſc. II verſ. 12. MEG. *Quid tu ſolus;* et eam fabulam ſuo habet loco inter omnes tertiam; finit autem in Epidici act. II ſc. II verſ. 60. *Obſecro muliebri Libere*, vt ibi legitur: Alter integrum retinet, quod ei creditum eſt, nempe octo priores comoedias: Tertius incipit ab Amphitruonis act. I ſc. II verſ. 43. *Faciam ita, vt vis:* finit autem cum Aulularia, quemadmodum et ſecundus: nam vterque eam poſt Epidicum collocant. Nec plures numero nec alio ordine complexum Chartaceum (ex quo explicationes quaſdam vocabulorum non magnae rei affert in Notis, qui antehac ei dominus fuit, in caetera etſi non contemnendo parum vſus) commodauit Adrianus Iunius, ludi literarii, qui eſt Amſtelaedami, moderator grauiſſimus. Quintum in membranis Marquardus Gudius, a quadriennii peregrinatione, ſupra quam dici poteſt, eleganter ac muſice tranſacta redux: In his prima Amphitruo, tertia Aulularia, poſtrema Epidici act. V ſc. II verſ. 28. *Frugi tu homo Apocides.* Acceſſit in Pergamena ſcriptus, quem bibliotheca publica huius Academiae ſuppeditauit, eo gratior, quod hic inueniebam eas fabulas, quae in iſtis deſiderabantur. Codex maximae formae eſt: principium Aſinariae act. I ſc. III verſus ſeptimus: *Ego pol iſtunc porti-*

portitorem: finis Truculenti act. I ſc. III verſ. 102. *Nondum adveniſſe miror*. Decedunt illi quidem duobus Camerarianis, et ſe inferiores fatentur: facile tamen in ſecundo ſunt pretio, et magni vel ob hoc ipſum faciendi, quod illorum auctoritatem fere conſeruant, aut ambobus aut vtique alteri, ſubſcribentes: interdum etiam docte ac diligenter ab ea diuortunt, vt nulli tam felix et extra communia poſitus librario ſtilus contigit, qui ſemper bene prouenerit, nuſquam deerrauerit. Quod in Caeſaris Auguſti chirographo ſaepe non literae modo, ſed ſyllabae permutatae aut praeteritae conſpicerentur, communem hominum errorem appellat Suetonius. Vellem quoque etiam iampridem collatos et expenſos tranquille atque otioſe habuiſſem, non per trepidationem ac tumultum, coepto iam opere, praelis ſine intermiſſione mouentibus, centies interpellatus et per diuerſa diſtractus. At, haec vtcunque me impedirent, quod licuit tamen induſtria atque indefeſſo labore penſaui, et dedi operam, vt haberes Plautum maiorem partem Iani Gruteri, ſed hunc quoque multis partibus emendatiorem. Tentauimus et ipſi Marte noſtro compluribus iocis et dictis germanos ſonos aut aptos ſenſus reddere, qui priorum ſagacitatem fugiſſe videbantur; vt quidem partim nunc inter malleum et incudem, quod dicitur, ſe dederunt; partim iam pridem in conditis habebamus. Neque effudimus, quicquid erat prae manu: ſed acerbo cum delectu produximus, quae iudiciis aequis nos probaturos ſperabamus. In lance ſatura obſeruationis multorum nihil eſt, quod ego praeſtare debeam: interdum altero oculo adſpicere vacauit, interdum minus: ſuos habent quaeque adſcriptos auctores, quibuſcum, ſicubi titubatum quis putarit, agere poterit. Vale et hanc ſubitam condictamque velut coenulam ſine faſtidio accipe. L. B. A. CIↃIↃCCLXVIIII.

DE PLAVTO

ET EIVS SCRIPTIS

VETERVM AVCTORVM

TESTIMONIA

VARRO Parmenone, apud Nonium, in *Poſcere*, id eſt, accipere.

In *Argumentis* Caecilius poſcit palmam, in *Ethesin* Terentius, in *Sermonibus* Plautus.

Cicero lib. I de Officiis.

Duplex omnino eſt iocandi genus; vnum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcenum: alterum elegans, vrbanum, ingenioſum, facetum: quo genere non modo *Plautus* noſter et Atticorum antiqua Comoedia, ſed etiam Philoſophorum Socraticorum libri ſunt referti.

Idem Tuſcul. Quaeſt. lib. I.

Serius Poeticam nos accepimus. annis enim fere CCCCX poſt Romam conditam Liuius Fabulam dedit, C. Claudio Coeci filio, M. Tuditano coss. anno ante natum Ennium, qui fuit maior natu, quam *Plautus* et Naeuius.

Idem lib. III de Oratore, ex perſona L. Craſſi.

Equidem cum audio ſocrum meam Laeliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem ſeruant, quod multorum ſermonis expertes ea tenent ſemper, quae prima didicerunt) eam ſic audio, vt *Plautum* mihi aut Naeuium videar audire.

Idem lib. de Republ. apud AVGVSTINVM de Ciu. lib. II cap. 9.

Sed Periclem, cum iam ſuae ciuitati maxima auctoritate plurimos annos domi et belli praefuiſſet, violari verſibus, et eos agi in ſcena non plus decuit, quam ſi *Plautus* noſter voluiſſet aut Naeuius P. et Cn. Scipioni, Caecilius M. Catoni maledicere.

Idem, Catone Maiore, ex eiuſdem perſona.

Quam gaudebat Bello ſuo Punico Naeuius! quam Truculento *Plautus!* quam Pſeudolo!

Idem, Epiſtol. Famil. lib. VIIII Epiſt. ad Papirium Paetum.

Sed tamen ipſe Caeſar habet peracre iudicium: et vt Seruius, frater tuus, quem litteratiſſimum fuiſſe iudico, facile diceret: Hic verſus Plauti non eſt, hic

hic eſt: quod tritas haberet aures notandis generibus Poetarum, et conſuetudine legendi: ſic audio Caeſarem, etc.

VOLCATIVS SEDIGITVS, de Poetis Comicis, apud Agellium lib. XV cap. 24.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poetae Comico qui deferant,
Eum meo iudicio errorem diſſoluam tibi.
Vt, contra ſi quis ſentiat, nihil ſentiat.
Caecilio palmam Statio do Comico.
Plautus ſecundus facile exſuperat ceteros.
Dein Naeuius, qui feruet, pretio in tertio eſt.
Si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio.
Poſt inſequi Licinium facio Atilium.
In ſexto conſequetur hos Terentius.
Turpilius ſeptimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco eſſe facile facio Luſcium.
Decimum addo antiquitatis cauſa Ennium.

PLINIVS NEPOS, lib. I Epiſt. 16.

Legit mihi nuper epiſtolas, quas vxoris eſſe dicebat: *Plautum* vel Terentium metro ſolutum legi credidi.

QVINCTIL. Inſt. Orat. lib. X cap. 1.

In Comoedia maxime claudicamus, licet Varro dicat, *Muſas* (Luc. Aelii Stilonis ſententia) *Plautino ſermone locuturas fuiſſe, ſi Latine loqui vellent.*

AGELLIVS Noct. Att. lib. I cap. 7.

Plautus verborum Latinorum elegantiſſimus, in Amphitruone dixit: *Numero mihi in mentem fuit.*

Idem lib. III cap. 3.

Verum eſſe comperior quod quoſdam bene litteratos homines dicere audiui, qui pleraſque Plauti Comoedias curioſe atque contente lectitauerunt, non indicibus Aelii, nec Sedigiti, nec Claudii, nec Aurelii, nec Accii, nec Manilii, ſuper his Fabulis, quae dicuntur ambiguae, credituros, ſed ipſi Plauto moribuſque ingenii atque linguae eius. hac enim iudicii norma Varronem quoque eſſe vnum videmus: nam praeter illas vnam et viginti, quae *Varronianae* vocantur; quas iccirco a ceteris ſegregauit, quoniam dubioſae non erant, ſed conſenſu omnium Plauti eſſe cenſebantur; quaſdam item alias probauit adductus ſtilo atque facetia ſermonis Plauto congruentis: eaſque iam nominibus aliorum occupatas Plauto vindicauit: ſicuti iſtam, quam nuperrime legebamus,

 cui

cui eſt nomen, *Boeotia.* nam cum in illis vna et viginti non ſit, et eſſe Aquilii dicatur, nihil tamen Varro dubitauit quin Plauti foret; neque alius quiſquam non infrequens Plauti lector dubitauerit, ſi vel hos ſolos verſus ex ea Fabula cognouerit: qui quoniam ſunt, vt de illius more dicam, Plautiſſimi, propterea et meminimus eos et adſcripſimus, Paraſitus ibi eſuriens haec dicit:

Vt illum di perdant, primus qui horas repperit, etc.

Fauorinus quoque noſter, cum *Neruolariam* Plauti legerem, quae inter incertas eſt habita, et audiſſet ex ea Comoedia verſum hunc:

Strateae, ſcrupedae, ſtratiuolae, ſordidae:

delectatus faceta verborum antiquitate, meretricum vitia atque deformitates ſignificantium: Vel vnus hercle, inquit, hic verſus Plauti eſſe hanc Fabulam ſatis poteſt fidei feciſſe. Nos quoque ipſi nuperrime cum legeremus *Fretum* (nomen eſt id Comoediae, quam Plauti eſſe quidam non putant) haud quicquam dubitauimus quin Plauti foret, et omnium maxime genuina, ex qua duos hos verſus exſcripſimus; vt hiſtoriam quaereremus Oraculi arietini:

—— Nunc illud eſt,
Quod arietinum reſponſum magnis Ludis dicitur:
PERIBO, ſi non fecero: ſi faxo, vapulabo.

Marcus autem Varro in lib. De Comoediis Plautinis primo verba haec ponit: *Nam nec* Gemini, *nec* Leones, *nec* Condalium, *nec* Anus *Plauti*, *nec* Bis compreſſa, *nec* Boeotia *vnquam fuit*, *neque adeo* Ἄγροικος, neque Commorientes; *ſed M. Acutici.* In eodem libro Varronis id quoque ſcriptum eſt, Plautium fuiſſe quempiam Poetam Comoediarum: cuius quoniam Fabulae Plauti inſcriptae forent, acceptas eſſe quaſi Plautinas: cum eſſent non a Plauto Plautinae, ſed a Plautio Plautianae. Feruntur autem ſub Plauti nomine circiter centum atque triginta. Sed homo eruditiſſimus L. Aelius quinque et viginti eſſe eius ſolas exiſtimauit: non tamen dubium eſt, quin iſtae, et quae ſcriptae a Plauto non videntur, et nomini eius addicuntur, veterum Poetarum fuerint, et ab eo retractatae et expolitae ſint: ac propterea reſipiant dictum Plautinum. Sed enim *Saturionem* et *addictum*, et tertiam quandam, cuius nunc mihi nomen non ſuppetit, in piſtrino eum ſcripſiſſe Varro, et plerique alii memoriae tradiderunt, cum pecunia omni, quam in operis artificum Scenicorum pepererat, in mercationibus perdita, inops Romam rediiſſet; et ob quaerendum victum ad circumagendas molas, quae truſatiles appellantur, operam piſtori locaſſet. Sicut de Naeuio quoque accepimus, Fabulas eum in carcere duas ſcripſiſſe, *Hariolum* et *Leontem*, etc.

Idem lib. VII cap. 18.

Plautus homo linguae atque elegantiae in verbis Latinae princeps.

Idem lib. XVII cap. 21.

Ac deinde annis fere poſt quindecim, bellum aduerſus Poenos ſumtum eſt: atque

atque non nimium longe M. Cato Orator in ciuitate, et *Plautus* Poeta in Scena floruerunt.

Idem lib. XVIIII cap. 8.

Quando Plautus linguae Latinae decus, *deliciam* quoque *ἑνικῶς* dixerit, pro delitiis: *Mea,* inquit, *voluptas, mea delicia.*

MACROBIVS Satur. lib. II cap. I.

Et iam primum animaduerto duos, quos eloquentiſſimos antiqua aetas tulit, Comicum *Plautum* et Oratorem Tullium: eos ambos etiam ad Iocorum venuſtatem ceteris praeſtitiſſe, *Plautus* quidem ea re clarus fuit, vt poſt mortem eius Comoediae, quae incertae ferebantur, Plautinae tamen eſſe de iocorum copia noſcerentur.

D. HIERONYMVS in Epiſt. ad Pammachium.

Haec eſt Plautina elegantia, hic lepos Atticus, et Muſarum, vt dicunt, eloquio comparandus.

Idem, Epiſt. ad Pammach. de optimo genere interpretandi.

Terentius Menandrum, *Plautus* et Caecilius veteres Comicos interpretati ſunt. Nunquid haerent in verbis, ac non decorem magis et elegantiam in translatione conſeruant, quam veritatem interpretationis?

Idem ad Euſtochium, de cuſtodia Virginitatis.

Itaque miſer ego lecturus Tullium ieiunabam. Poſt noctium crebras vigilias, poſt lacrymas, quas mihi praeteritorum recordatio peccatorum ex imis viſceribus eruebat, *Plautus* ſumebatur in manus.

Idem, aduerſus Ruffinum.

Audio praeterea te quaedam de epiſtola mea Philoſophice carpere, et hominem rugoſae frontis adductique ſupercilii *Plautino* in me ſale ludere, eo quod Barrabam Iudaeum dixerim praeceptorem meum.

Idem, in EVSEBII Chronico.

Olymp. CIIII. *Plautus* ex Vmbria Sarſinas Romae moritur, qui propter annonae difficultatem ad molas manuarias piſtori ſe locauerat. ibi, quoties ab opere vacaſſet, ſcribere Fabulas ſolitus et vendere.

RVFFINVS, in D. Hieronymum.

Cum ad haec omnia, quae ſupra diximus etiam illud addatur, vbi ceſſat, omne commentum, quod in monaſterio poſitus in Bethlehem ante non multo tempore partes Grammaticas exſecutus ſit, et Maronem ſuum Comicoſque

ac Lyricos et Hiſtoricos auctores traditis ſibi ad diſcendum dei timorem pueris exponebat.

Quinam iſti Comici ſint, paulo poſt exprimit.

Quaero, ſi vel Flaccus tuus, aut Maro, ſi *Plautus* Comicus, aut Terentius certe, ſi aut Satyricus quis, etc.

Idem ibidem.

Sic, dum totus *Plautinae* et Tullianae cupis eloquentiae ſectator videri, oblitus es, quomodo Apoſtolus omnem Eccleſiam, etc.

Idem ad Domnionem.

Puto quod puer legeris Aſpri in Virgilium et Salluſtium Commentarios, Vulcatii in Orationes Ciceronis, Victorini in Dialogos eius, et in Terentii Comoedias Praeceptoris mei Donati, aeque in Virgilium; et aliorum in alios, *Plautum*, Lucretium, Flaccum, Perſium atque Lucanum. Argue Interpretes eorum, quare non vnam interpretationem ſequuti ſint, et in eadem re quid vel ſibi vel aliis videatur enumerent.

D. AVREL. Auguſt. lib. II cap. 12 de ciuitate Dei.

Indignum videlicet fuit, vt *Plautus* aut Naeuius Publio et Cnaeo Scipioni, aut Caecilius M. Catoni malediceret: et dignum fuit vt Terentius veſter flagitio Iouis opt. adoleſcentium nequitiam concitaret.

C. SOLLIVS SIDON. APOLLINARIS, Panegyrico ad Anthemium Auguſtum.

Qua Criſpus breuitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio *Plautus*, quo flumine Quintilianus!

Idem Carmine XXIII.

Et te tempore qui ſatus ſeuero
Graios, *Plaute*, ſales lepore tranſit.

SERVIVS HONORATVS ad I Aeneid.

De numero librorum nulla hic quaeſtio eſt, licet in aliis inueniatur auctoribus: nam *Plautum* alii dicunt ſcripſiſſe Fabulas viginti vnam, alii quadraginta, alii centum.

GERH. VOSS. Inſtit. Orat. lib. IIII cap. 19.

Atque etiam in deliciis tum fuerit is, quem dixi, Plautus, cuius dictionem tantopere celebrat antiquitas. Sed huic Varronis iudicio (*vide ſupra teſtimonium Quinctiliani*) non vno modo occurri ſolet. Nicolaus Loenſis vir doctiſſimus in Epiphyllidon libris arbitratur eum hoc loco per *ſermonem* intelligere facetias,

facetias, idque propterea, quia Plautinos ſales a proauis laudari ſolere, etiam Horatius dicat. Eo autem modo *ſermonem* pro facetiis dicere autumat, quo Graeci et eorum imitarione Plautus idenridem appellant logos. Sed vt libere dicam, inficetum hoc vereque logos arbitror: ac adeo ridiculos, vt ſi ἀγέλαστος ille Craſſus audiſſet, haud aliud fuerit facturus, quam, quod egit, cum aſinum vidit comedentem carduos. Facilius eidem aſſenſero, cum ſermones ita interpretatur in altero Varronis loco, qui adducitur e Parmenone. Vbi ſic ſcripſerat, *in argumentis Caecilius palmam poſcit: in* ἤθεσιν *Terentius: in ſermonibus Plautus.* Quo loco etiam doctiſſimus Andreas Schottus per *ſermones* intelligi ſales putauit. Interim nec huius loci ſentenriam penitus aſſequuntur: quod vt pareat, ſcito opus, tria in comoedia ſpectari: primum argumenti inuentionem ac οἰκονομίαν ſiue *ordinem:* deinde τὸ ἠθικόν, ſiue *hominum mores*, qui pro perſona cuiuſque, ſi vſpiam ſane in comoedia, apte exprimi debent: tertio autem loco φράσιν ſeu *elocutionem*, quae non verba modo, ſed etiam διάνοιαν reſpicit. In primo horum ait Varro Caecilium vincere, in altero Terentium, in tertio Plautum. Ex quo eadem cognoſcimus, cauſam non eſſe, cur, cum eodem Loenſi, pro *argumentis* reſcribamus πάθεσιν. Quanquam id aliquando non diſplicuerit mihi: nimirum propter illa eiuſdem Varronis quae ex quinto de L. L. Chariſius adducit: ἤθη *nulli alii ſeruare conuenit, quam Titinnio et Terentio:* πάθη *vero Trabea et Attilius et Caecilius, facile mouerant.* Nunc non tanti illud videtur, vt iccirco aſſenſum accommodem Loenſi. Nam nihil prohibet, quo minus idem Caecilius et argumentis er ciendis affectibus vicerit. Nec ea eſt affinitas inrer duo haec vocabula, *argumenta et pathe*, vt veriſimile fiat, errore librarii alterum alterius locum occupaſſe.

Vidimus de iis, qui, ne Varro praeclare adeo de Plauti ſtylo ſenſiſſe videatur, verba eius in longe aliam ſententiam deflectunt. Venio nunc ad illos, qui illud quidem agnoſcunt in ſermone ab eo Plautum omnibus praeferri: ſed hac parte togatorum doctiſſimum eſſe audiendum negant: quippe hominem antiquarium, qui paſſim pene deſitis vſus ſit; vt inprimis cognoſcimus ex fragmentis eius quae apud veteres Grammaticos leguntur. Atque addunt, ideo eum ab auctore dialogi de cauſis corruprae eloquentiae, vna cum Siſenna annumerari illis, qui cum antiquo, quam cum aeuo ſuo loqui maluiſſent. Nempe eodem illum morbo laboraſſe volunt, ac principem Hiſtoricorum Criſpum Salluſtium: qui et ipſe veteri epigrammate inceſſitur, quod verba ſua ſublegerit Porcio Catoni; cuius dictio dura ac horrida, Ciceronis etiam iudicio, fuit. Atque hunc in modum diſſerunt illi: qui ſi non aliud volunt, quam aurea aetate, quam dixi, Oratori magis conueniſſe dictionem Ciceronis vel Caeſaris, quam Plauti et aequalium: equidem lubens iis ſuffragor. Nam Tullii temporibus ſermo verus multum erat mutatus: Oratori autem, cui ſaepe in populo orandum erat, non alia vtendum oratione fuit, quam populari atque vſitata. Eoque ſic ei Plautus erat lex linguae Romanae, vt lima eidem eſſet Terentius, vel ſi quid Terentio tum cultius foret. Quare vt Plauti aetate, Muſae, (ſic more veterum loqui liceat) ſermone non alio vſurae erant, quam Plauti: ita dicere liceat, Terentii temporibus Terentiano more locuturas fuiſſe: ac aetate Ciceronis et Caeſaris, ſi ſermonem cum Romanis ſerere vellent, Tullii, Caeſaris et aequalium more, id fuiſſe facturas. Nec enim dearum (vt ſic

ſic dicam) fuiſſet incultius loqui, quam hominum elegantiorum. At quis neſcit aurea horum aetate, magis excultam fuiſſe linguam Romanam, quam ſecundo bello Punico, cum Muſae in rudi illa, et effera Romuli gente, pedem primum poſuiſſent? Sed iſta licet fateamur non inuiti: non tamen conſequi ex iis putamus, quod colligere hinc conantur. Quod vt liqueat magis, tria haec tempora diſtinguemus: illud, quo Plautus fuit; alterum, quo Cicero florebat; et praeterea tertium; quo nos ſumus. Plauti aetate ne Oratorem quidem dedecebant archaiſmi et voces illae antiquae, quas apud Comicum hunc legimus. Sic enim tum loquebantur. Ciceronis vero aetate ea locum amplius in Oratore non habebant: attamen non vſque adeo conſuetudini adſtringebantur hi, qui non dicerent, ſed ſcriberent; atque eruditis magis ſcriberent, quam vulgo. Nempe vti neceſſe non eſt, vt vaſa, quibus vtimur, formam ſemper habeant vſitatam; ſed etiam vetera delectant, dummodo mundicies adſit: ita, qui ſcriberent hominibus doctiſſimis, non ſemper auerſabantur antiqua, modo rem pure ac proprie exprimerent. Noſtro vero aeuo, ni fallor, etiam plus aliquanto licet Latine dicturo: quia non amplius in populo (poſtquam ne in Latio quidem Latine loquuntur) ſed in conſeſſu fere doctorum dicendum eſt. Quamobrem minime eos audimus, qui Varronem, Criſpum, atque alios optimi aeui ſcriptores, eo nomine culpant, quia non plane ſequantur conſuetudinem ſui temporis: multoque minus eos audimus, qui ad Tullianam phraſin omnia exigunt, quae hodie ſcribuntur. Nec enim tam inops eſt lingua Latina, vt vno ſolum modo aliquid Latine dicatur. Multa bona apud Tullium, ſed et apud Plautum: In quo Romanorum doctiſſimi ſummam agnouere ſermonis caſtimoniam. Eoque perſuaſiſſimum habemus, iuuentuti, poſtquam natiuum illum vultum, veraque Latini ſermonis lineamenta, imbiberit e fonte Tulliano, non modo Terentium, Caeſarem, alios, qui propius ad Tullium accedunt: ſed Plautum etiam multum diuque eſſe verſandum. Tantum iudicium in delectu deſidero. Primum in archaiſmis, et bene deſitis; quae nec vbique nec ſemper locum habent, vt ſuperius ſatis diximus. Deinde in iis, quae Comicus ille finxit ad riſum captandum. Multa enim apud eum decore dicuntur a ſeruo, aut lenone: quae ſi orationi noſtrae inſerantur, reddamus eam protritam ac plebeiam. Quale eſt cum ſeruus ait, *exſpuere lacrimam.* Suntque apud eum compluria huius generis, quae extra ſcenam non habeant locum: niſi forte cum familiari amico ſermone vel epiſtola viſum erat paullum nugari.

NOMINA

NOMINA EORVM
QVORVM
COMMENTATIONES
VARIANTES LECTIONES
ET
NOTAE AD TEXTVM PLAVTINVM
HAC EDITIONE EXHIBENTVR.

Acidalius.
Agellius.
Agricola.
Alciatus.
Angelus Decemb.
G. Anshelmus.
Apuleius.
Ariſtoteles.
Arnobius.
Artemidorus.
Anton. Auguſtinus.

Barthius.
Becmannus.
Beza.
Boſius.
Boxhornius.
Brantius.
Briſſonius.
Brodaeus.
Bryardus.
Buchnerus.
Budaeus.

Camerarius.
Canterius.
Caſaubonus.
Caſtalio.
Chariſius.
Ciacconius.
Cicero.
Colerus.
Coluius.
Contarenus.
Coraſius.
Cornutus.
Cruquius.
Cruſius.
Cuiacius.

Dalechampius.
Delrius.
Diſſaldeus.
Donatus.
Douza.
Duarenus.
Durantius.

Elmenhorſtius.
Eraſmus.

Faber.
Feſtus.
Freherus.
Fronto.
Fruterius.
Fulgentius.

Alb. Gentilis.
Scip. Gentilis.
Gifanius.
Goldaſtus.
Gronouius.
Gruterus.
Guellius.
I. Gulelmius.
Gutherius.

D. Heinſius.
N. Heinſius.

Deſ.

Deſ. Heraldus.
D. Hieronymus.
Hotomannus.

Iſidorus.
Fr. Iunius.
Had. Iunius.

Kirchmannus.

Diogen. Laertius.
Lambinus.
Langius.
Langlaeus,
Lindenbrogius.
Lipſius.
Longolius.

Macrobius.
Mſſ. Palatt.
Mercerus.
Mercurialis.
Merula.
Meurſius.
Muretus.

Nannius.
Nanſius.
Nonius.
Lud. Nonnius.

Oppianus.

Aſcon. Paedianus.
Palmerius.
Pareus.
Parrhaſius.
Paſſeratius.
Petitus.
Piſtoris.
P. Pithoeus.
Pius.
Plinius.
Politianus.
Polletus.
Iſ. Pontanus.
Auſ. Popma.
Tit. Popma.
Priſcianus.
Porphyrio.
Pylades.

Raeuardus.
Rigaltius.
Rittershuſius.
Cael. Rhodiginus.
Ioh. Rhodius.
Ioh. Robertus.

Salmaſius.
Sarisberienſis.
Sauaro.
Ioſ. Scaliger.
Iul. Scaliger.
Schegkius.
Schoppius.
Seneca.
Seruius.
Sicama.
Siberus.
Siſenna.
Stephanus.
Stewechius.

Taubmannus.
Theophraſtus.
Thomſonus.
Torrentius.
Turnebus.

Petr. Valla.
Varro.
Vegetius.
Verrius Flaccus.
P. Victorius.
Voſſius.

Wouwerius.

M. ACCI

M. ACCI PLAVTI

SARSINATIS VMBRI

AMPHITRVO

Digitized by Google

DRAMATIS PERSONAE

SOSIA, *ſeruus.*
IVPPITER, *Deus.*
AMPHITRVO, *Dux militaris.*
BLEPHARO, *arbiter.*
MERCVRIVS, *prologus.*
ALCMENA, *vxor Amphitruonis.*
THESSALA, } *ancillae.*
BROMIA, }

Digitized by Google

ARGVMENTVM

In faciem vorſus Amphitruonis Iuppiter,
Dum bellum gereret cum Telebois hoſtibus,
Alcmenam vxorem cepit vſurariam.
Mercurius formam Soſiae ſerui gerit
Abſentis: his Alcmena decipitur dolis.
Poſtquam rediere veri Amphitruo et Soſia,
Vterque luduntur dolis mirum in modum.
Hinc iurgium, tumultus, vxori et viro.
Donec cum tonitru voce miſſa ex aethere,
Adulterum ſe Iuppiter confeſſus eſt.

3. *Vſurariam.*] *Vxor vſuraria*, mulier ea eſt, qua quis vtitur; quamque accipit ad tempus velut mutuatitiam: vt *pecunia vſuraria*, quae ad vſum accipitur mutuo. *Taubm.*

ARGVMENTVM

(vt quibuſdam videtur,)

PRISCIANI

*A*more captus Alcumenas Iuppiter,
*M*utauit ſeſe in eius formam coniugis,
*P*ro patria Amphitruo dum cernit cum hoſtibus,
*H*abitu Mercurius ei ſubſeruit Soſiae:
*I*s aduenienteis, ſeruum ac dominum, fruſtra habet.
*T*urbas vxori ciet Amphitruo: atque inuicem
*R*aptant pro moechis. Blepharo captus arbiter,
*V*ter ſit, non quit, Amphitruo, decernere.
*O*mnem rem noſcunt: geminos Alcmena enititur.

1. *Amore captus.*] Adiecta ſunt pleriſque omnibus Comoediis argumenta, carmine Iambico Senario, eaque ſubinde duplicia; ex quibus alterum, aut τεχνικόν aut μιμίαμβον ab artificio et imitatione dicitur: nam in literis initiantibus primae cuiuſque verſus dictionis, inſcriptio ſeu nomen Comoediae repraeſentatur. *Longol.* *Alcumenas.*] Genitivus antiquus more Graecorum. Virg. Aeneid. 11.

---- *Nihil ipſa nec auras Nec ſonitus memor.*

Taubm.

3. *Cernit cum hoſtibus.*] Ennius: *Ferro, non auro, vitam cernamus vtrique.* Lucret. lib. 4. Virgil. 12. Aeneid. *cernere ferro*, pro decernere. *Taubm.*

5. *Fruſtra habet.*] Fruſtratur.

7. *Blepharo captus arbiter.*] Videtur hoc argumentum praefixum Comoediae poſt inſitas illas ſcenas: alioquin falſum quod ait, *Blepharonem captum arbitrum.* Nam ex legitimis, non Blepharo, ſed *Naucrates* arbiter captus inter vxorem et virum. Ex illegitimis vero, caſu occurrens Amphitruoni *Blepharo*, iudex conſtituitur, vter ſit verus Amphitruo. *Diſſaldaeus.* Fallitur Diſſaldaeus, etſi Barthium traxerit 30. Adu. 6. Nam et Iouem atque Amphitruonem raptaſſe invicem pro moechis, quamuis haud eſſet repraeſentatum in ſcena, et cum domi non fuiſſet inuentus Naucrates, Blepharonem falſi Amphitruonis vocatu intervenientem deſperaſſe arbitrium, ſatis intelligitur ex principio ſc. III. act. IV. *Vos inter vos partite, etc.* quae ſine dubio Plauti eſt. *Gronouius.*

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Huius Comoediae argumentum eſt in granditate quadam admodum ridiculum. Traduxit enim Poëta Tragicum argumentum in Scenam Comicam. Atque eſt Fabula illa nota, Iouem adamaſſe Alcumenam, quae eſſet nupta cum fratre patruele Amphitruone. Fuit enim, ſecundum Poëtas, Ionis et Danaes filius Perſeus, et cum hoc nupta Andromeda Cephei filia. Horumque filii Alcaeus, Sthenelus, Meſtor, Electryon, et filia Gorgophone. Alcaei autem filius Amphitruo; et Electryonis Alcumena ex filia Pelopis, quam fuiſſe aiunt appellatam Lyſidicen. Cum autem interfeciſſet Electryonem claua in bouem miſſa inuitus Amphitruo, contulit ſe cum vxore Thebas, deſponſa quidem ſibi; ſed cui promiſiſſet iuratus, ſe prius velle vlciſci caedem fratrum ipſius, quam nuptiis eius potiretur. Ii fuerant a Taphiis, qui et Teleboae, interemti. Aduerſus hos profectus, qua nocte, bello confecto, rediit; ea concubuerat cum Alcumena Iuppiter; de quo Hercules; concubitu autem viri, Iphicles conceptus fuit. Sed Plautus tempora et rem commiſcuit, et fabulis inuoluit. Nam apud hunc decimo menſe poſt nuptias reuertitur Amphitruo, relicta grauida domi vxore. Iuppiter autem tribus noctibus in vnam congeſtis, qua nocte Thebanum ſolum attigit Amphitruo, eadem ex Alcumena voluptatem capit, quam praegnantem feciſſet menſe ante ſeptimo: atque ea vno poſtea partu et humanum et Iouialem foetum eniſa fuit. Haec autem habent inſertas varias ac multiplices ludificationes et fruſtrationes et errores, quibus cum ſingulari feſtiuitate dilatatur argumentum. Et eſt fabula haec inprimis referta facetis dictis atque iocis. Res agitur Thebis.

PRO-

P R O L O G V S

M E R C V R I V S.

Vt vos in voſtris voltis mercimoniis
Emundis, vendundiſque me laetum lucris
Afficere, atque adiuuare in rebus omnibus:
Et vt res, rationeſque veſtrorum omnium
Bene expedire voltis, peregreque et domi,
Bonoque atque amplo auctare perpetuo lucro,
Quaſque incepiſtis res, quaſque inceptabitis:
Et vti bonis vos voſtroſque omnis nuntiis
Me afficere voltis: ea afferam, ea vt nuntiem,
Quae maxime in rem voſtram communem ſient:
(Nam vos quidem id iam ſcitis conceſſum et datum
Mihi eſſe ab diis aliis, nuntiis praeſim et lucro:)
Haec vt me voltis approbare, annitier
Lucrum vt perenne vobis ſemper ſuppetat: Sic MS. Cam. Alii *ſuperet.*
Ita huic facietis Fabulae ſilentium,
Itaque aequi et iuſti hic eritis omnes arbitri.

1. *Voltis.*] Margini adſcripſit MS. Palat. tert. *Lingua Vmbrorum vertit* V. *in* O. *Hetruſca contra* A *in* V.

2. *Laetum.*] *Laeti dii*, ſunt propitii: vt, *omina* et *exta laeta*, quae *ſecunda*. contra *triſtes dii*, irati, apud Propert. Vnde paret, *laetum Mercurium* ſignificare propitium, hoc eſt, bono publico lubentem, ac laetificantem ſuos. *I. Guliel.*

4. *Et vt res, rationeſque, etc.*] Per *Res*, negotia domeſtica et rem familiarem intelligit: per *Rationes*, nomina, et quae in codicem accepti et expenſi referuntur. Iam, *expeditae rationes*, liquidae ſunt et minime conturbatae: contra, *impeditae*, vbi plus aliis debemus, quam alii nobis. *Lamb.*

12. *Nuntiis praeſim, etc.*] Duo praecipua Mercurii munera ſunt, nuntium Deorum agere, et lucrum mortalibus, imprimis mercatoribus, afferre. A quorum illo *ἄγγελος τῶν θεῶν*, *Deorum nuntius*, hoc, *κερδῷος*, *lucri dator*, Graecis dicitur. *Lamb.*

13. *Vultis approbare.*] Et mutant male, nec bene, qui retinent, explicant. Habet autem verbum duas haud tralaticias ſignificationes, quae vtraeque huc congruunt. *Approbant* opus perfectum ſuſceptores vel redemtores *probantibus* cenſoribus, vel priuatis, qui id locauerant. Huc reſpicit et Phaedrus de Simonide: *Opus adprobauit.* Appuleius lib. 6. *ante iſtam veſperam opus expeditum approbato mihi.* l. 24. D. locat. *Si in lege locationis comprehenſum ſit, vt arbitratu domini opus adprobetur.* Sic foret igitur, *haec adprobare*, haec rebus et opere vobis probare ac repraeſentare, qualia optatis. Altera *approbare* proprie dii dicuntur, quibus nutum numenque benignum praeſtant; quae proſperant ac fortunant. Cic. lib. 5. in Verrem: *At enim idcirco nauem Mamertinis non imperaſti, quod ſunt foederati, dii approbent.* Idem 2. famil. 15. *Quod actum eſt, dii approbent.* Ad Atticum 6. 6. *factus ſum eius ſocer. id quidem, inquis, dii approbent.* Liuius lib. 10. *dii approbent, quod agitis acturique eſtis, Quirites.* Metellus Numidicus apud Gell. 1. 6. *Dii immortales virtutem approbare, non adhibere debent.* Noſter Poenul. 5, 4. *Eas diis eſt aequum gratias nos agere ſempiternas, cum noſtram pietatem approbant decorantque.* Pertinet eodem Catulli: *Dextram ſternuit adprobationem.* Optimus Gruterus ſuſpicabatur legendum, *adproſperare*: nec intelligebat, ante oculos eſſe, quod velut amotum coniectura quaerebat. *Gronouius.*

14. *Lucrum vt perenne.*] Quaſi dicat: Haec vt vultis me *approbare*, hoc eſt, vobis dare atque anniti, vt vobis eueniant: nempe vt perpetuum lucrum ſuppetat: ita huic facietis fabulae ſilentium. *Taubm.*

16. *Arbitri.*] Spectatores, iudices.

 21. *Tametſi*

Nunc cuius iuſſu venio, et quamobrem venerim,
Dicam: ſimulque ipſe eloquar nomen meum.
Iouis iuſſu venio: nomen Mercurii eſt mihi.
Pater huc me miſit ad vos oratum meus,
Tametſi pro imperio, vobis quod dictum foret,
Scibat facturos: quippe qui intellexerat,
Vereri vos ſe et metuere, ita vt aequum eſt, Iouem:
Verum profecto hoc petere me precario
A vobis iuſſit leniter dictis bonis.
Etenim ille, cuius huc iuſſu venio, Iuppiter,
Non minus quam voſtrum quiuis formidat malum:
Humana matre natus, humano patre,
Mirari non eſt aequum, ſibi ſi praetimet.
Atque ego quoque etiam, qui Iouis ſum filius,
Contagione mei patris metuo malum.
Propterea pace aduenio, et pacem ad vos affero,
Iuſtam rem et facilem eſſe oratum a vobis volo:
Nam iuſte ab iuſtis iuſtus ſum orator datus.
Nam INIVSTA ab iuſtis impetrare non decet:
Iuſta autem ab iniuſtis petere, inſipientia 'ſt:
Quippe illi iniqui ius ignorant, neque tenent.
Nunc iam huc animum omnes ea quae loquar aduortite.
Debetis velle quae velimus. meruimus
Et ego et pater de vobis et republica.
Nam quid ego memorem, vt alios in tragoediis

Acid. *nam iuſte ad iuſtos iuſti.*

Fruter. et al. MSS. *Animum ad ea.*

21. *Tametſi pro imperio, vobis.*] Mutanda diſtinctio: *Tametſi, pro imperio vobis quod dictum foret, Scibat facturos.* Eſt enim *dictum pro imperio*, non rogatum, ſed imperatum, iniunctum iure imperantis. *Gronouius.*

23. *Vereri vos ſe et metuere.*] *Vereri* vt patrem et beneficum: *Metuere*, vt maximum et potentiſſimum. Donatus *Veretur liber, metuit ſeruus.* Taubm.

24. *Precario.*] *Petimus precario: poſcimus pro imperio: poſtulamus iure.* Donat.

26. *Etenim ille.*] Hactenus Mercurius de ſe et Ioue locutus eſt, tanquam veris Diis, quos vereri homines et metuere aequum eſt; nunc vero tanquam de Diis, vt erant ſcenicis et perſonatis, et ſeruilis conditionis hominibus, qui ſoli olim rem ſcenicam tractabant, et male tractantes, ſeruilibus poenis afficiebantur. *Boxhorn.*

29. *Praetimet.*] Quidam hic intrudunt *pertimet*; quod nullo modo admittendum: *pertimere* enim eſt valde timere: *praetimere* autem eſt ante timere, quod hic facit Iuppiter iſte ſcenicus. *I. Grut.*

31. *Malum.*] *Malum* hic vtrobique ſeruiles poenas interpretatur Douſa. *Taubm.*

32. *Propterea pace aduenio.*] Recte Acidalius interpretatur *per pacem*, vt ſcena ſequenti v. 232. Sic Ouidius: *Tutius eſt aptumque magis diſcedere pace.* Et Lucanus: *ſi iure venitis, Si ciues, huc vſque licet.* Gronou. *Pace aduenio.*] Locutio perperam improbata viris doctis, et coniecturis obnoxia, et ſuſpecta Germaniſmi, quum ſit elegans et bene Latina, pro pacate aduenio. Iuſtinus 9, 2. *pacatum acceſſum petere* dixit. Sic contra *venire vi* in formula interdicti apud Cicer. lib. 7. fam. 13. *Quod tu prior vi hominibus armatis non veneris.* Virgil. 3. Aen. *Venit modo vi pondus.* Tale eſt *redire armis* Cic. Philipp. 13, 12: *Quo ſcelere damnatus in eam vrbem rediit armis; e quo exceſſerat legibus.* vbi *excedere legibus vrbe* eſt iudicio damnatum in exilium ire. *Gronouius.** *Pace.*] Bona veſtra venia. Formula antiqua et elegans; *Pace veſtra, tua*, venio, ago, dico, etc *Lamb.*

34. *Orator.*] *Orare* hic rogare eſt. *Taubm.*

44. *Quis*

Vidi, Neptunum, Virtutem, Victoriam,
Martem, Bellonam, commemorare quae bona
Vobis feciſſent? quis benefactis meus pater,
Deorum regnator, architectus omnibus.
Sed mos numquam illic fuit patri meo, Frut. *Sed ille mos nunquam.*
Vt exprobraret quod bonis faceret boni.
Gratum arbitratur eſſe id a vobis ſibi,
Meritoque vobis bona ſe facere quae facit.
Nunc quam rem oratum huc veni, primum proloquar:
Poſt argumentum huius eloquar Tragoediae.
Quid contraxiſtis frontem? quia Tragoediam
Dixi futuram hanc? Deus ſum: commutauero
Eandem hanc, ſi voltis: faciam, ex Tragoedia
Comoedia ut ſit, omnibus iiſdem verſibus.
Vtrum ſit, an non, voltis? ſed ego ſtultior,
Quaſi neſciam vos velle, qui diuus ſiem:
Teneo quid animi voſtri ſuper hac re ſiet.
Faciam ut commiſta ſit Tragicocomoedia:
Nam me perpetuo facere vt ſit Comoedia,
Reges quo veniant et Di, non par arbitror.
Quid igitur? quoniam hic ſeruos quoque parteis habet,
Faciam, ſit, proinde ut dixi, Tragicocomoedia.
Nunc hoc me orare a vobis iuſſit Iuppiter,
Vt conquiſitores ſinguli in ſubſellia
Eant per totam caueam, ſpectatoribus:
Si cui fautores delegatos viderint,
Vt his in cauea pignus capiantur togae. Douz. *vt ab his.*
Siue qui ambiſſent palmam hiſtrionibus,

44. *Quis benefactis.*] Quorum benefactorum tamen omnium meus pater, vt verus Iuppiter, et rex Deorum, auctor atque opifex eſt. Sic Stoici *architecti verborum* Ciceroni. *Lamb.*

48. *Gratum arbitratur.*] Non ceperunt cum ſuis *datum*, *gnatum*, *ratum*. Nec qui interpretantur, prodeſſe etiam ſibi, et beneficium ad ſe redire. Non homines modo *grati* dicuntur, ſed et beneficium *gratum*, quod gratis datur. Contra Terentius Heaut. 5. 1. *Ignoſces tamen poſt, et id ingratum.* Scena ſequenti: *quoniam bene quae in me fecerunt, ingrata ei habui atque irrita.* Aſinar. 1. 2. *Ingrata atque irrita eſſe omnia intelligo, Quae dedi et quod bene feci.* Igitur *arbitratur eſſe id ſibi gratum*, id eſt, bene poſitum vel collocatum. Seneca lib. 2. de beneficiis cap. 1. *Gratiſſima ſunt beneficia parata, facillime occurrentia, in quibus mora nulla fuit, niſi in accipientis verecundia. A vobis*, id eſt a veſtra parte, quantum a vobis gratiae recipere vult ac debet. *Gronou.*

52. *Contraxiſtis frontem.*] Vide Epidic. Act. v. Scen. 1. verſ. 3.

59. *Tragicocomoedia.*] Vide Iul. Scalig. Poët. lib. 1. cap. 7.

65. *Conquiſitores, etc.*] *Senſus eſt*: Vt ſpeculatores et quaſi ὠτακουσταί et *auricularii* (vt *Gloſſar.* vertit) ſpectatoribus appoſiti in ſingula ſubſellia per totam caveam eant: ſi cui hiſtrioni fautores aſſignatos animaduerterint, vt ab his togae auferantur in pignus. Ex notum eſt, hiſtriones inuicem de victoria certaſſe, victoremque muneratum eſſe. Quae victoria quia interdum non virtute ſed favore parabatur, laborat Mercurius, ne fiat id in hac Comoedia. *Fruter.*

66. *Caueam.*] In amphitheatro vltimus locus, in quo populus ſedebat, *cauea* dicebatur, a forma, quia erat excauatus.

Seu cuiquam artifici, ſeu per ſcriptas literas,
Siue qui ipſi ambiſſent, ſeu per internuntium,
Siue adeo aediles perfidioſe quoi duint,
Sirempſe legem iuſſit eſſe Iuppiter;
Quaſi magiſtratum ſibi alteriue ambiuerit.
Virtute, dixit, vos victores viuere,
Non ambitione, neque perfidia. qui minus
Eadem hiſtrioni ſit lex, quae ſummo viro?
VIRTVTE ambire oportet, non fauitoribus
Sat habet fauitorum ſemper, qui recte facit:
Si illis fides eſt, quibus eſt ea res in manu.
Hoc quoque etiam mihi in mandatis dedit,
Vt conquiſitores fierent hiſtrionibus,
Qui ſibi mandaſſent, delegati vt plauderent;
Quiue, quo placeret alter, feciſſent, minus,
Eis ornamenta et corium vti conciderent.
Mirari nolim vos, quapropter Iuppiter
Nunc hiſtriones curet. ne miremini.
Ipſe hanc acturu'ſt Iuppiter Comoediam.
Quid admirati eſtis? quaſi vero nouum
Nunc proferatur, Iouem facere hiſtrioniam.
Etiam hiſtriones anno cum in proſcenio hic

70. *Artifici.*] Sc. Scenico. *Taubm.*

72. *Quoi duint.*] Id eſt, dederint. Iurabant autem Aediles qui Ludis praeerant, ſe illi, qui optime egiſſe viſus eſſet, palmam daturos. *Lamb.*

73. *Sirempſe, etc.*] Id eſt: Similem re ipſa legem iuſſit eſſe Iuppiter. *Senſus eſt*: Qua poena afficiuntur, qui magiſtratum largitione et conſimili pacto adipiſcuntur: eadem poena affici voluit Iuppiter et eum hiſtrionem, qui ſibi palmam ambiuerit, et eum ſpectatorem, qui hiſtrioni palmam ambitione conciliarit. *Lamb.* *Siremſe legem*] Non mutandum *Sirempſe lege*, aut *Sirempſe in lege*, vt quidam eruditi voluerunt. Phraſis Plauti autem concepta eſt, vt apud Cic. 3. de Offic. *Nec eum eſſe deceptum, qui id quod emeret, quo iure eſſet, teneret.* i. e. ſciret quibus legibus adſtrictum eſſet. Liu. 38, 38. *Quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum ſociorumque ſunto.* Cic. pro Balbo: *Quo iure ciuitas Gaditana eſſet, neſciebat.* Vox autem formulaque *Siremps lex eſto* in antiquis legibus frequens eſt. Eam adhibuit eleganter Seneca epiſt. 91. *Conditor ille iuris humani non natalibus, nec nominum claritate nos diſtinxit, niſi dum hic ſumus: Vbi ad finem mortalium ventum eſt, diſcede, inquit, ambitio; omnium, qui terram premunt, Siremps lex eſto.* i. e. omnibus terrenis, quaeque hominum ſunt, eadem lex dicta ſit: aeque diſcedant, abeant, euaneſcant. *Gronou.* *

79. *Sat habet fauitorum, etc.*] Pro *Fautorum.* hic verſus coniunctim legendus cum ſequenti, in hanc ſententiam: Satis habet fautorum, qui recte facit; ſi fidi ſint, et integri alienae virtutis aeſtimatores ii, quorum eſt praemia et honores dare. *Lambin.*

82. *Conquiſitores, etc.*] Superiores conquiſitores addendi ſunt ſpectatoribus, ne quid gratiae cauſa tribuant hiſtrionibus: hi vero hiſtrionibus, ne qui hiſtriones mandent certis ſpectatoribus, ad eam rem data opera hic et illic diſpoſitis, vt ſibi plaudant quaſi palma dignis: aut malitioſis conſiliis perficiant, quo minus alter hiſtrio placeat. Et vult, vt conquiſitores in ho[illegible] vno deprehenſum veſtitu ſpolient, et *corium*, id eſt, tergum, loris diſcindant. *Raeuard.*

91. *Anno cum in proſcenio.*] *Nannio* Philelphus et Meurſius, *Nano* Petitus: fruſtra. Nec *anno* eſt olim, ſed πέρυσι, anno praeterito, vel ante annum, vt recte acceperunt dudum interpretes. Menaechm. 1. 3. *Quatuor minis ego emi iſtam anno vxori meae.* Trucul. 1. 4. *Qui quaſi*

vxorem

Digitized by Google

Iouem inuocarunt, venit: auxilio eis fuit:
Praeterea certo prodit in Tragoedia.
Hanc Fabulam, inquam, hic Iuppiter hodie ipſe aget,
Et ego una cum illo. Nunc animum aduortite,
Dum huius argumentum eloquar Comoediae.
Haec vrbs eſt Thebae: in illiſce habitat aedibus
Amphitruo, natus Argis ex Argo patre,
Quicum Alcumena eſt nupta, Electri filia.
Is nunc Amphitruo praefectu'ſt legionibus:
Nam cum Telebois bellum eſt Thebano poplo.
Is priuſquam hinc abiit ipſemet in exercitum,
Grauidam Alcumenam vxorem fecit ſuam.
Nam ego vos nouiſſe credo iam, vt ſit pater meus;
Quam liber harum rerum multarum ſiet;
Quantuſque amator ſiet, quod complacitum eſt ſemel.
Is amare occoepit Alcumenam clam virum,
Vſuramque eius corporis cepit ſibi,
Et grauidam fecit is eam compreſſu ſuo.
Nunc, de Alcumena vt rem teneatis rectius,
Vtrinque eſt grauida, et ex viro, et ex ſummo Ioue.
Et meus pater nunc intus hic cum illa cubat;
Et haec ob eam rem nox eſt facta longior,
Dum ille, quacum volt, voluptatem capit:
Sed ita aſſimulauit ſe quaſi Amphitruo ſiet.
Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,
Quod ego huc proceſſi ſic cum ſeruili ſchema,

vxorem ſibi Me habebat anno, dum hic fuit. Intelligitur τὸ *abhinc.* Gronou.

92. *Iouem inuocarunt, etc.*] Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. *Scaliger.* Poëtae in inextricabilibus actionibus, finem miraculoſum imponunt, et ſolutionem a Deo petunt. cum nihil non diſſolui ſic poſſit. Vnde vſus machinae apparet. *Heinſius.*

93. *Certo prodit in tragoedia.*] Sine controuerſia et ſine cuiuſquam reprehenſione. At haec Fabula Tragicocomoedia eſt. *Lamb.*

98. *Ex Argo patre.*] Id eſt, patre et ipſo Argis oriundo. Male plerique omnes *Argo* interpretantur Argiuo. Eſt enim *Argo* ab *Argos,* vt *chao* a *chaos, pelago* a *pelagus*: et ſimilia. Vide 4. Obſeru. 17. *Gronou.*

105. *Quam liber harum rerum multarum ſiet.*] Id eſt, quam libere moechetur. *Harum rerum* δεικτικῶς adulteria et ſtupra ſignificat. *Multarum,* id eſt, quae vulgo fieri ſolent. *Lambin.* *Quam liber harum rerum multarum.*] Quam multa eiuſmodi licenter agat. Male *liberarum rerum*: male *liber ac mulierum multarum*: male *rerum multarum.* Quaſi non infra ſcen. 3. *Nae illa ſi iſtis rebus te ſciat operam dare.* Milite a. 5. *Si ſic aliis moechis fiat, minus hic moechorum ſiet; Magis metuant; minus has res ſtudeant.* Arnobius lib. 4. *Si quidem vobis deus Hercules natus eſt, qui in rebus huiuſmodi patris ſui tranſiret exſuperaretque virtutes.* Apud Appollonium Rhodium lib. 4. Iuno de Ioue:

Κείνῳ γὰρ ἀεὶ τάδε ἔργα μέμηλε,
Ἠὲ σὺν ἀθανάταις, ἠὲ θνηταῖσιν ἰαύειν.

Gronouius.

108. *Vſuramque.*] Id eſt, ea vſus eſt; vſum eius corporis cepit. Hinc *mulier vſuraria,* quam quis ad vſum habet tantum, idque ad tempus. Mulier quaſi fundus eſt; in ea proprietatem alius habet, interdum alius vſum: proprietas mariti eſt, veluti legitimi domini, vſus adulteri. quod ad fructum adtinet, ſemper marito imputatur. *Salmaſ.*

117. *Schema.*] Eſt penulae ſeruilis genus. *Scalig.* Nomina neutra tertiae declinatio-

Veterem atque antiquam rem nouam ad vos proferam:
Propterea ornatus in nouum inceſſi modum.
Nam meus pater intus nunc eſt, eccum, Iuppiter:
In Amphitruonis vortit ſeſe imaginem,
Omneſque eum eſſe cenſent ſerui, qui vident:
Ita verſipellem ſe facit, quando lubet.
Ego ſerui ſumpſi Soſiae mihi imaginem,
Qui cum Amphitruone abiit hinc in exercitum:
Vt praeſeruire amanti meo poſſem patri:
Atque vt ne, qui eſſem, familiares quaererent,
Verſari crebro hic cum viderent me domi.
Nunc cum eſſe credent ſeruum, et conſeruum ſuum,
Haud quiſquam quaeret qui ſiem, aut quid venerim.
Pater nunc intus ſuo animo morem gerit:
Cubat complexus, cuius cupiens maxume eſt.
Quae illi ad legionem facta ſunt, memorat pater
Meus Alcumenae. at illa illum cenſet virum
Suum eſſe, quae cum moecho eſt. ibi nunc meus pater
Memorat, legiones hoſtium vt fugauerit:
Quo pacto ſit donis donatus plurimis.
Ea dona, quae illic Amphitruoni ſunt data,
Abſtulimus: facile meus pater quod volt facit.
Nunc hodie Amphitruo veniet huc ab exercitu,
Et ſeruus, cuius ego hanc fero imaginem.
Nunc internoſſe vt nos poſſitis facilius;
Ego has habebo hic vſque in petaſo pinnulas;
Tum meo patri autem torulus inerit aureus
Sub pedaſo: id ſignum Amphitruoni non erit.
Ea ſigna nemo horum familiarium
Videre poterit: verum vos videbitis.
Sed Amphitruonis illic eſt ſeruus Soſia,
A portu illic nunc cum laterna aduenit.
Abigam iam ego illum aduenientem ab aedibus,

Grut. *nunc en eccum.*

MSS. Boxh. *Cubat, complexus coius.*

clinationis, antiquiſſimi ſecundum primam declinationem ſaepe protulerunt, declinaueruntque vt foeminina. *Priſcian.*

118. *Antiquam rem nouam.*] *Antiquam* tempore, olim geſtam; *nouam* Comica hac repraeſentatione.

120. *Eccum.*] Notetur, *Eccum* etiam accommodari abſentibus. *Grut.*

123. *Verſipellem, etc.*] Conſtat *Iouem* nulli vnquam puellarum vim intuliſſe, ſed aſtu ſemper iis potitum. *Guellius.*

131. *Morem gerit.*] Suae libidini ſeruit: τῇ ψυχῇ φίλῃ χαρίζεται. Ciſtell. act. 4. 1. *Taubm.*

133. *Illi.*] Pro *illic*, frequentiſſ. Plauto, Terentio, aliis. *Idem.*

143. *Petaſo.*] *Petaſus* a πετάννυμι: pileus eſt viatoribus ſolem defendens. Apuleius, *pilei vmbraculum* vocat. *Taubm.* *Pinnulae.*] Ornamenta quaedam erant ex nobilibus pennis, quae aureis acubus petaſis affigebantur. *Longol.*

144. *Torulus.*] Meurſ. corrigit, *tortulus*: quod a *torquendo.* Et *torti* ſunt lora contorta, qui multiplicati et coagmentati *funes* dicuntur. Vult dicere, eum Athenienſium more, capillum habere congeſtum in conum, et τεττιγοφοροῦντα, atque inde dignoſci ab Amphitruone germano debere: qui, cum Thebanus eſſet, alio capitis ornatu incedebat.

151. *Adeſt.*]

Adeſt: ferit. Operae pretium hic ſpectantibus
Iouem atque Mercurium facere hiſtrioniam.

151. *Adeſt.*] Palm. *Adeſte: erit operae, etc.* Meurſius retinet *ferit*: quaſi ſit ἀρχαϊσμός, pro, *fuerit*. Caſtalio tamen nihil mutandum cenſet: praeſertim cum ad Soſiae aduentantis celeritatem et cupiditatem, ſeſe in aedes domini recipiendi, exprimendum mitifice pertineant duo illa verba, *adeſt*, *ferit*. Licet enim nondum propius acceſſerit, neque fores pulſauerit, tamen Mercurio trepidanti ne quid tale accideret, adeſſe iam Soſia, et pulſare videbatur.

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

SOSIA, MERCVRIVS

QVI me alter eſt audacior homo? aut qui me confidentior?
Iuuentutis mores qui ſciam: qui hoc noctis ſolus ambulem?
Quid faciam nunc, ſi Treſuiri me in carcerem compegerint?
Inde cras e promptuaria cella depromar ad flagrum?
Nec cauſſam liceat dicere mihi, neque in hero quicquam auxilii ſiet?
Nec quiſquam ſit quin me omnes eſſe dignum deputent: ita
Quaſi incudem me miſerum homines octo validi caedant: ita
Peregre aduenieus hoſpitio publicitus accipiar?
Haec heri immodeſtia coegit,me qui hoc
Noctis a portu ingratis excitauit.
Nonne idem hoc luci me mittere potuit?
Opulento homini hoc ſeruitus dura eſt;

2. *Hoc noctis.*] Δεικτικῶς eſt dictum, nocte tam ſera atque intempeſta. vide Trinum. Act. 4. 3.

3. *Treſuiri.*] Agitur hic de Triumviris, qui Nocturni dicuntur, et noctu excubias agebant, aduerſus graſſatores, et pacis publicae turbatores. *Paullus libro ſecundo de offic. Praef. Vigil. D. Me in carcerem, etc.*] Tanquam graſſatorem nocturnum; ſicarium puta, aut qui vecticulariam vitam colat. Ad legem aliquam Pop. R. iocus hic reſpicit, qua cautum fuit, ne cui noctis conticinio per Vrbem iter facere liceret: praeſertim Plautinis et Belli Punici ſecundi temporibus. *Taubm.*

4. *Cras e promptuaria cella.*] Iocus ſeruilis, quo carcerem comparat penori. Nam *cella promptuaria* eſt, in quam penus aut vtenſilia conduntur, et vnde ad vſum familiarem promuntur. Eiuſmodi cellae qui praeſunt, *promicondi* dicuntur. *Taubm.*

5. *Nec cauſſam liceat dic.*] Nec mihi liceat recuſare aut verbis purgare, quo minus caedar. *Lamb.*

7. *Homines octo.*] Octo enim lictores habebant Triumuiri iſti capitales, qui eorum iuſſu in damnatum animaduertebant. *Hotom.*

8. *Ita peregre aduenìens hoſpitio publicitus accipiar.*] Alludit ad eos, qui peregre venientes, honoris cauſſa, publice accipiuntur hoſpitio: aut fortaſſe ad id, quod ciuibus in patriam redeuntibus coena dabatur. *Lamb.*

9. *Haec heri immod.*] Haec omnia quae dixi, heri procurauit immodeſtia, qui me, etc. *Excitauit a portu*, hoc eſt, portu exegit, nec ibi quietem ducere paſſus eſt. *Taubm.*

11. *Hoc luci.*] *Hoc* aduerbium eſt ſcriptura priſca, pro, *huc*. *Gruter.* Pro *luci*, ſcribendum, *lucu*, ut *noctu*. Terent. Adelph. *cum primo lucu*. Meurſius. *Quaecunque nomina* E *littera, ablatiuo ſingulari, terminantur*, I *littera finita, aduerbia fiunt, vt inani.* Chariſ. *Hoc.*] *Hoc*, notat hic, et verſu ſequente, *ob hoc*, ſiue, *ideo*. Gruter.

12. *Opulento homini ſeruitus*] Seruitus opulento homini, eſt ſeruitus quam quis ſeruit opulento. *Hoc*, id eſt, ob hoc, ideo. *Taubm.*

15. *Quo*

Hoc magis miſer eſt diuitis ſeruos:
Noctesque dieſque aſſiduo ſatis ſuperque eſt,
Quo facto, aut dicto adeſt opus, quietus ne ſis. Scal. *ſit*.
Ipſe dominus diues operis, et laboris expers,
Quodcunque homini accidit libere, poſſe retur:
Aequom eſſe putat: non reputat laboris quid ſit:
Nec, aequom anne iniquom imperet, cogitabit.
Ergo, IN SERVITVTE expetunt multa iniqua:
Habendum et ferendum hoc onus eſt cum labore.
ME. Satius eſt me queri illo modo ſeruitutem, hodie
Qui fuerim liber, eum nunc potiuit pater
Seruitutis: hic, qui verna natus eſt, queritur.
Sum vero verna verbero. SO. numero mihi in mentem fuit,
Dis aduenientem gratias pro meritis agere, atque alloqui.
Nae illi, edepol, ſi merito meo referre ſtudeant gratias,
Aliquem hominem allegent, qui mi aduenienti os occillet probe:
Quoniam bene quae in me fecerunt, ingrata ea habui atque irrita.
ME. Facit ille, quod volgo haud ſolent, vt quid ſe ſit dignum ſciat.
SO. Quod nunquam opinatus fui, neque alius quiſquam ciuium
Sibi euenturum, id contigit, vt ſalui potiremur domum. Douz. *domi*.
Victores victis hoſtibus legiones reueniunt domum,
Duello extincto maxumo, atque internecatis hoſtibus;
Qui multa Thebano populo acerba obiecit funera, Scal. *Quod*.
Id vi et virtute militum victum atque expugnatum oppidum eſt,
Imperio atque auſpicio heri mei Amphitruonis maxume.

15. *Quo facto.*] Id eſt, vbi facto. *Gloſſae Mſſ. Plaut. Cod. Boxhorn.*

16. *Diues operis.*] Explicant ſeruis, ſiue operariis. Imo *diues operis* eſt qui multum operis habet faciundi atque imperandi. Vt, *Naſamoniaci Dorylas ditiſſimus agri, Diues agri Dorylas*, apud Ouidium lib. 5. metam. *Gronou.*

17. *Accidit, etc.*] Cum *libere* alias fortuitum quid denotet, accedente verbo *accidit*, libidinem hominis extra omnem rationem cauſſamque oſtendit. *Vt ſit ſenſus*: Quicquid accidit, vt homini allubeſcat, id retur ſe poſſe: nec reputat, quid laboris aliis afferat. *Piſtorius.*

20. *Expetunt.*] Id eſt, accidunt. *Nonius.*

22. *Hodie.*] Hodie demum id muneris delegauit mihi Iuppiter, vt ſeruus eſſem, aut eſſe me, aſſimularem.

23. *Eum nunc potiuit pater ſeruitutis.*] Me, qui fuerim liber, pater pro ſuo iure compotem ſeruitutis fecit. *Taubm. Potiuit* in actione hic vſurpauit. *Turneb.*

24. *Qui verna natus eſt.*] Viliores nati ſerui, quam facti. *Lipſ. Verna, etc.*] locus eſt in verberonem vernam: quaſi non tantum ſeruus ſit, ſed etiam vapulet. *Turneb.* Palat. 6. et Vulgat. legunt, *verbo*. quaſi dicat: non re, ſed titulo tantum; ſum enim Mercurius. *Taubm.*

25. *Numero.*] Hoc eſt, cito. *Mihi in mentem fuit.*] Ita Bacch. 1. 2. *ecquid in mentem eſt tibi?* Non eſt Soloeciſmus inquit Agell. lib. 1. cap. 7. locum hunc laudans, ſed ratione dictum certa et proba, qua et Graeci vtuntur. *Taubm.*

28. *Occillet.*] Os pugnis frangat et contundat, ab *occare*. Quid ſi *Oſſillet*, vocabulum ab *oſſe* potius quam ab *ore* formatum, reſcribamus? id eſt, ſic quaſi oſſatim ſeu fruſtulatim totum caput comminuat, ſeu concipilet mihi. *Douz.* Agitet. *Gloſſ. Mſſ. Codic. Plaut. Boxbornii.* Forte, *os ſuggillet probe*. Scriuerius.

32. *Potiremur domum.*] Mſſ. noſter; *domi*. Gloſſa; *Genitiuus* pro *ablatiuo*. *Nonius. Boxbornius.*

34. *Duello.*] Duellum, bellum videlicet, quod, duabus partibus de victoria contendentibus, dimicatur. *Nonius. Internecatis.*] Penitus interfectis hoſtibus. Sic *Bellum internecinum*. Taubm.

38. *Ado-*

Praeda atque agro adoreaque affecit populares ſuos, *Douz. qui praeda.*
Regique Thebano Creonti regnum ſtabiliuit ſuum.
Me a portu praemiſit domum, vt haec nuntiem vxori ſuae:
Vt geſſerit rempublicam ductu, imperio, auſpicio ſuo.
Ea nunc meditabor, quo modo illi dicam, quum illo aduenero.
Si dixero mendacium, ſolens meo more fecero.
Nam quom pugnabant maxume, ego fugiebam maxume.
Verumtamen quaſi affuerim ſimulabo atque audita eloquar.
Sed quo modo et verbis quibus me deceat fabularier,
Prius ipſe mecum etiam volo hic meditari. ſic hoc proloquar:
Principio vt illo aduenimus, vbi primum terram tetigimus,
Continuo Amphitruo delegit viros primorum principes:
Eos legat: Telebois iubet ſententiam vt dicant ſuam.
Si ſine vi et ſine bello velint rapta et raptores tradere,
Si quae aſportaſſent, redderent; ſe exercitum extemplo domum
Reducturum, abituros agro Argiuos, pacem atque ocium
Dare illis. ſin aliter ſient animati, neque dent quae petat,
Seſe igitur ſumma vi virisque eorum oppidum expugnaſſere.
Haec vbi Telebois ordine iterarunt quos praefecerat
Amphitruo: magnanimi viri freti virtute, et viribus
Superbi, nimis ferociter legatos noſtros increpant.
Reſpondent, bello ſe et ſuos tutari poſſe: proinde vti
Propere de finibus ſuis exercitus deducerent.
Haec vbi legati pertulere, Amphitruo caſtris illico
Producit omnem exercitum: contra Teleboae ex oppido
Legiones educunt ſuas, nimis pulchris armis praeditas.
Poſtquam vtrinque exitum eſt maxuma copia,
Diſpertiti viri, diſpertiti ordines:

38. *Adoreaque.*] Antiqui Rom. omnem ex agris prouentum vocabant *Adoream.* Et poſtquam praemium militibus frumentum erat, parta victoria, *Adorea* pro laude accipi cepta eſt. *Taubm.* *Adoreaque affecit.*] *Adorea afficere* eſt idem, quod infra 5, 2, 10. *Immortali afficere gloria.* Romani milites vsque ad annum V. C. CCCLIIII. Veiis obſeſſis, nihil accipiebant e publico, niſi forte aliquantulum frumentum; poſtea certe et frumentum ſupra ſtipendium, eoque tum ante tum poſt ſaepe virtutis cauſa donabantur. Liu. lib. 7. *Milites, qui in praeſidio fuerant, duplici frumento in perpetuum donati.* Caeſar lib. 3. Bel. Ciu. *Cohortemque poſtea duplici ſtipendio, frumento, veſte, diariis, militaribus donis ampliſſime donauit.* Hinc Ciceroni ad Attic. *Caeſar diariis incitare dicitur militum celeritatem.* Hinc *adoreae* vocabulum per ἀντονομίαν pro ipſa gloria ambulare coepit. Horat. lib. 4. od. 4. *Et pulcher fugatis Ille dies Latio tenebris, Qui primus alma riſit adorea.* Vide Not. Scriu. ad Veget. p. 621. *Gronou.* *

46. *Fabularier.*] Id eſt, *fari*, μυθεῖσθαι. *Taubm.*

49. *Primorum principes.*] Legatos ex proceribus delectos.

51. *Si ſine vi et ſine bello, etc.*] Romani, antequam bella ſuſciperentur, Feciales ad res repetendas mittebant: quae quia clara voce fiebat repetitio, dicta eſt *Clarigatio.* Formulam autem lib. 1. exponit Liuius. Briſſon. Formul. lib. 4. Agell. lib. 16. cap. 4.

53. *Agro Argiuos.*] *Argiuos* dixit pro *Thebanis*, quia ſequebantur Argiuum ducem, Amphitruonem. *Diſſaldaeus.*

55. *Expugnaſſere.*] Id eſt, expugnaturum eſſe. Infinitiuus antiquus a futuro *expugnaſſo*, pro, *expugnauero.* Turn. lib. 4. 15.

66. *More*

Nos noſtras more noſtro et modo inſtruximus legiones.
Item hoſtes contra legiones ſuas inſtruunt.
Deinde vtrique imperatores in medium exeunt
Extra turbam ordinum; colloquuntur. ſimul
Conuenit; victi vtri ſint eo praelio,
Vrbem, agrum, aras, focos, ſeque vti dederent.
Poſtquam id actu'eſt, tubae vtrinque canunt: contra
Conſonat terra: clamorem vtrinque efferunt.
Imperator vtrinque hinc et illinc Ioui
Vota ſuſcipere, hortari exercitum:
Pro ſe quiſque, id quod quiſque poteſt et valet,
Edit; ferro ferit: tela frangunt: boat
Coelum fremitu virum: ex ſpiritu atque anhelitu
Nebula conſtat: cadunt volneris vi et virium.
Denique, vt voluimus, noſtra ſuperat manus:
Hoſtes crebri cadunt: noſtri contra ingruunt.
Vicimus vi feroces.
Sed fugam in ſe tamen nemo conuortitur,
Nec recedit loco, quin ſtatim rem gerat.
Animam omittunt priuſquam loco demigrent: Douz. *amittunt.*
Quiſque vti ſteterat, iacet, obtinetque ordinem.
Hoc vbi Amphitruo herus conſpicatus eſt,
Illico equites iubet dextera inducere.
Equites parent citi: ab dextera maxumo
Cum clamore inuolant, impetu alacri:
Foedant et proterunt hoſtium copias iure iniuſtas. Meurſ. *iniuſtas.*
ME. Nunquam etiam quicquam adhuc verborum eſt prolocutus perperam:

66. *More noſtro et modo.*] *Modo*, id eſt, arbitratu noſtro. *Taubm.*

68. *Vtrique imperatores.*] Pal. ſec. et Pauli Stephani ſcriptus, *vterque.* Langiani et Seruius Fuldenſis *vtrimque.* Pareus et Gruterus. *In medium.*] Id eſt, inter vtrumque exercitum: eſt etiam in apertum. *Taubm.*

71. *Vti dederent.*] Deditio qua verborum conceptione fieret, Liuius lib. 1. docet. *Rex*, ait, *interrogauit: Eſtiſne vos legati oratoreſque miſſi a populo Collatino, vt vos populumque Collatinum dederetis? Sumus. Eſtne pop. Collatinus in ſua poteſtate? Eſt. Deditiſne vos, populumque Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtenſilia, diuina humanaque omnia in meam populique Rom. deditionem? Dedimus. Et ego recipio, etc.* Hanc formam Plautus hic, cum iis quae verſu 102. leguntur, expreſſit.

73. *Conſonat terra.*] Lege: *Conſonant ferra.* nam is ritus erat bellicus, vt cum clamore ac turbarum clangore arma concuterent, antequam pugnam pugnarent. *Scriuerius.*

75. *Vota ſuſcipere.*] Vota vtrique plurimum in ipſo pugnae diſcrimine fieri, bene monet Gutherius lib. 4. de iure Pontif. c. 13. Briſſon. lib. 1. de Formulis. *Taubm.*

83. *Sed fugam, etc.*] *Conuortitur*, pro, *conuortit.* Nonius. Vt in Bacchid. *praeſagitur*, pro, *praeſagit.* Scalig. Conſtructio ergo eſt; ſed in fugam ſe tamen nemo conuortit. *Lamb.*

91. *Foedant.*] Id eſt, dilacerant et cruentant. *Foedum* enim tam apud *Virgil.* quam *Salluſt.* non *turpe* ſignificat, ſed *crudele.* Taubm. *Iure iniuſtas.*] *Iure* haud referri debet ad *iniuſtas*, ſed, *proterunt.* Iure proterunt hoſtium copias et foedant. *Boxhorn.*

95. *Vor-*

Namque ego fui illic in re praeſenti, et meus, quom pugnatum eſt, pater.
SO. Perduelles penetrant ſe in fugam. ibi noſtris animus additus eſt:
Vortentibus Telebois, telis complebantur corpora;
Ipſuſque Amphitruo regem Pterelam ſua obtruncauit manu.
Haec illic eſt pugnata pugna vſque a mane ad veſperum:
Hoc adeo hoc commemini magis, quia illo die impranſus fui.
Sed praelium id tandem diremit nox interuentu ſuo.
Poſtridie in caſtra ex vrbe ad nos veniunt flentes principes:
Velatis manibus orant, ignoſcamus peccatum ſuum:
Deduntque ſe, diuina humanaque omnia, vrbem et liberos,
In ditionem atque in arbitratum, cuncti, Thebano poplo.
Poſt ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea eſt,
Qui Pterela potitare rex ſolitus eſt. haec ſic dicam herae.
Nunc pergam heri imperium exequi, et me domum capeſſere.
ME. Atat! illic huc iturus eſt: ibo ego illi obuiam.
Neque ego hunc hominem hodie ad aedis has ſinam vnquam accedere:
Quando imago eſt huius in me, certum eſt hominem eludere.
Et enimuero, quoniam formam cepi huius in me, et ſtatum,
Decet et facta moreſque huius habere me ſimiles item.
Itaque me malum eſſe oportet, callidum, aſtutum admodum,
Atque hunc, telo ſuo ſibi, malitia a foribus pellere.
Sed quid illuc eſt? Coelum aſpectat: obſeruabo quam rem agat.
SO. Certe edepol ſcio, ſi aliud quicquam eſt quod credam, aut certo ſciam,
Credo ego hac noctu Nocturnum obdormiuiſſe ebrium.
Nam neque ſe Septentriones quoquam in coelo commouent,
Neque ſe Luna quoquam mutat atque vti exorta eſt ſemel.

95. *Vortentibus.*] Pro *verſis* dictum puto: vt Lucr. *Omnia commutat natura et vertere cogit*, pro verti et mutari. *Taubm.*

101. *Velatis.*] *Velati* dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Sic *ſupplicia* et *velamenta* dicebant τὴν ἱκετηρίαν, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. *Scaliger.* Non velata tantum olim precantium capita, ſed et vittis manus. *Praeferimus manibus vittas et verba precantum.* Virgil. 2. Aen. *Gronou.* Hoc Virgilii deſumtum eſt ex Homer. Iliad. A. vbi inducitur Chryſes Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος. *Gronou.**

103. *Dedunt ſe in arbitratum.*] Ex formula et ritu quaſi ſolemni dixit, *in arbitratum.* Polybius ἐπιτροπήν.

105. *Qui Pterela potitare.*] Aut ἀποκοπὴν volunt pro *Pterelaus*, aut legi *Pterelas.* Imo *Pterela* proprie ac maxime Latina eſt terminatio ex regula Priſciani: *Apud Graecos in As deſinentia vel Es, apud nos in A terminantur.* Vide lib. 4. Obſeru. cap. 15. *Gronou.*

110. *Statum.*] *Statura* corpori adſcribitur: *Status* ad habitum refertur. *Donatus.*

113. *Malitia.*] *Malitia eſt verſuta et fallax nocendi ratio.* Cicer.

116. *Nocturnum.*] Id eſt, Veſperum; quem pro *Lucifero* ſumſit. Neque turbet aliquem, quod ſtatim *Veſperuginis* mentio fiat a Soſia; haec enim decore confunduntur in perſona ſerui. *Douz.*

118. *Quoquam mutat atque.*] Paſſeratius *motat ſtatque.* Sed verbum prius non corrigendum, ſatis demonſtrauimus lib. 3. obſeru. cap. 1. Salua ſit etiam particula: nam *mutat atque* eſt dictum, vt *aliter atque.* Quum dicimus, *non ſe mutat quoquam atque*, ſignificamus, *non ſe alio loco habet atque.* Gronou.

119. *Ingu-*

Nec Iugulae, neque Veſperugo, neque Vergiliae occidunt.
Ita ſtatim ſtant ſigna: neque nox quoquam concedit die.
ME. Perge, nox, vt occoepiſti! gere patri morem meo:
Optumo optume optumam operam das: datam pulchre locas.
SO. Neque ego hac nocte longiorem me vidiſſe cenſeo:
Niſi item vnam, verberatus quam pependi perpetem. Douz.
Eam quoque edepol etiam multo haec vicit longitudine. *vincit.*
Credo edepol equidem dormire Solem; atque appotum probe.
Mira ſunt, niſi inuitauit ſeſe in coena pluſculum.
ME. Ain' vero, verbero? deos eſſe tui ſimiles putas?
Ego pol te iſtis tuis pro dictis et malefactis, furcifer,
Accipiam; modo ſis veni huc: inuenies infortunium.
SO. Vbi ſunt iſti ſcortatores, qui ſoli inuiti cubant?
Haec nox ſcita'ſt exercendo ſcorto conducto male.
ME. Meus pater nunc pro huius verbis recte et ſapienter facit,
Qui complexus cum Alcumena, cubat amans, animo obſequens.
SO. Ibo, vt, herus quod imperauit, Alcumenae nuntiem.
Sed quis hic eſt homo? quem ante aedeis video hoc noctis? non placet.
ME. Nullus eſt hoc meticuloſus aeque. SO. quem? in mentem venit,
Illic homo hoc denuo volt pallium detexere.
ME. Timet homo: deludam ego illum. SO. perii! dentes pruriunt.
Certe aduenientem me hic hoſpitio pugnae accepturus eſt.
Credo miſericors eſt: nunc propterea quod me meus herus
Fecit vt vigilarem, hic pugnis faciet hodie vt dormiam.

119. *Iugulae.*] *Iugula ſtella eſt Orion: dicta, quod amplior ſit ceteris, quaſi nux iuglandis.* Feſtus.

120. *Statim.*] Id eſt, fixe. ſupra verſ. 84. Tum *Die*, pro diei. Virgil. Georg. 1. verſ. 203. Vide et Agell. lib. 9. 14.

123. *Nocte longiorem.*] *Libere proclamabis te eſſe aut Mercurium, propter nummorum cupiditatem, aut Nocturnum, iuxta Plauti Amphitruon. quo dormiente, in Alcumenae adulterio duas noctes Iuppiter copulauit, vt magnae fortitudinis Hercules naſceretur.* Hieron. Aduerſ. Vigil.

124. *Perpetem.*] Id eſt, perpetuam, iugem. *Feſtus.*

127. *Inuitauit.*] Id eſt, niſi meracius et plus aequo bibit. *Taubm.* Honeſta eſt locutio et per λιτότητα, quam vocant rhetores, rem extenuans. *Gronov.**

130. *Sis veni.*] *Quia imperatiua verba ſunt contumelioſa, addebant veteres*, ſis, *quod ſignificat*, ſi vis. *Donatus.* *Inuenies.*] Comparabis, acceſſes. *Taubm.*

132. *Conducto male.*] Id eſt, care, diſpendioſe, magno. Pſeud. Act. 1. 2. *Taubm.*

134. *Qui complexus.*] Fallitur *Lambinus*, cum *eam* ſubintelligit: nam *complexus* coniungi debet cum duabus ſequentibus vocibus. *Voſſius.*

137. *Aeque.*] Aduerbio *aeque* tribuit ablatiuum, vt ſi eſſet comparatiuum. *Lamb.*

137. *Quem?*] *Quem?* ſupple; *video hoc noctis ante aedeis?* nam referendum ad priora verba, quae, cum Mercurius interrupiſſet, eo modo reſumit. *Meurſ.*

138. *Volt pallium detexere.*] Proinde, quaſi hoc pallium meum textoris opera adhuc indigeat: ille autem, vt textor, id ſit perfecturus; eo me deſpoliare ac nudum ſtatuere cogitat. Mercurius enim ſe ad pugnam componens, brachia huc et illuc iactabat, in morem textoris. *Douza.*

139. *Dentes pruriunt.*] Vide Milit. Act. 2. 4.

140. *Hoſpitio. etc.*] Iocus παρὰ προσδοκίαν. Quaſi dicat: Accipiet me, non aduenticia coena, ſed pugnis. vel Poëta alludit mori veterum, imo vero et noſtro; quo inſigniuntur domus, et praecipue hoſpitia publica, picturis quibuſdam: dicatque Soſia; ſe exceptum iri hoſpitio, cui praepicta *pugna*, ſiue adeo *pugnus*. Gruter.

143. *Op-*

Oppido interii. obſecro hercle quantus et quam validus eſt!
ME. Clare aduorſum fabulabor. hic auſcultet quae loquar.
Igitur magis modum in maiorem in ſeſe concipiet metum.
Agite, pugni. iam diu'ſt, quod ventri victum non datis:
Iam pridem videtur factum, heri quod homines quatuor
In ſoporem collocaſtis nudos. SO. formido male
Ne ego hic nomen meum commutem, et Quintus fiam e Soſia.
Quatuor viros ſopori ſe dediſſe hic autumat:
Metuo ne numerum augeam illum. ME. hem! nunc iam ergo: ſic colo. Lamb. *ſic volo.*
SO. Cingitur, certe expedit ſe. ME. non feret, quin vapulet.
SO. Quis homo? ME. quiſquis homo huc profecto venerit, pugnos edet.
SO. Apage, non placet me hoc noctis eſſe: coenaui modo:
Proin tu iſtam coenam largire, ſi ſapis, eſurientibus.
ME. Haud malum huic eſt pondus pugno. SO. perii! pugnos ponderat.
ME. Quid ſi ego illum tractim tangam vt dormiat? SO. ſeruaueris:
Nam continuas has tris noctes peruigilaui. ME. peſſumum eſt
Facinus: nequiter ferire malam male diſcit manus.
Alia forma oportet eſſe quem tu pugno legeris.
SO. Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuo.

143. *Oppido.*] Id eſt: Valde. *Nonius.* Vide et *Feſtum.*

145. *Igitur magis modum.*] Idem eſt, quod *multo magis, magis magiſque.* Itaque nihil mutandum. *Igitur* hic vt alibi Plauto ſignificat *proinde.* Boxhorn.

146. *Quod ventri victum non datis.*] Significat ſe eſſe graſſatorem nocturnum; et ex ſpoliis hominum pugnis a ſe contuſorum vitam tolerare. igitur minas ſpoliatoris imitatur. *Turneb.*

148. *In ſoporem collocaſtis.*] Plagis ſopitos propeque exanimatos ſtrauiſtis.

149. *Quintus fiam e Soſia.*] locus in ambiguo. Nam et *Quintus* praenomen eſt Romanum: et *Quintus* eſt, qui ſequitur quartum. *Taubm.*

152. *Cingitur.*] Pro accingitur, aptatque ſe pugnae, id eſt, gradum ad praeliandum componit. *Taubm.*

154. *Hoc noctis eſſe.*] Nocte tam ſera edere. *Taubm.*

157. *Quid ſi ego illum tractim tangam.*] Non a nutriculis, non a medicis acceptum loquendi genus, vt voluerunt: ſed loquitur, vt Mercurius, cuius eſt, virga tractim tangendo oculos, ſiue demulcendo, quibus vult, ſomnos conciliare. Intelligit autem ductas alapas. Vide 2. Obſeru. 1. *Gronou.*

158. *Peſſumum, etc.*] Lego: *Peſſimum eſt facinus, nequiter ferire malam maledicis, manus. Alia, etc.* Quaſi dicat: Cum prorſus iniquum ſit, maledicis hominibus leuiter et leniter praecidere os; oportet, o manus, vt quemcunque tu compoſita in pugnum percuſſeris formam totam immutet. *Gruter.*

160. *Quem tu pugno legeris.*] Tralatio eſt a legulis vuarum et fructuum, ut enim illi manu vuas, oleas, fructus legunt: ita vindemia et fructus graſſatoris eſt, homines pugnis male mulcatos, tanquam fructus legere et ſpoliare. *Turneb.* Gruterus ſimpliciter capit *legere* pro *eligere*; vt alludatur illi,

—— *legitque virum vir,*

apud Maronem. Imo *Legeris* eſt transieris, perſecutus fueris, mulſeris, perſtrinxeris. Sic viciſſim *tranſire* Gellio eſt *ἀναγινώσκειν* et Petronio *perſequi totum parietem*, pro, oculis arbitrari. Fit enim lectio ducendo viſum continuata ſuper verba. Sic *legitur* ora vel litus nauibus, quae praetereunt; *leguntur* veſtigia, quae ſequimur noſtris. *Legeris* igitur etiam duxeris, tractim tetigeris: vt *ducere* alicui alapam. *Gronou.*

161. *Me interpolabit.*] *Interpolare, eſt immittere et interponere, et nouam formam e vetere fingere: tractum ab arte fullonia.* Nonius.

ME. Exoſſatum os eſſe oportet, quem probe percuſſeris.
SO. Mirum ni hic me quaſi muraenam exoſſare cogitat.
Vltro iſtunc qui exoſſat homines. perii! ſi me aſpexerit.
ME. Olet homo quidam malo ſuo. SO. hei! numnam ego obolui?
ME. Atque haud longe abeſſe oportet: verum longe hinc abfuit.
SO. Illic homo ſuperſtitioſus eſt. ME. geſtiunt pugni mihi.
SO. Si in me exerciturus, quaeſo in parietem vt primum domes.
ME. Vox mihi ad aures aduolauit. SO. nae ego homo infelix fui,
Qui non alas interuelli: volucrem vocem geſtito.
ME. Illic homo a me ſibi malam rem arceſſit iumento ſuo.
SO. Non equidem vllum habeo iumentum. ME. onerandus eſt pugnis probe.
SO. Laſſus ſum hercle e naui, vt vectus huc ſum: etiam nunc nauſeo.
Vix incedo inanis; ne ire poſſe cum onere exiſtumes.
ME. Certe enim hic neſcio quis loquitur. SO. ſaluos ſum, non me videt.
Neſcio quem loqui autumat: mihi certo nomen Soſia eſt.
ME. Hinc enim mihi dextera vox auris, vt videtur, verberat.
SO. Metuo vocis ne vice hodie hic vapulem, quae hunc verberat.
ME. Optume eccum incedit ad me. SO. timeo: totus torpeo.
Non edepol nunc vbi terrarum ſim ſcio, ſi quis roget:
Neque miſer me commouere poſſum prae formidine.
Ilicet, mandata heri perierunt, vna et Soſia.
Verum certu'ſt confidenter hominem contra colloqui,
Igitur qui poſſim videri huic fortis, a me vt abſtineat manum.
ME. Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu concluſum geris?
SO. Quid id exquiris tu, qui pugnis os exoſſas hominibus?
ME. Seruos eſne, an liber? SO. vtcunque animo collibitum eſt meo.
ME. Ain' vero? SO. aio enim vero. ME. verbero. SO. mentiris nunc iam.

162. *Exoſſatum os.*] Exos et edentatum ac contritum. *Taubm.*

163. *Muraenam, etc.*] Muraenae ſpinis vſque adeo ſubtilibus ſunt refertae, vt eſui non ſint, ni eximantur. *Exoſſare* igitur vt *muraenam*, eſt, fuſte bene dolare, vel oſſa vſque eo comminuere, vt nullum eorum ſit reliquum veſtigium. *Contarenus.*

164. *Vltro iſtunc.*] Id eſt, procul a me abſit. Ita Caſina, *Vltro te, amator: apage te a me.* Capt. *Vltro iſtum a me.* Douza.

165. *Olet homo, etc.*] Hominis cuiuſdam odor ad nares meas peruenit, magna cum ipſius poena. Vide Aſin. 1. 2. *Hei! numnam.*] Leg. *Hei mihi, quia nam ego obolui?* Id eſt, cur, aut quo pacto? *Camerar.*

167. *Superſtitioſus eſt.*] Hic homo eſt ariolus, qui ſciat, me longe hinc abfuiſſe. Nam *Superſtitioſus* etiam ariolum ſignificat. *Lamb.*

168. *Domes.*] Mollias. *Taubm.*

170. *Qui non alas interuelli.*] Hoc eo muttit Soſia: quia Mercurius dixerat, *vocem ſibi ad aures aduolaſſe.* vt perſiſtat in metaphora, proinde ac ſi de beſtia aliqua volatica loqueretur. *Douza.*

171. *Iumento.*] Ductum ab oneribus, quae iumentis imponimus. Vel potius, ſua opera impenſaque ſibi quaerit. *Piſtor. Grut.*

176. *Neſcio quem, etc.*] Suſpicio erat olim, Plautum, qui vndiquaque iocum captare ſolet, illud *Neſcio quem*, vt nomen Perſonae haberi voluiſſe. certe ſequentia tale quid clamare videbantur: forte alludit ad Ὄτις Homericum. *Taubm.*

185. *Vulcanum in cornu.*] Qui ignem in laterna cornea clauſum geris. Fiebant olim laternae et ex cornu, et ex veſica. *Taubm.*

188. *Verbero.*] Verberonem ſeruili conuitio Soſiam Mercurius increpat. id ille alio torquens, *Mentiris,* ait: neque enim verberas;

ME. At iam faciam vt verum dicas dicere. SO. quid eo eſt opus?
ME. Poſſum ſcire quo profectus, quoius ſis, aut quid veneris?
SO. Huc eo: heri mei ſum ſeruos. nunquid nunc es certior?
ME. Ego tibi iſtam hodie ſceleſtam comprimam linguam. SO. haud potes:
Bene pudiceque aſſeruatur. ME. pergin' argutarier?
Quid apud haſce aedis negotii eſt tibi? SO. imo quid tibi'ſt?
ME. Rex Creo vigiles nocturnos ſingulos ſemper locat.
SO. Bene facit: quia nos eramus peregre, tutatu'eſt domum:
At nunc abi ſane, aduenisse familiares dicito.
ME. Neſcio quam tu familiaris ſis: niſi actutum hinc abis,
Familiaris accipiere faxo haud familiariter.
SO. Hic, inquam, habito ego, atque horunc ſeruos ſum. ME. at ſcin' quomodo?
Faciam ego hodie te ſuperbum, niſi hinc abis. SO. quonam modo?
ME. Auferere, non abibis, ſi ego fuſtem ſumpſero.
SO. Quin me eſſe huius familiae familiarem praedico.
ME. Vide ſis, quam mox vapulare vis, niſi actutum hinc abis!
SO. Tun' domo prohibere peregre me aduenientem poſtulas?
ME. Haeccine tua domu'ſt? SO. ita, inquam. ME. quis herus eſt igitur tibi?
SO. Amphitruo, qui nunc praefectu'eſt Thebanis legionibus;
Quicum nupta eſt Alcumena. ME. quid ais? quod nomen tibi eſt?
SO. Soſiam vocant Thebani, Dauo prognatum patre.
ME. Nae tu iſtic hodie malo tuo compoſitis mendaciis
Aduenisti, audaciae columen, conſutis dolis.
SO. Imo equidem tunicis conſutis huc aduenio, non dolis.
ME. At mentiris etiam: certo pedibus, non tunicis venis.

verberas; vel potius, neque enim ſum verbero, qui non verberor. Ad hoc Mercurius; *Faciam*, inquit, mox dicas, me verum dicere, et te eſſe verberonem, cum contudero pugnis probe. *I. Guliel.*

192. *Comprimam linguam.*] Horum verborum, vt a ſeruo Soſia accipiuntur, ſententia obſcoena eſt; ſed tamen explicanda; Mercurius Soſiae minatur, ſe loquacitatem et argutiam eius compreſſurum. At Soſia ſic accipit, quaſi Mercurius minetur ſe Soſiam irrumaturum. Itaque reſpondet Soſia, non potes me irrumare; linguam enim habeo pudicam, non fellatricem atque impudicam. *Lamb.*

200. *At ſcin' quomodo?*] Scil. horum ſeruus ſis? *ſcin quomodo*, formula minantis eſt, crebra Plauto. *Gruter.*

201. *Superbum.*] *Superbi* videntur qui plagis ita ſunt contuſi, vt pedibus ambulare nequeant, auferantur ſublimes neceſſe eſt: atque hac ratione *ſuperbi* dici poſſunt. *Superbum* hic *mortuum* interpretatur *Nonius*. Neque repugnat *Gutherius*: vult enim eo nomine vocatos *ſuperbos*, quod tunc potiſſimum ſplendidiore efferantur habitu, etiam pauperes. *Taubm.*

209. *Dauo.*] Monet hic *Meurſius*, *Davi* perſonam nihil aliud eſſe, quam quod *Vulpes* in Aeſopi Fabulis: teſtemque producit *Philoſtratum*.

212. *Conſutis.*] *Suere*, prouerbiali metaphora ſignificat idem, quod Graecis ῥάπτειν, id eſt, aliquid, quod alteri damnoſum ſit, ſtruere: quod in ſtructoris perniciem verti cum optarunt, dixerunt; *Suo capiti*. Muret.

213. *Certo pedibus, non tunicis venis.*] Alius iocus, ex interpunctione natus: quaſi dixerit coniunctim, *tunicis venio*: ſicut prior ex nomine quaeſitus eſt. Interim notandum, *tunicam* Plauti aeuo communem Romae ſeruorum veſtem fuiſſe,

SO. Ita profecto. ME. nunc profecto vapula ob mendacium.
SO. Non edepol volo profecto. ME. at pol profecto ingratiis.
Hoc quidem profecto certu'ſt, non eſt arbitrarium.
SO. Tuam fidem obſecro! ME. tun'te audes Soſiam eſſe dicere,
Qui ego ſum? SO. perii! ME. parum etiam, praeut futurum eſt, praedicas.
Quoius nunc es? SO. tuus: nam pugnis vſu feciſti tuum.
Pro fidi Thebani ciues! ME. etiam clamas, carnufex? Palm. *Prob fidem, Thebani ciues!*
Eloquere, quid veniſti? SO. vt eſſet quem tu pugnis caederes.
ME. Cuius es? SO. Amphitruonis, inquam, Soſia. ME. ergo iſtoc magis,
Quia vaniloquus, vapulabis: ego ſum, non tu, Soſia.
SO. Ita dii faciant, vt tu potius ſis, atque ego, te vt verberem.
ME. Etiam muttis? SO. iam tacebo. ME. quis tibi heru'ſt? SO. quem tu voles.
ME. Quid igitur? qui nunc vocare? SO. nemo; niſi quem iuſſeris.
ME. Amphitruonis te eſſe aiebas Soſiam. SO. peccaueram:
Nam Amphitruonis ſocium nae me eſſe volui dicere.
ME. Sciebam equidem nullum eſſe nobis, niſi me, ſeruom Soſiam.
Fugit te ratio. SO. o vtinam iſtuc pugni feciſſent tui!
ME. Ego ſum Soſia ille, quem tu dudum eſſe aiebas mihi. Lamb. *quem te.*
SO. Obſecro per pacem liceat te alloqui, vt ne vapulem.
ME. Imo induciae parumper fiant, ſi quid vis loqui.
SO. Non loquar niſi pace facta, quando pugnis plus vales.
ME. Dicito, ſi quid vis, non nocebo. SO. tuae fidei credo? ME. meae.
SO. Quid, ſi falles? ME. tum Mercurius Soſiae iratus fiet.
SO. Animum aduorte: nunc licet mihi libere quiduis loqui.
Amphitruonis ego ſum ſeruos Soſia. ME. etiam denuo?
SO. Pacem feci, foedus feci, vera dico. ME. vapula.
SO. Vt lubet, quod tibi lubet fac, quoniam pugnis plus vales.
Verum, vt vt es facturus, hoc quidem hercle haud reticebo tamen.
ME. Tu me viuus hodie nunquam facies, quin ſim Soſia.
SO. Certe edepol, tu me alienabis nunquam, quin noſter ſiem.
Nec nobis praeter med alius quiſquam eſt ſeruos Soſia, Camerar. *iui hero*
Qui cum Amphitruone hinc vna ieram in exercitum. *meo in exerc.*

ruſticorum item in coloniis et municipiis. At tempotibus Imperatorum, non tunicae amplius fuere, ſed *penulae*, in vſu ſeruorum, perinde vt militum. *Gruter.*

219. *Vſu feciſti tuum.*] Noſter Iureconſultorum *vſucapioni* alluſit. Horat. *Si proprium eſt quod quis libra mercatur et aere; Quaedam, ſi credis conſultis, mancipat vſus.* Gronou. *

220. *Pro fidi Thebani.*] Palmer. et Meurſ. leg. *Prob fidem, Thebani ciues!* qualia ſunt: *Pro Deum atque hominum fidem.* Taubm.

228. *Socium.*] Cum *Camer.* lego: *Sociennum.* Tanquam in ea voce conſiſtat potiſſimum iocus, aut eius verius explicatio. Erras, inquit Soſia: neque enim vnquam dixi, certe dictum nolui, nomen mihi eſſe Soſiae: dixi me Amphitruonis ſocium: hoc eſt, ne iterum vicinitate ſoni decipiaris, *ſociennum.* Grut. V. C. *ſocium med eſſe.* Sic lege. *Scriuerius.*

230. *Vtinam iſtuc pugni feciſſent tui.*] Vtinam me pugni ita fugiſſent tui, ſicuti me rationem fugiſſe dicis. *Muret.*

243. *Tu me alienabis nunquam.* Nunquam me, qui ſum familiaris, alienum facies. *Lamb.*

ME. Hic homo ſanus non eſt. SO. quod mihi praedicas vitium, id tibi eſt.
Quid, malum! non ſum ego ſeruos Amphitruonis Soſia?
Nonne hac noctu noſtra nauis huc ex portu Perſico
Venit, quae me aduexit? nonne me huc herus miſit meus?
Nonne ego nunc hic ſto ante aedis noſtras? non mihi eſt laterna in manu?
Non loquor? non vigilo? non hic homo modo me pugnis contudit?
Fecit hercle: nam etiam miſero nunc malae dolent.
Quid igitur ego dubito? aut cur non introeo in noſtram domum?
ME. Quid, domum voſtram? SO. ita enimuero. ME. quin quae dixiſti modo,
Omnia ementitus. equidem Soſia Amphitruonis ſum.
Nam noctu hac ſoluta eſt nauis noſtra e portu Perſico:
Et vbi Pterela rex regnauit, oppidum expugnauimus:
Et legiones Teleboarum vi pugnando cepimus.
Et ipſus Amphitruo obtruncauit regem Pterelam in praelio.
SO. Egomet mihi non credo, quum illaec autumare illum audio.
Hic quidem certe, quae illic ſunt res geſtae, memorat memoriter.
Sed quid ais, quid Amphitruoni a Telebois datum eſt?
ME. Pterela rex qui potitare ſolitus eſt, patera aurea.
SO. Elocutus eſt. vbi patera nunc eſt? ME. in ciſtula MS. Herald.
Amphitruonis obſignata ſigno eſt. SO. ſigni dic quid eſt? *eloquere.*
ME. Cum quadrigis Sol exoriens. quid me captas, carnufex?
SO. Argumentis vincit: aliud nomen quaerendu'eſt mihi.
Neſcio vnde haec hic ſpectauit. Iam ego hunc decipiam probe:
Nam quod egomet ſolus feci, nec quiſquam alius affuit
In tabernaculo, id quidem hodie nunquam poterit dicere.
Si tu Soſia es, legiones quom pugnabant maxume,
Quid in tabernaculo feciſti? victus ſum, ſi dixeris.
ME. Cadus erat vini: inde impleui hirneam. SO. ingreſſu'ſt viam.
ME. Eam ego, vt matre fuerat natum, vini eduxi meri.

247. *Quid, malum! non, etc.*] *Malum per Parentheſin ſuauiter infertur, et interiectio eſt.* Donat. ad Terent. Eun. 4. 7.

248. *Nonne hac noctu.*] Vide Macrob. lib. 1. 4. *Portu Perſico.*] Mari Euboico, quod in eo ſteterit claſſis Perſarum, non procul a Thebis. *Feſt.*

252. *Hercle.*] *Plautus* hic defeciſſe viſus, qui *per Herculem* iurantem inducit, nondum nato Hercule, cuius paulo poſt in Alcumenae partu natiuitas ponitur; diſtractus ſcilicet temporis ſui conſuetudine, qua per Herculem iuraretur. *Angel. Decemb.*

263. *Aurea.*] Subintell. *Donauit Amphitruonem.* Haec verba praeuenit aut intercipit feſtinans Soſia.

265. *Signi.*] Primum nudas duntaxat litterarum notas pro ſignis habebant, ſcalptura tamen multiplex poſtea in vſu fuit. Quin et bruta animalia inſculpi ſolita. talis erat *Auguſti Sphinx.* Aut hiſtoria aliqua, vel fabula. talis iſte *Amphitruonis.* Meurſius.

266. *Cum quadrigis.*] De huiuſmodi annulorum ſcalptura vide Meurſ. Exerc. Critic. Part. 2. c. 9. *Quid me captas.*] Quid per captioſas interrogationes a me veritatem exquiris? vide Epid. 2. 2. *Taubm.*

273. *Hirneam.*] *Hirnea,* vel potius *Irnia,* genus vaſis eſt vinarii: antiquitus *Erneum* vocabatur, παρὰ τὸ ὄρνεον: quod auis figuram haberet, ſic, quod ſcarabaeo ſimilis, κάνθαρος. *Scalig.* *Ingreſſus.*] Bene et ex vero coepit.

274. *Eam ego ita vt matre fuerat natum*

SO. Mira ſunt, niſi latuit intus illic in illac hirnea.
Factum eſt illud, vt ego illic vini hirneam ebiberim meri.
ME. Quid nunc? vincon' argumentis, te non eſſe Soſiam?
SO. Tu negas med eſſe? ME. quid ego ni negem, qui egomet ſiem?
SO. Per Iouem iuro med eſſe: neque me falſum dicere.
ME. At ego per Mercurium iuro, tibi Iouem non credere:
Nam iniurato ſcio plus credet mihi, quam iurato tibi.
SO. Quis ego ſum ſaltem, ſi non ſum Soſia? te interrogo.
ME. Vbi ego Soſia nolim eſſe, tu eſto ſane Soſia.
Nunc quando ego ſum, vapulabis ni hinc abis, ignobilis.
SO. Certe edepol, quom illum contemplo, et formam cognoſco meam,
Quemadmodum ego ſum (ſaepe in ſpeculum inſpexi) nimis ſimil'eſt mei.
Itidem habet petaſum, ac veſtitum: tam conſimil'eſt atque ego.
Sura, pes, ſtatura, tonſus, oculi, naſum, vel labra,
Malae, mentum, barba, collum: totus! quid verbis opu'ſt?
Si tergum cicatricoſum, nihil hoc ſimili eſt ſimilius.
Sed quom cogito, equidem certo idem ſum qui ſemper fui.
Noui herum: noui aedis noſtras. ſane ſapio et ſentio.
Non ego illi obtempero quod loquitur; pultabo foris.
ME. Quo agis te? SO. domum. ME. quadrigas ſi nunc inſcendas Iouis,
Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.
SO. Nonne herae meae nunciare, quod herus meus iuſſit, licet?
ME. Tuae ſi quid vis nunciare: hanc noſtram adire non ſinam.
Nam ſi me irritaſſis, hodie lumbifragium hinc auferes.
SO. Abeo potius: Di immortales, obſecro veſtram fidem!
Vbi ego perii? vbi immutatus ſum? vbi ego formam perdidi?
An egomet me illic reliqui, ſi forte oblitus fui?
Nam hic quidem omnem imaginem meam, quae antehac fuerat, poſſidet.
Viuo fit, quod nunquam quiſquam mortuo faciet mihi.

tum vini eduxi meri.] Eam hirneam vini meri, ita vt matre fuerat natum, id eſt, ita vt ex vite, ſeu vua fuerat expreſſum, eduxi, id eſt, ebibi, exhauſi, exſiccaui. vide et Victorium Var. lect. lib. 23. c. 5. *Lamb.*

282. *Saltem.*] Eſt quod Barbari dicunt, *ad minus.* Lamb.

283. *Vbi ego Soſia nolim eſſe.*] Ita omn. MSS. et Edd. veteres. intruſere poſteriores *iam*; ſed de ſuo. *Taubm.*

292. *Sane ſapio.*] *Sane* hic *ſaniter* eſt, vt ſani homines ſolent. nam qui ſapit animo, et ſentit ſenſibus, is ſanus eſt. *I. Gul.*

294. *Quadrigas ſi nunc inſcendas Iouis.*] Credibile eſt Iouis quadrigas omnium eſſe celerrimas, vt quae *alatae* ſint, auctore *Platone* in Phaedro, et *Luciano* in Piſcatore. etiam Horat. 1. Od. 34. *volucrem currum Iouis* dixit. *Douza.*

301. *An egomet, etc.*] Corrigo: *An egomet me illic reliquiſſe forte, etc.* tali ſenſu: An fieri forte potuit, vt egomet Soſia non iuerim vna cum hero Amph. ad exercitum, ſed illic domi reſtiterim; idque tamen nunc omnino dememinerim? *Gruter.*

303. *Viuo fit, etc.*] Mihi vel me viuo, imago mea praefertur, quod nunquam quiſquam faciet, me mortuo. Vel ab ipſo Auctore germana loci huius explicatio arceſſenda eſt: Moſtell. act. 2. 1. *Ludos ego hodie viuo praeſenti hic ſeni Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.* Scimus enim, Ludos Funebres Romae, hoc eſt, Gladia-

Ibo ad portum, atque haec vti ſunt facta, hero dicam meo.
Niſi etiam is quoque me ignorabit; quod ille faciat Iuppiter!
Vt ego hodie raſo capite caluus capiam pileum.

Gladiatorios, in illuſtrium virorum funeribus, ſic quaſi in luctu publico, ad rogum fieri conſueuiſſe antiquitus. Ad quos reſpectans Soſia, per ioculum et ludum inquit, argute ſane et vernilem in modum: *Nunc mihi ſiunt ludi*, hoc eſt, nunc ego ludificor probe, cui nullus poſtea ludos facere volet in morte. *Douza.*

306 *Raſo capite caluus capiam pileum.*] *Cum ſerui manumittebantur, raſo capite pileum accipiebant: idque in templo Feroniae, quae libertorum dea.* Seru.

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

MERCVRIVS

Bene proſpereque hoc hodie operis proceſſit mihi.
Amoui a foribus maxumam moleſtiam,
Patri vt liceret tuto illam amplexarier.
Iam ille illuc ad herum quom Amphitruonem aduenerit,
Narrabit ſeruom hinc ſeſe a foribus Soſiam
Amouiſſe. ille adeo illum mentiri ſibi
Credet: neque credet huc profectum, vt iuſſerat.
Erroris ambo ego illos et dementiae
Complebo, atque omnem Amphitruonis familiam.
Adeo vſque ſatietatem dum capiet pater
Illius quam amat. igitur demum omnes ſcient,
Quae facta. Denique Alcumenam Iuppiter
Rediget antiquam in concordiam coniugis.
Nam Amphitruo actutum vxori turbas conciet,
Atque inſimulabit eam probri. tum meus pater
Eam ſeditionem in tranquillum conferet.
Nunc de Alcumena, dudum quod dixi minus,
Hodie illa pariet filios geminos duos:
Alter decumo poſt menſe naſcetur puer
Quam ſeminatus; alter menſe ſeptumo.
Eorum Amphitruonis alter eſt, alter Iouis.
Verum minori puero major eſt pater,

15. *Probri.*] Vide notam act. 3. ſc. 2. verſ. 1.

16. *Eam ſeditionem.*] Raro ſic inuenias *ſeditionis* vocabulum de turba priuatorum. Apud Terentium tamen eſt, non minus eleganter Andr. 5. 1. 11. *Perpuliſti me, vt homini adoleſcentulo in alio occupato amore, abhorrenti a re vxoria, filiam darem in ſeditionem atque incertas nuptias.* Sic *ſeditioſus* et *bellum* Cicero ad Att. lib. 2. ep. 1. *Gronou.**

17. *Dudum quod dixi minus.*] Id eſt, quod vobis de Alcumena nondum etiam ediſſertaui. *Douza.*

19. *Alter decumo, etc.*] Confirmat Plautus hic eorum ſententiam, qui affirmant, et vere, mulierem ſuperfoetari poſſe. *Plinius* inter alia refert, mulierem quandam ſeptem menſium edito puerperio, inſecutis menſibus, geminos enixam. *Taubm.*

20. *Seminatus.*] Ἐσπαρμένος: in vtero matris conceptus eſt. *Taubm.*

22. *Minori puero maior, etc.*] Id eſt, *Herculi*, qui minor, ratione ſationis. *Taubm.*

23. *Maio-*

Minor maiori. iamne hoc ſcitis quid fiet?
Sed Alcumenae huius honoris gratia, Grut. *huiuſce.*
Pater curauit vno vt foetu fieret;
Vno vt labore abſoluat aerumnas duas,
Et ne in ſuſpicione ponatur ſtupri,
Et clandeſtina vt celetur ſuſpicio.
Quanquam, vt iam dudum dixi, reſciſcet tamen
Amphitruo rem omnem. quid igitur? nemo id probro
Profecto ducet Alcumenae. nam Deum
Non par videtur facere, delictum ſuum
Suamque culpam expetere in mortalem vt ſinat.
Orationem comprimam: crepuit foris.
Amphitruo ſubditiuus, eccum, exit foras,
Cum Alcumena vxore vſuraria.

23. *Maiori.*] Sc. *Iphiclo*, filio Amphitr.
25. *Vno vt foetu.*] Vno onere, vnaque (vt ita dicam) grauidatione. *Lipſ.*
26. *Labore.*] Vel grauidationis, vel partus. *Idem.*
28. *Suſpicio.*] Haec vox *ſuſpicio*, non immerito multis mendae ſuſpicionem mouit. Si quid mutandum, malim leg. *Et clandeſtina vt celetur huc itio.* Id eſt, vt aduentus huc noſter clandeſtinus celetur. *Donatus*, interpretans illa Comici ſui verba; Adelph. Act. 4. Sc. 5. *Qui cum illa conſueuit prius:* quo loco *conſueſcere* ἰνχυμένως ponitur, pro rem habere. addit pro exemplo; *vt Plautus: et clandeſtina vt celetur conſuetudo.* Atqui verſus non patitur vocem *conſuetudo*, cum ſit Iambicus Senarius: itaque pro *conſuetudo* repono *conſuetio*, ne fraus fiat legi pedariae. Recte id porro a me fieri, *Feſtus*, vel potius *Verrius Flaccus*, praeſtiterit, cuius haec verba ſunt: *Conſuetionem Plautus pro conſuetudine dixit.* Quod ad *Donatum* attinet, etiam ille ſine dubio *conſuetio* ſcripſerat: ſed quod vox inſolens videretur, ab aliis poſtea fuit interpolata. *Scioppius.*
33. *Expetere.*] Recidere, enomere, exundare, *Nonius.* Tranſire, deſidere. *Gl. mſſ. Pl. Boxborn.*

ACTVS PRIMVS. SCENA TERTIA

IVPPITER, ALCVMENA, MERCVRIVS

Bene vale, Alcumena: cura rem communem, quod facis.
Atque imperce, quaeſo: menſes iam tibi eſſe actos vides.
Mihi neceſſe eſt ire hinc: verum quod erit natum, tollito.
AL. Quid iſtud eſt, mi vir, negotii, quod tu tam ſubito domo
Abeas? IV. edepol, haud quod tui me, neque domi, diſtaedeat:
Sed VBI SVMMVS IMPERAROR non adeſt ad exercitum,
Citius, quod non facto'ſt vſus, fit, quam quod facto'ſt opus.
ME. Nimis hic ſcitus eſt ſycophanta, qui quidem meus ſit pater.

2. *Imperce.*] Iubet partui vicinam parcere ſibi, et labore abſtinere. *Camer.* *In* nonnunquam auget ſignificationem, vt *impetor*, et hic *imparco*, et alibi. *Boxborn.*
3. *Quod erit natum.*] Ita loquebantur neutro genere de partu et futuro et recens nato. *Gronou.* * *Tollito.*] Infantes olim, ſimul ac nati forent, humi deponebantur: ab humo vero pater tollebat, et in ſinum recipiebat. Qui autem non tollebatur, pro abdicato et proiectitio erat. *Lamb.*
6. *Vbi ſummus.*] Hoc vult, imperatorem eſſe debere imperii diligentem. *Boxborn.*

9. *Quam*

Obſeruatote, quam blande mulieri palpabitur.
AL. Ecaſtor, re experior, quanti facias vxorem tuam.
IV. Satin' habes, ſi foeminarum nulla'ſt quam aeque diligam?
ME. Edepol, nae illa ſi iſtis rebus te ſciat operam dare,
Ego faxim te Amphitruonem eſſe malis, quam Iouem.
AL. Experiri iſtuc mauellem me, quam mi memorarier.
Prius abis quam lectus, vbi cubuiſti, concaluit locus.
Here veniſti media nocte, nunc abis: hoccine placet?
ME. Accedam, atque hanc appellabo, et ſupparaſitabor patri.
Nunquam edepol quemquam mortalem credo ego vxorem ſuam
Sic efflictim amare, proinde vt hic te efflictim deperit.
IV. Carnufex, non ego te noui? abin' e conſpectu meo?
Quid tibi hanc curatio eſt rem, verbero, aut muttitio?
Quoi ego iam hoc ſcipione. AL. ah! noli. IV. mut- Camer. *Quem*
tito modo. *pol ego iam ſcipione.*
ME. Nequiter pene expediuit prima paraſitatio.
IV. Verum quod tu dicis, mea vxor, non te mihi iraſci decet.
Clanculum abii a legione: operam hanc ſurripui tibi:
Ex me primo prima ſcires, rem vt geſſiſſem publicam.
Ea tibi omnia enarraui. niſi te amarem plurimum,
Non facerem. ME. facitne vt dixi? timidam palpo percutit.
IV. Nunc, ne legio perſentiſcat, clam illuc redeundum eſt mihi;
Ne me vxorem praeuortiſſe dicant prae republica.
AL. Lacrumantem ex abitu concinnas tu tuam vxorem. IV. tace.
Ne corrumpe oculos; redibo actutum. AL. id actutum diu'ſt.
IV. Non ego te hic lubens relinquo, neque abeo abs te. AL. ſentio:
Nam qua nocte ad me veniſti, eadem abis. IV. cur me tenes?
Tempu'ſt: exire ex vrbe, priuſquam luciſcat, volo.
Nunc tibi hanc pateram, quae dono mi illic ob virtutem data'ſt.
Pterela rex qui potitauit, quem ego mea occidi manu,
Alcumena, tibi condono. AL. facis vt alias res ſoles.
Ecaſtor condignum donum, quali'ſt qui donum dedit. MSS. Cam.
ME. Imo ſic condignum donum, quali'ſt cui dono datu'ſt. *quale eſt.*

9. *Quam blande mulieri palpabitur.*] *Palpari,* et *palpo percutere,* proprie eſt molli et blando manus plauſu tangere et contrectare, ac veluri poppyſmo demulcere: Graecis ψηλαφᾷν. Hinc pro blandiri, aſſentari et adulari frequentatur. *Turneb.*

12. *Edepol, nae, etc.*] Hic ſenſus: Si te tamen Alcumena norit, ita profecto te accipiat, vt ſimulationis huius poeniteat, ac malis Iuppirer manſiſſe, quam falſus Amphitruo veniſſe. *Acidal.* MSS. quidam diſerte *furtis.* Fortaſſe verum eſt, tranſpoſitis literis, *Frutis rebus,* id eſt, venereis. De Fruti Venere Arnobius et Auguſtinus de ciuitate Dei. *Scriuerius.*

21. *Hanc curatio eſt rem.*] Verbalia in *io* regunt caſum verbi ſui, paſſim apud Plautum. *Lamb.*

23. *Nequiter.*] Douza *Expediuit* interpretatur, *expedita eſt*, id eſt, peracta eſt. vt et Meurſius: qui, *nequiter expediuit,* interpretatur, parum vtilis fuit prima paraſitatio. qualia illa ſunt, *Male ſanus*, *Male ſuadus.*

24. *Non te mihi iraſci decet.*] Voſſ. ſecundus: *non te mecum iraſci decet.* Et ſunt Plauti *Orare cum aliquo*, *cauere cum aliquo, captare cum aliquo, ſeruare cum aliquo fidem, queri cum aliquo, oſculari cum aliquo, facere mentionem cum aliquo, complexus cum aliquo.* Gronouius.

30. *Praeuortiſſe.*] Praepoſuiſſe. *Gloſſ. MSS. Pl. Boxborn.*

IV. Pergin' autem? nonne ego poſſum, furcifer, te perdere?
AL. Noli amabo, Amphitruo, iraſci Soſiae cauſſa mea.
IV. Faciam ita vt vis. ME. ex amore hic admodum quam ſaeuus eſt?
IV. Nunquid vis? AL. vt quom abſim, me ames, me tuam abſentem tamen.
ME. Eamus, Amphitruo: luciſcit hoc iam. IV. abi prae, Soſia:
Iam ego ſequar. nunquid vis? AL. etiam: vt actutum aduenias. IV. licet.
Prius tua opinione hic adero: bonum animum habe.
Nunc te, nox, quae me manſiſti, mitto, vt cedas die.
Vt mortalis inluciſcas luce clara et candida. Sic Camet. Alii *mortalibus*.
Atque quanto nox fuiſti longior hac proxuma,
Tanto breuior dies vt fiat faciam, vt aeque diſparet,
Et dies e nocte accedat. ibo, et Mercurium ſubſequar.

45. ME. *Eamus, Amphitruô.*] *Dominum* hoc loco nomine *Amphitruonis* ſeruus compellat, ſatis pol familiariter: vt item Soſia multo etiam licentius Alcumenam, non *Heram*, ſed *Mulierem* vocitat, act. 2. 2. Sed et *Seruius* notat contumeliam eſſe, ſuperiorem nomine vocare. Nam ſalutare proprio nomine aequalium erat, vel ſuperiorum, ad conciliandam vel firmandam gratiam. *Douz.*

51. *Vt aeque, etc.*] Lego: *vt aeque diſpares Et dies et nox accidat.* hoc ſenſu: Quia haec nox longitudine ſua proxime praecedenti non reſpondet, faciam vt nec dies praecedenti diei reſpondeat: ſed tanto ſuperiore die breuior ſit, quanto haec nox praecedente nocte fuit longior. atque ita fiet, vt aeque diſpares haec nox et inſtans dies, a praecedentibus nocte et die euadant. *Piſtor.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

AMPHITRVO, SOSIA

Age i tu ſecundum. SO. ſequor, ſubſequor te.
AM. Sceleſtiſſimum te arbitror. SO. nam quamobrem?
AM. Quia id quod neque eſt, neque fuit, neque futurum eſt,
Mihi praedicas. SO. eccere, iam tuatim
Facis, vt tuis nulla apud te ſit fides. MSS. Pall. *tu autem.*
AM. Quid eſt? quo modo? iam quidem hercle ego tibi iſtam
Sceleſtam, ſcelus, linguam abſcindam. SO. tuus ſum:
Proinde vt commodum eſt et lubet, quidque facias:
Tamen, quin loquar haec vti facta ſunt hic,
Nunquam vllo modo me potes deterrere.
AM. Sceleſtiſſime, audes mihi praedicare id,
Domi te eſſe nunc, qui hic ades? SO. vera dico.
AM. Malum! quod tibi dii dabunt, atque ego hodie dabo.

1. *Secundum.*] Id eſt, poſt me; ſequere me. *Lamb.* *Sequor, etc.*] Bene: aliud enim eſt *ſequi*, aliud *ſubſequi*. ſequitur quis eminus, ſubſequitur cominus. *Grut.*

4. *Eccere.*] Eccere, iusiurandum eſt, ac ſi dicatur, *per Cererem*, vt *Aecaſtor*. Feſtus. Id cum ſignificat, *aecere* ſcribendum eſt; at *eccere* idem eſt, quod *ecce*. Lamb. *Tuatim.*] Soſipater Chariſius l. 2. *Tuatim. Plaut. in Amphit. iam tuatim facis. vbi Siſenna, vt Noſtratim. Significat autem tuo more* Similia Nonius Marcellus. Ex quo probauerunt Lambinus et Guilelmus. Neque aliter MSS. Langiani.

13. *Atque ego hodie dabo.*] Id eſt, ſtatim. *Coluius.*

20. *Tua*

SO. Iſtuc tibi eſt in manu: nam tuus ſum.
AM. Tun'me, verbero, audes herum ludificari?
Tun'id dicere audes? quod nemo vnquam homo antehac
Vidit, nec poteſt fieri, tempore vno,
Homo idem duobus locis vt ſimul ſit?
SO. Profecto, vt loquar, ita res eſt. AM. Iuppiter te perdat.
SO. Quid mali ſum, here, tua ex re promeritus?
AM. Rogaſne, improbe, etiam, qui ludos facis me?
SO. Merito maledicas mihi, ſi id ita factum eſt. Acid. *niſi id ita factum eſt.*
Verum haud mentior, reſque vti facta, dico.
AM. Homo hic ebrius eſt, vt opinor. SO. vtinam ita eſſem!
AM. Optas quae facta. SO. egone? AM. tu iſtic. vbi bibiſti?
SO. Nuſquam equidem bibi. AM. quid hoc ſit hominis!
SO. Equidem decies dixi:
Domi ego ſum, inquam;
Ecquid audis: et apud te aſſum Soſia idem.
Satin' hoc plane,
Satin' diſerte, here, nunc videor tibi locutus
Eſſe? AM. vah! apage te a me. SO. quid eſt negotii?
AM. Peſtis te tenet. SO. nam cur iſtuc dicis?
Equidem valeo, et ſaluos ſum recte, Amphitruo.
AM. At te ego faciam hodie, proinde ac meritus es,
Vt minus valeas, et miſer ſis,
Saluos domum ſi rediero. iam
Sequere ſis, herum qui ludificas dictis delirantibus:
Qui quoniam herus quod imperauit, neglexiſti perſequi,
Nunc venis etiam vltro irriſum dominum. quae neque fieri
Poſſunt, neque fando vnquam accepit quiſquam, profers, carnufex.
Quoius ego hodie in tergo faxo iſta expetant mendacia. Acidal. *in tergum, vel, terge.*
SO. Amphitruo, MISERRIMA iſtaec miſeria eſt ſeruo bono,
Apud herum qui vera loquitur, ſi id vi verum vincitur.
AM. Quo id, malum, pacto poteſt nam mecum argumentis puta,
Fieri? nunc vti tu hic ſis et domi: id dici volo.
SO. Sum profecto et hic et illic. hoc cuiuis mirari licet.
Neque tibi iſtuc mirum magis videtur, quam mihi.

20. *Tua ex re.*] *E re tua*, id eſt, ex tuo commodo. Nam vtile tibi eſt, te ſeruum habere, qui duobus in locis vno tempore eſſe poſſit. *Boſius.*

22. *Si id ita factum eſt.*] Nempe, vt te ludificauerim. Taubm. Acidalius legit: *Niſi id ita factum eſt*, ſcil. vt tibi narraui.

26. *Hominis!*] *Per genitiuum iniurioſe dicitur; per nominatiuum honorifice.* Don.

35. *Te ego faciam.*] Genus loquendi Graecum, frequens Comicis, pro, *te faciam minus valere.* Lamb.

44. *Si id vi verum.*] Si omnino nolit verum eſſe, quod tamen verum eſt, et verum dicenti ſit infeſtus. *Boxhorn.*

45. *Nam mecum argumentis.*] Videtur diſtinguendum: *Quo id, malum, pacto poteſt nam (mecum argumentis puta) Fieri?* Atque ita prorſus Voſſ. ſecundum. Τὸ *nam* per tmeſin, quam vocant, ſeiunctum a τῷ *Quo*, cuius par eſt, vt ſolet Plautus. Aulul. 3. 2. *Sed in aedibus quid tibi meis nam erat negotii?* Merc. 5. 4. *quid negotii eſt nam quaeſo iſtuc?* Gronouius.

52. *Sedi-*

AM. Quo modo? SO. nihilo, inquam, mirum magis tibi iſtuc quam mihi.
Neque, ita me dii ament, credebam primo mihimet Soſiae,
Donec Soſia, ille egomet, fecit ſibi vti crederem.
Ordine omne vti quidque actum eſt, dum apud hoſtes ſedimus,
Ediſſertauit: tum formam vna abſtulit cum nomine;
Neque lac lacti magis eſt ſimile, quam ille ego ſimilis eſt mei.
Nam vt dudum ante lucem a portu me praemiſiſti domum.
AM. Quid igitur? SO. prius multo ante aedis ſtabam quam illo adueneram. Herald. *ſtabat.*
AM. Quas, malum, nugas! ſatin' tu ſanus es? SO. ſic ſum, vt vides.
AM. Huic homini neſcio quid eſt mali mala obiectum manu,
Poſtquam a me abiit. SO. fateor: nam ſum obtuſus pugnis peſſume.
AM. Quis te verberauit? SO. egomet memet, qui nunc ſum domi.
AM. Caue quicquam, niſi quod rogabo te, mihi reſponderis.
Omnium primum iſte qui ſit Soſia, hoc dici volo.
SO. Tuus eſt ſeruus. AM. mihi quidem vno te plus etiam eſt quam volo:
Neque poſtquam ſum natus, habui niſi te ſeruum Soſiam.
SO. At ego nunc, Amphitruo, dico; Soſiam ſeruum tuum
Praeter me alterum, inquam, adueniens faciam vt offendas domi,
Dauo prognatum; patre eodem quo ego ſum: forma, aetate item

52. *Sedimus.*] Id eſt, deſedimus, conſedimus cum exercitu. *Douza.*

55. *Nam vt, etc.*] Pendet ſententia, interturbata ab irato. *Taubm.*

57. *Sic ſum, vt vides.*] Sermo eſt hominis nec laudantis ſe, nec vituperantis: et exiſtimauerim fuiſſe formulam, qua vtebantur vulgo, cum oculis ſuis quemque credere iuberent, ita vt ſui nihil praeterea praeſtarent. *Gruter.*

58. *Mala obiectum manu.*] Neſcio quis veneficus eius mentem excantauit. Nam in veneficiis non tantum eſt carmini locus, ſed etiam *manui*, id eſt, iis, quae fiunt manus opera: vt cum adhibentur herbae, medicamenta mala, venena, vincula. *Turneb.*

59. *Sum obtuſus pugnis peſſume.*] locatur in *mala manu*, quam Amphitr. pro venefica ſumit: Soſia pro, pugnis ſibi moleſta et oneroſa. *Taubm.*

63. *Vno te plus.*] Id eſt, mihi quidem plus etiam ſeruorum eſt, quam volo, cum te vnum Soſiam habeo. Significat, Soſiam eſſe ſeruum inutilem et nequam, et ſe facile eo carere poſſe; atque adeo optabile eſſe, vt eo careat. quo fit, vt multo minus velit duos habere Soſias. *Lamb.*

67. *Forma, aetate item.*] Viris doctis nouum fuit ab vno aſpectu Soſiam definite aetatem alterius ſui: itaque coniecerunt alii, *forma eadem item:* alii eo ſunt progreſſi, vt duo vocabula *aetate item* delerent. Non ego illos, ſed Terentius meliorat in Eunucho II. 3. Vbi Chaerea de virgine, quam, niſi ſemel, oculis vſurpaverat nunquam, interroganti Parmenoni *anni?* reſpondet, *anni ſedecim.* Quod et multo confidentius in adoleſcente praeſertim, et ipſo non admodum prouectiore. Rurſus A. 4. Sc. 4. Pythias loquens de Chaerea pro Eunucho adducto, quicum ſermones nulli ancillis fuerant, niſi quos ipſe recenſet Act. 3. Scen. 3. De hoc illa: *At ille alter venit annos natus ſedecim.* Idem in Heaut. I. I. *Annos 60. natus es, aut plus eo, vt coniicio.* Neque in hominibus tantum, ſed etiam in ſignis aetas ex forma. Cic. 4. Verr. *Erat admodum amplum et excelſum ſignum cum ſtella: verumtamen inerat in illa magnitudine aetas, atque habitus virginalis.* Plinius l. 3. epiſt. 6. loquens de ſigno: *pendent lacerti, papillae iacent, receſſit venter. A tergo quoque eadem aetas, vt a tergo, etc.* Nec praeter rem eſt, quod in eadem Eunucho iſta duo, perinde vt Plauto iunguntur: *Praeterea forma et aetas ipſa eſt, facile vt pro Eunucho probes.* Gronouius.

1. *Satin'*

Qua ego ſum. quid opu'ſt verbis? geminus Soſia hic factu'ſt tibi.
AM. Nimia memoras mira. ſed vidiſtin' vxorem meam?
SO. Quin introire in aedis nunquam licitum eſt. AM. quis te prohibuit?
SO. Soſia ille, quem iamdudum dico, is qui me contudit.
AM. Quis iſtic Soſia eſt? SO. ego, inquam. quoties dicendum eſt tibi?
AM. Sed quid ais? num obdormiuiſti dudum? SO. nuſquam gentium. Diſſald. *num obdormiuiſti? dic dum.*
AM. Ibi forte iſtum ſi vidiſſes quendam in ſomnis Soſiam.
SO. Non ſoleo ego ſomniculoſe heri imperia perſequi.
Vigilans vidi, vigilans nunc te video, vigilans fabulor,
Vigilantem ille me iamdudum vigilans pugnis contudit.
AM. Quis homo? SO. Soſia, inquam, ego ille. quaeſo, nonne intelligis?
AM. Qui, malum, intelligere quiſquam potis eſt? ita nugas blatis.
SO. Verum actutum noſces. AM. quem? SO. illum noſces, ſeruum Soſiam.
AM. Sequere hac igitur me: nam mi iſtuc primum exquiſito eſt opus.
Sed vide ex naui efferantur quae iam imperaui omnia.
SO. Et memor ſum, et diligens, vt quae imperes compareant.
Non ego cum vino ſimitu ebibi imperium tuum.
AM. Vtinam Di faxint, infecta dicta re eueniant tua!

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

ALCVMENA, AMPHITRVO, SOSIA, THESSALA

Satin' parua res eſt voluptatum in vita,
Atque in aetate agunda.
Prae quam quod moleſtum eſt. ita cuique comparatum
Eſt in aetate hominum;
Ita Dis placitum, voluptatem vt moeror comes conſequatur:
Quin incommodi plus malique illico adſit, boni ſi obtigit quid.
Nam ego id nunc experior domo, atque ipſa de me ſcio, cui voluptas
Parumper data'ſt: dum viri mei mihi poteſtas videndi fuit
Noctem vnam modo: atque is repente abiit a me hinc ante lucem.
Sola hic mihi nunc videor, quia ille hinc abeſt, quem ego amo praeter omnes.
Plus aegri ex abitu viri, quam ex aduentu voluptatis cepi.
Sed hoc me beat ſaltem, quod perduelles vicit, et domum
Laudis compos reuenit: id ſolatio eſt. Abſit; dummodo

1. *Satin' parua, etc.*] Hoc dicit: In vita hominum paucae et rarae voluptates ſunt, ſi cum moleſtiis comparentur. Iam, *res voluptatum*, pro ipſis voluptatibus dictum eſt, more Graecorum, qui dicerent, *τὸ χρῆμα τῶν ἡδονῶν*. *Muret.*

5. *Voluptatem vt moeror, etc.*] Fide Gruteri et Ritterſhuſ. Edd. Vett. *voluptati*, vt ſit Graeciſmus, *ἕπεσθαι τῇ ἡδονῇ*. vt alias, *Decere alicui*, *πρέπειν τινί*. Cicero ſimili Graeciſmo, *comitari huic vitae*. Similis ſententia Curcul. Act. 1. 3. Merc. 1. 2. *Taubm.*

7. *Domo.*] Οἴκοθεν. vt, *οἴκοθεν ὁ μάρτυς*, de eo, qui ſe ipſe indicat: et, *οἰκεῖον*. quod cuiuſque proprium ac ſuum eſt. *Muret.*

16. *Victor*

Laude parta domum recipiat ſe: feram et perferam vſque
Abitum eius animo forti atque obfirmato: id modo ſi mercedis
Datur mihi, vt meus victor vir belli clueat. ſatis
Mihi eſſe ducam. VIRTVS praemium eſt optimum. Lamb. *opimum.*
Virtus omnibus rebus anteit profecto.
Libertas, ſalus, vita, res, parentes,
Patria et prognati tutantur, ſeruantur:
Virtus omnia in ſe habet: omnia aſſunt bona, quem penes eſt virtus.
AM. Edepol me vxori exoptatum credo aduenturum domum,
Quae me amat: quam contra amo: praeſertim re geſta bene,
Victis hoſtibus, quos nemo poſſe ſuperari ratu'ſt:
Eos auſpicio meo atque ductu primo coetu vicimus:
Certe enim me illi expectatum optato venturum ſcio.
SO. Quid me non rere expectatum amicae venturum meae?
AL. Meus vir hic quidem eſt. AM. ſequere hac tu me. AL. nam quid ille reuortitur,
Qui dudum properare ſeſe aiebat? an ille me tentat ſciens?
Atque ſi id volt experiri, ſuum abitum vt deſiderem,
Ecaſtor med haud inuita ſe domum recipit ſuam.
SO. Amphitruo, redire ad nauem meliu'ſt nos. AM. qua gratia?
SO. Quia domi daturus nemo eſt prandium aduenientibus.
AM. Qui tibi iſtuc in mentem venit? SO. quia enim ſero aduenimus.
AM. Qui? SO. quia Alcumenam ante aedis ſtare ſaturam intellego.
AM. Grauidam ego illanc hic reliqui quom abeo. SO. hei perii miſer!
AM. Quid tibi eſt? SO. ad aquam praebendam commodum adueni domum,
Decumo poſt menſe, vt rationem te dictare intellego. Lamb. *ductare.*
AM. Bono animo es. SO. ſcin' quam bono animo ſim? ſi ſitulam cepero,
Nunquam edepol tu mihi diuini quicquam creduis poſt hunc diem,
Ni ego illi puteo, ſi occepſo, animam omnem intertraxero.
AM. Sequere hac me modo, alium ego iſti rei allegabo, ne time.

16. *Victor vir belli clueat.*] Victor nominetur, et omnium ſermone celebretur. ἀπὸ τοῦ κλύειν. *Belli*, autem, pro, *in bello*, adverbialiter. *Camer.*

20. *Prognati.*] Id eſt, progeniti, poſteri, ἐπίγονοι. *Lamb.*

25. *Auſpicio meo atque ductu.*] Supremus ducum ipſe Imperator eſt: Ille eſt, qui non ductum ſolum, ſed auſpicia etiam habet. Diſtincta enim iſta: Ductu, cum ipſe interfuit, auſpiciis, cum illo mandante alius, et fortunam ac deos ſuos commodante. *Lipſius.* *Primo coetu.*] Prima congreſſione, coitione. *Gl. Mſſ. Pl. Boxb.* *Primam coitionem* dixere Terentius Phorm. 2.2.38. et Quinctil. lib. 1. 3. *Gronou.**

33. *Prandium.*] Recte, *prandium:* nam domum veniunt mane. Solebat autem dari coena peregre venientibus. *Taubm.*

37. *Ad aquam praebendam commodum adueni domum.*] Nam a partu lauationibus multum vtebantur. Ter. Andr. *Fac iſtaec vt lauet. iſtaec* autem, inquit Donatus, *vel quae ex puerperio ſordent*; *vel ipſa puerpera.* Taubm.

38. *Decumo poſt menſe.*] Scil. Lunari. qui menſes noſtris breuiores. Tertull. *Legitima natiuitas, ferme decimi menſis ingreſſus eſt.* Turn.

40. *Diuini.*] Iurandi et deteſtandi ſolennes formulae. *Lamb.*

41. *Ni ego illi puteo.*] Vult dicere: Niſi omnem aquam de puteo extraxero, et illum

AL. Magis nunc meum officium facere, ſi huic eam aduorſum, arbitor.
AM. Amphitruo vxorem ſalutat laetus ſperatam ſuam,
Quam omnium Thebis vir vnam eſſe optimam diiudicat,
Quamque adeo ciues Thebani vero rumificant probam. Non. *rumifc-*
Valuiſtin' vſque? expectatuſne aduenio? SO. haud vidi magis *rant.*
Exſpectatum: eum ſalutat magis haud quiſquam, quam canem.
AM. Et cum te grauidam, et cum pulchre plenam aſpicio, gaudeo.
AL. Obſecro ecaſtor, quid tu me deridiculi gratia
Sic ſalutas? atque appellas quaſi dudum non videris,
Quaſique nunc primum recipias te domum huc ex hoſtibus,
Atque me nunc proinde appellas, quaſi multo poſt videris?
AM. Imo equidem te, niſi nunc hodie, nuſquam vidi gentium.
AL. Cur negas? AM. quia vera didici dicere. AL. HAVD AEQVVM facit,
Qui quod didicit, id dediſcit. an periclitamini,
Quid animi habeam? ſed quid huc vos reuortimini tam cito?
An te auſpicium commoratum eſt? an tempeſtas continet?
Qui non abiiſti ad legones, ita vti dudum dixeras?
AM. Dudum! quam dudum iſtuc factum eſt? AL. tentas; iam dudum, pridem, modo.
AM. Qui iſtuc potis eſt fieri, quaeſo, vt dicis, iam dudum, modo?
AL. Quid enim cenſes? te vt deludam contra luſorem meum,
Qui nunc primum te aduenisse dicas, modo qui hinc abieris?
AM. Haec quidem deliramenta loquitur. SO. pauliſper mane,
Dum edormiſcat vnum ſomnum. AM. quaene vigilans ſomniat?
AL. Equidem ecaſtor vigilo, et vigilans id quod factum eſt fabulor.
Nam dudum ante lucem et iſtunc et te vidi. AM. quo in loco?
AL. Hic, in aedibus, vbi tu habitas. AM. nunquam factum eſt. SO. non taces? Palm. *nuſquam.*

illum deſiccaro: quae eſſet quaſi exanimatio putei. Aqua enim puteo, quod anima eſt animantibus. *Camerar.*

43. *Magis, etc.*] Deliberat cum animo ſuo *Alcumena*, obuiamne eundo, an manendo magis officium ſuum factura ſit. Et reſpondet ipſa ſibi, magis conuenire vt maneat, cum vir ſuus non nunc primum adueniat peregre, ſed modo digreſſus, domum tentandi ſui, an qua alia de cauſſa reuertatur. Ita ne ſalutat quidem, aut oſculum offert, quae leuiora: tantum abeſt, vt obuiam proceſſerit. *I. Gul.*

44. *Speratam ſuam.*] Eae puellae proprie *Speratae*, quae in matrimonium deſtinatae erant: vt poſtea interpoſito ſponſu et pacto, *Pactae* atque *Sponſae*. I. Gul.

47. *Haud vidi magis.*] Cum Amphitruo ſalutaſſet vxorem, neque illa quicquam reſponderet; quod vitum a ſe paullo ante abiiſſe, ſeque ab illo illudi arbitraretur: iocans, qui eis adſtabat, ſeruus Soſia inquit,

— *haud vidi magis Exſpectatum!*

quod venuſtiſſime dictum eſt; et ex contratio intelligendum. *Mur.*

58. *An te auſpicium.*] An tibi *omen* aliquod, vel (vt alibi dicit) *religio obiecta eſt?* Taubm.

64. *Deliramenta.*] *Lira* arationis genus eſt, cum agricolae facta ſemente dirigunt ſulcos. inde *Delirus*, qui a recto ordine et quaſi a ſulco et lira Rationis euagatur. *Idem.*

65. *Dum edormiſcat vnum ſomnum.*] Voſſ. tertius, *obdormiſcat.* Quale in Moſtell. *Vbi ſomnum ſepelivi omnem atque obdormivi crapulam.* Gronouius. *Quaene, etc.*] Quaſi dicat: Quid opus eſt Alcumenae ſomno, quae vigilans iam ſomniat? *Taubm.*

70. *Aſſen-*

* Quid ſi e portu nauis huc nos dormientis detulit?
AM. Etiam tu quoque aſſentaris huic? SO. quid vis fieri?
Non tu ſcis, BACCHAE BACCHANTI ſi velis aduorſarier,
Ex inſana inſaniorem facies, feriet ſaepius:
Si obſequare, vna reſoluas plaga. AM. at pol quin certa res
Hanc eſt obiurgare, quae me hodie aduenientem domum
Noluerit ſalutare. SO. irritabis crabrones. AM. tace.
Alcumena, vnum rogare te volo. AL. quid vis rogare? roga.
AM. Num tibi aut ſtultitia acceſſit, aut ſuperat ſuperbia?
AL. Qui iſtuc in mente eſt tibi, mi vir, percontarier? I. Gul. *mentem.*
AM. Quia ſalutare aduenientem me ſolebas antidhac.
Appellare itidem vt pudicae ſuos viros, quae ſunt, ſolent.
Eo more expertem te factam adueniens offendi domi.
AL. Ecaſtor equidem te certo heri aduenientem illico
Et ſalutaui, et valuiſſeſne vſque, exquiſiui ſimul,
Mi vir: et manum prehendi et oſculum tetuli tibi.
SO. Tun' heri hunc ſalutauiſti? AL. et te quoque etiam, Soſia.
SO. Amphitruo, ſperaui ego iſtam tibi parituram filium:
Verum non eſt puero grauida. AM. quid igitur? SO. inſania.
AL. Equidem ſana ſum, et deos quaeſo, vt ſalua pariam filium.
Verum tu magnum malum habebis, ſi hic ſuum officium facit:
Ob iſtuc omen, ominator, capies quod te condecet.
SO. Enimuero praegnanti oportet et malum et malum dari,
Vt, quod obrodat, ſit, animo ſi male eſſe occoeperit.
AM. Tu me heri hic vidiſti? AL. ego, inquam, ſi vis decies dicere.
AM. In ſomnis fortaſſe. AL. imo vigilans vigilantem. AM. vae
miſero mihi!
SO. Quid tibi eſt? AM. delirat vxor. SO. atra bili percita eſt.
Nulla res tam delirantis homines concinnat cito.
AM. Vbi primum tibi ſenſiſti, mulier, impliciſcier?
AL. Equidem ecaſtor ſana et ſalua ſum. AM. cur igitur praedicas,
Te heri me vidiſſe, qui hac noctu in portum aduecti ſumus?
Ibi coenaui, atque ibi quieui in naui noctem perpetem.

70\. *Aſſentaris.*] Eſt *aſſentari* duplex: vnum a *ſenſu* dictum, quod Graecis eſt κολακεύειν: alterum a *ſemita*, quaſi *aſſemitari*, vel *aſſemtari* dixeris, quod Graecis eſt συναπάγεσθαι. Nec aliud proprie ſibi Plautus voluit, cum *aſſentari* et *adverſari* opponeret hoc loco. *Fr. Iun.*

73\. *Vna reſoluas, etc.*] Hoc vult: Si Bacchae bacchanti et obuios quoſque, ex more, thyrſo percutienti velis reſiſtere, tanto plures ab ea plagas accipies, quanto diutius aduerſeris. ſi cedis et obſequeris, ſemel tantum feriet, non ſaepius: vna plaga ipſi ſatisſiet. *Piſtor. Reſolues*, liberabis te. *Gloſſ. Mſſ. Pl. Boxb.*

75\. *Irritabis crabrones.*] *Crabronum ſilueſtres in arborum cauernis degunt: hieme conduntur. vita bimatum non tranſit. ictus eorum haud temere ſine febri eſt. Auctores ſunt, ter nouenis punctis interfici hominem.* Plin.

91\. *Malum et malum.*] *Malum et malum*, duplici intellectu et effertur a Soſia et artipitur a populo: vt videlicet opus habeat vel *Punicis malis*, quae contra grauidarum malaciam in vſu, *Plinio* et *Dioſcoride* teſtibus: vel etiam vt eidem bina omnino conueniant mala, (ita enim accipit *malum et malum*) ſed qualibus amiçae ſuae nimis quam acceptus cultor quiſque. *Gruter.*

97\. *Impliciſcier?*] Implicari, inuolui iſtam atram bilem. *Lamb.*

103\. *Quid,*

Neque meum pedem huc intuli etiam in aedis, vt cum exercitu
Hinc profectus ſum ad Teleboas hoſtis, eoſque vt vicimus.
AL. Imo mecum coenauiſti, et mecum cubuiſti. AM. quid id eſt?
AL. Vera dico. AM. non quidem hercle de hac re; de aliis neſcio.
AL. Primulo diluculo abiuiſti ad legiones. AM. quomodo?
SO. Recte dicit: vt commeminit, ſomnium narrat tibi.
Sed, mulier, poſtquam experrecta es, prodigiali Ioui
Aut mola ſalſa hodie, aut thure comprecatam oportuit.
AL. Vae capiti tuo! SO. tua iſtuc refert, ſi curaueris. Lamb. *niſi curau.*
AL. Iterum iam hic in me inclementer dicit, atque id ſine malo?
AM. Tace tu. tu dic: egone abs te abii hinc hodie cum diluculo?
AL. Quis igitur niſi vos narrauit mihi, illi vt fuerit praelium?
AM. An etiam id tu ſcis? AL. quippe quae ex te audiui: vt vrbem maxumam
Expugnauiſſes; regemque Pterelam tute occideris.
AM. Egone iſtuc dixi? AL. tute iſtic, etiam aſtante hoc Soſia. Meurſ. *tute iſtuc* ſc. *dixiſti.*
AM. Audiuiſtin'tu me narrare hoc hodie? SO. vbi ego audiuerim?
AM. Hanc roga. SO. me quidem praeſente nunquam factum eſt, quod ſciam.
AL. Mirum quin te aduorſus dicat. AM. Soſia. age, me huc aſpice.
SO. Specto. AM. vera volo loqui te: nolo aſſentari mihi.
Audiuiſtin'tu hodie me illi dicere ea, quae illa autumat?
SO. Quaeſo, edepol, num tu quoque etiam inſanis, cum id me interrogas?
Qui ipſus equidem nunc primum iſtanc tecum conſpicio ſimul.
AM. Quin nunc, mulier, audin' illum? AL. ego vero; ac falſum dicere.
AM. Neque tu illi, neque mi viro ipſi credis? AL. eo fit, quia mihi

103. *Quid id eſt?*] *Meurſius* hic verſum, qui eſt in mediis edd. reſtituit:
Nihil te pudet, ſceleſta, populi in conſpectum ingredi?

105. *Primulo, etc.*] Mens haec eſt: Quia dixerat Alcumena, abiiſſe Amphitruonem ad legiones *primo diluculo:* hinc colligit Soſia, eam narrare ſomnium. dicit quippe ſe *primo diluculo experrectam eſſe.* Itaque non vult Soſia eam ab Amphitruone interpellari. *Recte,* inquit, *dicit;* ne interturba: *ſomnium,* prout in memoriam reuocat ſuam, *narrat tibi.* Solebant autem, qui fabulam narraſſent, dicere *ſe poſtea experrectos eſſe.* Petitus.

107. *Prodigiali.*] Id eſt, *prodigiorum depulſori.* Turnebus.

108. *Mola ſalſa.*] Graeci hordeo non molito in ſacris, in priſcae memoriam vitae, vtebantur, in qua homines nondum molere fruges, ſed ſolidis veſci ſolebant. Eſt igitur *mola ſalſa,* tanquam *molitura ſalſa;* vt molae, qua frumenta franguntur, nomen molito farri tribuatur. *Taubm.* *Comprecatam oportuit*] *Comprecari* quid ſit, copioſe Douza in Cent. lib. 3. 9. Porro ſuperſtitionem veterum in expiandis ſomniis, feſtiue notat Martial. Epig. lib. 7. 53. *Semper mane mihi, etc.* Taubm. Verbi *comprecari* Syntaxis hic eſt, qualis *τοῦ precari* Aſin. 2. 4. 71. *Pergin' precari peſſimo?* Virgil. Aeneid. 7. 127. *Optima Graiugenum, cui me fortuna precari Et vitta comtos voluit praetendere ramos.* De *mola ſalſa* vid. Seru. ad Virgil. Ecl. 8. 82. *Gronou.* *

110. *Sine malo.*] Id eſt, *impune.* Lamb.

115. *Tute iſtic.*] Meurſ. legend. cenſet: *Tute iſtuc,* ſcil. dixiſti. *Taub.*

118. *Me huc aſpice.*] Formula eſt parandae attentioni. *Taubm.*

123. *Quin nunc.*] Affirmantis eſt, pro *atque etiam.* Taubm. *Ego vero.*] Sc. *audio:* et hoc etiam audio, ipſum mentiri. *Camer.*

Plurimum credo, et ſcio iſta haec facta proinde vt proloquor.
AM. Tun'me heri aduenisse dicis? AL. tun'te abiſſe hodie hinc negas?
AM. Nego enimuero; et me aduenire nunc primum aio ad te domum.
AL. Obſecro, etiamne hoc negabis? te auream pateram mihi
Dediſſe dono hodie, qua te illic donatum eſſe dixeras?
AM. Neque edepol dedi, neque dixi: verum ita animatus fui,
Itaque nunc ſum, vt ea te patera donem. ſed quis iſtuc tibi
Dixit? AL. ego quidem ex te audiui, et ex tua accepi manu
Pateram. AM. mane, mane, obſecro te: nimis demiror, Soſia,
Qui illaec illic me donatum eſſe aurea patera ſciat,
Niſi tu dudum hanc conueniſti, et narrauiſti haec omnia.
SO. Neque edepol ego dixi, neque iſtam vidi, niſi tecum ſimul.
AM. Quid hoc ſit hominis! AL. vin' proferri pateram? AM. proferri volo.
AL. Fiat. tu, Theſſala, intus pateram proferto foras,
Qua hodie meus vir donauit me. AM. ſecede huc tu, Soſia.
Enimuero illud praeter alia mira miror maxume,
Si haec habet pateram illam. SO. an etiam id credis, quae in hac ciſtellula
Tuo ſigno obſignata fertur? AM. ſaluum ſignum eſt? SO. inſpice.
AM. Recte, ita eſt vt obſignaui. SO. quaeſo quin tu iſtanc iubes
Pro cerrita circumferri? AM. edepol quin facto eſt opus.
Nam haec quidem edepol laruarum plena eſt. AL. quid verbis opu'eſt?
Hem tibi pateram: eccam. AM. cedo mihi. AL. age, aſpice huc ſis nunc iam,
Tu, qui, quae facta, inficiare: quem ego iam hic conuincam palam.
Eſtne haec patera, qua donatus illi? AM. ſumme Iuppiter,
Quid ego video! haec ea eſt profecto patera. perii! Soſia.
SO. Aut pol haec praeſtigiatrix mulier multo maxuma eſt,
Aut pateram hic ineſſe oportet. AM. agedum, eam ſolue ciſtulam.
SO. Quid ego iſtam exoluam? obſignata'ſt recte: res geſta eſt bene.

137. *Quid hoc, etc.*] Haec ſecum *Amphitruo*, quaſi dicat, vxorem habeo valde mirabilem. *Taubm.* Imo ſic diſtingue et lege: *Quid? Hoc ſit hominis?* quaſi dicat; Haec illa noſſe non poteſt, niſi per artes, quae ſuperant humanas. *Boxh.*

138. *Intus pateram proferto.*] Ex Helleniſmi forma interpretandum, qua dicunt: τὸ ἐντὸς ποτήριον: vt ſiat, Proferto pateram eam, quae intus eſt. *Douza.*

144. *Cerrita.*] *Cerriti et Laruati, male ſani, aut Cereris ira, et Laruarum incurſione animo vexati.* Nonius. *Circumferri?*] *Circumferre* verbum pontificale eſt, pro, *luſtrare*, et luſtratione curare: vt notat *Seruius* ad illud Virgil. 6. Aeneid. *Idem ter ſocios pura circumtulit vnda. circumtulit, id eſt, purgauit. nam luſtratio a circumlatione dicta eſt vel taedae vel ſulphuris.* Scalig. Non ſolum taeda et ſulphure luſtrabatur ſed etiam ſcilla aliiſque rebus pluribus ad eam rem aptis; ſimulque arcanum quoddam carmen ſubmurmurabant luſtrantes. Lucia. Necyom. ἐκάθηρε τέ με, καὶ ἀπέμαξε καὶ περιήγισε δαδὶ, σκίλλῃ, καὶ ἄλλοις πλείοσιν, ἅμα καὶ τὴν ἐπῳδὴν ἐκείνην ὑποτονθορύσας. *Gronon.** *Quin facto.*] Id eſt, circumlatione, ſiue luſtratione eſt opus. *Boxhorn.*

145. *Laruarum plena.*] A Laribus laruae: a laruis furioſi inſanique vocantur. *Turneb.*

152. *Obſignata'ſt recte.*] Grut. ita diſtinguit: *Obſignata eſt. recte! res g.* Nam recte obſignatam hero iam ſatis conſtabat, qui eam modo inſpexerat. tantum

miratur

Tu peperiſti Amphitruonem; ego alium peperi Soſiam:
Nunc ſi pateram patera peperit, omnes congeminauimus.
AM. Certum eſt aperire, atque inſpicere. SO. vide ſis ſigni quid ſiet:
Ne poſterius in me culpam conferas. AM. aperi modo: *Alii, transferas.*
Nam haec quidem nos delirantes facere dictis poſtulat.
AL. Vnde haec igitur eſt, niſi abs te, quae mihi dono data eſt?
AM. Opus mi eſt iſtuc exquiſito. SO. Iuppiter, pro Iuppiter!
AM. Quid tibi eſt? SO. hic patera nulla in ciſtula'ſt. AM. quid ego audio?
SO. Id quod verum eſt. AM. at cum cruciatu iam, ni apparet, tuo.
AL. Haec quidem apparet. AM. quis igitur tibi dedit? AL. qui me rogat.
SO. Me captas, quia tute ab naui clanculum huc alia via
Praecurriſti: atque hinc pateram tute exemiſti, atque eam
Huic dediſti, poſthac rurſus obſignaſti clanculum.
AM. Hei mihi! iam tu quoque huius adiuuas inſaniam.
Ain' heri nos aduenisſe huc? AL. aio, aduenienſque illico
Me ſalutauiſti, et ego te, et oſculum tetuli tibi.
AM. Iam illud non placet principium de oſculo. pergam exequi. *Muret. perge exequi.*
AL. Lauiſti. AM. quid, poſtquam laui? AL. accubuiſti. SO. euge! optime.
Nunc exquire. AM. ne interpella; perge porro dicere.
AL. Coena appoſita eſt: coenauiſti mecum: ego accubui ſimul.
AM. In eodem lecto? AL. in eodem. SO. hei! non placet conuiuium.
AM. Sine modo argumenta dicat. quid, poſtquam coenauimus?
AL. Te dormidare aiebas. menſa ablata eſt, cubitum hinc abiimus.
AM. Vbi tu cubuiſti? AL. in eodem lecto tecum vna in cubiculo.
AM. Perdidiſti! SO. quid tibi eſt? AM. haec me modo ad mortem dedit.
AL. Quid iam, amabo? AM. ne me appella. SO. quid tibi eſt? AM. perii miſer!
Quia pudicitiae huius vitium me hic abſente eſt additum.
AL. Obſecro, ecaſtor, cur iſtuc, mi vir, ex te audio?
AM. Vir ego tuus ſim? ne me appella falſo falſo nomine.
SO. Haeret haec res: ſiquidem haec iam mulier facta'ſt ex viro.

miratur ſeruus, cur eam reſoluere iubeat, niſi velit ſignum rumpi, quod lini nodis ſuper impreſſum. *Taubm.* *Res geſta eſt bene.*] Quaſi dicat: Bene habet, quod e ſimplis gemini ſumus facti. *Lamb.*

157. *Poſtulat.*] Ἀξιοῖ, aequum putat. *Lamb.*

158. *Niſi abs te, quae mihi.*] Emendant, *quoi mihi*, quod ſit, a quo. Sed diſtinguendum: *niſi, abs te quae mihi dono data, eſt?* Vnde eſt, niſi eſt, quae abs te mihi dono data. *Gronouius.*

161. *At cum cruciatu.*] Id eſt, vae tibi. *Gl. Mſſ. Pl. Boxhorn.*

169. *Pergam exequi.*] Muret. Var. lect. lib. 10. c. 13. ait legendum, *perge exſequi.* Eſt autem *exſequi*, narrare, διηγεῖσθαι. *Taubm.*

173. *Lecto?*] Conuiuali, more veterum diſcumbentium.

175. *Dormitare.*] Deſideratiuum potius, quam frequentatiuum. *Turneb.*

177. *Perdidiſti.*] Scil. me.

181. *Falſo, etc.*] Malim: *Ne me appella falſa falſo nomine.* *Falſa*, hoc eſt, aut mendaciloqua, aut imagine veri decepta atque a recta ratione euagans. *Douza.*

182. *Siquidem haec iam mulier facta eſt ex viro.*] Sic reſtituere ſe ait ὁ πάνυ ad hiſtoriam Auguſtam. Nec tamen aut Ca-

AL. Quid ego feci, qua iſtaec propter dicta dicantur mihi?
AM. Tute edictas facta tua, ex me quaeris quid deliqueris?
AL. Quid ego tibi deliqui, ſi cui nupta ſum, tecum fui?
AM. Tun' mecum fueris? quid illac impudente audacius?
Saltem tute, ſi pudoris egeas, ſumas mutuum.
AL. Iſtuc facinus, quod tu inſimulas, noſtro generi non decet.
Tu ſi me impudicitiae captas, non potes capere.
AM. Proh di immortales! cognoſcin' tu me ſaltem, Soſia?
SO. Propemodum. AM. coenauin' ego heri in naui in portu Perſico?
AL. Mihi quoque aſſunt teſtes, qui illud quod ego dicam aſſentiant.
AM *Qui? teſtes?* AL. *teſtes.* AM. *quid teſticulare?* AL. *enim vno ſat eſt;*
Nec nobis praeſente aliquis niſi ſeruos Soſia aſſuit.
SO. Neſcio quid iſtuc negotii dicam, niſi quiſpiam eſt
Amphitruo alius, qui forte te hic abſente tamen
Tuam rem curet, teque abſente, hic munus fungatur tuum:
Namque de illo ſubditiuo Soſia mirum nimis eſt. Muret. *mirum*
Certe de iſtoc Amphitruone iam alterum mirum eſt magis. *eſt minus.*
Neſcio quis praeſtigiator hanc fruſtratur mulierem.

merarius, aut Taubmannus, aut Gruterus aliter ediderunt. Sed mirificam interpretationem comminiſcitur, *factam ex viro* dici Alcmenam, quae virum amiſerit. Id vero Latinum eſſe nunquam illi concedetur. Nam quae affert nihil habent ſimile. *Sergiolus ex gladiatore* apud Scholiaſten Iuuenalis eſt, qui gladiator fuerat: *pecudes ex maribus* apud Arnobium, qui fuerant mares. Sic igitur *mulier ex viro facta*, quae fuerat vir antea: non quae perdidit maritum. Vernilis eſt iocus, Amphitruo negat ſe Alcmenae virum eſſe. Ergo fingit ſe ſuſpicari ſeruus, factum mulierem, neque enim Hermaphroditum, nam hic et vir et mulier. *Haeret haec res, ſi quidem haec iam mulier facta eſt ex viro:* virum enim ſe eſſe negat: oportet igitur, qui meus eſt ſtupor, credam in foeminam verſum. *Haec facta* autem ait partim reſpiciens, quod nunc eum eſſe fingit ſe putare, partim, vt Cicero, *Epicurus (hoc enim veſtrum lumen eſt) etc.* Vide in Senec. ad Marciam c. 19. Sic ludit Ouidius in illis, quibus ſexus fertur mutatus, Tireſia, Iphi, Caenide. *Gronou.*

185. *Tecum fui.*] *Cum viro eſſe*, honeſte et more Graecorum dictum, pro, *cum viro rem habere: τῷ ἀνδρὶ συνεῖναι. Scalig.*

187. *Si pudoris egeas, ſumas mutuum.*] Id eſt, etſi omnem iam pudorem fortaſſe depoſueris, debebas ſaltem coram marito diſſimulare, et mihi adſcititio pudore imponere; eorum more, qui alienis opibus ſuam tegunt inopiam. *H. Iunius.*

188. *Noſtro generi non decet.*] Imitatione Graecorum. ſic infra 3. 4. *ornatum capiam, qui potis decet.* Terent. *vobis decet.* vbi notat Donatus; *Graece dixit, ὑμῖν πρέπει.* Antiqui ſi addebant ſtatim verbum; *Nos decet facere; Nos decet dicere,* dicebant. Si non addebant; *Nobis decet.* Meurſ.

189. *Captas.*] Ponitur deſideratiue, pro, velis capere. *Boxhorn.*

193. *Qui? teſtes?*] *Scaliger* ad illud in Phallicis, *Magnis teſtibus iſta res agetur*, notat, *Teſtis*, ὁ μάρτυς, ex antiqua lingua Graeca θέστωρ: et μάρτυρες θέσται. τὰς διδύμους vero (quos eleganter *Pares* vocat Plinius) ita nominarunt, quod et ipſi μάρτυρες τῆς ἀῤῥενότητος, icci̇rco ambigue luſit Plautus. Nam, vt mos erat veterum, verbum formauit ex re, quam non intelligebat: ex *Teſte*, *teſticulari*. At dedita opera *teſticulari* dixit, pro eo, quod Graeci, ὀρχιποδῆσαι. ſicut et κλειτοριάζειν dicebant, a pudendo muliebri. quod Laberius, vt ego puto, *puellitari* interpretatus eſt.

194. *Nobis praeſente.*] *Praeſente* et *abſente nobis* dixerunt veteres, vt docet *Nonius.*

200. *Fruſtrator.*] *Fruſtror*, verbum commune vtrumque ſignificat, fallo et fallor. *Fruſtra ſum*, eſt fallor et decipior. In quibus facete luſit *Ennius* in Sat.

Nam qui lepide poſtulat alterum fruſtrari,
Quem fruſtratur, fruſtra cum dicit fruſtra eſſe, etc.

Auſ. Popm.

203. *Mor-*

AL. Per ſupremi regis regnum iuro, et matrem familias,
Iunonem, quam me vereri et metuere eſt par maxume,
Vt mi, extra vnum te, mortalis nemo corpus corpore
Contigit, quo me impudicam faceret. AM. vera iſthaec velim.
AL. Vera dico, ſed nequicquam: quoniam non vis credere.
AM. Mulier es, audacter iuras. AL. QVAE non deliquit, decet
Audacem eſſe, confidenter pro ſe et proterue loqui.
AM. Satis audacter. AL. vt pudicam decet. AM. tu verbis probas. Grut. *ain? verbis proba es.*
AL. NON EGO illam mihi dotem duco eſſe, quae dos dicitur:
Sed pudicitiam, et pudorem, et ſedatum cupidinem,
Deum metum, parentum amorem, et cognatum concordiam:
Tibi morigera, atque vt munifica ſim bonis, proſim probis.
SO. Nae iſta, edepol, ſi haec vera loquitur, ex amuſſim eſt optuma.
AM. Delenitus ſum profecto ita, vt me qui ſim neſciam.
SO. Amphitruo es profecto: caue ſis ne tu te vſu perduis:
Ita nunc homines immutantur, poſtquam peregre aduenimus.
AM. Mulier, iſtam rem inquiſitam certum eſt non amittere.
AL. Edepol me libente facies. AM. quid ais? reſponde mihi.
Quid ſi adduco tuum cognatum huc a naui Naucratem,
Qui mecum vna vectus eſt vna naui: atque is ſi denegat
Facta, quae tu facta dicis, quid tibi aequum eſt fieri?
Nunquid cauſam dicis, quin te hoc multem matrimonio?
AL. Si deliqui, nulla cauſa eſt. AM. conuenit. tu, Soſia,
Duc hos intro. ego huc ab naui mecum adducam Naucratem.
SO. Nunc quidem praeter nos nemo eſt: dic mihi verum ſerio,
Ecquis alius Soſia intu'ſt, qui mei ſimilis ſiet?
AL. Abin' hinc a me dignus domino ſeruus. SO. abeo, ſi iubes.
AL. Nimis ecaſtor facinus mirum eſt, qui illi collibitum ſiet
Meo viro, ſic me inſimulare falſum facinus tam malum.
Quicquid eſt, iam ex Naucrate cognato id cognoſcam meo.

203. *Mortalis.*] Recte addit, *mortalis*, quia putauit eum, qui erat Iuppiter, eſſe vere mortalem et ſuum Amphitruonem. *Boxhorn.*

205. *Non vis credere.*] *Mulieri ne credas, ne mortuae quidem.* Diogen.

214. *Delenitus ſum.*] *Delenitus* exponitur hic *mente alienatus*, a *Nonio*. *Scip. Gentilis* docet, etiam apud ICtos *delenimenta* et *delenifica dicta*, ſumi pro incantationibus et venenis, quibus mens de ſuo ſtatu deiicitur. *Lamb.*

215. *Vſu perduis.*] Quia ſi neſcires, (ait vetus Interpres) quis eſſes, poſſet alius in tui locum ſuccedere; et ſic te priuare te ipſo. quia cum per vſum fuiſſet in poſſeſſione tui, ille te acquiſiuiſſet, et tu te perdidiſſes, vt in fundis contingit. Dictum autem *vſuperdere*, vt *vſucapere*; et ſupra; *vſufacere ſuum*. Lamb.

222. *Multem, etc.*] Adulterae non domo ſolum exactae et dote priuatae fuerunt, ſed etiam necatae: ipſique adeo Magiſtratus, praeſertim Aediles, adulteras interdum accuſarunt. *Lipſius.*

227. *Abeo. ſi iubes.*] locus ex ambiguo. nam et qui manumittuntur, abire a dominis iubentur. *Lamb.*

229. *Sic me, etc.*] Subintelligendum fortaſſis eſt, *feciſſe*, aut *admiſiſſe*. Licet etiam *inſimulare me*, explicare, *inſimulare in me*, quod eſt, mihi obiicere, et in me confingere falſum facinus. *Lamb.*

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA

IVPPITER

Ego ſum ille Amphitruo, cui eſt ſeruus Soſia,
Idem Mercurius qui fit, quando commodum'ſt.
In ſuperiore qui habito coenaculo:
Qui interdum fio Iuppiter, quando lubet.
Huc autem quom extemplo aduentum apporto, illico
Amphitruo fio, et veſtitum immuto meum.
Nunc huc honoris veſtri venio gratia,
Ne hanc inchoatam tranſigam Comoediam;
Simul Alcumenae, quam vir inſontem probri
Amphitruo accuſat, veni, vt auxilium feram:
Nam mea ſit culpa, quod egomet contraxerim,
Si id Alcumenae innocenti expetat.
Nunc Amphitruonem memet, vt occoepi ſemel,
Eſſe aſſimulabo, atque in horum familiam
Fruſtrationem hodie iniiciam maxumam:
Poſt igitur demum faciam res fiat palam,
Atque Alcumenae in tempore auxilium feram,
Faciamque vt vno foetu, et quod grauida eſt viro,
Et me quod grauida'ſt, pariat ſine doloribus.
Mercurium iuſſi me continuo conſequi,
Si quid vellem imperare. nunc hanc alloquar.

Acid. *extemplo aduento, a porta illico, etc.*

3. *Coenaculo.*] Perlepide iocatur hiſtrio, qui perſonam Iouis ſuſceperat pro Amphitruone ſubditi: ſe enim pauperculum dicit coenacularium, qui habitet in ſuperiore domus coenaculo ad tegulas; non in prima contignatione, ſed in ſuprema. *Turneb.*

8. *Inchoatam, etc.*] Ne inter initia prodens me eſſe Iouem, ſtatim finem huic Comoediae imponam. Vult idem ex lege pluribus actibus et ſcenis perſici Comoediam, priuſquam ſe prodat. In eo enim, ſe prodente, eſt finis. *Boxb.* Inchoatum, imperfectum. *Cl. Mſſ. Plaut. Boxb.*

19. *Et me.*] Subintell. *ex.* Taubm. *Sine doloribus.*] Fruſtra hic a Contareno, aliiſque, reprehenditur Plautus, qui ſub finem adſcribit dolores partus Alcumenae. At hic agitur de doloribus et aegritudine animi. Hanc dicit, ſe tollere velle Iuppiter. Et ſuſtulit exortam inter maritum et vxorem. *Boxborn.*

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

ALCVMENA, IVPPITER

Durare nequeo in aedibus: ita, me probri,
Stupri, dedecoris a viro argutam meo!
Ea quae ſunt facta, infecta refert, ac clamitat.
Quae neque ſunt facta, neque ego in me admiſi, arguit:

1. *Probri.*] *Probrum* et *opprobrium* proprie ſignificat adulterium. *Scip. Gentil.*

2. *Argutam.*] Scil. patiar, vel, par eſt. *Taubm.*

3. *Infecta refert, ac clam.*] Haec Camerarii coniectura eſt. Scripti, vel, *infecta re eſt at clamitat*, vnde Gulielmius, *infecta reſtat ac clamitat:* vel, *infecta re acclam.* vel *infecta ve acclam.* Langianus

vaus:

Atque id me ſuſque deque eſſe habituram putat.
Non edepol faciam: neque me perpetiar probri
Falſo inſimulatam: quin ego illum aut deſeram,
Aut ſatisfaciat mihi ille, atque adiuret inſuper,
Nolle eſſe dicta, quae in me inſontem protulit.
IV. Faciundum eſt mihi illud, fieri quod illaec poſtulat,
Si me illam amantem ad ſeſe ſtudeam recipere:
Quando ego quod feci, factum id Amphitruoni obfuit,
Atque ille dudum meus amor negotium
Inſonti exhibuit: nunc autem inſonti mihi
Illius ira in hanc et maledicta expetent. Scal. *in hunc.*
AL. Et, eccum, video, qui me miſeram arguit
Stupri, dedecoris. IV. te volo, vxor, colloqui.
Quo te auortiſti? AL. ita ingenium meum eſt:
Inimicos ſemper oſa ſum obtuerier.
IV. Heia autem inimicos! AL. ſic eſt, vera praedico:
Niſi etiam hoc falſo dici inſimulaturus es.
IV. Nimis verecunda es. AL. potin' es vt abſtineas manum? Lamb. *iracunda es.*
Nam certo ſi ſis ſanus, aut ſapias ſatis,

tnus: *infecta eſſe acclamitat.* Vnde ſcribendum: *infecta eſſe occlamitat:* Vt *oggannire, occentare, obiurgare.* Et habet ipſe in Curculione, act. 2. ſcen. 3. *dormio ne occlamites.* τὸ *reſtare* hic locus nullus. *Gronouius.*

5. *Id me ſuſque deque eſſe habituram putat.*] *Agellius* lib. 16. 9. *Suſque deque ferre, et Suſque deque habere*, ſignificat, aequo animo eſſe, et quod accidit, non magno pendere, atque interdum negligere et contemnere: et propemodum id valet, quod dicitur Graece ἀδιαφορεῖν.

8. *Satisfaciat.*] Olim iurabant, ſe agnoſcere, quod indigno eam iniuriam intuliſſent: eaque res vindicabat laeſum ab infamia. *Gronou.* *Satisfacimus* vel verbis: *nollem eſſe factum.* Terent. Adelph. 2. 1. 11. *Noui ego veſtra haec: Nollem factum; iusiurandum dabitur, te eſſe indignum iniuria hac.* vel reapſe, vt puta ſupplicio, mulcta, damno. *Gronou.* *

11. *Ad ſeſe ſtudeam, etc.*] Id eſt, ſi ſtudeam illam recipere ad ſeſe me amantem, hoc eſt, me qui eius amore diſtineor. *Douza.*

14. *Nunc autem inſonti mihi.*] Haud ſcio, quae ſit ea Camerarii editio, in qua legatur *ſonti.* Quam ego ante oculos habeo, *inſonti*, vt et ſcripti omnes. Nec vero cum Scaligero legendum *in hunc*, aut cum Salmaſiu, *ne in hanc expetant.* Nondum enim id agit Iupiter, vt innocentiam Alcmenae marito probet: id reſeruauit Poëta in extremum actum: ſed vt ne ob mariti probra ipſe, quaſi maritus, ab ea excludatur. Ergo *inſonti exhibuit:* non Amphitruoni interpretor, ſed Alcmenae, quae ob Iouis amorem tam male accepta fuerat a marito. Deinde, *inſonti mihi* Ioui *illius* Amphitruonis *ira in hanc et maledicta expetent*, eſt in me, qui non feci conuicium Alcmenae, atque huius culpae inſons ſum, recident meque plectent, vt ab ea repellar, ira Amphitruonis in vxorem et maledicta. Habenda mihi expurgatio eſt, niſi velim faſtum pati, et ab Alcmena excludi: quandoquidem, quod ego feci, id Amphitruonem decepit, vt illam inſontem et nullius culpae ſibi conſciam raptaret probris: nunc autem futurum eſt, niſi ſatisfaciam, tanquam ipſe auctor conuiciorum, vt ego inſons nec iſtius criminationis reus ob Amphitruonis iram in vxorem et maledicta poenas luam, et ab ea ſegreger. *Expetere alicui*, pro *expetere in aliquem*, vt *congerere alicui* et *in aliquem* et ſimilia. *Illi*, quod olim coniecit Diſſaldaeus, facile admitto. *Gronouius.*

19. *Inimicos.*] *Scipio Gentilis* monet, ICtos virum poſt diuortium appellaſſe, *inimicum.* *Oſa ſum.*] Id eſt, *odi contra intueri.* Nonius.

22. *Verecunda.*] Quamuis alii legant *iracunda es*; retineo tamen τὸ *verecunda*, ſenſu plano.

QVAM TV impudicam eſſe arbitrare et praedices,
Cum ea tu ſermonem nec ioco, nec ſerio
Tibi habeas, niſi ſis ſtultior ſtultiſſumo.
IV. Si dixi, nihilo magis es, neque eſſe arbitror,
Et id huc reuorti, vti me purgarem tibi.
Nam nunquam quicquam meo animo fuit aegrius,
Quam poſtquam audiui, te eſſe iratam mihi.
Cur dixiſti? inquies. ego expediam tibi.
Non edepol quo te eſſe impudicam crederem:
Verum periclitatus animum ſum tuum,
Quid faceres, et quo pacto id ferre induceres.
Equidem ioco illa dixeram dudum tibi,
Ridiculi cauſa: vel hunc rogato Soſiam.
AL. Quin huc adducis meum cognatum Naucratem,
Teſtem quem dudum te adducturum dixeras,
Te huc non veniſſe? IV. SI QVID dictum eſt per iocum,
Non aequum eſt id te ſerio praeuortier.
AL. Ego illud ſcio quam doluerit cordi meo.
IV. Per dexteram tuam te, Alcumena, oro, obſecro,
Da mihi hanc veniam: ignoſce; irata ne ſies.
AL. Ego iſtaec feci verba virtute irrita:
Nunc quando factis me impudicis abſtines, Acid. *abſtineo.*
Ab impudicis dictis auorti volo.
Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.
Iuben' mi ire comites? IV. ſanan' es? AL. ſi non iubes,
Ibo egomet, comitem Pudicitiam duxero.
IV. Mane, arbitratu tuo iuſiurandum dabo:
Me meam pudicam eſſe vxorem arbitrarier.
Id ego ſi fallo, tum te, ſumme Iuppiter,
Quaeſo, Amphitruoni vt ſemper iratus ſies.
AL. Ah! propitius ſit potius. IV. confide fore:
Nam iuſiurandum verum te aduorſum dedi.

40. *Serio praeuortier.*] Taubmanno *ſerio* eſt aduerbium, vt ſit *ſerio praeuortier*, ſerio accipere. Male, opinor. Ait Iupp., non eſſe aequum, ſi quae ipſe per iocum dixerit, Alcumena praehabeat ſeriis verbis, quibus nunc eam alloquitur. Et eſt ea verbi acceptio ſupra, Act. I. Sc. 3. *Ne me vxorem praeuortiſſe dicant prae republica.* Diſaldaeus.

44. *Ego iſtaec feci verba virtute irrita.*] Ego maledicta tua pudicitia mea feci caſſa et inania. Cic. pro Q. Roſc. *Nonne vt ignis in aquam coniectus continuo reſtinguitur, et refrigeratur: ſic falſum crimen in puriſſimam et caſtiſſ. vitam collatum, ſtatim concidit et reſtinguitur? Gellius* docet *irritum* eſſe verbum augurale, cum ait, *Aues irritas habuit Remus.* nam et *ratum facere*, augurii eſt *Tullio.* Lamb.

47. *Valeas, etc.*] Verba, quibus vtebantur, cum ſoluebatur matrimonium, extant Lege XII. Tabb. *Si vir ab vxore diuortit, vxori res ſuas ſibi habere iubeto, eique claues adimito.*

48. *Iuben' mi ire comites?*] Moris fuit, vt ſine comite mater familias aut matrona non prodiret in publicum: et idcirco non leuem iniuriam eiſdem fieri ab iis, qui comites earum abducunt, teſtatur *Vlpianus.* Raeuardus. *Si non iubes.*] Lege: *Sin; ibo ego, Mecum comit. etc.* Illa verba: *ſi non iubes*, gloſſema ſunt particulae *Sin.* Scioppius.

52. *Tum te, ſumme Iuppiter!*] Ridiculum. Iurat per Iouem, qui ipſus eſt. *Taubm.*

57. In

Iam nunc irata non es? AL. non ſum. IV. bene facis.
Nam IN HOMINVM aetate multa eueniunt huiuſmodi:
Capiunt voluptates: capiunt rurſum miſerias.
Irae interueniunt, redeunt rurſum in gratiam.
Verum irae ſi quae forte eueniunt huiuſmodi,
Inter eos rurſum ſi reuentum in gratiam eſt,
Bis tanto amici ſunt inter ſe, quam prius.
AL. Primum cauiſſe oportuit ne diceres,
Verum eadem ſi iſdem purgas, mihi patiunda ſunt. MSS. Pall. *iiſdem.*
IV. Iube vero vaſa pura adornari mihi,
Vt, quae apud legionem vota voui, ſi domum
Rediſſem ſaluus, ea ego exſoluam omnia.
AL. Ego iſtuc curabo. IV. euocate huc Soſiam:
Gubernatorem qui in mea naui fuit
Blepharonem arceſſat, qui nobiſcum prandeat.
Is adeo impranſus ludificabitur: I. Gul. addit: *dolis:*
Quom ego Amphitruonem collo hinc obſtricto traham.
AL. Mirum quid ſolus ſecum ſecreto ille agat!
Atque aperiuntur aedes. exit Soſia.

57. *In hominum.*] Hunc locum Plutarchus ſimili valde eleganti declarauit. *Quemadmodum enim*, inquit, *cum e nubibus exiit Sol, ac poſt caliginem denique feruentior eſt: ita amor, cum interceſſit ira aut ſuſpicio, pace facta, reconciliatiſque animis, iucundior eſt, atque acrior.*

62. *Bis tanto.*] *Lamb.* ſubaudit, *magis.* Fruſtra, opinor, *bis tanto magis amici ſunt*, non apte ſonat; *tanto quam*, non male. *Diſſaldaeus.*

63. *Primum cauiſſe oportuit.*] Mens Alcumenae eſt: Etſi decuiſſet te prius cauiſſe ne diceres: quia tamen tu idem eadem quae dixiſti purgas, ea patiar neceſſe eſt. *Gruter.*

65. *Vaſa pura.*] *Vaſa pura* ſunt, quae in alio vſu non fuerunt. Sic *Veſtis pura*; in ſacris appellatur, inquit Seruius, quae neque funeſta ſit, neque maculam habeat ex homine mortuo. Alias *vaſa pura*, et *argentum purum* opponi emblematis caelato, notum eſt. *Scalig.*

72. *Collo obſtricto.*] *Obſtringere* eſt vinculo arcte circumuincire. *Lamb.*

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA

SOSIA, IVPPITER, ALCVMENA

Amphitruo, adſum: ſi quid opus eſt, impera: imperium exequar.
IV. Optume aduenis. SO. iam pax eſt inter vos duos?
Nam quia vos tranquillos video, gaudeo et volupe eſt mihi.
Atque ITA SERVOM par videtur frugi ſeſe inſtituere:
Proinde heri vt ſint, ipſe item ſit: voltum e voltu comparet:
Triſtis ſit, ſi heri ſint triſtes: hilarus ſit, ſi gaudeant.
Sed age, reſponde: iam vos rediſtis in concordiam?
IV. Derides, qui ſcis haec iam dudum me dixiſſe per iocum.
SO. An id ioco dixiſti? equidem ſerio ac vero ratus.

2. *Optume aduenis.*] Opportune.

4. *Seſe inſtituere.*] Par videtur, ſeruum frugi ita ſe componere. *Taubm.*

5. *Vultum e vultu.*] Vultum ſuum e vultu heri fingat et conformet. *Lambinus.*

IV. Habui expurgationem; facta pax eſt. SO. optume eſt.
IV. Ego rem diuinam intus faciam, vota quae ſunt. SO. cenſeo.
IV. Tu gubernatorem a naui huc euoca verbis meis
Blepharonem, vt re diuina facta mecum prandeat.
SO. Iam hic ero, quum illic cenſebis eſſe me. IV. actutum huc redi.
AL. Nunquid vis quin abeam iam intro, vt apparentur quibus opus?
IV. I ſane, et quantum poteſt parata fac ſint omnia.
AL. Quin venis, quando vis, intro: ſaxo haud quicquam ſit morae. Vulg. *veni.*
IV. Recte loquere, et proinde diligentem vt vxorem decet.
Iam hi ambo et ſeruos et hera fruſtra ſunt duo,
Qui me Amphitruonem rentur eſſe: errant probe.
Nunc tu diuine fac huc aſſis Soſia.
Audis quae dico, tametſi praeſens non ades:
Fac Amphitruonem aduenientem ab aedibus
Vt abigas quouis pacto, fac commentus ſies.
Volo deludi illum, dum cum hac vſuraria
Vxore nunc mihi morigero, haec curata ſint,
Fac ſis: proinde adeo, vt me velle intellegis:
Atque vt miniſtres mihi, cum mihi ſacruficem.

11. *Vota quae ſunt.*] Mutat numerum, more ſolito: pro, *rem, quae vota eſt.* id eſt, faciam intus rem diuinam, et quae diis, ſi ſaluus redirem, a me vota ſunt, ea perſoluam. *Lamb.* Veteres duplici de cauſſa ſacrificabant: vel quia votum, vel quia ab oraculo mandatum. Haec ſacrificia ἀπὸ τῆς μαντείας dicebantur, illa εὐκταῖα et χαριστήρια. *Meurſ.* Inde toties in antiquis inſcriptionibus; *Ex voto fecit, ſoluit.* Boxhorn.

12. *Verbis meis.*] Meo nomine.

13. *Vt re diuina facta, mecum prandeat.*] De extis reliquiiſque aliis ſacrificiorum, domum ſecum aſportatis, coenabant olim. *P. Coluius.*

17. *Sit morae.*] Hic verſum a *Nonio* citatum, de ſententia *Boſii*, interpoſuit *Lambinus*, quem etiam reperi in *Ald.* et *Brix.* ſolis: nam in ceteris prioribus tempore non apparet: vt nec in *Mſſ. Cam.* aut *Pall.* ſex. Eſt autem talis:

Quando iſthaec omnia exiuraſti te mihi dixe per iocum.

Gruterus.

20. *Errant probe.*] Plane falluntur.

24. *Fac commentus.*] Id eſt, *fac callide excogitaueris.* Lambinus.

26. *Morigero.*] Id eſt, morem gero, Genio meo obſequor. *Douza.*

ACTVS TERTIVS. SCENA QVARTA

MERCVRIVS

Concedite atque abſcedite, omnes de via decedite,
Nec quiſquam tam audax fuat homo, qui obuiam obſiſtat mihi.
Nam mihi quidem, hercle, qui minus liceat Deo minitarier
Populo, ni decedat mihi, quam ſeruulo in Comoediis?
Ille nauem ſaluam nunciat, aut irati aduentum ſenis:

3. *Hercle.*] *Hercules* et hic et ſuperius iuratur nondum natus, nedum deus. Sunt, qui prolepſin faciant. Sunt, qui ad Aegyptium illum, qui hoc noſtro antiquior, referant. Ego puto Comicum ſimpliciter cum vulgari vſu ſic locutum: aut more ſuo riſum captaſſe. *Taubm.*

5. *Irati.*] Lego: *ingrati.* Ingratus enim plerumque aduentus ſenum, illi non ſemper irati. *Acid.*

Ego ſum Ioui dicto audiens, eius iuſſu nunc huc me affero.
Quamobrem mi magis par eſt via decedere, et concedere.
Pater vocat me, eum ſequor, eius dicto imperio ſum audiens:
Vt filium bonum patri eſſe oportet, itidem ego ſum patri.
Amanti ſupparaſitor, hortor, aſto, admoneo, gaudeo.
Si quid patri volupe'ſt, voluptas ea mihi multo maxuma'ſt.
Amat? ſapit: recte facit, animo quando obſequitur ſuo:
Quod omnes homines facere oportet, dum id modo fiat bono.
Nunc Amphitruonem volt deludi meus pater; faxo probe.
Iam hic deludetur, ſpectatores, vobis ſpectantibus.
Capiam coronam mihi in caput; aſſimulabo me eſſe ebrium:
Atque illuc ſurſum eſcendero: inde optume ciſpellam virum.
De ſupero, quum huc acceſſerit, faciam vt ſit madidus ſobrius.
Deinde illi actutum ſufferet ſuus ſeruos poena Soſia:—
Eum feciſſe ille hodie arguet, quae ego fecero hic. quid id mea?
Meo me aequum eſt morigerum patri, eius ſtudio ſeruire addecet.
Sed eccum Amphitruonem; aduenit: iam ille hic deludetur probe,
Siquidem vos voltis auſcultando operam dare. Sic Lipſius.
Ibo intro, ornatum capiam, qui potis decet. libri, *potius*.
Dein ſurſum aſcendam in tectum, vt illum hinc prohibeam.

13. *Fiat bono.*] Id eſt, dum ne quid fiat contra leges. *Gruter.*

17. *Ciſpellam.*] *Ciſpellam*, pro, repellam: quod qui repellitur, citra tegredi cogitur, non vltra progredi permittitur. *Turneb.*

18. *Vt ſit madidus, etc.*] Loci huius ſententia petenda videtur e verſu, quem ex Amph. Plauti citat Nonius in *Matella*; quamuis is hodie in hac Comoedia non reperiatur: *Ne tu poſtules matellam vnam tibi aquae infundi in caput.* Hoc igitur innuit ſe facturum Mercurius, vt Amphitruonem ab aedibus abigat. Et iocus eſt in ambiguitate vocis, *madidus*: quod ad exteriora et interiora refertur. *Piſtor.*

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

AMPHITRVO

Naucratem quem conuenire volui, in naui non erat:
Neque domi, neque in vrbe inuenio quemquam, qui illum viderit.
Nam omnis plateas perreptaui, gymnaſia et myropolia:
Apud emporium, atque in macello, in palaeſtra atque in foro:
In medicinis, in tonſtrinis, apud omnis aedis ſacras.
Sum defeſſus quaeritando, nuſquam inuenio Naucratem.
Nunc domum ibo, atque ex vxore hanc rem pergam exquirere,
Quis fuerit, quem propter corpus ſuum ſtupri compleuerit.
Nam me, quam illam quaeſtionem inquiſitam hodie amittere,

1. *Naucratem.*] More Graecorum, accuſatiuus pro nominatiuo. *Taubm.*

3. *Myropolia.*] Latine vocat Suetonius *tabernas vnguentarias.*

4. *Emporium.*] Locus, in quo frequentes ſunt mercatores. *Gl. Mſſ. Pl. Boxborn.*

8. *Quem propter.*] Ter. Eun. 2. 3. declarat: *Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.* Sciopp. *Propter*, prope. *Gloſ. Mſſ. Pl. Boxborn.*

9. *Quaeſtionem inquiſitam hodie amittere.*] *Inquirere* non modo diligenter et anxie quaerere, ſed etiam non quaerere, ſignificat, ſicut hoc loco. Porro caue pro *amittere*,

Mortuum ſatius eſt. ſed aedis occluſerunt. eugepae!
Pariter hoc fit, atque vt alia facta ſunt. feriam foris.
Aperite hoc. heus, ecquis hic eſt? ecquis hoc aperit oſtium?

amittere, hic eum quibuſdam legas, *omittere*. Quaeſtionem amittit, qui eam incepit, ſed ad finem non perducit. *Boxh.*

10. *Eugepae.*] Interiectio eſt gaudentis et probantis. Sed hic ironia eſt. *Lambin.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

MERCVRIVS, AMPHITRVO

Quis ad foris eſt? AM. ego ſum. ME. quid, ego ſum? AM. ita loquor. ME. tibi Iuppiter
Dique omnes irati certo ſunt, qui ſic frangas fores.
AM. Quo modo? ME. eo modo, vt profecto viuas aetatem miſer.
AM. Soſia. ME. ita ſum Soſia, niſi me eſſe oblitum exiſtimas.
Quid nunc vis? AM. ſceleſte, at etiam quid velim, id tu me rogas?
ME. Ita rogo. pene effregiſti, fatue, foribus cardines.
An foris cenſebas nobis publicitus praeberier?
Quid me aſpectas, ſtolide? quid nunc vis tibi? aut quis tu es homo?
AM. Verbero, etiam quis ego ſim me rogitas? vlmorum acheruns?
Quem pol ego hodie ob iſthaec dicta faciam feruentem flagris.
ME. Prodigum te fuiſſe oportet olim in adoleſcentia.
AM. Quidum? ME. quia ſenecta aetate a me mendicas malum.
AM. Cum cruciatu tuo iſtaec hodie, verna, verba funditas.
ME. Sacrufico ego tibi. AM. qui? ME. quia enim te macto infortunio.

7. *Publicitus.*] Id eſt, ex aerario publico ſuppeditari. *Taubm.*

9. *Vlmorum, etc.*] Cuius tergum vlmeas virgas vorat, quemadmodum animas Acheruns. *Taubm.*

12. *Mendicas, eto.*] *Mendicare malum*, carbunculus eſt orationis, quem ante oculos forſan habuit *Prudent.* cum ſcriberet περὶ στεφάνων: *Iſtum libido foetida Per ſcorta tractum publica Luto et cloacis inquinat, Dum ſpurcae mendicat ſtupra.* Gruterus. *Senecta aetate*, pro ſenili, more Plauti, qui ſaepius ſubſtantiuum, ad inſtar adiectiui, cum alio ſubſtantiuo coniungit.

14. *Macto infortunio.*] Sacrifico tibi, non quidem victimas, ſed infortunium. *Taubm.* *Mactare quem infortunio*, apud Plaut. ſolemne eſt. Arbitrabantur, inquit *Palm.*, deos delectari, ſi ſibi res diuina multa fieret, et ea re felicitatem eorum augere. *I. Gruterus*: Poſt iſthaec (*te macto infortunio*) ſtatim ſequuntur et in vet. codd. et in Palat. ſex, *Vos inter vos p. etc.* nonnulla tamen deeſſe, res clamat: niſi forte illa ipſa intus acta dicamus, non coram populo; quod verius putaverim, eſtque perſonis conuenientius. *Taubm.* Quanquam Dictator ille ſeculi eruditi *Ioſ. Scaliger* peculiari epiſtola me monuit, vt haec atque eiuſmodi alia aeui non quidem recentioris, ſed tamen ſequioris, in locum priuatum coniicerem: tamen quia in illo criticae curiae ſenatu plurimi etiam reſtant, qui calculum damnatorium ſuſpendunt, et noſtro Sarſinati omnia ex aequo nondum abiudicant; ſed pluſcula horum aut germana eſſe cenſent, aut talia quae non facile internoſcas; poſſeſſionem eorum temere ſollicitare aut turbare nec ipſe volui. Diuerſi tamen characteris notam praeſentibus imprimere viſum eſt, vt cuiuis appareret, ipſos aliquando in reos a criticis relatos, licet nondum peractos.

2. *Bubulis*

SVPPOSITA

AM. *Tun' me mactes, carnufex? niſi formam dii bodie meam perduint,*
Faxo vt bubulis coriis onuſtus ſis, Saturni hoſtia.
Ita ego te certo cruce et cruciatu mactabo. exi foras,
Maſtigia. ME. *larua vmbratilis, tu me minis territas?*
Niſi hinc actutum fugias: ſi denuo pultaueris:
Si minuſculo digito increpuerint fores, hac regula — Acid. *increpueris.*
Tuum demittam caput, vt cum dentibus linguam excrees.
AM. *Tun', furcifer, meis me procul probibeſſis aedibus?*
Tun' meas pulſare foreis? haſce illico toto demoliar cardine.
ME. *Pergin?* AM. *pergo.* ME. *accipe.* AM. *ſceleſte, in berum? ſi te bodie apprehendero,*
Ad id redigam miſeriarum, vt ſemper ſis miſer.
ME. *Bacchanal te exercuiſſe oportuit, ſenex.* AM. *qui dum?*
ME. *Quando tu me tuum ſeruom cenſes.* AM. *quid? cenſeo?*
ME. *Malum tibi: praeter Amphitruonem, berum uoui neminem.*
AM. *Num formam perdidi? mirum quin me norit Soſia.*
Scrutabor: ebo dic mihi, quis videor? num ſatis Amphitruo?
ME. *Amphitruo! ſanuſne es? nonne tibi praedictum, ſenex,*
Bacchanal te exercuiſſe, quom qui ſis, alium rogites?
Abſcede, moneo: moleſtus ne ſies, dum Amphitruo
Cum vxore, modo ex hoſtibus aduenìens, voluptatem capit.
AM. *Qua vxore?* ME. *Alcumena.* AM. *quis bomo?* ME. *quotiens vis dictum? Amphitruo,*
Herus meus. moleſtus ne ſies. AM. *quicum cubat?*
ME. *Vide ne infortunium quaeras, qui me ſic ludifices?*
AM. *Dic quaeſo, mi Soſia.* ME. *blandius, cum Alcumena.* AM. *in eodemne*
Cubiculo? ME. *imo, vt arbitror, corpore corpus incubat.* AM. *vae miſero mibi!*
ME. *Lucri'ſt, quod miſeriam deputat. nam vxorem vſurariam*
Perinde eſt praebere, ac ſi agrum ſterilem fodiendum loces.
AM. *Soſia.* ME. *quid, malum, Soſia?* AM. *non me nouiſti, verbero?*

2. *Bubulis coriis.*] Id eſt, ſcuticis, ex boum corio conſutis, caedaris. *Saturni hoſtia.*] Carthaginienſes bello duriſſime afflicti, dicebant, *Saturnum* ſibi iratum eſſe: quod prius excellentiores e filiis ſacrificarint; poſtea vero clam emptis infantibus et educatis, liberorum loco immolabant. Atque inde apparet, Plautum ad emptos illos et ſuppoſititios reſpicientem, Soſiam *Saturni hoſtiam* appellaſſe: veluti ad eum vſum comparatus foret, vt mox liberorum loco Saturno mactaretur. *Taubm.*

4. *Larua vmbratilis.*] Non homo, ſed laruae quaedam vmbra. Etiam homines nihili, *laruae.* Taubm.

10. *Accipe.*] Cum hoc verbo, *accipe.* Mercurium ex loco ſuperiori, in caput Amphitruonis impluiſſe exiſtimo. *Piſtorius.*

12. *Bacchanal te exercuiſſe oportuit.*] Cum delirare aliquem dicere vellent, *Bacchanal exercere* eum inquiebant. Nam *Luna, Bacchus, Ceres* furoris praeſides credebantur. Vnde *Lunatici, Bacchi, Ceriti*, ita mox, *tu Bacchus es: μαινόμενος. Meurſ.*

24. *Blandius.*] Lego: *blandiris? cum Alcumena.* hoc ſenſu: Nihil eram tibi vltra reſponſurus; ſed quoniam adeo blande me compellas, iterum repetam quae dixi; *Cubat cum Alcumena. Mi*, autem blandientis eſſe, vel pueri norunt. *Gruterus.*

29. *Qui*

ME. *Noui te hominem moleſtum, qui ne emas litigium.* AM. *adhuc*
Amplius: Nonne ego herus ſum tuus Amphitruo? ME. *tu Bacchus es,*
Haud Amphitruo. quoties tibi dictum vis? num denuo?
Meus Amphitruo vno cubiculo Alcmenam complexu tenet.
Si pergas, eum hic ſiſtam, neque ſine tuo magno malo.
AM. *Cupio accerſi. utinam ne pro benefactis hodie patriam,*
Aedeis, vxorem, familiam cum forma vna perdiuam!
ME. *Accerſam equidem: ſed de foribus tu interea ſis vide.*
† *Credo iam quae volebat ſacrificia ad epulum conduxit.* †
Si moleſtus ſis, euades nunquam, quin te ſacruficem.

29. *Qui ne.*] Poſitum, pro, *qui.* Nam *ne* παρέλκει, et ornatus cauſſa additum eſt. *Lamb.*

36. *De foribus tu interea ſis vide.*] De foribus tu interea, ſi vis, diſcedas, vide. *Lamb.*

AMPHITRVO, BLEPHARO, SOSIA

Di voſtram fidem! quae intemperiae noſtram agunt familiam! quae mira
Video, poſtquam aduenio peregre! nam veru'ſt, quod olim eſt auditum
Fabularier, mutatos Atticos in Arcadia homines,
Et ſaeuas belluas manſit ſſe, nec vnquam denuo parentibus
Cognitos. BL. *quid illuc Soſia? magna ſunt, quae mira praedicas.* Acid. *magna mira ſunt quae praedicas.*
Ain' tu alterum te repperiſſe domi conſimilem Soſiam?
SO. *Aio. ſed heus tu, quom ego Soſiam, Amphitruonem Amphitruo, quid ſcis an*
Tu forte alium Blepharonem parias? o Di faciant, vt tu quoque
Conciſus pugnis, et illiſis dentibus, id impranſus creduas. Acid. *eliſis,*
Nam ego, ille alter Soſia, qui illic ſum, me malis mulcauit modis. vel, *eliſus.*
BL. *Mira profecto. ſed gradus condecet grandire: nam vt video,*
Expectat Amphitruo, et vacuus mihi venter crepitat. AM. *et quid aliena*
Fabulor? in noſtro olim Thebano genere plusquam mira memorant,
Martigenam ille aggreſſus belluam magnus Europae quaeſtor, anguineo
Repente hoſteis peperit ſeminio: et pugnata illac pugna
Frater trudebat fratrem haſta et galea: et noſtrae auctorem gentis
Cum Veneris filia augueis repſiſſe tellus Epirotica
Vidit. de ſummo ſummus Iuppiter ſic ſtatuit, ſic fatum habet.
Optumi omnes noſtrates, pro claris factis, diris aguntur malis.
Fata iſtaec me premunt, pertolerarem vim tantam, cladeſque

3. *Mutatos.*] De hac re *Plinius* libro 8. 22.

14. *Martigenam ille, etc.*] *Cadmus*, qui Thebanus fuit, ſerpentem illum interfecit: ex cuius dentibus diſſeminatis nati ſunt homines armati. *Taubm.* *Europae quaeſtor.*] Pro, *quaeſitor*, id eſt, qui ad Europam ab Agenore miſſus eſt. *Douza.*

16. *Et noſtrae auctorem gentis.*] Et Cadmum Thebarum conditorem, cum Hermiona vxore ſua angueis ex hominibus factos repſiſſe. Ouidius: *Serpentem ſpectas, et tu ſpectabere ſerpens.*

22. *Salu-*

Exanclarem impatibiles. SO. *Blepharo.* BL. *quid eſt?* SO. *neſcio quid mali ſuſpicor.*
BL. *Quid?* SO. *vide ſis, herus ſalutator oppeſſulatas ante foreis graditur.*
BL. *Nihil eſt, famem exſpectat obambulans.* SO. *curioſe quidem: foreis enim*
Clauſit, ne praeuorteretur foras. BL. *oggannis.* SO. *nec gannio, nec latro.*
Si me audias, obſerues neſcio quid ſecum ſolus, puto,
Rationes colligit: quid memoret, hinc excipiam, ne propera.
AM. *Vt metuo, ne victis hoſtibus Di partam expungant gloriam.*
Totam miris modis noſtram video turbatam familiam.
Tum vero vxor vitio, ſtupro, dedecore me plena enicat.
Sed de patera miru'ſt: erat tamen ſignum obſignatum probe.
Quid enim? pugnas pugnatas prolocuta, et Pterelam oppugnatum,
Noſtris occiſum manibus fortiter. atat! noui iam ludum:
Id Soſiae factu'ſt opera, qui me hodie quoque praeſentem auſit
Indigne praeuortier. SO. *de me locutus, et quae velim minus.*
Hominem ne congrediamur, quaeſo, priuſquam ſtomachum detexerit. Douz. *decoxerit.*
BL. *Vt lubet.* AM. *ſi illum datur hodie maſtigiam apprehendere, oſtendam quid ſit*
Herum fallere, minis et dolis inceſſere. SO. *audin'tu illum?* BL. *audio.* Douz. *Herum fallere dolis, et minis inceſſere.*
SO. *Illaec machina meas onerat ſcapulas. compellemus ſis hominem.*
Sciu' quid vulgo dici ſolet? BL. *quid dicturus ſis, neſcio:*
Quid tibi patiundum, fere hariolor. SO. *vetu'ſt adagium, Fames et mora*
Bilem in naſum conciunt. BL. *verum quidem e loco compellemus*
Alacre. Amphitruo. AM. *Blepharonem audio: mirum quid ad me veniat.*
Opportune tamen ſe offert, vt vxoris facta conuincam turpia. Alii, *impia.*
Quid huc ad me Blepharo? BL. *oblitus tam cito, quam diluculo*
Miſiſti ad nauim Soſiam, vt hodie tecum conuenirem?
AM. *Nuſquam factum gentium. ſed vbi illic ſceleſtus?* BL. *quis?* AM. *Soſia.*

22. *Salutator.*] Tanquam ii, qui ſalutatum ibant potentiores: qui ſi non ſtatim admittebantur, foris prodeambulabant. *Douz.*

23. *Famem exſpectat obambulans.*] Cic. 5. Tuſcul. *Socratem ferunt, quum vſque ad veſperam contentius ambularet, quaeſitumque eſſet ex eo, quare id faceret, reſpondiſſe, ſe, quo melius coenaret, obſonare ambulando famem.*

24. *Ne praeuorteretur.*] locus: nam fores clauſit, ne fames egreſſa eum anteverteret. *Douza.*

35. *Hominem ne congrediamur.*] Videntur *Lambino* ſuperiora, vſque ad hunc locum, vendi poſſe pro Plautinis: quae vero ſequuntur, non item. Cum multa ex eis aliunde ſumpta, et paene mendicata ſint, nonnulla inconcinna et Plauto indigna.

40. *Fames et mora bilem in naſum conciunt.*] Veterum opinio fuit, vt *frontem pudoris, riſus lienem,* ſic et *irae ſedem eſſe nares.* Hinc Perſius: *Diſce, ſed ira cadat naſo rugoſaque ſanna.* Id inde, quod in omni grauiore commotione, maxime autem irae, ſpiritus concitatus ac velut aeſtuans vehementius ebullit, nareſque erumpendo dilatat. Cernas id maxime in brutorum generoſiſſimis, equo, tauro, leone. *Caſaub.*

41. *E loco.*] Alii interpretantur, *opportune.* Mihi videtur nihil aliud ſignificare quam, *ſtatim.* Ad eum modum eadem ſignificatione dicitur, *e veſtigio.* Boxhorn.

BL. *Eccum illum.* AM. *vbi?* BL. *ante oculos. non vides?* BL. *vix video prae ira, adeo me iſtic*
Hodie delirum fecit. ne te ſacruficem, nunquam euades.
Sine me, Blepharo. BL. *auſculta, precor.* AM. *dic, auſculto. tu vapula.*
SO. *Qua de re? num ſatis tempori? non ocius quiui, ſi me*
Daedaleis tuliſſem remigiis. BL. *abſtine, quaeſo; non potuimus*
Noſtros granaius grandire gradus. AM. *ſiue grallatorius, ſiue*
Teſtudineus fuerit, certum'ſt mihi hunc ſceleſtum perdere:
En tectum! en tegulas! en obductas fores! en ludificatum herum! Douz. vbique legit, *hem.*
En verborum ſcelus! BL. *quid mali fecit tibi?* AM. *rogas? ex illo*
Tecto excluſum foribus, me deturbauit aedibus. SO. *egone?*
AM. *Tu. quid minitabas te facturum, ſi iſtas pepuliſſem fores?*
Negas, ſceleſte? SO. *quin negem? en teſtis ampliter, quicum venio:* Douz. *quidni negem?*
Miſſus ſedulo, vt ad te vocatum ducerem. AM. *quis te miſit,*
Furcifer? SO. *qui me rogat.* AM. *quando gentium?* SO. *dudum, iam pridem, modo,*
Vbi cum vxore domi rediſti in gratiam. AM. *Bacchus te irritaſſit.*
SO. *Nec Bacchum ſalutem hodie, nec Cererem. tu purgari iuſſeras*
Vaſa, vt rem diuinam faceres: et hunc me accerſitum mittis,
Vt tecum prandeat. AM. *Blepharo, diſpeream, ſi aut intus adhuc fui,*
Aut ſi hunc miſerim. dic, vbi me liquiſti? SO. *domi cum Alcumena coniuge.*
Ego a te abiens portum vorſus volito, hunc tuis verbis voco.
Venimus, nec te niſi nunc video poſtea AM. *ſceleſtum caput, cum vxore?*
Nunquam abis, quin vapules. SO. *Blepharo.* BL. *Amphitruo, mitte hunc mea gratia,*
Et me audias AM. *en mitto, quid vis, loquere.* BL. *iſtic iam dudum mihi*
Maxuma memorauit mira: praeſtigiator forte, aut veneficus
Hanc excantat tibi familiam. inquire aliunde, vide quid fiet.
Nec ante hunc excruciatum miſerum facias, quam rem intellegas.
AM. *Recte mones: eamus, te aduorſum vxori etiam aduocatum volo.*

50. *Si me Daedaleis.*] Id eſt, *ſi volaſſem.* Victor.

51. *Non potuimus grand. etc.*] De illo dicitur, qui compernis iunctis genibus incedit. *Salmaſ.*

52. *Grallatorius.*] *Varro* apud *Nonium*; *Grallatores qui incedunt grallis, quae ſunt perticae ligneae.*

62. *Tu purg. etc.*] Leg. *vt purgari iuſſ.* Quaſi dicat, Precor vt nec panem, nec potum ori hodie meo admoueam, niſi tu iuſſeras, etc. *Salutare*, ridicule, pro, ori admouere, quia *Salutare* et *Adorare deum*, rem vnam notat. Quaerit Amphitruo ex ſeruo Soſia, quando gentium ipſum miſerit accerſitum Blepharonem: reſpondet ſeruus, id iam, modo, pridem factum fuiſſe: et vt planius etiam loquatur, circumſtantias addit; *Vbi*, inquit, *rediiſti cum vxore tua in gratiam.* Volebat alia addere: interpellat herus, cui cum, vt fere fit, conciſe admodum reſpondiſſet, ad inchoatum ſermonem reuortitur: *vt*, vel, *vbi*, inquit, *purgari iuſſeras vaſa*, vt rem diuinam faceres, tunc me mittis hunc accerſitum. Ergo verba iſta, *Nec Bacchum, etc.* clam a Soſia proferuntur. q. d. Si Bacchus me irritare debet, nolim ego vel Bacchum, vel Cererem ſalutare. Vterque autem furorem hominibus immittere credebatur. *Scioppius.*

3. *Telebois*

IVPPITER, AMPHITRVO, SOSIA, BLEPHARO

Quis tam vaſto impete has foreis toto conuolſit cardine?
Quis ante aedeis tantas tamdiu turbas concitat? quem ſi comperero,
Telebois ſacruficabo manibus. nihil eſt, vt dici ſolet,
Quod hodie bene ſuccedat mihi. deſerui Blepharonem, et Soſiam,
Vt cognatum Naucratem conuenirem: hunc non reperi, et illos perdidi.
Sed eos video: ibo aduorſum, vt ſi quid habent, ſciſciter. SO. *Blepharo, illic qui*
Ex aedibus, herus eſt, hic vero veneficus. BL. *pro Iuppiter,*
Quid intueor? hic non eſt, ſed ille Amphitruo. iſtic ſi fuat,
Illum ſane non eſſe oportuit, niſi quidem ſit geminus
IV. *Eccum cum Blepharone Soſiam. compellabo hos prius. Soſia,*
Tandem ad nos? eſurio. SO. *dixin' tibi hunc veneficum?*
AM. *Imo ego hunc, Thebani ciues, qui domi vxorem meam*
Impudicitia impertiuit, per quem teneo theſaurum ſtupri.
SO. *Here, ſi tu nunc eſuris, ego ſatur pugnis ad te volito.*
AM. *Pergin', maſtigia?* SO. *abi ad Acheruntem, venefice.* AM. *men' veneficum?*
Vapula. IV. *quae, hoſpes, intemperiae, vt tu meum verberes?* AM. *tuum?* IV. *meum*
AM. *Mentiris.* IV. *Soſia, i intro: dum hunc ſacruſico, fac paretur prandium.*
SO. *Ibo. Amphitruonem, arbitror, ita comiter Amphitruo*
Accipiet, vt dudum memet ego ille alter Soſia Soſiam.
Interea dum iſti certant, in popinam deuortundum'ſt mihi:
Lances detergam omneis, omneiſque trullas hauriam. IV. *tun' me*
Mentiri ais? AM. *mentiris, inquam, meae corruptor familiae.*
IV. *Ob iſtuc indignum dictum, te obſtricto collo hac arripiam.*
AM. *Vae miſero mihi!* IV. *at id praecauiſſe oportuit.* AM. *Blepharo, ſuppetias mihi.*
BL. *Conſimiles ſunt adeo, vt vtri aſſim, neſciam: rixam tamen,*
Vt poteſt, dirimam. Amphitruo, noli Amphitruonem duello perdere;
Linque collum, precor. IV. *hunc tu Amphitruonem dictitas?*
BL. *Quid ni? vnus olim; nunc vero partus eſt geminus.*
Dum tu vis eſſe, alter quoque eſſe forma non deſinit.
Interea quaeſo collum linque. IV. *linquo: ſed dic mihi, videturne tibi*
Iſtic Amphitruo? BL. *vterque quidem.* AM. *proh ſumme Iuppiter! vbi hodie*
Mihi formam adimis! pergo quaerere: tune Amphitruo? IV. *tu negas?*

Diff. *manibus.* AM. *nihil eſt, etc.*

Douz. *impediuit. a pedore.*

Acid. IV. *perge quaerere.* AM *tun Amphitruo.*

3. *Telebois ſacruficabo manibus.*] Teleboarum interfectorum vmbris mactabo. *Lamb.* Porro *Diſſaldaeus* hic finiri vult Iouis ſermonem, et ſequentia tribuit Amphitruoni, hoc modo: *ſacruficabo manibus.* AM. *Nihil eſt, vt dici ſolet, quod hodie bene ſuccedat mihi.*

13. *Theſaurum.*] *Peſſimae rei copia, theſaurus dici poteſt.* Nonius. *Stupri.*] Poſt vocem *ſtupri*, hunc verſum inſero: *cuique med abſente corpus* (vxor) *vulgauit ſuum.* I. Gul.

21. *Omneiſque trullas, etc.*] *Trulla*, vas potorium: *trua* vas aquarium, quo e culina aquam calefactam in lauatrinam, hoc eſt, domeſticum balneum fundebant. *Omnes trullas hauriam*, ſic interpretamur: vt *trullas omnes* accipiamus ἀντὶ τοῦ πᾶσαν ἀρύταιναν, ſiue trullarum omne genus. neque ad οἰνήρυσιν tantum referimus, ſed etiam ad reliquas trullas: puta ἐτνηρύσεις, ζωμηρύσεις, et alias, ſi quae erant aliae. *Caſaub.*

AM. *Pernego, quando Thebis, praeter me, nemo'ſt alter Amphitruo.*
IV. *Imo, praeter me, nemo; atque adeo, tu Blepharo, iudex ſies.*
BL. *Faciam id, ſi queo, ſignis palam. tu reſponde prius.* AM. *lubens.*
BL. *Antequam cum Taphiis a te pugna ſit inita, quid mandaſti mihi?*
AM. *Parata naui, clauo baereres ſedulo.* V. E. *parata in ipſo portu naui.*
IV. *Vt ſi noſtri fugam facerent, illuc me tuto reciperem.*
AM. *Item aliud, vt bene nummatum ſeruaretur marſupium.*
IV. *Quae pecuniae?* BL. *tace ſis tu, meu'ſt quaerere. ſciſti numerum?*
IV. *Talenta quinquaginta Attica.* BL. *bic examuſſim rem enarrat; et tu.*
IV. *Quot Philippei?* AM. *duo milia.* IV. *oboli vero bis totidem.* SO. *vterque* Acid. tribuit BLEPH.
Rem tenet probe, intus in crumena clauſum alterum eſſe oportuit.
IV. *Attende ſis: hac dextera, vt noſti, regem mactaui Pterelam;*
Spolia ademi; et pateram, qua ille potare ſolitus eſt, in ciſtella
Pertuli: dono vxori meae dedi, quicum hodie domi laui,
Sacrificaui, cubui. AM. *hei mihi! quid audio? vix apud me ſum:*
Vigilans quippe dormio: vigilans ſomnio, viuus et ſanus intereo.
Ego idem ille ſum Amphitruo, Gorgophones nepos, imperator Thebanorum:
Et Creontis vnicus, Teleboarum perduellis: qui Acarnanes
Et Taphios vi vici, et ſumma regem virtute bellica.
Illiſce praefeci Cephalum, magni Deionei filium.
IV. *Ego idem latrones hoſtes bello et virtute contudi.*
Electryonem perdiderant, noſtrae et germanos coniugis, Alii, *germanum.*
Achaiam, Aetoliam, Phocidem, per freta Ionium et Aegeum et Creticum
Vagati, vi vortebant piratica. AM. *Di immortales! mihimet*
Non credo, ita omnia, quae facta illic, ex amuſſim loquitur. vide,
Blepharo. BL. *vnum ſupereſt: id ſi fuat, Amphitruones ſitote gemini.*
IV. *Quid dicas, noui: cicatricem in dextro muſculo ex illoc volnere*
Quod mihi impegit Pterela. BL. *eam quidem.* AM. *appoſite.* IV. *Viden? en aſpice.*
BL. *Detegite, aſpiciam.* IV. *deteximus, vide.* BL. *ſupreme Iuppiter,*
Quid intueor! vtrique in muſculo dextero, eodem in loco,
Signo eodem apparet probe, vt primum coiuit cicatrix rufula,
Sublurida. *Rationes iacent, iudicium ſilet, quid agam neſcio,*

37. *Parata naui.*] Mandaui tibi, vt ſedulo gubernaculo affixus eſſes. *Lamb.* *Clauo baereres.*] Sic diſtingue meo periculo:

——— *Clauo baereres ſedulo,*
Vt ſi noſtri fugam facerent, illuc me tuto reciperem.
BL. *Item aliud.* AM. *vt bene nummatum ſeruaretur marſupium.*

Caecutiunt qui non vident, haec ita fuiſſe diſponenda. *Diſſaldaeus.*

41. *Talenta quinquaginta Attica.*] Id eſt, vicena quina millia aureorum Vngaricorum, quadringentos quinquaginta quatuor, et dimidiato paullo plus. Tot etiam talentis mulctatus fuit *Demoſthenes* conuictus ſilentii Harpalo venundati. *Taubm.*

53. *Latrones.*] Id eſt, milites conductos, quibus vtebantur hoſtes. *Douza.*

64. *Sublurida.*] *Luridus color* a ſimilitudine coloris *lurae*, id eſt, vtris coriacei, atque adeo a ſimilitudine corii appellatus. *Turneb.* *Iudicium ſilet.*] *Silentium* in cauſſis iudiciiſque intelligitur, cum nulla prorſum promit ſe coniectura veritatis diſpiciendae, vnde ferri poſſit ſententia. Reſpicit autem ad *ampliationis* morem: cum in tempus aliud iudicium diffinditur. *Cael. Rhodig.*

I. *Par-*

ACTVS QVARTVS. SCENA TERTIA

BLEPHARO, AMPHITRVO, IVPPITER

Vos inter vos partite: ego abeo, mihi negotium eſt.
Neque ego vnquam vſquam tanta mira me vidiſſe cenſeo.
AM. Blepharo, quaeſo, vt aduocatus mihi aſſis, neue abeas. BL. vale.
Quid opu'ſt me aduocato? qui vtri ſim aduocatus neſcio. I. Gul.
IV. Intro hinc eo. Alcumena parturit. AM. perii miſer! *quin vtri.*
Quid ego? quem aduocati iam atque amici deſerunt. Douz. *quid ago.*
Nunquam edepol me inultus iſtic ludificabit, quiſquis eſt.
Nam iam ad regem recta me ducam, reſque vt facta eſt eloquar.
Ego pol illum vlciſcar hodie Theſſalum veneficum,
Qui peruerſe perturbauit familiae mentem meae.
Sed vbi ille'ſt? intro edepol abiit, credo ad vxorem meam.
Qui me Thebis alter viuit miſerior? quid nunc agam?
Quem omnes mortales ignorant, et ludificant, vt lubet.
Certum'ſt, introrumpam in aedibus, vbi quemque hominem aſpexero,
Siue ancillam, ſiue ſeruom, ſiue vxorem, ſiue adulterum,
Seu patrem, ſiue auom videbo, obtruncabo in aedibus.
Neque me Iuppiter, neque di omnes id prohibebunt, ſi volent.
Quin ſic faciam vti conſtitui: pergam in aedibus nunc iam.

1. *Partite.*] Vos inter vos iſtam controverſiam decidite ac dirimite. *Lamb.*

4. *Neſcio.*] Poſt hunc verſum inſero alium, quem *Nonius* in *Decernere*, ex Amph. citat:

Qui nequeo, voſtrorum vter ſit Amphitruo, decernere.

I. Guliel.

5. AM. *Perii miſer! quid ego?*] Perſonis aliter collocatis, ſic ſcribo:

IV. *Intro ego hinc eo. Alcumena parturit. perii miſer!*

AM. *Quid ego? quem aduocati iam omnes atque amici deſerunt.*

Iuppiter eum Amphitruonem egregie confutaſſet, redire ſe intro ait. tum inter condum, tumultum & clamorem Alc. parturientis exaudiens; Alcumena, inquit, parturit: et addidit; *Perii miſer!* amicae ſaluti praetimens. Neque mihi hoc quiſquam obiiciat, Ioui parum convenire hanc formidinem. nam haec ipſa ſimulatio ſcenam adiuuat et Amphitruonem ex ſubditiuo prope germanum facit. Huic ſubiiciens Amphitruo: *Quid ego?* inquit. an non magis perii etiam, quem amici et noti omnes deſerunt. *I. Guliel.*

9. *Theſſalum, etc.*] *Theſſali* veneficiis et magicis artibus infames. *Taubm.*

13. *Ignorant.*] *Ignorare* eſt aſpernari et cognoſcere nolle. *I. Guliel.*

14. *Introrumpam in aedibus.*] Α'ρχαϊσμὸς eſt: apparet enim veteres Praepoſitioni *In*, ſiue motum in loco, ſiue ad locum ſignificaret, indifferenter accuſatiuum et ablatiuom adiunxiſſe. *Meurſ.*

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

BROMIA, AMPHITRVO

Spes atque opes vitae meae iacent ſepultae in pectore,
Neque vlla'ſt confidentia iam meo in corde, quin amiſerim;
Ita mihi videntur omnia, mare, terra, coelum, conſequi,
Iam vt opprimar, vt enicer. me miſeram! quid agam neſcio.

1. *Sepultae.*] Id eſt, *exſtinctae.* omnis ſpei atque auxilii inopiam ſignificat.

3. *Conſequi.*] *Conſequi* hic puto idem eſſe, quod, circumgyrati, in orbem rapi, aut agi. Nam in orbem rapta ſe inuicem conſequuntur. Maxime autem conſternatis coelum, terra, et mare circumrotati fere, et lapſum minari videntur. *Boxhorn.*

Ita tanta mira in aedibus ſunt facta. vae miſerae mihi!
Animo male'ſt. aquam velim! corrupta ſum, atque abſumta ſum.
Caput dolet, neque audio, neque oculis proſpicio ſatis.
Nec me miſerior foemina'ſt, neque vlla videatur magis.
Ita herae meae hodie contigit. nam vbi parturit, deos ſibi inuocat.
Strepitus, crepitus, ſonitus, tonitrus: vt ſubito, vt propere, vt valide tonuit!
Vbi quiſque inſtiterat, concidit crepitu, ibi neſcio quis maxuma
Voce exclamat: Alcumena, adeſt auxilium, ne time:
Et tibi, et tuis propitius coeli cultor aduenit.
Exurgite, inquit, qui terrore meo occidiſtis prae metu.
Vt iacui, exurgo. ardere cenſui aedis, ita tum confulgebant.
Ibi me inclamat Alcumena: iam ea res me horrore afficit.
Herilis praeuortit metus: ocius accurro, vt ſciſcam quid velit:
Atque illam geminos filios pueros peperiſſe conſpicor;
Neque noſtrum quiſquam ſenſimus, quum peperit, neque praevidimus.
Sed quid hoc? quis hic eſt ſenex,
Qui ante aedis noſtras ſic iacet? numnam hunc percuſſit Iuppiter?
Credo edepol: nam, proh Iuppiter! ſepultus eſt, quaſi ſit mortuus.
Ibo et cognoſcam quiſquis eſt. Amphitruo hic quidem eſt herus meus.
Amphitruo! AM. perii! BR. ſurge. AM. interii! BR. cedo manum. AM. quis me tenet?
BR. Tua Bromia ancilla. AM. totus timeo, ita me increpuit Iuppiter.
Nec ſecus eſt, quam ſi ab Acherunte veniam. ſed quid tu foras
Egreſſa es? BR. eadem nos formido timidas terrore impulit:
In aedibus, vbi tu habitas, nimia mira vidi. vae mihi!
Amphitruo, ita mihi animus etiam nunc abeſt. AM. agedum expedi.
Scin' me tuum eſſe herum Amphitruonem? BR. ſcio. AM. viden' etiam nunc? BR. ſcio.
AM. Haec ſola ſanam mentem geſtat meorum familiarium.
BR. Imo omnes ſani ſunt profecto. AM. at me vxor inſanum facit
Suis foedis factis. BR. at ego faciam, tu idem vt aliter praedices,
Amphitruo, piam et pudicam eſſe tuam vxorem vt ſcias.
De ea re ſigna atque argumenta paucis verbis eloquar.
Omnium primum Alcumena geminos peperit filios.
AM. Ain' tu geminos? BR. geminos. AM. di me ſeruant. BR. ſine me dicere,

6. *Animo male eſt.*] *Animo male fieri* dicitur, cum ictu alicuius moeroris perculſus animus non ſuſtinet corpus, ſequiturque ruina membrorum. *Donatus.* *Aquam velim!*] Qua ſuffuſa, ſemianimis recreer, atque reficiar. *Lamb.*

9. *Deos ſibi inuocat.*] Forte puerperis illud ſolemne dixit, *Iuno Lucina, fer opem.* Taubm.

17. *Herilis praeuortit metus.*] Plus valet apud me Alcumenae metus, quam meus. *Lamb.*

21. *Percuſſit Iuppiter?*] Grauiſſimi eſt et lethalis vulneris verbum *percuſſit.* vnde *percuſſores* dicti. dicitur etiam de fulmine. *Paſſerat.*

24. *Interii!*] Interire plus eſt, quam perire. *Gloſſ. Mſſ. Pl. Boxborn.*

25. *Increpuit.*] Id eſt, crepitu fulminis perterruit. *Paſſerat.*

29. *Expedi.*] Dic actutum. *Gl. Mſſ. Boxb.*

34. *Piam.*] Amantem tui. Pietas omnia debita officia complectitur. *Gloſſ. Mſſ. Boxborn.*

42. *Mani-*

Vt ſcias tibi tuaeque vxori deos eſſe omnes propitios.
AM. Loquere. BR. poſtquam parturire hodie vxor occoepit tua,
Ibi vtero exorti dolores, vt ſolent puerperae: Alii. *vbi.*
Inuocat deos immortalis, vt ſibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto. ibi continuo contonat
Sonitu maxumo, aedis primo ruere rebamur tuas.
Aedes totae confulgebant tuae, quaſi eſſent aureae.
AM. Quaeſo abſoluito hinc me, exemplo quando ſatis deluſeris.
Quid fit deinde? BR. dum haec aguntur, interea vxorem tuam
Neque gementem, neque plorantem noſtrum quiſquam audiuimus:
Ita profecto ſine dolore peperit. AM. iam iſtuc gaudeo,
Vt vt erga me merita eſt. BR. mitte iſthaec, atque haec quae dicam accipe.
Poſtquam peperit pueros, lauere iuſſit nos. occoepimus.
Sed puer ille quem ego laui, vt magnus eſt, et multum valet!
Neque eum quiſquam colligare quiuit incunabulis.
AM. Nimia mira memoras: ſi iſthaec vera ſunt, diuinitus
Non metuo quin meae vxori latae ſuppetiae fient.
BR. Magis iam faxo mira dices. poſtquam in cunas conditu'ſt,
Deuolant angues iubati deorſum in impluuium duo
Maxumi: continuo extollunt ambo capita. AM. hei mihi!
BR. Ne paue. ſed angues oculis omnis circumuiſere.
Poſtquam pueros conſpicati, pergunt ad cunas citi.
Ego cunas receſſim rurſum vorſum trahere et ducere, Meurſ. *Ego cunas viciſſim rurſum prorſum.*
Metuens pueris, mihi formidans: tantoque angues acrius
Perſequi. poſtquam conſpexit angues ille alter puer,
Citus e cunis exilit, facit recta in anguis impetum:
Alterum altera apprehendit eos manu perniciter.
AM. Mira memoras: nimis formidoloſum facinus praedicas.
Nam mihi horror membra miſero percipit dictis tuis.
Quid fit deinde? porro loquere. BR. puer ambo angues enicat.

42. *Manibus puris*] *Puras manus* tam a ſordibus et illuuie, quam a caede et ſanguine, in ſacris exigebant antiqui. Minus: *Puras Deus, non plenas adſpicit manus.* Fiebantque eae lauationes fere in viuo flumine. *Briſſon.* *Capite operto.*] In ſalutandis et adorandis diis ſtantes capite operto, corpus dextrouetſum in orbem circumagebant, procumbebant etiam, dextramque ori admouentes, oſculum labris premebant, tum deinde ſedebant. *Briſſon.*

52. *Incunabulis.*] *Incunabula* ſunt faſciae et panni, quibus pueri in cunis inuoluuntur, inuolnctaque eorum, vno verbo, lanea et lintea. Nam in cunis pueri inuoluti incunabulis colligantur. *Turnebus.*

56. *Angues iubati, etc.*] *Iubae*, anguibus et draconibus tribui ſolent, quae quidem criſtae ſunt in eorum capitibus eminentes. *Turneb.* *Impluuium.*] *Si relictus erat locus in medio, vt lucem caperet deorſum, qua impluebat, impluuium dictum.* Varro.

60. *Receſſim.*] *Gloſſ. noſtrae Mſſ.* interpretantur, *retro.* Recte. Et nihil bic mutandum. Nunc receſſim, id eſt, retro: rurſum, id eſt, nunc vorſum, cunas traxi. Belgae dicerent; *Nu voorvvaerts, dan achtervvaerts.* Boxhorn.

64. *Alterum altera.*] Id eſt, vnum dextra, alterum laeua. Ouid. de Art. I.

Paruus erat, manibuſque ſuis Tyrinthius angueis
Preſſit: es in cunis iam Ioue dignus eras.

Taubman.

Dum haec aguntur, voce clara exclamat vxorem tuam. Douz. *inclamat.*
AM. Quis homo? BR. ſummus imperator diuum atque hominum Iuppiter.
Is ſe dixit cum Alcumena clam conſuetum cubilibus, Scal. *cubitibus.*
Eumque filium ſuum eſſe qui illos angues vicerit:
Alterum tuum eſſe dixit puerum. AM. pol me haud poenitet,
Scilicet boni dimidium mihi diuidere cum Ioue. MSS. Cam. *ſi licet.*
Abi domum, iube vaſa pura actutum adornari mihi,
Vt Iouis ſupremi multis hoſtiis pacem expetam.
Ego Tireſiam coniectorem aduocabo, et conſulam,
Quid faciundum cenſeat; ſimul hanc rem vt facta eſt eloquar.
Sed quid hoc? quam valide tonuit! di obſecro voſtram fidem!

73. *Cum Ioue.*] Aliter Propertius:
Riualem poſſum non ego ferre Iouem.
75. *Pacem expetam.*] *Pacem petere* propria phraſis veterum in re ſacra, pro Deos placare, veniam delictorum petere, numen exorare et propitium reddere. *Gronou.**

76. *Tireſiam.*] *Tireſias* vates nobilis Thebanus; *Coniector*, diuinator. *Briſſ.* *Conſulam.*] Recte dicit, *Conſulam.* auſpices enim *exta conſulere* proprie dicuntur, cum inſpiciunt. *Briſſon.*

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

IVPPITER

Bono animo es, aſſum auxilio, Amphitruo, tibi et tuis:
Nihil eſt quod timeas. hariolos, haruſpices
Mitte omnis. quae futura et quae facta, eloquar:
Multo adeo melius, quam illi, quum ſim Iuppiter.
Primum omnium Alcumenae vſuram corporis
Cepi, et concubitu grauidam feci filio.
Tu grauidam item feciſti, quom in exercitum
Profectus. vno partu duos peperit ſimul.
Eorum alter, noſtro qui eſt ſuſceptus ſemine,
Suis factis te immortali afficiet gloria.
Tu cum Alcumena vxore antiquam in gratiam
Redi. haud promeruit, quamobrem vitio verteres.
Mea vi ſubacta eſt facere. ego in coelum migro.

9. *Qui eſt ſuſceptus, etc.*] Mſſ. Lang. *qui eſt conceptus ſemine.* Fortaſſe melius. Aliud enim conceptio eſt, aliud ſuſceptio. *Conceptio* proprie ſeminis, primus vteri actus in generatione. *Suſceptio*, in lucem editi pueri, opus parentum, qui natos manibus ſuſcipiunt, atque e terra tollunt, vt oſtendant, velle ſe eos ali atque educari. *Diſſaldaeus.*

ACTVS QVINTVS. SCENA TERTIA

AMPHITRVO

Faciam ita vt iubes, et te oro, promiſſa vt ſerues tua.
Ibo ad vxorem intro; miſſum facio Tireſiam ſenem.
Nunc, ſpectatores, Iouis ſummi cauſa clare plaudite.

3. *Clare plaudite.*] Mſſ. Camer. *clara plaudite.* forte *applaudite.* Gruterus.

FINIS AMPHITRVONIS

M. ACCI PLAVTI

ASINARIA

DRAMATIS PERSONAE

LIBANVS, *ſeruus.*
DEMAENETVS, *ſenex.*
ARGYRIPPVS, *adoleſcens.*
CLEAERETA, *lena.*
LEONIDA, *ſeruus.*
PHILENIVM, *meretrix.*
DIABOLVS, *adoleſcens.*
PARASITVS.
ARTEMONA, *vxor.*
MERCATOR.
GREX.

Digitized by Google

ARGVMENTVM

(vt quibuſdam videtur)

PRISCIANI

*A*manti argento filio auxiliarier
*S*ub imperio viuens volt ſenex vxorio.
I taque ob aſinos relatum precium Saureae
N umerarier iuſſit ſeruolo Leonidae.
A d amicam id fertur. cedit noctem filius.
R iuinus amens ob praereptam mulierem;
I s rem omnem vxori per Paraſitum nuntiat.
A ccurrit vxor, ac virum e luſtris rapit.

6. *Riuinus.*] Idem qui *riualis*, a *riuus*, vt a *vicus vicinus.* Gronou. *

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Huius Comoediae et nomen et argumentum leue atque iocoſum, et tota, quemadmodum in Prologo dicitur, ridicula res eſt. Sed ingens turpitudo et nefarium flagitium hac fabula exponitur, ſocietatis ſceleſtae, et eorum, quae animaduerſione acerrima digna, non ſolum impunita eſſent legibus, ſed iocis etiam verborum vulgo celebrarentur. Atque haec eſt horribilis ira Dei, quae impietatem ita vlciſcitur, vt in omnia peſſima illam facinora ruere, et delicias facere in grauiſſimis delictis patiatur. Id quod debemus in his ludis diligenter cognoſcere. ita in ſeria etiam illi ducent cum aliqua vtilitate noſtra, etc. Ad rem. In hac fabula, volente et iubente patre, argentum a ſe aufertur, quod detur filio amanti: ea lege, vt filius patri apud amicam locum eſſe patiatur. Mirifice autem ludunt adoleſcentem ſerui, parta praeda. Et finis continet pudendam criminationem vxoris, educentis e luſtro virum ſuum.

PROLOGVS

Hoc agite ſultis, ſpectatores, nunc iam,
Quae quidem mihi atque vobis res vortat bene,
Gregique huic, et dominis, atque conductoribus.
Face iam nunc, tu praeco, omnem auritum poplum.
Age nunc reſide: caue modo ne gratiis. MSS. Camer. *gratia.*
Nunc, quid proceſſerim huc, et quid mihi voluerim,
Dicam; vt ſciretis nomen huius Fabulae.
Nam quod ad argumentum attinet, ſane breue'ſt.
Nunc quod me dixi velle vobis dicere,
Dicam: Huic nomen Graece eſt Onagos Fabulae.
Demophilus ſcripſit, MARCVS vortit barbare. Guil. *Diphilus ſcripſit, M. Attius.*
ASINARIAM volt eſſe, ſi per vos licet.
Ineſt lepos luduſque in hac Comoedia.
Ridicula res eſt, date benigne operam mihi,
Vt vos item alias, pariter nunc, Mars adiuuet.

3. *Conductoribus.*] Lambinus accipit de iis, qui conduxerunt ornamenta, Aedilibus. Imo vero de iis capiendum qui Ludos exhibent, quique hiſtrionum operam conduxerunt. *Gruter.*

4. *Auritum, etc.*] *Auritum populum* accipio, qui vſu aurium non deſtituitur. *I. Guliel.* Auritum, *attentum.* Gloſſ. Mſſ. Boxhorn. *Gratiis.*] Epid. act. 3. 4. 38.

10. *Graece eſt Onagos.*] Langianus, *Onagroſt.* Duo Pall. *Onagro eſt.* Barthianus *Onego.* Scribendum: *Graece eſt Onago.* Vel, *Onego.* Nam τὸ *eſt* tranſponi vetat metrum. Vide ad Liuii lib. 1. *Gronou.* *Onagos.*] Cum ὀνηγὸς ſonet *Aſinarius*: cur *Aſinaria* vocatur Comoedia? R. ſubaudiatur, *fabula.* vt perinde ſit, ac ſi diceretur; *Fabula de aſinaria mercatore.* Stephan.

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

LIBANVS, DEMAENETVS

Sicut tuum vis vnicum gnatum tuae
Supereſſe vitae, ſoſpitem et ſuperſtitem:
Ita te obteſtor, per ſenectutem tuam,
Perque illam, quam tu metuis, vxorem tuam:
Si quid med erga tu hodie falſum dixeris,
Vt tibi ſuperſtes vxor aetatem fiet:
Atque illa viua viuus vt peſtem oppetas.
DE. Per deum Fidium quaeris: iurato mihi
Video neceſſe eſſe eloqui, quicquid roges,
Ita me obſtinate aggreſſus, vt non audeam
Profecto, percunctanti quin promam omnia.

6. *Aetatem.*] Pro, *diutiſſime*, ſiue *aeternum*, aduerbialiter poſitum. *Nonius.*

7. *Peſtem.*] *Peſtis* etiam pro morte ponitur: ſicut *febris* pro quocunque morbo. *Meurſ.* Inde *peſtem oppetere*, quemadmodum *mortem oppetere.* Vetus Poeta apud Cic. Tuſcul. lib. 2. *Veſtras manus peto, priusquam oppeto malam peſtem.* Capt. 3. 3. 11. *Gronou.**

8. *Deum fidium*] *Fidius* eſt Iouis filius, id eſt, Hercules. Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς. cuius ſacramentum ſanctiſſimum erat. *Feſtus.*

16. *Lapis*

Proinde actutum iſtud quid ſit, quod ſcire expetis,
Eloquere: vt ipſe ſcibo, te faciam vt ſcias.
LI. Dic obſecro hercle ſerio, quod te rogem.
Caue mihi mendacii quicquam. DE. quin tu ergo rogas?
LI. Num me illuc ducis vbi lapis lapidem terit?
DE. Quid iſtuc eſt? aut vbi eſt iſtuc terrarum loci?
LI. Vbi flent nequam homines, qui polentam pranſitant.
DE. Quid iſtuc ſit, aut vbi iſtuc ſit, nequeo noſcere,
Vbi flent nequam homines, qui polentam pranſitant.
LI. Apud fuſtitudinas ferricrepinas inſulas,
Vbi viuos homines mortui incurſant boues.
DE. Modo pol percepi, Libane, quid iſtuc ſit loci,
Vbi fit polenta, te fortaſſe dicere. LI. ah!
Neque hercle ego iſtuc dico, nec dictum volo.
Teque obſecro hercle, vt, quae locutus, deſpuas.
DE. Fiat, geratur mos tibi. LI. age age vſque exſcrea.
DE. Etiamne? LI. quaeſo hercle vſque ex penitis faucibus.
DE. Etiam? LI. amplius. DE. nam quouſque? LI. vſque ad mortem volo.
DE. Caue ſis malam rem. LI. vxoris dico, non tuam.
DE. Dono te ob iſtuc dictum, vt expers ſis metu.
LI. Di tibi dent, quaecunque optes. DE. redde operam mihi:

16. *Lapis lapidem.*] Duae rationes molendi indicantur a Poëta: vna, cum ſuſpenſa mola fruges frangimus, vt in faba freſa, et in polenta craſſiuſcula: altera, cum molae non ſuſpenduntur, ſed lapis lapidem terit, id eſt, mola molam; cum tenuior farina et minutior elicitur. Atque hinc, Comica quadam laſciuia et luſu ſeruum circumloqui *piſtrinum*, ex genere moliturae. *Turneb.*

18. *Polentam.*] Id eſt, hordeum, vel, hordeaceam farinam. *Taubm.*

20. *Qui polentam pranſitant.*] Sic omnes omnino ſcripti. Camerarianus inter verſus *pinſitant:* et idem vnus ſecundo poſt hunc verſu, *pinſitant*. Quod in ſpeciem commodius. hoc enim illorum opus eſt, non *pranſitare:* a quo adeo erant remoti, vt et παυσικάπην machinam haberent alligatam, quae et veſci polenta et manus ori admouere prohiberet. Vnde igitur hic codicum in hoc verbum conſenſus? Fortaſſe vtrobique ſcripſit: *Vbi flent nequam homines, ni polentam pranſitent.* Significat vnum illis eſſe durae ſortis ſolatium, ſi quid de polenta furtim aliquando ſubducere et pranſitare poſſint. Vbi homines nequam perpetuam ſentiunt miſeriam, niſi ſi quando contingat, vt furtim aliquid polentae ori inſerant. *Gronouius.*

21. *Fuſtitudinas.*] *Inſulas* vocat molas, quod in mediis piſtrini locis collocatae, veluti inſulae ſpeciem praebeant. *Fuſtitudinas* vero, quod illic fuſtibus adigerentur ſeruuli ſi alicubi ceſſarent. *Ferricrepidinas* etiam, quod compedibus vincirentur, ne fugiendi daretur facultas. *Long.*

22. *Mortui, etc.*] Id eſt, vbi ſerui loris e pellibus bubulis factis caeduntur. *Lambin.*

26. *Deſpuas.*] Deſpuebant veteres, quae abominabantur ne euenirent. *Lamb.* Sputum apud veteres extra vſum naturalem erat vel religioſum in auertendis malis ominibus, quae *deſpuimus*, vt hic; vel contumelioſum ad contemnendos alios, quos *conſpuimus*, vt Curc. 4. 2. 17. Ad illud referendum etiam, quo vtebantur medicinae cauſa in morbis, quos incantando curari putabant, aut comitialibus, quos item *deſpuimus*, Plin. lib. 28. 4. Petron. Noſter Capt. 3. 4. 18. *Gronou.**

28. *Penitis.*] Vocabant *penitum* veteres, quod intimum eſſet: vnde et *Penum* et *Penates* dixerunt. *Muretus.*

31. *Expers ſis metu.*] *Expers* cum ſexto caſu, more veterum. Catullus, *omnibus expers*. Muret.

32. *Redde operam.*] Scil. *auſcultando.* Lambin.

Cur hoc ego ex te quaeram? aut cur miniter tibi,
Propterea quod me non ſcientem feceris?
Aut cur poſtremo filio ſuccenſeam,
Patres vt faciunt ceteri? LI. quid iſtuc noui eſt?
DE. Equidem ſcio iam, filius quod amet meus
Iſthanc meretricem e proxumo Philenium.
Eſtne hoc, vt dico, Libane? LI. rectam inſtas viam.
Ea res eſt. ſed eum morbus inuaſit grauis.
DE. Quid morbi eſt? LI. quia non ſuppetunt dictis data.
DE. Tune es adiutor nunc amanti filio?
LI. Sum vero, et alter noſter eſt Leonida.
DE. Bene hercle facitis, et a me initis gratiam.
Verum meam vxorem, Libane, neſcis qualis ſiet? Camer. *nos tamen*
LI. Tu primus ſentis, nos tamen praenoſcimus. *inde noſcimus.*
DE. Fateor eam eſſe importunam atque incommodam.
LI. Poſterius iſtuc dicis, quam credo tibi.
DE. Omnes parentes, Libane, liberis ſuis,
Qui mihi auſcultabunt, facient obſequelam: Scal. et Grut.
Quippe qui mage amico vtantur gnato et beneuolo: *obſequentiam.*
Atque ego me id facere ſtudeo. volo amari a meis,
Volo me patris mei ſimilem, qui cauſa mea
Nauclerio ipſe ornatu per fallaciam,
Quam amabam, abduxit ab lenone mulierem.
Neque puduit eum id aetatis ſycophantias
Struere, et beneficiis me emere gnatum ſuum ſibi.
Eos me decretum eſt perſequi mores patris.
Nam me hodie orauit Argyrippus filius,
Vti ſibi amanti facerem argenti copiam:
Et id ego percupio obſequi gnato meo:
Volo amori obſecutum illius, volo amet me patrem.

36. *Quid iſtuc noui eſt?*] Vix mihi dubium ſit, quin poſt haec ponendus ſit verſus 69. *Demiror quid, etc.* at verſus ordine 70. delendus.

37. *Equidem ſcio iam, filius quod amet.*] Nunquam magis ſe traduxit Scioppius, quam cum congeſtis aut corruptis aut male intellectis auctorum locis vincere voluit. *ſcio quod*, vt vulgus vſurpat, Latine dici. De ſingulis videbimus alibi. Nunc monemus tirones, ab hac barbarie ſibi caueant. Hic autem ſcribendum aut cum Fr. Sanctio, *quom*, vel *quum:* aut *Equidem ſcio iam, filius quam amet meus, Iſthanc.* Quaſi eſſet, *Iſthanc ſcilicet.* Bis eodem modo peccatum eſt apud Liuium, lib. 3. 52. et lib. 4. 31. Pſeud. 1. 5. *Ecquam ſcis filium tibicinam meum amare?* Gronouius.

40. *Inuaſit grauis.*] Poſt haec verba, vetus Codex hunc verſum inſerit:

DE. *Etiamne?* LI. *age quaeſo, hercle, vſque ex penitis faucibus.*

41. *Non ſuppetunt, etc.*] Non habet, vnde promiſſum ſoluat. *Lamb.*

46. *Nos tamen praenoſcimus.*] Camerarii et Langii Codices: *nos tamen in pretio ſumus.* Recte: tu in primo pretio ſentis, qualis ſit vxor tua: nos tamen ipſi aliquo in pretio ſiue loco et tempore, id ſentimus. Nam quum dicitur *primo, ſecundo, tertio,* poteſt intelligi *pretio*, perinde vt *loco* et *numero*. Poenulo act. 1. ſcen. 2. *Primum prima ſalua ſis, et ſecunda tu ſecundo ſalue in pretio, tertia ſalue extra pretium.* Sedigitus Volcatius: *Dein Naeuius qui ſeruet, tertio in pretio eſt.* Sciopp.

63. *Arcte*

Quamquam illum mater arcte contenteque habet,
Patres vt conſueuerunt: ego mitto omnia haec.
Praeſertim quum is me dignum, quoi concrederet,
Habuit, me habere honorem eius ingenio decet:
Quum me adiit, vt pudentem gnatum aequum eſt, patrem;
Cupio eſſe amicae quod det argentum ſuae.
LI. Demiror quid ſit, et quo euadat, ſum in metu.
DE. Equidem ſcio iam, filius quod amet meus.
LI. Cupis id, quod cupere te nequicquam intellego.
Dotalem ſeruum Sauream vxor tua
Adduxit, cui plus in manu ſit quam tibi.
DE. ARGENTVM accepi, dote imperium vendidi.
Nunc verba in pauca conferam, quid te velim.
Viginti iam vſu'ſt filio argenti minis.
Face id vt paratum iam ſit. LI. vnde gentium?
DE. Me defraudato. LI. maxumas nugas agis.
Nudo detrahere veſtimenta me iubes.
Defrudem te ego? age ſis, tu ſine pennis vola.
Tene ego defrudem, cui ipſi nihil eſt in manu?
Niſi quid tu porro vxorem defraudaueris.
DE. Qua me, qua vxorem, qua tu ſeruum Sauream
Potes, circumduce, aufer; promitto tibi
Non offuturum, ſi id hodie effeceris.
LI. Iubeas vna opera me piſcari in aëre,

63. *Arcte contenteque habet.*] Ride hic grauitatem mimici philoſophi. Virtutem ait metam habere, intra quam et in qua conſiſtit, quae vocetur mediocritas: in ea qui manent, *continenter* aut ipſos agere aut alios habere dici Plauto. Atqui continenter viuere poteſt et qui in ſplendore viuit, *contente* non niſi qui parce aut γλισχρῶς. Non intellexit, quid eſſet *contente*. Cicero pro Plancio: *Cn. Manlium, non ſolum ignobilem, verum ſine virtute, ſine ingenio, vita etiam contenta ac ſordida.* Latinus Pacatus: *cum videret Imperatorem, rerum potientem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viuentem.* Paullinus Natali ſexto Felicis:

Quos ſolos habuit contentae ruſticus illos
Paupertatis opus.

Cicero pro Sex Roſcio: *haec attenta vita et ruſticana.* Gronouius. *Attentus* dicitur, qui parce ac duriter viuit, etiam Horatio lib. 1. ep. 7. ve. 71. *Durus, ait, Vultei, nimis attentuſque videris Eſſe mibi.* Idem.*

64. *Patres vt conſueuerunt.*] Seneca: *Non vides, quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari iubent liberos ad ſtudia obeunda mature: feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, et ſudorem illis, et interdum lacrymas excutiunt. At matres fouere in ſinu, continere in vmbra volunt.*

66. *Habere honorem.*] Morem ipſi gerere. *Lamb.*

72. *Dotalem.*] *Dotalis ſeruus*, idem prorſus qui Agellio *Receptitius*. Quem vide lib. 17. 6. Qui quidem ſeruus in mariti poteſtate non erat, vt reliqui; ſed matronae peculiaris; quippe *exceptus* cum reliqua pecunia, nec datus doti: quam pecuniam illa pro libitu tractabat, vel inuito marito. *Douza.*

76. *Viginti.*] Miror, qui ſenex ſcire potuerit filio opus eſſe viginti minis: cum multo poſt (*Scena* 3.) lena ſuper illis cum adoleſcente paciſcatur. *Muret.*

80. *Defrudem.*] *Defrudare, eſt fructum minuere*, vel, *per fraudem aliquid eximere.* Nonius.

84. *Circumduce.*] Decipe, circumueni. *Gloſſ. Mſſ. Boxh.*

86. *Piſcari in aëre.*] *Piſcari in aëre: et venari in mari*, habent formam prouerbii. Vide Eraſmum.

87. *Rete*

Venari autem rete iaculo in medio mari. Heinſ. *venari auem.*
DE. Tibi optionem ſumito Leonidam.
Fabricare quiduis, quiduis comminiſcere.
Perficito argentum hodie vt habeat filius,
Amicae quod det. LI. quid ais tu, Demaenete?
Quid ſi forte in inſidias deuenero?
Tu redimes me, ſi me hoſtes interceperint?
DE. Redimam. LI. tum tu igitur aliud cura quid lubet.
DE. Ego eo ad forum, niſi quid vis. LI. i; etiamne ambulas?
DE. Atque audin' etiam? LI. ecce. DE. ſi quid te volam, vbi eris?
LI. Vbicunque libitum fuerit animo meo.
Profecto nemo eſt, quem iam dehinc metuam, mihi
Ne quid nocere poſſit: cum mihi tua
Oratione omnem animum oſtendiſti tuum.
Quin te quoque ipſum facio haud magni, ſi hoc patro.
Pergam quo occoepi, atque ibi conſilia exordiar.
DE. Audin' tu? apud Archibulum ego ero argentarium.
LI. Nempe in foro? DE. ibi. ſi quid opus fuerit. LI. meminero.
DE. Non eſſe ſeruus peior hoc quiſquam poteſt,
Nec magis verſutus, nec quo ab caueas aegrius.
Eidem homini, ſi quid recte curatum velis,
Mandes: moriri ſeſe miſere mauolet,
Quam non perfectum reddat quod promiſerit.
Nam ego illud argentum tam paratum filio
Scio eſſe, quam me hunc ſcipionem contui.
Sed quid ego ceſſo ire ad forum, quod inceperam?
(Ibo,) atque ibi manebo apud argentarium.

87. *Rete iaculo.*] Eſt *rete iaculum*, retis genus dictum a iaciendo, quod et *funda* appellatur, a *fundendo*, vel a *fundo*: βόλος Graecis, vt docet *Seru.* Georg. verſ. 141. dicitur *rete iaculum*, ad differentiam *verriculi*, quod non iacitur, ſed verritur, id eſt, trahitur. *Turneb.*

88. *Optionem.*] *Optiones ab optando appellati: quod antecedentibus aegritudine praepeditis, hi, tanquam adoptati eorum atque vicarii, ſolent vniuerſa curare.* Vegetius. Eſt et optio fabricae leg. 6. D. de Iure Immunitatis, quo maxime reſpexiſſe videtur Plautus. *Gronou.**

94. *Aliud cura.*] Id eſt, tu de hac re ſis ſecurus, ego videro. *Taubm.*

95. *I; etiamne ambulas?*] Suſpicor fuiſſe initio, *Ei, ei; ne ambula.* hoc eſt; *I, i; ne ambula.* ſic reſpexerit ad dictum ſenis *Eo*; iubeatque porro ire, neque ambulare. minus enim eſt, imo vero et aliud *ambulare*, quam *ire*. Lepor autem in eo, quod ſenex ſcipioni inniteretur, ideoque itioni minus aptus. *Gruter.*

103. *Argentarium.*] Fuit olim in ciuitatibus certum corpus ſiue σύστημα argentariorum, quorum erat publicum officium. Tabernas et menſas cum aere in foro poſitas habebant. Apud menſas pecuniae deponebantur, permutabantur, emebantur, vendebantur: quod Latine eſt *cambire*, Graece ἀνταμείβεσθαι. *Cuiac.*

104. *Si quid opus.*] Hoc de ſollemnibus Romanae antiquitatis Formulis depromptum, teſte *Cic.* ad Attic. *Erat enim, ſi meminiſti, in conſulatus petitione per te mihi pollicitus, SI QVID OPVS ESSET.* Douza.

111. *Contui.*] Id eſt, contueri, cernere. *Lamb.*

4. At

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

ARGYRIPPVS

Siccine hoc fit? foras aedibus me eiici?
Promerenti optume hoccine pretii redditur?
Bene merenti mala es, male merenti bona es.
At malo cum tuo: nam iam ex hoc loco
Ibo ego ad treſuiros, veſtraque ibi nomina
Faxo erunt: capitis te perdam ego et filiam,
Perlecebrae, pernicies, adoleſcentum exitium.
Nam mare haud eſt mare, vos mare acerrimum.
Nam in mari repperi, hic elaui bonis.
Ingrata atque irrita eſſe omnia intellego,
Quae dedi, et quod beneſeci: at poſthac tibi,
Male quod potero facere, faciam, meritoque id faciam tuo.
Ego pol te redigam eodem vnde orta es, ad egeſtatis terminos.
Ego edepol te faciam, vt quae ſis nunc, et quae fueris, ſcias.
Quae priuſquam iſtam adii, atque amans ego animum meum iſti dedi,
Sordido vitam oblectabas pane, in pannis, inopia.
Atque ea ſi erant, magnas habebas omnibus dis gratias.
Eadem nunc, quom eſt melius, me, cuius opera eſt, ignóras, mala.

4. *At malo cum tuo.*] Veteres cum minarentur, aut ſignificarent, quod quis diceret aut faceret, impune non habiturum, *malo* id eius futurum aiebant, et fere hac formula, *Malo tuo. I. Guil.* *Ex hoc loco.*] Id eſt, e veſtigio. *Lamb.*

5. *Treſuiros.*] Treſuiri vel triumuiri capitales ex magiſtratibus erant minoribus, qui carceri praeerant et ſuppliciis, cognoſcebant de criminibus ſeruorum, meretricum et viliorum capitum, eoſque puniebant. Vnde apud Horat. *Sectus flagellis triumuiralibus.* Gronou.* *Treſuiros.*] Vide notas Amph. Act. 1. Scen. 1. verſ. 3. *Nomina.*] Solebant enim rei nomen apud magiſtratum ante accuſationem datis tabellis deferre. *Douza.*

7. *Perlecebrae, etc.*] *Pellecebrae* delinimenta ſunt meretricia, blandidicis dictis et ſuauiludiis imperitos iuuenum animos irretientia: vnde ipſae meretrices *Pellices.* Ioh. Guielmius.

9. *In mari.*] Id eſt, in mercatura facienda. *Douza.* *Elaui.*] *Eluere*, eſt decoquere, ſubſtantiam lancinare: vt Rud. act. 2. 7. Sic *Proluere* quoque. itaque *Proluuium*, pro immoderata et effuſa largitate. Tacitus, *Proluere opes, etc.* Palmer.

16. *Sordido vitam oblectabas pane.*] *Sordidum panem* Lambinus interpretatur panem cibarium, qui ſeruis dabatur. Sed putat *Colerus* viliorem fuiſſe: nimirum illum, quem iuſculo ſuperſuſo canibus praeberi ſolitum ſcribit vetus Scholiaſtes Iuuenalis. *Taubm.* *In pannis, inopia.*] Praeterquam quod Lipſius, *inpannis*, vna voce, conſenſerunt omnes lacunam hic eſſe, et quidem plurium vel certe vnius verſus. At locus eſt integerrimus: ad vocem *inopia* repetenda eſt proximae voci appoſita praepoſitio: quaſi eſſet, *in pannis, in inopia:* more Latinis vſitatiſſimo, quod non attenderunt etiam in S. Cypriani epiſtola ad Donatum: *In iudiciis, concione, pro roſtris opulenta facundia volubili ambitione iactetur.* Sic Mſſ. ſaniores, et inuenit Palmerius in ſuis, etſi improbet. Deinde ſubauditur participium verbi ſubſtantiui, *viuens, degens, agitans, aetatem agens.* An aliquid deeſt huic orationi: *in veſtitu mendico et egeſtate vitam ſordido pane oblectabas.* Atqui haec eſt ipſa oratio Plauti. Sed tamen dicent, *Atque ea ſi erant*, quod ſequitur non poteſt referri ad *inopiam.* Poteſt imo: nam *inopia* non hic ſignificat indigentiam ipſam, ſed anguſtias et tenuitatem inopum: vt cum dicimus, *in egeſtate eſſe, in inopia viuere*; intelligimus res paruulas et tenues, quibus tamen anima quantumuis egeni ſuſtinetur. *Atque ea ſi erant*, nempe panis ſordidus, panni et habitus mendicorum, alia ſuppellex et friuola mendicitatis. Terentius Eunucho act. 5. ſc. 5. *Gronouius.*

18. *Ignoras.*] Vid. Amph. Act. 4. Sc. 3.

19. *Man-*

Reddam ego te ex ſera, fame manſuetem, me ſpecta modo.
Nam iſti quod ſuccenſeam ipſi, nihil eſt: nihil quicquam meret.
Tuo facit iuſſu, tuo imperio paret: mater tu, eadem hera es.
Te ego vlciſcar, te ego vt digna es, perdam, atque vt de me meres.
At, ſceleſta, viden' vt ne id quidem me dignum eſſe exiſtumat,
Quem adeat, quem colloquatur, cuique irato ſupplicet.
Atque eccam illecebra exit tandem; opinor hic ante oſtium
Meo modo loquar quae volam, quon am intus non licitum eſt mihi.

MSS. Pall. *manſuetam.*

19. *Manſuetem.*] Ita Nonius *manſuetem*, a nomine *manſues*, id eſt, χειροήθης. quaſi adſuetus ad manum accedere, et vt ait Maro, *Ille manum patiens.* Aeneid. 7 verſ. 490. *Taubm.* Aeſchylus Agam. λιμὸς ξυνοικὸς μαλθακὸν εφ' ἐφύψεται. *Scriuerius.*

20. *Nam iſti.*] Scil. Philenio.

26. *Modo.*] *More* vbi iis praeſentibus loquimur quos metuimus, aliis in dicendo potius morem gerimus, quam nobis. *Boxborn.* An *modo*, arbitratu.

ACTVS PRIMVS. SCENA TERTIA

CLEAERETA, ARGYRIPPVS

Vnumquodque iſtorum verbum nummis Philippeis aureis
Non poteſt auferre hinc a me, ſi quis emptor venerit.
Nec recte quae tu in nos dicis, aurum atque argentum merum'ſt.
Fixus hic apud nos eſt animus tuus clauo Cupidinis.
Remigio veloque quantum poteris, feſtina et fuge.
Quam magis te in altum capeſſis, tam aeſtus te in portum refert.
AR. Ego pol iſtum portitorem priuabo portorio.
Ego te dehinc, vt merita es de me et mea re, tractare exequar:
Quom tu me, vt meritus ſum, non tractas, quae eiicis domo.
CL. Magis iſtuc percipimus lingua dici, quam factis fore.
AR. Solus ſolitudine ego ted atque ab egeſtate abſtuli:
Solus ſi ductem, referre gratiam nunquam potes.
CL. Solus ductato, ſi ſemper ſolus quae poſcam dabis.
Semper tibi promiſſum habeto hac lege, dum ſuperes datis.
AR. Qui modus dandi? nam nunquam tu quidem expleri potes.
Modo quod accepiſti, haud multo poſt aliquid quod poſcas, paras.
CL. Quid modi'ſt? ductando, amando, nunquamne expleri potes?

1. *Philippeis.*] Sciendum nummos *Philippeos* fuiſſe quondam aureos, inſignes imagine *Philippi*, regis Macedonum. *Camer.*

3. *Nec recte.*] Id eſt, *male.* Taubman. *Aurum merum eſt.*] Vnde meretrices lutea veſte introductae; quia color auro, cuius illae cupientes maxime ſunt, ſimilis. *Scalig.*

4. *Clauo Cupid.*] Plane adamantino. *Taubm.*

5. *Remigio veloque.*] Notatur ſumma et celeritas et conatus. *Idem.*

6. *In altum.*] Id eſt, mare. *Capeſſis.*] Immittis. *Non.*

7. *Portorio.*] Quaeſtum ſignificat meretricium. *Portorium.* φόρετρον, ναῦλον, *vectura*, ſiue pretium vecturae. *Taubm.*

12. *Ductem.*] *Ducere* et *perducere*, inter Venerea habentur. *Gruter.*

14. *Dum ſuperes datis.*] Scil. alios. Vel *ſuperes*, id eſt, abundes datis, vt vult Boſius. Sed ſimplicius eſt prius. *Taubm.*

16. *Quod accepeſti.*] *Quod* Plauto interdum eſt acceſſio ſermonis, praeter vehementiam, ſermoni nihil afferens. *I. Gul.*

20. *Hoſti-*

Modo remiſiſti, continuo iam vt remittam ad te rogas.
AR. Dedi equidem quod mecum egiſti. CL. et tibi ego miſi mulierem.
Par pari datum hoſtimentu'ſt, opera pro pecunia.
AR. Male agis mecum. CL. quid me accuſas, ſi facio officium meum?
Nam NEQVE vſquam fictum, neque pictum, neque ſcriptum in poëmatis,
Vbi lena bene agat cum quiquam amante, quae frugi eſſe volt.
AR. Mihi quidem te parcere aequum eſt tandem, vt tibi durem diu.
CL. Non tu ſcis, quae amanti parcet, eadem ſibi parcet parum.
Quaſi piſcis, itidem eſt amator lenae; nequam eſt, niſi recens.
Is habet ſuccum, is ſuauitatem: eum quouis pacto condias;
Vel patinarium vel aſſum: verſes quo pacto lubet.
Is dare volt, is ſe aliquid poſci. nam vbi de pleno promitur,
Neque ille ſcit quid det, quid damni faciat. illi rei ſtudet:
Volt placere ſeſe amicae, volt mihi, pediſſequae,
Volt famulis, volt etiam ancillis: et quoque catulo meo
Subblanditur nouus amator, ſe vt quom videat, gaudeat.
Vera dico. AD SVVM quemque hominem quaeſtum eſſe aequum eſt callidum.
AR. Perdidici iſthaec eſſe vera, damno cum magno meo.
CL. Si ecaſtor nunc habeas quod des, alia verba perhibeas:
Nunc quia nihil habes, maledictis te eam ductare poſtulas.
AR. Non meum eſt. CL. nec meum quidem edepol, ad te vt mittam gratiis.
Verum aetatis atque honoris gratia hoc fiet tui:
Quia nobis lucro fuiſti potius, quam decori tibi.
Si mihi dantur duo talenta argenti numerata in manum,
Hanc tibi noctem honoris cauſſa gratiis dono dabo.
AR. Quid ſi non eſt? CL. tibi non eſſe credam; illa alio ibit tamen.
AR. Vbi illaec quae dedi ante? CL. abuſa. nam ſi ea durarent mihi,

Acidal. diſtinguit *condias vel patinarium, vel aſſum verſes.*

Grut. *etiam ancillis, et coquo, et catulo meo.*

I. Gul. *ductare meam poſtulas.*

20. *Hoſtimentum.*] Feſtus: *Hoſtimentum eſt beneficii penſatio.* Sic *Seru.* *Hoſtia*, victima eſt: et dicta, quod dii per illam *hoſtientur*, id eſt, aequi et propitii reddantur: inde *hoſtimentum*, aequatio. *Opera.*] Gen. foemin. eſt opus vel labor, proſumpta mercede, vt hoc loco. *Opus* eſt, id, quod opera perficitur. *Nonius.*

23. *Quae frugi eſſe.*] Quae ſuis rationibus conſulit. *Lamb.*

25. *Non tu ſcis, etc.*] Quae amantem parce et timide poſcet, ea ſibi erit damnoſa. *Lamb.*

28. *Patinarium*] *Piſcis pat.* eſt, qui non aſſatur, nec elixatur, ſed in patina cum iure apponitur. *Turneb.* *Verſes.*] Amatorem ſcil. vt piſcem, dum aſſatur. *Taubm.*

29. *De pleno.*] Cum amator nondum exhauſtus eſt. *Lamb.*

37. *Te eam ductare, etc.*] *Poſtulas te ductare*, ex elegantiis Plautinis eſt. Ait, amantem fruſtra, ac nequicquam velle amicam verbis ductare, non donis. *Diſſ.*

41. *Numerata in manum.*] Vide Turneb. lib. 4. 11. vbi explicat illud Cic. 2. Philipp. *in manum latio.* Taubm.

44. *Abuſa.*] Vtendo, vel in vſum conſumpta. Turneb. lib. 22. 5. Propriiſſime hoc verbo Plautus vtitur: ſc. in vino, vnguentis, pigmentis, etc. nam id ſignificat *abuti.* Donat.

Mulier mitteretur ad te: nunquam quicquam poſcerem. Iun. *nec te quicquam.*
Diem, aquam, ſolem, lunam, noctem, haec argento non emo:
Cetera quaeque volumus vti, Graeca mercamur fide.
Quom a piſtore panem petimus, vinum ex oenopolio,
Si aes habent, dant mercem: eadem nos diſciplina vtimur.
Semper oculatae noſtrae ſunt manus, credunt quod vident.
Vetus eſt, Nihili cocio eſt: ſcis cuius? non dico amplius.
AR. Aliam nunc mihi orationem deſpoliato praedicas:
Longe aliam, inquam, praebes nunc atque olim, quum dabam:
Aliam atque olim quum illiciebas me ad te blande ac benedice:
Tum mihi aedes quoque arridebant, cum ad te veniebam, tuae.
Me vnice vnum ex omnibus te, atque illam amare, aiebas mihi.
Vbi quid dederam, quaſi columbae pulli in ore ambae meo

47. *Graeca, etc.*] *Graeca mercari fide*, hic eſt, optima et repraeſentata pecunia mercari, vt in palliata atque adeo Attica Comoedia: quaſi Graeci nunquam fallerent. Graeci Graecis fauent, et bene de gente ſua et exiſtimant et praedicant. *Turneb.* Quia multi iuuenti Athenis, qui debitum abiurarent, factum eſt, vt fidem non haberent niſi praeſentarium aurum ferenti. Nuſpiam autem certior fides, quam vbi ſtatim res pro re redditur. Qua in re quia videntur Graeci diligentes fuiſſe, inde fides illorum optima in prouerbium abiit. Vellei. lib. 2. 23. *Adeo enim certa Athenienſium in Romanos fides fuit, vt ſemper in omni re, quicquid ſincera fide ageretur, id Romani Attica fieri praedicarent.* Sed *Punica fides* in contrarium pro mala valuit. Auſon. Epiſt. 10. *Gronouius.* *

51. *Nihili cocio eſt.*] Vidit hic aliquid Muretus. Quicquid enim repugnent, *cocio* eſt ipſum vocabulum *cautio*, vt *plodo plaudo, copo caupo*. Sed cum ſcriptura mutat ſignificationem et genus: non enim ſyngrapham ſignificat, ſed perſonam: perinde vt vocabulum *Optio* et electionem ſignificat et adiutorem. Prae hoc tam facili etymo quam ſpeciem habent, quae comminiſcuntur docti a cunctando, a coquendo, a conciendo, a cogendo? omnia μία μύκονος. *Cocio* eſt arrilator vel proxeneta, qui arra data contrahentes conciliat: inſeruitque empturis ac vendituris aut vtriſque, et apud alterum, vt aliquid remittat, alterum vt addat pretio, interveniendo, rem conficit. Iidem et pro emptore interdum ſpondebant: interdum et ipſi quaedam emptitabant: vt nunc quoque faciunt: inde *cociones* et pro ſponſoribus et pro καπήλοις. Hinc explicandum dictum Laberii: *Duas vxores? hoc hercle plus negotii eſt, inquit cocio: ſed aediles viderent.* Cocio ſic loquebatur, vrgens contrahentes, vt finem negotio imponerent, ſibi enim et alia negotia curanda eſſe: vt τὸ *hoc* ſit ablatiui caſus. Sed abutitur eo Laberius, quaſi nominatiui eſſet, et ſignificaret: hoc grauius eſt quam putaram. Hinc et Plautinum: *Non deſidero*, inquit, *et pro nihilo habeo cocionem, qui intercedat et promittat, ad diem ſolutum iri: praeſens volo.* Cum autem addit, *ſcis cuius?* indicat verbum hoc frequenter auditum in ſcena ex notiſſima aliqua comoedia. Illud abſurde Salmaſius, *cuius*, hic eſſe poſitum, vt *cuium pecus*. Ita enim dicendum fuiſſet: *ſcis cuium*. Nec *cuia res* eſt *qualis res*, ſed cuius domini res. Accipio autem ab eodem *cociones* apud Petronium: et intelligo arrilatores, qui in mutatione mercium interuenire ſolerent, et verborum, quae inter ſe contrahentes commutarent, arbitri ac medii eſſent. Accipio et *cocionari* apud Quintilianum, vt ſit facere, quod et κάπηλοι et proxenetae ſolent: laudare mercem, pretium inteodere, dein aliquid remittere, tum iurare non minoris dari, rurſus concedere, donec contractus perficiatur. * Sic cocionatus eſt Cato in Cypro πάντα ἐξακριβοῦν καὶ κατατείνων εἰς ἄκραν τιμὴν, καὶ πᾶσαν αὐτὸς παρὼν, καὶ προσάγων τὸν ἔσχατον ἐκλογισμόν, vt habet Plutarchus. Sic Caligula *exquirens per ſe pretia et extendens* apud Sueton. cap. 38. Hinc Gloſſae: *Arrilator, cocio*, ὁ μεταβολεύς. *Cocio*, μετάβολος. *Cocionatura* μεταβλητική. Μετάβολος, *dardanarius, cocionator, arrilator.* Μεταπράτης, *cocio.* Μετάπρασις, *cocionatura.* Gronouius.

57. *Quaſi columbae.*] Nota eſt columborum

Vſque eratis: meo de ſtudio ſtudia erant voſtra omnia.
Vſque adhaerebatis: quod ego iuſſeram, quod volueram,
Faciebatis; quod nolebam ac vetueram, de induſtria
Fugiebatis, neque conari id facere audebatis prius.
Nunc neque quid velim, neque nolim, facitis magni, peſſumae.
CL. Non tu ſcis? hic noſter quaeſtus aucupii ſimillimu'ſt.
Auceps quando concinnauit aream, offundit cibum.
Aues aſſueſcunt. NECESSE eſt facere ſumptum, qui quaerit lucrum.
Saepe edunt: ſemel ſi captae ſunt, rem ſoluunt aucupi:
Itidem hic apud nos. aedis nobis area eſt, auceps ſum ego,
Eſca eſt meretrix, lectus illix eſt, amatores aues:
Bene ſalutando conſueſcunt, compellando blanditer,
Oſculando, oratione vinnula, venuſtula.
Si papillam pertractauit, haud eſt ab re aucupis.
Sauium ſi ſumſit, ſumere eum licet ſine retibus.
Haeccine te eſſe oblitum, in ludo qui fuiſti tamdiu?
AR. Tua iſta culpa eſt, quae diſcipulum ſemidoctum abs te amoues.
CL. Remeato audacter; mercedem ſi eris nactus: nunc abi.
AR. Mane, mane, audi: dic quid me aequum cenſes pro illa tibi dare:
Annum hunc ne cum quiquam alio ſit. CL. tene? viginti minas.
Atque ea lege, ſi alius ad me prius attulerit, tu vale.
AR. At ego: eſt etiam, priuſquam abis, quod volo loqui. CL. dic quod lubet.
AR. Non omnino iam perii: eſt reliquum quo peream magis.
Habeo, vnde iſtuc tibi quod poſcis dem: ſed in leges meas
Dabo, vt ſcire poſſis, perpetuum annum hunc mihi vti ſeruiat,
Nec quenquam interea alium admittat prorſus, quam me, ad ſe virum.
CL. Quin ſi tu voles, domi ſerui qui ſunt caſtrabo viros.
Poſtremo vt voles nos eſſe, ſyngrapham facito afferas.
Vt voles, vt tibi lubebit, nobis legem imponito:
Modo tecum vna argentum afferto, facile patiar cetera.

borum in oſculando improbitas. *Catull.* Carm. 65.

Nec tantum niueo gauiſa eſt vlla columbo
Compar, quae multo dicitur improbius
Oſcula mordenti ſemper decerpere roſtro.

Lambin.

58. *Meo de ſtudio.*] Id ſolum agere ſtudebatis, quod mihi placebat.

64. *Concinnauit.*] Parauit locum aequabilem et planum. *Nonius.*

68. *Illix.*] *Ab illiciendo ſit illix.* Nonius.

69. *Bene ſalutando.*] Id eſt, dum ſalutantur. *Taubm.*

70. *Vinnula.*] Ita *Iſidorus* l. 2. Origin. *Vinnulata vox, eſt lenis et mollis atque flexibilis: et vinnulata dicta, a vinno,* id eſt, *cincinno molliter flexo.* Vnde nunc primum diſcimus, *vocem vinnulam,* ſiue *vinnulatam*, ad fractas et conciſas illas effoeminatiſſimis modis in concentu Muſico flexiones proprie pertinere, hoc eſt, dicta infracta et quaſi modulata voce labiis tenus modo, non autem e pectore penitiſſimo enunciata; nota meretricularum arte. *Douza.*

71. *Haud eſt, etc.*] Significat, non eſt rei familiari aucupis damnoſum; non imminuit rem familiarem. *I. Gulielm.*

72. *Sine retibus.*] Habere eum licet ſpontaneum, non coactum. *Pylad.*

75. *Si.*] *Si,* pro *cum, poſtquam, ſimul atque,* poni amat. *I. Gul.* *Si,* Coniunctio cum verbo indicatiuo iuncta, rem magis indubitatam facit. *Priſcianus.*

Portitorum ſimillimae ſunt ianuae lenoniae:
Si afters, tum patent: ſi non eſt quod des, aedes non patent.
AR. Interii, ſi non inuenio ego illas viginti minas.
Et profecto, niſi illud perdo argentum, pereundum eſt mihi.
Nunc pergam ad forum, atque experiar opibus, omni copia: Palm. *experiar opibus omnibus copiam.*
Supplicabo, exobſecrabo, vt quemque amicum videro:
Dignos, indignos adire, atque experiri certum eſt mihi.
Nam ſi mutuas non potero, certum eſt ſumam foenore.

93. *Exobſecrabo.*] Exquiſite obſecrabo. *Lamb.*

94. *Dignos, indignos.*] Id eſt, *omneis.*

95. *Si mutuas non potero.*] Recte *mutuas* ab amico, *foenore ab daniſta.* Sed quum *mutuo* ſcribit Salmaſius, contra morem antiquorum loqui facit poëtam. Vide de pecunia Vet. lib. 3. c. 1. *Gronov. Mutuas, etc.*] *Mutuum ſine vſuris: Foenus cum vſuris ſumitur, et eſt accepti foetus: vnde et foenus dictum eſt: vt Graeci τόκος, quaſi partus mutui ſumpti.* Non.

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

L I B A N V S

Hercle vero, Libane, nunc te meliu'ſt expergiſcier,
Atque argento comparando fingere fallaciam.
Iam diu eſt factum quom diſceſti ab hero, atque abiiſti ad forum,
Igitur inueniundo argento vt fingeres fallaciam.
Ibi tu ad hoc diei tempus dormitaſti in otio.
Quin tu abs te ſocordiam omnem reice, et ſegnitiem amoue.
Atque ad ingenium vetus verſutum te recipis tuum.
Serua herum: caue tu idem faxis, alii quod ſerui ſolent,
Qui ad heri fraudationem callidum ingenium gerunt.
Vnde ſumam? quem interuortam? quo hanc celocem conferam?
Impetritum, inauguratum'ſt: quouis admittunt aues.
Picus et cornix eſt ab laeua; coruus porro ab dextera.
Conſuadent: certum hercle eſt, voſtram conſequi ſententiam.
Sed quid hoc, quod picus vlmum tundit? non temerarium'ſt:
Certe, hercle, ego, quantum ex augurio auſpicii intellego, Merul. *ex augurio auſpicioque.*

10. *Celocem.*] *Celox* nauigium breue et celere, quod maioribus et tardioribus ſubſeruit. Significat ſe dubitare quibus rationibus et qua celeritate nauem in portum ducat, hoc eſt, rem ad optatum exitum perducat. *Lamb.*

11. *Impetritum.*] In ſacrificiis quod *litare* eſt, id in auſpiciis *impetrire.* Nihil autem aliud eſt, quam *impetrare.* Scalig. *Quouis admittunt aues.*] In quamuis partem admittunt ſeu addicunt aues, et conſilium ſuo garritu aut volatu ratum faciunt. *Taubm.* Verba *admittere, addicere* propria ſunt Augurum, quibus et *admiſſiuae aues* dicebantur, quae conſulentem de incepto bene ſperare iuberent. *Gronov.**

12. *Et cornix.*] V. N. Aulular. act. 4. 3. *Porro.*] Mſſ. Camer. *parra.* Iam *Plinio,* lib. 11. 37. *Parrae* aui in capite corniculatus eſt apex, vt Phaſianis; inauſpicatuſque: quae Sirio oriente ipſo die non apparet, donec occidat: lib. 18. 29.

14. *Vlmum.*] Vnde virgae fiebant. *Taubm.*

16. *In*

Aut mihi in mundo ſunt virgae, aut atrienſi Saureae.
Sed quid illuc, quod exanimatus currit hic Leonida?
Metuo, quod illic obſcaeuauit meae falſae fallaciae.

16. *In mundo.*] Id eſt, paratae ſunt: in expedito ſunt. *Chariſius.* Vide Epid. 5. 1. *Gronou.* Vti quae munda habemus, veluti chartam, veſtimentum, ferramentum, quibus ſtatim, vbi neceſſitas inciderit, vti poſſimus, nec exſpectandum eſt, dum mundentur. *Gronou.** *Atrienſi.*] *Atrienſis* ſerui obſeruabant atrium, vbi coenabant veteres: et ſuppellectilem aedium aut villae exponebant, et vt omnia munda et integra praeſtarentur, curabant. *Seruus ad limina,* dictus pro atrienſi Virgil. 9. Aen. *fiduſque ad limina cuſtos.*

18. *Obſcaeuauit.*] Id eſt, *malam ſcaeuam ſiue omen obtulit.* Nonius.

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

LEONIDA, LIBANVS

VBI ego nunc Libanum requiram, aut familiarem filium?
Vti ego illos lubentiores faciam, quam Lubentia'ſt?
Maxumam praedam et triumphum eis adfero aduentu meo.
Quando mecum pariter potant, pariter ſcortari ſolent,
Hanc quidem quam nactus praedam, pariter cum illis partiam.
LI. Illic homo aedis compilauit, more ſi fecit ſuo.
Vae illi, qui tam indiligenter obſeruauit ianuam. Cam. *obſeraüit.*
LE. Aetatem velim ſeruire, Libanum vt conueniam modo.
LI. Mea quidem hercle opera liber nunquam fies ocius.
LE. Etiam de tergo ducentas plagas praegnantis dabo.
LI. Largitur peculium, omnem in tergo theſaurum gerit.
LE. Nam ſi huic occaſioni tempus ſeſe ſubterduxerit,
Nunquam edepol quadrigis albis indipiſcet poſtea:
Herum in obſidione linquet, inimicum animos auxerit.
Sed ſi mecum occaſionem opprimere hanc, quae obuenit, ſtudet,
Maximas opimitates gaudio effertiſſimas
Suis heris ille vna mecum pariet, gnatoque et patri:
Adeo vt aetatem ambo ambobus nobis ſint obnoxii,

7. *Obſeruauit.*] Cuſtodes, ſeruitii pars erant. eorum munus *obſeruatio:* et ipſi illi, cum aedium cuſtodiae diligenter et ex officio ſuo praeſunt, *obſeruare* dicuntur, aut *ſeruare.* I. Gulielm.

8. *Aetatem.*] Pro *diutiſſime* ſiue *aeternum,* aduerbialiter poſitum. Caſaub. in Athen. lib. 7. cap. 1. *Aetatem,* interpretatur, per omnem aetatem, vt Graeci dicunt, διὰ βίȣ, pro δι' ὅλȣ βίȣ, et vt Heſychius, διὰ παντὸς, ἀεί. *Taubm.*

10. *Praegnantis.*] Id eſt, eminentes ac protuberantes, vt praegnantium vteri ſolent. Varro: *Excitatum verberibus corpus.* Et eſt iocus, quaſi magnum quid largiturus ſit. *Taubm.*

13. *Quadrigis, etc.*] *Quadrigae albae* ſunt *Iouis quadrigae,* quae celerrimo per coelum ferri curriculo cenſentur. *Turneb.* *Indipiſcet.*] Adſequetur, adipiſcetur. *Feſtus.*

14. *In obſidione.*] In diſcrimine, a re militari ſumpta comparatione.

15. *Opprimere.*] Occupare, et ita ſubito arripere, vt elabi non poſſit. *Taubm.*

16. *Opimitates.*] Vide Capt. 4. 1.

18. *Sint obnoxii.*] *Obnoxium eſſe alicui* pro obligatum, deditum, ſubiectum et deuinctum alicui eſſe, ſiue per beneficia accepta, ſiue per poteſtatem, et ius, puta magiſtratus vel domini, vel patris, ſiue denique per patientiam non ſatis honeſtam. *Gronou.**

Noſtro deuinĉti beneficio. LI. vinĉtos neſcio quos ait.
Non placet: metuo in commune, ne quam ſraudem frauſus ſiet.
LE. Perii ego oppido, niſi Libanum inuenio iam, vbi vbi eſt gentium.
LI. Illic homo ſocium ad malam rem quaerit, quem adiungat ſibi.
Non placet. pro monſtro extemplo eſt, quando qui ſudat tremit. I. Gul. *pro monſtro exemplum eſt.*
LE. Sed quid ego hic properans conceſſo pedibus, lingua largior?
Quin ego hanc iubeo tacere, quae loquens lacerat diem?
LI. Edepol hominem infelicem, qui patronam comprimat!
Nam ſi quid ſceleſte fecit, lingua pro illo peierat.
LE. Approperabo, ne poſt tempus praedae praeſidium parem.
LI. Quae illaec praeda eſt? ibo aduorſum, atque eleĉtabo quicquid eſt.
Iubeo te ſaluere voce ſumma, quoad vires valent.
LE. Gymnaſium flagri, ſalueto. LI. quid agis, cuſtos carceris? Lang. et margo Cam. *quid ais?*
LE. O catenarum colone. LI. O virgarum laſciuia.
LE. Quot pondo ted eſſe cenſes nudum? LI. non edepol ſcio.
LE. Scibam ego te neſcire: at pol ego qui te expendi ſcio.
Nudus vinĉtus centum pondo es, quando pendes per pedes.
LI. Quo argumento iſtuc? LE. ego dicam, quo argumento et quo modo.
Ad pedes quando alligatus es aequum centupondium,
Vbi manus manicae complexae ſunt, atque adduĉtae ad trabem,
Nec dependis, nec propendis, quin malus nequamque ſis.

20. *In commune.*] Mihi et illi. *Ne quam fraudem frauſus ſiet.*] Id eſt, fraudem commiſerit. *Feſtus.* Formulam hanc antiquam emolliuit Liuius lib. 23. 14. *Qui capitalem fraudem auſi, quique pecuniae iudicati in vinculis eſſent.* Vbi tamen Scalig. mauult *frauſi.* Gronou.*

23. *Pro monſtro.*] Portenti loco eſt, ἀντὶ τέρατος. *Taubm.* *Sudat.*] Alluditur ad *ſudiculum*, flagelli genus diĉtum *Feſto*, quod vapulantes ſudantes facit. *Paſſer.* Sudor frigidus et trementis et aeſtuantis animi indicium eſt. Vide Cael. Rhodig. lib. 6. cap. 4.

24. *Properans conceſſo pedibus, lingua largior.*] Boſius, *cum ceſſo.* Male. nam *conceſſo*, nihil aliud eſt, quam ceſſo. Poenulo 1. 2. *ambae nunquam conceſſanimus.* Vt *condoleo, concaſtigo, computo*, idem quod ſimplicia ſignificant. Pro *properans* legi poſſet *perperam.* Sed non eſt neceſſe. Id enim refertur ad animum, et negotium. Quid ego ceſſo, cum negotium ſit, quod feſtino et cupio celeriter exſequi. *Gronouius.*

26. *Patronam.*] Sic *Menander* γλωσσάσπιδας ſeruos vocat: quod lingua ſe, tanquam ſcuto, defendant. *Taubm.*

29. *Eleĉtabo.*] Eliciam. *Feſtus.*

31. *Gymnaſium.*] Vide Aulul. 3. 1.

32. *Catenarum colone.*] Vide Pſeud. aĉt. 4. 6. *Virgarum laſciuia.*] In cuius tergo laſciuire et exſultare ſolent virgae. *Lamb.*

34. *Expendi.*] Libraui, heri iuſſu. Serui autem pendentes vapulabant. *Taubm.*

35. *Centum pondo es.*] Vſitata hominis ſtatura erat pedum fere ſex; pondus Romanarum libratum centum plus minus. *Caſaub.*

37. *Aequum centupondium.*] *Aequum centupondium* eſt iuſtum et aequum centum librarum pondus. Alligabatur autem ad pedes ſeruorum pendentium pondus aliquod: ne inter vapulandum calcitrarent, neue pedibus aut calcibus eos a quibus verberabantur, peterent. *Boſius.*

38. *Manicae.*] *Vincula, quibus manus vinciuntur.*] Nonius.

39. *Dependis.*] Quo tandem modo pendeas, plane et ex omni parte improbus es. *Dependere* eſt non ſatis pendere, nec pondus aequare. *Propendere* plus pendere. *Turneb.*

40. *Hoc*

LI. Vae tibi! LE. hoc teſtamento Seruitus legat tibi.
LI. Verbis velitationem fieri compendi volo.
Quid iſtuc negotii eſt? LE. certum eſt, credere? LI. audacter licet.
LE. Sis amanti ſubuenire familiari filio,
Tantum adeſt boni improuiſo, verum commiſtum malo.
Omnes de nobis carnificum concelebrabuntur dies.
Libane, nunc audacia vſus eſt nobis inuenta et dolis.
Tantum facinus modo inueni ego, vt nos dicamur duo
Omnium digniſſimi eſſe, quo cruciatus confluant.
LI. Ergo mirabar, quod dudum ſcapulae geſtibant mihi,
Hariolari quae occeperunt ſibi eſſe in mundo malum.
Quicquid eſt eloquere. LE. magna eſt praeda cum magno malo.
LI. Siquidem omues coniurati cruciamenta conferant, Pius, *coniuratim.*
Habeo opinor familiarem tergum, ne quaeram foris. MSS. Cam.
LE. Si iſtam firmitudinem animi obtines, ſalui ſumus. *familiare.*
LI. Quin ſi tergo res ſoluenda eſt, rapere cupio publicum:
Pernegabo atque obdurabo, periurabo denique.
LE. Hem! ISTA VIRTVS eſt, quando vſu'ſt qui malum fert fortiter.
Fortiter malum qui patitur, idem poſt patitur bonum.
LI. Quin rem actutum ediſſeris? cupio malum nanciſcier.
LE. Placide ergo vnumquidque derogita, vt acquieſcam: non vides
Me ex curſura anhelitum etiam ducere? LI. age age, manſero
Tuo arbitratu, vel adeo vſque dum peris. LE. vbi nam eſt herus?
LI. Maior apud forum'ſt, minor hic eſt intus. LE. iam ſatis eſt mihi.
LI. Tum igitur tu diues es factus? LE. mitte ridicularia.

40. *Hoc teſtamento.*] Seruitus tibi *vae*, id eſt, miſeriam, tanquam legatum quoddam, teſtamento reliquit. *Lambinus.*

41. *Verbis, etc.*] Senſus eſt: *verbis-velitationem*, id eſt, hanc ipſam velitationem et contentionem noſtram, quae fit verbis, volo compendi fieri, id eſt, volo non vſurpari: volo nos deſinere verbis velitari. *Verbis* autem cohaeret cum *velitationem*: vt intelligamus, *verbis-velitationem* dictum, pro verborum velitationem, quam λογομαχίαν Graeci appellant. *Lamb.*

43. *Sis.*] Licet, ſi vis.

45. *Omnes de nobis.*] Quiuis loquatur de exquiſitis cruciatibus, qui in nos confluent.

53. *Familiarem tergum.*] Id eſt, domi habeo tergum, ne mihi quaerendum ſit foris. quod valet: paratus ſum ad verbera, ſi quod facinus audax fecero. *Tergus* autem, maſcul. genere veteres dixiſſe, hinc probat *Nonius.*

55. *Quin ſi tergo res ſoluenda eſt.*] Omnes et pall. et noſtri Voſſ. ac Iun. *re ſoluenda* vel *re ſoluenda.* Plaut. ſcripſit: *Quin ſi tergum re ſoluenda eſt.* Nam *re ſoluenda eſſe* et *ſoluendo eſſe* idem. Et ſane Acid. *Quin ſi tergum reſoluenda eſt.* Gronouius. *Publicum.*] Id eſt, pecuniam publicam. *Lamb.*

58. *Idem poſt patitur bonum.*] Lambinus, *potitur*, quaſi pati ſemper de malo dicatur. Imo non ſemper. Vid. I. Obſeru. 14. *Gronouius.*

61. *Anhelitum etiam ducere?*] Mſſ. Lang. *anhelitum etiam trahere?* Significantius. nam plus eſt *trahere* quam *ducere.* Ait, ſe ex curſura πνευστιᾷν καὶ ἀσθμαίνειν. *Diſſald.*

63. *Maior.*] *Maiores* et *Minores* inter cognomina. Ita filii cum eſſent ſui heredes, haberentque dominium in ſpe, *Minores heri* appellabantur; Patres autem *Maiores.* Scalig.

64. *Tum igitur tu diues.*] Iocus ex eo, quod dixerat Leonida, ſibi iam *ſatis eſſe, etc.* Nam alter ſatis *verborum* intelligit, alter ſatis *bonorum* fortunae; quae quibus contingunt, ii diuites ſunt. *Lamb.*

 67. *Aſinos*

LI. Mitto. iſtud quod affers aures exſpectant meae.
LE. Animum aduerte, vt aeque mecum haec ſcias. LI. taceo. LE. beas.
Meminiſtin' aſinos Arcadicos mercatori Pellaeo
Noſtrum vendere atrienſem? LI. memini. quid tum poſtea?
LE. Hem! ergo is argentum huc remiſit, quod daretur Saureae
Pro aſinis. adoleſcens venit modo, qui id argentum attulit.
LI. Vbi is homo'ſt? LE. iam deuorandum cenſe', ſi conſpexeris.
LI. Ita enimuero: ſed tamen tu nempe eos aſinos praedicas
Vetulos, claudos, quibus ſubtritae ad femina iam erant vngulae. Douz. *flemina.*
LE. Ipſos, qui tibi ſubuectabant rure huc virgas vlmeas.
LI. Teneo: atque iidem te hinc vexerunt vinctum rus. LE. memor es probe.
Verum in tonſtrina vt ſedebam, me infit percontarier:
Ecquem filium Stratonis nouerim Demaenetum?
Dico me nouiſſe extemplo, et me eius ſeruom praedico.
Eſſe, et aedis demonſtraui noſtras. LI. quid tum poſtea?
LE. Ait ſe ob aſinos ferre argentum atrienſi Saureae,
Viginti minas; ſed eum ſeſe non nouiſſe hominem qui ſiet:
Ipſum vero ſe nouiſſe callide Demaenetum:
Quoniam ille elocutus haec ſic. LI. quid tum? LE. auſculta ergo; ſcies.
Extemplo facio facetum me, atque magnificum virum,
Dico me eſſe atrienſem. ſic hoc reſpondit mihi:
Ego pol Sauream non noui, neque qua facie ſit ſcio:
Te non aequum eſt ſuccenſere. ſi herum vis Demaenetum,
Quem ego noui, adduce: argentum non morabor quin feras.
Ego me dixeram adducturum, et me domi praeſto fore. Acid. *dixi berum.*
Ille in balineas iturus eſt, inde huc veniet poſtea.
Quid nunc conſilii captandum cenſes? dic. LI. hem iſtuc ago,
Quomodo argentum interuortam, et aduentorem, et Sauream.
Iam hoc opus eſt exaſciatum: nam ſi ille argentum prius
Hoſpes huc adfert, continuo nos ambo excluſi ſumus.
Nam me hodie ſenex ſeduxit ſolum, ſeorſum ab aedibus:

67. *Aſinos Arcadicos.*] *Plinius* Arcadicos aſinos praecipue a veteribus quaeſitos oſtendit. *Longol.* *Pellaeo.*] *Pellaio.* Pella vrbs eſt Macedoniae, in qua natus Alexand. Magn. In ea mercatores famoſiſſimos fuiſſe, facile eſt videre apud *Lucianum*. Scalig.

71. *Deuorandum.*] Latet obſcoeni or ſenſus: tanquam ſi alter conditionem eius ambiat. et deſideret vna eſſe. *Pareus.*

73. *Femina.*] Hyperbole. Neque enim iumentis vſque ad femina, aut femora vngulae ſunt. vel atteruntur. *Lamb.*

75. *Memor es probe.*] F. *Memoras probe.* Scriuerius.

81. *Viginti minas.*] Meurſ. leg. *vig. mnas*, numeris obſecutus. Veteres dicebant, *mna*, *mina*, vt *lamna*, *lamina*. Ita Curc. 2. 3. *Triginta mnis.*

92. *Et aduentorem.*] Scripti *aduectorem*, id eſt, qui argentum aduexit. Vide de pec. vet. 2. 3. et ad Senec. de Tranq. an. cap. 5. *Gronouius.* *Aduentorem.*] Id eſt, hoſpitem.

93. *Eſt exaſciatum.*] Significat, hoc negotium iam inceptum eſſe: et quamuis rude adhuc ſit, tamen inibi eſſe, vt mox perfici et perpoliri poſſit. *Exaſciare* eſt aſcia ſiue ſecuri parare, et rudiore quaſi opera praeparare. *Lamb.*

96. *Vlmeos.*]

Mihi, tibique interminatu'ſt, nos futuros vlmeos,
Ni hodie Argyrippo viginti eſſent argenti minae.
Iuſſit vel nos atrienſem, vel nos vxorem ſuam
Defraudare: dixit ſeſe operam promiſſam dare.
Nunc tu abi ad forum ad herum, et narra, haec vt nos acturi ſumus.
Te ex Leonida futurum eſſe atrienſem Sauream,
Dum argentum afferat Mercator pro aſinis. LE. faciam vti iubes.
LI. Ego illum interea hic oblectabo, prius ſi forte aduenerit.
LE. Quid ais? LI quid vis? LE. pugno malam ſi tibi percuſſero,
Mox cum Sauream imitabor, caueto ne ſuccenſeas.
LI. Hercle vero tu cauebis, ne me attigas. ſi me tagis,
Nae hodie malo cum auſpicio nomen commutaueris.
LE. Quaeſo aequo animo patitor. LI. patitor tu item, cum ego te referiam.
LE. Dico vt vſus fieri. LI. dico hercle ego quoque vt facturus ſum.
LE. Ne nega. LI. quin promitto inquam hoſtire contra, vt merueris.
LE. Ego abeo: tu iam ſcio patiere. ſed quis hic eſt? is eſt:
Ille eſt ipſus. iam ego recurro huc. tu hunc interea hic tene.
Volo ſeni narrare. LI. quin tu officium facis ergo, ac fugis?

96. *Vlmeos.*] Vlmeis excipiendos virgis.

99. *Dixit ſeſe.*] Dixit, ſe nobis adiutorem fore, vt promiſit. *Operam ſeſe promiſſam.*] Filio ſcil. et hoc a ſe factum ſupra indicauit Demaenetus. *Taubm.*

103. *Oblectabo.*] θέλξω, blandis verbis lactabo et retinebo.

104. *Quid ais?*] Recent. *Sed quid ais? Sed quid*, tranſitum ſignificat ad aliam rem ab ea quae agebatur. *Donat.*

107. *Nomen commutaueris.*] Ex Leonida factus ſis Taurea. Alluditur ad vocem *Taurea*, quae loreum etiam flagellum ſignificet, quod Pſeud. *terginum* appellet, ὠμοβόεινον. Tertullianus: *Alii inter venatorum taureas ſcapulis patientiſſimis inambulauerunt.* Coler.

110. *Hoſtire.*] Redhoſtire, par pari referre, ſupra I. 3.

112. *Tene.*] Oblecta. *Gloſſ. Mſſ. Boxh.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

MERCATOR, LIBANVS

MSS. Camer. CHLAMYDATVS.

Vt demonſtratae ſunt mihi, haſce aedis eſſe oportet,
Demaenetus vbi dicitur habitare. I puere, pulta.
Atque atrienſem Sauream, ſi eſt intus, euocato huc.
LI. Quis noſtras ſic frangit fores? ohe, inquam, ſi quid audis.
ME. Nemo etiam tetigit; ſanuſne es. LI. at cenſebam attigiſſe,
Propterea, huc quia habebas iter. nolo ego fores conſeruas meas
A te verberarier: ſane ego ſum amicus noſtris aedibus.
ME. Pol haud periculum eſt, cardines ne foribus effringantur,

4. *Ohe!*] Vox ſignificantis, ſatis eſſe.

6. *Conſeruas.*] Lepide fores domus herilis, *Conſeruas* ſuas appellat. Sic. *Ouid.*

Duraque conſeruae ligna valete fores.

Douza.

7. *Amicus noſtris aedibus.*] Furcillis expello illud, *aedibus:* quod huc inferſerunt ii, qui non animaduerterent, *Noſtros* dixiſſe veteres de iis, qui in eadem ſecum familia, hoc eſt, familiares eſſent; vt ceteros, *Alienos.* Lepide igitur ſeruus de ianua vt de familiarium aliquo loquitur. *I. Gulielm.*

 15. *Quum*

Si iſtoc extemplo tu omnibus, qui quaerunt, reſpondebis.
LI. Ita haec morata eſt ianua: extemplo ianitorem
Clamat, procul ſi quem videt ire ad ſeſe calcitronem.
Sed quid venis? quid quaeritas? ME. Demaenetum volebam.
LI. Si ſit domi, dicam tibi. ME. quid? eius atrienſis?
LI. Nihilo mage intus eſt. ME. vbi eſt? LI. ad tonſorem ire dixit.
ME. Quum veniſſet, poſt non rediit? LI. non edepol. Aldin. *cum iuiſſet.*
quid volebas?
ME. Argenti viginti minas, ſi adeſſet, accepiſſet.
LI. Qui pro iſtuc? ME. aſinos vendidit Pellaeo mercatori
Mercatu. LI. ſcio, tu id nunc refers? iam hic credo eum affuturum.
ME. Qua facie veſter Saurea eſt? ſi is eſt, iam ſcire potero.
LI. Macilentis malis, rufulus, aliquantum ventrioſus,
Truculentis oculis, commoda ſtatura, triſti fronte.
ME. Non potuit pictor rectius deſcribere eius formam.
Atque hercle ipſum adeo contuor, quaſſanti capite incedit.
LI. Quiſque obuiam huic hic occeſſerit irato, vapulabit.
Siquidem hercle Aeacidinis minis animiſque expletus incedit.
Si me iratus tetigerit, iratus vapulabit.

15. *Quum veniſſet.*] *Veniſſet*, pro, *iuiſſet*. Gloſſ. Mſſ. Plaut. Boxhorn.

17. *Qui pro.*] *Pro quo, quare*. Gloſſ. Mſſ. Boxh.

18. *Mercatu.*] *Mercatus locus eſt, in quo agitur mercatura.* Nonius.

21. *Commoda ſtatura.*] *Statura* ſiue *proceritas commoda*, claſſicis auctoribus dicitur etiam *media*, item *militaris*. Et hanc quae ſuperaret, dicta *ſtatura procera*, item *prolixa* Spartiano: *eminens* Suetonio: *eximia* Liuio. Qui minores, *exiles*, *breues*, *et breui ſtatura* dicti. *Stevvech.*

25. *Aeacidinis.*] Id eſt, etiamſi *Pelidae ſtomacho* (vti apud Horat. eſt) *cedere neſcio*, faſtuque et iracundia Achillea plenus ac ſufflatus ambulet. *Douza.* *Minis animiſque expletus incedit.*] Suſpicor ſcripſiſſe: *expletu' cedit*, id eſt, venit. Vt in Aulul. *Iam hos abſolutos cenſeas. cedunt, petunt Trecenti.* Et ſtatim: *Ibi ad poſtremum cedit miles, aes petit.* Gronouius.

26. *Iratus vapulabit.*] Intelligi poteſt, inquiunt, vel verberandus, vel verberaturus eſt, et in eo eſſe Plauti iocum. Atqui nec vapulare eſt verberare, nec *vapulatum* eſt verberatum. *Iratus vapulabit*, eſt, iratus habebit malum. *Gronouius.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA QVARTA

LEONIDA, MERCATOR, LIBANVS

Quid hoc eſt negotii? neminem meum dictum magnifacere.
Libanum in tonſtrinam vt iuſſeram venire, is nullus venit.
Nae ille edepol tergo et cruribus conſuluit haud decore.
ME. Nimis imperioſus eſt. LI. vae mihi hodie! LE. ſaluere iuſſi
Libanum libertum! iam manu emiſſus? LI. obſecro te.
LE. Nae tu hercle cum magno malo mihi obuiam occeſſiſti.

2. *Nullus venit.*] Sic Cic. l. 11. Ep. 24. ad Attic. *Philotimus nullus venit.* Sic noſter Bacchid. *Nullus affueris.* Terent. *Nullus mones, etc.* vbique pro *Non*, eleganter et antique. *Taubm.*

4. *Saluere iuſſi.*] Scilicet. Ironia, qua ſignificat ſeruum ſe gerere pro liberto.

6. *Occeſſiſti.*] Hinc apparet, vbicunque fere, *Obuiam acceſſit*, habes in Plauto; *occeſſit*, reponendum. Et *accedamus*, pro, *contra*

Cur non veniſti, vt iuſſeram, in tonſtrinam? LI. hic me moratu'ſt.
LE. Siquidem hercle nunc ſummum Iouem te dicas detinuiſſe,
Atque is precator aſſiet, malam rem effugies nunquam.
Tu, verbero, imperium meum contempſiſti? LI. perii! hoſpes.
ME. Quaeſo hercle noli, Saurea, mea cauſa hunc verberare.
LE. Vtinam nunc ſtimulus in manu mihi ſit! ME. quieſce quaeſo.
LE. Qui latera conteram tua, quae occalluere plagis.
Abſcede, et ſine me hunc perdere, qui ſemper ira incendit.
Cui nunquam vnam rem me licet ſemel praecipere furi,
Quin centies eadem imperem, atque oggranniam: itaque iam hercle
Clamore ac ſtomacho non queo labori ſuppeditare.
Iuſſin', ſceleſte, ab ianua hoc ſtercus hinc auferri?
Iuſſin' columnis deiici operas aranearum?
Iuſſin' in ſplendorem dari bullas has foribus noſtris?
Nihil eſt: tanquam ſi claudus ſim, cum fuſti eſt ambulandum.
Quia triduum hoc vnum modo foro operam aſſiduam dedi,
Dum reperiam qui quaeritet argentum in foenus, hic vos
Dormitis interea domi, atque herus in hara, haud aedibus, habitat.
Hem ergo, hoc tibi. LI. hoſpes, te obſecro, defende. ME. Saurea, oro
Mea cauſa vt mittas. LE. eho, ecquis pro vectura oliui
Reſoluit? LI. reſoluit. LE. cui datum eſt? LI. Sticho vicario ipſi
Tuo. LE. vah! delenire apparas. ſcio mihi vicarium eſſe,
Neque eo eſſe ſeruom in aedibus heri, qui ſit pluris quam ille ſit.
Sed vina quae heri vendidi vinario Exaerambo, Caſaub. *Sarambo.*
Iam pro iis ſatisfecit Sticho? LI. feciſſe ſatis opinor:
Nam vidi huc ipſum adducere trapezitam Exaerambum.
LE. Sic dedero. prius quae credidi, vix anno poſt exegi. Scal. *creduim.*
Nunc ſatagit: adducit domum etiam vltro, et ſcribit nummos.

contra cedamus, Plautum dixiſſe, notat *Feſtus.* Tamerſi non neſciam, *Ad* pro *Ob*, et contra *Ob* pro *Ad*, operas inter ſe mutuas tradere, etc. *Donza.*

13. *Occalluere.*] Id eſt, ſenſum mali aſſuetudine amiſere. *Long.*

17. *Suppeditare.*] Ἐπαρκεῖν, par eſſe. *Lambin.*

20. *Bullas.*] *Bulla*, Cicero 6. Ver. pro capite claui vmbellato, in bullae modum faſtigato, quo ſuperbarum aedium fores configi ſolent, interdum deaurato. *H. Iunius.*

21. *Cum fuſti.*] Fuſtis eſt et claudicantium, et eorum qui imperioſi ſunt in negligentes. In dubia vel verbi, vel rei ſignificatione Plautinae Comoediae iocus verſatur. *Boxhorn.*

24. *In hara.*] *Hara eſt in qua pecora includuntur.* Donat.

25. *Hem.*] *Hem* verberantis eſt. *Taubm.*

30. *Vinario.*] Serui ſeruo. *Lamb.*

33. *Sic dedero.*] Iure queritur Camerarius, iniuria hoc mutari: Non cepit tamen, cum explicat, ita potius donare velle, quam vendere, cum tam male ſoluatur: quem ſequitur Lambinus. Senſus enim: Hac quidem conditione ſemper paratus ſum dare rem, nempe ſi ipſe vltro debitor et tam celeriter ſatisfaciat, vt etiam accepit Acidalius. Poſt quem tamen corrigunt peſſime: *ſic debeo prius quam credidi.* Poenulo 5. 5. *Sic dedero. aere militari tetigero lenunculum.* Huc pertinet alibi frequentatum: *Sic datur. Exegi* eſt redegi et recepi. Cic. ad Attic. 5. ep. 21. *ſi praefectus eſſe vellet ſyngraphae cauſa, me curaturum vt exigeres.* Gronouius.

34. *Adducit, etc.*] Gloriatur Leonida, ſe Exaerambum eo prioribus ſuis flagitationibus perduxiſſe, et adeo ſollicitum effeciſſe in maturanda ſolutione, vt quamvis id quod antea ei crediderat, toto demum anno poſt exigere ab eo potuerit, nunc tamen Exaerambus ille de maturanda

Dromo mercedem rettulit? LI. dimidio minus opinor.
LE. Quid reliquom? LI. aiebat reddere quam extemplo redditum eſſet:
Nam retineri, vt quod ſit ſibi operis, efficeret, locatum.
LE. Scyphos quos vtendos dedi Philiodamo, rettulitne?
LI. Non etiam. LE. hem! non? ſi velis, da, commoda homini amico.
ME. Perii hercle! iam hic me abegerit ſuo odio. LI. heus iam ſatis tu,
Audin' quae loquitur? LE. audio, et quieſco. ME. tandem opinor
Conticuit. nunc adeam optumum eſt, priuſquam incipit tinnire.
Quam mox mihi operam das? LE. ehem, optume: quamdudum tu aduenisti?
Non hercle te prouideram. quaeſo, ne vitio vertas,
Ita iracundia obſtitit oculis. ME. non mirum factum eſt.
Sed ſi domi eſt, Demaenetum volebam. LE. negat eſſe intus.
Verum iſtuc argentum tamen mihi ſi vis denumerare,
Repromittam iſtoc nomine ſolutam rem futuram.
ME. Sic potius, vt Demaeneto tibi hero praeſente reddam.
LI. Herus iſtunc nouit, atque herum hic. ME. hero huic praeſente reddam.
LI. Da modo meo periculo; rem ſaluam ego exhibebo:
Nam ſi ſciat noſter ſenex fidem non eſſe huic habitam,
Succenſeat, cui omnium rerum ipſus ſemper credit.
LE. Non magni pendo, ne duit! ſi non vult. ſic ſine aſtet.
LI. Da, inquam. vah! formido miſer, ne hic me tibi arbitretur
Suaſiſſe, ſibi ne crederes. da, quaeſo, ac ne formida.
Saluum hercle erit. ME. credam fore, dum quidem ipſe in manu habeo.
Peregrinus ego ſum, Sauream non noui. LI. at noſce ſane.

Scal. *redi-tum.*

randa ſolutione magis ſollicitus ſit, (hoc enim eſt illud, *Nunc ſatagit*:) adeo vt non neceſſe fuerit ipſum ſequi ad trapezitam in forum, ſed ipſemet vltro trapezitam domum adduxerit, et per eum nummos *reſcripſerit*, id eſt, effecerit vt trapezita nomine Exacrambi ſe ſoluturum conſtituerit, idque in tabulas ſuas retulerit. *Piſtoris.*

37. *Retineri.*] Dicit, Dromonem excuſaſſe ſe, quod reliquum non reddat: eo, quod is, cui operae Dromonis a Saurea locatae eſſent, totam mercedem non prius ſoluere velit, quam opus locatum ſit perfectum. *Retineri* ſcil. mercedem vel reliquum. *Piſtoris.*

39. *Si velis, da, commoda, etc.*] Puto Plautum ſcripſiſſe:

—— *ſi velis dare, commoda homini amico.*

Quaſi dicat; Idem eſt dare et commodare am cis; quod ſcilicet raro reddant commodatum. *Diſſald.*

40. *Suo odio.*] Id eſt, ſua odioſa loquendi importunitate. *Lambin.* Videntur haec, Mercatore non audiente, ſibi mutuo inſuſurrare. *Douz.*

48. *Repromittam.*] Id eſt, ſtipulatione a te concepta, me obſtringam. Vel *repromittam* tibi neminem amplius iſto nomine petiturum, teque omni obligatione liberum praeſtabo. *Longol. Iſtoc nomine.*] *Nomen* pro ſyngrapha creditarum aut ſolutarum pecuniarum ſumitur. *Idem.*

53. *Omnium rerum.*] *Omnium rerum*, id eſt, quod ad res omnes attinet. Sic *Ceterarum*, *Aliarum rerum*, Ciceroni et aliis. Intelligitur hic *ſeruus Actor*: διοικητὴς πάσης οὐσίας: quibus rerum omnium ſumma commiſſa: quique villicis rebus et rationibus domeſticis praepoſiti. Suetonius *Actores ſummarum* vocat. Ab *Actore* tamen differt *ſeruus Procurator*, et *Diſpenſator*. Hotuman.

64. *Nimis*

ME. Sit, non ſit; non edepol ſcio. ſi is eſt, eum eſſe oportet.
Ego certe me incerto ſcio hoc daturum nemini homini.
LE. Hercle iſtum di omnes perduint: verbo caue ſupplicaſſis.
Ferox eſt, viginti minas meas tractare ſeſe.
Nemo accipit: aufer te domum. abſcede hinc, moleſtus ne ſis.
ME. Nimis iracunde. NON DECET ſuperbum eſſe hominem ſeruum.
LI. Malo hercle iam magno tuo nunc iſti nec recte dicis. I. Gul. ni iſti ne recte.
Impure, nihili, non vides iraſci? LE. perge porro.
LI. Flagitium hominis, da obſecro argentum huic, ne male loquatur.
ME. Malum hercle vobis quaeritis. LE. crura, hercle, diffringentur,
Ni iſtum impudicum percies. LI. perii hercle! age impudice,
Scelesſte, non audes mihi ſceleſto ſubuenire?
LE. Pergin' precari peſſumo? ME. quae res? tun' libero homini
Male ſeruus loquere? LE. vapula. ME. id quidem tibi hercle fiet,
Vt vapules, Demaenetum ſimulac conſpexero hodie.
In ius voco te. LE. non eo. ME. non is? memento. LE. memini.
ME. Dabitur pol ſupplicium mihi de tergo veſtro. LE. vae, te!
Tibi quidem ſupplicium, carnufex, de nobis detur? ME. atque et iam
Pro veſtris dictis maledictis poenae pendentur mihi hodie. MSS. Long. *maledicis.*
LE. Quid, verbero? ain'tu, furcifer: herum noſmet fugitare cenſes?
I nunc iam ad herum, quo vocas iamdudum, quo volebas.
ME. Nunc demum? tamen nunquam hinc feres argenti nummum, niſi me
Dare iuſſerit Demaenetus. LI. ita facito, age ambula ergo.
Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur?

64. *Nimis iracunde.*] Senſus hic eſt: Cum Leonida magnifice a ſe reieciſſet Chlamydatum, et ille diceret, non decere ſuperbiam ſeruum: conuerſus ille ad Libanum, Malum tibi, inquit, niſi in iſtum (Chlamydatum innuens) mala multa verba congeſſeris. Cui alter paret ſane diligenter: et tamen inſtat, vt pergat hic: et qui ſperaret conuiciis aliquid profectum, numerari ſibi argentum iubet modeſtius: ita finem maledicentiae fore. ſed ſtrenue Chlamydatus ſuſtinet haec omnia: quod non fert contumax ſcurra Leonida, et quaſi parum feciſſet Libanus, impudicitiam praeterea peregrino exprobrari iubet: quod conuicium homini libero grauiſſimum: et adiicit, niſi ita faciat, vapulaturum: et ſimul ad verberandum geſtu ſe parat: quem metuens ſcilicet Libanus, auxilium ſe petere ab hoſpite ſimulat, adſperſis interim flagitiorum iſtis nominibus. *I. Gulielm.*

68. *Diffringentur.*] *Crurifragium* ſiue *Crurifrangium*, σκελοκοπία, vt *Crux* ipſa, ſeruorum peculiare quaſi ſupplicium fuit. Ratio autem et modus frangendi crura talis erat; vt incus cum malleo vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi apponerent, validis ictibus ſic frangendas. *Lipſius.*

69. *Percies.*] Id eſt, clara voce proclames. *Acidal.*

70. *Mihi ſceleſto.*] Mihi infelici, cui dii ſunt irati, vt ſceleſto. *Lamb.*

74. *Memento.*] Alludere videtur ad formulam atteſtandi. *Douz.*

80. *Nunc demum?*] Scil. ad herum te venire velle? *Douz.*

82. *Contumeliam facias.*] *Antonius* dixerat, *Facere contumeliam*, pro affici contumelia; vt, *facere damnum*, *iacturam*: quam phraſin *Cicero* Philip. 3. reprehendit. non, tanquam nemo vnquam ſic locutus fuerit, ſed quod tunc ita nemo loqueretur. *Taubm.* Vide de hoc loquendi genere, quas ſcripſimus lib. 3. Obſeru. 8. *Gronouius.*

84. *Prae-*

Tam ego homo ſum quam tu. ME. ſcilicet ita res eſt. LE. ſequere
hac ergo.
Praefiſcini hoc nunc dixerim, nemo etiam me accuſauit
Merito meo, neque me Athenis eſt alter hodie quiſquam,
Cui credi recte aeque putent. ME. fortaſſis! ſed me tamen
Nunquam hodie induces, vt tibi credam hoc argentum ignoto.
LVPVS eſt homo homini, non homo, quom qualis ſit non nouit.
LE. Iam nunc ſecunda mihi facis. ſcibam huic te capitulo hodie
Facturum ſatis pro iniuria. quanquam ego ſum ſordidatus,
Frugi tamen ſum, nec poteſt peculium enumerari.
ME. Fortaſſe! LE. etiam nunc dico: Periphanes Rhodo mercator
Diues, abſente hero ſolus mihi talentum argenti
Soli annumerauit, et mihi credidit, neque deceptus in eo.
ME. Fortaſſe! LE. atque etiam tu quoque ipſe, ſi eſſes percunctatus
Me ex aliis, ſcio pol, crederes nunc quod fers. ME. haud negaſſim.

84. *Praefiſcini.*] Vetus erat opinio, periculum eſſe aliquod a faſcino, vbi quis impenſius aut laudaret ipſe ſe, aut praeſens ab alio laudaretur. Et ex ea opinione receptum erat, vt in laudando plerumque adderent vocem *praefiſcine* aut *praefiſcini.* qua inuidiam et faſcinum a ſe amolirentur ac deprecarentur. Vid. Turneb. l. 14. c. 31. Agell. l. 10. 24. *Muretus.*

88. *Lupus eſt homo homini.*] Ita Senec. Epiſt. 103. *Ab homine homini quotidianum periculum.* •Contrarium illi Caecilliano apud Symmachum: *Homo homini Deus eſt, ſi ſuum officium ſciat.* Vide Rittershuſ. Oppian. lib. 2. Hal.

89. *Secunda.*] Lego: *Secundas mihi facis.* Quid ſit, *Secundas facere*, aut *Secundas agere,* docet Seneca, 3. de Ira: *Optimum indicauit, quicquid dixiſſet, ſequi, et ſecundas agere. Non tulit Caelius aſſentientem, etc.* Lipſius. Significat autem ſeruus, mercatorem non contentum prioribus iniuriis, nouas ſibi altas dicendo facere. *Lambin.* *Huic capitulo.*] Quaſi de ſemilibero. ſerui enim in iure caput non habent, ideo nec capite minui poſſunt. *Propert.* 2. el. 8.

—— an vſque
In noſtrum iacies verba ſuperba caput?

Paſſ.

90. *Sum ſordidatus, etc.*] Vult dicere: Non eſt quod me aeſtimes ex vilitate veſtis. tantum enim fideli frugalitate conſecutus ſum peculii, vt eo nemini cedam. *Taubm.* *Peculium*, quod ſeruo herus permiſit, velút proprium. *Gruter.*

91. *Nec poteſt peculium enumerari.*] Volunt dicere tantum illud eſſe, non quod re vera ſit, ſed quod ſeruo, vt cuiuis egeno, modicum videatur maximum. Rectius Lambinus. Audit hoc mercator, tanquam inſanum magnum ſit, Leonidas autem ambiguis verbis fatetur nullum eſſe: nam et quod nihil eſt, enumerari non poteſt. *Gronouius.*

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA

CLEAERETA, PHILENIVM

Nequeon' ego te interdictis facere manſuetam meis?
An ita tu es animata, vt qui expers matris imperii ſies?
PH. Vbi piem Pietatem, ſi iſto more moratam tibi
Poſtulem placere, mater, mihi quo pacto praecipis?
CL. An decorum eſt aduerſari meis te praeceptis? PH. quid eſt?
CL. Hoccine eſt pietatem colere, matris imperium minuere?

2. *Vt qui expers.*] Pro, *vt quae.* Lamb. 3. *Piem.*] Colam. *Nonius.*

7. *Quae*

PH. Neque quae recte faciunt culpo; neque quae delinquunt amo.
CL. Satis dicacula es amatrix. PH. mater, is quaeſtu'ſt mihi:
Lingua poſcit, corpus quaerit, animus orat, res monet. Acid. *animus*
CL. Ego te volui caſtigare, tu mi accuſatrix ades. *hortat.*
PH. Neque edepol te accuſo, neque id me facere fas exiſtumo.
Verum ego meas queror fortunas, quom illo quem amo prohibeor.
CL. Ergo vna pars orationis de die dabitur mihi.
PH. Et meam partem loquendi, et tuam trado tibi.
Ad loquendum, atque ad tacendum tute habeas portiſculum.
Quin pol ſi repoſiui remum, ſola ego in caſteria Alii, *repoſui.*
Vbi quieſco, omnis familiae cauſa conſiſtit tibi.
CL. Quid ais tu, quam ego vnam vidi mulierem audaciſſumam?
Quoties te vetui Argyrippum filium Demaeneti
Compellare aut contrectare, colloquiue aut contui?
Quid dedit? quid deportari iuſſit ad nos? an tu tibi
Verba blanda eſſe aurum rere? dicta docta pro datis?
Vltro amas, vltro expeteſſis, vltro ad te arceſſi iubes.
Illos qui dant, eos derides: qui deludunt, deperis. Scal. *illi qui*
An te id exſpectare oportet, ſi quis promittat tibi, *dant.*
Te facturum diuitem, ſi moriatur mater ſua?
Ecaſtor nobis periculum magnum et familiae portenditur,
Dum eius exſpectamus mortem, ne nos moriamur fame.
Nunc adeo niſi mihi huc argenti affert viginti minas,
Nae ille ecaſtor hinc trudetur largus lacrumarum foras.
Hic dies ſummu'ſt apud me inopiae excuſatio. MSS. Pall. *ſummae*
PH. Patiar, ſi cibo carere me iubeas, mater mea. *eſt inopiae.*

7. *Quae delinquunt.*] id eſt, *in quibus.* vt ad parentes referatur. *Douza.*

13. *De die.*] Vult dicere: Si tu continenter ita loqueris, mihi de die ſemel duntaxat loqui licebit. *Pareus.*

15. *Ad loquendum.*] Idem dicit aliis verbis. Tu ipſa ius habeas et orationis imperandae, et ſilentii indicendi. *Taubm.* *Tute habeas portiſculam.*] *Portiſculus* non eſt hortator ipſe, vt plerique putarunt, ſed inſtrumentum hortatoris, malleus, quo ille pulſans, verbi cauſa, aeneum orbem, motum et quietem dictabat remis. Vide lib. 4. Obſeru. cap. 26. *Gronouius.*

16. *Caſteria.*] Pro *ſcaſteria.* Salmaſ. *Caſteria, locus, vbi, cum nauigatio conquieſcit, remi et gubernacula conquieſcunt.* Nonius.

17. *Cauſa conſiſtit.*] Singularis illa vocis *cauſa* ſignificatio hinc erui poteſt, cuius in Iure non obſcurus vſus eſt, cum dicimus: *rem alicui reſtituendam eſſe cum ſua cauſa*, id eſt, cum omni emolumento, quod ex re habere potuiſſet. Ita ergo, ***omnis cauſa familiae tibi conſiſtit***, eſſet, omne emolumentum, quod ex familia capis, ceſſat et impeditur. *Piſtoris.* Vel *conſiſtit tibi*, id eſt, in te ſita eſt. *Douza.* *Omnis familiae cauſa*, id eſt, omnis quaeſtus vel reditus, vnde familiam tueris, ceſſat. Vide 4. Obſeru. 26. *Gronou.*

22. *Docta.*] Scita, ex Venerum et Cupidinum arte deprompta. Facit huc illud Iuvenalis, *Concumbunt Graece.* Boxhorn.

26. *Mater ſua.*] Vt *ſuus pater*, in duodecim tabulis, et apud Cic. identidem. Terent. Hec. 4. 4. *Mater quod ſuaſit ſua, etc.* Taubm.

30. *Largus, etc.*] Nihil largiturus praeter lacrimas. *Lamb.*

31. *Hic dies, etc.*] Senſus eſt: Qui negat ſe nobis quicquam dare poſſe propter inopiam, is mihi quodammodo mortem denunciat. *Taubm.* *Hic dies ſummu'ſt apud me.*] Noſtri omnes *ſummae* vel *ſumme:* neque aliter Palatini, praeter vnum, in quo *ſummuſt* pro *ſummaſt.* Neque aliud volunt illi quam *ſumma eſt.* Sermo elegantiſſimus. *Hic dies ſumma eſt apud me inopiae excuſatio.* Hic dies eſt,

CL. Non veto ted amare, qui dant, qua amentur grafia.
PH. Quid ſi hic animus occupatu'ſt, mater, quid faciam? mone.
CL. hem!
Meum caput contemples, ſiquidem ex re conſultas tua.
PH. Etiam opilio, qui paſcit, mater, alienas oues,
Aliquam habet peculiarem, qui ſpem ſoletur ſuam.
Sine me amare vnum Argyrippum, animi cauſa, quem volo.
CL. Intro abi. nam te quidem edepol nihil eſt impudentius.
PH. Audientem dicto, mater, produxiſti filiam.

eſt, quo poſtremum haec excuſatio accipitur: vltra quem nulla talis excuſatio valet. Tempus pro re, quae in tempore. Tale in Perſa 1. 1. *Haec dies ſumma hodie eſt, mea amica ſitne libera, An ſempiternam ſeruitutem ſeruiat.* Gronouius.

34. *Occupatu'ſt.*] Scilicet amore Argyrippi. *Taubm.*

35. *Caput.*] Quod iam canum eſt. *Taubm.* In fine aetatis rebus tuis conſule, ne inops, vt ego, peruenias ad miſeram ſenectutem. *Boxhorn.* *Contemples.*] Pro, Contempleris. Vid. Agell. lib. 18. 12.

37. *Peculiarem.*] *Peculatorias oues* hoc genus indigetat *Varro*, quae nimirum ſeruis aut filiis familias ſunt in peculio.

40. *Produxiſti.*] *Producere*, educere, inſtituere. *Gl. Mſſ. Plaut. Boxhorn.*

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

LEONIDA, LIBANVS

Perfidiae laudes gratiaſque habemus merito magnas,
Quum noſtris ſycophantiis, dolis, aſtutiiſque,
Scapularum confidentia, virtute vlmorum freti   Lamb. *humerorum.*

2. *Quum noſtris ſycophantiis.*] Duo ſunt, quae adhuc locum hunc obſcurum et imperueſtigabilem fecerunt: alterum, quod τὸ *Qui* in quarto verſu (quod delent aut mutant, quum ſit in omnibus ſcriptis) reuocandum eſt ſenſu ad ſecundum: alterum defectus verbi ſubſtantiui, quod intelligitur in τοῖς *freti* et *potiti*. Sic enim euoluenda oratio: *Quum, qui aduerſum ſtimulos, laminas cruceſque compedeſque, neruos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias, inductoreſque acerrimos gnaroſque noſtri tergi (qui ſaepe in noſtras ſcapulas cicatrices indiderunt) noſtris ſycophantiis, dolis aſtutiiſque ſcapularum confidentia, virtute humerorum freti* ſumus, *eas nunc legiones, etc. potiti* ſumus: vt in Rudente 2. 4. 32. *quam ratae* eſt, quam ratae ſumus. Imitatur haud dubie priſcum ſermonem, quo ordiri apud exercitum ſolebant imperatores, quum hoſtem acie viciſſent, et militi pro concione ob operam egregie reipubl. nauatam grates agerent. Vt et in Perſa 5. 1. *Hoſtibus victis, ciuibus ſaluis, re placida, pacibus perfectis, Bello exſtincto, etc.* Placet autem Lamb. *humerorum*, quicquid repugnent. Placet *inductores*, non vt illi voluerunt a re militari, ſed ab illis, qui tectorio parietem inducunt, aut qui auro vel argento *inducere* aliquid dicuntur. Sic enim liuore caeſis inducebatur tergum. Sic in Rudente: *Fiet tibi puniceum corium, poſt atrum denuo.* Reſtat nodus in poſtremis. Omnes enim omnino Mſſ. *Hac* vel *He nunc legiones copiae*, non *eas* et *copias*. Hoc mihi ſuſpicionem facit auctorem dediſſe: *Hae nunc legiones, copiae exercituſque eorum, Vi, pugnando, periuriis, noſtri, euge, potiti.* Vt intelligatur *ſunt*. *Potiti* reſpicit poſtremum *exercitus*: et *potiti ſunt noſtri*, vt *potitus hoſtium*, qui in eorum poteſtatem deuenit. Milit. act. 2. ſc. 2. *Vi pugnandoque hominem capere certa res eſt.* Menaechm. 5. 8. *Quum ego accurro, teque eripio, vi, pugnando, ingratiis.* *Forum*, quod eſt in Mſſ. videtur factum ex *eorum*, vt et act. 4. ſc. 1. verſ. 24. Tertii tamen Voſſiani margo: *pro furum, O pro V more antiquo*: et Iunianus plane: *Hae nunc legiones, copiae, exercituſque furum.* Gudianus: *Hae nunc legiones, copie exercitus furumque.* Et ſi lubet accipere vt Terentianum, *vbi centurio eſt Sanga et manipulus furum*, per me licet. *Gronou.*

5. *Boias.*]

Qui aduorſum ſtimulos, laminas, cruceſque, compedeſque,
Neruos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias,
Indoctoreſque acerrimos, gnaroſque noſtri tergi;
Qui ſaepe ante in noſtras ſcapulas cicatrices indiderunt:
Eae nunc legiones, copiae, exercituſque eorum, *V. C. furum.*
Vi, pugnando, periuriis noſtris, euge, potiti.
Id virtute huius collegae, meaque comitate
Factum eſt. LI. qui me vir fortior eſt ad ſufferendas plagas?
LE. Edepol virtutes qui tuas nunc poſſit collaudare,
Sicut ego poſſim, quae domi duellique male feciſti.
Nae illa edepol pro merito nunc tuo memorari multa poſſunt.
Vbi fidentem fraudaueris, vbi hero infidelis fueris,
Vbi verbis conceptis ſciens libenter periuraris,
Vbi parietes perfoderis, in furto vbi ſis prehenſus,
Vbi ſaepe cauſam dixeris pendens aduerſus octo
Aſtutos, audacis viros, valentes virgatores.
LI. Fateor profecto vt praedicas, Leonida, eſſe vera.
Verum edepol nae etiam tua quoque malefacta iterari multa
Et vero poſſunt. vbi ſciens fideli infidus fueris:
Vbi prehenſus in furto ſies, et manifeſto verberatus:
Vbi periuraris: vbi ſacro manus ſis admolitus:
Vbi heris damno, moleſtiae, et dedecori ſaepe fueris:
Vbi creditum tibi quod ſit, tibi datum eſſe pernegaris:
Vbi amicae, quam amico tuo, fueris magis fidelis:
Vbi ſaepe ad languorem tua duritia dederis octo
Validos lictores, vlmeis affectos lentis virgis. *Bos. affectus.*
Num male relata eſt gratia? vt collegam collaudaui! id eſt, caeſus.
LE. Vt meque teque maxume atque ingenio noſtro decuit.
LI. Iam omitte iſta, atque hoc quod rogo reſponde. LE. rogita quod vis.
Argenti viginti minas habeſne? LE. hariolare.
Edepol ſenem Demaenetum lepidum fuiſſe nobis.
Vt aſſimulabat Sauream med eſſe, quam facete!
Nimis aegre riſum continui, vbi hoſpitem inclamauit,
Quod ſe abſente mihi fidem habere noluiſſet.
Vt memoriter me Sauream vocabat atrienſem!
LI. Mane dum. LE. quid eſt? LI. Philenium eſtne haec quae intus exit?

5. *Boias.*] Vide Capt. 4. 2.

16. *Verbis conceptis.*] Vide Pſeudol. Act. 1. 2.

19. *Aſtutos.*] Lego: *artitos*, id eſt, robuſtos: *ars* enim prima ſua origine robur corporis ac fortitudinem deſignauit.

21. *Iterari*] Memorari, antique. *Taubm.*

22. *Fideli.*] Qui tibi fidebat. *Idem.*

29. *Vlmeis affectos, etc.*] Ita MS. Cam. et vett. codd. inſtructos flexilibus virgis. *Taubm.*

31. *Ingenio noſtro decuit.*] Lego: *ingenium noſtrum decuit*; niſi ſit metalepſis, *decuit*, pro, dignum fuit, vt *meque teque* ſint ablatiui caſus. *Douza.*

34. *Edepol.*] *Edepol* cum Infinitiuo: ſicut *ſcilicet*, *fortaſſis*, *nimirum*. Palm.

36 *Inclamauit.*] *Conuiciis et maledictis inſectatus eſt.* Feſtus.

38. *Memoriter.*] Id eſt, *memoriter facere*, vt nec compacto et compoſito, nec tanquam praemeditatus, ſed ex tempore dicere facereque videaris. *Memoriter*, id eſt, prompte. *Boxhorn.*

Atque Argytippus vna. LE. opprime os: is eſt. etiam ſubauſcultemus.
Lacrumantem lacinia tenet lacrumans. quidnam eſſe dicam?
Tacite auſcultemus. LI. attate! modo hercle in mentem venit. Boxhorn. *Tace tu.*
Nimis vellem habere perticam. LE. quoi rei? LI. qui verberarem
Aſinos, ſi forte occeperint clamare hinc ex crumina.

41. *Lacinia.*] Limbo veſtis, vel ora. *Gl. Mſſ. Pl. Boxborn.* Vide Turneb. l. 21. 14.

44. *Aſinos.*] Vrbane, viginti minas pro aſinis acceptas, vocat *aſinos*. Taubm.

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA

ARGYRIPPVS, PHILENIVM, LIBANVS, LEONIDA

CVR me retentas? PH. quia tui amans abeuntis egeo.
AR. Vale. PH. aliquanto amplius valerem, ſi hic maneres. Grut. *ab, quanto amplius.*
AR. Salue. PH. ſaluere me iubes, quoi tu abiens affers morbum.
AR. Mater ſupremum mihi tua dixit, domum ire iuſſit.
PH. Acerbum funus filiae faciet, ſi te carendum eſt.
LI. Homo hercle hinc excluſu'ſt foras. LE. ita res eſt. AR. mitte quaeſo. Lamb. *extruſu'ſt.*
PH. Quo nunc abis? quin tu hic manes? AR. nox ſi voles manebo.
LI. Audin' hunc? opera vt largus eſt nocturna. nunc enim eſt
Negotioſus interdius. videlicet Solonem,

4. *Mater ſupremum mibi tua dixit.*] Vere Turnebus *ſupremam*, quicquid oggannient. Varro lib. 5. de LL. *Suprema ſummum dici. id a ſuperrimo. hoc tempus 12. tabulae dicunt eſſe occaſum ſolis: ſed poſtea lex Plaetoria id quoque tempus iubet eſſe ſupremum, quo praetor in comitio Supremam pronuntiauit populo.* Intellige per praeconem: aut certe legendum, *quo praeco.* Plinius lib. 7. cap. 60. 12. *tabb. ortus tantum et occaſus nominantur: poſt aliquot annos adiectus et meridies, accenſo conſulum id pronuntiante, cum a Curia inter Roſtra et Graecoſtaſin proſpexiſſet ſolem: a columna Maenia ad carcerem incliuato ſidere ſupremam pronuntiabat.* Videtur ſcripſiſſe Plinius: *vt a columna.* Cenſorinus de die natali: *Inde de meridie: binc ſuprema; quanquam plurimi ſupremam poſt occaſum ſolis eſſe exiſtimant, quia eſt in duodecim tabulis ſcriptum: Sol. occaſus. ſuprema.* Donatus in Phormionis act. 1. ſc. 4. *Ilicet per συγκοπήν. Sic iudices de conſilio dimittebantur ſuprema dicta, quum praeco pronunciaſſet, Ilicet.* Gloſſarium Latinoſaxonicum Aelfrici editum doctiſſimo Somneto: *Suprema, Ofernon odde gelotekdag.* Quin idem vocabulum reſtituendum Iuſtino cenſeo. lib. 31. 2. *Quum tota die in oculis principum legatique Romani in foro Carthaginienſium obuerſatus in ſupremam fuiſſet.* Vtcumque omnes libri *in ſupremum.* Et ſuprema dicta foro excedebant, domum ibant. At, inquiunt, ſequitur, *Acerbum funus filiae faciet.* At, ὦ πέπονες, vter domum ire iubetur, qui moeſta ſupremum voce cietur, an quibus ſuprema dicta eſt? Illic quidem cui *ſupremum dicitur*, (vt vos interpretamini, ego Latino vſu id receptum non puto) forte portatur in vrna et quidem in agrum, vbi ſepulcro effatus locus: nequaquam vero it domum. dein *acerbum funus filiae faciet*, eſt, filiam immaturam efferet. De ſe hoc dicit Phroneſium, non de Argyrippo. *Gronouius.*

7. *Nox.*] Id eſt, *noctu.* Nam adoleſcentem aliquid de nocte dixiſſe, patet ſtatim ex ſequenti verſu. *Lipſ.*

9. *Negotioſus.*] Interdiu eſt occupatus in conſcribendis legibus: noctu tantum vacat.

Leges vt conſcribat, quibus ſe populus teneat. gerrae.
Qui ſeſe parere apparent huius legibus, profecto
Nunquam bonae frugi ſient, dies noctesque potent.
LE. Nae iſte hercle ab iſta non pedem diſcedat, ſi liceſſit,
Qui nunc feſtinat, atque ab hac minatur ſeſe abire.
LI. Sermoni iam finem face tuo: huius ſermonem accipiam.
AR. Vale. PH. quo properas? AR. bene vale: apud Orcum te videbo:
Nam equidem me, iam quantum poteſt, a vita abiudicabo.
PH. Cur tu, obſecro, immerito meo me morti dedere optas?
AR. Ego te? quam ſi intellegam deficere vita, iam ipſe
Vitam meam tibi largiar, et de mea ad tuam addam.
PH. Cur ergo minitaris tibi te vitam eſſe amiſſurum?
Nam quid me facturam putas, ſi iſtuc quod dicis, faxis?
Mihi certum eſt, efficere in me omnia eadem quae tu in te faxis.
AR. O melle dulci dulcior mihi tu es. PH. certe enim tu vita es
Mihi. complectere. AR. facio lubens. PH. vtinam ſic efferamur!
LE. O Libane, VT MISER eſt homo qui amat! LI. imo hercle vero,
Qui pendet, multo eſt miſerior. LE. ſcio, qui periculum feci.
Cicumſiſtamus: alter hinc, hinc alter appellemus.
LI. Here, ſalue. ſed num fumus eſt haec mulier, quam amplexare?
AR. Qui dum? LI. quia oculi ſunt tibi lacrimantes, eo rogaui.
AR. Patronus qui vobis fuit futurus, perdidiſtis.
LI. Equidem hercle nullum perdidi: ideo, quia nunquam vllum habui.
LE. Philenium, ſalue. PH. dabunt di, quae velitis, vobis.
LI. Noctem tuam et vini cadum velim, ſi optata fiant.
AR. Verbum caue faxis, verbero. LI. tibi equidem, non mihi opto.
AR. Tum tu igitur loquere quod lubet. LI. hunc hercle verberare.
LE Quiſnam iſtuc accredat tibi, cinaede calamiſtrate?
Tun' verberes, qui pro cibo habeas te verberari?

vacat. Ironia eſt. *Lamb.* *Videlicet Solon eſt.*] Indignor, quandoque hic tardus celerem Pareus occupauit Gruterum. Plerique MSS. vt fatetur ipſe: *Solonem.* Et ſic loquebantur. Vide 3. obſeruat. 9. *Gronouius.*

10. *Gerrae.*] Hic *gerrae* non ſunt nugae et affaniae, ſed *gerrones.* Gloſſarium, *Gerra, ὀδαμινός.* et ita veteres accepiſſe, praeter hunc locum, probat ab hac compoſita vox, *congerrae.* Lucilius:

Tapullam rident legem congerrae Opimi.
Qui verſus verbis Plauti illuſtrandis aptiſſimus eſt. nam iiſdem de legibus conuiviorum agit hic Plautus: quas ita ab Argyrippo ait remiſſe et prolixe ſcriptum iri, vt gerrae ſiue compotores, qui iis parituri ſint, noctes et dies ebrii ſint futuri. *I. Gul.*

17. *Abiudicabo.*] Separabo. Tralatio a iudicum ſententiis, qui reos a vita abiudicant, et morti adiudicant. *Longol*

19. *Deficere*] Hoc genere loquendi in magni amoris ſignificatione veteres vſi ſunt. Seneca: *Dicere ſolent eis, quos validiſſime diligunt, paratos ſe partem annorum ſuorum dare.* Muret.

24. *Dulci dulcior.*] Carpunt hic quidam poëtam, quaſi per pleonaſmum adiecerit, *dulci*, verum ſciant ex auctoribus, *mella* quoque amara pluribus in regionibus eſſe. *Longol.*

29. *Sed num.*] Vſitatum eſt Plauto, poſt ſalutationem ſtatim per particulam *ſed*, aliud aliquid ſubiungere. *Piſtor.* *Fumus*] Quia *fumus* lacrimas commouet. *Pareus.*

36. *Verberare.*] Sc. lubet, velim. *Lambinus.*

AR. Vt veſtrae fortunae meis praecedunt, Libane, longe,
Qui hodie nunquam ad veſperum viuam! LI. quapropter quaeſo?
AR. Quia ego hanc amo, et haec me amat: huic quod ego dem, nuſquam quicquam eſt.
Hinc med amantem ex aedibus delegit huius mater.
Argenti viginti minae me ad mortem appulerunt,
Quas hodie adoleſcens Diabolus ipſi daturus dixit:
Vt hanc ne quoquam mitteret, niſi ad ſe hunc annum totum.
Videtin' viginti minae quid pollent, quidue poſſunt?
Ille, qui illas perdit, ſaluus eſt: ego, qui non perdo, pereo.
LI. Iam dedit argentum? AR. non dedit. LI. bono animo es, ne formida.
LE. Secede huc: Libane, te volo. LI. ſi quid vis. AR. obſecro vos,
Eadem iſtac opera ſuauius eſt complexos fabulari.
LI. Non omnia eadem aeque omnibus, here, ſuauia eſſe ſcito:
Vobis eſt ſuaue amantibus complexos fabulari:
Ego complexum huius nihil moror. LE. meum autem haec aſpernatur.
Proinde iſtud facias ipſe, quod faciamus, nobis ſuades.
AR. Ego vero, et quidem edepol lubens. interea, ſi videtur,
Concedite iſtuc. LE. vin' herum deludi? LI. dignu'ſt ſane.
LE. Vin' faciam vt me Philenium praeſente hoc amplexetur?
LI. Cupio hercle. LE. ſequere hac. AR. ecquid eſt ſalutis? ſatis locuti.
LE. Auſcultate, atque operam date, et mea dicta deuorate.
Primum omnium ſeruos tuos nos eſſe non negamus:
Sed ſi tibi viginti minae argenti proferentur,
Quo nos vocabis nomine? AR. libertos. LE. non patronos?
AR. Id potius. LE. viginti minae hic inſunt in crumina.
Has ego, ſi vis, tibi dabo. AR. di te ſeruaſſint ſemper,
Cuſtos herilis, decus populi, theſaurus copiarum, Longol. *corporis.*
Salus interioris hominis, amoriſque imperator.

42. *Delegit.*] *Deligere et diligere* ſignificant diſtractionem et diuiſionem. *Non.*

50. *Complexos.*] Scil. vos. Hoc eo dixit, quod collatis capitibus colloquebantur. *Lamb.*

53. *Huius.*] Scil. Leonidae. *Haec aſpernatur.*] Seruiliter penitus et irriſiue, culpam et cauſam ſeparationis ſuae in Philenium retorquet. Et non video, quo modo non argute dicat ſeruus: hunc Leonidam non libet amplexari, illam tuam Philenium non licet. *Camer.*

59. *Auſcultate, etc. deuorate.*] Poenulo: *Orationem aures deuorant, etc.* Meurſius emendat: *auſcultato atque op. dato et m. d. deuorato.* Quia ad vnum Argyrippum ei ſermo ſit. *Taubm.*

63. *Crumina.*] *Bulga. Eſt folliculus omnis, quam et cruminam veteres appellarunt: et eſt ſacculus e brachio pendens.* Nonius.

65. *Cuſtos herilis.*] Id eſt, heri. Ita Varro Attacinus: *Humano maior Cato*, id eſt, homine. *Ritterſhuſ.*

66. *Salus interioris.*] Subeſſe aliud puto quam vulgus Commentatorum tractat. Videtur enim mihi Poëta ſignificaſſe vim amoris, qui *interiora corporis* vſque ad oſſa depaſcere dicitur. *Longol.* Boxhornius legendum putat; *Salus imperatoris, domini amoriſque imperator.* Salue tu, cui ſalutem ſuam imperator tuus, id eſt, dominus, debet: tu ſalue, qui in dominum ac domini amores omne imperium iam potes exercere. Herus alibi *rex*, hic *imperator*, a Plauto appellatur.

70. *Ego*

Hic pone, hic iſtam colloca cruminam in collo plane.
LE. Nolo ego te, qui herus ſis mihi, onus iſtuc ſuſtinere.
AR. Quin tu labore liberas te, atque iſtam imponis in me.
LE. Ego baiulabo: tu, vt decet dominum, ante me ito inanis.
AR. Quid nunc? quid eſt? quin tradis huc cruminam preſſatum herum?
LE. Hanc, cui daturus hanc, iube petere atque orare mecum.
Nam iſtuc procliue eſt, quod iubes, me plane collocare.
PH. Da meus ocellus, mea roſa, mi anime, da mea voluptas,
Leonida, argentum mihi; ne nos deiunge amantis.
LE. Dic igitur me tuum paſſerculum, gallinam, coturnicem,
Agnellum: hoedillum me tuum dic eſſe, vel vitellum:
Prehende auriculis, compara labella cum labellis.
AR. Ten' oſculetur, verbero? LE. quam vero indignum viſum eſt!
Atqui pol hodie non feres, ni genua confricantur.
AR. QVIDVIS egeſtas imperat: fricentur. da nunc quod oro.
PH. Age, mi Leonida, obſecro fer amanti hero ſalutem.
Redime iſtoc beneficio te ab hoc, et tibi eme hunc iſto argento.
LE. Nimis bella es atque amabilis: et ſi hoc eſſet meum, hodie
Nunquam me orares quin darem: illum te orare meliu'ſt. Alii, *morarer*.
Illic hanc mihi ſeruandam dedit. i ſane, bella, belle.
Cape hoc ſis, Libane. AR. furcifer, etiam me deluſiſti?
LE. Nunquam hercle facerem, genua ni tam nequiter fricares.
Ageſis tu in partem nunc iam hunc delude, atque amplexare hanc.
LI. Taceas, me ſpectes. AR. quin ad hunc Philenium aggredimur,
Virum quidem pol optumum, et non ſimilem furis huius.
LI. Inambulandum eſt: nunc mihi viciſſim ſupplicabunt.
AR. Quaeſo hercle, Libane, ſis herum tuis factis ſoſpitari,

70. *Ego baiulabo.*] *Baiulare* dicuntur, qui corpore proprio ferunt. *Caius* lib. 3. ad leg. 12. tab. *Ferri dicimus, quae quis ſuo corpore baiulat: Portari ea quae quis iumento ſecum ducit: Agi ea, quae animalia ſunt.* Stevvech.

71. *Cruminam preſſatum herum.*] Haerent hic interpretes. Et mihi quoque haerenti legendum videtur vel, *preſſuram herum*; vel, *i prae, ante herum*; id eſt; perſonam mutemus, tu ante me ito inanis, vt dominus, ego ſequar te, vt ſeruus, cum crumena. *I prae*, diſertim habet noſter Mſ. *Boxborn*. Sed Meurſius leg. *aere preſſatum*, id eſt, effertam nummis et diſtentam.

72. *Hanc.*] Scil. Philenium. *Hanc.*] Scil. crumenam. *Mecum.*] Pro me. *Douz.*

73. *Procliue.*] Vult dicere: Quin tu potius Philenium mecum agere iubes, cui daturus ſum, quae a me impetrabit. Nam eo iamdudum propendet ac fertur, quod tu in te tanquam in locum planum collocari volebas. *Piſtor.*

78. *Prehende auriculis.*] Solebant ſic veteres oſculari, vt prehenſis eius, quam cariſſimam habebant, auribus, oſcula libarent. *Scalig.*

80. *Ni genua.*] Id eſt, niſi mihi genua attrectans ſupplicaueris. *Douz.*

81. *Quiduis egeſtas imp.*] Excuſat ſe dominus, et dicit: Fricabo igitur ſerui mei genua, cum egeſtas fas iuxta atque nefas imperare ſoleat. *Taubm.*

89. *In partem.*] Pro tua parte. κατὰ μέρος. *Boſius.*

92. *Supplicabunt.*] Argyrippus et Philenium.

93. *Sis herum.*] Fruſtra verſat ſe Lambinus: cum omnia ſint plana, ſi *ſis* pro *ſi vis* accipiamus, hoc ſenſu: Si vis comitati tuae ſalutem acceptum feram, trade huc mihi quas habes 20. minas. *Taubm.*

Da mihi iſtas viginti minas. vides me amantem egere.
LI. Videbitur, factum volo, redito huc conticinio.
Nunc iſtanc tantiſper iube ſis petere atque orare mecum.
PH. Amandone exorarier vis te, an oſculando?
LI. Enimuero vtrumque. PH. ego obſecro te, et tu vtrunque noſtrum ſerua.
AR O Libane, mi patrone, mihi trade iſtuc. LI. magis decorum'ſt,
Liberum potius, quam patronum, onus in via portare.
PH Mi Libane, ocellus aureus, donum decuſque amoris,
Amabo, faciam quod voles, da iſtuc argentum nobis.
LI. Dic igitur me anaticulam, columbam, vel catellum,
Hirundinem, monedulam, paſſerculum, putillum,
Fac proſerpentem beſtiam me, duplicem vt habeam linguam.
Circumdatoque me brachiis: meum collum circumplecte.
AR. Ten' complectatur, carnufex? LI. quam vero indignus videor!
Ne iſtuc nequicquam dixeris tam indignum dictum in me:
Vehes pol hodie me, ſiquidem hoc argentum ferre ſperes.
AR. Ten' ego veham? LI. tun' hoc feras argentum hinc aliter a me?
AR. Perii hercle! ſi verum quidem eſt decorum, herum vehere ſeruom,
Inſcende. LI. ſic iſti ſolent ſuperbi ſubdomari.
Aſta igitur, vt conſuetus es puer olim. ſcin' vt dicam?
Hem ſic. abi: laudo. nec te equo magis eſt equus vllus ſapiens.
AR. Inſcende actutum. LI. ego fecero. hem! quid iſtuc eſt? vt tu incedis!
Demam hercle iam de ordeo, tolutim ni badizas!
AR. Amabo, Libane, iam ſat eſt. LI. nunquam hercle hodie exorabis.

95. *Conticinio.*] *Conticinium*, prima pars noctis, ſecunda vigilia, νυκτὸς ἀρχή. *Taubm.*

101. *Ocellus aureus.*] Coniunxit duas res omnium cariſſimas, *oculum* et *aurum*, Taubm.

103. *Anaticulam, etc.*] Ideo hae aues hic commemorantur, tanquam delicatae, quia iſtae et aliae id genus pueris patriciis in deliciis erant. *Lamb.*

104. *Putillum.*] *Potus*, ſeu *putus*, ὑποκόρισμα nutricum eſt. Laſciuia ineſt, vt et in vſu vocis, ita et in etymo. Ergo laſciuia in Graecis nutricibus. παρὰ τὴν πόσθην pueros ποσθωνας vocare. eadem et in Romanis a puta *putos* ſeu *potos*. vnde et hodie pars in muliere, quae honeſte nominari non poteſt, vulgo in Italia eo nomine nota eſt. *Scalig.*

105. *Fac proſerpentem.*] Compone linguam tuam cum mea inter oſculandum, vt ſimilis fiam ſerpenti: cui Plinius biſulcam linguam tribuit. *Pareus.*

111. *Perii.*] E Mſſ. Busbequii, huc colloco talem verſum:

Perii. illic habebit flocco iam homo lumbos meos. I. Gul.

Si verum quidem.] Nihil mutandum. Senſus eſt; ſi verum eſt, decorum eſſe, vt herus ſeruum vehat. *Boxborn.* Non vidit *verum* hoc loco ſignificare *aequum* ſeu *iuſtum*, quod ter quater apud Terentium, et cui ignotum illud Horatii eſt? *Metiri ſe quemque ſuo modulo ac pede verum eſt.* *Verum* ibi pro *aequum* ſeu *iuſtum* poſitum fuit. Neque pauca apud Graecos ſunt exempla huius ſignificationis in voce ἔτυμος, quae et *verum* et *aequum* notat. *Tan. Faber.*

113. *Conſuetus.*] Palmerios genus libidinis notat, quod *Equus* nominabatur. *Colero* tamen hic nihil obſceni. Vult, vt quadrupes fiat: quo modo pueri tenelli ſolent graſſari. *Boxborn.*

114. *Hem ſic, abi.*] Exclamatio laudantis eſt, *abi*, non diſcedere iubentis inclamatio. Vide Truc. act. 2. 1. *Taubm.*

116. *Tolutim, etc.*] Quaſi *volutim et glomeratim*. Verbo *badizas* bis idem dicit:

Nam iam calcari quadrupedem agitabo aduorſum cliuum,
Poſtea ad piſtores dabo, vt ibi cruciere currens.
Aſta, vt deſcendam nunc iam in procliui, quanquam nequam es.
AR. Quid nunc? quoniam ambo, vt eſt libitum, nos ambo deluſiſtis,
Datiſne argentum? LI. ſiquidem mihi ſtatuam et aram ſtatuis,
Atque vt Deo mihi hic immolas bouem: nam ego tibi Salus ſum.
LE. Etiam tu, here, iſtunc amoues abs te, atque ipſe me aggredire? *Acid. aggredere?*
Atque illa ſibi quae hic iuſſerat, mihi ſtatuis, ſupplicaſque?
AR. Quem te autem Deum nominem? LE. Fortunam, atque Obſequentem.
AR. Iam iſtoc es melior. LI. an quid eſt olim homini ſalute melius?
AR. Licet laudem Fortunam, tamen, vt ne Salutem culpem.
PH. Ecaſtor ambae ſunt bonae. AR. ſciam vbi boni quid dederint.
LE. Opta id, quod, vt contingat, tibi vis. AR. quid ſi optaro? LE. eueniet.
AR. Opto annum hunc perpetuum mihi huius operas. LE. impetraſti.
AR. Ain' vero? LE. certe, inquam. LI. ad me adi viciſſim, atque experire.
Exopta id quod vis maxume tibi euenire, fiet.
AR. Quid ego aliud exoptem amplius, niſi illud cuius inopia'ſt?
Viginti argenti commodas minas, huius quas dem matri.
LI. Dabuntur: animo ſis bono face: exoptata obtingent.
AR. VT CONSVEVERE, homines Salus fruſtratur et Fortuna.
LE. Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.
LI. Ego pes fui. AR. quin nec caput, nec pes ſermonum apparet.
Nec quid dicatis, nec me cur ludatis ſcire poſſum.
LI. Satis iam deluſum cenſeo: nunc rem, vt eſt, eloquamur.
Animum, Argyrippe, aduorte ſis! pater nos ferre hoc iuſſit
Argentum ad te. AR. vt tempore oportuneque attuliſtis!
LI. Hic inerunt viginti minae bonae, mala opera partae:
Has tibi nos pactis legibus dare iuſſit. AR. quid id eſt quaeſo?
LI. Noctem huius et coenam ſibi vt dares. AR. iube aduenire quaeſo.

cit: nam *βαδίζειν*, proptium gradatii ac tolutarii equi. Gloſſae *βαδιστής*, *Tolutarius*. Nonius. Mercerus.

118. *Quadrupedem, etc.*] Id eſt, contra aſcenſum, in quo laborat equus. *Salmaſius.*

124. *Etiam.*] Pro *quin.* Douz. *Aggredire* pro aggrederis.

126. *Fortunam, atque Obſequentem.*] Seruus vocari ſe *Fortunam* vult, et quidem, quia obſequebatur amori et voluntati heri ſui, cognomento *Obſequentem.* Colebatur autem *Fortuna Obſequens* Romae, eoque alluſum eſt. *Lipſ.*

128. *Tamen, vt ne Salutem culpem.*] Ita mihi laudare Fortunam licet, vt tamen Salutem non vituperem. *Lamb.*

131. *Operas.*] Id eſt, Philenii noctes. *Lamb.*

135. *Commodas minas.*] Iuſti ponderis, non adulterinas. *Douz.* Vide Mercat. 2. 3.

136. *Face.*] Pignus in omnes fortunas meas dare paratus ſum, Plautum ſcripſiſſe, *Faciem expot.* Veteres *faciem, dicem*; pro *faciam, dicam*, ſcripſiſſe, auctor eſt et Quintil. *Lipſ.*

138. *Caput.*] *Caput, origo et ſumma vnius cuiuſque rei eſt.* Donat. Dux, ſignifet.

139. *Pes.*] Iocus. *Pes, quoduis fundamentum.* Scalig.

146. *Noctem huius, etc.*] Hic verum eſt, quod ait Lucilius lib. 28. *In medium Chremes, in ſummum ire Demaenetus.* q. d.

Meritiſſumo eius quae volet faciemus, qui hoſce amores
Noſtros diſpulſos compulit. LE. patieris, Argyrippe,
Patrem hanc amplexari tuum? AR. haec facile faciet vt patiar.
Leonida, curre obſecro; patrem huc orato vt veniat.
LI. Iamdudum eſt intus. AR. hac quidem non venit. LI. angiporto
Illac per hortum circuit clam, ne quis ſe videret
Huc ire familiarium. ne vxor reſciſcat, metuit.
De argento, ſi mater tua ſciat vt ſit factum. AR. heia!
Benedicite. ite intro cito. valete. LE. et vos amate.

Chremes ille in filio indulgendo medium tenuit: Demaenetus Plauti medium excelſit. *Lipſ.*

148. *Diſpulſos compulit.*] Bella antitheſis. Cic. ad Attic. *Quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quae diſpulſae ſui generis ſequuntur greges.* Taubm.

149. *Haec facile.*] Scil. *crumina*, δεικτικῶς. nam manu eam identidem tractabat ac vibrabat. *Douz.*

155. *Heia! benedicite.*] Cum Libanus aliquid mali ominis eſſet additurus, interpellans Argyrippus, *Eia*, inquit, εὐφημεῖτε. Sic enim ſolebant veteres mala omina vitare et auerſari. *Lamb.*

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

DIABOLVS, PARASITVS

Agedum, iſtum oſtende quem conſcripſti ſyngraphum
Inter me et amicam et lenam: leges perlege.
Nam tu Poëta es prorſus ad eam rem vnicus.
PA. Horreſcet faxo lena, leges quum audiet.
DI. Age quaeſo, mi, hercle, translege. PA. audin'? DI. audio.
PA. Diabolus Glauci filius Cleaeretae
Lenae dedit dono argenti viginti minas,
Philenium vt ſecum eſſet noctes et dies
Hunc annum totum. DI. neque cum quiquam alio quidem.
PA. Addone? DI. adde: et ſcribas, vide, plane et probe.
PA. Alienum hominem intromittat neminem.
Quod illa aut amicum aut patronum. DI. neminem.
PA. Aut quod illa amicae ſuae amatorem praedicet.
Fores occluſae omnibus ſient, niſi tibi.
In foribus ſcribat, OCCVPATAM ESSE SE.
Aut quod illa dicat peregre allatam epiſtolam,
Ne epiſtola quidem vlla ſit in aedibus,

1. *Syngraphum.*] *Chirographum* eſt privata ſcriptura, manu cuiuſque ſubſcripta. *Syngraphum* quod ſimul plures ſubſcripſerunt. in illo, tantum quae geſta ſunt, continentur, in hoc etiam pactiones veniunt, vt in hoc noſtri. *Auſ. Popma.*

3. *Vnicus.*] *Vnicum* veteribus video idem ſonare ac valere, quod egregium, praeclarum, ac ſingulare. *Giſan.*

5. *Mi hercle.*] Grutero non ſatisfacit illud *hercle.* mutatum ibat in *haſce*, aut *clare*, aut aliud quid. *Taubm.*

12. *Quod illa.*] De antiqua hac locutione, vide not. Milit. 2. 2.

15. *Occupatam eſſe ſe.*] Veteres Codices hunc verſum interſerunt:

Patrem hanc amplexari tuum. DI. *haec facile faciet vt patiar.* PA.

18. *Nec*

Nec cerata adeo tabula. et ſi qua inutilis
Picturæ ſit, eam vendat ni quatriduo
Abalienarit, quo abs te argentum acceperit,
Tuus arbitratus ſit, comburas, ſi velis.
Ne illi ſit cera, vbi facere poſſit literas.
Vocet conuiuam neminem illa; tu voces.
Ad eorum ne quem oculos adiiciat ſuos.
Si quem alium aſpexit, caeca continuo ſiet.
Tecum vna poſtea aeque pocula potitet.
Abs ted accipiat, tibi propinet, tu bibas.
Ne illa minus, aut plus quam tu, ſapiat. DI. ſatis placet.
PA. Suſpiciones omnes abs ſe ſegreget,
Neque illaec vlli pede pedem homini premat.
Cum ſurgat, neque in lectum inſcendat proximum,
Neque cum deſcendat, inde det cuiquam manum.
Spectandum ne cui annulum det, neque roget.
Talos ne cuiquam homini admoueat, niſi tibi.
Cum iaciat, Te, ne dicat: nomen nominet. Meurſ. *tene, dicat.*
Deam inuocet ſibi, quam lubebit, propitiam,
Deum nullum. ſi magis religioſa fuerit,
Tibi dicat, tu pro illa ores, vt ſit propitius.
Neque illa vlli homini nutet, nictet, annuat;
Poſt, ſi lucerna extincta eſt, ne quid ſui
Membri commoueat quicquam in tenebris. DI. optumum eſt:
Ita ſcilicet facturam: verum in cubiculo
Deme iſtuc: equidem illam moueri geſtio.
Nolo habere illam cauſam, et votitam dicere.

18. *Nec cerata, etc.*] Iconicum haud dubie ex cera picturae genus intelligit, imagineſque, ac neſcio quae Deorum ſimulacra, aut eorum etiam, quos caros habebant ſibi, vultus repraeſentantia. *Douza.*

19. *Inutilis pictura.*] Ea eſt, quae eſſet mali exempli; quae ἐλκυστικόν τι contineret ad libidines excitandas, vel vt peccaret accuſatius. Qualis illa Terent. Eunuch. *Pareus.*

22. *Ne illi cera.*] Ne illa pictura inutilis materiam ſcortillo ſuppeditet, vnde tantum cerae abradat ſubdola, in qua litteras clanculum ad amatotem perſcribat. *Douza.*

24. *Ad eorum.*] In omnibus Mſſ. extat *ſorum.* idque puto deinde degeneraſſe in *ſorum*, cum potius debuiſſet in *eorum.* veteri enim ſcriptura *E* parum diſtat ab *F.* Gruter.

26. *Tecum vna poſtea.*] Malim,

Tecum vna poſcat: aeque pocula potitet, etc.

Multa ſunt, in quibus delitias ſibi faciunt amantes in potu. Simul poſcere: ſimul bibere: inuicem ſibi porrigere: propinare, et haec talia. *Piſtor.*

37. *Si magis religioſa.*] Si plus nimio religioſa fuerit, vt putet non tantum deas foeminas; ſed et deos mares ſibi inuocandos et propitiandos, ne ipſa faciat, ſed te vicarium ſupponat. *Lamb.*

39. *Nutet, nictet, annuat.*] *Nutare* capitis: *Nictare* oculorum; *Annuere* narium, labiorum, ſuperciliorum ſignificantiam eſſe, decreuerunt veteres. Per ſigna autem locutos olim amantes, notum eſt. *Ouid.* I. de Arte:

Nil opus eſt digitis, per quos arcana loquaris:
Nec tibi per notas accipienda nota eſt.

Taubm.

44. *Nolo habere illam cauſam.*] Nolo habere illam hunc praetextum, cur non moueatur συνθεσιασμῷ: vt dicat, ſe *votitam*, id eſt, religione aliqua prohibitam. *Nonius.*

PA. Scio, captiones metuis. DI. verum. PA. ergo, vt iubes,
Tollam. DI. quidni? PA. audi reliqua. DI. loquere, audio.
PA. Neque vllum verbum faciat perplexabile.
Neque vlla lingua ſciat loqui niſi Attica.
Forte ſi tuſſire occoepſit, ne ſic tuſſiat,
Vt cuiquam linguam in tuſſiendo proferat.
Quod illa autem ſimulet, quaſi grauedo profluat,
Hoc ne ſic faciat: tu labellum abſtergeas
Potius, quàm cuiquam ſauium faciat palam.
Nec mater lena ad vinum accedat interim,
Nec vlli verbo male dicat. ſi dixerit,
Haec multa ei eſto, vino viginti dies
Vt careat. DI. pulchre ſcripſti: ſcitum ſyngraphum!
PA. Tum ſi coronas, ſerta, vnguenta iuſſerit
Ancillam ferre Veneri aut Cupidini,
Tuus ſeruus ſeruet, Venerine eas det, an viro.
Si forte pure velle habere dixerit,
Tot noctes reddat ſpurcas, quot puras habuerit:
Haec ſunt non nugae: non enim mortualia.
DI. Placent profecto leges. ſequere intro. PA. ſequor.

47. *Faciat perplexabile.*] Id eſt, *figuratum, quod aliud audiatur, aliud ſentiatur.* Nonius.

50. *Tuſſiendo proferat.*] Ne lingua prolata videatur aliquem ad baſiandum inuitate. *Lamb.*

53. *Sauium.*] *Sauium*, hic longe diuerſum a communi vſu ſignificare autumo; et *ſaliuam* expono, quam ſuſpicioſus amator aliorum oculis prodi aut palam fieri non vult. *Douza.*

54. *Ad vinum.*] Id eſt, ad menſam: ad pocula. *Lamb.*

59. *Veneri aut.*] Vt militares exauctorati arma ſua ad *Martis*, gladiatores rude donati ad *Herculis* ponebant: ita arbitror et Comeſſatores, et Puellas etiam illas quae Veneri militarent, languidas corollas demptas ſuo capiti, deo cuipiam in munus dediſſe. Hoc quoque ſeruaſſe meretriculas puto, vt quoties penſum abſoluiſſent, aut vt *Propert.* loquitur, quot itinera nocte vna confeciſſent, tot corollas ludicro cuipiam et minorum gentium deo donarent, puta *Trepballo*, *Marſyae*, *Hermae*, talibus. *Lipſius.*

60. *Seruet.*] Id eſt, obſeruet. *Viro.*] Alicui amatori. *Lamb.*

61. *Si forte pure.*] In *Caſto* aut *Peruigilio Iſidis* votiuas decem noctes matronis et meretricibus ſecubandum erat: neque aliter rem diuinam facere ſine piaculo poterant. id Latini *Pure habere*, Graeci *ἁγνεύειν*, *ἁγνῶς ἔχειν* dicebant. *Douza.*

62. *Tot noctes reddat ſpurcas.*] Tot noctes tecum cubet; quot abs te ſeorſum cubuerit. *Taubm.*

63. *Non nugae.*] *Nugae*, et *mortualia*, vocantur carmina praeficarum. *Scaliger.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

DIABOLVS, PARASITVS

Sequere hac: egon' haec patiar? aut taceam? emori
Me malim, quam haec non eius vxori indicem.

1. *Sequere, etc.*] Non conuenit vt ſtatim atque leges legerunt, exieruntque e ſcena, nullo ſpatio interiecto, prodeant rurſus in ſcenam cognita pactione Argyrippi. Ergo hinc fit exordium actus quinti. quippe dum canunt tibicines, ſatis temporis

Ain' tu? apud amicam munus adoleſcentuli
Fungare? vxori excuſes te, et dicas ſenem?
Praeripias ſcortum amanti, atque argentum obiícias
Lenae? ſuppiles clam domi vxorem tuam?
Suſpendas potius me, quam tacita tu haec auferas.
Iam quidem, hercle, ad illam hinc ibo, quam tu propediem,
Niſi quidem illa ante occupaſſit te, effliges ſcio,
Luxuriae ſumtus ſuppeditare vt poſſies.
PA. Ego ſic faciendum cenſeo. me honeſtiu'ſt,
Quam te, palam hanc rem facere, ne illa exiſtumet
Amoris cauſa percitum id feciſſe te,
Magis quam ſua cauſa. DI. at pol qui dixti rectius.
Tu ergo fac vt illi turbas, lites concias,
Cum ſuo ſibi gnato vnam ad amicam de die — Lipſ. *vna.*
Potare, illam expilare iam. PA. ne me mone. — I. Gul. *clam.*
Ego iſtuc curabo. DI. at ego te opperiar domi.

temporis fuit adoleſcenti ac paraſito, vt reſciſcerent eam pactionem, de qua queſti in ſcena, excedunt; et tum aperitur ſiparium, vt decumbentes aſpici poſſint a populo. *Mercerus.*

3. *Ain' tu?*] Scil. talia debere diſſimulari? *Stephan.*

5. *Amanti.*] Argyrippo, vel potius mihi. *Lamb.*

7. *Tacita, etc.*] Quam haec a me taceantur. *Taubm.* De hoc genere loquendi, tacitum ferre ab aliquo, vide ad Livium lib. 1. 50. *Gronovius.*

9. *Effliges, etc.*] *Senſus eſt:* Tu quidem vxorem tuam nimis parcam, certo ſcio, occides tandem, vt ſumtus ad luxuriam habere poſſis: niſi illa te praeuenit, vt tibi inferat, quod a te exſpectat. *I. Gul.*

14. *At pol.*] Scil. ergo ipſe rem facere palam volo. Sequitur tamen correctio, *Imo vero dixiſti rectius.* Lamb.

16. *De die.*] *De die*, eſt *de medio die.* Sic *de nocte*, pro, *de media nocte* dicebant. Tunc enim maxime nox aut dies eſſe intelligitur, quum media ſunt. *Salmaſius.* Quod Latini dicunt *conuiuia de die ducere*, id Graeci efferre ſolent *ἀφ' ἡμέρας.* a quibus mutuati eſſe videntur Latini. Sic Polyb. lib. 8. *Γαΐῳ τῷ Λαιβίῳ γενομένῳ μετὰ τῶν συνήθων ἀφ' ἡμέρας.* et paulo poſt bis eadem locutione vtitur. Haec Latini tempeſtiua conuiuia appellant, quae ſcil. ante horam nonam inchoabantur, vt recte Lipſius ad lib. 14. Taciti adnotavit. quare errat is qui aliter contra Lipſii ſententiam interpretatur *de die*, vt idem ſit quod meridie. Igitur ſi quis ab hora 7. conuiuium inierit, is de die potare non dicetur? quo quid eſt abſurdius. *Valeſius.*

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

ARGYRIPPVS, DEMAENETVS

AGedum, decumbamus ſis, pater. DE. vt iuſſeris,
Mi gnate, ita fiet. AR. pueri, menſam apponite.
DE. Nunquid nam tibi moleſtum eſt, gnate mi, ſi haec nunc mecum accubat?
AR. Pietas, pater, oculis dolorem prohibet: quanquam ego iſtanc amo,

4. *Oculis dolorem, etc.*] Veteres ei dicebant *oculos dolere*, qui quod nollet, videret. Sic *Terent.* Phorm. *Vin' facere quod tuo viro oculi dolent.* Contra Graeci auctores *oculos dolere* illis ſignificarunt, qui rem pulchram et iucundam cernerent, qua tamen frui non poſſent. *P. Vict.*

11. *Putem*

Poſſum equidem inducere animum, ne aegre patiar, quia tecum accubat.
DE. DECET verecundum eſſe adoleſcentem, Argyrippe. AR. edepol, pater,
Merito tuo facere poſſum. DE. age ergo, hoc agitemus conuiuium
Vino et ſermone ſuaui. nolo ego metui, amari mauolo,
Mi gnate, me abs te. AR. pol ego vtrumque facio, vt aequum eſt filium.
DE. Credam iſtuc, ſi eſſe te hilarum videro. AR. an tu eſſe me triſtem putas?
DE. Putem ego? quem videam aeque eſſe moeſtum, vt quaſi dies ſi dicta ſit.
AR. Ne dixis iſtuc. DE. ne ſic fueris, illico ego non dixero.
AR. Hem! aſpecta: rideo. DE. vtinam, male qui mihi volunt, ſic rideant!
AR. Scio equidem quamobrem me, pater, tu triſtem credas nunc tibi;
Quia iſtaec eſt tecum. atque ego quidem, hercle, vt verum tibi dicam, pater,
Ea res male habet: ac non eo, quin tibi non cupiam quae velis:
Verum iſtam amo. aliam tecum eſſe equidem facile poſſim perpeti.
DE. At ego hanc volo. AR. ergo ſunt quae exoptas. mihi quae ego exoptem volo.
DE. Vnum hunc diem perpetere, quoniam tibi poteſtatem dedi,
Cum hac annum vt eſſes, atque amanti argenti feci copiam.
AR. Hem iſtoc me facto tibi deuinxti. DE. quin te ergo hilarum das mihi.

11. *Putem ego.*] Quaſi dicat: Nihil hic opus eſt putare; cum res ipſa loquatur, te triſtem eſſe. *Lamb.* *Quaſi dies, etc.*] Id eſt, quaſi certa dies accuſationis reo conſtituta ſit. *Longol.*

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

ARTEMONA, PARASITVS, DEMAENETVS, ARGYRIPPVS, PHILENIVM

Ain' tu, meum virum hic potare, obſecro, cum filio?
Et ad amicam detuliſſe argenti viginti minas?
Meoque filio ſciente id facere flagitium patrem?
PA. Neque diuini, neque mi humani poſthac quicquam accreduas,
Artemona, ſi huius rei me eſſe mendacem inueneris.
ART. At ſceleſta ego, praeter alios meum virum fui rata
Siccum, frugi, continentem, amantem vxoris maxime.
PA. At nunc dehinc ſcito, illum ante omnes minimi mortalem preci:
Madidum, nihili, incontinentem, atque oſorem vxoris ſuae.
ART. Pol ni vera iſta eſſent, nunquam faceret ea quae nunc facit.

4. *Neque diuini.*] Vid. Amph. act. 2. 2. et Douza, *praeter alios, μάλιστα τῶν ἄλλων. Taubm.*
6. *Praeter alios.*] Ita I. Guil. e Lang.

13. *Ductet.*]

PA. Ego quoque, hercle, illum antehac hominem ſemper ſum frugi ratus.
Verum hoc facto ſeſe oſtendit, qui quidem cum filio
Potet vna, atque vna amicam ductet decrepitus ſenex.
ART. Hoc ecaſtor eſt, quod ille it ad coenam cotidie.
Ait ſeſe ire ad Archidemum, Chaeream, Chaereſtratum,
Cliniam, Chremem, Cratinum, Diniam, Demoſthenem.
Is apud ſcortum corruptelae, et liberis luſtris ſtudet.
PA. Quin tu illum iubes ancillas rapere ſublimem domum?
ART. Tace modo. nae illum ecaſtor miſerum habebo. PA. ego iſtuc ſcio
Ita fore illi, dum quidem cum illo nupta eris. ART. ego cenſeo
Eum etiam hominem aut in ſenatu dare operam, aut clientibus:
Ibi labore delaſſatum noctem totam ſtertere.
Ille opere foris faciundo laſſus noctu aduenit:
Fundum alienum arat, incultum familiarem deſerit.
Is etiam corruptus, porro ſuum corrumpit filium.
PA. Sequere hac me modo, iam faxo ipſum hominem manifeſto opprimas.
ART. Nihil ecaſtor eſt quod facere mauelim. PA. mane dum. ART. quid eſt?
PA. Poſſis, ſi forte accubantem tuum virum conſpexeris,
Cum corona amplexum amicam, ſi videas, cognoſcere?
ART. Poſſum ecaſtor. PA. hem tibi hominem. ART. perii! PA. pauliſper mane.
Aucupemus ex inſidiis clanculum quam rem gerant.
AR. Quid modi, pater, amplexandi facies? DE. fateor, gnate mi.
AR. Quid fatere? DE. me ex amore hujus corruptum oppido. Lipſ. correptum.
PA. Audin' quid ait? ART. audio. DE. egon' vt non domo vxori meae
Subripiam in deliciis pallam quam habet, atque ad te deferam?
Non edepol conduci poſſum vita vxoris annua.

13. *Ductet.*] Vide Epid. 3. 2. *Decrepitus*, opponitur crudo ſeni. Vide Epid. 5. 2. *Taubm.*

17. *Liberis luſtris.*] Quae ſunt *libera luſtra*? Scribo,

Is apud ſcortum corruptelae eſt liberis; luſtris ſtudet.

Nam cum filio apud meretricem deſidebat. *Heinſius.* Hunc locum perperam ſollicitant viri docti: nam hic accipienda *Libera luſtra* ſunt, vbi omni libidinandi licentia genio ſuo libere indulgent. *Salmaſius.*

23. *Opere foris faciundo.*] Nihil frequentius noſtris, quam agriculturae vocabula transferre ad rem voluptatum. Eandem et *Horto* et *Agello* deſignari, notarum eſt multis. In Carm. libero:

Quod meus hortus habet, ſumas impune licebit,
Si dederis nobis, quod tuus hortus habet.

Et *Martial.* lib. 7. epigr. 101. *Lipſius.*

25. *Filium.*] Poſt hunc verſum exiſtimat *I. Gul.* iſtum e *Nonio* locum habere:

Quin etiam me miſeram famoſam facit flagitiis ſuis.

36. *Vita vxoris annua.*] *Senſus eſt:* Si quis mihi ita dicat: Demaenete, ſi pallam vxori tuae, quam in delitiis illa habet, non ſurripies, neque ad Philenium deferes, hanc tibi eius rei mercedem promitto, quod tua vxor non plus anno victura eſt; conditionem non accipiam: etſi morte ipſius nihil mihi carius. *Lamb.* Adde, ſi tanti eſt, noſtra in Eccleſiaſticis ſcriptoribus obſeruata cap. 7. p. 77. *Gron.*

37. *Ganeum.*]

PA. Cenſen' tu illum hodie primum ire aſſuetum eſſe in ganeum?
ART. Ille ecaſtor ſuppilabat me, quod ancillas meas
Suſpicabar, atque inſontis miſeras cruciabam. AR. pater,
Iube dare vinum; iamdudum factum eſt, quum primum bibi.
DE Da puere ab ſummo; age, tu interibi ab infimo da ſuauium.
ART. Perii miſera! vt oſculatur carnufex, capuli decus.
DE. Edepol animam ſuauiorem aliquanto quam vxoris meae.
PH. Dic amabo, an foetet anima vxoris tuae? DE. nauteam
Bibere malim, ſi neceſſum eſt, quam illam oſcularier.
ART. Miſer ecaſtor es. PA. mecaſtor dignus eſt. AR. quid ais, pater?
ART. Ain' tandem? edepol nae tu iſtuc cum malo magno tuo
Dixiſti in me. ſine! venias modo domum, ſaxo vt ſcias
Quid pericli ſit dotatae vxori vitium dicere. Douz. *conuicium.*
AR. Ecquid matrem amas? DE. egone? illam nunc amo, quia non adeſt.
AR. Quid, cum adeſt? DE. periiſſe cupio. PA. amat homo hic te, vt praedicat.
ART. Nae ille ecaſtor foenerato funditat: nam ſi domum
Redierit hodie, oſculando ego vlciſcar potiſſimum.
AR. Iace, pater, talos, vt porro nos iaciamus. DE. maxime.
Te Philenium mihi, atque vxori mortem. hoc Venerium eſt.
Pueri, plaudite, et mihi ob iactum cantharo mulſum date.
ART. Non nequeo durare. PA. ſi non didiciſti fullonicam,
Non mirandum eſt. in oculos inuadi nunc eſt optimum.
ART. Ego pol viuam, et tu iſthaec hodie cum tuo magno malo Acid. *iſthanc*, ſc. Philenium.

37. *Ganeum.*] *Veteres ganeum tabernam meritoriam dixerunt: ἀπὸ τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστι γῆς: quod ea ſint in terra, non, vt coenacula, ſupra.* Donatus.

41. *Da, puere, ab ſummo.*] *Ab ſummo*, nempe ab Argyrippo filio, qui ſummam lecti conuiualis partem premebat. Singularis Lectiſternii mentionem hic fieri videmus, in quo ſenex ipſe *medius* (vt aequum erat patrem) loco puta honoratiore, Philenium *interior* porro, hoc eſt, in gremio capularis amaſii ſui ima accubat, more amantibus ſolemni. Vnde, *ſuauium ab infimo dari ſibi*, poſtulat Demaenetus, ab ea ſcilicet parte, atque ex eo loco, vbi baſiatura decumbebat. *Douza.*

42. *Capuli.*] *Capulus a capiendo: nam ſepulcrum veteres capulum dici voluerunt, quod corpora capiat.* Nonius. Vult igitur huic ſeni conuenire magis capulum, id eſt, ſepulcrum, aut pheretrum, quam luſtra ſeu ganeum. *Lamb.*

44. *Nauteam.*] *Nautea eſt aqua de ſentina, a nautis dicta.* Nonius.

48. *Sine.*] *Sine*, minantis eſt. *Taubm.*

52. *Foenerato.*] Hic locus explicatur a verſu ſuperiore: *Edepol nae tu, etc.* Taubm. Verba haec, quae in me fundit, magno illi conſtabunt. *Lamb.*

54. *Iace talos.*] Vid. Perſ. act. 5. 1.

55. *Mortem.*] Scil. *opto, voco.* Solebant amatores puellas, quas amabant, inter talorum iactus, inuocare. *Lambin.* *Hoc Venerium.*] Iactum Veneris ſignificat. Dicebatur talis, cum quatuor tali iacti diſſimiliter cecidiſſent. Is felix habebatur. *Lambin.*

57. *Si non didiciſti fullonicam.*] Duas hic interpretationes habet Lambinus, ex quibus meliore praeterita peiorem referunt et venditant. Sed regnat hic Guilelmus, etſi nec de *conſilio* nec de *durandi* verbo quicquam ſani. Quid eſt *durare veſtem?* Creta ſcilicet? Quis ita locutus? Id tamen ſupinis manibus exceperunt Th. Marcilius ad Perſium et Ramireſius et inde tentant l. 31. D. locati et π. 1. Inſtit. eodem et l. 12. D. de furtis, vbi recte *veſtimenta curanda*. Curabant fullones veſtem, hoc eſt, eluebant et interpolabant, vt *curare arma et tergere* apud Liuium 26. *curare vineam falce* Cato de re ruſt.

Inuocauiſti. PA. ecquis currit pollinctorem arceſſere?
AR. Mater, ſalue. ART. ſat ſaluti'ſt. PA. mortuu'ſt Demaenetus.
Tempus eſt ſubducere hinc me: pulchre hoc gliſcit praelium.
Ibo ad Diabolum, mandata dicam facta, vt voluerit · Lamb. *diſcum-*
Atque interea vt decumbamus ſuadebo, hi dum litigant. *bamus.*
Poſt eum demum huc cras adducam ad lenam, vt viginti minas
Ei det, in parte hac amanti vt liceat ei potirier. Lamb. *in partem.*
Argyrippus exorari ſpero poterit, vt ſinat
Seſe alternas cum illo noctes hac frui. nam ni impetro,
Regem perdidi: ex amore tantum eſt homini incendium.
ART. Quid tibi huc receptio ad te eſt meum virum? PH. pol me quidem
Miſeram odio enicauit. ART. ſurge, amator; i domum.
DE. Nullus ſum. ART. imo es, ne nega, omnium pol nequiſſimus.
At etiam cubat cuculus. ſurge, amator; i domnm.
DE. Vae mihi! ART. vera hariolare. ſurge, amator; i domum.
DE. Abſcede ergo paululum iſtuc. ART. ſurge, amator; i domum. Alii, *iſtinc.*
DE. Iam, obſecro, vxor. ART. nunc vxorem me eſſe meminiſti tuam?
Modo, quum dicta in me ingerebas, odium, non vxor eram.
DE. Totus perii! ART. quid tandem? anima foetetne vxoris tuae?
DE. Murrham olet. ART. iam ſurripuiſti pallam, quam ſcorto dares?
AR. Ecaſtor quin ſurrepturum pallam promiſit tibi.
DE. Non taces? AR. ego diſſuadebam, mater. ART. bellum filium.
Iſtoſcine patrem aequom mores eſt liberis largirier?
Nihilne te pudet? DE. pol, ſi aliud nihil ſit, tui me, vxor, pudet.
ART. Cano capite te cuculum vxor ex luſtris rapit.
DE. Non licet manere, (coena coquitur,) dum coenem modo?

ruſt. cap. 137. et Plinius 17. 22. idem *curare fruges*, 18. 34. Feſtus in Polimento: *a politione ſegetum aut veſtimentorum, quae ſimiliter atque illa curentur.* Sed inter curandum *durabant* teterrimum tolerando odorem ex aqua fullonica vrinis permixta, in qua ſtabant et argutabantur pedibus, plane quaſi mouentes Camarinam. Athenaeus lib. 11. τὸ ἀφ' ἡμῶν διηθέμενον ἔρθν ἐστι δριμύ. τὰ γὰν ἱμάτια τούτῳ χρώμενοι ῥύματι πλύνουσιν οἱ γναφεῖς. Igitur quum mulier dixiſſet, *Non queo durare*, reſpondet paraſitus, *Si non didiciſti fullonicam, Non eſt mirandum*, ſcilicet te non poſſe durare: nam illi, ſi quiſquam mortalium, durant, quum ſuſtinent grauem odorem agitati cum ſubactis veſtibus lotii. *Gronouius.*

60. *Pollinctorem.*] Qui eam ſepeliat. *Lamb.* Vide Poen. prolog.

66. *Ei.*] Lenae. *Amanti*, Diabolo. *Lamb.*

69. *Regem.*] Id eſt, qui me alit, vel Dominum. *Taubm.* *Reges* et *Dominos*, vocabulis, quae Romae erant inciuilia, appellabant diuites, conuiuatores lautos, qui amicos praecipue humiliores, et re familiari paulo anguſtiore, frequenter excipiebant conuiuio. *Gronou.**

71. *Enicauit.*] Illud *enicauit* reſpicit non Artemonam, ſed vero Demaenetum: vt velit Philenium; imo recte factum, quod capularem iſtum excitas, qui mihi ſupra omne odium odioſus. *Gruter.*

73. *Cubat.*] In cubitum ſe componit. *Douza.* *Cuculus.*] *Cuculi* etiam dicebantur olim in re parum honeſta deprehenſi. *Eraſm.*

80. *Promiſit.*] Minatus eſt ſeu palam dixit. De ſimili captione vide Menaechm. act. 4. 2.

87. *Indi-*

ART. Ecaſtor coenabis hodie, vt te dignum eſt, magnum malum.
DE. Male cubandum eſt: iudicatum me vxor adducit domum. Douz. abducit.
AR. Dicebam, pater, tibi, ne matri conſuleres male.
PH. De palla memento, amabo. DE iuben' hanc hinc abſcedere?
PH. Imo intus potius: ſequere hac me, mi anime. DE. ego vero ſequor.
ART. I domum. PH. da ſauium etiam prius quam abis. DE. i in crucem.

87. *Iudicatum me vxor.*] Addunt hic notam ex Mſ. *damnatum indicta cauſa.* Quae explicatio anceps et falſa eſt. Hic quidem illud fit, quia ſenex ſuo iudicio ex conſcientia damnatus erat, nec hiſcere audebat pro cauſa. Ceterum *iudicati* ſunt non damnati indicta cauſa, ſed ſiue dicta ſiue non dicta addicti creditoribus. Vide lib. 2. Obſeru. cap. II. *Gronouius.*

a GREX

HIC ſenex, ſi quid, clam vxorem, ſuo animo fecit volup',
Neque nouum, neque mirum fecit, nec ſecus quam alii ſolent.
NEC QVISQVAM eſt tam ingenio duro, nec tam firmo pectore,
Quin vbi quicquam occaſionis ſit, ſibi faciat bene.
Nunc ſi voltis deprecari huic ſeni ne vapulet,
Remur impetrari poſſe, ſi plauſum ſic clarum datis.

a. GREX.] Gregem hiſtricum, hoc eſt *Chorum* et *Cateruam* hiſtrioniam facientium elegantibus verſiculis deſignat Petronius Arbiter:

Grex agit in ſcena mimum: Pater ille vocatur,
Filius hic: nomen Diuitis ille tenet.
Mox vbi ridendas incluſit pagina parteis,
Vera redit facies, adſimulata perit.

FINIS ASINARIAE

M. ACCI PLAVTI

AVLVLARIA

Digitized by Google

DRAMATIS PERSONAE

LAR, *prologus.*
EVCLIO, *ſenex.*
STAPHYLA, *anus.*
EVNOMIA, *mulier.*
MEGADORVS, *ſenex.*
STROBILVS, *geminus ſeruus.*
ANTHRAX, } *coci.*
CONGRIO, }
PYTHODICVS, *ſeruus.*
LYCONIDES, *adoleſcens.*
PHAEDRA, *puella.*

Digitized by Google

ARGVMENTVM

Senex auarus vix ſibi credens Euclio,
Domi ſuae defoſſam multis cum opibus
Aulam inuenit, rurſumque penitus conditam
Exſanguis, amens, ſeruat. eius filiam
Lyconides vitiarat. interea ſenex
Megadorus, a ſorore ſuaſus ducere
Vxorem, auari gnatam depoſcit ſibi.
Durus ſenex vix promittit: atque aulae timens,
Domo ſublatam variis abſtrudit locis.
Inſidias ſeruos facit huius Lyconidis,
Qui virginem vitiarat; atque ipſe obſecrat
Auonculum Megadorum ſibimet cedere
Vxorem amanti. per dolum mox Euclio
Quum perdidiſſet, aulam inſperato inuenit,
Laetuſque natam collocat Lyconidi.

ARGVMENTVM

(vt quibuſdam videtur)

PRISCIANI

*A*ulam repertam auri plenam Euclio
*V*i ſumma ſeruat, miſeris affectus modis.
*L*yconides iſtius vitiat filiam.
*V*olt hanc Megadorus indotatam ducere.
*L*ubenſque vt faciat, dat coquos cum obſonio.
*A*uro formidat Euclio; abſtrudit foris.
*R*eque omni inſpecta, compreſſoris ſeruulus
*I*d ſurpit. illic Euclioni rem refert,
*A*b eo donatur auro, vxore, et filio.

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Nomen Fabulae inditum a re, quae negotium et variat, et reddit copioſiorem expoſitionem. Ea eſt olla plena auri, reperta ab Euclione in domo paterna. Huius ſenis auariſſimi et parciſſimi filiam vi noctu adoleſcens Lyconides compreſſerat. Itaque inſtante partu, cum puellam amaret, et auunculo deſponſam eſſe cognouiſſet, rem omnem matri indicat, et per hanc impetrat, illa ſibi vt nubat. Interea ſenex de auri cuſtodia delitias facere, et illud tamen amittere. hinc illae turbae querelarum, et error confeſſionis, factae iniuriae. Tandem adoleſcens de ſeruo ſuo cognoſcit, quid de olla ſit factum. Atque hactenus Plautina ad nos peruenerunt. Ex propoſito autem argumento intelligi poteſt, tum et aurum redditum ſeni, et illum animo mutatum fuiſſe, et dotatam filiam tradidiſſe Lyconidi. Haec Codrum *perſecutum eſſe accepimus expoſitione ſua, et illius verſus eſſe, qui vulgo feruntur. Noſter quidem* Fabricius *indicauit quaedam Romae reperta, quibus ſupplerentur haec deficientia: ſed ne illa quidem ſatis Plautina, neque cauſa, cur adiici vellemus, viſa fuit.* PROPONITVR *imago ſordidae parſimoniae et moroſitatis in Euclione. Nam et hoc vitium ſenile eſt. Quo ipſo quoque indicatur, vna cum aetate intelligentiam animi minui. Peruerſe enim certe fit, vt tum maxime ſtudeatur rei, cum minime ad vſum longi temporis ſpes relinquitur.*

PROLO-

PROLOGVS

LAR FAMILIARIS

Ne quis miretur qui ſim, paucis eloquar.
Ego Lar ſum Familiaris, ex hac familia,
Vnde exeuntem me aſpexiſtis. hanc domum
Iam multos annos eſt cum poſſideo, et colo
Patrique, auoque iam huius, qui nunc hic habet:
Sed mihi auos huius obſecrans concredidit
Theſaurum auri clam omnis: in medio foco
Defodit, venerans me, vt id ſeruarem ſibi.
Is quoniam moritur, ita auido ingenio fuit,
Nunquam indicare id filio voluit ſuo·
Inopemque optauit potius eum relinquere,
Quam eum Theſaurum commonſtraret filio.
Agri reliquit eii non magnum modum,
Quo cum labore magno, et miſere viueret.
Vbi is obiit mortem, qui mihi-id aurum credidit,
Coepi obſeruare, ecqui maiorem filius
Mihi honorem haberet, quam eius habuiſſet pater.
Atque ille vero minus minuſque impendio
Curare, minuſque me impartire honoribus.
Item a me contra factum eſt: nam item obiit diem.
Is ex ſe hunc reliquit, qui hic nunc habitat, filium
Pariter moratum, vt pater auuſque huius fuit.
Huic filia vna eſt: ea mihi cotidie
Aut ture, aut vino, aut aliqui ſemper ſupplicat:
Dat mihi coronas. eius honoris gratia
Feci, theſaurum vt hic reperiret Euclio,
Quo eam facilius nuptum, ſi vellet, daret.
Nam compreſſit eam de ſummo adoleſceus loco.

2. *Lar ſum.*] Adhibetur hic deus: quia, quae a Lare dicuntur, non niſi a deo ſciri poterant. *Horat.* in arte Poët.

Nec deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit. ——

Lares autem non ſolum aedibus, ſed et vicis integris et itineribus praeſidere exiſtimabantur. *Herald.* Adu. lib. 1. c. 7.

4. *Colo.*] *Colere* et viuere, et habitare ſignificat. Vid. Mil. 3. 1.

5. *Patrique, auoque.*] Sic emendo: *cum poſſideo, et colo: Patrique, etc.* Quomodo alias hos verſus connectes? Ait Lar, annos iam multos ſe domum eam poſſidere, et a Patre auoque hodierni domini pro Lare cultum. *Acidal.*

9. *Auido.*] Pro *auido*, notat *Scaliger*, veteres codices habere, *anio*, id eſt, ſtolido. Sententia eſt: Ita aut ſtolidus aut auarus ille ſenex fuit, vt deſolium theſaurum ſibi etiam mortuo crediderit vſui futurum. *Boxhorn.*

13. *Agri, etc.*] Horat. 2. Sat. 6.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus.

17. *Honorem.*] *Honos* hic ſacrificium et litatio eſt. *Nonius.* Et pro cultura et obſeruantia ſumitur.

18. *Minuſque impendio.*] Id eſt, minus multo curabat. *Nonius.*

25. *Coronas.*] Vel meo capiti imponit: vel, vt *Cato* autumat, in focum indit. Coronas autem, quae Laribus ſuſpenſae, inuſitata magnitudine fuiſſe, docet. *Meurſ.*

 36. *Cereris*

Is ſcit adoleſcens quae ſit, quam compreſſerit:
Illa illum neſcit, neque compreſſam autem pater. Lang. *autumat.*
Eam ego hodie faciam, vt hic ſenex de proximo
Sibi vxorem poſcat. id ea faciam gratia,
Quo ille eam facilius ducat, qui compreſſerat.
Et hic qui poſcet eam ſibi vxorem ſenex,
Is adoleſcentis illius eſt auunculus,
Qui illam ſtuprauit noctu, Cereris vigiliis.
Sed hic ſenex iam clamat intus, vt ſolet.
Anum foras extrudit, ne ſit conſcia.
Credo aurum inſpicere volt, ne ſurreptum ſiet.

36. *Cereris vigiliis.*] Τοῖς Θεσμοφορίοις. Sacra enim haec a mulieribus ieiunantibus nocturna celebrabantur. Quod Ceres filiam ſuam nocte quaeſierit, in Aetna oberrans. Et deae appellabantur Θεσμοφόρω, Ceres et Proſerpina. *Camerarius.*

39. *Ne ſurreptum.*] Ἑλλ. pro, *anne. Scalig.* Vel eſt anaſtrophe, pro, *ſurreptumne ſiet.* vel potius ſubintellige *verens.*

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

EVCLIO, STAPHYLA

Exi, inquam, age exi. exeundum hercle tibi hinc eſt foras,
Circumſpectatrix cum oculis emiſſitiis.
ST. Nam cur me miſeram verberas? EV. vt miſera ſis,
Atque vt te dignam mala malam aetatem exigas.
ST. Nam qua me nunc cauſa extruſiſti ex aedibus?
EV. Tibi ego rationem reddam, ſtimulorum ſeges?
Illuc regredere ab oſtio: illuc ſis. vide, vt
Incedit. at ſcin' quo modo tibi res ſe habet?
Si hodie hercle fuſtem cepero, aut ſtimulum in manum,
Teſtudineum iſtum tibi ego grandibo gradum.
ST. Vtinam me diui adaxint ad ſuſpendium
Potius quidem, quam hoc pacto apud te ſeruiam.
EV. At vt ſceleſta ſola ſecum murmurat!
Oculos hercle ego iſtos, improba, effodiam tibi,
Ne me obſeruare poſſis, quid rerum geram.

2. *Oculis emiſſitiis.*] *Oculi emiſſitii* ſunt, qui huc atque illuc excurrunt, omnia curioſe obſeruitantes. Alii tales interpretantur, quales *Lamiae* circumſerunt. *Longol.*

4. *Malam aetatem.*] *Mala aetas,* pro ſenecture crebro et argute ponitur. Contra, *Aetas bona,* pro iuuenta. *I. Gul.*

6. *Stimulorum ſeges.*] Id eſt, digna in cuius corpore ſtimuli perpetuo ſati et defixi ſtent, vt in ſegete ſpicae. *Lamb.*

7. *Illuc regredere, etc.*] *I. Gul.* ita interpungit, *Illuc regredere ab oſtio, illuc. ſis vide, vt Incedit.* nam quo eam retro abire velit, iteratione aduerbii magis ſignificat: et ea ſententia geſtu adiuuanda eſt, vt plurimae Comicorum.

10. *Grandibo.*] Efficiam vt maiora in gradiendo ſpacia facias. *Taubm.*

11. *Adaxint.*] Pro, *adigant.* Nonius. Turn. l. 23. 18. pro *adegerint. Axit autem antiquos dixiſſe, pro egerit, manifeſtum eſt.* Feſtus.

18. *Digitum*

Abſcede: etiam nunc: etiam nunc: etiam. ohe! Douz. *etiam ohe nunc. Iſtic adeſto.*
Iſtic adſtato. ſi hercle tu ex iſtoc loco
Digitum tranſuerſum aut vnguem latum exceſſeris,
Aut ſi reſpexis, donicum ego te iuſſero,
Continuo hercle ego te dedam diſcipulam cruci.
Sceleſtiorem me hac anu certe ſcio
Vidiſſe nunquam: nimiſque ego hanc metuo male,
Ne mihi ex inſidiis verba imprudenti duit,
Neu perſentiſcat, aurum vbi eſt abſconditum:
Quae in occipitio quoque habet oculos, peſſuma.
Nunc ibo vt viſam, eſt ne ita aurum vt condidi, Douz. *ſit ne ita.*
Quod me ſollicitat plurimis miſerum modis.
ST. Nec nunc mecaſtor quid hero ego dicam meo Lang. *non enim ecaſtor.*
Malae rei eueniſſe, quamue inſaniam,
Queo comminiſci: ita miſeram me ad hunc modum
Decies die vno ſaepe extrudit aedibus.
Neſcio pol quae illunc hominem intemperiae tenent;
Peruigilat noctes totas: tum autem interdius
Quaſi claudus ſutor domi ſedet totos dies.
Neque iam quo pacto celem herilis filiae
Probrum, propinqua partitudo cui appetit,
Queo comminiſci: neque quicquam melius eſt mihi,
Vt opinor, quam ex me vt vnam faciam literam
Longam, meum laqueo collum quando obſtrinxero.

18. *Digitum tranſuerſum*] *Digitum* dicebant prouerbio de re valde breui. Alcaeus: πίνωμεν. τί τὸν λύχνον ἀμμένομεν; δάκτυλος ἁμέρα. id eſt, dies non longior eſt digito, ſeu valde breuis. Si adhuc contrahere et minus facere ſpatium vellent, dicebant *digitum tranſuerſum*. Eadem ratio eſt de *vngue*. Cic. Famil. lib. 7. ep. 25. *Vrgue igitur, nec tranſuerſum vnguem, quod aiunt, a ſtilo. Is enim dicendi opifex.* Cic. lib. 13. ad Attic. ep. 20. *Gronou.**

20. *Diſcipulam cruci.*] In crucem agam te, tamquam ſub. diſciplinam et magiſterium quoddam, vbi diſcas oculos iſtos emiſſitios non continere, ſed claudere. *Siberus.*

23. *Duit.*] Pro dederit.

27. *Miſerum modis.*] Poſt hunc verſum inſerit e Nonio talem, *I. Gul.*

Nec noctu, nec diu quietus vnquam eam.

32. *Intemperiae.*] Ab *intemperantia*, id eſt, a tota mente et ratione defectio. *Turneb.*

38. *Literam longam.*] Litterae *I* ſonum triplicem deprehendo. primum eius longae, et vere longae: quia non, vt ceterae, geminatur, ſed productior fit, et longitudine velut dupla. ideo κατ' ἐξοχήν, inter omnes litteras haec proprie dicta *longa*. Et quae ſola inter grandes et Romanas illas litteras ſuper ceteras eminuit, et forma ipſa penſilem praetulit ac porrectam. Hac eadem mente Auſonius epigr. 120. in liguritorem Eunum ſcripſit:

Quid imperite P putas ibi ſcriptum,
Vbi locari iota conuenit longum?

Nam ſuſpendio cenſet eum dignum. *Lipſius.*

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA
EVCLIO, STAPHYLA

Nunc defaecato demum animo egredior domo,
Poſtquam perſpexi ſalua eſſe intus omnia.

1. *Defaecato.*] Id eſt, liquido, minimeque turbido, id eſt, hilari. Vide Epid. 5. 1. 3. *Serua.*]

Redi nunc iam intro, atque intus ſerua. ST. quippini
Ego intus ſeruem: an ne quis aedes auferat?
Nam hic apud nos nihil eſt aliud quaeſti furibus:
Ita inaniis ſunt oppletae atque araneis.
EV. Mirum quin tua nunc me cauſa faciat Iuppiter
Philippum regem aut Darium, triuenefica.
Araneas mihi ego illas ſeruari volo.
Pauper ſum, fateor, patior: QVOD DI dant fero.
Abi intro. occlude ianuam. iam ego hic ero.
Caue quenquam alienum in aedis intromiſeris.
Quod quiſpiam ignem quaerat, extingui volo:
Ne cauſae quid ſit, quod te quiſquam quaeritet.
Nam ſi ignis viuet, tu extinguere extempulo.
Tum aquam aufugiſſe dicito, ſi quis petet.
Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium,
Quae vtenda vaſa ſemper vicini rogant,
Fures veniſſe, atque abſtuliſſe dicito.
Profecto in aedes meas me abſente neminem
Volo intromitti; atque etiam hoc praedico tibi,
Si Bona Fortuna veniat, ne intromiſeris.
ST. Pol ea ipſa credo ne intromittatur cauet:
Nam ad aedis noſtras nuſquam adiit, quanquam prope eſt.
EV. Tace, atque abi intro. ST. taceo, atque abeo. EV. occlude ſis
Fores ambobus peſſulis. iam ego hic ero.
Diſcrucior animi, quia ab domo abeundum eſt mihi.
Nimis hercle inuitus abeo: ſed quid agam, ſcio.

3. *Serua.*] *Seruare ſollicite et ſuſpicioſe obſeruare.* Nonius. *Seruare domum*, pro, domeſticae rei curam ſedulam habere, dicebant veteres. Inde in lapide antiquo; *Lanam feci, domum ſeruaui.* Boxhorn.

6. *Inaniis.*] *Inania, ae*, id eſt, inanitas. *Nonius.* Iam vero quae vacua ſunt, etiam *aranearum plena* eſſe dicimus. *Muret.*

10. *Patior.*] *Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Modus diuitiarum primus eſt, habere quod neceſſe eſt: proximus, quod ſat eſt.* Seneca.

15. *Si ignis viuet.*] Id eſt, ſi ignis a te non exſtinguatur; tu vita exſtingueris. Ita *interfici torrem flammeum*, Attius: *mori conſcium ignem*, Statius dixere. *Boxhorn.*

24. *Quamquam prope eſt.*] Vnus ſic Camerarianus. At Pall. ſex aberat verbum: primus etiam *quaquam*. Scribendum cenſeo: *Nam ad aedis noſtras nunquam adiit quaquam prope.* Hoc eſt, vlla ex parte. Nec dubito quin illa particula veteribus in vſu fuerit. Nam et Soſipater Chariſius lib. 2. hoc inter aduerbia ponit, addito exemplo Pomponii, *quaquam negas nuptam*, et compoſita oſtendunt *haudquaquam* et *nequaquam*. Denique et Langiani codices, *nunquam*. Gronouius.

26. *Ambobus.*] Supero et infero: totidem enim peſſuli, quot limina. Apud Comicos, cum dicitur *foribus* vel *oſtio obdi peſſulus*, non ſatis ſcio, vtrum βάλανος intelligatur, an μοχλὸς paruus, et obex: cui proprie verbum *Obdere* videtur conuenire. Latini autem *βάλανον peſſulum* quaſi paruum *πεσσὸν* dixerunt; non a *pede*. Caſaubon.

28. *Inuitus abeo, etc.*] Ait inuitiſſimum ſe domo egredi, ob nimiam curam ſcilicet pro Aula illa ſua: ceterum ſcire ſe quid agat, neque temerarium aut de nihilo eſſe, quod in publicum ſubinde prodiens, conſpiciatur a legitimo Tribus ſuae diuiſore, vna cum reliquis Curialibus nummulum petiturus: quo ab ſe omnes videlicet ſuſpiciones de theſauro reperto, quam longiſſime ſegreget. *Douza.*

29. *Magiſter*

Nam noſter noſtrae qui eſt magiſter Curiae,
Diuidere argenti dixit nummos in viros:
Id ſi relinquo, ac non peto, omnes illico
Me ſuſpicentur, credo, habere aurum domi.
Nam NON EST veriſimile, hominem pauperem
Pauxillum parui facere, quin nummum petat.
Nam nunc quom celo ſedulo omnes, ne ſciant,
Omnes videntur ſcire, et me benignius
Omnes ſalutant, quam ſalutabant prius.
Adeunt, conſiſtunt, copulantur dexteras:
Rogitant me, vt valeam, quid agam, quid rerum geram.
Nunc quo profectus ſum ibo, poſtidea domum
Me rurſum, quantum potero, tantum recipiam.

29. *Magiſter Curiae.*] *Magiſter Curiae*, cum ſit Comoedia palliata, videtur eſſe, quem Graeci τριττυάρχην appellant. vt enim curia pars eſt Tribus Romanis; ſic et Graecis τριττύς. Graeca ad conſuetudinem Romanam traducta ſunt. et vt pagorum erant magiſtri; ſic et curiarum. *Turneb.*

30. *In viros.*] Viritim, κατ' ἄνδρα. *Taubm.*

38. *Conſiſtunt.*] In via euntem ſiſtunt et compellant. *Boxhorn.* *Copulantur.*] Τὰς δεξιὰς ἐμοὶ ἐμβάλλουσι. *Copulantur*, pro, *copulant.* Lamb.

40. *Quo profectus.*] Quo ire et proficiſci intenderam.

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

EVNOMIA, MEGADORVS

Velim te arbitrari me haec verba, frater,
Meae fidei, tuaeque rei hoc cauſa
Facere, vt aequom eſt germanam ſororem.
Quanquam haud falſa ſum, nos odioſas haberi.
Nam MVLTVM loquaces merito omnes habemur, Paſſer. *multiloquaces.*
Nec mutam profecto repertam vllam eſſe
Hodie dicunt mulierem vllo in ſeculo.
Verum hoc, frater, vnum tamen cogitato,
Tibi proxumam me, mihique item eſſe te.
Vt aequom eſt, quod in rem eſſe vtrique arbitremur,
Et mihi te, et tibi me conſulere et monere:
Neque occultum id haberi, neque per metum muſſari,
Quin participem pariter ego te, et tu me vt facias.
Eo nunc ego ſecreto te huc foras ſeduxi,
Vt tuam rem ego tecum hic loquerer familiarem.
ME. Da mihi, optuma foemina, manum. EV. vbi ea eſt? quis ea
Eſt nam optuma? ME. tu. EV. tune ais? ME. ſi negas,
Nego. EV. decet te equidem vera proloqui.
Nam OPTVMA nulla poteſt eligi: alia alia

12. *Muſſari.*] *Muſſare eſt hominum occulta et depreſſa voce loquentium, quod celatum velint.* Nonius.

16. *Quis.*] Antique, pro, *quae.* Quis enim eſt generis communis, vt Graecis τίς. *Priſc.*

Peior, frater, eſt. ME. idem ego arbitror, nec tibi
Aduerſari certum eſt de iſtac re vnquam, ſoror.
EV. Da mihi operam, amabo. ME. tua eſt; vtere
Atque impera, ſi quid vis. EV. id quod in rem tuam
Optumum eſſe arbitror, te id admonitum aduento.
ME. Soror, more tuo facis. EV. facta volo. ME. quid eſt id, — Douz. *factum volo.*
Soror? EV. QVOD TIBI ſempiternum ſalutare
Sit procreandis liberis, ita di faxint, — Douz. ME. *ita Di faxint.* EV. *volo te*, etc.
Volo te vxorem domum ducere. ME. hei occidi!
EV. Quid ita? ME. quia mihi miſero cerebrum excutiunt
Tua dicta, ſoror: lapides loqueris. EV. heia! hoc face,
Quod te iubet ſoror. ME. ſi lubeat; faciam. EV. in rem — Douz. *ſi iubeat.*
Hoc tuam eſt. ME. vt quidem emoriar, priuſquam ducam.
Sed his legibus, ſi quam dare vis, ducam: quae
Cras veniat, perendie foras feratur, ſoror.
His legibus quam dare vis, cedo, nuptias adorna.
EV. Quam maxuma poſſum tibi, frater, dare dote:
Sed eſt grandior natu: media eſt mulieris aetas.
Eam ſi iubes, frater, tibi me poſcere, poſcam.
ME. Num non vis me interrogare te? EV. imo ſi quid vis, roga.

26. *Quod tibi ſempiternum, etc.*] Sic ſolebant initio rei gerendae profari, bene ominandi cauſſa. Vide Formul. *Quod bonum, fauſtum felixque ſit.* Taubm.

27. *Ita di faxint.*] Inde non ſequitur, illa verba, *ita Di faxint*, adſurde *Megadoro* tribui, quoniam abhorret ab vxore frater. nam potuit vel ioci cauſa hoc interfari: tanquam ſcilicet etiam liberos procreare liceret ex alia re quam foeminis: reſpexeritque ad illa *Euripidis* in Hippol. Ὦ Ζεῦ! τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακόν, etc. *Gruter.* *Ita dii faxint, inquito.*] Poſtremum verbum Heraldus ex coniectura interpoſuit, et haec verba dedit Eunomiae, quum vulgo haberet Megadorus, quippe cui a nuptiis abhorrenti male conuenirent. Intellexit nodum. quam iocoſi ſunt, qui ſic tollunt, ioco interfari Megadorum, quaſi cogitaret poſſe liberos procreari aliunde quam ex foeminis. Lambinus vidit τὰ *liberis procreandis* non bene coniungi cum precatione, ſed potius pertinere ad illa *vxorem ducere.* Vt apud Ennium: *liberum quaeſendorum gratia familiae matrem ducere: et ducit me vxorem ſibi liberum quaeſendum gratia.* Et paſſim. Sed immodicus eſt, quum ſcribit: *ſalutare ſit.* ME. *ita dii faxint.* EV. *liberis procreandis vxorem.* Vtrumque incommodum ſola nos interpunctione tollimus, ſcribendo: *Quod tibi ſempiternum ſalutare ſit, procreandis liberis (ita dii faxint) Volo de vxorem domum ducere.* Gronouius.

28. *Domum ducere.*] Mos erat Romanis, in domum mariti nouas nuptas, et quidem velatas, traducere: quod fiebat veſpere taedis ac facibus praeeuntibus; noctu enim nubebant. *Auguſtinus* lib. 6. de Ciuit. DEI, cap. 9. *Sed domum ducenda eſt, quae nubit: adhibetur deus Domiducus:* ſic enim eum deum, qui ei ſolemni deductioni praeerat, appellabant. *Briſſonius.*

30. *Lapides loqueris.*] Durus et aſper tuus ſermo eſt: qui me quaſi lapidibus impetit. Contra *Ariſtophanes*, Ῥόδα μ' εἴρηκας, *Roſas mihi locutus es.* Longol.

34. *Foras feratur.*] *Foras ferre*, eſt efferre, ἐκφέρειν. Terentius: *Effertur: imus.* vbi Donatus: *Efferri proprie dicuntur cadauera mortuorum:* et *IRE, proprie ad exſequias.* Herald.

36. *Quam maxima poſſum.*] Nec Gruteri *cum* admittendum, nec audiendus qui refingit: *Quam? maxima.* Accipiunt illi duas eſſe, quarum optionem fratri facit Eunomia. Sed errant: nam vna eademque eſt illa grandior natu et cuius media aetas eſt. *Gronou.*

ME. POST MEDIAM aetatem, qui mediam ducit vxorem domum; Pomp. Cod. del. *mediam* et v. ſeq. *aunum.*
Si eam ſenex anum praegnantem fortuitu fecerit,
Quid dubitas, quin ſit paratum nomen puero Poſtumus?
Nunc ego iſtum, ſoror, laborem demam, et diminuam tibi. Non. *degam.*
Ego virtute Deum et maiorum noſtrorum diues ſum ſatis.
Iſtas magnas factiones, animos, dotes dapſiles,
Clamores, imperia, eburata vehicula, pallas, purpuram,
Nihil moror, quae in ſeruitutem ſumptibus redigunt viros.
EV. Dic mihi, quaeſo, quis ea eſt, quam vis ducere vxorem? ME. eloquar. Priſc. *dic mihi ſodes.*
Nouiſtin' hunc ſenem Euclionem ex proximo pauperculum?
EV. Noui, hominem haud malum mecaſtor. ME. eius cupio filiam
Virginem mihi deſponderi. verba ne facias, ſoror.
Scio quid dictura es: hanc eſſe pauperem. haec pauper placet.
EV. Di bene vertant. ME. idem ego ſpero. EV. quid! me nunc quid vis? ME. vale.
EV. Et tu, frater. ME. ego conueniam Euclionem, ſi domi
Eſt. ſed eccum. neſcio vnde ſeſe homo recipit domum.

40. *Mediam aetatem.*] Cic. in Cat. *Ea iam conſtans requirit aetas, quae dicitur media. Qui mediam ducit vxorem.*] Nimis acris ille codex, qui delet τὸ *mediam.* Habent multo plures et meliores. Si defendere liber, praeſto eſt Seneca epiſt. 20. *Quemcunque vis, occupa, adoleſcentem, ſenem, medium.* Ego tamen Plautum ſcripſiſſe cenſeo: *Poſt mediam aetatem qui media ducit vxorem.* vt intelligas vxorem media aetate. Et ſic Langiani codices. *Gronouius.*

41. *Anum praegnantem fortuitu.*] Non poſſunt ferre *anum* dici, quae ſit *mediae aetatis.* Ecce codicem, in quo *vnum.* Ergo coniiciunt *vno:* et *vno fortuitu,* eſſe, ſi ſemel forte praegnantem fecerit. Gaudeant ſuo *vno fortuitu,* quod ſine exemplo commenti ſunt. Plautus dicit anum, pro, quaſi anu, vel propemodum anu. *Gronou.*

42. *Poſtumus.*] Scribendum *Poſtumus* ſine *h.* eſt enim a *poſt,* quia poſt patrem mortuum naſcitur poſtumus. *Poſtumus* tamen cenſetur etiam, qui poſt factum teſtamentum natus eſt, etiam viuo patrefamilias: ſed et qui poſt alios liberos, vltimuſque gignitur. *Turneb.*

45. *Factiones.*] Id eſt, *opulentiam et nobilitatem.* Nonius. *Clientelas.* Boxh. *Dapſiles.*] Vide Moſtell. 4. 2. et Pſeudol. 1. 4.

52. *Scio quid dictura es.*] Hoc quoque ſeruit Scioppio ad liberandum ſoloeciſmi crimine, *ſcio quod:* quia ſic in Langianis. Sed illud ſeruant Cam. et ſex Pall. Bacch. 1. 1. *Scio quid ago. P. et pol ego ſcio quid metuo.* Et tamen in altero quoque τὸ *quod* pronomen foret, non coniunctio: quippe quod plenum ſit: *Scio id, quod dictura es.* Gronouius.

53. *Quid me nunc.*] Sermo diſcedentis. *Lambin.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

EVCLIO, MEGADORVS

Praeſagibat mihi animus, fruſtra me ire, quom exibam domo.
Itaque abibam inuitus. nam neque quiſquam Curialium

1. *Praeſagibat.*] Cic. 1. De diuin. laudat hunc verſum: et addit: *Sagire, ſentire acute eſt. ex quo ſagae anus, quia multa ſcire volunt: et ſagaces dicti canes. Is igitur, qui ante ſagit, quam oblata res eſt, dicitur praeſagire, id eſt, futura ante ſentire.*

2. *Curialium.*] *Curiales* a curiis dicuntur, in quas olim diuiſus Popul. Romanus, vt *tribules* a tribubus. *Lamb.*

Venit, neque magiſter, quem diuidere argentum oportuit.
Nunc domum properare propero: nam egomet ſum hic; animus domi eſt.
ME. Saluus atque fortunatus, Euclio, ſemper ſies.
EV. Di te ament, Megadore. ME. quid tu? recten' atque vt vis vales?
EV. Non temerarium eſt, vbi diues blande appellat pauperem.
Iam illic homo aurum me ſcit habere, eo me ſalutat blandius.
ME. Ain' tu te valere? EV. pol ego haud a pecunia perbene.
ME. Pol SI eſt animus aequus tibi, ſatis habes, qui bene vitam colas.
EV. Anus hercle huic indicium fecit de auro: perſpicue palam eſt.
Cui ego iam linguam praecidam, atque oculos effodiam domi.
ME. Quid tu ſolus tecum loquere? EV. meam pauperiem conqueror.
Virginem habeo grandem, dote caſſam, atque illocabilem,
Neque eam queo locare cuiquam. ME. tace: bonum habe animum, Euclio:
Dabitur: adiuuabere a me: dic ſi quid opus eſt, impera.
EV. Nunc petit, quom pollicetur: inhiat aurum vt deuoret.
Altera manu fert lapidem, panem oſtentat altera.
Nemini credo, qui large blandu'ſt diues pauperi.
Vbi manum iniicit benigne, ibi onerat aliquam zamiam.
Ego iſtos noui polypos, qui ſibi quicquid tetigerint, tenent, Douz. *qui vbi quid tetigerint, tenent.*
ME. Da mihi operam parumper. paucis, Euclio, eſt quod te volo
De communi re appellare, mea et tua. EV. hei miſero mihi!

3. *Magiſter.*] *Romae* ſingulas Tribus ſuos diuitores habuiſſe ducet *Aſcon.* Actione 2. in Verrem: qui pecuniam populo viritim diuidebant, ſinguli in ſua Tribu: et alio nomine *Magiſtri Curiarum* appellantur, Ciceruni *Curiones.* Raeuard.

9. *A pecunia.*] Quod ad pecuniam attinet. *Lamb.*

10. *Satis habes.*] Ex hoc verbo ſuſpicatur Euclio, iſtum de auro aliquid reſciuiſſe. *Taubm.*

14. *Caſſam.*] Id eſt, carentem. *Caſſum* enim, vt *caritum*, a careo. *Priſc.* lib. 9. Ἄπροικον, *indotatam.* Turneb. *Illocabilem.*] Virgo illocabilis eſt ἀνεκδότιμος, quae omnino nuptui collocari nequit; non autem ἀνέκδοτος; ea enim eſt, quae nondum elocata eſt, ὅπω ἐκδεδομένη. *Siberus.*

17. *Inhiat.*] Vide Trinum. 1. 2. et Menaechm. 3. 1.

18. *Altera, etc.*] Translatum ab iis, qui canes oſtentato pane pelliciunt, deinde accedentibus ſaxum illidunt. *Eraſmus.*

20. *Manum iniicit.*] Manum cum manu copulat. *Lamb.* *Onerat aliquam zamiam.*] Hic locus exercitos habuit hactenus eruditiſſimos Criticos. *Onerare zamiam* ſic dictum eſt, vt Virgil. *vina onerare*, pro, in nauem imponere, dixit: et *Cato* apud Nonium, *onerare commeatum in naui.* Neque hic hypallage, vt vulgo ſibi perſuadent: neque legendum, *onerat zamia.* *Onerare zamiam*, eſt imponere et inferre zamiam, hoc eſt, iacturam: nam *onerare* eſt ἐπιφορτίζειν καὶ ἐμβάλλειν, et *onus* ἐμβολή. *Salmaſius.*

21. *Polypos.*] *Polypus*, piſcis, quicquid ſuis fibris et branchiis amplexus eſt, firmiſſime tenet. Per hos ſignificat rapaces et tenaces. *Lamb.* *Qui ſibi quicquid tetigerint.*] Ita Gruterus de coniectura. Camerarianus: *qui vibi quidquid.* Pall. *quin ibi quicquid*, vel, *quin vbi quidquid.* lege: *vbi quidque tetigerint, tenent.* Sic Bacchid. 2. 3. *Iſtius hominis vbi ſit quaque mentio.* Poenuli prologu: *Vbi quamque in vrbem eſt ingreſſus.* Virgilius lib. 7. Aeneidos: *Io matres audite vbi quaeque Latinae.* Liuius lib. 24. *quantum copiarum et vbi quaeque eſſent.* Nec dubito quin et Statius ſcripſerit in Soteriis Rutilii: *Vrbeſque vbi quaeque togatae.* Non *vbicumque*, vt vulgo. *Gronou.*

24. *Eam*

Aurum mihi intus harpagatum eſt. nunc hic eam rem volt, ſcio,
Mecum adire ad pactionem: verum interuiſam domum.
ME. Quo abis? EV. iam ad te reuortar: namque eſt quod viſam domum.
ME. Credo edepol, vbi mentionem ego fecero de filia,
Mihi vt deſpondeat, ſeſe a me derideri rebitur.
Neque illo quiſquam eſt alter hodie ex paupertate parcior.
EV. Di me ſeruant, ſalua res eſt: ſaluom eſt, ſi quid non perit.
Nimis male timui. priuſquam intro redii, exanimatus fui.
Redeo ad te, Megadore, ſi quid me vis. ME. habeo gratiam.
Quaeſo quod te percontabor, ne id te pigeat proloqui.
EV. Dum quidem ne quid perconteris, quod mihi non lubeat proloqui.
ME. Dic mihi, quali me arbitrare genere prognatum? EV. bono.
ME. Quid fide? EV. bona. ME. quid factis? EV. neque malis, neque improbis.
ME. Aetatem meam ſcis? EV. ſcio eſſe grandem, itidem vt pecuniam.
ME. Certe edepol equidem te ciuem ſine mala omni malitia
Semper ſum arbitratus, et nunc arbitror. EV. aurum huic olet.
Quid nunc me vis? ME. quoniam tu me, et ego te qualis ſis, ſcio:
Quae res recte vortat, mihique, tibique, tuaeque filiae,
Filiam tuam mihi vxorem poſco: promitte hoc fore.
EV. Heia! Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis,
Vt inopem atque innoxium abs te, atque abs tuis me irrideas.
Nam de te neque re, neque verbis merui, vt faceres quod facis.
ME. Neque edepol ego te deriſum venio, neque derideo:
Neque dignum arbitror. EV. cur igitur poſcis meam gnatam tibi?
ME. Vt propter me tibi ſit melius, mihique propter te et tuos.
EV. Venit hoc mihi, Megadore, in mentem, te eſſe hominem diuitem,
Factioſum; me item hominem pauperum pauperrimum.
Nunc ſi filiam locaſſim meam tibi, in mentem venit,
Te bouem eſſe, et me eſſe aſellum: vbi tecum coniunctus ſiem,

24. *Eam rem.*] Id eſt, *ob eam rem.* Douza.

27. *Mentionem.*] De ſponſalibus futuris loquitur; ideo aptis illi rei verbis vtitur, *vbi mentionem fecero.* Nam qui poſcit, *Mentionem facere* dicitur; qui reſpondet, *Repromittere*, ſiue tantum, *Promittere*; vt hic paulo inferius, *promitto hoc fore.* I. Gulielm.

29. *Ex paupertate.*] Id eſt, ex ordine ſeu numero pauperum. *Cam.*

30. *Salvom eſt.*] Lectio vulgata palam inepta eſt. Scribe; *Salua res eſt*; *ſaluum eſt ſi, quod non periit.* Τό *periit*, non *perit*, habent Mſſ. quos vidi. Et id rectum eſt. Euclio, ſemper male timens auro ſuo, quod in praeſens ſaluum inuenit, metuit in futurum. Salua, inquit, res eſt, ſi ſalua dicenda ſit, quae ſicut nondum periit, ita poteſt aliquando perire. *Boxhorn.*

38. *Mala omni malitia.*] *Malitiam veteres, vt Dolum, mediam ponendam eſſe duxerunt: quaſi ſit et Bona.* Nonius.

41. *Quae res, etc.*] Praefatio veterum bene ominandi gratia. *Taubm.*

44. *Atque innoxium.*] Qui nec tibi nec tuis nocuit. Vel; Qui innocens, quod ad te, atque ad tuos attinet. *Irrideas.*] Iuvenalis: *Nil habet paupertas durius in ſe, Quam quod ridiculos homines facit.* Boxhorn.

50. *Factioſum.*] Multis innixum et florentem clientelis. *Boxhorn.*

54. *Gnatus.*]

Vbi onus nequeam ferre pariter, iaceam ego aſinus in luto:
Tu me bos magis haud reſpicias, gnatus quaſi nunquam ſiem.
Et te vtar iniquiore, et meus me ordo irrideat.
Neutrubi habeam ſtabile ſtabulum, ſi quid diuortii fuat.
Aſini me mordicibus ſcindant, boues incurſent cornibus. Grut. *mordicitus.*
Hoc MAGNVM eſt periculum, me ab aſinis ad boues tranſcendere.
ME. QVAM ad probos propinquitate proxime te adiunxeris,
Tam optumum eſt. tu conditionem hanc accipe: auſculta mihi,
Atque eam deſponde mihi. EV. at nihil eſt dotis quod dem. ME. ne duas. MSS. *quidem.*
DVMMODO morata recte veniat, dotata eſt ſatis.
EV. Eo dico, ne me theſauros reperiſſe cenſeas.
ME. Noui, ne doceas. deſponde. EV. fiat. ſed, pro Iuppiter!
Non ego diſperii? ME. quid tibi eſt? EV. quid crepuit quaſi ferrum modo? Mſſ. Lang. *num ego diſperii?*
ME. Hic apud me hortum confodere iuſſi. ſed vbi hic eſt homo?
Abiit, neque me certiorem fecit: faſtidit mei.
Quia videt me ſuam amicitiam velle, more hominum facit.
Nam ſi opulentus it petitum pauperioris gratiam,
Pauper metuit congredi. per metum male rem gerit. Acid. *congrediri.*
Idem quando illaec occaſio periit, poſt ſero cupit.
EV. Si hercle ego te non elinguandam dedero vſque ab radicibus,
Impero, auctorque ſum, vt tu me cuiuis caſtrandum loces.
ME. Video hercle ego te me arbitrari, Euclio, hominem idoneum,
Quem ſenecta aetate ludos facias, haud merito meo.

54. *Gnatus.*] Pro *natus.* Plus eſt autem, *Nunquam natum eſſe*, quam, *mortuum eſſe.* Lamb.

57. *Mordicibus.*] Dictum videtur non quidem pro *morſibus*, ſed pro ipſis *dentibus*; quemadmodum Catullus *nutrices* dixit pro mammis: et Plauto *mordices* nihil aliud ſunt, quam dentes: et *dentes* idem quod oblocutiones atque cauillationes: ſicut *cornua* ſunt iniuriae, et oppreſſiones. *Siber.*

58. *Me ab aſinis ad boues.*] Id eſt, implicari inconueniente neceſſitudine. *Camerar.*

60. *Auſculta mihi, Atque.*] Primus et antiquiſſimus Voſſianus: *auſc. mihi proderis atque.* Numquid: *tu conditionem hanc accipe, auſculta mihi,* (*proderit,*) *Atque eam deſponde mihi.* Sic habes Capt. 2. 2. *Bene merenti bene profuerit, male merenti par erit.* Curcul. 5. 2. *Hercle iſtam rem indicaſti perfidioſe, Phaedrome, Et tibi oberit.* Milit. 3. 3. *Nam id proderit mihi, militi male quod facietis ambae.* Trucul. 4. 4. *In eam rem ſi quid habebo, tibi quoque etiam proderit.* Et ſic recte Gruterus in Ciſtellaria 4. 2. 75. *Commoda loquelam tuam, tibi nunc proderit, confitemur Nos ciſtellam habere.* Noſtri quoque omnes *prodetis:* non *prodimus et*, vt vulgo. *Gronouius.*

63. *Theſauros.*] Homo ſuſpicioſus celare non poteſt, quod tantopere cupit celatum. *Gruter.*

66. *Hic.*] Id eſt, *domi meae.* Haec a coepto ſermone aliena a Megadoro dicuntur, vt omni ſuſpicione Euclio liberetur, qui nihilominus ſe proripit. Vnde ſtatim quaerit Megadorus; *Sed vbi hic eſt homo?* nempe, Euclio.

67. *Faſtidit mei.*] Vide Stich. 2. 3. Lucillius:

Triſtes, difficiles ſumu', faſtidimu' bonorum.

Taubm.

72. *Elinguandam.*] Vnde *elinguatio*, γλωσσοτομία. quod Scaliger notat ad Feſtum.

73. *Caſtrand. loces.*] Mercede pacta tradas caſtrand. *Taubm.*

76. *Copia*

Digitized by Google

EV. Neque edepol, Megadore, facio: neque ſi cupiam, copia eſt.
ME. Quid nunc? etiam mihi deſpondes filiam? EV. illis legibus,
Cum illa dote, quam tibi dixi. ME. ſponden' ergo? EV. ſpondeo.
ME. Iſtuc di bene vortant. EV. ita di faxint. illud facito vt memineris
Conueniſſe, vt ne quid dotis mea ad te afferret filia.
ME. Memini. EV. at ſcio, quo vos ſoleatis pacto perplexarier.
PACTVM non pactum eſt, non pactum pactum eſt, quod vobis lubet.
ME. Nulla controuerſia mihi tecum erit. ſed nuptias
Hodie quin faciamus num quae cauſa eſt? EV. imo edepol optuma.
ME. Ibo igitur, parabo. nunquid me vis? EV. iſtuc. ME. fiet. vale.
Heus, Strobile, ſequere propere me ad macellum ſtrenue.
EV. Illic hinc abiit. di immortales, obſecro, AVRVM quid valet!
Credo ego illum iam inaudiſſe, mihi eſſe theſaurum domi:
Id inhiat, ea affinitatem hanc obſtinauit gratia.

76. *Copia eſt.*] Id eſt, *poſſum.* Interim alludit ad ludos, negatque tam diuitem ſe, vt pecuniam profundere poſſit in ludicra illa publica. *Taubm.*

81. *Perplexarier.*] Perplexe agere et captioſe. *Douza.*

87. *Aurum quid valet.*] Aſin. act. 3. Scen. 3.

89. *Obſtinauit.*] Id eſt, *obfirmato et perſeueranti animo expetiuit.* Feſtus.

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

EVCLIO, STAPHYLA

Vbi tu es, quae deblateraſti iam vicinis omnibus,
Meae me filiae daturum dotem? heus, Staphyla, te voco:
Ecquid audis? vaſcula intus pure propera atque elue.
Filiam deſpondi ego: hodie nuptum huic Megadoro dabo.
ST. Di bene vortant. verum ecaſtor non poteſt: ſubitum eſt nimis.
EV. Tace, atque abi: curata fac ſint quom a foro redeam domum.
Atque occlude aedes: iam ego hic adero. ST. quid ego nunc agam?
Nunc nobis prope adeſt exitium, mihi atque herili filiae.
Nam probrum atque partitudo prope adeſt, vt fiat palam.
Quod celatum eſt, atque occultatum vſque adhuc, nunc non poteſt.
Ibo intro, vt herus quae imperauit, facta, cum veniat, ſient.
Nam, ecaſtor, malum moerorem metuo, ne miſtum bibam.

1. *Deblateraſti.*] *De* hic auget. Vide Epid. act. 3. 1.

3. *Pure propera.*] Forte, *properamque:* vel *pura properam atque elue.* Scriuerius. *Pure lautum, eſt aqua pura lauatum.* Feſtus. Alluditur ad conſuetudinem veterum, quibus ante nuptias ſacrificare moris fuit; et quidem Iunoni, Veneri, et Gratiis. *Meurſ. Propera, atque elue.*] *Propera atque elue,* eſt propera eluere. *Caſaub.*

5. *Subitum eſt nimis.*] Id eſt, ita feſtinatum, vt ad id parati eſſe nequeamus. Sic Cic. Famil. lib. 13. ep. 2. *Propter opera inſtituta multa multorum ſubitum eſt ei remigrare Kal. Quinctilibus.* id eſt, non poteſt eſſe paratus ad remigrandum Kal. Quinctil. *Gronou.**

12. *Malum moerorem metuo, ne.*] Mirifice laborant. *Miſtim, amyſtim, malum meracum, immixtim, immixtum,* ludibria coniecturarum. Scribe: *Malum moerore metuo ne miſtum bibam:* Malum cui additus ſit moeror, vt vinum bibitur miſtum aqua. *Gronouius.*

1. *Conduxit*

ACTVS SECVNDVS. SCENA QVARTA

STROBILVS, ANTHRAX, CONGRIO

Poſtquam obſonauit herus, et conduxit coquos,
Tibicinaſque haſce, apud forum, edixit mihi,
Vt diſpartirem obſonium hic bifariam.
CO. Me quidem, hercle, dicam palam, non diuides. Lipſ. *hic tam palam.*
Si quo tu totum me ire vis, operam dabo.
AN. Bellum et pudicum vero proſtibulum popli.
Poſt ſi quis vellet te, haud non velles diuidi?
CO. Atqui ego iſtuc, Anthrax, aliouorſum dixeram,
Non iſtuc quod tu inſimulas. ST. ſed herus nuptias
Meus hodie faciet. CO. cuius ducit filiam?
ST. Vicini huius Euclionis e proxumo.
Ei adeo obſonii hinc dimidium iuſſit dari,
Cocum alterum, itidemque alteram tibicinam.
CO. Nempe huic dimidium dicis, dimidium domi? Lamb. *ducis.*
ST. Nempe ſicut dicis. CO. quid? hic non poterat de ſuo
Senex obſonari filiae in nuptiis?
ST. Vah! CO. quid negotii eſt? ST. quid negotii ſit rogas?
Pumex non aeque eſt aridus, atque hic eſt ſenex.
CO. Ain' tandem ita eſſe vt dicis? ST. tute exiſtuma.
Quin diuum atque hominum clamat continuo fidem,
Suam rem periiſſe, ſeque eradicarier,
De ſuo tigillo fumus ſi qua exit foras.
Quin cum it dormitum, follem ſibi obſtringit ob gulam.
CO. Cur? ST. ne quid animae forte amittat dormiens.

1. *Conduxit coquos.*] Priuatae perſonae, quae cocos ſiue *Coctores*, vt Petron. appellat, non habebant familiares, in foro conducebant. *Taubm.*

4. *Diuides.*] Vox *diuidere* capi etiam poteſt ſenſu turpi, quique aures palam offendat; cum interim innuere videatur, ſeſe palam eidem refragari in illa re. *Gruterus.*

5. *Si quo tu totum.*] Recte. Nam obſonii pars erat diuidenda ſimul; et ei praeponendus, item diuiſim vterque coquus. *Gruter.*

6. *Proſtibulum.*] De proſtibulo vide Stich. 5. 6.

12. *Dimidium iuſſit.*] Cur non *dimidiatum obſonium* dixerit, vide Agell. lib. 3. 14. *Taubm.*

14. *Dimidium domi?*] Ergo, *domi*, etiam ad locum ſignificat. *Donatus.*

18. *Pumex.*] Spongia dicitur Vitruuio, quod fiſtuloſus ſit ſpongiae modo. Vnde in Perſa,

Nam tu aquam e pumice poſtulas,
Qui ipſus ſitiat. —— Scalig.

21. *Eradicarier.*] Radicitus extirpari, hoc eſt fortunis omnibus penitus euerti. *Siber.*

22. *Tigillo.*] *Tignum* et *tigillum* omne notat quod eſt e ligno. Dicunt enim de Euclione, cupere illum fumum nullum exire aediculas. *Gruter.*

23. *Follem ſibi obſtringit ob gulam.*] Nihil hic miri, niſi quod hoc faciebat cubitum iturus. Nam et quum in publicum irent, cum pecunia crumenam de collo ſuſpendebant. Id ille faciebat etiam in lecto furem nocturnum timens. Quum rogaſſet cocus, cur? illudens ſtupori eius, παρὰ προσδοκίαν falſam cauſam inuenit: tanquam id faceret, ne inter reſpirandum aliquid animae amitteret. Et ſoluuntur auditores nihil tale exſpectantes in riſum. Magis etiam quum continuat coquus iocum. Vide Diatriben ad Stat. cap. 27. *Gronouius.*

25. *Inferio-*

co. Etiamne obturat inferiorem gutturem,
Ne quid animae forte amittat dormiens? *Voſſ. animai.*
ST. Haec mihi te, vt tibi me aequom eſt credere.
co. Imo equidem credo. ST. at ſcin' etiam quomodo?
Aquam hercle plorat, quom lauat, profundere.
co. Cenſen' talentum magnum exorari poteſſe
Ab iſtoc ſene, vt det, qui fiamus liberi?
ST. Famem hercle vtendam, ſi roges, nunquam dabit.
Quin ipſi pridem tonſor vngues dempſerat;
Collegit, omnia abſtulit praeſegmina.
co. Edepol mortalem parce parcum praedicas.
Cenſen' vero adeo eſſe parcum et miſere viuere? *I. Gul. eſſe parum.*
ST. Pulmentum pridem ei eripuit miluus:
Homo ad praetorem deplorabundus venit:
Infit ibi poſtulare, plorans, eiulans,
Vt ſibi liceret miluum vadarier.
Sexcenta ſunt, quae memorem, ſi ſit otium.
Sed vter veſtrorum eſt celerior? memora mihi.
co. Ego, vt multo melior. ST. cocum ego, non furem rogo.
co. Cocum ego dico. ST. quid tu ais? AN. ſic ſum, vt vides.
co. Cocus ille nundinalis eſt, in nonum diem

25. *Inferiorem, etc.*] Notandum hic per *Inferiorem gutturem*, anum ſiue podicem deſignari, eadem metaphora, qua apud Caton. *ſuperiorem album deiicere*, id eſt, ſtomachum ſiue adeo ventriculum nauſea grauem vomitu exonerare, ſcriptum reperimus. *Douza.*

27. *Haec mihi te, vt.*] locus latet ciuilior. Innuit enim, neutri ab altero credendum. *Acid.*

28. *At ſcin' etiam quomodo.*] Iubent poſt *quomodo* interrogandi notam tolli. Negat id Plautus, qui hoc genere loquendi toties vtitur. Amphitr. 1. 1. 199. Hac Aulular. 5. 1. 22. Rud. 3. 5. 18. Et alibi. Eodem ſenſu quo diceret: *vis etiam dicam?* vel, *At etiam vis audire amplius?* Gronou.

29. *Aquam, etc.*] Ob eam cauſam nunquam lauit *Patrocles Ariſtophanicus*. Longol. Poſt, *quomodo*, tollenda hic eſt interrogandi nota, et ſic diſtinguendum: *At ſcin' etiam quomodo aquam hercle plorat, quum lauat, profundere?* Sciſne tu etiam, quomodo deploret aquam ſe profundere, eiuſque iacturam facere, cum ſe lauat? *Boxhorn.*

33. *Tonſor.*] Perſonae Euclionis accommodatius legi poteſt, *tonſori vngues dempſerat*. Nam vt ille triparcus ſenex, qui famem nemini vtendam daret, aliquid erogauerit tonſori, ob vngues decurtandos, non ſit vero ſimile; vtque id ei officium gratis praeſtiterit quis, nugae: quin imo ipſe Euclio vltro potius adiit tonſoris proximam officinam, eique vngues reſecuit: vel ideo forſan, vt praeſegmina (nihil enim auaritiae paruum) domum referret. *Gruter.*

39. *Poſtulare.*] Nam Praetor actionem et iudices dabat. Qui actionem habebat, ex qua cum alio experiretur, hoſtem in ius vocaturus, primum a Praetore petebat, vt liceret eum, quem libello deſcripſerat, vadari. Praetor libello ſubſcribebat. *Vadari* autem, vel *conuadari*, eſt in ius citare, die dicta. *Lamb.*

40. *Miluum vadarier.*] A miluo vades poſtulare, qui illum certae pecuniae ſponſione vadimonium obiturum praeſtarent. *Siber.*

42. *Celerior.*] Furum manus *celeres* vulgo dicuntur. quo Plautus alludit. *I. Gulielm.*

45. *Cocus nundinalis.*] *Congrionem* iſtum Buſtuarii ordinis coquum eſſe, intelligi vult: quem nos *Semiraſum vſtorem* cum *Catullo* indigitare poſſumus, qui mortuis et iam ad rogum elatis coenam coqueret illam feralem, quod *Silicernium* vocarunt. Quod quoniam nono die fiebat, (vnde et *nouendiales pulueres* apud *Horat.*) cauſſam ioci Comico praebuit, vt *Cocum nundinalem* diceret Congrionem, quem inſubidum prorſus atque imperitum, et ad viſcerationes illas Nouendiales et incon-

Solet ire coctum. AN. tun' trium literarum homo
Me vituperas? fur, etiam fur trifurcifer.

ditas Vſtrinae ſiue Culinae mortualis ſtruices eſcarias, quam ad ingenioſae gulae genium ſapientiorem eſſe iudicauerit. *Gruter.*

47. *Me vituperas? fur.*] Illud *fur*, quod ſequitur poſt, *vituperas*, videtur eſſe irrepticium, et gloſſema eius quod dixerat, *trium literarum homo.* Diſſald.

ACTVS SECVNDVS. SCENA QVINTA

STROBILVS, ANTHRAX, CONGRIO

Tace nunc iam tu: atque agnum hinc vter eſt pinguior.
CO. Licet. ST. tu Congrio eum ſume, atque abi
Intro illuc, et vos illum ſequimini:
Vos ceteri illuc ad nos. AN. hercle iniuria
Diſpertiuiſti: pinguiorem agnum iſti habent.
ST. At nunc tibi dabitur pinguior tibicina.
I ſane cum illo, Phrygia. tu autem, Eleuſium,
Huc intro abi ad nos. CO. o Strobile ſubdole,
Huccine detruſiſti me ad ſenem parciſſumum?
Vbi, ſi quid poſcam, vſque ad rauim poſcam prius
Quam quicquam detur. ST. ſtultum et ſine gratia eſt
Ibi recte facere, quando quod facias perit.
CO. Qui vero? ST. rogitas? iam principio in aedibus
Turba iſtic nulla tibi erit: ſi quod vti voles,
Domo abs te afferto, ne operam perdas poſcere.
Hic apud nos magna turba, ac magna familia eſt,
Supellex, aurum, veſtes, vaſa argentea:
Ibi ſi perierit quippiam, (quod te ſcio
Facile abſtinere poſſe, ſi nihil obuiam eſt,)
Dicant, coci abſtulerunt; comprehendite,
Vincite, verberate, in puteum condite.

1. *Tace.*] In quibuſdam libris haec Scena priori coniungitur. *Taubm.*

2. *Licet.* ST. *tu, Congrio.*] Poni volunt interrogationis notam poſt *Licet.* Imo nec hic ponenda, et ſuperiori verſu tollenda eſt. Neque enim rogat Strobilus: ſed quia τὸ *Vter* interrogandi ſaepe initium eſt, interpellat eum coquus, nondum oratione abſoluta, quaſi rogaret, dicturus: *Licet id quidem videre vel caeco.* Sed viciſſim prius quam hoc expediat, quod inſtituerat dicere, interfatur, nulla eius ratione habita, et continuat, quae ipſe exorſus erat Strobilus. Non igitur, *Liquet:* non *Hic eſt.* Gronouius.

6. *Pinguior tibicina.*] Tibicines enim, quia ſacrificiis frequenter adhibiti, pingues fiebant. *Taubm.*

8. *Ad nos.*] Aedes Megadori. *Lamb.*

11. *Sine gratia.*] Ingratus eſt. *Tibi recte facere*; ſcil. aliquis auſit? aut ſimile quid. *Camer.*

15. *Poſcere.*] Id eſt, *in poſcendo.* Lamb.

21. *In puteum.*] Id eſt, hypogaeum ſeu barathrum, locum poenae coquorum deſtinatum; quod genus λάκκους vocabant. *Turneb.* lib. 6. 24.

23. Vbi

Horum tibi iſtic nihil eueniet: quippe qui
Vbi quid ſurripias, nihil eſt. ſequere hac me. CO. ſequor.

23. *Vbi quid ſurripias.*] Ita Lambinus: nam Camerarius ex vnico Codice *ſurripiat:* veteres autem editiones et Pall. ſex ea voce deficiuntur. Nos in tribus inuenimus. Voſſ. tert. et Iunianus *ſurripiat:* Voſſ. primus *ſubripiat:* Neque id mutandum, ſed explicandum. Senſus enim: *Quippe, vbi, qui quid ſubripiat*, hoc eſt, qui fur ſit, qui ſolens aliquid ſummanare velit, ei *nihil eſt* promti atque parati. Nam et verſus vocem requirit. Etſi intelligo, quam eleganter id verbum ſubticeatur, quamque facile ex diſciplina ſua id ſupplendum ſciat Congrio. Vt ſuſpicari poſſis ſcripſiſſe Plautum: *Vbi quid, nihil eſt. Sequere hac me.* CON. *Conſequor.* Nam illud *Con* depaſci potuit praecedens nomen coqui. Certe et apud me τὸ *ſurripiat* Acad. Voſſ. ſecundus et Gudianus ignorant. *Gronouius.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SEXTA

STROBILVS, STAPHYLA, COCI

Heus Staphyla prodi, atque oſtium aperi. ST. qui vocat?
STR. Strobilus. ST. quid vis? STR. hos vt accipias coquos,
Tibicinamque, obſoniumque in nuptias.
Megadorus iuſſit Euclioni haec mittere.
ST. Cererine, Strobile, has facturi nuptias?
STR. Qui? ST. quia temeti nihil allatum intellego.
STR. At iam aſſeretur, ſi a foro ipſus redierit.
ST. Ligna hic apud nos nulla ſunt. CO. ſunt aſſeres?
ST. Sunt pol. CO. ſunt igitur ligna; ne quaeras foris.
ST. Quid? impurate, quamquam Vulcano ſtudes,
Coenaene cauſa, aut tuae mercedis gratia,
Nos noſtras aedes poſtulas comburere?
CO. Haud poſtulo. STR. duc iſtos intro. ST. ſequimini.

3. *Obſoniumque.*] Quamuis ὄψον ſignificet *opſonium*, hoc eſt, omne id, quod vna cum pane comedimus, imo quidquid in macello vaenit; quod προσφάγιμον ſiue προσφάγιον dicitur; nihilominus tamen obtinuit tanquam victor ſolus *piſcis*, quod eximius ſit cibus, vt ita ſolus vocaretur. *Nanſ.*

6. *Temeti.*] Rara decori obſeruatio, quam nuſquam (Inuidia gemente hoc dicam) temere Plautus neglexit; nedum in perſona anili: quod genus ille multibibum fere ac merobibum inducere amat. *Douza.*

10. *Quamquam Vulcano.*] Significat, tantam eius impuritatem eſſe, vt ne ignis quidem, cuius vi ſolidiſſimorum quoque corporum metalla defaecatiora redduntur, illis purgandis vnquam ſufficiat, tametſi eum (ignem) in praefectura ſua focariae prouinciae ſemper colat ac tractet. *Douza.*

11. *Aut tuae mercedis gratia.*] Manupretii, hoc eſt, nummi illius binos circiter aureos noſtrates pendentis, qua Coci antea a Megadoro conducti fuerant. *Douza.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SEPTIMA

PYTHODICVS

Curate; ego interuiſam quid faciant coqui:
Quos pol vt ego hodie ſeruem, cura maxuma eſt.
Niſi vnum hoc faciam, vt in puteo coenam coquant.

Inde coſtam ſurſum ſubducemus corbulis.
Si autem deorſum comedent, ſi quid coxerint,
Superi incoenati ſunt, et coenati inferi.
Sed verba hic facio, quaſi negotii nihil ſiet, Douz. *ſic verba.*
Rapacidarum vbi tantum ſiet in aedibus.

5. *Deorſum.*] *Deorſum*, heic non motum, ſed quietem ſignificat. Varro: *Qui colunt deorſum, magis aeſtate laborent; qui ſurſum, magis hieme.* Douza.

8. *Rapacidarum.*] *Rapacidas* extulit pro rapacibus, patronymici more ludens: vt pro *Scipionibus* dicuntur *Scipiadae*. et iocando fecit, vt furaciſſimum genus coquorum putemus, quaſi familia ſit *Rapacidarum*, vt *Aeacidarum*, aut *Pelopidarum*. Turneb.

ACTVS SECVNDVS. SCENA OCTAVA

EVCLIO, CONGRIO

Volui animum tandem confirmare hodie meum,
Vt bene haberem filiae nuptiis. Voſſ. *vt bene me haberem filiai in nuptiis.*
Venio ad macellum, rogito piſces. indicant
Caros; agninam caram, caram bubulam,
Vitulinam, cetum, porcinam; cara omnia:
Atque eo fuerunt cariora, aes non erat.
Abeo iratus illinc, quoniam nihil eſt qui emam.
Ita illis impuris omnibus adii manum.
Deinde egomet mecum cogitare inter vias
Occepi: FESTO die ſi quid prodegeris,
Profeſto egere liceat, niſi peperceris.
Poſtquam hanc rationem cordi ventrique edidi,
Acceſſit animus ad meam ſententiam,
Quam minimo ſumptu filiam vt nuptum darem.
Nunc tuſculum emi, et haſce coronas floreas: Priſc. *nunc tuſculum emi hoc et coron.*
Haec imponentur in foco noſtro Lari,
Vt fortunatas faciat gnatae nuptias.
Sed quid ego apertas aedes noſtras conſpicor?
Et ſtrepitus eſt intus. numnam ego compilor miſer?

8. *Adii manum.*] Vide Poenul. act. 2. verſ. 11.

13. *Acceſſit animus ad meam, etc.*] Aſſenſus ſum huic meae ſententiae. *Lamb.*

15. *Nunc tuſculum, etc.*] Ad hunc ritum quod attinet, conſtat, Pilumnum (vt rem paulo altius repetam) cum Romulo Quirino, Picumnum vero cum Marte Siluano domeſtico, eundem eſſe: eoſque deos coniugales habitos: lectos iis ſtratos, et vota facta. Picumnum *Praeſtitem Larum*, et *Larem κατ' ἐξοχὴν* appellatum; (vt Plutonem Manium, Iouem deorum, Ianum Geniorum) Parenteſque eo nomine liberos in matrimonium elocaturos, vt bene nuptiae cederent, ſacra ei feciſſe: vt hic Euclionem. Pilumnum vero eundem cum Genio maritorum eſſe, et cuſtodem puerperarum. *Meurſ.*

16. *Noſtro Lari.*] Penatum et Larium ſedes in priuatis aedibus non vna. Colebantur maxime in foco: item in cubiculo: ſaepe in parte aliqua atrii; puta in compluuio, vel in porticu compluuio adiuncta. *Caſaub.*

20. *Aulam.*]

CO. Aulam maiorem ſi poteſ, vicinia Douz. *ſi pote, ex vicinia.*
Pete: haec eſt parua, capere non quit. EV. hei mihi,
Perii hercle! aurum rapitur, aula quaeritur. I. Gul. *perii, o dii.*
Nimirum occidor, niſi ego intro huc propere propero currere.
Apollo, quaeſo, ſubueni mihi, atque adiuua:
Confige ſagittis fures theſaurarios:
Cui in re tali iam ſubueniſti antidhac.
Sed ceſſo prius quam prorſus perii, currere?

20. *Aulam.*] *Aulas antiqui dicebant, quas nos dicimus ollas: quia nullam litteram geminabant.* Feſtus.

23. *Propere propero currere.*] Plautus ſenariis iambicis admiſcuit ſeptenarium trochaicum, vt properationem ſenis, carmine ipſo concitatiore, exprimeret. *I. Gulielm.* Pall. (non tamen Camerarianus) hunc verſum ſic legunt: *Nimirum occidor, niſi ego intro propero.* quod videtur ſane germanius *Grutero.*

24. *Apollo.*] Apollinem inuocat, vt ἀλεξίκακον et malorum depulſorem. Et conſtat, Apollinem dictum antiquitus *Apellinem, quaſi mala apellentem.* Meurſ.

25. *Confige ſagittis.*] Eſt enim iaculator Apollo: Graecis ἑκηβόλος, ἑκατηβελέτης, et ἕκατος, ἑκάεργος. *Turneb.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA NONA.

ANTHRAX

Dromo, deſquama piſces: tu Machaerio
Congrum, muraenam exdorſua, quantum potes:
Atque omnia, dum abſum hinc, exoſſata fac ſient.
Ego hinc artoptam ex proxumo vtendam peto
A Congrione. tu iſtum gallum, ſi ſapis,
Glabriorem reddes mihi, quam volſus ludiu'ſt.
Sed quid hoc clamoris oritur hinc ex proxumo?
Coqui hercle, credo, faciunt officium ſuum.
Fugiam intro, ne quid hic turbae fiat itidem.

1. *Machaerio.*] *Machaerionem*, coqui nomen eſſe, omnes putant: ego aliter cenſeo, machaerio iuberi exdorſuari muraenam, et id cultelli coquinarii genus eſſe. Cultellos quidem μαχαίρια et μαχαιρίδια Graeci vocant, et Plaut. Rud. ſiculas *machaeria* dixit. *I. Gul.*

2. *Exdorſua.*] Id eſt, *dorſum confringe*, Feſtus. *dorſo nuda*, Nonius. alii, *exime. Quantum potes.*] Non hic modo, ſed vbicunque apud Plaut. *quantum potes* legitur, in *quantum poteſſi* commutandum eſt: id eſt, quam primum, et quidem celerrime, fieri poteſt: locutione priſcis oppido familiari. *Douza.*

3. *Atque omnia, etc.*] Hic verſus ſua parte debetur *Nonio*, nam non habetur in Mſſ. praeterquam *exoſſata fac ſient.* verum aut omnia me fallunt, aut *exoſſata fac ſient*, eſt a gloſſa ſcribarum, ad illud *exdorſua.* Gruter.

4. *Artoptam.*] *Artopta*, vtenſile ſiue teſta aſſandis torrendiſque panibus. Triplex enim panis erat, ex coquendi ratione: *furnaceus, teſtuaceus*, et *artopticius.* Turneb.

5. *A Gongrione.*] Qui coquebat apud Euclionem. Male ergo Lambinus de Megadori domo interpretatur. *Douza.*

6. *Volſus ludius.*] *Ludii*, adoleſcentes erant tuniculas induti inſignes, galeati et enſiferi, peltatique; qui omnibus Circenſibus et theatralibus pompis in verſum incedebant, ipſis velut pompae duces Saliis ſimiles. *Ludii* ex eo vocati, quod a Lydis hoc genus ludicri inuentum videretur. Si qui eorum igitur eſſent grandiuſculi et iam veſticipes, vellebantur, glabrique reddebantur. *Turneb. Volſus.*] Id eſt, euulſis pilis laeuis et glaber factus. *Taubm.*

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA

CONGRIO

Optati ciues, populares, incolae, accolae, aduenae omnes,
Date viam qua fugere liceat, facite totae plateae pateant.
Neque ego vnquam, niſi hodie, ad Bacchas veni in Bacchanal coquinatum, *Feſt. coquitatum.*
Ita me miſerum et meos diſcipulos fuſtibus male contuderunt.
Totus doleo, atque oppido perii, ita me iſte habuit ſenex gymnaſium.
Neque ligna ego vſquam gentium praeberi vidi pulchrius:
Itaque omnis exegit foras, me atque hos, onuſtos fuſtibus.
Attat, perii hercle ego miſer! aperit Bacchanal. adeſt:
Sequitur. ſcio quam rem geram: hoc ipſus Magiſter me docuit.

2. *Date viam.*] Hac voce monebant Lictores populum Magiſtratibus via decedere, *Date viam Conſuli.*

3. *Bacchanal coquinatum.*] Veni in locum, in quo ad coquendum deſtinato, non iam ſunt niſi furentes et bacchantes. *Boxborn.*

5. *Gymnaſium.*] Ita ego iſti ſeni pro gymnaſio fui, in quo ſe exerceret. *Douza.*

6. *Neque ligna ego.*] locus ex ambiguo. Antea ligna ad rauim vſque poſcebam: ſed aduenit tandem ſenex, qui *pulchre*, id eſt, largiter praebuit ligna, non quidem ad obſonium coquendum; ſed fuſtes, quibus capita mihi meiſque contunderet. *Lamb.*

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

EVCLIO, CONGRIO

Redi, quo fugis nunc? tene, tene. CO. quid, ſtolide, clamas?
EV. Quia ad Treſuiros iam ego deferam tuum nomen. CO. quamobrem?
EV. Quia cultrum habes. CO. cocum decet. EV. quid comminatus
Mihi? CO. iſtuc malefactum arbitror, quia non latus fodi.
EV. Homo nullus eſt te ſceleſtior qui viuat hodie,
Neque cui ego de induſtria amplius male plus lubens faxim.
CO. Pol etſi taceas, palam id quidem eſt. res ipſa teſtis eſt.
Ita fuſtibus ſum mollior miſer magis, quam vllus cinaedus.
Sed quid tibi nos, mendice homo, tactio eſt? quae res?
EV. Etiam rogitas? an quia minus quam aequom erat feci?
CO. Sine. at hercle cum malo magno tuo, ſi hoc caput ſentit.
EV. Pol ego haud ſcio quid poſt fiat, tuum nunc caput ſentit.
Sed in aedibus quid tibi meiſnam erat negotii,

3. *Quia cultrum habes.*] Nota cultrum geſtari vetitum: et inſigne atque notam coqui habitam. *Meurſ.* *Comminatus.*] Non id accuſo quod cum cultro es, ſed quod eo minatus mihi. *Douza.*

8. *Cinaedus.*] Enermem fractumque et velut exoſſem tripudiatorem, eo nomine intelligi crediderim. ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ κῶλα, vel τὴν αἰδῶ, ſiue αἰδοῖα. *Turneb.*

9. *Tactio eſt.*] Vid. Epid. 2. 2.

11. *Caput ſentit.*] Si quid ego ſapio. quae verba Euclio in aliam ſententiam detorquet. *Lamb.*

15. *Edim.*]

Me abſente, niſi ego iuſſeram? volo ſcire. CO. tace ergo.
Quia venimus coctum ad nuptias. EV. quid tu, malum, curas
Vtrum crudum an coctum edim; niſi tu mihi es tutor?
CO. Volo ſcire, ſinas an non ſinas nos coquere hic coenam?
EV. Volo ſcire item ego, meae domi meane ſalua futura?
CO. Vtinam mea mihi modo auferam, quae attuli, ſalua!
Me haud poenitet, tua ne expetam. EV. ſcio: ne doce, noui. Camer. *meum haud poenitet.*
CO. Quid eſt, qua prohibeas nunc gratia nos coquere hic coenam?
Quid fecimus? quid diximus tibi ſequius, quam velles?
EV. Etiam rogitas, ſceleſte homo, qui angulos omnis
Mearum aedium et conclauium mihi peruiam facitis? Diſſ. *peruiam facis.*
Id vbi tibi erat negotium, ad focum ſi adeſſes,
Non fiſſile haberes caput. merito id tibi factum eſt.
Adeo vt tu meam ſententiam iam iam noſcere poſſis,
Si ad ianuam huc acceſſeris, niſi iuſſero, propius,
Ego te faciam miſerrimus mortalis vti ſis. Douz. *mortalium.*
Scis iam meam ſententiam? quo abis? redi rurſum.
CO. Ita me bene amet Lauerna, te iam, niſi reddi
Mihi vaſa iubes, pipulo hic differam ante aedis.
Quid ego nunc agam? nae ego edepol veni huc auſpicio malo.
Nummo ſum conductus: plus iam medico mercede opus eſt.

16. *Edim.*] Pro *edam.* Horatius Epod. 3.

20. *Me haud poenitet.*] Id eſt, me, aut meis bonis contentus viuo. *Taubm.*

24. *Peruiam facitis.*] Sic dictum, vt, *obuiam facitis.* Turneb.

31. *Lauerna.*] Hanc Deam Romani fures precabantur, vt inſtituta ſua et conſilia furandi ac mentiendi fortunaret. *Horat.* 1. epiſt. 16.

—— Pulcra Lauerna,
Da mihi fallere, da iuſtum ſanctumque videri.

Sic Graeci eodem modo orabant τὴν Πραξιδίκην, vt conſilia furandi ad effectum duceret. Erat autem ea Dea tantum caput ſine reliquo corpore. *Scaliger.*

32. *Pipulo, etc.*] Id eſt, conuicio. *Pipare* Oſci dicebant, pro eo quod eſt eiulabunde conqueri. Ab eo Cocus iſte, *Pipulo differre* dixit: pro quo erat in 12. Tabb. *obuagulari.* Olim cui teſtimonium deerat, hoc eſt, qui ſuam intentionem nullo poterat teſtimonio confirmare, is die tertio *ad aedes aduerſarii obuagulatum ibat*, id eſt, aduerſario iuſtum, teſtibus adhibitis, conuicium faciebat. *Raeuard.*

34. *Nummo.*] Non ſeſtertio, ſed aureo, qui valebat paulo plus duobus aureis noſtris: vt ego et *Cl. Teneuinus*, qui mihi aliquot oſtendit, ex pondere exiſtimauimus. *Lamb.* *Nummo ſum conductus.*] Id eſt, didrachmo, vel drachmis duabus. Pſeudolo 3. 2. 20. Vide de modo vſurarum cap. 2. *Salmaſ.*

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA

EVCLIO, CONGRIO

Hoc quidem hercle, quoquo ibo, mecum erit, mecum feram,
Neque iſtuc in tantis periclis vnquam committam vt ſiet.
Ite ſane nunc iam intro omnes, et coqui, et tibicinae.
Etiam introduce, ſi vis, vel gregem venalium.

4. *Venalium.*] Seruorum, qui plerique fures. *Lamb.*

Coquite, facite, feſtinate nunc iam quantum lubet.
CO. Temperi: poſtquam impleuiſti fuſti fiſſorum caput.
EV. Intro abi; opera huc conducta eſt veſtra, non oratio.
CO. Heu ſenex, pro vapulando, hercle, ego abs te mercedem petam.
Coctum ego, non vapulatum dudum conductus fui.
EV. Lege agito mecum, moleſtus ne ſis: i, et coenam coque,
Aut abi in malum cruciatum ab aedibus. CO. abi tu modo.

5. *Facite.*] V. C. habet *faceſſite*, vocem hic nihili. Ego geſtio legere, *farcite*, quod verbum eſt coquinarium, et huic loco aptiſſime quadrat. *Gloſſ.* vetus, *farcit*, νάττει. *Diſaldaeus*.

6. *Impleuiſti fuſtibus iſtorum.*] Sic dedit Camerarius, quum in ſcripto inueniret: *fuſtiſiſſorum*, Mellerus. Palmerius: *impleuiſti fuſtibus iſtorum in caput*. Pareus coniicit: *fuſtium ipſorum*. Exſpectant alii fore, vt iſti *fuſtiſiſſores* nonnulli forſan haud diſpliceant. Fruſtra illi quidem: ſed egregia eſt vetus lectio, modo ſeparentur voces: *poſtquam impleuiſti fuſti fiſſorum caput*. Vt alibi *fores implere elogiorum carbonibus*. *Fiſſa* ſunt vulnera. Sic praecedente ſcena: *Non fiſſile haberes caput*. Bacchid. 2. 3. *Meum cor et cerebrum finditur*. Vt Virgilius lib. 9. *Media aduerſi liquefacto tempora plumbo diffidit*. Appuleius lib. 9. *Iamque inuerſa vite de vaſtiore nodulo cerebrum ſuum diffindere*. Hoc Iuuenal. eſt Sat. 9. *Fuſte aperire caput*. Ouidio lib. 3. Metam. *Iuuenili guttura pugno rumpere*. Petronio *ſoluere frontem*. Plauto in Bacchidibus *dirumpere caput*. Sic *fiſſum* in extis. *Impleuiſti fiſſorum*, eſt plenum reddidiſti fiſſorum vel vulnerum. *Gronou.*

10. *Lege agito.*] *Dicebatur ei, cuius intentio contemptibilis aduerſario videbatur.* Donatus. Vide Mil. 2. 5.

ACTVS TERTIVS. SCENA QVARTA

EVCLIO

Illic hinc abiit. Di immortales, FACINVS audax incipit,
Qui cum opulento pauper homine coepit rem habere aut negotium,
Veluti Megadorus tentat me omnibus miſerum modis:
Qui ſimulauit, mei honoris mittere huc cauſa coquos,
Is ea cauſa miſit, hoc qui ſurriperent miſero mihi.
Condigne etiam meus me intus gallus gallinaceus, Voſſ. *intus me.*
Qui erat anui peculiaris, perdidit paeniſſume. Voſſ. *ſcalpturire*
Vbi erat haec defoſſa, occoepit ibi ſcalpurire vngulis *ibi vnguibus.*
Circumcirca. quid opus eſt verbis? ita mihi pectus peracuit:
Capio fuſtem, obtrunco gallum, furem manifeſtarium.
Credo ego edepol illi mercedem gallo pollicitos coquos,
Si id palam feciſſet. exemi e manu manubrium. Meurſ. *manubium.*
Quid opus eſt verbis? facta eſt pugna in gallo gallinaceo.
Sed Megadorus meus affinis eccum incedit a foro.
Iam hunc non auſim praeterire, quin conſiſtam et colloquar.

2. *Negotium.*] Dubitatum olim fuit inter prudentes, vtrum *rem* an *litem* dici oporteret, etc.: *Negotium* aut *res* apud Plaut. legitur. *Cuiacius*.

7. *Peculiaris.*] In peculio ancillae Staphylae. Aſin. 3. 1. *Paeniſſume.*] Id eſt, paene nihil abfuit, quin me perderet. a *paene* formatum. *Lipſ* Epiſt. Quaeſt. lib. 3. 12.

8. *Scalpturire.*] Id eſt, *ſcalpere*. Nam frequentatiua verba interdum ponebantur pro primigeniis. *Voſſius*.

9. *Ita mihi pectus.*] Scribendum eſſe, *ira mihi pectus peracuit*, oſtendimus Obſeruat. 3. 21. *Gronouius*. *Peracuit.*] Peracre ſeu peracidum factum eſt, id eſt, ira acerrima incenſum. *Lamb.*

12. *Exemi.*] Furibus occaſionem inueniendi theſaurum praeripui. *Taubm.*

2. *Condi-*

ACTVS TERTIVS. SCENA QVINTA

MEGADORVS, EVCLIO

Narraui amicis multis conſilium meum
De conditione hac. Euclionis filiam
Laudant: ſapienter factum et conſilio bono.
Nam, meo quidem animo, ſi idem faciant ceteri,
OPVLENTIORES pauperiorum filias
Vt indotatas ducant vxores domum:
Et multo fiat ciuitas concordior,
Et inuidia nos minore vtamur, quam vtimur:
Et illae malam rem metuant, quam metuunt, magis:
Et nos minore ſumtu ſimus, quam ſumus.
In maxumam illuc populi partem eſt optumum.
In pauciores auidos altercatio eſt:
Quorum animis auidis, atque inſatietatibus,
Neque lex, neque tutor capere eſt qui poſſit modum.
Namque hoc qui dicat: Quo illae nubent diuites
Dotatae, ſi iſtud ius pauperibus ponitur?
Quo lubeat nubant, dum dos ne fiat comes.
Hoc ſi ita fiat, mores meliores ſibi
Parent, pro dote quos ferant, quam nunc ferunt.
Ego faxim muli, pretio qui ſuperant equos,

Grut. *de conditione ac Euclionis filia.*

2. *Conditione.*] *Conditionem* pro coniunctione ſponſaliorum et nuptiarum dici, multi notarunt. Feſtus: *Conuenta conditio dicebatur, cum primus ſermo de nuptiis et earum conditione habebatur.* Id etiam ſimpliciter *Conditio* dicebatur. Vnde formula Repudii: *Conditione tua non vtor.* Et quod dicebatur: *Parentes liberis ſuis conditiones quaerere.* Brillonius.

5. *Opulentiores.*] Hanc ſententiam e *Plat.* lib. 6. de Repub. expreſſam, notat *P. Victor.*

9. *Malam rem.*] Quaſuis malas artes, ad quas ſe mulieres applicant, intelligo. Et Pronomen *illae* non ad pauperes tantum, ſed generaliter ad omnes mulieres refero: quae ſi indotatae nuberent, ſemper magis obſequentes eſſent viris, minusque arrogantes, et minori etiam ſumptui. *Piſtor.*

12. *In pauciores.*] Sententia eſt: Non eſt dubium, quin ſi fiat, quod dico, maior pars populi probatura ſit. Reſtant nunc pauci locupletes et auari, quibuſcum controuerſia mihi futura eſt, qui hoc non probabunt. *Lamb.*

14. *Capere.*] Id eſt, concipere, ſeu conſtituere. *Douza.* *Palmer.* leg. *cauere* quod et Meurſio placet.

15. *Namque hoc qui dicat, Quo.*] Male Meurſius, *Quoi.* Nam *quo* eſt in quam domum. Nec vero τὸ *Qui* accipiendum pro *Quis*, vt voluit Gruterus. Nam quae ſequuntur, *Quo lubeat, nubant*, dicuntur per intellectum τῶν *et reſpondeo:* etſi in iſtis quoque leue vitium eſſe cenſeo. Habeo legatum Parei, curioſiſſima eius e Pall. codd. excerpta, ſic vt ne vllum quidem librarii mendum omiſiſſe videatur. In iis video alios quidem aliter, vnum vero habuiſſe: *Quoquo iubent.* Itaque lego: *Quoquo lubet, nubant.* Vt ſupra: *Hoc quidem hercle, quoquo ibo nunc, mecum erit.* Mox: *quoquo vexias.* Gronouius.

20. *Muli.*] Mulis mulabuſque plurimum vſi ſunt veteres, ad carrucas trahendas, quibus plerumque inſidebant honeſtiores matronae; vt et hodie moris eſt. Vide Martial. lib. 3. 62.

Aurea quod fundi pretio carruca paratur:
Quod pluris mula eſt, quam domus empta tibi.

Taubm.

Sient viliores Gallicis cantheriis.
EV. Ita me di amabunt, vt ego hunc auſculto lubens.
Nimis lepide fecit verba ad parcimoniam.
ME. Nulla igitur dicat: Equidem dotem ad te attuli
Maiorem multo, quam tibi erat pecunia.
Enim mihi quidem aequom eſt purpuram atque aurum dari,
Ancillas, mulos, muliones, pediſſequos:
Salutigerulos pueros, vehicula qui vehar. Douz. *ſandaligerulos.*
EV. Vt matronarum hic facta pernouit probe!
Moribus praefectum mulierum hunc factum velim. Quidam expung. *factum.*
ME. Nunc quoquo venias, plus plauſtrorum in aedibus
Videas, quam ruri, quando ad villam veneris.
Sed hoc etiam pulchrum eſt, prae quam vbi ſumptus petunt.
Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius: Mſſ. Cam. *ſinarius.*
Caupones, patagiarii, induſiarii,
Flammearii, violarii, carinarii, Non. *coriarii.*
Aut manulearii, aut murobathrarii,
Propolae, linteones, calceolarii,
Sedentarii ſutores, diabathrarii,
Solearii aſtant, aſtant molochinarii,
Petunt fullones, ſarcinatores petunt.
Strophiarii aſtant, aſtant ſemizonarii.

21. *Cantheriis.*] *Cantherius, hoc diſtat ab equo, quod maialis a verre, capus a gallo, veruex ab ariete.* Feſtus.

28. *Salutigerulos.*] Gloſſar. *Salutigerulus, ἐπισκέπτης.*

30. *Moribus praefectum.*] Sequitur Plautus Graecam conſuetudinem. ab iis enim creari ſoliti ſunt Magiſtratus, qui mulierum ornatui praeeſſent. Vide P. Victorium lib. 21. 6. *Taubm.*

33. *Prae quam.*] Id eſt, prae eo, quod fit, cum creditores aut artifices pecuniam ſibi petunt. *Lamb.*

35. *Caupones, patagiarii.*] *Caupones* non ſunt, qui vinum vendunt; ſed nomen habent generale a copiis; vt ſint mercatores et inſtitores patagiorum, induſiorum, flammeorum, violacei panni, et cerini. *Turneb. Patagiarii.*] Vide Epid. 2. 2.

36. *Flammearii.*] *Flammearium* hic interpretor, qui flammeo ſiue rubro colore veſtes tingit. *H. Iunius. Violarii.*] Qui veſtes violae colore inficiunt. *Lamb. Carinarii.*] Qui cerino colore pannum inficiunt. nam *Cera* Dorice κηρὸς dicitur, quae alias κηρός. *Turneb.*

37. *Manulearii.*] Qui *manuleas*, id eſt, tunicarum manicas vendunt. hinc *manuleata tunica.* Pſeud. *Murobathrarii.*] Sic legunt omnes libri; pro quibus, *malobathrarii* magis placuete doctis viris: mihi *murobractarii* magis adrident, pro myrobrectarii, qui μυροβρέκται Graecis. Ita *bractare* verbum ἀπὸ τοῦ βρεκτοῦ finxerunt, quod humectare et madefacere ſignificat, et idem plane, quod βρέχειν. Hi calceamenta muliebria vnguentis, odoribus, et ſuffimentis imbuebant. *Salmaſ.* et *Turn.*

38. *Propolae.*] *Propola* ex Graeco πωλεῖν. ſed praepoſitio Latina eſt, producitur enim: quod non eſſet, ſi Graeca. Dictus enim, quod primus vendat merces, quas in portu primus anticipat: et vt *Perſius* ait,

— *Primus tollit piper e ſitiente camelo.*

Vt prior vendat. *Scaliger. Linteones.*] *Linteones*, qui lintea texerent; *Lintearii*, qui venderent. *Popma.*

39. *Diabathrarii.*] Feſtus: *Diabathra genus ſolearum Graecanicarum:* hinc *diabathrarii*, qui eas faciunt et diuendunt. *Turneb.*

40. *Molochinarii.*] Qui colorem tingunt ad purpuram inclinantem; qualis in maluae flore ſpectatur. Ex *malua* quidem, μαλάχη et μολόχη, dicitur. *Camer.*

42. *Strophiarii.*] Nonius: *Strophium faſcia breuis, quae virginalem papillarum tumorem cohibet.* Hinc *ſtrophiarii*, earum faſciarum opifices. *Taubm. Semizonarii.*]

Qui

Iam hoſce abſolutos cenſeas: cedunt, petunt.
Treceni cum ſtant phylaciſtae in atriis,
Textores, limbolarii, arcularii ducuntur: datur
Aes. iam hoſce abſolutos cenſeas,
Cum incedunt infectores crocotarii;
Aut aliqua mala crux ſemper eſt, quae aliquid petat.
EV. Compellarem ego illum, ni metuam ne deſinat
Memorare mores mulierum: nunc ſic ſinam.
ME. Vbi nugigerulis res ſoluta eſt omnibus,
Ibi ad poſtremum cedit miles, aes petit.
Itur, putatur ratio cum argentario.
Impranſus miles aſtat, aes cenſet dari.
Vbi diſputata eſt ratio cum argentario, Walth. *diſpuncta eſt ratio.*
Etiam plus ipſus vltro debet argentario.
Spes prorogatur militi in alium diem.
Haec ſunt atque aliae multae in magnis dotibus
Incommoditates, ſumtuſque intolerabiles.
Nam QVAE INDOTATA eſt, ea in poteſtate eſt viri;
Dotatae mactant et malo et damno viros.
Sed eccum affinem ante aedes. quid ais, Euclio?

Qui zonulas minus dimidio latas, quam iuſta zona eſt, faciunt; quae *ſemicinctia* dicuntur, quod partem hominis anteriorem a cingulo et lumbis, ad pedes vſque praecingant. *Turn.* et *Taubm.*

43. *Abſolutos.*] Hoc eſt, *demiſſos*, eleganter. *Brant.*

44. *Treceni cum ſtant.*] Videtur fuiſſe: *Treceni ceu ſtant.* Exſpectant, inquit, in atriis treceni, ceu phylaciſtae. Nam nugantur, qui *Treceni* ad *petunt* volunt referri, non ad *phylaciſtae. Gronou. Phylaciſtae.*] *Phylaciſtae* ſunt, qui ſeruos in cuſtodia et ergaſtulo ſeruabant: vt Capt. act. 3. 5. Hic, per translationem, artifices intelliguntur, qui manupretium, vel mercis mercedem flagitant: qui quod in atriis diutius expectant, cuſtodes et phylaciſtae appoſiti videntur. *Turneb.*

45. *Limbolarii.*] Nonius leg. *Textores limborarii:* vt a *limbo* et *ora* deductum ſit: et ſane, nihil aliud ſunt limborarii, quam qui limbo oras veſtium pingunt ſiue praetexunt. *I. Gul.*

47. *Infectores crocotarii.*] *Crocota, genus veſtis crocei coloris.* Nonius. Epid. 2. 2.

51. *Nugigerulis.*] Mihi magis probatur altera lectio, *nugiuendis:* quam et *Nonius* agnoſcit. *nam omnia, quibus matronae vtuntur, Nugas voluit appellari.* Lambin.

52. *Cedit miles.*] Pro *incedit*, accedit, venit. *Turn. Miles.*] Vide *Varronem:* l. 4. de L. Lat. ſub finem.

53. *Putatur ratio.*] *Putare*, inquit *Varr.* lib. 5. *valet purum facere.* ideo antiqui *purum* appellarunt *putum.* Sic *ratio putari* dicitur, in qua, ſumma ſit pura. *Scaliger.*

56. *Debet argentario.*] Poſt hunc verſum e *Nonio* talem inſero:

Pro illis crocotis, ſtrophiis, ſumptu vxorio.

Qua acceſſione ſententia perſpicue iuuatur. Ait enim, poſt abſolutos nugiuendos iſtos, et mundi muliebris inſtructores, tandem vt ſua quoque nomina militi expediat, adire trapezitam: at ratione ducta, etiam vltro aes alienum apud eum ſuum reperire, quod conflarint nomina exſoluta pro crocotiis, ſtrophiis, ceteris vxoris ſuae ornamentis. ideo neceſſario militi diem differri, cum illis repraeſentata ſit. *I. Gul.*

61. *Mactant.*] Id eſt, magis augent viros malo et damno: *malo*, quia viros in ſeruitutem redigunt: *damno*, quia ſunt ſumptuoſae. Iam, *augere damno*, Latine dicitur. *Ter.* Heaut. *berus damno auctus eſt.* Lamb. *Mactus* verbum eſt antiquum ſeruatum in formula, *macte virtute eſto*, qua virtutem alicuius, re bene geſta, laudabant. Inde *mactare* in vtramque partem. Proprium autem ſacrorum eſt: Deos enim augeri putabant ſacrificiis, quibus eos *mactare* ſe dicebant, et inde etiam ipſa ſacrificia *mactari* dicebantur. *Gronou.**

1. *Edi*

ACTVS TERTIVS. SCENA SEXTA

EVCLIO, MEGADORVS

Nimium lubenter edi ſermonem tuum. Meurſ. *odi*, pro, *audii*.
ME. Ain'? audiuiſti? EV. vſque a principio omnia. Acid. *et tamen*, *Meo*.
ME. tamen,
E meo quidem animo, aliquanto facias rectius,
Si nitidior ſis filiae nuptiis.
EV. PRO RE nitorem, et gloriam pro copia.
Qui habent, meminerint ſeſe vnde oriundi ſient.
Neque pol, Megadore, mihi, neque cuiquam pauperi,
Opinione melius res ſtructa eſt domi.
ME. Imo eſt, et dii faciant vti ſiet,
Plus pluſque iſtuc ſoſpitent quod nunc habes.
EV. Illud mihi verbum non placet; Quod nunc habes.
Tam hoc ſcit me habere, quam egomet. anus fecit palam.
ME. Quid tu te ſolus e ſenatu ſeuocas?
EV. Pol ego te vt accuſem merito meditabar. ME. quid eſt?
EV. Quid ſit, me rogitas? qui mihi omnis angulos
Furum impleuiſti in aedibus miſero mihi:
Qui intromiſiſti in aedibus quingentos coquos,
Cum ſenis manibus, genere Geryonaceo:
Quos ſi Argus ſeruet, qui oculeus totus fuit,
Quem quondam Ioni Iuno cuſtodem addidit,
Is nunquam ſeruet. praeterea tibicinam,

1. *Edi ſermonem.*] Dictum more vetuſtiſſimi ſaeculi, quod indiciis minime quidem raris agnoſcit matrem et ſuam et omnium linguarum Hebraeam. Ierem. cap. 15. v. 16. *Inuenti ſunt ſermones tui, et comedi eos, etc.* Goldaſt.

5. *Et gloriam pro copia.*] Lambinus hic ponit τελείαν στιγμήν, et intelligit, *quaerere* vel *eſſe oportet.* dein *Qui habent*, explicat, qui diuites et copioſi ſunt, ſubſcribente Grutero. At Scioppius, *Prae re nitorem et gloriam prae copia. Qui habent.* Placet vetus. Sic Cato de re ruſt. 144. *Per eoſdemque dies lari familiari pro copia ſupplicet.* Noſter in Sticho: *hoc conuiuium eſt pro opibus noſtris.* Et ibidem: *tamen efficimus pro opibus moenia.* Truculento: *Volo habere aratiunculam pro copia apud vos.* Mercatore: *facere certum eſt pro copia et ſapientia, quae te velle arbitrabor.* Horatius 1. Sat. 2. *Pro quaeſtu ſumptum facit.* Liuius lib. 26. *primitias frugum eo donaque alia pro copia portantes.* Idem lib. 28. *Ludi funebres additi pro copia.* Dein ex Langianis ſcribes, *meminerunt:* quibus accedunt tres Voſſiani et Iunianus Gudianuſque. Decet vnumquemque meminiſſe quibus natus ſit, et quem ordinem pro genere ac patrimonio acceperit. Id magis faciunt, qui habent nitorem pro re ac gloriam pro copia: qui tantum nitent ſeque efferunt quantum res et copia patitur. *Gronouius.*

10. *Plus pluſque.*] Veteres geminabant voces intendendae rei cauſſa.] Vide Poppmam, de vſu A. L.

13. *E ſenatu ſeuocas?*] De coetu ſeducis. *Taubm.*

18. *Geryonaceo.*] *Geryon*, rex Hiſpaniarum: fingitur a Poëtis tricorpor, habens terna capita, ſex manus, totidemque pedes. *Taubm.*

19. *Oculeus.*] Non vocatur forſan *oculeus*, quod totus, quantus erat, ex oculis conſtaret; ſed quia plures ei oculi. *Gruter.*

20. *Ioni.*] Vide Ouid. Metam. lib. 1. Fabula 15.

21. *Tibicinam.*] Tibicinam et apud Romanos, et apud alios in nuptiis adhiberi ſolitam, docet Tiraquell. ad Alex. *Taubm.*

22. *Inter-*

Quae mihi interbibere ſola, ſi vino ſcatet,
Corinthienſem fontem Pirenem poteſt.
Tum obſonium autem! ME. pol vel legioni ſat eſt. MSS. Pall.
Etiam agnum miſi. EV. quo quidem agno, ſat ſcio, *leoni.*
Magis curioſam nuſquam eſſe vllam belluam. Douz. *curionem.*
ME. Volo ego ex te ſcire qui ſit agnus curio.
EV. Qui oſſa atque pellis totus eſt, ita cura macet.
Quin exta inſpicere in Sole etiam viuo licet, Cam. *in ſole e vi-*
Ita is pellucet quaſi laterna Punica. *vo.* Pall. *et viuo.*
ME. Caedundum illum ego conduxi. EV. tum tu idem optumum eſt
Loces efferendum: nam iam, credo, mortuus eſt.
ME. Potare ego hodie, Euclio, tecum volo.
EV. Non potem ego quidem hercle. ME. at ego iuſſero
Cadum vnum vini veteris a me afferrier.
EV. Nolo hercle. nam mihi bibere decretum eſt aquam.
ME. Ego te hodie reddam madidum, ſed vino, Cam. et Pall. *ſi*
probe, *vino, probe.*
Te, cui decretum eſt bibere aquam. EV. ſcio quam rem agat.
Vt me deponat vino, eam affectat viam:

22. *Interbibere.*] Id eſt, *totum ebibere: vt intercipere,* totum capere. *Donat.*

23. *Pirenem.*] *Pirene* fons eſt Muſis conſecratus: quem *Probus* in Helicone collocat: *Strabo* autem ſub Acrocorintho cum omnibus Geographis. *Taubm.*

24. *Tum obſonium autem.*] Subaudiunt *miſiſti:* ſed certe ſubintelligendum eſt, *poteſt abſumere ſola tibicina*; vt, fontem interbibere. Propterea reſpondet Megadorus, non poſſe, etiamſi ſit maxima eſitatrix; quia quod miſit etiam *leoni* aut, ſi mauis, *legioni* ſatis eſſe poſſit. *Diſſaldaeus. Legioni.*] Ironia. *quaſi dicat:* Quid tu obſonium exaggeras? atqui vilem duntaxat agnum miſi. *Taubm.*

26. *Curioſam.*] *Curioſi*, vulgi dicterium erat in graciles et macilentos: quaſi ii cutis ſemet conficerent et macerarent. Feſtus: *Curionem agnum, Plautus pro macro dixit, quaſi cura macruiſſet.* I. Gulielmus.

28. *Macet.*] Macie confectus eſt. *Taubm.*

30. *Punica.*] Laternae enim Africanae ſupra ceteras erant pellucidae. De cornea laterna intelligit. *Scaliger.*

31. *Caedundum ego illum conduxi.*] Cum Nonio interpretantur emi; ne cum Lambino neceſſe ſit ſcribere, *locaui*. Sed proprie loquitur Plautus. *Locator* enim, qui dat vtendum, fruendum, faciendum: *conductor* qui accipit. Adi Cuiacium 2. Obſeru. 28. Dabant autem agnos caedundos lanii, vnde et *locare* dicuntur. Captiuis 4. 2. Accipiebant obſonatores: ergo *conducebant.* Vide et 1. Obſeru. 20. *Gronouius.*

32. *Loces efferendum.*] Apud veteres cadauer, poſt efflatam animam, cubiculo efferebant, et ablutum, vnctum, coronatum, in veſtibulo aedium ad ianuam ipſam collocabant: ita vt pedes in viam ſpectarent; hoc ſitu abitionem illam poſtremam ſignificantes: idque proprio verbo dicebatur *Collocatio,* εἶδος νεκρῶ. *Lipſius.*

35. *A me.*] Ponitur pro e domo mea. Stich. 5. 1. 7. Sic Cic. pro Milon. *Atque illo die Aricia rediens diuertit Clodius ad ſe in Albanum.* id eſt, in villam ſuam in Albano. Idem ad Terentiam: *Quid cauſae inde fuerit, poſtridie intellexi, quam a nobis diſceſſi.* id eſt, domo noſtra. Et ſic Noſter ſaepius. *Gronou.**

38. *Te cui decretum.*] Scribe: *Tibi cui decretum eſt bibere aquam:* vt edidit Gruterus et adſentiuntur ſex noſtri. Eſt idem ſermo Epidico 3. 1. 8. praeciſus qui foret integer: *Tibi dico, cui decretum eſt bibere aquam.* Vt altero loco: *qui, tibi* dico, *quoi diuitiae domi maximae ſunt, is nummum nullum habes.* Truculento act. 5. *Mihi homo caue faxis volnus, tibi iam cui ſunt dentes ferrei.* Gronouius.

39. *Me deponat vino.*] Me vino cupit eo deducere, vt nihil differam a depoſito, et vix animam ducente. *Gruter.* Etenim mortui *poſiti, compoſiti*; et *depoſiti* dicebantur, qui in agone erant, vel animam agebant.

Poſt hoc, quod habeo, vt commutet coloniam.
Ego id cauebo, nam alicubi abſtrudam foris.
Ego faxo, et operam et vinum perdiderit ſimul.
ME. Ego, niſi quid me vis, eo lauatum, vt ſacruficem.
EV. Edepol nae tu, Aula, multos inimicos habes,
Atque iſtuc aurum, quod tibi concreditum eſt.
Nunc hoc mihi factum eſt optumum, vt te auferam
Aulam in Fidei fanum: ibi abſtrudam probe.
Fides, nouiſti me et ego te: caue ſis tibi,
Ne tu in me mutaſſis nomen, ſi hoc concreduo.
Ibo ad te, fretus tua, Fides, fiducia.

agebant. Lucill. *Iam depoſitus bubulcus* exhalans animam. Virgil. Aeneid. 12. 395. *Ille vt depoſiti proferret fata parentis.* Ouid. Triſt. 3. 3. *Gronou.**

40. *Coloniam.*] Locum. Tralatio a Coloniarum deducendarum conſuetudine. *Lamb.*

43. *Lauatum.*] Seruius 3. Aen. *Apud veteres neque vxor duci, neque ager arari ſine ſacrificiis peractis poterat.* Vide notas Amphit. Act. 5. Sc. 1.

44. *Inimicos habes.*] *Diogenes* interrogatus, cur aurum palleret: reſpondit: quia multos habet inſidiatores.

46. *Factum eſt optumum.*] Ex formula ſolenni edictorum. *Douza.*

47. *Aulam in Fidei.*] Loquitur de Fidei templo *Athenis* extructo. Olim moris fuit, vt in Aedibus Sacris pecuniae deponerentur. Vnde aerarium *Romanum* erat in aede *Saturni*, argentarii in *foro*. Long.

49. *Ne tu in.*] Ne ſias in me infidelis: vt tibi pro *Fidei* nomine, *Perfidiae* aut *Infidelitatis* nomen ſit imponendum. *Taubm.*

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

STROBILVS

Hoc eſt ſerui facinus frugi, facere quod ego perſequor:
Nec morae moleſtiaeque imperium herile habeat ſibi.
Nam qui hero ex ſententia ſeruire ſeruus poſtulat,
In herum matura, in ſe ſera condecet capeſſere.
Sin dormitet, ita dormitet, ſeruom ſeſe vt cogitet.
Nam qui amanti hero ſeruitutem ſeruit, quaſi ego ſeruio,
Si herum videt ſuperare amorem, hoc ſerui eſſe officium reor,
Retinere ad ſalutem: non eum, quo incumbat, eo impellere.
Quaſi pueri, qui nare diſcunt, ſcirpea induitur ratis, Feſt. *ſcipo induetur ratis.*

4. *Capeſſere.*] Id eſt, perficere.

5. *Sin dormitet.*] Si quando ſit negligentior, ita ſit, vt meminerit, ea facienda eſſe maiori diligentia, quae neglecta ſunt. *Lamb.*

8. *Quo incumbat.*] Non adiuuare eius amentiam. Cicero: *Satis eſt homines imprudentia lapſos non erigere: vrgere vero iacentes, aut praecipitantes impellere, certe eſt inhumanum.* Lamb.

9. *Scirpea ratis.*] *Scirpum* Grammatici interpretantur *id quod in paluſtribus locis naſcitur leue ac procerum, vnde tegetes fiunt.* Hoc eſt φλέως Graecorum. Inde *ſcirpea ratis* hoc loco ἡ φλοΐνη. Nihil rectius et enodius hoc iunco; vnde proverbium, *nodum in ſcirpo quaerere.* Ex ſcirpi cortice, tegetes quoque et alia vitilia texebantur. Detracto cortice, medulla interior candelis faciendis ſeruiebat, cera circumdata. *Salmaſ.*

Qui laborent minus: facilius vt nent: et moueant manus:
Eodem modo ſeruom ratem eſſe amanti hero aequom cenſeo,
Vt toleret, ne peſſum abeat, tanquam * *
Herile imperium ediſcat, vt quod frons velit, oculi ſciant.
Quod iubeat, citis quadrigis citius properet perſequi.
Qui ea curabit, abſtinebit cenſione bubula.
Nec ſua opera rediget vnquam in ſplendorem compedes.
Nunc herus meus amat filiam huius Euclionis pauperis:
Eam hero nunc renunciatum eſt nuptum huic Megadoro dari.
Is ſpeculatum huc miſit me, vt, quae fierent, fieret particeps.
Nunc ſine omni ſuſpicione in ara hic aſſidam ſacra.
Hinc ego et huc et illuc potero, quid agant, arbitrarier.

12. *Vt toleret, ne peſſum abeat, tanquam.*] Libri haec ſcribunt ſine lacuna vlla aut hiatus ſuſpicione. Minima mutatione legendum putarim,

Tamque berile imperium ediſcat, vt quod frons velit, oculi ſciant.

Id eſt, adeo ediſcat, tam ediſcat (nam ita loquuntur veteres) imperium herile, vt, quid vultus velit heri, eum videndo norit. *Salmaſius.*

15. *Cenſione bubula.*] *Cenſionem bubulam* feſtiue vocauit verbera lori bubuli, cuius cenſura in ſeruos animaduertitur. Itaque *cenſio*, quae proprie eſt aeſtimatio, τίμησις, heic eſt animaduerſio, τιμωρία. *Turneb.*

16. *In ſplendorem, etc.*] Nunquam vincietur. Ex conſequente intelligendum antecedens. *Lamb.*

20. *In ara.*] Erant *arae* non publicae tantum in templis, ſed et in plateis, viiſque. Moſtel. 5. 1. *aram in via Tranio occupat.* Taubm.

21. *Arbitrarier.*] Proſpicere ac ſpeculari. Nam *arbiter* etiam ſpeculatorem; *arbitrium*, proſpectum; et *arbitrari*, proſpicere ſignificat. *Lamb.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

EVCLIO, STROBILVS

Tu modo caue cuiquam indicaſſis, aurum meum eſſe iſtic, Fides.
Non metuo ne quiſquam inueniat: ita probe in latebris ſitum eſt.
Edepol nae illic pulchram praedam agat, ſi quis illam inuenerit
Aulam onuſtam auri. verum id te quaeſo vt prohibeſſis, Fides.
Nunc lauabo, vt rem diuinam faciam, ne affinem morer,
Quin vbi arceſſat me, meam extemplo filiam ducat domum.
Vide, Fides, etiam atque etiam nunc, ſaluam vt aulam abs te auferam.
Tuae fidei concredidi aurum: in tuo luco et fano modo eſt ſitum.
ST. Di immortales! quod ego hunc hominem facinus audio loqui?
Se aulam onuſtam auri abſtruſiſſe hic intus in fano. Fides, MSS. *in fano Fidei.*
Caue tu illi fidelis, quaeſo, potius fueris, quam mihi.
Atque hic pater eſt, vt ego opinor, huius, herus quam amat.
Ibo hinc intro: perſcrutabor fanum, ſi inueniam vſpiam

1. *Caue quoiquam indicaſſis.*] Hinc Fidei manu panno velata ſacrificabatur: quia fides tecta eſſe debet et velata. *Taubm.*

8. *In tuo luco.*] Prouerb. olet, id eſt, in tua poteſtate, manu, tutela eſt. Sic, *Intra ſuas praeſepes.* Caſina. Cic. *In meis caſtris praeſidiiſque verſaris.* Taubm.

15. *Con-*

Aurum, dum hic eſt occupatus: ſed ſi repperero, o Fides,
Mulſi congialem plenam faciam tibi fideliam.
Id adeo tibi faciam: verum ego mihi bibam, vbi id fecero.

15. *Congialem plenam faciam tibi fideliam.*] *Congius* capit ſextarios ſex. *Fidelia* autem, *Samium vas eſt ad vſus plurimos.* Nonius. *Faciam.*] Id eſt, ſacrificabo. *Taubm.*

ACTVS QVARTVS. SCENA TERTIA

EVCLIO

Non temere eſt, quod coruos cantat mihi nunc ab laeua manu.
Semel radebat pedibus terram, et voce crocibat ſua: Vulg. *et duo.* Pall. *ſimul.*
Continuo meum cor coepit artem facere ludicram,
Atque in pectus emicare. ſed ego ceſſo currere.

1. *Ab laeua.*] Vanitas augurum, auſpicia coruorum fauſta a dextra; a laeua, infauſta iactabat. *Turneb.* l. 6. 26.

2. *Crocibat.*] *Crocitum*, vocem coruorum eſſe, docet *Nonius.*

3. *Artem facere ludicram.*] Coepit palpitare et micare. Vide Turn. lib. 14. 5. et l. 19. 22. item Brodaeum Miſc. l. 3. c. 27.

4. *Emicare.*] Id eſt, erigi.

ACTVS QVARTVS. SCENA QVARTA

EVCLIO, STROBILVS

Foras, foras, lumbrice, qui ſub terra erepſiſti modo,
Qui modo nuſquam comparebas: nunc, quom compares, peris.
Ego edepol te, praeſtigiator, miſeris iam accipiam modis.
ST. Quae te mala crux agitat? quid tibi mecum eſt commercii, ſenex?
Quid me afflictas? quid me raptas? qua me cauſa verberas?
EV. Verberabiliſſime, etiam rogitas? non fur, ſed trifur.
ST. Quid tibi ſurripui? EV. redde huc ſis. ST. quid tibi vis reddam? EV. rogitas?
ST. Nihil equidem tibi abſtuli. EV. at illud, quod tibi abſtuleras, cedo.
Ecquid agis? ST. quid agam? EV. auferre non potes. ST. quid vis tibi?

1. *Lumbrice.*] Ἔντερον γῆς. *Lumbrici* etiam dicebantur, qui ex imis ſordibus ad ſummas dignitates erant euecti: gemina ratione *Terrae filii.* Caſaub.

5. *Afflictas.*] *Affligere* eſt προσεδίζειν, ad terram dare. *Caſaub.* *Raptas.*] *Raptare* eſt conuitiari. Vid. Mil. Act. 2. 6.

6. *Verberabiliſſime.*] Μαστίγων ἀξιώτατε. *Verberabilis* eſt μαστιγώσιμος, verberibus dignus. *Taubm.*

8. *Quid tibi.*] Homo ſuſpicioſiſſimus putat, ſeruulum tricari in voce *tibi*, quaſi dicat; At illud redde, quod vſus tui gratia abſtuleras. *Lamb.*

9. *Item quid agis.*] Recte haec verba continuat ſub perſona Euclionis Acidalius: ſed praeterea legendum, *Ecquid:* nam Camer. et Voſſ. 1. *Haec quid:* alii omnes noſtri clare, *ecquid.* Sic igitur fiat: EV. *At illud, quod tibi abſtuleras, cedo. Ecquid agis?* ST. *Quid agam?* EV. *Auferre non potes.* Gronou.

10. EV.

EV. Pone. ST. equidem pol, te datare, credo conſuetum, ſenex.
EV. Pone hoc ſis: aufer cauillam: non ego nunc nugas ago.
ST. Quid ego ponam? quin tu eloquere quicquid eſt ſuo nomine.
Non, hercle, equidem quicquam ſumſi, nec tetigi. EV. oſtende huc manus.
ST. Hem tibi! EV. oſtende. ST. eccas. EV. video. age oſtende etiam tertiam.
ST. Laruae hunc atque intemperiae inſaniaeque agitant ſenem.
Faciſne iniuriam mihi, an non? EV. fateor, quia non pendes, maxumam. *Douz. facio.*
Atque id quoque iam fiet, niſi fatere. ST. quid fatear tibi?
EV. Quid abſtuliſti hinc? ST. di me perdant, ſi ego tui quicquam abſtuli.
EV. Niue adeo abſtuliſſe vellem. Agedum, excutedum pallium.
ST. Tuo arbitratu. EV. ne inter tunicas habeas. ST. tenta qua lubet.
EV. Vah, ſceleſtus, quam benigne! vt ne abſtuliſſe intellegam.
Noui ſycophantias. age! rurſum, oſtende huc manum
Dexteram. ST. hem! EV. nunc laeuam oſtende. ST. quin equidem ambas profero.
EV. Iam ſcrutari mitto. redde huc. ST. quid reddam? EV. ah nugas agis,
Certe habes. ST. habeo ego? quid habeo? EV. non dico: audire expetis.
Id meum quicquid habes, redde. ST. inſanis: perſcrutatus es
Tuo arbitratu, neque tui me quicquam inueniſti penes.
EV. Mane, mane: quis illic eſt, qui hic intus alter erat tecum ſimul?
Perii hercle! ille nunc intus turbat: hunc ſi amitto, hic abierit. *Douz. omitto.*
Poſtremo iam hunc perſcrutaui. hic nihil habet. abi quo lubet.
Iuppiter te Dique perdant. ST. haud male agit gratias.
EV. Ibo hinc intro, atque illi ſocienno tuo iam interſtringam gulam.
Fugin' hinc ab oculis? abin' hinc, an non? ST. abeo. EV. caue ſis te videam.

10. EV. *Pone.* ST. *equid.*] Cum cauillatio aliqua praeceſſerit, vel ipſo ſene teſte, fieri non poteſt, quin iſte verſus omnino requiratur, quem e *Mſſ. Cam.* et *Pall.* repoſui. nam abſque eo nihil tale dici poſſit. Senſus autem obſcoenior: lateque ambiguitas in *pone:* quod, vt verbum, vſurpat Euclio: at aduerbialiter accipit ſeruus nequam, proque eo quod a tergo eſt. *Gruter.*

10. *Datare.*] Vocabulum amatorium et venereum eſt. *Rittershuſ.*

11. *Cauillam.*] Feſtus: *Cauillatio, eſt iocoſa calumniatio. Cauillare,* eſt a *cauendo,* ὑποκοριστικῶς: proprium que eſt leguleiorum; vt ICtorum, *Cauere.*

14. *Tertiam.*] Ridiculum. Oſtendit autem Plautus, quam miſer ſit auarus, qui auri et ſeruandi cura, et amittendi metu perturbatus, ne oculis quidem ſuis credit. *Lamb.*

19. EV. *Niue adeo abſtuliſſe.*] Euclio addit de ſuo, quod a ſeruo adhuc dici volebat. Et alioquin, etſi ſeruilia ingenia irreligioſa fere ſunt; haud putarim, id ipſum vltro auſum dicere Strobilum. *Gron.*

20. *Ne inter tunicas.*] Debent haec connecti cum illis, *agedum exc. pallium.* Et notare, Euclionem *tunicas* dicere, non *tunicam.* Iam *Pallium,* veſtis Graecorum exterior; *tunica,* interior: illud ἱμάτιον, haec χιτὼν dicta. *Lamb.*

28. *Quis illic.*] Quis ille, etc. Nemo erat omnino, praeter Strobilum; ſed homo auariſſimus tuta etiam timet. *Lamb.*

32. *Socienno.*] Vide notas Amphitr. Act. 1. Sc. 1. et Mil. 4. 2.

ACTVS QVARTVS. SCENA QVINTA

STROBILVS

Emortuum ego me mauelim leto malo,
Quam non ego illi dem hodie inſidias ſeni.
Nam hic iam non audebit aurum abſtrudere.
Credo referet iam ſecum, et mutabit locum.
Atat foris crepuit! ſenex eccum aurum effert foras.
Tantiſper hic ego ad ianuam conceſſero.

Cam. Cod. *haec feret*. Pall. et Lang *hoc feret* pro *efferet*. Non. *crepuit, et ſano egreditur foras.*

6. *Conceſſero.*] *Scioppius* e Nonio adtexit hunc verſum: *Hinc ex occulto ſermones ſatos ſublegam.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SEXTA

EVCLIO, STROBILVS

Fidei cenſebam maxumam multo fidem
Eſſe. ea ſubleuit os mihi paeniſſume.
Ni ſubueniſſet coruus, periiſſem miſer.
Nimis hercle ego illum coruum ad me veniat, velim,
Qui indicium fecit, vt ego illi aliquid boni
Dicam. nam quod edit, tam duim, quam perduim.
Nunc, hoc vbi abſtrudam, cogito ſolum locum.
Siluani lucus extra murum eſt auius,
Crebro ſalicto oppletus, ibi ſumam locum.
Certum eſt, Siluano potius credam, quam Fidei.
ST. Euge! euge! dii me ſaluom et ſeruatum volunt.
Iam ego illuc praecurram, atque inſcendam aliquam in arborem:
Indeque obſeruabo, aurum vbi abſtrudat ſenex.
Certum eſt, malam rem potius quaeram cum lucro.

Meurſ. *fide*, ἀρχαικῶς. MSS. *fuge, fuge.*

2. *Subleuit, etc.*] Prorſus mihi fucum fecit, me deluſit, et pro ridiculo habuit. Tractum a genere ludi, quo dormientibus ora pinguntur, vt habet *Gloſſa Mſſ. Pall. quart.* Gronou. Cuius rei veſtigium eſt apud Petron. et Virgil. Eclog. 6. ve. 22. *Gronou.* * *Paeniſſume.*] Supra 3. 4.

6 *Dicam.*] Nota, ſenem non dicere, *donem*, aut *largiar*; ſed, *dicam* aliquid boni: hoc enim fit abſque ſumptu. *Lamb.*

8. *Siluani lucus.*] Quidam *lucos* dictos, *Seruio* teſte, aſſerunt, quod ibi lumina accenderentur cauſa religionis. De hoc *luco Siluani* auctor de limitibus: *tertius Siluanus dicitur orientalis, cui eſt in confinio lucus poſitus*. Graeci ἄλσος. Gloſſae: *lucus*. Heſychius: ἄλση τεμένη. ſic vocant loca arboribus conſita, et conſecrata. Ita Latini *lucos*, ſiluas religione ſacras; nec Poëtae tantum: ſed omnes qui proprie locuti ſunt. *Plinius* arbores dixit religioſas, quia non omnes tales: at *lucos* abſque epitheto, quia omnes ſacri, et qui *lucus* dicitur proprie, ſacra ſilua eſt. *Salmaſ.* *Extra murum.*] In ſuburbio. *Taubm.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SEPTIMA

LYCONIDES, EVNOMIA, PHAEDRIA

Dixi tibi, mater: iuxta rem mecum tenes,
Super Euclionis filia. nunc, te obſecro,

3. Fac

Fac mentionem cum auonculo, mater mea:
Refecroque, mater, quod dudum obſecraueram. Pall. vnus *reobſecroque.*
EV. Scis tute, facta velle me, quae tu velis.
Et iſtuc confido a fratre me impetraſſere.
Et cauſa iuſta eſt, ſiquidem ita eſt vt praedicas,
Te eam compreſſiſſe vinolentum, virginem.
LY. Egone vt te aduorſum mentiar, mater mea? MSS. Lang. *vterum doleo.*
PH. Perii, mea nutrix! obſecro te, vterum dolet.
IVNO LVCINA, TVAM FIDEM! LY. hem, mater mea,
Tibi rem potiorem video: clamat, parturit.
EV. I hac intro mecum, gnate mi, ad fratrem meum,
† Vt iſtuc quod tu me oras, efficiam tibi, †
Vt iſtuc quod me oras, impetratum ab eo auferam.
LY. I, iam ſequor te, mater. ſed ſeruom meum
Strobilum miror vbi ſit, quem ego me iuſſeram
Hic opperiri. nunc ego mecum cogito,
Si mihi dat operam, me illi iraſci iniurium eſt.
Ibo intro, vbi de capite meo ſunt comitia.

3. *Fac mentionem cum.*] Id eſt, age cum eo verbis. Ciſtell. I. 2. 15. Obſeruanda ſyntaxis. *Gronov.**

4. *Reſecroque.*] Religione iuriſiurandi ſoluo. Obteſtatus erat matrem Lyconides, ne eorum, quae ipſi de Euclionis filia aliquando dixerat, apud auunculum mentionem faceret: nunc obſecrationis religione eam abſoluit: rogatque, vt cum auunculo de amico colloquatur. *P. Pithoeus.*

6. *Impetraſſere.*] Eſt idem quod *impetraturum eſſe.* Nam ſententia eſt: Colloquar cum auunculo Megadoro de te, et amica tua, Euclionis filia; ac quandoquidem ea a te vitiata eſt, ſpero me impetraturum ab eo, vt tu eam ducas vxorem. *Voſſius.*

10. *Vterum dolet.*] Neutro et maſc. genere vſurpabant, auctore Nonio. *Taubm.*

11. *Iuno Lucina.*] Mirantur eruditi, quod in Comoedia palliata inuocetur a puerpera *Iuno Lucina.* Sed iniuria mirantur. et multo iniquius *Terentium* reprehendunt. vtitur enim ſermone Latino, ſed qui Graecam deam *Ilithyiam* exprimat. Itaque ab *Horatio* Carm. Saecul. ſcribitur:

Lenis Ilithyia, tuere matres.

Ex conſuetudine Romana. *Iuno* autem *Lucina* Diana eſt: *Lucina* vero dicta, quod eius opera partus in lucem prodeant, et lumen Solis intueri incipiant. *Turneb.*

12. *Rem potiorem.*] *Quaſi dicat:* Non eſſe, vt argumentis multis matrem doceat, ſtupraſſe ſe filiam, cum ipſa inibi ſit, vt reuera oſtendat ſe vitiatam. *Gruterus.*

14. *Vt iſtuc, etc.*] Editt. vett. et Mſſ. Camer. et Pall. tert. quart. quint. ſext. plane legunt: *Vt iſtuc, quod me oras, efficiam tibi, impetratum ab eo auferam.* niſi quod iidem omnes vno verſu cuncta includant. At Pall. pr. et ſec. non habent illa, *Impetratum ab eo auferam,* cum gloſſema ſint praecedentium, *efficiam tibi.* Cameratianus tamen adhuc omnia illa ſeruat quae comparent in vulgg. quae certe ſuperuacua ſunt. *Idem,*

20. *Sunt comitia.*] Vbi de fama et ſalute mea agitur. Tractum a P. R. Comitiis. *Taubm.* Vid. Pſeud. 4. 7.

ACTVS QVARTVS. SCENA OCTAVA

STROBILVS

Pici diuitiis, qui aureos montes colunt, Douz. *Picos.*
Ego ſolus ſupero. nam iſtos reges ceteros

1. *Pici diuitiis.*] Nonius, *Picos, veteres eſſe voluerunt, quos Graec. γρύπας appellant.* Et hi ex montibus Hyperboreis aurum effodere creduntur. Herodotus

Memorare nolo, hominum mendicabula.
Ego ſum ille rex Philippus. o lepidum diem!
Nam vt dudum hinc abii, multo illuc adueni prior,
Multoque prius me collocaui in arborem:
Indeque exſpectabam vbi aurum abſtrudebat ſenex. 1. Guil. *inde aſpectabam.*
Vbi ille abiit, ego me deorſum duco de arbore;
Effodio aulam auri plenam. inde ex eo loco 1. Gul. *inde exeo illico video, etc.*
Video recipere ſe ſenem: ille me non videt.
Nam ego modo declinaui paulum me extra viam.
Attat! eccum ipſum. ibo, vt hoc condam domum.

tus etiam *γρῦπας χρυσοφύλακας* memorat apud *Arimaſpos* gentem Scythicam. *Scalig.* Vide Turneb. lib. 23. 26. et l. 24. 23.

8. *Duco.*] Id eſt, *deſcendo, demitto me ſenſim.* Boxhorn. Vide Bacchid. 4. 2.

ACTVS QVARTVS. SCENA NONA

EVCLIO, LYCONIDES

Perii! interii! occidi! quo curram? quo non curram?
Tene, tene! quem? quis? neſcio, nihil video, caecus eo; atque
Equidem quo eam, aut vbi ſim, aut qui ſim, nequeo cum animo
Certum inueſtigare. obſecro vos ego, mihi auxilio,
Oro, obteſtor, ſitis, et hominem demonſtretis, qui eam abſtulerit,
Qui veſtitu et creta occultant ſeſe, atque ſedent quaſi ſint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum eſt. nam eſſe bonum, e vultu cognoſco.
Quid eſt? quid ridetis? noui omnes, ſcio fures eſſe hic complures.
Hem, nemo habet horum! occidiſti. dic igitur, quis habet? neſcis!
Heu me miſerum, miſerum! perii male perditus! peſſume ornatus eo.
Tantum gemiti et malae moeſtitiae hic dies mihi obtulit,
Famem et pauperiem: perditiſſimus ego ſum omnium in terra.

1. *Perii, interii.*] Vide notas Capteiu. Act. 3. Sc. 5. verſ. 45.

2. *Tene, tene.*] Furem inſequentes clamabant etiam, *Prebende furem.* Briſſ.

6. *Et creta.*] Elegante nitidoque et mundo veſtitu cretatoque. Scribitur in homines tenuiores: quibus cum copia mutandae togae non eſſet; tamen vt nitidi et melioris fortunae apparerent, ſub dies Ludorum togulam ſuam incretabant. *Lipſius.* Plin. lib. 35. 15. et 17. Proprie dicuntur *veſtitu et creta ſe occultare*, qui toga candida ſimulant ſe probos et magiſtratu dignos Inde Plautus transfert ad eos, qui honeſtate veſtis mores improbos vel animum diſſimulant. *Gronou.**

7. *Quid ais.*] Ex abrupto ad alium, forte ſibi oblatum, ſermonem Euclio conuerrit, priori ſententia nondum expleta. *Boxhorn.*

8. *Noui omnes.*] Nihil hic video quod morari lectorem poſſit. Dicit, ſe ſcire fures eſſe in cauea complures, non mirandum ſi prius dixerit ſe nouiſſe omnes. Oportet omnes nouerit, qui ſciret, qui fures ex illis, et qui non. Sed homo hic turbatus et quod amiſerat quaerens, cum et omnibus qui in cauea eſſent, eam ſibi demonſtrari peteret, cum nemo reſponderet, et omnes riderent, omnes ſe noviſſe ait, et fures eſſe complures. Non alia ſententia exiſteret ex eorum correctione, *homines noui.* Salmaſius.

11. *Tantum gemiti.*] Pro *gemitus:* vt ſenati, etc. *Taubm.*

16. *Pati*

Nam quid mihi opus eſt vita, qui tantum auri perdidi?
Quod cuſtodiui ſedulo. egomet me defraudaui,
Animumque meum, geniumque meum. nunc eo alii laetificantur,
Meo malo et damno: pati nequeo.
LY. Quinam homo hic ante aedis noſtras eiulans conqueritur moerens?
Atque hic quidem Euclio eſt. eſt, opinor, oppido ego interii! palam eſt res.
Scit peperiſſe iam, vt ego opinor, filiam ſuam. nunc mihi incertum eſt,
Quid agam. abeam an maneam? an adeam? an fugiam? quid agam edepol neſcio.

16. *Pati nequeo.*] Id eſt, viuere, durare. Vide ad Senecae Thyeſtem v. 470. *Gronou.*

17. *Eiulans.*] *Cic.* Tuſc. lib. 2. *Ingemiſcere nonnunquam viro conceſſum eſt, idque raro: eiulare ne mulieri quidem, etc.* Horat. 10. Epod. *Et illa non virilis eiulatio.* Lamb.

ACTVS QVARTVS. SCENA DECIMA

EVCLIO, LYCONIDES

Quis homo hic loquitur? LY. ego ſum. EV. imo ego ſum miſer, et miſere perditus,
Cui tanta mala, moeſtitudoque obtigit. LY. animo bono es. Ed. Ald. *mala moeſtitudo.*
EV. Quo obſecro pacto eſſe poſſum? LY. quia iſtuc facinus quod tuum
Sollicitat animum, id ego feci, et fateor. EV. quid ego ex te audio?
LY. Id quod verum eſt. EV. quid ego emerui, adoleſcens, mali, Douz. *quid ego de te merui.*
Quamobrem ita faceres, meque meoſque perditum ires liberos?
LY. Deus impulſor mihi fuit, is me ad illam illexit. EV. quo modo?
LY. Fateor peccauiſſe, et me culpam commeritum ſcio.
Id adeo te oratum aduenio, vt animo aequo ignoſcas mihi.
EV. Cur id auſus facere, vt id quod non tuum eſſet tangeres?
LY. Quid vis fieri? factum eſt illud. FIERI infectum non poteſt.
Deos credo voluiſſe: nam ni vellent, non fieret, ſcio.
EV. At ego Deos credo voluiſſe, vt apud te me in neruo enicem.
LY. Ne iſtuc dixis. EV. quid tibi ergo meam me inuito tactio eſt?
LY. Quia vini vitio atque amoris feci. EV. homo audaciſſume,
Cum iſtacin' te oratione huc ad me adire auſum, impudens?
Nam ſi iſtuc ius eſt, vt tu iſtuc excuſare poſſies,
Luce claro deripiamus aurum matronis palam; MSS. Pall. *clara.*
Poſt id, ſi prehenſi ſumus, excuſemus, ebrios

6. *Perditum ires.*] Vid. Perſa 1. 2.

7. *Deus impulſor.*] Significat *Cupidinem*; a quo impulſus fuit ad filiae amorem, et ad illam corrumpendam. *Lamb.*

13. *In neruo.*] Id eſt, vt apud te mihi laqueo, ſeu potius ferreo vinculo, interſtringam gulam. *Lamb.*

14. *Tactio eſt.*] Eſt ambiguitas in *tangere*, quod et furari, (vnde *tagaces* pro furibus) et cum muliere rem habere ſignificat. *Horat.* 1. Sat. 2. *matronam nullam ego tango.* Paſſerat. Epid. 2. 2. *Meam.*] Scil. *ollam*, vt quidem Euclio ſentit: *filiam*, vt Lyconides. *Lamb.*

18. *Luce claro.*] Argumentum ab abſurdo,

Nos feciſſe amoris cauſa. nimis vile'ſt vinum atque amor, Heinſ. *nimis*
Si ebrio atque amanti impune facere, quod lubeat, licet. *vtile eſt.*
LY. Quin tibi vltro ſupplicatum venio ob ſtultitiam meam.
EV. NON MIHI homines placent, qui, quando male fecerunt, purgitant.
Tu illam ſcibas non tuam eſſe: non attactam oportuit.
LY. Ergo quia ſum tangere auſus, haud cauſificor quin eam
Ego habeam potiſſumum. EV. tun' habeas me inuito meam?
LY. Haud te inuito poſtulo: ſed meam eſſe oportere arbitror.
Quin tu eam inuenies, inquam, meam illam eſſe oportere, Euclio.
EV. Niſi refers. LY. quid tibi ego referam? EV. quod ſurripuiſti meum.
Iam quidem hercle te ad praetorem rapiam, et tibi ſcribam dicam.
LY. Surripio ego tuum? vnde? aut quid id eſt? EV. ita te amabit Iuppiter,
Vt tu neſcis? LY. niſi quidem tu mihi, quid quaeras, dixeris.
EV. Aulam auri, inquam, te repoſco, quam tu confeſſus mihi
Te abſtuliſſe. LY. neque edepol ego dixi, neque feci. EV. negas?
LY. Pernego imo. nam neque ego aurum, neque iſtaec aula quae ſiet,
Scio, nec noui. EV. illam, ex Siluani luco quam abſtuleras, cedo.
I, refer: dimidiam tecum potius partem diuidam.
Tametſi fur mihi es, moleſtus non ero. i vero, refer. Herald. *moleſtus non ero furi: refer.*
LY. Sanus tu non es, qui furem me voces. ego te, Euclio,
De alia re reſciuiſſe cenſui, quod ad me attinet.
Magna eſt res, quam ego tecum otioſe, ſi otium eſt, cupio loqui.
EV. Dic bona fide: tu id aurum non ſurripuiſti? LY. bona.
EV. Neque ſcis quis abſtulerit? LY. iſtuc quoque bona. EV. atque id ſi ſcies,
Qui abſtulerit, mihi indicabis? LY. faciam. EV. neque partem tibi
Ab eo, quiqui eſt, inde poſces: neque furem excipies? Nonius *indipiſces.*
LY. ita.

ſurdo, et improbabili conſequenti. Sic enim legendum; non, *clara:* quod et *Nonius* tutatur. *Cic.* 3. Offic. *luce claro in foro ſaltet.* Lamb.

20. *Nimis vile.*] Id eſt, non poteſt ſatis magno emi vinum atque amor, ſiquidem vinum ebrio, amor amanti dant omnium facinorum licentiam et impunitatem. *Lamb.*

22. *Stultitiam.*] Dicit, *ſtultitiam:* quoniam ſtolida omnia, quia abeſt malignitas, miſeranda. *Boxhorn.*

25. *Haud cauſſificor.*] Non recuſo, ὁ προφασίζομαι. *Lamb.*

28 *Quin tu, etc.*] Qui ciuem Romanam vitiarat, aut eam indotatam ducere, aut ſi hoc recuſaret, capitis argui conſueuit. Nec intererat, filiuſne familias eſſet, an paterſamilias; vt reſtatur expreſſe *Terent.* Adelph. *Raenard.*

29. *Niſi refers.*] Ἀποσιώπησις. ſcil. poenas de te meritas ſumam. *Lamb.*

30. *Rapiam.*] Dixit, vt perturbatus. nam ad Praetorem *ducere*, et in ius *vocare* licebat; *rapere* non licebat, niſi ei, qui anteſtatus eſſet. *Lamb.* *Scribam dicam.*] Γράψομαι δίκην, id eſt, accuſabo; nam γράφω apud Graecos etiam *accuſo* ſignificat, id eſt, διώκω, κατηγορῶ. Δίκαι autem ſunt κρίσεις et ἐγκλήματα. *Long.*

40. *De alia re reſciuiſſe cenſeo, quod.*] De hoc genere loquendi ſcripſimus Obſeruat. 3. 2. *Gronouius.*

42. *Dic bona fide.*] Iurabant et, *Per fidem*, ſimpliciter. Petron. Et, *Per fidem, inquam, pater, cuius haec nauis eſt, aut quos vehat, dicere potes?* Et, *Per fidem*, id eſt, dic per fidem. Sanctiſſimum erat iusiurandum; *Per fidem.* Herald.

45. *Neque furem excipies.*] Quod Nonius

EV. Quid ſi fallis? LY. tum me faciat quod volt magnus Iuppiter.
EV. Sat habeo. age nunc loquere quid vis. LY. ſi me nouiſti minus,
Genere qui ſim gnatus? hic mihi eſt Megadorus auonculus:
Meus fuit pater Antimachus: ego vocor Lyconides:
Mater eſt Eunomia. EV. noui genus. nunc quid vis? id volo
Noſcere. LY. filiam ex te tu habes. EV. imo eccillam domi.
LY. Eam tu deſpondiſti, opinor, meo auunculo. EV. omnem rem tenes.
LY. Is me nunc renunciare repudium iuſſit tibi.
EV. Repudium, rebus paratis, atque exornatis nuptiis?
Vt illum di immortales omnes deaeque, quantum eſt, perduint,
Quem propter hodie auri tantum perdidi, infelix, miſer.
LY. Bono animo es, et benedice. nunc quae res tibi et gnatae tuae
Bene feliciterque vortat. Ita di faxint, inquito.
EV. Ita di faciant. LY. et mihi ita di faciant. audi nunc iam.
Qui homo culpam admiſit in ſe, nullus eſt tam parui preti,
Quin pudeat, quin purget ſe. nunc te obteſtor, Euclio,
Si quid ego erga te imprudens peccaui, aut gnatam tuam,
Vt mihi ignoſcas, eamque vxorem mihi des, vt leges iubent:
Ego me iniuriam feciſſe filiae fateor tuae,
Cereris vigiliis, per vinum, atque impulſu adoleſcentiae.
EV. Hei mihi! quod facinus ex te ego audio? LY. cur eiulas?
Quem ego auom feci iam vt eſſes filiae nuptiis:
Nam tua gnata peperit, decumo menſe poſt: numerum cape:
Ea re repudium remiſit auunculus cauſa mea.
I intro, exquire, ſitne ita, vt ego praedico. EV. perii oppido! Priſc. *ex-*
Ita mihi ad malum malae res plurimae ſe agglutinant. *quaere.*
Ibo intro, vt quid huius veri ſit, ſciam. LY. iam te ſequor. V. C. *quid huius rei ſit.*
Haec propemodum iam eſſe in vado ſalutis res videtur.
Nunc ſeruom eſſe vbi dicam meum Strobilum, non reperio.

nius explicat, *excuſabis vel celabis*, dubitant an ſatis proprie: ipſi malint reſpici ad Feſti *Excipuum*. Alius, imo ait proprie: non vteris προσωποληψίᾳ. quicunque tandem ſit, quem tu furem eſſe cognoueris, indicabis. Recte Nonius, *celabis*: nam qui *recipit* vel *receptator* eſt; dat locum deliteſcendi. Hoc autem eſt hic *excipere*. Sic Cicero pro L. Manilia de Mithridate: *Hunc in illa fuga Tigranes rex excepit, diffidentemque rebus ſuis confirmauit*. Gronouius.

51. *Eccillam*.] Vide Milit. act. 3. 1.

53. *Renunciare repudium*.] Remiſit tibi per me repudium. *Lamb.*

57. *Quae res tibi*.] Formula precandi ſolemnis, qua vtebantur initio rei cuiuſlibet gerendae, negotiique contrahendi. *Lamb.*

62. *Si quid ego erga te*.] Camerarianus: *Vt ſi quid ego*. Mſſ. Pall. *Vt quia ego*, vt et Iunianus. Edd. veteres: *Vt quod ego*. Et ſic tres Voſſiani cum Academico et Gudiano. Nec mutandum eſt: eſt enim elegans repetitio particulae *Vt*, de qua in Bacchides et ad Liuium diximus. *Gronouius.*

63. *Leges iubent*.] Iubent enim leges eum, qui virginem vitiauit, eam aut dotate, aut vxorem ducere. *Lamb.*

67. *Quem hodie ego auom*.] Genus loquendi permixtum. Vid. Epid. 4. 2. *Taubm.*

68. *Numerum cape*.] Id eſt, accipe. *Nonius*. Tempus ſupputa, ſc. a Θεσμοφορίοις. *Taubm.*

73. *In vado*.] In ſalute explorata et certa. Sic *Terent.* Andr. act. 5. ſc. 2. *Omnis res eſt iam in vado*. vbi Donatus, *In vado, id eſt, in ſecuritate. nam vt in profundo periculum eſt, ita in vado ſecuritas*. Lamb.

Niſi etiam hic opperiar tamen pauliſper; poſtea intro
Hunc ſubſequar. nunc interim ſpacium ei dabo exquirendi
Meum factum ex gnatae pediſequa nutrice anu. ea rem nouit.

77. *Anu.*] Staphyla.

ACTVS QVINTVS

STROBILVS, LYCONIDES

Di immortales, quibus et quantis me donatis gaudiis, *Acld. quibus med oneratis gaudiis!*
Quadrilibrem aulam auro onuſtam habeo: quis me eſt diuitior?
Quis me Athenis nunc magis quiſquam eſt homo, cui Di ſint propitii?
LY. Certo enim ego vocem hic loquentis modo me audire viſus ſum. ST. Hem!
Herumne ego aſpicio meum? LY. video ego hunc Strobilum, ſeruum meum? *Lamb. videon' ego hinc ST.*
ST. Ipſus eſt. LY. haud alius eſt. ST. congrediar. LY. contollam gradum. *MSS. aliud.*
Credo ego illum, vt iuſſi, eampſe anum adiſſe, huius Nutricem virginis.
ST. Quin ego illi me inueniſſe dico hanc praedam, atque eloquor?
Igitur orabo vt manu me mittat. ibo atque eloquar.
Repperi. LY. quid repperiſti? ST. non, quod pueri clamitant,
In faba ſe repperiſſe. LY. iamne autem, vt ſoles, deludis? *Alii, me ludis?*
ST. Here, mane, eloquar. iam auſculta. LY. age ergo loquere. ST. repperi hodie,
Here, diuitias nimias. LY. vbi nam? ST. quadrilibrem, inquam, aulam auri plenam.
LY. Quod ego facinus audio ex te? ST. Euclioni huic ſeni ſurripui.
LY. Vbi id eſt aurum? ST. in arca apud me. nunc volo me emitti manu.
LY. Egone te emittam manu, ſcelerum cumulatiſſime? ST. abi here, ſcio
Quam rem geras. lepide, hercle, animum tuum tentaui. iam
Vt eriperes, apparabas. quid faceres, ſi repperiſſem?
LY. Non potes probaſſe nugas. i, redde aurum. ST. reddam ego aurum?
LY. Redde inquam: vt huic reddatur. ST. ah, vnde? LY. quod modo faſſus es eſſe

6. *Contollam.*] Id eſt, *congrediar.* nam *contollere*, valet, conferre: vt *protollere*, proferre. *Lamb.*

8. *Quin ego illi.*] Moribus receptum, vt ſeruus interdum cum domino quaſi paciſceretur in certum pretium, quod ſi exoluiſſet, liber eſſet. Id pretium e peculio ſerui, vel aduentitio lucro. *Sen.* Epiſt. 80. Qui cum frugi eſſent, taro ſeruiebant vltra quinquennium; teſte ipſo *Tullio* Philippica 8. *Gruter.*

9. *Manu me mittat.*] *Manumitti ſeruus dicebatur, cum dominus aut caput eius ſerui, aut aliud membrum teneret, dicebat: hunc hominem liberum eſſe volo; et emittebat eum manu.* Feſtus.

11. *In faba, etc.*]. Ne exiſtimes rem nihili, puta vermiculum, quem *midam* vocant,

In arca. ST. ſoleo, hercle, ego garrire nugas: ita loquor. LY. at ſcin'
Quomodo? ST. vel hercle enica, nunquam hinc feres a me.

vocant, me reperiſſe; ſed quiddam pretioſum. *Lamb.*

21. *At ſcin' quomodo?*} Vide notas Amph. Act. I. Sc. I. verſ. 200.

Ioannes Meurſius ſcenam, quae nunc eſt vltima, fide Codicis ſui ita ſupplet. Quae quidem et in editione, quam *Simon* quidam *Carpentarius* Pariſiis ante ſaeculum procuranit, verbatim ita leguntur: vt et in *Gryphii Lugdunenſi*, et Heruagii *Baſilienſi*. Taubm.

SVPPOSITA

LY. *Quid bic quondam peruicus addit?* *Non.* cuſtodem addidit.
Non feramnt vuquam? ST. *quod non babeo.* LY. *efferaris caue,*
Niſi actutum ſeni id auri redditio eſt. ST. *ſiue perpenſus ferar*
Libitinarius, ſiue pollinctorius efferar, nunquam dabo niſi fodiam
Nouiter arrogiam. LY. *vaeb capiti tuo.* ST. *imo ſenis et capiti*
Et pectori, qui auri tantum peraidit. LY. *quis repperit?*
ST. *Quem repperiſſe vis.* LY. *qui in arca illud ſubreptum babere*
Autumat. ST. *quam pulcre tibi, bere, conniuerent oculi, ſi id*
Factum fateor. ludo: quod luſi tecum, non par eſt identidem
Scrio vortier. LY. *at nunc iam ne me irritaſſis, i, et aurum*
Redde: ſuſque deque baud agites. ST. *bere, id ſi repperibitur,*
Certum eſt geminam te lanceam confitentem icere. LY. *i, et redde.*
ST. *Vis craſſum?* LY. *i, et redde.* ST. *atat incaſſum quaeritas.*
LY. *I, et redde. ego ad ſenem propero, vt quid comitiis*
Proxumis videam. Senex aulam auri perdidit, Megadorus
Repudium renunciat. Filiam peperiſſe vitio reſciit. ST. *bero*
Meo, quantum ego video, nemo eſt benignior. Alii non quod
Inuentum eſt non occulunt, modo negant: occulunt vaniloqui.
Sed aliud poſt aliud ſi qua ſit opportunitas, barpagatum
Volunt, ſi Eleuſinie ſit, facilem deam creduant; ſi Cotytto:
Non videre quem batuat. Ita neque amicis, neque cognatis,
Neque dis parcunt, dum bene parcant ſibi. iſtic quidem,
Ne miſerum faciat ſenem, aut illius familiam opulentam,
Auri aulam, grandem, onuſtam, plenam, referri iubet,
Vt ſe faciat olim miſerum, atque ſuam familiam. Aſt ego partem
Impartiri malim, vnde redimar. Quod vortet bene, picus
A ſiniſtris cantitat, qui auri cuſtos bercle olim traditur.
Ibo, et aulam referam: quod illaec mibi bene auis occinat.

Verum nihilominus ſic etiam mutila eſt. Quia vero haec COMOEDIA, ſi vlla alia, frequentiſſime non legi ſolum, ſed doceri agique ſolet: nec facile applauſum mereri poterit, ſi ipſa ſolemni illo ſuo PLAVDITE careat; patiamini, quaeſo, Perſii noſtri, pannum illum Bononienſem purpurae huic Romanae interea ſic adſui: dum forte melius quid ab aliquo veſtrum impetretur. Erant quidem ad manum aliorum etiam Supplementa, nec diſplicebant, inprimis *Ioach. Camerarii*, et *Georgii Reinmanni*, Profeſſ. Regiom. elegantiſſimi certe ingenii et doctrinae: ſed quia ille Codrus a multis iam annis in Quattuordecim ſedit, loco eum pellere et excitare nouus ego Oceanus aut apparitor forte non debui. *Taubm.*

SVPPLEMENTVM AVLVLARIAE

ANT. CODRO VRCEO

Italo Scholaſtico et Profeſſore Bononienſi auctore, qui vixit ſub Impp. Sigiſmundo et Friderico III. Augg.

——— quod non habeo. LY. feram.

Velis nolis; cum te quadrupedem ſtrinxero:
Et bernioſos teſtes ad trabem tibi
Diuellam appenſo. Sed cur in fauces moror
Huius ſceleſti ruere? et animam protinus
Cur non compello facere iter praepoſterum?
Das, an non? ST. dabo. LY. des vt nunc, non olim volo.
ST. Do iam: ſed me animam recipere ſinas te rogo.
Ah ah? quid, vt dem, poſcis, here? LY. neſcis, ſcelus?
Et aulam auri plenam quadrilibrem mihi
Audes negare, quam dixti modo
Te arripuiſſe? heia, iam vbi nunc lorarii?
ST. Here, audi pauca. LY. non audio. lorarii,
Heus heus. LOR. quid eſt? LY. parari catenas volo.
ST. Audi quaeſo, poſt me ligare iuſſeris
Quantum libet. LY. audio: ſed rem expedias ocius.
ST. Si me torqueri iuſſeris ad necem, vide
Quid conſequare. primum ſerui exitium habes:
Deinde, quod concupiſces, ferre non potes.
At ſi me dulcis libertatis praemio
Dudum captaſſes, iamdudum votis fores
Tuis potitus. Omnes Natura parit liberos,
Et omnes libertati natura ſtudent.
Omni malo, omni exitio peior ſeruitus:
Et quem Iuppiter odit, ſeruom hunc primum facit.
LY. Non ſtulte loqueris. ST. audi reliqua nunc iam:
Tenaces nimium dominos noſtra aetas tulit.
Quos Harpagones, Harpyias et Tantalos
Vocare ſoleo, in opibus magnis pauperes,
Et ſitibundos in medio Oceani gurgite:
Nullae illis ſatis diuitiae ſunt, non Midae,
Non Croeſi: non omnis Perſarum copia
Explere illorum Tartaream ingluuiem poteſt.
Inique domini ſeruis vtuntur ſuis,
Et ſerui inique dominis nunc parent ſuis:
Sic fit neutrobi, quod fieri iuſtum foret.
Penum, popinas, cellas promptuarias
Occludunt mille clauibus parci ſenes.

Quae

Quae vix legitimis concedi natis volunt,
Serui furaces, verſipelles, callidi,
Occluſa mille clauibus ſibi reſerant;
Furtimque raptant, conſumunt, liguriunt:
Centena nunquam furta dicturi cruce:
Sic ſeruitutem vlciſcuntur ſerui mali
Riſu iociſque. Sic ergo concludo, quod
Seruos fideles liberalitas facit.
LY. *Recte quidem tu, ſed non paucis, vt mihi*
Pollicitus. Verum ſi te facio liberum,
Reddes, quod cupio? ST. *reddam: ſed teſtes volo*
Adſint: ignoſces, here; parum credo tibi.
LY. *Vt lubet; adſint vel centum; iam nil moror.*
ST. *Megadore, et tu Eunomia, adeſte precor, ſi libet.*
Exite: perfecta re mox redibitis.
ME. *Qui nos vocat? hem Lyconide.* EV. *hem Strobile, quid eſt?*
Loquimini. LY. *breue eſt.* ME. *quid eſt?* ST. *vos teſtes voco.*
Si quadrilibrem aulam auri plenam huc adfero,
Et trado Lyconidae, Lyconides me manu
Mittit; iubetque iuris eſſe me mei.
Itane ſpondes? LY. *ſpondeo.* ST. *iamne audiſtis hoc*
Quod dixit? ME. *audiuimus.* ST. *iura enim per Iouem.*
LY. *Hem quo redactus ſum alieno malo!*
Nimis procax es. quod iubet, faciam tamen.
ST. *Heus tu, noſtra aetas non multum fidei gerit:*
Tabulae notantur: adſunt teſtes duodecim:
Tempus locumque ſcribit actuarius;
Tamen inuenitur Rhetor, qui factum neget.
LY. *Sed me cito expedi ſis.* ST. *hem ſilicem tibi.*
LY. *Si ego te ſciens fallam, ita me eiiciat Dieſpiter*
Bonis, ſalua vrbe et arce, vt ego hunc lapidem. Satin'
Iam feci tibi? ST. *ſatis. vt ego aurum apportem, eo.*
LY. *I Pegaſeo gradu, et vorans viam redi.*

LYCONIDES, STROBILVS, MEGADORVS, EVNOMIA, EVCLIO

Graue eſt homini pudenti morologus nimis
Seruus, qui ſapere plus volt hero ſuo.
Abeat hic Strobilus in malam liber crucem,
Modo mihi apportet aulam auro puro grauem:
Vt Euclionem ſocerum ex luctu retraham
Ad hilaritatem, et mihi conciliem filiam,
Ex compreſſu meo nouam puerperam.
Sed ecce redit onuſtus Strobilus. vt reor,
Aulam apportat. et certe eſt aula, quam gerit.
ST. *Lyconide, apporto inuentum promiſſum tibi,*
Aulam auri quadrilibrem. num ſerus fui? Alii, *verus.*

LY. *Nem-*

LY. *Nempe. o dii immortales, quid video, aut quid habeo?*
Plus ſexcentos Philippeos ter et quater.
Sed euocemus Euclionem protinus.
LY *O Euclio, Euclio.* ME. *Euclio, Euclio.* EV. *quid eſt?*
LY. *Deſcende ad nos: nam dii te ſeruatum volunt.*
Habemus aulam. EV. *habetiſne, an me deluditis?*
LY. *Habemus, inquam. modo, ſi potes, huc aduola.*
EV. *O magne Iuppiter! o Lar familiaris, et*
Regina Iuno, et noſter theſaurarie
Alcide, tandem miſerati miſerum ſenem!
Oh, oh, quam laetis, aula, tibi amicus ſenex
Complector vlnis, et te dulci capio oſculo!
Expleri nequeo mille vel complexibus.
O ſpes, o cor! luctum depulerans meum.
LY. *Auro carere ſemper duxi peſſimum*
Et pueris, et viris, et ſenibus omnibus.
Pueros proſtare cogit indigentia,
Viros furari, mendicarier ipſos ſenes.
At multo peius eſt, vt video nunc, ſupra
Quam quod neceſſe eſt nobis auro opuleſcere.
Heu quantas paſſus eſt aerumnas Euclio,
Ob aulam paulo ante a ſe deperditam!
EV. *Quoi meritas referam grates? an diis, qui bonos*
Reſpectant homines? an amicis, rectis viris?
An vtriſque? vtriſque potius. Et primum tibi,
Lyconide, principium et auctor tanti boni,
Hac ego te aula auri condono: accipias libens:
Tuam hanc eſſe volo, et filiam meam ſimul,
Praeſente Megadoro, et Sorore eius, proba
Eunomia. LY. *et habetur, et refertur gratia,*
Vt meritus es, Socer exoptatus mihi, Euclio.
EV. *Relatam mihi ſatis putabo gratiam,*
Si donum noſtrum, et me ipſum, accipias nunc libens.
LY. *Accipio, et Euclionis volo mea ſit domus.*
ST. *Quod reſtat, here, nunc memento, vt ſim liber.*
LY. *Recte monuiſti: Eſto merito liber tuo,*
O Strobile, et turbatam iam intus coenam para.
ST. *Spectatores, naturam auarus Euclio*
Mutauit: liberalis ſubito factus eſt.
Sic liberalitate vtimini vos quoque:
Et, ſi Fabula perplacuit, clare plaudite.

FINIS AVLVLARIAE.

M. ACCI PLAVTI

CAPTEIVEI

DRAMATIS PERSONAE

ERGASILVS, *Paraſitus.*

HEGIO, *ſenex.*

LORARIVS.

PHILOCRATES. } *Captiui.*

TYNDARVS.

ARISTOPHONTES.

PVER *Hegionis.*

PHILOPOLEMVS.

STALAGMVS.

GREX.

ARGVMENTVM

(vt quibuſdam videtur)

PRISCIANI

Captus eſt in pugna Hegionis filius.
Alium quadrimum fugiens ſeruus vendidit.
Pater captiuos commercatur Alios,
Tantum ſtudens, vti natum recuperet.
Et in ibus emit olim amiſſum filium.
Is ſuo cum domino veſte verſa ac nomine,
Vt amittatur fecit: ipſus plectitur.
Et is reduxit captum et fugitiuum ſimul,
Indicio cuius alium agnoſcit filium.

2. *Alium quadr.*] Id eſt, alterum Hegionis filium, Paegnium: qui poſtea dictus eſt Tyndarus. *Alius*, pro alter. *Taubm.* *Seruus.*] Stalagmus vendidit Theodoromedi.

3. *Alios.*] Id eſt, Elios, ab vrbe Elide.

4. *Natum.*] Philopolemum. nam de altero nulla ſpes erat. *Taubm.*

6. *Is.*] Tyndarus, qui ſeruit Philocrati. *Taubm.*

7. *Amittatur.*] Id eſt, dimittatur. *Douza.*

8. *Et is red.*] Philocrates Pſeudotyndarus reduxit et Philopolemum et Stalagmum, qui olim Philocratis patri vendiderat Paegnium. *Lamb.*

9. *Alium.*] Tyndarum, eundemque Paegnium, quem putabat eſſe ſeruum. *Taubm.*

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Fabulae huic nomen CAPTIVI DVO. *Inter Plautinas omnes haec et argumento et expoſitione optima eſt et elegantiſſima. Ipſe etiam Poëta hanc commendat vt pudice ſcriptam. Multaeque bonae ſententiae in hac inſunt, et eximiae fidei exemplum ſerui erga herilem filium. Cum enim bellum eſſet inter Aetolos et Elienſes, capitur Philopolemus Aetolus, Hegionis filius, itemque Elienſis Philocrates. Hunc Hegio vna cum ſeruo Tyndaro emit, quod ſperaret, poſſe aliqua permutatione captiuorum recuperare ſe filium ſuum. Sed inter dominum et ſeruum conuenit, vt ſeruus ſe dominum eſſe ſimularet. Ita dimiſſus aeſtimatus Philocrates vt ſeruus, rediit in patriam. Fraude detecta per alterum captiuum Ariſtophontem, vehementiſſime iraſcitur Senex, et Tyndarum compeditum in lapidicinas conicit. Hic erat filius ipſius, furto ſurreptus aetate puerili a ſeruo. Interea reuertitur Philocrates, et adducit filium Hegionis, et ſeruum etiam illum furem. Itaque agnitus Tyndarus in libertatem et familiam ſuam reſtituitur.* ARGVMENTVM *ita eſt ſumptum quaſi res geratur in Aetolia.*

PROLO-

PROLOGVS

Hos quos videtis ſtare hic captiuos duos,
Illi qui aſtant. hi ſtant ambo, non ſedent.
Vos vos mihi teſtes eſtis me verum loqui.
Senex qui hic habitat, Hegio eſt huius pater.
Sed is quo pacto ſeruiat ſuo ſibi patri,
Id ego hic apud vos proloquar, ſi operam datis.
Seni huic fuerunt filii nati duo,
Alterum quadrimum puerum ſeruus ſurpuit,
Eumque hinc profugiens vendidit in Alide — MSS. Lang. *Alida.*
Patri huiuſce: iam hoc tenetis? optimum eſt.
Negat, hercle, ille vltimus. accedito.
Si non vbi ſedeas locus eſt, eſt vbi ambules,
Quando hiſtrionem cogis mendicarier.
Ego me tua cauſa, ne erres, non rupturus ſum;
Vos qui poteſtis ope veſtra cenſerier,
Accipite reliquom. alieno vti nihil moror.
Fugitiuus ille, vt dixeram ante, huius patri,
Domo quem profugiens dominum abſtulerat, vendidit.
Hic poſtquam hunc emit, dedit eum huic gnato ſuo
Peculiarem: quia quaſi vna aetas erat.

1. *Hos quos.*] Conſtructio eſt, qualis illa Terent.

Eunuchum quem dediſti nobis, quas turbas dedit!

Item Amphitr. act. 4. 1.

Naucratem quem conuenire volui, in navi non erat.

Ridiculum hoc eſt *Mureto.* at non aliter quoque Cicero. *Grut.*

2. *Illi.*] Pro, illic.

4. *Eſt huius.*] Tyndari.

9. *Alide.*] Pro, *Elide. Elis* Achaiae oppidum. Sic autem reſtituit *Turnebus:* quod porrigendum eſt ad omnes locos, in quibus legitur, *Aulide, Aliis, Aulidis.* Lambin.

11. *Negat hercle.*] 'Αποστροφή, ad quendam obſtrepentem Prologo, de vltima cavea. *Camer.*

13. *Mendicarier.*] Hiſtrio, cui obſtrepitur, vocem plerunque obtundit clamando: raui autem contracta, exſibilatur. atque ita arte hiſtrionica deſerta cogitur mendicare. Nonius: *Mendicarier,* pro, *mendicare.* Lamb.

14. *Tua cauſſa.*] Ego ea de cauſſa, vt tu, qui in extrema ſcena ſtas, Fabulae argumentum intelligas, me rupturus non ſum. *Piſtoris.*

15. *Ope veſtra.*] Id eſt, *opibus veſtris.* Intelligit Quirites, quibus quinto quoque anno in luſtrum ac cenſum Ciuium R. nomina ſua referre ius erat. *Taubm.*

16. *Accipite reliquom.*] Lambinum et Douzam hic aiunt fruſtra eſſe: dici enim ſe nolle diutius immorari dicendis ab argumento et inſtituto alienis. Imo ipſi fruſtra fuere, non Douza. Ludit omnino Plautus in ambigua ſignificatione τοῦ *Reliquum:* quod ſi coniungas cum τῷ *accipite,* eſt id quod de argumento dicendum reſtat, ſed quod ſequitur, ita continuatur, ac ſi ſignificaret aes alienum vel debitum. Sic Cicero ad Atticum: *Maxime me angit ratio reliquorum meorum.* Plinius lib. 3. epiſt. 19. *dum reliqua colonorum minuit.* Leg. 81. D. de condit. et dem. *vel pariatore vel reliqua habente.* Vnde *reliquari, reliquatio, reliquator,* in libris iuris. Par luſus Ciſtellariae prologo verſ. 40. quem locum opportune appoſuit Douza. *Gronou.*

18. *Dominum.*] Domini ſui Hegionis filium, et ita dominum ſiue herum minorem, Paegnium. *Lamb.*

19. *Hic.*] Theodromedes Philocratis pater. *Lamb.*

20. *Peculiarem.*] *Peculiares ſeruos,* nuncupatoa eſſe *ſeruos vicarios,* docet *Tit. Popma.*

21. *Hic*

Hic nunc domi ſeruit ſuo patri, nec ſcit pater.
Enimuero DI NOS QVASI pilas homines habent.
Rationem habetis, quomodo vnum amiſerit.
Poſtquam belligerant Aetoli cum Aliis, MSS. Lang. *Alidis.*
Vt fit in bello, capitur alter filius.
Medicus Menarchus emit ibidem in Alide,
Coepit captiuos commercari hic Alios,
Si quem reperire poſſet, cum quo mutet ſuum Giſan. delet *cum.*
Illum captiuum. hunc ſuum eſſe neſcit, qui domi eſt.
Et quoniam heri inde audiuit, de ſummo loco MSS. Lang. *indaudiuit.*
Summoque genere captum eſſe equitem Aleum,
Nihil pretio parſit, filio dum parceret,
Reconciliare vt facilius poſſet domum,
Emit hoſce de praeda ambos de Quaeſtoribus.
Hice autem inter ſeſe hunc confinxerunt dolum,
Quo pacto hic ſeruus ſuum herum hinc amittat domum.
Itaque inter ſe commutant veſtem et nomina.
Illic vocatur Philocrates, hic Tyndarus.
Huius illic, hic illius hodie fert imaginem.
Et hic hodie expediet hanc docte fallaciam,
Et ſuum herum faciet libertatis compotem.
Eodemque pacto fratrem ſeruabit ſuum,
Reducemque faciet liberum in patriam ad patrem,
Imprudens: itidemque vt ſaepe iam in multis locis
Plus inſciens quis fecit, quam prudens boni.
Sed inſcientes ſua ſibi fallacia
Ita compararunt et confinxerunt dolum:

21. *Hic nunc.*] Tyndarus.

22. *Di nos quaſi pilas.*] Verſant nos, et vt ipſis commodum eſt, male habent. *Pilae et effigies viriles et muliebres ex lana Compitalibus ſuſpendebantur in compitis, quod hunc diem feſtum eſſe deorum inferorum, quos vocant Lares, putarent; quibus tot pilae, quot capita ſeruorum, tot effigies, quot eſſent liberi, ponebantur; vt viuis parcerent, et eſſent his pilis et ſimulacris contenti, etc.* Feſtus. Atque hoc illud eſſe arbitror, quod etiamnum in ſuperſtitibus Romanae antiquitatis monumentis Lares Penateſque cum *pilis* depicti ſpectantur; quas in manibus geſtantes verſent quo pacto lubet: eoque haud dubie a callentiſſimo Poëta alluſum. *Douza.*

28. *Cum quo mutet.*] Id eſt, pro quo recipiat. Vt Ouidius in ſeptimo: *Quemque ego cum rebus, quas totus poſſidet orbis, Aeſoniden mutaſſe velim.* id eſt, quem recipere, parare, meum facere velim, vel rebus omnibus aliis tanquam mercede data pro eo. Nam in permutatione non datur tantum, ſed etiam accipitur: eſt igitur *mutare rem cum re*, tam accipere quam dare rem pro re. Et geritur negotium inter perſonas, vtrimque aliquid dantes et aliquid accipientes: ideo et *mutare quid cum aliquo homine* bene dicitur. Sic Salluſtio *mancipia et pecus mutare cum mercatoribus vino aduectitio* eſt dare. Iuſtino *ſexum cum matre mutaſſe* et dediſſe et accepiſſe. Male igitur hic tentavere Plautum: male haec genera loquendi aut carpſerunt, aut confuderunt. *Gronouius.*

30. *Inde.*] Ex Elide.

32. *Filio dum parceret.*] Dummodo filio ſuo conſuleret, eumque in libertatem vindicaret. *Lamb.*

33. *Reconciliare.*] Recuperare.

34. *De quaeſtoribus.*] Vrbanis ſcilicet, qui aerarium curabant. Ii et manubias hoſtium praedaſque vendebant. *Lamb.*

40. *Expediet.*] Explicabit, ad exitum perducet. *Lamb.*

46. *Sua ſibi.*] Sua ipſorum. *Lamb.*

Itaque hi commenti de ſua ſententia,
Vt in ſeruitute hic ad ſuum maneat patrem:
Ità nunc ignorans ſuo ſibi ſeruit patri.
HOMVNCVLI quanti ſunt, cum recogito!
Haec res agetur nobis, vobis Fabula.
Sed etiam eſt, paucis vos quod monitos voluerim.
Profecto expediet, Fabulae huic operam dare.
Non pertractate facta eſt, neque item vt ceterae;
Neque ſpurcidici inſunt verſus immemorabiles;
Hic neque periurus leno eſt, nec meretrix mala,
Neque miles glorioſus. Ne vereamini,
Quia bellum Aetolis eſſe dixi cum Aliis.
Foris illic extra ſcenam fient praelia.
Nam hoc paene iniquum eſt Comico choragio,
Conari de ſubito nos agere Tragoediam.
Proin, ſi quis pugnam exſpectat, lites contrahat:
Valentiorem nactus aduerſarium
Si erit, ego faciam vt pugnam inſpectet non bonam: Boſ. *cernat.*
Adeo vt ſpectare poſtea omneis oderit.
Abeo. Valete, iudices iuſtiſſimi,
Domi, belliqne, duellatores optumi.

48. *De ſua ſententia.*] Nullis aliis in conſilium adhibitis. Sic loquuntur boni ſcriptores: *de conſilii ſententia: de amicorum ſententia.* Lamb.

51. *Cum recogito.*] Sane quidam ſcripti, *rem cogito:* ſed non omnium princeps Camerarianus. *Recogito*, ſic, vt Columella lib. 1. *Quae cum animaduerterem, ſaepe mecum retractans recogitanſque.* Vtitur et Cicero. *Gronou.*

52. *Haec res agetur.*] Non *fabula* ponitur hic ſexto casu, nec *vobis nobis* eſt vobis nobiſque. Mos comicorum, vt loquantur, quaſi ea comoedia non eſſet, ſed vera et non ſimulata res ageretur. Vide Obſeruationum noſtrarum in Eccleſiaſticos ſcriptores caput ſecundum. Nos, inquit, hoc repraeſentabimus ornatu, voce, vultu geſtuque quaſi rem veram; quaſi eſſemus illi quibus hoc euenit: vobis id erit ſpectaculum et ludus. *Gronou.*

53. *Sed etiam eſt.*] *Etiam*, inſuper, praeterea. *Boxborn.*

55. *Non pertractate.*] Non ſcurriliter, aut laſciue. *Pertractare*, noſtro vocabulum Venereum eſt. Afin *Oſculando oratione vinula venuſtula, Si papillam pertractauit.* Scalig. Agellius lib. 9.

56. *Verſus immemorabiles.*] Memoratu indigni, infandi. Ciſtell. act. 2. 1.

61. *Comico choragio.*] Id eſt, Comico *inſtrumento et apparatu Scenarum:* Feſtus. Tragoediae enim aguntur choragio Tragico; Comoediae, Comico. *Lamb.*

63. *Proin, ſi quis.*] Totius huius loci haec ſententia eſt: Proinde, ſi quis pugnae ſpectandae cupidus eſt, lites et valentiorem in ſe aduerſarium excitet. Sic fiet, vt pugnam inſpectet triſtem victo ſibi et funeſtam, adeo vt omnia pugnarum ſpectacula deinceps odio ſit habiturus. *Boxborn.*

68. *Belliqne.*] Vult domi eos eſſe iuſtiſſimos iudices; et militiae optimos bellatores. *Domi* autem *belliqne*, id idem quod Terentio, *domi militiaeque*, Demoſtheni ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν πολέμῳ.

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

ERGASILVS

Iuuentus nomen indidit ſcorto mihi,
Eo quia inuocatus ſoleo eſſe in conuiuio.

1. *Nomen indidit Scorto mihi.*] Turnebus hoc ex loco colligit paraſitos appellatos

Scio abſurde dictum hoc deriſores dicere,
At ego aio recte. nam in conuiuio ſibi
Amator, talos cum iacit, ſcortum inuocat.
Eſtne inuocatum, an non? eſt planiſſume.
Verum, hercle, verum nos paraſiti planius,
Quos nunquam quiſquam neque vocat, neque inuocat,
Quaſi mures ſemper edimus alienum cibum.
Vbi res prolatae ſunt, cum rus homines eunt,
Simul prolatae res ſunt noſtris dentibus.
Quaſi cum caletur, cochleae in occulto latent,
Suo ſibi ſucco viuunt, ros ſi non cadit:
Item Paraſiti rebus prolatis latent
In occulto, miſeri victitant ſucco ſuo,
Dum ruri rurant homines quos liguriant.
Prolatis rebus Paraſiti venatici
Sumus: quando res redierunt, moloſſici
Odioſicique et multum incommodiſtici.
Et hic quidem, hercle, niſi qui colaphos perpeti

tos fuiſſe *ſcorta*. Imptudenter profecto: et perinde ac ſi ex verbis his in Menaechmis, *Iuuentus nomen indidit Peniculo mihi*, aliquis certet paraſitos omnes vocatos fuiſſe *Peniculos*. Vterque narrat, quid ſingulis ipſis acciderit; non quid vniuerſo generi: vterque refert nomen προσηγορικὸν in ſe vno factum eſſe κύριον. Illud planum ludi in ambiguo ſenſu τῦ *inuocatus*. Scortum inuocabatur talos iacientibus in vino: vt Aſinaria 5. 2. 55. et Curculione 2. 3. 77. At ego ſicubi coenae nidor nares percuſſit, adſum inuocatus. Hinc mihi facetus aliquis inuocari ſolito nomen impoſuit Scorto. Locus ex Truculento, quem eodem torquet Turnebus, obſcurus eſt et corruptus. *Gronouius*.

3. *Deriſores*.] Id eſt, paraſitos et palpones: nam *Ridere* et *Irridere* veteribus pro *adulari* poſitum: triplexque genus Paraſitorum fuit, *Deriſores*, *Plagipatidae* ſiue *Lacones*, et *Adulatores*. Nonius.

5. *Talos*.] Vide Perſa act. 5. 1. Mil. 2. 2. Aſin. 5. 2.

7. *Planius*.] Scilicet ſumus inuocati, id eſt, non vocati: quia neque ad coenam vocamur, neque in talorum iactu inuocamur, etc. Ludit in ambiguo: nam, *inuocatus*, eſt etiam ἄκλητος, non vocatus, et qui αὐτόματος καὶ αὐτόκλητος comparet. Ter. Eun. 5. 9.

— *Vt tua mihi domus*
Te praeſente, abſente pateat; inuocato
vt ſit locus ſemper.

Taubm.

10. *Res prolatae*.] Et pro Muraena, *rebus prolatis*: et ad Attic. lib 7. *rerum prolatio*: apud *Cic*. ſignificatur negotiorum ſuſpenſio, et iuriſdictionis ſilentium, vel iuſtitio indicto belli temporibus, vel feriis et vacationibus. Lucan. in Piſon.

— *ſi quando iudice feſſo*
Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus.

Camerar.

12. *Caletur*.] Dictum, vt *ſtatur*, *ſudatur*. Cochlea autem alia eſt a teſtudine, *limax* etiam dicta nonnullis. *Grut*.

16. *Rurant*.] *Rurare*, interpretantur *ruſticari*: ego, opus ruri facere, rus colere: vt *arare*, aruum colere. hinc, *Rurationis dii*, apud Apuleium, qui operi ruſtico faciundo praeſunt. *I. Gul*.

17. *Venatici*.] Graciles, macri, ad cibum quaerendum expediti. *Taubm*.

18. *Quando res redierunt*.] Quemadmodum feriis *res prolatae*; ita iis exactis, *rediiſſe*, dicebantur. *Sicama*. *Moloſſici*.] Sic, *odioſici* et *incommodiſtici*, non ſunt Latina nomina, ſed a Plauto ſub perſona Paraſiti, riſus mouendi cauſſa, a *moloſſo*, *odio*, et *inommodo*, ita producta. *Lamb*.

20. *Niſi qui colaphos*.] Paraſiti, etſi non ſerui, maxime tamen ſeruiles erant, qui libertatem oſſa venalem habebant, eiuſque gratia praeter irriſum, dicteria, colaphos, etiam ollas ſibi in caput confringi permittebant. hae ollae cinere erant repletae; vt nimirum eo per totum corpus effuſo, maiorem riſum Praebitoribus ſuis exhiberent. *Meurſ*.

Digitized by Google

Potis Paraſitus, frangique aulas in caput,
Vel ire extra portam trigeminam ad ſaccum licet.
Quod mihi ne eueniat, nonnullum periculum eſt.
Nam poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium,
Ita nunc belligerant Aetoli cum Aliis.
Nam Aetolia haec eſt: illic captu'ſt in Alide
Philopolemus huius Hegionis filius
Senis, qui hic habitat: quae aedes lamentariae
Mihi ſunt: quas quotieſcunque conſpicio, fleo.
Nunc hic occepit quaeſtum hunc filii gratia
Inhoneſtum, maxume alienum ingenio ſuo.
Homines captiuos commercatur, ſi queat
Aliquem inuenire, ſuum quicum mutet filium.
Nunc ad eum pergam. ſed aperitur oſtium,
Vnde ſaturitate ſaepe ego exii ebrius.

Pall. praeter Cam. *ad ſacculum.* Lamb. *periculum eſt nunc.*

22. *Portam trigeminam.*] Ita dicta a tergeminis Horatiis et Curiatiis: quae eadem et *Oſtienſis:* quod per eam iretur *Oſtiam.* Lamb. *Ad ſacculum.*] *Sacculum* locum fuiſſe puto extra Trigeminam portam, in quo pauperes ſtipem mendicantes ſedebant: nam extra hanc portam mendicabula pauperum fuiſſe, multis ex *Cicerone* probare poſſem. *Longol.*

24. *Rex.*] Vide Aſinar. *Potitus.*] Ab hoſtibus captus eſt. Nos iſtam aſperitatem in meliorem receptam legem emolliuimus, et interpretamur verbum *Potitus eſt*, paſſiue: ſubintelligimus, *vi* aut *opera:* ſicut χάριν ſubintelligunt Graeci, et Salluſtius. *Scaliger.*

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

HEGIO, LORARIVS, ERGASILVS

Aduorte animum ſis tu: iſtos captiuos duos,
Here quos emi de praeda, de quaeſtoribus,
His indito catenas ſingularias;
Iſtas maiores, quibus ſunt vincti, demito.
Sinito ambulare, ſi foris, ſi intus volent:
Sed vti aſſeruentur magna diligentia.
LIBER captiuus auis ferae conſimilis eſt:
Semel fugiendi ſi data eſt occaſio,
Satis eſt: nunquam poſt illam poſſis prendere.
LO. OMNES profecto liberi lubentius
Sumus, quam ſeruimus. HE. non videre ita tu quidem.

2. *Quaeſtoribus.*] Vide notas ſupra Prol. verſ. 34.

3. *Catenas ſingularias.*] Quae ſunt ſingularum librarum. Sic *balliſtae centenariae*, quae ſaxa centum pondo iaciebant: *talentariae*, quae talenti pondo. *Turneb.* Lambinus *ſingularias* interpretatur ſingulares, id eſt, ſimplices, minoreſque: atque has oppoſitas maioribus, patere ait ex ſequenti, *Iſtas maiores, etc.* Alii interpretantur *ſingulas:* quaſi dicat: non binas, ſed ſingulis ſingulas.

5. *Si foris, ſi, etc.*] Id eſt, ſiue. *Sciop.* Vide Merc. 2. 2.

7. *Auis ferae.*] Auis enim fera e cauea libenter euolat, neque poſtea redit: iſtam lectionem requirit reſponſio verſ. 14. *Turnebus.*

9. *Satis eſt.*] Τὸ *ſatis*, conclamatum eſt. *Scalig.*

11. *Non videre tu quidem.*] Peſſime Diſſaldaeus: *Non vid. e re iſta tu quidem.* Nihil mutandum eſt, et recte Lambinus. Non videris liber eſſe malle quam ſeruire.

nam

LO. Si non eſt quod dem, mene vis dem ipſe in pedes?
HE. Si dederis, erit extemplo mihi, quod dem tibi.
LO. Auis me ferae conſimilem faciam, vt praedicas.
HE. Ita vt dicis. nam ſi faxis, te in caueam dabo.
Sed ſatis verborum eſt. cura quae iuſſi, atque abi.

Lamb. *nam ne faxis.*

ER. Quod ego quidem nimis quam cupio vt impetret;
Nam ni illum recipit, nihil eſt quo me recipiam.
Nulla iuuentutis eſt ſpes: ſeſe omnes amant.
Ille demum antiquis eſt adoleſcens moribus:
Cuius nunquam voltum tranquillaui gratiis.
Condigne eſt pater eius moratus moribus.
HE. Ego ibo ad fratrem, ad alios captiuos meos:
Viſam ne nocte hac quippiam turbauerint.
Inde me continuo recipiam rurſum domum.
ER. Aegre eſt mihi, hunc facere quaeſtum carcerarium,
Propter ſui gnati miſeriam, miſerum ſenem.
Sed ſi vllo pacto ille huc conciliari poteſt,
Vel carnificinam hunc facere poſſum perpeti.
HE. Quis hic loquitur? ER. ego, qui tuo moerore maceror,
Maceſco, conſeneſco, et tabeſco miſer.
Oſſa atque pellis ſum miſera macritudine.
Neque vnquam quicquam me iuuat quod edo domi:
Foris aliquantillum etiam quod guſto, id beat.

Scal. *miſer a macritudine.*

HE. Ergaſile, ſalue. ER. di te bene ament, Hegio.
HE. Ne fle. ER. egone illum non fleam? egone non defleam

nam iſtuc ſi velles, frugi fores, et operam dares, vt vel ventre caſtigato et genio defraudato comparares peculium, quo te redimeres. *Gronou.*

12. *Si non eſt quod dem.*] Dom. Baudius, *qui dem.* Scriu.

13. *Si dederis.*] Scilicet te in pedes. *Taubm. Dem tibi.*] Scilicet magnum malum. Eſt autem mirus lepos in verbo *dare*, toties iterato. *Lamb.*

14. *Auis me ferae, etc.*] Id eſt, aufugiam, auolabo. *Lamb.*

15. *Ita vt dicis.*] Luditur in verbis, *auis ferae conſimilem facere.* quod ſignificat, et aufugere, vt Lorarius, et in caueam includere, vt Hegio accipit. Fiet, inquit, hic, vt dicis. Nam ſi aufugere volueris, profecto auis ferae conſimilem te a me factum videbis, *in caueam*, id eſt, arctiori cuſtodiae datum. *Boxborn. In caueam.*] Manet in metaphora: intelligit compedes, cuſtodiam. *Lamb.*

17. *Quod ego.*] Referendum ad illa ſuperiora, vbi dixit, Hegionem homines captiuos commercari, ſi forte queat aliquem inuenire, quo filium ſuum permutet, *Quod ego quidem*, inquit, etc. *Lamb.*

20. *Antiquis moribus.*] Antiqua, et quae ab aureo illo ſaeculo, habita ſunt omnia meliora noſtris: quia ſcilicet recentia a Deis, propius etiam ad ipſos accedebant. Ita noſter Trin. 2. 2. *antiquis viuito moribus.* Taubm.

21. *Cuius, etc.*] Id eſt, nunquam exhilaraui illum abſque praemio aut mercede. *gratiis*, id eſt, gratis. *Camer.*

26. *Quaeſtum carc.*] Quaeſtum ex captiuis in carcerem coniectis. *Lamb.*

28. *Huc conciliari.*] *Conciliare aliquo*, eſt facere vt aliquo venias. Sic *reconciliare* eſt reducem facere, ſupra Prolog. 33. et infra 1. 2. 65. et 3. 4. 44. *Gronou.**

29. *Carnificinam facere.*] Homines excarnificare, et quaeſtum ex carnificina illa quaerere. *Lamb.*

33. *Me iuuat.*] Mihi prodeſt: μὴ ὄνησιν. hinc cibus ὄνειαρ appellatur a Graecis, eo quod iuuet. *Lamb.*

36. *Ego te non defleam.*] *Sambuci* codex habet:

— ego me non defleam?

Recte, opinor: ludit Paraſitus in affinitate vocum *me* et *ne*. Nam re vera, magis ille dolebat ſuam, quam regis ſui vicem,

Talem adoleſcentem? HE. ſemper ſenſi filio
Meo te eſſe amicum, et illum intellexi tibi.
ER. TVM DENIQVE homines noſtra intelligimus bona,
Cum quae in poteſtate habuimus, ea amiſimus.
Ego, poſtquam gnatus tuus potitu'ſt hoſtium,
Expertus quanti fuerit: nunc deſidero.
HE. Alienus cum eius incommodum tam aegre feras,
Quid me patrem par facere eſt, cui ille eſt vnicus?
ER. Alienus ego? alienus ille? ha, Hegio!
Nunquam iſtuc dixis, neque animum induxis tuum.
Tibi ille vnicu'ſt, mihi etiam vnico magis vnicus.
HE. Laudo, MALVM quom amici tuum ducis malum.
Nunc habe bonum animum. ER. eheu? HE. huic illud dolet,
Quia nunc remiſſus eſt edendi exercitus.
Nullumne interea nactus, qui poſſet tibi
Remiſſum, quem dixti, imperare exercitum?
ER. Quid credis? fugitant omnes hanc prouinciam
Quoi obtigerat, poſtquam captu'ſt Philopolemus tuus.
HE. Non pol mirandum eſt, fugitare hanc prouinciam.
Multis et multigeneribus opus eſt tibi
Militibus. primum dum opus eſt Piſtorienſibus: Meurſ. *primo dum.*
Eorum ſunt genera aliquot Piſtorienſium.
Opus Paniceis, opus Placentinis quoque,
Opus Turdetanis, opus eſt Ficedulenſibus:

quamuis contra vellet ab Hegione intelligi. Propterea ait Hegio verſ. 49.

— *huic illuc dolet,*
Quia nunc remiſſus eſt edendi exercitus.

Dignus Paraſito iocus. *Diſſald.*

44. *Vnicus.*] Id eſt, vnice dilectus. Graeci ἀγαπητόν dicunt. Ita vnicum Hectoris filium Ἑκτορίδην ἀγαπητόν dixit Homerus. Sic *Vnicum amicum* Romani dicunt, quem plus amant ceteris. *Taubm.*

50. *Quia nunc remiſſus.*] Verba ſummam ad rempublicam pertinentia ad paraſiticas coenas lepide ac ridicule detorquet. *Remiſſus exercitus* dicebatur, quum ceſſaret maximus comitiatus ſiue comitia centuriata: quemadmodum *imperatus exercitus*, quum agerentur centuriata comitia. Sic *remiſſus exercitus* edendi eſt paraſito, quum non coitur ad conuiuium: *imperatus*, cum ſagina caeditur, vino et victu, piſcatu probo, electili ſodales inter vita colitur. Neque abhorret illud, *qui poſſet tibi.* Nam et conſul imperabat exercitum praeconi, iubebatque eum vocare inlicium Quirites. Sic exercitus edendi paraſito imperabatur quum mittebatur obſonatum, act. 3. ſc. 1. aut fiebat cellarius, act. 4. ſc. 2. quum iubebatur contrahere Quirites Piſtorienſes, Placentinos, Turdetanos, etc. hoc eſt, ex piſtorum, dulciariorum, aucupum, piſcatorum, ſcitamentis et malleis epulum parare. Vide lib. 1. Obſeruat. cap. 1. *Poſſet*, eſt, auderet aut vellet. Legendum autem vel *quem duxti*, vel *quem dixti.* Gronouius.

57. *Piſtorienſibus.*] *Piſtorium*, oppidum eſt Italiae. Haec autem nomina populorum ad eſculenta per iocum transfert. Sane *Piſtorienſes* vt habet *MS. Camer.* hic etiam *Coquos* complecti videmus. nam *Coquum* et *Piſtorem* apud aliquos eundem fuiſſe monet *Feſtus.* Taubm.

59. *Paniceis.*] Populi a *Pana* vrbe Samnitium denominati. videatur Strabo l. 5. *Placentinis.*] Alludit ad eos, qui placentas conficiunt. Gloſſae: πλακεντάριος, *Placentarius, Dulciarius.* Taubm.

60. *Turdetanis.*] Significat eos, qui turdos vendunt. Vide mihi *Strabon.* l. 3. et Comment. *Iſ. Caſauboni*, qui de *Turdetania* ſiue Boetica, quae Hiſpaniae regio, accurate ſcribit. *Taubm.* *Ficedulenſibus.*] *Ficedulae*, vicus Romanus. Alludit ad ficedularum venditores. *Lamb.*

61. *Mari-*

Iam maritumi omnes milites opus ſunt tibi.
ER. VT SAEPE ſumma ingenia in occulto latent!
Hic qualis imperator nunc priuatus eſt!
HE. Habe modo bonum animum. nam illum confido domum
In his diebus me reconciliaſſere.
Nam eccum hic captiuum adoleſcentem Alium,
Prognatum genere ſummo, et ſummis diuitiis:
Hoc, illum me mutare, confido fore.
ER. Ita di deaeque faxint. HE. ſed num quo foras
Vocatus ad coenam? ER. nuſquam, quod ſciam.
Sed quid tu id quaeris? HE. quia mihi eſt natalis dies;
Propterea te vocari ad coenam volo.
ER. Facete dictum. HE. ſed ſi pauxillum potes
Contentus eſſe. ER. nae perpauxillum modo:
Nam iſtoc me aſſiduo victu delecto domi.
HE. Age ſis roga. ER. emin' tu? HE. niſi qui meliorem afferet.

61. *Maritumi.*] Piſcatores, qui ſunt multorum generum. *Lamb.*

65. *Reconciliaſſere.*] Reducem facturum. Eſt autem infinit. modi antiqui, futuri temporis. Sic Amph. *expugnaſſere*, Aul. *impetraſſere*. Lamb.

66. *Ectum.*] Vide notas Amphit. Prolog. verſ. 120.

73. *Si pauxillum potes Contentus.*] *Contentus aliquo* dicimus, non *aliquid*. Eſt quidem fragmentum Ciceronis apud Nonium: *me aut amabis, vel, quod contentus ſum, diliges.* Sed ille haud dubie ſcripſit *quo.* Quid ſi ergo τὸ *Contentus* accipiamus eo ſenſu, quem obſeruauimus in Aſinaria I. I. 63. et *eſſe* pro edere: vt ſit, ſi pauxillo potes parcus contentuſque veſci. *Gronouius.*

76. *Age ſis roga, etc.*] Quae praecedunt et ſequuntur, male intellecta interpretibus, quaedam et male lecta, perſonae etiam turbatae. Hegio, quoniam ſuus eſt natalis, Paraſitum ad coenam vocare velle ſe ait. HEG. *Quia mihi natalis eſt dies.* Reſpondet Paraſitus. *Facete dictum.* Quaſi diceret, dubiumne id eſt, quin vocatus veniam, cum inuitatus ſoleam ſaepe venire? Non ergo multum operae ſumendum eſſe in ſe vocando. Supra dixit ideo ſe ſcurrum eſſe vocatum, quia *inuocatus ſoleret eſſe in conuiuio.* Sed addit ſenex qua conditione eum vocatum velit, *ſed ſi pauxillo potes contentus eſſe.* Ad haec reponit Paraſitus:

— *ne perpauxillum modo,*
Nam iſtoc me aſſiduo victu delecto domi.

Hic enim verſus Paraſito debet tribui, qui perperam Hegioni adſcribitur in vulgatis. Reſpondet ergo Paraſitus ſe poſſe contentum eſſe pauxillo, modo ne illud pauxillum fiat perpauxillum. poſſum accipere conditionem coenae tuae, vt pauxillo ſim contentus. Perpauxillum mihi ordinarium eſt et quotidianum, cum domicoenio laboro. Quae ſequuntur, verba Hegionis ſunt, non Paraſiti. HEG. *Age ſis, rogo.* Age ſis ergo, inquit Hegio, cum poſſis pauxillo contentus eſſe, ego te rogo vt venias. Perperam vulgo editur, *roga.* Quae ſubiiciuntur, Paraſito dari debent, non Hegioni. Cum enim dixiſſet Hegio, Age ſis, rogo. Reſpondet Paraſitus: *Emptum, niſi qui meliorem adferet, Quae mihi atque amicis placeat conditio magis. Quaſi fundum vendens, meis me addicam legibus.* Haec omnia Paraſiti ſunt, quae perperam Hegioni tribuuntur. Roganti ad coenam Hegioni his verbis, *age ſis rogo*, reſpondet Paraſitus, *Emptum:* hoc eſt, res empta tibi eſt; ego tibi ſum addictus, niſi quis meliorem conditionem adferat, quae mihi atque amicis placeat magis. Haec erat formula fundorum in diem addictorum. *Ille fundus centum eſto tibi emptus, niſi quis intra Kalendas Ianuarias meliorem conditionem attulerit, vel fecerit*, vt habetur leg. I. D. de in diem addictione. Paraſitus ergo qui ſe tanquam fundus ſuis legibus addicebat, non aliter ſe vendit quam ſub hac conditione, vt ſi lautioris coenae ſpes ei non appareat, mancipatus ſit Hegioni. *Salmaſius.* *Age ſis, rogo.*] Subſcribo libens Salmaſio. Hegio ait: *Age ſis, rogo.* Quod accipiendum, quaſi eſſet: *Age ſis, veni, rogo.* Pleriumque enim iſta formula, *age ſis.*

ER. Quae mihi atque amicis placeat conditio magis?
Quaſi fundum vendam, meis me addicam legibus.
HE. Profundum vendis tu quidem, haud fundum mihi.
Sed ſi venturus, tempori. ER. hem! vel iam otium eſt.
HE. I modo, venare leporem: nunc erim tenes.
Nam meus ſcrupoſam victus commeat viam. MSS. Cam. *commetat.*
ER. Nunquam iſtoc vinces me, Hegio; ne poſtules:
Cum calceatis dentibus veniam tamen. scal. *nam calc.*
HE. Aſper meus victus ſane eſt. ER. ſentiſne eſitas?
HE. Terreſtris coena eſt. ER. ſus, terreſtris beſtia eſt.

ſis, cum alius verbi imperatiuo ponitur: quud hic intelligitur. Paraſitus captat argutiam in verbo *Rogo*, quaſi rogaſſet, vt ſolebant in auctionibus. Epidico act. 3. ſc. 4. *Eſtne mihi empta haec?* Et quia penes ſenem triſtem ac priusquam inuitaret, vt parui cibi eſſet, excipientem minus laute ſe futurum eſſe proſpiciebat, quam apud hilaros et eſcae maximae iuuenes, ob neſcio quam ſpem aliam ambigue promittit. *Emptum, niſi qui meliorem adferet, Quae mihi atque amicis placeat conditio magis, Quaſi fundum vendam, meis me addicam legibus.* Hoc ſolum addo, me ita diſtingui malle, et continuari, *emptum me addicam.* Sic in l. 41. D. de R. V. *Si quis hac lege emerit, vt ſi alius meliorem conditionem attulerit, recedatur ab auctione.* Martialis lib. 11. epig. 53. *Coenabis belle, Iuli Cerealis, apud me, Conditio eſt melior ſi tibi nulla, veni. Atque amicis*, ait, quia ſolebant et de re familiari amicos in conſilium adhibere. *Meis legibus*, vt Aſinaria act. 1. ſc. 3. *Habeo, vnde iſtuc tibi quod poſcis dem, ſed in leges meas Dabo.* Perſa 1. 2. *atque etiam mea lege adſcribitur.* Gronouius.

78. *Meis me addicam legibus.*] Meo modo et conditione vtar.

80. *Sed ſi venturus.*] Si venturus coenatum es ad me, veni tempeſtiue et mature. *Turneb. Hem! vel iam, etc.*] Fuit qui ex antiquae ſcripturae veſtigiis, aemulis, *hem mulis otium eſt*, legeret, hoc ſenſu: meis iam iumentis otium eſt, nec vllo occupatus ſum opere. Qui, medius fidius, ſenſus non indignus eſt Plautino ſale; vt Paraſitus de ſe quaſi mulione loquatur. Itaque ne diſcedebat quidem: ac eum prope, vt diſcedat, cogit ſenex, dicens: *Imo venare leporem, etc.* Turneb.

81. *I modo, etc.*] Hunc verſiculum tali modo reſcribendum vel adhuc puer olim vidi:

Modo venare leporem, nunc erem tenes. Dicit paraſito ſenex victum ſuum aſperum eſſe, pruinde ſi velit molliorem melioremque, aliam menſam quaerat. *Eri*, hoc eſt, erinaceo, aſperum victum ſuum comparat ſpinulento animali: mollem autem et delicatum *lepori*, cuius pilo nihil mollius. aſper victus quo apud me coenabis, tibi paratus eſt: *nunc erem tenes.* ſi tibi diſplicet hic eres, leporem venare, id eſt, molliorem apud alium quaere. Male *Scaliger* legebat: *nunc Cirim tenes.* quod editiones nuperae male receperunt. *Salmaſius. Venare leporem, nunc erem tenes.*] Inſtar prouerbii ad eos, qui conditionem parum commodam nacti, meliorem quaerere iubentur: aut etiam, qui optimum ſe inueniſſe rati in multo vilius inciderunt; eoque vlterius veſtigandum monentur. Ceterum non eſt ſua laus interuertenda Iano Mellero Palmerio, qui primus ſic legendum eſſe vidit. Propert. lib. 2. eleg. 19. *mihi ſit lepores audacia molles Excipere.* Gronou.

82. *Nam meus ſcrupoſam.*] Alludit ad Prouerb. *Terere ſaxoſam viam*, pro eo quod eſt, in difficultatibus verſari. *Scal.*

84. *Calceatis dentibus.*] *Hoc vult Paraſitus:* Quamuis dicis victum tuum aſperum et ſcruposum eſſe, non deterrebis tamen, quin veniam, et quidem cum *dentibus calceatis*, id eſt, ita munitis, vt viam illam ſcrupoſam facile conficere poſſint. Metaphora ducta a viatoribus, qui per ſaxa et ſcrupos ituri calceis ſe diligentius muniunt: cum in locis planis, nudis ſaepe pedibus incedant. *Piſtoris.*

86. *Terreſtris coena.*] Interpretatur, quod obſcurius dixerat Hegio. Eſt autem *terreſtris coena*, quae nihil niſi terra natum habet: quam Horatius egregie *coenam ſine ſanguine* dixit, imitatione Graeca. Diphilus: δεῖπνον, ἀλλ' οὐδ' αἷμα ἔχων. *Pet. Victor.*

87. *Cura-*

HE. Multis oleribus. ER. curato aegrotos domi.
Nunquid vis? HE. venias tempori. ER. memorem mones.
HE. Ibo intro, atque intus ſubducam ratiunculam,
Quantillum argenti mihi apud trapezitam ſiet.
Ad fratrem, quo ire dixeram, mox iuero.

87. *Curato.*] Si iſtam coenam parare cogitas, eam aegrotis apponito, qui tenui victu alendi ſunt. *Lamb.*

89. *Subducam ratiunculam.*] *Subducere rationem*, eſt digitis ſeorſum et ſecreto putare rationem, vt appareat, quid nobis debeatur, quid nos aliis. *Taubm.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

LORARII, PHILOCRATES, TYNDARVS

Si dii immortales id voluere, vos hanc aerumnam exſequi,
Decet id pati animo aequo. ſi id facietis, leuior labos erit.
Domi fuiſtis, credo, liberi:
Nunc ſeruitus ſi euenit, ei vos morigerari mos bonu'ſt,
Eamque herili imperio ingeniis veſtris lenem reddere.
INDIGNA digna habenda ſunt, herus quae facit. PH. oh oh oh!
LO. Eiulatione haud opus eſt: oculis multam miſeriam additis.
IN RE MALA animo ſi bono vtare, adiuuat.
PH. At nos pudet, quia cum catenis ſumus. LO. at pigeat poſtea
Noſtrum herum, ſi vos eximat vinculis,
Aut ſolutos ſinat, quos argento emerit.
PH. Quid a nobis metuit? ſcimus nos
Noſtrum officium quod eſt, ſi ſolutos ſinat.
LO. At fugam fingitis. ſentio quam rem agitis. Scal. *fugitis.*

4. *Euenit.*] Proprie. nam ſeruitus, libertas, diuitiae, etc. a *Lucret:* lib. 1. appellantur *Euenta.* *Mos bonu'ſt.*] Καλὸν ἐστιν ἦθος, hoc eſt, *πρὸς ἀνδρὸς ἐστιν ἤθη καλὰ ἔχοντος: bene moratos decet.* Non minus differunt Latinis *Mos* et *Mores*, quam Graecis ἔθος et ἦθος, quae et neceſſario a ſapientibus diſtinguuntur. *Caſaub.*

5. *Eamque herili, etc.*] Legendum et emendandum cenſet *Lambinus*;

Eamque et berile imperium ingeniis veſtris lene reddere.

Hac ſententia: et mos bonus eſt, lenem reddere eam ſeruitutem, et herile imperium lene reddere, *ingeniis veſtris.* quod valet, diligenter et fideliter ſeruiendo, libenterque parendo. *Ingeniis veſtris*, non ſunt dandi caſus, ſed auferendi. *Lenem* vero coniungi debet cum *berili imperio*, non, *ingeniis veſtris.* Boxhorn. *Eamque berili.*] Simpliciſſimum videtur: *Eique berile imperium ingeniis veſtris lene reddere.* Gronouius.

7. *Oculis multam miſeriam additis.*] Haec eſt coniectura Camerarii. Prius edebatur: *multa oculis multa miſera editis.* Optimus codex et Langianus *multa oculis multa miraclitis.* Ex hac ſcriptura coniiciendum. Nam quod alii ſcripti: *mira dicis, mira cudis, mira cuditis:* fecerunt pro captu quiſque ſuo librarii. Vide an fuerit: *Eiulatione baud opus eſt. multam oculis modo irrogatis.* Habes *irrogare multam* apud Ciceronem, Liuium, noſtrum in hac ipſa fabula. *Multo* autem pro *modo*, et viciſſim in vett. codd. ſaepe animaduertimus. *Gronouius.*

13. *Officium quod eſt.*] *Eſt*, pro *fit*, more Plautino. *Officium* autem hic *fuga* eſt. *Taubm.* Imo *officii* nomine captiui intelligi hi volunt omne obſequium, quod domino debebant. Dicunt autem, id praeſtare ſe poſſe, etiam vinculis ſolutos. Cur ergo vinculis non ſoluerentur? Interim meditantur fugam. *Boxhorn.*

14. *Fingitis.*] Non vulgariter dictum, *fugam fingere*, pro moliri et ſtruere fugam: ſed honeſte inprimis, et antiqua ratione loquendi. Lucill. *Sed fuga fingitur, timido vadit pede percitus.* I. Gul.

PH. Nos fugiamus? quo fugiamus? LO. in patriam. PH. apage: haud nos id deceat
Fugitiuos imitari. LO. imo edepol, ſi erit occaſio, haud dehortor.
PH. Vnum exorare vos ſinite nos. LO. quidnam id eſt? PH. vt ſine his arbitris
Atque vobis, nobis detis locum loquendi.
LO. Fiat. abſcedite hinc: nos concedamus huc. ſed breuem orationem incipeſſe.
PH. Hem iſtuc mihi certum erat. concede huc. LO. abite ab iſtis. TY. obnoxii ambo
Vobis ſumus propter hanc rem; cum, quae volumus nos,
Copia eſt, ea facitis nos compotes.
PH. Secede huc nunc iam, ſi videtur, procul:
Ne arbitri dicta noſtra arbitrari queant:
Neue permanet palam haec noſtra fallacia.
Nam DOLI NON doli ſunt, niſi aſtu colas,
Sed malum maxumum, ſi id palam prouenit.
Nam ſi herus mihi es tu, atque ego me tuum eſſe ſeruum aſſimulo,
Tamen viſo opu'ſt, cauto eſt opus, vt hoc ſobrie, ſineque arbitris,
Accurate hoc agatur, docte et diligenter.
Tanta incepta res eſt: haud ſomniculoſe hoc
Agendum eſt. TY. ero, vt me voles eſſe. PH. ſpero.
TY. Nam tu nunc vides pro tuo caro capite,
Carum offerrre meum caput vilitati.
PH. Scio. TY. at ſcire memento, quando id, quod voles, habebis.
Nam FERE MAXIMA pars morem hunc homines habent: quod ſibi volunt,
Dum id impetrant, boni ſunt: ſed id vbi iam penes ſeſe habent,
Ex bonis peſſumi et fraudulentiſſumi
Sunt. nunc vt te mihi volo eſſe, eſſe autumo.
TY. Quod tibi ſuadeam, ſuadeam meo patri.
PH. Pol ego te, ſi audeam, meum patrem nominem:
Nam ſecundum patrem tu es pater proximus.

Quid apud Lamb. *pro manet.*

17. *Sine his arbitris.*] Scil. captiuis aliis. *Lamb.*

19. *Incipiſſe.*] Mſſ. *incipeſſe.* Veteres dicebant *Incipio, incipeſſo,* ſicur *Lacio, laceſſo; Facio, faceſſo; Capio, capeſſo.* Meurſ. Verba in *eſſo* vel αὐξητικά ſunt, vel primigeniorum loco vſurpantur: nec imitationem ſignificant, niſi quae a nominibus veniunt. *Voſſius.*

21. *Cum, quae, etc.*] Nihil hic difficultatis. Legitur ferme in omnibus, *cum, quae volumus, copia eſt,* id eſt, cum eorum quae volumus copia eſt, facultas eſt, *et eius copiae facitis nos compotes.* Salmaſ. Imo omnes ſcripti: *ea facitis nos,* ſine τῷ *et,* ſine τῷ *eius.* Scribendum igitur: *cum, quam voluimus nos Copiam, ea facitis nos compotes.* Iuxta Latine *compos alique ac compos alicuius* dicitur. Attius: *magnis compotem et multis malis.* Gronou.

24. *Arbitrari.*] Id eſt, ſpectare, auribus excipere, oculis cernere. *Lamb.*

26. *Niſi aſtu colas.*] Niſi callide tractentur.

29. *Sobrie.*] Νεφαλίως, conſiderate. *Douza.*

34. *Vilitati.*] Vitam ac ſalutem meam vilem et quaſi venalem habere, minimique aeſtimare. *Carum caput,* Graecorum more, φίλη κεφαλή, vel τιμία κεφαλή. *Douza.*

37. *Dum id impetrant.*] Impetrare conantur. *Lamb.*

45. *Animum*

TY. Audio. PH. et propterea ſaepius te, vt memineris, moneo.
Non ego herus tibi, ſed ſeruus ſum. nunc obſecro te hoc vnum,
Quoniam nobis Di immortales animum oſtenderunt ſuum,
Vt qui herum me tibi fuiſſe, atque eſſe nunc conſeruum velint;
Quod antehac pro iure imperitabam meo, nunc te oro per precem,
Per fortunam incertam, et per mei te erga bonitatem patris,
Perque conſeruitium commune, quod hoſtica euenit manu,
Ne me ſecus honore honeſtes, quam ego te, cum ſeruibas mihi,
Atque vt qui fueris, et qui nunc ſis, meminiſſe vt memineris.
TY. Scio quidem me te eſſe nunc, et te eſſe me. PH. hem iſtuc ſi potes
Memoriter meminiſſe, ineſt ſpes nobis in hac aſtutia.

45. *Animum oſtenderunt ſuum.*] Suam voluntatem aperuerunt, ac declararunt. *Lamb.*
47. *Oro per precem.*] *Orare per precem*, eſt orare precando vel prece, vt Horat. dixit, *Oratus multa prece.* Lamb.
53. *Memoriter meminiſſe.*] Sic Afran. *memoriter memini.* Sed vim horum non ſenſit Lambinus. Vide tu mihi notas Aſin. act. 3. 2. *Taubm.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

HEGIO, PHILOCRATES, TYNDARVS

Iam ego reuertar intro, ſi ex his quae volo exquiſiuero.
Vbi ſunt iſti, quos ante aedis iuſſi huc produci foras?
PH. Edepol tibi ne quaeſtioni eſſemus, cautum intellego;
Ita vinclis cuſtodiiſque circummoeniti ſumus.
HE. QVI CAVET, ne decipiatur, vix cauet, cum etiam cauet.
Etiam cum cauiſſe ratus eſt, ſaepe is cautor captus eſt.
An vero non iuſta cauſa eſt, vt vos ſeruem ſedulo, Lambin. *cur*
Quos tam grandi ſim mercatus praeſenti pecunia? *vos ſeruem.*
PH. Neque pol tibi nos, quia nos ſeruas, aequom eſt vitio vortere:
Neque te nobis, ſi abeamus hinc, ſi fuat occaſio.
HE. Vt vos hic, itidem illic apud vos meus ſeruatur filius.
PH. Captus eſt? HE. ita. PH. non igitur nos ſoli ignaui fuimus.
HE. Secede huc: nam ſunt ex te quae ſolo ſcitari volo,
Quarum rerum te falſiloquum mihi eſſe nolo. PH. non ero,
Quod ſciam. ſi quid neſciui, id neſcium tradam tibi.
TY. Nunc ſenex eſt in tonſtrina: nunc iam cultros attinet.
Ne id quidem inuolucre iniicere voluit, veſtem vt ne inquinet. Diſſald. *ne is quidem.* ſc. Philocr.

3. *Ne quaeſtioni eſſemus.*] Hoc eſt, ne opus eſſet nos quaerere. *Diſſald.*
12. *Ignaui fuimus.*] Fortium virorum videtur, in proeliis aut vincere, aut mori: qui enim capiuntur, vix interdum effugiunt ignauiae aut certe φιλοψυχίας notam. Atque hoc ſignificauit *Philocrates Plautinus, etc.* Muretus.
15. *Id neſcium.*] Id ignoratum et incognitum dicam tibi. *Neſcius* ſignificat, et eum qui neſcit, et quod neſcitur. *Lamb.* Plane vt *dubium* dicimus et eum qui dubitat, et id de quo dubitatur. *Boxborn.*
16. *Attinet.*] Admotos tenet: ſcilic. Philocrates. *Taubm.*
17. *Inuolucre.*] Leg. *inuolucrum*, quod inter-

Sed vtrum, ſtrictimne attonſurum dicam eſſe, an per pectinem,
Neſcio: verum ſi frugi eſt, vſque admutilabit probe.
HE. Quid tu? ſeruuſne eſſe, an liber mauelis? memora mihi.
PH. Proxumum quod ſit bono, quodque a malo longiſſime,
Id volo. quanquam non multum fuit moleſta ſeruitus:
Nec mi ſecus erat, quam ſi eſſem familiaris filius.
TY. Eugepae! Thalem talento non emam Mileſium. Lamb. *euge pol.*
Nam ad ſapientiam huius nimius nugator fuit.
Vt facete orationem ad ſeruitutem contulit!
HE. Quo de genere natu'ſt illic Philocrates? PH. Polyplusio:
Quod genus illic eſt vnum pollens atque honoratiſſimum.
HE. Quid ipſus hic? quo honore eſt illic? PH. ſummo, atque ab ſummis viris.
HE. Tum igitur ei cum in Aleis tanta gratia eſt, vt praedicas,
Quid diuitiae, ſuntne opimae? PH. vnde excoquat ſeuum ſenex.
HE. Quid pater? viuitne? PH. viuum, cum inde abiimus, liquimus.
Nunc viuat, nec ne, id Orcum ſcire oportet ſcilicet.

interpretor linteum illud, quo tonſotes ſolent humeros tondendorum inuoluere, ne veſtis capilli tonſi lapſu inquinetur. ὠμόλινον vocat *Plutarchus.* Significat, Philocratem ſine vlla accurata cura, et ſine vllo pudore aut metu Hegionem decepturum. *Turneb.*

18. *Strictim.*] *Strictim tondere,* eſt tondere ad cutem, ἐν χρῷ κείρειν. *per pectinem,* eſt paullo longius a cute interpoſito pectine tondere. Sic Graecis duo tondendi genera ſunt, σκάφιον et κῆπος: illud ſtrictim, hoc ſecus. *Turneb.* Manet autem in allegoria, ducta a tonſore. Significat vero, ſenem velut in tonſtrina eſſe, vt a Philocrate omnibus modis decipiatur, ſtrictim, et per pectinem tondendo, et admutilando, id eſt, non leniter, ſed prorſus et penitus decipiendo. *Lamb.*

21. *Proxumum quod ſit bono.*] Et hic tacent. At mihi quinque ſcripti codices offerunt *bonum.* Quo inducor, vt ſuſpicer: *Proxime quod ſit bonum, quodque a malo longiſſime.* Genus loquendi in Obſeruationibus et ad Liuium illuſtrauimus. *Gronouius.*

24. *Eugepae!*] Geſtientis laetitia interiectio eſt. *I. Guliel.* *Thalem talento.*] Thalem, qui vnus e ſeptem Sapientibus, prae hoc contemnam, et eum talento mihi addictum emere nolim: quia Philocrates ſcilicet multo eſt ſapientior. *Lambinus.*

25. *Ad ſapientiam.*] *Ad,* comparationem etiam notat: vt hic, et apud Cic. 2. de Oratore, *Nihil ad Perſium.* Terent. *At nihil ad noſtram hanc.* Lamb.

27. *Illic Philocrates.*] Sic eum appellat errans, cum ſit Tyndarus. *Lamb.*

30. *Cum in Aleis.*] Cum, ait, tam gratioſus ille ſit in ciuitate ſua, ecquid in re bene vncta eſt? Dixerat autem falſus ille Tyndarus, Philocratis familiam atque ipſum adeo et pollere illic plurimum, et coli maxime ab Aliis. Verum, quid cauſſae arbitramur, cur hic noſter *Aleos* ſemper et *Alidem* numinet, cum omnes ceteri Latini ſcriptores *Eleos* et *Elidem?* An, quod ea nomina ita elata minus noua eſſent Romanis hominibus, rudibus adhuc et imperitis rerum Graecarum? equidem cenſeo. nam neque *Alia* fluuio Latium, neque *Alienſi die* faſti clarius quicquam habent. *I. Gul.*

31. *Vnde excoquat, etc.*] *I. Douza* leg.

— *vnde excoquat ſebum.* HE. *ſenex*
Quid pater? viuitne? —

Sed nihil fuit immutandum. Ait, tam opimas eſſe opes, vt ſenex ex illis poſſet ſebum excoquere. Ex mentione *ſenis* facta admonitus Hegio, rogat an adhuc viuat eius pater. Sic itaque diſpunge,

— *vnde excoquat ſeuum ſenex,* hoc eſt, pater.
HE. *quid? pater viuitne?* —

Diſſald. Cum autem *ſebum,* vt Nonius ait, *fiat ex adipe ruminantium,* opinantur quidam, Philocratis patris diuitias fuiſſe in re pecuaria. *Lamb.*

33. *Orcum ſcire.*] Nam quicquid mortuum eſt, apud Orcum eſt. *Lamb.*

35. *Theſau-*

TY. Salua res eſt. philoſophatur quoque iam, non mendax modo eſt.
HE. Quod erat ei nomen? PH. Theſaurochryſonicochryſides.
HE. Videlicet propter diuitias inditum id nomen quaſi eſt.
PH. Imo edepol propter auaritiam ipſius, atque audaciam.
Nam ille quidem Theodoromedes fuit germano nomine.
HE. Quid tu ais? tenaxne pater eius eſt? PH. imo edepol pertinax.
Quin etiam vt magis noſcas: Genio ſuo vbi quando ſacruficat,
Ad rem diuinam quibus eſt opus Samiis vaſis vtitur:
Ne ipſe Genius ſurripiat. proinde aliis vt credat vide.
HE. Sequere hac me igitur. eadem ego ex hoc, quae volo, exquaeſiuero.
Philocrates hic fecit, hominem frugi vt facere oportuit.
Nam ego ex hoc, quo genere gnatus ſis, ſcio: hic faſſu'ſt mihi:
Haec tu eadem ſi confiteri vis, tua re feceris:
Quae tamen ſcito ſcire me ex hoc. TY. fecit officium hic ſuum,
Cum tibi eſt confeſſus verum: quanquam volui ſedulo
Meam nobilitatem occultare, et genus, et diuitias meas,
Hegio. nunc quando patriam et libertatem perdidi,
Non ego iſtunc me potius, quam te metuere, aequum cenſeo.
Vis hoſtilis cum iſtoc fecit meas opes aequabiles.
Memini, cum dicto haud audebat; facto nunc laedat licet.
Sed viden'? FORTVNA humana fingit artatque vt lubet: Meurſ. *fingit aptatque.*
Me, qui liber fueram, ſeruum fecit: e ſummo infimum.
Qui imperare inſueueram, nunc alterius imperio obſequor.

35. *Theſaurochryſonicochryſides.*] Luſit, more veteris Comoediae, in mirifica nominis compoſitione. Eſt autem huius ſignificatio, *theſauri*, et *auri*, et *victoriae*. Si autem ſcribatur *Theſaurochryſonychochryſides*, *vnguis* erit ſignificatio in nomine. *Camerarius.* Lege *Theſaurochryſonicochryſides.* Quae dicuntur a Philocr. meam confirmant ſententiam: *Imo edepol propter auaritiam, etc.* Nam auari eſt κρύπτειν τοὺς θησαυρούς: audacis et factioſi, νικᾶν δύνασθαι τῷ χρυσῷ. Erit ergo ſenex ille aut θησαυροχρυσονικοχρυσίδης, aut potius θησαυροχρυψονυχοχρυσίδης, quaſi qui vngulis, iiſque tantum non omnibus, auri ſui theſaurum abſcondat. nam, *omnibus vngulis*, idem eſt quod omnibus neruis ac viribus. *Cic.* 2. Tuſcul. *Herald.*

36. *Inditum id nomen quaſi eſt.*] Suſpicor ipſi Plauto ſcriptum *eſſe*: vt alioqui ſolet loqui: et verſum eſſe ὑπέρμετρον. Vide Obſeru. 3. 9. *Gronouius.*

37. *Audaciam.*] *Audacia* hic eſt auiditas, audacter inuadens alienum. *Turneb.*

39. *Pertinax.*] Id eſt, valde tenax. *Pertendere* eſt τὸ ὑπερδιατείνεσθαι, ad verbum. Propert. *Pertendens animo.* Plautus more ſuo alluſit ad etymologiam veram. non enim a *pertendendo*, ſed a *pertinendo.* Scalig.

40. *Quando.*] Non eſt ea vox in Mſſ. *Lang.* et ſane quid aliud eſt quam interpretamentum τοῦ *vbi?* Diſſald.

41. *Samiis vaſis.*] Id eſt, teſtaceis et fictilibus. Celebrata terra *Samia* ad figulina, omnium auctorum teſtimoniis: nihil autem ad aurum et argentum, quibus in ſacrificiis vtebantur, ditiores. *Longol.* *Samiis.*] Vide Menaechm. 1. 2. verſ. 65. et inprimis Alex. ab Alexand. atque inibi Tiraquell. *Taubm.*

42. *Surripiat.*] Scil. *vaſa*: ſi non Samiis, ſed aliis pretioſioribus vtatur. quo ipſo apparet, nullam fuiſſe familiam paulo locupletiorem, in qua non eſſent ſacrorum vaſa, quibus vterentur ad rem diuinam, ſumptuoſiora. *Gutberius.*

54. *Fortuna humana.*] Id eſt, res humanas. *Fortunam*, ait Salluſt. *pleraſque res ex libidine ſua agitare.* Et ſecundum Plin. *Fortuna vtramque paginam facit.*

63. *Eſt*

Et quidem ſi proinde vt ipſe ſui imperator familiae,
Habeam dominum, non verear ne iniuſte aut grauiter mihi imperet.
Hegio, hoc te monitum, niſi forte ipſe non vis, volueram.
HE. Loquere audacter. TY. tam ego fui ante liber, quam gnatus tuus.
Tam mihi, quam illi, libertatem hoſtilis eripuit manus.
Tam ille apud nos ſeruit, quam ego nunc hic apud te ſeruio.
EST PROFECTO Deus, qui, quae nos gerimus, auditque et videt.
Is, vti tu me hic habueris, proinde illum illic curauerit.
BENE MERENTI bene profuerit, male merenti par erit.
Quam tu filium tuum, tam pater me meus deſiderat.
HE. Memini ego iſtoc. ſed faterin' eadem quae hic ſaſſu'ſt mihi?
TY. Ego patri meo eſſe fateor ſummas diuitias domi,
Meque ſummo genere gnatum. ſed te obteſtor, Hegio,
Ne tuum animum auariorem faxint diuitiae meae:
Ne patri, tametſi vnicus ſum, decere videatur magis,
Me ſaturum ſeruire apud te ſumptu et veſtitu tuo,
Potius quam illi, vbi minime honeſtum eſt, mendicantem viuere.
HE. Ego virtute Deum et maiorum noſtrum diues ſum ſatis.
NON EGO OMNINO lucrum omne eſſe vtile homini exiſtimo.
Scio ego; multos iam lucrum luculentos homines reddidit.
EST ETIAM, vbi profecto damnum praeſtet facere, quam lucrum.
Odi ego aurum: multa multis ſaepe ſuaſit perperam.
Nunc hoc animum advortito, vt ea quae ſentio, pariter ſcias.
Filius meus illic apud vos ſeruit captus Alide:
Eum ſi reddis mihi, praeterea vnum nummum ne duis:
Et te et hunc amittam hinc. alio pacto abire non potes.
TY. Optumum atque aequiſſimum oras, optimuſque hominum homo es.
Sed is priuatam ſeruitutem ſeruit illi, an publicam?

63. *Eſt profecto.*] Formula olim recepta eſt, qua, *DEOS ESSE*, exclamabant. *Liuius* lib. 3. *Dum pro ſe quiſque, DEOS ESSE, et non negligere humana, fremunt.* Briſſon.

71. *Ne patri decere, etc.*] *Decere* iunxit cum dandi caſu, vt in Amph.

Capiam ornatum qui potis decet.

Sententia haec eſt: Te obteſtor, Hegio, ne meae diuitiae te faciant pecuniae auidiorem, atque ad quaeſtum attentiorem; vt ne, ſi ita feceris, patrem meum decere videatur, tametſi vnicus ei ſim filius, relinquere me apud te in ſeruitute, tuo ſumptu copioſe viuentem potius, quam me impenſo pretio abs te redimere, vt illic, vbi minime honeſtum eſt, nempe in patria et apud notos, mendicus et egens viuam. *Lamb.*

76. *Scio ego, etc.*] Duo hic opponit *Hegio:* Scio quidem multos auaritia ſua ditatos: ſed et hoc ſcio, eos qui lucrum in loco neglexere, rem feciſſe. *Gruterus.*

77. *Eſt etiam, vbi.*] Eſt etiam tempus vel locus, etc. Sic Ter. Adelph. 2. 2.

Pecuniam in loco negligere, maximum interdum eſt lucrum.

Bene ſententiam caſtigat *in loco: interdum.* Taubm.

82. *Amittam.*] Suum hoc ſibi quodammodo Plautus habet, vt *amittere*, pro a ſe dimittere vſurpet. ita *Terent.* Heaut. act. 3. 1. — *prius*

Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium.

Et Virgil. 2. Aen.

Quiſquis es, amiſſos hinc iam obliuiſcere Graios. Taubm.

84. *Priuatam ſeruitutem.*] Seruitus quaedam *priuata*, quaedam *publica*. Iſti ſerui, late ſumto vocabulo, *publici* nominantur: qui, licet ſeruitute liberati manuque miſſi fuerint, miniſterium tamen publicum

HE. Priuatam medici Menarchi. PH. pol hic quidem huius eſt cliens.
Tam hoc quidem tibi in procliui, quam imber eſt, quando pluit.
HE. Fac is homo vt redimatur. TY. faciam. ſed te id oro, Hegio. *Sciopp. fac ſis.*
HE. Quiduis, dum ab re ne quid ores, faciam. TY. auſculta dum, ſcies.
Ego me amitti, donicum ille huc redierit, non poſtulo.
Verum, te quaeſo, vt aeſtimatum hunc mihi des, quem mittam ad patrem,
Vt is homo redimatur illi. HE. imo alium potius miſero
Hinc, vbi erunt induciae, illuc tuum qui coueniat patrem:
Qui tua, quae tu miſeris mandata, ita, vt velis, perferat.
TY. At nihil eſt, ignotum ad illum mittere: operam luſeris.
Hunc mitte, hic omne tranſactum reddet, ſi illuc venerit.
Nec quenquam fideliorem, neque cui plus credat, potes
Mittere ad eum, nec qui magis ſit ſeruos ex ſententia:
Neque adeo cui tuum concredat filium hodie audacius.
Ne vereare, meo periculo huius ego experiar fidem,
Fretus ingenio eius, quod me eſſe ſcit erga ſe beneuolum.
HE. Mittam equidem iſtunc aeſtimatum tua fide, ſi vis. TY. volo.
Quam citiſſime poteſt, tam hoc cedere ad factum volo.
HE. Num quae cauſſa eſt, quin ſi ille huc non redeat, viginti minas
Mihi des pro illo? TY. optima imo. HE. ſoluite iſtum nunc iam,

publicum aut magiſtratibus aut ſacerdotibus exhibent: qui ex libertinorum corpore plerumque ſumebantur. *Faber.*

86. *Tam hoc quidem tibi in procliui.*] Hyperbole. quid enim procliuius eſſe poteſt imbri decidente? Sic Salluſt. Orat. 2. ad C. Caeſar. *alia omnia in procliui erunt.* Lamb.

88. *Dum ab re ne quid ores.*] Contra honeſtum et vſum. Ita Trinum. *ab re conſulit*, id eſt, fruſtra. *Taubm.*

89. *Donicum, etc.*] Donec ille huc redierit. *Donicum* antiquum, pro *donec*; quo et *Lucretius* vſus eſt non ſemel. *Lamb.*

90. *Vt aeſtimatum hunc mihi des.*] Sic Mercatore 1. 1. *Lucrum ingens facto, praeterquam mihi meus pater dedit aeſtimatas merces.* Paullus lib. 2. Recept. ſent. tit. 4. *Si rem aeſtimatam tibi dedero, vt ea diſtracta pretium ad me deferas.* Gronouius. *Aeſtimatum.*] Vt, ſi non redierit, ſoluam ipſe tibi, quanti fuerit aeſtimatus. *Lamb.*

95. *Tranſactum reddet.*] Confectum reddet. *Lamb.*

97. *Seruus ex ſententia.*] Seruus ei gratior atque acceptior. *Lamb.*

100. *Quod me eſſe.*] Lego, *quod med eſſe ſcio erga beneuolum.* Nam cauſſam mittendi habere debeat alterius in ſe beneuolentiam, non ſuam in alterum. *I. Gulielm.*

104. *Optima imo.*] Sic libri optimi. Sed nec credendum Lambino, aliquid aliud dicturum fuiſſe Tyndarum ſiue Pſeudophilocratem, niſi Hegio interpellaſſet: neque admittenda diſtinctio Camerarii: *Optima. imo.* Gulielmius vero quod adfert, *imo optime*; in eo duplex peccatum eſt. Prius, quod neſcit iuxta eleganter, atque exquiſitius, particulae aliud verbum vel vocabulum, a fronte praeponi. Aulular. 4. 10. *Pernego imo.* Plin. in Panegyr. *quaeſo imo et obteſtor.* Vide ad Liuium lib. 38. 43. Deinde quod aduerbium facit pro nomine, ſecutus Lambinum, ſubaudientem etiam *dicis.* Ad interrogationem illam, *Num quae cauſa eſt, quin fiat*, ſimpliciter quidem reſpondebant, *Nulla*, vt Amphit. 2. 2. 223. at doctius, *Optima.* Id ortum ab religioſis veterum et vbique εὐφημεῖν geſtientibus. Nam *nihil* aut *nulla* δύσφημα: *nulli* enim illis mortui. Et idem efficiebat alterum: nam ſi optima erat cauſa, vt fieret, vel cur fieret, vtique et erat nulla, quin vel cur non fieret. Sic Aulular. 2. 2. 84. *Sed nuptias hodie quin faciamus, num quae cauſa eſt.* EV. *Imo edepol optima.*

Trinum-

Atque vtrumque. TY. di tibi omnes omnia optata afferant,
Cum me tanto honore honeſtas, cumque ex vinclis eximis.
Hoc quidem haud moleſtum eſt iam, quod collus colla- MSS. Lang.
ria caret. *collaria.*
HE. QVOD bonis benefit beneficium, gratia ea grauida eſt bonis.
Nunc tu illum ſi illo es miſſurus, dice, demonſtra, Diſſ. *doce, mon-*
praecipe, *ſtra, praecipe.*
Quae ad patrem vis nunciari. vin' vocem huc ad te? TY. voca.

Trinummo act. 5. ſc. 2. verſ. 64. *Num quid cauſae eſt, quin vxorem cras ducam domum? C. Optimum eſt: licet.* Vbi ſane vix eſt, vt non etiam ſcripſerit Plautus: *Optuma eſt.* Terentius Andria 5. 4, *De vxore, ita vt poſſedi, nihil mutat Chremes.* CH. *Cauſa optima eſt.* Refugit enim et hic dicere *Nihil.* Nec nimis abit illud Aulular. 4. 10. 42. *Dic bona fide, tu id aurum non ſurripuiſti.* LY. *Bona.* EV. *Neque ſcis, quis abſtulerit?* LY. *Iſtuc quoque bona.* Eiuſdem εὐφημίας eſt, quod in diſceſſu interroganti, *Numquid vis,* malebant reſpondere *Recte,* quam *Nihil.* Terentius Eunucho 2. 2. 50. *Rogo, numquid velit. Recte, inquit, abeo.* Cui ſimile in Hecyra 3. 2. *Quid tu igitur lacrumas, aut quid es tam triſtis?* PA. *Recte, mater.* Et Plauti in Mercat. 2. 3. *Vnde incedis, quid feſtinas, gnate mi?* CH. *Recte, pater.* Et tamen hoc *Recte* ſenſu eodem eſt quo *Nihil:* nimirum in primo: nihil volo, niſi vos recte rem gerere, recte ſe omnia habere. Aut adeo in omnibus: Recte omnia ſe habent. Donatus in Hecyram: *Sic dicimus, quum ſine iniuria interrogantis aliquid reticemus. Alii Recte ſic accipiunt, vt intelligant, Nihil eſt mali.* Sic in formula SC. per diſceſſionem: *Qui hoc cenſetis, illac tranſite: qui alia omnia, in eam partem, qua cenſetis. His verbis,* inquit Feſtus, *praeit ominis videlicet cauſa: ne dicat, Qui non cenſetis.* Hinc intelligitur, quod eſt in Caſina. 2. 6. 58. *Cur omen mihi vituperat.* De quo ad illum locum. *Gronou.*

107. *Collaria.*] *Collaria,* ſiue, *collare,* vinculi genus, quo collum adſtringitur. Lucillius lib. 29. *Cum manicis, catulo collareque, vt fugitiuum, Deportem.* Tum *collus et collum* dixiſſe veteres, docet *Nonius.*

108. *Gratia ea grauida eſt bonis.*] Scribitur in libris, *gratia ac grauida eſt bonis,* non *gratia ea grauida eſt bonis.* Nos ex veſtigiis antiquae lectionis ſcribendum putamus: *Quod bonis bene fit, beneficium gratia ac grauitas'ſt bonis.* Id eſt, id gratum ac graue eſt bonis. Id alio loco, totidem ferme verbis et iiſdem expreſſit. In Perſa act. 4. ſcen. 5. verſ. 11. *Si quid bonis bene fit, eſſe idem et graue et gratum ſolet.* Iſtic dixit, gratia eſt et grauitas eſt bonis, cum ipſis bene fit, id eſt, gratum et graue habent. . Vbi graue ponitur pro pretioſo, nam quae ad pondus dantur, quo grauiora eo maioris pretii. Vnde apud Symmachum, *in graui dono habeo.* Quibus autem gratum et graue beneficium quod acceperunt, ſolent et iidem operam ponere, vt ſe gratos ac memores teſtentur, parem referendo gratiam. *Salmaſ.* *Gratia ea grauida.*] Ignoro libros, in quibus ſit, *gratia ac grauida,* praeter editionem primam Parei, in qua cum id reprehendiſſet Gruterus, reſpondit alter operarum eſſe mendum. Nec poſſum capere, *beneficium eſt grauitas.* Nihil melius vulgato, quicum conſentiunt ſcripti, et id ita explicandum: *Quod beneficium bonis bene fit,* id eſt, recte atque opportune confertur, *ea gratia,* id eſt, ob id gratia, *eſt bonis grauida,* impenſa, plena. *Gronouius.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

HEGIO, PHILOCRATES, TYNDARVS

Quae res bene vortat mihi, meoque filio,
Vobiſque: vult te nouus herus operam dare
Tuo veteri domino, quod is velit, fideliter.
Nam ego te aeſtimatum huic dedi viginti minis;

8. *Vtroque,*

Hic autem te; ait, mittere hinc velle ad patrem,
Meum vt illic redimat filium: mutatio
Inter me atque illum vt noſtris fiat filiis.
PH. Vtroque vorſum rectum eſt ingenium meum,
Ad te adque illum. pro rota me vti licet.
Vel ego huc vel illuc vortar, quo imperabitis.
HE. Tute tibi ea tuopte ingenio prodes plurimum,
Cum ſeruitutem ita fers, vt ferri decet.
Sequere. hem tibi hominem. TY. gratiam habeo tibi,
Quom copiam iſtam mihi et poteſtatem facis:
Vt ego ad parentes hunc remittam nuncium,
Qui me quid rerum hic agitem, et quid fieri velim,
Patri meo ordine omnem rem illuc perferat:
Nunc ita conuenit inter me atque hunc, Tyndare,
Vt te aeſtimatum in Alidem mittam ad patrem.
Si non rebitas huc, vt viginti minas
Dem pro te. PH. recte conueniſſe ſentio.
Nam pater expectat, aut me, aut aliquem nuncium,
Qui hinc ad ſe veniat. TY. ergo animum aduortas volo,
Quae nunciare hinc te volo in patriam ad patrem.
PH. Philocrates, vt adhuc locorum feci, faciam ſedulo,
Vt potiſſimum quod in rem recte conducat tuam,
Id petam, id perſequarque corde et animo atque viribus.
TY. Facis ita, vt te facere oportet. nunc animum aduortas volo:
Omnium primum ſalutem dicito matri et patri,
Et cognatis, et ſi quem alium beneuolentem videris.
Me hic valere et ſeruitutem ſeruire huic homini optumo,
Qui me honore honeſtiorem ſemper fecit, et facit.
PH. Iſtuc ne praecipias: facile memoria memini tamen.
TY. Nam quidem, niſi quod cuſtodem habeo, liberum me eſſe arbitror. Lamb. *equidem.*

8. *Vtroque, etc.*] Vide notas Epid. Act. 3. Sc. 2. verſ. 35.

11. *Ea.*] Sc. *ratione*, ſeu, ob eam cauſam. *Lamb.* *Tuopte.*] Dandi caſus eſt. *Douza.* Sed vterque *Lamb.* et *Douza* falluntur. Ne dubita, quin ſcripſerit Plautus: *Tu tibi a tuopte ingenio prodes plurimum.* Vera phraſis Plautina eſt. Trucul. Act. 4. Sc. 3. *ab ingenio improbus eſt.* Boxhorn.

16. *Qui me, etc.*] Helleniſmus. Nam Latino more dixiſſet: qui, quid ego rerum hic agitem, et quid fieri velim, omnem rem patri meo illuc ordine perferat. *Lamb.* *Qui me quid rerum.*] Recte Lambinus, et nugatur, qui τὸ *me* coniungit cum τῷ *perferat.* Enallage accuſatiui eſt frequentiſſima Plauto et aliis ſcriptoribus. Vide ad Senecae 4. de benef. cap. 32. *Gronouius.*

20. *Si non rebitas huc.*] Si non redeas huc. *Betere* antiquum, hoc eſt, *ire*: tunc *rebitere, perbitere, praeterbitere,* hoc eſt, redire, perire, praeterire. *Pacuuius* in Medo: *Si recto pergit iter: tum ſi ire conor prohibet betere.* Nonius.

25. *Vt adhuc locorum feci.*] Vt vſque ad hoc tempus feci. *Lamb.*

30. *Beneuolentem.*] *Beneuolum.* Vſitata vox Plauto, vt et *Terentio.* Lamb.

33. *Facile memoria memini tamen.*] Intelligitur, etiamſi nihil dicas. Male, *memini a me:* male Tyndaro datur τὸ *tamen,* tanquam intelligatur, *dicendum fuit.* Quaſi non poſt paullo: *geſſiſſe morem in tantis aerumnis tamen.* Et ſic Plautus centies. *Gronouius.*

Dicito patri, quo pacto mihi cum hoc conuenerit
De huius filio. PH. quae memini, mora mera eſt monerier.
TY. Vt eum redimat, et remittat noſtrum huc amborum vicem.
PH. Meminero. HE. at quamprimum poteris, iſtuc in rem vtrique eſt maxume.
PH. Non tuum tu magis videre, quam ille ſuum gnatum cupit.
HE. Meus mihi, SVVS cuique eſt carus. PH. nunquid aliud vis patri
Nunciari? TY. me hic valere, et tute audacter dicito,
Tyndare, inter nos fuiſſe ingenio haud diſcordabili:
Neque te commeruiſſe culpam, neque me aduorſatum tibi. MSS. Lang. *adverſ. mihi.*
Beneque hero geſſiſſe morem in tantis aerumnis tamen.
Neque med vnquam deſeruiſſe te, neque factis, neque fide,
Rebus in dubiis, egenis. haec pater quando ſciet,
Tyndare, vt fueris animatus erga ſuum gnatum atque ſe,
Nunquam erit tam auarus, quin te gratus emittat manu.
Et mea opera, ſi hinc rebito, faciam vt faciat facilius.
Nam tua opera et comitate et virtute et ſapientia
Fecisti, vt redire liceat ad parentes denuo;
Cum apud hunc confeſſus es et genus et diuitias meas.
Quo pacto emiſiſti e vinclis tuum herum, tua ſapientia. Lamb. *quo facto exemiſti.*
PH. Feci ego iſta vt commemoras: et te meminiſſe id gratum eſt mihi,
Merito tibi ea euenerunt a me. nam nunc, Philocrates, Pont. *feciſti bono.*
Si ego item memorem quae med erga multa feciſti bene,
Nox diem adimat. nam ſi ſeruus meus eſſes, nihilo ſecius
Mihi obſequioſus ſemper fuiſti. HE. Di voſtram fidem,
Hominum ingenium liberale! vt lacrumas excutiunt mihi!
Videas corde amare inter ſe: quantis laudibus ſuum herum
Seruus collaudauit! PH. iſtic pol haud me centeſimam
Partem laudat, quam ipſe meritus eſt, vt laudetur laudibus.
HE. Ergo cum optume feciſti, nunc adeſt occaſio
Benefacta cumulare, vt erga hunc rem geras fideliter.
PH. Magis non factum poſſum velle, quam opera experiar perſequi:
Id vt ſcias, Iouem ſupremum teſtem laudo, Hegio, MSS. meliores: *teſtem do.* Nonius, illud.

36. *Quae memini, etc.*] Memorem mones: qui autem memorem monet, moratur eum quem monet, et tempus fruſtra conterit. *Lamb.*

38. *Quam primum poteris.*] Lege: *poterit*, ſcil. pater. Quamprimum poterit, remittat. *Boxborn.*

40. *Meus mihi.*] *Praeterea nemo dicendo conſequi poſſit, quantum referat ad voluptatem, exiſtimare aliquid eſſe proprie ſuum.* Ariſtoteles 2. Polit.

56. *Med erga.*] Pro erga me.

61. *Iſtic pol.*] Notandum loquendi genus. Hoc autem vult: Centum partibus magis a me laudari meritus eſt, quam ego ab eo laudor, ſeu laudatus ſum. *Lamb.*

65. *Magis non, etc.*] Ordo eſt: *Non magis poſſum factum velle*, id eſt, non magis poſſum cupere id effectum reddere, quod dico, quam te enitar, vt fiat. *Lambinus.*

66. *Teſtem laudo.*] Id eſt, *nomino*: Nonius, qui hunc locum profert. *Agell.* l. 2. 6.

74. *Ignores.*]

Me infidelem non futurum Philocrati. HE. probus es homo.
PH. Nec me ſecus vnquam ei ſacturum quicquam, quam memet mihi.
TY. Iſtaec dicta te experiri et operis et factis volo. Alii, *expedire.*
Et quo minus dixi, quam volui de te, animum aduortas volo.
Atque horunc verborum cauſſa caueto mihi iratus ſuas.
Sed te, quaeſo, cogitato, hinc mea fide mitti domum
Te aeſtimatum, et meam eſſe vitam hic pro te poſitam pignori.
Ne tu me ignores, cum extemplo meo e conſpectu abſceſſeris.
Quom me ſeruum in ſeruitute pro te hic reliqueris;
Tuque te pro libero eſſe ducas, pignus deſeras:
Neque des operam, pro me vt huius reducem facias filium.
Scito te hinc minis viginti aeſtimatum mittier.
Fac fidelis ſis fideli: caue fidem fluxam geras.
Nam pater, ſcio, faciet, quae illum facere oportet, omnia.
Serua in perpetuum tibi amicum me, atque hunc inuentum inueni.
Haec per dexteram tuam, te dextera retinens manu,
Obſecro, infidelior mihi ne fuas, quam ego ſum tibi.
Tu hoc age. tu mihi herus nunc es: tu patronus: tu pater:
Tibi commendo ſpes opeſque meas. PH. mandauiſti ſatis.
Satin' habes, mandata quae ſunt, facta ſi refero? TY. ſatis.
PH. Et tua et tua huc ornatus reueniam ex ſententia. Non. *Oratus.*
Nunquid aliud? TY. vt quamprimum poſſis, redeas. PH. res monet.
HE. Sequere me, viaticum vt dem hinc a trapezita tibi:
Eadem opera a Praetore ſumam ſyngraphum. TY. quem ſyngraphum?
HE. Quem hic ferat ſecum ad legionem, hinc ire huic vt liceat domum.

74. *Ignores.*] Id eſt, aſperneris, et quaſi ignotum negligas. Sic Amphitr. 4. 4. *Quem omnes mortales ignorant et ludificant.* Douza. et vide notas ibid.

76. *Tuque te pro libero, etc.*] Ne tu te pro libero geras, qui liber non es, et me, qui pro te pignori oppoſitus ſum, deſeras. Vide Sticho, act. 4. 1. *Lamb.*

79. *Fac fidelis.*] *Nonius* tantum habet: *Fac fidele: caue fluxam fidem feras.* Obiter nota, poſterioris aeui Scriptores *Fideles* ſubſtantiue ſeruos ſuos vocaſſe. vti homo in Pandectis eſt ſeruus. Lampridius: *per fideles ſuos quaeſiuit. Fluxam.*] Inſtabilem. *Caſaub.*

81. *Inueni.*] Et illud, *inuentum inueni,* intelligit de filio Hegionis: qui eatenus quidem inuentus erat, quod ſciebat pater, vbi ſeruiret, ſed nondum receperat. Quaſi dicat: Inueni eum, qui iam ex parte inuentus eſt. *Piſtoris.*

82. *Per dexteram.*] Pacta quae veteres rata eſſe volebant, per dexterarum complicationem ſtabiliebant, in ſignum fidei. *Lamb.*

84 *Hoc age.*] Quaſi dicat: erecto et intento animo in eam curam vnice incumbe: nec perfunctorie aut oſcitanter age, quod agis. *Taubm.*

87. *Et tua et, etc.*] Et tua Hegionis, et tua Philocratis. *Lamb.*

89. *A trapezita.*] Id eſt ex trapezitae arca, ſiue penes eum fuerit pecunia depoſita, ſiue ab eo mutuum ſumſerit. Sic Cic. pro Flacco: *Pecuniam opinor numeratam tibi eſſe non abs te.* Idem ad Attic. 5. ep. vlt. *Homines non modo non recuſare, ſed etiam hoc dicere, ſe a me ſoluere: quod enim praetori dare conſueſſent, quoniam ego non acceperam, ſe a me quodammodo dare.* Noſter Curc. 5. 2. 20. *Gronou.**

90. *Syngraphum.*] *Diploma,* per quod liceat Pſeudotyndaro, belli tempore, ire in Elidem. *Lamb.*

94. *Si*

Tu intro abi. TY. bene ambulato. PH. bene vale. HE. edepol rem meam
Conſtabiliui, cum illos emi de praeda a quaeſtoribus.
Expediui ex ſeruitute filium, ſi dis placet.
At etiam dubitaui hos homines emerem, an non emerem, diu.
Seruate iſtum ſultis intus, ſerui: ne quoquam pedem
Efferat ſine cuſtode. ego apparebo domi.
Ad fratrem modo captiuos alios inuiſo meos.
Eadem percontabor, ecquis hunc adoleſcentem nouerit.
Sequere tu, te vt amittam, ei rei primum praeuorti volo.

94. *Si diis placet.*] Si dii approbant: diis volentibus. Interdum εἰρωνικῶς vſurpatur. *Lamb.*

95. *Dubitaui, etc.*] Proinde ac ſi dicat: ſtultus fui, qui dubitaui; nullo enim pacto dubitare debui, hus captiuos emerem an non emerem. *Lamb.*

97. *Apparebo.*] Comparebo domi. hinc *Apparitores*, qui ſemper apparent; ſiue *apparituram faciunt*, vt loquitur Sueton. *magiſtratibus.* Vnde *Apparitores* in vett. Gloſſis exponuntur ἀποδεικταί· ἐπεὶ δὲ ὑπηρέται τοῖς ἄρχουσι προσεδρεύοντες ἐκβιβάζουσι. Faber. *Praeſto ero.* Gluſſ. Mſſ. Pl. Boxhorn.

100. *Amittam.*] *Abſoluam, expediam.* ſumpta a trapezita pecunia, quam tibi dem in viaticum. *Lambinus.* Dimittam. *Boxhorn.*

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA

ERGASILVS

Miſer homo eſt, qui ipſe ſibi quod edit quaerit, et id aegre inuenit:
Sed ille eſt miſerior, qui et aegre quaerit, et nihil inuenit:
Ille miſerrimus eſt, qui cum eſſe cupit; quod edit non habet.
Nam, hercle, ego huic diei, ſi liceat, oculos effodiam libens,
Ita malignitate onerauit omnes mortales mihi.
Neque ieiunioſiorem, neque magis effertum fame
Vidi: nec qui minus procedat, quicquid facere occeperit.
Itaque venter gutturque reſident eſuriales ferias.
Ilicet paraſiticae arti maximam in malam crucem! Heinſ. *i licet paraſitica ars max.*
Ita iuuentus iam ridiculos inopeſque ab ſe ſegregat. I. Gul. *ridiculos*
Nihil morantur iam Laconas imi ſubſellii viros, *inopes ab ſe.*

4. *Oculos effodiam.*] Lucem eripiam: tralatiu eſt *Lamb.*

5. *Malignitate onerauit, etc.*] Ita omnes homines reddidit in me illiberales et malignos. *Lamb.*

6. *Ieiunioſiorem.*] Magis ieiunioſum, ſeu maiore ieiunitate tenuem atque inopem. vocabulum riſus gratia vſurpatum. Vt autem Aulular. act. 1. 2. cum totas aedes inanes ſignificare vult, ait *plenas eſſe inanitate*; ita hic hominem a cibo inanem denotans ridicule *fame effertum* dicit. *Taubm.*

8. *Reſident eſuriales.*] *Reſidere* et *ſedere*, interdum eſt quieſcere, et a rebus agendis ſuperſedere: quod feriis et feſtis diebus licebat. hinc *Reſides, etc. Reſident* igitur *eſuriales ferias*, dixit Plautus, pro eo quod eſt, agitant fetias, quae Eſuritioni ſunt dicatae: quod nihil aliud eſt, quam quieſcunt et ceſſant ab edendo et bibendo. *Turneb.*

9. *Ilicet paraſiticae.*] Imperfecta oratio. In crucem ire iam licet arti noſtrae. *Camerar.*

10. *Ridiculos.*] *Ridiculus*, γελωτοποιός, qui riſum captat. *Nannius.*

11. *Laconas.*] locatur de ſolemni verberatione puerorum Laconicorum. *Camerar.* *Imi ſubſellii.*] *Viri imi ſubſellii* ſunt,

Plagipatidas: quibus ſunt verba ſine penu et pecunia.
Eos requirunt, qui, libenter cum ederint, reddant domi.
Ipſi obſonant, quae paraſitorum ante erat prouincia.
Ipſi de foro tam aperto capite ad lenones eunt,
Quam in tribu aperto capite ſontes condemnant reos.
Neque ridiculos iam teruncii faciunt. ſeſe omnes amant.
Nam vt dudum hinc abii, acceſſi ad adoleſcentes in foro:
Saluete, inquam: Quo imus vna, inquam, ad prandium? atque illi tacent.
Quis ait? hoc, aut, quis profitetur? inquam, quaſi muti ſilent:
Neque me rident. Vbi coenamus? inquam, atque illi abnuunt.
Dico vnum ridiculum dictum de dictis melioribus,
Quibus ſolebam menſtruales epulas ante adipiſcier. **Douz.** *qui.*
Nemo ridet. ſciui extemplo rem de compacto geri.

ſunt, qui ſedent in ima parte ſubſellii, non prima. Apud *Cicer*. 3. Epiſt. 9. *res longi ſubſellii* dicitur, quae multis indiget, qui deliberent. poſſunt enim in longo ſubſellio multi ſedere. *Turnebus.*

12. *Plagipatidas*] Legendum eſt *Blagipatidas, βλαγιπατίδες*. Plautus ita appellat *Lacones*, quod *βλαγῖδες*, id eſt, *ὠλὰς ἕλκη ὀνείδη κηλῖδες*, hoc eſt, cicatrices, conuitia, verbera, hulcera flagellaque paterentur: haec enim omnia ſignificat *βλαγίς*. *Longol.* *Quibus ſunt verba, etc.*] Prouerb. olet. Eſt autem *penus* omne id, quo veſcuntur homines, et quod intus reconditur. vnde *penitus, penitrare, penates*, id eſt. dii interiores, et qui in adito peniriſſimo coluntur. vnde et *penetrales* dicti. *Taubm.*

13. *Requirunt.*] Eſum vocant. *Lambin.* *Qui libenter, etc.*] Qui, cum iucunde comederint, reuocent eos, a quibus bene accepti ſunt. *Cicer*. 2. de Finib. *Negat eum bene coenare, qui omnia ponat in voluptate, etc.* Lamb.

15. *Aperto capite.* Id eſt, ſine pudore; confidenter. Contra, *operto capite, ἐγκαλυψάμενος*. Et bene dixit, *aperto capite.* talia enim loca probroſa: operiebaturque caput. Quare non recte noſter *Douza* hic ſubſtituit *laniones.* neque tam probroſum ſane adire macellum. Sed ringitur Paraſitus, quod iam omnia per ſe agant adoleſcentes: neglecta ipſorum opera. *Gruter.*

17. *Teruncii faciunt.*] Id eſt, flocci faciunt. *Teruncius* a tribus vnciis dictus, inquit *Varro.*

20. *Quis ait? hoc.*] Id eſt, *huc.* Dixerat Paraſitus: Quo imus vna ad prandium? ideo tacentibus illis, quos rogarat, adiicit: Ecquis audet dicere, *Huc*, id eſt, ad me eamus? Vſitata in illa re adverbia, *huc*, aut *hic*. Menaech. *numero huc aduenis ad prandium.* Moſtell. *Hic apud nos hodie coenes.* Guilelm. *Quis profitetur.*] *Profiteri prandium* eſſe promittere notat Guilelmius. Sane *profiteri artem* et *promittere artem* eadem res eſt. Sed neſcio quomodo diſplicet illud *profiteri prandium.* Magis etiam, quum id confirmat loco. Ciceronis Philip. 2. *Vt igitur intelligeretis, qualem ipſe conſul profiteretur, obiecit mihi conſulatum meum.* Haec verba exſtant cap. 5. ſed editum invenio, *qualem ipſe ſe conſulem profiteretur.* Nec verbo meminit ille ſe corrigere aut in ſcripto inueniſſe, vt videatur memoriae vitium. Cenſeo, abſtineamus hoc genere loquendi: in Plauto autem *quis profitetur?* intelligamus *ſe* aut *nomen.* Gronouius.

21. *Neque me rident.*] Προσγελῶσιν ἐμοί. Eodem modo *Virgil.*

— *qui non riſere parentes.*

Ridere parentes, eſt ridere ad parentes; vt infantes, quibus blandiuntur nutrices. *Scalig.* *Atque illi abnuunt.*] Continuo nutu capitis ſignificant, ſe nuſquam coenatum ire. *Lamb.*

22. *Dictum.*] *Dicta* ſunt ioci. *Lucan.* in Paneg.

— *patiuntur dicta iocorum.*

Varro *dicteria* vocauit. *Taubm.*

23. *Menſtruales epulas.*] Loquitur de coenis quas ſufficiebant promiſcue Romani, ſingulis calendis. *Longol.* Quae mihi in menſem ſatis eſſent. *Lamb.*

24. *De compacto.*] *Compacto*, (vel *compecto*, ſcribendi ratione tunc tralatitia, a *compeciſcor*) ἐκ συνθήματος: merum La-

Ne canem quidem irritatam voluit quiſquam imitarier.
Saltem, ſi non arriderent, dentes vt reſtringerent.
Abeo ab illis, poſtquam video me ſic ludificarier.
Pergo ad alios, venio ad alios, deinde ad alios: vna res.
Omnes compacto rem agunt, quaſi in velabro olearii.
Nunc redeo inde, quoniam me ibi video ludificarier.
Item alii Paraſiti fruſtra obambulabant in foro.
Nunc barbarica lege certum eſt ius meum omne perſequi.
Qui concilium iniere, quo nos victu et vita prohibeant,
His diem dicam, irrogabo multam: vt mihi coenas decem
Meo arbitratu dent, cum cara annona ſit. ſic egero.
Nunc ibo ad portum hinc. eſt illic mihi vna ſpes coenatica:
Si ea decollabit, redibo huc ad ſenem, ad coenam aſperam.

tium. Vſus *Liuius* lib. 5. 11. et *Cicero* ipſe ad Atticum, 10. 13. *Lipſius*. *De compacto geri.*] *De compacto rem gerere*, et *compacto rem agere*, infra v. 29. dicitur de duobus pluribuſue eodem prorſus modo loquentibus aut agentibus, ita vt aut conueniſſe inter eos antea, quid agerent, appareat, aut certe conueniſſe videatur. Liuius dicit etiam eodem ſignificatu, *ex compoſito*, lib. 3. Virgilius vero ſimpliciter *compoſito*. Gronou. *

25. *Irritatam.*] *Irritare* non ab ira, vt quidam putant, ſimplici ſcribentes litera, ſed venit ab *irrire*; quod canum eſt, cum ringi incipiunt. *Paſſerat.*

26. *Dentes vt reſtringerent.*] Eſt leuiter riderent: riſuri habitum figurarent, ſic vt labellis diſcluſis dentes oſtenderent. Quintil. decl. 12. *Inter horrorem ac famem reſtrictis labris morſus abrupimus.* Appuleius in Apologia: *Ne qua viſatur tetra labes ſordium, Reſtrictis forte ſi labellis riſeris.* Gronouius. *Reſtringerent.*] *Reſtringere* eſt aperire, et quod conſtrictum erat, laxare: vt hic *reſtringere dentes*: quod irritati canes, dum ringuntur, faciunt. *Turneb.* Ita et *Caſaub.* notat, τὸ *re* in multis eſſe modo ἐπιτατικὸν μόριον, modo στερητικόν. *Taubm.*

29. *Velabro olearii.*] Sicut ii, qui oleum vendunt, communi pacto et pretio id vendunt. *Velabrum* locus Romae iuxta Aventinum montem, vel a *velando*, quod viam ad hippodromum ferentem e foro, velis in ipſis ludis obtendere ſolebant, vel dictus a *vehendo*; nam olim paludibus Auentinus mons a reliquis erat diſcluſus. Hoc loco proſtabant omnia, quae ad victus rationem, et delicias pertinebant. *Lamb.* et *Cruq.*

32. *Barbarica.*] Id eſt, Romana. Innuit autem eam, quae a Q. Vario lata eſt in eos, qui in Remp. conſpiraſſent, conſilio inito, quo populum Rom. vita et victu prohiberent. *Camer.*

34. *Irrogabo multam.*] Si honeſtior eſſet perſona, quam vt eam rapi in ius conveniret, diem ei dicebat, eamque, promiſſa poena, quam *multam* Plautus appellat; datiſue, ni praedia poſſideret, vadibus vel pignore, dimittebat. *Raeuardus.*

37. *Si ea decollabit.*] Scribendum eſſe *decolabit*, quod eſt, delicuerit, defluxerit, effluxerit, elapſa eſt, vt infra loquitur, multis oſtendimus ad Liuii lib. 27. c. 17. *Gronouius.* *Decolabit.*] *Decolare* natura ſua eſt actiuum, idemque quod per colum tranſmittere, ſed intelligitur hic pronomen *ſe*: ſic igitur *ſpes decolat*, nempe ſe ipſam, quae defluit, interit, ſublabitur. Varro de R. R. 1. 2. *Duo videntur ſpectaſſe Itali homines colendo; poſſentne fructus pro impenſa ac labore redire, et vtrum ſaluber locus eſſet an non. Quorum ſi alterutrum decolat, et nihilo minus quis vult colere, mente captus eſt.* *Decolat*, id eſt, deficit. Sic noſter Caſin. 2. 4. 28. *Si ſors autem decolaſſit.* Quod interpretatur ipſe 2. 6. 47. *Iſta in ſortiendo ſors delicuerit*, id eſt, liquefacta fuerit. *Decollare* Caecil. apud Nonium, pro, de collo deponere: *Habes, vide, tibi tradidi, in tuo collo eſt, decolles caue.* Et *decollare* pro capite truncare, ſeu ceruices praecidere, apud Senecam et Suetonium huc nihil pertinent. *Gronou.* *

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

HEGIO

Quid eſt ſuauius, quam bene rem gerere bono publico? ſicut ego feci heri,
Cum emi hoſce homines. vbi quiſque vident, eunt obuiam,
Gratulanturque eam rem. ita me miſerum reſtitando,
Retinendoque laſſum reddiderunt.
Vix ex gratulando miſer iam eminebam.
Tandem abii ad Praetorem: ibi vix requieui: rogo ſyngraphum:
Datur mihi: illico dedi Tyndaro. ille abiit domum.
Inde illico reuortor domum, poſtquam id actum eſt, eo:
Protinus ad fratrem inde abii, mei vbi ſunt alii captiui.
Rogo, Philocratem ex Alide ecquis omnium nouerit?
Tandem hic exclamat, eum ſibi eſſe ſodalem. dico eſſe eum
Apud me. hic extemplo orat obſecratque, eum ſibi vt liceat
Videre. iuſſi illico hunc exſolui. nunc tu ſequere me,
Vt quod me orauiſti, impetres, eum hominem vt conuenias.

1. *Bene rem gerere.*] Salutationis genere expreſſit Graecum modum χαίρειν καὶ εὖ πράττειν. *Taubm.* *Bono publico.*] Hoc eo dicit, quia audierat, Philocratem ſummo loco natum: et iccirco non ſolum ſua, ſed etiam Reipub. intereſſe, eum ſuis reddi. *Lamb.*

3. *Reſtitando.*] Dum ipſi crebro conſiſtunt.

5. *Eminebam.*] Vix videri poteram; ita me paene obrutum et ſepultum quaſi detinebant. *Taubm.*

8. *Inde illico reuortor domum.*] Videtur diſtinguendum: *Inde illico reuortor: domum, poſtquam id actum eſt, eo.* Neque enim etſi breuius haec dici potuiſſent, ideo plebeia μακρολογία ſic quoque dici non poſſe neceſſe eſt. Tale, quod in Liuio notarunt veteres: *Legati non impetrata pace retro, vnde venerant, domum reuerſi ſunt.* Gronouius. *Eo: Protinus.*] Aut Plautus ſui hic oblitus, leges oeconomiae migrauit: aut illa duo ſunt additamenta audaciſſima: *Inde illico reuortor domum,* et *inde abii.* cum in nullis etiam editt. appareant. Lego itaque:

— rogo ſyngraphum.
Datur mihi. illico dedi Tyndaro. ille abiit domum.
Poſtquam id actum eſt, eo
Protinus ad fratrem, mei vbi ſunt alii captiui.

Acidalius.

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA

TYNDARVS

Nunc illud eſt, cum me fuiſſe, quam eſſe, nimio mauelim:
Nunc ſpes, opes auxiliaque a me ſegregant, ſpernuntque ſe.

MSS. Pall. *ſpernuntque me.*

1. *Cum me fuiſſe.*] Quem auctores εὐφημοῦντες volebant dicere *mortuum*, dicebant, *vixit.* Vt Cicero de Coniuratis: *vixerunt.* Virg. 2. Aen.

— fuimus Troës, fuit Ilium.

Paſſerat.

2. *Segregant ſpernuntque.*] *Segregant*, eſt velut interpretamentum verbi ſubſequentis. Nam *ſpernere*, diſiungere et ſegregare eſt. Ennius:

Melius eſt virtute ius: nam ſaepe virtutem mali
Nanciſcuntur: ius atque aequum ſe a malis ſpernit procul.

Douza.

4. *Neque*

Hic ille eſt dies, cum nulla vitae meae ſalus ſperabilis eſt:
Neque exilium exitio eſt; neque adeo ſpes, quae mihi hunc aſpellat metum:
Nec mendaciis ſubdolis mihi vſquam mantellum eſt meis. Lamb. *integumentum.*
Nec ſycophantiis, nec fucis vllum mantellum obuiam eſt.
Neque deprecatio perfidiis meis, nec malefactis fuga eſt.
Nec confidentiae vſquam hoſpitium eſt, nec diuerticulum dolis.
Operta quae fuere, aperta ſunt: patent praeſtigiae.
Omnis res palam eſt: neque de hac re negotium eſt, quin male
Occidam, oppetamque peſtem, heri vicem meamque.
Perdidit me Ariſtophontes hic, qui intro venit modo.
Is me nouit: is ſodalis Philocrati et cognatus eſt.
Neque iam Salus ſeruare, ſi volt, me poteſt: nec copia eſt:
Niſi ſi aliquam corde machinor aſtutiam.
Quam, malum! quid machiner? quid comminiſcar? maxumas
Nugas ineptiaſque incipiſſo. haereo.

4. *Neque exilium exitio eſt.*] Quaſi dicat: neque vllus locus eſt, quo profugiens poſſim exitium declinare. Paullo poſt *fugam* dixit, quod hic *exilium*. Lambin. Ego legebam, *auxilium exitio eſt*. Quaſi dicat: Nullum praeſto eſt auxilium, quo minus in exitium ruam. *Diſſaldaeus*. Dicit Tyndarus; praeſentiſſimum certiſſimumque exitium ſe vbique locorum manere; cupere ſe illud quaſi in exilium mittere, in vltimas terras deportare, et procul a ſe amandare; ſed non poſſe, adeoque haud dubie ſibi eſſe peteundum. *Boxbornius.*

6. *Mantellum.*] Genus pallii aut velamenti. *Varro* vocat *Mantelium, quaſi manuterium* χειρόμακτρον. Etiam apud Athenaeum χειρόμακτρον eſt genus velamenti. Sic Latine *mantelium* et *mantile* ad tergendas manus. *Scalig.* *Mantellum.*] *Mantum* dixere Latini veteres, quod Graeci μαρδοκή, amictum. Eſt enim ἡ μαρδοκὴ περίβλημα ὅμοιον τῷ καλȣμένῳ φαγνώτῃ, vt ait Pollux, amictui ſimilis ei, qui vocatur paenula, vnde *chlamys mantuelis* apud Trebell. Poll. Claudio. Eſt ergo *mantellum*, diminutiuum, proprie idem quod palliolum, velamentum, amiculum. Vocabulum *mantum*, cum diminutiuum magis placeret, ſpreuit cito vetus Latinitas. Sed recentior reſumſit, vnde apud Iſidor. *Mantum, quod manus tegat tantum: eſt enim breue amictum.* Poſtea *mantellum* confuderunt cum *mantili*, id eſt, mappa, qua vel manus ad menſam tergentur, vel ipſae menſae ſternuntur, eaque eſt recepta ſignificatio. Varro lib. 5. de L. L. *Mantellum, quaſi manuterium, vbi manus tergentur.* Hoc ἔτυμον magis ab vſu illius aeui, quam a proprietare vocis depromtum. Sed nihil impedit, quo minus et hic de ſtragula menſaria accipiatur. *Gronou.* *

ACTVS TERTIVS. SCENA QVARTA

HEGIO, TYNDARVS, ARISTOPHONTES

Quo illum nunc hominem proripuiſſe foras ſe dicam ex aedibus?
TY. Nunc enim vero ego occidi: eunt ad te hoſtes, Tyndare, quid loquar?
Quid fabulabor? quid negabo? aut quid fatebor? mihi
Res omnis in incerto ſita eſt. quid rebus confidam meis?
Vtinam te Di prius perderent, quam periiſti e patria tua,

5. *Quam periiſti e patria tua.*] Vtinam prius vitam perdidiſſes quam patriam, et in

Ariſtophontes, qui ex parata re imparatam omnem facis.
Occiſa eſt haec res, niſi reperio atrocem mihi aliquam aſtutiam.
HE. Sequere. hem tibi hominem, adi, atque alloquere. TY. quis homo eſt me hominum miſerior?
AR. Quid iſtuc eſt, quod meos te dicam fugitare oculos, Tyndare?
Proque ignoto me aſpernari, quaſi me nunquam noueris?
Equidem tam ſum ſeruus, quam tu: etſi ego domi liber fui,
Tu vſque a puero ſeruitutem ſeruiuiſti in Alide.
HE. Edepol minime miror, ſi te fugitat, aut oculos tuos,
Aut ſi te odit, qui iſtum appelles Tyndarum pro Philocrate.
TY. Hegio, hic homo rabioſus habitus eſt in Alide. *Non. rubidoſus.*
Ne tu, quod iſtic fabuletur, aures immittas tuas.
Nam iſtic haſtis inſectatus eſt domi matrem et patrem.
Et illic iſti, qui ſputatur, morbus interdum venit.
Proin' tu ab iſtoc procul recedas. HE. vltro iſtum a me. TY. ain', verbero,
Me rabioſum? atque inſectatum eſſe haſtis meum memoras patrem?
Et eum morbum mihi eſſe, vt qui me opus ſit inſputarier?
HE. Ne verere: multos iſte morbus homines macerat, *MSS. atque*
Quibus inſputari ſaluti fuit. TY. atque Aliis profuit. *iis profuit.*
AR. Quid tu autem, etiam huic credis? HE. quid ego credam huic? AR. inſanum eſſe me.
TY. Viden' tu hunc, quam inimico voltu intuetur? concedi optumum eſt.
Hegio, fit quod tibi ego dixi: gliſcit rabies. caue tibi.
HE. Credidi eſſe inſanum extemplo, vbi te appellauit Tyndarum.
TY. Quin ſuum ipſe interdum ignorat nomen, neque ſcit qui ſiet.
HE. At etiam te ſuum ſodalem eſſe aiebat. TY. haud vidi magis.

in hoſtium non manus, ſed gladios potius ipſos incidiſſes. *Siberus.* Etiam ICti dicunt eos periiſſe patriae, qui capti ſunt, vel exules. *Taubm.*

6. *Qui ex parata re.*] Omnia compoſita conturbas. *Imparati, parati,* paſſim etiam *Tacito* dicuntur, qui ſam impares aut pares ſunt defenſioni. *Boxhorn.*

7. *Occiſa eſt, etc.*] Id eſt, interiit, et deſperata eſt haec res. *Lamb.* *Atrocem.*] Feſtus: *Atroces appellantur ex Graeco: quia illi ἄτρωκτα appellant, quae cruda ſunt. ſiue Atrox dicitur ab eo, quod nihil timeat.* Scalig.

18. *Qui ſputatur.*] Plin. libro 10. cap. 23. et lib. 28. cap. 3. diſertiſſimis verbis monſtrat, *epilepſiam* eum fuiſſe morbum, qui inſputabatur. Ego ſum eius ſententiae, id feciſſe priſcos hac in re, quod faciunt hodie in pleriſque regionibus, vt vbi epilepticus vel occurrit, vel morbus nominatur, ſputum emittatur, tanquam huiuſcemodi conſpuitio ad auertendam a ſeſe morbi perniciem conferat. Neque vero ſimile videtur, vel in aegrotantis faciem, vel alio pacto aduerſus ipſum conſpuitionem faciendi conſuetudinem extitiſſe. *Mercurialis.*

19. *Vltro.*] V. N. Amph. act. 1. 1.

21. *Vt qui me, etc.*] *Mſſ. Lang.* non habent *vt:* et hic ſane male feriatur. *Qui,* hoc eſt, cuius cauſſa. *Diſſald.*

23. *Quibus inſputari, etc.*] Argutatione ſua vſque adeo Hegioni perſuaſerat Tyndarus, Ariſtophontem comitiali morbo laborare, vt ille iam bono animo Ariſtophontem eſſe iuberet; poſſe eum ſola inſputatione ſanari: ad quae verba ſeruus: Bene loqueris, inquit, et verum eſt, quod hic ſputo curentur homines caduci: nam et aeque apud nos in Alide idem eſt eidem morbo remedium. *Gruter.*

25. *Concedi.*] Tutiſſimum eſt ei cedi. *Lamb.*

29. *Haud vidi.*] V. N. Amph. 2. 2.

Et quidem Alcmaeo atque Oreſtes et Lycurgus poſtea
Vna opera mihi ſunt ſodales, qua iſte. AR. at etiam, furcifer,
Male mihi loqui audes? non ego te noui? HE. pol planum id quidem eſt
Non nouiſſe, qui iſtunc appelles Tyndarum pro Philocrate.
Quem vides, eum ignoras: illum nominas, quem non vides.
AR. Imo iſte eum ſeſe ait, qui non eſt, eſſe: et qui vero eſt, negat.
TY. Tu enim repertus, Philocratem qui ſuperes veriuerbio!
AR. Pol, ego vt rem video, tu inuentus, vera vanitudine
Qui conuincas. ſed quaeſo, hercle, agedum aſpice ad me. TY. hem. AR. dic modo,
Te negas Tyndarum eſſe? TY. nego inquam. AR. tun' te Philocratem eſſe ais?
TY. Ego inquam. AR. tune huic credis? HE. plus quidem, quam tibi aut mihi.
Nam ille quidem, quem tu hunc memoras eſſe, hodie hinc abiit Alidem
Ad patrem huius. AR. quem patrem, qui ſeruus eſt? TY. et tu quidem
Seruus et liber fuiſti, et ego me confido fore;
Si huius huc reconciliaſſo in libertatem filium.
AR. Quid ais, furcifer? tun' te gnatum memoras liberum?
TY. Non equidem me Liberum, ſed Philocratem eſſe aio. AR. quid eſt?
Vt ſceleſtus, Hegio, nunc is te ludos facit! Douz. *Hegioni huic iſte.*
Nam is eſt ſeruus ipſe, neque praeter ſe vnquam ei ſeruus fuit. MSS. Pall. *praeter eum quiſquam ei.*
TY. Quia tute ipſe eges in patria, nec tibi, qui viuas, domi eſt,
Omneis inueniri ſimiles tibi vis. non mirum facis.
EST MISERORVM, vt maleuolentes ſint atque inuideant bonis.
AR. Hegio vide ſis, ne quid tu huic temere inſiſtas credere.
Atque vt perſpicio, profecto iam aliquid pugnae edidit. Sciopp. *dedit.*
Filium tuum quod redimere ſe ait, id neutiquam mihi placet.

30. *Alcmaeo.*] Tres inſanos nobiliſſimos commemorat: quos eodem modo ſibi dicit ſodales eſſe, atque iſtum. At illi nullo modo fuerunt: neque igitur iſte. *Lamb.*

37. *Vera, etc.*] Id eſt, qui ea quae vera ſunt, conuincas vanitate ac mendaciis tuis. *Donz.*

42. *Quem patrem?*] Idem ſonat, atque ſi ſcriptum eſſet, *Patrem non habet.* additur ratio: quia ſeruus eſt. *Mercer.* Hoc autem eo pertinet, quod iure ciuili nulla ſit ſeruilis cognatio. *Lamb.*

46. *Non equidem me Liberum, etc.*] Huic loco optima interpretatio accedet ex verſ. 59. vbi ait Tyndarus:

Pergin' ſeruum me exprobrare eſſe, id quod vi hoſtili obtigit?

Non ait Tyndarus ſe eſſe liberum, quia ſit in ſeruitutem redactus, ſed fuiſſe. Certe liber natus fuerat, et poſtea reperietur Hegionis filius. Sed ludit etiam altero ambiguo, poteſt enim intelligi, *non dico me eſſe liberum, ſed me eſſe Philocratem:* et *non dico me, ſed Philocratem eſſe liberum.* Diſſaldaeus.

51. *Bonis.*] Id eſt, diuitibus et beatis. *Douza.* Ita *bona* dicuntur opes. Nata autem eſt ea loquendi ratio ex opinione vulgi, in ampliſſimis opibus ac poſſeſſionibus ſummum bonum conſtituentis. *Boxborn.* Vide Trinum. act. 2. 4.

53. *Aliquid pugnae edidit.*] Aliquid iam machinatus eſt. *Lamb.*

59. *Expro-*

TY. Scio te id nolle fieri: efficiam tamen ego id, ſi Di adiuuant.
Illum reſtituam huic, hic autem in Alidem me meo patri.
Propterea ád patrem hinc amiſi Tyndarum. AR. quin tute is es:
Neque praeter te in Alide vllus ſeruus iſtoc nomine eſt.
TY. Pergin' ſeruom me exprobrare eſſe, id quod vi hoſtili obtigit?
AR. Enimuero iam nequeo contineri. TY. heus audin' quid ait? quin fugis?
Iam illic hic nos inſectabit lapidibus, niſi illum iubes
Comprehendi. AR. crucior. TY. ardent oculi: fune opu'ſt, Hegio.
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem. AR. at pol te, ſi hic ſapiat ſenex,
Atra pix agitet apud carnificem, tuoque capiti illuceat.
TY. Iam deliramenta loquitur: laruae ſtimulant virum.
HE. Quid? quid ſi hunc comprehendi iuſſerim? TY. ſapias magis. Sic Cam. Cod. Alii ſcripti: *Hercule quid ſi.*
AR. Crucior lapidem non habere me, vt illi maſtigiae
Cerebrum excutiam, qui me inſanum verbis concinnat ſuis.
TY. Audin' lapidem quaeritare? AR. ſolus te ſolum volo,
Hegio. HE. iſtinc loquere, ſi quid vis; procul tamen audiam.
TY. Namque edepol ſi adbites propius, os denaſabit tibi Quid. MSS.
Mordicus. AR. neque pol me inſanum, Hegio, eſſe creduis, *mordicibus.*
Neque fuiſſe vnquam, neque eſſe morbum quem iſtic autumat.
Verum ſi quid metuis a me, iube me vinciri: volo,
Dum iſtic itidem vinciatur. TY. imo enim vero, Hegio,
Iſtic, qui volt, vinciatur. AR. tace modo: ego te, Philocrates
Falſe, faciam, vt verus hodie reperiare Tyndarus.
Quid mi abnutas? TY. tibi ego abnuto? quid agat, ſi abſis longius?
HE. Quid ais? quid ſi adeam hunc inſanum? TY. nugas ludificabitur.
Garriet quod neque pes vnquam, neque caput compareat. Lamb.
Ornamenta abſunt; Aiacem, hunc cum vides, ipſum vides. *quo.*
HE. Nihili facio, tamen adibo. TY. nunc ego omnino occidi,

59. *Exprobrare.*] 'Ονειδίζειν. Etſi pati iure habebantur ſerui bello capti, atque ii qui vernae eſſent: hoc illis tamen quaſi miſeriae ſuae ſolatium ac leuamen erat, quod exprobrare ſeruitutem non liceret: cum id ipſum minime honeſtum exiſtimarent. *Meurſius.*

62. *Ardent oculi.*] Nam, vt iratis, ita et inſanis ardere oculi ſolent. nec mirum: cum *ira* ſit *furor breuis.* Lamb.

64. *Atra bilis.*] Vide Menachm. act. 5. 2.

65. *Atra pix.*] Qua cruciabantur ſontes et malefici. *Lucret.*

Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, taedae.

Vid. Mercat. act. 3. 4. *Lamb.*

66. *Deliramenta.*] Vide Amphit. 2. 2.

72. *Adbites.*] Vide notas ſupra Act. 2. Sc. 3. verſ. 20. Et Epid. 1. 2.

78. *Vt verus hodie reperiare Tyndarus.*] Vt vapules, quemadmodum ſerui vapulare ſolent. *Lamb.*

80. *Nugas ludificabitur.*] Id eſt, Nugator ludos faciet. Scio, *nugas* capi poſſe *nugax:* malim tamen *nugas* ſeorſim poni, vt ſubintelligatur, *egeris.* Acidalius.

81. *Neque pes vnquam.*] Vide Aſin. act. 3. 3.

82. *Ornamenta abſunt; Aiacem, etc.*] Hunc cum vides, inquit, Aiacem ipſum vides. Ornamenta tantum abſunt Aiacis. Hoc vno excepto quod non ornatus eſt nec indutus, vt Aiax, cetera Aiaci ſimilis eſt. Quid ſint ornamenta hiſtrionum vel perſonarum Comicarum Tragicarumque, neminem latet. *Salmaſ.*

84. *Inter*

Nunc ego INTER ſacrum ſaxumque ſto; nec, quid faciam, ſcio.
HE. Do tibi operam, Ariſtophontes, ſi quid eſt, quod me velis.
AR. Ex me audibis vera, quae nunc falſa opinare, Hegio.
Sed hoc primum me expurgare tibi volo, me inſaniam
Neque tenere, neque mi eſſe vllum morbum, niſi quod ſeruio.
At ita me rex deorum atque hominum faxit patriae compotem,
Vt iſtic Philocrates non magis eſt, quam ego, aut tu. HE. eho! dic mihi,
Quis igitur ille eſt? AR. quem dudum dixi a principio tibi.
Hoc ſi ſecus reperies, nullam cauſam dico, quin mihi
Et parentum et libertatis apud te deliquio ſiet.
HE. Quid tu ais? TY. me tuum eſſe ſeruom, et te meum herum. HE. haud iſtuc rogo.
Fuiſtin' liber? TY. fui. AR. enimuero non fuit, nugas agit.
TY. Qui tu ſcis? an tu fortaſſe fuiſti meae matri obſtetrix,
Qui id tam audacter dicere audes? AR. puerum te vidi puer.
TY. At ego te video maior maiorem. hem rurſum tibi!
Meam rem non cures, ſi recte facias. num ego curo tuam?
HE. Fuitne huic pater Theſaurochryſonicochryſides?
AR. Non fuit. neque ego iſtuc nomen vnquam audiui ante hunc diem.
Philocrati Theodoromedes fuit pater. TY. pereo probe.
Quin quieſcis dierectum cor meum! i, ac ſuſpende te. Lamb. *quin quieſce tu dierecte.*
Tu ſuſſultas, ego miſer vix aſto prae formidine.

84. *Inter ſacrum ſaxumque ſto.*] Id eſt: In praeſentiſſimo atque ineuitabili periculo ſum, quod dicunt alias *inter malleum et incudem.* Vbi ſcilicet quod eſt, fieri non poteſt, quin feriatur. *Sacrum* eſt hic idem, quod ſacrificium, victima; *Saxum,* quo victima feritur ex antiquiſſimo veterum more. Liu. I. 24. *Id vbi dixit, porcum ſaxo ſilice percuſſit.* Nam porcus hic pro ſacro eſt, ſeu victima. *Gronou.**

92. *Nullam cauſſam dico.*] Non recuſo. *Lamb.*

93. *Deliquio ſiet.*] *Deliquio* deliquionis, idem quod deliquium, vt *obſidio* obſidionis et obſidium, *Aeſtimio* aeſtimionis et aeſtimium pro aeſtimatione. Et ſic alia ſexcenta. *Salmaſius.* Robertus Stephanus in tertio caſu accepit: et putat Siberus dictum vt illa: *Eſt mihi bono, fraudi, exitio.* Taubm.

95. *Fui.*] Verum dicit imprudens. eſt enim Hegionis filius. *Lamb.*

99. *Si recte faciar.*] Sic *Cic.* pro Roſc. Amer. dixit, *ſi recte fiat*, pro, ſi officio fungatur. *Lamb.*

103. *Quin quieſcis dierectum, etc.*] Quid ſit *dierectum* quaeritur. Fruſtra quaeritur in Latino ſolo huius vocis origo et ſignificatio, quae Latina non eſt, ſed plane Graeca, vt multas vſurpatas a Plauto conſtat, vt *prothymiam, tympanotribam, maſtigiam,* et alia infinita. Nam *dierectum* dixere pro *diarectum.* Sic *patenam* ex πατάνη fecere. Sic *remulcum* pro Graeco ῥυμυλκός, vna littera mutata, et *Pincerna,* qui Graece eſt ἐπικίρνας, *Thenſaurum* ſcribebant pro *Theſauro,* ex Graeco θησαυρός. Ita ergo *dierectum* ſcripſiſſe pro diarectum, hoc eſt, διάῤῥηκτος. *Abi dierectus,* idem quod ἄπιθι διάῤῥηκτος. Quod vno verbo apud Comicos, διαῤῥαγείης, vt ſaepe apud Ariſtophanem occurrit. Hinc dierectum pro corde diſrupto, *lien dierectus* diſruptus. Quod ἐλάκησε μέσος in N. Teſt. id ipſum Graecis διαῤῥαγῆναι, διάῤῥηκτον εἶναι. Quo referendum eſt, et illud *rumpantur vt ilia* Codro, et diſrumpi, *diſrumpor miſer*, διαῤῥήγνυμαι. Inde etiam dicti *dierectarii* purtarum effractores, fures et θυρεπανοίκτας, vt vocantur in Gloſſis, quod fores διαῤῥήκτες facerent. Vel quia Graecis διαῤῥήκτας, id eſt, effractores, qui Latinis inde dicti ſunt dierectarii pro diarectarii. Sic qui Graecis σύμμαχοι, Hygino appellantur, *Symma-*

HE. Satin' iſtuc mihi exquiſitum eſt fuiſſe hunc ſeruum in Alide?
Neque eſſe hunc Philocratem? AR. tam ſatis, quam nunquam hoc inuenies ſecus.
Sed, vbi is nunc eſt? HE. vbi ego minime, atque ipſus ſe volt maxume.
Tum igitur ego deruncinatus, deartuatus ſum miſer
Huius ſceleſti technis; qui me, vt lubitum eſt, ductauit dolis.
Sed vide ſis. AR. quin exploratum dico et prouiſum hoc tibi.
HE. Certon'? AR. quin nihil, inquam, inuenies magis hoc certo certius.
Philocrates iam inde vſque amicus fuit mihi a puero puer.
HE. Sed qua facie eſt tuus ſodalis Philocrates? AR. dicam tibi:
Macilento ore, naſo acuto, corpore albo, et oculis nigris,
Subrufus aliquantum, criſpus, cincinnatus. HE. conuenit.
TY. Vt quidem, hercle, in medium ego hodie peſſume proceſſerim.
Vae illis virgis miſeris, quae hodie in tergo morientur meo.
HE. Verba mihi data eſſe video. TY. quid ceſſatis compedes
Currere ad me, meaque amplecti crura, vt vos cuſtodiam?
HE. Satin' me illi hodie ſceleſti capti ceperunt dolo?
Illic ſeruum ſe aſſimulabat, hic ſeſe autem liberum.
Nucleum amiſi, reliquit pigneri putamina. Gulielm. *vorſutis os ſubl.*
Ita mihi ſtolido ſurſum vorſum os ſubleuere offuciis.
Hic quidem me nunquam irridebit. Colaphe, Cordalio, Corax,
Ite iſtinc, atque efferte lora. LO. num lignatum mittimur?

Symmacharii. Qui Graecis παράβολοι, Latinis *parabolarii.* Qui ὀρχηστόπλοι, et aliis ὀπλορχησταί, *Orciſtoplacii*, et alia eius generis. Dierectarii igitur ſunt διαῤῥήκται, ſiue effractores. *Dierectus*, διάῤῥηκτος. Ita et *diatretum* Latini ex Graeco ſumpſere διάτρητον. *O quantum diatreta valent*, Martiali. Pro *dierectarii* perperam in Gloſſis ſcribuntur *derectarii* et *directarii.* a dierecto venire illam vocem, vel Gloſſae teſtantur, quae etiam καταράτης interpretantur. *Derectarius*, θυρεπανοίκτης, ἐπεισπηδατής, κατάρατος. Nam ſaepe pro κατάρατος, vſurpatur haec vox, abi dierecte, εἰς κατάραν, vel κατάρατος, vtpote diſrumpi dignus. *Salmaſius.*

108. *Deruncinatus.*] A *runcina*, quae ſerrae genus eſt, vt cenſent Critici; ῥυγχάνη Graecis: verbo non inſcita translatione ſed vere Comica vſurpato. *Turnebus.* *Deartuatus.*] Id eſt, *per artus conciſus.* Nonius. *Boſius*, διεμελίχθην.

110. *Vide ſis.*] Sitne hoc certum et exquiſitum. *Lamb.*

117. *Morientur.*] Hoc ſatis explicat, cur *vlmorum Acheruntem* dixerit Amphitr. 4. 2. quaſi virgarum Orcum et necem. *Turneb.*

119. *Vt vos cuſtodiam.*] A contrario ſenſu: vt *cuſtos carceris.* Alin. *Taubm.*

122. *Putamina.*] *Putamina non ſolum arborum ſunt, verum omnium rerum purgamenta: nam quicquid ex quaque re proiicitur, putamen appellatur.* Nonius.

125. *Lignatum.*] Senex caſtigando Tyndaro lora clamat: (nam ſeruis puniendis lora poſcebantur) illi autem ioco, quaſi ambigentes, ad lignationem referunt: nam et lignatum ituri ferebant ſecurim et lora. *Lipſ.*

ACTVS TERTIVS. SCENA QVINTA

HEGIO, TYNDARVS, ARISTOPHONTES

Iniicite huic manicas maſtigiae.
TY. Quid hoc eſt negotii? quid ego deliqui? HE. rogas?

3. *Snator-*

Sator ſartorque ſcelerum, et meſſor maxume.
TY. Non occatorem dicere audebas prius? *MSS.* Lang. *debebas.*
Nam ſemper occant prius, quam ſarriunt ruſtici.
HE. At vt confidenter mihi contra aſtitit!
TY. Decet innocentem ſeruom atque innoxium
Confidentem eſſe, ſuum apud herum potiſſimum.
HE. Aſtringite iſti ſultis vehementer manus.
TY. Tuus ſum, tuas quidem vel praecidi iube. Giſan. *tu bas quid.*
Sed quid negotii eſt, quamobrem ſuccenſes mihi?
HE. Quia me meamque rem, quod in te vno fuit,
Tuis ſceleſtis falſidicis fallaciis
Delacerauiſti, deartuauiſtique opes.
Confeciſti omnes res ac rationes meas.
Ita mi exemiſti Philocratem fallaciis.
Illum eſſe ſeruom credidi, te liberum.
Ita voſmet aiebatis, itaque nomina
Inter vos permutaſtis. TY. fateor, omnia
Facta eſſe ita, vt tu dicis, et fallaciis
Abiiſſe eum abs te, mea opera atque aſtutia:
An, obſecro hercle te, id nunc ſuccenſes mihi?
HE. At cum cruciatu maxumo id factum eſt tuo.
TY. DVM NE ob malefacta peream, parui aeſtimo.
Si ego hic peribo, aſt ille vt dixit, non redit:
At erit mihi hoc factum mortuo memorabile;
Meum herum captum ex ſeruitute, atque hoſtibus
Reducem feciſſe liberum in patriam ad patrem,
Meumque potius me caput periculo
Praeoptauiſſe, quam is periret, ponere.
HE. Facito ergo vt Acherunti clueas gloria.
TY. QVI PER Virtutem peritat, non interit. Scal. *perbitat.*
HE. Quando ego te exemplis excruciauero peſſumis,
Atque ob ſutelas tuas te morti miſero,
Vel te interiſſe, vel periſſe praedicent,

3. *Sartorque.*] *Sartores* non modo a *ſarciendo*, ſed et a *ſarriendo* dicti ſunt. *Nonius.*

5. *Occant.*] *Occatio* ſatis demum frugibus locum habebat. Hinc occationem, *occaecationem* veteres ex nominis veriloquio interpretabantur, quod ea occaecarentur frumenta, hoc eſt, ſub terra operirentur et occultarentur. Hanc ſtatim ſequebatur *ſarritio*, iam enatis frugibus. *Salmaſius.*

7. *Decet innocentem.*] Similia ſunt Amphitr. 2. 2. ubi notas vide; et Pſeud. act. 1. 5.

14. *Deartuauiſtique.*] In articulos diſſecuiſti: διεμέλισας *Boſius.*

15. *Confeciſti.*] Ita, *conficere argentum*, Terent. dixit: et *patrimonium conficere*, Cicero: id eſt, perdere, decoquere, lacerare, conſumere. *Paſſeratius.*

30. *Ponere*] Pro exponere. *Donza.*

31. *Acherunti.*] Aduerbium; vt *Karthagini.* Lamb. *Sententia eſt:* Facito ergo tu, vt apud Acherontem celebreris laudibus. *Taubm.*

32. *Peritat, non interit.*] Id eſt, non ſeparatur prorſus a viuis, ſed remanet in fama hominum.

33. *Exemplis*] *Graues poenae, quae poſſunt ceteris documento eſſe*, exempla *dicuntur.* Donatus.

34. *Sutelas.*] Gloſſar. *Sutela*, κακοῤῥαφία. V. N. Amph. 1. 1.

35. *Vel te interiſſe.*] *Interire*, eſt ex

quacunque

Dum pereas, nihil interduo, dicant viuere. MSS. Pall. *interdico.*
TY. Pol ſi iſtuc faxis, haud ſine poena feceris,
Si ille huc redibit, ſicut confido affore.
AR. Pro di immortales! nunc ego teneo, nunc ſcio
Quid ſit hoc negoti. meus ſodalis Philocrates
In libertate eſt ad patrem, in patria. bene eſt:
Nec eſt quiſquam mihi, aeque melius cui velim.
Sed hoc mihi aegre eſt, me huic dediſſe operam malam,
Qui nunc propter me, meaque verba vinctus eſt.
HE. Vetuin' te quicquam mihi hodie falſum proloqui?
TY. Vetuiſti. HE. cur es auſus mentiri mihi?
TY. Quia vera obeſſent illi, quoi operam dabam:
Nunc falſa proſunt. HE. at tibi oberunt. TY. optume eſt.
At herum ſeruaui, quem ſeruatum gaudeo:
Cui me cuſtodem addiderat herus maior meus.
Sed malene id arbitrare factum? HE. peſſume.
TY. At ego aio recte, qui abs te ſeorſum ſentio.
Nam cogitato, ſi quis hoc gnato tuo
Tuus ſeruus faxit, qualem haberes gratiam?
Emitteresne, necne, eum ſeruom manu?
Eſſetne apud te is ſeruus acceptiſſumus?
Reſponde. HE. opinor. TY. cur ergo iratus mihi es? Pont. *ingratus.*
HE. Quia illi fuiſti, quam mihi, fidelior.
TY. Quid? tu vna nocte poſtulauiſti et die,
Recens captum hominem, nuperum et nouitium, Merc. *nuperum nouitium.*
Te perdocere, vt melius conſulerem tibi,
Quam illi, quicum vna a puero aetatem exegeram?
HE. Ergo ab eo petito gratiam iſtam. ducite,
Vbi ponderoſas, craſſas capiat compedes,
Inde ibis porro in latomias lapidarias. Non. *lapicidarias.*
Ibi quom alii octonos lapides eſſodint,

quacunque cauſſa occidere et emori: *Perire*, caſu vel infortunio: vt igni, fame, naufragio. Itaque *Interire* generalius eſt, et maiorem vim habet, quam *Perire*, quod aliquando ſignificat euaneſcere et extenuari, ſpe decidere. *Perire* hic exponitur *mori*, ſed morte violenta. *Auſ. Pompa.*

36. *Interduo.*] *Nihil interdare*, ſuſque deque facere eſt, καὶ ἀδιαφορεῖν Rud. 2. 7. Trinum. 4. 2. *I. Gulielm.* Sed tamen et *interdico* interpretor οὐδὲν διάφορον ποιοῦμαι, ἀδιαφορῶ. *Scalig.*

42. *Aeque melius.*] Comparatiuum pro abſoluto. Terent. Heautont. *Cui aeque audiuiſti commodius quicquam eueniſſe?* Act. 4. 2. verſ. 47. *Taubm.*

50. *Cuſtodem.*] Id eſt, paedagogum. *Hor.* 1. Sat. 4. *Dum cuſtodis eges. Herus maior* hic eſt, Theodoromedes, Philocratis pater.

60. *Nouitium.*] Seruus nouitius, eſt ſeruus rudis, et miniſteriorum omnium ſeruilium imperitus, qui opponitur veteratori. *Cic.* in Piſ. *Syrorum neſcio quem de grege nouitiorum.* Lamb.

61. *Perdocere.*] Id eſt, perſuadere. *Douza.*

63. *Gratiam iſtam.*] Gratia, ἡ χάρις, beneficium cuius gratia comes. *Terent.* Hecyr. 3. 3. *Hanc gratiam ſibi vti des rogat.* Palterat.

64. *Craſſas.*] Id eſt, duplices, non ſingularias. *Douza.*

65. *Latomias.*] Id eſt, *lapicidinas*: quae alioqui ſine adiectione, carcerem ſignificant: a latomiis Syracuſanis. *Turneb.*

66. *Effodint.*] Pro, *effoderint.* Camer.

At

Niſi cotidianus ſeſquiopus confeceris,
Sexcentoplago nomen indetur tibi.
AR. Per deos atque homines ego te obteſtor, Hegio,
Ne tu iſtunc hominem perduis. HE. curabitur.
Nam noctu neruo vinctus cuſtodibitur,
Interdius ſub terra lapides eximet.
Diu ego hunc cruciabo, non vno abſoluam die.
AR. Certumne eſt tibi iſtuc? HE. non moriri certiu'ſt.
Abducite iſtum actutum ad Hippolytum fabrum,
Iubete huic craſſas compedes impingier:
Inde extra portam ad meum libertum Cordalum,
In lapicidinas facite deductus ſiet:
Atque hunc ita velle, dicite, curarier,
Ne qui deterius huic ſit, quam quoi peſſume eſt.
TY. Cur ego te inuito me eſſe ſaluom poſtulem?
Periculum vitae meae ſtat tuo periculo.
POST MORTEM in morte nihil eſt, quod metuam, mali.
ETSI peruiuo vſque ad ſummam aetatem, tamen V. C. *ſuperuiuo.*
Breue ſpacium eſt perferundi, quae minitas mihi.
Vale atque ſalue: etſi aliter vt dicam, meres.
Tu Ariſtophontes, de me vt meruiſti, ita vale,
Nam mihi propter te hoc obtigit. HE. abducite.
TY. At vnum hoc quaeſo, ſi huc rebitet Philocrates,
Vt mihi eius facias conueniundi copiam.
HE. Periiſtis, niſi hunc iam e conſpectu abducitis.
TY. Vis haec quidem hercle eſt, et trahi et trudi ſimul.
HE. Illic eſt abductus recta in phylacam, vt dignus eſt.

At hoc nulla analogia poteſt defendi: ſcribo, *effodent*. Veteres *fodare* pro *fodere* extuliſſe teſtatur Feſtus. *Meurſ.*

67. *Cotidianus.*] Lego: *Cottidiano*. Solens priſcis ſine additione dicere, *Heſterno, Cottidiano, Anno, Horno, Poſtero*: et vere aduerbiorum in morem. Tacitus: *Poſtero, cum ad eoſdem cruciatus retraheretur.* Lipſ. *Seſquiopus confeceris.*] Id eſt, octonos et quaternos lapides effoderis. Eſt enim hic numerus ἡμιόλιος, id eſt, ſeſqui ad octo. *Cam.*

70. *Perduis.*] Sententia aperta. At Hegio aliouorſum hoc verbum accipiens, obteſtationem Ariſtophontis eludit reſponſo ex ambiguitate, quae verbo *Perdideris*, ſubeſt, iocum aucupatus. *Douza.*

71. *Neruo.*] *Neruus* hic pro vinculo aut compede ponitur. *Lamb.*

80. *Ne qui deterius.*] Ne qua ratione deterius cum illo agatur, quam cum his qui peſſime habentur. Eodem ergo plane modo cum eo agi vult, quo cum peſſimis. Alii dicerent: *Ne qui melius huic ſit, quam cui peſſume eſt.* At Hegio, quia, *ne melius*, mollius aliquid mitiuſque ſignificat, maluit dicere, *ne deterius*. Boxhorn.

82. *Stat tuo periculo.*] Seruus enim cum damno et periculo domini moritur. *Lamb.*

85. *Minitas.*] Pro minitaris.

86. *Vale atque ſalue.*] Haec coniungebant veteres, diſcedentes ab iis, quos nunquam viſuri eſſent. Quin ita *Saluere* et *Valere* mortuos iubebant. Virg. 11. Aeneid.

Salue aeternum mihi, maxime Palla,
Aeternumque vale. —

Lamb.

92. *Vis haec.*] Veteres cum vehementius et violentius vel arctius tenebantur, pellebantur, trudebantur, exclamare ſolebant: *Haec vis eſt.* Sic C. Iul. Caeſar peti ſe videns pugionibus, *Iſta quidem vis eſt*, clamat. *Turneb.*

93. *Phylacam.*] φυλακή, carcer. Vide Aulular. 3. 5.

94. *Docu-*

Ego illis capteiuis aliis documentum dabo,
Ne tale quiſquam facinus incipere audeat.
Quod abſque hoc eſſet, qui mihi hoc fecit palam,
Vſque offrenatum ſuis me ductarent dolis.
Nunc certum eſt nulli poſt haec quicquam credere.
Satis ſum ſemel deceptus. ſperaui miſer
Ex ſeruitute me exemiſſe filium.
Ea ſpes elapſa eſt. perdidi vnum filium
Puerum quadrimum, quem mihi ſeruos ſurpuit:
Neque enim ſeruom vnquam repperi, neque filium:
Maior potitus hoſtium eſt. quod hoc eſt ſcelus!
Quaſi in orbitatem liberos produxerim.
Sequere hac: reducam te vbi fuiſti. neminis
Miſereri certum eſt, quia mei miſeret neminem.
AR. Exauſpicaui ex vinclis. nunc intellego
Redauſpicandum eſſe in catenas denuo.

94. *Documentum dabo, ne quis.*] Vide hac de antiqua elegantia, quae ſcripſimus lib. 4. obſeruat. cap. 11. *Gronou.*

96. *Quod abſque hoc eſſet.*] Id eſt, quod niſi hic eſſet, videlicet Ariſtophontes, qui mihi patefecit Tyndati et Philocratis fallacias. Sic ſaepe noſter loqui ſolet, item alii Comici. *Terent.* Phorm.

— Nam abſque eo eſſet,
Recte ego mihi vidiſſem, et ſenis eſſem vltus iracundiam.

Lamb. Vide Menaechm. 5.7.

97. *Offrenatum.*] *Offrenati dolis* ſunt, qui veluti capiſtro ori iniecto dolis deuincti quolibet ductantur. Sic *Apul.* lib. 6. *Hunc* (de Cerbero loquens) *offrenatum vnius offulae praeda, facile praeteribis.* I. Guil.

105. *Quaſi in orbitatem.*] Sic mihi omnes liberi pereunt, quaſi eos produxerim, non vt liberis eſſem auctior, ſed vt orbus viuerem. *Lamb.*

108. *Exauſpicaui.*] locus ab auſpiciis tractus. Auſpicium itineris huc faciundi mihi e vinculis ductum eſt: et ita malo auſpicio huc veni. quare ad vincula merito redeundum eſt. *Lamb.* Dic potius, alluſum ad diſciplinam R. vbi domi repetebantur a Ducibus auſpicia, ſi quid male ceſſiſſet publice. Et hoc *redauſpicari* dicebant, Graeci μετοιωνίσασθαι. *Taubm.*

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

ERGASILVS

Iuppiter ſupreme, ſeruas me, meaſque auges opes.
Maxumas opimitates opiparaſque offers mihi.
Laudem, lucrum, ludum, iocum, feſtiuitatem, ferias,
Pompam, penum, potationes, ſaturitatem, gaudium:
Nec quoiquam homini ſupplicare nunc certum eſt mihi:
Nam vel prodeſſe amico poſſum, vel inimicum perdere.
Ita hic me amoenitate amoena amoenus onerauit dies.
Sine ſacris hereditatem ſum aptus effertiſſumam.
Nunc ad ſenem curſum capeſſam hunc Hegionem, cui boni

6. *Nam vel prodeſſe.*] Potentis hominis eſt facere vtrunque. Notum eſt illud: *Seruare potui; perdere an poſſim, rogas?* Lamb.

7. *Onerauit.*] *Onerare*, copiam non modo mali, ſed et boni ſignificat. *Boxbornius.*

8. *Sine ſacris.*] Id eſt, ſine ſumtu. Sacra

Tantum aſſero, quantum ipſe a Diis optat, atque etiam amplius.
Nunc res certa eſt, eodem pacto vt Comici ſerui ſolent,
Coniiciam in collum pallium, primo ex me hanc rem vt audiat.
Speroque me ob hunc nuncium aeternum adepturum cibum.

cra enim familiaria, quae pecuniam, id eſt, haeredem ſequebantur, aliquo cum ſumtu fieri neceſſe erat. *Lamb.* Soli ciues Rom. habebant ſacra haereditaria ex lege 12. Tabb. SACRA PRIVATA PERPETVA MANENTO. qua cauebatur, vt pater filiusque haeres eadem ſacra colerent. Vnde cum de poteſtate filius exibat, non amplius paternis ſacris aſtringebatur. *Popma.* *Aptus.*] Id eſt, adeptus. ab *apiſcor.* Douza. Vide Epid. act. 5. 2.

12 *Coniiciam in collum.*] Veteres Graeci et Romani ſubligaculis, vti nos hodie, extra ſtadium aut ſcenam non vtebantur. itaque illi pallium, hi togam ad calceos demittebant. Quod ſi quid illis, qui naui et actuoſi haberi volebant, diligentius faciendum eſſet; vel pallium ponebant, vel in humeros reiiciebant. Atque hic eſt fere ſeruorum habitus in Comoediis. Pallium ſane Graeci hanc ipſam ob cauſſam, vt expeditiores eſſent, belli tempore deponebant; . Romani togam. *Caſaub.*

13. *Aeternum cibum.*] *Aeterna* dicuntur, aut quae reuera talia, vt Dii; aut quae voto talia facimus, vt Principes; aut quae effertiſſima, vberrima ac prope inexhauſta ſunt, vt cibus, hoc loco. *Boxborn.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

HEGIO, ERGASILVS

Quanto in pectore hanc rem meo magis voluto,
Tanto mihi aegritudo auctior eſt in animo.
Ad illum modum ſublitum os eſſe
Hodie mihi? neque id perſpicere quiui?
Quod cum ſcibitur, per vrbem irridebor.
Cum extemplo ad forum aduenero, omnes loquentur:
Hic ille eſt ſenex ductus, quoi verba data ſunt. *doctus.* Douz.
Sed Ergaſilus eſtne hic, procul quem video?
Collecto quidem eſt pallio. quidnam acturu'ſt?
ER. Moue ab te moram, atque, Ergaſile, age hanc rem.
Eminor interminorque, ne quis mi obſtiterit obuiam:
Niſi qui ſat diu vixiſſe ſeſe homo arbitrabitur.
Nam qui obſtiterit, ore ſiſtet. HE. hic homo pugilatum incipit.
ER. Facere certum eſt. proinde vt omnes itinera inſiſtant ſua,
Ne quis in hac platea negoti conferat quicquam ſui.
Nam meus eſt baliſta pugnus, cubitus catapulta eſt mihi,

7. *Senex ductus.*] *Ducitur* enim qui decipitur: qui alterius ad libidinem huc illuc circumducitur. *Gruterus.*

9. *Collecto, etc.*] *Pallium collectum* opponitur *fluido.* Hoc otioſe deambulantium eſt; illud eorum, qui gnauiter et celeriter aliquid acturi ſunt. *Colligere* dicuntur res ſuas, qui cupiunt eſſe expediti. *Boxborn.*

11. *Eminor.*] Palam, vel pro meo iure minor: ſic dictum *eminor,* vt edico, quod eſt verſ. 23. *Lamb.*

13. *Ore ſiſtet.*] Ad eum modum, quo in Curcul. dixit, *capite ſiſtet.* Boxhorn. *Pugilatum incipit.*] Brachia iactat, quaſi pugilatu certaturus. *Taubm.*

16. *Balliſta.*] Duplex inſtrumentum priſcis, quo in hoſtes emitterent, et iacularentur: altero, tela vel grandiores ſagittas, altero lapides et ſaxa. Id prius *Catapultam* dixere veteres, hoc poſterius *Balliſtam.* Plautus hoc ipſum diſcrimen palam hic ingerit. *Pugnum* enim ſuum, qui

Humerus aries. tum genu ad quemque iecero, ad terram dabo.
Dentilegos omnes mortales faciam, quemque offendero.
HE. Quae illaec eminatio eſt? nam nequeo mirari ſatis.
ER. Faciam vt eius diei locique, meique ſemper meminerit:
Qui mihi in curſu obſtiterit, faxo vitae is extempló obſtiterit ſuae.
HE. Quid hic homo tantum incipiſſit facere cum tantis minis?
ER. Prius edico, ne quis propter culpam capiatur ſuam.
Continete vos domi, prohibete a vobis vim meam.
HE. Mira edepol ſunt, ni hic in ventrem ſumpſit confidentiam.
Vae miſero illi, cuius cibo iſte factu'ſt imperioſior.
ER. Tum piſtores ſcrophipaſci, qui alunt furfure ſues, Voſſ. *furfuri qui alunt ſues.*
Quarum odore praeterire nemo piſtrinum poteſt:
Eorum ſi quoiuſquam ſcropham in publico conſpexero,
Ex ipſis dominis meis pugnis exculcabo furfures. Palm. *ex ipſo abdomine.*
HE. Baſilicas edictiones, atque imperioſas habet.
Satur homo eſt, habet profecto in ventre confidentiam.
ER. Tum piſcatores, qui praebent populo piſces foetidos,
Qui aduehuntur quadrupedanti crucianti canterio:
Quorum odos ſubbaſilicanos omnes abigit in forum,
Eis ego ora verberabo ſirpiculis piſcariis:

qui rotundus, cum lapide balliſtario comparat; *Cubitum*, qui longior, cum telo catapultae. ita dico, *telo*. nec aliter in his verſibus vtraque vox capienda, quam pro eo quod Catapulta emittitur, aut Balliſta. *Lipſius.*

17. *Tum genu, etc.*] Sententia eſt: Non tantum mihi pugnus et cubitus, et humerus ſunt, quibus valeo, ſed praeterea etiam genu; quod ad quemcumque iecero, id eſt, quo quemcunque impetiero, ad terram dabo. *Iaci* dicuntur, quibus alios aggredimur, vt *oſcula*, *manus*, *genua*. Boxhorn.

18. *Dentilegos.*] Dentes ex ore excutiam; ita vt eos in terram decuſſos, e terra tollere et colligere neceſſe habeant. *Lamb.*

25. *In ventrem ſumpſit.*] Vino et epulis calens ac repletus, potius ex ventre, quam animo et fiducia virtutis, adeo confidens ac minax eſt. *Boxhorn.*

26. *Impenſior.*] *Impenſus* heic valet, farctus: quomodo *Impenſa*, farctura. *Meurſ.* Quod olim maiorem pecuniarum numerum in cella dei reponerent. Feſtus ait *Impenſam* vocatam fuiſſe eam pecuniam: quod nondum eſſet penſa, ſed tantum ſtipata. Vnde factum, vt quaeuis ſtipatio et farctura diceretur *impenſa*. Scaliger. Mſ. Camerarii legit, *imperioſior*, id eſt, φορτικός: quod retinendum cenſet Salmaſius.

27. *Scrophipaſci.*] Scrophas paſcentes: *ſcropha* ſus faemina. *Lamb.* *Furfure.*] Pro, craſſiori farinae recremento. *Voſſius.* *Furfuri.*] Pro *furfure*. Cic. in verſu: *parti miſcetur in vna:* mutato *e*, in *i* longum. *Camerar.* Vide Menaechm. act. 2. 3.

30. *Ex ipſis dominis.*] Lepide minatur ſe id facturum dominis, quod iuxta nexum orationis facturum quis putaret ſuibus. *Gruter.*

31. *Baſilicas.*] Quicquid ſplendidum, magnificum, et imperioſum erat, Graeci βασιλικὸν dicebant. *Longol.*

34. *Quadrupedanti.*] Turnebus libro 26. 29. *Quadrupedare*, inquit, de quadrupedibus dicitur. Vide Virg *Taubm.* *Crucianti canterio.*] *Crucians canterius* Auſonio dicitur *caballus tripes*, et *claudicans*, et *aerumnoſus*, et *ruptus terga verbere:* quales ſunt plerumque, qui ad machinas molarias damnantur. *Scalig.*

35. *Subbaſilicanos.*] Homo ἀγόραιος eſt, qui totos dies forum conterit, quemque Oratores et Comici appellant ἀγορᾶς περίτριμμα: Latini veteres *Hominem ordinarium*, teſte Feſto: vel *ſubroſtranum*, vt *Cic.* Gloſſarii auctor paulo aliter: *Baſilicarius*, μαλακός, ἀγόραιος. Notum eſt in Baſilicis iudicia Romae, praeſertim centumuiralia, celebrata fuiſſe. *Caſaub.*

36. *Surpiculis.*] *Surpicula* vel *Surpiculum*, caniſtri genus, a ſirpando, id eſt, ligando dictum. *Sirpare* a ſirpo, σχοίνῳ,

 ex

Vt ſciant, alieno naſo quam exhibeant moleſtiam.
Tum lanii autem, qui concinnant liberis orbas oues,
Qui locant caedundos agnos, et duplam agninam danunt,
Qui petroni nomen indunt verueci ſectario;
Eum ego ſi in via petronem publica conſpexero,
Et petronem et dominum reddam mortales miſerrimos.
HE. Eugepe! edictiones aedilitias hic habet quidem:
Mirumque adeo eſt, ni hunc fecere ſibi Aetoli agoranomum.
ER. Non ego nunc Paraſitus ſum, ſed regum rex regalior:
Tantus ventri commeatus meo adeſt in portu cibus. S. L. *porticibus.*
Sed ego ceſſo hunc Hegionem onerare laetitia ſenem? MSS. Lang.
Qui homine adaeque nemo viuit fortunatior. *quo homine.*
HE. Quae illaec eſt laetitia, quam illic laetus largitur mihi?
ER. Heus, vbi eſtis? ecquis hoc aperit oſtium? HE. hic homo
Ad coenam recipit ſe ad me. ER. aperite haſce ambas fores,
Priuſquam pultando vel aſſulatim foribus exitium Grut. *pultando*
afféro. *aſſultatim.*
HE. Perlubet hunc hominem colloqui. Ergaſile. ER. Ergaſilum
qui vocat?
HE. Reſpice. ER. Fortuna quod tibi nec facit, nec faciet,

ex quo omne πλέγμα fiebat: vnde quaeſtiones obſcurae *ſirpi* olim Latinis, Graecis vero γρῖφοι dicebantur: quod vt γρῖφοι erant πλέγματα ἁλιευτικά ex ſirpo: Ita etiam ex ſirpis naſſae piſcatoriae, dicebantur *ſirpiculae.* Scalig.

39. *Duplam agninam danunt.*] Queritur hic Paraſitus carnem agninam frequentiorem eſſe vervecina, apud Laniones, et duplo plures agnos caedi quam vervecès. Paraſiti qui ventri tantum implendo operam dabant, praeferebant veruecinam agninae. Agnina, vt tenerior, hand adeo ſaburrando abdomini idonea eſt ventripotantium paraſitorum. Praeterea agnina etiam carior. Et male hic adnotant docti a veteribus deſpicatui habitam agninam et viliſſimam fuiſſe. Vt commendarent agninam Lanii, verueci ſectario indebant nomen Petronis, quia nimirum dura eſſet ac reſponſaret dentibus veruecina. Petrones duri hominis eſt, aſperi, vt et rupices. Lanii verueci ſectario indebant nomen petroni ob duriciam carnis, et caedundos agnos crebrius locabant quam vervecès, adeo vt duplam agninam venderent prae ſimpla veruecina, hoc eſt, duplo plus agninae venderent, quam veruecinae. Quod huic paraſito diſplicet. *Duplam agninam danunt*, id eſt, venalem habent, praebent. Sic paulo ante, *qui praebent populo piſces foetidos*, id eſt, venales exhibent, vendunt. *Salmaſius.*

40. *Petroni.*] *Petrones*, ruſtici a petrarum aſperitate: qui et *rupices*: item *varrones*, a *varris*, qui ſtipites ſunt non dolati, praeduti ac enodes. *Feſtus* et *Scalig.* *Sectarii* epitethon aptandum non *verueci*, ſed *petroni*. Nec *ſectarius* vſpiam reperitur pro eo cui ablati teſtes; eſt potius admiſſarius qui gregem init, qui femellas paſſim ſectatur: veluti Miles Plauti dicitur *conſectari qua mares qua feminas*. Gruterus.

43. *Edictiones Aedilitias.*] Vide Hiſt. Fori Rom. Fr. Polleti lib. 3. c. 2. *Taubm.*

44. *Agoranomum.*] Vid. Rud. act. 2. 3.

46. *In portu cibus.*] Non eſt legendum: *in portu cibu' eſt.* Sed ſic diſtinguendum: *Tantus, ventri commeatus meo, adeſt in portu cibus. Cibum* enim vocat per ἐπεξήγησιν, quam vulgo appoſitionem vocant, commeatum ventri ſuo. Neque intelligit alium quam Philopolemum, a quo per omnem vitam (hoc enim eſt *aeternum* 4. 1. 13.) cibum ſperabat. Priſcianus *cibus* quarta declinatione ſecundo caſu accipit. *Gronouius.*

52. *Vel aſſulatim.*] Id eſt, *minutatim.* Nonius. Aſſulatim foribus exitium afferre Plauto in Mercat. dicitur, facere foribus aſſulas. *Scalig.*

54. *Fortuna quod.*] Ludit in verbo ambiguo, *Reſpicere.* Iubes, inquit Paraſitus, me ad te reſpicere, quod Fortuna tibi non facit. nam tibi, qui me properantem moraris,

Hoc me iubes. ſed qui eſt? HE. reſpice ad me, Hegio ſum. ER. oh mihi!
Quantum eſt hominum optumorum optume, in tempore aduenis.
HE. Neſcio quem ad portum nactus es, vbi coenes, eo faſtidis.
ER. Cedo manum. HE. manum? ER. manum, inquam, cedo tuam actutum. HE. tene.
ER. Gaude. HE. quid ego gaudeam? ER. quia ego impero. age gaude modo.
HE. Pol moerores mi anteuortunt gaudiis. ER. noli iraſcier,
Iam ego ex corpore exigam omnes maculas moerorum tibi.
Gaude audacter. HE. gaudeo, etſi nihil ſcio, quod gaudeam.
ER. Bene facis. iube. HE. quid iubeam? ER. ignem ingentem fieri.
HE. Ignem ingentem? ER. ita dico, magnus vt ſit. HE. quid? me, volturie,
Tuan' cauſa aedeis incenſurum cenſes? ER. noli iraſcier.
Iuben' an non iubes aſtitui aulas? patinas elui?
Laridum atque epulas foueri foculis feruentibus?
Alium piſces praeſtinatum abire? HE. hic vigilans ſomniat.
ER. Alium porcinam, atque agninam, et pullos gallinaceos?
HE. Scis bene eſſe, ſi ſit vnde. ER. pernam atque ophthalmia,
Horaeum, ſcombrum, et trigonum, et cetum, et mollem caſeum.
HE. Nominandi iſtorum tibi erit magis quam edundi copia
Hic apud me, Ergaſile. ER. mean' me cauſa hoc cenſes dicere?
HE Nec nihil hodie, nec multo plus tu hic edes, ne fruſtra ſis,
Proin' tu tui quotidiani victi ventrem ad me afferas.

moratis, certe irata eſt: quia pugnis, cubito, humeris, caput tibi comminuam, denteſque excutiam. Alludit autem ad aedem *Fortunae reſpicientis*, quae Romae iuxta templum Iouis Victoris erat; quam Cic. 2. de Legg. commemorat, et Plutarchus. *Lamb.*

61 *Exigam omnes, etc.*] Loquitur tanquam de veſte: vt corpus humanum veſtis eſt animi, eumque aegrum maculis, id eſt, pallore, illuuie, rugis prodit. *Exiguntur maculae* e veſtibus, quum a fullonibus ſubiguntur veſtes. *Gronouius.*

63. *Ingentem.*] Terentius Eunuch. act. 3. 1.
Magnas vero agere gratias Thais mihi?
GN. *Ingentes.*

67. *Foculis.*] Velim hic non foculos ſignificari, ſed *focula*, quae ſunt (vt Non. docet) *nutrimenta*. Pl. Perſa: —*intus fumant focula.* Omnium tamen maxime velim legi, *coculis*: et vaſcula aenea ad coquendum apta intelligi. Omnia enim vaſa coquendi cauſſa parata, *Cocula* dicuntur, teſte Iſidoro et Feſto. Plautus: *Aeneis coculis mihi excocta eſt omnis miſericordia.* Lamb.

68. *Praeſtinatum.*] *Praeſtinare apud Plautum eſt emere et emendo tenere.* Feſtus.

70. *Scit bene eſſe.*] Scis laute te accipere, ſi habeas vnde ſumtum facias. Vide Moſt. 3. 2. et Menaechm. 3. 2. *Ophthalmia.*] *Ophthalmia*, piſcis ab oculorum magnitudine ſic dictus. Plinius *oculatam* vocat; alii *melanurum*. At *Turneb.* carnem oculis vicinam oculoſque interpretatur, quo modo carnem capitis Lucilius dixerit *Cephaleam*. Lamb.

71. *Horaeum.*] Salſamenti genus ex pelamide piſce: Vide Apicium lib. 10. 5. Dicuntur ab *horaea*, non a tempeſtiuitate, ſed a Veris tempore: quod tum ſalſamentum iſtud fieret. *Turneb. Scomber* piſcis eſt, ex quo garum optimum fiebat, τρυγὼν piſcis, qui Latinis *Paſtinaca marina* dicitur. *Cetum.*] Maiores piſces *cete* ſiue *cetos* appellant et Graeci et Latini. *Lamb. Mollem caſeum.*] Recentem, vel pinguem.

75. *Victi.*] Affer ad me ventrem non faſtidioſum, ſed victu quotidiano contentum. *Lamb. Victi*, pro victus.

ER. Quin ita faciam, vt te cupias facere ſumptum, etſi ego vetem.
HE. Egone? ER. tute. HE. tum tu mi igitur herus es. ER. imo bene volens.
Vin' te faciam fortunatum? HE. malim, quam miſerum quidem.
ER. Cedo manum. HE. hem manum. ER. Di te omnes adiuuant. HE. nihil ſentio.
ER. Non enim es in ſenticeto, eo non ſentis. ſed iube
Vaſa tibi pura apparari ad rem diuinam cito,
Atque agnum afferri proprium, pinguem. HE. cur? ER. vt ſacrufices. Scal. *propere.*
HE. Cui deorum? ER. mihi hercle. nam ego tibi nunc ſum ſummus Iuppiter.
Idem ego ſum ſalus, fortuna, lux, laetitia, gaudium.
Proinde tu deum huncce ſaturitate facias tranquillum tibi.
HE. Eſurire mihi videre. ER. mihi quidem eſurio, non tibi.
HE. Tuo arbitratu facile patior. ER. credo, conſuetus puer.
HE. Iuppiter te Dique perdant. ER. te, hercle, mihi aequom eſt gratias
Agere ob nuncium: tantum ego nunc porto a portu tibi boni.
Nunc tu mihi places. HE. abi ſtultus, ſero poſt tempus venis.
ER. Igitur olim ſi aduenifſem, magis tu tum iſtuc diceres.
Nunc hanc laetitiam accipe a me quam fero. nam filium
Tuum modo in portu Philopolemum viuom, ſaluom, et ſoſpitem
Vidi in publica celoce, ibidemque illum adoleſcentulum
Alium vna, et tuum Stalagmum ſeruom, qui aufugit domo,
Qui tibi ſurripuit quadrimum puerum filiolum tuum.
HE. Abi in malam rem: ludis me. ER. ita me amabit ſancta Saturitas,
Hegio, itaque ſuo me ſemper condecoret cognomine,

79. *Nihil ſentio.*] Vide Epid. Act. 4. Sc. 1.

80. *Non es in ſenticeto.*] Non eſt mirum, te nihil ſentire: non enim es in loco ſentibus obſito. locus. *Lamb.*

81. *Vaſa tibi, etc.*] V. N. Aulular. act. 2. 3.

82. *Proprium.*] Id eſt, tuum. nam aliena diis immolare nefas: vel ſacris accommodum: vt habeat ſcil. omnia inſignia hoſtiae neceſſatia. *Pius.*

87. HE. *Tuo arbitratu.*] Ita Mſ. Camer. et ludit Paraſitus ambiguitate verbi *patior. mulieres* enim *pati natas* Seneca ait. *Grut.*

90. *Nunc tu mihi places.*] Non *places* eſt placeris: nec legendum: *Non tu mihi places:* Nec ſunt haec verba Hegionis. Paraſitus dixerat ſe emptum Hegioni, niſi quis meliorem afferret. Eandem quaeſierat act. 3. ſc. 1. et quaeſitum iturum amplius ſe dixerat in portu: quae ſi ſpes decolaret, tum demum ſe recepturum ad Hegionis coenam aſperam. At quam aliam quaereret inuento in portu Hegionis filio Philopolemo? *Nunc ait, tu mihi places,* hoc eſt, nunc aliam conditionem nullam circumſpiciam: nunc nihil vereor, coenam hic fore aſperam aut victum tuum ſcrupoſam commeare viam; nam et ille non nolet, et tu ei indulgebis vt poſſit me lautius alere. *Gronou.*

94. *Celoce.*] Fulgent. *Celox, genus naviculae modicum, quod bamplum dicimus.* Vide notas inſuper Aſinar. Act. 2. ſcena 1.

95. *Alium*] Id eſt, Eleum. *Lamb.*

97. *Saturitas.*] *Saturitas* Paraſito edaci omnium deorum eſt inſtar. *Idem.*

98. *Condec. nomine.*] Et ita me ſemper faciat ſaturum. Imo faciat, vt dici poſſim *Saturio.* Idem.

99. Et

Vt ego vidi. HE. meum gnatum? ER. tuum gnatum, et Genium meum.
HE. Et captiuum illum Alidenſem? ER. μὰ τὸν Ἀπόλλω. HE. et ſeruolum.
Meum Stalagmum, meum qui gnatum ſurripuit? ER. νὴ τὰν Κόραν.
HE. Iam diu? ER. νὴ τὰν Πραινέστην. HE. venit? ER. νὴ τὰν Σιγνίαν.
HE. Certon'? ER. νὴ τὰν Φρουσινῶνα. HE. vide ſis. ER. νὴ τὸ Ἀλάτριον.
HE. Quid tu per barbaricas vrbes iuras? ER. quia enim item aſperae
Sunt, vt tuum victum autumabas eſſe. HE. vae aetati tuae.
ER. Quippe quando mihi nihil credis, quod ego dico ſedulo.
Sed Stalagmus quoius erat tunc nationis, cum hinc abiit?
HE. Siculus. ER. at nunc Siculus non eſt: Boius eſt; Boiam terit.
Liberorum quaerundorum cauſa, ei, credo, vxor data eſt.
HE. Dic, bonan' fide tu mihi iſtaec verba dixiſti? ER. bona.
HE. Di immortales, iterum gnatus videor, ſi vera autumas.
ER. An tu dubium habebis, etiam ſancte cum iurem tibi?
Poſtremo, Hegio, ſi parua iuriiurando eſt fides,
Viſe ad portum. HE. facere certum eſt. tum intus cura quod opus eſt.
Sume, poſce, prome quiduis. te facio cellarium.
ER. Nam, hercle, niſi mantiſcinatus probe ero, fuſti pectito.

99. *Et genium meum.*] Paraſiti, diuites ſub quorum clientela eſſent, *Genios ſuos* nominabant. *Meurſ.*

100. *Alidenſem.*] Polycratem. Μὰ τὸν.] Per Apollinem. Quod Graeci iurantes, Μὰ, νὴ, praeponunt, id Romanis erat *ME* et *E*. Mecaſtor: Medius fidius: Mehercule: Eiuno: Equirine: Ecere: Epol: Ecaſtor. *Scaliger.*

101. Νὴ τὰν Σόραν.] Neceſſario ſcribendum cum Camerariano, Langianis, Palatinis, et quinque noſtris Νὴ τὰν Κόραν. nam alioqui nullus eſt tranſitus ab Apolline ad vrbes Sed τὰν Κόραν dat occaſionem commodam: id enim ſequitur prius iusiurandum, vt ἡ Κόρη eſt Proſerpina, dea deum. At hanc ſequitur νὴ τὰν Πραινέστην, quaſi prius intellexiſſet *Coram* vrbem. *Gronouius.*

102. Πραινέστην.] Haec *Praeneſte*, et reliqua quae ſequuntur nomina ciuitatum Campaniae ſunt.

104. *Barbaricas, etc.*] *Barbaricas* ponitur pro Italicas: nam *Barbari* dicebantur antiquitus omnes gentes, exceptis Graecis. *Feſtus.*

106. *Sedulo.*] Id eſt, *ſine dolo: bona fide.* Nonius.

108. *Boius eſt.*] *Boia* accipiendum pro collari: cum tamen, qui hoc dicit, vellet accipi, tanquam ſi dixiſſet, ipſum Gallum cum Galla cubare. Notum enim Boios eſſe Gallos. Gloſſar. *Bos*, βοῦς: *Boi*, ὀτεροῦς οἱ γάλλοι. Eſt etiam in verbo *terit*, αἰσχρολογία. Propert. lib. 3. 11. de Cleopatra: *Et famulos inter foemina trita ſuos.* Scalig.

110. *Bonan' fide.*] Erat etiam affirmatio et iusiurandum, *Bona fide*. Nos tamen hodie, niſi appellato Numine, ſacramentum non putamus: nam ſequitur mox: *ſancte cum iurem tibi?* Turneb.

111. *Iterum gnatus*] Antiqui vocarunt *natales* omnes dies, propter aliquam laetitiam inſignem, ſibi ſolemnes. *Caſaubonus.*

116. *Mantiſcinatus, etc.*] Alii Codices ſcripti, *mantiſſinatus*, aut *manticinatus*. Vnica littera mutata ſcribendum, *niſi panticinatus probe ero.* Id eſt, niſi pantices probe impleuero. A pantice *panticinari*. P. B. et M. in veteribus ſaepe inuicem permutantur, vt genus vaſis modo *Baſcanda*, modo *Maſconda* in libris ſcriptum repetitur. Praeterea quibus ignotum erat verbum *panticinari*, potius voluerunt facere, legendo *manticinari*, quaſi a mantica. *Pantices* ſunt inteſtina. Virgilius in Catalectis, *noctuque ſoluit pantices.* Apud Martialem, *pantices* ſunt inteſtina,

Quod cum panticibus laxis et cum pede grandi.

Inde ergo verbum *panticinari*, pro *pantices* implere et ſaginam credere. *Salmaſ.* *Fuſti*, pro fuſte.

HE. Aeternum tibi dapinabo victum, ſi vera autumas. Mſſ. Samb. *tibi dabo.*
ER. Vide id? HE. a me meoque gnato. ER. ſponden' tu iſtud?
HE. ſpondeo.
ER. At ego tuum tibi aduenisse filium, reſpondeo.
HE. Cura quam optume potes. ER. bene ambula et redambula.

ACTVS QVARTVS. SCENA TERTIA

ERGASILVS

Illic hinc abiit: mihi rem ſummam credidit cibariam.
Di immortales, iam vt ego collos praetruncabo tergoribus! MSS. Lang. *detruncabo.*
Quanta pernis peſtis veniet! quanta labes larido!
Quanta ſumini abſumedo! quanta callo calamitas!
Quanta laniis laſſitudo! quanta porcinariis!
Nam ſi alia memorem, quae ad ventris victum conducunt, mora eſt.
Nunc ibo ad praefecturam, et ius dicam larido;
Et quae pendent indemnatae pernae, eis auxilium vt feram. MSS. Lang. *pernis auxilium.*

2. *Collos.*] Collus in maſc. gen. dicebant veteres. *Taubm. Tergoribus.*] Turneb. leg. *tegoribus.* et ita eſt in Pariſ. nam apparet veteres non tantum *tergus*, ſed et *tegus* dixiſſe. Quia vero neque ſic loci difficultas tollitur, *Lamb.* ſuſpicatur legi poſſe, *pecoribus.*

4. *Abſumedo.*] Vocem finxit ab *abſumo*, non multum a *ſumine* diſcrepantem, in paronomaſia leporem quaerens. *Lamb.* *Sumen* autem contendunt dici quaſi *ſugimen:* ac proprie in ſuibus, quo ſuilla vbera continentur. Iam delitias et ganeam a ſuibus peti ſolitas. *Taubm.* *Callo.*] *Apri* a veteribus in conuiuiis aeſtimabantur. Cuius *lumbus* omnibus aliis partibus eius praeponebatur: hunc Plautus et Cato *aprugnum* vocauere, cuius tenera durities commendata ipſi etiam *Calli* nomen dedit. Propter quod etiam Horatius *longa oua* extollens, *calloſa* nuncupauit, tanquam compacta illa teneritudo in omnibus ciborum generibus et dentibus et palato valde grata ſit. *Mercer.* Var. lect. l. 2. 22.

5. *Porcinariis.*] Iis, qui porcinae carni praefecti ſunt. *Lamb.*

7. *Ad praefecturam.*] Solebant enim Praefecti in ſuis praefecturis ius dicere. *Pollet.*

8. *Pendent indemnatae.*] Non ceperunt interpretes ignorantia formulae iuris *lite pendente.* Acceſſit et qui *indemnatas*, innocentes, ſuſpenſas et tamen nulla iudicis ſententia ad laqueum aut ſuſpendium damnatas interpretaretur. Proprie *pendent indemnati*, quorum lites ſunt pendentes: qui non quidem innocentes, ſed accuſati et nondum peracti ſunt rei. Sueton. Domit. 9. *Reos qui ante quinquennium proximum aerarium apud pependiſſent, vniuerſos diſcrimine liberauit.* Quintilianus lib. 7. Inſt. 5. *Cum ex praeſcriptione lis pendet, de ipſa re quaeri non eſt neceſſe.* Cum igitur dicit, *quae pendent*, ſimpliciter accipit, vt ſolent ſuſpenſae in carnario eſſe pernae: cum addidit *indemnatae*, loquitur de illis, vt reis, continuata ἀλληγορίᾳ. inceperat enim: *et ius dicam larido.* Plin. 4. epiſt. 9. *Accuſatus eſt ſub Veſpaſiano a priuatis duobus: ad ſenatum remiſſus, diu pependit.* l. 21. D. de accuſ. *Capitis reus ſuſpenſo crimine cauſam dicere non prohibetur.* Vbi male Gothofredus: non habita ratione criminis. Cicero pro Cluentio: *Haerebant in tabulis publicis reus et accuſator.* Ceterum Scripti fere *ibo vt praefecturam:* Angl. *ibo in praefecturam.* Lege: *Nunc ibo in praefecturam, vt ius dicam larido.* Nam *ire in praefecturam*, quemadmodum *ire in prouinciam.* Τὸ *vt* autem hic neceſſario poſcit ſequens *vt feram.* Gronouius.

4. *Quaſi*

ACTVS QVARTVS. SCENA QVARTA

PVER HEGIONIS

Dieſpiter te Dique, Ergaſile, perdant et ventrem tuum,
Paraſitoſque omnes, et qui poſthac coenam Paraſitis dabit.
Clades calamitaſque, intemperies modo in noſtram aduenit domum.
Quaſi lupus eſuriens, metui ne in me faceret impetum.
Nimiſque, hercle, ego illum male formidabam: ita frendebat dentibus.
Adueniens deturbauit totum cum carne carnarium.
Arripuit gladium, praetruncauit tribus tergoribus glandia. Turn. *tegoribus.* Lamb. *pecoribus.*
Aulas, caliceſque omnes confregit, niſi quae modiales erant.
Cocum percontabatur, poſſentne feriae ſerueſcere.
Cellas refregit omnes intus, recluſitque armarium.
Aſſeruate iſtunc ſultis ſerui; ego ibo vt conueniam ſenem.
Dicam vt ſibi penum aliud ornet, ſiquidem ſeſe vti volet.
Nam hic quidem vt adornat, aut iam nihil eſt, aut iam nihil erit.

4. *Quaſi lupus eſur. etc.*] Admonet me hic locus verſuum e ſexto Satyrarum Ennii, quos ob elegantiam adſcribam ex emendatione Mureti l. 19. cap. 7. Variae.

Quippe ſine cura, laetus, lautus cum aduenis,
Exſertis malis, lupino exſpectans impetu,
Quam mox alterius obligurrias bona.
Quid cenſes domino eſſe animi? pro diuum fidem!
Dum ille cibum triſtis ſeruat, tu ridens voras.

7. *Glandia.*] Plin. lib. 11. cap. 37. *Tonſillae in homine, in ſue glandulae:* quae et *glandia* dicuntur, ſiue *glandula.* Glandulae ſunt in ceruicibus, ideoque per glandia, ſeu glandulas, ceruices hic ſignificari puto. *Lamb.*

8. *Modiales.*] Modii vnius capaces. *Pius.*

9. *Poſſentne feriae.*] Ac ſi quis *orcas* noſtrates, id eſt, *cados ſalſamentarios* (*Fleiſchtunnen*) ad focum admoueri poſtulet; quaſi integrum bouem pariter, Herculis βεφάγε in morem, primo velut pedatu abſumturus. *Douza.*

10. *Armarium.*] Turneb. *Armarium* hic interpretatur promptuarium, e quo promitur cibus: at *Lambinus* locum, in quo nummi reconduntur. Vid. Epid. 2. 3.

12. *Dicam vt ſibi, etc.*] Hoc eſt, ſiquidem volet aliquando genio ſuo indulgere, cenſeo illi aliud penum quaerendum parandumque. Nam paraſitus totum carnarium deturbauerat, et aulas, et calices confregerat, et cellas omnes refregerat, et omnia denique, quae ad genium lepide curandum valent, conturbauerat. Haec vulgo male accipiunt interpretes, cum ſarcinoſis iſtis commentariis. *Cl. Salmaſius.* *Si ſeſe vti volet.*] *Seſe vti* non eſt ſe ipſo vti, vel ſibi eſſe vtibilis, non genio indulgere, ſed quaſi eſſet *ſi ſeſe eo volet vti.* Τὸ *ſeſe* παρέλκει, vt plurimis locis apud Plautum. perinde foret *ſi vti volet*, ſi quod in poſterum penum habere. Non voluptates, ſed vſus tantummodo neceſſarios ſignificat. Neque id ignorauit Lambinus, qui diſerte: *Penu* ſubintelligendum, vt intelligamus antique dictum: ſi volet ſe vti penu, pro, ſi volet vti penu. Sed blandiente ingenio alteram explicationem falſam addidit. *Gronouius.*

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

HEGIO, PHILOPOLEMVS, PHILOCRATES

Ioui Diiſque ago gratias merito magnas,
Quom te reducem tuo patri reddiderunt,

Quomque ex miſeriis plurimis me exemerunt,
Quae adhuc te carens, dum hic fui, ſuſtentabam:
Quomque hunc conſpicio in poteſtate noſtra,
Quomque haec reperta eſt fides firma nobis.
Satis iam dolui ex animo, et cura me ſatis
Et lacrumis maceraui. Hoc! ſatis iam audiui
Tuas aerumnas, ad portum mihi quas memoraſti.
Hoc agamus. PHI. quid nunc, quoniam tecum ſeruaui fidem,
Tibique hunc reducem in libertatem feci? HE. feciſti, vt tibi,
Philocrates, nunquam referre gratiam poſſim ſatis,
Proinde vt tû promeritus de me et filio meo. PH. imo potes,
Pater, et poteris, et ego potero: et Di eam poteſtatem dabunt,
Vt beneficium benemerenti noſtro merito muneres.
Sicut tu huic potes, pater mi, facere merito maxume.
HE. Quid opu'ſt verbis? lingua nulla eſt, qua negem quicquid roges.
PHI. Poſtulo abs te, vt mihi illum reddas ſeruom, quem hic reliqueram
Pignus pro me, qui mihi melior, quam ſibi ſemper fuit:
Pro benefactis eius vti ei pretium poſſim reddere.
HE. Quod benefeciſti, referetur gratia, id quod poſtulas,
Et id, et aliud, quod me orabis, impetrabis. atque te
Nolim ſuccenſere, quod ego iratus ei feci male.
PHI. Quid feciſti? HE. in lapicidinas compeditum condidi,
Vbi reſciui mihi data eſſe verba. PHI. vae miſero mihi!
Propter meum caput labores homini eueniſſe optumo.
HE. At ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis.
Gratis a me, vt ſit liber, abducito. PHI. edepol, Hegio,
Facis benigne. ſed quaeſo, hominem vt iubeas arceſſi. HE. licet.
Vbi eſtis vos? ite actutum, Tyndarum huc arceſſite.
Vos ite intro. interibi ego ex hac ſtatua verberea volo

Lamb. *tecum abducito.*

4. *Quae.*] *Quae*, referendum ad totam orationem. *Lamb.* Sed *Acidal.* hunc verſum, vt indignum Plauto, aut delendum cenſet; aut ita emendandum: *Quas, dum te carendum hic fuit, ſuſtentabam.*

5. *Hunc.*] Stalagmum.

8. *Hoc! Satis.*] Sic Mſſ. et editi, niſi quod Camerarius τὸ *Hoc* deleuit. Gruterus putat ſic belle diſtinxiſſe. Placeret magis: *Hoc* (*ſatis iam audiui Tuas aerumnas, ad portum mihi quas memoraſti.*) *Hoc agamus.* Quaſi ſit, *Hoc, hoc, inquam, agamus.* Niſi corrupta ea vox ex interiectione: *Oh! ſatis iam audiui.* Qua in hac ipſa fabula iam bis vſus. *Gronouius.*

10. *Tecum.*] Id eſt, *tibi.* Douza.

20. *Precium.*] Id eſt, *mercedem.* Sic *Terent.* Andr. *Ego pretium ob ſtultitiam fero.* Lambin.

24. *In lapicidinas.*] Ita Mſ. Camer. etſi tamen prius videbatur habuiſſe *lapidicinas*: quomodo adhuc ſeruant Pall. 4. priores, vt notat *Gruterus.* Ita Heraldus contendit perpetuo legend. *lapidicinas.* Gloſſ. lapidicinae, λατομία. *Lapidarius*, λατόμος. *Taubm.* *Compeditum condidi.*] Compedibus vinctum conieci. *Lamb.*

27. *Libellam.*] Libellam argenti, id eſt, *aſſem.* Cic. Accuſ. 2. *ſi vnam libellam argenti dediſſet.* Id. pro Roſc. dixit, *ad libellam debere*: quod Horatius, *ad aſſem.* Quando minimam pecuniam ſignificare volebant, *aſſem* et *libellam* dicebant. V. N. Pſeud. act. 1. ſcen 1. verſ. 96.

31. *Interibi ego.*] Interea ex hoc verberone Stalagmo volo *erogitare*, id eſt, rogando extorquere. *Taubm.*

3. *Neque*

Erogitare, meo minore quid ſit factum filio.
Vos lauate interibi. PH. ſequere hac, Philocrates, me intro.
PHI. ſequor.

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

HEGIO, STALAGMVS

Age tu illuc procede, bone vir, lepidum mancipium meum.
ST. Quid me oportet facere, vbi tu talis vir falſum autumas?
Fui ego bellus, lepidus, bonus vir nunquam, neque frugi bonae,
Neque ero vnqnam: ne tu ſpem ponas me bonae frugi fore.
HE. Propemodum vbi loci fortunae tuae ſint, facile intelle gis.
Si eris verax, tua ex re facies, ex mala meliuſculam.
Recta et vera loquere: ſed neque vere, neque recte adhuc
Feciſti vnquam. ST. quod ego fatear, credin' pudeat, cum autumes?
HE. At ego faciam vt pudeat: nam in ruborem te totum dabo.
ST. Eia credo, imperito plagas minitaris mihi.
Tandem iſta aufer, dicque quid fers; vt feras hinc quod petis.
HE. Satis facundu' 's. ſed iam fieri dictis compendium volo.
ST. Vt vis fiat. HE. bene morigerus fuit puer: nunc non decet.
Hoc agamus. iam animum aduorte, ac mihi quae dicam, ediſſere.
Si eris verax, tuis rebus feceris meliuſculas. Vulg. *res tuas fec.* Cam. e *tuis rebus.*
ST. Nugae iſtaec ſunt. non me cenſes ſcire quid dignus ſiem?
HE. At ea ſubterfugere potis es pauca, ſi non omnia.
ST. Pauca effugiam ſcio. nam multa euenient, et merito meo;
Quia et fugi, et tibi ſurripui filium, et eum vendidi.
HE. Cui homini? ST. Theodoromedi in Alide Polypluſio
Sex minis. HE. pro Di immortales! is quidem huius eſt pater
Philocratis. ST. quin melius noui, quam te, et vidi ſaepius.
HE. Serua Iuppiter ſupreme et me et meum gnatum mihi.
Philocrates, per tuum te ingenium obſecro, exi: te volo.

3. *Neque frugi bonae.*] *Ritterſhuſ.* e MS. Eyſtadienſi, quem cum *Fr. Modio* contulit, verſum hic inſerit talem:

Atque vbi ego fui in lapicidinis bonus vir, neque bonae frugi:
Neque ero, etc.

8. *Quod ego fatear.*] Credisne fore, vt me eius pudeat, quod fatear, ſc. me recte nunquam quicquam feciſſe: cum tu id dicas? *Lamb.*

9. *In ruborem.*] Iocus. Quos pudet, rubore ſuffunduntur; et qui loris caeduntur, etiam rubent ſanguine. *Lamb.*

10. *Imperito.*] Ironia, quaſi dicat; experiendo iam pridem didici, quam ſis plagoſus. *Tandem iſta aufer*, id eſt, eum ſermonem omitte. *Boxhorn.*

11. *Quid fers.*] Quid in animo habeas. *Douza.*

13. *Bene morigerus, etc.*] Id eſt, fuit impudicus, et aliorum libidine obſecutus eſt; ſed nunc exſoletum et grandem natu non decet. Hegio ergo illa, *vt vis fiat*, ad ſpurcitiem adoleſcentis Stalagmi traxit. *Lambinus. Vid. Ciſtell. act. 4. ſc. 1.*

18. *Pauca effugiam.*] Ἀπροσδόκητον ſervilis ioci in periculo.

5. *Pecn-*

ACTVS QVINTVS. SCENA TERTIA

PHILOCRATES, HEGIO, STALAGMVS

Hegio, aſſum: ſi quid me vis, impera. HE. hic gnatum meum
Tuo patri ait ſe vendidiſſe ſex minis in Alide.
PH. Quam diu id factum eſt? ST. hic annus incipit viceſimus.
PH. Falſa memorat. ST. aut ego, aut tu. nam tibi quadrimulum
Tuus pater peculiarem paruolum puero dedit.
PH. Quid erat ei nomen? ſi vera dicis, memora dum mihi.
ST. Paegnium vocitatu'ſt: poſt vos indidiſtis Tyndaro.
PH. Cur ego te non noui? ST. quia MOS EST obliuiſci hominibus,
Neque nouiſſe, cuius nihili ſit faciunda gratia.
PH. Dic mihi: iſne iſtic fuit, quem vendidiſti meo patri,
Qui mihi peculiaris datus eſt, huius filius? ST. *iſtic.* HE. *viu. etc.* Diſſ. *huius filius.*
HE. Viuitne is homo? ST. argentum accepi, nihil curaui ceterum.
HE. Quid tu ais? PH. quin iſtic ipſu'ſt Tyndarus tuus filius,
Vt quidem hic argumenta loquitur. nam is mecum a puero puer
Bene pudiceque educatu'ſt vſque ad adoleſcentiam.
HE. Et miſer ſum et fortunatus, ſi vos vera dicitis:
Eo miſer ſum, quia male illi feci, ſi gnatus meu'ſt.
Eheu! cur ego plus minuſque feci, quam aequum fuit!
Quod male feci, crucior modo, ſi infectum fieri poſſiet.
Sed eccum, incedit huc ornatus haud ex ſuis virtutibus.

5. *Peculiarem.*] V. N. Aſin. act. 3. ſc. 1. verſ. 36. et Scenam hanc ſequent. v. 16.

14. *Argumenta loquitur.*] *Argumenta loqui*, vel *eloqui*, pro ſignis, indiciis, ex quibus deprehendi coniectura veritas poteſt. Amph. 5. 1. 35. Sic *res exquirere argumentis*, Rud. 4. 4. 136. id eſt, indagare, inueſtigare. *Gronou.* *

18. *Plus minuſque feci.*] Plus mali, minus boni. *Lamb.* Haec fuerunt in mente Poeno illi, cum ſcriberet Phorm. *Ne quid plus minuſue faxit, quod nos pigeat poſtea.* Plus minus, πλεῖον ἢ ἔλαττον. in quibus rebus omne vitium intelligitur. *I. Gulielm.*

20. *Ornatus haud ex ſuis.*] Ita *Muretus. Lipſ.* et *Acidalius:* ex mente Hegionis, qui filium ſuum non proinde, vt meritus eſſet, acceptum indicat. Placet et *Grutero:* quamuis legat Mi. Cam. *audax ſuis virtutibus:* et olim cuſi, et Pallat. *audax ſuis viribus.*

ACTVS QVINTVS. SCENA QVARTA

TYNDARVS, HEGIO, PHILOCRATES, STALAGMVS

Vidi ego multa ſaepe picta, quae Acherunti fierent
Cruciamenta; verum enimuero nulla adaeque eſt Acheruns,
Atque vbi ego fui in lapicidinis. Illic ibi demum eſt locus,

1. *Acherunti.*] Veteres, vt melius in officio continerentur homines, et a ſceleribus abſterrerentur, cruciatus infernales, quos imminere iis credebant, in tabulis depingebant, vt quaſi praeſentes intuerentur. *Meurſ.* *Acherunti.*] Id eſt, apud Acheruntem, in inferno, vel Latinius, apud inferos. Dictum autem eſt, vt, *ruri, Carthagini.* Gronou. *

7. *Vpupa.*]

Vbi labore laſſitudo omni'ſt exigunda ex corpore.
Nam vbi illo adueni, quaſi patriciis pueris aut monedulae,
Aut anates, aut coturnices dantur, quicum luſitent:
Itidem haec mihi aduenienti vpupa, qui me delectet, data eſt. Douz. *qui me delectem.*
Sed herus eccum ante oſtium, et herus alter eccum ex Alide
Rediit. HE. ſalue exoptate gnate mi. TY. hem! quid, gnate mi?
Attat, ſcio cur te patrem aſſimules eſſe et me filium:
Quia mihi, item vt parentes, lucis das tuendae copiam.
PH. Salue Tyndare. TY. et tu, quoius cauſa hanc aerumnam exigo.
PH. At nunc liber in diuitias faxo venies. nam tibi
Pater hic eſt; hic ſeruus, qui te huic hinc quadrimum ſurpuit,
Vendidit patri meo te ſex minis. is te mihi
Paruolum peculiarem paruolo puero dedit.
Illic indicium fecit. nam hunc ex Alide huc reducimus. MSS. *Qu. adduximus.*
TY. Quid, huius filium? PH. intus eccum fratrem germanum tuum.
TY. Quid tu ais? adduxtin' illum huius captiuum filium?
PH. Quin, inquam, intus hic eſt. TY. feciſti edepol et recte et bene.
PH. Nunc tibi pater hic eſt: hic fur eſt tuus, qui paruom hinc te abſtulit.
TY. At ego hunc grandis grandem natu, ob furtum, ad carnificem dabo.
PH. Meritus eſt. TY. ergo edepol meritam mercedem dabo.
Sed dic oro: Pater meus tune es? HE. ego ſum, gnate mi.
TY. Nunc demum in memoriam redeo, cum mecum cogito,
Nunc edepol demum in memoriam regredior, audiſſe me
Quaſi per nebulam Hegionem patrem meum vocarier.

7. *Vpupa.*] Hoc loco *vpupa* non eſt malleus, vt ſtulte ſunt interpretati: ſed ὄρυξ, vt optime Gloſſarii auctor exponit; non ea quidem plane forma, nec idem inſtrumentum cum *auia.* nam haec ad terram fodiendam, et latior, vnde σκαφίον πλατὺ exponitur a Grammaticis: illa ad eruendos lapides, et acuta, et non male referens vpupae caput cum roſtro. Nobis eſt *vn pic.* nomen tamen etiam *vpupae*, vel *opopae*, vulgo retinemus: nam *hoüe* vocamus inſtrumentum illud ὀρυκτικόν. vt *cucubam*, quae eſt noctua, *choüe* appellamus. ſic *vpupam* vel *opopam* lapidicinis reddidimus. *Salmaſ.*

11. *Quia mihi, etc.*] Ad lapicidinas refero, quae ſub terra erant tenebroſae: vnde ſit productus et quaſi denuo in lucem opera Hegionis editus. Sub terra autem fuiſſe, docet ille verſus ſupra: *Interdius ſub terra lapides eximet.* Quo pertinet illud *Caſſiodori*, vbi de miſerabili illorum vita qui in metallum damnantur, loquitur: *Intrant homines caligines profundas: viuunt ſine ſuperis: exulant a Sole, etc.* Piſtoris.

16. *Peculiarem.*] Vt adoleſcentulis ſeruuli cuſtodes dabantur, ita puellis ſeruulae, quae in lanificio vna eſſent, eas ſectarentur et curarent. ii aeque, vt IC. loquuntur, *peculiares* illis plerunque erant, hoc eſt, in peculio. Et vero quae curabant puellam, aut in lanificio vna erant ſeruolae, Latine *Circa illam eſſe*, dicuntur. *I. Gulielm.*

22. *At ego hunc grandis.*] Longe elegantius erit, ſi ſcribas; *At ego nunc grandis.* Boxhorn.

26. *Audiſſe me quaſi.*] Namque et per nebulam; ſi ea craſſior ſit, obtuſius audimus; vti in ſtrepitu. Alii tralationem eſſe dicunt a ſenſu videndi, ad ſenſum audiendi; propter ſimilitudinem, quam inter ſe habeant. *Cic.* ad Attic. *In ſtrepitu exaudiſſe videor.* item: *per caliginem videre*, Philipp. 12. 2. item per *caliginem cernere*, Cic. de Finib. 5. 15. Victor.

29. *Certum*

HE. Ego ſum. PH. compedibus quaeſo vt tibi ſit leuior filius,
Atque hic grauior ſeruus. HE. certum eſt principium id praeuortier.
Eamus intro, vt arceſſatur faber: vt iſtas compedes
Tibi adimam, huic dem. ST. cui peculii nihil eſt, recte feceris.

29. *Certum eſt.*] Stat ſententia primum omnium id facere. *Lamb.*

31. *Quoi peculii.*] Diſtingue: *Cui peculii nihil eſt. Recte feceris.* Stalagmus iocatur, et *τὸ dem* ita accipit, ac ſi alia omnia potius, quam compedes ſubintelligerentur. Recte ergo dicit facturum Hegionem, ſi det aliquid illi, cui peculii nihil eſt. *Boxhorn.*

CATERVA

Ed. al. GREX. Alii. RECITATOR.

SPECTATORES, ad pudicos mores facta haec fabula eſt.
Neque in hac ſubagitationes ſunt, neque vlla amatio,
Nec pueri ſuppoſitio, nec argenti circumductio:
Neque vbi amans adoleſcens ſcortum liberet clam patrem ſuum.
Huiuſmodi paucas Poëtae reperiunt Comoedias,
Vbi boni meliores fiant. nunc vos, ſi vobis placet,
Et, ſi placuimus, neque odio fuimus, ſignum hoc mittite:
Qui pudicitiae eſſe voltis praemium, plauſum date.

2. *Subagitationes.*] *Subagitare mulierem* eſt laſciuius eam attrectare.

3. *Pueri ſuppoſitio.*] Puerum ſupponere dicuntur mulieres, quae foetum alienum pro ſuo alunt, ac fouent. Hinc *pueri ſuppoſiti*, id eſt, ſubditi. *Lamb.*

5. *Reperiunt.*] Excogitant, fingunt: quod proprium Poëtarum eſt.

7. *Signum hoc.*] Mihi videtur hoc geſtu expreſſum fuiſſe ſignum: quod ſpectatores ſuo exemplo *Grex* imitari poſtulet. *Douza.*

FINIS CAPTEIVORVM

M. ACCI PLAVTI

CVRCVLIO

Digitized by Google

DRAMATIS PERSONAE

PALINVRVS, *ſeruus.*
PHAEDROMVS, *adoleſcens.*
LENA, *anus.*
PLANESIVM, *virgo.*
CAPPADOX, *leno.*
COQVVS.
CVRCVLIO, *paraſitus.*
LYCO, *trapezita.*
CHORAGVS.
THERAPONTIGONVS, *miles.*

A R G V M E N T V M

(vt quibuſdam videtur)

P R I S C I A N I

Curculio miſſus Phaedromi it Cariam,
Vt petat argentum. ibi ille eludit annulo
Riualem. ſcribit atque obſignauit literas.
Cognoſcit ſignum Lyco, vbi vidit, militis:
Vt amicam mittat, pretium lenoni dedit.
Lyconem miles ac lenonem in ius rapit.
Ipſus ſororem, quam peribat, repperit:
Oratu cuius Phaedromo nuptum locat.

A L I V D A R G V M E N T V M

C A M E R A R I I

Huius Comoediae argumentum eſt tenue ac ſimplex, in ſola Paraſiti fraude fortuita paulo plenius. Nam introducitur adoleſcens amans puellam a lenone auaro, quam ille quidem redimeret, niſi pecunia deeſſet. Hanc in Caria ſe poſſe mutuo ſumere ſperans, mittit illo Paraſitum ſuum, qui petat. Is pecuniam quidem, quam mutuo accipiat, reperit nullam: ſed annulum in potu ſuffuratur Militis, a quo fuerat ad coenam inuitatus. Atque vt de eodem cognouerat, quod emiſſet puellam a Lenone, et pecuniam ſitam eſſe apud Trapezitam, conſignat annulo Militis litteras, eaſque Trapezitae reddit, atque opera huius, mulierem abducit, tanquam a milite miſſus. Venit poſtea Miles, et ſe circumuentum, inque ira et indignatione mulierem illam ſororem eſſe ſuam cognoſcit. Itaque petenti haec datur Phaedromo: et a Lenone XXX. minae exiguntur. Res geritur Epidauri.

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

PALINVRVS, PHAEDROMVS

Quo ted hoc noctis dicam proficiſci foras
Cum iſtoc ornatu, cumque hac pompa, Phaedrome?
PH. Quo Venus Cupidoque imperat, ſuadetque amor.
Si media nox eſt, ſiue eſt prima veſpera:
Si ſtatus condictus cum hoſte intercedit dies,
Tamen eſt eundum, quo imperant, ingratiis.
PA. At tandem tandem. PH. tandem es odioſus mihi.
PA. Iſtuc quidem nec bellum eſt, nec memorabile:
Tute tibi puer es: lautus luces cereum.
PH. Egon' apicularum opera congeſtum non feram,
Ex dulci oriundum, melliculo dulci meo?
PA. Nam quo te dicam ego ire? PH. ſi tu me roges,
Dicam, vt ſcias. PA. ſi rogitem, quid reſpondeas?
PH. Hoc Aeſculapi fanum eſt. PA. plus iam anno ſcio.
PH. Huic proxumum illud oſtium occluſiſſimum. Feſt. *oculiſſimum*, id eſt, *cariſſimum*.
Salue: valuiſtin' vſque, oſtium occluſiſſimum?

1. *Quo.*] Haec Comoedia, vt multae aliae, prologo caret, quia ab ipſo auctore prologus non fiebat, niſi ſi quando in eo argumentum fabulae narrarent. Alias cum fabulae poſt mortem auctoris in ſcenam referrentur a celebribus hiſtrionibus, ſolebant illi de ſuo praeſtare aliquid, et in prologo rationem dicere, cur hanc aut illam fabulam de nouo repoſuiſſent. *Salmaſius.*

2. *Ornatu.*] Cum cereo funali in manum, et cetero inſtrumento amatorum proprio. *Lamb.* *Pompa.*] Cum aliis ſeruis, qui vinum et ientaculum Veneris gerunt. *Lamb.*

3. *Quo Venus.*] *Cupido et Amor idem ſignificare videntur: ſed eſt diuerſitas. Cupido enim inconſideratae eſt neceſſitatis: Amor iudicii.* Nonius.

4. *Si media.*] Sponſionum et ſtipulationum formulas certis verbis concipiebant, et fere ordiebantur a *ſi, ſiue, ni, niue.* Vide Mercat. 2. 2. et Pſeud. 4. 6. *I. Gul.*

5. *Status.*] *Status dies vocatur, qui iudicii cauſſa eſt conſtitutus cum hoſte,* id eſt, *peregrino. Eius enim generis ab antiquis Hoſtes appellabantur; quod erant pari iure cum populo Romano: atque hoſtire ponebatur pro aequare.* Feſtus. *Condictus.*] *Condicere* inquiunt IC. *denunciare eſt priſca lingua.* Lamb. Vide de hac formula Gronou. Not. ad Senec. de Tranq. Anim. lib. 2. et plura de τῷ *condicere* Obſeru. 1. 1. *Gronou.* *

7. *Tandem tandem.*] Scil. intelligo te amare. Vel, define inſanire, reſipiſce et ad ſanitatem reuertere. *Lamb.*

9. *Tute tibi puer es.*] Ex tot doctorum opinionibus nihil placet magis, quam illud Scaligeri, ſenſus vt ſit: tute lotus ex balneo tibi facem geſtas. Puerorum ſiue ſeruulorum erat officium dominis a coena vel balneo redeuntibus facem praeferre. At hic Phaedromus ipſe nitidus, lautus, et e balneo veniens, facem portabat. Inde Palinurus: *Tute tibi puer es:* Id eſt, ipſe tibi miniſtras, te ipſe vt puero vteris. Vt Mercat. 5. 2. *Egomet mihi comes, calator, equus, agaſo, armiger.* Martialis 14. 64. *Defuerit ſi forte puer, ſoleaſque libebit Sumere, pro puero pes erit ipſe tibi.* Deinde *lautus luces cereum:* id eſt, e balneo modo egreſſus praefers tibi facem. Caſin. 1. 1. 30. *Gronou.* *Puer es lautus, etc.*] Pueri lauti, id eſt, vncti terſe et ſplendide veſtiti praelucebant nouae nuptae faces. Quod hic amator praeter decorum ſibi ipſi praeluceret, dicit puerum eum ſibi lautum eſſe et lucere cereum, id eſt, facem ceream praelucere. Non aliud quaerendum. *Salmaſius.*

11. *Melliculo.*] Planetio, amoribus meis. *Douza.*

16. *Salue: valuiſtin' vſque oſtium.*] Erat haec conſuetudo interrogandi eos, quos ex interuallo videbant: non, vt ita ſimpliciter dicerent, *Valuiſtine?* ſed hoc modo: *Valuiſtin' vſque?* aut *perpetuone valuiſti?*

PA. Caruitne febris te heri, vel nudius tertius? Palm. *iniitne febris.*
Et heri coenauiſtine? PH. derideſne me?
PA. Quid tu ergo inſane rogitas, valeatne oſtium?
PH. Belliſſimum, hercle, vidi et taciturniſſimum. MSS. Boxh. et duo
Nunquam vllum verbum muttit: quom aperitur, tacet: Pall. *hercle vide.*
Cumque illa noctu clanculum ad me exit, tacet.
PA. Nunquid tu, quod te aut genere indignum ſit tuo
Facis, aut inceptas facinus facere, Phaedrome?
Num tu pudicae cuipiam inſidias locas?
Aut quam pudicam oportet eſſe? PH. nemini.
Nec me ille ſinit Iuppiter. PA. ego item volo.
Ita tuum conferto amare ſemper, ſi ſapis, Muret. *amorem.*
Ne id quod ames, populus ſi ſciat, tibi ſit probro.
Semper curato ne ſis inteſtabilis:
Quod amas, amato teſtibus praeſentibus.
PH. Quid iſtuc eſt verbi? PA. caute vt incedas via. *M. C. tuta vt inced.*
PH. Quin leno hic habitat. PA. nemo hinc prohibet nec vetat,
Quin quod palam eſt venale, ſi argentum eſt, emas.
Nemo ire quenquam publica prohibet via.
Dum ne per fundum ſeptum facias ſemitam,
Dum tete abſtineas nupta, vidua, virgine,
Iuuentute, et pueris liberis; ama quid lubet.
PH. Lenonis hae ſunt aedes. PA. male iſtis eueniat.
PH. Qui? PA. quia ſceleſtam ſeruitutem ſeruiunt.
PH. Obloquere. PA. fiat maxume. PH. etiam taces?
PA. Nempe obloqui me iuſſeras. PH. At nunc veto.
Id vti occoepi dicere; ei ancillula eſt.
PA. Nempe huic lenoni, qui hic habitat? PH. recte tenes.
PA. Minus formidabo ne exedat. PH. odioſus es.

laiſti? Muret. Mirum vero, hanc loquendi rationem Palinuro eſſe inſaniae argumentum. Nam de aedibus, villis, ſimilibuſque aliis, haud aliter, quam de hominibus, quaerere veteres ſolebant. Plin: lib. 1. Epiſt. *Quid agit Comum, quid arbor, quid porticus, etc.* Boxhorn.

17. *Caruitne.*] Quoniam homines ex febre aut ex longo ieiunio delirare interdum, et mentis errore adfici ſolent, idcirco interrogat herum ſeruus, carueritne febre proximum biduum, et num veſpere coenauerit? Videbatur enim ei delirare, qui talibus verbis oſtio blandiretur. *Muret.*

20. *Taciturniſſimum.*] Votum amatorum, qui difficiles ſectantur Veneres, vt ianuae ſine ſtridore pateant. *Lamb.*

28. *Tuum amare.*] Id eſt, tuas amationes. Sic Graeci, τὸ ἐρᾷν, pro τὸ ἔρως. etc. *Taubm.*

30. *Inteſtabilis.*] Ne ſis infamiae nota inuſtus, neque amittas teſtimonii dicendi poteſtatem. *Lamb.*

36. *Fundum ſeptum.*] Agricolationis vocabula ad rem voluptatum crebro tranſlata, dictum Aſin. act. 5. 2. *Taubm.*

41. *Obloquere.*] Ambiguum. Phaedromus accipit vt Indicatiuum, pro *obloqueris:* Seruus vt Imperatiuum, quaſi obloqui iubeatur. *Lamb.*

45. *Minus formidabo ne excidat, etc.*] Libri habent, *excedat* pro excidat. Sic apud Saluſtium *accedere ad genua*, pro accidere. Quod ſequitur, *odioſus es*, non mutandum putem in *otioſus eſt*. Loquutio haec familiaris Comicis, cum quis praeter rem reſponderet, aut in re ſeria iocaretur, dicebant *odioſus es. Odio enecas. Dignus es cum hac tua ſuperſtitione odio.* Salmaſ.

 47. *Fa-*

Eam volt meretricem facere: ea me deperit.
Ego autem cum illa facere nolo mutuum. Boxh. *cum illo.*
PA. Quid ita? PH. quia proprium facio: amo pariter ſimul.
PA. MALVS clandeſtinus eſt amor, damnum'ſt merum.
PH. Eſt, hercle, ita vt tu dicis. PA. iamne ea fert iugum?
PH. Tam a me pudica eſt, quaſi ſoror mea ſit: niſi
Si eſt oſculando quippiam impudicior.
PA. Semper tu ſcito: FLAMMA fumo eſt proxuma.
Fumo comburi nihil poteſt, flamma poteſt.
Qui e NVCE nucleum eſſe volt, frangit nucem.
Qui volt cubare, pandit ſaltum ſauiis.
PH. At illa eſt pudica, neque dum cubitat cum viris.
PA. Credam, pudor ſi cuipiam Lenoni ſiet.
PH. Imo vt illam cenſes? vt quaeque illi occaſio eſt
Surripere ſe ad me, vbi ſauium oppegit, fugit.
Id eo fit, quia hic leno aegrotus incubat
In Aeſculapii fano, is me excruciat. PA. quid eſt?

47. *Facere nolo mutuum.*] Quod mirandum videretur, cum certum eſſet mutuo amore ſeſe inuicem deperire; ſed captavir iocum comicis familiarem, et dixit, cum ab illa inſane amaretur, ſe tamen nolle facere cum ea mutuum. Alter mirabundus quaerit: quid ita? *quia*, inquit, *proprium facio, amo pariter ſimul.* Alluſit ad differentiam, quae eſt inter mutuum et proprium. Quae propria habemua ea ſeruamus, ne a nobis auferantur. Quae vero mutua accepimus, a nobis aliquando recedunt, cum repetit a nobia is qui dedit. Vt oſtenderet igitur amoris ſui magnitudinem, qui ſibi extorqueri et eripi nunquam poſſet, proprium in amore cum ea quae illam amabat ſe facere reſpondet non mutuum, cum ſeſe ambo ita efflictim amarent, vt amor ille vtriuſque eſſet proprius, id eſt, nunquam auferendus, vt ea quae mutuo dantur et accipiuntur. *Salmaſ.*

50. *Fert iugum*] Eſt, quod inferiua dicit: *cubatne cum viris?* Ita *iugum Veneris* dicit matrimonium *Oppian.* Seruius et Iſidor. memorant, iugum dicis cauſſa imponi conſueuiſſe ſponſis, vt ſocietatis indiuiduae admonerentur hoc ſymbolo. Et *Iunoni iugae* nomen inde eſſe, monet *Rittershuſius.*

51. *Pudica eſt.*] *Pudica matrona*, quae marito contenta eſt. at hic *pudica*, quae omnino virum ignorat. Et *ſignatam virginem* in eum ſenſum dixit *Lucillius* illaeſam, inuiolatam. Terentius *integram a viro.* I. Scalig.

53. *Flamma fumo.*] Significat, oſculis concubitum eſſe proximum. *Lamb.*

56. *Pandit ſaltum ſauiis.*] Vulgo, *pangit ſaltem ſuauium.* Sed illud probauit ex Langiania Palmeriua: nec aliter optimus Camerarii codex. Caſina 5. 2. *Vbi illum ſaltum video obſeptum.* Gruterua.

59. *Imo vt illam cenſes.*] Nugas maximas agit ille cum ſuo: *Tu illam cenſes, vt quaeque, etc. ad me?* Idque eo infelicius, quia quae hic dicenda fuerunt, iam occuparunt interpretes illuſtrato genere loquendi admodum Comico, quod ille non intellexit. Bacchid 2. 20. *Imo vt eam credis? miſera amans deſiderat.* Trinummo 3. 3. *Diei tempus non vides? quid illum putas natura illa atque ingenio, iamdudum ebrius eſt.* Terentius Andria 5. 2. *Quid illum cenſes? cum illa litigat.* Adelph. 4. 5. *Quid aiunt?* MI. *Quid illas cenſes? Nihil.* Formula qua interrumpebant narrationem rei praeſertim inopinatae: qualis apud Ciceronem: *Quid quaeris.* Gronouiua.

60. *Suauium oppegit.*] Ori meo contra affixit. *Lamb.*

62. *Aeſculapii fano.*] Qui a diis aliquid petere cogitabant, cubabant in eorum, quorum ope indigebant, fanis: tanquam reſponſa ab iis vel vigilantes vel in ſomnis accepturi. vt notat *Seruius* ad illud Virgil. 7. Aen.

— caeſarum ouium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petiuit.

Sic igitur aegroti in templo Aeſculapii incubabant, ad remedia per ſomnium accipienda. *Lamb.*

66. *Id*

PH. Alias me poſcit pro illa triginta minas,
Alias talentum magnum; neque quicquam queo
Aequi bonique ab eo impetrare. PA. iniuriu' 's, *
Qui, quod lenoni nulli'ſt, id ab eo petas.
PH. Nunc hinc Paraſitum in Cariam miſi meum,
Petitum argentum a meo ſodali mutuum:
Quod ſi non affert, quo me vortam neſcio.
PA. Si deos ſalutas, dextrouorſum cenſeo.
PH. Nunc ara Veneris haec eſt ante horunc fores.
Me inferre Veneri voui iam ientaculum.
PA. Quid an te pones Veneri ientaculo?
PH. Me, te, atque hoſce omnes. PA. tum tu Venerem vomere vis?
PH. Cedo, puere, ſinum. PA. quid facturus? PH. iam ſcies.
Anus hic ſolet cubitare cuſtos, ianitrix,
Nomen ei eſt lenae, multibiba atque merobiba.
PA. Quaſi tu lagenam dicas, vbi vinum ſolet
Chium eſſe. PH. quid opu'ſt verbis? vinoſiſſuma eſt,
Eaque extemplo vbi vino has conſperſi fores,
De odore adeſſe me ſcit, aperit illico.
PA. Eine hic cum vino ſinus fertur? PH. niſi neuis.
PA. Nolo hercle. nam iſtunc qui fert, afflictum velim:
Ego nobis afferri cenſui. PH. quin tu taces?
Si quid ſuper illi fuerit, id nobis ſat eſt.
PA. Quiſnam iſtic fluuius eſt, quem non recipiat mare?

* Script. *iniurium eſt.*

66. *Id ab.*] Vel id, aequum et bonum. *Lamb.*

70. *Dextrouorſum.*] Nam in ſalutandis et precandis diis, dextrouorſum ſe vertere ſolebant. Hinc feſtiue in verbo *vertere* ex ambiguo hic ludit Palinurus. *Turneb.* lib. 1. cap. 17. et 22. 23.

71. *Horunc.*] Lenonis, lenae, et puellae. *Lamb.*

72. *Veneri voui iam ientaculum.*] Notum eſt e Latinis auctoribus, pueros fere ſolos ientaculo vſos: perinde vt hodie vbique fere gentium hoc vſurpatum eſt, vt pueri ſummo mane ſemper aliquid cibi capiant. Ea propter Plautus facit Phaedromum adoleſcentulum Veneri ientaculum vouere. *Mercurial.*

73. *An te pones Veneri.*] Palinurus excitatus nouitate dicti. Quid, inquit, an temet Veneri dabis in ientaculum? et applicant iocular iter ſtatim: PH. *Me, te atque omnes.* Taubm.

75. *Sinum.*] Vaſis genus ſinuoſum. *Nonius.*

78. *Quaſi tu lagenam.*] Alludit ad id, quod Latini ſcriptores ſolebant corpus humanum appellare *vtrem* et *follem.* Arnob. l. 2. Lucill. *corticem.* Varro. *Amphora* Vopiſc. Bonoſo: *Laqueo vitam finivit. tum quidem iocus extitit, Amphoram pendere, non hominem.* Gruter.

79. *Chium.*] Iocatur ex eo, quod cum vino Graeco fere aqua maris admixta eſſet, Chio tamen non addebatur, ſed meracum erat. Horat. 2. Sat. 8. *Alcon Chium maris expers.* Turneb.

83. *Iſtunc qui fert.*] Iniuriam facit Lambino, qui ſcribit eum τὸ *iſtunc* retuliſſe ad *ſinum:* ſed et ſibi illudit, quum legit *iſtuc.* Recte Lambinus: *Iſtunc*, nempe puerum, qui fert ſinum vini plenum, adflictum ad terram velim, vt eius caſu omne vinum effunderetur, ac periret potius quam ad anum perferretur. *Gronouius. Afflictum.*] Ad terram datum. V. N. Aular. 4. 3.

86. *Iſtic fluuius.*] Cum mari anum; cum fluuio vinum comparat. Vide Lucan. lib. 5. verſ. 355. *Lamb.*

PH. Sequere hac, Palinure, me ad fores: ſi mihi obſequens.
PA. Ita faciam. PH. agite, bibite, feſtiuae fores;
Potate, ſite mihi volentes propitiae.
PA. Voltiſne oliuas, aut pulpamentum, aut capparim? Scal. *pulmentum.*
PH. Exuſcitate voſtram huc cuſtodem mihi.
PA. Profundis vinum; quae te res agitant? PH. ſine.
Viden' vt aperiuntur aedes feſtiuiſſimae?
Num muttit cardo? eſt lepidus. PA. quin das ſauium.
PH. Tace: occultemus lumen et vocem. PA. licet.

87. *Si mihi obſequens.*] Horatius lib. 2. Sat. 5. *Si cognitor ipſe.* Lamb.

89. *Volentes propitiae.*] Hoc dictum ex religione priſca, et communi ſacrificantium formula petitum. Exemplo fuerint concepta illa et ſolemnia precationum verba apud Catonem: *Mars pater, te precor quaeſoque, vti ſies volens propitius mihi, domo, familiaeque noſtrae.* Douza.

90. *Voltiſne oliuas.*] Vrbane herum ridet. Quod *oliuas* et *capparim* dicit, vult ſignificare haec condimenta in crapulis et ebrietatibus conuenientiſſima. *De cappari* plenius *Dioſcor.* l. 2. c. 204. *Long.*

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

LENA, PHAEDROMVS, PALINVRVS

Flos veteris vini meis naribus obiectus eſt.
Eius amos cupidam me huc prolicit per tenebras.
Vbi vbi eſt? prope me eſt. euax habeo. Salue anime mi,
Liberi lepos. vt veteris vetuſti cupida ſum!
Nam omnium vnguentum odor prae tuo, nautea eſt.
Tu mihi ſtacte, tu cinnamomum, tu roſa,
Tu crocinum et caſia es, tu bdellium. nam vbi
Tu profuſus, ibi ego me peruelim ſepultam.
Sed quum adhuc naſo odos obſecutus es meo,

1. *Flos veteris vini.*] Ἀνθοσμίας οἶνος: vt et apud Lucret. *Bacchi flos*, odor eſt et fragrantia vini. *Flos vini* alias etiam dicitur, cum vinum in ſummo tenuem quandam habet ſpumam. *Camerarius.*

2. *Amos.*] Antique; vt *colos, vapos, nidos, etc.* Hac vna de cauſa cenſeo, Plautum dixiſſe *amos, odos, lepos*; vt exprimeret ſermonem anus bleſulae. *Acidal.*

4. *Liberi lepos.*] Bacchi ſuauitas. *Taubm.* *Veteris vetuſti.*] Quae eiuſdem ſignificationis coniunguntur, licet ſignificatione non augeant, augent coniunctione. Ita hic ſignificatur vinum veterrimum. Sed et ea, quae deſinunt in *vſtus*, vt, *onuſtus*, *robuſtus*, et alia, vim habent augendi. *Boxhorn.*

5. *Nautea.*] Vid. not. Aſin. 5. 2. 45.

6. *Stacte.*] Latex, oleumue e cinnamomo et myrrha inciſa ſudans. *Theophraſt.*

7. *Crocinum.*] Croci vnguentum; ita dictum, vt ab amaraco, *amaracinum.* I. Gul. *Bdellium.*] Βδέλλιον diminutiuae formae eſt: nam principale eſt βδέλλα. Ita vocat Auctor Peripli aliquot locis. *Marcello Empirico*, bedella.

— *Crocon atque bedellam.*

Apud Plautum in antiquis libris *bedellium* ſcribitur pro *bdellium*, quod aliud non poteſt ſignificare praeter aromaticum gummi. *Salmaſ.*

8. *Peruelim ſepultam.*] Veteres iis, quae viuentes gratiſſima habuerant, ſpargi aut perfundi ſepulchra ſua optabant. Haud aliud votum eſt aut mandatum Sergii Polenſis paraſiti, in veteri inſcriptione, quae legitur Polae in Iſtria? *Si vrbani perbiberi vultis, arenti meo cineri cantharo piaculum vinarium feſtinate.* Boxhorn.

11. *Nihil*

Da viciſſim meo gutturi gaudium.
Nihil ago tecum. vbi eſt ipſus? ipſum expeto
Tangere, inuergere in me liquores tuos
Sino ductim. ſed hac abiit, hac perſequar. Douz. *ſine ductim.*
PH. Sitit haec anus. PA. quantillum ſitit? PH. modica eſt,
Capit quadrantal. PA. pol, vt tu praedicas,
Vindemia haec huic anui non ſatis eſt ſoli.
Canem eſſe hanc quidem magis par fuit: ſagax
Naſum habet LE. amabo, cuia vox ſonat procul?
PH. Cenſeo hanc appellandam anum. adibo. redi,
Et reſpice ad me huc, lena. LE. Imperator quis eſt?
PH. Vini pollens, lepidus Liber,
Tibi qui ſcreanti, ſiccae, ſemiſomnae
Affert potionem, et te ſedatum it.
LE. Quam longe a me abeſt? PH. lumen hoc vide.
LE. Grandiorem gradum ergo fac ad me, obſecro.
PH. Salue. LE. egon' ſalua ſim, quae ſiti ſicca ſum?
PH. At iam bibes. LE. diu fit. PH. hem tibi anus lepida. Lamb. *en tibi:* ſc. quod bibas.
LE Salue oculiſſime homo. PA. age, effunde hoc cito
In barathrum: propere prolue cloacam. PH. tace.
Nolo huic maledici. PA. faciam igitur male potius.
LE. Venus, de paulo paululum hoc tibi dabo,

11. *Nihil ago tecum.*] Sc. o odor nihil te moror: niſi et vinum bibam. *Lamb.* *Ipſus?*] Flos Libri. *Lamb.*

12 *Inuergere.*] Id eſt, infundere. Virgil. 6. Aen. verſ. 244.

— *Frontique inuergit vina ſacerdos.* Id eſt, deorſum fundit. de quo Seruius. Diomedes *ſenſim illabi et infiuere*, exponit. *Taubm.*

13. *Ductim.*] E Sino. Aduerb. hoc *Priſc.* interpretatus eſt ἄνυστι, quod ſignificat in bibendo auiditatem et copiam. *Camer.*

15. *Quadrantal.*] Vas pedis quadrati, octo et quadraginta capit ſextarios: amphora Graecis. *Feſtus.*

18. *Sagax naſum.*] *Naſum* genere neutro obſeruat etiam Nonius. Ita Menaechm. act. 1. 2. *Spurcatur naſum odore.* Taubm.

20. *Imperator quis eſt.*] Sic Camerarianus codex et Pal. quart. Reliqui, *quis es*, vt et olim impreſſi. Par. Bene, niſi obſtaret infra verſ. 24. *Grut.*

21. *Vini pollens.*] Vini copia inſtructus. ſcil. Bacchus ipſe. *Taubm.*

22. *Siccae.*] Vide Mil. act. 3. 1.

28. *Oculiſſime.*] *Muretus* ad verſum Catulli:

Ambobus mihi quae carior eſt oculis, notat: Oculorum ſenſus nobis omnium eſt cariſſimus, vt praeclare diſputat *Ariſtoteles* lib. 1. de Sapientia. Ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra fit mentio. Plautus quidem *oculitus amare*, pro eo, quod eſt, ſingulariter amare; et *oculiſſimum hominem*, pro cariſſimo dixit.

29. *Barathrum*] Feſtus: *Barathrum Gr. appellant locum praecipitem, vnde emergi non poſſit. dictum ab eo quod eſt* βαρὺς. vnde et Hor. 1. ep. 15. *barathrum macelli* vocat helluonem, qui vorat quicquid in macello proſtat. *Cloacam* ventrem. *Taubm.*

31. *Venus, de, etc.*] Exprimit anus ritum libandi. De poculo enim pleno, quod erat potatura, paulum Veneri libat, id eſt, in honorem Veneris leuiter defundit. Sic enim libare ſolebant, quod vel in aram faciebant, vel in menſam, quae arae loco erat; vel in focum, qui ſacer habebatur; vel in mare, in honorem deorum marinorum; vel in quemcunque locum pro re nata. Virg. 5. Aen.

— *extaque ſalſos*
Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.

Turneb.

Haud lubenter. nam tibi amantes, propinantes,
Vinum potantes dant omnes: mihi haud ſaepe
Eueniunt tales hereditates. PA. hoc vide, vt
Ingurgitat impura in ſe merum auariter,
Faucibus plenis! PH. perii hercle! huic quid primum dicam
Neſcio. PA. hem iſtuc, quod mihi dixti. PH. quid id eſt?
PA. Periiſſe vt te dicas. PH. male tibi di faciant.
PA. Dic iſti. LE. ah! PA. quid eſt? ecquid lubet? LE. lubet.
PA. Etiam mihi quoque ſtimulo fodere lubet te.
PH. Tace, noli. PA. taceo. ecce autem bibit arcus; pluet
Credo hercle hodie. PH. iamne ego huic dico? PA. quid dices?
PH. Me periiſſe. PA. age dice. PH. anus audi. hoc volo
Scire te, perditus ſum miſer. LE. at pol ego oppido MSS. Lang. *perditiſſimus ſum.*
Seruata. ſed quid eſt, quid lubet perditum
Dicere te eſſe? PH. quia id, quod amo, careo.
LE. Phaedrome mi, ne plora, amabo: tu me
Curato ne ſitiam, ego tibi, quod amas, iam huc adducam.
PH. Tibi nae ego, ſi fidem ſeruas mecum,
Vineam pro aurea ſtatua ſtatuam, quae tuo
Gutturi ſit monimentum. qui me in terra aeque
Fortunatus erit, ſi illa ad me bitet,
Palinure? PA. edepol, QVI AMAT, ſi eget, miſera afficitur
Aerumna. PH. non ita res eſt: nam confido
Paraſitum hodie aduenturum cum argento ad me.
PA. Magnum inceptas, ſi id exſpectas, quod nuſquam'ſt.
PH. Quid ſi adeam ad fores, atque occentem? PA. ſi lubet,
Neque veto, neque iubeo: quando ego te video
Immutatis moribus eſſe, here, atque ingenio.
PH. Peſſuli, heus peſſuli, vos ſaluto lubens,
Vos amo, vos volo, vos peto, atque obſecro,
Gerite amanti mihi morem amoeniſſumi:
Fite cauſa mea Lydi barbari,

32. *Amantes, propinantes.*] Inſulſa mihi ſemper viſa eſt lectio vulgata. Lego ergo: *amantes propinant et Vinum potantes dant omnes.* Boxhorn.

41. *Bibit arcus.*] Credidit vetuſtas, iridem demiſſis in terram cornibus aquam e fontibus haurire. hinc illud Virgilii I. Georg. verſ. 380.

— *et bibit ingens Arcus.*

Propert. lib. 3.

Purpureus pluuias cur bibit arcus aquas. Turneb.

49. *Tibi nae ego.*] Formula ex antiquo dedicationum ritu deſumpta. ita infra act. 3. 1. verſ. 69. *Ibi nunc ſtatuam vult dare, etc.* nec non Rud. act. 4. 2. *Douza.*

51. *Monimentum, etc.*] Formula ex antiquo dedicationum ritu deſumta. Senſus eſt: Vineam tibi pro ſtatua ſtatuam, quam ingurgites. *Meurſ.*

57. *Occentem?*] Vide notas Mercat. 2. 3. 73.

60. *Peſſuli, heus peſſuli.*] *Iſ. Caſaubon.* ad illud Perſii Sat. 5. — *dum Chryſidis vdas Ebrius ante fores extincta cum face canto:* Graeci hoc vocant (Plutarchus 'Ερωτικῷ) ᾄδειν τὸ παρακλαυσίθυρον. Qui ibant comeſſatum, funalia ac faces geſtabant: ſed quas extinguebant, cum ad fores erat ventum. Exemplum canticorum eiuſmodi, quae ante fores cantabant, habes hic venuſtiſſimum.

63. *Lydi barbari.*] *Ludius* et *Ludio* dixerunt alii, vt *Surus* et *Suria. Ludius* ſaltator proprie Latinis, non a *ludendo*, vt placet doctis viris, ſed a *Lydis*, qui inter

nationes

Suſſilite obſecro, et mittite iſtanc foras,
Quae mihi miſero amanti ebibit ſanguinem.
Hoc vide vt dormiunt peſſuli peſſumi,
Nec mea gratia commouent ſe ocyus.
Reſpicio, nihili meam vos gratiam facere. Lamb. *perſpicio.*
Sed tace, tace. PA. taceo hercle. quid eſt? PH. ſentio ſonitum. Lamb. *'ſt tace, tace.*
Tandem edepol mihi morigeri peſſuli fiunt.

nationes ſaltationi bacchationique deditas. *Salmaſius.* Vid. Paenulo, act. 5. ſc. 3. Turneb. lib. 19. 10.

66. *Dormiunt.*] Vid. Moſtell. act. 3. 2.

ACTVS PRIMVS. SCENA TERTIA

ANVS, PLANESIVM, PHAEDROMVS, PALINVRVS

Placide egredere, et ſonitum prohibe forum, et crepitum cardinum:
Ne quod hic agimus, herus percipiat fieri, mea Planeſium.
Mane, ſuffundam aquulam. PA. viden' vt anus tremula medicinam facit.
Eapſe merum condidicit bibere, foribus dat aquam quam bibant.
PL. Vbi tu es, qui me conuadatus Veneriis vadimoniis?
Vbi tu es, qui me libello Venerio citauiſti? ecce me.
Siſto ego tibi me, et mihi contra itidem te vt ſiſtas ſuadeo.
PH. Aſſum: nam ſi abſim, haud recuſem quin mihi male ſit, mel meum.
PL. Anime mi, procul amantem abeſſe haud conſentaneum eſt.
PH. Palinure, Palinure. PA. eloquere, quid eſt, quod Palinurum voces?
PH. Eſt lepida. PA. nimis lepida. PH. ſum deus. PA. imo homo haud magni preti.
PH. Quid vidiſti, aut quid videbis magis diis aequiparabile?
PA. Male valere te, quod mihi aegre eſt. PH. male mihi morigerus, tace.

3. *Medicinam facit.*] Scil. cardinibus. Supra act. 1. 1. *Vino has conſperſi fores:* item: *bibite, feſtinae fores.* in quibus morem Graecorum tangit, apud quos amatores illa perfuſione vti ſolent. Haec vero ſuffuſio longe alia eſt. Er fallendis maritis ad ianuae cardines aquam mulierculae affundebant, vt ſtreperent. *Lipſ.* Huius rei hanc ego cauſam eſſe arbitror, quod medici aegrotos vino prohibent, aqua decocta vti iubentes, recte quidem: Sed aegroti intemperantes haud ſane libenter id ferunt. Itaque vulgo audias: *Ipſi ſibi viuum ſumunt, nobis quaſi canibus aquam relinquunt.* Quin et multi olim ex medicis vino paulo largiore vtebantur, quod ex Athenaeo, et Philemonis reliquiis diſcas. Eo igitur reſpexit poëta. *Tan. Faber.*

5. *Conuadatus.*] Qui quaſi vadibus a me acceptis me in ius vocas. Actiue etiam *vadato* dixit Hor. 1. Sat. 9. Noſter, *vadatum amore,* paſſiue, Bacchid. act. 2. 2. *Lamb.*

6. *Libello.*] Quia etiam edicto publice adfixo latitantes citabantur. *Raeuard.*

7. *Siſto me.*] Verbum iuris in obeundo vadimonio. *Taubm.*

11. *Sum deus.*] Propert. 2. el. 12.

Si dabit haec multas, fiam immortalis in illis.
Nocte vna quiuis vel deus eſſe poteſt.

13. *Male valere, etc.*] Lambinus ex tribus: *Male valere te quidem mihi aegre eſt.*

PA. IPSVS SE excruciat, qui homo quod amat, videt, nec potitur dum licet.
PH. Recte obiurgat. ſane haud quicquam'ſt magis quod cupiam tamdiu. Douz. *iamdiu.*
PL. Tene me, amplectere ergo. PH. hoc etiam eſt, quamobrem cupiam viuere.
Quia te prohibet herus, clam hero potior. PL. prohibet, nec prohibere quit,
Nec prohibebit, niſi mors meum animum abs te abalienauerit.
PA. Enimuero nequeo durare, quin ego herum accuſem meum:
Nam BONVM eſt, pauxillum amare ſane, inſane non bonum eſt:
Verum totum inſanum amare, hoc eſt, quod meus herus facit.
PH. Sibi ſua habeant regna reges, ſibi diuitias diuites: Non. *ſibi*
Sibi honores, ſibi virtutes, ſibi pugnas, ſibi proelia: *pugnas, ſibi moenia.*
Dum mihi abſtineant inuidere, ſibi quiſque habeant quod ſuum eſt.
PA. Quid tu? Venerin' peruigilare te vouiſti Phaedrome?
Nam hoc quidem edepol haud multo poſt luce lucebit. PH. tace.
PA. Quid taceam? quin tu is dormitum? PH. dormio, ne occlamites.
PA. Tu quidem vigilas. PH. at meo more dormio: hic ſomnu'ſt mihi. Douz. *haec ſomn.* ſc. Planeſ.
PA. Heus tu mulier: MALE MERERE de immerente inſcitia eſt.
PL. Iraſcere, ſi te edentem hic a cibo abigat. PA. ilicet. *iraſcaris.* Camer.
Pariter hos perire amando video, vterque inſaniunt:
Viden', vt miſere moliuntur! nequeunt complecti ſatis.
Etiam diſpertimini? PL. NVLLI EST homini perpetuum bonum.

eſt. Miror quos libros citet. cum omnes Mſſ. editique habeant, *quod.* Grut. Quaeſiuerat Phaedromus, *quod vidiſti?* Reſpondet Palinurus, *Male valere te.* nempe animo. Subintelligitur *vidi.* Boxh. Lege: *Male valere te quam mihi aegre eſt.* Tan. Faber.

16. *Cupiam viuere*] Gratiſſima ſibi ita exprimebant veteres, vt dicerent, ſe propter illa diutius viuere velle, ſicut ingratiſſima, propter quae mori. Inde, *Vita,* amantibus dicuntur amatae. *Boxborn.*

17. PL. *Probibet.*] Omnibus ſuis interpretationibus hic ſuperſedere potuiſſet *Lambinus*, ſi tenuiſſet interrogationem, quae eſt in vett. libris: Pl. *Probibet? nec probibere quit. Nec probibebit.* Quia enim Phaedromus dixerat, lenonem prohibere conuentus iſtos: negat Planeſium eum prohibere. Eſt autem ambiguitas in verbo *Probibere:* quod cum effectu accipit Planeſium. *Piſtoris.*

20. *Amare ſane.*] Ita vt homines ſani ſolent.

25. *Peruigilare.*] Alluſum ad *Peruigilia Cereris, Veneris,* et ſacra nocturna. Martial. l. 9. 70.

Nam vigilare leue eſt, peruigilare graue eſt. Douza.

26. *Nam boc quidem edepol.*] Recte Lambinus, δεικτικῶς coelum: et inepta eſt interpretatio: Hoc tuum peruigilare Veneri orto die omnibus patebit. Amphit. 1. 3. *Eamus Amphitruo: Luciſcit hoc iam.* Terentius Heaut 3. 1. *Luciſcit hoc iam.* Vetus Poëta: *Aſpice hoc ſublime candens, quem inuocant omnes Iouem.* Gronouius.

27. *Dormio.*] Scil. *tibi*, non meae Planeſio. *Douza.*

29. *Inſcitia eſt.*] Id eſt, ſtultitia. *Feſtus.* Vid. Moſtell. act. 1. 3.

30. *Ilicet.*] Actum eſt. Vid. Epid. act. 5. 2.

32. *Vt miſere moliuntur.*] De hac amantium tabie Lucret. lib. 4.

— etenim potiundi tempore in ipſo
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum,
Nec conſtat, quid primum oculis manibuſque fruatur, etc.

34. *Pro-*

Iam huic voluptati hoc adiunctum eſt odium. PA. quid ais propudium?
Tun' etiam cum noctuinis oculis, odium me vocas?
Ebriola, perſolla: nugae. PH. tun' meam Venerem vituperas?
Quod quidem mihi polluctus virgis ſeruus ſermonem ferat.
At nae tu, hercle, cum cruciatu magno dixiſti id tuo.
Hem tibi maledictis pro iſtis: dictis moderari vt queas.
PA. Tuam fidem, Venus noctuuigila! PH. pergin' etiam verbero? Turn. *Venus noctu vigila.*
PL. Noli, amabo, verberare lapidem, ne perdas manum.
PA. Flagitium probrumque magnum, Phaedrome, expergefacis:
Bene monſtrantem pugnis caedis, hanc amas: nugas meras.
Hoccine fieri, vt immodeſtis te hic moderere moribus?
PH. AVRO CONTRA cedo modeſtum amatorem. a me aurum accipe.
PA. Cedo mihi contra aurichalco, cui ego ſano ſeruiam.

34. *Propudium.*] Non dubium, quae Graecis *καθάρματα*, ea Latinis *propudia* dicta. Inde nomines ſceleratos, vt Graeci *καθάρματα*, Romani eosdem *Propudia* vocarunt. *Scalig.*

35. *Cum noctuinis.*] Glaucos oculos Romani non perinde amabant: nigros autem magni faciebant. Itaque ad ludibrium, cuius erant oculi glauci, ea *noctuinos oculos* habere hic dicitur: de auis inauſpicatae, cuius tales oculi ſunt, nomine petita illuſione. Eos oculos *virides* vulgo dicimus. Ac aeque amaro ioco per Comicam laſciuiam *berbeos* Poëta vocavit ſcena ſeq. eosdem et *felineos* appellabant. *Turneb.*

36. *Perſolla: nugae.*] *Perſollae nugae*, rectum eſt, pro *perſolae*. Perſolae autem nugae ſunt nudae nugae. Vt alio loco, *hanc amas meras nugas*. *Perſolus* autem pro admodum ſolus, ὁ *μονώτατος*. Sic *peradoleſcens*, *peruirgo*, apud auctores. *Salmaſ.*

37. *Quod quidem.*] Puto haec dici a Phaedromo hoc ſenſu: Ergone feram, vt ſeruus plagipatida hic mihi argutias ferat? Haecque ita ſunt enuncianda, vt ſtatim manum alleuet, et pugnos impingat. *Gruter.*

38. *Polluctus.*] *Polluctum virgis* dicit accumulatum verberibus: vt ara Herculis, cum referta eſſet iis, quae imponi de ritu religionis priſcae ſolebant, tum *polluctum* illud dicebatur, quaſi *proiectum*, vt Varro interpretatur. *Camerar.*

40. *Noctuuigila.*] *Noctilucam* Horatius 4. Oda 6. eandem cum *Luna* facit. *Leuinus* vero, vetuſtiſſimus auctor, videtur eam Venerem nominare: *Venerem igitur almam adorans, ſiue foemina, ſiue mas eſt, ita vt alma Noctiluca eſt.* Quare ab eadem ratione dicitur *noctuuigila* a Plauto, hoc eſt, *νυκτιλαμπής*. *I. Gulielm.*

42. *Prorumque.*] Vide not. Mercat. act. I. I.

43. *Aedituum aperire fanum.*] Imperfectam locutionem cenſet Camerarius, vt in illo: *Item alios deos facturum ſcilicet.* Sed hic nihil imperfectum: vis enim eſt in particula τῶ *ſcilicet*. Nec tamen *aedituumque* placet, ſed: *nam ſonitu et crepitu clauſtrorum inaudio Aedituum aperire fanum.* Gronouius.

45. *Auro contra.*] Id eſt, date mihi pari et aequo auri pondere repenſum, ego tantundem auri dederim. *Turneb.*

46. *Cedo mihi contra aurichalco.*] Non ex hoc loco colligi poteſt, aurichalcum antiquis auro carius fuiſſe. Si enim prius de auro praecedit, non ſequitur, vt quod reponit ſeruus de aurichalco, carius eſſe debeat. Sed comico ioco luſit. De auro dixerat herus eius, repoſuit ille de aurichalco, in quo etiam aurum eſt ſaltem de nomine. Fuit certe eo tempore aeris genus praeſtantiſſimi. Horatius: *Tibia non vt nunc orichalco vincta.* Nam aurichalcum idem cum orichalco. Sic enim ſcribebant, vt *ploſtrum et plauſtrum*, *Plotus* et *Plautus*, et ſimilia. Multi crediderunt aurichalcum eſſe aes et aurum mixtum, propter illam auri in aurichalco denominationem. ſed falſi ſunt. Inde optimae Gloſſae, *aurochalca* interpretantur *κραμάτινα*, id eſt, ex auro et aere temperata. Verum nomen eſt huius vocis, *orichal-*

cum

PL. Bene vale, ocule mi: nam ſonitum et crepitum clauſtrorum audio,
Aedituum aperire fanum. quouſque, quaeſo, ad hunc modum
Inter nos amore vtimur ſemper ſurrepticio?
PH. Minime. nam Paraſitum miſi nudius quartus Cariam, *Acid. minimo, ſc. temp. ſpacio.*
Petere argentum: is hodie hic aderit. PL. nimium conſultas diu.
PH. Ita me Venus amet, vt ego te hoc triduum nunquam ſinam
In domo eſſe iſtac, quin ego te liberalem liberem. *Gold. liberali, (ſc. cauſa.) liberem.*
PL. Facito vt me memineris. tene etiam, priuſquam hinc abeo, ſauium.
PH. Siquidem, hercle, mihi regnum detur, nunquam id potius perſequar.
Quando ego te videbo? PL. hem, iſtoc verbo vindictam para.
Si amas, eme. ne rogites; facito vt pretio peruincas tuo.
Bene vale. PH. iamne ego relinquor? pulchre Palinure occidi.
PA. Ego quidem, qui et vapulando et ſomno pereo. PH. ſequere me.

cum ex Graeco ὀρείχαλκον, quaſi aes montanum, ſiue ex lapide aeroſo excoctum, quod fuit genus aeris praeſtantiſſimum. At pro *oricbalcum* veteres Romani ſcripſere *auricbalcum*, cum tamen nihil auri admixtum haberet. *Salmaſius.*

53. *Te liberalem.*] Id eſt, quae in me tam liberalis es. Vel, quae tam liberali facie et ingenio es. *Lamb.*

54. *Tene etiam, priuſquam.*] Fruſtra laborat Lambinus: nec *tene* eſt abſens huius oſculi memoriam conſerua, ſed ſimpliciter, cape, habe, vt centum aliis in rebus. *Gronouius.* Adde Tan. Fabrum lib. 2. Epiſt. Crit. 28.

56. *Iſtoc verbo vindictam.*] Non magis, vt praetor, quam quilibet aſſertor et vindex. Sed nec audiendus Piſtorius, qui *iſtoc verbo* interpretatur, cum dicto, et ſtatim. *Iſtoc verbo*, eſt propter id quod dixiſti, vt quando velis, videre me poſſis, redde me liberam. Vt id, quod dicis, non ſit ſubiectum alterius ditioni. Verbum pro re, quae verbo ſignificatur: fere enim eodem ſenſu, ob eam rem. Moſtel. 3. 1. *Moleſtus ſi ſum, reddite argentum, abiero. Reſponſiones omnes hoc verbo eripite.* Id eſt, re, quae hoc verbo ſignificatur. Hac Fabula 2. 2. *Semper tu huic verbo vitato abs tuo viro, i foras mulier.* Ambroſius ep. 3. *Rara itaque confeſſio de peccatis, rara poenitentia, rara in hominibus eius verbi adſertio.* Gronou. *Vindictam.*] Tanquam Praetor, id eſt, viam reperi, qua me liberes. *Vindicta*, virga praetoria, qua ſerui contacti, manumittebantur. *Lamb.*

57. *Peruincas.*] Quemuis alium emptorem pretio vt peruincas facito: ne opus ſit rogitare, quando me viſurus es. *Lamb.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

CAPPADOX, PALINVRVS

Migrare certu'ſt iam nunc e fano foras,
Quando Aeſculapi ita ſentio ſententiam:
Vt qui me nihili faciat, nec ſaluom velit.
Valetudo decreſcit, accreſcit labor.
Nam iam, quaſi zona, liene cinctus ambulo.
Geminos in ventre habere videor filios.

6. *Geminos in, etc.*] Quia vtrimque et a dextra et a laeua cingit me lien venterque

Nihil metuo, niſi ne medius diſrumpar miſer.
PA. Si recte facias, Phaedrome, auſcultes mihi,
Atque iſtam exturbes ex animo aegritudinem.
Paues, Paraſitus quia non rediit Caria.
Afferre argentum credo. nam ſi non ferat,
Tormento non retineri potuit ferreo,
Quin reciperet ſe huc eſum ad praeſepim ſuam. MSS.Cam. *praeſepe ſuum.*
CA. Quis hic eſt, qui loquitur? PA. quoiam vocem ego audio?
CA. Eſtne hic Palinurus Phaedromi? PA. qui hic eſt homo
Cum collatiuo ventre, atque oculis herbeis?
De forma noui, de colore non queo
Nouiſſe. iamiam noui; leno eſt Cappadox.
Congrediar. CA. ſalue Palinure. PA. o ſcelerum caput,
Salueto. quid agis? CA. viuo. PA. nempe vt dignus es.
Sed quid tibi eſt? CA. lien necat, renes dolent,
Pulmones diſtrahuntur, cruciatur iecur,
Radices cordis pereunt, hirae omnes dolent.
PA. Tum te igitur morbus agitat hepatarius.
CA. FACILE'ſt miſerum irridere. PA. quin tu aliquot dies
Perdura, dum inteſtina exputeſcunt tibi.
Nunc dum ſalſura ſat bona'ſt, ſi id feceris,

que, eo tumidiore et maiore facto mihi diſtenditur, proinde ac ſi geminos in vtero filios geram. *Lamb.*

12. *Tormento ferreo.*] Id eſt, catena ferrea. *Tormentum* idem quod funus tortus, nam cum ſit funis, *torqueri* dicitur. Propert. *Dignior obliquo ſuno qui torqueat Ocno.* Priap. *Tormento citharaque tenſiorem.* id eſt, quam funis aut fides citharae. Vnde machinis, quae tentis et contortis funibus mouentur, emiſſa aut excuſſa, *tormentis miſſa,* aut *excuſſa* dicuntur Liu. lib. 44. *Gronou.**

16. *Collatiuo ventre.*] Id eſt, *magno et turgido: quia in eum omnia edulia conferantur.* Feſtus. Ego puto lenonis ventrem *collatiuum* eo eſſe dictum, quod propter vitium corporis et viſcerum omne alimentum, quod deberet in omne corpus diſtribui, in eum conferatur: et hoc pacto viſceribus omnibus vitiatis, venter intumeſcat. *Lamb.* *Oculis herbeis.*] Vide ſupra act. I. 3 et Capteiueis 3. 4.

20. *Viuo.*] Quaſi dicat: viuo tantum, non item valeo. *Lamb.*

23. *Hirae.*] Feſtus: *Hira, quae diminutiue dicitur hilla, quam Graeci dicunt νῆστιν, inteſtinum eſt, quod Ieiunum vocant.* Gloſſae: Hira, ἐγκοίλιον νῆστιν. Arnobius lib. 7. *Non ſimiliter fendicas, quae et ipſae ſunt hirae.* Pro aliis tamen etiam inteſtinis ſumi, docet Nonius: vnde *hillae* apud Horat. 2. Sat. 4. Gloſſar. *Illum* ſine aſpirat. νάρθηκος τὸ ἐντός. et hoc hic probat *Scal.* ad Feſtum.

26. *Dum inteſtina exputeſcunt.*] Vult perdurandum Lenoni, donec ei inteſtina tabeſcant: vtique cum ſit ea anni tempeſtas, qua ſalſura ſolito carius vaeneat. eo facto, futurum, vt inteſtina ſola aeque care diſtrahantur, ſi non carius, quam ipſemet homo totus, hoc eſt, vix tantum feres pretii a te toto, quantum ex ſolis inteſtinis. *Taubm.*

27. *Nunc dum ſalſura.*] Haud quaquam accipio cum Grutero, cum ea ſit anni tempeſtas, qua ſalſura ſolito carius veneat: nec cum Lambino, ex tuis inteſtinis ſale conditis et maceratis ſat bona ſalſamenta confici poſſunt: aut cum Turnebo cenſeo ad garum ex inteſtinis piſcium putridis pretioſum liquamen reſpici. Nunc dum, inquit, ſalſura vel muries inteſtinorum tuorum, quae conſeruat inteſtina tua, ſat bona eſt, integra eſt, facit officium, vt nondum omnia tua inteſtina computruerint Et de vita, deque eo, quod ſani reſtat in inteſtinis, loquitur, vt de muria: de ipſis, vt de muriaticis loquebantur. Quemadmodum ſuibus animam pro ſale datam dicebat Chryſippus. *Gronouius.*

28. *In-*

Vaenire poteris inteſtinis vilius.
CA. Lien dierectu'ſt. PA. ambula, id lieni optumum'ſt.
CA. Aufer iſtaec quaeſo, atque hoc reſponde quod rogo.
Potin' coniecturam facere, ſi narrem tibi,
Hac nocte quod ego ſomniaui dormiens?
PA. Vah, ſolus hic homo'ſt, qui ſciat diuinitus.
Quin Coniectores a me conſilium petunt:
Quod eis reſpondi, ea omnes ſtant ſententia.

MSS. Lamb. *lien diruptu'ſt.*

28. *Inteſtinis vilius.*] Ne hoc quidem accipio cum Grutero, eo pacto futurum, vt inteſtina ſola aeque caro diſtrahantur, ſi non carius, quam totus homo. Nam *inteſtinis vilius* eſt omnino, ob inteſtina putrida et delinita vilius. Sic in illo, *Iſto vilius.* Soſipater Chariſius lib. 2. *Rex qui vocarat ad coenam, ſi ſibi ea res exhibenda indiceretur, quam exhibere non poſſet, reſpondit, vt Tranquillus refert: Hoc vilius hodie mihi erit coena.* Id eſt, ob hanc rem non praebitam vel appoſitam vilius, frugalius, *εὐτελέστερον* apparata erit hodie coena. Sic Terentius Adelph. 5. 9. *Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullulum prae manu Dederis, vnde vtatur: reddet tibi cito.* MI. *Iſtoc vilius.* Hoc eſt, ob id, quod dicis, non commiſſum illi vilius mihi conſtabit. Satis magno hic mihi conſtat: id quod vis ſi adderem, pluris conſtaret; nam haud dubie, quae darem, perderem. Quod ad hoc igitur attinet, vilius et minus erit, quod in illum impendi, quoque per illum careo. Iam Parrhaſius et Palmerius haec duo loca compararunt: ſed alter explicat neutrum, alter explicat vtrumque male: nec profuit Guideto vidiſſe illos. Hanc formulam licet addas illis, quibus ad Captivos, ne palam negarent, *εὐφημεῖν* veteres ſolitos notauimus. Eſt igitur *inteſtinis vilius*, quod ad illam partem, quae detrahetur; quanto inteſtina conſtarent, vilius: eoque facilius emtorem inueneris. *Gronouius.*

29. *Dierectus.*] Vide notas Capteiu. act. 3. ſcen. 4. verſ. 103. Trinum. act. 2. 4. *Ambula.*] Celſus lib. 4. cap. 9. ſcribit, vitium lienis quiete augeri, exercitatione et labore minui. *Taubm.*

33. *Hic homo.*] Δεικτικῶς ſe ipſum ſignificat. *Sciat diuinitus.*] *Diuinus*, ſubſtantiue, vt Grammatici loquuntur, *μάντις* eſt, ſiue vates. Horat. l. 3. Od. 27.

Imbrium diuina auis imminentum.

Martialis lib. 3. 71.

Non ſum diuinus: ſed ſcio quid facias.

Taubm. *Diuinitus*, repete ἀπὸ κοινοῦ, coniecturam facere. *Lamb.* Vel ſubintelligitur *fari*, eſtque conceptum, vt apud Iuuenalem: *Neſcire Latine*, vbi ſubintellige *loqui*. Gronou.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

COQVVS, CAPPADOX, PALINVRVS, PHAEDROMVS

Palinure, quid ſtas? quin depromuntur mihi,
Quae opus ſunt: paraſito vt ſit paratum prandium,
Quom veniat. PA. mane ſis, dum huic coniicio ſomnium.
CO. Tute ipſe, ſi quid ſomniaſti, ad me refers.
PA. Fateor. CO. abi, deprome. PA. age, tu interea huic ſomnium
Narra: meliorem, quam ego ſum, ſuppono tibi.
Nam quod ſcio, omne ex hoc ſcio. CA. operam vt det. PA. dabit.

6. *Suppono.*] Id eſt, vicarium do. *Douza.*

7. *Operam vt det.*] Reticetur nihil aliud quam *Vereor.* Nam *vereor vt det*, eſt, vereor, ne non det, vt recte interpretantur. Illud alterum, *dummodo mihi operam det*, ſenſu quidem conuenit, ſed non poſſunt inde ſuppleri verba defecta. *Gronouius.*

8. *Facit*

CA. Facit hic quod pauci, vt ſit magiſtro obſequens.
Da mihi igitur operam. CO. tametſi non noui, dabo.
CA. Hac nocte in ſomnis viſus ſum viderier, Lamb. *viſus*
Procul ſedere longe a me Aeſculapium, *ſum tuerier.*
Neque eum ad me adire, neque me magnipendere
Viſu'ſt. CO. item alios deos facturos ſcilicet.
Sane illi inter ſe congruunt concorditer.
Nihil eſt mirandum, melius ſi nihil ſit tibi:
Namque incubare ſatius te fuerat Ioui,
Qui tibi auxilium in iureiurando fuit.
CA. Siquidem incubare velint, qui periurauerint,
Locus non praeberi potis eſt in Capitolio.
CO. Hoc animum aduorte: pacem ab Aeſculapio
Petas, ne forte tibi eueniat magnum malum,
Quod in quiete tibi portentum'ſt. CA. bene facis.
Ibo atque orabo. CO. quae res male vortat tibi.
PA. Pro di immortales, quem conſpicio! qui illic eſt?
Eſtne hic Paraſitus, qui miſſu'ſt in Cariam?
Heus Phaedrome, exi, exi: exi, inquam, ocyus.
PH. Qui iſtic clamorem tollis? PA. Paraſitum tuum
Video occurrentem, ellum vſque in platea vltima.
Hinc auſcultemus quid agat. PH. ſane cenſeo. Scal. *quid ait.*

8. *Facit hic quod pauci.*] Iocus eſt ex eo, quod ex inepta re ſalubre monitum et grauis querela de corruptis iuuentutis moribus colligitur. Faſſus erat Palinurus ſe quicquid ſciret τῆς ὀνειροκριτικῆς debere coquo: ſic agnouerat eum magiſtrum: eoque iubente abierat depromptum quae opus eſſent: ita fuerat ei dicto obediens. Hinc Cappadox, quum iam intra aulaeum eſſet Palinurus: *Facit hic*, nempe Palinurus. Peſſime igitur haec verba dant Palinuro, quaſi is eo quod coquus morigerus eſſet in omnibus magiſtro, probet daturum haud dubie operam Cappadoci. Quid? an et Cappadox eius magiſter? *Gronouius.*

9. *Non noui.*] Videtur hoc reſpondere Cocus: Etſi te non noui, tamen dabo operam, et auſcultabo tibi. Et ſic accipit Cappadox. Verum ille ambiguitatem ſermonis de induſtria captans ſignificat, ſomniorum monita ſuam intelligentiam fugere, neque ſe coniectorem eſſe. *I. Gulielm.* At malim: *tametſi non voui, dabo.* nam *vouere*, idem quod *promittere*, ſeu *addicere*, ſignificat. *Douza.*

16. *Incubare.*] Vide notas ſupra act. I. Sc. I. verſ. 62. *Ioui.*] In Iouis templo. *Taubm.*

17. *Tibi qui auxilium tulit.*] Quia optimus Cam. Codex: *Qui tibi auxilium in iureiurando fuit*, ſperno omnes alios, in quibus eſt *auxilio*, quod perinde fecerunt librarii, vt auctores vulgatae *tulit*, quod genus loquendi non caperent. At quoties *auxilia* dicuntur pro auxiliariis? quoties *praeſidium* appellatur, qui eſt praeſidio? dicit ergo qui tibi auxilium ſiue auxiliarius fuit ad augendam rem et alios fraudandos in iureiurando indulgendo tibi: quum vel iuraſti tuum eſſe, quod non erat tuum, aut te facturum daturumque, quod non feciſti vel creditum abiuraſti. *Gronouius.*

19. *In Capitolio.*] Claud. Verderius miratur, quod Plautus Paraſitum haec ita loqui faciat, qui tamen ſit Epidauri: tanquam ſi nuſpiam eſſet Capitolium niſi Romae. imo ſic vocabant qualiacunque templa grandia primoribus dicata Deis, etiam extra Italiam, vt pluribus oſtendit Gruterus.

20. *Pacem.*] Id eſt, veniam. Amph. a. 5. 2.

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

CVRCVLIO, PHAEDROMVS, PALINVRVS

Date viam mihi, noti atque ignoti, dum ego hic officium meum
Facio: fugite omnes, abite, et de via ſecedite:
Ne quem in curſu capite, aut cubito, aut pectore offendam, aut genu.
Ita nunc ſubito, propere, et celere obiectum'ſt mihi negotium.
Nec quiſquam ſit tam opulentus, qui mihi obſiſtat in via,
Nec ſtrategus, nec tyrannus quiſquam, nec agoranomus,
Nec demarchus, nec comarchus, nec cum tanta gloria,
Quin cadat, quin capite ſiſtat in via de ſemita.
Tum iſti Graeci palliati, capite operto qui ambulant,
Qui incedunt ſuffarcinati cum libris, cum ſportulis,
Conſtant, conſerunt ſermones inter ſeſe drapetae:
Obſtant, obſiſtunt, incedunt cum ſuis ſententiis,
Quos ſemper videas bibentes eſſe in Thermopolio: Lipſ. *lubentes.*
Vbi quid ſurripuere, operto capitulo calidum bibunt, Acid. *vbi quom ſorbuere calidum, operto capitulo bibunt.*
Triſtes atque ebrioli incedunt: eos ego ſi offendero,
Ex vnoquoque eorum exciam crepitum polentarium.

6. *Strategus.*] Id eſt, imperator exercitus. *Agoranomus.*] Vid. Capteiu. act. 4. 2. *Lamb.*

7. *Demarchus.*] Tribunus plebis. Vide Turn. lib. 14. 11. *Comarchus.*] Vici magiſter. *Lamb.*

8. *Capite ſiſtat.*] Id eſt, quin in caput praeceps a me detur, atque ita ſiſtatur humi proſtratus in via, quam ita arctam reddebat, vt *ſemitam faceret:* nam locum ruina aperiam, et laxabo, et de ſemita *viam* faciam. *Turneb.* Dicit igitur Paraſitus, eos qui ipſi obſtiterint, in viam e ſemita ſe proiecturum, id eſt, ſe deturbaturum eos ex loco, quem ipſe elegerat, ad curſuram apto in viam, vbi minus commodum ſit ire. *Piſtoris.*

9. *Capite operto.*] Mos Romanis in capite aperiendo et operiendo hic fuit. Laciniam nempe togae in caput ſaepe reiecere contra aeſtum, aut ventum: eamque detraxere, quando opus: interdum et palliolum; ſed ab aegris id factum aut delicatis. *Lipſius.* Vide Epid. act. 1. 1. et 2. 2.

10. *Suffarcinati cum libris.*] Id eſt, qui libros ſub axilla ferentes et ſub pallio, quo onere et ſarcina ob tumentem molem quaſi ſufferti videbantur, aut quod idem eſt ſuffarcinati. Nam antiquum eſt *ſarcinare* pro farcire. Sic apud Terentium in Andria, Act. 4. Scen. 5. *Verum vidi Cantharam ſuffarcinatam.* Ob puerum ſcilicet quem ſub veſte attulerat, qui ſupponeretur Glycerio. Ita enim videri voluit Seruius. Non autem, vt explicat Donatus. *Salmaſ.*

11. *Conſtant.*] Id eſt, ſimul ſtant. *Drapetae.*] Quaerunt cur Graecos *fugitiuos* appellet? an quia tanquam ſerui, ab iis, quibus mercenarias operas dabant, aufugerint? an ſectae deſertores? an denique quia vltro citroque diſcurrerent? At reſpondet toto Dialogo Lucianus quoſdam appellari ſic potuiſſe vere et bona fide, quia drapetae vel fugitiui ſub pallio philoſophico interdum latebant, et dominorum inquiſitionem fruſtrabant. *Gronouius.*

13. *Thermopolio.*] *I. Lipſius* argumentis vincit, non in vſu ſolum antiquitus *Calidam*, ſed, quod miremur, in delitiis fuiſſe. Inde et apud Plautum fieri mentionem *Thermopolii*, cum hilarior inuitatio deſcribatur, aut ſolutior luxus: vt hic de ebrioſis. Vide Trinum. 4. 3.

14. *Calidum bibunt.*] *Calida* olim bibebantur et ſolitaria, et infuſa vino: atque haec gulonibus expetita maxime, et laudata. quam mixtionem, praeter ceteros, probat clariſſime Plautus, qui vinum ita mixtum intelligens, *Calidi* nomine vti, non *Calidae* hic voluit. *Lipſius.* Vid. Aſinar. 2. 4. verſ. 89. Trin. 4. 3.

16. *Crepitum.*] Meurſ. Exerc. Crit. lib. 2. cap. 5. Part. 2. inter cetera docet, crepitum

Tum iſti qui ludunt datatim ſerui ſcurrarum in via, Long. *datores et fautores.*
Et datores, et factores omnes ſubdam ſub ſolum.
Proinde ſe domi contineant, vitent infortunio. MSS. *vitent infortunia.*
PH. Recte hic monſtrat, ſi imperare poſſit. nam ita nunc mos viget, Pont. *impetrare.*
Ita nunc ſeruitium'ſt: profecto modus haberi non poteſt.
CV. Ecquis eſt, qui mihi commonſtret Phaedromum genium meum?
Ita res ſubita eſt: celeriter mihi hoc homine conuento eſt opus.
PA. Te ille quaerit. PH. quid ſi adeamus? heus, Curculio, te volo.
CV. Quis vocat? quis nominat me? PH. qui te conuentum cupit.
CV. Haud magis cupis, quam ego te cupio. PH. o mea opportunitas!

crepitum ventris interdum etiam metu emitti, quemadmodum hic Curculio minetur Philoſophis, ita ſe eos pugnis excepturum, vt prae anxietate et metu emiſſuri ſint polentarium. *Polentarium.*] Ex polenta cumeſta natum: vel qui pulentam oleat. Polentam Graeci ἄλφιτα vocant. Vide Plin. lib. 18. cap. 7. *Lamb. Taubm.*

17. *Datatim.*] *Datatim ludere*, erat pila ludere: propterea quod dabatur. vnde quidam *datores* dicebantur in luſu pilae, qui pilam dabant: alii autem *factores*, qui faciebant, id eſt, qui feriebant et ludebant, quique in factiones erant diuiſi, id eſt, vt dicimus, *in partes.* Genera autem ludendi fuiſſe videntur *Datatim, Raptim, Expulſim.* Nouius apud Nonium: *In molis ludunt* [illegible] *ptim pila, datatim morſo.* Varro apu[illegible] [illegible]n. *Videbis Romae in foro ante lanienas pueros pila expulſim ludere.* Turneb.

18. *Et datores et factores.*] Non Turnebum ſulum video ſerio ponere, *factores* dictos, qui faciebant, quod fit, qui feriebant et ludebant, quique in factiones erant diuiſi: non Hadr. Iunium, *Factorem*, qui alteri parti ſiue factioni dat operam obſtruendo, pellendo, et excurſus metam ſignando: ſed etiam Scaligerum ad Manilium, *factiones* proprie in luſu pilae dictos et *factores.* Auctor illi hic Plautus et Pollux, ex quo adducit: ἐφ' ἣν κατατιθέντες τὴν σφαῖραν, ἑτέρας δύο γραμμὰς κατόπιν ἑκατέρας τῆς πράξεως καταγράψαντες. At locus eſt lib. 9. cap. 7. vbi inuenies τῆς τάξεως. Nunquam vero concoquere potui *facere pilam* pro ferire: a factionibus autem ludentium, ſi quae dictae ſunt, colluſures dictos *factores*, et *factores* eſſe alicuius factionis homines tum credam, quum videbo a factionibus in Circo, quae ſine controuerſia fuerunt, aurigas vocatos eſſe *factores.* Quin ſermo paraſiti mere nugax eſt: nam quia *datores* appellauit, ſolent autem iuriſconſulti coniungere haec duo, *dare facere*, tum in re venerea vtrumque connectitur; quaſi de alterutro horum loqueretur, quum appellandos haberet *datores* hos datatim ludentes, quaſi plenius dicit *et datores et factores:* non quod haec vox ea in re proprie quid ſignificet, ſed riſus gratia. Nec contemnendus adeo Lambinus, qui alludi ad turpem verborum ſignificationem ſuſpicatus eſt. Neque enim vt hoc valeat, oportet libidini locum in via publica fuiſſe. Captatur vocabulum, perinde quaſi dixiſſent: *et qui dant et qui faciunt.* Si datores refers ad priora, videtur loqui de vſu pilae: ſi ad poſterius, de re turpi, vel quos oportet dare facere. Quo ioci genere conſtat omnis Plautus. *Gronouius. Et factores.*] *Factores* proprie in ludo pilae dicebantur et *factiones* Graecis αἱρέσεις. Vide Scalig. ad Manil. lib. 1. et 5. Et Nomencl. Iunii. *Solum.*] Pro ſolea calceamentorum. Vide Trinum. 4. 3. *Lamb.*

19. *Vitent infortunio.*] Sic Trucul. act. 2. 2. *Vitare malo* eleganter. *Taubm.* Sic *vitare verbo*, pro operam dare, ne hoc verbum audias, Caſin. 2. 2. 35. *Vitent ancipiti infortunio*, Poen. prol. 25. Dictum perinde, vt *malo cauere* ſaepe apud noſtrum. *Gronou.* *

20. *Si imperare poſſet.*] Id eſt, imperando aſſequi poſſit, vt quod monſtrat, fiat. Lambini Gloſſa exploſa, lego: *Recte hic monſtrat, ſe imperare poſſe*, hoc eſt, ſatis verbis oſtendit, qualis factis et quam impotens demum futurus ſit, ſiquidem Imperator euadat ſcilicet. *Douza.*

21. *Ita nunc ſeruitium eſt.*] Ita eſt, tales nunc ſerui ſunt. *Lamb.*

22. *Genium.*] V. N. Bacchid. et Capteiu. 4. 2.

Curculio exoptate, ſalue. CV. ſalue. PH. ſaluom gaudeo
Te aduenire. cedo tuam mihi dextram. vbi ſunt ſpes meae?
Eloquere obſecro, hercle. CV. eloquere, te obſecro, vbi ſunt meae?
PH. Quid tibi eſt? CV. tenebrae oboriuntur, genua inedia ſuccidunt.
PH. Laſſitudine, hercle credo. CV. retine, retine me, obſecro.
PH Viden' vt expalluit! datin' iſti ſellam, vbi aſſidat, cito,
Et aqualem cum aqua? properatin' ocyus? CV. animo male eſt.
PH. Vin' aquam? CV. ſi fruſtulenta eſt, da obſecro, hercle, ob-
ſorbeam.
PH. Vae capiti tuo. CV. obſecro, hercle, facite ventum vt gaudeam.
PH. Maxume. CV. quid facitis quaeſo? PA. ventum. CV. nolo
equidem mihi
Fieri ventulum. PH. quid igitur vis? CV. eſſe, vt ventum gaudeam.
PH. Iuppiter te dique perdant. CV. perii, proſpicio parum,
Os amarum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame,
Ita cibi vaciuitate venio laxis lactibus.
PH. Iam edes aliquid. CV. nolo, hercle, aliquid: certum quam
aliquid mauolo.
PH. Imo ſi ſcias, reliquiae quae ſint. CV. ſcire nimis lubet
Vbi ſient: nam illis conuentis ſane opus eſt meis dentibus.

29. *Meae.*] Diuerſa ſpectant Phaedromus et Curculio. Ille pecuniam ex Catia; hic paraſitus menſam inſtructam. Illius pecuniariae; huius cibariae ſpes ſunt. *Boxbornius.*

33. *Et aqualem cum aqua.*] Vt quaſi exanimato aquam offundat. Vid. Milit. 4 8. *Fruſtulenta.*] Id eſt, fruſtis carnium efferta. *Taubm.*

35. *Ventum vt.*] Ambigue dictum eſt: vel facite ventum ſiue *ventulum:* vel facite vt gaudeam ventum, id eſt, me veniſſe. itaque mox ſubiicit, vt *ventum gaudeam.* Turneb. Dicit paullo poſt Curculio ſe nolle ſibi *fieri ventulum. Ventulum* dixit potius quam, *ventum*, vt ſic, ſublata ambiguitate, intelligeretur planius quid vellet. *Boxhorn.*

39. *Os amarum habeo.*] Medicae artis placita, velut aliud agens, lepidiſſimus Poëta inſeruit. *Cael. Rhodig.* lib. 13. 24. *Dentes plenos.*] *Pleni dentes* non ſunt mutandi in *blennos.* Nam βλέννος Graecum non conuenit. Plenos dentes vocauit Plautus, obtuſos, hebetes, ſitu iam, prae fame et edendi longa inertia, craſſiores factos. Vt illa quae non exercentur, rubigine et ſitu obducuntur, et ſic pleniora euadunt; acutiora autem, et ſubtiliora, quae ſunt in continuo exercitio, vt ferri acies. Paraſitus igitur, qui diu dentes non exercuerat, ſibi illos plenos eſſe et craſſos, obtuſoſque, ſituque occupatos queritur. Sic *plenum filum* pro craſſo dixerunt, et ſubtili oppoſuerunt: *pleno velamina filo.* Salmaſ. *Lippiunt.*] Iocoſa et audaci tranſlatione, famelici *fauces* dixit *lippire:* ex eo, credo, quod, cum in fame os amareſcat, ſaliuaque concretior reddatur, et haereſcat faucibus, dentibus, palato; et arenoſa etiam quaedam ore patente fila lentore ſuo deducat; lippitudinem oculorum imitari videtur. *Turneb.*

40. *Laxis lactibus.*] Perperam ſcribitur *laſſis lactibus:* vel potius accipitur perperam, non ſcribitur. nam *lactibus laſſis* declarant, defatigatis; at debebant, inanibus, nam *laſſis* et *laxis* promiſcua veterum ſcriptura eſt: vt iiſdem *adaſſint* et *adaxint.* Vt autem diſtenduntur ſaturitate, ita vacuitate laxantur inteſtina, non laſſantur. *I. Gulielm.*

41. *Nolo, hercle, aliquid.*] Per *aliquid* ergo incertum quid, vagum, quod abeſt, et digito in praeſens monſtrari non poteſt, et quod quid, aut quale, aut vbi ſit neſcias, ſignificatur. Phaedromus dixerat: *Iam edes aliquid*; idem eſt, ac ſi dixiſſet, *edes neſcio quod.* Certum ergo quid mauult Curculio. *Boxhorn.*

43. *Illis conuentis.*] Conuentionem, quam ſermoni tribuere ſolemus, ad dentes ſuos dentientes, per ridiculum accommodat, ſatis pol paraſitice. Et alludit ad id, quod ſupra dixerat: PH. *Qui te conuentum cupit.* Douza.

44. *Suis*

Digitized by Google

PH. Pernam, abdomen, ſumen, ſuis glandium. CV. ain' tu omnia haec?
In carnario fortaſſe dicis. PH. imo in lancibus:
Quae tibi ſunt parata, poſtquam ſciimus venturum. CV. vide,
Ne me ludas. PH. ita me amabit, quam ego amo, vt ego haud mentior.
Sed quo te miſi, nihilo ſum certior. CV. nihil attuli.
PH. Perdidiſti me. CV. inuenire poſſim, ſi mihi operam datis. Grut. *ſi mihi operam datas.*
Poſtquam tuo iuſſu profectus ſum, perueni in Cariam.
Video tuum ſodalem, argenti rogo vti faciat copiam.
Scires velle gratiam tuam; noluit fruſtrarier:
Vt decet velle hominem amicum amico, atque opitularier:
Reſpondit mihi paucis verbis, atque adeo fideliter,
Quod tibi eſt, item ſibi eſſe magnam argenti inopiam.
PH. Perdis me tuis dictis. CV. imo ſeruo, et ſeruatum volo.
Poſtquam mihi reſponſum eſt, abeo ab illo moeſtus ad forum Diſſ. *abeo ab illo ad forum, moeſtus Me illo fruſtra aduenisſe.*
Me illo fruſtra aduenisſe. forte aſpicio militem:
Aggredior hominem: ſaluto adueniens. Salue, inquit mihi,
Prehendit dextram, ſeducit, rogat quid veniam Cariam.
Dico me illo aduenisſe, animi cauſa. ibi me interrogat,
Ecquem in Epidauro Lyconem trapezitam nouerim?
Dico me noviſſe. quid Lenonem Cappadocem? annuo
Viſitaſſe. ſed quid eum vis? quia de illo emi virginem
Triginta minis, veſtem, aurum: et pro iis decem coaccedunt minae.
Dediſti tu argentum? inquam. imo apud trapezitam ſitum eſt,

44. *Suis glandium.*] Vide Men. act. I. 2.

49. *Inuenire poſſim.*] Quod *Lambin.* de argento dictum videri cupit, ego de ipſo Phaedromo interpretor. At Paraſitus in diuerſum ſenſum obiectionem illam retorquens, quaſi Phaedromus dixiſſet: *Amiſiſti me:* (ambiguitas enim in verbo *perdidiſti*) *poſſim*, inquit, *inuenire te, ſi mihi operam addere volueris.* non aliouorſum, quam ad perditarum rerum, quibus recipiendis ſatagere ſolemus, fortuitam recuperationem reſpiciens. Quo etiam referenda, quae ſequuntur: PH. *Perdis me tuis dictis.* CV. *Imo ſeruo et ſeruatum volo.* Douza.

52. *Scires velle gratiam tuam.*] Fruſtra hic ſudant interpretes. *Velle gratiam alicuius* eſt cupere aliquem demereri, vel certe non offenſum velle. Contra *negligere gratiam alicuius*, eſt nolle in honorem alicuius facere. Cicer. pro Plancio: *Neque enim ad negligendam gratiam meam debet valere, quod dixit idem.* Nec vero valent haec verba: ea vſus eſt praefatione, ex qua intelligeres eum amicum. Sed eſt luſus Comici. Apparebat, inquit, eum te amicum velle. Hoc quum audit Phaedromus et ſpectatores, exſpectant, vt ſubſequatur, argentum numeraſſe. Contrarium autem euenit, et hoc apponitur gratiae, quia genus eſt ſimplicis amoris non lactare: non agere, vt illi de quibus queritur Charinus in Andria 4. 1. *In denegando modo queis pudor paululum adeſt: nam vbi tempus promiſſa iam perfici, tum coacti neceſſario ſe aperiunt.* Ex ipſo facto, non aliqua praefatione hoc colligit. *Gronouius.*

60. *Prehendit dextram.*] Comitatis et beneuolentiae indicium maxime apud Graecos. *Lambin.* *Cariam.*] Pro in Cariam.

66. *Apud trapezitam ſitum eſt.*] Solebant Veteres nummos ſuos non eos ſolum, quos aliis debebant, ſed et quos nulli debebant apud Trapezitas collocare. *Lamb.*

 71. *Religio*

Illum quem dixi Lyconem: atque ei mandaui, qui anulo meo
Tabulas obſignatas attuliſſet, vt daret operam,
Vt mulierem a lenone cum auro et veſte abduceret.
Poſtquam hoc mihi narrauit, abeo ab illo. reuocat me illico,
Vocat ad coenam: religio fuit, denegare nolui.
Quid ſi adeamus, ac decumbamus? inquit. conſilium placet.
Neque diem decet me morari, neque nocti nocerier.
Omnis res parata'ſt: et nos, quibus paratum eſt, aſſumus.
Poſtquam coenati atque appoti, talos poſcit ſibi in manum.
Prouocat me in aleam, vt ego ludam: pono pallium.
Ille ſuum anulum oppoſuit. inuocat Planeſium. Douz. *oppoſuit* antiq.
PH. Meoſne amores? CV. tace parumper. iacit voltorios quatuor.
Talos arripio, inuoco almam meam nutricem Herculem.
Iacto baſilicum, propino magnum poculum: ille ebibit:
Caput deponit: condormiſcit. ego ei ſubduco anulum.
Deduco pedes de lecto clam, ne miles ſentiat.
Rogant me ſerui, quo eam? me dico ire, quo ſaturi ſolent.
Oſtium vbi conſpexi, exinde me illico protinam dedi.
PH. Laudo. CV. laudato, quando illud quod cupis, effecero.

71. *Religio fuit.*] Verba ſunt, Paraſiti ſignificantis *ſe* (vt vulgi verbis vtar) *conſcientiam feciſſe*, ſi homo ipſe paraſitus ad coenam vocatus non iret. *Budaeus.* Vide Merc. act. 5. 2. Sticho, act. 2. 1.

73. *Me morari.*] Dicit Paraſitus, facile ſe conſenſiſſe, vt illico coena committeretur, etiamſi adhuc nimis tempori eſſet. Non enim Paraſiticae diſciplinae profeſſorem decere, vt diem moretur, ſeu, vt patiatur ſibi moram afferri a die, quo minus luce coenet. Ne decere etiam, vt nimis tarde coenando nocti noceatur, atque ita ſomno decedat. *Lamb.* *Nocti nocerier.*] *Nocti nocet*, qui non recipit ſe domum ante noctem, vt coenet. *Idem.*

76. *In aleam.*] *Douza* docet, *aleae* nomine, vniuerſa iſtiuſmodi ludorum genera indifferenter comprehenſa antiquitus. *Pono pallium.*] Vt ego, a milite prouocatus, ludere poſſim (fortaſſe quia nummos non habebat) *pono*, id eſt, depono pallium, tanquam pignus. Cui miles *oppoſuit annulum.* Lamb. Vide Bacchid. 4. 4. Capteiu. 1. 1. Aſin. 4. 1.

79. *Nutricem Herculem.*] Legendus eſt locus ad hunc modum, et interpungendus:

— Tace parumper. iacit voltorios quatuor.
Talos arripio, inuoco ἅλμαν meam nutricem. Hercule
Iacto bolis Chium. —

Dicit Paraſitus ſe inuocaſſe *ἅλμαν* nutricem ſuam: quibus verbis facete ludit et iocatur, quaſi nutricem, quae ſibi ſit, non deſignet, ſed epitheto, quod perpetuum eſt, *balmae* ornet: cum tamen intelligat ἅλμην, id eſt, lepores, iocos, atque ſales, venuſtatemque ſuam: iis quippe artibus victum ſibi quaerebant Paraſiti, merebanturque ſales iſti *nutricis* nomen. Addit, *Hercule:* quod eſt affirmantis de ſucceſſu aleae, cum tam proſperum habuiſſe vix quiſquam crederet; affirmantis, inquam, cum iuriſiurandi religione de eo. Quatuor autem iactus ſiue boli fuerunt: hinc iſta intelligenda: *iacit voltorios quatuor.* Miles miſit, ſingulis illis talorum iactibus et bolis quatuor, *voltorium* ſiue *canem:* At vero Paraſitus inquit de ſe, *iacto bolis Chium.* Singulis ſcilicet bolis talorum, quos iactauit, *Chium*, id eſt, *ſenionem* miſit, et vicit. *Petitus.* Lege: *almam meam nutricem Ferculam.* Vt alibi: *Sanctam Saturitatem, Lubentiam, Commoditatem, Suauem Suauiationem* deas facit. *Tan. Faber.* Vera omnino eſt *Lipſii* ſententia de decimis Heraculaneis locum hunc interpretantis. Praeterea ipſe Hercules inter πολυφάγυς nominatiſſimus. Cum libri ſcripti non varient, ad alias coniecturas decurri non poteſt. Nec vero aliter licet exponere quod vulgatum eſt. *Salmaſ.*

81. *Caput deponit.*] Vide Aulular. act. 3. 6.

88. *Stabi-*

Eamus nunc intro, vt tabellas conſignemus. PH. num moror?
CV. Atque aliquid prius obtrudamus, pernam, ſumen, glandium:
Haec ſunt ventri ſtabilimenta, panem et aſſa bubula,
Poculum grande. aula magna: vt ſatis conſilia ſuppetant.
Tute tabellas conſignato: hic miniſtrabit: ego edam.
Dicam quemadmodum conſcribas. ſequere me hac intro. PH. ſequor.

88. *Stabilimenta.*] Sic Horat. 2. Satyr. 3.
Deficient inopem venae te: ni cibus, atque
Ingens accedat ſtomacho fultura ruenti.
Panem.] Haud dubie legendum eſt, *panem*. Nec ordo verborum Nominatiuum exigere videbitur, ſi iſta: *Haec ſunt ventri ſtabilimenta*; parentheſios notae includantur; aut, *haec ſunt*, accipias pro, *quae ſunt*. Boxhorn.

ACTVS TERTIVS

LYCO, CVRCVLIO, LENO.

Beatus videor: ſubduxi ratiunculam,
Quantum aeris mihi ſit, quantumque alieni ſiet.
Diues ſum, ſi non reddo eis, quibus debeo:
Si reddo illis quibus debeo, plus alieni eſt. — Douz. *cum vere recogito.*
Verum, hercle, vero cum belle recogito,
Si magis me inſtabunt, ad Praetorem ſufferam. — Cam. *mi.*
Habent hunc morem plerique argentarii,
Vt alius alium poſcant, reddant nemini:
Pugnis rem ſoluant, ſi quis poſcat clarius. — Lamb. *poſcat durius.*
Qui HOMO mature quaeſiuit pecuniam,
Niſi eam mature parſit, mature eſurit. — Lamb. *eae.*
Cupio aliquem emere puerum, qui vſurarius
Nunc mihi quaeratur. vſus eſt pecunia.
CV. Nil tu me ſaturum monueris: memini et ſcio.
Ego hoc effectum lepide tibi tradam: tace.
Edepol nae ego hic me intus expleui probe,

1. *Beatus.*] Id eſt, diues. Vide Poenul. act. 1. 2. *Subduxi rat.*] Capteiu. act. 1. 2.

5. *Cum belle recogito.*] In Langianis fuit, *cum velle recogito*, quod *I. Gulielm.* vitioſa illa ſcribendi ratione habet pro *belle*. Bellum eſſe videtur auaro trapezitae, non reddere, quod debeat, niſi in iure coactum. *Taubm.*

6. *Ad praetorem ſufferam.*] Barbarum eſt, *ſufferre ad praetorem*, pro, deferre: apage igitur *ſufferant*. Recte Lambinus duci, rapi, trahi, vt ſcilicet ibi Iupiter auxilium mihi ſit, dum vel abiuro, vel bonam copiam eiuro: Vt et infra act. 5. ſc. 3. *Peſſime metui, ne hodie mihi apud praetorem ſolueret.* Gronouius.

10. *Qui homo mature.*] Hunc locum *Chariſius* lib. 2. ita explicat: Qui homo tarde, id eſt, vix et aegre quaeſiit pecuniam, niſi ei cito pepercerit, cito eſurit. *Lambin.*

12. *Vſurarius.*] *Puer vſurarius* eſt catamitus. Vide Amphitr. Argum. Turneb. lib. 3. 12.

14. *Nil tu me ſaturum.*] Verba ſunt Curculionis ad Phaedromum, et quidem ab eo diſcedentis, ac moniti, vt bene rem gereret. Dicit autem, ſaturum officii non eſſe monendum; Paraſiti enim, per acceptum ſaturitatis beneficium, quod aeſtimant maximum, iis, a quibus laute excepti ſunt, omnino et inprimis, nec monitos, ad res bene gerendas obſtrictos ſe putant. *Boxhorn.*

19. *Operto*

Et quidem reliqui in ventre cellae vni locum,
Vbi reliquiarum reliquias reconderem.
Quis hic eſt, qui operto capite Aeſculapium
Salutat? attat! quem quaerebam: ſequere me.
Simulabo quaſi non nouerim. heus tu! te volo.
LY. Vnocule, ſalue. CV. quaeſo, derideſne me?
LY. De Coclitum proſapia te eſſe arbitror:
Nam ii ſunt vnoculi. CV. catapulta hoc ictum eſt mihi
Apud Sicyonem. LY. nam quid id refert mea,
An aula quaſſa cum cinere effoſſus ſiet?
CV. Superſtitioſus hic quidem eſt: vera praedicat:
Nam illaec catapultae ad me crebro commeant.
Adoleſcens, ob Rempublicam hoc intus mihi
Quod inſigne habeo, quaeſo, ne me incomities.
LY. Licetne inforare, ſi incomitiare non licet?
CV. Non inforabis me quidem: nec mihi placet
Tuum profecto nec forum, nec comitium.
Sed hunc, quem quaero, commonſtrare ſi potes,
Inibis a me ſolidam et grandem gratiam.
Lyconem quaero trapezitam. LY. dic mihi
Quid eum nunc quaeris? aut cuiatis? CV. eloquar.
Ab Therapontigono Platagidoro milite.
LY. Noui edepol nomen: nam mihi iſtoc nomine,
Dum ſcribo, expleui totas ceras quatuor.
Sed quid Lyconem quaeris? CV. mandatum'ſt mihi,
Vt has tabellas ad eum ferrem. LY. quis tu homo es?

19. *Operto capite.*] V. N. Amphitr. act. 5. ſc. 1. verſ. 42.

23. *De Coclitum.*] *Varr.* lib. 6. *Cocles quaſi ocles, qui vnum haberet oculum.* Plin. lib. 11. 37. *Qui altero lumine orbi naſcerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtriſque, Ocellae.*

24. *Catapulta hoc.*] *Hoc* δεικτικῶς dicitur: nempe, malum, aut vulnus, quo vnoculus factus ſum, catapulta ictum, inflictum mihi eſt. *Boxhorn.* Capt. 4. 2.

25. *Sicyonem.*] *Sicyon*, vrbs vetuſtiſſima in Peleponeſo, non procul a Corintho.

27. *Superſtitioſus.*] Id eſt, diuinus ſeu vates, et ariolus: ἔνθεος καὶ θέσφατος. *Scaliger.* V. N. Amphit. act. 1. ſc. 1. verſ. 67.

28. *Catapultae.*] Ergo *Catapulta* non ſolum tormentum, ſed etiam telum eſt, vt infra act. 5. 3. Turneb. lib. 15. 1.

29. *Hoc intus mihi.*] Gruterus *incuſſum*. Acidalius *ictus*. Pareus *vlcus*. Salmaſius *inuſtum*. Qui neſcit, cur interpretes haeſerint, et *intus mihi* nil aliud eſſe pronunciat, quam in me, in ore meo, vellem huius generis loquendi aliquod exemplum afferre dignatus eſſet. Liceat igitur et nobis coniicere: *Adoleſcens, ob rempublicam hoc virtutis mihi Quod inſigne habeo.* Gronouius.

30. *Ne me incomities.*] *Incomitiare ſignificat tale conuitium facere, pro quo neceſſe ſit in comitium, hoc eſt, in conuentum venire.* Feſtus.

32. *Non inforabis.*] Iocus ex ambiguo, alludens ad *Forum* et *Comitium*. Etiam *Scaliger* in Priap. monuit, *Perforare* περαίνειν, flagitioſum verbum eſſe.

35. *Inibis a me.*] Gratiam ab aliquo inire, *eſt dato beneficio alicuius gratiam et amicitiam mereri.* Donat. ad Eunuch. act. 3. ſc. 5.

37. *Cuiatis.*] Vide Menaech. act. 2. 2.

40. *Dum ſcribo.*] Dum ei per ſyngrapham, ob acceptam pecuniam caueo. *Taubm.* *Totas ceras.*] De *ceratis tabellis* V. N. Aſin. 4. 1. et alibi. Item *Ioh. Mercerum* Opin. lib. 1. 12. vbi etiam docet, quid *Prima*, quid *Vltima* cera ſit.

46. *Sum-*

Digitized by Google

CV. Libertus illius, quem omnis Summanum vocant.
LY. Summane, ſalue. qui Summanus? fac ſciam.
CV. Quia veſtimenta, vbi obdormiui ebrius, Scal. *vbi obdormiuit ebrius.*
Summano: ob eam rem me omnes Summanum vocant.
LY. Alibi te meliu'ſt quaerere hoſpitium tibi,
Apud me profecto nihil eſt Summmano loci.
Sed iſtum, quem quaeris, ego ſum. CV. quaeſo, tune is es
Lyco trapezita? LY. ego ſum. CV. multam me tibi
Salutem iuſſit Therapontigonus dicere,
Et has tabellas dare me iuſſit. LY. mihin'? CV. ita.
Cape, ſignum noſce. noſtin'? LY. quid ni nouerim?
Clypeatus elephantum vbi machaera diſſicit.
CV. Quod iſtic ſcriptum eſt, id te orare iuſſerat,
Profecto vt faceres, ſuam ſi velles gratiam.
LY. Concede, inſpiciam quid ſit ſcriptum. CV. maxime,
Tuo arbitratu, dum auferam abs te id quod peto.
LY. Miles Lyconi in Epidauro hoſpiti ſuo
Therapontigonus Platagidorus plurimam
Salutem dicit. CV. meus hic eſt, hamum vorat.
LY. Tecum oro, et quaeſo, qui has tabellas afferet
Tibi, vt ei detur, quam iſtic emi virginem,
Quod te praeſente iſtic egi, teque interprete,
Et aurum, et veſtem: iam ſcis, vt conuenerit.
Argentum des lenoni. huic des virginem.
LY. Vbi ipſus? cur non venit? CV. ego dicam tibi:
Quia nudius quartus venimus in Cariam
Ex India: ibi nunc ſtatuam volt dare auream
Solidam faciundam ex auro Philippeo, quae ſiet
Septempedalis: FACTIS MONVMENTVM SVIS.
LY. Quamobrem iſtuc? CV. dicam: quia enim Perſas, Paphlagonas,

46. *Summano.*] *Summanus* deus eſt Manium ſummus, (vnde et dictus) id eſt, *Pluto*, qui omnes auariſſime rapit in ſuum theſaurum. inde *ſummanare*, pro auide rapere et furari, Summani more, finxit lepidus Poeta. *Turneb.* lib. 11. 7. Putat Meurſius, *Summanare* dixiſſe Plautum propter euphoniam, pro *ſubmanare*, id eſt, ὑποχείριον ποιεῖν: et ludere voluiſſe in alliteratione.

53. *Signum noſce*] V. N. Amph. act. 1. ſc. 1, verſ. 265. Bacchid. 4. 6.

54 *Machaera diſſicit.*] Lego:

Clypeatus elephantum vbi machaera dirigit.

Dirigere proprie eſt διχοτομεῖν, in duas partes rectas et aequales ſcindere. *Titinnius* apud Nonium: *pernam totam dirigit.* Male apud Nonium *diligo* pro *dirigo*. Feſti Abbreuiator: *dirigere apud Plautum inuenitur pro diſcindere.* Sic ibi ſcribendum. Nam vetus liber qui penes me eſt, habet *diſcidere*. editur: *diſcedere*. Salmaſius. *Diſſicere*, pro diſſecare, probum et antiquum verbum eſt, ſed quod paſſim in libris corruptum mutatum in *diſiicere*, quod eſt diſſipare, cum illud ſit ſecando diuidere. Virgil. 12. Aeneid. 306.

——— *Ille ſecuri*
Aduerſi frontem mediam mentumque reducta
Diſſicit. — —

Lactant. lib. 2. 8. *Cape igitur hanc cotem, eamque nouacula diſſice.* Gronou.*

61. *Hamum vorat*] Tabellis, quas legit, capietur, vt hamo piſces. *Lamb.*

62. *Tecum oro.*] Amat Plautus ſic loqui, pro vulgari, *oro te.* Aſin. 3. 3. 72. Rud. 3. 4. 68. Perſ 1. 3. 37. Caſin. 2. 5. 16. et 3. 4. 5. *Gronou.**

74. *Pere-*

Synopeas, Arabas, Caras, Cretanos, Syros, Alii, *Arabes.*
Rhodiam atque Lyciam, Perediam et Perbibeſiam, Alii, *Arabos.*
Centauromachiam, et Claſſiam Vnomammiam,
Libyamque oram omnem Conterebroniam,
Dimidiam partem nationum vſque omnium
Subegit ſolus intra viginti dies.
LY. Vah! CV. quid mirare? LY. quia enim in cauea ſi forent
Concluſi, itidem vti pulli gallinacei,
Ita non potuere vno anno circumirier. l. Gul. *te eſſe ab illo*
Credo, hercle, te eſſe ab illo: nam ita nugas blatis. *iam. ita enim nug.*
CV. Imo etiam porro, ſi vis, dicam. LY. nihil moror.
Sequere hac; te abſoluam, qua adueniſti gratia.
Atque eccum video. Leno ſalue. LE. Di te ament.
LY. Quid hoc, quod ad te venio? LE. dicas quid velis.
LY. Argentum accipias, cum illo mittas virginem.
LE. Quid, quod iuratus ſum? LY. quid id refert tua,
Dum argentum accipias? LE. QVI MONET, quaſi adiuuat.
Sequimini. CV. Leno, caue in te ſit mihi mora.

74. *Perediam, etc.*] *Perediam et Bibeſiam Plautus cum dixerit, intelligi voluit cupiditatem edendi et bibendi.* Feſtus. Venuſte, vt nihil ſupra, *Perediam et Perbibeſiam*, vt Prouinciarum nomina commentus eſt: ita vt prius *Perediae* nomen referat, et eſca tamen comitem continuo potionem, quae *Perbibeſiae* nomine exprimatur, attrahat. *Claſſis* vero *Vnimammia* figura Comica et fictione exercitum Amazonum ſignificat: cum et *claſſis* exercitum declaret: et conſtet, ferramento candente alterutram ſibi aduſſiſſe mammam Amazones, vt vna tantum eis reliqua eſſet. Sed tantum exercitum pro terra Amazonum audiri vult, et regionum terminatione formauit. Quin et *Centauromachia* ilocalariter hic Theſſaliam ſignificat, cuius olim partem tenuiſſe Centauros e Poëtis notiſſimum eſt. Et, *Libyamque oram omnem Conterebromiam*, cum dicit, iocatur nouato verbo, ſignificans omnem illam terram, quam Liber Pater exercitu luſtrauit, quamque obeundo contritus et fatigatus eſt. *Turneb.* Arbitror deſignari hic Libyam illam, quae vini eſt ferax, eamque vocari ideo *Conterebromiam*, quod Bromium, hoc eſt, vuas ſiue vinum conterat. Vindemiam celebrantibus ſatis dixi. *Grut.*

82. *Credo, hercle, te eſſe ab illo.*] Nugas blatit, qui negat hic Lambinum aut alios interpretes quicquam vidiſſe: eſſe enim hic ſignificare edere, et *eſſe ab illo*, paraſitum illius eſſe. Tam hercle, quam quod Poenul. 2. 2. *Eſne tu, an non es ab illo milite Macedonico:* et Milite 2. 2. *Quemque a milite hoc videritis.* Gronou. *Blatis.*] An *blattis* leg. vide Epid. 3. 1.

88. *Iuratus ſum.*] Scil. me virginem Phaedromo traditurum. *Lamb.*

90. *Mihi mora.*] In hac Comoedia, et hoc praeſertim actu tertio, exiſtimat *Gulielm. Canterus* nou. lect. lib. 4. cap. 10. aliquot Scenas deſiderari.

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

*CHORAGVS

Edepol nugatorem lepidum lepide hunc nactu'ſt Phaedromus.

* *Choragus.*] *Choragos* vocant hodie eos, qui pecunia ſua chorum conducunt et inſtruunt; ac primitus χοραγὸς dicebatur is, qui erat vere ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ: cuius erat officium, videre ne imperitia chori aut laſciuia vetus Muſica corrumperetur, ſed pura atque ſincera ſeruaretur. *Caſaub.* CHORVS eſt pars inter

aċtum

Halophantam an ſycophantam hunc magis eſſe dicam neſcio. Lamb. *hunc halophantam an ſycophantam eſſe mag.*
Ornamenta, quae locaui, metuo vt poſſim recipere.
Quanquam cum iſtoc mihi negoti nihil eſt: ipſi Phaedromo
Credidi; tamen aſſeruabo. ſed dum hic egreditur foras,
Commonſtrabo, quo in quemque hominem facile inueniatis loco,
Ne nimio opere ſumat operam. ſi quem conuentum velit,
Vel vitioſum, vel ſine vitio: vel probum, vel improbum.
Qui periurum conuenire volt hominem, mitto in Comitium.
Qui mendacem et glorioſum, apud Cloacinae ſacrum.
Ditis damnoſos maritos ſub Baſilica quaerito.
Ibidem erunt ſcorta exoleta, quique ſtipulari ſolent.
Symbolarum collatores apud forum piſcarium.
In foro infimo boni homines, atque dites ambulant.
In medio propter Canalem, ibi oſtentatores meri.
Confidentes, garrulique, et maleuoli ſupra Lacum.

actum et actum; vel potius poſt actum, introducta cum concentu, etc. Fuit autem per initia Chorus monoproſopus in Fabulis. Vnus enim quiſpiam prodibat, ciuium vitia recenſens; idque ſine cantu. Talis eſt apud Plautum *Choragus* in Curculione. Deinde alter additus, vt interrogationibus et reſponſionibus explerent animos varietate. Summa enim laus in Poetica, nouitas. *Scalig.*

2. *Halophantam.*] Recte ſe habet *Halophanta.* Non reperitur tamen hoc nomen apud Graecos, ſed fictum eſt a Comico, vt olim bene *Scaliger* cenſuit ab habitu marino. Ἁλοφάντης, ὡς συκοφάντης. Nam et φαντάζεσθαι Graeci pro decipi et συκοφαντεῖσθαι dixere. Heſychius, φαντάζομαι, συκοφαντοῦμαι. Et ita apud Ariſtophanem legitur. Sed et φαίνειν abſolute pro συκοφαντεῖν poſuerunt. Vt idem Ariſtophanes. Τὶ μαθὼν φαίνεις ἄνευ θρυαλλίδος. Item τίς ὁ φαίνων ἐστίν. Sic ἁλοφάντης, maritimus eſt Sycophanta cum habitu thalaſſico. Alioquin et ὁλοφάντης etiam diceretur omnia mentiens et fallens, non vt inepte eam explicat breuiator Feſti. *Salmaſ.*

6. *Quo in.*] Pro, *in quo.* dignumque animaduerſione ſimilium morum homines aliis in locis vrbis reperiri ſolitos, non Romae modo ſed et Athenis. *Caſaub.*

7. *Sumat operam.*] Scilic. quis veſtrum. *Boxhorn.*

9. *Comitium.*] Id eſt, ad puteal Libonis: quod ara fuiſſe videtur in comitio, in gradibus ipſis ad laeuam Curiae ſita, in quam iurari ſolebat. Non ſine cauſſa perjuros dicit in comitio eſſe. nam in comitio, vbi ius dicebatur, erant litigioſi. Et *comitiales homines,* qui religionem iuriſiurandi parum colere nouerant. *Turneb.*

10. *Apud Cloacinae ſacrum.*] Aurelius Victor in Foro Romano ponit Aedem Veneris Cloacinae. Circa eam verſatus (non enim habitaſſe) indicat Plautus. *Gronou.*

11. *Sub Baſilica.*] V. N. Capt. act. 4. 2.

12. *Quique ſtipulari ſolent.*] Et hoc fuiſſe genus male ſuadentium credibile eſt. Suetonius Vitellio: *Tum foeneratorum et ſtipulatorum publicanorumque, qui vnquam ſe aut Romae debitum, aut in via portorium flagitaſſent, vix vlli pepercit.* Rud. 5. 3. *Cedo quicum habeam iudicem, ni dolo malo inſtipulatus ſis.* Sic autem MS. non *adſtipulari,* vt Paſſeratius voluit. *Gronou.*

15. *Canalem.*] *Caniculae forenſes, homines pauperes dicti: quod circa canalem fori conſiſterent.* Feſtus. Ad quod Scaliger: *Canalicolas forenſes* vocat, vt etiam Graeci ἀγοραίους, id eſt, χυδαίους.

16. *Supra lacum.*] *Lucrinum* de quo ſuſpicati nonnulli, facile hinc dimittimus, qui tam longe ab vrbe Roma aberat. Sane Aurelius Victor *vicum Iugarium,* ad cuius caput erat *Seruilius,* itemque *lacum Iuturnae* ponit in regione octaua, quae Forum Romanum vocabatur. Sed in eadem ponit etiam multo nobiliorem *lacum Curtium.* Neque intelligo, quid ſibi velint viri docti, qui Plauti tempore lacum Curtium nullum fuiſſe aiunt: etſi iamdudum hoc alius ex alio deſcribat. Qui primus dixit, videtur ſignificaſſe ſtagnum vel aquam ibi nullam aetate Plauti fuiſſe.

Qui alteri de nihilo audacter dicunt contumeliam,
Et qui ipſi ſat habent, quod in ſe poſſit vere dicier.
Sub Veteribus, ibi ſunt qui dant, quique accipiunt foenore.
Pone aedem Caſtoris, ibi ſunt, ſubito quibus credas male: Grut. delet *aedem.*
In Tuſco vico, ibi ſunt homines, qui ipſi ſeſe venditant.
In Velabro vel piſtorem, vel lanium, vel aruſpicem,
Vel qui ipſi vortant, vel, qui alii ſubuorſentur, praebeant.
Ditis damnoſos maritos apud Leucadiam Oppiam.
Sed interim fores crepuere: linguae moderandum eſt mihi.

fuiſſe. Quare autem neceſſe eſt, quum dicitur *ſupra lacum*, intelligi lacum ſtagnantem? Locus nempe ipſe, vbi lacus fuerat, ſiue tempore Romuli ſiue paullo poſt Conſules de plebe, et diu ante Plauti aetatem et poſtea Liuii Taciti que aetate *Lacus Curtius* dicebatur. Et eum intelligere malo. *Gronou.*

17. *De nihilo.*] Vide Moſtell. act. 3. 2.

19. *Sub Veteribus, etc.*] De priuatis foeneratoribus hoc eſt intelligendum. Hae *Veteres* in foro tabernae conſiſtebant. Sequitur de publicis: *Pone aedem Caſtoris, etc.* Quod de Argentariis ſiue Trapezitis, accipi debet, quos vbique eo nomine vellicat Plautus, quaſi male iis credatur, vtpote qui ſaepe foro cederent. Hi in ea parte fori, vbi templum fuit Caſtoris, tabernas ſuas habuerunt, vt priuati in foro quoque eodem conſiſtere ſolebant, ſed in eo loco qui dicebatur, *ſub Veteribus.* Salmaſ.

21. *Venditant.*] In Tuſco vico homines liberi conſiſtere ſoliti, qui ſe venales poſtularent. illudque Horat. 2. Sat. 3. *Tuſci turba impia vici*, contra interpretes huc traho: cum foeneratores non in Tuſco vico, ſed ſub *Veteribus* aſſidui fuerint. *Raeuard.*

22. *Velabro.*] V. N. Capt. act. 3. 1. v. 29. *Vel piſtorem vel lanium.*] Quare omnes hoc et ſequenti verſu, vtique ſequenti, comprehenſos accipiam pro iis, qui ſeſe ad rem diuinam priuatam conductos cuperent, intereaque ibidem ſtarent otioſi, et piſtorem pro neſcio quo fictore, qui pararit fictas hoſtias humilioribus, quod ex Gutherio huc alleuere, nihil rationis video. Et eſt hoc, qualia illius multa. Tu vero piſtorem et lanium accipe ſimpliciter, qui vulgo his verbis ſignificantur. *Gronouius.*

23. *Vel qui aliis vt verſentur.*] Haec Lipſii coniectura eſt. MSS. *vel qui alii ſubuer.* Hoc eſt, vel qui ipſi vertant ac mutent merces munuſcularii negotiatores, vel praebeant inſtitoribus merces, quibus exerceant negotiationem ſub aliis, quas mutent dominorum vice. Finxit enim *ſubuerſari*, vt *ſuppromum, ſubballionem*, ille apud Quinctilianum *ſubcoenant*, Ouidius *ſubnuba lecti.* Vide de Pec. vetere lib. 4. cap. 14. *Gronouius.*

24. *Ditis damnoſos maritos.*] Scribendum: *Dites, damnoſos maritos.* Ita legendum hic et ſupra. Et poteſt fieri vt in his duobus locis, dites et damnoſi mariti verſari ſoliti fuerint, ideo eundem verſum de illis repetiit. Damnoſos maritos appellant non profuſos, qui ſcortantur et potant, ſed quos vxores ſumptuoſae et prodigae damno feriebant, qui propter vxores multum impendebant. Nam *damnoſus* eſt δαπανηρός. Aliud eſt homo damnoſus, aliud maritus damnoſus. Simpliciter damnoſus eſt qui pro ſe ſumptum facit. At damnoſus maritus, is dicitur, qui propterea quod eſt maritus prodigae, in vxorem nempe quae ſumptibus virum exhaurit. *Salmaſ. Leucadiam Oppiam.*] *Leucadiam Oppiam* cum dicit, opinor, domum intelligit Libertae Oppiorum, quae *Leucadia* vocabatur, in foroque habitabat: ad quam damnoſi et nequam mariti plerunque divertebant. Certe in illa Vrbis regione erat Oppiorum domus: cum aenigmatice *Oppios de Velia* nominet *Cic.* lib. 7. ad Attic. 13. Sed in antiquis voluminibus, *operiam* (vt ſit, expectabo) ſcribitur: vt non dubitem pronunciare, *Leucadiam* fuiſſe Leucadiorum in foro ſtationem; vt *Graecoſtaſin*, quae a Graecis nomen habebat. *Turneb.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

CVRCVLIO, CAPPADOX, LYCO

Itu prae, virgo: non queo, quod pone me eſt, ſeruare, — MSS. Cam. *Ei, tu prode, virgo.*
Et aurum, et veſtem omnem ſuam eſſe aiebat, quicquid haec haberet. — MSS. Cam. *culquam haec hab.*
CA. Nemo it inficias. CV. attamen meliuſculum eſt monere.
LY. Memento promiſiſſe te, ſi quisquam hanc liberali
Cauſſa manu aſſereret, mihi omne argentum redditum iri,
Minas triginta. CA. meminero. de iſtoc quietus eſto. — MSS. Cam. *meminero de iſtoc. quietus eſto.*
Et nunc idem dico. CV. et commeminiſſe ego haec volam te.
CA. Memini, et mancipio tibi dabo. CV. egon' ab lenone quicquam
Mancipio accipiam? quibus ſui nihil eſt, niſi vna lingua,
Qui abiurant, ſi quid creditum eſt. alienos mancupatis,
Alienos manumittitis, alienisque imperatis.
Nec vobis auctor vllus eſt, nec voſmet eſtis vlli.
Item genus eſt lenonium inter homines, meo quidem animo,
Vt muſcæ, culices, pedeſque, puliceſque,

4. *Memento prom. etc.*] Non aſſentior iis, qui admonitionem iſtam de euictione promiſſa, non Lyconi, ſed Curculioni tribuunt, ea ratione, quaſi nihil ad Lyconem pertineret. Sed hoc potius eſt. Stipulatio illa a Milite facta fuerat præſente Lycone, vt apparet infra act. 5. 3. Et quia Lyco pecuniam nomine Militis numerare debebat, ideo ſtipulatus fuerat Miles, ſi virgo manu adſereretur, Lenonem aut ſibi aut Lyconi tanquam Militis negotiorum geſtori, pecuniam reddere debere. Fuit itaque Lyco tanquam *adiectus* ſolutioni, vt ICti loquuntur. Ideo recte et caute loquitur Lyco. Non dicit *ſibi* promiſſum, ſed in genere *promiſſum* (ſcil. Militi ſtipulanti,) pecuniam *mihi* (tanquam adiecto) redditum iri. Et ideo ait, *ſibi redditum iri:* quia numerauerat. quod de Curcul. dici non poteſt. Hic planiſſ. ſenſus eſt: et ita recte ſequitur id, quod Curculio ſubiungit: *Et meminiſſe haec ego volam te.* Quibus verbis Curculio id, quod quidem antea ignorauit, callide tamen arripit, quaſi pro Milite ſollicitus, cum ſuum ipſe potius negotium gerat. *Piſtoris.*

5. *Liberali cauſſa manu aſſereret.*] *Liberali cauſſa aliquem manu aſſerere*, ſignificat, in iudicio hominem liberum, qui in ſeruitute eſt, defendere, vindicare ex ſeruitute in libertatem, ſeu manu alicui, qui in ſeruitute eſt, iniecta apud praetorem haec verba pronuntiare: *Hunc ego ex iure Quiritum liberum eſſe aio.* Nam his fere verbis vtebantur, qui liberali iudicio natalibus aliquem reſtituebant. Anceps autem eſt *adſerere*, ideoque adiicitur, *liberali cauſſa.* Infra 5. 2. 68. et 5. 3. 31. Terent. Adelph. 2. 1. Ad quem locum vide Donatum. Poen. 4. 2. 84. et 5. 2. 4. et 142. *Gronou.* *

8. *Mancupio tibi dabo.*] Qui alteri quicquam mancupio tradit, ita dat quaſi ſuum: vt accipientis illico faciat, dominiumque transferat pure atque in perpetuum, hoc eſt, ſine diei atque conditionis adiectione: cum ſit *mancipatio* actus legitimus: atque adeo cum auctor ſit, de euictione teneatur auctoritatis nomine, qui rem accipientis non fecerit. *Faber* Semeſtr. lib. 2. cap. 23. *Mancipio dabo, accipiam.*] *Mancipio dare et accipere rem emtam*, eſt ita tradere et auferre adhibita libra et aere, et quinque teſtibus ciuibus Romanis praeſentibus vt euictionis periculum praeſtetur a venditore. *Gronou.* *

10. *Abiurant.*] *Abiurare*, eſt rem alienam periurio negare, ait *Seruius* ad illud 8. Aen. — *abiurae aeque rapinae.* Quanquam huius explicatio huic potius loco conuenit, quam Virgiliano.

12. *Auctor.*] *Auctor* is eſt, qui rem ſuo periculo vendit: vnde *Auctoritas* pro euictione apud Venuleium et Paullum IC. *Boſius.*

20. *Vos.*]

Odio et malo et moleſtiae: bono vſui eſtis nulli.
Nec vobiſcum quiſquam in foro frugi conſiſtere audet.
Qui conſtitit, culpant eum, conſpuitur, vituperatur:
Eum rem fidemque perdere, tametſi nihil fecit, aiunt.
LY. Edepol Lenones, meo animo, nouiſti, luſce, lepide.
CV. Eodem, hercle, vos pono et paro. pariſſumi eſtis iibus. Priſ. *bibus.*
Hi ſaltem in occultis locis proſtant, vos in foro ipſo.
Vos foenore, hi male ſuadendo, et luſtris lacerant homines;
Rogitationes plurimas propter vos populus ſciuit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam.
Quaſi aquam feruentem, frigidam eſſe, ita vos putatis leges.
LY. Tacuiſſe mauellem. CA. au! male meditate male dicax es. Scal. *haud male, etc.*
CV. INDIGNIS ſi male dicitur, maledictum id eſſe dico: Lamb. *duco.*
Verum ſi dignis dicitur, benedictum'ſt, meo quidem animo.
Ego mancipem te nihil moror, nec lenonem alium quemquam.
Lyco, nunquid vis? LY. bene vale. CV. vale. CA. heus tu, tibi ego dico.
CV. Eloquere, quid vis? CA. quaeſo vt hanc cures, bene vt ſit iſti.
Bene ego iſtam eduxi meae domi et pudice. CV. ſi huius miſeret,
Ecquid das, qui bene ſit? CA. malum. CV. tibi opus eſt hoc, qui te procures.
CA. Quid ſtulta ploras? ne time, bene, hercle, vendidi ego te.
Fac ſis bonae frugi ſies. ſequere iſtum bella belle.
LY. Summane, nunquid nunc iam me vis? CV. vale atque ſalue,
Nam et operam et pecuniam benigne praebuiſti.
LY. Salutem multam dicito patrono. CV. nunciabo.
LY. Nunquid vis, Leno? CA. iſtas minas decem, qui me procurem,
Dum melius ſit mihi, des. LY. dabuntur. cras peti iubeto.
CA. Quando bene geſſi rem, volo hic in fano ſupplicare.
Nam illam minis olim decem puellam paruolam emi.
Sed eum qui mihi illam vendidit, nunquam poſtilla vidi:

20. *Vos.*] Trapezitas, Trinum. act. 2. 4. *Iibus,* pro iis. Milit. act. 1. 1. *Pono et paro.*] Vtraque phraſis eſt Virgiliana Aeneid. 2. pro eodem loco et ordine habeo et cenſeo. Sen. ep. 108. *Vna ponere morbos et ſenectutem* dixit. Idem ep. 124. *Te cum Deo pono.* Val. Max. lib. 3. cap. vlt. ext. 5. *Amicos inimicosque iuxta ponere.* Gronou. *

24. *Rogatas.*] Id eſt confirmatas rogationibus.

25. *Quaſi aquam etc.*] Vt enim aquam feruentem, quamdiu feruet, nemo tangere audet: vbi refrixit, nemo tangere dubitat: ita leges, primum latae, valent et metuuntur; cum tempore obſoleſcunt, et negliguntur. *Lamb.*

26. *Au! male medit.*] Auſim ego adſeuerare, non *meditate* ſed *meditato,* dandi caſu legendum, vt ſubaudiatur, *mihi:* vtque hoc ſignificet Cappadox: Curculionem *male,* id eſt, non recte dicacem et contumelioſum eſſe in ſe, qui parum paratus inſtructuſque (hoc enim *male meditato* eſt) ad decertandum cum eo maledictis venerit. Omnis proinde argutia in ambigua ſignificatione τȣ͂ *male* poſita fuerit. *Meditatum* porro haud aliter ſane a Plaut. vſurpari, notum eſt. *Douza.*

29. *Mancipem.*] Id eſt, praedem ſeu fideiuſſorem.

32. *Eduxi.*] *Educare* ad Corpus; *Educere,* ad Ingenium pertinet. *Lambinus.*

39. *Decem minas.*] Minas triginta dederat Lyco Lenoni pro virgine, reſtabant *decem* pro auro et veſte. *Lambinus.*

4. *Depoſiui.*]

Periiſſe credo. quid id mea refert? ego argentum habeo.
QVOI HOMINI Dei ſunt propitii, lucrum ei profecto obiiciunt.
Nunc rei diuinae operam dabo. certum eſt bene me curare.

Palm. *lucrum eſt profecto optumum.*

ACTVS QVARTVS. SCENA TERTIA

THERAPONTIGONVS, LYCO

Non ego nunc mediocri incedo iratus iracundia,
Sed eapſe illa, qua excidionem facere condidici oppidis.
Nunc niſi tu mihi propere properas dare iam triginta minas,
Quas ego apud te depoſiui, vitam propera ponere.
LY. Non edepol nunc ego te mediocri macto infortunio.
Sed eopſe illo, quo mactare ſoleo, quoi nihil debeo.
TH. Ne te mihi facias ferocem, aut ſupplicare cenſeas.
LY. Nec tu me quidem vnquam ſubiges, redditum vt reddam tibi,
Nec daturus ſum. TH. idem ego iſtuc quom credebam, credidi
Te nihil eſſe redditurum. LY. cur nunc a me igitur petis?
TH. Scire volo quoi reddidiſti. LY. luſco liberto tuo,
Is Summanum ſe vocari dixit, ei reddidi,
Qui has tabellas obſignatas attulit. TH. quas tu mihi tabulas?
Quos tu mihi luſcos libertos? quos Summanos ſomnias?
Nec mihi quidem libertus vllu'ſt. LY. facis ſapientius,
Quam pars latronum, libertos qui habent, et eos deferunt.
TH. Quid feciſti? LY. quod mandaſti, feci tui honoris gratia;
Tuum qui ſignum ad me attuliſſet, nuncium ne ſpernerem.
TH. Stultior ſtulto fuiſti, qui iis tabellis crederes.
LY. Quis reſpublica et priuata geritur, nonne iis crederem?
Ego abeo. tibi res ſoluta'ſt recte. bellator vale.
TH. Quid valeam? LY. at tu aegrota, ſi lubet, per me, aetatem quidem.
TH. Quid ego nunc faciam? quid refert me feciſſe regibus,
Vt mihi obedirent, ſi hic me hodie vmbraticus deriſerit?

4. *Depoſiui.*] Pro *depoſui.* vtitur et Catullus.

7. *Facias ferocem.*] Vide Moſtell. act. 4. 1. *Ferocem*, ſuperbum, magni animi. Vide Moſtell. act. 4. 2. *Supplicare*, me tibi. Vid. Epid. 5. 2.

13. *Tabulas.*] Si vera eſt ſcriptura, de quo dubito, pronunciandum *κατὰ συγκοπήν*, *tablas.* De qua ſcriptura, etſi alias etiam facio coniecturas, haec tamen eſt praecipua: *tabellas* aliquem adſcripſiſſe explentem ſenium: Plautum autem feciſſe *κατ' ἔλλειψιν*, *quas tu mihi*? nimirum *tabellas.* Camer.

14. *Quos tu mihi*] Lyco vſus erat numero ſingulari. Miles autem eadem nomina ponit in plurali. Notat hoc *Donatus* ad id Terent. Adelph. *turbas, lampadas, tibicinas*, his verbis: *Bene totum pluraliter; vt qui reprehendit.* Sic Plautus multa, *Quas tu mihi etc.* Lambin. *Somnias.*] Id eſt, nugaris et blateras. Turneb. Vid. Menaechm. 2. 3.

16. *Latronum.*] Id eſt, militum. Vid. Milit. act. 1. 1. *Douza.*

24. *Vmbraticus.*] Homo in vmbra educatus, et ignauus; non ſub dio, et ſtrenuus. Truculent. dicitur *Vmbraticola.* Vid. ibid. 2. 7.

ACTVS QVARTVS. SCENA QVARTA

CAPPADOX, THERAPONTIGONVS

Quoi homini dii ſunt propitii, ei non eſſe iratos puto.
Poſtquam rem diuinam feci, venit in mentem mihi,
Ne trapezita exulatum abierit, argentum vt petam:
Vt ego potius comedim, quam ille. TH. iuſſeram ſaluere te.
CA. Therapontigonoplatagidore, ſalue: ſaluus quum aduenis
In Epidaurum, hic hodie apud me nunquam delinges ſalem.
TH. Bene vocas. verum vocata res eſt, vt male ſit tibi.
Sed quid agit meum mercimonium apud te? CA. nihil apud me quidem.
Ne facias teſtes: neque equidem debeo quidquam. TH. quid eſt?
CA. Quod fui iuratus, feci. TH. reddin', an non, virginem,
Priusquam te huic meae machaerae obiicio, maſtigia?
CA. Vapulare ego te vehementer iubeo: ne me territes.
Illa abducta eſt: tu auferere hinc a me, ſi perges mihi
Male loqui profecto: quoi ego, niſi malum, nihil debeo.
TH. Mihin' malum minitare? CA. atque edepol non minitabor, ſed dabo,
Mihi ſi pergis moleſtus eſſe. TH. Leno minitatur mihi?
Meaeque pugnae proeliares plurimae obtritae iacent? Lamb. *meaeque pugnae et proelia, et res plur. etc.*
At ita me machaera et clypeus
Bene iuuent pugnantem in acie: niſi mihi virgo redditur,
Iam ego te faciam vt hic formicae fruſtillatim differant.

1. *Quoi homini.*] Poterit verſus hic vſurpari, cum ſuſpicamur ne Princeps bona fide ſe nobis amicum praeſtat, vultu inquam et voce; ſed corde aliud volutat. *Gruter.*

4. *Iuſſeram.*] Malim, *iuſſerim*; tum, quia non iuſſerat ſane; tum, quia pulchre id exprimat faſtidioſum aut iratum ſalutatorem. *Acidal.*

6. *Delinges ſalem.*] Nedum vt *coena aduentitia* tibi detur. Iam *ſalem lingere*, dicuntur, qui perquam tenuiter victitant. Nam apud veteres in tenuiorum coenis, ſalem loco cibi fuiſſe notum eſt. Sali, acetum noſter addit in Rud. 4. 2. *Lambin.* Moris fuit veteribus ſalem in menſa hoſpitibus apponere, eo concordiam inter ſe mutuo optantes; vt ex aqua et terra ille conſtat. *Meurſ.*

7. *Vocata res eſt.*] Sic Sticho, act. 3. 3. *vocata eſt opera.* Eſt formula excuſandi ſe apud inuitantem, quod iam alii promiſeris. *Gronou.* *

9. *Ne facias teſtes.*] Qui ſimpliciter monet accipiendum: ne in teſtibus contra me adducendis aut ſubornandis multum ac incaſſum labores: luſit operam. Si quis in re dubia aut vnde lis oriri poſſet, audiebat aduerſarium imprudenter dicentem, quo conuinceretur aut teneretur, praeſentes aut ſubito praetereuntes appellabat, meminiſſent hoc ab iſto dictum, inque eam rem, vbi opus foret, teſtimonium perhiberent. Repentinum hoc erat, et nullus locus ſubornandis. Terent. Adelph. 2. 1. *Vbi me dixero dare tanti, teſtes faciet illico vendidiſſe me.* Noli ſperare verbis me abs te circumuentum iri, vt ſi quid ambiguum dixero, tu arreptum id appellatis teſtibus mandes. *Gronouius.*

17. *Pugnae proeliares.*] *Proeliares pugnas* dixit ad diſtinctionem velitationum, quae verbis fiunt. Nam et pugnare verbis dicebant, vt et Graeci μάχεσθαι, vnde et λογομαχίαι. *Salmaſ. Obtritae.*] Vide Stich. act. 3. 1.

20. *Fruſtulatim.*] Vide Bacch. act. 4. 8. Lamb. autem: *Vt hinc formicae.* Scriuer.

21. *Volſel-*

CA. At ita me volſellae, pecten, ſpeculum, calamiſtrum meum
Bene me [illegible]ſint, meaque axicia, linteumque exterſum;
Vt ego tua magnifica verba, neque iſtas tuas magnas minas
Non pluris facio, quam ancillam meam, quae latrinam lauat.
Ego illam redd di, qui argentum a te attulit. TH. quis is eſt homo?
CA. Tuum libertum ſeſe aiebat eſſe Summanum. TH. meum?
Attat! Curculio, hercle, verba mihi dedit, quum cogito.
Is mihi anulum ſurripuit. CA. perdidiſtin' tu anulum?
Miles pulchre centuriatus eſt expuncto in manipulo.
TH. Vbi nunc Curculionem inueniam? CA. in tritico facillime
Vel quingentos Curculiones pro vno faxo reperias.
Ego abeo. vale atque ſalue. TH. male vale; male ſit tibi.
Quid ego faciam? maneam an abeam? ſiccine mihi eſſe os oblitum?
Cupio dare mercedem, qui illunc, vbi ſit commonſtret mihi.

21. *Volſellae.*] *Volſella* ſiue *Vulſella* inſtrumentum, quo pilos radicitus e corpore exſtirpant: τριχολαβίς.

22. *Axicia.*] Forfex, quo ſecantur capilli: quaſi *exicia*, ab *exicando*. nam *exicare*, pro *exſecare* dicebant. *Turneb.* Veneta et Colon. leg. *exicia*. Lamb. legit *excutia*, et interpretatur paruas ſcopas quibus excutitur puluis e veſtibus. *Linteumque exterſum.*] Captiuis act. 2. 2. nominatur *inuolucre*. Lambin. mauult interpretari mantile, χειρόμακτρον. *I. Palm.* leg. *linteumque exterſui*, id eſt, linteum ad extergendum comparatum: (quam emendationem *Douza* ait veriſſimam.) Ita Salluſt. *Et alia, aquae portandae, conquiri iubet.*

29. *Centuriatus eſt.*] Centuriatus miles dicitur, in centuria adſcriptus. At ſacete et ſuo ſale comicus dicit eum centuriatum eſſe in expuncto manipulo, id eſt, adſcriptum eſſe manipulo exauctorato, et a militia dimiſſo. *Salmaſius.* *Expuncto in manipulo.*] Quemadmodum *lecti milites* in tabulas et codices (vocant *Pittaica, Breues, Laterculum, Matriculam*) referebantur et ſcribebantur, ita delebantur *non milites et reiecti.* quo reſpexit Plautus. Et explicauit Scholiaſtes vetus in hoc Perſii: *Proximus expungam.* *Tractum a militibus, qui expuncti dicuntur, dum foras a militia emittuntur.* Solebant et mortuos ibi notare, et *Theta* ſuum affigere. *Lipſius.*

30. *In tritico.*] Alludit ad *curculionem*, quae vermis eſt, frumenta exinaniens, vt Varro ait, Graecis κίς. Virg. 1. Georg.

— *populatque ingentum farris aceruum*
Curculio. —

Lamb.

31. *Reperias.*] Alii *reperies.* Vid. Aulul. 3. 5.

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

CVRCVLIO

Antiquom Poetam audiui ſcripſiſſe in Tragoedia:
MVLIERES duas peiores eſſe, quam vnam. res ita eſt.
Verum mulierem peiorem, quam haec amica eſt Phaedromi,

1. *Antiquom Poetam etc.*] Totius huius loci haec ſententia eſt; omnis mulier mala eſt, Πᾶσα γυνὴ χόλος ἐστι, vt eſt in veteri Epigrammate. Duas igitur mulieres peiores vna eſſe, rectiſſime olim dictum eſt. Malum quippe malo addito augetur. At ego in vna Phaedromi amica, quidquid malorum ſingulae mulieres diviſum tenent, coniunctum inueni. *Boxhornius.*

5. *Quae*

Non vidi, neque audiui, neque pol dici, nec fingi poteſt
Peior, quam haec eſt: quae vbi me habere hunc conſpicata eſt anulum,
Rogat vnde habeam. quid id tu quaeris? quia mihi quaeſito'ſt opus.
Nego me dicere. vt eum eriperet, manum arripuit mordicus.
Vix foras me abripui, atque effugi. apage iſtanc caniculam.

5. *Quae vbi me hunc.*] Ab hoc loco initium capit, ἀναγνωρισμός, id eſt, agnitio. *Lambin.*

8. *Caniculam.*] Planeſium, quae mordet ad inſtar caniculae. *Idem.*

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

PLANESIVM, PHAEDROMVS, CVRCVLIO, THERAPONTIGONVS

Phaedrome, propera. PH. quid properem? PL. Paraſitum ne amiſeris.
Magna res eſt. PH. nulla eſt mihi: nam, quam habui, adſumpſi celeriter. *Acid.* PL. *celeriter Tene.*
PL. Tene. PH. quid negotii eſt? PL. rogita, vnde iſtunc habeat anulum:
Pater iſtum meus geſtitauit. CV. at mea matertera.
PL. Mater ei vtendum dederat. CV. pater tuus rurſum tibi. *Grut. rurſum mibi.*
PL. Nugas garris. CV. ſoleo. nam propter eas viuo facilius.
Quid nunc? PL. obſecro, parenteſne meos mihi prohibeas?
CV. Quid? ego ſub gemman' abſtruſos habeo tuam matrem et patrem?
PL. Libera ego ſum nata. CV. et alii multi, qui nunc ſeruiunt.
PL. Enimuero iraſcor. CV. dixi equidem tibi, vnde ad me hic peruenerit.
Quoties dicendum eſt? eluſi militem, inquam, in alea.
TH. Saluos ſum: eccom, quem quaerebam. quid agis, bone vir? CV. audio.
Si vis tribus bolis, vel in chlamydem. TH. quin tu is in malam crucem

2. *Nulla eſt.*] Iocus ex ambiguo, in voce *res*, quam illa negotium magni momenti interpretatur, hic fortunas et rem familiarem. *Lamb.*

6. *Viuo facilius.*] Nihil verius. *Nugarum* enim tractatio propria Paraſitorum prouincia. Merito ergo propter eas ipſas *facilius*, id eſt, lautius atque ex ſententia ſe victitare gloriatur Curculio. Vid. Epid. act. 2. 2. *Douza.*

11. *Eluſi.*] *Eludere*, inquit Donatus, gladiatorium eſt, cum vicerunt, et Ludo finem impoſuere. Horat. 1. Sat. vlt. *Davoque Chremeta Eludente ſenem.* Propert. 2. el. 2. *Sic a Dulichio iuuene eſt eluſa Calypſo.* Paſſerat.

13. *Tribus bolis.*] Id eſt, talorum iactibus. Vide Rudent. 2. 3. *Vel.*] Vide Mil. act. 1. 1. *In Chlamydem* ſcil. paratus ſum ludere. *Taubm.*

14. *Cum*

Cum boletis, cum bulbis: redde etiam argentum, aut virginem. Douz. *reddin' etiam argentum aut virginem?*
PH. Quod argentum, quas tu mihi tricas narras? quam tu virginem
Me repoſcis? TH. quam ab Lenone abduxiſti hodie, ſcelus viri.
PH. Nullam abduxi. TH. certe ecciſtam, video. PH. virgo haec libera eſt.
TH. Mean' ancilla libera vt ſit? quam ego nunquam emiſi manu.
PH. Quis tibi hanc dedit mancupio? aut vnde emiſti? fac ſciam.
TH. Ego quidem pro iſtac rem ſolui ab trapezita meo. Douz. *reſolui.*
Quam ego pecuniam quadruplicem abs te et Lenone auferam.
PH. Qui ſcias mercari furtiuas atque ingenuas virgines,
Ambula in ius. TH. non eo. PH. licet te anteſtari? TH. non licet.
PH. Iuppiter te male perdat: inteſtatus viuito.
CV. At ego, quem licet, te. PH. accede huc. TH. ſeruom anteſtari! vide.
CV. Hem! vt ſcias me liberum eſſe. TH. ergo ambula in ius. heus tibi.
CV. O ciues, ciues! TH. quid clamas? PH. quid iſtum tibi tactio eſt?
TH. Quia mihi libitum eſt. PH. accede huc tu: ego illum tibi dedam, tace.
CV. Phaedrome, obſecro, ſerua me. PH. tanquam me et Genium meum.
Miles, quaeſo vt mihi dicas, vnde illunc habeas anulum,
Quem Paraſitus hic te eluſit. PL. per tua genua te obſecro,
Vt nos facias certiores. TH. quid iſtuc ad vos attinet?
Quaeratis chlamydem et machaeram hanc, vnde ad me peruenerit.
CV. Vt faſtidit glorioſus! TH. mitte iſtum: ego dicam omnia.

14. *Cum boletis.*] locus ſtomachantis Militis ex annominatione. Eſt autem, *boletus*, ſpecies fungi, ſolus innocuus: *βωλίτης*. *Bulbus*, radix rotunda tunicata. *Lamb.*

15. *Tricas.*] Notandum, *ἀπὸ τȣ̃ tricis*, haud *Triconibus argentariis*, modo, verum etiam *Tricoſis*, nomen inditum; idem ſignificantibus. Lucillius,

Hic tricoſu', bouinatorque ore improbu' duro, etc. Douza.

21. *Quadruplicem.*] Actione furti manifeſti, qua perſequimur quadrupli poenam. *Lamb.*

23. *Licet te anteſtari.*] Licetne mihi aliquem eorum, qui hic adſunt monere, vt mihi teſtificetur, me militem in ius vocaſſe? Vide Perſa act. 4. 9. *Lambin.* *Non licet.*] Quia nemo liber adſit, qui teſtis eſſe poſſit. *Lamb.*

24. *Inteſtatus.*] V. N. Sc. ſequentis verſ. 17. et Milit. act. 5.

25. *At ego, quem, etc.*] Non licuit veterum more, in ius vocatum inuitum quoquo modo in ius ducere. Nec eam vis inferendae rixaeque concitandae, quoties in ius vocatio a priuatis fieret, occaſionem veteres aut probaſſe aut admiſiſſe. *I. Robertus.*

27. *O ciues, ciues!*] Solebat is, cui vis aliqua fiebat, ſi quidem ruri ageret, *iubilare*: ſin vero in Romana ciuitate et ciuis eſſet, *quiritare*, quod eſt *Quirites conclamare*, inquit *Donatus*, quo ſpectat hoc Plauti. *Raeuard.*

28. *Accede huc tu.*] Scil. tu miles, et auriculam mihi prehende, ſi audes. *Lamb.*

31. *Quem eluſit.*] Quem tibi dormienti et eluſo ademit. *Taubm.*

34. *Faſtidit*] Vid. Sticho act. 5. 4. et extrema Truc. *Mitte iſtunc.*] Scil. Curculionem, quem retinebat Phaedromus, ne a milite vapularet. *Lamb. Douz.*

CV. Nihil eſt, quicquid ille dicit. PL. fac me certiorem, obſecro.
TH. Ego dicam: ſurge. hanc rem agite, atque animum aduortite.
Pater meus habuit Periphanes. PL. Periphanes?
TH. Is, priuſquam moritur, mihi dedit tanquam ſuo,
Vt aequum fuerat, filio. PL. pro Iuppiter!
TH. Et iſte me heredem fecit. PL. pietas mea,
Serua me, quando ego te ſeruaui ſedulo.
Frater mi, ſalue. TH. qui credam iſtuc ego? cedo,
Si vera memoras, quae fuit mater tua?
PL. Cleobula. TH. nutrix quae fuit? PL. Archeſtrata,
Ea me ſpectatum tulerat per Dionyſia.
Poſtquam illo ventum eſt: iam vt me collocauerat,
Exoritur ventus turbo: ſpectacula ibi ruunt:
Ego pertimeſco: tum ibi me, neſcio quis, arripit,
Timidam atque pauidam, nec viuam, nec mortuam.
Nec, quo me pacto abſtulerit, poſſum dicere.
TH. Meminiſtin' hanc turbam fieri! ſed tu dic mihi,
Vbi is eſt homo, qui te ſurripuit? PL. neſcio.
Verum hunc ſeruaui ſemper mecum vna anulum.
Cum hoc olim perii. TH. cedo vt inſpiciam. CV. Sanan' es,
Quae iſti committas? PL. ſine modo. TH. pro Iuppiter!
Hic eſt quem ego tibi miſi natali die.
Tam facile noui, quam me. ſalue, mea ſoror.
PL. Frater mi, ſalue. PH. deos volo bene vortere
Iſtam rem vobis. CV. et ego nobis omnibus.
Tu vt hodie adueniens coenam des ſororiam:
Hic nuptialem cras dabit. PH. promittimus.
TH. Tace tu. CV. non taceo, quando res vortit bene.

36. *Surge.*] Incumbebat enim in genua Militis Planeſium. *Lamb. Douz.*

41. *Seruaui.*] Id eſt, obſeruaui, colui. *Lamb. Douz.*

47. *Ventus turbo.*] Apuleius: *Turbo dicitur, qui repentinis flatibus proſilit, et omnia turbat.* a Lucret. *ventus verſabundus* dicitur. *Spectacula.*] Aulaea et cetera inſtrumenta ſcenica. *Theod. Marcilius* cenſet *Spectaculum* hic dici cum Seruio 5. Aen. *Theatrum*, ſiue *Viſorium*, vt Caſſiodorus vocat. Ludi autem Scenici in Theatro edebantur; in Amphitheatro Gladiatorii ac Venatorii: illudque Veneri ſacrum, hoc Marti.

49. *Nec viuam.*] Id eſt, ſemianimem. Vide Muret. Var. lib. 17. cap. 13.

51. *Meminiſtin'.*] Mirum ni meminerit turbam fieri, quae etiam multis verbis eam, vt facta eſt, explicarit. itaque oraculum putato, non coniecturam, *Memini iſtanc turbam fieri*, nam de ſua memoria loqui Militem, non Planeſii, manifeſtum eſt. *I. Gulielm.*

53. *Vna anulum.*] Alium ab eo, quem Paraſitus Militi ſurripuerat. *Douza.* Atque ita hic locus tuendus eſt, qui alioquin a *I. Caeſ. Scal.* in Hypercritico c. 3. vapulat.

58. *Deos etc.*] *Vertere* hoc loco eſt ἐνεργητικόν. ſic *Terent.* Adelph. ME. *Puer natus eſt.* MI. *Di bene vortant.* Vbi notat *Donatus*, in omnibus quae cupite venerint, *Dii bene vortant*, dici ſolere; quia ſaepe homines ea optauerunt, quae aliis aliter atque expectauerunt, contigiſſent, quam poteſtatem rerum vertentium ſemet in vtramque partem, Vertumno Deo ſupereſſe, Veteres exiſtimauerunt.

60. *Coenam des ſororiam.*] *Coena ſororia*, eſt quae datur ſorori nuper agnitae: vt *aduentoria* quae datur amico aduenienti, notoque. *Salmaſ.* Epid. 1. 1.

Tu iſtanc deſponde huic, miles: ego dotem dabo.
PH. Quid dotis? CV. egone? vt ſemper, dum viuat, me alat.
TH. Verum, hercle, dico, me lubente feceris.
Et leno hic debet nobis triginta minas. Piſt. *ſed hic leno.*
PH. Quamobrem iſtuc? TH. quia ille ita repromiſit mihi,
Si quisquam hanc liberali aſſeruiſſet manu,
Sine controuerſia omne argentum reddere.
PH. Nunc eamus ad Lenonem. TH. laudo. PH. hoc prius volo,
Meam rem agere. TH. quid id eſt? PH. vt mihi hanc deſpondeas.
CV. Quid ceſſas, miles, hanc huic vxorem dare?
TH. Si haec volt. PL. mi frater, cupio. TH. fiat. CV. bene facis.
PH. Spondeſne, miles, mihi hanc vxorem? TH. ſpondeo.
CV. Et ego hoc idem vnum ſpondeo. TH. lepide facis.
Sed eccum lenonem, incedit, theſaurum meum.

63. *Tu iſtanc.*] Recte hic rogatur Miles, vt ſororem ſuam viro deſpondeat: nam patre mortuo, frater ſororis pupillae legitimus tutor eſt. *Douza.*

65. *Verum hercle.*] Hunc verſum *Curc.* Paraſito do: qui per ridiculum aſſeuerat, ſe ſerio plane dotem illam conſtituere: et velle, vt Miles ea conditione ſororem deſpondeat. Neque enim hic conſentire poteſt Phaedr. qui infra demum deliberet, et e ſorore exquirat, vtrum velit, etc. *Piſtoris.*

68. *Hanc liberali, etc.*] Scil. *cauſſa.* Vide N. ſupra act. 1. 3. et Poen. 4. 2.

75. *Et ego hoc idem.*] Lego: PH. *Et ego huic cibum vna ſpondeo.* vt reſpexerit ad ſuperiorem cibi perpetui flagitationem Curculionis. *Acidal.*

76. *Theſaurum meum.*] Lambinus *theſaurum meum* interpretatur, vel apud quem depoſui XXX. minas: vel, vnde tanquam ex theſauro depromam nummorum quantum volam. Porro, verſiculus hic palam corruptus eſt. Suſpicor leui mutatione legendum: *Sed eccum lenonem; incidi in theſaurum meum.* Boxh.

ACTVS QVINTVS. SCENA TERTIA

CAPPADOX, THERAPONTIGONVS, PHAEDROMVS, PLANESIVM

Argentariis male credi qui aiunt, nugas praedicant;
Nam et bene et male credi dico: id adeo hodie ego expertus ſum.
Non male creditur, qui nunquam reddunt, ſed prorſum perit.
Velut decem minas dum hic ſoluit, omnis menſas tranſiit. Lamb. *vel decem minas.*

3. *Non male creditur.*] Creduntur proprie nummi qui redduntur; quemadmodum contra proprie debentur, quae deinde ſoluuntur. Inde argutia *Martialis* 2. Epigr. 3.

Sexte nihil debes; nil debes, Sexte fatemur.

Debet enim, ſi quis ſoluere, Sexte poteſt.

Tornorup. *Hoc ſignificat Leno*: credere pecuniam argentariis, non eſt male credere, vt nonnulli dicunt. Nam qui male credit alicui pecuniam, ſpem tamen habet aliquam recuperandi, nec prorſus perdit: at qui Argentariis credit, prorſus perdit; ergo nugantur, qui aiunt Argentariis male credi. *Lambin.*

4. *Omnis menſas.*] Scil. aliorum argentariorum, ex quibus has decem minas corrogauit. *Lamb. Douz.*

Poſtquam nihil fit, clamore hominem poſco. ille in ius me vocat.
Peſſume metui, ne mihi hodie apud Prætorem ſoluerer.
Verum amici compulerunt, reddit argentum domo.
Nunc domum properare certum'ſt. TH. heus tu Leno, te volo.
PH. Et ego te volo. CA. at ego vos nolo ambos. TH. ſta, ſis, illico,
Atque argentum propere propera vomere. CA. quid mecum eſt tibi?
Aut tecum? aut? TH. quia ego ex te hodie faciam pilum catapultarium:
Atque ita te neruo torquebo, itidem vti catapultae ſolent.
PH. Delicatum te hodie faciam cum catello vt accubes,
Ferreo ego dico. CA. at ego vos ambo in robuſto carcere,

Quid. MSS. *red.let.* Alii, *redderet arg.*

5. *Poſtquam nihil fit.*] Sic Cicero l. 7. fam. 18. *An* hoc *ſignificas, nihil fieri, frigere te?* Gronouius.

6. *Apud Praetorem.*] Per ceſſionem bonorum. *Lamb. Dou. Ad praetorem ſoluere* ſignificat ita ſoluere, vt nihilo ditior ſit creditor, ſiue id fiat per ceſſionem bonorum, et bonam copiam eierando, ſiue per periurium, diſſitendo aut inficiando debitum, quod dicebant *abiurare debitum.* Gronou. *

7. *Amici compulerunt.*] Leg. *contulerunt.* Mos fuit pulcherrimus et vere pius apud Graecos, ſubleuandi amicos pauperes. Erant enim ſodalitates, quae habebant communem arcam, in quam quot menſibus certum quid a ſingulis penderetur, vt eſſet vnde iuuari poſſent, qui ex illa ſodalitate fortunam aduerſam aliquo modo eſſent experti. Tales itaque accipiebant ab iſtis amicis et ſodalibus pecuniae aliquam ſummam, ea lege, vt ſi Deus aliquando meliora daret, quantum eſſet erogatum, tantundem ipſi reſtituerent. Et hanc ſtipem collatitiam vocabant *ἔρανον*, et factum ipſum *ἐρανίζειν*. Nec raro accidebat, vt importuni exactores debitorem adorirentur, cum ille ab amicis *eranum*, id eſt, pecuniam erani nomine collectam, auferret. *Caſaub.* Non male, niſi obſtarent ſequentia: *reddit argentum domo.* Nam *domo reddit*, qui promit de arca propria, quod antea ibi repoſitum habebat: vt ita collaticia pecunia amici eum non iuuerint. *Gruterus.* Imo id ipſum, quod contulerunt amici, *reddit domo*; non enim a menſa, neque apud praetorem: quibus hic opponitur *τὸ domo*; non collationi aut *ἐράνῳ*. Fallitur Gruterus, et Caſauboni coniectura nihil verius. Cicero lib. 2. de Off. *Liberales autem, qui ſuis facultatibus aut captos a praedonibus redimunt aut aes alienum ſuſcipiunt amicorum.* Cornelius Nepos Epaminonda, vbi inter alia: *eamque ſummam cum faceret, priuſquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui conferebant, eique vt ipſi numerarent, faciebat.* Gronouius.

10. *Vomere.*] Tralatio eſt a ventriculo, qui cibi impatiens eum reuomit. Dignus homine militari ſermo. *Taubm.*

11. *Aut tecum? aut?*] Additurus erat, *mihi*: ſed Miles interrumpit. *Douza.* Acidal. ita diſtinguit: *aut tecum?* MI. *aut? quia ex te hodie fac.* auctoritate, vt ait, vett. editt. *Hodie*, Comice additur, et abundat in ornatum. vt ſtatim: *delicatum te hodie faciam. Pilum catapultarium.*] Id eſt, iaculum, quod e catapulta mittitur. *Taubm.*

12. *Neruo.*] Sic Vitruu. lib. 10. cap. 15. *Per quae tenduntur nerui torti, qui brachia continere catapultarum debent.*

13. *Delicatum.*] Quis non videt multo ita elegantius haec Phaedromum dicere, quaſi ſuccinentem Militi? Hic quidem e re militari de catapulta exemplum ducens; Phaedromus autem, vt delicatus et amatorius adoleſcens, de delitiis. Certe Lenonem ab vtroque irritatum, oſtendit reſponſum eius: *At ego vos ambo etc.* Piſtor. *Catello.*] Ambiguum. Feſtus: *Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum Canis appellatur.*

14. *Ferreo.*] Iocus *παρὰ προσδοκίαν.* Homines delicati habent catulos, quales ſunt *Melitaei*, quos ſecum cubare faciunt: non autem ferreos. *Torrentius. In robuſto carcere.*] Id eſt, in robore. Nam in arcas e robore factas ſerui includebantur poenae cauſſa. Vide Poenul. act. 5. 3. verſ. 34.

17. *Atque*

Vt pereatis. TH. collum obſtringe, abduce iſtum in malam crucem.
PH. Quid? quid eſt? ipſe ibit potius. CA. pro deum atque hominum fidem!
Hoccine pacto indemnatum atque inteſtatum me arripi?
Obſecro, Planeſium, et te, Phaedrome, auxilium vt feras.
PL. Frater, obſecro te, noli hunc condemnatum perdere.
Bene et pudice me domi habuit. TH. haud voluntate id ſua:
Aeſculapio huic habeto, quom pudica es, gratiam.
Nam ſi is valuiſſet, iam pridem, quoquo poſſet, mitteret.
PH. Animum aduortite, ſi potiſſum hoc inter vos componere.
Mitte iſtunc. accede huc Leno. dicam meam ſententiam:
Siquidem voltis, quod decrero, facere. CA. tibi permittimus:
Dum quidem, hercle, ita iudices, ne quiſquam a me argentum auferat.
TH. Quodne promiſti? CA. qui promiſi? PH. lingua. CA. eadem nunc nego.
Dicendi, non rem perdendi gratia, haec nata eſt mihi. Acid. *ditandi, non, etc.*
TH. Nihil agit: collum obſtringe homini. CA. iamiam faciam vt iuſſeris.
TH. Quando vir bonus es, reſponde, quod rogo. CA. roga quod lubet.
TH. Promiſtin', ſi liberali quiſquam hanc aſſereret manu,
Te omne argentum redditurum? CA. non commemini dicere.
TH. Quid? negas? CA. nego hercle vero. quo praeſente? quo in loco?
TH. Me ipſo praeſente, et Lycone trapezita. CA. non taces?
TH. Non taceo. CA. non ego te floccifacio, ne me territes.
TH. Me ipſo praeſente, et Lycone factum eſt. PH. ſatis credo tibi.
Nunc adeo, vt tu ſcire poſſis, Leno, meam ſententiam:
Libera haec eſt, hic huius frater eſt, haec autem illius ſoror.
Haec mihi nubet: tu huic argentum redde. hoc iudicium meum eſt.

17. *Atque inteſtatum.*] Etſi doctiſſimis *inteſtatum* probari video: ego tamen magis laudauerim, quod eſt in Sarracenica, *inatteſtatum*; praeſertim cum huc vnice faciant illa Sc. praecedenti, *inteſtatus vivito.* Si *inanteſtatus* hic retinemus, ſciendum triplici venire ſignificatu: Et pro eo cuius auris teſtimonii ergo apprehenditur: item eo qui in ius vocat, et qui vocatur. Pro primo facit illud Horat. 1. Sat. 9.

— caſu venit obuius illi
Aduerſarius: et; licet anteſtari? ego vero
Oppono auriculam. rapit in ius, etc.

Pro ſecundo Priſc. lib. 8. qui ex Liuio diſertim aſſirmat, *impuberem libripendem eſſe non poſſe, neque anteſtari.* Vbi *anteſtari* paſſiue accipitur, et ſignat, vt idem ait, προδιαμαρτυρηθῆναι. Tertio modo vſurpat hic Plautus, et Poen. act. 5. 4. *Anteſtare me, atque duce, etc.* Iſtic ſiquidem Anteraſtilis iubet aurem ſibi velli, et deinde duci in ius. *Nannius.*

25. *Tibi permittimus.*] Te iudicem ſumimus. *Taubm.*

31. *Liberali.*] Scil. cauſſa. ne ad *manu* referas. Vide notas Scenae praecedentis. *Taubm.*

TH. Tu autem in neruo iam iacebis, niſi mihi argentum redditur.
CA. Hercle, iſtam rem iudicaſti perfidioſe, Phaedrome.
Et tibi oberit: et te, miles, di deaeque perduint:
Tu me ſequere. TH. quo ſequar ego te? CA. ad trapezitam meum,
Ad Praetorem. nam inde rem ſoluo omnibus, quibus debeo. Piſt. *reſoluo omnibus.*
TH. Ego te in neruom, haud ad Praetorem hinc rapiam, ni argentum refers.
CA. Ego te vehementer perire cupio, ne tu me neſcias.
TH. Itane vero? CA. ita hercle vero. TH. noui ego hos pugnos meos.
CA. Quid tum? TH. quid tum? rogitas? hiſce ego, ſi tu me irritaueris,
Placidum ted hodie reddam. CA. age, ergo, recipe actutum. TH. licet.
PH. Tu miles apud me coenabis. hodie fient nuptiae.
TH. Quae res bene vortat mihi et vobis, ſpectatores, plaudite.

40. *In neruo.*] Haec eo referenda ſunt, quod qui pecuniam alteri debebant, et ſe debere confeſſi erant, aut iudicati fuerant, niſi intra triginta dies ſoluiſſent, neque quiſquam pro iis a creditore duci et vinciri poterat. quod ex *Agellio* lib. 20. cap. I. intelligere licet: et *Liu.* lib. 6.

44. *Ad praetorem.*] Quoties bonis cedendum fuiſſet Lenoni, ſi omnibus, quibus debebat, ita ſatis feciſſet? Potius eſt, vt ad periurium haec referantur: vt dicat Leno, ſe omnes creditores ſuos ad Praetorem vocare ſolere, atque ibi iureiurando affirmare, ſe nihil ipſis debere. Quo pertinet, quod ſupra ei obiicit Cocus:

Namque incubare te ſatius fuerat Ioui,
Qui tibi auxilio in iureiurando fuit.

Et infames fuiſſe periuriis Lenones notiſſimum eſt. Eodem referendum videtur, quod ſupra hac Sc. legitur: *Peſſime metui, ne mihi hodie apud Praetorem ſolueret.* quamuis et hoc ad honorum ceſſionem pertinere videatur Lambino. *Boſius.*

46. *Ne tu me neſcias.*] Doctiſſimus Batauus hic quaedam mutabat. Verum non putem debere quicquam heic mutari: niſi amemus reddere Lenonis ſermonem beta languidiorem: praeſertim cum ei etiam mox alludat Miles: *Noui ego hos pugnos meos,* ſcilicet, non te, o Cappadox. *Gruter.*

49. *Licet.*] Illud *Licet,* verbum eſt accipientis pecuniam praeſentem, quam paullo ante a Lycone extortam ſecum portabat Leno. *Acidal.*

FINIS CVRCVLIONIS

M. ACCI PLAVTI

CASINA

Digitized by Google

DRAMATIS PERSONAE

PROLOGVS.
CHALINVS, *ſeruus.*
OLYMPIO, *villicus.*
CLEOSTRATA, *vxor.*
PARDALISCA, *ancilla.*
MVRRHINA, *mulier.*
STALINO,* } *ſenes.*
ALCESIMVS, }
COQVVS.
ANCILLAE.
GREX.

Digitized by Google

ARGVMENTVM

(vt quibuſdam videtur)

PRISCIANI

*C*onſeruam vxorem conſerui duo expetunt.
*A*lium ſenex allegat, alium filius.
*S*ors adiuuat ſenem: verum decipitur dolis.
*I*ta ei ſubiicitur pro puella ſeruolus
*N*equam, qui dominum mulcat atque villicum.
*A*doleſcens ducit ciuem Caſinam cognitam.

1. *Conſeruam.*] Caſinam. *Conſerui duo.*] Chalinus et Olympio.

2. *Senex.*] Stalino. *Filius.*] Euthynicus, υἱὸν πρέσβυτον.

5. *Mulcat.*] Vide notas Trinum. 4. 2. MS. Cam. et quinque Pall. et Lang. *Mulgat* bene: nam *mulgat* eſt *mulcat*. *Mulcare* eſt verberibus efficere; *multare* autem pecuniarum poenam exigere. *Gronou.* *

6. *Adoleſcens.*] Euthynicus.

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Huius Fabulae argumentum, vt eſt feſtiuum atque bellum, ita admodum etiam turpe et obſcoenum. Atque exiſtimo illa, quae in noſtro libro veteri omiſſa plurima animaduerti, relictis ſpaciolis paſſim quibuſdam, quod non ferrent aures piae, ideo exarata non fuiſſe, etc. Sed ab hac ſpurcicia auertamus oculos et mentes noſtras, et vtilia atque bona, quaſi margaritas de ſtercore, legamus e talibus ſcriptis. Quae ſatius erat nunquam inſpici, quam inſtrui his leuitatem et libidinem animorum. INTRODVCITVR quidam ridiculus amator Senex, et illius Sodalis quaſi receptor flagitioſi vicini. Horum facinora deprehenduntur a mulieribus, et varie Senibus illuditur. Sortitio *etiam ineſt, vt in Graeca fuiſſe apparet de nomine. nam* κληρουμένην *illam appellatam in Prólogo dicitur, nimirum de aliqua, qua de ſortitio fieret.*

PROLO-

PROLOGVS

Saluere iubeo ſpectatores optumos,
Fidem qui facitis maxumi; et vos Fides.
Si verum dixi, ſignum clarum date mihi,
Vt vos mihi eſſe aequos iam inde a principio ſciam.
QVI VTVNTVR vino vetere, ſapientes puto,
Et qui libenter veteres ſpectant Fabulas.
Antiqua opera et verba quom vobis placent,
Aequom placere eſt ante veteres Fabulas.
Nam, NVNC NOVAE quae prodeunt, Comoediae,
Multo ſunt nequiores, quam nummi noui.
Nos poſtquam populi rumorem intelleximus,
Studioſe expetere vos PLAVTINAS FABVLAS,
Antiquam eius edimus Comoediam,
Quam vos probaſtis, qui eſtis in ſenioribus:
Nam iuniorum qui ſunt, non norunt, ſcio.
Verum vt cognoſcant, dabimus operam ſeduſo.
Haec quom primum acta eſt, vicit omnes Fabulas.
Ea tempeſtate flos Poëtarum fuit,
Qui nunc abierunt hinc in communem locum.
Sed abſentes tamen proſunt praeſentibus.
Vos omnes opere magno eſſe oratos volo,
Benigne vt operam detis ad noſtrum GREGEM.
Eiicite ex animo curam atque alienum aes:
Ne quis formidet flagitatorem ſuum.

Acid. *Antiqua verba et opera, etc. autem veteres Fabulas.*

Long. *eſſe oratum volo.*

1. *Saluere.*] *Prologus Caſinae, non Plauti, ſed Plauto digna. Quem Apulum aliquem Comoedum Plautinae Fabulae praefixiſſe*, exiſtimat *Alciatus*.

2. *Facitis maxumi.*] Sic Gruterus ex Mſſ. cum Camerarius tranſpoſuiſſet verſus gratia: *Maximi facitis:* coniicit vero: *vtque vos Fides.* Lege *Fidem qui facitis maxumi, vt et vos fides.* Gronouius.

14. *In ſenioribus.*] Notum eſt Seruium Tullium Pop. Rom. diſcreuiſſe in varias claſſes, centurias iuniorum et ſeniorum, ratione habita aetatis. *In ſenioribus* ergo hic nihil eſt aliud, quam in centuriis ſeniorum. *Boxhorn.*

18. *Flos, etc.*] Vide notas Curcul. 1. 2. 1.

19. *Communem locum.*] Orcum, vel terram. Lucretius: *Omnipotens, eadem rerum commune ſepulchrum.* Comicus hic ἐυφημεῖ. nam et *Abire*, et *Communis locus*, κατ' ἐυφημισμόν. *Communis locus* eſt ille, *vnde negant redire quenquam.* Sic ἐυφημοῦντες *ſepulchretum* dicebant πολυάνδριον: et πλείονας, *mortuos*: quin et μακαρῖται dicebantur: ſic et *Felices* Latinis. *Herald.* Artemidorus Oneir. 1. 80. Κοινὸς ὁ τόπος οὗτος καλεῖται, ὁ τοὺς νεκροὺς δεχόμενος. *Gronou.* *

20. *Sed abſentes, etc.*] Id eſt, defuncti. Boſius hunc locum ita explicat: *Sed abſentes tamen ſunt pro praeſentibus*, id eſt, proinde ac ſi praeſentes eſſent. vt ſit ἀναστροφή.

22. *Gregem.*] Comicum. *Lamb.*

23. *Eiicite ex animo.*] Omnes Mſſ. aiunt habere *ducite:* quod vere Plautinum eſſe et idem ſignificare quod abducite: τὸ *eiicite* ex ſuperſcripta interpretatione natum. Videant ſodes Gruteri notas: ibi inuenient vnum omnium optimum codicem Camerarianum, a quo ſine graui cauſa non eſt fas recedere, exhibere *eicite:* vt fere ſemper in ſcriptis *abicio, adicio, ſubicio.* Maneat igitur *Eiicite.* Cicero pro Sex. Roſcio: *vt naturam ipſam vinceret: vt amorem illum penitus inſitum eiiceret ex animo.* Gronou.

24. *Flagitatorem.*] Creditorem importunum. Vide notas Moſtell. 3. 2.

Ludi ſunt. ludus datus eſt argentariis.
Tranquillum eſt: Alcedonia ſunt circum forum.
Ratione vtuntur, ludis poſcunt neminem;
Secundum ludos reddunt autem nemini.
Aures vaciuae ſi ſunt, animum aduortite:
Comoediae nomen dare vobis volo. Gr. *Comoediai.*
CLERVMENOE vocatur haec Comoedia
Graece, Latine SORTIENTES. Diphilus
Hanc Graece ſcripſit, poſt id rurſum denuo
Latine PLAVTVS cum LATRANTI NOMINE.
Senex hic maritus habitat, eii eſt filius,
Is vna cum Patre in illiſce habitat aedibus.
Eſt eii quidam ſeruus, qui in morbo cubat;
Imo hercle vero in lecto, ne quid mentiar.
Is ſeruos, ſed abhinc annos factum eſt ſedecim,
Quom conſpicatus eſt primo crepuſculo

25. *Ludus datus eſt.*] *Dare ludum*, eſt metaphora a ludimagiſtris, qui Floralibus et aliis eiuſmodi diebus, pueros feriari ſinunt. Tunc dicuntur *dare ludum pueris*, hoc eſt, ludi vel ludendi poteſtatem illis facere. Vnde metaphora in alias res deducta, vt, *dare ludum alicui*, ſit indulgere illi, neque ab eo quotidianum penſum aut laborem exigere. quod hoc loco indulgetur argentariis. *Scalig.*

26. *Alcedonia.*] Hae aues nidos faciunt in mari, media hyeme, quibus diebus tanta eſt tranquillitas, vt penitus nihil in mari poſſit moueri. inde etiam *dies Halcyonii* vocantur. *Seruius*. Plin. 2. 47. *Ante brumam ſeptem diebus totidemque poſtea ſternitur mare Alcyonum foeturae: et vnde nomen ii dies traxere. Reliquum tempus hiemat.* De numero diſſentiunt auctores: nam Suidas Ariſtotelem et alios vndecim poſuiſſe ait. *Gronou.* *

27. *Ratione vtuntur.*] Non irritum omnino fuit hic ingenium Boſii meo iudicio: ſed quod alii ſimplicius volunt, id non eſt ei aduerſum. Nam eo iocatur Plautus, quod vtrouis modo verba poſſent accipi. *Ratione vtuntur* et ſignificat agunt ex tabulis atque obiiciunt grandi cum codice nomen: et agunt commode ſcienterque: vt cum Collumella 6. 2. *Non ſaeuitia, ſed ratione emendentur.* Sic *ludis poſcunt* eſt et, quia ludi ſunt, neminem flagitant debitum, et, neminem flagitant ludendo, ſed ſerio. Denique *ſecundum ludos* eſt et, ludis peractis, et, poſtquam aliquem ludificati ſunt accipiendo, quod non curant reddere. *Gronouius.* *Ludis poſcunt.*] Spectaculorum enim tempore neque libellos dare, neque in ius vocare hominem fas erat. *Douza.*

29. *Vaciuae.*] Retineo cum Lambin. *vaciuas:* Et iocus Comicus eſt in *vacivis auribus*. nam locutio eſt familiaris, *ſi vacat, audi.* At Comicus dixit, *ſi vaciuae ſunt aures*, ioco capto a vacuis aedibus. *Scalig.*

30. *Dare vobis.*] Id eſt, dicere. Virgilius Ecloga 1.

Sed tamen iſte Deus qui ſit, da Tityre nobis.

Boxhorn.

31. *CLERVMENOE.*] κληρόμενοι, id eſt, ſortientes.

34. *Cum latranti nomine.*] *Latrans nomen*, eſt Caſina ipſa, nomen nempe mulieris. Proprium quippe mulierum ſemper gannire et latrare. Et nullum frequentius fuit conuitium, quo apud Graecos verberarentur mulieres, quam canis. Apud Ariſtophanem ſaepe occurrit, *ὦ κύων*, de muliere oblatrante, et *μεθύση κύων*, de ebria. Veſpis:

Θραττία καὶ μεθύση τις ὑλάκτει κύων.
Κἄπειτ' ἐκεῖνος εἶπεν. ὦ κύον κύον.

Scholiaſtes: *τὴν ἀρτοπώλιδα κύνα εἶπεν, ὑλακτούσης σοῦ φησὶν ὁ Φροντίζω, ὦν κύον.* Graecus auctor, vnde hanc comoediam accepit Plautus, nomen ei fecerat, *κληρόμενοι*, id eſt, ſortientes. Plauto placuit titulus ex nomine ancillae ei facere, de qua ſerui contendebant. Ea eſt *Caſina* latranti nomine, quod, vt dixi, mulierum eſt proprium. Caſina autem eſt *κασίνη* Graecum nomen a primitiuo *κάσις* factum. At *caniſſa* Petiti falſum et ineptum. *Salmaſ.*

41. *Expo-*

Puellam exponi. adit extemplo ad mulierem,
Quae illam exponebat: orat, vt eam det ſibi:
Exorat, aufert, detulit recta domum:
Dat herae ſuae, orat, vt eam curet, educet.
Hera facit, educauit magna induſtria,
Quaſi ſi eſſet ex ſe nata, non multo ſecus.
Poſtquam adoleuit ad eam aetatem, vti viris
Placere poſſet. at eam puellam hic ſenex
Amat efflictim, et item contra filius.
Sibi nunc vterque contra legiones parat,
Pater filiuſque, clam alter alterum.
Pater allegauit villicum, qui poſceret
Sibi iſtam vxorem: is ſperat, ſi eii ſit data,
Sibi fore paratas, clam vxorem, excubias foris.
Filius autem armigerum allegauit ſuum,
Qui ſibi eam vxorem poſcat. ſcit, ſi id impetret,
Futurum, quod amat, intra praeſepis ſuas.
Vxor ſenis ſenſit virum amori operam dare,
Propterea ea vna conſentit cum filio.
Ille autem poſtquam ſenſit filium ſuum
Eandem illam amare, et eſſe impedimento ſibi,
Hinc adoleſcentem peregre ablegauit pater.
Sciens eius mater ei dat operam, abſenti tamen.
Is, ne expectetis, hodie in hac Comoedia
In vrbem non redibit: PLAVTVS noluit:
Pontem interrupit, qui erat ei in itinere.
Sunt hic, quos credo nunc inter ſe dicere:
Quaeſo, hercle, quid iſtuc eſt? ſeruiles nuptiae?

Meurſ. *quam ſi eſſet, etc.*

41. *Exponi.*] Extra aedes poni, ad incertum martis, et vitae caſum: quod faciebant, qui pueros natos alere, ſeu tollere nolebant. *Terent.* Hecyr. *Continuo exponetur.* ad quod Donatus: *ad mortem ſcilicet.* Lamb.

48. *At eam puellam hic ſenex.*] Haec ſcriptorum et editionum priſcarum lectio eſt ſeruata etiam Camerario, a qua licenter receſſit Aldus faciendo *amare puellam eam hic ſenex Efflictim occipit, vt item huius contra filius.* Cui tamen haeſerunt Douza et Gruterus, quod parum commode procederet oratio. At huic remedium aliunde quaerendum. *Poſteaquam,* quod vulgo habetur, eſt a Camerario adiuuante verſum: nam et optimus eius codex et alii ſcripti editique, *Poſtquam.* Hoc diuidendum et ſcribendum: *Poſt quae adoleuit ad eam aetatem, vt viris Placere poſſet. At eam.* Sic nihil eſt in oratione confragroſi. *Gronou.*

50. *Legiones parat.*] Allegoria a re militari. Ita *pugna* idem eſt, quod diſſenſio, *pugnare,* idem quod, diſſentire. *Legiones,* hic copiae ſunt rationum et argumentorum, blanditiarum inſidiarumque. *Boxhorn.*

52. *Allegauit.*] Priuatim miſit. *Lambinus.*

54. *Excubias foris.*] Significat peruigilia Veneris et amantium, apud villicum, clam vxorem, patri parata futura. *Boxhorn.* Vide not. Curcul. act. I. 3.

57. *Intra praeſepis ſuas.*] Id eſt, in ſua poteſtate. *Longol. et Lamb.*

63. *Sciens eius.*] Id eſt, eius rei conſcia ac gnara.

66. *Interrupit.*] Intercluſit ei reditum. Allegoria a re militari. Caeſar, *pontem reſcindere,* dixit; Liuius, *intercidere.* Lamb. Ego exiſtimem, hic nihil eſſe allegoricum: ſed riſus tantum cauſa dici. *Piſtoris.*

68. *Seruiles nuptiae?*] Neque enim iuſtae ſeruiles ſunt nuptiae ex Iure Ciuili: neque

Seruine vxorem ducent, aut poſcent ſibi?
Nouum attulerunt, quod fit nuſquam gentium.
At ego aio hoc fieri in Graecia et Carthagini,
Et hic in noſtra terra, in Apulia.
Maioreque opera ibi ſeruiles nuptiae,
Quam liberales etiam curari ſolent.
Id ni fit, mecum pignus, ſi quis volt, dato
In vrnam mulſi, Poenus dum iudex ſiet;
Vel Graecus adeo, vel mea cauſa Apulus.
Quid nunc? nihil agitis, ſentio: nemo ſitit.
Reuortor ad illam puellam expoſititiam, Douz. *reuortar.*
Quam ſerui ſumma vi ſibi vxorem expetunt.
Ea inuenietur et pudica et libera,
Ingenua Athenienſis: neque quicquam ſtupri
Faciet profecto in hac quidem Comoedia.
Mox hercle vero poſt, tranſacta fabula,
Argentum ſi quis dederit, vt ego ſuſpicor,
Vltro ibit nuptum, non manebit auſpices.
Tantum eſt. valete, bene rem gerite, et vincite
Virtute vera, quod feciſtis antidhac.

neque ſeruorum mulieres dicuntur *vxores*, ſed *coniunctae*. Varro.

75. *Id ni ſit mecum.*] Id verum fiat necne ſi quis ſponſione mecum certare vult, deponat apud iudicem vel arbitrum pignus, vt ego quoque deponam, ea conditione, vt vter victus fuerit, non recipiat pignus, niſi vrna mulſi data. Genus loquendi, quod non intelligitur, niſi poſitis exemplis. Bacch. 4. 9. *Edepol qui me eſſe dicat cruciatu malo dignum, nae ego cum illo pignus haud auſim dare.* Epid. 5. 2. *Aio, vel da pignus, ni ea ſit filia.* PE. *Quam negat nouiſſe mater?* EP. *ni ergo matris filia eſt, In meum nummum, in tuum talentum pignus da:* id eſt, depone pignus et certa mecum ſponſione, qua ego pauper victus nummum perdiderim, tu locuples talentum. Poen. act. 5. 4. *Da pignus ni nunc periures, in ſuauium, vter vtri det.* Gell. 7. 11. *Ni hoc ita eſt, qui ſpondet millenum?* Plauti verbis ſit, *qui dat mecum pignus in mille nummum?* Ariſtophan. In Nubibus. Περίδε νῦν ἐμοὶ, εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστι τὸ ἡμιεκτέον. Vbi Schol. Περίδε νῦν ἐμοὶ, ἀντὶ τοῦ, συνθήκας ποίησον. *Gronouius.*

76. *Poenus.*] Ideo aut Poenum, aut Graecum, aut Apulum iudices deſiderat, quod ſupra dixerat, *Carthagini, in Graecia et Apulia* ſeruiles nuptias tam ſplendide celebrari. Vult igitur iudices adhiberi locorum peritos. Quanquam hoc de nuptiis ſeruilibus in hiſce locis curatis, Comica quadam licentia potius confictum, quam vt pro hiſtoriae teſtimonio poſſit allegari. *Piſtoris.*

78. *Nihil agitis.*] Pignore dato mecum non certatis. *Lamb.*

81. *Ea inuenietur.*] Proſtibula per ludos publicos in Scenam introduci ſolebant, et exponi omnium non libidini ſolum, ſed licentiae. Scilicet vt quae perditi homines in Mimis et cetera obſcoenitate fabularum, paulo ante natantibus oculis viderant, ea poſt ludos in reliquo corpore peccarent. Is mos Romae vetus. Statius:

Huc intrant faciles emi puellae.

Et apparet vel ex Tertulliano, hanc productionem ſcortorum non ſine ſolemni pompa fuiſſe, et cum praedicatione publica praeconis. Ad hunc ritum accommodandi hi verſus Prologi.

86. *Non manebit auſpices.*] Cicero De Diuinat. lib. 1. *Nihil fere quondam maioris rei, niſi auſpicato, ne priuatim quidem gerebatur: quod et nunc nuptiarum auſpices declarant, qui re omiſſa, nomen tamen tenent.* Sed cum auſpices adeundi mos deſiiſſet, *proxenetae* vel *conciliatores* eorum vice fuerunt: qui et *Pronubi* dicti, felici omine omnia inchoantes. Gloſſarium: *Auſpices, pronubi, παράνυμφοι.* Et hi, quod conuentum erat, vt rite fieret, tabuliſque mandaretur, curabant. *Hotoman.*

7. Sute-

ACTVS PRIMVS

OLYMPIO, CHALINVS

Non mihi licere meam rem me ſolum, vt volo,
Loqui atque cogitare, ſine ted arbitro?
Quid tu, malum, me ſequere? CH. quia certum eſt mihi,
Quaſi vmbra, quoquo ibis tu, te perſequi.
Quin edepol etiam, ſi in crucem vis pergere, I. Gul. *ſequi decretum eſt te, hinc, etc.*
Sequi decretum eſt. dehinc coniicito ceterum,
Poſſiſne, necne, clam me ſutelis tuis
Praeripere Caſinam vxorem, proinde vt poſtulas.
OL. Quid tibi negoti mecum eſt? CH. quid ais impudens?
Quid in vrbe reptas villice hic magni pretii?
OL. Libet. CH. quin ruri es in praefectura tua?
Quin potius, quod legatum eſt tibi negotium,
Id curas, atque vrbanis rebus te abſtines?
Huc veniſti ſponſam praereptum meam?
Abi rus, abi dierectus tuam in prouinciam.
OL. Chaline, non ſum ego oblitus officium meum.
Praefeci, rure recte qui curet tamen.*
Ego, huc quod veni in vrbem, vbi impetrauero,
Vxorem vt iſtanc ducam, quam tu deperis,
Bellam et tenellam Caſinam, conſeruam tuam:
Quando ego eam mecum rus vxorem abduxero,
Rure incubabo vſque in praefectura mea.
CH. Tun' illam ducas? hercle me ſuſpendio,
Quam tu eius potior fias, ſatius eſt mortuum.
OL. Mea praeda eſt illa: proin' tu te in laqueum induas.
CH. Ex ſterquilinio effoſſe, tua illaec praeda ſit?
OL. Scies hoc ita eſſe: vae tibi! quot te modis,
Si viuo, habebo in nuptiis miſerum meis?
CH. Quid tu mihi facies? OL. egone quid faciam tibi?
Primum omnium huic lucebis nouae nuptae facem.

7. *Sutelis.*] Vide notas Amphitruon. 1. 1. 211. Cap. 3. 5.

10. *Quid in vrbe reptas, etc.*] Lego, et ex parte cum *Lambino* emendo:

Quid in vrbe reſtas villice haud magni preti.

Primum faſtidium eſt in eo quod ſit villicus, ac eum propterea non deceat *in vrbe reſtare*, hoc eſt, remanere et cunctari: poſtremum quod non ſit magni pretii. *Diſſal.*

12. *Legatum.*] Mandatum eſt.

15. *Dierectus.*] Vide notas Capteiu. 3. 4. 193. et Trin. 2. 4.

18. *Ego, huc quod veni.*] Quod hic tentant, *hoc* ſubiiciendo, ſine vitio eſt. Nam *huc quod veni in vrbem* eſt ob quod huc in vrbem veni. At quod ſequitur, intentatum relinquunt, quum tamen Camer. codex et omnes ſcripti Pall. *niſi impetrauero*. Scribendum autem, vt et Pareus voluit in ſcriptis Notis, *ſi impetrauero*. Ea enim particula vtuntur interdum ea vi, qua alioquin *vbi* vel *ſimulatque*. Catullus, *Nam ſi luxerit, ad librariorum Curram ſcrinia*. Gronou.

24. *Potior fias.*] Id eſt, praeferaris mihi, potiore apud eam habearis loco, quam ego. Nihil ergo hic mutandum. *Boxborn.*

30. *Lucebis nouae nuptae facem.*] Δᾳδουχήσεις. Curcul. act. 1. 1. *luces cereum.*

Quin-

Poſtilla, vt ſemper improbus nihilque ſis.
Poſt id locorum, quando ad villam veneris,
Dabitur tibi amphora vna, et vna ſemita,
Fons vnus, vnum ahenum, et octo dolia:
Quae niſi erunt ſemper plena, ego te implebo flagris.
Ita te aggerunda curuum aqua faciam probe,
Vt poſtilena poſſit ex te fieri.
Poſt autem, ruri niſi tu aceruum ederis;
Aut, quaſi lumbricus, terram: quod te poſtules
Guſtare quicquam: nunquam edepol ieiunium
Ieiunium eſt aeque, atque ego ruri reddibo te.
Poſt id, quom laſſus fueris et famelicus,
Noctu vt condigne te cubes, curabitur.
CH. Quid facies? OL. concludere in feneſtram firmiter:
Vnde auſcultare poſſis, quom ego illanc oſculer:
Quom mihi illa dicet, Mi animule, mi Olympio,
Mea vita, mea mellilla, mea feſtiuitas,
Sine tuos ocellos deoſculer, voluptas mea,
Sine amabo te amari, meus feſtus dies,

Quinque facibus vtebantur in nuptiis: quod is numerus quaſi ſymbolum quoddam ſit nuptiarum, vt qui ex primo impari, et primo pari, tanquam ex mare et foemina conſtet. Plura vide apud *Plutarch.* in Problematis. Eas qui praeferebant, δαδοῦχοι a Graecis, a Latinis fortaſſe olim *pueri lauti* dicebantur. de quibus vide notas ad Plauti Curcul. I. I. 9. Quin et ſuſpicor id olim ominoſum habitum fuiſſe, creditumque, qui nouae nuptae luxiſſent facem, eos poſtea nihili fore. *Muret.*

32. *Id locorum.*] Id temporis. *Lamb.*

33. *Vna ſemita.*] Meurſius ſcribit, et *vna femina*, ἀρχαϊκῶς, pro hemina, ſaluo metro. Vide ipſum et notas Curcul. act. 2. ſc. 3. verſ. 8. *Taubm.*

36. *Curuom aqua faciam.*] Mſ. noſter diſertim habet, *circum*. Quod elegantiſſimum et Plauti mihi eſſe videtur. *Circus* Latinis dicitur, quidquid rotundum eſt. Vnde diminutiuum, *circulus*. Nihil autem circo incuruatius eſt. *Boxborn.*

37. *Poſtilena.*] Lorum craſſum, ſiue lignum incuruum, ſub iumentorum cauda, ad ſuſtinendum βάσταγμα, cui onus imponitur. *Lamb.*

38. *Niſi tu, etc.*] Non poſſum probare Turnebi lectionem et explicationem, *niſi vt mures de aceruo edere.* Aceruum edere, pro de aceruo edere, vix probum. Legendum putem, *niſi tu acus boum ederis*; Niſi ederis acus, vt boues ſolent, aut niſi terram, vt lumbrici. Fortaſſe an et *acer boum* ſcripſerat. Vt *acer* pro *acus* dixerint veteres, vnde in ſecundo caſu *aceris.* Acus eſt palea. Palea autem pro pabulo bubus, vt eſt apud Varronem lib. II. de R. R. cap. 5. *Salmaſius.*

39. *Quod te poſtules.*] Illud *quidquam* non eſt mutandum in *quiduis.* Et deteriores ſunt libri qui ſic habent. Sine diſtinctione ſcribendum: *Quod te poſtules, guſtare quicquam, nunquam edepol ieiunium ieiunum eſt aeque, etc.* Ratio loquendi poſtulabat, vt diceret, *Quod te poſtules guſtare quidquam, non eſt*, pro eo dixit, quod te poſtules guſtare quidquam, non ieiunium aeque eſt ieiunum, vt ego te reddam. *Salmaſ.* Sic Mil. a. 2. 2. *Quod ille gallinam.* Sententia eſt: Non eſt, quod ille dicat: ne accipiatis hanc excuſationem. Cicero lib. 2. Verr. *Quod ciuis cum ciue agat.* Turnebus.

43. *Condigne te cubes.*] Apage, *cum tignis recubes.* Nondum expreſſit, quo modo velit eum cubare. Et vocabulum eſt Plauto frequens. Aulular. 3. 4. *Condigne etiam meus me intus gallus.* Et ſaepe alibi. *Gronou.*

44. *In feneſtram.*] Non de cubiculari aliqua feneſtra accipiendum, inquam iſte compingendus; ſed de ergaſtulari. *Lipſ.*

47. *Mellilla.*] Eſt ὑποκοριστικὸν verbi *mellina*, quod alibi vtitur. *Meurſ.*

49. *Feſtus dies.*] Vide not. Epid. act. 3. 4.

Meus pullus paſſer, mea columba, mi lepus. Meurſ. *meus pullus, meus paſſer.*
Quom mihi haec dicentur dicta, tum tu furcifer,
Quaſi mus, in medio pariete vorſabere.
Nunc ne tu te mihi reſpondere poſtules,
Abeo intro: taedet ſermonis tui. CH. te ſequor.
Hic quidem, pol, certo nihil ages ſine me arbitro.

50. *Pullus.*] *Puerum quem quis amabat, pullum eius vocabant.* Feſtus. Vide not. Capt. act. 5. 3. *Mi lepus.*] Salaciſſima ac venuſtiſſima animalia commemorat, columbam, paſſerem, leporem. *Palmerius.*

52. *In medio, etc.*] In illa feneſtra. *Lambinus.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

CLEOSTRATA, PARDALISCA

Obſignate cellas, referte anulum ad me:
Ego huc tranſeo in proxumum ad meam vicinam.
Vir ſi quid volet me, facite hinc me arceſſatis.
PA. Prandium iuſſerat ſenex ſibi parari.
CL. St, tace atque abi. neque paro, neque hodie
Coquetur: quando is mihi et filio aduorſatur
Suo, animique amoriſque cauſa ſui.
Flagitium illud hominis! ego illum fame, ego illum
Siti, maledictis, malefactis, amatorem
Vlciſcar: ego pol illum probe incommodis
Dictis angam: faciam vti, proinde vt eſt dignus,
Vitam colat; Acheruntis pabulum, flagitii
Perſequentem, ſtabulum nequitiae. nunc hinc
Meas fortunas eo queſtum ad vicinas.
Sed foris concrepuit. atque ea ipſa eccam egreditur
Foras. non pol per tempus iter mihi incepi.

1. *Obſignate cellas.*] Signatorium anulum intellegit, ſiue, vt alii appellant, ſigillaticium, qui habeat χαρακτῆρα. De quo Vopiſcus in Aureliano: *Vxori et filiae anulum ſigillaricium quaſi priuatus inſtituit.* Moris autem Romanis, vt domi ſuppellex penuſque omnis eo ſignaretur; ne quid negligentia aut furto periret. *Lipſius.*

12. *Acheruntis pabulum.*] Quo Acheruns paſcitur: ſenem, qui Acherunti debetur. *Orci victimam,* vt loquitur Horatius, 2. Od. 3. *Lamb.* Tó *Acheruntis pabulum* et quae ſequuntur, refert *Acidalius* cum *Lambino* ad *vlciſcar,* et *angam,* verba ſupra poſita. Sed nihil opus eſt quod domi habeas, id aliunde emendicari. Latinum et Plautinum eſt: *faciam Acheruntis pabulum et flagitii perſequentem, vti vitam colat.* Diſſaldaeus.

13. *Flagitii perſequentem.*] *Perſequentem* non concoquo, et diuino leg. *flagitii Praeſepe.* cum enim *pabulum* et *ſtabulum* nominarit, quidni etiam *praeſepe,* quod iſtis affine? Et, *praeſepe flagitii,* eadem ratione dixeris; qua *ſtabulum flagitii,* in Trucul. *Acid.*

14. *Ad vicinas.*] Lego: *ad vicinam.* vt ſupra verſ. 2. huius ſcenae, et verſu huic proximo: *ea ipſa eccam egreditur foras.* *Ea ipſa,* nempe vicina, non vicinae. *Diſſaldaeus.*

16. *Per tempus.*] Opportune. Ita Latine dicitur: *per tempus licere aliquid, aut non licere.* Per aliquem fieri credimus, quo fauente aliquid fit. Ergo per tempus non fit, quod fit tempore ac occaſione non fauente. *Boxhorn.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

MVRRHINA, CLEOSTRATA

Sequimini comites in proxumum me huc.
Heus vos. ecquis haec quae loquar audit? ego hic ero,
Vir ſi, aut quiſpiam quaeret. nam vbi domi ſola ſum,
Sopor manus caluitur. iuſſin' colum
Ferri mihi? CL. Murrhina ſalue. MV. ſalue
Mecaſtor. ſed quid tu es triſtis, amabo?
CL. Ita ſolent omnes quae ſunt male nuptae,
Domi et foris aegre quod ſit, ſatis ſemper eſt.
Nam ego ibam ad te. MV. et pol ego iſtuc ad te. — Diſſ. *iam ego*
ſed quid eſt, — *ibam ad te.*
Quod tuo nunc animo aegre eſt? nam quod tibi eſt
Aegre, idem mihi eſt diuidiae. CL. credo ecaſtor:
Nam vicinam neminem amo merito magis, quam te:
Nec quacum plura ſunt mihi, quae ego velim.
MV. Amo te, atque iſtuc expeto ſcire quid ſit.
CL. Vir me habet peſſumis deſpicatam modis,
Nec mihi ius meum obtinendi optio eſt. — Cam. *copia eſt.*

1. *Sequimini comites.*] Comitatus poſteriori aeuo frequens e ſpadonibus. Virgines enim et matronae, ſine alioqui materfamilias aliqua ordinis honeſtioris, nunquam ſine aſſeclarum pediſſequio in publicum prodibant: Ciſtell. *aſtat ea in via ſola: Proſtibulum ſane eſt.* V. N. Amphit. 3. 2 48.

4. *Caluitur.*] Fruſtratur, decipit. Auctor Vocab. Latin. Graeci. *Caluitur*, id eſt, ἐξαπατᾷ. Significat autem Cleoſtrata, ſe, cum ſola eſt domi, ſomno vrgeri atque opprimi, ſibique ſomnolentae opera muliebria e manibus excidere. *Lamb.*

11. *Diuiduae.*] Hanc ſcripturam omnium Mſſ. Pall. et Camer. mutauit *Lamb.* in *diuidiae:* nec male, ſi cum *Nonio* triſtitiam et moerorem interpreteris, quod Veteres dixiſſe ex hoc *Propertii* vult:

Diuidias mentis conficit omnis amor.

Male, ſi cum *Feſto* diſcordiam interpretandum cenſeas. *Gloſſae* diuidia ἀπέχθεια, διχόνοια. *Grut.*

13. *Nec quacum plura.*] Scripti omnes *quum*, vnde Coluius et Gruterus *qua in.* Alii, *Nec quam*, nempe aliam, non vicinam. deinde *Complura ſunt mihi, quae ego velim*, ſc. apud te differere. In quo non eſt mica ſalis. Nam quod id confirmari putant ſequentibus, *iſtuc expeto ſcire:* falluntur: eo enim continuantur ſuperiora: *ſed quid eſt, quod tuo animo aegre eſt?* Non poteſt Plautus aliter ſcripſiſſe, quam voluit Camerarius, et iam expoſuit Acidalius. Ita enim loquebantur: *Multa mihi cum illo ſunt: Omnia mihi cum illo ſunt:* intelligentes *vincula et iura amicitiae ac beneuolentiae.* Cicero 13. famil. 1. *Cum Patrone Epicureo mihi omnia ſunt, niſi quod in Philoſophia vehementer ab eo diſſentio.* lib. 14. ep. 10. *Si mihi tecum minus eſſet, quam eſt cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi.* Cornelius Nepos in Alcibiade: *quae regi cum Lacedaemoniis eſſent, irrita futura, niſi Alcibiadem viuum aut mortuum tradidiſſet.* Plinius lib. 7. ep. 11. *ſunt mihi et cum marito eius vetera iura: fuerant et cum filio maxima.* Sic contra, *Nihil eſſe alicui cum aliquo.* Cicero 14. ad Atticum ep. 17. *Bruto certe meo nullo loco deero, idque etiamſi mihi cum illo nihil fuiſſet, fecerim, propter eius ſingularem incredibilemque virtutem.* Nec habeo, *inquit*, quicum plura ſint mihi, quae ego velim mihi eſſe cum quoquam neceſſitudinis iura. *Gronouius.*

16. *Ius meum obtinendi optio eſt.*] *Optio* proprie eſt arbitrium et poteſtas optandi vel eligendi aliquid e duobus vel pluribus. Inde coniungit Cicero in Vatinium: *An erit haec optio et poteſtas tua, vt cum velis, etc.* Hinc transfertur ad omnem

MV. Hem, quid eſt? dic idem hoc: nam pol haud ſatis meo
Corde accepi querelas tuas, obſecro.
CL. Vir me habet peſſumis deſpicatam modis.
MV. Mira ſunt, vera ſi praedicas. nam viri
Ius ſuum ad mulieres obtinere haud queunt.
CL. Quin mihi ancillulam ingratis poſtulat, quae mea eſt,
Quae meo educata ſumptu eſt, villico ſuo ſe dare.
Sed ipſus eam amat. MV. obſecro tace. CL. nam hic nunc
Licet dicere. nos ſumus. MV. ita eſt. vnde ea tibi eſt?
Nam PECVLI probam nihil habere addecet
Clam virum: et quae habet partum, ei haud commodi eſt, Lipſ. *et quod habet, partum ei haud commode eſt.*
Quin viro aut ſubtrahat, aut ſtupro inuenerit.
Hoc viri cenſeo eſſe omne, quicquid tuum eſt.
CL. Tu quidem aduorſum tuam amicam omnia loqueris.
MV. Tace ſis ſtulta, et mihi auſculta: noli ſis tu illi
Aduorſari. ſine amet, ſine quod libet id faciat:
Quando tibi nil domi deliquum eſt.
CL. Satin' ſana es? nam tu quidem aduorſus tuam iſta rem
Loquere. MV. inſipiens! ſemper tu huic verbo vitato

omnem aliam copiam vel facultatem. *Ius* autem *ſuum* vocat Cleoſtrata, non quod per legitimum matrimonium ſibi quaeſierat, quaſi quo ad indiuiduam vitae ſocietatem ac ad ſe ſolam amandam maritum haberet obligatum, vt interpretantur: ſed quod quaeſierit in receptitia quaſi et ipſius ſumtu educata ancilla, quam non permittebat ei maritus, cuius vellet, in contubernium dare: vt ipſa exponit verſu 22. *Gronouius.*

21. *Ius ſuum ad mulieres,*] Iuxta perperam hic docent ius maritorum, quam modo ius matronae. Volunt mulieres tam ingenio eſſe nequam, vt per vagos earum et illicitos amores ius ſuum non obtineant mariti, quo per matrimonium ſolis ſibi eas habent obſtrictas. Qui ſermo matronarum perſona indigniſſimus eſt. Ius ſuum nihil aliud eſt quam imperium domeſticum, quod contumacia foeminarum turbat atque impedit. Euenit autem ſaepe, vt caſtiſſimae quaeque ſint contumaciſſimae et moroſiſſimae, vt Plautus alibi loquitur, oblatratrices. *Gronouius.*

25. *Nos ſumus.*] Ἔλλειψις vel ἀποσιώπησις, pro, *Nos ſumus ſolae*; quam vocem additura erat Murrhina, niſi fuiſſet interpellata. Atque hoc vice prouerbii vtimur, cum ea dicimus, quorum conſcium eſſe volumus neminem. *Taubm.*

27. *Et quae habet partum, ei, etc.*] Illuſtrandae ſententiae facit hoc Pomp. IC. lib. 5. ad Q. Mucium: *Q. Mutius ait, cum in controuerſiam venit, vnde ad mulierem quid peruenerit: et verius et honeſtius eſt, quod non demonſtratur, vnde habeas, exiſtimari a viro, aut qui in poteſtate eius eſſet, ad eam perueniſſe. Euitandi autem turpis quaeſtus gratia circa vxorem videtur hoc Q. Mutius probaſſe.* Sc. Gentil. In libris eſt, *et quae habet, partum ei haud commodi eſt.* In vetuſtis Codicibus perperam ſcriptum fuit *commodi*, pro *commode.* Vt alio loco *primi cata*, pro *prime cata.* Scribendum igitur: *et quae habet, partum ei haud commode eſt.* Figura eſt πρὸς τὸ σημαινόμενον. Sic enim locutus eſt quaſi praeceſſiſſet, *et quod habet*; Et quae habet, haud commode id ei partum eſt. *Salmaſ.*

33. *Deliquum eſt.*] *Deliquum* nihil eſt aliud, quam quod nos *deeſt* dicimus: a *delinquendo* ſic appellatum, quod *delinquat*, id eſt, deficiat, vt veteres loquebantur. Tubero: *Num delinquit, aut supereſt aliquid tibi?* Vt enim *reliquum* a *relinquo*, ſiue adeo *relinquor*, ſic *deliquum* a *delinquo* formatum eſſe veri ſimile fit mihi. Ita *deliquum* et *reliquum* oppoſita inuenientur: vt, *Nihil reliquum eſt mihi*, id eſt, nihil vltra reſiduum factum eſt mihi: contra; *Nihil deliquum eſt mihi*, id eſt nullius rei indigus ſum. *Douza.*

36. *I foras*

Abs tuo viro. CL. cui verbo? MV. I foras mulier. CL. ſt!
Tace. MV. quid eſt? CL. hem. MV. quis eſt, quem vides? CL. vir eccum it.
MV. Intro abi, appropera age amabo. CL. impetras.
Abeo. MV. mox magis cum otium mihi et tibi erit,
Igitur tecum loquar. nunc vale. CL. valeas.

36. *I foras mulier.*] Iubet Murrhina, ita ſe gerat Cleoſtrata, ne habeat neceſſe audire diuortii formulam, quae erat: *I foras mulier.* Gruter.

37. *Vir eccum it, etc.*] Non dubium eſt, quin haec ab notatis perſonis laborent. Nam re vera Murrhina diſcedit e ſcena, remanet Cleoſtrata. Sic reſcribendum:

— CL. *vir eccum it,*
Intro abi, appropera, age amabo. MV. *impetras,*
Abeo. CL. *mox magis, cum otium mibi et tibi erit,*
Igitur tecum loquar, nunc vale. MV. *valeas.*

Diſſald.

40. *Igitur.*] Vide not. Moſtell. act. 1. 2.

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

STALINO, CLEOSTRATA

Omnibus rebus ego amorem credo, et nitoribus nitidis anteuenire.
Nec potis quicquam commemorari, quod plus ſalis, pluſque leporis hodie
Habeat. cocos equidem nimis demiror, qui tot vtuntur condimentis,
Eos eo condimento vno non vtier, omnibus quod praeſtat.
Nam vbi amor condimentum inerit, cuiuis placiturum credo.
NEQVE SALSVM neque ſuaue eſſe poteſt quicquam, vbi amor non admiſcetur.
Fel quod amarum eſt, id mel faciet: hominem ex triſti lepidum et lenem.
Hanc ego de me coniecturam domi facio, magis quam ex audi is.
Qui poſtquam amo Caſinam, magis initio munditiis munditiam antideo.
Myropolas omnes ſolicito, vbicumque eſt lepidum vnguentum, vngor,
Vt illi placeam. et placeo, vt videor. ſed vxor me excruciat, quia viuit.

8. *Domi facio.*] Vide notas Ciſtell. 2. 1.

9. *Qui poſtquam amo.*] Scribo: *Qui quom ama Caſinam, magis initio munditiis mundis antideo.* Scripti enim, *quam*, non *poſtquam*. *Quum* autem eſt quod vel quia. Sic infra: *Sanus quam ted amo*, iidem ſcripti pro *quom*. *Magis initio*, id eſt, magis quam primum, quam olim, quam ſolitus. Sic Cicero, *initio proditor, deinde perfuga.* Dicimus autem, *anteeo mundis* et *anteeo mundos*. Itaque *munditiis antideo mundis* eſt munditiis ſupero quantumuis mundos. Sic et verſu primo huius ſcenae *nitoribus nitidis anteuenire*, non accipio quaſi nitores diceret nitidos: ſed quaſi eſſet, *nitoribus nitidos.* Gronouius. *Magis initio.*] Probo coniecturam Gulielmii: *Qui poſtquam amo Caſinam, magis niteo, munditiis munditiam antideo.* Scriptum fuit *nitio*, pro *niteo.* Vnde indocti librarii fecerunt, *initio.* Nitor cum munditiis optime conuenit. Et *nitor* ſic accipitur apud Terentium: *qui veſtitus, qui nitor.* Salmaſ.

10. *Myropolas.*] Vide Notas Epid. 2. 2.

11. *Vt videor.*] Scil. mihi. ὡς φαίνομαι. Lamb. Douz.

Triſtem aſtare aſpicio. blande haec mihi mala res appellanda eſt.
Vxor mea, meaque amoenitas, quid tu agis? CL. abi, atque abſtine manum.
ST. Eia mea Iuno, non decet te eſſe tam triſtem tuo Ioui.
Quo nunc abis? CL. mitte me. ST. mane. CL. non maneo. ST. at pol ego te ſequar.
CL. Obſecro, ſanun'es? ST. ſanus, quando ted amo. CL. nolo ames. ST. non
Potes impetrare. CL. enecas. ST. vera dicas velim. CL. credo ego
Iſtuc tibi. ST. reſpice, oh, mi lepos! CL. nempe ita vti tu mihi es.
Vnde hic amabo vnguenta adolent? ST. oh, perii! manifeſto miſer
Teneor. ceſſo caput pallio detergere? vti te bonus
Mercurius perdat myropola, qui haec mihi dediſti. CL. eho tu
Nihili cana culex: vix teneor, quin, quae decent te, dicam.
Grut. *nibili canalicola.*
Senecta aetate vnguentatus per vias, ignaue, incedis.
ST. Pol ego amico dedi cuidam operam, dum emit
Lamb. *commentus eſt.*
Vnguenta. CL. vt cito commentatus eſt!
Ecquid te pudet? ST. omnia quae tu vis. CL. vbi in luſtra iacuiſti?
ST. Egone in luſtra? CL. ſcio plus, quam tu me arbitrare. ST. quid id eſt?
Quid tu ſcis? CL. te ſene omnium ſenem neminem eſſe ignauiorem.
Diſſ. *omnium ſenum.*
Vnde is nihili? vbi fuiſti? vbi luſtratus? vbi bibiſti?
Id eſt mecaſtor: vide palliolum vt rugat. ST. Di me et te infelicitent,
Si ego in os meum hodie vini guttam indidi. CL. imo age, vt lubet,
Bibe, es, diſperde rem. ST. ohe, iam ſatis vxor eſt: comprime te: nimium tinnis.
Grut. *iam ſatis vxor es.*
Relinque aliquantum orationis, cras quod mecum litiges.

13. *Quid agis?*] Haec dum loquitur, vxorem leni manu demulcet, et vt Amphitr. loquitur, *palpo percutit.* Lamb.

16. *Sanus quando, etc.*] Quoniam. Reſtituo adiuuantibus *Mſſ. Lang.* et V. Cod. *Sanus, quom te amo. Quando* interpretamentum erat τῶ *quom.*

17. *Vera dicas velim.*] Vt ſcilicet te enecem: cupit enim videre vxorem mortuam, quae illi amores turbatum it. *Diſſald.*

19. *Vnguenta adolent?*] Olim elegantiores homines odoratis vnguentis caput perfundere ſolebant. Martialis lib. 8. 77.

Si ſapis, Aſſyrio ſemper tibi crinis amomo Splendeat, etc.

Muret.

22. *Cana culex.*] Haec quin de amaſio ſene dicantur; ſic mihi perſuadeo, *Culicem* hic figurate amatorem eſſe, quod, cum ſua promuſcide cutem formoſarum pertundant, et tanquam ſiphone ſanguinem eliciant, amore quodam earum capti eſſe videantur. *Turneb.*

26. *Vbi in luſtra iacuiſti.*] Praepoſitioni *In*, ſiue motum denotet, ſiue etiam ſine vlla motus ſignificatione, veteres caſum accuſandi vel auferendi indifferenter tribuunt. *Popma.*

29. *Vnde is.*] Id eſt, venis. *Lamb.*

30. *Id eſt mecaſtor.*] Rogarat eum, vbi perpotaſſet; tum acrius in habitum intuens, *Id eſt mecaſtor*, ait: vt ſcilicet perpotarit. nam vel hoc palliolum vide, vt rugas contraxit a deſidiabulo illo ſedentario. *Id eſt*, vel, *Hoc eſt*, eorum quae dicta ſunt, adſeuerationem habet. Inferius hac Fab. *hoc erat Ecaſtor, quod m. etc.* I. Gul.

32. *Iam ſatis vxor eſt.*] Gruterus, *iam ſatis vxor es!* hoc ſenſu: iam ſatis equidem impleuiſti morem et munus vxorium. *Nimium tinnis.*] Nimis acute clamas. tralatio ab aere. Vide Prologum in Poenulo.

44. *Scu-*

Sed quid ais? iam domuiſti animum, potius vt quod vir velit
Fieri, id facias, quam aduerſere contra? CL. qua de re? ST. rogas?
Super ancilla Caſina, vt detur nuptum noſtro villico,
Seruo frugi: atque vbi illi bene ſit; ligno, aqua calida, cibo,
Veſtimentis, vbique educat pueros, quos parat, potius
Quam illi ſeruo nequam des armigero, nihili atque improbo,
Cui homini hodie peculi nummus non eſt plumbeus.
CL. Mirum, ecaſtor, te ſenecta aetate officium tuum
Non meminiſſe? ST. quid iam? CL. quia, ſi facias recte aut commode,
Me ſinas curare ancillas, quae mea eſt curatio.
ST. Qui, malum, homini ſcutigerulo dare lubet? CL. quia enim filio
Nos oportet opitulari vnico. ST. at quanquam vnicu'ſt,
Nihilo magis vnicus eſt ille mihi filius, quam ego illi pater:
Illum mihi aequius eſt, quam me illi, quae volo concedere.
CL. Tute ecaſtor tibi, homo, malam rem quaeris. ST. ſubolet: ſentio.
Egone? CL. tu nam quid friguttis? quid iſtuc tam cupide cupis?
ST. Vt enim frugi ſeruo detur potius, quam ſeruo improbo.
CL. Quid ſi ego impetro, atque exoro a villico, cauſa mea
Vt eam illi permittat? ST. quid ſi ego autem ab armigero impetro,
Eam illi permittat? atque hoc, credo, impetraſſere.
CL. Conuenit. vis tuis Chalinum huc euocem verbis foras?
Tu eum orato, ego autem orabo villicum. ST. ſane volo.
CL. Iam hic erit. nunc experiemur, noſtrum vter ſit blandior.
ST. Hercules Dique iſtam perdant, quod nunc liceat dicere.
Ego diſcrucior miſer amore: illa autem quaſi ob induſtriam
Mihi aduorſatur. ſubolet hoc iam vxori, quod ego machinor:
Propter eam rem magis armigero dat operam de induſtria.

44. *Scutigerulo.*] Per contemptum; pro *cacula militari*: qualis Staſimus, Trin. *Douza.*

48. *Subolet.*] Subolet vxori hoc quod ago, id eſt, amatio mea.

49. *Friguttis.*] *Friguttire*, eſt geſtu corporis cupiditatem animi declarare *Lamb.*

53. *Impetraſſere.*] Impetraturum eſſe.

56. *Nunc.*] Sc. non audiente illa. *Lamb. Douza.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA QVARTA

STALINO, CHALINVS

Qui illum Dii omnes Deaeque perdant. CH. te vxor, aiebat, tua
Me vocare. ST. ego enim vocari iuſſi. CL. eloquere quid velis?
ST. Primum ego te porrectiore fronte volo mecum loqui.
CH. STVLTITIA EST ei te eſſe triſtem, quoius poteſtas plus poteſt.

1. *Qui illum.*] *Qui*, pro *vt*, vel *vtinam*: Vide Donat. Phorm. Terent. *Qui illum dii omnes perduint!* Sic Plaut. Trin. *Qui iſtum dii perdant.*

3. *Porrectiore fronte.*] Vide notas Epid. 5. 1. Terent. *Da te hodie mihi: exporge frontem.* Horat. 1. Epiſt. 18. *Deme ſupercilio nubem.* Taubm.

ST. Pro! bonae frugi hominem te iam pridem eſſe arbitror. CH.
intellego.
Quin, ſi ita arbitrare, emittis me manu? ST. quin id volo.
Sed nihil eſt, me cupere factum, niſi tu factis adiuuas.
CH. Quod velis modo id velim me ſcire. ST. au- Douz. *auſculta, ego loquar.*
ſculta ergo, loquar:
Caſinam ego vxorem promiſi villico noſtro dare.
CH. At tua vxor, filiuſque promiſerunt mihi. ST. ſcio.
Sed vtrum nunc tu, coelibem eſſe te mauis liberum,
An maritum ſeruum aetatem degere et gnatos tuos?
Optio haec tua eſt: vtram harum vis conditionem accipe.
CH. Liber ſi ſim, meo periclo viuam, nunc viuo tuo.
De Caſina certum eſt, concedere homini nato nemini.
ST. Intro abi, atque actutum vxorem huc euoca ante aedis cito.
Et ſitellam huc tecum afferto cum aqua et ſortis. CH. ſatis placet.
ST. Ego pol iſtam iam aliquouorſum tragulam decidero. Lipſ. *tragulam deiecero.*
Nam ſi ſic nihil impetrare potero, ſaltem ſortiar.
Ibi ego te et ſuffragatores tuos vlciſcar. CH. attamen
Mihi obtinget ſors. ST. vt quidem pol pereas cruciatu malo.
CH. Mihi illa nubet; machinare quod lubet, quouis modo.
ST. Abin' hinc ab oculis? CH. inuitus me vides: viuam tamen.
ST. Sumne ego miſer homo? ſatin' omnes res ſunt aduorſae mihi?
Iam metuo, ne Olympionem mea vxor exorauerit,
Ne Caſinam ducat. ſi id factum eſt, ecce me nullum ſenem:
Si non impetrauit, etiam ſpecula in ſortitu'ſt mihi. Cam. *in ſorti reſtat mibi.*

14. *Nunc viuo tuo.*] Mortuo enim ſervo, damnum ad herum recidit. *Lamb.*

17. *Sitellam.*] Cicero *hydriam* Graeca voce appellat. Huic vaſi, in quod coniiciendae erant ſortes, infundebatur aqua, donec impleretur; nam in vas inane non coniiciebantur ſortes, quae erant ligneae, non terreae, ne liqueſcerent in aqua. Deinde in ſortibus inſcripta erant ſortientium nomina, vel aliquid quod eſſet loco nominis; vt hic erant inſcriptae numerorum notae; ea autem ſors, quae vnum ſcriptum habebat, erat Olympionis, quae duo, Chalini. Poſtremo, cuius ſors primo exibat vel educebatur, is vincebat. *Lamb.*

18. *Tragulam decidero.*] Allegoria a re militari ſignificat, ſe machinas vxoris aliqua ratione deiecturum. Feſtus: *Tragula, genus teli, dicta quod ſcuto infixa trahatur.* Epid. 5. 2. Iam, *decidere telum*, dicebant Latini, vt Hom. ἐκτέμνειν βέλος, quod eſt, vulnere latius inciſo telum euellere. *Lipſ.* *Tragulam.*] *Tragulam decidere*, eſt periculum imminens auertere. Tragulam volunt eruditi genus eſſe teli hamatum, quod immiſſum corpori non tam extrahi poſſet e vulnere, quam exſcindendum eſſet e vulnere latius aperto, vt cum minore noxa reciperetur. Quod qui mittebant dicebantur *tragularii* Veget. de Re milit. 2. 15. Varro deducit vocabulum a traiiciendo, lib. 4. de L. L. *Iaculum, quod vt iaciatur fit*; *tragula a traiiciendo.* Apud Noſtrum Epid. 5. 2. 25. *Tragulam in te iniicere adornat*, pro, fraudem molitur aduerſus te. Sunt etiam *piſcantium tragulae* apud Plin. lib. 16. 8. Iſid. in Gloſſis: *Tragula, euerriculum.* Eſt autem *Euerriculum* genus retis, a verrendo, vel quod trahatur, vel ſi quid piſcium fuerit nactus, euerrat, vt ait Nonius. *Gronou.* *

27. *In ſortitu'ſt mibi.*] Mſ. Cam. habet: *etiam ſpecula inſortita ſunt mibi*: et ita omnes Mſſ. Lang. et Palat. vett. niſi quod *ſpicula* legant. Hinc *Gruterus* fecit: *etiam ſpecula in ſortitu'ſt mibi.* nam *ſt* ſaepe degenerauit in *ſunt.* plane, vt ex coniectura etiam Acidalius. *Sortitus*, ipſe ſortiendi actus. *Specula* dicitur a *ſpes*, vt *recula*, a *res.* Cic. pro domo: *Quid ſi etiam*

Si ſors autem decollaſſit, gladium faciam culcitam,
Eumque incumbam. ſed progreditur optume, eccum, Olympio.

etiam pluribus de rebus vno ſortitu retuliſti? Gronouius.

28. *Si ſors autem decollaſſit.*] In membranis Pall. et Cam. τὸ *L* non geminatur. Et recte. *Decolaſſit* enim eſt quod intra delicuerit, effluxerit, ad nihilum redigetur. Vid. ad Capteiu. 2. 1. 37. *Gronou.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA QVINTA

OLYMPIO, STALINO

Vna edepol opera in furnum calidum condito,
Atque ibi torreto me pro pane rubido,
Hera, quam iſtam operam a me impetres, quod poſtulas.
ST. Saluus ſum, ſalua ſpes eſt, vt verba audio.
OL. Quid tu me vero libertate territas?
Quid ſi tu nolis, filiuſque etiam tuus,
Vobis inuitis atque amborum ingratiis
Vna libella liber poſſum fieri.
ST. Quid iſtuc eſt? quicum litigas, Olympio?
OL. Cum eadem qua tu ſemper. ST. cum vxorene mea?
OL. Quam tu mihi vxorem? quaſi venator tu quidem es,
Dies atque noctes cum cane aetatem exigis.
ST. Quid agit? quid loquitur tecum? OL. orat, obſecrat,
Ne Caſinam vxorem ducam. ST. quid tu poſtea?
OL. Negaui enim ipſi me conceſſurum Ioui,
Si is mecum oraret. ST. Di te ſeruaſſint mihi.
OL. Nunc in fermento tota eſt, ita turget mihi.
ST. Edepol, ego illam mediam diruptam velim.
OL. Credo edepol eſſe, ſiquidem tu frugi bonae es.
Verum edepol tua mihi odioſa eſt amatio:
Inimica eſt tua vxor mihi, inimicus filius,

MSS. Cam. *vera.* Pall. *alii*, Lamb. *quid tu me, hera, libert.* Acid. *quin ſi tu.* Vet. *qui.*

2. *Pro pane rubido.*] Feſtus *Rubidus panis vocatur parum coctus, cum rubro colore.* Directe contra Iſidori ſententiam, qui de eodem libro 20. *Rubidus panis, recoctus et rubefactus.* Itaque veriſimiliter *Gruterus* emendabat apud Feſtum: *Rub. pan. vocatur iterum coctus.* Goldaſtus *rubidum panem* ait vocari ab aeui medii ſcriptoribus, *purpureum:* quod ab igne rubeat, vtpote bis coctus. Sed egregie fallitur, cum vbique pro corrupta ea voce *purpureum*, haud dubie, *furfureum* ſit reponendum. *Boxhorn.* Vid. notas Sticho act. 2. 1.

7. *Amborum ingratiis.*] Hinc apparet, inquit Lamb. et Sciopp. Veriſim. l. 1. 20. *ingratiis* nomen eſſe, non aduerbium. ſic Merc. act. 2. 4. *tuis ingratiis*, quod tamen Latine dici negat Giphan. Ind. Lucret. Vid. notas Epid. 3. 4. *Taubm.*

8. *Vna libella.*] V. N. Aulul. act. 5. 1. 27.

12. *Cum cane.*] *Canem* dicit vxorem, quae adſidue latrat vt canis. *Lamb.* Vide Menaechm. act. 3. 1. Milit. 3. 1. et Rudent. 3. 1.

16. *Mecum.*] Id eſt, me.

17. *Ita turget mihi.*] Ἐπεξήγησις praecedentium. Et bene explicauit *P. Victorius.* omnia ſiquidem in ira turgida magis. Ab hac ſimilitudine Arbiter dixit: *odia detumeſcunt.* Grut.

19. *Siquidem mihi frugi bonae es.*] Si tu virilis maritus es, illa media dirupta eſt: alludens ad eugium ſiue hymenem naturae muliebris. *Budaeus.*

Inimici familiares. ST. quid id refert tua?
Vnus tibi hic dum propitius ſit Iuppiter,
Tu iſtos minutos caue deos floccifeceris.
OL. Nugae ſunt iſtae magnae. quaſi tu neſcias
Repente vt emoriantur humani Ioues.
Sed tandem ſi tu Iuppiter ſis emortuus,
Quom ad Deos minores redierit regnum tuum,
Quis mihi ſubueniet tergo, aut capiti, aut cruribus?
ST. Opinione melius res tibi habeat tua,
Si hoc impetramus, vt ego cum Caſina cubem.
OL. Non, hercle, opinor poſſe, ita vxor acriter
Tua inſtat, ne mihi detur. ST. at ego ſic agam:
Coniiciam ſortis in ſitellam, et ſortiar
Tibi et Chalino. ita rem natam intellego.
Neceſſum eſt vorſis gladiis depugnarier.
OL. Quid ſi ſors aliter, quam voles, euenerit?
ST. Benedice. Dis ſum fretus, Deos ſperabimus.
OL. Non ego iſtuc verbum emiſſim titiuillitio.
Nam omnes mortales Deis ſunt freti: ſed tamen

Frut. *empſim, pro*, emerim.

23. *Vnus tibi.*] Alludit ad deas maiorum et minorum gentium. Vide notas Epid. 5. 2.

29. *Quis mihi ſubueniet.*] Helleniſmus eſt in hoc verſu, ὅλον καὶ μέρος. Homer. Iliad. α. Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ. *Deſ. Heraldus.*

35. *Ita rem natam eſſe int.*] Eam naturam rei eſſe video. *Lamb.*

36. *Vorſis gladiis.*] Dirempta praeluſione, abiectiſque luſoriis armis, tranſibant ad vera. Atque hoc eſt, quod, *dimicare ad certum*, Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, *pugnare verſis armis.* Caper litterator: *Inuerſis armis pugnaſſe gladiatores non eſt dicendum, ſed verſis*, id eſt, *tranſmutatis. Sic, non inuerſis pannis agitaſſe aurigas*, (cum pannos ſumebant alterius coloris; puta pro ruſſato Venetum) *ſed verſis.* Plauti verſum e Caſina illuſtrabit haec nota:

— *ita rem nat. etc.* Nec enim aliud in ea armorum verſione eſſe, facile perſuadeur Ouidii verſu de Arte lib. 1. *Ponite iam gladios hebetes, pugnetur acutis.* Alias ſuſpicari poſſumus, ſi quis a genere ad genus alterum tranſeat, puta a *Secutore* ad *Retiarium*, dici eum *pugnare verſis armis.* At placet prius, etſi in Plauti verſu ſaliuam etiamnum mihi mouet mea olim diuinatio, *veris gladiis.* Lipſ.

38. *Deos ſperabimus.*] *Deos ſperare*, eſt diis confidere.

39. *Titiuillitio.*] Feſtus: *Titiuillitio nullius ſignificationis eſt, vt apud Graecos* βλίτυρι et σκινδαψός. Fulgentius: *Titiuillitium dici voluerunt fila putrida, quae de telis cadunt.* Plautus Caſina: *Non ego iſtuc verbum emſitem Titiuillitio: re admodum viliſſima. Nam et M. Cornutus in Satyris ait: Titiuilles Flacce do tibi.* De hac voce variae ſunt eruditorum coniecturae. Alii *textiuillitium*, quaſi a textus vilitate: alii *totiuillitium* volunt, quaſi totum vile. *Villus* eſt fluccus lanae vel pilorum in animantibus. A villo *villitium*, vt a lana *lanitium*, capillus *capillitium.* Haud dubie intelligendum eſt *villitium Titi*, et putandum fuiſſe quendam ſiue agricolam ſiue paſtorem (vt quondam maxima pars Romanorum) Titum nomine, cuius, quod de ſcabris et male curatis ouibus vel capris peſſimae notae villum colligeret, villitium primo in vicinia, poſt ſermone vulgi pro viliſſimo in eo genere, denique pro quauis re vili et nullius pretii prouerbio iactatum ſit. Neque vox vna eſt, ſed duae, nempe *Titi villitium*, aut ſi mauis vnam eſſe, non aliunde duplicata eſt, quam a nomine *Titi* et *villitio* eiuſdem. In loco Cornuti ſcribendum: *Titi villos, Flacce, do tibi*, hoc eſt, rem vel opuſculum minimi pretii. Quin et quod ex Plauti Neruolaria adducunt Varro, Feſtus, Gellius, Nonius, vereor ne in corruptos inciderint libros, et ſcripſerit ille: *ſcapres, ſcrupeae, titiuillae, ſordidae.* Sic etiam

Vidi ego Deis fretos ſaepe multos decipi.
ST. Tace parum. OL. quid vis? ST. eccum exit foras
Chalinus intus cum ſitella et ſortibus.
Nunc nos collatis ſignis depugnabimus.

etiam *floccus* (nihil autem aliud floccus quam villus) pro re nihili: vnde *flocci facere, flocci non facere, flocci aeſtimare, flocci pendere.* Gronouius.

ACTVS SECVNDVS. SCENA SEXTA

CLEOSTRATA, CHALINVS, STALINO, OLYMPIO

Face Chaline me certiorem, quid meus vir me velit.
CH. Ille edepol videre ardentem te extra portam Metiam.
CL. Credo ecaſtor vellet. CH. at pol ego haud credo, ſed certo ſcio.
ST. Plus artificum eſt mi quam rebar, ariolum hunc habeo domi.
Quid ſi propius attollamus ſigna, eamuſque obuiam? Diff. *contollamus.*
Sequere. quid vos agitis? CH. adſunt quae imperauiſti omnia,
Vxor, ſortes, ſitula, atque egomet. ST. te vno adeſt pluſquam ego volo.
CH. Tibi quidem edepol ita videtur: ſtimulus ego nunc ſum tibi.
Eo dico, corculum adſudaſſit iam ex metu. ST. maſtigia! Douſ. *coque quod corc.*
CL. Tace Chaline. comprime iſtum. OL. imo iſtunc, qui didicit dare.
ST. Appone hic ſitellam, ſortes cedo mihi: animum aduortite.
Atque ego cenſui abs te poſſe hoc me impetrare, vxor mea,
Caſina vt vxor mihi daretur: et nunc etiam cenſeo.
CL. Tibi daretur illa? ST. mihi enim? ah, non id volui dicere:
Dum mihi volui, huic dixi: atque adeo dum mihi cupio, perperam
Iamdudum, hercle, fabulor. CL. pol tu quidem; atque etiam facis.

2. *Ardentem.*] Iam mortuam in rogo. Optare mortem vxorum, occurrit centies in Comoediis. *Gruterus.* *Portam Metiam.*] Vbi pauperiorum cadauera comburebantur. *Metia porta* ea eſt, quae nomen a *Metio Aſthemio* habet, qui pro peſte ſedata, diis, omnia quae nouo vere naſcebantur, et homines, et pecora etiam obtulit. Sunt qui a *Metio* illo foedifrago dictam portam velint, et quoniam ibi torquerentur homines, Romano populo inviſam fuiſſe contendunt. *Longol.* Vid. Pſeudol. act. 1. 3. et Mil. 2. 4. verſ. 6.

3. *Haud credo.*] Donatus: *Credere, dubitantis eſt: certum eſſe, fidentis.* Plus eſt *ſcire*, quam *credere:* nam certior *ſcientia* eſt, quam *fides*, vt docet Ariſtot. *Lamb.* *Credimus* aliis, (vnde et *Creditores* I. C. dicuntur) *ſcimus* autem ipſi. quod exploratae magis veritatis eſt. *Boxhorn.*

4. *Hariolum.*] Vide notas Mil. act. 3. 1.

8. *Stimulus ego.*] Mea praeſentia te vrit.

9. *Adſudaſſit.*] Non improbarem legi, *adſultaſſit.* Nihil frequentius Graecis, quam πηδῶσα καρδία, nunquam vero ἱδρῶσα legitur. *Salmaſ.* Forte: *En vt corculum adſultaſcit.* nam liber optimus: *adſudaſcis.* Gronouius.

12. *Cenſui abs te poſſe hoc me impetrare.*] Silent de ſuis ſeptem codicibus ſtrenue. Noſtri tamen omnes: *mecum impetrare.* Vide an ſcripſerit: *Atque ego cenſui me poſſe hoc tecum impetrare.* Cui explicando videtur aliquis appoſuiſſe *abs te.* Nam id dixit *tecum impetrare*, vt *tecum oro.* Gudianus: *abs te hoc poſſe negotium impetrare.* Gronouius.

16. *Pol tu quidem.*] Non ſolum perperam fabularis, ſed etiam perperam facis. *Gruter.*

ST. Huic, imo hercle mihi. vah, tandem redii vix veram in viam.
CL. Per pol ſaepe peccas. ST. ita fit, vbi quid tantopere expetas.
Sed te vterque ſuo pro iure, ego atque hic oramus. *Scripti tuo.*
CL. quid eſt?
ST. Dicam enim, mea mulſa, de iſtac Caſina huic noſtro villico
Gratiam facias. CL. at pol ego neque facio, neque cenſeo.
ST. Tum igitur ego ſortis vtrinque iam. CL. quis vetat?

18. *Per pol.*] *Seruius* 1. Aen. *Pol*, per ſe plenum eſt iurantis aduerbium, cui praepoſitio ſeparatim nunquam cohaeret. Ter. Hec. act. 1. 1. *Perpol quam paucos reperias*, id eſt, perquam paucos. Sic et hic perſaepe.

20. *Mulſa.*] Vide notas Poenul. 1. 2.

22. *Iam mittam.*] Hoc verbum *mittam* abeſt libris. Et vero abeſſe debet. Non enim de mittendis ſortibus hic agitur. Nec etiam mittebantur in ſitellam, priuſquam aequatae eſſent. Surtes allatae fuerant cum ſitula, vt ex initio ſcenae liquet. Dandae erant vtrique ſortientium. Nam ſinguli ſuam in ſitulam coniiciebant, vt ex ſequentibus conſtat. *Euge, caue. Coniicite ſortis nunc iam ambo huc.* Senſus igitur huius loci poſtulat, vt Stalinus ſortes vtrique daret. Scribendum itaque puto: *Tum igitur ego do ſortis vtrique iam.* Vel etiam ſubintelligi poteſt illud *do* et legi: *Tum igitur ego ſortis vtrique iam.* Acceptas ſortes cum pararent coniicere, vxori datae ſunt vt eas aequaret, id eſt, vt pares magnitudine faceret: *Eccere vxor aequa.* Non enim de ſitula id accipiendum eſt, ſed de ſortibus. Quod ſequentia declarant: *credo hercle hodie deuotabit ſortes, ſi attigerit.* Hereditates primae olim et quaecunque inter plures diuidenda erant, ſortitione diſtribui ſolebant, et ea ſortiendi quidem ratione cuius hic mentio. Vnde κλῆρον Graeci vocabant hereditatem, quia ſortito eam heredes partiebantur, id eſt, κληρώσει: Cum de primatu in re aliqua conſequendo contenderetur inter plures ſortito deferebatur. Praemia, et alia quaecunque ſorti committebantur. In vas aliquod coniiciebantur ſortes, cum aqua aut ſine aqua. Si ſine aqua eſſet, ſortes ex terra molli et pingui vt plurimum fiebant. Si cum aqua, ex materia aliqua duriore, et quae non facile liqueſceret: Vt calculus, aut lapillus, aut annulus, aut aliud tale quid. Grammatici κλῆρον, id eſt, ſortem interpretantur, σημεῖον ὃ τις ἐμβάλλει τῷ ἀγγείῳ τοῦ λαχμοῦ, ψῆφος τυχὸν, ἢ δακτύλιος, ἢ βῶλος ἀρέραι κατὰ Σοφοκλῆν. Si vas in quo ſortes coniiciebantur aquam haberet, ex aliqua materia ponderoſiore ſors eſſe debebat, quae fundum peteret nec ſupernataret. Si in vas ſine aqua mitterentur interdum feſtucis exaequatis ſortitio peragebatur. Vnde κάρφη βαλεῖν Graeci dixerunt de huiuſmodi ſortitione. Et Plautus hic meminit populneae et abiegnae ſortis. Sed his ſortibus locus non erat cum per ſitellam aqua plenam ſortiebantur. Nam ideo aqua vaſa quibus ſortiebantur implebant, ne in fundo conſpicuae ſortes apparerent. Apud Homerum ſortitio fit militaris, in galeam coniectis ſortibus, ſine aqua vt videtur. Κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρει πάλλον ἑλόντες. Mouebant ſortes in vaſe, vt turbarentur, ne fraus fieret in extrahendis. Inde πάλος pro ſorte. Hodie chartulis complicatis et nomine eius notatis cuius ſors eſt, vtimur in pileum coniectis, et per puerum in ſingulos ſortientes diſtributis. Hoc genere ſortitionis quo ſortes in vas coniiciuntur, milites partiti ſunt veſtimenta Chriſti, quod dicitur apud Iohannem βαλεῖν κλῆρον. Quod nec de mutatione intelligendum, vt fecit Nonnius, nec de πλειστοβολίνδη, quae iactu fit teſſerarum. *Sortem mittere* Latini dicunt de ſortitione, quod Graece eſt κλῆρον βαλεῖν. Ita milites agros ſibi aſſignatos ſortiebantur. Sortientium nomina in pittaciis ſcribebantur, quae in vas aliquod coniiciebantur, et inde tollebantur, et ſingulis ſortientium diſtribuebantur, vt ex Hygino conſtat de limitibus conſtituendis. Buxeae erant illae ſortes, ſiue pittacia pro ſortibus in ſitellam coniectis, quia buxum non ſupernatat, ſed fundum petit. *Sorticulae buxeae* fit mentio in veteri tabula aenea, et ſitellae iam aqua in quam erat demittenda, aperta et brachio aperto. Et certum eſt ſortes, de quibus hic agitur, apud Plautum buxeas fuiſſe. Quod ex his eius verbis apparet. *Sed mancudam, num iſta aut populna ſors, aut abiegna eſt tua.* CH. *Quid tu id curas?* OL. *Quia enim metuo, in aqua ne ſumma natet.* Ergo buxeae debuerunt eſſe ne ſupernatarent. Et tales omnino fuerunt, quibus illi ſerui Caſinam ſortiti ſunt. *Salmaſ.*

26. *Vnum*

ST. Optumum atque aequiſſumum iſtud eſſe, iure iudico.
Poſtremo, ſi illuc quod volumus eueniet, gaudebimus:
Sin ſecus, patiemur animis aequis. tene ſortem tibi.
Vide quid ſcriptum eſt. OL. vnum. CH. iniquum eſt: quia iſti priuſquam mihi eſt.
ST. Accipe hanc ſis. CH. cedo, mane: vnum venit in mentem modo.
Vide, ne qua illic inſit alia ſortis ſub aqua. ST. verbero,
Men' te cenſes eſſe? nulla eſt. habe quietum animum modo.
CH. QVOD bonum atque fortunatum ſit mihi, tuum magnum malum.
OL. Tibi quidem edepol credo eueniet; noui pietatem tuam.
Sed mane dum: num iſta aut populna ſors, aut abiegna eſt tua?
CH. Quid tu id curas? OL. quia enim metuo, ne in aqua ſumma natet.
ST. Euge: caue. coniicite ſortis. nunc iam amabo huc. ecce re. Acid. *Euge, eate.* Vulg. *ambo.*
Vxor, aequa. OL. nolim vxori credere. ST. habe animum bonum.
OL. Credo, hercle, hodie deuotabit ſortis ſi attigerit. CH. tace.
OL. Taceo; Deos quaeſo. CH. vt quidem tu hodie canem et furcam feras. Meurſ. *camum* Gr. *κημόν.*
OL. Mihi vt ſortitio eueniat. CH. vt quidem, hercle, pedibus pendeas.
OL. At tu vt oculos emungare ex capite per naſum tuos.
Quid times? paratum oportet eſſe iam laqueum tibi.

26. *Vnum.*] Nota, quae *μονάδα* ſignificat. *Camer.* *Mibi eſt.*] Scil. data ſors *Lambinus.*

27. *Hanc ſis.*] Scilicet alteram, ſi vis.

28. *Sortis.*] *Sortis* pro *ſors.* Priſcianus l. 7.

32. *Populna.*] Id eſt, ex populo arbore.

33. *Summa.*] Fiebant enim ſortes ex ligno doriſſimo, puta quercu, aut robore: vt in aqua ſubſiderent. *Lambin.*

35. *Vxor, aequa.*] Lambinus hic omnis deuius. Sed quid venit io mentem Grutero, vt faceret: *ecce, re, Vxor, aequa,* coi etiam explicationem alleuerunt: ecce, vxor, vt aequa lege et iure tecum agam. Quaſi hoc ab *aequus* ſit, noo a verbo *aequare.* Cum praeſertim haberent in promtu locum ex Orat. Ciceronis pro Gornelio: *dum ſitella defertur, dum aequantur ſortes, dum ſortitio ſit.* Idem lib. 1. de Diuinatione: *Cuius gentris oracula etiam habenda ſunt, non ea, quae aequatis ſortibus ducuntur.* Gronouius.

36. *Deuotabit.*] *Deuotabit*, eſt ſortes ditis precationibus obligabit, ſeu deuotas et execratas reddet. Vſus hoc verbo et Cic. 1. Paradox. et Accius Decio: *Patrio exemplo me dicabo, atque animam deuotabo hoſtibus.* Auctor libri *De herbis,* qui Apuleius vulgo habitus, cap. 7. *Siquis deuotatus defixus q. fueris in ſuis nuptiis, ſic tum reſoluas.* Hic quid *deuotatum* ſit, aliqua intelligis ex adiuncto *defixum.* *Scaliger* ad illud in Ceiri,

Regis Iolebiacis animum defigere votis,

notat: Dictum, vt *defigere diris.* In vet. Gloſſario: *Defictiones, νεκυομαντεῖαι, κατάδεσμοι,* vt intelligere poſſis *καταδέσμους,* eſſe Poetae,

— *Veneris, Dic, vincula necto.* Gruter.

37. *Canem.*] *Canem ferre,* hic eſt vinctum eſſe. ſic *catulum* vel *catellum ferreum* alibi dixit per dimiuutionem, eodem modo Graeci *σκύλακα* vocant. *Turneb.* *Canis* idem hic omnino quod vinculum. Nam qui furcam ferebant, hoc eſt, qui collo inſertam furcam geſtabant, vinculis etiam manus reuinctas poſt tergum habebant. Canis igitur hoc loco eſt vinculum. Feſtus: *Catulus, genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur.* Salmaſ.

42. *Suſpi-*

Periiſti. ST. animum aduortite, amabo. OL. taceo. ST. nunc tu, Cleoſtrata,
Ne a me memores malitioſe de hac re factum, aut ſuſpices,
Tibi permitto: tute ſorti. OL. perdis me. CH. lucrum facit.
CL. Bene facis. CH. Deos quaeſo, vt tua ſors ex ſitella effugerit.
OL. Ain' tu? quia tu es fugitiuus, omnes te imitari cupis.
Vtinam tua quidem, ſicut Herculeis praedicant
Quondam prognatis, iſta in ſortiendo ſors delicuerit. MSS. Pall. *delinquerit.*

42. *Suſpices.*] Vetuſtiſſ. Edd. *ſuſpicere,* et ita etiam in MS. Cam. ſed a manu ſecunda. Vulgo *ſuſpiceo.* Vide notas Menaechm. 5. 9. verſ. 22. *Taub.*

43. *Tute ſorti.*] Pro *ſortire.* Vide infra et verſ. 61. *Lucrum facit.*] Quia nihili es, neque ſumptum, quem herus facit in te alendo, exſarcis. *Lambin.*

46. *Herculeis.*] Situlam aqua plenam habebant. Graeci ὑδρίαν appellant. Latini *vrnam* etiam iſtis ſortitionibus adhibebant cum aqua. Sortes erant teſſerae, vel orbiculi ex terra pingui, quos notabant litteris ſingulis nomen eius indicantibus cuius ſors erat. In vrnam ſiue ſitulam mittebantur; cuius ſors prima exiſſet ab aliquo extracta, is vincebat et id obtinebat, quod ſorti fuerat commiſſum. Sortes eas Graeci vocant, κλήρους, πάλους, et ψήφους. Quibuſcumque rebus ad eam rem vtebantur, calculis, aut lapillis, aut teſſeris ex luto formatis. Hiſtoriam Creſphontis, qui ſortito Meſſeniam ſic abſtulit, narratur a Pauſania in Meſſenaicis, ſed aliter eam tradit Apollodorus lib. II. Bibliothecae. Cum hic vellet omnimodo habere Meſſenem, fraudem in ſortiendo et artem adhibuit, qua ipſi contingeret. Prima ſors quae e ſitula exiret, dabat Argos, ſecunda Lacedaemonem, tertia Meſſenen. Tres erant qui ſortiebantur, et qui ſortes in ſitulam conii cere debebant, vt ſcirent quis ex tribus quam ex illis tribus vrbibus ſortiretur. Temenus, duo Ariſtodemi liberi, Procles et Euryſthenes pro vno, et Creſphontes. Tertius qui Meſſenen cupiebat obtinere. Prioribus duobus, hoc eſt, Temeno et Ariſtodemi natis pro ſortibus in ſitulam lapillos coniicientibus, Creſphontes ex terrae mollis gleba factam ſortem ingeſſit. Ea diſſoluta eſt et liquefacta aqua. Sic duae ſortes primae exierunt, quae Argos et Lacedaemonem Temeno et Ariſtodemi filiis dederunt. Non opus fuit educi tertiam, quia cum duae priores exiiſſent, tertia ſorte in fundo ſubſidente, Meſſene omnino, quae tertiae ſorti fuerat deſtinata, Creſphonti ceſſit. At ſubdole is cauerat ne prima poſſet extrahi, aut ſecunda, quia curauit, vt ne quidem poſſet comparere, cum in aqua delicuiſſet. Hic tamen dolus primo latuit. Nam duabus prioribus ſortibus extractis, quibus Argos et Lacedaemon priores ſortes habentibus contingerent, neceſſario ſequebatur, vt tertia, quamuis non eſſet educta, Meſſenen ei daret, cuius ſors vltimo loco e ſitula exiiſſet. Sortibus autem coniectis in vrnam, vel ſitulam, eam mouebant, vt ſortes turbarentur, et caſus in educendis ſortibus dominaretur. Vnde illud Poetae, *Omnem mouet vrna nomen.* Eam ſortitionem Creſphontis et Ariſtodemi filiorum aliter narrat Pauſanias. Dicit loco iam citato, cuius prima ſors exiiſſet, eum Meſſenam obtenturum, conueniſſe. Scribit Temenum, qui factum vellet Creſphonti, pro ſorte filiorum Ariſtodemi, orbiculum vel teſſeram, κλῆρον appellat, ex luto ſole indurato in vrnam conieciſſe. At Creſphontis ſors erat ex terra igne cocta. Diſſoluta in aqua ſorte Ariſtodemi filiorum, prima ſors exiit Creſphontis, quod neceſſe fuit, cum ſola eſſet, altera vtpote liquefacta ac deperdita. Cum prima autem Creſphontis educta eſſet, quae Meſſenam illi aſſignabat, non opus fuit alteram extrahere, quae nihil dabat. Ideo ſic fraus tunc latuit. Eadem eſt ſortiendi ratio, qua hic apud Plautum duo ſerui ancillam Caſinam ſortiuntur. *Aequabantur ſortes,* id eſt, pares magnitudine fiebant, quia quae maior fuiſſet, ea primo loco facilius exire potuiſſet. Inde mentio aequandarum ſortium in hac ſcena. *Salmaſius. Sicut Herculeis praedicant.*] Mſſ. Cam. *Herculei.* Sed ſcribendum eſt, *Herculeo praedicant Quondam prognatis.* Vt apud Ciceronem: *Thyeſtes Tantalo prognatus, Pelope natus:* et, *Eurudica prognata:* et, *Venere prognatus.* Eſt autem *Herculeo* ab *Herculeus,* Ἡρακλεύς. *Gron.*

47. *Delicuerit.*] Id eſt, liquefacta fuerit.

49. *Litera-*

CH. Tu vt liqueſcas, ipſe actutum virgis calefactabere.
ST. Hoc age ſis, Olympio. OL. ſi hic literatus me ſinat.
ST. QVOD bonum atque fortunatum mihi ſit. OL. ita vero, et mihi.
CH. Non. OL. imo hercle. CH. imo mihi hercle. ST. hic vincet, tu viues miſer.
Praecide os tu illi hodie. age, ecquid fit? CL. ne obiexis manum.
OL. Compreſſan' palma an porrecta ferio? ST. age, vt vis. OL. hem tibi.
CL. Quid tibi iſtunc tactio eſt? OL. quia Iuppiter iuſſit meus.
CL. Feri malam tu illi rurſum. OL. perii, pugnis caedor, Iuppiter.
ST. Quid tibi tactio hunc fuit? CH. quia iuſſit haec Iuno mea.
ST. Patiundum eſt, ſiquidem me viuo mea vxor imperium exhibet.
CL. Tam huic loqui licere oportet, quam iſti. OL. cur omen mihi
Vituperat? ST. malo, Chaline, tibi cauendum cenſeo.
CH. Temperi, poſtquam oppugnatum eſt os. ST. age, vxor mea, nunc iam
Sorti. vos aduortite animum. praebe tu. OL. vbi ſim neſcio. Piſt. OL. *prae metu vbi ſim neſcio.*
Perii! cor lienoſum opinor habeo, iamdudum ſalit: Iun. *Cortineoſum*

49. *Literatus.*] Literis in vultu notatum interpretor: etſi contra nitente *Lambino*: verae literae fronti inſcribi ſolitae, imo vultui ſaepe toti. Literae, dico, aut plura verba, quae crimen continerent cauſſamque notae, puta, *Caue a fure*: *A fugitiuo*. Saepe etiam plurium verborum fuit illa inſcriptio, imo verſuum. Ratio autem inſcribendi ita habuit, vt primitus literae inurerentur candenti ferro: deinde atramentum infunderetur, quo eminerent magis literae, et praeberent ſe lectui. *Lipſ.* Elect. lib. 2. 15. Pſeud. act. 1. ſc. 15. Caelius Antiq. lect. l. 7. c. 31.

51. CH. *Non.* OL. *imo hercle.* CH. *imo, etc.*] Vt certamen ſit neruoſius, ita variat. *Acid.* Atque ab hac mutua obſceuatione pendere ait intellectum eius dicti, quod inferius male interpretantur de pulſatione: OL. *Cur omen mihi vitup.*

52. *Praecide.*] Turn. leg. *percide*, id eſt batue, tunde. *Obiexis.*] Vſurpauit *obiicere* pro *adiicere*. nam *ob* pro *ad* veteres dixiſſe ex Feſto notum. Ergo, *ne obiexis manum*, eſt *ne attigeris*. Sic poſtea eadem Cleoſtrata, cum ille nihilominus verberibus imperaret, obiurgans interrogat, *Quid tibi hunc tactio eſt?* Meurſius.

57. *Imperium exhibet.*] Exercet, palam agitat. *Lamb.* Vid. notas Bacch. 3. 3.

58. *Omen mihi vituperat.*] Mihi religioſe omen captanti vitium facit, inauſpicatum aliquid obiicit. Sic magiſtratus *vitio creatos*, aliquid *vitio factum* paſſim: apud Liuium, apud Ciceronem, Claudium et Iunium *vitio nauigaſſe* legimus. Sed quomodo hic fit vitium? Non pulſando conſerunm, vt voluit Turnebus: ſed vnica voce *Non* verſu 51. quod intellexit Acidalius. Vide quae ſupra diximus ad Captiu. 2. 2. 104. *Gronouius.*

61. *Praebe tu.*] Scil. animum, eſto praeſenti animo, Olympio. *Lamb.* Vel *praebe tu*, ſcil. ſitellam.

62. *Cor lienoſum etc.*] Sciunt Medici lienoſis familiarem eſſe παλμὸν τῆς καρδίας, ob vapores melancholicos a liene in cor delatos, quos cum conatur excutere, palpitationem facit. Ergo lienis morbo etiam cortentatur, ſed κατὰ συμπάθειαν, per multiplices et inſignes arterias, quas a corde lien accipit. Nec vlſius rei eſt, quod *Turnebus* citat ex *Merc.* act. 1. ſc. 2. vbi ait leno, *lienem ſeditionem facere, et praecordia occupauiſſe.* Nam qui lien ſeditionem non faciat, qui cor etiam, nobiliſſimum viſcus, in conſenſum trahit, et facit ſui vitii particeps? Certe lien vbi intumeſcit, *praecordia* dicitur *occupare*, hoc eſt, hypochondria. Extenditur enim ab hypochondrio ſiniſtro in dextrum, cinguli modo. Propterea ait Leno Curc. act. 2. ſc. 1.

Nam

De labore pectus tundit. CL. teneo ſortem. ST. effer foras.
CH. Iamne mortuus? OL. oſtende, mea eſt. CH. mala crux ea eſt quidem.
CL. Victus es, Chaline. ST. tum nos diu viuere, Olympio,
Gaudeo. OL. pietate factum eſt mea, atque maiorum meum.
ST. Intro abi vxor, atque adorna nuptias. CL. faciam vt iubes.
ST. Scin' tu ruri eſſe ad villam longe, quo ducat? CL. ſcio. ST. intro abi:
Et quanquam hoc tibi eſt aegre, tamen fac accures. CL. licet.
ST. Eamus nos quoque intro, hortemur vt properent. OL. num quid moror?
ST. Nam praeſente hoc plura verba non deſidero.

Nam iam quaſi zona, liene cinctus ambulo.
Ait ergo Olympio, ſibi cor ita ſalire, prae timote et anxietate, quaſi ſi lienoſus ſit, et laboret *παλμῷ τῆς καρδίας*. Diſſaldaeus.

63. *De labore.*] Id eſt, prae dolore. *Lamb. Douz.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SEPTIMA

CHALINVS

Si nunc me ſuſpendam, meam operam luſerim,
Et praeter operam reſtim ſumptifecerim,
Et meis inimicis voluptatem creauerim.
Quid opus eſt, qui ſic mortuus? equidem tamen
Sorti ſum victus. Caſina nubet villico.
Atque id non tam aegre'ſt iam viciſſe villicum,
Quam id expetiuiſſe opere tam magno ſenem,
Ne ea mihi daretur, atque vt illi nuberet.
Vt ille trepidabat! vt feſtinabat miſer!
Vt ſuſſultabat, poſtquam vicit villicus!
Atat, concedam huc: audio aperiri fores
Mihi beneuolentis. atque a me prodeunt.
Hic ex inſidiis hiſce ego inſidias dabo.

4. *Quid opus eſt.*] Neſcio cur hic haeſerint interpretes et correctores. In Camerarii editione recte haec diſtincta ſunt et aperta: *Quid opus eſt? qui ſic mortuus equidem tamen Sorti victus ſum.* Quid opus eſt, vt me ſuſpendam, et malum malo addam? Suſpendio enim id quod iam factum eſt, infectum fieri nequit. *Sorti,* (id eſt, *ſorte*; ſic enim veteres) *iam victus ſum.* Laqueo id malum non licet diſpellere. *Boxborn.*

10. *Vt ſuſſultabat.*] Ita et Capteiu. 3. 4. verſ. 104. a ſubſiliendo. Curcul. 1. 2.

12. *Atque a me prodeunt.*] Lego: — *fores. Mihi beneuolentes atque amici prodeant.* λιγυρικῶς. Nam quid illud *a me prodeant?* an, a domo mea? quam ſeruus nullam vſquam habuit. Iam ſi herilem intelligeret, Latine dixiſſet, *a nobis.* Porro, *Ab antiquis ameci et amecae per E litteram efferebantur*; ait Feſtus. *Guilielm.* Nulla hic opus mutatione eſt. *A me* et *ad me*, opponuntur. *Ad me prodire* dicitur, qui frontem; *a me,* qui terga dat. A Chalino prodibant ex aedibus, Olympio villicus, et Stalino ſenex. Ideo fores beneuolentes ſibi vocat, quia ita prodeuntibua a tergo, quaſi ex inſidiis, inſtare poterat, et facile audire, quid rerum aut ſceletum molirentur. Iſta vera huius loci eſt ſententia. *Boxhorn.*

2. Cum

ACTVS SECVNDVS. SCENA OCTAVA

OLYMPIO, STALINO, CHALINVS

Sine modo rus veniat, ego remittam ad te virum
Cum furca in vrbem, tanquam carbonarium.
ST. ita fieri oportet. OL. factum et curatum dabo.
ST. Volui Chalinum, ſi domi eſſet, mittere
Tecum obſonatum, vt etiam in moerore inſuper
Inimico noſtro miſeriam hanc adiungerem.
CH. Receſſim cedam ad parietem, imitabor
nepam.
Captandus eſt horum clanculum ſermo mihi.
Nam illorum me alter cruciat, alter macerat.
At candidatus cedit hic maſtigia:
Stimulorum loculi. protollo mortem mihi.
Certum eſt, Acheruntem praemittam prius.
OL. Vt tibi ego iuuentus ſum obſequens! quod maxume
Cupiebas, eius copiam feci tibi.
Erit hodie tecum, quod amas, clam vxorem. ST. tace.
Ita me Di bene ament, vt ego vix reprimo labra,
Ob iſtam rem quin te deoſculer, voluptas mea.
CH. Quid deoſculer? quae res eſt? voluptas quae tua?
OL. Ecquid amas nunc me? ST. imo edepol me, quam te, minus.
Licetne amplecti te? CH. quid, amplecti licet?
ST. Vt quia te tango, mel mi videor lingere!
CH. Effodere hercle hic volt, credo, veſicam villico.
OL. Vltro te amator, apage te a dorſo meo.
CH. Hodie hercle, opinor, hice conturbabunt pedes:
Solet hic barbatos ſane ſectari ſenex.
Illuc eſt, illuc, quod hic hunc fecit villicum: et
Idem me pridem, cum ei aduorſum veneram,
Facere atrienſem voluerat ſub ianua.

I. Guil. *receſſim me dabo ad parietem.*

2. *Cum furca.*] Furca aptati geſtabantur carbones: et furciferi ſerui ſub furca plectebantur; et in exemplum traducebantur. Feſtus: *Aerumnulas Plautus refert furcillas, quibus religatas ſarcinas viatores gerebant.* Turneb.

7. *Receſſim.*] Vide notas Amphitr. 5. 1. 60. et Pſ. 4. 1. *Nepam*, id eſt, cancrum.

10. *At candidatus.*] Sponſi enim candidati. Infra, *Villicus hic autem cum corona, candide veſtitus.* Ad morem libertorum in mutanda veſte refert. Loquitur enim de Olympione, qui iam libertus. At liberti noui in toga apparebant, id eſt, communi ciuium veſte; quae erat alba. *Lipſius. Cedit.*] Pro incedit.

11. *Stimulorum loculi.*] Ita ſtimulis fodi ſolitus, vt totum corpus eius ſtimulorum loculi eſſe videantur. *Lamb.*

12. *Acheruntem praemittam.*] Homero eſt ἄϊδι προϊάψω. *Taub.*

24. *Hic corturbabunt.*] Vide ſi voles Lambinum, et P. Manutium ad lib. 2. ep. 1. ad Atticum. *Taubm.* Ineptiſſime Dalaldaeus: *is conſtuprabit pedes.*

27. *Idem me pridem.*] Hic aliquid ſcabrum agnoſcunt viri docti, vel dum laborant in explicando. Sed omnia erunt planiora, ſi legas: *Item*, id eſt, ſimiliter, eadem lege atque pacto, nempe ſi ei morigeratus eſſem ſub ianua, me voluit atrienſem facere. *Gronouius.*

28. *Facere atrienſem.*] Id eſt, voluit me atrienſem facere, ſi ſibi morigeratus eſſem. Vt Olympionem ſeruum fecerat villicum,

Digitized by Google

OL. Vt tibi morigerus hodie! vt voluptati fui!
ST. Vt tibi, dum viuam, bene velim plus quam mihi!
Vt ego hodie Caſinam deoſculabor! vt mihi
Bona multa faciam, clam meam vxorem! CH. attate,
Nunc pol ego demum in rectam redii ſemitam.
Hic ipſus Caſinam deperit. habeo viros. ST. iam
Hercle amplexari, iam oſculari geſtio.
OL. Sine prius deduci. quid, malum, properas? ST. amo.
OL. At non opinor fieri hoc poſſe hodie. ST. poteſt,
Siquidem cras cenſes poſſe te mitti manu. MSS. Camerar. *manumitti.*
CH. Enimuero huc aures magis ſunt adhibendae mihi.
Iam ego vno in ſaltu lepide apros capiam duos.
ST. Apud hunc ſodalem meum atque vicinum mihi
Locus eſt paratus. ei ego amorem omnem meum
Concredui: is mihi ſe locum dixit dare.
OL. Quid eius vxor? vbi erit? ST. lepide repperi.
Mea vxor vocabit huc eam ad ſe in nuptias.
Vt hic ſit ſecum, ſe adiuuet, ſecum cubet. Quid. codd. *adiutet.*
Ego iuſſi, et dixit ſe facturam vxor mea.
Illa hic cubabit: vir aberit ſaxo domo.
Tu rus vxorem duces. id rus hoc erit,
Tantiſper dum ego cum Caſina faciam nuptias.
Hinc tu ante lucem rus cras duces poſtea.
Satin' aſtute? OL. docte. CH. age modo, fabricamini.
Malo, hercle, veſtro tam vorſuti viuitis.
ST. Scin' quid nunc facias? OL. loquere. ST. tene marſupium.
Abi atque obſonia propera: ſed lepide volo Vul. *abi atque obſona propera.*
Molliculas eſcas, vt ipſa mollicula eſt. OL. licet.

villicum, quod ipſi ſe morigerum praebuiſſet, ſtuprum inferenti. Merces autem ſtupro maxima, quae ſeruo ruſtico dari poſſet a domino, ſi villicum eum faceret. Vrbano autem, ſi atrienſem. Non aliter ille locus poteſt intelligi. *Salmaſius.*

32. *Attate.*] Interiectio eſt, vel ſe ipſum, vt hic; vel alterum, vt infra non longe, increpantis. *Lamb.*

34. *Habeo viros. St.*] Videtur prouerbii habuiſſe ſpeciem, dicique ſolitum in manifeſto deprehenſos. Indicio eſt Menippaea Varronis hoc titulo, *Ἔχω σε*, etc. Adelph. act. 2. 2. *labaſcit: virum hoc habeo.* Palmer.

35. *Geſtio.*] Geſtit *qui ſubita felicitate exhilaratus, nimio corporis motu praeter conſuetudinem exſultat.* Feſtus.

36. *Deduci.*] Idem quod nubere. Sic enim dicebatur *κατ' ἐξοχήν* puella, aut mulier, quae nubebat, et ad maritum, pueris patrimis et matrimis, id eſt, qui patrem et matrem haberent ſuperſtites, quinque faces praeferentibus, ducebatur. Mil. 3. 1. 91. Terent. Hecyr. 1. 2. *Vt ad pauca redeam, vxorem deducit domum.* Propert. 4. eleg. 3. *Quae mihi deductae fax omen praetulit.* Tibull. 3. eleg. 4. *Vt iuueni primum virgo deducta marito.* Tacit. Annal. 14. 63. *Huic primus nuptiarum dies loco funeris fuit, deductae in domum, in qua nihil niſi luctuoſum haberet.* Gronou. *

40. *Vno in ſaltu.*] *Saltum* vocat, quod Horat. lib. 3. Oda 12. *fruticetum.* Graec. *σταθμόν*, *cubile et luſtrum ferarum.* Scaliger.

50. *Cum Caſina faciam nuptias.*] *Facere nuptias, hic non conuentionem tantum in coniugium, ſed in ipſum coetum ſignificat.* Arnob.

57. *Scipio.*

ST. Emitto ſepiolas, lepadas, lolligiunculas
Hordeias. CH. imo triticeas, ſi ſapis.
ST. Soleas. CH. qui quaeſo potius, quam ſculponeas,
Quibus batuatur tibi os, ſenex nequiſſume?
OL. Vin lingulacas? ST. quid opus eſt, quando vxor domi eſt?
Ea lingulaca eſt nobis: nam nunquam tacet.
OL. In re praeſenti, ex copia piſcaria
Conſulere, quid emam. ST. aequum oras, abi.
Argento parci nolo: obſonato ampliter.
Nam mihi vicino hoc etiam conuento eſt opus,
Vt quod mandaui, curet. OL. iamne abeo? ST. volo. Douz. *vola.*
CH. Tribus non conduci poſſim libertatibus,
Quin ego illis hodie comparem magnum malum;
Quinque hanc omnem rem meae herae iam faciam palam:
Manifeſto teneo in noxa inimicos meos.
Sed ſi nunc facere volt hera officium ſuum,
Noſtra omnis lis eſt: pulchre praeuortar viros:
Noſtro omine it dies: iam victi vicimus.
Ibo intro: vt id, quod alius condiuit cocus,

57. *Sepiolas.*] Perite ſenex cibos nominat, conducentes eis qui Veneris ſacra bene obire cupiunt. nam vt *Oribaſius*, *Aegineta*, aliique Medicor. docent, mollis carnis piſces ac teſtacea omnia, inter ἀφροδισιακά maximas vices habent. Antiquis enim perſuaſum, marina omnia ſalaciora eſſe, ob Venerem mari ortam. vnde etiam aſtrologi libidini fore deditos praeſagiunt, quibus in horoſcopo piſces. *Lud. Nannius.* V. N. Rudent. 3. 2. *Lepadas.*] Λεπάς concha marina petris ita firmiter adhaerens, vt inde vix diuelli poſſit. Hinc λεπὰς Ariſtoph. ſumſit *Pluto*, vbi anum adoleſcenti tanquam λεπάδα petrae adhaerere ait. *Rittersh. Lolligiunculas.*] Senex ruſticus qui pulchrius nihil frugibus cenſeret, *lolligiunclas bordeias*, pro pulchris, inepte dixit et putide. quo in vocabulo mox a ſeruulo reprehenditur: *Imo*, inquit, *triticeias*. Accedit, quod ipſa verborum forma idiotiſmum ruſticum ſapit. *triticeas* enim formandum erat, *non triticeias*; et *bordearias* non *bordeias*. Turneb. *Vt lolligiunculas*, ita et *bordeias* piſcis nomen eſſe puto. *Lamb.*

59. *Sculponeas.*] *Sculponeae, rudia et ruſtica calceorum ſeruilium genera*: quorum Cato meminit: At *ſculponeas*, inquit Fulgentius, *dici volunt coeſtus plumbo ligatos*. Atque vtrumque recte. Eſt enim ἀμφιβολογία in voce *Sculponeas*, duas pariter res denotante, et *calceamenta* et *coeſtus*. Porro *calceo caedi*, non ſolum turpe, ſed et moleſtum erat, quod ii et ſpurci, et clauis ferreis confixi eſſent. *Douz.* *Sculponeis os batuere alicui*, idem quod apud Terent. *Sandalio caput commitigare.* Erat autem id genus caſtigationis frequens mulieribus, praecipue quae non modo puerorum ſolebant, quod ait Iuuenalis, *Solea pulſare nates*, ſed etiam eouſque abutebantur ſtulta patientia amatorum iuvenum, vt ob leuiſſimas offenſas nihilo mitius eos tractarent. *Gronov.* *

60. *Batuatur.*] Lexic. Latinogr. *Batuit*, id eſt, *κατακόπτει, concidit, contundit.* Vid. Victorium Var. lib. 11. c. 8.

61. *Lingulacas?*] Iterum locus ex ambiguo. Feſtus: *Lingulaca, genus piſcis: vel mulier argutatrix.* Nonius: *Lingulacae, locutelciae; a procacitate linguae. Lingulacae* apud Plin. piſces, quos lingua Belgica *Tongas* appellant, a *linguae* ſcilicet forma: vel potius, a *Lingola gladioli genere.*

64. *Quid emam,*] Sic MS. Codex Camerarii interiicit, ſed manu ſecunda inter verſus, *potero q. e.* Pal. ſextus: *Conſ. quid emam oportet.* Forte: *conſulere, quid emam, aequum eſt.* ST. *Aequum oras.* Gruterus.

68. *Tribus non cond.*] Vide notas Aſin. act. 5. 2.

73. *Noſtra omnis lis.*] Id eſt, vicimus. *Longol.*

74. *Noſtro omine.*] Id eſt, auſpicato feliciterque. Omen eſt noſtrum et auſpicium, non aduerſariorum. *Turneb.* lib. 7. 12.

75. *Vt id, quod.*] Allegoria, vbi quis rem omnem nouat et perturbat. *Eraſmus.*

Ego nunc viciſſim vt alio pacto condiam,
Quicquid paratum eſt, vt paratum ne fiet:
Sietque ei paratum, quod paratum non erat.

77. *Qui quid paratum eſt.*] Sic editos omnes vſque ad conſulatum Parei, qui e Mſſ. oggeſſerit: *Quo id quod paratum eſt*: at ſic nihil hic facere ſequens, *Vt*, notat Gruterus. Et ille pauefactus redit ad vulgatum. Quid eſt igitur quod non modo iſti, ſed et omnes noſtri, *Quo id quod.* Dicam. Scripſit Plautus: *Quoi quod paratum eſt, vt paratum ne ſiet. Sitque ei paratum, quoi paratum non erat.* Ego, inquit, hoc aliter condiam, vt quod paratum eſt, ne ſit paratum, cui erat paratum, nempe ſeni et Olympioni, et ſit ei paratum, cui non erat paratum, nempe mihi et herili filio. *Gronovius.*

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA

STALINO, ALCESIMVS

Nunc amici anne inimici ſis imago, Alceſime, mihi
Sciam: nunc ſpecimen ſpecitur, nunc certamen cernitur.
Cur autem! exime caſtigare, id ponito ad compendium. — Lamb. *curam mi exime.*
Cano capite! aetate aliena! coaddito ad compendium.
Cui ſit vxor, id quoque illuc ponito ad compendium.
AL. Miſeriorem ego ex amore, quam te, vidi neminem.
ST. Fac vacent aedes. AL. quin edepol ſeruos, ancillas domo
Certum eſt omnis mittere ad te. ST. eho, nimium ſcite ſcitus es.
Sed facito dum memineris verſus quos cantat Colax: cibo
Cum ſuo, quiqui facito vti veniant: quaſi eant Sutrium.
AL. Meminero. ST. hem, nunc enim te demum nullum ſcitum ſcitiu'ſt.

2. *Nunc ſpecimen ſpecitur.*] Δεῖγμα δείκνυται, nunc ſpectaberis, quali ſis in me animo. Turneb. lib. 16. 3.

3. *Cur amen! exime.*] Ita *Scaliger* adpinxerat Plauto ſuo. MS. Cam. *Curam exime.* Legendum putabat Gul. *Curam eximere, caſtigare, id ponito.* Quod curam hanc et amorem verbis eximere mihi; quod me caſtigare fortaſſis cogitas; ſuperſede opera tua: etiam illa quae dici ſolent ſenibus laſciuis: *cano capite! aetate aliena! cui vxor ſit!* omitte, nam fruſtra omnia dicentur.

9. *Sed facito dum memineris.*] Sed facito, interim memineris verſus, quos Colax Naeuianus cantat. Cantabat autem hoc *Colax* ille Naeuii, (ſcripſit enim Naeuius fabulam hoc nomine) *Vti quique cum ſuo cibo, etc.* Lamb.

10. *Quaſi eant Sutrium.*] *Sutrium quaſi eant, vtique in prouerbium abiit hac de cauſſa: Gallico tumultu a Camillo quondam edictum eſt, legiones Sutrii vt praeſto eſſent cum cibo ſuo. Quod vſurpari coeptum eſt in iis, qui ſuis rebus opibuſque officii id praeſtarent quibus deberent.* Feſtus. Solebant autem ſaepe imperatores Romani, quum in promtam expeditionem, aut in loca, quae non abundarent commeatu, ducerent exercitum, indicere vt vnuſquiſque cum tot, verbi cauſſa, decem vel plurium dierum cibariis coctis adeſſent. Inde hoc prouerbium, quod apud Varronem, *pranſus paratus*, id eſt, omnibus modis expeditus ad iter faciendum, aut rem. Poſcit autem ſenex, vt ad nuptias veniant, cum ſuo cibo, ex more teniorum Athenis, qui ſolebant vti in nuptiis opera hominum ſuo ſumtu veſcentium, de quo Theophraſtus in charactere Illiberalitatis: et ad miniſtrandum in nuptiis δικοσίτες mercede conducere. Et has nuptias vocant γάμους δικοσίτες. Vide ibi Caſaub. *Gronou.* *

11. *Nunc enim te demum.*] locus in alluſione nominis, *ſcitum*; ex altero eiuſdem loco interpretandus, Pſeud. act. 2. 4. vbi ſcite *Plebiſcitum* appellat, quod hic *Scitum.* Douza.

13. *Vocent.*]

Cura, ego ad forum modo ibo. iam hic ero. AL. bene ambula.
ST. Fac habeant linguam tuae aedes. AL. quid ita? ST. quum veniam, vocent.
AL. Attate, caedundus tu homo es: nimias delicias facis.
ST. Quid me amare refert, niſi ſim doctus dicax nimis? Palm. *dicax mimus.*
Sed tu caue inquiſitioni mihi ſis. AL. vſque adero domi.

13. *Vocent.*] Cum veniam, pateant: ne habeam neceſſe pulſare. *Lamb.*

14. *Delicias facis.*] V.N. Moſtel. 4. 2.32.

16. *Inquiſitioni ſis.*] Vide Pſeud. 2. 2. Ciſtell. 2. 3.

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

CLEOSTRATA, ALCESIMVS

Vt properarem arceſſere hanc ad me vicinam meam, hoc erat,
Ecaſtor id, quod me vir tanto opere orabat meus:
Liberae aedes vt ſibi eſſent, Caſinam quo deduceret.
Nunc adeo nequaquam arceſſam, ne qua ignauiſſumis
Liberi loci poteſtas ſit vetulis veruecibus.
Sed eccum egreditur ſenati columen, praeſidium popli,
Meus vicinus; meo viro qui liberum praebet locum.
Non ecaſtor vilis emptu'ſt modius, qui venit, ſalis. Douz. *emptu'ſt modio.*
AL. Miror huc iam non arceſſi in proxumum vxorem meam,
Quae iamdudum, ſi arceſſatur, ornata expectat domi.
Sed eccam, opinor, arceſſit. ſalue, Cleoſtrata. CL. et tu Alceſime.
Vbi tua vxor? AL. intus illa te, ſi ſe arceſſas, manet:
Nam tuus vir me orauit, vt eam iſtuc ad te adiutum mitterem.
Vin' vocem? CL. ſine: nolo, ſi occupata eſt. AL. otium eſt.
CL. Nihil moror, moleſta ei eſſe nolo: poſt conuenero.
AL. Non ornatis iſtic apud vos nuptias? CL. orno et paro.
AL. Non ergo opu'ſt adiutrice? CL. ſatis domi eſt, vbi nuptiae

5. *Vetulis veruecibus.*] Sic Mercat. in ſenem exoletum: *Itane vero vervex intro eas?* Et Perſa 2. 2.

6. *Senati columen.*] Vide notas Epid. 3. 2.

8. *Non ecaſtor.*] Patua mutatione reſcribendum cenſeo: *Non ecaſtor vilis, emptus eſt modio qui venit ſalis.* Eum verſu ſuperiore per ironiam *columen ſenati* et *praeſidium populi* vocauerat; in hoc vero, non magni pretii aperte eſſe teſtetur, cum modio ſalis emptum, non vili emptum fore dicat. Comicus alludit ad mancipia ἁλώνητα, id eſt, ſale empta, quae pro vilibus traducuntur. Nam ἁλώνητος] δοῦλος eſt ὤνιος, ὀλίγου ἄξιος, vt Graeci interpretantur. Dicit ergo, ſi modio ſalis emptus eſſet hic Alceſimus, nimis magno pretio emptum fore. Vilis igitur et minimi pretii hominem eſſe, vult ſignificare. *Salmaſ. Non ecaſtor vilis emptu'ſt.*] Ex titulo vel deſcriptione hominis fecere ſententiam. Fuerat enim: *Non ecaſtor vili emptus, modo qui venit ſatis. Non ecaſtor vili emptus* perinde habet ironiam atque illa ſuperiora, *Senati columen, praeſidium popli.* Sed hic ironiam patefacit ratione addita, quae contrarium euincit. Quaſi diceret: Homo quantiuis pretii. quippe ni? qui ſit ἁλώνητος et totus quantus modio ſalis veneat. *Gronouius.*

Fuerint, tum iſtam conuenibo. nunc vale, atque iſtam iube.
AL. Quid ego nunc faciam? flagitium maximum feci miſer,
Propter operam illius hirqui improbi
edentuli,
Qui hoc mihi contraxit. operam vxoris polliceor foras,
Quaſi catillatum. flagitium hominis, qui dixit mihi
Suam vxorem hanc arceſſituram eſſe: ea ſe eam negat morarier.
Atque edepol mirum, ni ſubolet iam hoc huic vicinae meae.
Verum autem, altrouorſum cum eam mecum rationem puto,
Si quid eius eſſet, eſſet mecum poſtulatio.
Ibo intro, vt ſubducam nauim rurſum in puluinarium.

Douz. *hirci improbi et edentuli.*

18. *Atque iſtam iube.*] Scil. valere meis verbis.

21. *Polliceor foras.*] Vide notas Sticho 4. 1.

22. *Quaſi catillae. tum flagitium.*] Vulg. editt. *Quaſi catillatum*, id eſt, quaſi ad catillandum, ſeu ligurriendi gratia operam ſuam potiſſimum elocantis, etc. Fulgentius: *Catillare, eſt per alienas domos ligurire: tractum a catulis, quod per omnes domos circumeant.* Douza. Nihil mutandum eſt, et ſatis bene explicant interpretes. *Catillare* eſt abligurrire, vt guloſi ſolent. Vnde et *catillatores* dicebantur, qui prouincias amicas expoliabant lautis et magnificis epulis quibus a prouincialibus accipiebantur. Hinc *catillamenta* Lucanica apud Arnobium l. 2. pro quo vulgo *caſtellamenta* legitur. Item apud eundem lib. 7. *Aruina in exiguas miculas catillaminum inſecta de more.* Pro quo vulgo legitur, *at illa minutim inſecta de more.* Salmaſ. In etymo τῦ *catillare* fallitur Fulgentius: potius eſt a *catillus*, diminutiuo τῦ *catinus*: et proprie ſignificat catillos aut patinas extergere, quod eſt gulonum in cibis delicatis. *Catillones* dicimus lingua vernacula *pannelecker.* Gronou. *

27. *Puluinarium.*] Recte ſe habet *nauis*, nec reponendum videtur *auis*. Sed verſus hic in quibuſdam editionibus perperam Cleoſtratae tribuitur, cum Alceſimo ſit adſcribendus. Venerat ad Stalini vxorem, vt vxoris ſuae operam ei promitteret in adornandis nuptiis, diceretque paratam eſſe ei rei adiutricem, ſi arceſſeretur a Cleoſtrata. Haec vero cui ſuboluerat ſenum conſpiratio, vt liberum locum habere poſſent apud Alceſimum exturbata inde vxore, negauit ſe opera vti velle vxoris Alceſimi. Quo audito Alceſimus domum redit, vt vxori nunciet operam eius a vicina ſua Stalini vxore non deſiderari. Et quia parata erat ad exeundum, ideo dicit Alceſimus: *Ibo intro, vt ſubducam nauim rurſum in puluinarium.* Vt nauem, quae iam vela erat datura, et portu parabat ſoluere, rurſum in *puluinarium ſubducam*, id eſt, in locum ſuum. *Puluinaria* vt in Gloſſis Iſidori exponitur, *ſunt areae hortorum.* ſed hic apud Plautum loca ſunt in portu in quibus naues requieſcunt, quae ἰσχάρια, ni fallor Graeci vocant. Sed ἰσχάριον magis eſſe videtur baſis in qua nauis ſtatuitur, dum aedificatur. *Puluinaria* autem ſunt νεώςαθμα, νεωρεία, vel νεώσοικοι, vt Graeci vocant, in quo ſubducitur nauis. Et *ſubducere nauim in puluinarium*, idem eſt omnino quod Graecis dicitur, ναῦν σύστασθαι ἀπὸ τῦ νεωστάθμου, ἐν τοῖς νεωρείοις, ἐν τοῖς νεωσοίκοις. *Quaſſatas ventis liceat ſubducere naues*, apud Poetam. Salmaſ. *In puluinarium.*] Iſidorus lib. 19. cap. 2. *Puluini ſunt machinae, quibus naues deducuntur et ſubducuntur in portum.* Haec ſic accipimus ab Iſidoro, vt aliquid in eo agnoſcamus ſincerae antiquitatis, aliquid infuſcatum. Fuſtes erant teretes, qui ſubiicerentur nauibus, quum attrahebantur ad pelagus, vel ſubducebantur in litus: erant robora, in quibus ſubſtratis ſubductae naues, a terrena labe ſuſpenſae, quieſcebant. Illae *phalangae*, hi *puluini* dicebantur. Sed Iſidorus haec duo confudit et de puluinis pronunciat quod verum eſt de phalangis: in puluinis enim non voluimur, ſed quieſcimus et iacemus. Et videtur idem ſenſiſſe popularis meus Wouwerius ad Minutium Felicem. Vides, quam bene naualia dicantur *puluinaria*, quum ibi naues quieſcerent in *puluinis*. Videtur eodem pertinere, quod legitur apud Paullinum epiſt. 31. *Huius nauem in quodam eius inſulae loco, quem ad puluinos vocant, ne ſimiliter illideretur, anchoris fundare conati ſunt.* Gronou.

2. *Vllum*

CL. Iam hic eſt lepide ludificatus. miſeri vt feſtinant ſenes!
Nunc ego illum nihili, decrepitum, meum virum veniat velim,
Vt eum ludificem viciſſim, poſtquam hunc deluſi alterum.
Nam ego aliquid contrahere cupio litigii inter eos duos.
Sed eccum incedit. at, quom aſpicias triſtem, frugi cenſeas.

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA

STALINO, CLEOSTRATA

Stultitia magna eſt, mea quidem ſententia,
Hominem amatorem vllum ad forum procedere
In eum diem, quoi quod amet in mundo fiet,
Sicut ego feci ſtultus: contriui diem,
Dum aſto aduocatus quoidam cognato meo:
Quem, hercle, ego litem adeo perdidiſſe gaudeo,
Ne me nequicquam ſibi hodie aduocauerit.
Rogitare oportet prius et percontarier,
Aſſitne animus ei, nec ne aſſit, quem aduocet.
Si neget adeſſe, exanimatum amittat domum.
Sed vxorem ante aedis eccam. hei miſero mihi!
Metuo, ne non ſit ſurda, atque haec audiuerit.
CL. Audiui ecaſtor cum malo magno tuo.
ST. Accedam propius. quid agis, mea feſtiuitas?
CL. Te ecaſtor praeſtolabar. ST. iamne ornata res eſt?
Iamne hanc traduxti huc ad nos vicinam tuam,
Quae te adiutaret? CL. arceſſiui vt iuſſeras.
Verum hic ſodalis tuus, amicus optumus,
Neſcio quid ſe ſufflauit vxori ſuae.
Negauit poſſe, quando arceſſo, mittere.
ST. Vitium tibi iſtuc maxumum eſt, blanda es parum.
CL. NON MATRONARVM eſt officium, ſed meretricium,
Viris alienis, mi vir, ſubblandirier.

2. *Vllum ad forum.*] Vid. Curcul. 4. 2. verſ. 16.

3. *Cui quod amet.*] E Lang. lib. *qui quod amet*, auferendi caſu *qui*. Stultus amator eſt, qui eo die, quo ad manum illi amica eſt, in forum procedit. *I. Gul. In mundo.*] Vide notas Epid. 5. 1.

7. *Ne me nequicquam.*] Non eſt ſententia horum verborum, quam faciunt: gaudere Stalinonem lite amici perdita, ne videatur nihil effeciſſe: atque id effeciſſe dum adeſt ob amorem abſenti animo; quod oporteat animo praeſenti eſſe aduocatum, alias vt exanimatum domum amittendum eſſe. Scilicet et oportet animo praeſenti eſſe Criticum hominem et Plauti interpretem. *Ne nequicquam*, id eſt, ne impune, ne ſine ſuo magno pretio atque malo. Tenuit me cognatus meus, inquit, et valde moleſtus odioſuſque mihi fuit. Quod ſi viciſſet, moriebar inultus, vt conuiuae Naſidieni, niſi damnoſe bibiſſent. Nunc gaudeo litem eum perdidiſſe, vt pro poena atque malo, quo me affecit inuitum morando, et ipſe malum habeat. *Gronouius.*

10. *Exanimatum.*] Vtpote, qui corpore quidem adſit, animo vero abſit. *Lamb.*

19. *Sufflauit.*] Supra 2. 5. *Nunc in fermento tota eſt: ita turget mihi.* Hoc autem

I tu, atque arceſſe illam: ego intus, quod facto eſt opus,
Volo accurare, mi vir. ST. propera ergo. CL. licet.
Iam pol ego huic aliquem in pectus iniiciam metum:
Miſerrimum hodie ego hunc habebo amaſium.

tem fingit callida mulier; vt lites contrahat inter verueces vetulos, et coemptionales ac Comicos ſenes. *Taubman.*

27. *Amaſium.*] Non dicit *amatorem*, ſed *amaſium*; quaſi formoſum puerum. *Lambin.*

ACTVS TERTIVS. SCENA QVARTA

ALCESIMVS, STALINO

Viſo huc, amator ſi a foro rediit domum,
Qui me atque vxorem ludificatus eſt larua.
Sed eccum ante aedes. ad te, hercle, ibam commodum.
ST. Atque ego, hercle, ad te. quid ais vir minimi preti?
Quid tibi mandaui? quid tecum oraui? AL. quid eſt?
ST. Vt bene vaciuas aedis feciſti mihi!
Vt traduxiſti huc ad nos vxorem tuam!
Satin' propter te pereo ego atque occaſio?
AL. Quin tu ſuſpendis te? nempe tute dixeras,
Tuam arceſſituram eſſe vxorem meam.
ST. Ergo arceſſiuiſſe ait ſeſe: et dixiſſe te,
Eam non miſſurum. AL. quin ea ipſa vltro mihi
Negauit eius operam ſe morarier.
ST. Quin ea ipſa me allegauit, qui iſtam arceſſerem.
AL. Quin nihil facio. ST. quin me perdis. AL. quin bene eſt.
Quin etiam diu morabor, quin cupio tibi,
Quin aliquid aegre facere, quin faciam libens.
Nunquam tibi hodie. quin erit plus quam mihi.
Quin, hercle, di te perdant poſtremo quidem.
ST. Quid nunc? miſſurusne es ad me vxorem tuam?
AL. Ducas, easque in maxumam malam crucem,

2. *Ludificatus eſt larua.*] Appoſitione constructa ſunt: vt, *ille ſcelus larua*, pro laruato et inſano. *Camer.*

10. *Arceſſituram.*] Dicunt: *Accerſere* eſt vocare: *Arceſſere*, accuſare. Nugae. *Arceſſere*, duplicem habet ſignificatiunem: ſicque ab *arcio*, quod veteres pro *accio* vel *adcio* dixerunt: quibus *Ar* pro *Ad* in vſu. Salluſtius Catil. *Praeterea Gabinium arceſſit*, id eſt, vocat. Idem in Iugurth. *Quos pecuniae captae arceſſebant*, id eſt, accuſabant. *Gruterus.*

15. *Quin bene eſt.*] Graphice exprimitur iratorum ſerramque inter ſe inuicem ducentium affectus. Quae ſic explicanda: *Quin bene eſt*, id eſt, gratulor et volupe eſt mihi; ſubaudi, te mea opera (vt praedicas) diſperire.

16. *Quin etiam diu morabor.*] Id eſt, in dicti huius quaſi concepti formula perſeuerabo: nempe vt malum exoptem tibi. *Quid cupio tibi*, ad ſequentia pertinere cenſeo: vt dicat Alceſimus: Quin cupio tibi aegre facere, orationis ſuae ſeriem interpoſitu *quin* identidem repetito, confragoſam faciens de induſtria. puto rem omnem ad eampſe particulam illam *Quin*, toties ingeſtam, referri debere: vt ſignificet ſenex: Nunquam erit tibi hodie maior huius verbi (*Quin*) dicendi largitas, quam mihi: id eſt, nunquam me iſtius particulae iterationibus vinces; ne fruſtra ſies. *Douza.*

23. *Aliud*

Cumque hac, cumque iſtac, cumque amica etiam tua.
Abi, et aliud cura. ego iam per hortum iuſſero
Meam iſtuc tranſire vxorem, ad vxorem tuam.
ST. Nunc tu mihi amicus es in germanum modum.
Qua ego hunc amorem mihi eſſe aui dicam datum?
Aut quid ego vnquam erga Venerem inique fecerim,
Quoi ſic tot amanti mihi obuiam eueniant morae?

Buchn. *cur ſic tot amanti.*

Attat, quid illuc clamoris obſecro in noſtra domo eſt?

23. *Aliud cura.*] Iam mitior, his verbis iubet eum ſecurum eſſe: ſe negotium hoc curaturum. *Lamb.*

26. *Aui dicam.*] Mſſ. et vet. edd. *aut dicam.* Vnde Rittershuſius *autumen.* Sed deerat cui applicaretur τὸ *Qua.* Rectius ergo quod editum eſt. *Qua aui,* pro, quo omine, qua ſorte, quo auſpicio. quomodo Horat. *mala ducis aui domum.* Schoppius.

ACTVS TERTIVS. SCENA QVINTA

PARDALISCA, STALINO

Nulla ſum, nulla ſum! tota tota occidi! cor metu mortuum eſt!
Membra miſerae tremunt! neſcio vnde auxilii, praeſidii,
Perfugii mihi, aut opum copiam comparem aut expetam.
Tanta factis modo mira veris modis intus vidi,
Nouam atque integram audaciam. caue tibi Cleoſtrata, abſcede
Ab iſta obſecro, ne quid in te mali faxit ira percita.
Eripite iſti gladium, quae ſui eſt impos animi.
ST. Nam quid eſt, quod haec huc timida atque exanimata exiluit foras?
Pardaliſca. PA. perii! vnde meae vſurpant aures ſonitum?
Reſpice modo ad me. PA. here mi. ST. quid tibi eſt?
Quid timida es? PA. perii!
ST. Quid, periiſti? PA. perii, et tu periſti. ST. aperi, quid tibi? PA. vae tibi.
ST. Imo iſtuc tibi ſit. PA. ne cadam, amabo, tene me. ST. quicquid eſt,

1. *Nulla ſum, etc.*] Tres primi verſus ſunt Cretici, quibus in re trepida, aut alioqui celeritatem aliquam exprimente, vtimur. *Lamb.*

4. *Tanta factis modo mira.*] Leg. *factu*: loquendi modo protrito, *mira factu*: vel certe, *facta*: vt Amphit. 5. 1. Ita *tanta mira in aedibus ſunt facta. Tanta* autem *mira facta,* vtrobique dixit, vel pro *tam mira,* vel pro *tot mira facta.* ſicut Bacchid. *Sexcenta tanta reddam.* Schopp. Veſtigia Mſſ. ſecutus legendum putem: *Tanta factis modo mira, verbis modo, intus vidi.* Boxhorn.

5. *Integram.*] Nouam et a nullo alio ſuſceptam Lambinus interpretatur: et fortaſſe rectius. Boxhornius modo, quae etiamnum flagrat, quae nondum vlla parte fracta eſt nec de impetu ſuo quicquam remiſit; modo eam ad cuius magnitudinem nihil deeſt.

8. *Timida.*] Timens. *Seruius* ad illud Virgil. Ecl. 6. *timidiſque ſuperuenit Aegle,* notat: *timidis*, pro, *timentibus. Nam alioquin timidus eſt qui ſemper timet; timens vero, qui ad tempus formidat, ex cauſſa.*

Eloquere mihi cito. PA. contine pectus, face ventulum, amabo, MSS. *face ventum.*
Pallio. ST. timeo hoc negotium, quid eſt, niſi haec meraclo
Se vſpiam percuſſit flore Libyco. PA. obtine aures, amabo.
ST. I in malam crucem: pectus, auris, caput, teque di perduint:
Nam niſi ex te ſcio, quicquid hoc ſit, cito; iam tibi iſtuc
Cerebrum diſpercutiam, excetra tu: ludibrio, peſſuma adhuc, Alii MSS. *diſpertiam.*
Quae me habuiſti. PA. here mi. ST. quid vis, mea ancilla? PA. nimium ſaeuis.
ST. Numero dicis. ſed hoc quicquid eſt, loquere: in pauca refer.
Quid intus tumulti fuit? PA. ſcibis. audi malum peſſumum,
Quod hic modo intus apud nos tua ancilla hoc pacto exordiri
Coepit, quod haud Atticam condecet diſciplinam. ST. quid eſt id?
PA. Timor praepedit dicta linguae. ST. quid eſt? poſſum ſcire ego iſtuc
Ex te, quid negotii eſt? PA. dicam: tua ancilla, quam tuo
Villico vis dare vxorem, ea intus. ST. quid intus? quid eſt?
PA. Imitatur malarum malam diſciplinam, viro ſuo quae interminatur vitam. Acid. delet *vitam.*
ST. quid ergo? PA. ah! ST. quid eſt? PA. interimere ait velle
Vitam. gladium. ST. hem! PA. gladium. ST. quid eum gladium? PA. habet. ST. hei miſero mihi!
Cur eum habet? PA. inſectatur omnes domi per aedis, nec quenquam
Prope ad ſe ſinit adire: ita omnis ſub arcis, ſub lectis
Latentes metu muſſitant. ST. occidi atque interii! quid illi
Obiectum eſt mali tam repente? PA. inſanit. ST. ſceleſtiſſumum
Me eſſe credo. PA. imo ſi ſcias dicta, quae dixit hodie. ST. iſtuc
Expeto ſcire. quid dixit? PA. audi: per omnes deos et deas MSS. Cam. *expecto.*
Deiurauit, occiſurum eum hac nocte, quicum cubaret.

15. *Meraclo.*] Valet, *meraculo*, id eſt, aliquantulum meraco. *Flos* autem *Libycus* vinum eſt Mareoticum, litterarum monumentis non incelebre. *Turnebus.* Vid. N. Rud. act. 3, 5.

16. *Flore Libyco.*] Vide notas Curcul. 1. 2. *Obtine aures.*] Aures mihi ex aduerſa parte tene: cadam ſcil. *Lambinus.*

19. *Excetra.*] Non dubito, quin Plautus ſcripſerit, *excetra tu*, id eſt, tu vipera; Maledicto mehercle conuenienti in malas illas merces, *mulieres.* Ita Liuius lib. 38. *Illius excetrae delinimentis et venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec deorum verecundiam habere.* Ita filii amaſiam mater vocat. Ita D. Hieronymus *Hiberam excetram* obtrectatorem virulentum vocauit. *Lipſius.*

21. *Numero.*] Illud *numero dicis*, non cenſeo mutandum. aiebat ancilla herum ſaeuire, quia minabatur. ille ait, *numero* eam hoc *dicere*, hoc eſt, nimium cito queri de eius ſaeuitia, quam expertura ſit maiorem, niſi eloqui incipiat. ſed ſtatim redit ad blanditias, et id quidquid eſt, vt explanet, rogat. *Mercer.*

27. *Ea intus.*] Ὑποτύπωσις perculſorum et perterrefactorum elegantiſſima, in ſermone interrupto. *Taubm.*

37. *Deiurauit.*] Id eſt, ſancte iurauit. *Lamb.* *Occiſurum eum.*] Agellius lib. 1. 7. docet, *occiſurum*, non eſſe hic participium, ſed verbum indefinitum, Graecis ἀπαρέμφατον,

ST. Me occidet? PA. an quippiam ad te attinet? ST. vah! PA. quid cum ea negotii
Tibi eſt? ST. peccaui: illuc dicere villicum volebam. PA. ſciens
De via in ſemitam degredere. ST. nunquid mihi minatur?
PA. Tibi infeſta ſoli eſt plus, quam quoiquam. ST. quamobrem? PA. quia ſe des
Vxorem Olympioni: neque ſe tuam, nec ſe ſuam, Lambin. *neque tuam, nec ſuam.*
Neque viri vitam ſinet in craſtinum protolli. id huc miſſa ſum
Tibi vt dicerem, ab ea vt caueas tibi. ST. perii hercle miſer!
Neque eſt, neque fuit me ſenex quiſquam amator adaeque miſer.
PA. Ludo ego hunc facete. nam quae facta dixi, omnia huic
Falſa dixi. hera, atque haec dolum ex proxumo hunc protulerunt: Acid. *procu-terunt.*
Ego huc miſſa ſum ludere. ST. heus Pardaliſca. PA. quid eſt? ST. eſt. PA. quid?
ST. Eſt quod volo exquirere a te. PA. moram offers mihi. ST. At tu mihi
Offers moerorem. ſed etiamne habet et nunc Caſina
Gladium? PA. habet, ſed duos. ST. quid duos? PA. altero te occiſurum ait, Diſſald. *habet et duos.*
Altero villicum hodie. ST. occiſiſſumus ſum omnium qui viuunt.
Loricam induam mihi, optumum eſſe opinor. quid vxor
Mea? non adiit atque ademit? PA. nemo audet prope accedere.
ST. Exoret. PA. orat. negat ponere alio modo vllo profecto,
Ni ſe ſciat villico non datum iri. ST. atque in-gratiis, quia Piſt. *atque ingratiis, quei non vult.*
Non vult, nubet hodie. nam cur non ego id perpetrem quod coepi,
Vt nubat mihi? illud quidem volebam, non, ſed noſtro villico.
PA. Saepicule peccas. ST. timor praepedit verba. verum Ptiſ. *ſaepiuſcule.*
Obſecro, dic me vxorem orare, vt exoret illam, gladium
Vt ponat, et redire me intro vt liceat PA. nunciabo.
ST. Et tu orato. PA. et ego orabo. ST. at blande orato, vt ſoles. ſed audin'

φατον, neque libetis, neque generibus praeſeruiens, ſed vndique liberum et impromiſcuum. Sic *Cic.* V. Verr. *banc ſibi rem ſperant praeſidio futurum*; non *futuram.*

39. *Sciens de via in ſemitam.*] Id eſt, prudens de via lata et recta degrederis in viam anguſtam et impeditam, hoc eſt, ſciens et prudens te impedis. Latior igitur *via*; anguſtior *ſemita* Lamb.

43. *Vitam ſinet in craſtinum.*] Lipſius *ſinere.* ſed optimus Camerarianus *vitam ſin craſtinum.* Hinc pepererunt librarii vulgares, *ſinet in.* Sed in ipſo codice nota erat τὸ S ſuperuacuum eſſe. Scribe igitur: *Neque viri vitam in craſtinum protolli.* Per ἀποσιώπησιν lucrifacit τὸ *paſſuram.* Quod mihi ſatis commodum videtur. *Gronouius.*

47. *Haec ex proximo.*] Notetur ſermo Comicus, *Haec ex proximo*, id eſt, Murrhina vicina. ita fine Fab. *Caſina filia huius e proximo* Lamb.

52. *Occiſiſſimus ſum.*] Superlatiuum hunc finxit Plautus ad exprimendam ſenis formidinem. *Lamb.*

58. *Illud quidem volebam.*] Debuerat dicere, *nolebam*; ſed prae immoderata

 libidine

Si effexis, ſoleas tibi dabo, et anulum in digito
Aureum, et bona plurima. PA. operam dabo. ST. face vt impetres.
PA. Eo nunc iam, niſi quippiam remorare me. ST. abi, et cura.
PA. Redit, eccum, tandem obſonatu eius adiutor. pompam ducit.

libidine fortaſſe ſciens peccat, et dicit, *volebam*. mox tamen ſe ipſe reprehendens, *Non*, inquit, *mihi volebam dicere, ſed villico*. Tale fere eſt illud Cicer. pro M. Caelio: *niſi intercederent mihi inimicitiae cum iſtius mulieris viro; fratre volui dicere: ſemper hic erro*. Lamb.

63. *Soleas tibi dabo, et anulum, etc.*] Non temere hoc ancillae pollicetur. nam ingenuorum dumtaxat erant ſoleae et anuli iſti: ſerui ancillaeque ſculponeas accipiebant, et pro aureis ferreos. De *ſculponeis* clarum ex Catone de Re Ruſt. cap. 59. vbi, quae et quoties familiae veſtimenta procuranda ſint, tradit. *Sculponeas bonas alternis annis dare oportet*. De anulis notiſſimum eſt: et habere quidem aureos in peculio ſuo illis licebat, non vero geſtare. Inde ait, *ſe in digito daturum*. Meurſius.

66. *Pompam.*] *Pompa*, de coquis et inſtrumento culinario. item de obſonatu, Bacchid. *Lamb.*

ACTVS TERTIVS. SCENA SEXTA

OLYMPIO, COCVS, STALINO

Vide fur, vt ſenteis ſub ſignis ducas. CO. qui vero ſunt ſentes?
OL. Quia quod tetigere, illico rapiunt: ſi eas ereptum, illico ſcindunt.
Ita quoquo adueniunt, vbi vbi ſunt, duplici damno dominos multant.
CO. Eia. OL. atat ceſſo magnifice, patriceque, amiceque ita hero — Brant. *patriteceque, amiceque.*
Meo ire aduorſum. ST. bone vir, ſalue. OL. fateor. ST. quid fit? OL. tu amas:
Ego eſurio et ſitio. ST. lepide excuratus inceſſiſti. — Lipſ. *excuriatus.*
OL. Aha hodie! ST. mane vero, quamquam faſtidis. — Meurſ. *vah boede.*
OL. ei, ei: foetet

1. *Senteis ſub ſignis.*] Metaphora militaris: Quaſi dicat, vide tu; vt miniſtros tuos, qui ſint quaſi ſentes, quia quicquid tangunt, ſecum auferunt aut ſcindunt, ſub ſignis ducas: ne huc atque illuc diſtracti vagentur. Milites enim ſub ſignis non poterant euagari, furari, latrocinari. *Grut.*

3. *Duplici damno.*] Rapiendo et lacerando.

4. *Patriceque.*] Idem quod *patricie*, id eſt, patriciorum et nobilium in morem. *Turneb.* Coniicio legendum *patr. amiciri, atque*. Vt ſignificet fortunas ſuas ſupra votum fluentes ſuperbiam decere, eoque ſibi conuenientius videri, vt glorioſe ac baſilice amictu compoſito, hero ſuo aduorſus incedat. *Douz.*

6. *Excuratus.*] Non *ad cutis curationem*, vti Lambinus vult, qua prorſus expers erat Olympio; vt patet ex praecedentibus, verum ad obſonium, cum quo ipſum nimis lepide excuratum incedere, gratulatur ſibi nequam ſenex *Douza.*

7. *Aha hodie!*] Lego: *Vah, odio es!* et pertinere cenſen ad impudicas illas attrectationes et immundiſſimas oſculationes. Quo etiam referendus *foetor* ille, quo ſenilem ſermonem olere, mox palam hero in os a villico exprobratum: item: *πρώγματά μοι παρέχεις*. item *ὦ Ζεῦ, potin' a me abeas, niſi me vis vomere hodie.* Douz. Sed cauſſam nullam video cur mutari

Digitized by Google

Tuus mihi ſermo. ST. quae res? OL. haec res. ST. etiamne aſtas? OL. enim vero
Πράγματά μοι παρέχεις. ST. dabo *μέγα κακόν*, vt ego opinor,
Niſi reſiſtis. OL. ὦ Ζεῦ! potin' a me abeas, niſi me vis vomere.
Diſſ. *niſi reſtis*, id eſt, *manes*.
Hodie? ST. mane. OL. quid eſt? quis hic homo eſt? ST. herus ſum. OL. qui herus?
ST. Quoius tu ſeruos es? OL. ſeruos ego? ST. atque meus. OL. non ſum ego liber?
Memento, memento! ST. mane, atque aſta. OL. omitte. ST. ſervos ſum tuus.
OL. Optume eſt. ST. obſecro, Olympiſce mi, mi pater, mi patrone.
OL. Hem ſapis ſane. ST. tuus ſum equidem. OL. quid mihi ſeruo opus eſt tam nequam?
ST. Quid nunc? quam mox recreas me? OL. coena modo ſi ſit cocta.
ST. Intro ergo abeant. OL. propere, cito introite, et cito deproperate.
ST. Ego iam intus ero. facite coenam mihi, vt ebria ſit.
Coenare lepide nitideque volo. nihil moror barbarico ritu
Sane eſſe iam. i ſis: ego hic habito nunc quidem. gladium
Ancilla Caſinam intus habere ait, qui me atque te inuitet.
Diſſ. *euitet*. id eſt, *vita priuet*.
OL. Scio. ſic ſine habere. nugas agunt. noui ego illas malas merces.
Quin tu i modo mecum domum. ST. at pol malum metuo. i tu modo,
Perſpicito prius, quid intus agatur. OL. tam mihi mea vita, quam tua
Tibi cara eſt. ST. verum modo. OL. ſi tu iubes, inibitur tecum.

mutari debeat omnium codicum ſcripturæ: *vah hodie*. ſubintellige autem, lepide ſcilicet excuratus ſum, dum mihi tecum, ſene foetido, res ac ſermo eſt. *Boxhorn*.

9. Πράγματά μοι.] Hoc paſſim in ore hominibus ſuperbis, et reliquos faſtidientibus fuit. *Iſ. Caſaub*.

10. *Reſiſtis*.] Reſtas, manes. Capteiu. act. 3. 2.

18. *Ebria ſit*.] Opipara, copioſa: tralatione ab ebriis ducta, vt quidem *Lambinus* explicat, nec recte, nec ſatis Plautine, ſententia quidem *Douzae*, qui, *ebria ſit*, interpretatur, madeat et percocta ſit probe.

19. *Barbarico ritu*.] Transſcribunt ex Lambino: vel Perſico vel Romano, quaſi dicat: Satis eſt mihi eleganter potius ac munde quam ſumtuoſe coenare. Imo vult et munde et ſumtuoſe coenare. Quare reiicit et faſtidit *eſſe barbarico ritu*, hoc eſt, vt frugi patres familias in Italia ſolent: nolo me nunc pultiphagum eſſe barbarum, vt alibi loquitur. *Gronouius*.

20. *I ſis: ego hic*.] Mirum quod ſenex Olympioni monſtret, vbi habitet. Auſim quouis pignore contendere ſcriptum fuiſſe: *i, ſis: ego haut hito:* aut ſi verſus requirit: *ego huc haud hito nunc quidem. gladium, etc. Huc* autem (ſiquidem retinendum) ea forma ponitur, qua Bacchid. act. 4. 8. *ſine* me *ire Huc intro*. et Menaech. *neque hodie huc intro tetuli pedem*. et Mil. act. 3. 2. Mercat. act. 3. 2. Iubet ſenex, vt Olympio introeat: ſe enim nunc non ire, ob metum gladii. Atque ita conuenit, quod mox ſubiicit Olympio: *Quin tu i modo domum mecum*. Dixerat igitur ſenex, iam ſe non iturum. *Piſtoris*.

10. *Lau-*

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

PARDALISCA

Nec pol ego Nemeae credo, neque ego Olympiae,
Neque vſquam ludos tam feſtiuos fieri,
Quam hic intus fiunt ludi ludificabiles
Seni noſtro, et noſtro Olympioni villico;
Omnes feſtinant intus totis aedibus:
Senex in culina clamat, hortatur cocos:
Quin agitis hodie? quin datis, ſi quid datis?
Properate: coenam iam eſſe coctam oportuit.
Villicus hic autem cum corona, candide
Veſtitus, laute exornatuſque ambulat.
Illae autem in cubiculo armigerum ornant,
Quem dent pro Caſina nuptum noſtra.
Sed nimium lepide diſſimulant
Fore huius quod futurum eſt: digne autem coqui
Nimis lepide ei rei dant operam, ne coenet ſenex.
Aulas peruortunt, ignem reſtinguunt aqua.
Illarum oratu faciunt. illae autem ſenem
Cupiunt extrudere incoenem ex aedibus; Cam. *incoenatum.*
Vt ipſae ſolae ventres diſtendant ſuos.
Noui ego illas ambas eſtrices: corbitam cibi
Comeſſe poſſunt. ſed aperitur oſtium.

10. *Laute.*] Ad lotionem pertinet. *Douza.*

14. *Fore huius quod.*] *Huius* regitur a *quod*, hoc modo: *quod huius*, id eſt, hoc quod huius. *Lamb.*

16. *Aulas peruortunt.*] Ollas deiiciunt, percellunt. *Lamb.*

20. *Eſtrices.*] Talia ſunt, *tonſtrix*, *adſeſtrix*, *poſſeſtrix*. Nonius. *Coruitant vbi.*] Lego: *corbitam cibi*, id eſt, oneratiam cibo refertam: vt Cicero nauem auri et paleae dixit. *Turneb.* Omnino ſcribendum: *coruitam cibi Comeſſe poſſunt.* Nihili eſt illud *coruitant*. *Coruita* vel *corbita*, vt iam alii viderunt, nauis erat oneraria ſiue frumentaria, quam Graeci σιτηγὸν appellant. Tantas eſtrices eas eſſe καθ' ὑπερβολὴν dicit, vt corbitam cibis oneratam poſſent comedere. *Salm.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

STALINO, PARDALISCA

Si ſapitis, vxor, vos tamen coenabitis,
Coena vbi erit cocta. ego ruri coenauero.
Nam nouom maritum et nouam nuptam volo
Rus proſequi. noui hominum mores maleficos,
Ne quis eam abripiat. facite voſtro animo volupe. Lamb. *volup.*
Sed properate iſtum atque iſtam actutum emittere.

7. *Luci.*]

Tandem vt veniamus luci: ego cras hic ero.
Cras habuero, vxor, ego tamen conuiuium.
PA. Fit, quod futurum dixi: incoenatum ſenem
Foras extrudunt mulieres. ST. quid tu hic agis?
PA. Ego eo quo me ipſa miſit. ST. veron'? PA. ſerio.
ST. Quid hic ſpeculare? PA. nihil equidem ſpeculor. ST. abi.
Tu hic cunctas? intus alii feſtinant. PA. eo.
ST. Abi hinc ſis ergo, peſſumarum peſſuma.
Iamne abiit illaec? dicere hic quiduis licet.
QVI AMAT, tamen hercle ſi eſurit, nullum eſurit. Douz. *nullus eſurit*, id eſt, *non*.
Sed eccum progreditur cum corona er lampade
Meus ſocerus, compar, commaritus villicus. Grut. *meus cohaeres*.

7. *Luci.*] Sic dictum vt *tempori*, id eſt, antequam *polo nox incubet atra.*

8. *Habuero.*] Quaeri poteſt, quid ſit, *Habuero conuiuium.* An praebuero aliis conuiuium? An, mihi paratum habuero? Illud malim. *Lamb.*

11. *Ipſa miſit.*] Αὐτὸς et ἐκεῖνος ſunt voces ſeruorum, quas honoris cauſſa propriorum nominum loco vſurpabant. Sic apud Latinos, *ipſe*. Pl. Caſ. *eo, quo me ipſa miſit*. Ipſa, id eſt, hera mea. Ter. Hec. *ſed Pamphilum ipſum video ſtare ante aedes.* vbi Donatus, *Ipſum*, a quo miſſus ſum; vel Dominum: vt Graeci αὐτόν. Erat et diſcipulorum vox, cum de praeceptore loquerentur, vnde illud, Αὐτὸς ἔφα. *Caſaub.*

16. *Nullum eſurit.*] Douza legit; *nullus*. Sed, *nullum*, conſtanter habent veteres libri. quae vox corrupta eſt per ſcripturae compendium ex, *ne hilum*. Sic enim reſcribendum puto. Sententia eſt: Qui amat, quamlibet eſuriat, non tamen eſurit. Amans enim videre quod amat, amplecti, oſculari, alloqui, pro cibo habet. *Boxhorn.*

18. *Socerus.*] Apage illud, *ſocerus.* nam Olympio ſeni, illi ſeruus profecto: non ſocer. Niſi animi fallor, ſcriptum fuit *meus ſocienus*, ἀρχαϊκῶς. *Socienus* valet ſocius. Amphitr. 1. 1. Aul. 4. 4. Iuuat vehementer coniecturam meam *Roverii* liber, qui *ſocius* refert, gloſſema quaſi illius. *Lipſius.*

ACTVS QVARTVS. SCENA TERTIA

OLYMPIO, STALINO

Age tibicen. dum illam educunt huc nouam nuptam foras,
Suaui cantu concelebra omnem hanc plateam hymenaeo.
Io hymen hymenaee! io hymen! ST. quid agis, mea ſalus?
OL. Eſurio hercle, atque adeo haud ſitio. ST. at ego amo. OL. at ego, hercle, Ald. *atque adeo nunc haud parum ſitio.*

2. *Hymenaeo.*] Nuptiarum deo.

4. *Atque adeo haud ſitio.*] Ego ex veſtigiis receptae lectionis ſcribendum putem: *Eſurio, hercule, atque adeo auide ſitio.* Boxhorn. Nihil puto mutandum: Qui valde eſuriunt, non ſitiunt. Dicit ergo Olympio ſe adeo eſurire, vt non ſitiat. Saepe contra euenit, vt ſaturi ſitiant, vt illi qui nimium comederunt, et non biberunt. Hoc certe hic vult Olympio, ſe tantum eſurire, vt ipſi non vacet ſitire. Alioquin contrarium rerum naturalium periti, nempe ieiunos citius ſitire quam eſurire. De quo eſt quaeſtio in Sympoſiacis Plutarchi lib. 6. cap. 1. τίς ἡ αἰτία δι' ἣν οἱ νηστεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσι. *Salmaſius.* *Atque adeo haud ſitio.*] Vnde eſt, vt qui eſuriunt non ſitiant? contrarium enim teſtatur Plutarchus. Lege: *atque adeo auſitio.* Perinde

Nihil facio tibi, amor, pericli: mihi inanitate
Iamdudum inteſtina murmurant. ST. nam quid illaec nunc
Tamdiu intus remoratur, quaſi ob induſtriam? quanto ego
Plus propero, tanto illa minus. OL. quid ſi etiam occentem hymenaeum?
ST. Cenſeo. et ego te adiutabo in nuptiis communibus.
OL. Hymen hymenaee! io hymen! ST. perii, hercle, ego miſer, dirupi
Cantando Hymenaeum: licet illo morbo, quo dirumpi cupio,
Non eſt copia. OL. edepol nae tu, ſi eſſes equus, eſſes indomabilis.
ST. Quo argumento? OL. nimis tenax es.
ST. Num me expertus vſpiam? OL. dii melius faciant.
Sed crepuit oſtium, exitur foras.
ST. Di hercle me cupiunt ſeruatum. iam oboluit Caſina procul.

Lamb. *remorantur remoragines.*

de eſt, ac ſi dicat: atque adeo, quod liceat dicere, ſitio. Nam *au* particula interponitur, quum aliquid dicitur, quod dici nolimus. Terentius Phormione 5. 1. 27. *Quid? duaſne is vxores habet?* SO. *au, obſecro, vnam ille quidem hanc ſolam.* Ludit autem Olympio ſic, tanquam dicturus rem parum conuenientem tempori. nam qui amat, quod amat, habet pro cibo. *Gronouius.*

5. *Nihili facio tibi amor.*] Id eſt, At ego hercle, o amor, vim tuam non experior. Ratio eſt, quia ieiunus ſum: et ſine Cerere et Baccho frigent Venus et Cupido. *Lamb.*

8. *Occentem hymenaeum.*] Omnes ſcripti, et quidam olim editi, *offendam.* quod fruſtra conantur explicare. legendum enim cum Salmaſio ad Pallium Tertulliani *offundam.* Hoc enim verbo de cantu plurimi vtuntur. Ouidius ep. Medeae: *Tibiaque offundit ſocialia carmina vobis.* Cic. 1. Tuſc. cap. 44. *Non intelligo, quid metuat, qui tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam.* lib. 2. *Latera, fauces, linguam, e quibus elici vocem et fundi videmus.* Lucretius 4. *dulceſque querelas Tibia quas fundit, digitis pulſata canentis.* Seneca Agamemno. *Sacrifica dulces tibia effundat modos.* Vetus Epigramm. de Tibicine: *Tibicen diffundit carmina dulcis.* Gronouius.

11. *Quo dirumpi cupio.*] Martialis: *Me iuuat admiſſa rumpere luce latus.* Gronouius.

13. *Tenax es.*] Lambino, *Tendax es,* videtur legendum: vt eum intelligamus equum, qui nimia, et nimis crebra tentigine concitatus frenum mordet, et calcari non paret: a *Tendendo* ſic appellatum, vt et *Tentigo.* Cui apte ſenem hinnibundum comparat villicus. *Douza* contra *Tenax* retinendum cenſet, eodem ſignificatu. *Tenere* enim et *Tendere* eodem ſenſu priſcis illis accepta.

ACTVS QVARTVS. SCENA QVARTA

ANCILLAE duae, OLYMPIO, STALINO

Senſim ſuper attolle limen pedes, noua nupta: ſoſpes
Iter incipe hoc, vt viro tuo ſemper ſis ſuperſtes, atque

1. *Senſim.*] Noua nupta olim non ſolum non contingebat pedibus limen domus, in quam deducebatur, ſed nec eius qua exibat. Atque illud a multis obſeruatur, hoc non item. Catullus:

Transfer omine cum bono

Limen

Vt potior pollentia ſis, vincaſque virum, victrixque ſies.
Superetque tuum imperium: vir te veſtiat, tu virum deſpolies.
Noctuque et diu vt viro ſubdola ſies, obſecro, memento.
OL. Malo maxumo ſuo, hercle illico, vbi tantulum peccaſſit.
ST. Tace. OL. non taceo. ST. quae res? OL. mala malae male monſtrant.
ST. Perii! iſtae facient hanc rem mihi ex parata imparatam.
Id quaerunt: volunt, haec vt infecta faciant. AN. age Olympio,
Quando vis, vxorem accipe hanc a nobis. OL. date ergo, daturae
Si vnquam eſtis hodie vxorem. ST. abite intro. AN. amabo, integrae atque
Imperitae huic impercito. OL. futurum eſt. valete. ST. ite.
AN. Iam valete. ST. iamne abſceſſit? OL. vxor domi eſt, ne time. ST. euax!
Nunc pol demum ego ſum liber. meum corculum, melliculum, *Priſc. melculum.*
Verculum. OL. heus tu: malo, ſi ſapis, cauebis: mea eſt haec. ST. ſcio.
Sed meus fructus eſt prior. OL. teue hanc lampadem. ST. imo ego illam tenebo.
Venus multipotens, bonam vitam mihi
Dediſti, huius cum copiam mihi feciſti.
Corpuſculum melliculum. OL. mea vxorcula.
ST. Quid eſt? OL. inſtitit plantam. ST. quaſi iocabo.
Nebula haud eſt mollis, atque huius eſt.
OL. Edepol papillam bellulam! hei miſero mihi!

Limen aureolos pedes. Ominoſum autem putabatur vel ingrediendo vel egrediendo limen tangere. Praecipue autem id in nouis nuptis religioni habebant. Ouid.

— limen tranſire memento
Cautius, atque alte ſobria ferre pedem.

Turneb.

5. *Vt viro ſubdola.*] Venuſtas omnis latet in pronuntiatione, qua dubium eſſe poterat, an dicerent ancillae, *vt vero ſubdola ſies*; an vero; *vt viro ſedula ſies*. Vix enim inter pronuntiandum *ſubdola* et *ſedula* diſcernuntur. Et ita iocos captaſſe Plautum alibi quoque obſeruare eſt.

7. *Quae res.*] Quamobrem non taceas. *Lamb.*

12. *Impercito.*] Parcito Venerei conflictus imperitae. Nam hoc primum et vltimum eſt, quod virginem accipientibus dici ſolet etiam hodie; clementer vt habeatur integra et imperita. *Gruterus.*

13. ST. *Iamne abſceſſit?* OL. *vxor.*] *Abſceſſit?* ſcil. illa ancilla, quam poſtremam ingredi domum viderat. Iniicit autem Olympio facete mentionem vxoris, ſed ita, vt moneat, non eſſe quod eam amplius vereatur. *Taubm.*

14. *Sum liber.*] Poſtquam ſcil. vxor abſceſſit. *Melliculum.*] *I. Gulielm.* facit, *molliculum*, quia *Mſſ. Lang.* habent, *malliculum*. At ego puto ſcriptum fuiſſe *moëliculum*, pro molliculum, διαλύσει veteribus frequenti, vt *oloë*, pro illi. Sunt autem *mollis et molliculus* verba laſciuiae plena. *Diſſald.*

15. *Verculum.*] Diminutiuum a *vere.*

16. *Fructus.*] Vſusfructus. *Illam.*] Caſinam.

20. *Inſtitit plantam.*] Pedem mihi pede preſſit. *Lamb.* *Iocabo.*] Pro *iocabor*. Iocantis ſpeciem praebebo, cum rem ſeriam agam tamen. *Lamb.*

21. *Atque huius eſt.*] Haec oratio geſtu expletur. Intellige autem, *mamilla*, aut quid tale, quod manu tractat petulans ſenex. *Boxhorn.* *Atque huius eſt.*] Suppleuerunt interpoſito τῷ *cutis*. Sed intelligendum, hoc quod teneo. *Gronov.*

23. *Mihi*

ST. Quid eſt? OL. pectus mihi agit nunc cubito.
ST. Quid tu ergo hanc quaeſo tractas tam?
At mihi, qui belle hanc tracto, non. OL. vaha.
ST. Quid negotii eſt? OL. obſecro, vt valentula eſt?
Paene expoſiuit cubito. ST. cubitum ergo ire volt.
OL. Quin imus ergo? ST. bella bellatula. Scal. *bella mea bellatula.*

23. *Mihi agit.*] *Agere* non ſolum *tangere* ſimpliciter, verum etiam *trudere* ſeu *tundere* potius, et quaſi vi quadam propellere, ſignificat. *Douza.*

24. *Tractas tam.*] Ruſtice vel nequiter. Vide notas Mil. 4. 2. de voce *tam.*

27. *Expoſiuit.*] *Cubito exponere*, pro, cubito deiicere et proſternere, eleganter dicitur, quod ſumptum eſt ab his, quae e naui exponuntur, vel mercibus quae expoſitae ſunt. *Turneb.*

28. *Bella bellatula.*] Lego: *belle bella tu mea.* Poſtquam enim Olympio dixiſſet, *Quin imus ergo?* ſubiicit ſenex, Caſinae, vt putabat, auriculam vellens blandeque commonefaciens, *Belle*, hoc eſt, placide, pedetentim, et (quod ſupra dixerat) *ſenſim intro progredere porro:* ne videlicet incurras vipiam, neue ad inferum limen offenſo pede impingas. Illud vero, *bella tu mea*, in re pariſſima vſurpatum eſt Rud. act. 2. ſcen. 5. *Hem tibi aquam, mea tu bella.* Douza.

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

PARDALISCA, MVRRHINA

Acceptae bene et commode eximus intus
Ludos viſere huc in via nuptialeis.
MV. Nunquam ecaſtor vllo die riſi adaeque,
Neque hoc quod reliquom eſt plus riſuram opinor.
Lubet, Chalinum, quid agat ſcire, nouom
Nuptum cum nouo marito, nec fallaciam
Aſtutiorem vllus fecit Poëta, atque
Vt haec eſt fabre facta a nobis. obtunſo
Ore nunc peruelim progredire ſenem:
Quo ſenex nequior nullus viuit. ne illum
Quidem nequiorem arbitror eſſe, qui locum
Praebet illi * nunc praeſidem ** hic, Pardaliſca
Eſto: qui hinc exeat, eum vt ludibrio habeas.
PA. Lubens fecero, et ſolens. MV. ſpectato hinc omnia Palm. *Specta ſis hinc omnia.*
Intus quid intus agant. PA. ** pone me, amabo.

4. *Reliquum.*] Scil. vitae.

5. *Nouom nuptum.*] Ita citat etiam Priſc. non, *nuptam:* et interpretatur Maritum. Chalinus enim ſub ſpecie foeminae ductus erat.

8. *Obtunſo ore.*] Pugiles ſunt obtuſo ore, propter pugnos quos in ore recipiunt. Vnde illud, — *os nullum, vel potius pugilis.* Prouerb. eſt, *Obtunſo ore*, vel *obtunſo*, cum quis ſpe vel inſtituto deiectus, pudore ſuffunditur; ab iis qui nihil praeterquam in os *meſſi pugnorum*, vt loquitur Plautus, reportarunt. *Scalig.*

12. *Praeſidem.*] Eleganter autem dixit, *Locum praebet illi praeſidem*, pro eo, quod eſt, *Nemo illi nequitia concedit.* Meurſ.

2. *Supera-*

MV. Et illi audacius licet quae vis libere
Proloqui. PA. tace: voſtra foris crepuit.

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

OLYMPIO, CLEOSTRATA, MVRRHINA

Neque quo fugiam, neque vbi lateam, neque hoc dedecus quomodo celem,
Scio. tantum herus atque ego flagitio ſuperauimus nuptiis noſtris.
Ita nunc pudeo, atque ita nunc paueo, atque ita inridiculum ſumus ambo.
Sed ego inſipiens noua nunc facio: pudet, quod prius non puditum vmquam eſt.
Operam date, dum mea facta itero: eſt operae auribus percipere.
Ita ridicula auditu, iteratu ea ſunt, quae ego intus turbaui *
Vbi intus hanc nouam nuptam deduxi via recta, clauem
Abduxi: ſed tamen tenebrae ibi erant tanquam nox * *
Senex abs te decumbem * * * Colloco, fulcio, mollio, Lipſ. *ſine abs te decumbam.*
Vt prior quam ſenex nup. * *
Tardus eſſe illico coepi, quoniam * * *
Reſpecto identidem, ne ſenex * * * *

2. *Superauimus.*] Miror interpretes dicere, *ſuperauimus*, nempe, *omnes mortales:* nullo lepore, qui tamen hic maximus eſt. Maro 2. Aen.

— ſatis vna ſuperque
Vidimus excidia, et captae ſuperauimus vrbi.

Quocirca nec reſtabo, ſi quis malit, *tanto herus atque ego, etc.* Iſ. Pontanus. Fruſtra miratur. nam ſic ſolet Plautus, vt intelligat vel omnes mortales, vel quoſuis alios. Aſinaria 1. 3. *Semper tibi promiſſam habeto hac lege, ſi ſuperes datis.* Porro ſcripti quidem alii *ſuperfuimus:* ſed Camerarianus *ſuperauimus.* Gronou.

3. *Irridiculum.*] Negat Lambinus dici pro valde ridiculo, cum Caeſar *irridicule*, pro non ridicule. Nil pote melius quam quod eſt in Langianis: *atque ita in ridiculum ſumus ambo.* In ridiculum ſumus ita dictum, vt in exemplum proponere. *Diſſald.*

4. *Pudet quod prius non pud.*] Quaſi dicat: Noua ſunt quae facio: nunquam enim antea turpium factorum me puduit: nunc demum pudet. *Lamb.*

5. *Eſt operae.*] Pro eſt *operae pretium.* Vel dic, *eſt operae*, ſic dictum eſſe, *eſt temporis, eſt officii*, quaſi dicat, dignum eſt opera, audire. *Lamb.* Sic noſter Mil. 2. 2. 97. et 3. 2. 6. Mercat. 5. 2. 77. Trucul. 4. 4. 30. Ennius. *Lunai portum eſt operae cognoſcere ciues.* Gronou. *

7. *Vbi intus hanc, etc.*] Lego:

Vbi intro hanc nouam deduxi, via recta clauem
Obduxi.

Clauis hic pro ſera. *Salmaſ.* Vide notas Moſtell. act. 2. 1.

11. *Tardus.*] Palmerius legend. cenſet *taurus.* Notum enim vbi plures in grege tauri ſint, de vſu iuuencarum inter ſe dimicare: qui impar ſit, non niſi ex inſidiis conari, et identidem reſpectare, cum operam aliquam valentiori ſurripit. Adiuuat quod in ea palaeſtra, *Taurus* pro valido frequentatur. Horat. 2. Od. 5. *Tardus eſſe.*] Malim: *Argus eſſe illico coepi.* Videntur id velle ſequentia: *Reſpecto identidem.* Sed videntur tantum. Quis igitur vel ſententiam, vel lectionem veram eruet ex tot lacunis? Abſtinendae potius ſunt manus. *Boxhorn.*

Illecebram ſtupri principio eam ſauium poſco.
Reppulit mihi manum, nec quietum dare ſibi ſauium me ſinit.
Enim iam magis iam appropero: magis iam lubet in Caſinam irruere.
Cupio illam operam ſeni ſurripere: forem obdo, ne ſenex me opprimat.
MV. Agedum tu adi hunc. CL. obſecro, vbi tua noua nupta eſt?
OL. Perii hercle ego! manifeſta res eſt. CL. omnem ordine rem *Palm. omnem ordinem Fat.*
Fateri ergo aequom eſt. quid intus agitur? quid agit
Caſina? ſatin' morigera eſt? OL. pudet dicere me *
CL. Memora ordine, vt occeperas. OL. pudet hercle. CL. age audacter.
Poſtquam decubuiſti, hinc de volo memorare, quid eſt factum.
OL. At flagitium eſt. CL. CAVEBVNT QVI AVDIERINT, faciam.
OL. * Hoc maius eſt. CL. perdis: quin tu pergis? OL. vbi
* us ſubtus porro * * *
* * quid? OL. babae. CL. quid? OL. papae.
* * eſt. OL. oh, erat maxumum.
* * haberet metui: id quaerere occoepi.
* * * * * *

Dum, gladium ne habeat, quaero, arripio capulum.
Sed quom cogito, non habuit gladium: nam eſſet frigidus. CL. eloquere.
OL. At pudet. CL. num radix fuit? OL. non fuit. CL. num cucumis? *LIP. memini, radix fuit.*
OL. Profecto, hercle, non fuit quidquam olerum:
Niſi, quicquid erat, calamitas profecto attigerat nunquam.
Ita quicquid erat, grande erat.
MV. Quid fit denique, ediſſerta. OL. vbi appello, Caſina, inquam,
Amabo mea vxorcula, cur virum tuum ſic me ſpernis?
Nimis tu quidem hercle immerito
Meo mihi haec facis: quia mihi te expetiui.
Illa haud verbum facit, et ſepit veſte id, qui eſtis.
Vbi illum ſaltum video obſeptum, rogo vt altero ſinat ire.
Volo, vt obuertam cubitiſſim: * *
Vllum muttire * * *
Surgo, vt ineam, in * *
Atque illam in * * *

28. *Id quaerere.*] *Gladium* neutro genere poſitum antiquis, notat Nonius.

36. *Vbi appello Caſinam, Caſina, inquam.*] In nullis ſcriptis reperitur τὸ *Caſina*. Ergo in reliquo delenda eſt litera, et mutanda diſtinctio, vt ſit: *Vbi appello, Caſina, inquam.* Gronouius.

40. *Sepit veſte id.*] Id eſt, obducit veſte naturam muliebrem.

41 *Saltum.*] Id eſt, naturam muliebrem. Vid. notas Amph. 2. 2. et Curcul. act. 1. 1.

48. *Quaſi*

MV. Perlepide narrat. * *
OL. Sauium * * * *
Ita quaſi ſetis labra mihi compungit barba. Cam. *ſentis.*
Continuo in genua aſtituto pectus mihi pedibus percutit.
Decido de lecto praeceps, ſubſilit. obtundit os mihi.
Inde foras tacitus, praefiſcini, exeo hoc ornatu, quo vides,
Vt ſenex hoc eodem poculo, quo ego bibi, biberet. CL. optume eſt.
Sed vbi eſt palliolum tuum? OL. hic intus reliqui.
CL. Quid nunc? ſatin' lepide adita eſt vobis manus? OL. merito.
CL. St! concrepuerunt fores. OL. num illa me nam ſequitur?

48. *Quaſi ſentis.*] Venuſte: ſed magis probo librorum vett. ſcripturam: *Itaque ſetis labra mihi compungit barbae:* tametſi non repugno, ſi quis ex Editis auorum memoria malit: *Ita quaſi ſetis labra mihi compungit barba.* *Setas* quidem denſum capillorum horrorem vocat, admodum ſcite et eleganter: atque a cauſſa eadem, neſcio qui Poëta vetus: *barbam ſetoſam.* I. Gul.

51. *Praefiſcini.*] Vide notas Aſin. 2. 4. 84.

52. *Quo ego bibi.*] Vide notas Rud. act. 3. 6.

54. *Adita eſt vobis manus.*] Vide notas Poenul. act. 2.

ACTVS QVINTVS. SCENA TERTIA

STALINO, OLYMPIO

MSS. Lang. ST. CLEOSTRAT.

Maxumo ego ardeo flagitio, nec quid agam meis rebus ſcio.
Nec meam vt vxorem aſpiciam contra oculis: ita diſperii.
Omnia palam ſunt probra, omnibus modis occidi miſer.
Ita manifeſto faucibus teneor:
Nec quibus modis purgem ſcio me meae vxori,
Qui expalliatus ſum miſer: * *
* * * clandeſtinae nuptiae. * *
* * * * cenſeo
* * * mihi optimum eſt.
* * Ea dux vxorem meam:
* * * * riam
Sed ecquis eſt qui homo munus velit fungier pro me?
Quid nunc agam neſcio, niſi vt improbos famulos imiter, ac domo fugiam.
Nam ſalus nulla eſt ſcapulis, ſi domum redeo.
Nugas iſtuc dicere licet. vapulo hercle ego inuitus tamen,

1. *Ardeo flagitio.*] Quemadmodum *flagrare inuidia*, dicitur is, in quem magna inuidia concitata eſt; ita *ardere ſe flagitio* dicit Stalino, propterea quod ſummum dedecus, et flagitium admiſit. *Lamb.*

10. *Vxorem meam.*] Scil. impulit ad has fallacias.

Etſi malum merui. hac dabo protinam; et fugiam. OL. heus, Stalino, — Douz. *protinam me in fugam.*

Amator. ST. occidi! reuocor: quaſi non audiam, abibo.

ACTVS QVINTVS. SCENA QVARTA

CHALINVS, STALINO, CLEOSTRATA, MVRRHINA, OLYMPIO ‡ — ‡Diſſald. *addendae etiam* ANCILLAE.

Vbi tu es, qui colere mores Maſſilienſes poſtulas?
Nunc tu, ſi vis ſubicitare me, proba eſt occaſio. — Lipſ. *fine os ſublectare.*
Periiſti hercle. age, accede huc, * * .

Hic deſunt octo verſus.

ST. Hac ibo. caninam ſcaeuam ſpero meliorem fore.
CL. Quid agis tu marite, mi vir? vnde ornatu hoc aduenis. — Douz. *ſic cum ornatu hoc aduenis.*
Quid feciſti ſcipione, aut quod habuiſti pallium?
AN. In adulterio dum moechiſſat Caſinam, credo perdidit.
ST. Occidi! CH. etiamne imus cubitum? Caſina ſum. ST. in malam crucem.
CH. Non amas me? CL. quin reſponde, tuo quid factum eſt pallio?
ST. Bacchae ergo, hercle, vxor. Bacchae, Bacchae hercle vxor.
AN. Nugatur ſciens. nam ecaſtor nunc Bacchae nullae ludunt.
ST. Oblitus ſui. ſed tamen Bacchae. CL. quid Bacchae? in id fieri non poteſt.
OL. Times ecaſtor. ST. egone? OL. haud mentire hercle. nam pa *

1. CH. *Vbi tu es.*] Recte quidem hos verſus Chalino tribuit *Lambinus:* ſed quod idem haec ad ſpectatores dici autumat, veriſimile non eſt. Crederem potius, Chalinum habitu muliebri ex aedibus Alceſimi prodeuntem, his verbis Senem alloqui, eumque per ridiculum ad concubitum vocare. *Piſtor. Mores Maſſilienſes.*] Auctores non diſcrepant, qui Maſſilienſium mores et *molles* vocant et *ſeueros*, ſed diuerſis ſaeculis. Ergo vult, vbi tu es, qui ſeueritatem, grauitatem et caſtimoniam ſingularem vultu praefers; cum interea ſis nequam. *Brodaeus* Miſcell. lib. 3. cap. 27.

2. *Si vis ſubigitare.*] Lego e Vatic. *fine os ſublectare me: proba eſt occaſio. Periſti hercle.* Quippe, *Sublectare os*, eſt ludos aliquem et iocum facere, germaniſſima Plauti Phraſi. *Lipſius.*

4. *Caninam ſcaeuam.*] Canis occurſum minus inauſpicatum mihi fore ſpero, quam vxoris. *Canina ſcaena* eſt, cum canis latrat, aut ringitur. Ait enim minus grauem fore canis latratum, quam probra et contumelias et iurgia, quibus ab vxore rixoſa onerabitur. *Turnebus* lib. 8. 11. et lib. 16. 3. Male. Fingendum enim, dum deliberat, qua ſe vortat Stalino, in hanc partem neſcio quod aliud animal ei auſpicium viae dare, in aliam partem praecurrere canem. Id auſpicium melius putat. Et in eo euentum habituro fallitur. Incidit enim in vxorem conuitiis admorſuram. *Gronouius.*

6. *Feciſti ſcipione.*] Ita enim re amiſſa interrogari ſolet. Paulo poſt: *Tuo quid factum eſt pallio?* Vide notas Mil. 4. 1.

13. *Nam palam eſt.*] Aiunt hic deeſſe verſus nouem, idque patere ex *Mſ. Camerarii.* At Vet. Codex Pariſ. addit:

Nam paro eloqui quaecunque cetera vidi.

Hinc

Hic in Mſſ. lacuna eſt verſuum nouem.

ST. Non taces? OL. non hercle vero taceo. nam tu maxumo
Me obſecrauiſti opere, Caſinam vt poſcerem vxorem mihi.
ST. Tui amoris cauſſa ego iſtuc feci. CL. imo hercle illius. Lamb. *imo ecaſtor illius* ſc. Caſ. Cam. cod. *hercle illius.*
Te quidem oppreſſiſſet. ST. ſeci ego iſtaec dicta quae vos dicitis? Camer. *oppreſſi.*
CL. Rogitas etiam? ST. ſiquidem hercle feci, feci nequiter.
CL. Redi modo huc intro: monebo, ſiquidem meminiſti minus.
ST. Hercle, opinor, potius vobis credam, quod vos dicitis.
Sed, vxor, da viro hanc veniam. Murrhina, ora Cleoſtratam:
Si vnquam poſthac aut amaſſo Caſinam, aut occoepſo modo,
Ne vt eam amaſſo: ſi ego vnquam adeo poſthac tale admiſero:
Nulla cauſſa eſt, quin pendentem me, vxor, virgis verberes.
MV. Cenſeo, ecaſtor, veniam hanc dandam. CL. faciam vt iubes.
Propter eam rem hanc tibi nunc veniam minus grauate proſpero; I. Gul. *propero.*
Hanc ex longa longiorem ne faciamus fabulam.
ST. Non irata es? CL. non ſum irata. ST. tuae fidei credo? CL. meae.
ST. Lepidiorem vxorem nemo quiſquam, quam ego habeo. CH. hanc habe.
CL. Age tu, redde huic ſcipionem et pallium. CH. tene. ST. libet.
CH. Mihi quidem, edepol, inſignite facta eſt magna iniuria.
Duobus nupſi. neuter fecit, quod nouae nuptae ſolet.

Hinc ſi ſic legamus, aut parum, aut nihil deeſſe videbitur ad ſenſum:

— OL. *haud mentire, hercle, nam palam eſt*
Iam, et paro eloqui quaecunque vidi cetera.
ST. *Non taces?* OL. *non hercle vero taceo.*

Diſſald.

16. *Illius.*] Caſinae.

17. *Iſthaec dicta.*] Douza F. *Dicta* hic accipit, vt Homerus ἔπεα, hoc eſt, *res.* quomodo illud in Ciri Virgiliana:

Quaeritur ex omni verborum iniuria dicto.

Sic Hebraei dicunt *verbum* pro facto. ſic Latini *res.* nam a ῥῆσις et veteres dicebant *Reſes*; quod decurtatum in *Res*; vt alia. *Scalig.*

23. *Nedum vt eam amaſſo.*] Particula *Dum* ſane vacat: quia in nulla nec Gruteri nec noſtrarum membranarum reperitur: ſed quae totum verſum ſpurium facere voluit, inepti fuit hominis manus, cui non debuit aurem praebere Gruterus. Non ille tam primus, qui capere non quiuit *Ne* interdum pro *Nedum* eleganter dici. Vide noſtra ad Liuii l. 3. c. 52. *Gronouius.*

26. *Proſpero.*] Ex animi tui ſententia largior. *Lamb.*

31. *Inſignite.*] Cum indicio notae.

G R E X

SPECTATORES, quod futurum eſt intus, hic memorabimus.
Haec Caſina huius reperietur filia eſſe e proximo,

2. *Huius.*] Alceſimi.

 4. *Meri-*

Eaque nubet Euthynico noſtro herili filio.
Nunc vos aequom eſt, manibus meritis meritam mercedem dare.
Qui faxit, clam vxorem ducat ſcortum ſemper, quod volet.
Verum qui non manibus clare, quantum poterit, plauſerit,
Ei pro ſcorto ſupponetur hircus vnctus nautea.

4. *Meritis.*] Scil. hiſtrionibus: quibus ita meritis manuum plauſus debetur. Inepte Lambinus *manus meritas* coniungit. *Taubm.*

7. *Supponetur.*] *Proprie* ſupponetur. *Nam vt ſubduci dicuntur quae nolumus amittere, ita ſupponi quae non deſideramus.* Donatus. *Nautea.*] Vide notas Aſin. act. 5. ſcen. 2.

FINIS CASINAE

Digitized by Google

M. ACCI PLAVTI

CISTELLARIA

Digitized by Google

DRAMATIS PERSONAE

SILENIVM, } meretrices.
GYMNASIVM, }
LENA.
AVXILIVM, *prologus.*
MELAENIS, *lena.*
ALCESIMARCHVS, *adoleſcens.*
LAMPADIO, *ſeruus.*
PHANOSTRATA, *vxor.*
HALISCA, *ancilla.*
DEMIPHO, *ſenex.*
CATERVA.

Digitized by Google

ARGVMENTVM

(vt quibuſdam videtur)

PRISCIANI

Comprimit adoleſcens Lemnius Sicyoniam,
Is redit in patriam, et gnatam generat nuptiis.
Sicyonia aeque parit puellam. hanc ſeruolus
Tollit, atque exponit, et ex inſidiis aucupat.
Eam ſublatam meretrix alii detulit.
Lemno poſt rediens ducit, quam compreſſerat,
Lemnique natam deſpondit adoleſcentulo
Amore capto illius proiecticiae.
Requirens ſeruos reperit, quam proiecerat.
Itaque lege, et rite ciuem cognitam
Alceſimarchus, vt erat nactus, poſſidet.

1. *Lemnius Sicyon.*] Demipho Phanoſtratam.
2. *Patriam.*] Lemnum.
3. *Puellam.*] Silenium. *Seruolus.*] Lampadio.
4. *Tollit.*] Vide notas Amphitr. 2. 1. 3.
5. *Alii.*] Melaenidi.
6. *Ducit.*] Vxore priori mortua.
7. *Adoleſcentulo.*] Alceſimarcho.
11. *Vt erat n.*] Quia ſolus cum ea conſueuerat.

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Nomen habet Fabula a ciſtella, quam amittit in hac ancilla, et reperit mulier, mater eius puellae, cuius in illa crepundia inerant. Ita agnoſcitur amica adoleſcentis, et illi nubit. Argumentum eſt ſimplex et admodum tenue. Inſertus eſt motus inſani amoris.

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

SILENIVM, GYMNASIVM, LENA

Cum ego antidhac te amaui, et mihi amicam eſſe creui,
Mea Gymnaſium, et matrem tuam: tum id mihi hodie
Aperuiſtis, tu atque haec. ſoror ſi mea eſſes,
Qui magis potueris mihi honorem ire habitum,
Neſcio; niſi, vt meus eſt animus, fieri
Non poſſe arbitror: ita omnibus relictis rebus
Mihi frequentem operam dediſtis. eo ego vos
Amo, et eo a me magnam iniſtis gratiam.
GY. Pol iſtoc quidem nos pretio facile eſt   MSS. Lang. *pacto*
Frequentare tibi, vtileſque habere: *nos facile eſt.*
Ita in prandio nos lepide atque nitide
Accepiſti apud te, vt ſemper meminerimus.
SI. Lubentique edepol animo factum, et fiet a me,
Quae vos arbitrabor velle, ea vt expetam.
LE. Quod ille dixit, qui ſecundo vento vectus eſt,
Tranquillo mari, ventum gaudeo ecaſtor ad te:
Ita hodie hic acceptae ſumus ſuauibus modis;
Nec, niſi diſciplina, apud te fuit quicquam   Scal. *nec niſi diſciplina*
Ibi, quin mihi placeret. SI. quid ita, amabo?   *pudeat fuit quicquam.*

1. *Creui.*] Priſcianus interpretatur, *vidi.* Sed eſt potius, *indicaui*: vel, vt Varro explicat, *conſtitui.* ſic etiam interpretatur, *cernere hereditatem*: cum heres conſtituat ſe adire illam velle, dicit eum *cernere*: et eum id fecerit, *creuiſſe.* Camer.

4. *Ire habitum.*] Pro, habere. Vide notas Perſa, act. 1, 2.

6. *Relictis rebus.*] Vide notas Epid. 4. 2. et Stich. 3. 2.

9. *Pol iſtoc quidem, etc.*] Prandio tam nitido: nobis facile eſt, frequentem tibi et aſſiduam operam dare, vt ad vſum tuum paratos habeas. *Douza.*

10. *Frequentare.*] Id eſt, frequentem operam dare. *Lamb. Douz.* *Frequentare tibi.*] Ex Lambino et Douza interpretantur frequentem operam dare. Sed ſic *te* non *tibi* fuerat ſcribendum. Imo *frequentare* hic eſt frequentes et ſaepe praeſentes reddere. Facile eſt, inquit, tibi iſtoc pretio frequentare nos. Cicero pro domo c. 33. *quem tu tamen populum, niſi tabernis clauſis, frequentare non poteris.* Sulpicia, *Muſa quibus numeris heroas et arma frequentas*, id eſt, ad partes vocas, frequentes memoriae temporum ac celebres reddis. Vide noſtra in Senecae conſol. ad Marciam cap. 3. *Gronouius.*

12. *Accepiſti.*] *Accipere, eſt inuitare facillime atque ampliter*: ἑτέρων γαμικῶς. Donatus.

14. *Ea vt expetam.*] Sic Camerarius, quum codex eius et Pall. ſcripti cum editis, *expetes.* niſi quod Pal. quartus *expetam*, ſed ſupra ſcriptum *exſpectes.* Itaque Gruterus rogat, an fuerit *expeteſſes*, pro *expeteſſeris.* Pius *expetem.* Pareus *expediam*, quia in Lang. *expetim.* Alii verant quicquam mutari, quum ſententia ſit, quae vulgati, idem velle et nolle eam demum amicitiam eſſe. Sed cur tantum abeunt ſcripti? Nimirum ſcripſit Plautus: *ea vt expeteſſam.* Qua inclinatione verbi vtitur et in Aſin. 3. 1. et Epidico 2. 2. Notabile quod in ſcriptis notis habet Pareus: Si licet dicere quod ſentio, V. C. noſter videtur et poſt *expetes* deſiderare aliquas adhuc voces, etc. Videtur, inquam, locus vacuus ſcribendis aliquot verbis, ſi coniectura capienda eſt ex ordinatione verſuum. Sic ille. Sed pro vocibus et verbis literas dicere debebat. *Gronouius.*

18. *Niſi diſciplina.*] Diſciplina, hic eſt, agendi modus in familia praeſcriptus et obſeruandus. Vt militiae, ita eſt diſciplina familiae. Plautus Mercat. *Haec hic diſciplina peſſima eſt.* Boxhorn.

21. *Infuſcabat.*]

LE. Raro nimium dabat quod biberem: atque id merum
Infuſcabat. GY. amabo, hiccine iſtud decet? Douz. *infucabat.*
LE. Iuſque faſque eſt: nemo alienus hic eſt. SI. merito
Veſtro amo vos, quia me colitis et magnifacitis.
LE. Decet pol, mea Silenium, hunc eſſe ordinem
Beneuolentes inter ſe, beneque amicitia vtier:
Vbi iſtas videas ſummo genere natas,
Summates matronas, vt amicitiam colunt,
Atque vt eam iunctam bene habent inter ſe. Lamb. *vinctam.*
Si idem iſtud nos faciamus, ſi idem imitemur,
Ita tamen vix viuimus cum inuidia ſumma.
Suarum opum nos volunt eſſe indigentes.
Noſtra copia nihilo volunt nos poteſſe,
Suique omnium rerum nos indigere,
Vt ſibi ſimus ſupplices. eas ſi adeas,
Abitum quam aditum malis. ita noſtro ordini
Palam blandiuntur: clam, ſi occaſio vſquam eſt,
Aquam frigidam ſubdole ſuffundunt. Meurſ. delet *aquam.*

21. *Infuſcabat.*] *Atque id merum infuſcabat*, quam *infuſcabat*, malunt apud Plautum: cum ego *infuſcare* verius putem: quod, cum generoſi vini nigrior ſit color, dilutior mixta aqua, fuſciorque reddatur. *Turnebus, Hiccine iſtud decet.*] Hoc locone decet de vino et diſciplina domeſtica queri? *Lamb.*

24. *Ordinem.*] Meretticium.

32. *Noſtra copia.*] Mirifice interpretantur: *noſtra copia nos vti nolunt.* hoc eſt, vt corpore quaeſtum faciamus. adoleſcentes enim, quum horum libidini a meretricibus eſſet ſatisfactum, ſummates illas matronas minus coluiſſe. Nihil hic de quaeſtu corporis: nihil de adoleſcentum cultu deſiderato a matronis. Ordinum hae ſunt inuidiae, non morum. Libertina mulier loquitur: ex quo genere pleraeque erant Romae quaeſtum corpore facientes. Itaque patronos et patronas habebant. Harum erga clientulas ſuperbiam narrat. *Suarum opum, etc.* non eſt; ſuis opibus nos illae non iuuant; ſed volunt nos ex ipſis pendere, ipſas reſpicere, ſine illarum gratia viuere non poſſe. *Noſtra copia, etc.* Id eſt: per nos et noſtris viribus ſtare, rem et ſtatum obtinere poſſe nolunt: ſed deprimunt nos, quantum in ipſis eſt, humiles et obnoxias habent, et prohibent creſcere eo, vt abſque illarum patrocinio et tutela ſaluae ſimus. Sic hic mulieres: ſed plerumque haec et virorum et ſocietatum atque adeo etiam ciuitatum, qui quaeue auctores habent, et in clientela ſunt, iuſta querela eſt. Quod noſſe decebat eos, qui ſoli audiunt Politici. *Gronouius.*

33. *Suique omnium rerum.*] Volunt accipi, quaſi ſit, *ſui et omnium*: *et ſui* enim et *omnium* regi a verbo *indigere.* Quae ſi explicatio diſpliceat, illis haud dubie ſatisfacturum quod in ſcripto inuenerint: *Simulque omnium.* De quo quis dubitet, inquiunt, et quid apertius? Homines boni non intellexerunt antiquum genus loquendi. *Omnium rerum* eſt in omnibus rebus. Vt apud Ciceronem pro Quinctio 3. *ſane ceterarum rerum paterfamilias et prudens et attentus, vna in re paullo minus conſideratus.* Terent. Adelph. 4. 5. *Nolim ceterarum rerum te ſocordem eodem modo.* Symmachus lib. I. Ep. 15. *Noſtrates viri, qui aliarum rerum ſaepe diſſentiunt.* Vide Scioppium I. Veriſ. 19. *Gronouius.*

37. *Aquam frigidam.*] Nihil hic eſt aliud, quam amantibus, eas accuſando, quae amantur, iniicere frigus et ſufflamen. *Boxhorn.* *Frigidam alicui clam ſuffundere*, eſt gratiam alicuius aut famam clandeſtinis petitionibus, aut calumniis deprimere ac refrigerare. Quod genus hominum Graeci eleganter λαθροδήκτας ἢ κρυφοδήκτας vocant. Translatio ducta eſt ab eo, quod, vt Titinnius ait Sentina, *coquus magnum abenum quando feruit paulo confutat trua, quodque aquae in abeno igni adpoſito bullientis atque efferueſcentis aeſtus frigida adfuſa conſidit et ſupprimitur.*

Viris cum ſuis praedicant nos ſolere:
Suas pellices eſſe aiunt: eunt depreſſum:
Quia nos libertinae ſumus, et ego et tua mater ambae
Meretrices fuimus: illa te, ego hanc mihi educaui
Ex patribus conuenticiis. neque ego hanc ſuperbiae cauſa
Repuli ad meretricium quaeſtum, niſi vt ne eſurirem.
SI. At ſatius fuerat eam viro dare nuptum potius. LE. heia!
Haec quidem ecaſtor cotidie viro nubit, nupſitque hodie,
Nubet mox noctu. nunquam ego hanc viduam cubare ſiui.
Nam ſi haec non nubat, lugubre fame familia pereat.
GY. Neceſſe eſt quo tu me modo voles eſſe, ita eſſe, mater.
LE. Ecaſtor haud me poenitet, ſi vt dicis, ita futura es.
Nam ſi quidem ita eris, vt volo, nunquam Hecata fies:

primitur. Vt autem vigens amor aut gratia calori, ſic eadem languida remiſſaque tepori aut frigori adſimulatur. Horat. lib. 2. Sat. 1, verſ. 60. *O puer, vt ſis vitalis, metuo, et maiorum ne quis amicus Frigore te feriat*. Suet. Aug. cap. 66. *Cum ille leni frigoris ſuſpicione, et quod Marcellus ſibi anteferretur, etc.* Sic in iure ciuili *friguſculum* inter virum et vxorem eſt remiſſus amor et diſſenſio. Sic etiam Graeci ψύγμα vſurpant. *Gronov.* *

38. *Viris cum, etc*] Veteres in iis, in quibus volebant reticere verbum, contenti fuere ſolo verbo *Solere*. *Catull.* Carm. 107.

Conſule Pompeio primum duo Cinna, ſolebant
Moechi.

Subaudiendum μοιχεύειν. ita heic in Plauto non eſt obſcurum, quid ſubaudiatur. *Scalig.*

39. *Pellices.*] Vide notas Aſin. act. 1. 2. *Eunt depreſſum*, deprimunt, vituperant.

40. *Libertinae.*] In libertinis non vindicabantur furtiua Veneris, atque ex eo ordine multae meretrices erant. *Turnebus.*

42. *Ex patribus conuenticiis.*] Monſtra coniectuatum: *ex patribus contignis*: *ex patribus connentis*: *ex paribus conuentis*: *ex partibus conuentus*: *ex patribus contiguis*: *ex patribus confidustis*: *ex pactibus conuentis*. Codex optimus, *ex patribus conuentus*. Cui nihil literis propius, vt ſenſu nihil aptius, video, quam *ex patribus commentis*. Hoc eſt, ex patribus, quibus hos partus ſuppoſuimus: quibus vos eſſe filias finximus. Quid enim hoc magis conuenit iſtis ſc. ſequente. *illico eandem puellam peperit, quam a me acceperat, Sine obſtetricis opera et doloribus.* Quid quod in Truculento Phroneſio eſt et Straphani? Deprendit hunc ſenſum quoque Camerarius, cuius omnibus iſtis ſanior eſt coniectura, *commenticiis*. Sed illud ſufficit. Ouidius tertia metamorphoſi: *Aſſumptumque patrem commentaque ſacra fateri.* lib. 1. artis. *cadere ante aras commentaque ſacra.* Illud *ex patribus*, vt Iuſtino lib. 13. *Roxane matura iam ex Alexandro erat.* Intellige igitur, illa te et ego hanc mihi educaui (quaſi quas peperiſſemus) ex patribus commentis, quibus libuit hoc munuſculum deferre. *Gronouius.* *Superbia.*] Contumeliae cauſſa. *Lamb. Douz.*

46. *Nubet mox noctu.*] Lege: *Nubet nox. nunquam ego*: nam *noctu* gloſſa eſt. *Scriuerius.*

49. *Haud me poenitet.*] Scil. non poenitet me meae fortunae. *Lamb.*

50. *Nunquam Hecata, etc.*] Lego: *Hecale.* q. d. Nunquam per malam aetatem, id eſt, ſenectutem pauper atque inops, ſeu mendica euaſura es, ſi rei quaerendae, dum haec aetatula eſt, dabis operam. Ita, *Nunquam Hecale fies*, inquit Caelius, ſcitus adagio eſt, quo ſignificamus, nonnunquam a paupertate eiuſmodi oppreſſum iri quempiam, qua olim circumuenta eſt Hecale. Ouidii ille verſiculus huc facit:

Cur nemo eſt Hecalen, nulla eſt quae ceperit Irum?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

Douza. Omnino ſcribendum *Hecala*. Nota *Hecale* in comoedia palliata paupertate inſignis anus. *Hecalam* vocauit Plautus, ut *Circa*, *Nioba*, apud Latinos auctores pro Circe, Niobe. *Salmaſ.*

51. *Aetatu-*

Semperque iſtam, quam nunc habes, aetatulam obtinebis,
Multiſque damno, et mihi lucro ſine meo ſaepe eris ſumptu.
GY. Dii faxint. LE. ſine opera tua nihil di horunc facere poſſunt.
GY. Equidem, hercle, addam operam ſedulo. ſed quid tu inter iſtaec verba,
Meus oculus, mea Silenium (nunquam ego te triſtiorem
Vidi eſſe) quid, cedo, te obſecro tam abhorret hilaritudo?
Neque munda adaeque es, vt ſoles. hoc ſis vide: vt petiuit
Suſpirium alte! et pallida es. eloquere vtrumque nobis,
Et quid tibi eſt, et quid velis noſtram operam, vt nos ſciamus.
Noli, obſecro, lacrumis tuis mihi exercitum imperare,
Mea. SI. excrucior, mea Gymnaſium, male mihi eſt, male maceror,
Douz. *male excrucior, mea.*
Doleo ab animo, doleo ab oculis, doleo ab aegritudine.
Quid dicam? niſi ſtultitia mea me in moerorem rapi.
GY. Indidem, vnde oritur, facito vt facias ſtultitiam ſepelibilem.
SI. Quid faciam? GY. in latebras abſcondas pectore penitiſſumo.
Tuam ſtultitiam ſola facito vt ſcias ſine aliis arbitris. SI. at mihi
Cordolium eſt. GY. quid id? vnde eſt tibi cordolium, commemora obſecro?
Quod neque ego habeo, neque quiſquam alia mulier, vt perhibent viri.
SI. Si quid eſt quod doleat, dolet: ſi autem non eſt, tamen hoc hic dolet.
Lamb. *tamen hoc mibi dolet.*

51. *Aetatulam obtinebis.*] Vult bene ipſi ſemper fore opiparis obſoniis, exquiſito vino, veſtibus pretioſis, etc. quod arguit verſus ſequens, qui vult *aetatulam* talem non obtineri ſine amantum pernicie. *Aetatula* hic igitur pro vita: Et quia, cui forma exquiſita, illa mollius agit, quam quae turpis; *aetatula* aliquando forma eſt, et quae circa eam. Suetonius Claudio, cap. 16. *Monuit vt aut parcius aetatulae indulgeret, aut certe cautius.* Gruter. Pſeud. act. 1. 2.

54. *Sed quid tu inter, etc.*] Mihi traiecta pluſcula verba, et integra verſuum confuſorum membra videntur; quae dimentionis obſeruata lege, et ſententiae concinnitate ſic auſim reſtituere:

— Sed quid tu inter iſthaec verba,
Meus oculus, mea Silenium? quid cedo, te obſecro, tam abhorret
Hilaritudo? nunquam ego vidi ted eſſe triſtiorem:
Neque munda adaeque es, vt ſoles.

Acid.

60. *Exercitum imperare.*] Quid ſit *imperare exercitum* diximus ad Captiuos: vbi tamen ſic adhibet, vt ſit aliqua ſimilitudo inter rem, cui proprium erat hoc genus loquendi, et ad quam noſter per iocum tranſtulit. Hic protſus abutitur ob ambiguitatem vocabuli *exercitus*, quod accipit pro dolore, qui animum habet exercitum. Noli tuis lacrimis iniungere cruciatum mihi: nam ſi pergis, tuae prouocabunt meas. Et viderunt interpretes. *Gronouius.*

63. *Niſi ſtultitia mea.*] Ex opinione Stoicorum, qui omnem animi morbum ex ſtultitia naſci exiſtimant. *Taub.*

64. *Indidem, vnde.*] Operam dato, vt *indidem*, id eſt, eodem loco, vnde *ſtultitia*, id eſt, amor tuus oritur, nempe ex animo, eundem ſepelire et occultare poſſis. Quaſi dicat: Facito, vt animum ſalutaribus monitis ita informatum habeas, vt ſtultitiam tuam occultare poſſis. *Lamb.*

68. *Quod neque ego.*] Scil. Cor, id eſt, ſapientiam. Anne tibi vllus dolor cordis eſt, quod neque ego, neque vlla mulier habet, vt aiunt viri, qui mulieres ſine corde, id eſt, ſapientia, eſſe volunt. *Lambin.*

69. *Si quid eſt, etc.*] Siue aliquid ſit quod doleat, ſiue nihil ſit, vtrouis modo dolet mihi. *Lambin.*

GY. Amat haec mulier. SI. eho! an amare occipere, amarum eſt obſecro?
GY. Namque ecaſtor AMOR et melle et felle eſt foecundiſſumus:
Guſtu dat dulce, amarum ad ſatietatem vſque oggerit.
SI. Ad iſtam faciem eſt morbus, qui me, mea Gymnaſium, macerat.
GY. Perfidioſus eſt amor. SI. ergo in me peculatum facit. *Sib. periculum facit.*
GY. Bono animo es, erit iſti morbo melius. SI. confidam fore,
Si medicus veniat, qui huic morbo facere medicinam poteſt.
GY. Veniet. SI. SPISSUM iſtud amanti eſt verbum, Veniet, niſi venit.
Sed ego mea culpa & ſtultitia pejus miſera maceror:
Quia ego illum vnum mihi exoptaui quicum aetatem degerem.
GY. Matronae magis conducibile eſt iſtuc, mea Silenium, *Diſſ. haec tribuit Lenae.*
Vnum amare, et cum eo aetatem exigere quoi nupta eſt ſemel.
Verum enim meretrix fortunati eſt oppidi ſimilluma,
Non poteſt ſuam rem obtinere ſola ſine multis viris.
SI. Hoc volo agatis: qua arceſſitae cauſſa ad me eſtis, eloquar.
Nam mea mater, quia ego nolo me meretricem dicier,
Obſecuta eſt, de ea re geſſit morem morigerae mihi,
Vt me, quem ego amarem grauiter, ſineret cum eo viuere.
LE. Stulte ecaſtor fecit: ſed tu en vnquam cum quiquam viro
Conſueuiſti? SI. niſi quidem cum Alceſimarcho, nemine:
Neque pudicitiam meam mihi alius quiſquam imminuit. LE. obſecro,
Quo is homo inſinuauit pacto ſe ad te? SI. per Dionyſia

74. *Ergo.*] Id eſt, certe. *In me peculatum.*] Sentit, ſed tanquam pecuniam publicam amori commiſſam, iam ab eo diripi. Quaſi dicat: amor in me perfidioſos magiſtratus imitatur, qui pecuniam ſibi commiſſam depeculantur. *Lambin.* Rectum eſt, *in me peculatum facit*, id eſt, me *depeculatur*, me deſpoliat. Hinc *depeculaſſere*, apud Lucillium: *Depeculaſſere aliqua ſperans me ac deargentaſſere.* Sed perperam in Nonio legitur, *depoculaſſere.* Ipſe Nonius a ſpeculo videtur deducere. Quod eſt ineptum. *Depeculaſſo* pro depeculor, vel peculatum facio. *Salmaſ.* Eleganti ioco vſurpatur *peculatum facere* de eo, qui meretricem ſeu proſtibulum publicum vxorem ducit, et publicarum libidinum victimam, vt ait Tertull. quaſi publicam rem ſuam facit. Sic meretrix conqueritur hic *amorem in ſe peculatum facere*, id eſt, attribuere ſe vni amanti, cum publica eſſe, et omnibus patere quaeſtus cauſa, ex inſtituto et diſciplina meretricia, deberet. *Gronov.* *

77. *Spiſſum*] Longum, tardum. Poen. 3. 5. 47. et Eadem 3. 1. 3. *Spiſſigradiſſimi*, qui admodum lente incedunt. Varro: *naſcimur ſpiſſius, quam emorimur.* Turpilius: *Haud facile eſt venire illi, vbi ipſa ſapientia. Spiſſum eſt iter. Gronovius.* *

85. *Nolo me meretricem.*] Puellae bene pudiceque docentur atque educantur, quae in quaeſtu non ſedent, neque in eam ſpem producuntur. Sed tales habentur etiam, ſi quae vni ſoli ſe dant: vt eſt in Heautont. Antiphila: Andria Glycerium: hic Silenium: quae ſe meretrices dici nolunt, quamuis muliebris patientiae legem acceperint: dum ne corpus vulgarint. *Palmer.*

88. *En vnquam.*] Ita Vett. edd. pro, *vmquamne.* Gloſſae H. Stephani: *En vnquam, Ἔν ποτε, καὶ ποτέ.* Gruterus laudat inſuper illud Trinum. act. 2. 4. *O pater, en vnquam aſpiciam te?* Taub.

93. *Con-*

Mater pompam me ſpectatum duxit. dum redeo domum,
Conſpicillo conſecutus eſt clanculum me vſque ad fores.
Inde in amicitiam inſinuauit cum matre et mecum ſimul,
Blanditiis, muneribus, donis. GY. mihi iſtum hominem vellem dari,
Vt ego illum vorſarem! SI. quid opus eſt verbis? conſuetudine
Coepi amare contra ego illum, et ille me. LE. o mea Silenium.
SI. quid eſt?
LE. ASSIMVLARE amare oportet. nam ſi ames extempulo,
Melius illi multo, quem ames, conſulas, quam rei tuae.
SI. At ille conceptis iurauit verbis apud matrem meam,
Me vxorem ducturum eſſe: ei nunc alia ducenda eſt domum,
Sua cognata Lemnienſis, quae habitat hic in proxumo.
Nam eum pater eius ſubegit. nunc mea mater irata eſt mihi,
Quia non redierim domum ad ſe, poſtquam eam rem reſciuerim,

93. *Conſpicillo.*] Scio *Nonium* Conſpicilium, aut, ſi ita legendum eſt, Conſpicillum, exponere, locum *vnde conſpicere poſſis.* quod videtur diminutiuum à *conſpicione*, er illud verbum augurum eſt, quod interpretatur Varro, *qua oculorum conſpectum finiant.* Sed haud ſcio an ſit huius loci vera lectio *conſpicillo*, ſiue, *conſpicilio*: nam *Mſſ. Lang.* habent:

— dum redeo domum,
Conſpicit: illo conſecutus eſt, etc.

Fortaſſe recte, vt *illo*, contra vſum vulgarem, aduerbium ſit de loco, pro illinc, ex eo loco, vbi pompam ſpectatum iueram. *Diſſald.*

96. *Vt ego illum verſarem.*] Quo pacto illum tractarem. Vide notas Aſin. act. I. 3.

97. *Coepi amare contra ego illum et ille me.*] Sic libri. Forte tamen: *vt ille me.* Gronouius.

98. *Aſſimulare amare.*] Hic alleuerant ſe in ſuo quondam ſcripto diſertim inueniſſe *Aſſimulate*: ſi cui tamen placeat plurium codicum conſenſum ſequi, qui habeant *diſſimulare,* non repugnatem. Sed fallunt vtroque: omnes enim alii libri *aſſimulare*, non *diſſimulare*; neque aliter ille, quo ſunt vſi, quem cum maxime ſub oculis habeo, niſi forte et ibidem *amate*, et *contra*, ete. nam idem in his omnibus character, et ſatis diſtinguitur ab altera litera ſequenti verſu in iſtis, *rei tuae.* Maluiſſem haec tacere: ſed iam vidi quoa aſſeueratio iſta fefellit. Sed et memineris diſtinguere: *nam ſi ames, extempulo Melius illi.* ne incidas in eorundem ridiculum errorem, qui *amare extempulo* explicuerunt amorem ſtatim aperire et ei contrarium poſuerunt *aſſimulate amare.* At auctor, Amare, inquit, aſſimulandum eſt; non vere amandum: nam ſi vere ames, ſtatim melius conſulueris illi, quem amas, quam tibi ipſe. Quanquam et mutata diſtinctione bene ſe habet, ſi morem Plauti noueris. Solet enim ille particulam *extemplo* ſic ponere, vt Graeci τὸ μάλιτα, nimirum vt exprimatur in protaſi, ſenſu pertineat ad apodoſin. Sic Moſtell. I. I. *Aedes quom extemplo ſunt paratae, expolitae, factae probe, examuſſim, laudant fabrum.* Pſeudolo 3. 2. *Quia enim cum extemplo veniunt conductum coquum, Nemo illum quaerit, qui optumus.* Gronouius.

100. *Conceptis iurauit verbis.*] Eſt alio praeeunte, et iuſiurandum verbis certa formula comprehenſis vel recitante, vel praelegente iurare. Dicitur ad differentiam eius iuriſiurandi, quod ſermoni noſtro crebro interponimus, vt *mehercule, Edepol, mecaſtor*, aut quod vltro fidei cauſa adfirmationi noſtrae addimus. Interdum tamen et nullo praeeunte; ſed tamen verbis magis expreſſis et explanatis. Itaque multo ſanctius et religioſius habetur concipere iuſiurandum, vbi et verba eſſent ſtricta, et alius praeiret. *Gronouius.* *

101. *Nunc alia ducenda.*] Ex lege, quae iubet orbas eis nubere, qui ſint genere proximi: & illos ducere, eadem lex iubet. *Terent.* Phorm. et Adelph.

— haec virgo orba eſt patre:
Hic meus amicus illi genere eſt proximus.
Huic leges cogunt nubere hanc. Lambin.

112. *Ni-*

Eum vxorem ductuurum eſſe aliam. LE. nihil amori iniurium eſt.
SI. Nunc te amabo, vt hanc hoc triduum ſolum ſinas
Eſſe hic, & ſeruare apud me. nam ad matrem arceſſita ſum.
LE. Quanquam mihi iſtud erit moleſtum triduum, et damnum dabis,
Faciam. SI. facis benigne et amice. ſed tu, Gymnaſium mea,
Si me abſente Alceſimarchus veniet, nolito acriter
Eum inclamare. vtut erga me eſt meritus, mihi cordi eſt tamen.
Sed, amabo, tranquille: ne quid, quod illi doleat, dixeris.
Accipias claues, ſi quid tibi opus erit promptu, promito.
Ego volo ire. GY. vt mihi exciuiſti lacrumas? SI. Gymnaſium mea,
Bene vale. GY. cura te amabo. ſiccine immunda, obſecro,
Ibis? SI. IMMVNDAS fortunas aequom eſt ſqualorem ſequi.
GY. Amiculum hoc ſuſtolle ſaltem. SI. ſine trahi, cum egomet trahor.
GY. Quando ita tibi lubet, vale atque ſalue. SI. ſi poſſim, velim.
GY. Nunquid me vis, mater, intro quin eam? ecaſtor mihi
Viſa amare. LE. iſtoc ergo aures grauiter obtundo tuas,
Ne quem ames. abi intro. GY. nunquid me vis? LE. vt valeas. GY. vale.

105. *Nihil amori iniurium.*] Ludus eſt amantibus, fallere & ineſcare. Quod profecto Lena dignum effatum eſt. *Iſ. Pontanus.* Amori *iniurium*, id eſt, periurium (Feſtus) pro nihilo eſt. *Acidalius.*

107. *Seruare.*] Cuſtodis partes agere. Vide notas Moſtell. act. 2. 2.

111. *Inclamare.*] Increpare, conuiciis onerare. Vide notas Aſin. 3. 2. *Cordi eſt.*] Ter. Andr. *Aut tibi ſi nuptiae hae ſunt cordi.* vbi Donatus: *Cordi eſſe, idem eſt, quod placere, vel gratum eſſe.*

115. *Immunda.*] Illota, et impexo capillo, ἄκοσμος. ſupra. *Lamb.*

117. *Sine trabi.*] *Trabi*, σύρεσθαι: Item *defluere* dicebatur *veſtis*, cum negligentius haberetur. Horat. *Ruſticius tonſo toga defluit*: contrarium eſt, λωχυμονεῖν. Caſaub. Vide noſtra ad Senecam de ira lib. 3. cap. 35. *Gronou.* *Trabor.*] Dicuntur *trabi* amantes, qui amore coacti atque impulſi, id quod amant, inuiti ſequuntur. *Lambin.*

118. *Quando ita, etc.*] In *Lang.* vt & in excuſis legitur: *tibi iuuat.* vbi notandus eſt ἀρχαϊσμός, pro te iuuat. Antiqui enim non ſolum *iuuare aliquem*, ſed *alicui iuuare* dicebant. *Salmaſ.* Sic quidem Gulielmus quoque et Meurſius. Dubito tamen cum Grutero, quia liber optimus et tres Pall. *Iuuet.* quibus accedit Iunianus. Et notum eſt nihil frequentius in ſcriptis libris reperiri, quam literas *I* et *V* pro *L* et *B*. expreſſas. *Gron.*

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

LENA

Idem mihi, magnae quod parti eſt vitium mulierum,
Quae hunc quaeſtum facimus: quae vbi ſaburratae ſumus,
Largiloquae extemplo ſumus: plus loquimur, quam ſat eſt.
Nam illanc ego olim, quae hinc flens abiit, paruolam

2. *Saburratae.*] Graecum, γόμος, quod ſignificat πλήρωμα τῆς νεὼς ἕρμα. *ſaburram* Latini vocant. Itaque qui nimis ſe ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo. quare et hoc loco ſaturae mulieres dicuntur *ſaburratae.* Scalig.

8. *Flore*

Puellam proiectam ex angiportu ſuſtuli.
Adoleſcens quidam hic eſt apprime nobilis,
Quin ego nunc quia ſum onuſta mea ex ſententia,
Quiaque adeo me compleui flore Liberi,
Magis libera vti lingua conlibitum eſt mihi:
Tacere nequeo miſera, quod tacito vſus eſt
Sicyone ſummo genere ei viuit pater:
Is amore miſere hanc deperit mulierculam,
Quae hinc modo flens abiit. contra amore haec perdita eſt.
Eam meae ego amicae dono huic meretrici dedi;
Quod ſaepe mecum mentionem fecerit,
Puerum aut puellam alicunde vt reperirem ſibi,
Recens natum eapſe quod ſibi ſupponeret.
Vbi mihi poteſtas primum euenit, illico
Feci eius eii, quod me orauit, copiam.
Poſtquam puellam eam a me accepit, illico
Eandem puellam peperit, quam a me acceperat,
Sine obſtetricis opera, et ſine doloribus,
Item vt aliae pariunt, quae malum quaerunt ſibi.
Nam amatorem aiebat eſſe peregrinum ſibi.
Suppoſitionem eius rei facere gratia.
Id duae nos ſolae ſcimus: ego quae illi dedi,
Et illa, quae a me accepit: praeter vos quidem
Haec ſic res geſta eſt. ſi quis vſus venerit,
Meminiſſe ego hanc rem vos volo. ego abeo domum.

8. *Flore Liberi.*] Vide notas Caſina act. 3. ſc. 5.

17. *Recens natum, eapſe.*] Diſtinguendum: *vt reperirem ſibi, Recens natum eapſe quod.* Intellige: vtcumcumque foret, quod recens natum ea ſibi ſupponeret. Et alludit ad formulam: *quod natum eſt.* Vide Obſeru. 3. 2. *Gronou.*

21. *Peperit.*] Pepetiſſe ſimulauit. *Lambinus.*

23. *Quae malum quaerunt ſibi.*] Duta videtur mihi et parentheſis et explicatio Gruteri. Valde autem vellem in Mſſ. reperiti quorundam olim editorum ſcripturam: *quae malo.* Neque enim id corrigerem, vt Schegkius: ſed planiſſimum putarem, hoc ſenſu: *quae malo* modo *quaerunt ſibi* rem; dum praetextu partus compellunt amatores largius dare. *Gronouius.*

ACTVS PRIMVS. SCENA TERTIA

AVXILIVM

Vtrunque haec, et multiloqua et multibiba eſt anus.
Satine vix reliquit Deo, quod loqueretur, loci?
Ita properauit de puellae proloqui
Suppoſitione. quod ſi tacuiſſet, tamen
Ego eram dicturus Deus. qui poteram planius.
Nam mihi eſt Auxilio nomen. nunc operam date,

1. *Et multiloqua.*] πολυλόγος καὶ πολυπότις. Lamb.

6. *Auxilio.*] Perſona adhibita extra argumentum προτατική, ad indicationem

Vt ego argumentum hoc vobis plane perputem.
Fuere Sycioni iamdiu Dionyſia.
Mercator venit huc ad ludos Lemnius,
Iſque hic compreſſit virginem adoleſcentulus,
Vinulentus, multa nocte, in via.
Is vbi malam rem ſcit ſe meruiſſe, illico
Pedibus perfugium peperit, in Lemnum aufugit:
Vbi habitabat tum. illa, quam compreſſerat,
Decumo poſt menſe exacto hic peperit filiam.
Quoniam reum eius facti neſcit qui ſiet,
Paternum ſeruom ſui participat conſilii,
Dat eam puellam ei ſeruo exponendam ad necem.
Is eam proiecit. haec puellam ſuſtulit.
Ille clam obſeruauit ſeruos,
Quo aut quas in aedes haec puellam deferat.
Vt eampſe vos audiſtis confiterier,
Dat eam puellam meretrici Melaenidi,
Eaque educauit eam ſibi pro filia
Bene ac pudice. tum illic autem Lemnius
Propinquam vxorem duxit, cognatam ſuam.
Ea diem ſuum obiit, facta morigera eſt viro.
Poſtquam ille vxori iuſta fecit, illico
Huc commigrauit: duxit vxorem hic ſibi
Eandem, quam olim virginem hic compreſſerat,
Et eam cognoſcit eſſe, quam compreſſerat:
Illa illi, dicit, eius ſe ex iniuria
Peperiſſe gnatam, atque eam ſe ſeruo illico
Dediſſe exponendam. ille extemplo ſeruolum
Iubet illum eundem perſequi, ſi qua queat
Reperire, quae ſuſtulerit. ei rei nunc ſuam
Operam vſque aſſiduo ſeruos dat, ſi poſſiet
Meretricem illam inuenire, quam olim tollere,

nem quorundam, quorum Fabulae actio cognitionem requireret. *Cam.*

7. *Perputem.*] Amputatis et omiſſis ſupervacaneis plane exponam. *Lambin.* Tranſlatio ducta non a vineis, vt volunt interpretes, quae *putantur* quidem, ſed illa putatio nihil huc pertinet: verum a lanificio, in quo, quod alias dicunt *carere lanam*, vel *carminare*, hoc eſt per pectinem purgandae eius cauſa trahere, idem vocant *putare lanam.* Titinnius Fullon. *Date penſam lanam, qui non reddet tempori putatam recte, facite vt mulcetur malo.* Gronou. *

11. *Vinulentus.*] Sic Mſ. Camerarius addidit, *in tenebris.* Gruterus, *violentus.* Videtur legendum: *Vi vinulentus multa nocte in via.* Pareus.

12. *Malam rem.*] Poenam ex lege. *Lamb. Douz.*

13. *Pedibus perfugium, etc.*] Pedum viam inuenit. *Perfugium* idem eſt, quod, effugium; *parere*, quod facere. Nihil ergo hic mutandum. Ita *moram parere* Plautus Trucul. *diffidium, ſalutem, pacem parere*, alii dixere. *Boxhorn.*

16. *Reum.*] Auctorem.

27. *Facta morigera.*] Scil. ideo, quod mortua eſt, quoniam hoc vir optabat. id enim commune maritorum votum in Comoediis. V. N. Aſin. act. 5. 2. *Lamb.*

32. *Iniuria.*] Ex violenta compreſſione. Fit enim iniuria virgini ab eo, qui ei ſtuprum infert. Graecis ὕβρις, quae iniuria grauior eſt. *Lambin.*

41. *Vt*

Cum ipſe exponebat, ex inſidiis viderat.
Nunc quod reliquom reſtat, volo perſoluere:
Vt expungatur nomen, ne quid debeam.
Adoleſcens hic eſt Sicyoni: ei viuit pater.
Is amore proiecticiam illam deperit,
Quae dudum flens hinc abiit ad matrem ſuam:
Et illa hunc contra, qui eſt amor ſuauiſſimus.
VT SVNT HVMANA, nihil eſt perpetuom datum.
Pater adoleſcenti dare volt vxorem. hoc vbi
Mater reſciuit, iuſſit arceſſi eam domum.
Haec res ſic geſta eſt. bene valete, et vincite
Virtute vera, quod feciſtis antidhac.
Seruate voſtros ſocios, veteres et nouos:
Augete auxilia voſtris iuſtis legibus,
Perdite perduelles, parite laudem et lauream,
Vt vobis victi Poeni poenas ſufferant.

41. *Vt expungatur.*] *Expungere*, rationum verbum eſt. Expungitur enim et deletur nomen debitoris, cum omnis pecunia perſoluta eſt.

48. *Iuſſit arceſſi eam domum.*] Silentium et hic Palatinorum. Sex noſtri *ad eam.* Scribendum: *hoc vbi mater reſciit, iuſſit arceſſi ad ſe eam domum:* vel, *mater reſciuit, arceſſit ad ſe eam domum.* Sic Cicero 4. ad Atticum ep. 14. *Velim domum ad te ſcribas.* Et 12. ep. 1. *Poſtumiam Sulpicii domum ad ſe veniſſe.* Caeſar 1. de Bello Ciuili, cap. 53. *Quibus literis nunciiſque Romam perlatis magni domum concurſus ad Afranium, magnae gratulationes fiebant.* Vbi male Faernus, *domum*; male Hotomannus, *magni ad domum Afranii.* Gronouius.

52. *Veſtris iuſtis legibus.*] Veriſſima illa lectio. Quod enim vir doctus negat ſe exputare quomodo legibus auxilia augerentur, fugit eum ratio. Non ad auxilia tantum ea referuntur, quae de iuſtis legibus dicuntur; ſed etiam ad ſocios:

Seruate veſtros ſocios, veteres ac nouos,
Augete auxilia veſtris iuſtis legibus.

Iuſte imperando dicit Romanos non ſolum ſocios ſuos ſibi conſeruaturos, ſed etiam auxilia aucturos, id eſt, gentes exteras et alienigenas, plures incitaturos ad auxilia ſibi ſubmittenda. *Augere auxilia*, id eſt, numerum auxiliorum, vel auxiliarium populorum. Res planiſſima. *Salmaſ.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

ALCESIMARCHVS, MELAENIS

Credo ego amorem primum apud homines carnificinam commentum:
Hanc ego de me coniecturam domi facio, ne foris quaeram,
Qui omnes homines ſupero atque antideo cruciabilitatibus animi:
Iactor, crucior, agitor, ſtimulor, vorſor in amoris rota miſer.
Exanimor, feror, differor, diſtrahor, diripior: ita nubilam mentem

2. *Domi facio.*] Id eſt, meopte exemplo comperior. Sic Caſ. 2. 3. et vide notas Milit. 2. 2. et Merc. 2. 3.

5. *Differor.*] *Diſturbor et in diuerſum feror.* Donat. *Mentem animi.*] *Mens* enim in animo eſt, vt *oculus* in corpore. Lucret. 4. *Mens animi vigilat.* Lambin. *Mens animi* malebant interdum eleganti periphraſi dicere veteres, quam mentem et animum ſimpliciter. Epid. 4. 1. Bacch. 3. 4. Lucretius ſaepius. Sic etiam Catull. *Nec potis eſt dulces Muſarum expromere*

Animi habeo: vbi ſum, ibi non ſum: vbi non ſum, ibi eſt animus.
Ita mihi omnia ingenia ſunt: quod lubet, non lubet iam id continuo.
Ita me amor laſſum animi ludificat, fugat, agit, appetit,
Raptat, retinet, lactat, largitur: quod dat, non dat: deludit:
Modo quod ſuaſit, diſſuadet: quod diſſuaſit, id oſtentat.
Maritumis moribus mecum experitur: ita meum frangit amantem
Animum: neque, niſi quia miſer non eo peſſum, mihi vlla abeſt
Perdito pernicies. ita pater apud villam detinuit me hos dies ſex
Ruri continuos: neque licitum interea eſt meam amicam viſere.
Eſtne hoc miſerum memoratu!
ME. Eo facetu's, quia tibi alia eſt ſponſa locuples Lemnia?
Habeas. neque nos factione tanta, quanta tu, ſumus;
Neque opes noſtrae tam ſunt validae quam tuae: veruntamen
Haud metuo, ne iuſiurandum noſtrum quiſquam culpitet:
Tu iam, ſi quid tibi dolebit, ſcies qua doleat gratia.
AL. Di me perdant! ME. quodcunque optes, velim tibi contingere.
AL. Si illam vxorem duxero mihi vnquam, quam deſpondit pater.
ME. Et me, ſi vnquam tibi vxorem filiam dedero meam.
AL. Periurare me patiere? ME. atque aliquanto facilius,
Quam me meamque rem perire et ludificari filiam.
Abi quaerere, vbi iurando tuo ſatis ſit ſubſidii:
Hic apud nos iam, Alceſimarche, confregiſti teſſeram.
AL. Face ſemel periculum. ME. ſaepe feci, quod factum queror.
AL. Redde mihi illam. ME. inter nouam rem verbum vſurpabo vetus:
Quod dedi, datum non vellem: quod reliquom eſt, non dabo. Voſſ. *quod reliquum eſt.*

ponere foetus Mens animi. Eodem modo *ingenium animi* Cornific. ad Herenn. 26. *Gronou.**

7. *Omnia ingenia ſunt.*] Voluerat dicere, *multa:* ſed augendi cauſſa dixit *omnia.* Alibi: *Quot illic homo animos habet?* Douza.

8. *Agit.*] Ἐλαύνει, inſectatur, impellit. *Lamb. Appetit.*] Affectat, inuadit: vt gladiator aduerſarium. Nam *petere* gladiatorium verbum eſt. *Taubm.*

11. *Maritimis moribus.*] Vel incertis, vel doloſis vel feris mecum agit moribus. Lucretius lib. 5. *Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti Subdola pellicere in fraudem ridentibus vndis.* Propertius lib. 2. el. 12. *Scilicet alterna quoniam iactamur in vnda.* Paſſerat.

16. *Eo facetu's, etc.*] Cur autem *Lemnia?* quia gens illa peſſime id temporis audiebat, ruſticitatis et infacetiae vitio. Sic Truc. act. 2. ſc. 4. *Qui tu infacetus Lemno, etc.* Douza.

19. *Ne iuſiurandum noſtrum.*] Neque enim periurae reperimur, vt tu erga filiam meam. *Douza.*

21. *Quodcunque optes.*] Interrumpit Lena orationem Alceſimarchi. *Boxborn.*

27. *Hic apud nos, etc.*] Saliuam mihi mouet quod eſt in Vet. Cod.

Alceſimarche fidei confregiſti teſſeram. Nam certe de violato hoſpitii iure hic non agitur, quod volunt, ſed de fide non ſeruata. Et quemadmodum prouerbialiter, teſſeram hoſpitalem fregiſſe dicebatur, qui hoſpitii ius violarat. Sic et fidei teſſeram, qui promiſſam alicui fidelitatem non ſeruarat. *Diſſaldaeus.*

29. *Inter nouam, etc.*] *Vetus verbum,* Latinis eſt idem, quod, tritum prouerbium. Et veroſimile eſt in ore vulgi receptam olim et tunc temporis dicendi formulam fuiſſe: *Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum eſt, non dabo.* Cum nempe amicitiam renunciarent, et poeniteret beneficii hactenus collati. Niſi a creditoribus, plura credere nolentibus, ſit deſumptum. *Boxborn.*

31. *Reſpon-*

AL. Non remiſſura es mihi illam? ME. pro me reſponſa tibi.
AL. Non remittes? ME. ſcis iamdudum omnem meam ſententiam.
AL. Satin' tibi iſtuc in corde certum eſt? ME. quin ego commentor quidem:
Non edepol iſtaec tua dicta nunc in aures recipio.
AL. Non? hem, quid agis? ME. igitur animum aduorte, vt quid agas, ſcias.
AL. At ita me di deaeque, ſuperi atque inferi, et medioxumi,
Itaque me Iuno regina et Iouis ſupremi filia,
Itaque me Saturnus patruus eius. ME. ecaſtor pater.
AL. Itaque me Ops opulenta illius auia. ME. imo mater quidem.
AL. Iuno filia et Saturnus patruus, et ſummus Iuppiter:
Tu me delenis: propter te haec pecco. ME. perge dicere.
AL. Anne vt etiam quid conſultura ſis ſciam? ME. perge eloqui,
Non remittam: definitum eſt. AL. enimuero, ita me Iuppiter,
Itaque me Iuno et Saturnus; ita, quid dicam, neſcio.
Iam ſcio: imo, mulier, audi, meam vt ſcias ſententiam:
Di me omnes magni minutique et patellarii
Faxint, ne ego dem viuos ſauium Silenio,
Niſi ego teque tuamque filiam, meque hodie obtruncauero:
Poſtea autem cum primo luci cras niſi ambo occidero:
Et equidem, hercle, niſi pedatu tertio omnis efflixero,

31. *Reſponſa.*] Feſtiuior erit lectio: *pro me reſponſas sibi.* Quid opus eſt me dicere non remiſſuram, cum tu ipſe dixeris; Sic verſu ſequenti. Geminum plane illi, quod in factis literis: *Tu dicis.* Scioppius. *Pro me reſponſa.*] Quicquid repugnent, recte Scioppius, *reſponſat.* Sic infra 4. 2. *Hiccine tu ergo habitas?* PH. *ariolare.* Aſinar. 3. 2. *Argenti viginti minas habeſne?* LE. *Ariolare.* Talia ſunt, Caſina, 5. 4. *Times ecaſtor.* ST. *egone?* OL. *haud mentire hercle.* Pſeud. 2. 2. *Quaſi tu dicas me te velle argento circumducere?* HA. *Imo vero quaſi tu dicas, quaſique ego autem id ſuſpicer.* et act. 4. 7. *te ad me miſit Polymachaeroplagides?* HA. *Vera memoras.* Rudente 2. 3. *Non venit?* AM. *Vera praedicas.* Et ibidem: *Non rem diuinam facitis hic vos, neque herus.* AM. *ariolare.* Gronouius.

33. *Commentor.*] Aliud ago, aliud animo voluto; neque quae dicis auſculto. *Taubm.*

36. *Medioxumi.*] Sunt ii, quos Graeci δαίμονας appellant. de quibus *Plato* in Sympoſio, et *Apul.* de deo Socratis. Nonius: *Medioxumum*, id eſt, *medio actum modo.* Feſtus: *Medioxumum*, id eſt, *mediocre.* Dii autem quos iurat Alces, a Graecis appellantur dii οὐράνιοι, χθόνιοι, et ὑποχθόνιοι.

37. *Filia.*] Hic perſpicue errans inducitur adoleſcens. Iuno enim ſoror et coniux Iouis eſt, non filia. Sic Saturnus eſt pater Iouis et Iunonis, non patruus. Ita Ops (quae et *Rhea* et *Terra*) Saturni vxor eſt. *Lamb.*

41. *Me delenis.*] Mentem adimis. Alludit ad *Melaenidis* nomen. Quaſi dicat: tu Melaenis me delenis. *Delenire*, et *delinire* idem verbum eſt. *Camer.*

46. *Patellarii.*] Dii, quibus in patellis epulae apponebantur, et qui patellis colebantur: non pateris vt Lares et Penates. Varro: *Quocirca oportet bonum ciuem legibus parere et Deos colere, in patellam dare μικρὸν κρέας.* Vel ita dicti a piſcibus minutis, qui in patellis apponebantur, non in pateris: quemadmodum cibi tenuiores et viliores, vt oluſcula e terra nata et ſimilia. *Lamb.*

47. *Ne ego dem.*] Alius dixiſſet: Dii me faxint, vt male peream; vel tale quid: niſi ego te, etc. Verum amanti aeque dirum et horribile eſt, non oſculari amicam, atque alii ſano interire. Et vox, *viuus*, deteſtationem facit magis diram. In ſumma, oratio amatoris inſani perturbata eſt. *Lamb.*

50. *Pedatu tertio.*] Id eſt, *repetitu, acceſſu, vice: quaſi per pedem.* Nonius:

 Cato:

Niſi tu illam remittis ad me. dixi quae volui. vale.
ME. Abiit intro iratus. quid ego nunc agam? ſi redierit
Illa ad hunc, ibidem loci res erit. vbi odium occoeperit,
Illam extrudet, cum hanc vxorem Lemniam ducet domum.
Sed tamen ibo et perſequar. amens ne quid faciat: cauto opu'ſt.
Poſtremo, quando aequa lege pauperi cum diuite
Non licet, perdam operam potius, quam carebo filia.
Sed quis hic eſt, qui recta platea curſum hic contendit ſuum?
Et illud paueo, et hoc formido: ita tota ſum miſera in metu.

Diff. *illam extrudet, tum hanc, etc.*

Cato: *Igitur tertio pedatu nobis bellum fecere, etc.* Explicari tamen etiam poteſt, impetu, ingreſſu, incurſu. A veteri Critico explicatur τρίτῃ περίοδος. *Turnebus.* *Effiixero.*] Vide not. Amph. act. 1. 3. Aſinar. 4 2.

56. *Aequa lege.*] Aulul. act. 2. ſc. 2.

57. *Perdam operam.*] Ad Alceſimarchum remittam potius filiam (quo facto, operam perdam: nam continuo eam extrudet foras) quam committam, vt filiam meam interimat: et ita caream filia. *Lamb.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

LAMPADISCVS

Anum ſectatus ſum clamore per vias:
Miſerrumam habui. vt illaec hodie quot modis
Sibi moderatrix fuit, atque immemorabilis!
Quot illi blanditias! quid illi promiſi boni!
Quot admoeniui fabricas! quot fallacias!
In quaeſtione vix exſculpſi vt diceret,
Quia ei promiſi dolium vini dare.

Scal. *atque in me inorabilis.*

2. *Miſerrimam habui.*] Moleſtiſſimus fui Lenae clamore meo. *Lamb.*

3. *Immemorabilis.*] Lexicon Graecolatinum vetus: μνημονικός, *memoroſus, memorabilis.* Ergo *immemorabilis*, quae ſimulabat nihil meminiſſe, neque adeo ſcire eius rei, de qua ſciſcitabatur. plane ex diſciplina mulierum, *de ſe ſi creditur ipſis.* Milit. act. 3. 3. *Gruter.*

5. *Admoeniui.*] Id eſt, ad moenia admoui. Vt tanquam de molumento oppugnandae vrbis loquatur, cui fabricae admoeniuntur. Sic Pſeud. act. 2. 1. *Oppidum admoenire*, dixit, pro obſidere. *Grut.* Eadem translatio apud Cic. 2. Agrar. 19. *Cum intelligam, hanc totam fere legem ad illius opes euertendas tanquam machinam comparari.* Gronou.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

PHANOSTRATA, LAMPADISCVS, MELAENIS

Audire vocem viſa ſum ante aedis modo
Mei Lampadiſci ſerui. LA. non ſurda es, hera:
Recte audiuiſti. PH. quid agis hic? LA. quod gaudeas.
PH. Quid id eſt? LA. hinc ex hiſce aedibus paulo prius
Vidi exeuntem mulierem. PH. illam, quae meam
Gnatam ſuſtulerat? LA. rem tenes. PH. quid poſtea?

7. *Hippodro-*

LA. Dico ei, quo pacto eam ab hippodromo viderim
Herilem filiam noſtram ſuſtollere.
PH. Extimuit tum illa? ME. horret corpus, cor ſalit. Piſt. LA, *extimuit tum illa.*
Nam mihi ab hippodromo memini afferri paruolam
Puellam, eamque me mihi ſupponere.
PH. Age perge quaeſo, animus audire expetit,
Vt res geſta ſit. ME. vtinam audire non queas!
LA. Pergo illa ** dictis: illaec te anus
Fortu * * * ſeras vocat.
Nam illaec tibi nutrix eſt, ne matrem cenſeas.
Ego te reduco et voco ad diuitias, vbi
Tu locere in luculentam familiam:
Vnde tibi talenta magna viginti pater
Det dotis. non enim hic, vbi ex Tuſco modo Acid. *non mane hic.*
Tute tibi indigne dotem quaeras corpore.
PH. An amabo meretrix illa eſt, quae illam ſuſtulit?
LA. Imo meretrix fuit; ſed vt ſit, de ea re eloquar.
Iam perducebam illam ad me ſuadela mea:
Anus ei amplexa eſt genua, plorans, obſecrans,
Ne deferat ſe: eam ſuam eſſe filiam,
Seque eam peperiſſe, ſancte adiurabat mihi.
Iſtanc quam quaeris, inquit, ego amicae meae
Dedi, quae educaret eam pro filiola ſua.
Et viuit, inquit. vbi ea eſt? inquam extempulo.
PH. Seruate me Dei obſecro. ME. at me perditis.
PH. Quoi illam dediſſet exquiſiſſe oportuit.
LA. Quaeſiui: et dixit, meretrici Melaenidi.
ME. Meum elocutus eſt nomen: interii.
LA. Vbi elocuta eſt, ego continuo anum interrogo:
Vbi habitat, inquam, duc ac demonſtra mihi.
Auecta eſt, inquit, peregre hinc habitatum. ME. obſipat

7. *Hippodromo.*] *Hippodromus*, Curriculum equorum, vbi de pernicitate curſus certatur, citra pugnae ſimulacrum. *Lamb.*

14. *Pergo illam, etc.*] Duo iſti verſus in veteri Cam. cod. ſunt deſtituti non capite aut cauda, ſed corde. Varie ſuppleverunt varii. Nobis placet exemplum priſcorum, qui Apelleam Venerem imperfectam maluerunt, quam integrari manu extranea. *Gruterus.* *Pergo illam.*] Vel ſic legi poſſet:

— Pergo puellam hic alloqui dictis, illaec anus —
Furtiue matrem ſe, ne deferas, vocat.

Senſu manifeſto. Anus illa furtiue ſe matrem tuam vocat: ea tantum de cauſſa, ne ſe deferas. ſed furtum facit, cum id facit. *Piſtoris.*

19. *Talenta magna.*] *Talentum magnum* ipſum eſt talentum Atticum ſexaginta minarum. Quod ſic appellarunt Romani, quia erat aliud talentum Neapolitanum, Rheginum, Siculum paruae ſummae. Vid. de pec. vet. 3. 3. *Gronou.* *Talenta dotis.*] V. N. Perſa. 3. 1.

20. *Non enim hic.*] Scil. habitabit. *Ex Tuſco modo.*] Lydorum enim, qui pars Hetruriae, filias ex meretricio quaeſtu dotem ſibi comparare ſolitas, tradit Herodotus. *Palmer.*

28. *Amicae meae.*] Melaenidi.

37. *Obſipat aquulam.*] Id eſt, recreat me: vt fit iis, qui animo defecti aqua adſperſa recreantur. Illo enim mendacio ſe elabi poſſe ſperat. *Feſtus* interpretatur, *ſipat*, *iacit*: et inde eſſe ait *diſſipat*, *diſiicit*: *obſipat*, *obiicit*: *inſipat*, *iniicit*. Ita hic, *obſipat*, eſt adſpergit. *Lamb.*

Aquulam. LA. quo aueƈta eſt, eo ſequemur. ſiccine
Agis nugas? periiſti, ne hercle hoc longe. deſtiti
Inſtare vſque adeo, donec ſe adiurat anus
Iam mihi monſtrare. PH. at non miſſam oportuit.
LA. Seruatur: ſed illaec ſe quandam aiebat mulierem
Suam beneuolentem conuenire etiam prius,
Commune quacum id eſſet ſibi negotium.
Et ſcio venturam. ME. me indicabit, et ſuas
Ad meas miſerias addet. PH. fac me conſciam.
Quid nunc vis facere me? LA. intro abi, atque animo bono es.
Vir tuus ſi veniet, iube domi opperirier,
Ne in quaeſtione mihi ſit, ſi quid eum velim.
Ego ad anum recurro rurſum. PH. Lampadio, obſecro
Cura. LA. perfeƈtum ego hoc dabo negotium.
PH. Deos teque ſpero. LA. eoſdem ego, vti habeas domum.
ME. Adoleſcens aſta, atque audi. LA. men' mulier, vocas?
ME. Te. LA. quid negotii eſt? nam occupatus ſum ampliter.
ME. Quis iſtic habitat? LA. Demipho dominus meus.
ME. Nempe iſtic eſt, qui Alceſimarcho filiam
Suam deſpondit in diuitias maxumas?
LA. Is ipſus eſt. ME. eho tu, quam vos igitur filiam
Nunc quaeritatis alteram? LA. ego dicam tibi,
Non ex vxore gnatam vxoris filiam.
ME. Quid iſtuc eſt verbi? LA. ex priore muliere

MSS. *miſerias alias faciem conſciam.* PH. *quid nunc, etc.*

39. *Ne hercle hoc longe. deſtiti.*] Sic edidit Gruterus ex ſcriptis, niſi quod ipſe, vt viſum eſt, interpunxit. Sed ſcrupulus eſt in eo, *deſtiti inſtare.* Non enim deſtitit, ſed perſeuerauit in vrgendo, donec extorſit anui, quod volebat. Poſtea eſt inuentus, qui retineret in contextu vulgatum (*ni hercle hoc ediſſeris*) explicaret tamen operoſe veterem ſcripturam, ita vt nullum putaret relinqui haeſitationi interpretum locum. Videbimus. Tandem, inquit, vertit ſermonem ad Phenoſtratam, dicens, ſe tum denuo deſiiſſe inſtare, cum adiuraret ſe eam, quae quaerebatur, monſtraturum. At o bone, quis tibi concedet, *deſtiti inſtare donec*, Latine dici pro hoc, *tum demum deſtiti, cum? Ne hoc longe* accipio δεικτικῶς, vt intelligat, abieris vel exceſſeris veſtigio. Moſtellar. aƈt. 2. ſc. 1. *Abeamus hinc nos.* TR. *Non hoc longe, Delphium.* Trinummo 2. 4. *quod ad ventrem attinet, Non hoc longe.* Quod ſequitur, leuiter mutandum: *perſtiti Inſtare vſque adeo.* Gronouius.

41. *Monſtrare.*] Pro, monſtraturam eſſe: vt mox, *conuenire*, pro conuenturam. *Camer.*

46. *Ad meas miſerias, etc.*] Nihil puto corruptum in hoc verſu. Scribendum tantum ſine interpunƈtione: *fac me conſciam quid nunc vis facere me. Conſcius* eſt, qui cum aliquo etiam aliquid ſcit. Petit igitur a Lampadiſco Phanoſtrata, vt ſe conſciam faciat, quid ſe facere velit. Sciebat nempe Lampadiſcus quid facere deberet Phanoſtrata, ſed ipſa neſciebat. Petit ergo vt pariter conſcia fiat eius quod facere deberet. Nihil aliud latere puto. *Salmaſ.*

52. *Eoſdem ego.*] Sermo eſt Lampadiſci a Phanoſtrata iam abeuntis, interruptus a Melaenide, praeter exſpeƈtationem interpellante; vt ſubintelligatur *reduƈtam, reducem.* Eoſdem Deos ſpero rogoque, vt domum reduƈtam filiam aliquando *habeas.* Boxhorn.

60. *Vxoris filiam.*] Aenigma: quod ſic declaratur. Demipho duas duxit vxores, vnam Lemniam eamque priorem, quae hic non nominatur: alteram Sicyoniam, Phanoſtratam, poſteriorem: ex qua tamen ante compreſſa filiam Silenium ſuſceperat, quae proieƈta, nunc quaeritatur. *Lamb.*

67. *Medio-*

Nata, inquam, meo hero filia eſt. ME. certe modo
Huius, quae locuta eſt, quaerere aiebas filiam.
LA. Huius ego quaero. ME. quo modo igitur, obſecro,
Haec eſt prior, quae nupta nunc eſt? LA. conteris
Tu tua me oratione, mulier, quiſquis es.
Medioxumam quam duxit vxorem, ex ea
Nata eſt haec virgo, Alceſimarcho quae datur.
Ea vxor diem obiit. iam ſcis? ME. teneo iſtuc ſatis.
Sed ego illud quaero confragoſum, quo modo
Prior poſterior ſit, et poſterior ſit prior?
LA. Prius hanc compreſſit, quam vxorem duxit domum:
Prius grauida facta eſt, priuſque peperit filiam.
Eam poſtquam peperit, iuſſit paruam proiici.
Ego eam proieci, alia mulier ſuſtulit:
Ego inſpectaui. herus hanc duxit poſt ibi.
Eam nunc puellam filiam eius quaerimus.
Quid nunc ſupina ſurſum in coelum conſpicis?
ME. I nunc iam iſtuc quo properabas, nihil moror.
Nunc intellexi. LA. diis hercle habeo gratiam:
Nam ni intellexes, nunquam credo amitteres.
ME. Nunc mihi bonae neceſſum'ſt eſſe ingratiis,
Quanquam eſſe nolo. rem palam eſſe intellego.
Nunc egomet potius hanc inibo gratiam
Ab illis, quam illaec indicet me ibo domum,
Atque ad parentes reduco Silenium.

67. *Medioxumam.*] *Medioxuma*, id eſt, media appellatur Lemnia illa mulier, quam priore loco vxorem duxit. Et Phanoſtrata quodammodo bis nupſiſſe intelligenda eſt: ſemel, cum a Demiphone compreſſa eſt: iterum, cum iuſtis nuptiis cum eo copulata eſt. *Lamb.*

70. *Confragoſum.*] Aſperum et impeditum.

72. *Quam vxorem.*] Scil. Lemniam illam.

74. *Proiici.*] Exponi, vnde eſt illa *proiecticia*. Cam.

76. *Hanc.*] Phanoſtratam.

77. *Eam nunc puellam.*] *Puellae* appellantur etiam eae, quae matrimonio iunctae, vel vterum ferunt, vel etiam pepererunt. Horat. 3. Carm. 22. *laborantes vtero puellae.* Penelope apud Ouid. ſe puellam vocat, cum Vliſſi iam olim Telemachum peperiſſet. Faſt. 2. *iubet viduas ceſſare puellas*, id eſt, a maritorum complexibus abſtinere. Sic et Scaeuola IC. *puellam* vocat, quae erat vidua, et poſt alteri nupta. *Agellius* lib. 12. cap. 1. *puellam* bis vocat puerperam. *Rittersh.*

82. *Ingratiis.*] 'τφίν, id eſt, velim nolim. ſeu contra ſententiam animi mei. V. N. Epid. act. 3. 4. *Cam.*

ACTVS TERTIVS

MELAENIS, ALCESIMARCHVS, SILENIVM

Rem elocuta ſum tibi omnem: ſequere me, mea Silenium,
Vt eorum, quoiam eſſe oportet te, ſis potius quam mea.
Quanquam inuita te carebo, animum ego inducam tamen,

2. *Chiam.*] Vide notas Rudent. 2. 3.

3. *Crepundia.*] *Crepitacula* vocat Lucret. Solebant autem veteres liberos amiſſos cum ex aliis notis, tum etiam

Vt illud quod tuam in rem bene conducat, conſulam.
Nam hic crepundia inſunt, quibuſcum te illa olim ad me detulit,
Quae mihi dedit: parentes te vt cognoſcant facilius.
Accipe hanc ciſtellam, Haliſca, atque agedum pulta illas fores.
Dic me orare, vt aliquis intus prodeat propere ocius.
AL. Recipe me ad te, Mors, amicum et beneuolum. SI. mater mea,
Perimus miſerae! AL. vtrum hac me feriam, an ab laeua latus?
ME. Quid tibi eſt? SI. Alceſimarchum non vides ferrum tenentem?
AL. Ecquid agis? remorare. lumen linque. SI. amabo, accurrite,
Ne ſe interimat. AL. o Salute mea ſalus ſalubrior,
Tu nunc, ſi ego volo ſeu nolo, ſola me vt viuam facis.
ME. Hau! voluiſti iſtuc ſeuerum facere? AL. nihil mecum tibi,
Mortuus tibi ſum: hanc vt habeo, certum eſt non amittere.
Nam hercle iam ad me agglutinandam totam decretum eſt dare.
Vbi eſtis ſerui? occludite aedes peſſulis, repagulis,
Vbi hanc ego tetulero intra limen. ME. abiit, abſtulit
Mulierem. ibo perſequar iam illum intro, vt haec ex me ſciat
Eadem, ſi poſſum tranquillum facere ex irato mihi.

ex crepundiis agnoſcere: quod Comici et Tragici poetae, veritatis imitatores in Fabulis adumbrare ſolent. Ex quo illud Cic. in Bruto: *Nunc quoniam totum me non naeuo aliquo, aut crepundiis, ſed corpore omni videris velle cognoſcere, etc.* Lambin.

9. *Recipe me.*] Sic liber optimus et antiquiſſimus: a quo legem mihi dixi non recedere, quoties ſequi poſſum. Alii *Accipe*: in quo verbo qui ludunt, tanquam hoſpitiis et inuitationibus aptiore, ſatis confutantur ab ipſo Plauto Pſeud. 3. 2. *Orcus hunc recipere ad ſe noluit.* Gron.

12. *Remorare.*] Ita ſe increpat ceſſantem adoleſcens. Sic Europa apud Horat. 3. od. 27. *Impudens orcum moror.* Taubm.

15. *Hau! voluiſti iſtuc ſeuerum.*] Pro, te interimere: κατ᾽ εὐφημισμόν. Nonius docet, *Seuerum* ſignificare aliquando ſaeuum, implacitum, vitabile; adducens Virgilii locum. 3. Georg.

Inuidia infelix furias, amnemque ſeuerum
Cocyti metuet.

Nihil mutari placet. Et peſſimae notae codex ille Frinſingenſis fuit. *Seuerum iſtud facere*, τὸ πικρὸν τοῦτο, αὐστηρὸν, σκυθρωπὸν, de morte quam ſibi cogitaverat inferre. *Amnis ſeuerus Cocyti* Virgilio, pro triſti et ſaeuo, accipitur hoc nomen veteribus. *Salmaſ.*

17. *Agglutinandam.*] Nam deliberatum eſt mihi eam dare totam ad me agglutinandam, hoc eſt, eam totam ad me agglutinare. *Lambin.*

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

LAMPADISCVS, PHANOSTRATA

Nullam egome vidiſſe credo magis anum excruciabilem
Quam illaec eſt. quae dudum faſſa eſt mihi, quae ne inficias eat!

1. *Excruciabilem.*] Cruciatu digniorem, παθητικῶς.

2. *Quaene inficias eat.*] Nonne eſt quouis cruciatu digniſſima, quae inficietur, quod mihi faſſa eſt? *Taub.*

5. *Con-*

Sed eccam heram video. ſed quid hoc eſt, haec quod ciſtella hic iacet
Cum crepundiis? nec quenquam conſpicor alium in via?
Faciundum eſt puerile officium: conquiniſcam ad ciſtulam.
PH. Quid agis, Lampadio? LA. haec ciſtella num- nam hinc ab nobis domo eſt?
Mſſ. Lang. *hinc ab nobis eſt domi.*
Nam hinc ab oſtio iacentem ſuſtuli. PH. quid nuncias
Super anu? LA. ſceleſtiorem in terra nullam eſſe alteram.
Omnia inficias ire ea, quae dudum confeſſa eſt mihi.
Nam, hercle, ego illam anum irridere me vt ſinam? ſatius eſt mihi
Quouis exitio interire. PH. di obſecro voſtram fidem!
LA. Quid deos obſecras? PH. ſeruate nos. LA. quid eſt? PH. crepundia
Haec ſunt, quibuſcum tu extuliſti noſtram filiolam ad necem.
LA. Sanane es? PH. haec ſunt profecto. LA. pergin? PH. haec ſunt. LA. ſi mihi
Alia mulier iſtoc pacto dicat, dicam eſſe ebriam.
PH. Non ecaſtor caſſa memoro. nam, obſecro, vnde haec gentium?
Aut quis Deus obiecit hanc ante oſtium noſtrum? quaſi
Dedita opera in tempore ipſo Spes mihi ſancta ſubuenit.

5. *Conquiniſcam.*] Hoc ſolenne eſt Plauto, vt alluſiones ad turpia et obſcaena vbique aucupetur et omni occaſione eas vſurpet. Seruus cum in via offendiſſet ciſtulam iacentem cum crepundiis, et inclinare ſe vellet ad eam tollendam, obſcaena ſignificatione eam rem expreſſit. Dicit ergo ſe *puerile officium facturum*, inclinando nimirum ſe, et conquiniſcendo ad ciſtulam, vt eam ex humo tolleret. *Puerile* autem *officium* in re turpi dicitur, quia pueri qui morigeri amantibus ſuis erant, et poſticas illis partes praebebant, ſit venia dicto, in faciem ſe inclinabant, quod et *ceuere* dicebant, hoc eſt, *κόπτειν*. Vnde illud *an Romule ceues?* Interpres Iuuenalis *criſſare mulierum, ceuere virorum.* dum in foeminam ſexum mutant, et praebent viris. Gloſſae: *ceue pando.* Nam pandi incurui vt pandus aſellus, & in terram pronus. Hinc *ceueres* molles et effoeminati, id eſt, viri praebentes viris. Apud eundem Plautum in Pſeudolo: *ſi conquiniſcet iſtic, ceueto ſimul.* Id eſt, ſimul conquiniſcito. Et recte Nonius interpretatur *conquiniſcere* inclinare, idem ergo et ceuere. At *officium* in re turpi ſaepe vocatur tam patientis, ſi ex officio patitur, quam agentis. Vnde *officium* apud Propertium et Ouidium, de eo qui ſe probat virum amicae ſuae. Puerile autem officium conquiniſcere, et ceuere, quia in eo tempore ſolebant pueri praebere. Pudet plura verba perdere in re adeo impudica. *Salmaſ.*

9. *Omnia inficias ire.*] Vera lectio. nam aut refetendus hic infinitiuus ad id, quod Phan. interrogarat: *Quid nuncias ſuper anu?* vt dicat ſeruus; et illam ſceleſtiſſimam eſſe, et omnia ire inficias, quae dudum confeſſa fuerit. Aut eſt haec in indignatione locurio imperfecta: vt, *Adeone hominem eſſe inuenuſtum!* vt ſit ſenſus: indignum eſſe facinus, omnia iam illam negare, quae prius fuerit confeſſa. Tale eſt et illud, quod ſequitur: *Nam hercle, etc.* Camer.

16. *Caſſa memoro.*] *Caſſa memorare*, eſt fruſtra et nequicquam verbis ſibi ſpem facere; cum in re nihil ſit: a nuce caſſa, quae putamen habet, nucleo deficitur. Ita *caſſam ſpeculam* Apul. dixit: *Quin igitur maſculum animum ſumis, et caſſae ſpeculae renuncias fortiter?* Et Afranius, *caſſam terriculam*, pro minis inanibus. *I. Gul.*

17. *Aut quis Deus, etc.*] Inexſpectata, θεόπεμπτα exiſtimabantur. vide Herald. ad Arnob. lib. 3.

18. *Spes.*] *Spem* a Colatino Romae fuiſſe conſecratam, teſtatur *Cicer.* 2. de Legib.

3. *Animi*

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

HALISCA, LAMPADISCVS, PHANOSTRATA

Niſi quid mihi opis
Di dant, diſperii: neque vnde auxilium expetam habeo.
Itaque petulantia mea me animi miſeram habet:
Quae in tergum meum ne veniat, male formido: Acid. *ne eueniat.*
Si hera mea ſciat, tam ſocordem eſſe, quam ſum.
Quamne in manibus tenui atque accepi hic ante aedis
Ciſtellam? vbi ea ſit, neſcio: niſi, vt opinor,
Loca haec circiter excidit mihi. mi homines,
Mi ſpectatores, facite indicium, ſi quis
Vidit, ſi quis eam abſtulerit, quiſue
Suſtulerit, et vtrum hac an illac iter inſtiterit.
Non ſum ſcitior, quae hos rogem, aut quae fatigem,
Qui ſemper malo muliebri ſunt lubentes.
Nunc veſtigia hic ſi qua ſunt, noſcitabo.
Nam ſi nemo hac praeteriit, poſtquam intro abii,
Ciſtella hic iaceret. quid, hic? periit opinor.
Actum eſt: ilicet me infelicem et ſceleſtam.
Nulla eſt, neque ego ſum vſquam. perdita perdidit me.
Sed pergam, vt coepi, tamen: quaeritabo.
Nam et intus paueo, et foris formido: ita nunc
Vtrobique me metus agitat: illo ſunt homines miſere
Miſeri. ille nunc laetus eſt, quiſquis eſt, qui illam habet:
Quae neque illa illi quicquam vſui'ſt: mihi eſſe poteſt.
Sed memet moror, quom hoc ago ſecius.

3. *Animi miſeram.*] Graecanica ellipſi τῶ ἕνεκα, id eſt, *cauſa* vel *gratia*, vt amant dicere Latini. Sic Terent. Eunuch. 2. 2. *Vs falſus animi eſt. Laſſus animi* Ciſtel. 2. 1. *Aeger animi* Liuius. et ſexcenta alia. *Gronou.* *

4. *Quae in tergum meum, etc.*] Valde metuo ne mea *petulantia* cauſſa ſit, cur virgae in tergo meo ſint petulantes. *Taub.*

8. *Mi homines.*] Sic Petron. *O mi hoſpites, etc. Mi* ſingulari pro plurali poſito antique. quomodo ſaepicule Plautus. *Taub.*

12. *Non ſum, etc.*] *Lambinus* accipit εἰρωνικῶς aut reſcribit *inſcitior*; vt ſcitior ſumatur pro ſcita; inſcitior, pro inſcita. Ego ſimpliciſſimo ſenſu accipio *ſcitior* pro certior, a *ſcio*, ſed tollo interrogationem. quaſi dicat Haliſca: nunquam ego ab his certior fiam, quis ciſtulam abſtulerit, quia ſemper ſexus virilis laetatur muliebri incommodo. *Diſſald.*

20. *Intus paueo.*] Intus in pectore pauore conſumor: foris verbera metuo. *Taubm.*

21. *Illo ſunt homines miſere.*] Elegantem gnomen reſtituo minutiſſima mutatione: *hillo ſunt homines miſere Miſeri.* Ancillulae amiſſione ciſtellae periclitanti in mentem venit, quantilli homines ſimus, et quam nihilam ob rem ſaepe ſumme miſeri. *Hillum*, res nihili. *I. Gul.* Non ſic legendum eſt, nec ancilla hoc vult. *Illo*, hic idem eſt, quod illic. Ita ſaepe Plautus. Hic ergo haud dubie legend. *Illo ſunt homines miſere Miſeri; illo nunc, etc.* Hoc vult; ea eſt humanarum rerum conditio, vti ibi ſit, qui ex alterius incommodo gaudium capit; hic qui ob acceptum incommodum dolet. Hic ego moerore conficior ob ciſtellam amiſſam; alibi laetus agit, qui eam invenit. Haec planiſſima. *Boxhorn.*

24. *Ago ſecius.*] Varro apud Nonium: *Non modo abſens quicquam ſequius de te cogitabit, ſed etiam ruminabitur humanitatem.*

Haliſca, hoc age, ad terram aſpice, et diſpice:
Oculis inueſtigans aſtute augura. LA. hera.
PH. Hem, quid eſt? LA. haec eſt. PH. quis? LA. quoi haec excidit ciſtella:
Certe eccum locum ſignat, vbi ea excidit. PH. apparet.
HA. Sed is hac iit: hac ſocci video veſtigium
In puluere: perſequar hac. in hoc iam loco cum altero
Conſtitit. hic meis turbo oculis modo ſe obiecit:
Neque prorſum iniit hac: hic ſtetit: hinc illuc exiit, hic
Concilium fuit. ad duos attinet: hi qui ſunt!
Attat, ſingulum video veſtigium. ſed is hac abiit.
Contemplabor. hinc huc iit: hinc nuſquam abiit.
Actam rem ago. quod periit, periit: meum corium
Cum ciſtella: redeo intro. PH. mulier, mane: ſunt
Qui volunt te conuentam. HA. quis me reuocat?
LA. Bona foemina, et malus maſculus volunt te.
HA. Malum aufer, bonum mihi opus eſt. poſtremo, ille Gull. et Douz. *ex Nonio.*
Plus, qui vocat, ſcit quod velit, quam ego quae vocor. reuortor.
Ecquem vidiſti quaerere hic, amabo, in hac regione
Ciſtellam cum crepundiis, quam ego hic amiſi miſera?
Nam dudum vt accurrimus ad Alceſimarchum, ne ſuam vitam
Interimeret, tum mihi puto prae timore hic excidiſſe
Ciſtellam. LA. haec mulier noſtra eſt, quin operam damus, hera, parumper.
HA. Diſperii miſera! quid ego meae herae dicam? quae me opere tanto
Seruare iuſſit, qui ſuos Silenium parentes
Facilius poſſet noſcere, quae herae meae ſuppoſita eſt parua:

tatem. *Sequior* pro deterior dici non eſt perinde infrequens; quod a *ſequendo* reor deduci: deteriora enim ſequi, meliora praecedere ſolent. *Turneb.*

26. *Augura.*] *Seruius* Aeneid. 3. *Auguro* dicimus (ſecundum Plinium in libris *Dubii ſermonis*) quum praeſagio mentis futura colligimus: *Auguror* vero tunc, quum futura veris captamus auguriis, vt ex alitis volatu cantuque.

29. *Socci.*] Soccis enim vtebantur Comici actores. *Lambin.*

31. *Turbo.*] Turbo in arena inde eſt, quod neque prorſus hac iit: et mox ſtetit, mox exiit. Haec autem omnia ſunt geſtus atque actionis. *Piſtor.*

33. *Concilium fuit.*] Congreſſus plurium. *Ad duos attinet.*] Lego: *Ad duos hoc attinet: hic quiniſcunt.* quippe videtur ſigna quiniſcentium in puluere notaſſe: et ſpectaſſe illum locum praecedente ſcena: *conquiniſcam ad ciſtellam.* Palmer. At hoc non poteſt mihi perſuaderi. Malim refingere: *Ad duos attinet hoc: quiqui ſunt.* quomodo olim etiam obiter Palmerius. *Piſtor.*

34. *Singulum.*] An pro *ſingulorum.* Nam negat Lamb. cum Priſc. *ſingulum* numero ſingulari vſurpatum antiquitus.

36. *Actam rem ago.*] Id eſt, incaſſum laboro. V. N. Epid. act. 5. ſc. 2. Terent. Adelph. act. 3. 2. *Actum eſt.* ad quod Donatus: *Verba ſunt deſperationis. Nam Actum eſt, dicitur in ea re, de qua iam lata ſit ſententia.*

42. *Quaerere hic.*] Perperam hoc *Lambin.* mutauit in *auferre*: oblitus *Quaerere*, idem plerumque ſignificaſſe antiquis, quod nos compoſito verbo *acquirere*, id eſt, lucriſacere atque adipiſci diceremus. Ennius:

— *nautiſque mari quaerentibus vitam.*

Id eſt, victum comparantibus ſibi, etc. *Douza.*

50. *No-*

Quam quaedam meretrix ei dedit. LA. noſtram haec rem fabulatur.
Hanc ſcire oportet filia tua vbi ſit, ſigna vt dicit.
HA. Nunc eam volt ſuae matri et patri, quibus nata eſt, reddere vltro.
Mi homo, obſecro, alias res geris, ego tibi meas res mando.
LA. iſtuc ago: atque iſtuc mihi cibus eſt, quod fabulare:
Sed inter rem agendam iſtam herae huic reſpondi, quod rogabat.
Nunc ad te redeo, ſi quid eſt opus, dic, impera et tu.
Quid quaeritabas? HA. mi homo, et mea mulier, vos ſaluto.
PH. Et nos te. ſed quid quaeritas? HA. veſtigium hic requiro,
Qua auſugit quaedam neſcio quo mihi. PH. quid id? quid id nam eſt?
HA. Alienum quod damnum afferat, et moerorem familiarem.
LA. Mala merx, hera, haec et callida eſt. PH. ecaſtor ita videtur.
LA. Imitatur nequam beſtiam et damnificam. PH. quamnam, amabo?
LA. Inuoluolum, quae in pampini folio intorta implicat ſe:
Itidem haec exorditur ſibi intortam orationem.
Quid quaeritas? HA. ciſtella mihi hic, mi adoleſcens, euolauit.
LA. In caueam latam oportuit. HA. non edepol praeda magna.
LA. Mirum, quin grex venalium in ciſtella infuerit vna.
PH. Sine dicat. LA. ſi dicat quidem. PH. age, loquere tu, quid ibi infuerit.

50. *Noſtram haec, etc.*] Loquitur, quod in rem noſtram valde eſt. *Lamb.*

51. *Scire oportet.*] Videtur *oportet* poſitum pro *neceſſe eſt*: cum *oportere* ſit officii, *neceſſe eſſe*, vt vox ipſa ſonat, neceſſitatis. *Lambin.*

55. *Sed inter rem iſtam.*] Palm. *e re huic reſp.* id eſt, in iſtam rem reſpondi, quam agimus.

56. *Si, quid eſt opus, dic, impera et tu. Quid quaeritabas.*] Ancillula alias res agere dixerat. reſpondet ille, nihil eſſe minus. nam ſe illi operam vel maximam dare, tantum herae ſuae interpellanti obiter reſpondiſſe: nunc ad illam reuorti. diceret quid vellet, et imperaret ipſa quoque, tanquam altera hera ſi eſſet. Haec ſententia eſt. Et elegans genus dicendi obſerua, quo iubent *imperari ſibi*, qui promtos et paratos ſe ad beneficium dandum oſtendunt. Aul. *dic ſi quid opus eſt, impera.* Et ſuperius: *da mihi operam.* ME. *tua eſt. vtere, atque impera, ſi quid vis.* Illa autem, *SI QVID EST OPVS*, ſolemnis formula eorum eſt, qui ſe paratos promptoſque ad omnia alterius cauſſa faciends ſignificant. Cicer. ad Attic. 13. 49. *I. Gul.*

57. *Mi homo, et mea mulier.*] Diſerte diſtinguit inter *Hominem* et *Mulierem.* Quin ne ICtos quidem vocabulum *Hominis* aliter quam de viro, in expreſſis quibuſdam legibus accipere didici. Arnobius: *Beneficia patris munerandis et foeminis hominibuſque portabant*, id eſt, vtrique ſexui, et foeminis et viris. Nam *Homo*, κατ' ἐξοχήν, pro viro ponitur. *Meurſ.*

59. *Qua auſugit.*] De praedatrice ciſtellae, non autem de ciſtella furtim Haliſcae ſubtracta intelligit. *Douza.*

60. *Moerorem familiarem.*] Id eſt, familiaribus, nempe parentibus Silenii. *Taubm.*

64. *Intortam orationem.*] Eiuſmodi homines (*alterplices* veteribus dictos, Graecis στρεψιμάλλεις) inuoluuli ſimiles ait Poeta beſtiae damnificae, quae in pampini folio implicat ſe. Theophraſtus vocat πλοκάς: Cicero, *inuolucra et integumenta diſſimulationis.* Has Poeta vet. apud Cic. *verſutiloquas malitias* dixit. *Caſaub.*

66. *In caueam latam.*] Iocatur autem ſeruus: ſi volucris erat ciſtella, illam in caueam oportuit concluſam, ne euolaret.

67. *Mirum quin.*] Vide notas Moſtell. 2. 2. *Grex venalium.*] Scil. ſeruorum. Horat. 1. Sat. 1. *Venaleis inter.* Cic. poſt red. in Senat. *Cappadocem aliquem modo abreptum de grege venalium diceres.*

75. PH. Com-

HA. Crepundia vna. LA. eſt quidam homo, qui illam ait ſe ſcire vbi ſit.
HA. At pol ille a quadam muliere, ſi eam monſtret, gratiam ineat.
LA. At ſibi ille quidam volt dari mercedem. HA. at pol illa quaedam,
Quae illam ciſtellam perdidit, quoidam negat eſſe, quod det.
LA. At enim ille quidam argentum expetit. HA. at nequiquam argentum expetit.
LA. At pol ille quidam, mulier, in nulla opera gratuita eſt.
PH. Commoda loquelam tuam: tibi nunc proderit Dor. *prodimus et* confitemur
Ciſtellam habere. HA. at vos Salus ſeruaſſit. vbi ea nunc eſt?
PH. Saluam eccam. ſed ego rem meam magnam confabulari
Tecum volo. ſociam te mihi adopto ad meam ſalutem.
HA. Quid iſtuc negotii eſt? aut quis es? PH. ego ſum illius mater,
Quae haec geſtitauit. HA. hiccine tu ergo habitas? PH. ariolare.
Sed quaeſo ambages, mulier, mitte, atque hoc age,
Eloquere, vnde haec ſunt tibi, cito, crepundia.
HA. Mea haec herilis geſtitauit filia.
LA. Mentiris. nam mea geſtitauit, non tua.
PH. Ne obloquere. LA. taceo. PH. mulier, perge dicere.
Vbi ea eſt, quae geſtitauit? HA hic in proxumo.
PH. Iſtic quidem edepol mei viri habitat gener.
LA. Nae. PH. obloquere rurſum, perge porro dicere.
Quot annos nata dicitur? HA. ſeptem et decem.
PH. Mea eſt. LA ea eſt, vt numerus annorum attulit.
HA. Quod quaerebas, repperiſti: iam quaero meam.
LA. At pol hae ſuas nactae ſunt, quaero tertiam.
PH. Quod quaeritabam, filiam inueni meam.
HA. Aequom eſt tenere, per fidem quod creditum eſt,
Ne bene merenti ſit malo benignitas.
Noſtra haec alumna eſt tua profecto filia:
Et redditura hera eſt tibi tuam: et ea gratia

75. PH. *Commoda loquelam.*] Ita Camer. et Lambin. et Acidal. perſonas collocant: vt nimirum mulier ſermonem non dirigat ad ſeruum, ſed ad ancillam; dicatque: Tuae iam erant vices reſpondendi ſeruo meo: ſed eas tu mihi commoda tuo bono. *Taubm.*

87. *Habitat viri gener.*] Hic tres iſtos verſic. e *Priſc.* l. 4. adiunxit Lambin.

LA. *Adbinnire equulam poſſim ego hanc,*
Si detur ſola ſoli.
Nam ita muſtulentus aſtus nareis attigit.

Quibus haec addo ex eodem:

HA. *Me reſpondere poſtulas? iniurium eſt, ſtipulari ſemper*
Me vltro oportet a viris, cum quaeſtum facio.

Ait Haliſca iniuriam ſibi fieri a Lampadiſco, quod prior eam ſollicitauerat, quae vltro ſoleat rogare viros, atque inde quaeſtum facere. Decet haec oratio meretriciam ancillam. *Diſſald.*

88. *Obloquere.*] Pro *obloqueris*, vt alibi indignantis eſt.

90. *Attulit.*] Vt numerus annorum conuenit: et quia conuenit, videtur tuam quodammodo filiam attuliſſe. *Lamb.*

91. *Reppeririſti.*] Scil. filiam tuam. *Meam.*] Scil. ciſtellam.

92. *Tertiam.*] Sc. puellam aliquam mihi.

5. *Nihil*

Domo profecta eſt. ceterum ex ipſa obſecro
Exquiritote: ego ſerua ſum. PH. aequom poſtulas.
HA. Illius ego iſtanc eſſe malo gratiam.
Sed iſtanc ciſtellam te obſecro vt reddas mihi.
PH. Quid fit Lampadio? LA. quod tuum eſt, teneas tuum.
PH. At me huius miſeret. LA. ſic faciundum cenſeo.
Da iſti ciſtellam, et intro abi cum iſtac ſimul.
PH. Tibi auſcultabo. tene tu ciſtellam tibi.
Abeamus intro. ſed quod nomen eſt tuae
Dominae? HA. Melaenis. PH. i, i prae, iam ego te ſequar.

ACTVS QVINTVS

DEMIPHO, LAMPADIO

Quid hoc negotii eſt, quod omnes homines fabulantur per vias,
Mihi eſſe filiam inuentam? et Lampadionem me in foro
Quaeſiuiſſe aiunt. LA. here, vnde is? DE. ex ſenatu. LA. gaudeo
Tibi mea opera liberorum eſſe amplius. DE. et enim non placet.
Nihil moror aliena mihi opera fieri plures liberos.
Sed quid iſtuc eſt? LA. propera ire intro huc ad affinem tuum:
Filiam tuam iam cognoſces. intus ibidem vxor tua eſt.
Abi cito. DE. praeuorti hoc certum'ſt rebus aliis omnibus.

5. *Nihil moror fieri.*] Formula qua vtimur, cum quid aſpernari, aut certe non admodum deſiderare nos ſignificamus. *Gronou.* *

8. *Praeuorti hoc.*] Caeſar: *Caeſar huic rei praeuertendum exiſtimauit.* id eſt, ante alias res omnes agendum hoc cenſuit.

CATERVA

Alii, GREX.

Ne exſpectetis, ſpectatores, dum illi huc ad vos exeant.
Nemo exibit: omnes intus conficient negotium.
Vbi id erit factum, ornamenta ponent. poſtidea loci,
Qui deliquit, vapulabit; qui non deliquit, bibet.
Nunc quod ad vos ſpectatores, reliquum relinquitur,
More maiorum date plauſum poſtrema in Comoedia.

4. *Qui deliquit.*] Hiſtriones ſi quid deliquerant in actione, vapulabant. Vide notas Trin. act. 4. ſcen. 2. act. 3. ſcen. 2.

6. *Poſtrema.*] In extremo Comoediae, ita Manil. l. 4. *Vltimus ex ſolido tetrans,* id eſt, vltima pars tetrantis, etc. quomodo ICtus *primum, ſecundum Edictum*, hoc eſt, primam, ſecundam partem edicti. Sic Terent. Adelph. Prol. *primam Fabulam,* pro principio Fabulae dixit: Catullus *primum digitum*, et Propert. l. 2. 18 *primas palmas*, pro primoribus digitis. *Scalig.* Vid. et not. Curc. act. 4. 1.

FINIS CISTELLARIAE

M. ACCI PLAVTI
EPIDICVS

DRAMATIS PERSONAE

EPIDICVS,
THESPRIO, } *ſerui.*
STRATIPPOCLES,
CHAERIBVLVS, } *adoleſcentes.*
APOECIDES,
PERIPHANES, } *ſenes.*
MILES.
PHILIPPA, *mulier.*
VIRGO.
FIDICINA.
DANISTA.
GREX.

Digitized by Google

ARGVMENTVM

(vt quibuſdam videtur)

PRISCIANI

Emit fidicinam, filiam credens, ſenex
Perſuaſu ſerui, aliam qui conducticiam
Iterum pro amica ei ſubiecit. filio
Dat herili argentum. eo ſororem deſtinat
Imprudens iuuenis. mox compreſſae, ac militis
Cognoſcit opera ſibi ſenex oſ ſublitum,
Vt ille amicam, haec quaeritabat filiam.
Sed inuenta gnata ſeruolum emittit manu.

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Periphanis Senis filius Stratippocles, cum amaret quandam, proficiſcitur in militiam. Cumque crebras litteras mitteret ad ſeruum Epidicum, de redimenda amica, id tandem effectum ſeruus dedit: cum ſenex filiam, quam ſuſceperat ex quadam Epidauria, captiuam redimi iuſſiſſet. nam pro illa fidicinam, quam filius amabat, ſeni adduxit. Poſtea adoleſcens aliam amare coepit abſens inter captiuas, et quadraginta illam minis mercatus fuit Thebis. Ea erat amiſſa filia; et iuſſa requiri ſoror adoleſcentis. Sed hoc ille ignorabat. Oportebat autem argentum, quod foenore acceptum ſoluerat, ſtatim numerari Daniſtae, qui mox aduenturus erat cum adoleſcente. Id negotii datur Epidico, qui arte circumuenit ſenem, et perſuadet ei, vt praemercetur fidicinam; quam filius perdite amaret. Ita illas minas XL. elicit et conductam fidicinam, quaſi ad rem diuinam, adducit ad ſenem. Cum omnia facta palam et Epidicus in ſummo periculo eſſet, agnoſcitur filia amiſſi ſenis: quae quaſi opera ac diligentia reperta ſit ſua, ita ſeruus libertatem obtinet. Fabula eſt eleganter compoſita, in magna varietate, cuius laus apud ipſum Auctorem exſtat in Bacchidibus, act. 2. 2. vbi ille, illam tanquam ſeipſum amare, *ait.*

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

EPIDICVS, THESPRIO

Heus adoleſcens. TH. quis properantem me prehendit pallio?
EP. Familiaris. TH. fateor. nam odio es nimium familiariter.
EP. Reſpice vero, Theſprio. TH. oh! Epidicumne ego conſpicor?
EP. Certe oculis vteris. TH. ſalue. EP. Dii dent, quae velis.
Scal. *recte oculis, etc.*
Venire ſaluom gaudeo. TH. quid ceterum? EP. quod eo aſſolet,
Coena tibi dabitur. TH. ſpondeo. EP. quid? TH. me accepturum, ſi dabis.
EP. quid tu? agis vt velis? TH. exemplum adeſt. EP. intellego. eugepae!
Corpulentior videre atque habitior. TH. huic gratia.
EP. Quam quidem iamdiu te perdidiſſe oportuit.
TH. Minus iam furtificus ſum, quam antehac. EP. quid ita? TH. rapio propalam.
EP. Di immortales infelicent, vt tu es gradibus grandibus!
Nam vt apud portum te conſpexi, curriculo occoepi ſequi:
Vix adipiſcendi poteſtas modo fuit. TH. ſcurra es. EP. ſcio

1. *Heus adoleſcens, etc.*] Prologo caret haec Fabula: atque Argumentum in prima hac Scena recitatur. quod vt fieret commodius et magis ad mores Plautinos, hoc eſt, *cum feſtiuitate et lepore* (vt Cicero loquitur) *vernaculo*, adhibita eſt perſona protactica ſiue proſtatica. Eſt autem πρόσωπον προτατικόν (vt hoc ſemel dicatur) in Fabula perſona, quae tantum in προτάσει, id eſt, in initio Dramatis loquitur, neque amplius vſquam comparet: qualis hic Theſprio, qui cum Stratippocle e militia rediit: et Soſia in Andr. Terentiana. *Scalig.*

2. *Familiaris.*] Homines ſeruae conditionis titulo *Familiae* cenſi ſunt antiquitus: nimirum a *famulando*: auctoribus IC. et Vlpiano in L. 1. ff. de vi armat. Vnde et *Gladiatorum familiae* apud Ciceronem. Cuius rei cauſſam reddit Seneca, Epiſt. 47. *Douza.*

4. *Oculis vteris.*] Non falleris cernendo. Vel leg. *recte oculis vteris. Salue.*] Vid. notas Poen. act. 5. 2.

6. *Coena tibi, etc.*] Vide notas Amphitr. act. 1. ſcen. 1. verſ. 8. *Aduentoria*, vel aduentitia dicebatur proprie coena vel conuiuium, quo amicos aut hoſpites peregre redeuntes ſolebant excipere, gaudium ſuum conteſtantes, ex more, quem innuit noſter hic, *Viatica* ea dicitur coena Bacch. 1. 1. 61. *Gronou.* *

7. *Exemplum adeſt.*] Quod quaeris, quomodo agam, exemplum habes me ipſum: nec eſt, vt verbis reſpondeam. hic enim nitor et habitudo mea teſtificantur, fuiſſe mihi, vt vellem. *Exemplum adeſt*, videtur formula vulgaris, qua vſi, quoties innuerent abſtinendum reſponſo, quod res pro ſe loqueretur. Cui adfine illud: *Sic ſum, vt vides.* de quo V. N. Amph. act. 2. 1. 57. *Gruter.*

8. *Huic gratia.*] Scil. *furtificae laeuae*, vt nominat in Perſa, act. 2. 2. et quam hic δεικτικῶς notat, Huic, inquit, gratia debetur. Siniſtra enim manu furta potiſſimum faciunt iſti Lauernae et crucis candidati, dum dextra aliud ab ipſis ſimulatur. *Ouidius* 13. Metam. *Conueniet timidae nataeque ad furta ſiniſtrae.* Alciat.

11. *Infelicent.*] Vide not. Caſin. Act. 2. 3. poſteriores, *infelicitent.*

13. *Scurra es.*] *Scurrae* et *Vrbani* iidem ſunt; quare et dicteriis ſibi victum aucupabantur. Quia autem Scenatici homines, quos βιολόγους vocant Graeci, dicteria funditabant ad riſum ſpectatoribus tollendum, propterea factum, vt Mimi *ſcurrae* et *vrbani* vocarentur. Iuuenal.

— mimum agit ille,

Vrbani

Te eſſe quidem hominem militarem. TH. audacter quamuis dicito.
EP. Quid ais? perpetuon' valuiſti? TH. varie. EP. qui varie valent,
Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.
TH. Quid tibi vis dicam, niſi quod eſt? EP. vt illa reſpondeas
probe.
Quid herilis noſter filius? valet? TH. pugilice atque athletice.
EP. Voluptabilem mihi nuncium tuo aduentu attuliſti. ſed vbi
Eſt is? TH. adueni ſimul. EP. vbi is ergo eſt? niſi ſi in vidulo,
Aut ſi in melina attuliſti. TH. Dii te perdant. EP. te volo
Percontari: operam da, opera reddibitur tibi.
TH. Ius dicis. EP. me decet. TH. iam tu autem nobis praeturam
geris?
EP. Quem dices digniorem eſſe hominem hodie Athenis alterum?
TH. At vnum a praetura, tua, Epidice, abeſt. EP. quidnam?
TH. ſcies.

Vrbani qualem facundus ſcurra Catulli. Et Mimum *ſcurram* vocat, et *vrbanum* mimographum ipſum Catullum. *Scurram* deduco ἀπὸ τȣ͂ συγκυρεῖν: quaſi *Secura* aut *Sucura*. *Scurrae* etiam κονγλαι dicti. Iſidori Gloſſae: *Scurrula qui incopriae*. Scalig. *Scurra es.*] Non tantum *Vrbanus* et *Scurra* eodem ſenſu dicuntur, vt *Scurra* ſignificat hominem dicacem, quod notant hic ex Scaligero, ſed etiam vt *Vrbanus* ſignificat hominem vmbraticum, in vrbe aſſiduum, nec ruri vnquam aut militiae agentem. Trin. 1. 2. *Nihil eſt profecto ſtultius, quam vrbani aſſidui ciues quos Scurras vocant.* Et ita hic accipe. Quaſi diceret: Non eſt mirum, te conſequi me vix potuiſſe, qui ſis vmbraticus, vrbanus, non ruri aut militiae ad gradum exercitatus. *Gronouius.*

15. *Varie.*] Nunc bene, nunc male: vt quidem Theſprio vult intelligi. Sed Epidicus aliouorſum trahit, et illud, *varie*, interpretatur, atque Theſprio dixiſſet; tergum ſuum virgis et loris ſaepius fuiſſe cruentatum, et ita ob liuorem et vibices diſparem colorem induiſſe ac varium eſſe factum. Dicit igitur, ſe abominari omne genus, quod varium ac maculoſum ſit, quale caprarum, ac inprimis pantherarum, quod et nomen ſibi a macularum varietate inuenit, vt *variae* appellentur, atque adeo homines etiam abhorrere, qui tergum flagris excitatum ac maculoſum geſtitent. *Lamb.*

18. *Pugilice atque athletice.*] Firmiter et robuſte. Bacchid. act. 2. 3. *pancratice* atque *athletice valere*, dixit. Huiuſmodi enim luctatores validis lacertis et firma valetudine ſint oportet. vnde et *athletica habitudo*, pro corpulenta et robuſta dicitur, quam Ariſtotel. ἀθλητικὴν ἕξιν appellat. Et *athleticum victum* pro valido, et ad vires firmandas accommodato Celſus dixit. *Lipſius.*

20. *Vidulo.*] *Vidulus*, bulga eſt, vel marſupium potius e corio, in quod peregrinantes res ſuas condebant.

21. *Melina.*] Μηλωτή pellis ouilla eſt. hinc *melium*: et ab illo omne ſcorteum vocabant *melinum*: vnde apud Plaut. *melina* eſt ſcortea mantica, vel coactilia e corio. Turnebo hic adſentiendum. *Scalig.* Sed fortaſſis optimum eſt *melinam* dici a *meles*, vt a *feles*, *felinus*. *Meles* eſt catus ſilueſtris. Varro lib. 3. de R. R. cap. 12. praecipit ſepti leporarii macerias tectorio induci, *ne feles aut meles, aliaue beſtia introire poſſit.* Mart. 10. 37. *Venator capta mele ſuperbus adeſt.* Gronou. *
EP. *Te volo percontari.*] locus in diſtinctione. nempe vt Epidicus poſt, *te volo*, vocem paulisper ſuſtinuerit, (vel ſcreatu, vel alto haeſitantiae praetextu) et ex breuiculo interuallo τὸ *percontari* ſubiecerit. vt Epidicus et ſpectatores, *te volo*, ad praecedentia, *Dii perdant*, retulerint; Theſprio ad conſequens verbum *percontari*. Taubm.

22. *Operam mihi da.*] Scil. aurium, vt loquitur in Bacchid. id eſt, me audi, et viciſſim te audiam. *Taubm.*

23. *Ius dicis.*] Non accipitur vt vulgo, ſcilicet cum de praetore vel magiſtratu loquimur, ſed pro eo quod eſt vulgatum, dicis quod aequum et iuſtum eſt, quod rationem habet. Sic *orare ius*, Trinum. 5. 2. Sic *ius eſt*, pro aequum vel iuſtum, Ciſtel. 1. 1. Perſ. 1. 3. *Gronou.* *

Lictores duo, duo viminei faſces virgarum. EP. vae tibi!
Sed quid ais? TH. quid rogas? EP. vbi arma ſunt Stratippocli?
TH. Pol illa ad hoſtes transfugerunt. EP. armane? TH. atque quidem cito.
EP. Serione dicis tu? TH. ſerio, inquam: hoſtes habent.
EP. Edepol facinus improbum. TH. at iam ante alii fecerunt idem.
Erit illi illa res honori. EP. qui? TH. quia antea aliis fuit.
EP. Mulciber credo arma fecit, quae habuit Stratippocles:
Trauolauerunt ad hoſtes. tum ille prognatus Theti,
Sine, perdat: alia apportabunt ei Nerei filiae.
Id modo videndum eſt, vt materies ſuppetat ſcutariis,
Si in ſingulis ſtipendiis is ad hoſtes exuuias dabit.
TH. Superſede iſtis rebus iam. EP. tu ipſe, vbi lubet, finem face.
TH. Deſiſte percunctarier. EP. eloquere, ipſe vbi eſt Stratippocles?
TH. Eſt cauſſa, qua cauſſa ſimul mecum ire veritu'ſt. EP. quidnam id eſt?

26. *Faſces.*] *Faſces* erant bacilli aliquot teretes ex vlmo praecipue aut betulla, loro colligati in modum faſcis. Huiuſmodi faſces ſex Praetori (vt et Magiſtro equitum: ſed Conſuli XII. Dictatori XXIIII.) praeferebantur a totidem Lictoribus, qui non gregatim, nec item bini terniue, ſed ſinguli et in lineam ibant, vt ſubmouerent occurrentes. De duobus lictoribus audi *Plebiſcitum* a M. Pletorio Tribuno pl. latum: *Praetor vrbanus qui nunc eſt, quique poſthac fuat, duo lictores apud ſe habeto: iſque vſque ad ſupremam ius inter ciues dicito.* Lipſius.

27. *Vbi arma, etc.*] Clypeus, galea, caſſis, ſarcinae, quas conſtrictas geſtare, ſcuto ad dorſum accommodato, cacularum erat prouincia. Vnde iidem *armigeri* ſiue etiam *ſcutigeruli* in Caſina et alibi nominantur a Plauto. *Douza.*

30. *At iam ante alii.*] Vide Muret. Var. lect. lib. 10. cap. 10. vbi de his copioſe differit.

31. *Quia antea aliis fuit.*] Tametſi Plautus ex Diphilo, Menandro, Epicharmo, Philemone, Apollodoro accipiebat: tamen et ipſe a cenſura et animaduerſione vitiorum non abſtinuit, ſed priſcae Comoediae acerbitatem ſaepe miſcuit. neque in tranſcurſu ſolum, vti hic; ſed multis interdum verſibus. vt vel Curculione, act. 2. ſc. 3. *Tum iſti Graeci palliati, etc.* item multis aliis locis notat ſua tempora et nationes. Neque ſolum communes mores, ſed etiam nominatim *Pelionis* hiſtrionis ineptias, in Bacchid. act. 2. 2. quin etiam interpoſuit *maledicam παράβασιν,* in eadem. *Scal.*

32. *Mulciber credo.*] Camerarius et Lambin. Plautum hoc luco per incogitantiam durmitaſſe, aut memoriae lapſu hallucinatum eſſe crediderunt: quoniam Vulcanum faciat fabricaturem armorum Achillis, quibus Patroclo caeſo potitus eſt Hector; cum capta ab illis diuerſa fuerint, a Vulcano non fabricata. Sed cogitare debebant doctiſſ. illi viri, Poetam noſtrum in hoc etiam Comicum ſuum artificium conſulto prodidiſſe; meliuſque hac deliberata erratione *τὸ πρέπον* perſonae conſeruaſſe, quam ſi et hominem ſeruum et caculam, hoc eſt, calonem ſeu baiulum militarem dicta ſua hiſtorica fide obligantem, et cum cura rerum earum, quas veluti per nebulam inaudiuerat tantum, veritatem perſequentem in theatrum produxiſſet. *Douza.*

33. *Trauolauerunt.*] Hoc eo pertinet, quod τὰ ἡφαιστότευκτα plerunque animata erant, vt illi tripodes; de quibus Ariſt. lib. 1. Polit. c. 4. quod ait Hom. *αὐτομάτυς θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα.* *Muret.* *Tum ille prognatus.*] Praeterea ille Stratippocles e Thetide prognatus eſt, vt Achilles. Itaque, quemadmodum Achilli, armis eius ad Hectorem translatis, Thetis Nerei filia alla a Vulcano cuſa attulit: ita noli admodum laborare, ſi Stratippocles ſua perdat. nam alia ei apportabunt quaedam Thetides Nerei filiae.

36. *Stipendiis.*] *Singulis ſtipendiis* dixit, pro ſingulis militiis. nam ſingulae militiae ſua habebant ſtipendia. *Douza.*

47. *Vſcun-*

TH. Patrem videre ſe non volt etiam nunc. EP. quapropter? TH. ſcies.
Quia forma lepida et liberali captiuam adoleſcentulam
De praeda mercatu'ſt. EP. quid ego ex te audio? TH. hoc quod fabulor.
EP. Cur eam emit? TH. animi cauſſa. EP. quot illic homo animos habet?
Nam certo, priuſquam hinc ad legionem abiit domo,
Ipſe mandauit mihi, ab lenone vt fidicina,
Quam amabat, emeretur ſibi. id ei impetratum reddidi.
TH. VTCVNQVE in alto ventus eſt, Epidice, exin velum vortitur.
EP. Vae miſero mihi! male perdidit me. TH. quid iſtuc? quidnam eſt?
EP. Quid? iſtanc quam emit, quanti eam emit? TH. vili. EP. haud iſtuc te rogo.
TH. Quid igitur? EP. quot minis? TH. tot. EP. quadraginta minis!
TH. Id adeo argentum ab Daniſta apud Thebas ſumpſit foenore;
In dies minaſque argenti ſingulas, nummis. EP. papae!
TH. Et is Daniſta aduenit vna cum eo, qui argentum petit.
EP. Di immortales, vt ego interii baſilice! TH. quid iam? aut quid eſt,
Epidice? EP. perdidit me. TH. quis? EP. ille qui perdidit arma. TH. nam
Quid ita? EP. quia cotidie ipſe ad me ab legione epiſtolas
Mittebat. ſed taceam optumum eſt. PLVS SCIRE ſatius eſt, quam loqui
Seruom hominem. ea ſapientia eſt. TH. neſcio edepol, quid timidu' es.
Trepidas, Epidice: ita voltum tuum video. videre commeruiſſe
Hic, me abſente, in te aliquid mali. EP. potin' vti moleſtus ne ſies?

47. *Vtcunque in alto ventus eſt.*] Quomodocunque in mari ventus eſt, exinde (ſiue *ita*; aut, *pro ea ratione*,) velum vertitur. Poen. 3. 5. *Vtcunque eſt ventus, exin velum vortitur.* Acidalius. *Exin velum vortitur.*] In antiquis codd. diſertim legi aiunt, *vno*, non *exin*, et inde coniectant *numero*. Somniarunt hos codices, non viderunt. Nam omnes Pall. *ex imo*: ille, quo ipſi ſunt vſi, *ex vno*: ſed vnicus et optumus Camerarii *exin*, quem merito docti viri ſecuti ſunt. *Gronov.*

50. *Quid igitur.*] Lepidus cenſus. Extulit ſiniſtram manum, eiuſque digitis indicauit quadragenarium numerum. At alter ſeruus impenſum pretium miratur et indignatur. Arithmetici manum adhibebant ſupputationibus; quod fiebat aut apertis et porrectis, aut conſtrictis et complicatis digitis. *Colvius.*

51. *Ab Daniſta.*] A foeneratore. V. N. Aſin. act. 1. 1.

52. *In dies minaſque argenti.*] Nota pactionem de vſura in ſingulos dies. Hanc qui exercebant, Graeci ἡμεροδανειστὰς appellabant. *Caſaubonus.* Caue *nummos* de drachmis interpreteris, vt fecerunt quidam. *Nummi* apud Plautum, et alios illius temporis Comicos didrachma ſunt, non drachmae. Ergo binae drachmae in centum eo foenore diario expetitae. Quod reſpondet aliquo modo foenori menſtruo ἐπὶ δυσὶ δραχμαῖς appellato. Nam vt illud, quod erat in menſem, quinquaginta menſibus ſortem aequat, ita hoc diarium quinquaginta diebus. *Salmaſius.*

54. *Interii baſilice.*] V. N. Capt. act. 4. 2.

TH. Abeo. EP. aſta, abire hinc non ſinam. TH. quid nunc me retines? Douz. *at ſta.*
EP. Amatne iſtam, quam emit de praeda? TH. rogas? deperit.
EP. Detegetur corium de tergo meo. TH. pluſque amat, quam te vnquam amauit. Non. *Degetur.*
EP. Iuppiter te perduit. TH. mitte nunc iam: nam ille me vetuit domum
Venire: ad Chaeribulum iuſſit huc in proxumum: ibi manere iuſſit:
Eo venturus eſt ipſe. EP. quid ita? TH. dicam. quia patrem
Prius ſe conuenire non volt, neque conſpicari, quam id argentum,
Quod debetur pro illa, dinumerauerit. EP. heu edepol res turbulentas!
TH. Mitte me, vt eam nunc iam. EP. haeccine vbi ſcibit ſenex? puppis
Pereunda eſt probe. TH. quid iſtuc ad me attinet, quo tu intereas modo.
EP. Quia perire ſolus nolo, te cupio perire mecum;
Beneuolens cum benouolente. TH. abi in malam rem maxumam a me
Cum iſtac conditione. EP. i ſane, ſi quid feſtinas magis.
TH. Numquam hominem quenquam conueni, vnde abierim lubentius.
EP. Illic hinc abiit: ſolus es nunc. quo in loco haec res ſit, vides,
Epidice: niſi quid tibi in tete auxilii eſt, abſumptus es.
Tantae in te impendent ruinae, niſi ſuſfulcis firmiter,
Non potes ſubſiſtere, itaque in te irruunt montes mali.
Neque ego nunc quomodo me expeditum ex impedito faciam,
Conſilium placet. ego miſer perpuli meis dolis ſenem,
Vt cenſeret ſuam ſeſe emere filiam. is ſuo filio
Fidicinam emit, quam ipſe amat, quam abiens mandauit mihi.
Is ſibi nunc alteram ab legione adduxit animi
Cauſſa. corium perdidi: nam vbi ſenex ſenſerit

63. *Pluſque amat quam te vnquam amauit.*] Sex noſtri: *plus te amat.* Scribe: *plus deamat, quam te vnquam amauit.* Infra 2. 2. *Quam tuus gnatus annos multos deamat, deperit.* Gronouius.

66. *Eo venturus eſt ipſe.*] Tres Voſſiani et Academicus, *ipſus,* quod etiam video ex Camerariano notaſſe Pareum. *Gronouius.*

69. *Puppis, etc.*] Mendoſa omnino ſunt, *puppis pereunda eſt probe.* Scriptum videtur fuiſſe in antiquo codice, *puppis pertunda eſt.* Vnde fecerunt librarii, *pereunda,* cum debuiſſent, *perdunda.* Niſi quis velit ita Plautum eſſe locutum pro *puppi pereundum eſt.* Sic *placenda tibi vxor* alibi dixit. *Salmaſ.* Per *puppim* hic tergum ſignificatur. Ita inferioris aeui ſcriptoribus ſaepe occiput et ſinciput, *prora et puppis capitis* dicuntur. *Boxborn.* Quandoquidem inquit, *puppim,* id eſt, tergum meum perire neceſſe eſt, danda mihi opera, vt probe pereat, praeclaro ſcilicet aliquo facinore perpetrato. *Lamb.*

78. *Montes mali.*] Moſtell. act. 2. 1. *Mali moeroris montem maximum conſpicatus ſum.* Cicero dixit, *moles moleſtiarum.*

80. *Conſilium placet.*] Fruſtra *liquet, lapit, tacet, iacet.* *Neque conſilium placet,* eſt, neque quicquam ſuccurrit conſilii, in quo acquieſcam, ſiſtere poſſim, quod ſedeat vel placeat. Sed plenior eſt oratio, quam erat neceſſe: ſufficiebat enim

Sibi data eſſe verba, virgis dorſum depoliet meum.
At enim tu praecaue. nihil eſt iſtuc. plane hoc corruptum'ſt caput.
Nequam homo es, Epidice. qui tibi libido'ſt male loqui?
Quia tute te deſeris. quid faciam? men' tu rogas?
Tu quidem antehac aliis ſolebas dare conſilia mutua.
Quid? aliquid reperiundum eſt. ſed ego ceſſo ire obuiam
Adoleſcenti, vt, quid negotii ſit, ſciam? atque ipſe illic eſt.
Triſtis eſt. cum Chaeribulo incedit aequali ſuo.
Huc concedam, orationem vnde horum placide perſequar.

enim *quo me.* Itaque offenſi altero fecerunt etiam, *Nequeo nunc,* velut oratione per ἀποσιώπησιν abrupta: vel *Neque ſcio nunc.* Sed errarunt: nam *conſilium, quomodo faciam,* dictum eſt, vt apud Tacitum: *Statueretur imo documentum, quomodo vxorem imperator acciperet*: de quo vide 4. Obſeru. 11. Et apud Liuium lib. 2. 20. *coborti ſuae, quam delectam manum.* Vbi plura ſimilia attulimus. *Gronou.*

85. *Depoliet meum.*] Omnes Mſſ. habent, *deſpoliet.* Sententia eſt: Vbi ſenex reſciuerit ſibi a me verba data eſſe, deſpoliet dorſum meum virgis, laceret, corium ei detrahat. In ſequentibus Epidicus venuſtiſſime et appoſite ſecum ipſe διαλογίσια, aſſumpta triplice et monentis, et deſperantis, et viciſſim ſeſe animantis perſona. *Boxborn.*

86. *Hoc corruptum'ſt caput.*] Id eſt ego. *Caput* pro homine, vſitatum.

89. *Conſilia mutua.*] Tractum a pecunia, quae mutuo datur. *Lamb.*

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

STRATIPPOCLES, CHAERIBVLVS, EPIDICVS

Rem tibi ſum elocutus omnem, Chaeribule, atque admodum
Meorum moerorum atque amorum ſummam edictaui tibi.
CH. Praeter aetatem et virtutem ſtultus es, Stratippocles.
Idne pudet te, quia capteiuam, genere prognatam bono,
In praeda es mercatus? quis erit, vitio qui id vortat tibi?
ST. Qui inuident, omnes inimicos mihi iſtoc facto repperi: Schopp. *quin vide, vt omnes, etc.*
At pudicitiae eius nunquam nec vim, nec vitium attuli.

3. *Praeter aetatem, etc.*] De *aetate* planum: adoleſcens enim Stratippocles. *Virtutem* vero *Aetati* ideo ſubiicit Chaeribulus: quia miles ac bellator erat: quorum propria laus *virtus,* id eſt, ſtrenuitas ac fortitudo. *Douza.*

6. *Qui inuident.*] Lambinus vel ad ſuperiora pertinere hoc ait, quaſi dicat; qui inuident, id mihi vitio vertent: vel ad ea, quae ſequuntur; omnes eos mihi inimicos reddidi, qui inuident. Quod cum parum ſatisfaceret, itum eſt in coniecturas: *Quin vide, omnes*: *Quia vide, vt omnes*: *Qui vident omnes*: ſed nihil mutandum, et male Lambinus *repperi* interpretatur, reddidi. Aliud eſt enim facere vel *reddere* inimicum, is enim antea non erat: aliud *repperire*, qui ſcilicet iam erat, ſed adhuc ſe diſſimulauerat. Cicero ad Atticum lib. 1. ep. 16. *Nihil eſt damni factum noui: ſed, quod erat, inuentum eſt. in vnius hominis perditi indicio plures ſimiles reperti ſunt.* Hoc ergo ait: Omnes qui inuident, ſimultatem ſuam dudum tectam, hanc occaſionem nacti, patefecerunt. Quomodo? vitio vertendo, palam culpando, pro vnguibus in vlcere ſe gerendo. *Gronouius.*

7. *At pudicitiae.*] In hoc vides, quam decori vbique obſeruans Plautus, qui ne inceſtis amationibus Comici argumenti

CH. Iam iſtoc probior es, meo quidem animo, cum in amore temperes.
ST. NIHIL AGIT, qui diffidentem verbis ſolatur ſuis.
IS EST AMICVS, qui in re dubia re iuuat, vbi re eſt opus.
CH. Quid tibi me vis facere? ST. argenti dare quadraginta minas,
Quod Daniſtae detur, vnde ego illud ſumpſi foenore.
CH. Si hercle haberem, non negarem. ST. nam QVID te igitur retulit,
BENEFICVM eſſe oratione, ſi ad rem auxilium emortuum eſt?
CH. Quin edepol egomet clamore defatigor, differor.
ST. Malim iſtiuſmodi mihi amicos furno merſos, quam foro. Scal. *Furno.*
Sed operam Epidici nunc me emere pretio pretioſo velim.
Quem quidem ego hominem irrigatum plagis piſtori dabo;
Niſi hodie prius comparaſſit mihi quadraginta minas,
Quam argenti fuero elocutus ei poſtremam ſyllabam.
EP. Salua res eſt: bene promittit: ſpero ſeruabit item.
Sine meo ſumptu paratae iam ſunt ſcapulis ſymbolae.
Aggrediar hominem. aduenientem peregre herum ſuum Strattippoclem
Salua impertit ſalute ſeruos Epidicus. ST. vbi is eſt? EP. adeſt.
Saluom te gaudeo huc aduenisſe. ST. tam tibi iſtuc credo, quam mihi.

verecundiam contaminare, ac ſororem a fratre germano ſuo per imprudentiam corruptam inducere cogatur; amatorem modeſtum ac continentem facit. In illa vero ſententia etiam Latinae dictionis elegantiam admirere: CH. *Iam iſtoc probior es, etc.* Sic Salluſt. in oratione Mariana: *Illis difficile eſt in poteſtatibus temperare, qui ſeſe probos ſimulauere.* Douza.

10. *Re iuuat.*] Studio videtur repetitum *τὸ re.* Scaliger.

13. *Quid te igitur retulit.*] Quid profuit? quid interfuit? *Donat.*

15. *Clamore defatigor.*] Imo ego ipſe magnum aes alienum contraxi; et mei creditores nummos ſibi debitos exigentes, me clamore ſuo obtundunt atque enecant. *Cam. Differor.*] Διαφέρομαι. *Differre, etiam eſt diffamare.* Nonius.

16. *Furno merſos, quam foro.*] Sententia eſt: Malo mihi amicos nullos, quam merſos foro, et alieno aere obrutos. *Mergi* dicimur Latine omnibus iis rebus, quibus obruimur, *malis, negotiis, furno, foro. Furno ergo merſi*, ſunt amici in furno exſtincti; nulli. In furnum immitti cum rubidis panibus ſe ſupra optat ille, qui vult perire. *Boxb.*

18. *Irrigatum plagis.*] Bene obſeruat Acidalius, *piſtorem* hic pro piſtrino poni. *Irrigatum hominem* autem intellige, multo ſuo verberonis perfuſum ſanguine. Forte etiam alluſum ad flagella madefacta, quibus in verberonum tergum graſſati veteres ſolebant. In Hiſtoria Mſſ. paſſionis S. Eulaliae: *Iuſſit eam caedi fuſtibus madefactis.* Stratippocles porro imperioſus, hic flagitat obſequium, quod prius ſit imperio. *Boxbornius.*

22. *Symbolae.*] locus. *Symbolae* erant collectae, ſeu pecuniae, quae ab iis, qui communi ſumptu erant vna coenaturi, *coniectabantur*, vt verbo Agellii vtar, quo ille quaſi natiuam vim τοῦ συμβάλλειν, vnde συμβολή, ob oculos poſuit. *Symbola* vel *Symbolae* in hac re dicuntur Latinis; non, *Symbolum*: Ad hanc igitur ſignificationem Poeta alludens, iocoſa metaphora vtitur; et συμβολάς vocat τὰς συμβαλλομένας πληγάς. tanquam videlicet verbero iſte non vnius, ſed plurimum manibus verbera eſſet accepturus. Lepide etiam addit ad diſcrimen, *ſine meo ſumptu.* Hen. Stephan.

29. *Miſſ-*

EP. Benene vſque valuiſti? ST. a morbo valui, ab animo aeger fui.
EP. Quod ad me attinuit, ego curaui: quod mandaſti mihi,
Impetratum eſt: empta ancilla'ſt, quod tute ad me literas
Miſſiculabas. ST. perdidiſti omnem operam. EP. nam qui perdidi?
ST. Quia meo neque cara eſt cordi, neque placet. EP. quid retulit
Mihi tantopere te mandare, et mittere ad me epiſtolas?
ST. Illam amabam olim, nunc iam alia cura impendet pectori.
EP. Hercle MISERVM EST, ingratum eſſe hominem, id quod facias bene. *Schepp. inoratum eſſe homini.*
Ego quod benefeci, malefeci: quia amor mutauit locum.
ST. Deſipiebam mentis, cum illas ſcriptas mittebam tibi.
EP. Men' piacularem oportet fieri ob ſtultitiam tuam?
Vt meum tergum ſtultitiae tuae ſubdas ſuccidaneum?
ST. Quid iſtic verba facimus? huic homini opus eſt quadraginta minis
Celeriter calidis, Daniſtae quas reſoluat, et cito. *Mſſ. reſoluas.*
EP. Dic modo, vnde auferre me vis? a quo trapezita peto?
CH. Vnde libet. nam ni ante Solem occaſum elo,

29. *Miſſiculabas.*] Recte ſcribitur *miſſiculabas*. A miſſum *miſſiculo*, vt a fiſſum *fiſſiculo*: a fiſſo extorum. Vnde *fiſſiculare exta* Apuleio et Marciano Capellae. *Fiſſum extorum* Ciceroni. *Salmaſius.*

33. *Miſerum eſt, etc.*] Locus eſt corruptus, ſed non ea parte, qua vulgo exiſtimant. Non enim de ingrato animo heri ſui queritur hic ſeruus, quod ad rem non faceret, ſed parum illi gratum accidiſſe et acceptum quod fecit. Scribendum igitur: *Miſerum eſt ingratum eſſe omne id, quod facias bene. Ego quod benefeci, malefeci.* Salmaſ.

35. *Deſipiebam mentis.*] Elegans pleonaſmus, pro *deſipere* ſimpliciter. Symmachus: *Num vobis videor multa luxuria ebrius mentis deſipere, atque adeo in poetas nomen dediſſe.* Cui oppoſitum *conſipere mente* apud Liuium 6. 42. Et *conſipere* ſimpliciter, Cato apud Gell. 7. 3. *Gronouius.* *

36. *Piacularem.*] *Piaculares victimae* aliena mala excipiebant, et in poenam ſuccedebant. Plinius lib. 3. epiſt. 9. *Ne potentiſſimi, viliſſimo quoque quaſi piaculari dato, elaberentur.* Lipſius.

37. *Succidaneum.*] *Succidaneus alieni periculi* dicitur, in quem incommodum periculi alieni, hoc eſt, cuius culpam alter ſuſtinet, redundat. Plautus *ſtultitiae tuae* dixit, pro tergo tuo, cui periculum a ſtultitia imminet. *Heusman.*

38. *Minis calidis.*] *Calidis minis*, id eſt, celerrimis, θερμαῖς. Tralatione ſumpta a calore, qui citiſſimus eſt et rapidiſſimus. *Taubman.*

39. *Daniſtae.*] Tametſi ipſi etiam trapezitae *daniſtae* eſſent, et quidem publici; tamen, qui ex priuatis hunc quaeſtum faciebant, ita potius appellati, cum, qui publice hoc agitarent, *trapezitae* Graecis, Latinis vero *argentarii* magis dicerentur. Vbicunque fit mentio apud hunc Comicum *daniſtarum et generis daniſtici*, de his priuatis foeneratoribus intelligendi ſunt, qui erant alii a publicis, id eſt, *trapezitis*, quos ſaepe etiam vocat voce Latina, *argentarios*. Salmaſius.

41. *Hoc argentum elocet.*] Supplementum neſcio cuius apud Lambinum, vt ille ait, ex antiquiſſimo codice: ſed ſuſpectum omnino, quia omnes alii certis auctoribus viſi: *occaſum elo meam*: ſed et *tu te in piſtrinum*: nuſquam *recta inferas*. Tum quid hic ſignificet *argentum elocare?* Quin et vnus e Pal. adſcriptum habet: *helo eſt verbum Graecum, hoc eſt accepero.* quaſi velit ἕλω. Quod ſi cui placet, habeat. Etſi quae illi ſupplent, tam facilia ſunt intellectu, vt facile lucrifeciſſe illa credam Plautum et breuitate verborum praecipitem neceſſitatem ſignificaſſe. Scripſerim igitur: *nam ni ante ſolem occaſum, eloco* (*Meam domum ne im-*

Meam domum ne imbitas: tu te in piſtrinum.
EP. Facile tu iſtuc ſine periculo et cura, corde libero
Fabulare. noui ego noſtros: mihi dolet, quom ego vapulo.
ST. Quid tu nunc? patierin' vt ego me interimam? EP. ne feceris.
Ego iſtuc accedam periculum potius atque audaciam.
ST. Nunc places; nunc ego te laudo. EP. patiar ego iſtuc quod lubet.
ST. Quid de illa fiet fidicina igitur? EP. aliqua reperibitur:
Aliqua ope exoluam, extricabor aliqua. ST. plenus conſilii es.
Noui ego te. EP. eſt Euboicus miles locuples, multo auro potens,
Qui vbi tibi iſtam emptam eſſe ſcibit, atque hanc adductam alteram,
Continuo te orabit vltro, vt illam tranſmittas ſibi.
Sed vbi illa eſt, quam tu adduxiſti tecum? ST. iam faxo hic erit.
CH. Quid hic nunc agimus? ST. eamus intro huc ad te, vt hunc hodie diem
Luculente habeamus. EP. ite intro. ego de re argentaria
Iam ſenatum conuocabo in corde conſiliarium.
Quoi potiſſimum indicatur bellum, vnde argentum auferam
Epidice, vide quid agas, ita res ſubito haec obiecta eſt tibi.

Douz. *res ſubita.*

Non enim nunc tibi dormitandum, neque cunctandi copia eſt.
At eundem ſenem oppugnare certum eſt conſilium. i, i, abi

Acid. *at tandem ſenem, etc.*

Intro, atque adoleſcenti dic iam noſtro herili filio,
Ne hic foras ambulet, neue vſquam veniat obuiam ſeni.

ne imbites) *tu te in piſtrinum.* *Eloco* pro illico. *Gronouius.*

43. *Piſtrinum.*] *Piſo* veteres dicebant, non *pinſo*: vnde *piſare*, calcare. Hinc *piſtores* nominati, qui in piſtrino, ante inventum molarum vſum, farinam in *pila*, id eſt, vaſe concauo pinſerent et contunderent. At temporibus vltimis Reipubl. et deinceps, *Piſtores*, vt vulgo notum, οἱ ἀρτοποιοί vocabantur. Et Plautus fuit piſtor, cum truſatiles molas verſando operam locaſſet. Quia vero piſtura illa et labor grana conterendi omnium graviſſimus erat, factum, vt *Piſtrinum* locus plenus fatigationis et negotii operoſi vireſque conficientis, diceretur. *Scalig.*

44. *Noui ego noſtros.*] Scil. *virgatores*; non familiares ac domeſticos, vt perperam *Lambin.* interpretatur. *Douza.*

56. *Senatum conuocabo.*] Quando acutior Politicus eſſe voluit, tanto peius metuit de Senatu Romano, qui eum hic rideri notat, tanquam plerumque bella decernentem alienarum modo opum conſequendarum cauſa. Et quaſi hoc ſanciret Tacitus, addit eius verba in vita Agricolae: *Fert Britannia aurum et argentum, pretium victoriae.* Sed ille dicit *pretium victoriae*, non *cauſam bellandi*. Cur non criminationes apponit ex oratione Galgaci, aut Mithridatis apud Trogum? Diſtinguenda ſunt tempora. Corrupit olim et luxus Romanos: ſed et fuerunt aliquando ſancti, et adeo non bellarunt alieni inuadendi cauſa, vt et victis relinquerent opulentiam, paupereſque diuitibus imperarent. Qui mores bello Punico ſecundo nondum erant mutati. Nihil igitur hic, quod flagellet illum regum ſenatum. *Gronouius.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

APOECIDES, PERIPHANES

PLERIQVE HOMINES, quos, cum nihil refert, pudet: vbi pudendum eſt,
Ibi eos deſerit pudor, cum vſus eſt vt pudeat. is adeo tu es. quid — Voſſ. *vt pudeant.*
Eſt, quod pudendum fiet, genere natam bono, pauperem domum
Ducere vxorem? praeſertim eam, qua ex tibi commemit res
Hanc, quae domi eſt, filiam prognatam. PE. reuereor filium.
AP. At pol ego te credidi vxorem, quam tu extuliſti, pudore exſequi.
Quoius quoties ſepulcrum vides, ſacruficas illico Orco hoſtiis:
Neque adeo iniuria, quia licitum eſt eam tibi viuendo vincere.
PE. Oh, Hercules ego fui, dum illa mecum fuit! neque ſexta aerumna
Acerbior Herculi, quam illa mihi eſt obiecta. AP. PVLCHRA
Edepol dos pecunia eſt. PE. quae quidem pol non maritata eſt.

1. *Plerique, etc.*] Eſt de priore colloquio quaſi abruptum initium, vt intelligi tale aliquid poſſit: *Eo ſunt ingenio:* vel *ita facere ſolent.* Camer. Lego: *Plerique omnes*, figura per emendationem augens: *Plerique*, imo *omnes*. Eadem puritas ſermonis et modus eſt, cum dixit Terent. *Illum liquet mihi deierare, menſibus ſex ſeptem prorſus non vidiſſe proximis.* *Sex*, imo *ſeptem*. Scalig.

8. *Viuendo vincere.*] Nimirum cui erat vxor, non ex animi ſententia, is putabatur non inuitus ea cariturus. Hinc per ludum ac iocum obiiciebatur talibus vxore mortua factum eſſe, quod optaſſent; prorſus verniliter, ſed tamen quod minime transferri poſſit in omnes maritatos; nedum vt inſtituatur inde character. *Taubm.*

9. *Hercules ego.*] Sexta aerumna Herculis fuit, quod Hippolyten Amazonum reginam baltheo ſpoliauit: id quod ipſe Pl. Menaech. act. I. 3. indicat; et verius de 12. Laborib. Herc.

Threiciam ſexto ſpoliauit Amazona baltheo.

Sarracenus ſextum laborem Herculis de Stymphalidibus accipit. De Labb. autem Herculis conſule, praeter alios, Diod. Siculum lib. 4. et Cointhum Smyrnaeum lib. 6.

11. *Non maritata eſt.*] Si penes virum dos eſt, vxore mortua, quae illam attulit:

Dotatae mactant et malo et damno viros.

Lambinus.

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

EPIDICVS, APOECIDES, PERIPHANES

St, ſt! tacete. habete animum bonum. liquido exeo foras
Auſpicio, aui ſiniſtra: acutum cultrum habeo, ſenis qui exenterem

2. *Aui ſiniſtra.*] Cauſſa vanitatis inde fuit. Crediderunt augures, quod homine in meridiem (quae deorum ſedes aeſtimabatur) ſpectante, ad ſiniſtram eius partes mundi exorientes ſint; ad dextram occidentes. inde *ſiniſtra auſpicia* fauſta dici: quod ea, quae oriuntur, quaeque ortus cauſſam tribuunt, meliora ſint iis, quae occidunt, quaeue interitum rei demonſtrant. *Cael. Rhodig.* De cauſſa quare augurum diſcipiina *ſiniſtrum* fuerit proſperum, non conſentiunt veteres. Quam Rhodiginus affert, ſententia eſt Varronis. Sed Feſtus eam ex ipſius verbi ſono petit: *Siniſtrae aues, ſiniſtrumque et ſiniſtimum auſpicium, quod ſinat fieri.*

Marſupium. ſed eccum ipſum ante aedis conſpicor Apoecidae, *Acid. conſpicor et Apoeciden.*
Qualis volo, vetulos duo. iam ego me conuortam in hirudinem,
Atque eorum exſugebo ſanguinem, ſenati qui columen cluent.
AP. Continuo vt maritus fiat. PE. laudo conſilium tuum.
AP. Nam ego illum audiui in amorem haerere, apud neſcio quam fidicinam.
PE. Id ego excrucior. EP. di, hercle, omnes me adiuuant, augent, amant.
Ipſi hi quidem mihi dant viam, quo pacto ab ſe argentum auferam.
Age nunc iam orna te, Epidice, et palliolum in collum coniice;
Ita aſſimulato, quaſi per vrbem totam hominem quaeſiueris.
Age, ſi quid agis. dii immortales, vtinam conueniam domi
Periphanem! per omnem vrbem quem ſum defeſſus quaerere:
Per medicinas, per tonſtrinas, in gymnaſio, atque in foro,
Per myropolia, et lanienas, circumque argentarias.
Rogitando ſum raucus factus, paene in curſu concidi.
PE. Epidice. EP. Epidicum quis eſt qui reuocat? PE. ego ſum Periphanes.
AP. Et ego Apoecides ſum. EP. et ego quidem ſum Epidicus. ſed, here, optuma
Vos video ambo aduenire opportunitate. PE. quid rei eſt?
EP. Mane, ſine reſpirem quaeſo. PE. imo acquieſce. EP. animo male eſt.
Recipiam anhelitum. AP. clementer requieſce. EP. animum aduortite:
A legione omnes remiſſi ſunt domum Thebis. AP. quis boc

fieri., Seruius ad Virg. Aen. 2. 65. *Siniſtrum autem a ſinendo, quantum ad auguria pertinet, quod nos agere aliquid ſinant: vnde alibi: ſi quem numina laeua ſinant. ſiniſtras autem ſeptentrionales partes eſſe augurum diſciplina conſentit, et ideo ex iſta parte ſignificantiora eſſe fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio Iouis.* At idem aliter ad Aen. 9. 46. *Gronou.* * *Qui exenterem.*] Loquitur de ſenis marſupio, vt de piſce, cui ἔντερα eruuntur: quaſi nummi ſint inteſtina marſupii, quos minatur omnes ſe exempturum.

5. *Exſugebo.*] Pro *exſugam.* Secunda et tertia coniugatio eadem apud veteres: vt etiam monet Scalig. ad Feſtum. *Senati columen.*] Gloſſae: *Columen, ἐπιστύλιον.* Tale illud Virg. 12. Aeneid. de Turno: *in quem domus inclinata recumbit.* Phorm. act. 2. 1. *columen familiae.* V. N. Perſ. 1. 1. *Taubm.*

10. *Coniice.*] In Comoediis et Mimis ſeruuli fugitiui coniecto in humeros pallio et capite velato exprimebantur. Item et delicati, quos tangit Curcul. *act.* 2. 3. id faciebant, credo, vitandi Solis: cum pilei vſus iis non eſſet. Seneca Epiſt. 115. de mollitie Maecenatis: *Hunc eſſe, qui in tribunali, in roſtris, in omni publico coetu ſic apparuerit, vt pallio velaretur caput, excluſis vtrimque auribus, non aliter quam in Mimo diuitis fugitiui ſolent.* Lipſius.

14. *Per medicinas, etc.*] In medicinis, id eſt, ἰατρείοις: et in *tonſtrinis*, κουρείοις: ac myropoliis, argentariiſque, id eſt, τραπεζιτῶν ἐργαστηρίοις, vt plurimum ſolebant verſari homines honeſtiores et otioſi: vt de rebus variis ibi ſermocinando tempus fallerent. *Salmaſ.* *Gymnaſio.*] *Gymnaſia* Romae nulla fuiſſe ante Neronem, docet P. Faber IC. in Agoniſt.

22. *Quis boc ſcit factum.*] Sic ediderunt ex Camerariano, in quo tamen teſtantur, *quis boc*, adſcriptum recentiſſima manu, et in aliis codd. deſiderati. Itaque multo malim, quod eſt in priſcis codd. et

in

Scit factum? EP. ego ita eſſe factum dico. PE. ſcin' tu iſtuc?
EP. ſcio.
PE. Qui tu ſcis? EP. quia ego ire vidi milites plenis viis.
Arma referunt, et iumenta ducunt. PE. nimis factum bene.
EP. Tum captiuorum quid ducunt ſecum! pueros, virgines,
Binos, ternos: alius quinque: fit concurſus per vias.
Filios ſuos quiſque viſunt. PE. hercle rem geſtam bene.
EP. Tum meretricum numerus tantus, quantum in vrbe omni fuit,
Obuiam ornatae occurrebant ſuis quaeque amatoribus:
Eos captabant. id adeo, qui maxume animum aduorterim,
Pleraeque hae ſub veſtimentis ſecum habebant retia.
Quom ad portum venio, atque ego illam illic video praeſtolarier:
Et cum ea tibicinae ibant quatuor. PE. quicum, Epidice?
EP. Cum illa, quam tuus gnatus annos multos deamat, deperit.
Vbi fidemque, remque, ſeque, teque properat perdere:
Ea praeſtolabatur illum apud portam. PE. viden' veneficam!
EP. Sed veſtita, aurata, ornata vt lepide! vt concinne! vt noue!
PE. Quid erat induta? an regillam induculam, an mendiculam, — Non. *regillam tuniculam.*
Impluuiatam? vt iſtae faciunt veſtimentis nomina.
EP. Vtin' impluuium induta eat? PE. quid iſtuc eſt mirabile?
Quaſi non fundis exornatae multae incedant per vias.
At tributus cum imperatus eſt, negant pendi poteſſe:
Illis, quibus tributus maior penditur, pendi poteſt.
Quid iſtae, quae veſti quotannis nomina inueniunt noua:
Tunicam rallam, tunicam ſpiſſam, linteolum caeſicium,
Induſiatam, patagiatam, caltulam, aut crocotulam,

in ſcripto vidimus. PE. *Sic factum?* per interrogationem; Cui belle reſpondet, EP. *ego ita eſſe factum dico.* Gronou.

31. *Id adeo qui.*] *Qui* hic capitur pro *quamobrem*; vultque eo potiſſimum animaduertiſſe, quia inſolens aliquid videbat, retia ſub veſtibus. *Gruter.*

39. *Mendiculam.*] Regillae veſti opponit *mendiculam*, quaſi mendicis conuenientem. Quidam a voce *Meddix* deriuant, quae Magiſtratum ſignificat apud Oſcos, teſte Feſto. *Douza.*

40. *An impluuiatam?*] Videtur ſignificare, a ſimilitudine impluuii veſti nomen eſſe factum. vt enim *vites impluuiatae*, ſic et *veſtis impluuiata*, de ſimilitudine impluuiorum dicetur, quae ea figura eſt: vt *quaternata*, quatuor quadrata lateribus vndique corpus ambiat, quae forma eſt impluuiorum in cauaediis. *Gruter.*

42. *Quaſi non fundis.*] *Impluuio* Epidici, lepide opponit *fundos* Periphanes. proinde ac ſi ſeruus dixiſſet, captiuam illam, quam Stratippocles demoriebatur, *impluuio*, hoc eſt, impluuii pretio indutam fuiſſe. quod nemini mirum, ſaeculo praeſertim ſuo videri debere oſtendit: cum pleraque pars meretricum *totis* etiam *fundis*, hoc eſt, fundorum, quibus ab amatoribus damnoſiſſimis muneratae, pretio cultae atque exornatae per vias incedant. *Douza.*

44. *Illis, quibus, etc.*] Id eſt, *meretricibus.* Sententia horum iſta eſt: Tributum a magiſtratibus imperatum dicunt ſe pendere non poſſe amatores; pendunt tamen maius meretricibus, totos, nempe, fundos. *Boxhorn.*

46. *Rallam.*] *A raritate texturae ſic dicta:* cui opponitur hic *ſpiſſa*. Nonius. *Linteolum caeſicium.*] Purum et candidum. ſic dictum, vel quod caedendo ad candorem peruenerit, vel quod oras circumciſas habeat. *Nonius.*

47. *Induſiatam.*] Varro lib. 4. de L. L. *Alterius generis item duo; vnum, quod foris ac palam, Palla: alterum, quod intus, a quo Intuſium: id quod Plautus dicit*

Supparum, aut ſubminiam, ricam, baſilicum, aut exoticum,
Cumatile aut plumatile, cerinum aut melinum. gerrae maxumae. Scal. *carinum.*
Cani quoque etiam ademptum'ſt nomen. EP. qui? PE. vocant Laconicum. Heinſ. *canis quoque adeptu'ſt nomen.*
Haec vocabula auctiones ſubigunt vt faciant viri.
Quin tu, vt occepiſti, loquere. EP. occepere aliae mulieres
Duae poſt me ſic fabulari inter ſeſe: ego abſceſſi ſolens
Paulum ab illis: diſſimulabam me harum ſermoni operam dare.
Nec ſatis exaudiebam, nec ſermonis fallebar tamen,

cit Intuſiatam. Atque ita, per *t* ſcribendum eſſet. *Taubm.* *Patagiatam.*] *Patagium, aureus clauus, qui pretioſis veſtibus immitti ſolet.* Nonius. *Clauus* erat plagula, quae ab humeris in pectus demittebatur, vt erat ἐπωμίς Graecorum; ea clavis quibuſdam conſita erat, in Senatoribus quidem, latioribus; in Equitibus, anguſtioribus: propterea tota plagula ipſa vocabatur *clauus.* Et *patagium* erat honeſtis matronis, quod *clauus* viris. Quod ipſum ἔτυμον clarat. Nam *patagium* dictum, quod quibuſdam quaſi maculis et naeuis inſperſum erat. πάταγος enim, niſi fallor, eſt morbus peſtilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam naeuulos in parte corporis. *Scalig.* *Crocotulam.*] *Crocotula,* veſtis erat mulierum, non virorum: et abſque dubio ea eſt, quam Graeci κροκώτιον appellant. Et Maro, cum lib. 9. Aen. dicit:

Vobis picta croco et ſplendenti murice veſtis.

Crocotium intelligit: vt effoeminatos et ſemiuiros inceſſat Troianos. *Turneb.*

48. *Supparum.*] *Supparus, lineum puellarum veſtimentum, quod et ſubula appellatur.* Feſtus. Satis bene ſe habent veſtium nomina a ſeruo hic commemorata: niſi quod pro *ſubminium* ſcribendum eſt *ſubnimium.* Non eſt nomen veſtis, ſed alluſit ad *ſubparum,* de quo praeceſſit; quaſi diceret; *ſubnimium* potius eſſe vocandum, quam *ſubparum.* Ita ſcribitur pro *ſupparum,* quod erat veſtimentum puellarum lineum, vt interpretatur Feſtus. *Salmaſ.* *Ricam*] Proprie virgineum flammeum. Turpilius: *Interea aſpexi virginem in capite geſtantem riculam indutam oſtrinam.* Graeci Poëtae vocant καλύπτρην. *Scalig.*

49. *Cumatile.*] *Coloris marini aut coerulei, quaſi fluctuum ſimilis, fluctus enim Graecis κύματα.* Nonius. Hic color Vegetio *Venetus* dicitur, Lucretio *Thalaſſinus.* Ego arbitror non ita vocatam eſſe ob colorem, ſed texturam repraeſentantem fluctus, quae et *vndulata* dicta Varroni apud Nonium. *Gruter.* *Plumatile.*] *Veſt. plumatilis eſt clauata aut ex clauis facta.* Nonius. *Cerinum.*] Pro *cerinum* veteres libri habent, *garinum* pro *carinum,* a Siculo καρός, pro κηρός, quod eſt cerini coloris. Nam *carinarios* alibi idem Plautus appellauit, qui eo colore veſtes inficerent. *Salmaſ.* *Melinum.*] *Melinus,* qui mali Cydonii pallorem imitatur. alioqui *Melinus color* Plinio eſt candidus, a *Melo* inſula, cui peculiaris eſt, et vbi optimus habetur. *Mellinus* vero *color* (vt quidam hic legunt) a melle, ad fuſcum accedens.

50. *Cani quoque.*] Cani etiam nomen, quo antea appellabatur, quoque appellari debet, ademptum eſt. nonnulli enim canes *Lacones* et *Laconici* appellantur. Horatius Oda 6. Epod.

Nam qualis aut Moloſſus aut fuluus Lacon, etc.

Sed nunc veſtes ſuas appellant *Laconicas.* Quin et Horatius *Laconicas purpuras* commemorat 2. Od. 18. *Lambinus.* In veſti nomine imponendo ademptum eſſe cani nomen iocatur ſeruulus, quia λακωνικόν genus fuit veſtis pellucidae, et *Laconici* etiam canes noti. Heſychius, λακωνικὸς χιτὼν λεπτὴ ἐσθής. Λάκαιναι κύνες etiam celebres apud Graecos. *Salmaſ.*

51. *Haec vocabula.*] Ordo eſt: Haec vocabula, id eſt, *veſtes ipſae,* ſubigunt viros, vt ipſi auctionem faciant. *Auctio* pro venditione, quae fit per augmentum pretii: cum publica rerum, vel ſine haſta, vel cum haſta in foro poſita, fit venditio: et traduntur plus offerenti. *Budaeus.*

55. *Nec ſatis exaudiebam, nec ſermonis fallebar.*] Quanquam integram ſermonis ſeriem non plene percipiebam: ex qui-

buſdam

Quae loquerentur. PE. id lubido eſt ſcire. EP. ibi illarum altera
Dixit illi, quicum ipſa ibat. PE. quid? EP. tace ergo, vt audias.
Poſtquam illam ſunt conſpicatae, quam tuus gnatus deperit.
Quam facile et quam fortunate euenit illi, obſecro, mulieri,
Liberare quam volt amator! quiſnam is eſt? inquit altera
Illi. ibi nominat Stratippoclem Periphanae filium. PE. perii
Hercle! quid ego ex te audio? EP. hoc quod actum. egomet poſt, vbi illas audiui loqui,
Coepi rurſum vorſum ad illas pauxillatim accedere,
Quaſi retruderet hominum me vis inuitum. PE. intellego.
EP. Ibi illa interrogauit illam: qui ſcis? quis id dixit tibi?
Quin hodie allatae ſunt tabellae ad eam a Stratippocle, eum
Argentum ſumſiſſe apud Thebas ab Daniſta foenore:
Id paratum, et ſeſe ob eam rem id ferre. PE. cedo, ego occidi!
EP. Haec ſic aiebat: ſic audiuiſſe ab ſe, atque ab epiſtola.
PE. Quid ego faciam nunc? conſilium a te expeteſſo, Apoecides.
AP. Reperiamus aliquid calidi conducibilis conſilii.
Nam ille quidem aut iam hic aderit credo hercle, aut iam adeſt. EP. ſi aequom fiet
Me plus ſapere quam vos, dederim vobis conſilium catum,
Quod laudetis, vt ego opinor, vterque. PE. ergo vbi eſt, Epidice?
EP. Atque ad eam rem conducibile. AP. quid iſtuc dubitas dicere?
EP. Vos priores eſſe oportet, nos poſterius dicere,
Qui plus ſapitis. AP. eia vero, age dic. EP. at deridebitis.
AP. Non edepol faciemus. EP. imo, ſi placebit, vtitor
Conſilium: ſi non placebit, reperitote rectius.
MIHI ISTIC nec ſeritur, nec metitur: niſi ea, quae tu vis, volo.
PE. Gratiam habeo: fac participes nos tuae ſapientiae.
EP. Continuo arbitretur vxor tuo gnato. atque vt fidicinam — Scal. *arbitrator vx.*
Illam, quam is volt liberare, quae illum corrumpit tibi,
Vlciſcare: atque ita curetur, vſque ad mortem vt ſeruiat.
AP. Fieri oportet. PE. facere cupio quiduis, dum id fiat modo. EP. hem!

buſdam verbis tamen, quae arripiebam, facile quid loquerentur coniectura porro adſequi poteram. *Falli ſermonis*, dictum vt Apul. 5. Met. *curare corporis*, et *curare interfectae virginitatis.* Colnius.

63. *Rurſum vorſum.*] Vide notas Amphitr. 5. 1. 60.

71. *Aliquid calidi.*] Liuius lib. 35. *Conſilia calida et audacia, prima ſpecie laeta ſunt, tractatu dura, euentu triſtia. Aliquid calidi conducibilis.*] Forte, *cati.* Scriverius.

73. *Catum.*] Verbum hoc Sabinum eſſe *Varro* ait: et *cata dicta*, apud Ennium, interpretatur *acuta.* eoque Aelium Sextum eſſe nominatum: non, vt Sapientem, ſed vt acutum. Apud Cic. 1. Tuſcul. *Egregie cordatus homo catus Aeliu' Sextus.* Seruius a *καίω*, *calore ingenii*, deriuat. Et hinc *Catones* dicti, auctore Plinio.

78. *Vtitor.*] Recte *vtitor*; non *vtiminor.* nam *vtitor* reſpicit Periphanem, cuius res agebatur: alterum vero, *reperitote*, in commune duobus dicitur. *Taubm.*

82. *Continuo arbitretur vxor.*] Mihi diſplicent Lambiniana: putoque dicere: continuo circumſpiciatur vxor filio. Quod idem ſic extulerit *Plinius* 1. epiſt. 14. *Petis, vt fratris tui filiae proſpiciam maritum. Arbitrari*, ad oculos refertur. Aul. act. 4. 1. *Hinc ego huc et illuc potero, quid agant, arbitrarier.* Gruter.

Nunc occaſio'ſt faciundi, priuſquam in vrbem aduenerit,
Sicut cras hic aderit: hodie non venerit. PE. qui ſcis? EP. ſcio.
Quia mihi alius dixit, qui illinc venit, mane hic affore.
PE. Quin tu eloquere: quid faciemus? EP. ſic faciundum cenſeo.
Quaſi tu cupias liberare fidicinam animi gratia,
Quaſique ames vehementer tu illam. PE. quam ad rem iſtuc refert? EP. rogas?
Vt enim praeſtines argento, priuſquam veniat filius,
Atque vt eam te in libertatem dicas emere. PE. intellego.
EP. Vbi erit empta, vt aliquo ex vrbe amoueas: niſi quid tua
Secus ſententia eſt. PE. imo docte. EP. quid tu autem, Apoecides?
AP. Quid ego iam? niſi te commentum nimis aſtute intellego.
EP. Iam igitur amota ei erit omnis conſultatio
Nuptiarum, ne grauetur, quod velis. AP. viue ſapis! et placet.
EP. Tum tute igitur calide, quicquid acturus, age.
PE. Rem, hercle, loquere. EP. et repperi, haec te qui abſcedat ſuſpicio.
PE. Sine me ſcire. EP. ſcibis: audi. AP. ſapit hic pleno pectore.
EP. Opus eſt homine, qui illo argentum deferat pro fidicina.
Nam te illo non aeque opus facto'ſt. PE. quid iam? EP. ne te cenſeat
Filii cauſſa facere. PE. docte. EP. quo illum ab illa prohibeas,
Ne qua ob eam ſuſpicionem difficultas eueniat.
PE. Quem hominem inueniemus ad eam rem vtilem? EP. hic erit optumus.

92. *Praeſtines.*] Feſtus: *Praeſtinare apud Pl. eſt emere, et emendo tenere.* ita, *deſtinare,* Moſt. act. 3. 1. de quo quidem verbo curioſiſſime hic *Acid.* Tamen expedire ſe non poteſt, quin cogatur tandem fateri, vtrumque et *deſtinare* et *praeſtinare* eſſe quod Feſtus et Nonius cenſuere. Sic et Fulgent. 2. Myth. *omnia pretio deſtinat, fame moritur.* Sidon. Carm. 23. *Poſt piratica damna deſtinaret Plenas mercibus inſtitor carinas.* Sauaro.

98. *Viue ſapis.*] Significat excellenter, aut admodum ſapis. Sic *viuus*, pro eo, quod alias *viuidus* dicunt, poſitum, eſtque acris, vegetus, vehemens. Virg. Aen. 1. 721. *Et viuo tentat praeuertere amore Iampridem reſides animos.* Lucret. lib. 6.

Nimirum quia ſunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraque neceſſe funditus ipſa
Ignis corpora per totum conſurgere fontem:
Non tam viua tamen, calidus queat vt fieri fons.

Gronou. *

100. *Suſpicio.*] Libidinis: vel te fidicinam emere, vt filium ab ea prohibeas. *Lambin.*

103. *Nam te illo non aeque opus facto eſt.*] Non eſt neceſſe, inquit Epidicus, *te illo ire:* ſed alius allegandus eſt. Cui mox ſenex: *quid iam?* q. d. Cur ego non eo eam? Cui reſpondet ſeruus: ne te cenſeat filii odio aut aemulatione facere. Non cohaerent, niſi haec lectio adſeratur. Et animaduertendum eſt, hic ſe quaſi corrigere Epidicum, dum antea dixerat, Senem liberare fidicinam, eo praetextu, quaſi eam amet. Mox vt exiſtiment Senes, haec bona fide geri, et quaſi ſub manum naſci conſilia ait: *Et repperi, haec te qui abſcedat ſuſpicio.* nempe ſi ipſe non ieris, ſed alium miſeris. ideo ait, *Te eo* (ſcil. *ire*) *non aeque opus facto eſt:* etſi antea dixerim te liberare debere fidicinam animi cauſſa. Et ideo Senex ſubiicit: *Quid iam?* Quaſi dicat: cur mutas conſilium? Sic profecto omnia erunt clariſſima, quae antea mera caligo. *Piſtor.* *Ne te cenſeat.*] Non Leno, ſed ipſa fidicina. *Taubm.*

106. *Hic erit optumus.*] *Hic* (Apoecides:

Hic POTERIT cauere recte, Iura qui et Leges tenet.
AP. Epidice, habeas gratiam. EP. ſed ego iſtuc faciam ſedulo.
Ego illum conueniam, atque adducam huc ad te, quoia'ſt fidicina,
Atque argentum ego cum hoc feram. PE. quanti emi poteſt minimo? EP. illane?
Ad quadraginta fortaſſe eam poſſe emi minimo minas.
Verum, ſi plus dederis, referam: nihil in ea re captio eſt.
Atque id non decem occupatum tibi erit argentum dies.
PE. Qui dum? EP. quia enim mulierem illam alius adoleſcens deperit,
Auro opulentus, magnus miles, Rhodius, raptor hoſtium,
Glorioſus. hic emet illam de te, et dabit aurum lubens.
Face modo: eſt lucrum hic tibi amplum. PE. deos quidem oro. EP. impetras!
AP. Quin tu is intro, atque huc argentum promis. ego viſam ad forum:
Epidice, eo veni. EP. ne abeas, priuſquam ego ad te venero. MSS. Cam. et Lang. *abitas.*
AP. Vſque opperiar. PE. ſequere tu intro. EP. i, numera, nihil ego te moror.

des: qui et Act. 3. 4. Legum et Iurum conditor fictorque cluit) *poterit cauere, etc.* AP. *Epidice, habeas gratiam:* ſcil. quod me huic muneri adhiberi vis: ſed operae non eſt. Atque ita, *ad te,* erit ad Apoecidem. *Piſtor.*

111. *Poſſe emi minimo minas.*] Sic quidem libri. Sed vel inuitis illis ſermo Latinus dictat ſcribendum: *Ad quadraginta fortaſſe eam poſſe emi minimo minis.* Sic Suetonius Iulio cap. 20. *Campum Stellatem agrumque Campanum diuiſit extra ſortem ad viginti millibus ciuium.* Ita enim recte Caſaubonus pro vulgata *ac viginti.* Sic idem Octau. 38. *Super triginta ducibus iuſtos triumphos et aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curauit.* Nam eodem modo dicuntur: *curauit ducibus decernendos ſuper viginti*, et *diuiſit millibus ciuium ad viginti*, et *emi poteſt minis ad quadraginta.* Gronouius.

113. *Atque id non decem, etc.*] Ita Columella lib. 11. c. 1. *Pecuniam domini neque in pecore neque in aliis rebus promercalibus occupet.* Scilicet in re empta pretium ita occupatur et haeret, quo minus ad alium vſum transferri queat. Ergo *Occupare pecuniam*, eſt foenori locare, aut merci impendere, et quaſi exercere, ne otio et inertia langueſcat. Cic. pro Flacco, et 3. Verrina. Et haec *pecunia occupata* dicitur. Contra, *Otioſa pecunia*, quae domi latet, nec vllum domino fructum affert. *Taubm.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

EPIDICVS

Nullum eſſe opinor ego agrum in agro Attico
Aeque feracem, quam hic eſt noſter Periphanes:
Quin ex occluſo atque obſignato armario
Decutio argenti tantum quantum mihi lubet.

3. *Obſignato.*] V. N. Caſ. act. 2. 1. *Armario.*] Vbi pecunia adſeruatur. Cic. pro Cael. *Tune aurum ex armario tuo promere auſa es?* Plaut. Capt. act. 4. 4. *Taubm.*

Quod pol ego metuo, ſi ſenex reſciuerit,
Ne vlmos paraſitos faciat, quae vſque attondeant.
Sed me vna turbat res ratioque: Apoecidi
Quam oſtendam fidicinam aliqua conducticiam.
Atque id quoque habeo. mane me iuſſit ſenex
Conducere aliquam fidicinam ſibi huc domum,
Dum rem diuinam faceret, cantaret ſibi.
Ea conducetur, atque ei praemonſtrabitur,
Quo pacto fiat ſubdola aduorſus ſenem.
Ibo intro, argentum accipiam ab damnoſo ſene.

MSS. Pall. *aliquam cond.*

6. *Ne vlmos paraſitos faciat.*] Paraſitorum eſt menſas diuitum attondere, et a diuitibus ſemper aliquid abradere. Vnde et Phocyllides *Aſſentatores*, qui a Paraſitis non multum differunt, τραπεζοκόρας, *menſarum tonſores*, indigitat. Hoc igitur dicit Epid. Metuo, ne vbi ſenex reſciuerit me ſibi verba dediſſe, faciat vt vlmeae virgae in meo tergo ſint veluti Paraſiti, meumque corium omni ex parte attondeant. *Lamb.*

14. *Ab damnoſo ſene.*] Παθητικῶς pro infelici et multis damnis confecto. *Taubm.*

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA

STRATIPPOCLES, CHAERIBVLVS

Expectando exedor miſer, atque exenteror, quomodo mihi
Epidici blanda dicta eueniant. nimis diu maceror.
Sitne quid: nec ne ſit, ſcire cupio. CH. per illam tibi copiam,
Copiam parare aliam licet: ſciui equidem in principio
Illico nullam tibi eſſe in illo copiam. ST. interii hercle ego!
CH. Abſurde facis, qui angas te animi. ST. ſi hercle ego illum ſemel prehendero,
Nunquam irridere nos illum inultum ſinam ſeruom hominem.
Quid illum ferre vis? qui, tibi quoi diuitiae domi maxumae
Sunt, is nummum nullum habes, nec ſodali tuo in te copia'ſt.
CH. Si, hercle, habeam, pollicear lubens: verum aliquid, aliqua, aliquo modo,
Alicunde, ab aliqui, aliqua tibi ſpes eſt fore mecum fortunam.

Douz. omittit, *tibi*, et verſ. ſeq. leg. *nullus habes.*

3. *Per illam tibi copiam.*] Ε῞νεκα ἐκείνης ἐυπορίας. Quaſi dicat: non debet tibi in Epidico tanta copiae ſpes eſſe, vt aliam propterea negligere velis. *Lamb.*

8. *Quid illum ferre vis?*] Videntur haec repugnare ſuperioribus: nam Chaeribulus ſemper ita locutus erat, quaſi deſperaret de nummaria ope per Epidicum accipienda. Itaque ordinant aliter perſonas, et haec verba dant Chaeribulo, ſequentia leuiter mutata Stratippocli. Ego vero iſta, vt exſtant in vett. libris, ſatis mihi capere videor. Nam quae prius minabatur Epidico, pro ſua ſpe ac neceſſitate dixerat. Nunc conuerſus ad Chaeribulum: Tu vero recte pro tuo ingenio proque copia, qui etiam de illo nihil nobis promittis. Quid enim potes expectare, vt ille ferat, quum tu ipſe tantis in opibus amico egenus es? *Tibi* eleganter παρέλκει. Vt in Aulularia 3. 6. *Ego te hodie reddam madidum, ſed vino, probe. Tibi cui decretum eſt bibere aquam.* Sic enim ſcripti, vbi ſubiecerunt *Te.* Et vidit hoc Acidalius. Intelligitur, *dico.* Gronou.

10. *Verum aliquid, etc.*] Ridicula hominis nihil habentis quod promittat oratio. *Lamb.*

12. *Muri-*

ST. Vae tibi muricide homo. CH. qui tibi lubet mihi male loqui?
ST. Quippe tu mihi aliquid, aliquo modo, alicunde, ab aliquibus blatis,
Quod nuſquam'ſt: neque ego id immitto in aures meas. nec mihi
Plus adiumenti ades, quam ille qui nunquam etiam natu'ſt.

12. *Muricide.*] Male in editis *murricide*, quod Scaliger peius exponebat, quaſi *μυοκτόνον*. Hoc eſt et *muricida*; nec enim *muricidus* magis dicatur quam *parricidus*. Legendum eſt, *murcide*. *Murcus murcidus*, vt *Flaccus flaccidus*. *Murcus* veteribus idem quod ignauus. Hinc extremis Latinitatis temporibus *Murcos* appellabant ioculariter, qui ſibi pollices praeciderant, ne militiae nomen darent. Ammianus: *Nec eorum aliquando quiſquam vt in Italia munus martium pertimeſcens pollicem ſibi praecidit, quos iculariter, Murcos appellant.* Inde igitur *Murcia* murcorum et murcidorum, id eſt, ignauorum Dea. Seruius: *Alii Murciam a Murco quod eſt murcidum dictum volunt: pars a Dea Murcia, quae cum ibi Bacchanalia eſſent, furore ſacri ipſius Murcidum facerent.* *Murcia* vnum ex Veneris cognomentis, non ipſa amoris Dea, vt *viſcata*, *verticordia*, *calua*, et ſimilia. *Salmaſ.*

13. *Blatis.*] *Blatire* et *blaterare*, auctore Nonio, eſt *confingere, aut incondite et inaniter*, vel vt Feſtus, *ſtulte et percupide loqui.* a Graeco *βλάξ*. *Iunius.*

15. *Nec mihi plus adiumenti ades.*] Gaudent in omnibus Mſſ. eſſe: *nec mihi plus adiumenta des:* et dicendi rationem aiunt ſententiamque apertam eſſe. Et ſcribit quidem Gruterus ita eſſe in omnibus Pall. ſed quod tacet, in optimo Camerariano alterum eſſe (quem plerumque ſolet ſeorſum V. C. titulo ponere) intelligimus ex eo, quod iſtud ſecutus eſt. Id quod diſerte affirmat in ſuis excerptis Pareus. Eſt in eo et ſententia aperta et dicendi ratio multo doctior. Nam *adeſſe* eſt poſitum, vt *adeſſe* dicuntur aduocati, qui praeſentiam commodant. *Adiumentum* autem vel *plus adiumenti* dicitur per appoſitionem, quam vocant Grammatici, ipſe, qui debebat eſſe adiumento, vt *auxilium* pro auxiliante. Tu quidem ades mihi, ſed tua perſona non plus eſt adiumenti mihi, quam ille, qui nunquam natus eſt. Alioqui non abſurde coniiceres, *adiumentod es*. Gronouius.

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

EPIDICVS, STRATIPPOCLES, CHAERIBVLVS

Feciſti iam officium tu tuum: me meum nunc facere oportet.
Per hanc curam quieto tibi licet eſſe. hoc quidem iam periit:
Ni quid tibi hinc in ſpem referas. hoc oppido politum eſt. Acid. *ne quid*, etc. *hoc hoſtium potitum eſt.*
Crede modo tu mihi. ſic ego ago, ſic egere noſtri.
Pro di immortales, mihi hunc diem dediſtis luculentum!
Vt facilem, atque impetrabilem! ſed ego hinc migrare ceſſo,
Vt importem in coloniam hunc auſpicio commeatum!

1. *Feciſti iam officium.*] Dum mihi pecuniam emendae fidicinae dediſti. Ego etiam meum ſerui officium faciam, et te pecunia interuortam, ſenex. Nam ita ſentit. *Lamb.*

2. *Hoc quidem.*] Δεικτικῶς argentum in marſupio. Et haec iam ſecum ſolus loquitur.

3. *Hoc oppido, etc.*] Haec ſpectio albi aſperique nummi, valde Scenam iuuerit.

6. *Vt facilem.*] Ἐλλειπτικῶς. quam facilem praebuit ſenex ſe noſter et impetrabilem! *Camer.*

7. *Vt importem.*] Allegoria, ducta a more veterum Rom. qui ſolebant commeatum ad exercitum in colonia aliqua poſitum praeſidii cauſſa, impoſitum auſpicato portare; idque auſpicato faciebant, ne interciperetur. *Lamb.*

 13. *Peren-*

Mihi ceſſo, cum ſto. ſed quid hoc? ante aedes duos ſodales,
Herum et Chaeribulum conſpicor. quid hic agitis? accipe hoc ſis.
ST. Quantum hic ineſt? EP. quantum ſat eſt, et plus ſatis: ſuperſit.
Decem minis plus attuli, quam tu Daniſtae debes.
Dum tibi ego placeam, atque obſequar, meum tergum floccifacio.
ST. Nam quid ita? EP. quia ego tuum patrem faciam perenticidam.
ST. Quid iſtuc eſt verbi? EP. nihil moror vetera et vulgata verba,
Peratim ductare: at ego follitim ductitabo.
Nam leno omne argentum abſtulit pro fidicina: ego reſolui:
Manibus his dinumeraui; pater ſuam natam quam eſſe credit.
Nunc iterum vt fallatur pater, tibique auxilium apparetur,
Inueni viam. ita ego ſuaſi ſeni, atque hanc habui orationem,
Vti, quom rediſſes, ne tibi eius copia eſſet.
ST. Euge, euge! EP. ea iam domi eſt pro illa. ST. teneo. EP. nunc auctorem
Dedit mihi ad hanc rem Apoecidem, is apud forum manet me:
Quaſi quoi emeret, caueat. ST. haud male. EP. iam ipſe cautor captu'ſt.
Ipſe in meo collo tuus pater cruminam collocauit.
Is adornat, adueniens domi extemplo vt maritus fias.
ST. Vno perſuadebit modo, ſi illam, quae adducta eſt mecum,
Mihi adernſit Orcus. EP. nunc ego hanc aſtutiam inſtitui.
Deueniam ad lenonem domum egomet ſolus. eum ego docebo,
Si qui ad eum adueniant, vt ſibi datum eſſe argentum dicat
Pro fidicina. argenti minas ſe habere quinquaginta.

Scal. *quaſi quae emeret.*

13. *Perenticidam.*] Analogia ſuadet ſcribendum eſſe *pericidam*. Sicut enim a pater dicitur *paricida*, a parens *parenticida*, a Deus *Deicida* (quomodo Iudaeum haud raro vocant veteres Chriſtiani) ita a pera. *pericida*, qui peram exenterat, euacuat, et ſic quaſi occidit. Neque ſic peribit Plauto, quem captat, iocus, qui eſt et manet in ambiguo vocum, *paricidae*, et *pericidae*. Boxhorn. *Perenticidam* recte ſe habet, et melius verſui conuenit quam *pericidam*. Praeterea omnes libri ita legunt. Cogitandum eſt Plautum multa talia fingere ſine vlla analogia et ratione. Satis illi fuit quod vulgus intelligere poſſet nomen illud a *pera* factum eſſe, et luſiſſe auctorem in ambiguo vocum *parenticidae*, et *perenticidae*. Salmaſ.

15. *Peratim ductare.*] Mallem ego *peratim ductitare*: vt ſignificauerit Epidicus, nihil curare ſe vulgo vſitata *Dicendi genera, aut protrita vocabula rerum*, in quibus eſt illud, quod ſerui non nauci protinus Triumphum ſe commeruiſſe, vel ſaltem *Ouatione* dignos deputant, ſi forte herum ſuum *peratim*, id eſt, pauxilli argenti modo, et quantilli *pera* vnius laxitas ſit capax, defraudauerint. Etenim ſic, *Ductitare*, expono: quaſi dicas, argento circumducere. Suſpicorque omnem ſententiae illiuſce argutiolam in duobus aduerbiis illis, *Peratim* et *Follitim*, hoc eſt, in modi ſiue menſurae eius differentia, quanta inter *peram* et *follem* eſt, conſiſtere. *Douz.*

21. *Ea iam domi eſt pro illa.*] Miratur Diſſaldeus, quomodo puella dicatur domi eſſe, quam primum in aedes ait intromitti ſcena ſequente: et multa molitur corrigendo. Sed haec verba ſunt accipienda de altera fidicina, quam prius amauerat Stratippocles, quae introducta erat pro filia. Et forte ſic Plautus ſcripſit: *pro filia*, inquam; Nam teſtatur Gruterus iſtud eſſe quidem in Cam. ſed manu ſecunda. Alii codices *pelia* vel *pellia*. Gron.

23. *Quaſi quoi emeret, caueat.*] Quaſi caueat ei, cui emeret, nempe Periphani. *Caueat*, id eſt, ſatis accipiat a lenone praedibus et praediis. *Lambin.*

30. *Minas ſe habere quinquaginta.*] Atqui de *triginta* tantum conſtat ex vlt. Scena.

Quippe ego qui nudiuſtertius meis manibus dinumeraui
Pro illa tua amica, quam pater ſuam filiam eſſe retur.
Ibi leno ſceleratum caput ſuum imprudens alligabit,
Quaſi pro illa argentum acceperit, quae tecum adducta nunc eſt.
CH. VORSVTIOR es, quam rota figularis. EP. iam ego parabo
Aliquam doloſam fidicinam, nummo conducta quae ſit:
Quae ſe emptam ſimulet, quae ſenes duo docta ludificetur.
Eam ducet ſimul Apoecides ad tuum patrem. ST. vt parate! Acid. *vt perite.*
EP. Eam permeditatam meis dolis, aſtutiiſque onuſtam Douz. *praemeditatam.*
Mittam. ſed nimis longum loquor: diu me eſtis demorati.
Haec ſcitis iam, vt futura ſint. abeo. ST. bene ambulato.
CH. Nimis doctus ille eſt ad malefaciendum. ST. me quidem certo
Seruauit conſiliis ſuis. CH. abeamus intro hinc ad me.
ST. Atque aliquanto lubentius quam abs te ſum egreſſus intus.
Virtute atque auſpicio Epidici cum praeda in caſtra redeo.

Scena. Quaerit *Acidalius* colorem et velum, quo tegat oeconomiae hunc errorem: ſed vtrum inuenerit neſcio. Dicamus interea, Epidicum vernili ingenio et iactantia ſummam apud alios verbis exaggeraſſe: quod ſolet fieri.

36. *Doloſam.*] Falſam, et aliam ab ea, quae iam domi eſt: non illam, quam ſe empturum putat ſenex. *Lambin.*

37. *Docta.*] A me fallaciis inſtructa. Terent. Eun. *perdocta eſt probe.*

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA

PERIPHANES, APOECIDES, SERVVS

NON ORIS CAVSSA modo homines aequom fuit
Sibi habere ſpeculum, vbi os contemplarent ſuum:
Sed qui perſpicere poſſent cor ſapientiae,
Igitur perſpicere vt poſſint cordis copiam. Acid. *verſ.* 12. facit. 4.
Vbi id inſpexiſſent, cogitarent poſtea,
Vitam vt vixiſſent olim in adoleſcentia.
Vel quaſi egomet, qui dum filii cauſſa coeperam

1. *Non oris cauſſa.*] Seneca nat. Q. 1. 17. *Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta: primo ſui notitia: deinde et ad quaedam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam; deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quicquid corpori deeſſet; iuuenis, vt flore aetatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, et fortia audendi; ſenex, vt indecora canis deponeret, et de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi.*

3. *Perſpicere poſſent cor ſapientiae.*] Lege: *ſed qui perſpicere poſſint cordis copiam, Igitur perſpicere vt poſſint cor ſapientiae.* Scriu. *Cor ſapientiae.*] Ab interpunctione laborat locus. Scribendum: *ſed qui perſpicere poſſent cor, ſapientiae, Igitur perſpicere.* Et intelligendum ex ſuperioribus: *ſapientiae habendum ſpeculum fuit*; *igitur*, id eſt, ea cauſa vel gratia, *vt perſpicere poſſent cordis copiam*, ſiue quid ſapientiae habuerat in corde. Vid. 3. Obſeru. 29. *Gronou.*

7. *Vel quaſi.*] Id eſt, ἄντικα: exempli cauſſa; Vt ego ipſe, qui, etc. *Quaſi*, pro *quemadmodum.* Taubm.

Ego me excruciare animi, quaſi quid filius
Meus deliquiſſet med erga: aut quaſi non plurimum
Maleſacta mea eſſent ſolida, in adoleſcentia.
Profecto DELIRAMVS interdum ſenes.
Fuit conducibile hoc quidem mea ſententia.
Sed meus ſodalis it cum praeda Apoecides.
Venire ſaluom mercatorem gaudeo.
Quid fit? AP. dii deaeque te adiuuant. PE. omen placet.
AP. Quoi omini omnes ſuppetunt res proſperae.
Sed tu hanc intro iubeas abduci. PE. heus foras
Exite huc aliquis. duce iſtam intro mulierem,
Atque audin'? SE. quid vis? PE. caue ſiris cum filia
Mea copulari hanc; neque conſpicere: iam tenes?
In aediculam iſtanc ſeorſum concludi volo.
DIVORTVNT mores virgini longe ac lupae.
AP. Docte et ſapienter dicis. NON NIMIS poteſt
Pudicitiam quiſquam ſuae ſeruare filiae.
Edepol nae iſtam tempore gnato tuo
Sumus praemercati. PE. quid iam? AP. quia dixit mihi
Iamdudum ſe alius tuum vidiſſe hic filium.
PE. Hanc edepol rem apparabat. AP. plane hercle hoc quidem eſt.
Nae tu habes ſeruom graphicum, et quantiuis pretii!
Non caru'ſt auro contra. vt ille fidicinam
Fecit neſcire prorſus, ſe eſſe emptam tibi!
Ita ridibundam atque hilaram huc adduxit ſimul. Scal. *illam ridib.* etc.
PE. Mirum, hoc, qui potuit fieri? AP. te pro filio
Facturum dixit rem eſſe diuinam domi,
Quia Thebis ſaluos redierit. PE. recte inſtitit. Lamb. *rectam inſtitit.*
AP. Imo ipſus illi dixit, conductam eſſe eam, ſc. *vitam.*
Quae hic adminiſtraret ad rem diuinam tibi,
Facturum hoc dixit, rem eſſe diuinam tibi domi.
Ego illic me autem ſic aſſimulabam quaſi

10. *Solida.*] Iſtud *ſolida*, conuerti debet ad *maleſacta*. Sic Seneca alibi, *ſolidam* vocat *nequitiam*, quae radices egit. *Gruter.*

12. *Fuit conducibile.*] Scil. tale ſpeculum habere.

13. *Cum praeda.*] Venit cum fidicina filio erepta. Ita quidem ſenes arbitrantur; ſed falſo. *Lambin.*

16. *Suppetunt.*] Id eſt, ſuccedunt, eueniunt, expetunt, vt Aſin. 1. 1. 41. Pſeud. 1. 1. 106. *Gronou.* *

19. *Siris.*] Pro *ſiueris* a ſino. *Taubm.*

22. *Diuortunt.*] Id eſt, differunt, diuerſi ſunt. *Gronou.* *

25. *Tempore.*] Tempeſtiue ante filium ſumus mercati, l. Gulielm. veriſim. lib. 2. 19. *Tempori*, idem quod opportune, tempeſtiue: idemque efferebant *tempore*, vt *heri*, *here*, luci, luce. V. N. Perſ. act. 5. 1.

29. *Graphicum.*] *Graphicus*, ad vnguem factus, vt *Horat.* venuſtus ſcitoque ingenio, et quaſi pictoris manu expolitus. *γράφειν*, pingere: *γραφίς*, ſtilus, penicillus. *Scalig.*

30. *Non caru'ſt auro contra.*] *Vaenire contra aurum*, eſt magno vaenire. ita enim veteres ſemper fere dicebant, metaphora a lance momentanea, in qua appendebatur aes, nam quod praeponderat, id *contra* eſſe, hoc eſt, *ἀντιῤῥέπειν* dicebant. Inde *aes contrarium* vocabant *aes graue*, auctore Feſto: ſcilicet *ἀντίῤῥοπον*. *Scaliger.*

36. *Ipſus illi.*] Epidicus fidicinae.

40. *Stolidum.*]

Stolidum, cum bardum me faciebam. PE. imo ita decet.
AP. Res magna amici apud forum agitur. ei volo
Ire aduocatus. PE. at quaeſo, vbi erit otium,
Reuortere ad me extemplo. AP. continuo hic ero.
PE. NIHIL HOMINI amico eſt opportuno amicius:
Sine tuo labore, quod velis, actum eſt tamen.
Ego ſi allegaſſem aliquem ad hoc negotium
Minus hominem doctum, minuſque ad hanc rem callidum,
Os ſublitum eſſet. itaque me albis dentibus
Meus derideret filius meritiſſumo.
Atque haec STVLTITIA'ſt me illi vitio vortere,
Egomet quod factitaui in adoleſcentia:
Quom militabam, pugnis memorandis meis
Eradicabam hominum aureis, quando occoeperam.
Sed hic quis eſt, quem huc aduenientem conſpicor,
Suam qui vndantem chlamydem quaſſando facit?

40. *Stolidum.*] *Stolidi* vocantur non tam ſtulti et excordes, quam tetri et moleſti, illepidi, quos Gr. μοχθηρὲς καὶ φορτικὸς dicunt: Ter. Scaurus. *Bardus a tarditate ingenii: a Graeco, quod illi tardos βραδεῖς appellant*, auct. Feſto. Videtur translatum verbum a re ruſtica. *Stolones* enim vocant agricolae in arboribus fruticationem inutilem, inquit *Plin.* I. cap. I.

42. *Aduocatus.*] *Qui defendit alterum in iudicio, aut Patronus dicitur, ſi orator eſt: aut Aduocatus, ſi aut ius ſuggerit, aut praeſentiam ſuam commodat amico: aut Cognitor, ſi praeſentis cauſam nouit, et ſic tuetur, vt ſuam.* Aſconius.

48. *Albis dentibus.*] Significatur cachinnatio, et riſus effuſior; in quo dentes denudantur. *Camer.*

52. *Pugnis memorandis meis.*] Sic omnes ſcripti. Scioppius *memorandus*, quia apud Apuleium inuenit, *dolo memorandi.* Sed aliter Apuleius, aliter Plautus eo verbo vtuntur. Nam *pugnis memorandis meis* eſt pugnas meas commemorando. Perſa I. I. *ita fio miſer quaerendo argento mutuo.* Sic Cicero et Livius paſſim. *Gronou.*

53. *Eradicabam.*] Ita *Horat.* in Arte, de odioſo recitatore: *tenet occiditque legendo.*

55. *Vndantem chlamydem.*] Habitum inceſſumque glorioſi, nimis pol graphice expreſſit: ab Afranio item adumbratum, in Pompa: *Tene tu: in medio nemo eſt: magnifice volo fluctuatim ire ad illum.* vbi *fluctuatim* pro *iactanter et ſolute* ſumptum exponitur a Nonio. *Veſtis vndans* hic eſt, quae inceſſu criſpatur, praeſertim dum ſucc uſſatur corpus. qua ratione *vndantes habenas* dixit Virgil. 12. Aen. verſ. 471. quaſi vndatim criſpantes, dum ab auriga commouentur. *H. Iun.* Contra de inceſſu modeſto ac minime ſuperfluo perelegantia ſunt illa Petronii: *Quo oculorum mollis illa petulantia? quo inceſſus tute compoſitus, et ne veſtigia quidem pedum extra menſuram aberrantia, etc.* Seneca Nat. Q. I. 7. 31. *Tenero et molli inceſſu ſuſpendimus gradum.* Wouwerius.

ACTVS TERTIVS. SCENA QVARTA

MILES, PERIPHANES, FIDICINA

Caue praeterbitas vllas aedes, quin roges,
Senex vbi habitat Periphanes Platenius.

1. *Caue.*] Seruum ſuum anteambulonem alloquitur miles. *Boxborn.*

2. *Platenius.*] Non dubitamus nomen illud populi corruptum eſſe, itaque reſcribendum:

Senex vbi habitat Periphanes Plothenius.

Incertus tuum caue ad me retuleris pedem.
PE. Adoleſcens, ſi iſtunc hominem, quem tu quaeritas,
Tibi commonſtraſſo, ecquam abs te inibo gratiam?
MI. Virtute belli armatus promerui, vt mihi
Omnes mortales deceat agere gratias.
PE. Non repperiſti, adoleſcens, tranquillum locum,
Vbi tuas virtutes explices, vt poſtulas.
Nam STRENVIORI deterior ſi praedicat
Suas pugnas, de illius ore fiunt ſordidae.
Sed iſtum quem quaeris Periphanem Platenium,
Ego ſum, ſi quid vis. MI. nempe quem in adoleſcentia
Memorant apud reges, armis, arte duellica
Diuitias magnas indeptum? PE. imo ſi audias
Meas pugnas, fugias manibus demiſſis domum.
MI. Pol ego magis vnum quaero, meas quoi praedicem,
Quam illum qui memoret ſuas mihi. PE. hic non eſt locus.
Quin tu alium quaeras, quoi centones farcias.
MI. Animum aduorte, vt, quod ego ad te venio, intellegas.
Meam amicam audiui te eſſe mercatum. PE. attate!
Nunc demum ſcio ego hunc, qui ſit; quem dudum Epidicus
Mihi praedicauit militem. adoleſcens, ita'ſt
Vt dicis. emi. MI. volo te verbis pauculis,
Si tibi moleſtum non eſt. PE. non edepol ſcio.
Moleſtum non eſt, niſi dicis quid velis.

Plothenius eſt πλωθειεύς ex Egeide tribu. Stephanus: Πλωθειὰ δῆμος Αἰγηΐδος φυλῆς. ὁ δημότης, Πλωθειεύς, καὶ Πλωθίυς. *Pecitus.*

8. *Tranquillum locum.*] Captant vocabulum *tranquillum* et tanquam rem arcanam proferunt Periphanem manu vel de gloria certare malle. Sane *τὸ tranquillum* eleganter et non trito more pro commodo, vacuo, nihil vbi ſit impedimenti, vbi non obloquutor. Sed certamen, quod minatur iuxta ignauus et gloriarum plenus, ad ignauum et gloriarum plenum, omne eſt verborum, non manus, ideo *de illius ore fiunt ſordidae*; nimirum dum alter contra maiores explicat. Haec eſt tempeſtas, quae oſtentatori tranquillum non ſinat: nil maius aut grauius. *Gronou.*

16. *Manibus demiſſis.*] *Fugere demiſſis manibus*, eſt contentiſſimo curſu fugere: nam tales ſolent manus dimittere et iactare: quod Graeci dicunt *παρασείειν τὰ χεῖρε*. Ariſtoteli eſt *φεύγειν παρασείοντα*. Contentius enim currimus, manus demiſſas habentes, et circum latera iactantes. *Caſaub.*

19. *Cui centones farciat.*] Aſſentior iis, qui voluerunt *farcias*, vel ob Lucillii locum, *ſarcinatorem eſſe ſummum, ſuere centonem optime.* Suuntur et *ſarciuntur* centones, non *farciuntur*. Iſidor. 1. Orig. 38. *Centones apud Grammaticos vocari ſolent, qui de carminibus Homeri vel Virgilii ad propria opera, more centonario, ex multis hinc inde compoſitis in vnum ſarciuntur corpus ad facultatem cuiuſque materiae.* Quae ille deſcripſit ex Tertulliano de praeſcriptionibus cap. 39. *Homerocentones etiam vocari ſolent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compoſitis in vnum ſarciunt corpus. Et vtique foecundior, diuina litteratura ad facultatem cuiuſque materiae.* Gronouius.

26. *Moleſtum non eſt niſi dicis.*] Sic Codex vnicus, et explicat Gruterus: moleſta non erit oratio, ſi dixeris quae ego velim; ſin quae tu velis, erit moleſta. Camerarius, *mihi ſi dicis.* Douza, *niſi dicis quid velim.* Gulielmius, *Non. aedepol ſcio. Moleſtum non eſt mihi, ſi dicis.* Diſſaldeus: *ſcio moleſtum non eſſe* Poſt omnes velim: *Non aedepol ſcio, Moleſtumne ſit, niſi dicis quid velis.* Haud poſſum tibi dicere, moleſtumne ſit futurum an non, niſi prius loquentem audiero. Prae ſe fert enim, ſe nec ſcire nec diuinare, quid miles eſſet dicturus, etſi ſatis ſuſpicabatur. *Gron*

28. *Habeas.*]

MI. Mihi illam vt tramittas: argentum accipias.
PE. Habeas. MI. nam quid ego apud te parcam proloqui?
Ego illam hodie volo facere libertam meam,
Mihi concubina quae ſit. PE te abſoluam breui:
Argenti quinquaginta mihi illa empta eſt minis.
Si ſexaginta mihi denumerantur minae,
Tuas poſſidebit mulier faxo ferias:
Atque ita profecto, vt eam ex hoc exoneres agro.
MI. Eſtne empta mihi haec? PE. iſtis legibus habeas licet.
MI. Conciliauiſti pulchre. PE. heus, foras educite,
Quam introduxiſtis fidicinam. atque etiam fides,
Ei quae acceſſere, tibi addam dono gratiis.
Age, accipe hanc ſis. MI. quae intemperiae te tenent?
Quas tu mihi tenebras cudis? quin tu fidicinam Scal. *terebras trudis.*
Produci intus iubes. PE. haec ergo eſt fidicina.
Hic alia nulla'ſt. MI. non mihi nugari potes.
Quin tu huc producis fidicinam Acropoliſtidem?
PE. Haec, inquam, eſt. MI. non haec, inquam, eſt: non nouiſſe me

28. *Habeas.*] Nulla hic opus mutatione quam vult Diſaldeus. Nondum quidem Periphani de pretio cum milite conuenerat; nihilominus ſubintelligitur. Habeas, inquit, illam, vbi mihi pro illa, quae empta mihi eſt quinquaginta minis, argentum ſolueris. *Boxh.*

53. *Poſſidebit mulier faxo ferias.*] Miles dixerat; ſe fidicinam facere velle libertam ſuam. Periphanes reſpondet: mulierem poſſeſſuram militis ferias, ſi pro ea, vt oportet, ſatisfecerit. *Feriae* hic ſunt, quas herus ſeruae facit, ea libertate donata. Sed et addit Periphanes futurum id ea lege, ſi miles ex agro Attico fidicinam *exoneret*, id eſt, alio euehat. Metuebat enim Periphanes, ne fidicinae in Attica manentis amoribus filius perderetur. *Feriae* dicuntur, remiſſio laboris. Ita induciae, *belli feriae. Poſſidebit ferias tuas*, quas tu illi facies, libertate donatae, a ſeruili opere et labore immuni. *Boxhorn.* Legendum: *Tuas reſidebit mulier faxo ferias*, id eſt, tibi mulier feriabitur, tibi ceſſabit, tuas ferias celebrabit. *Reſidere ferias* dicebant pro feriari, quia reſides manebant per feriarum tempus, nec quicquam operis faciebant. Idem Plautus in Capteiu. act. 3. ſcen. 1. *Venter gutturque reſident eſuriales ferias.* Citant ad eum locum interpretes locum ex Cicerone lib. 2. de Legibus, qui vulgo corruptiſſimus eſt. Sic enim legitur: *Denicales feriae, quia reſidentur mortuo.* Imo ſcribendum: *Nec vero tam denicales quae a nece appellatae ſunt, quia reſidentur mortuis.* In ſequenti verſu apud Plautum ſcribi quoque debet: *atque ita profecto, vt eam ex hoc exoneres ſacro*, pro agro. Sacra ſemper cum feriis, et feriae cum re ſacra quae in his fiebat. Cum igitur dixiſſet, ſi ſibi ſexaginta a milite denumerarentur minae, futurum vt ea mulier quam petebat, eius ferias reſideret: addit, atque ita quidem vt exoneraret eam ex hoc ſacro, id eſt, ex ſacro ſenis; cum non amplius eius reſidere deberet ferias, ſed militis cui dabatur, vt eum coleret. Dabis, inquit, mihi pro ea ſexaginta minas, vt tuas reſidere poſſit ferias, et meo ſacro liberetur. *Tuas reſidebit ferias*, id eſt, tua erit; et de feriis intelligit priuatis, quae a ſolis domeſticis celebrabantur, vt erant dies natales, denicales, et aliae. Feſtus: *Priuatae feriae vocantur, ſacrorum propriorum, velut dies natales, operationes, denicales.* Quae igitur alicuius reſidet priuatas ferias, eius eſt propria et domeſtica, vel ancilla. Inde explicandus iſte verſus. *Salmaſ.*

34. *Vt eam ex hoc exoneres.*] Q. d. meam domum edaci et inutili muliere, tanquam onere leues. Vel *agrum* accipe, pro tota terra Attica; et eſt hypallage, pro hunc agrum ea exoneres. *Lamb.*

36. *Conciliauiſti pulchre.*] *Bene, ac pulchre conciliare*, eſt vili emere: contra *Male conciliare*, care et magno pretio. Omnis enim conuentio eſt conciliatio. *Donatus.*

37. *Fides.*] Citharam.

53. *Nihil:*

Meam rere amicam poſſe? PE. hanc, inquam, filius
Meus deperibat fidicinam. MI. haec non eſt ea.
PE. Quid? non eſt? MI. non eſt. PE. vnde haec igitur gentium eſt?
Equidem hercle argentum pro hac dedi. MI. ſtulte datum
Reor, atque peccatum largiter. PE. imo haec ea'ſt:
Nam ſeruom miſi, qui ſectari ſolet meum
Gnatum. ipſe hanc emit fidicinam. MI. hem! iſtic homo
Articulatim te concidit; ſenex, tuus
Seruos. PE. quid? concidit? MI. nihil: ſic ſuſpicio'ſt. Heinſ. *mihi ſic ſuſpicio eſt.*
Nam pro fidicina haec ſuppoſita eſt tibi.
Senex, tibi os eſt ſublitum plane et probe.
PE. Ego illam requiram iam, vbi vbi eſt. bellator, vale,
Euge: frugi Epidice, frugi es: pugnaſti. homo es,
Qui me emunxiſti mucidum, minimi preti.
Mercatus te hodie eſt de lenone Apoecides?
Ehodum. FI. ego iſtunc hominem nunquam audiui ante hunc diem,
Neque me quidem emere quiſquam vlla pecunia
Potuit: plus iam ſum libera quinquennium.
PE. Quid tibi negotii eſt meae domi igitur? FI. audies.
Conducta veni, vt fidibus cantarem ſeni,
Dum rem diuinam faceret. PE. fateor me omnium
Hominum eſſe Athenis Atticis minimi preti.
Sed tu nouiſtin' fidicinam Acropoliſtidem?
FI. Tam facile, quam me. PE. vbi habitat? FI. poſtquam libera'ſt, vbi
Habitet dum, incerto ſcio. PE. eho! ain? quis eam liberauerit,
Volo ſcire, ſi ſcis. FI. id quod audiui audies.
Stratippoclem audiui Periphani filium
Abſentem curauiſſe vt fieret libera.
PE. Perii hercle! ſi iſthaec vera ſunt planiſſume,
Meum exenterauit Epidicus marſupium.
FI. Haec ſic audiui: nunquid me vis ceterum?
PE. Malo cruciatu vt pereas, atque abeas cito.
FI. Fides non reddis? PE. neque fides, neque tibias.
Propera igitur fugere hinc, ſi te dii amant. FI. abiero.
Flagitio cum maiore poſt reddes tamen.
PE. Quid nunc? qui in tantis poſitus ſum ſententiis,

53. *Nihil: ſic ſuſpicio eſt.*] Sic quidem Langianus. Sed Cam. et Pall. τὸ *nihil* ignorant: ignorat et ille, qui Boxhornii fuit. Nec vllus huic voci hic vſus eſt. Quin et videtur ex perſonae vocabulo *Mil.* nata. Taubmano ſuum os et hypocriſin remittimus. *Gronouius.*

58. *Qui me emunxiſti.*] Metaphora ſeruilis et iocoſa. Graecis ἀπομύττειν. Me, tanquam puerulum, cuius naſus mucoris plenus, omniſque conſilii expers eſt, deluſum argento ſpoliaſti. Phorm. act. 4. ſc. 4. *Emunxi argento ſenes.* Lamb.

66. *Athenis Atticis.*] Vt diſtinguat ab aliis Athenis, quarum quinque aut ſex recenſet *Stephanus.*

79. *Flagitio.*] Id eſt, efflagitatione, conuitio ſeu pipulo potius, et quidem muliebri: non, dedecore; vt vult Monſtrolienſis. *Douza.* V. N. Merc. act. 2. 3. et in primis Curc. act. 3.

80. *In tantis poſitus ſum ſententiis.*] In ſex ſeptem interpretationibus, quas afferunt,

Eumne ego ſinam impune? imo etiamſi alterum
Tantum perdundum eſt, perdam potius, quam ſinam
Me impune irriſum eſſe habitum, depeculatum eis.
Sic data eſſe verba praeſenti palam!
Atque me minoris facio prae illo, qui omnium
Legum atque iurium fictor, conditor cluet.
Is etiam ſeſe ſapere memorat; MALLEVM
Sapientiorem * * manubrio.

afferunt, nulla vera. *Poni in ſententia* eſt praeſcribi ſententiae auctorem. Solebant autem pſephiſmatibus et decretis liberarum ciuitatum praeponi nomina illorum, qui eorum auctores fuerant. Inde apud Demoſthenem: Ἐπὶ ἄρχοντος Μνησιφίλου, Ἑκατομβαιῶνος ἔνῃ καὶ νέᾳ, φυλῆς πρυτανευούσης Πανδιονίδος, Δημοσθένης Παιανιεὺς εἶπεν. Et turſus: Πρυτανείᾳ φυλῆς Ἱπποθοωντίδος, Ἀριστοφῶν Κολυττεὺς πρόεδρος εἶπεν. Hinc illud apud Gellium 18. 3. *Quod ſi proba iſta haec et honeſta ſententia eſt, quaeſo vos, non ſinamus eandem dehoneſtari turpiſſimi auctoris contagio.* Vide reliqua et noſtrum quartum Obſeruationum. Eſt ergo, *qui in tantis poſitus ſum ſententiis*, cuius in ſententiam toties populi pſephiſma factum et nomen meum praeſcriptum habuit. *Gronouius.*

85. *Atque me minoris.*] Suſpicari poſſumus, haec ex alicuius priorum Poetarum fabula quapiam, iocoſe inſerta a Plauto. *Camer.*

86. *Fictor, conditor.*] *Iuris conditores*, dici Iuriſconſultos, quibus auctoritas a Principe data erat iura condendi, obuiam ſatis eſt. Credo tamen ita ambigue id prolatum a Periphane vt *conditor* penult. longa intelligi poſſet, reſpectu ad *iurium* notionem vulgarem. In eadem ambiguitate videtur luſiſſe et Arnob. l. 7. *Cupientes addiſcere, quid cum pultibus Deo ſit, quid cum libis, quid diuerſis cum farribus confectionis iure multiplici atque impenſarum varietate conditis.* Douz.

88. *Sapientiorem * * manubrio.*] Lacuna poteſt variis modis repleri, ſed ſenſus idem erit, qui ex lectione Lambini efficitur, quem ſatis probo. Poſſet enim legi: *Malleum, Sapientiorem quaſi dicas manubrio.* Scribitur in antiquis editionibus: *Malleum ſapientior vt eſt malo haerens - - - - - manubrium.* Si haec vetus lectio, ex ea optima et elegantiſſima poſſet elici ſententia, ſcribendo:

Is etiam ſeſe ſapere memorat, malleo
Sapientius vt ſit male haerens manubrium.

Ille vero, inquit, cum adeo ſit fungus ac ſtupidus, etiam ſeſe ſapere praedicat, vt ſi manubrium, male haerens, diceret ſe malleo ſapientius. Manubrium quidem ſapientius malleo, quia ſine manubrio inutilis malleus. Et poteſt iactare manubrium ſe magis ſapiere quam malleum. Sed male haerens manubrium incommodum eſt atque inutile, ac falſo id iactat quod ſit ſapientius malleo. Talis erat ille ſenex, qui ſe ſapere memorabat, cum a ſeruo deluſus eſſet. *Salmaſius.* *Malleum ſapientiorem manubrio.*] Vix eſt, vt hic aliquid ſupplendum exiſtimem, niſi ab ingenio prudentis lectoris. Abſque menda aut vitio vllo accipio prouerbium in duos aeque ſtolidos et ſtultos, quorum alter nimio plus ſibi ſapere videtur. Nam et malleus et manubrium, ſapiunt tantundem, id eſt, ambo nihil. Et, vt alia ſunt ruri, alia in foro nata, ſic hoc videtur ab officina exiiſſe, et inter operas fabriles initium habuiſſe. Nihil facilius et propius, quam vt verba Plauti, vt nunc ſunt, accipiamus prorſus quaſi eſſent: *Is etiam ſeſe ſapere memorat, quod eſt perinde, quaſi dicas Malleum ſapientiorem manubrio.* Gronouius.

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

PHILIPPA, PERIPHANES.

Si quid eſt homini miſeriarum, quod miſereſcat,
miſer ex animo eſt. — Douz. *miſera ex animo id*, etc.

1. *Miſer ex animo.*] *Miſer* ſubintelligitur *homo*, quod ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetendum. Sic ergo legendum: *Si quid eſt homini miſeriarum, quod miſereſcat miſer*

Id ego experior, quoi multa in vnum locum confluunt, quae meum
Pectus pulſant ſimul: multiplex aerumna me exercitam habet: panpertas,
Pauor territat mentem animi, neque vbi meas collocem ſpes,
Habeo vſquam munitum locum. ita gnata mea hoſtium eſt potita:
Neque ea nunc vbi ſit neſcio. PE. quis illaec eſt mulier, timido
Pectore peregre aduenïens, quae ipſa ſe miſeratur? PH. in his dictus eſt
Locis habere mihi Periphanes. PE. me nominat haec: credo ego
Illi hoſpitio vſus inuenit. PH. peruelim mercedem dare Scal. *vſus venit.*
Qui monſtret eum mihi hominem, aut vbi habitet. PE. noſcito ego hanc. Lam. *vbi ille habet.*
Nam videor, neſcio vbi, me vidiſſe prius. eſtne ea an non
Eſt, quam animus retur meus? PH. di boni! viſitaui antidhac.
PE. Certe ea eſt, quam in Epidauro pauperculam memini comprimere.
PH. Plane hic ille eſt, qui mihi in Epidauro primus pudicitiam
Pepulit. PE. quae meo compreſſu peperit filiam, quam domi
Nunc habeo. PH. quid ſi adeam? PE. haud ſcio an congrediar, ſi haec ea eſt.

ſer ex animo, Id ego experior. Si quid miſeriarum homini eueniat, quare ex animo doleat, id ego experior. Haec ſcripſeram, cum in Codice Mſ. Salmaſiano noſtroque *τὸ eſt*, quod in vulgatis repetitum hoc verſiculo legitur, abeſſe deprehendi. Et abeſſe debet, a ſciolo repetitum. *Boxb.* *Si quid eſt homini miſeriarum.*] Alterum *Eſt* ſane ignorant ſcripti, non tamen poſterius, ſed prius. Sic enim omnes: *Si quid homini miſeriarum.* etiam ille, in quo ſe id abeſſe ſcribunt deprehendiſſe: ſic et Palatini. Sed quomodo interpretantur *miſereſcat*, doleat? Imo *miſereſco* eſt miſereor: *miſereſco tui* et *miſereſcit me tui* eſt miſereor tui et miſeret me tui. Sic Terentius et Virgilius loquuntur. Ergo ſcribendum: *Si quid homini miſeriarum, quod miſereſcat miſeri ex animo, eſt, Id ego experior.* Senſus ob quod miſereſcat vel miſereat homines iſtius miſeri ex animo: quo is miſer mereatur miſericordiam. Poſtremum, vt in Sticho: *Credo ego miſeram fuiſſe Penelopam Soror ex animo.* Truculent. 2. 2. *Vt miſerae matres ſollicitaeque ex animo ſunt.* Gronouius.

4. *Mentem animi.*] Praeſtantiſſimam et intimam animi partem. ὡς ἐν, σώματι ὄψις, ὅτω νοῦς ἐν ψυχῇ, inquit *Ariſtot.* Haec autem ſaepiſſime ita coniuncta a bonis ſcriptoribus leguntur:

— *animi vix mente videtur.* Catullus:
Mens animi tantis fluctuat ipſa malis. Paſſerat.

5. *Hoſtium eſt potitia.*] Capta eſt ab hoſtibus, ita verſ. abhinc 30. item Capt. act. 1. 1. vbi notas vide. ita, *potiri herorum*, eſt in herorum poteſtatem venire. *Potiri mali*, pro opprimi a malo, et in eius tanquam poteſtatem venire, dixiſſe Terent. Phorm. act. 3. 1. 1. Guilielm. docet.

7. *Ipſa ſe miſeratur.*] Miſeram ſe miſere ac dolenter praedicat ſiue lamentatur. V. N. Rud act. 1. 3.

9. *Illi hoſpitio vſus.*] Nihil mutandum in hoc verſu, ſed ſola interpunctione adhibita ſanandus, hoc modo: *Credo ego, illi hoſpitio vſus. inuenit.* Nominauerat Periphanem mulier peregrina priuſquam eum videret. Dicit Periphanes, huic mulieri vt opinor, hoſpitio vſus, id eſt, opus eſt. Et per ironiam addit, *inuenit.* Videtur, inquit, hoſpitium haec quaerere, et meo velle vti cum me nominet. Inuenit hoſpitium quo opus habet. Sed ironice haec dicit, inuenit ſcil. id quo vſus illi eſt hoſpitium. *Salm.*

14. *Pudicitiam pepulit.*] Id eſt, virginitatem mihi eripuit. Liuius: *Expugnauit decus muliebre.* quod Apul. *interficere virginitatem*, dixit. *Taub.*

22. Quod

PH. Sin eſt is homo, ſicut anni multi me dubiam dant. PE. longa
Dies meum incertat animum. ſin ea eſt, quam incerto autumo, hanc
Congrediar aſtu. PH. muliebris adhibenda mihi malitia nunc eſt.
PE. Compellabo. PH. orationis aciem contra conferam.
PE. Salua ſis. PH. ſalutem accipio mihi et meis. PE. quid ceterum?
PH. Saluos ſis: quod credidiſti, reddo. PE. haud accuſo fidem.
Nouin' ego te? PH. ſi ego te noui, animum inducam vti noueris.
PE. Vbi te viſitaui? PH. inique iniurius. PE. quid iam? PH. quia
Tuae memoriae interpretari me aequom cenſes. PE. commode
Fabulata es. PH. mira memoras. PE. hem, iſtuc rectius.
Meminiſtin'? PH. memini id. PE. in Epidauro. PH. ah, guttula
Pectus ardens mihi aſperſiſti. PE. virgini pauperculae,
Tuaeque matri me leuare paupertatem. PH. tun' is es,
Qui per voluptatem tuam in me aerumnam obſeuiſti grauem?
PE. Ego ſum. ſalue. PH. ſalua ſum, quia te eſſe ſaluom ſentio.
PE. Cedo manum. PH. accipe. aerumnoſam et miſeriarum compotem
Mulierem retines. PE. quid eſt, quod voltus te turbat tuus?
PH. Filiam, quam ex te ſuſcepi. PE. quid eam? PH. eductam perdidi.
Hoſtium eſt potita. PE. habe animum leuem, et tranquillum face:
Domi meae eccam ſaluam et ſanam: nam poſtquam audiui illico
Ex meo ſeruo illam eſſe captiuam, continuo argentum dedi
Vt emeretur. ille eam rem adeo ſobrie et frugaliter
Accurauit, vt alias res eſt impenſe improbus.
PH. Fac videam, ſi me vis. PE. eho Canthara ſtatim iube
Acropoliſtidem prodire filiam ante aedes meam,

22. *Quod credidiſti, reddo.*] Nempe *ſalutem*: quam abs te quaſi crediram accepi. Bacchid. *Quin tu primum reddis ſalutem, quam dedi?*

25. *Interpretari.*] Interpretem fieri. *Douz.*

26. *Mira memoras.*] Scil. cum dicis, me ſcire loqui: cum id a narura foeminarum abſit. *Lamb.*

27. *Ah, guttula.*] Vide Adag. *Adſperſiſti aquam*, et not. Milit. act. 4. 8.

30. *Obſeuiſti grauem*] V. N. Trucul. 2. 6. *Qui vim magni doloris per voluptatem tuam condidiſti in corpus, etc.* Eleganter et honeſte ſolent veteres agriculturae vocabula transferre ad rem volupratum. de quo dicit Aſin. act. 5. 2. Amphit. act. 2. 2. et alibi.

32. *Compotem.*] Id eſt, plenam.

33. *Quid eſt quod vultus te turbat.*] Princeps codicum, *quod duitus*: vnde plerique poſteriores librarii fecerunt, *quod digitus*, fruſtra arreptum et explicatum viris doctis: quum non aliud id ſignificet quam *quod voltus*, vt vidit Gruterus. Sed praeterea ſcribendum ſuſpicor: *quod voltus ſe turbat tuus.* Gronouius.

38. *Ille eam rem, etc.*] In omnibus libris, niſi quos *Lamb.* et *Douz.* deprauarunt, eſt:

—— Meus ſeruus eam rem ſobrie et frugaliter
Accurauit, vt alias res ille eſt impenſe improbus.

Alias res τὰ ἀλλά, ceterum, ſiue quod ad ceterum attinet, cetera, ad cetera: pro quo ſimpliciter dici poterat, *alias*, quod vulgo perperam pro aduerbio habetur. *Schopp.*

41. *Acropoliſtidem prodire.*] Camerarius, cenſet hoc non oporrere eſſe nomen filiae Periphanis, quum ſit fidicinae alterius, amicae Stratippoclis: et ſuſpicatur

Vt ſuam videat matrem. PH. remigrat animus nunc demum mihi.

tur legendum *Teleſtidem* vel *Acroteleſtidem* Cui multis verbis, nulla ratione, repugnat Lambinus. Acropoliſtis vocabatur fidicina, quam prius amauerat Stratippocles, et nunc ab eo faſtiditam paullo ante petebat miles ab ſene, qui eam filiam putabat: quod non neſciebat Camerarius. Eodem nomine apud mangonem vel venditorem erat appellata, quam nunc amabat Stratippocles, et mox eſſe cognoſcit ſororem ſuam. Eodemque nomine putabat eſſe Periphanes fidicinam ab Epidico conductam, quam iuſſerat emi ſenex pro amici filia. Vnde tot Acropoliſtides? Quid affert momenti ad rem idem tribus perſonis attributum nomen? Deinde vbi agnoſcitur ab Epidico Periphanis filia, act. 5. ſc. 1. verſ. 30. conſtanter omnes omnino ſcripti codices: *Teleſtidem.* Ergo non dubito, quin hic vera ſit altera Camerarii ſuſpicio, et *Teleſtidem* legendum, non *Acropoliſtidem.* Sed et liber optimus: *Ebo iſtinc Canthara iube*: ſine τῶ *ſtatim.* Scribe: *ebo, iſtinc, Canthara, iube Foras Teleſtidem prodire filiam ante aedis meam.* Praecedenti quoque verſu deleuimus τό *vivere*, quod in nullo eſt ſcriptorum. ſufficit: *Fac videam ſi me vis.* nempe videre ſaluam. Vel etiam: *Ebo, i ſtatim Canthara.* Nam illud dictant et alii codices. Voſſianus ſecundus: *cantari ſtatim.* Voſſianus tertius et Iunianus: *Canthara i ſtatim.* Gronou.

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

FIDICINA, PERIPHANES, PHILIPPA

Quid eſt, pater, quod me exciuiſti ante aedis? PE. vt matrem tuam
Videas, adeas, venienti des ſalutem atque oſculum.
FI. Quam meam matrem? PE. quae exanimata exequitur aſpectum tuum.
PH. Quis iſtaec eſt, quam tu oſculum mihi ferre iubes? PE. tua filia.
PH. Haeccine? PE. haec. PH. egone oſculum huic dem? PE. cur non, quae ex te nata ſit?
PH. Tu homo inſanis. PE. egone? PH. tute. PE. cur? PH. quia ego hanc quae ſiet,
Neque ſcio, neque noui, neque ego hanc oculis vidi ante hunc diem.
PE. Scio quid erres, quia veſtitum atque ornatum immutabilem
Habet haec. PH. ALITER CATVLI longe olent, aliter ſues. nego
Eam nouiſſe, quae ſit. PE. pro deum atque hominum fidem!

8. *Ornatum immutabilem.*] Sicut haerere hic non debebant interpretes, ita feriari potuiſſent correctorum manus. *Immutabilis* deriuatur ab *immuto*, vbi *in* vim augendi habet. *Immutabilem* vero potius dixit, quam, *immutatum*: quia non tantum filiae habitus et ornatus mutatus, ſed et indies mutandus erat: cum olim, ſicut et noſtrae aetatis petulantia, veſtitus ornatuſque, praeſertim foeminarum, certam formam, vel modum, vt nunc loquuntur, non haberet in quo conſiſteret. Sic venuſte a Calpurnio Ecl. II. dicitur, *mutabilis arbor. Mutabilis induet arbor Ignotas frondes, et non genitalia poma.* Mutabilis arbor, quae alienis frondibus et ramuſculis ſubinde inſertis aliter atque aliter comitur. *Boxhorn.*

9. *Aliter catuli, etc.*] Vult mater: quemadmodum nemo ambigit haeſitatque in hiſce diſtinguendis beſtiis; ita neque ſe dubitare hanc mulierem aliam eſſe a filia ſua. *Taubm.*

Quid? ego lenocinium facio? qui habeam alienos domi, MSS. Lang. *alienas domi.*
Atque argentum egurgitem domo prorſum. quid tu, quae patrem
Tuum vocas me, atque oſculare? quid ſtas ſtupida? quid taces?
FI. Quid loquar vis? PE. haec negat ſe tuam eſſe matrem. FI. ne ſuat,
Si non volt. equidem hac inuita tamen ero matris filia.
Non me iſtanc cogere aequom eſt meam eſſe matrem, ſi ne volt.
PE. Cur me igitur patrem vocabas? FI. tua iſtaec culpa eſt, non mea.
Non patrem ego te nominem, vbi tu tuam me appelles filiam?
Hanc quoque etiam, ſi me appellet filiam, matrem vocem.
Negat haec, filiam me ſuam eſſe, non ergo haec mater mea eſt.
Poſtremo haec mea culpa non eſt: quae didici, dixi omnia.
Epidicus mihi magiſter fuit. PE. perii! PLAVSTRVM perculi.
FI. Nunquid ego ibi peccaui? PE. Si hercle te vnquam audiuero patrem
Me vocare, vitam tuam ego interimam, peſſuma. FI. non voco.
Vbi voles pater eſſe, ibi eſto: vbi noles, ne fueris pater.
PH. Quid? ob eam rem hanc emiſti, quia tuam gnatam ratus? quibus
De ſignis agnoſcebas? PE. nullis. PH. quare filiam
Credidiſti noſtram? PE. ſeruos Epidicus dixit mihi.
PH. Quid ſi ſeruo aliter viſum eſt? non poteras nouiſſe, obſecro?
PE. Quid ego? qui illam, vt primum vidi; nunquam vidi poſtea.
PH. Perii miſera! PE. ne fle, mulier: intro abi, habeto animum bonum.
Ego illam reperiam. PH. hinc Athenis ciuis eam emit Atticus:
Adoleſcentem equidem dicebant emiſſe. PE. inueniam, tace:
Abi modo intro, atque hanc aſſerua Circam, Solis filiam.

22. *Plauſtrum perculi.*] Id eſt, euerti ac perturbaui rem, falſa emptione. Donatus ruſticum ait Pruverb. *Paene plauſtrum perculit*: vbi ait Eunucho ſeruus, *Perculeris tu iam me*, id eſt, impellendo perturbaueris. Feſtus: *Plauſtrum perculi dicebant antiqui ab eo, qui pede onuſta plauſtra perculit, id eſt, euertit. quod poſtea abiit in prouerbium.* Camer. Accipiendum enim ſemper de eo, qui euertit ac perturbat rem. Verbum *Perculeris*, eſt, vt Grammatici luquuntur, potentiale: hoc eſt, *paene perculiſti.* ἤδη τραχολίσειας, ἤδη πρηνίζειας ἄν με. *Scalig.* *Plauſtrum perculi.*] Prouerbium ruſticum, cui originem dedit aliquis male ſedulus et opera vehemente, qui plauſtrum inaequale et altera rotarum in altiorem orbitam depreſſa inclinatum, veritus, ne in eam partem procumberet, ſubeundo tam immodice leuauit, vt idem plauſtrum in alterum latus euerteret. Sic Periphanes queritur, ſe dum ſuſtentare ac ſuffulcire rem, domumque cupit, tam prompte obnixeque egiſſe, vt eandem afflixerit. *Gronouius.*

34. *Circam.*] *Circam* interpretantur *veneficam*: nec vere, nec apte. Nemo ſcilicet homo patrem ſuum, niſi matris teſtimonio fidem habeat, agnoſcere poteſt. Fatetur Telemachus Ὀδυσ. α. Quos autem Venus volgiuaga et πάνδημος varie procreauit, iis nec mater ipſa certum patrem aſſignare poteſt. Sed euenit etiam, vt quis aliquando nec patrem noſcat. Solem vnicum certo ſibi ſciat parentem. Hominem enim a Sole et homine generari, Phyſici affirmant. Sic eleganter et acute luſit Comicus in nomine Circes, quae Solis filia. itaque fidicinam Solis filiam nuncupauit: quia, vt Circe fingitur Sole prognata; ita haec fidicina, quam et pater et mater noſſe negabant,

Ego relictis rebus Epidicum operam quaerendo dabo:
Si inuenio, exitiabilem ego illi faciam hunc, vt fiat diem.

negabant, Solem ſibi tantummodo parentem poterat nominare. *Rigalt.*

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

STRATIPPOCLES, EPIDICVS, DANISTA, VIRGO

Male morigerus mihi eſt Daniſta, qui de me argentum non petit,
Neque illam adducit quae empta ex praeda eſt. ſed eccum incedit Epidicus.
Quid illuc eſt, quod illi caperat frons ſeueritudine?
EP. Si vndecim deos praeter ſeſe ſecum adducat Iuppiter,
Ita non omnes ex cruciatu poterunt eximere Epidicum.
Periphanem emere lora vidi: aderat ibi vna Apoecides.
Nunc homines me quaeritare credo. ſenſerunt: ſciunt
Sibi data eſſe verba. ST. quid agis, mea commoditas? EP. quod miſer.
ST. Quid eſt tibi? EP. quin tu mihi adornas ad fugam viaticum,
Priuſquam pereo. nam per vrbem duo deflocati ſenes
Quaeritant me, in manibus geſtant copulas ſecuncias. Lamb. *ſecum duas.*

3. *Illi caperat frons ſeueritudine?*] *Caperat* pro *caperatur*, id eſt, rugis contrahitur, et aſperatur. Tractum a caprorum frontibus criſpis, auctore *Nonio.* Vel a cornuum caprinorum ſimilitudine, vt *Feſto* placet. Hinc *frons caperata,* pro, triſti et ſeuera.

4. *Si vndecim deos.*] Duodecim dii magni ſunt, quos Cicero tralate *Deos maiorum gentium* vocat: et quorum nomina hoc diſticho incluſit Ennius:

Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Ioui', Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Duodecim illi dii, Enniano hoc diſticho incluſi, νοητοὶ ſunt ſecundum Gentium credulitatem, αἰσθητοὶ vero magnam partem ſunt ac viſibiles iuxta Platonicos. Hos νοητὸς veteres Philoſophi appellarunt, quod ſola mente eorum numen comprehenderetur; potentia vero intelligeretur ex iis rebus, quas humanis vſibus neceſſarias inueniſſent ac prodidiſſent. Septem quidem ex his qui planetae αὐτόχρημα ſunt, in ſphaeris propriis ſinguli fixi inerrabant. Reliqui tamen haud minus ſuas ſphaeras habere crediti, per quas et noſcitabantur. *Salluſtius* ſphaeram duodecim illorum Deorum in ſuperiores et inferiores diuidit. Sex ſuperiores ponit Iouis, Martis, Apollinis, Mercurii, Veneris, Dianae, quibus adnumeranda Saturni, quae communis eſt et Cereris: item Aether, qui Mineruae adſignatur. Reliquae quatuor inferiores ab eo cenſentur: Terra Veſtae, Aqua Neptuni, Ignis Vulcani, Aer Iunonis. Hae decem ſphaerae ſunt, reſtant duae Saturni et Aetheris: hanc occupabat Minerua, illam Ceres. *Salmaſ.*

10. *Defloccati ſenes.*] Id eſt, calui: ſumpta metaphora a veſtibus, quae fratillos ſuos, id eſt, villos amiſerunt: quae et *decotes* ſiue *decutes*, id eſt, detritae dicebantur. *Scalig.*

11. *Copulas ſecuncias.*] Vetus Codex Camerarii habet *copulas ſecuncias*; placeret legi cum Scaligero *ſeſcuncias,* qui recte interpretatur ſeſquipollicem craſſitudinem. Lectiones aliae omnes nugatoriae. Melius tamen putem ſcribi, *copulas ſemuncias* pro *ſemunciarias*, id eſt, copulas quibus clitellae religantur in mulis clitellariis. Nam *ſemuncia* exponitur in Gloſſis κανθήλιον, id eſt, clitellae, et earum mentio apud Catonem de R. R. *Salmaſ.*

12. *Quip-*

ST. Habe bonum animum. EP. quippe ego, quoi libertas in mundo ſita' ſt?
ST. Ego te ſeruabo. EP. edepol me illi melius, ſi nacti fuant.
Sed quis eſt haec muliercula, et illic grauaſtellus qui venit?
ST. Hic eſt Daniſta: haec illa eſt autem, quam emi ex praeda. EP. haeccine'ſt?
ST. Haec. eſtne vt tibi dixi? aſpecta. EP. haec? ST. contempla, Epidice.
Vſque ab vnguiculo ad capillum ſummum eſt feſtiuiſſuma.
Eſtne? conſidera: ſignum pictum pulchre videris.
EP. Ex tuis verbis meum futurum corium pulchrum praedicas:
Quem Apelles atque Zeuxis duo pingent pigmentis vlmeis.
ST. Dii immortales, otioſe iſſe admiror. pedibus pulmoneis
Qui perhibetur, prius veniſſet, quam tu aduenisti mihi.
DA. Haec edepol remorata med eſt. ST. ſiquidem iſtius gratia
Es remoratus, quod iſta voluit, nimium aduenisti cito.
DA. Age, age, abſolue me atque argentum numera, ne comites morer.
ST. Pernumeratum eſt. DA. tene cruminam: huc inde. ST. ſapienter venis.
Opperire, dum effero ad te argentum. DA. matura. ST. domi eſt.
EP. Satin' ego oculis vtilitatem obtineo ſincere, an parum?

Acid. *ſapienter mones*:

12. *Quippe ego, cui libertas in mundo.*] Quaſi dicat: quidni ego bonum animum habeam, cui libertas parata eſt domi? Ironia ſeruilis. *In mundo eſſe dicebant antiqui, cum aliquid in promptu eſſe volebant intelligi.* Feſtus. *Lambinus. Libertas in mundo.*] Homo bonus, qui alleuit, Epidicum non aliter ſe liberum fore putare, quam ſi fugiat, et fiat κοσμοπολίτης, adeo infrequens lector Plauti fuit, vt neſciret, quid eſſet toties ei frequentatum *eſſe in mundo*. Gronouius.

14. *Grauaſtellus.*] *Grauaſtellus* rectum eſt, et idem plane eſt, qui et *rauaſtellus*. *Grauus* idem quod *rauus*, qui raui eſt coloris. Sic *gnauus* et *nauus* idem, *Gnaeuus* et *naeuus*; *gnoſco* et *noſco*: *gnatus* et *natus*. Quod dicitur *grauedo*, a qua grauedinoſi, quae eſt κόρυζα, id verbi non eſt a grauitate, ſed dicitur pro *rauedo*, vel *rauido*, quod idem eſt ac *rauis*, nempe κόρυζα. *Grauus* igitur et rauus idem. Vnde *grauaſter* et rauaſter, vt caluaſter. Vnde ὑποκοριστικόν, rauaſtellus et grauaſtellus. *Salmaſ.* Video vt defendat hanc vocem ὁ πάνυ et intercipiat coniecturam Meurſii, *Rauaſtellus*. Scio etiam exſtare apud Feſtum, licet aliter interpretetur. Barthius *Grauiſtallui*, etſi in Feſto ſcripto fuiſſe notet *Grauaſcellus*. Voſſianus *granaſcellus*. Propemodum ſuſpicor antiquiſſimum eſſe mendum, et voluiſſe Plautum vel *bradyſceles*, βραδυσκελής tardigradus, aut *rhaeboſceles* ῥαιβοσκελής loripes. Et vtrumuis conuenit tardo inceſſui, quem accuſat in homine verſu 21. *Gronouius.*

19. *Ex tuis verbis.*] Si picta ſunt pulcra; meum tergum pulchrum futurum eſt: namque pigmentis vlmeis, id eſt, virgis ex vlmo, a Senibus quaſi pictoribus pulcre pingetur. Per *Apellem* et *Zeuxim*, Periphanem, et Apoecidem ſignificat. *Lambin.*

21. *Pedibus pulmoneis.*] *Pedes pulmoneos* intelligit, qui panticibus vlceroſi ſunt. Niſi referatur ad Prouerbium πλεύμων, de ſtupido. Vel potius dixerit *pedes pulmoneos*, tumidos: ſicuti Plinius l. 15. c. 14. *pulmonea* quaedam *poma* vocata ait, id eſt, vt ipſe interpretatur, *ſtolide tumentia*. In Vet. Gloſſario, *Pantices*, ἕλκη ἐπὶ τραχήλου τῶν κτηνῶν exponuntur. *Scalig.*

26. *Sapienter venis.*] Cum crumena ſcilicet, cui indam pecuniam.

28. *Satin' ego, etc.*] Alibi dicit, *Satin' recte oculis vtor?* id eſt, ſatiſne clare oculis proſpicio, an ſecus? Eleganter: Vtilitas hic non aliud quam Vſus: non χρησιμότης, ſed χρῆσις. Et haec eſt propria ac priſca notio. Auctor ad Heren.

Et ſororem in libertatem idem opera concilio mea.
ST. Epidice, fateor. EP. abi intro, ac iube huic aquam calefieri.
Cetera haec poſterius faxo ſcibis, vbi erit otium.
ST. Sequere hac me, mea ſoror. EP. ego ad vos Theſprionem iuſſero
Huc tranſire. ſed memento, ſi quid ſaeuiunt ſenes, Douz. *ſaeuiant*.
Suppetias mihi cum ſorore ferre. ST. facile iſtuc erit.
EP. Theſprio, exi iſtac per hortum, affer domum auxilium mihi.
Magna res eſt: minoris multo facio, quam dudum, ſenes.
Remeabo intro, vt accurentur aduenientes hoſpites.
Eadem haec intus edocebo, quae ego ſcio, Stratippoclem.
Non fugio. domi adeſſe certum'ſt. neque ille haud obiiciet mihi
Pedibus ſeſe prouocatum. abeo intro. nimis longum loquor.

48. *Aquam calefieri.*] Vt lauet peregre adueniens. Vide N. Truc. act. 2. 3.

57. *Neque ille haud.*] Duae negationes, vt et ſupra, et alias ſaepe, negatiue Graeciſmo. Bacchid. *Neque ego haud committam*: cum et Auſ. Popma l. 2. c. 9. De vſu antiq. locut.

58. *Pedibus ſeſe prouocatum.*] Scil. ad curſuram, ſeu currendi certamen. Nimis feſtiuum. Qui enim in decurſione prior eſt, is modo non laceſſere et quaſi prouocare, ne dicam tarditatem concurſori ſuo exprobrare videtur. *Douza.*

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

PERIPHANES, APOECIDES, EPIDICVS

Satin' ille hic homo ludibrio nos vetulos decrepitos duos
Habet? AP. imo edepol tu quidem miſerum me habes miſeris modis.
PE. Tace ſis modo. ſine me hominem apiſci. AP. dico ego tibi iam, vt ſcias.
Alium tibi te comitem melius quaerere: ita, dum te ſequor,
Laſſitudine inuaſerunt miſero in genua flemina.
PE. Quot illic hodie me exemplis ludificatu'ſt, atque te?
Vt illic autem exenterauit mihi opes argentarias!
AP. Apage illum a me, nam ille quidem Vulcani irati eſt filius:

1. *Decrepitos.*] A lucerna vel candela, quae vltimum expirans crepitum edere ſolet. hoc enim eſt *decrepare*: vt apud Perſ. *deſtertere*. A veteribus Graeciae magiſtris *decrepitus* exponitur ὑπέργηρος, τετυμβωμένος, ἔφθος, γέρων ταχυθάνατος. *Scalig.*

5. *Flemina.*] Dicuntur *Flemina*, auctore Feſto, *quum labore viae ſanguis defluit circa talos, et tumorem facit.* idem fere cum *boa* et *tama*. Gloſſarium: ὁ τὰς πόδας φλεγμαίνειν. Et haec nimirum erunt κέδματα Hippocratis. In *Abſyrti* etiam libro de equis, leguntur φλεμίλια. Sicut enim fluxus in pedes a Romanis vocari ait. haec erunt igitur *flemina*. Camer. Caper de Ortographia: *Flemina ſunt, vbi abundant crura ſanguine: plemina cum in manibus aut pedibus calloſi ſunt ſulci.* *Flemina* etiam volunt legi Poen. 3. 1. 67. Sed omnes ſcripti codices ibi habent *femina*. Vt tamen dicam, quod ſentio, vereor ne inſanierint Grammatici cum ſuis *fleminibus* et *pleminibus* corrupto codice decepti, et fuerit phraſis veterum: *Femina* vel *femora* deſcendere in genua vel talos, per ſynecdochen, *femina* videlicet pro ſanguine ex feminibus. *Gronou.* *

9. *Si*

Quaqua tangit, omne amburit: ſi prope aſtes, aeſtu calefacit.
EP. Duodecim deis plus quam in coelo eſt deorum immortalium!
Mihi nunc auxilio adiutores ſunt, et mecum militant.
Quicquid ego maleſeci, auxilia mihi et ſuppetiae ſunt domi.
Apolactizo inimicos omnes. PE. vbi illum quaeram gentium?
AP. Dum ſine me quaeras, quaeras mea cauſſa vel medio in mari.
EP. Quid me quaeris? quid laboras? quid hunc ſollicitas? ecce me.
Num te fugi? num ab domo abſum? num oculis conceſſi tuis?
Nec tibi ſupplico. vincire vis? hem, oſtendo manus. Douz. *en oſtendo.*
Tu habes lora: ego te emere vidi. quid nunc ceſſas? colliga.
PE. Ilicet. vadimonium vltro mihi hic facit. EP. quin colligas? MSS. *facis.*
PE. Edepol mancipium ſceleſtum. EP. te profecto, Apoecides,
Nihil moror mihi precatorem. AP. facile exoras, Epidice. MSS. *mihi de praefacil.*
EP. Eho quid agis? PE. tuon' arbitratu? EP. meo hercle vero, atque haud tuo,
Colligandae hae ſunt tibi hodie. PE. at non lubet. EP. non colligo. Piſt. *non? colliga.*
PE. At mihi magis lubet ſolutum te rogitare. EP. at nihil ſcies.
AP. Tragulam in te iniicere adornat. neſcio, quam fabricam facit.
EP. Tibi moram facis, cum ego ſolutus aſto, alliga, inquam, colliga.
PE. At mihi magis lubet ſolutum te rogitare. EP. at nihil ſcies.
PE. Quid ago? AP. quid agas? mos geratur. EP. frugi es tu homo, Apoecides.
PE. Cedo manus igitur. EP. morantur nihil, atque arcte colliga.
Nihil vero obnoxioſe. PE. facto opere arbitraminor. MSS. Lang. *Nihil obnoxio,* id eſt, *innocenti.*
EP. Bene hoc habet: age nunc iam ex me exquire: rogita quod libet.
PE. Qua fiducia auſus primum, quae empta eſt nudinſtertius,
Filiam meam dicere eſſe? EP. libuit: ea fiducia.
PE. Ain' tu? lubuit? EP. aio: vel da pignus, ni ea ſit filia.

9. *Si prope aſtes.*] Malim: *ſi prope abſtes, calefacit.* quia certe, ſi prope quis ad ignem adſtet, amburetur et tangetur ab igni: ſed ſi *abſtet prope,* caleſiet tantum. Trucul. act. 2. ſc. antep. *Quae me hic reliquit, atque abſtitit.* Vox autem, *aeſtu,* inducta eſt e libris Lang. *Schopp.*

10. *Duodecim.*] Glorioſa ſeruuli exultantis oratio. Eſt autem conſtructio paulo impeditior hac ſententia: Sunt mihi iam adiutores duodecim dii, pluresquam ſunt dii in coelo. *Camer.*

19. *Ilicet.*] *Semper,* Ilicet *finem rei ſignificat: vt,* Actum eſt. *dictum per συνκοπήν. Sic iudices de concilio dimittebantur, ſuprema dicta, quum praeco pronunciaſſet,* Ilicet: *quod ſignificat,* Ire licet. *Donatus.*

25. *Tragulam in te iniicere adornat.*] Id eſt, dolum aliquem in te ſtruit. Allegoria a re militari. *Tragula,* genus teli haſtae non multum abſimile, quae vel manu vel tormento mittitur, et atrociter ſauciat, ac plerunque e corpore non tam retrahenda eſt, metu magni doloris et profuſionis ſanguinis, quam hinc vel inde decidenda, vt e vulnere ſic cum minore noxa recipiatur. *Tragulae* etiam piſcatorum verricula ſiue retia vocantur: a trahendo. *Turneb.*

34. *Vel da pignus, etc.*] Lego: *Vel da pignus ni emſim filiam.* *Emſim* pro emiſſim,

PE. Quam negat nouiſſe mater? EP. ni ergo matris filia eſt,
In meum nummum, in tuum talentum pignus da. PE. enim iſtaec captio'ſt.
Sed quis ea eſt mulier? EP. tui gnati amica, vt omnem rem ſcias.
PE. Dedin' tibi minas triginta ob filiam? EP. fateor datas:
Et eo argento illam me emiſſe amicam filii fidicinam,
Pro tua filia. iſtis adeo te tetigi triginta minis. MSS. *iſte abore tetigi.*
PE. Quomodo me ludifeciſti de illa conducticia Alii, *ludos feciſti.*
Fidicina? EP. factum hercle vero, et recte factum iudico.
PE. Quid poſtremo argento factum eſt, quod dedi? EP. dicam tibi.
Neque malo homini, neque benigno, tuo dedi Stratippocli. Cam. *neque indigno.*
PE. Cur dare auſus? EP. quia mihi libitum eſt. PE. quae haec, malum, ferocia eſt?
EP. Etiam inclamitor quaſi ſeruos? PE. cum tu es liber, gaudeo.
EP. Merui, vt fierem. PE. tu meruiſti? EP. viſe intro. ego faxo ſcies
Hoc ita eſſe. PE. quid eſt negotii? EP. iam ipſa res dicet tibi:
Abi modo intro. PE. hei, non illuc temere'ſt! aſſerua iſtunc, Apoecides.
AP. Quid illuc, Epidice, eſt negotii? EP. maxima hercle iniuria
Vinctus aſto, quoius haec hodie opera inuenta eſt filia.
AP. Ain' tu te illius inueniſſe filiam? EP. inueni, et domi eſt.
Sed VT ACERBVM EST, pro benefactis cum mali meſſem metas!
AP. Quemne hodie per vrbem vterque ſumus defeſſi quaerere?
EP. Ego ſum defeſſus reperire, vos defeſſi quaerere.
PE. Quid iſtic oratis opere tanto? meruiſſe intellego,
Vt liceat merito huius facere. cedo tu, vt exoluam manus.
EP. Ne attigas. PE. oſtende vero. EP. nolo. PE. non aequom facis.

ſim, quod eſt emerim. Non ait ſeruus eam fidicinam eſſe Periphanis filiam, alioquin mentiretur atque haereret in luto; ſed ſe emiſſe filiam Periphanis: quod certe verum erat; nempe eam quam ſecum aduexerat Stratippocles. Sic ſenem captat. *Diſſald.*

36. *In meum nummum.*] Nummus ſeruorum eſt, talentum dominorum. *Douz.* *Enim iſtaec captio eſt.*] *Enim*, initio orationis pro *etenim* poſitum; hodie inſolens: ſed veterum etiam claſſicorum auctoritate non caret. Terent. Phorm. act. 5. 7. CH. *Enim ſolus nequeo.* Hecyra: *Enim laſſam tum aiebant.* Cicero ad Attic. 4. *Macroni vix videor praeſto eſſe. enim auctionem, etc.* Popma.

40. *Te tetigi, etc.*] Eſt genus figurae, quod vocant Graeci μείωσιν, Latini *Imminutionem* aut *Extenuationem.* Eo qui vti volent, vbi quis alium percuſſerit, pupugeritque, aut inſigniter etiam laeſerit, *tetigiſſe* dicunt. Ea cauſſa eſt, cur nonnunquam ipſum *tangendi* verbum idem valeat, quod percutere, pungere, laedere. *Muret.* Hic autem ponitur pro fraudare vt apud noſtrum ſaepius. Turpilius: *Patrem talento argenti tetigi.* Cic. ex veteri poeta: *Sentin' ſenem tactum eſſe triginta minis.* Gronou.

44. *Neque benigno, tuo.*] *Benignus* opponitur *homini frugi.* Taubm.

55. *Ego ſum defeſſus.*] Quae de diſcrimine, quod eſt inter *inuenire* et *reperire*, hic diſſerunt interpretes, vana ſunt, neque huc faciunt. Sententia eſt: Ego feſſus ſum quaerendo, quod repperi, vos feſſi quaerendo, quod non reperiſtis. *Boxhorn.*

EP. Nunquam, hercle, hodie niſi ſupplicium mihi das, me ſolui ſinam.
PE. Optumum atque aequiſſumum oras. ſoccos, tunicam, pallium
Tibi dabo. EP. quid deinde porro? PE. libertatem. EP. at poſtea?
Nouo liberto opus eſt quod pappet. PE. dabitur. praebebo cibum.
EP. Nunquam, hercle, hodie niſi me oraſſis, ſolues. PE. oro te, Epidice,
Mihi vt ignoſcas, ſi quid imprudens culpa peccaui mea.
At ob eam rem liber eſto. EP. inuitus do hanc veniam tibi,
Niſi neceſſitate cogar. ſolue ſane, ſi lubet.

59. *Supplicium mihi das.*] Niſi mihi das poenas, id eſt, niſi mihi ſatisfacis. Vnde et Terent. Adelph. 3. 2. verſ. 15. *Satis mibi babeam ſupplicii.* Lambin.

62. *Quod pappet.*] Scribendum *papet* vnico *p.* Tranſtulit autem a potu ad cibum: nam proprie eſt *papare*, ſugere. *Papae* enim et ὑποκοριστικῶς *Papillae*, antiquitus dicebantor capitula mammarum, teſte Feſto. Igitur a *Papa* eſt *papare*; vt a *Ruma, rumare.* Quod autem Varro apud Non. *Papas* dicit a pueris appellari cibos; nihil id ſententiae noſtrae aduerſatur: nam lac tam cibum quam potum praeſtabat illis initio: et vt paulatim ſolidioribus cibis adſueſierent, cruſtula et talia panificia infriabantur, et ſic porrigebantur: vt etiam hodie ſit. Hoc lac, vt et mammam, anxie ſlagitantes, *Pa Pa* ſyllabas geminatas efferebant ſono naturaliter omnibus infantibus inſito: atque inde factum eſt, vt ab iſto eorum clamore *Papa* vocaretur et mammae caput, et lac illud, quod et nos hodie littera vna minus *Pap* indigitamus. Hinc eſt, quod Comicus *Papare* etiam pro edere vſurpauerit. *Meurſ.*

64. *Imprudens culpa peccaui mea.*] Recte, *imprudens.* nam *Culpae* finitio eſt *Imprudentia, qua homines circa res alienas, vel negligant quod fieri oportet; vel faciunt, quod omitti debet.* Dooatus ad illud Hecyrae: *Non mea opera neque pol culpa euenit:* Culpam ab Opera ita differre dicit: vt *Opera* ſit, ſi ſcientes laeſerimus; *Culpa*, ſi neſcientes: quorum alterum ſceleris eſt, alterum ſtoltitiae. *Coraſius.*

G R E X

Hic is homo eſt, qui libertatem malitia inuenit ſua.
Plaudite, valete: lumbos ſurgite atque extollite.

Douz. *Plaudite et valete, lumbos porgite atque,* etc.

2. *Plaudite.*] *Plaudere*, verbum eſt textricum, Gr. σπαθᾷν vel κροτεῖν: cum illae licium denſius inculcant, et cum plauſu collidunt. Apul. lib. 1. Metamorph. *Dextra ſaeuienſe frontem replaudens*, id eſt, repercutiens. Hoc verbum in theatrum etiam migrauit poſtea: eoque, peractis Fabulis, Spectatores dimittebantur. *Valere* enim et *Plaudere* iubebantur in hunc modum: *Valete et Plaudiſe.* quae vel a *Grege*, vel ab ea perſona, quae poſtrema in Scenam introducebatur, pronunciabantur. Quod in Terentii Comoediis perpetuum eſt, qui non tam late ſe effundens in hac formula, quam Plautus, vel ſolo verbo *Plaudite* nonnunquam contentus eſt. Plautus quippe vno et item altero verſu, quandoque plauſum dari variis verborum figuris iubet. Alluſerunt Ouidius 2. Triſt.

Plauditur, et magno palma fauore datur.

Tertull. lib. 1. aduerſ. Valent. *Quod ſupereſt, inquam, vos Valete et Plaudiſe.* Apuleius lib. 3. Florid. *Renunciauere, Poetam dixiſſe rebus bumanis VALERE et PLAVDERE; ſuis vero familiaribus DOLERE et PLANGERE.* Briſſon.

FINIS EPIDICI

M. ACCI PLAVTI

BACCHIDES

Digitized by Google

DRAMATIS PERSONAE

PISTOCLERVS, *adoleſcens.*
LYDVS, *paedagogus.*
BACCHIDES, *meretrices.*
CHRYSALVS, *ſeruus.*
NICOBVLVS, *ſenex.*
MNESILOCHVS, *adoleſcens.*
PARASITVS.
MILITIS *puer.*
PHILOXENVS, *ſenex.*
CLEOMACHVS, *miles.*
GREX.

Digitized by Google

ARGVMENTVM SVPPOSITVM

*B*acchidis amore furit Mneſilochus.
*A*urum vt redimat, Praeſumia fertur Epheſum.
*C*retam Bacchis nauigat, atque alteram
*C*onuenit Bacchidem: inde Athenas redit:
*H*inc dat Mneſilochus ad Piſtoclerum litteras,
*I*llam conquirat. redit: turbas mouet,
*D*um putat amari ſuam. vt mutent geminas,
*E*i dat aurum: pariter amant.
*S*enes dum gnatis ſtudent, ſcortantur, potitant.

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Ex Bacchidibus Plauti adducuntur a Chariſio et Nonio, quae in hac fabula non leguntur: vt eſſe mutilam illam facile exiſtimare poſſimus. Quae vero addita leguntur in editis libris, vt licet per me de iis ſentiat quiſque quod voluerit; ita vel mediocriter litteris Latinis erudito dubium eſſe non poteſt, Plautina illa non eſſe. Fulgentius *quidam interpres veterum nominum*, Naſiternam *adducit* de Plauti Bacchide. *neſcio an alia illa Fabula fuerit: nam huius nomen eſt*, Bacchides. *FABVLA haec elegans eſt: ſed flagitia et turpitudinem nefariam proponit: ad cuius cognitionem terreri debent animi piorum, conſideratione horribilis irae diuinae, qui contemptum et neglectionem veritatis tam atrociter vltus fuit, vt in tantos errores, et talia peccata homines delabi ſineret: in quorum mores haec tanta et tam foeda vitia inuaderent, quibus quidem ciuitates et imperia tandem interierunt.* Argumentum Fabulae tale eſt. *Abſens in Epheſo, quo miſſus fuerat a Patre Mneſilochus, petit a ſodali Piſtoclero, vt Bacchidem amicam ſuam reperiat. Eam apud ſororem ille et ipſam nomine Bacchidem forte inuenit, et huius ſororis amore implicatur. Redit mox ex Epheſo Mneſilochus, et errans de ſermonibus Lydi Paedagogi, in ira conſilium de auro retinendo, quod ſeruus Chryſalus commentus fuerat, omne perturbat. Poſtea re cognita orat ſeruum, vt aurum per fallacias retrahat. Id ille audaciſſime perficit. ſed tandem fraude patefacta, ſaeui et minaces ſenes blanditiis meretricum pelliciuntur eodem, vbi filios perire, aegerrime paullo ante tulerant.*

SVPPO-

SVPPOSITA

Argumentum praecedens; Prologus et Scenae principis initium, eſt ex editione Colonienſi *Giſberti Longolii*, Vltraiectini. Fabulatur *Liſcaris* Grammaticus ille Graecus, in epiſtola ad Bembum, ſe Meſſanae in Sicilia iſta inueniſſe. Sunt etiam, qui a *Franciſco Petrarcha* conficta opinentur. Etiam in *Baſilienſi* Edit. leguntur.

SILENVS, Prologus

Mirum hodie'ſt, ni ſpectatores in ſubſelliis
Ridiculos ſtrepunt, tuſſiunt, ronchos cient,
Conſulcant frontem et ore concrepario
Frequenter fremunt, atque male muſſitant.
Vix in iuuenta locum obtineant
Aut glabri hiſtriones, aut peruolſi ludii.
Quid veternoſus prodit internuncius
Senex qui dorſo fertur aſinario?
Attendite quaeſo atque animum aduortite,
Dum nomen huius eloquor ſtatariae.
Aequom eſt vos deo facere ſilentium.
Officio oris non decet illos vtier,
Qui non vt clament, ſed vt ſpectent, veniunt.
Aureis date otioſas; at non in manum,
Has volo volans vox vacuas feriat.
Quid veremini, ictus an ſint minus noxii,
Qui repetunt laxa, aut hiulca obſtruunt?
Eſtis benigni, merito vos amant coelites.
Factu'ſt ſilentium, tacent pueri.
Nouam ad rem iam nouom ſpectate nuncium.
Qui ſim, cur ad vos veniam, paucis eloquar,
Simul huius nomen proferam Comoediae.
Ecce fabor iam vobis quod expetitis,
Proinde vos mihi facite audientiam.
NATVRAE Deus ſum, Bromii altor maxumi,
Foemineo qui peperit rem exercitu,
Quicquid huiuſce gentes ferunt inclytae,
Nonnihil noſtro geſta ſunt conſilio.
Nunquam quod mihi placet, illi diſplicet.
Aequom'ſt, ſi pater obſequitur patri.
Aſibidam Ionii me vocitant greges,

25. *Naturae Deus.*] Eſt enim *Naturae deus*, non qui vniuerſae naturae praeeſt, ſed qui naturam cuiuſque hominis curat, et quidam hominis Genius eſt. *Turnebus.*

31. *Aſibidam.*] *Greges Ionii*, ſunt hiſtriones. Verum ſit legendum, *Aſibidam*, an *Alibidam*, plane ignoraremus, niſi ſubiunxiſſet: *Quod Aſino vehar vecturio.* Legendum enim *Aſinida*. Prius enim dictus *Aſinebida*, forma Patronymica: qualia multa componit Plautus iocans, vt *Rapacida*, *Plagipatida*. Hoc ex imitatione Aeolum, qui fere epitheta patronimica formant, vt Σπουδαρχίδης. *Aſinuebida* autem ratio etymi poſtulabat. ſed conſultum

eſt

Quod vecturio ſenex vehar aſinario.
Qui ſim tenetis. ſi tenetis, ſinite,
Vt nomen huius eloquar ſtatariae,
Simul ſciatis ad vos cur venerim.
PHILEMON Graecam olim dedit fabulam,
Hanc qui Graeciſſant, EVANTIDES nuncupant.
Plotus, qui Latiniſſat, vocat BACCHIDES.
Quare non eſt mirum, ſi huc aduenerim.
Bacchus bacchanteis Bacchas mittit Bacchides:
Ego ad vos porto. quid, dixi mendacium?
Non decet mentiri deum. at vera fabulor:
Non ego eas porto, verum ſalſus aſinus
Via defeſſus, tres, ſi rite memorem,
Fert: vnum videtis. ore quid feram, ſpecite,
Duas ſorores debacchanteis Samias,
Meretrices lepidas, vno prognatas tempore.
Iiſdem parentibus foetu gemellitico,
Non minus ſimileis, quam lacti lac, ſi conferas,
Aut aquam vquae, dimidiatas imputes,
Has ſi videres, ita confundas oculos,
Vtra vt ſit, non queas internoſcere.
Quod reſtat expetitis. iam date ſilentium;
Huius argumentum eloquar Comoediae.
SAMOS quae terra ſit, nota eſt omnibus.
Nam maria, terras, monteis, atque inſulas
Voſtrae legiones reddidere peruias.
Hac Pyrgoteli SOSTRATA Pyrocle viro
Vno edidit gnatas niſu geminas.
Placuitque initiatis Trieteride
Quas ederent, Bacchi vocitare nomine.
Parentes, vt ſit crebro, fata occupant.
Alteram miles ſecum in Cretam vexerat,
Altera geminis aduatat Cecropias.
Hanc, vt Nicoboli inſpicit MNESILOCHVS,
Amare occipit, itat ad eam frequentius.
Intcrca iuuenem pater mittit Epheſum,
Vt inde referat aurum, quod poſuerat
Ipſe iampridem apud Archidemidem,
Veterem amicum, ſenem Phoenicarium.
Is quom biennio deſideret Epheſi,
Bacchidem abiiſſe, durum accepit nuncium:

eſt Euphoniae, vt σιαλόγος pro σιαλολόγος: ἀμφιβολόγος pro ἀμφιβολολόγος. *Scaliger.*

62. *Fata occupant.*] Veteres eo die, quo imponenda eſſent infantibus nomina, aduocabant Mathematicos, qui inſpecto themate genethliaco fauſta infauſtaque euentura praedicebant. idque vocabant, *Fata aduocare*; et *Scribere*. Arripuerunt etiam quaecunque omina in bonam ſcaeuam ad impoſitionem nominum; idque dixere, *Fata occupare*. Meurſ.

Nam

Nam nautae noti nauigaſſe nunciant:
Vt fugitiu m cura et corde quaereret,
Ad Philoxenis PISTOCLERVM *filium*
Sodalem vnicum ſulcat epiſtolium.
Dum Piſtoclerus amico impartit operam,
Athenas dudum quae redierant geminae,
Conquiſitorem in amorem conciunt.
Altera Piſtoclerum ad ſeſe allicit:
Altera venienti deſidet Mneſilocho.
Geminae Bacchae duos Bacchanteis pullulos
Quid mirum ſi ad ſeſe traxerint blandulae,
Facetae, pulcrae incuruos libitinarios,
Veterrumos ſenes illorum traherent patres.
Sed eccum Piſtoclerum, qui ad Bacchides
Nuper inuentas redit, et ſecum inſolens
Nouos amoris diſpuit igniculos.
Nunc prodeo, audite.

ACTVS PRIMVS

PISTOCLERVS, LYDVS

Di immortales, vt ſentio quod ſentio, quid? neſcio.
Stans fugio. nullus eſt ignis, et totus ardeo.
Quid id, niſi nauim? nouom profecto malum
Video et ſentio, potiſne eſt terra vt terat hominem
Atque proſternat? hodie nil praeter terram et Baccham tetigi,
Si Baccha eſt haec, non nutrit Baccha, verum iugulat.
E terra quoque obrepere olim dixerunt homines.
Qui dum norant, quom eſſe cuperent, erant nihil. *Baſ. ed.* non notant.
Quid mali hoc? an terra, an Baccha, fecimus naufragium?
LY. *Amat hic quem video, nimirum ſi id eſt quod emiſſicius*
Fora, templa, theatra, porticus, omneis fornices,
Luſtra, et Luſtraleis cellulas quaeſierit ſedulo.
PI. *Naufragus ſum, fateor. Bacchus, haud Neptunus celocem*
Hanc impellit, agit, quaſſat, imo frangit, diſtrahit.
LY. *Bacchis hinc procellam concitat. actu'ſt. perdidimus remigium.*
PI. *Referam me ad ſcopulum, vt iſtic cum aetate rem perduam.*
Inſtabilis eſt ſors rerum. pro lubidine fata agunt homines.
Ego dum amico Mneſilocho operam impertio,
Illi amicam repperi, vbi pereat cum re aſſiduo.
Et mihi, meaeque aetati, reique meae peperi infortunium.
Si volt Cupido, adoleſcens ſum. aetati licet pluſculum
Iacturae facere: melius, vt id nunc fiat, quam ſenio.
Sapientum profecto'ſt illud dictum, quod Lydus increpat:
*Si Aſtartan * on Bromium, deoſque voluptarios*
Contempſit iuuenis, is aut inſanibit, aut amabit ſenex.
Referam me ad ſcopulum ex naufragio. pater leget fragmina.
Sequere me, Lyde. video ſorores geminas. Bacchanal meum.

4. *Luſci-*

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

BACCHIDES, PISTOCLERVS

Quid ſi hoc potis eſt, vt taceas, ego loquar? BA. le- pide: licet.

Douz. *hoc potui'ſt.*

BA. Vbi me fugiet memoria, ibi tu facito, vt ſubuenias, ſoror.
BA. Pol magis metuo, mihi in monendo ne defuerit oratio.
BA. Pol ego quoque metuo, luſciniolae ne defuerit cantio.
Sequere hac. PI. quid agunt duae germanae meretrices cognomines?
Quid in concilio conſuluiſtis? BA. bene. PI. pol haud meretricium eſt.
BA. MISERIVS nihil eſt quam mulier. PI. quid eſſe dicis dignius?
BA. Haec ita me orat, ſibi qui caueat, aliquem vt hominem reperiam,
Ab iſtoc milite: vt, vbi emeritum ſibi ſit, ſe vt reuehat domum.
Id, amabo te, huic caueas. PI. quid iſti caueam? BA. vt reuehatur domum,
Vbi ei dediderit operas: ne hanc ille habeat pro ancilla ſibi.
Nam haec ſi habeat aurum, quod illi renumeret, faciat lubens.
PI. Vbi nunc is homo eſt? BA. iam hic credo aderit. ſed hoc idem apud nos rectius
Poteris agere: atque is dum veniat, ſedens ibi operibere.
Eadem biberis, eadem dedero tibi, vbi biberis, ſauium.
PI. Viſcus merus veſtra eſt blanditia. BA. quid iam? PI. quia enim intellego,

4. *Luſciniolae.*] *Luſciniae non deeſt cantio*, eſt prouerbium in eos, qui rem aliquam vel morem ſiue natura, ſiue adſuefactione et vſu, ſemper in promptu habent. Vnde Graecis aiunt *luſciniam* appellatam ἀηδόνα ὡς ἀεὶ ᾄδουσαν. *Gronovius.* *

6. *Pol haud meretricium eſt.*] Non reſpondent meretrices, bene ſe conſuluiſſe; quanquam ſic interpretatur adoleſcens: ſed eius interrogationem reiiciunt, honeſta illa formula reticendi aliquid ſine iniuria quaerentis. de qua Donatus ad illud Terentii Hecyra: *Quid tu igitur lacrimas? P. recte, mater.* Nam pro eodem in tali re *Bene* et *Recte.* locus eſt igitur in ambiguitate reſponſionis. Illae nihil ad eum pertinere videri volebant, quod conſuluiſſent: hic bene eas conſuluiſſe interpretatus, quicquid eſſet, cauillatur ac mores earum conditionemque ſuggillat. *Acidalius.*

7. *Quid eſſe dicis dignius?*] Senſus eſt: Quid ergo vis dignius eſſe muliere, quam vt miſera ſit? Dignis ſit, quod miſerae ſunt. Loquitur enim adoleſcens ferocior, necdum blanditiis earum delinitus. *Piſtoris.*

9. *Vt, vbi emeritum ſibi ſit.*] Hoc eſt, poſtquam tempus operarum, quam Militi locauit, exactum ſit. *Emerita ſtipendia*, dicuntur, cum militi tempus omne, quod militiae iurauerat, tranſactum eſt.

12. *Faciat lubens.*] Vt domum redeat. *Lamb.* Sed male. nondum enim domo abierat Bacchis. Hoc igitur ait: ſi mea ſoror tantum auri haberet, vt militi id quod ab eo accepit, reddere poſſit, (fingitur autem id abſumptum, more meretricio) lubentiſſime faceret: ne cum eo abire cogatur. Patet ex ſeqq. *Piſtor.*

15. *Eadem biberis.*] Alleuerunt nuper: ſcilicet, ſede, quae oſtenditur: et haec verba plus aut promptius quid oſtendere in ſcena, quam ſignificent legenti. Sed non intelligebant linguam Plauti; cui *Eadem* non eſt eadem ſede, ſed eadem opera, vt recte Lambinus. Sic hac fabula 3. 4. 57. *Eodem exorabo.* Captiu. 2. 2. 43. *Eadem ego ex hoc, quae volo exquaeſiuero.* Et ſic paſſim. *Gronou.*

17. *Arundo*

Duae vnum expetitis palumbem. perii, arundo alas verberat.
Non ego iſtuc facinus mihi, mulier, conducibile eſſe arbitror.
BA. Qui, amabo? PI. quia, Bacchis, Bacchas metuo et Bacchanal tuum.
BA. Quid eſt, quod metuis? ne tibi lectus malitiam apud me ſuadeat?
PI. Magis illectum tuum quam lectum metuo. mala tu es beſtia.
Nam HVIC AETATI NON conducit, mulier, latebroſus locus.
BA. Egomet, apud me ſi quid ſtulte facere cupias, prohibeam.
Sed ego apud me te eſſe ob eam rem, Miles cum veniat, volo:
Quia, cum tu aderis, huic mihique aut faciet quiſquam iniuriam.
Tu prohibebis, et eadem opera tuo ſodali operam dabis.
Et ille adueniens tuam med eſſe amicam ſuſpicabitur.
Quid, amabo, obticuiſti? PI. quia iſtaec lepida ſunt memoratui.

Acid. *quia enim iſtaec memoratu lepida ſunt.*

Eadem in vſu, atque vbi periculum facias, aculeata ſunt,
Animum fodicant, bona deſtimulant, facta et famam ſauciant.
Apage a me, apage. BA. ah, nimium ferus es. PI. mihi ſum. BA. malaciſſandus es.
Et quid ab hac metuis? PI. quid ego metuam, rogitas? homo adoleſcentulus
Penetrare huiuſmodi in palaeſtram, vbi damnis deſudaſcitur,
Vbi pro diſco damnum capiam, pro curſura dedecus?
BA. Lepide memoras. PI. vbi ego capiam pro machaera turturem,
Vbique imponat in manum alius mihi pro ceſtu cantharum:
Pro galea ſcaphium, pro inſigni ſit corolla plectilis,

17. *Arundo alas verberat.*] Cui vana videntur, quae hic interpretes de arundine viſco illita, vellem legiſſet, quae de hoc aucupii genere Gruterus ad Martialis lib. 9. ep. 54. in poſterioribus notis, Salmaſius ad Solinum, nos denique lib. 3. Obſeru. cap. 18. diximus. Nunquam ei opinor, veniſſet in mentem, vt illa pro vanis argueret. Calami aucupatorii ſenſim paulatimque ab latente aucupe ſic promouentur, et creſcunt vſque, donec alitis, quae lactatur detineturque cantu, *alas verberent* vel viſco tangant. Propertius: *ſed arundine ſumpta Faunus plumoſo ſum deus aucupio.* infra 5. 2. *Tactus ſum vehementer viſco.* Sed quid affert ipſe? Arundo, inquit, quoduis telum, vt Virgilio, *haeret lateri letalis arundo.* Praeclare. Sagitta igitur verberat: deinde verberat alas. *Gronou.*

31. *Malaciſſandus es.*] Vt qui nimis durus ſis. *Seneca* Epiſt. 66. *malaciſſandos articulos* dixit: vbi tamen Pintianus malit, *malaxandos.* vtrumuis tamen rectum. nam et μαλακίζειν et καλάσσειν Graecis eſt *lenire*, *mollire.* Gruter.

34. *Vbi pro diſco.*] *Diſcus* ludi genus apud Veteres. Iactabant in altum lapidem rotundum, quem *diſcum* appellabant, qui ad ſtadium cadens vicinitate victorem proclamabat. *Longol.*

35. *Turturem.*] Neſcio an non debeam accedere *Lambino*, ad pueres delicatos, quibus dabantur aues quibuſcum luſitarent, referenti: hoc ſcio, non inepte molliorem ſenſum tueri *Donzam:* niſi tam pudentis videretur iſte Piſtoclerus verecundiae, vt tale quid vſurpare metuerit. Certe tota narratione nihil promit ſpurci, nihil ambigui. Interim tamen *Turtur* veteribus inter ea vocabula, quae ſine praefatione honoris vix nominata; vnde *Turtures*, molles impudicique. Certe *Seneca* Epiſtol. 96. *Iſti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, turturillae ſunt, tuti contumeliae cauſſa.* Gruter.

36. *Pro ceſtu.*] *Ceſtus* lora erant quibus pugilum brachia et manus innectebantur: vt noſtris moribus chirothecis fit. *Ceſtus* dicti quaſi ſit κεστὸς ἱμάς, id eſt, ſutile lorum. Ferrum etiam et plumbum inſuebant, ſaeuiſſimo ſpectaculo.

37. *Scaphium.*] Poculum oblongioris figurae,

Pro haſta talus: pro lorica malacum capiam pallium:
Vbi mihi pro equo lectus detur, ſcortum pro ſcuto accubet.
Apage a me, apage. BA. ah, nimium ferus es. PI. mihi ſum.
BA. malaciſſandus es.
Equidem tibi do hanc operam. PI. at nimium pretioſa es operaria.
BA. Simulato me amare. PI. vtrum ego iſtuc iocon' aſſimulem, an ſerio?
BA. Heia! hoc agere meliu'ſt: Miles quom huc adueniat, te volo
Me amplexari. PI. quid eo mihi opus eſt? BA. vt ille te videat volo.
Scio, quid ago. PI. et pol ego ſcio, quid metuo. ſed quid ais?
BA. quid eſt?
PI. Quid? ſi apud te veniat de ſubito prandium, aut potatio
Forte, aut coena, vt ſolet in iſtis fieri conciliabulis.
Vbi ego tum accubem? BA. apud me, mi anime: vt lepidus cum lepida accubet.
Locus hic apud nos, quamuis ſubito venias, ſemper liber eſt.
Vbi tu lepide voles eſſe tibi, mea roſa, mihi dicito:
Dato, qui bene ſit: ego, vbi bene ſit, tibi locum lepidum dabo.
PI. Rapidus fluuius eſt hic, non hac temere tranſiri poteſt.
BA. Atque ecaſtor apud hunc fluuium aliquid perdundum eſt tibi.
Manum da, et ſequere. PI. aha, minime! BA. quid ita? PI. Quia
ISTOC ILLECEBROSIVS
Fieri nihil poteſt, Nox, Mulier, Vinum, homini adoleſcentulo.
BA. Age igitur. equidem pol nihili facio, niſi cauſſa tua.
Ille quidem hanc abducet. tu nullus aſſueris, ſi non lubet.
PI. Sumne autem nihili, qui nequeam ingenio moderari meo!

figurae, laterumque in ſcaphae ſimilitudinem flexorum. *Turneb.* *Scaphium* interpreror vas illud, cui ſolent immeiere mulieres, auctorirate Iuuenalis et Martialis. *Douz.* Gloſſ. Mſſ. *Scaphium vas ad turpes vſus aptum, id eſt, ad requiſita naturae.* Boxhorn. *Pro inſigni ſit corolla plectilis.*] *Inſigne*, criſta eſt, quae in galea figitur. *Corona plectilis*, quae ex herbis odoratis plectitur, non conſeritur, neque ſuitur. itaque a ſertis floribus et ſutilibus differt. *Turneb.*

38. *Pallium malacum.*] *Pallium* hoc loco nominat veſtem coenatoriam ſiue ſynthesin. Deſcribit enim omnia, quae ſolita conuiuio. Etiam Martial. lib. 11. epig. 24. *pallia* appellat: ad eamque formam credibile eſt fuiſſe illas coenatorias. Recte etiam *malacum* Plautus: revera enim mollior pretioſiorque ea veſtis, et ſaepe purpurea coccineaue. Et tale veſtimentum accubitorium. *Lipſ.*

39. *Scortum pro ſcuto accubet.*] Lepide et acute. *Scortum* enim nomen habet a materia illa quae tegumentum ſcutis. *Gruter.*

41. *At nimium pretioſa es operaria.*] Operae tuae nimis magna mercede conducuntur. *Lamb.*

46. *Veniat de ſubito.*] Optimus ſenſus in lectione vulgata, *ſi de ſubito eueniat prandium*, id eſt, ſi vſu veniat, ſi contingat de ſubito, vt apud te prandendum ſit, etc. *Salmaſ.*

51. *Dato, qui bene ſit.*] V. N. Moſtell. act. 3. 2.

56. *Age igitur. equidem.*] Nunc meretrix vbi videt, ſe Piſtoclero perſuadere non poſſe, vt introeat et agat, quae rogatus eſt, ei aſſentitur; oſtendens ſe nihil quicquam facere, niſi quod ei lubeat: velle omnia ipſius cauſſa; nihil praeterea. *Lambin.*

58. *Sumne autem nihili.*] Hic ſuccumbit adoleſcens victus callida meretricis oratione: quod intelligens ipſe ſe reprehendit et accuſat. *Lamb.*

BA. Quid eſt quod metuas? PI. nihil eſt. nunc ego, mulier, tibi me emancupo:
Tuus ſum, tibi dedo operam. BA. lepidus. nunc ego te facere hoc volo.
Ego ſorori meae coenam hodie dare volo viaticam:
Ego tibi argentum iubeo iam intus efferri foras; Recent. *iubebo.*
Tu facito obſonatum nobis ſit opulentum obſonium.
PI. Ego obſonabo. nam id flagitium ſit meum, mea te gratia,
Et operam dare mihi, et ad eam operam facere ſumptum de tuo.
BA. At ego nolo dare te quicquam. PI. ſine, BA. ſino equidem, ſi lubet.
Propera, amabo. PI. prius hic adero, quam te amare deſinam.
BA. Bene me accipis aduenientem, mea ſoror. BA. quid ita, obſecro?
BA. Quia piſcatus, meo quidem animo, hic tibi hodie euenit bonus.
BA. Meus ille quidem eſt. tibi nunc operam dabo de Mneſilocho, ſoror,
Vt hic accipias potius aurum, quam hinc eas cum Milite.
BA. Cupio. BA. dabitur opera, aqua calet. eamus hinc intro, vt laues.
Nam vt in naui vecta es, credo timida es. BA. aliquantum, ſoror.
Simul hinc neſcio qui turbat, qui huc it. decedamus.
BA. Sequere hac igitur me intro in lectum, vt ſedes laſſitudinem.

59. *Tibi me emancupo.*] Id eſt, quantum in me ſumere me poteſtatis vel invito patre animus iubet, id totum alieno et tibi trado. Qui emancipat, non modo liberat filium, ſed et ius quod in eo habuit, cedit et tranſmittit in ipſum. Inde *emancipare* interdum ponitur, quaſi idem ſit quod mancipare. Vide noſtra ad Senecam epiſt. 45. *Gronou.*

60. *Lepidus.*] Nunc certe lepidus es. Accipio te emancipatum et ſponte in ſeruitutem traditum mihi. Ego iure meo vtar, et imperabo tibi quod volam. Hoc ergo nunc age. Nihil igitur hic mutandum. *Boxborn.*

61. *Coenam viaticam.*] *Athen.* lib. 11. teſtis eſt, Athenienſes et Lacones *viaticam coenam*, quam ille appellat ὁδοιπορικὸν δεῖπνον, inter lautiſſimas coenas habuiſſe: comparat autem hanc amatoriis, ſiue ἑταιρείους, quam amans amanti in diſceſſu dare ſolebat. Vid. N. Epid. 1. 1. *Longol.*

67. *Prius hic adero, quam te amare deſinam.*] Donatus ad illud Terentii Eunuch. act. 4. 2. *Certe extrema linea amare, haud nihil eſt*, notat: Amare, modo frui amore dicit. Plautus Bacchid. *Prius hic adero, quam te amare deſinam.* Et, *Sine te amem.*

72. *Aqua calet.*] Vt *frigida* eis qui deliquium animi patiuntur, prodeſt: ita *calida* illis qui timuerunt, vel laborarunt vehementius. V. N. Trucul. act. 2. 3. *Delrius.*

73. *Timida es.*] Trepida, ſudore perfuſa. Cauſſa enim hic ponitur pro effectu. Timor ſaepe cauſſa ſudoris eſt. *Boxbornius.* V. N. Amph. act. 1. 3.

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

LYDVS, PISTOCLERVS

Iamdudum, Piſtoclere, tacitus te ſequor,
Spectans, quas tu res hoc ornatu geras.

Nam, ita me dii ament, vt Lycurgus mihi quidem
Videtur poſſe hic ad nequitiam adducier.
Quo nunc capeſſis te hinc aduorſa via,
Cum tanta pompa? PI. huc. LY. quid huc? quis iſtic habet?
PI. Amor, Voluptas, Venus, Venuſtas, Gaudium,
Iocus, Ludus, Sermo, ſuauis Suauiatio.
LY. Quid tibi commercii eſt cum diis damnoſiſſumis?
PI. MALI SVNT homines, qui bonis dicunt male.
Tu dis nec recte dicis: non aequom facis.
LY. An deus eſt vllus ſuauis Suauiatio?
PI. An non putaſti eſſe? nimium quam, o Lyde, es barbarus!
Quem ego ſapere nimio cenſui plus quam Thalem,
I; ſtultior es barbaro Poticio,
Qui tantus natu deorum neſcis nomina.
LY. Non hic placet mihi ornatus. PI. nemo ergo tibi
Hoc apparauit: mihi paratum eſt, quoi placet.
LY. Etiam me aduorſus exordire argutias?
Qui ſi decem habeas linguas, mutum eſſe addecet.
PI. NON OMNIS aetas, Lyde, ludo conuenit.
Magis vnum in mente eſt mihi nunc, ſatis vt commode
Pro dignitate obſonii haec concuret cocus.
LY. Iam perdidiſti te, atque me, atque operam meam,
Qui tibi nequicquam ſaepe monſtraui bene.
PI. Ibidem ego meam operam perdidi, vbi tu tuam:
Tua diſciplina nec mihi prodeſt, nec tibi.
LY. O praeligatum pectus! PI. odioſus mihi es.
Tace, atque ſequere, Lyde, me. LY. illuc ſis vide,
Non paedagogum iam me, ſed Lydum vocat.

9. *Cum diis damnoſiſſimis.*] Vocem *diis* inuito Plauto inculcatam eſſe exiſtimo. Non enim conuenit *deos* appellare Lydum, qui verſu tertio poſt eos deos eſſe negat. Praeterea trimetros eſt verſus integer ſine hac voce. Ille vero dixerat: *Quid tibi commercii eſt cum damnoſiſſimis?* vel intelligens *rebus*, vel dicturus etiam, niſi ab interfato Piſtoclero obturbaretur. *Gronouius.*

15. *I, ſtultior et barbaro Poticio.*] Omnino imperitum et ruſticum ſacerdotem priſcum notat. Simplicitas autem eſt antiquitatis: vnde Graeci ἀρχαίους vocant ſtolidos. Iam *Poticios* et *Pinarios* fuiſſe Herculis ſacerdotes conſtat. *Camer.*

21. *Non omnis aetas, Lyde, etc.*] Ludo ſc. diſcendi. Et paronomaſia eſt non illepida, in *Lydo* et *ludo* Lambin.

28. *O praeligatum pectus.*] O inſanum pectus! ab his, qui veneficiis ceu vinculis ligati videntur, et illecebris quibuſdam veluti defixi tenentur. *Turnebus.*

30. *Non paedagogum.*] Nolunt iraſci Lydum, quod nomine proprio eſſet a Piſtoclero compellatus. Quare? quia iam ante eodem modo fuerat locutus adoleſcens: *Non omnis aetas, Lyde, ludo conuenit*: nec tamen id aegre tulerat Lydus. Quaſi vero primum hoc peccatum, tanquam fortuitum, tranſmittere non potuerit ſine animaduerſione, vt vulgo ſolemus; iterum deinde, cum certius iam eſſet non forte, ſed ob induſtriam committi, concaſtigare. Denique quid ipſis Plauti verbis clarius? At illi, aliud latet, inquiunt, et vult Lydus: dixerat adoleſcens, *ſequere me*: atqui Lydus erat paedagogus: paedagogi autem eſt adoleſcenti praeire. Nouum hoc mihi plane atque inauditum. Memini Fabium vocatum eſſe *Annibalis paedagogum*, non quia praecedebat aut fugiebat ſequentem, ſed quia ἐπηκολούθει διὰ τῶν τραχέων καὶ ὀρεινῶν ἀντιπαρεξιών, vt eſt apud Plutarchum. Memini Manilii: *Et dominum dominus*

LY. Edepol feciſti furtum in aetatem malum,
Quom iſtaec flagitia me celauiſti, et patrem.

60. *Furtum.*] Κλοπὴν, κλέμμα, pro calliditate et aſtutia, qua quis conſilium ſuum occultat. Sic et κλέπτειν pro fallere et latere, et voluntatem celare, Graeci vtuntur. *Lambin.* Recte ſe habet vt editum eſt: *feciſti furtum in aetatem malum.* In aetatem pro in aetate, vt apud Ciceronem et alios veterum, *in ciuitatem,* pro in ciuitate. *In aetate*, id eſt, in vita, interdum. Et ſic Plautus ſaepe loquitur, vt in Trinummo act. I. ſc. I. *Immane eſt facinus, verum in aetate vtile.* Id eſt, interdum vtile, in vita vtile. In eadem Comoedia act. 2. ſc. 4. *Vtrumque, Lesbonice, in aetate haud bonum eſt.* Peſſimi illi libri veteres quos vidit Scaliger, in quibus legitur, *feſtum architectu malum.* A malo architecto haec ſcriptura. In hac ipſa Comoedia:

Compendium aedepol haud aetati optabile
Feciſti, cum iſtanc nactus es impudentiam.

Id eſt, vitae tuae. *Salmaſ.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

CHRYSALVS

Herilis patria ſalue: quam ego biennio,
Poſtquam hinc in Epheſum abii, conſpicio lubens.
Saluto te vicine Apollo, qui aedibus
Propinquus noſtris accolis, veneroque te,
Ne Nicobulum me ſinas, noſtrum ſenem
Prius conuenire, quam ſodalem viderim
Mneſilochi Piſtoclerum, quem ad epiſtolam
Mneſilochus miſit ſuper amica Bacchide.

1. *Herilis patria ſalu.*] Mos erat, vt qui primum ingrederentur regionem aliquam, ad eamue ex internallo reuerterentur, religioſe eam ſalutarent: idque, quoniam cuique loco ſuum quendam Genium praeeſſe arbitrabantur. *Heinſ.*

3. *Vicine Apollo.*] Apollinem *Proſtaterium* intelligit, quem veluti praeſidem in veſtibulo domus Athenienſes colebant: Bacchides autem Athenis agi finguntur. *Turneb. Lares vicini*, et *viales*, vicorum praeſtites: apud Graecos θεοὶ ἀγυιεῖς nominabantur: iique erant Apollo et Bacchus. Itaque hic falluntur qui *vicinum* interpretantur τὸν προστατήριον, cum τὸν ἀγυιέα deberent. *Meurſius.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

PISTOCLERVS, CHRYSALVS

Mirum eſt, me, vt redeam, te opere tanto quaeſere,
Qui abire hinc nullo pacto poſſim, ſi velim:
Ita me vadatum amore vinctumque attines.
CH. Pro dii immortales, Piſtoclerum conſpicor.

1. *Quaeſere.*] Id eſt, orare. Lucret. lib. 5.

— Et prece quaeſit
Ventorum paces. —

Ita noſter alibi: *Quaeſo deos*, id eſt, inuoco: Manil. l. I. *Quaeſiuere deos*, id eſt, inuocarunt. ibid. *quaeſitus rector Olympi*, id eſt, inuocatus. *Scalig.*

3. *Vadatum.*] V. N. Curc. act. I. ſc. 3.

O Piſtoclere, ſalue. PI. ſalue, Chryſale.
CH. Compendii verba multa iam faciam tibi.
Venire tu me gaudes, ego credo tibi.
Hoſpitium et coenam pollicere, vt conuenit
Peregre aduenienti: ego autem venturum annuo.
Salutem tibi ab ſodali ſolidam nuncio.
Rogabis me vbi ſit. PI. viuit. nempe recte valet?
CH. Iſtuc volebam ego ex te percunctarier.
PI. Qui ſcire poſſum? CH. nullus plus. PI. quemnam ad modum?
CH. Quia ſi illa inuenta eſt, quam ille amar, viuit recte et valet:
Si non inuenta eſt, minus valet, moribundus eſt.
ANIMA eſt amica amanti: ſi abeſt, nullus eſt;
Si adeſt, res nulla'ſt: ipſus eſt nequam et miſer.
Sed tu quid factitaſti mandatis ſuper?
PI. Egon' vt quod ab illo attigiſſet nuncius,
Non impetratum id aduenienti ei redderem?
Regiones colere mauellem Acherunticas.
CH. Eho, an inueniſti Bacchidem? PI. Samiam quidem.
CH. Vide quaeſo, ne quis tractet illam indiligens.
Scis tu, vt confringi vas cito Samium ſolet.
PI. Iamne, vt ſoles? CH. dic vbi ea nunc eſt, obſecro?
PI. Hic exeuntem me vnde aſpexiſti modo.

16. *Anima eſt.*] Vulgata lectio non eſt ſollicitanda, ſi recte exponatur. *Anima,* inquit, eſt amica amanti. Hoe ſic generatim adfirmauit. Rationem deinde reddit, cur ita videatur. Si abeſt anima, nullus eſt homo, vtpote mortuus. Ita amanti ſi abeſt amica, nullus eſt. Quod adiicitur iam, nihil ad comparationem amicae cum anima facit, ſed ad ſolam amicam pertinet. In eo tantum ſimilis eſt anima et amica in amante, quod ſi vtrumuis abſit nullus eſt. Quae ſequuntur, ſolum amicae reſpectu dicuntur, non etiam animae. *Si adeſt, res nulla eſt.* Id eſt, ſi amica adeſt amanti ipſe quidem eſt aliquis, quia per amicam viuit, vt per animam, ſed ipſius res nulla eſt, quae prodigitur in gratiam amicae. Atque licet ſit ac viuat, nequam tamen eſt ac miſer, re nimirum peſſundata. Viuit amans per amicam, vt per animam, ſi adſit. Si abſit, id eſt, ſi ea careat, tum nullus eſt, aeque ac ſi careat anima. Sed ſi habeat amicam, tum ipſius res nulla eſt, et ipſe viuit et ſpirat per illam, ſed tamen miſer eſt ac nequam, re conſumpta ac perdita. *Salmaſ.*

19. *Quod ab illo attigiſſet.*] Τὸ *quod,* idem quod, *propter quod,* qua de re, id eſt, quam ob cauſſam. Et, *nuncius ab illo,* dictum, ſicut illud Lucretii, *fulgor ab auro,* pro auri. Porro eleganter *nuncius attigiſſe* dicitur: vt vel hac Fab. act. 4. ſcen. penult.

----- *ſi a me tetigit nuncius, etc.*

Schopppius.

23. *Vide quaeſo.*] locus: alludit ad vaſa Samia quae ex luto Samio ficta erant, idcirco fragilia. *Lambin.*

25. *Iamne vt ſoles?*] Locum aiunt non intellectum interpretibus in ſeruum indiligentem, cuius incutia et negligentia vaſa Samia ſaepius confringebantur. Quaſi dicat: an etiamnum confringis et perdis vaſa Samia, vt ſoles. Nihil vidi magis. Veteribus abunde erat, vnde cauerent, ne Samia vaſa confringere ſeruis indiligentibus pro ioco eſſet. Qui ſic ludebat, de corio ſuo ludebat. Non ſeruus monetur, ne vas Samium confringat, ſed vltro monet Piſtoclerum, quia is Bacchidem *Samiam* dixerat, riſum captans, ne quis eam confringat, vt fragilia ſunt Samia vaſa. Ad quod reſpondet Piſtoclerus: *Iamne vt ſoles,* nempe iocaris. Sic Aulular. extrema: *Iamne autem vt ſoles, deludis.* Gronouius.

31. *Sci-*

CH. Vt iſtuc eſt lepidum: proxumae viciniae
Habitat. et quidnam meminit Mneſilochi? PI. rogas?
Imo vnice vnum plurimi pendit. CH. papae!
PI. Imo vt eum credis? miſera amans deſiderat. Acid. *miſere.*
CH. Scitum iſtuc. PI. imo Chryſale, hem non tantulum
Vnquam intermittit tempus, quin eum nominet.
CH. Tanto hercle melior Bacchis. PI. imo. CH. imo hercle abiero
Potius. PI. num inuitus rem bene geſtam audis heri?
CH. Non herus, ſed actor mihi cor odio ſauciat.
Etiam EPIDICVM, quam ego Fabulam aeque ac me ipſum amo,
Nullam aeque inuitus ſpecto, ſi agit Pellio.
Sed Bacchis etiam fortis tibi viſa eſt? PI. rogas?
Ni nactus Venerem eſſem, hanc Iunonem dicerem. Lipſ. *ducerem.*
CH. Edepol, Mneſiloche, vt rem hanc natam eſſe intellego,
Quod ames, paratum eſt. quod des, inuento eſt opus.
Nam iſtoc fortaſſe aurum eſt opus. PI. Philippeo quidem.
CH. Atque eo fortaſſe iam opus eſt. PI. imo etiam prius.
Nam iam huc adueniet Miles. CH. et miles quidem!
PI. Qui de amittenda Bacchide aurum hic exigit.
CH. Veniat quando volt, atque ita ne mihi ſit morae.
Domi eſt: non metuo, nec cuiquam ſupplico,
Dum quidem hoc valebit pectus perfidia meum.
Abi intro, ego hic curabo. tu intus dicito
Mneſilochum adeſſe Bacchidi. PI. faciam vt iubes.
CH Negotium hoc ad me attinet aurarium.
Mille et ducentos Philippos attulimus aureos
Epheſo, quos hoſpes debuit noſtro ſeni.

31. *Scitum iſtuc.*] Diſſaldeus quum in corrupto libro inueniſſet, *Dictum*, corrigit, *Fictum iſtuc*: et inuenit, cui probaret. Sed *ſcita* et *faceta*, etſi propria ea, in quibus eſt verburum vrbanitas, ſolet transferre Plautus ad tes optatas et iucundas auditu. Sic Sticho 1.3. *Oratio optima et ſcitiſſima: Veni illo ad coenam.* Captiu. 1.2. *te vocari ad coenam volo.* ER. *Facete dictum.* Caſin. 3. 1. *Nunc enim te demum nullum ſcitum ſcitius eſt.* Gron.

37. *Si agit Pellio.*] *P. Pollionem* circa haec tempora Comoedum minorum partium fuiſſe, et in artificio ſuo parum probatum famae populari, certiſſimum eſt: quem heic a Plauto tangi veri diſſimile non eſt. Nihil autem tefert, ſiue *Pellionem* ſiue *Poll.* legas: ſic enim caſci illi enunciabant. *Apollinem* et *Apellinem*. Mentio huius et apud Symmachum lib. 10. Epiſt. 2. *Non idem honor in pronunciandis fabulis P. Pollioni, qui Ambiuio fuit.* I. Gul.

38. *Fortis.*] Id eſt, *formoſa*. Seruius et Nonius. nimirum *fortes* dicebant veteres quidquid quaque in re excelleret. inde *fortis* pro formoſo, pro diuite, pro nobili. Anacreon: *νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον καὶ πῦρ καλή τις ἔσα*, id eſt, *Ferrum et ignem ſuperat mulier quae formoſa eſt.* Mercer.

39. *Ni nactus Venerem.*] Hoc vult: Niſi meam amicam pro Venere haberem, dicerem alteram Iunonem eſſe. Sed quia inter Venerem et Iunonem de forma non conuenit, ideo non audeo has lites inter ipſas ferere, neque alteri praeiudicare, etſi mea mihi Venus ſit. *Piſt.*

46. *Ne mihi ſit morae.*] Quaſi dicat: Tantum abeſt, vt eum ſim moraturus in nummis expediendis, vt verear, ne ille me paratum moretur. *Lambin.*

52. *Philippos aureos.*] Nummos Philippi Macedonis imagine figuatos: de quorum valore, vide notas Aulul. act. 3. ſc. 2. verſ. vlt.

Inde ego hodie aliquam macchinabor macchinam,
Vnde aurum efficiam amanti herili filio.
Sed ſoris concrepuit noſtra: quinam exit foras?

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

NICOBVLVS, CHRYSALVS

Ibo in Piraeeum. viſam, ecquae aduenerit
In portum ex Epheſo nauis mercatoria.
Nam meus formidat animus, noſtrum tam diu
Ibi deſidere, neque redire filium.
CH. Extexam ego illum pulchre iam, ſi dii volunt.
Haud dormitandum eſt. eſt opus chryſo Chryſalo.
Adibo hunc, quem quidem ego hodie faciam hic arietem
Phryxi, itaque tondebo auro vſque ad viuam cutem.
Seruos ſalutat Nicobulum Chryſalus.
NI. Pro di immortales! Chryſale, vbi mihi eſt filius?
CH. Quin tu primum ſalutem reddis quam dedi?
NI. Salue. ſed vbinam eſt Mneſilochus? CH. viuit, valet.
NI. Venitne? CH. venit. NI. euax! aſperſiſti aquam.
Benene vſque valuit? CH. pancratice atque athletice.
NI. Quid hoc? qua cauſſa eum hinc in Epheſum miſeram,
Accepitne aurum ab hoſpite Archidemide?
CH. Heu cor meum et cerebrum, Nicobule, finditur,
Iſtius hominis vbi fit quaque mentio.
Tun' hoſpitem illum nominas hoſtem tuum?
NI. Quid ita obſecro hercle? CH. quia edepol certe ſcio,
Vulcanus, Sol, Luna, Dies, dei quatuor,
Sceleſtiorem nullum illuxere alterum.
NI Quamne Archidemidem? CH. quam, inquam, Archidemidem.
NI. Quid fecit? CH. quid non fecit? quin tu id me rogas.
Primum dum inficias ire coepit filio:

5. *Extexam.*] Spoliabo illum auro. *Extexere* eſt, telam ſua textura, aut lana nudare. *Lamb.*

7. *Faciam hic arietem Phryxi.*] Quem ego tondebo et auro ſpoliabo, vt arietem Phryxi, cuius vellus aureum erat.

13. *Adſperſiſti aquam.*] Eſt, quod Ter. Andr. 2. 1. dixit: *Reddidiſti animum.* Trucul. *Adſperſiſti aquam; iam rediit animus.*

14. *Pancratice atque athletice.*] Vide notas Epid. 1. 1. 18.

15. *Quid hoc, qua cauſa.*] Notabilis ἰδιωτισμὸς veterum. Sic infra 4. 9. *Quid quod te miſi ecquid egiſti?* Terent. Heautont. 5. 1. *Quid hoc, quod volo, vt illa nubat noſtro?* Vbi vel Plauti locus oſtendit male deleri τὸ *hac* a Goueano, et Guideto. Phormione act. 4. ſc. 1. *Quid qua profectus cauſa hinc es in Lemnum Chremes? adduxtin' tecum filiam?* Cicero pro Cluentio: *Quid tu, Paccte, qua de re mecum locutus es? quaerunt, vbi ſit pecunia?* Gronouius.

22. *Illuxere.*] Actiue pro *illuſtrauere.* Vel die: Dii quatuor non luxere in ſceleſtiorem alterum. *Lambin.*

23. *Quamne Archidemidem.*] Ambiguum erat illud ſerui, *ſceleſtiorem nullum alterum*: itaque Senex interrogat: An alterum nullum, quam Archidemidem? et ille iterum: Ita vero, inquit, aio, quam Archidemidem. *Acidal.*

29. *Oſtendit*

Negare ſe debere tibi triobulum.
Continuo antiquom hoſpitem noſtrum ſibi
Mneſilochus aduocauit, Pelagonem ſenem:
Eo praeſente homini extemplo oſtendit ſymbolum,
Quem tute dederas ad eum, vt ferret, filio.
NI. Quid, vbi ei oſtendit ſymbolum? CH. infit dicere:
Adulterinum, et non eum eſſe ſymbolum:
Quotque innocenti ei dixit contumelias!
Adulterare eum aiebat rebus ceteris.
NI. Habetin' aurum? Id mihi primum dici volo.
CH. Poſtquam quidem Praetor recuperatores dedit,
Damnatus demum, vi coactus reddidit
Ducentos et mille Philippum. NI. tantum debuit.
CH. Porro etiam auſculta pugnam, quam voluit dare.
NI. Etiamne eſt quid porro? CH. hem accipe: trina haec nunc erit.
NI. Deceptus ſum. Autolyco hoſpiti aurum credidi.
CH. Quin tu audi. NI. imo ingenium auidi haud pernoram hoſpitis.
CH. Poſtquam aurum abſtulimus, in nauem conſcendimus,
Domum cupientes. forte vt aſſedi in ſtega,
Dum circumſpecto, atque ego lembum conſpicor:
Longum eſt rigorem maleficum exornarier. Meurſ. *ſtrigorem*.
NI. Perii hercle. lembus ille mihi laedit latus.
CH. Is erat communis cum hoſpite et praedonibus.
NI. Adeon' me fuiſſe fungum, vt qui illi crederem!
Cum mihi ipſum nomen eius Archidemidis
Clamaret, dempturum eſſe, ſi quid crederem.

29. *Oſtendit ſymbolum.*] Solebant Graeci in pactis conuentis vti quibuſdam teſſeris, quae *σύμβολα* vocabantur, quae loco tabellarum et ſyngrapharum erant: atque ex his ius dicebatur. Meminit Ariſtot. et Demoſt. in Philipp. *Turneb.*

36. *Praetor recuperatores dedit.*] *Recuperatores*, iudices, qui a Praetore in priuatis controuerſiis quacunque de re ageretur, dabantur. ita dicti, quod per eos ſuum quiſque ius recuperare poſſet. Nunc *Iudices delegati* vocantur. *Hotom.*

40. *Trina.*] *Trina* exponit Lamb. triplex: nullo ſenſu. *Trina*, eſt tertia pugna. Nam primo plane negarat, ſe debere, et ſymbolum adulterinum dixerat; ſecundo pugnatum erat in iudicio apud recuperatores; tertio inſidias ſtruxerat. *Boxhorn.*

41. *Autolyco.*] *Autolycus* Siſyphi filius, Sinonis illius pater. imo Mercurii fuit filius, Vlyſſis auus maternus: qui animalium, quae furto abſtulerat, colorem mutabat. Mart. lib. 8. 59.

Non fuit Autolyci tam piceata manus. Lambinus.

44 *Stega.*] *Stega* tabulatum nauis, et quaſi proſcenium, in quo nautae ambulant. *στέγη* Arbitro *conſtratum puppis* eſt. hinc *Cicer* in Verr. *nauis conſtrata*, quae Caeſari *tecta*. Wouwer.

46. *Longum eſt.*] Corruptus quidem eſt locus, vt manifeſto apparet, ſed qui ita corrigendus videatur:

— *Atque ego tum lembum conſpicor*
Longum, ſtrigonem, maleficum exornarier.

Strigones vel *ſtrigores* denſarum virium homines et exerciti. Exornabatur ille lembus ab homine ſtrigone ac malefico. Plures quidem erant in illo lembo, vt ex ſequentibus liquet, ſed exornabatur et parabatur ab vno praecipue ſtrigone malefico, qui magiſter erat lembi. Ceterum cum *ſtrigo* ſignificet fortem robuſtum ac denſarum virium, aeque de lembo ipſo id dici poteſt quam de homine. *Salmaſius.*

50. *Archidemidis.*] Alludit ad verbum *demo*; quod exauditur in nom. *Archidemidis.* Vitabant autem Romani mala nomina. *Douza.*

CH. Is lembus noſtrae naui inſidias dabat.
Occoepi ego obſeruare eos, quam rem gerant.
Interea e portu noſtra nauis ſoluitur.
Vbi portu exiimus, homines remigio ſequi,
Neque aues, neque venti citius. quoniam ſentio
Quae res gereretur, nauem extemplo ſtatuimus.
Quoniam vident nos ſtare, occeperunt ratem
Turbare in portu. NI. edepol mortales malos!
Quid denique agitis? CH. rurſum in portum recipimus.
NI. Sapienter factum a vobis. quid illi poſtea?
CH. Reuorſionem ad terram faciunt veſperi.
NI. Aurum hercle auferre voluere, ei rei operam dabant.
CH. Non me fefellit, ſenſi: eo exanimatus fui.
Quoniam videmus auro inſidias fieri,
Capimus conſilium continuo, poſtridie
Auferimus inde aurum omne illis praeſentibus,
Palam atque aperte, vt illi id factum ſciſcerent.
NI. Scite hercle. cedo, quid illi? CH. triſtes illico,
Quom extemplo a portu ire nos cum auro vident.
Subducunt lembum capitibus quaſſantibus.
Nos apud Theotimum omne aurum depoſuimus, Schopp. *depoſiui-*
Qui illic ſacerdos eſt Dianae Epheſiae. *mus*, antiq.
NI. Qui iſtic Theotimus eſt? CH. Megalobuli filius,
Qui nunc in Epheſo eſt, Epheſiis cariſſumus.
NI. Nae ille, hercle, mihi ſit multo tanto carior,
Si me illoc auro tanto circumduxerit.
CH. Quin in ipſa aede Dianae conditum eſt.

58. *Ratem Turbare.*] Ita ſcripſerat forte Plautus: *occoeperunt ratem vrbare in portum*, id eſt, coeperunt redire verſus portum, ſed non recta, ne viderentur nimirum hoc conſilium cepiſſe non perſequendi, verum per circuitum hoc fecerunt. Nam *vrbare* eſt, circuire et circumducere. Ita ergo coeperunt ratem in portum circumducere. *Vrnare* vel *vrbare*, vt etiam ſcribebatur, id plane ſignificat. Vetus auctor apud Feſtum, *circum ſeſe vrnat ad pedes, terra occultat caput.* Ita vrnare vel vrbare ratem, eſt cum circuitione ducere, non recta. *Salmaſ. Ratem Turbare in portu.*] Neque Latinum eſt, *turbare in portum*: neque poteſt placere Salmaſianum, *vrbare in portum.* Vidondum an vulgata retineri poſſit. Videtur *turbare* eſſe poſſe quoquo modo impedire, vt qui turbantur, minus prouident, quid ſit agendum, eoque impediuntur in eo quod inſtituerant. Sed et Florus in bello Piratico: *Quum leues et fugaces myoparones graui et Martia claſſe turbaſſet.* Quod ſi minus placeat, legerim: *occeperunt ratem Inbibere in portum.* De quo verbo valde hic commodo lib. 4. Obſeruationum. *Gronouius.*

73. *Sacerdos eſt Dianae.*] Furtum facilius committunt homines, quam ſacrilegium. Inde mos veterum res cariſſimas in templis deponendi. Inde olim Romanorum aerarium in templo Saturni. *Boxhorn.*

74. *Megalobuli filius.*] Lego *Megalobuzi*: vel, quod idem valet, *Megabyzi.* Suidas: Μεγάβυζος, ὄνομα κύριον. *Strabo* lib. 14. vbi de Dianae Epheſiae templo agit, commemorat, generali nomine ita omnes eius ſacerdotes appellatos: eunuchoſque fuiſſe, et cuſtodiae ſocias virgines habuiſſe. Sed hoc quid eſt, quod Plautus dicit, *Theotimum filium Megabyzi*, ſi ille Megabyzus eunuchus? explico, *Megabyzi filius* idem valet, ac ſi dixiſſet *Megabyzus*: nam appellatiuum illud nomen fuit: quomodo *ἰατρῶν παῖς*, pro eo quod eſt *ἰατρός*. *Meurſius.*

76. *Carior.*] Id eſt, damnoſior, ſumtuoſior. ἀμφιβολία.

79. *Publicitus*

Ibidem publicitus ſeruant. NI. occidiſtis me.
Nimio hic priuatim ſeruaretur rectius.
Sed vos nihilne attuliſtis inde auri domum?
CH. Imo etiam. verum, quantum attulerit, neſcio.
NI. Quid, neſcis? CH. quia Mneſilochus noctu clanculum
Deuenit ad Theotimum: nec mihi credere,
Nec quoiquam in naui voluit. eo ego neſcio
Quantulum attulerit; verum haud permultum attulit.
NI. Etiam dimidium cenſes? CH. non edepol ſcio.
Verum haud opinor. NI. fertne partem tertiam?
CH. Non hercle opinor. verum verum neſcio.
Profecto de auro nihil ſcio, niſi neſcio.
Nunc tibimet illuc naui capiundum eſt iter,
Vt illud reportes aurum ab Theotimo domum.
Atque heus tu. NI. quid vis? CH. anulum gnati tui
Facito vt memineris ferre. NI. quid opu'ſt anulo?
CH. Quia id ſignum eſt cum Theotimo, qui eum illi afferet,
Ei aurum vt reddat. NI. meminero, et recte mones.
Sed diueſne eſt iſtic Theotimus? CH. etiam rogas?
Qui auro habeat ſoccis ſubpactum ſolum.
NI. Cur ita faſtidit? CH. tantas diuitias habet:
Neſcit quid faciat auro. NI. mihi dederit velim.
Sed qui praeſente id aurum Theotimo datum eſt?
CH. Populo praeſente: nullu'ſt Epheſi, quin ſciat.
NI. Iſtuc ſapienter ſaltem fecit filius,
Cum diuiti homini id aurum ſeruandum dedit:
Ab eo licebit quamuis ſubito ſumere.
CH. Imo hem tantiſper nunquam te morabitur,
Quin habeas illud quo die illuc veneris.
NI. Cenſebam me effugiſſe a vita marituma,
Ne nauigarem tandem hoc aetatis ſenex,
Id mihi haud vtrum velim licere intellego;
Ita bellus hoſpes fecit Archidemides.
Vbi nunc eſt ergo meus Mneſilochus filius?
CH. Deos atque amicos iit ſalutatum ad forum.
NI. At ego hinc ad illum, vt conueniam quantum poteſt.

79. *Publicitus ſeruant.*] Cum enim cariſſima olim in templis deponerentur, publici erant et armati templorum cuſtodes. Nepos in vita Annibalis: *Gortynii templum magna cura cuſtodiunt, non tam a ceteris, quam ab Annibale, ne quid ille, inſcientibus illis, tolleret ſecumque portaret.* Extat enim illo loco ſimillimum huic exemplum. *Boxborn.*

98. *Qui auro habeat ſoccis ſuppactum ſolum.*] *Solum,* hic eſt calceamenti ſolea. Ergo aureis clauis calceos ille fixit. V.N. Trinum. act. 3. 2.

99. *Cur ita faſtidit.*] Ita Mil. act. 4. 2. *Face te faſtidii plenum.*

102. *Populo praeſente.*] Ex veterum more. Nepos eodem loco: *Amphoras auro et argento opertas, Gortyniis praeſentibus depoſuit in templo Dianae.* Ne ſcilicet depoſitum poſtea negaretur. *Boxbornius.*

110. *Vtrum velim.*] Non mei iam res eſt arbitrii. Velim, nolim, nauigandum eſt. *Boxborn.*

CH. Ille eſt oneratus recte, et plus iuſto vehit.
Exorſa haec tela non male omnino mihi eſt,
Vt amantem herilem copem facerem filium:
Ita feci, vt auri quantum vellet ſumeret.
Quantum autem libeat reddere, vt reddat patri.
Senex in Epheſum ibit aurum arceſſere:
Hic noſtra agetur aetas in malacum modum;
Siquidem hic relinquet, nec ſecum abducet ſenex
Me et Mneſilochum. quas ego hic turbas dabo!
Sed quid futurum eſt, cum hoc ſenex reſciuerit?
Cum ſe excucurriſſe illuc fruſtra ſciuerit,
Noſque aurum abuſos? quid mihi fiet poſtea?
Credo hercle aduenieus nomen mutabit mihi,
Facietque extemplo Cruciſalum me ex Chryſalo.
Aufugero hercle, ſi magis vſus venerit.
Si ero reprehenſus, macto ego illum infortunio:
Si illi ſunt virgae ruri, at mihi tergum domi eſt.
Nunc ibo, herili filio hanc fabricam dabo,
Super auro, amicaque eius inuenta Bacchide.

117. *Copem facerem.*] Id eſt, copioſum. Pſeud. act. 2. 3. *Cops, id eſt, copia, inde copis, id eſt, copioſus.* Gloſſae Papiae. Sic enim legendum. Male *copſus*, pro *copis*, editum eſt. *Boxhorn.*

128. *Cruciſalum*] Quaſi in cruce ſeu in crucem ſalientem. *Taubm.*

129. *Si magis vſus venerit.*] Si vtilius fuerit. *Lambin.*

130. *Reprehenſus.*] V. N. Epid. I. I. *Infortunio.*] Damno virgarum, quarum in tergo meo faciet iacturam. *Boxhorn.*

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA

LYDVS

Pandite atque aperite propere ianuam hanc Orci, obſecro:
Nam equidem haud aliter eſſe duco. quippe quo nemo aduenit,
Niſi quem ſpes reliquere omnes, eſſe vt frugi poſſiet.
Bacchides, non Bacchides, ſed Bacchae ſunt acerrumae.
Apage iſtas a me ſorores, quae hominum ſorbent ſanguinem.
Omnis ad perniciem inſtructa domus opime atque opipare.
Quae vt aſpexi, me continuo contuli protinam in pedes.
Egone vt haec concluſa geſtem clanculum? vt celem patrem,
Piſtoclere, tua flagitia, aut damna, aut deſidiabula?
Quibus patrem, et me, teque, amicoſque omnes affectas tuos

1. *Ianuam Orci.*] Sic appellabant veteres omnes locos peſtilentes, vnde certam perniciem imminere et aditum ad manes eſſe exiſtimabant. Apul. Met. 3. *Inter Orci cancros iam ipſos hauſiſti. Cancros* vocat ianuam cancellatam. Trinum. 2. 4. 124. Lucret. I. 6. Graeci dicebant ſic Ἄδου πύλας. Feſtus: *Manale putabant eſſe Oſtium Orci, per quod animae ſuperorum ad inferos manarent, qui dicuntur manes.* Gronou. *

9. *Deſidiabula.*] Sic Mſſ. Nonius Marcellus in *Affectare* legit *diſpoliabula.*

10. *Adſectas appellere.*] Pro προσεγγυ-ζειν. translatum a naui, quam ad portum nautae appellunt.

14. *Geruli-*

Ad probrum, damnum, flagitium appellere vna et perdere.
Neque mei, ueque tui intus pudirum eſt factis quae facis:
Quibus tuum patrem, meque vna, amicos, affines tuos,
Tua infamia feciſti gerulifigulos flagitii.
Nunc priuſquam malum iſtoc addis, certum eſt iam dicam patri.
De me hanc culpam demolibor iam, et ſeni ſaciam palam,
Vt eum ex lutulento coeno propere hinc eliciat foras. I. Gul. *luculento.*

14. *Gerulifigulos flagitii.*] *Gerulus*, apud veteres non ὁ βαςάζων, vt poſtea, ſed ὁ πράττων καὶ πρακτήρ dictus eſt. hoc loco Plautus *Gerulifigulos* dixit gerulos et figulos, hoc eſt, πρακτῆρας καὶ πλάςας. Scalig. Mens horum eſt: tu feciſti tuis infamibus dictis vt tuus pater, et ego tuus praeceptor dicamur quaſi auctores horum flagitiorum: quod pater ita te fecerit, et ego te finxerim ac docuerim, vt tam flagitioſus exiſteres. *Gerulus* propter patrem, *Figulus*, propter praeceptorem. Nam *Gerulus*, vt Scalig. et Gloſſae docent; non erat, qui aliquid portat, ſed qui efficit. *Goldaſtus.*

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

MNESILOCHVS

MVLTIS MODIS meditatus egomet mecum ſum, et ita eſſe arbitror:
HOMINI AMICO, qui eſt amicus, ita vti nomen poſſidet,
Niſi deos, ei nihil praeſtare. id opera expertus ſum eſſe ita.
Nam vt in Epheſum hinc abii, (hoc factum eſt ferme abhinc biennium)
Ex Epheſo huc ad Piſtoclerum meum ſodalem literas
Miſi, amicam vt mihi inueniret Bacchidem. illum intellego
Inueniſſe, vt ſeruos meus mihi nunciauit Chryſalus.
Condigne is quam technam de auro aduorſum meum fecit patrem,
Vt mihi amanti copia eſſet! ſed aequom id ei reddere. MSS. *ſed eccum video incedere.*
Nam pol quidem, meo animo, INGRATO HOMINE nihil impenſiu'ſt,

9. *Sed aequum ei reddere.*] Ita legendum aperte declarant, quae ſtatim ſubiicit: *Nam pol. q. etc.* Negat committendum ſibi eſſe, vt ingratus habeatur: ideoque diligenter ſibi videndum, quomodo gratiam Chryſalo referat. *Muret.*

10. *Ingrato homine nihil impenſiu'ſt.*] Nunquam efficient interpretes vt vox *impenſius* cohaerere poſſit cum ingrato, eo ſenſu quo ponitur apud Latinos. Non enim, vt volunt, *impenſum* contrarium eſt ei notioni qua ſimplex *penſum* vſurpatur, cum dicitur *nihil penſi habere.* Sed nec *pendere* et *impendere* contraria ſunt, haud ſane magis quam *tribuere* et *intribuere.* Vnde *intributiones* pro tributis, quam *tendere* et *intendere, ferre* et *inferre*, et ſimilia. Inde *impenſum* pro graui, caro, pretioſo, a quo *impenſius*, enixius, largius. Virgilius: *tanto me impenſius aequum eſt Conſulere.* Id eſt, magis. *Impendio* quoque aduerbium pro valde. Item *impenſum pretium*, pro magno, et *impenſo* vel *impenſe*, pro care. *Luſcinias ſoliti impenſe prandere coemptas.* Gloſſae: *Impenſus*, δαψιλής. Legendum igitur in verſu Plautino: *grato homine nihil impenſius eſt.* Hoc eſt, nihil grauius, nihil pretioſius et carius grato homine. Poſſet etiam ſumi pro *impendioſius.* Nam paulo poſt dicit: *nimio praeſtare impendioſum eſſe quam ingratum.* Impenſus quippe et impendioſus idem, nempe δαψιλής, largitor, liberalis. Et tales ſunt grati homines,

Malefactorem amitti ſatius, quam relinqui beneficum.
NIMIO PRAESTAT impendioſum te, quam ingratum dicier.
Illum laudabunt boni; hoc etiam ipſi culpabunt mali. Lamb. *hunc.*
Qua me cauſſa magis cum cura eſſe ea quam obuigilato eſt opus.
Nunc, Mneſiloche, ſpecimen ſpecitur, nunc certamen cernitur.
Siſne nec ne, vt eſſe oportet; malus bonus, cuiuſmodi;
Iuſtus, iniuſtus; malignus, largus; commodus, incommodus.
Caue ſis te ſuperare ſeruom ſiris faciundo bene.
Vtut eris, moneo, haud celabis. ſed eccos video incedere,
Patrem ſodalis, et magiſtrum. hinc auſcultabo quam rem agant.

mines, qui meminerunt accepti beneficii, et viciſſim in eum qui ſibi beneficus fuit, largiter et ipſi benefici eſſe et impendioſi geſtiunt. Nam *impendio* aduerbium et *impenſe* idem ſignificant. Dicit poſtea ſatius eſſe malefactorem amitti, id eſt, inultum dimitti, quam beneficum relinqui, id eſt, quam benefico vices non rependere et in eum impendioſum eſſe. Nihil ergo homine grato impenſius. Quod non poteſt conuenire ingrato, qui nihil rependere vult ac reponere illi a quo beneficium accepit. *Salmaſ. Ingrato homine nihil eſt impenſius.*] Nihil propius ad ſenſum Plauti explicatione Piſtorii, cui *impenſum* hic, in quod multum et magna cum iactura impenditur. Certe *impenſo pretio parare* Caeſari, Ciceroni, Liuio, magno pretio eſt emere vel comparare. *Impenſum* igitur, quod concedunt, eſt graue, carum, pretioſum et caro conſtans. Ingrato homine nihil carius conſtat, inquit, quia quod in illum impenditur, interit, ſine fructu ac reditu eſt. Nihil *impenſiore pretio* habetur, quam homo ingratus. Sic ludit in vocabulo *carus* act. 2. ſc. 3. verſ. 76. Quod autem ſequitur: *Nimio praeſtat te impendioſum, quam ingratum dici*, alia ſententia eſt, in rem quidem eandem, ſed haudquaquam ſimilem ſenſum explicans. Neque *impenſus* et *impendioſus* idem, vt vult Salmaſ. ſed *impendioſus* ſumptuoſus, vel qui multum ſumti facit. *impenſum* autem id quod, vel in quod multum ſumitur vel impenditur. *Gronouius.*

14. *Qua me cauſſa.*] Non puto quicquam eſſe mutandum. Cum ingratum damnauit, tanto magis ſe cum cura eſſe debere ait, et ſibi obuigilato opus eſſe ne ingratus ſit ſcilicet. Hoc enim ſubintelligendum. *Salmaſ.*

17. *Malignus, largus.*] Haec recte inter ſe opponuntur. nam *Benignus* et *largus*, idem valent, id eſt, ſitne illiberalis, an liberalis. *Lamb. Commodus; incommodus.*] *Commodi* ſunt, qui ſeſe ad aliorum mores vel ſuo iudicio accommodant, vel ſunt accommodati natura, et qui aliis facile obſequuntur et proſunt. *ἀρθμίες* Graeci appellant. *Lamb.*

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA.

LYDVS, PHILOXENVS, MNESILOCHVS

Nunc experiar, ſitne acetum tibi cor acre in pectore. Lamb. *aceto.*
Sequere. PH. quo ſequar? quo ducis nunc me? LY. ad illam, quae tuum
Perdidit, peſſundedit tibi filium vni vnicum.
PH. Eia, Lyde: LENITER qui ſaeuiunt, ſapiunt magis.
Minus mirandum eſt, illaec aetas ſi quid illorum facit,
Quam ſi non faciat. feci ego iſtaec itidem in adoleſcentia.
LY. Hei mihi, hei mihi! iſtaec illum perdidit aſſentatio.

1. *Nunc.*] *Nunc* aduerſantis hic eſt, non temporis. *Lamb.*

Nam abſque te eſſet, ego illum haberem rectum ad ingenium bonum:
Nunc propter te tuamque prauos factus eſt fiduciam
Piſtoclerus. MN. dii immortales, meum ſodalem hic nominat.
Quid hoc negotii eſt, Piſtoclerum Lydus quod herum tam ciet?
PH. Pauliſper, Lyde, eſt libido homini ſuo animo obſequi:
Iam aderit tempus, cum ſeſe etiam ipſe oderit: morem geras:
Dum caueatur, praeter aequom ne quid delinquat: ſine.
LY. Non ſino, neque equidem illum me viuo corrumpi ſinam.
Sed tu, qui tam pro corrupto dicis cauſſam filio,
Eademne erat haec diſciplina tibi, cum tu adoleſcens eras?
Nego tibi hoc annis viginti fuiſſe primis copiae,
Digitum longe a paedagogo pedem vt efferres aedibus.
Ante Solem exorientem niſi in palaeſtram veneras,
Gymnaſii praefecto haud mediocris poenas penderes.
Id quoi obtigerat, hoc etiam ad malum arceſſebatur malum. Douz. *accenſebatur.*
Et diſcipulus et magiſter perhibebantur improbi.
Ibi curſu, luctando, haſta, diſco, pugillatu, pila,
Saliendo ſeſe exercebant magis, quam ſcorto, aut ſauiis:
Ibi ſuam aetatem extendebant, non in latebroſis locis.
Inde de hippodromo et palaeſtra vbi reueniſſes domum,
Cincticulo praecinctus in ſella apud magiſtrum aſſideres:
Cum librum legeres, ſi vnam peccauiſſes ſyllabam,
Fieret corium tam maculoſum, quam eſt nutricis pallium.
MN. Propter me haec nunc meo ſodali dici diſcrucior miſer.
Innocens ſuſpicionem hanc ſuſtinet cauſſa mea.
PH. Alii, Lyde, nunc ſunt mores. LY. id equidem ego certo ſcio.
Nam olim populi prius honorem capiebat ſuffragio,

8. *Rectum.*] Integrum, non inflexum ad vitium. *Rectum* opponitur hic *prauo.* Taubm.

11. *Tam ciet?*] Accuſat, διώκει. Douz. V. N. Aſin. act. 2. 4.

20. *Ante ſolem exorientem.*] Fruſtra captat hunc ſermonem Petitus, quaſi repugnantem legi iubenti ἀνοίγεσθαι τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος, eoque ſubiicit ingratum *Adae.* Scio et Platonis lib. 7. de republ. ἡμέρας δὲ ὄρθρου τε ἐπιόντων, παῖδας μὲν πρὸς διδασκάλους που τρέπεσθαι χρεών. Nec defendendum vulgatum formula illa *ante diem tertium Calendas:* non enim ibi τό *ante* vim habet τοῦ *ad.* Nimirum *ante ſolem exorientem,* non accipiendum eſt, quaſi ſit ante lucem, ſed pro diluculo. Eſt autem diluculum, *cum, ſole nondum orto, iam lucet,* vt ſcribit Cenſorinus. Neque aliud tempus ſignificant Graeci. *Gronouius.*

28. *Cincticulo praecinctus.*] *Cincticulus* adoleſcentium erat, vt *Cinctus* virorum, quae zona latior, ſeu veſtis infra pectus, corpus comprehendens: ſimilis ſubligaculo Graece ζῶμα et ζῶσμα dicitur. quo nomine Graece etiam *Tunica* intelligitur. Et vetuſtiſſimi cincto vti, loco tunicae ſolebant: vnde Horat. *cinctutos* vocat *Cethegos.* Iam, *Cinctum eſſe,* erat modeſtae diſciplinae argumentum. contra, *diſcinctum* eſſe, mores diſſolutos arguebat Sulla de C. Iul. Caeſ apud Suet. *Male praecinctum puerum caueatis.* quod fluxiore cinctura vteretur. *Turneb.*

30. *Nutricis pallium.*] Hoc enim a pueris, dum comuntur et aluntur, varie maculatur. *Longol.*

34. *Nam olim, etc.*] Nam olim honorem prius conſequebatur populi ſuffragio, quam magiſtro parere deſierat, hoc eſt, magiſtro parebat vſque ad eam aetatem, qua petere magiſtratus per leges licet. *Lamb.*

37. *Tabu-*

Quam magiſtro deſinebat eſſe dicto obediens.
At nunc priuſquam ſeptuennis eſt, ſi attingas eum manu,
Extemplo puer paedagogo tabula dirumpit caput.
Cum patrem adeas poſtulatum, puero ſic dicit pater:
NOSTER ESTO, dum te poteris defenſare iniuria.
Prouocatur paedagogus: eho ſenex minimi pretii,
Ne adtingas puerum iſtac cauſſa, quando fecit ſtrenue.
It magiſter quaſi lucerna vncto expretus linteo.
Itur illinc iure dicto. hoccine hic pacto poteſt
Inhibere imperium magiſter, ſi ipſus primus vapulet?
MN. Acris poſtulatio haec eſt, cum huius dicta intellego.
Mira ſunt, ni Piſtoclerus Lydum pugnis contudit.
PH. Sed quis hic eſt, quem aſtantem video ante oſtium? LY. O Philoxene.
MN. Deos propitios me videre, quam illum mauellem mihi.
PH. Quis illic eſt? LY. Mneſilochus, gnati tui ſodalis Piſtocleri:
Haud conſimili ingenio atque ille eſt, qui in lupanari accubat.

37. *Tabula.*] Litteraria, in qua pueri litteras faciunt, id eſt, ſcribunt, et diſcunt. *Turneb.*

42. *It magiſter quaſi lucerna, vncto expretut linteo.*] Legendum in hoc verſu: *It magiſter quaſi laterna vncto extertus linteo.* Nam de lucerna nugae, et non eſt magna mutatio *laterna* pro *lucerna* legere. Nam in Longobardico charactere, quo pleríque veteres auctores deſcripti ſunt, *V* et *A* paene ſimilem habent figuram, et *C* ac *T* ſaepe inuicem permutantur. Laternae erant corneae, quae vncto linteo, quo lucidiores eſſent, extergebantur. *Extertus* autem pro exterſus, vt *adgreſtus fari* apud Ennium pro aggreſſus. Item Varro apud Nonium, *vt mangonum pueri, terti,* vncti, pro terſi. Ita hoc loco *extertus* omnino pro *expretus*, quod nihil ſignificat, ſcribendum. *Salmaſ.* *Vncto expretus.*] Vox nihili τὸ *Expretus.* Apud Feſtum lege: *Expertia antiqui dicebant, quaſi extra partem habita.* ſed nec placet *extertus*, aut corneae iſtae laternae, quae vncto linteo extergebantur. Meo iudicio ſcripſit Plautus: *It magiſter quaſi laterna vncto ſpretus linteo. Expretus* pro *Spretus*, vt paſſim *exſpecto* pro *ſpecto*, apud Ciceronem, 1. familiar. 4. *cum pulcerrime extaremus* quidam codices: quod nihil aliud vult, quam librarios nonnunquam ſic ſolitos ſcribere pro *ſtaremus.* Laternae linteo obductae meminit Cicero lib. 4. ad Attic. ep. 3. *paucis pannoſis linea laterna.* Id linteum oleo tactum fuiſſe credibile eſt, et ſic lucem tranſmiſiſſe, vt hodieque paſſim in Italia, quae feneſtris obducuntur. *Magiſter ſpretus*, irriſus et contemtus, *it vncto linteo*, hoc eſt, emplaſtro vel fomento fiſſorum curandorum gratia caput obſitus, *quaſi laterna*, cui et ipſi linteum vnctum praetenditur. *Gronouius.*

44. *Inbibere imperium.*] Recte dicitur *inbibere imperium*; pro habere in aliquem imperium, et imperare. Etiam apud Liuium legitur. Et *inbibere ſpem* apud Ciceronem pro habere; quod etiam notauit Turnebus. Idem Plautus in Sticho 5. 4. 15. *vtrum Fontinali an Libero te imperium inbibere mauis?* Salmaſ. Vide noſtra ad Liuii lib. 3. 59. *Gronouius.*

48. *Deos propitios.*] Εὐφημισμός: voluit enim dicere; Deos mihi iratos quam illum mallem me videre: id eſt, mallem me videri a diis iratis, quam a Lydo irato. hic enim iratus, erat grauis et ſaeuus. Vel ſimpliciter: Mallem me a diis videri, quam ab illo, hoc eſt, nollem me ab illo videri, ſed illa meliora. *Lambin.* *Quam illum mauellem.*] Duas dat hic explicationes Lambinus: neutram bonam, quia per *illum* intelligit iratum Lydum. At cur huius ira Mneſilocho formidabilis? Imo mauellem, inquit, deos propitios mihi videre me, quam *illum* videre me, qui dixit ſe aſtantem vidiſſe me ante oſtium. Cur autem? quia erat amicus patris: et nolebat nec patrem, nec quenquam videre ante Piſtoclerum et Bacchidem: verebaturque, ne dum ab hoc detinetur, interueniret pater. *Gronouius.*

Fortunatum Nicobulum, qui illum produxit ſibi.
PH. Saluos ſis, Mneſiloche: ſaluom te aduenire gaudeo.
MN. Dii te ament Philoxene. LY. hic enim rite productu'eſt patri,
In mare it, rem familiarem curat, cuſtodit domum:
Obſequens obedienſque eſt mori atque imperiis patris,
Hic ſodalis Piſtoclero iam puer puero fuit.
Triduum non intereſt aetatis vter maior ſiet:
Verum ingenium plus triginta annis maius eſt, quam alteri.
PH. Caue malum, et compeſce in illum dicere iniuſte. LY. tace:
Stultus es, qui illi male aegre patere dici, qui facit.
Nam illum meum malum promptare malim, quam peculium.
PH. Qui dum? LY. quia, malum ſi promptet, indies faciat minus.
MN. Quid ſodalem meum caſtigas, Lyde, diſcipulum tuum?
LY. Periit tibi ſodalis. MN. ne di ſirint. LY. ſic eſt, vt loquor.
Quin ego cum peribat vidi, non ex audito arguo.
MN. Quid factum eſt? LY. meretricem indigne deperit. MN. non tu taces?
LY. At quae acerrume atque aeſtuoſe abſorbet, vbi quemque attigit.
MN. Vbi ea mulier habitat? LY. hic. MN. vnde eam eſſe aiunt? LY. ex Samo.
MN. Quae vocatur? LY. Bacchis. MN. erras, Lyde: ego omnem rem ſcio
Quemadmodum eſt. tu Piſtoclerum falſo atque inſontem arguis.
Nam ille amico et beneuolenti ſuo ſodali ſedulo
Rem mandatam exſequitur. ipſus nec amat: nec tu creduas.
LY. Itane oportet rem mandatam gerere amici ſedulo,
Vt ipſus in gremio oſculantem mulierem teneat ſedens?
Nullon pacto res mandata poteſt agi, niſi identidem
Manus ferat ad papillas, labra a labris nuſquam auferat?
Nam alia memorare, quae illum facere vidi, diſpudet:
Cum manum ſub veſtimenta ad corpus detulit Bacchidi,

61. *Meum malum promptare.*] Lambinus explicat: Malim Piſtoclerum meum malum profundere, quam peculium. Id diſplicuit nuper et nihil arguuntur vidiſſe interpretes. Sententiam enim eſſe ſtatuunt: Malim illum ſaepius auribus ſuis promere et haurire dicta mala, vt tu quidem ea appellas, quibus officii ſui admoneretur, quam peculium meum. Quis hoc inueniſſet? Quemadmodum autem *promere malum* eſt audire mala dicta? Aut quis dixit *promere auribus*, quod ſit accipere auribus? Non poteſt iocus hic vernilis bene intelligi, niſi ſcribas: *Caue malo*. Dicitur quidem recte vtrumque: ſed ſenex dixerat: *Caue malo*, eo ſenſu, quo Piſtoclerus hac fabula I. 2. 30. Reſpondet hic Lydus, quaſi iuſſiſſet eum ſenex *cauere malo*, vt cauemus alicui, ne damnum accipiat. Qualis luſus et in Perſa 3. I. 41. Imo, inquit, non tantopere malo meo cautum cupio, vt non malim illud eum promptare et haurire quam peculium meum: ſi enim id promptet, atque inde demat, faciat minus: laetabor autem, ſi minus fiat meum malum; non laetabor, ſi peculium. *Gronou.*

67. *At quae acerrime, etc.*] Deperit meretricem, non aliquam moderatam, ſed quae inſtar maris aeſtuoſi rapax et feruida eſt. *Lambin.* Talis illa Horat. I. Od. 27. *Atque acerrime eſt: abſorbet, vb.* Et caue quicquam arbitrere ſincerius. Meretrix comeſt et abſorbet amatorem, cum eum bonis et fortunis euertit: vt Moſtell. act. I. I. *Eſt* enim pro *edit*, poſitum. *I. Gul.*

Me praeſente, neque pudere quicquam. quid verbis opus eſt?
Mihi diſcipulus, tibi ſodalis periit, huic filius.
Nam EGO ILLVM periiſſe duco, cui quidem periit pudor. MSS. *dico.*
Quid opu'ſt verbis? ſi opperiri vellem pauliſper modo,
Vt opinor, illius inſpectandi mihi eſſet maior copia:
Plus vidiſſem quam deceret, quam me atque illo aequom foret.
MN. Perdidiſti me ſodalis. egone illam mulierem
Capitis non perdam? perire me malis malim modis.
SATIN VT QVEM tu habeas fidelem tibi, aut quoi credas, neſcias?
LY. Viden', vt aegre patitur gnatum eſſe corruptum tuum,
Suum ſodalem! vt ipſus ſeſe cruciat aegritudine!
PH. Mneſiloche, hoc tecum oro, vt illius animum atque ingenium regas.
Serua tibi ſodalem, et mihi filium. MN. factum volo.
PH. In te ergo hoc onus omne impono. Lyde, ſequere hac me. LY. ſequor. MSS. *impone.*
Melius eſſet, me quoque vna ſi cum illo relinqueres.
PH. Affatim eſt, Mneſiloche: cura, et concaſtiga hominem probe,
Qui dedecorat te, me, amicos atque alios flagitiis ſuis.

88. *Viden' vt aegre.*] Hic ſeruus errat. non enim Piſtoclerum corruptum queritur, ſed Bacchidem ſibi praereptam. *Lambinus.*

ACTVS TERTIVS. SCENA QVARTA

MNESILOCHVS

Immitiorem nunc vtrum credam magis
Sodalemne eſſe, an Bacchidem, incertum admodum eſt.
Illum exoptauit potius? habeat. optume eſt:
Nae illa illud hercle cum malo fecit ſuo, meo. Alii, *fecit ſummo meo.*

1. *Amiciorem nunc.*] Sic vulgo et putabat Douza εἰρωνικῶς prolatum, quemadmodum paullo poſt etiam Piſtoclerus aliter loquitur quam ſentit. Sed Lambini codices et vterque Pall. *Immitiorem.* niſi quod in vno dubium eſt, an potius *Immiciorem* legi oporteat. Hoc ergo Grutero auctore in alteram ſuam editionem admiſit Taubmannus. Quum feciſſet idem Pareus, mutauit ſententiam Gruterus, contendendi, vt videtur, ſtudio nimium productus et acerbe hominem increpuit. Atque ille affeueratione tanta perterritus poſtea reddidit *Amiciorem.* Nobis cur a ſcriptis recederemus, nihil erat cauſae. Nam quod Lambinus, ne illud quidem tutum et ſincerum cenſet, nihil me mouet. Eſt enim *immitis* crudelis, durus, inhumanus. Sic *immitis Achilli* apud ſummum poetam. Et apud Suetonium Tiberius *Aſper et immitis.* Nihil profecto aptius. Verum durius et crudelius mecum agere amicum an amicam dicam, ambigo. *Gronou.*

4. *Suo, meo.*] Quidam haec ita accipiunt, quaſi *meo* ſit correctio eius quod dixerat *ſuo:* Camerarius vero vna dictione legit *ſuo-meo:* quaſi velit Mneſilochus, vtriuſque incommodo factum, vt ſodalem Bacchis ſibi praeripuerit. Ego non dubito quin *ſuo* et *meo* ſint diuerſae lectiones, quarum vna tandem e margine irrepſit in textum, non inducta priore. Idque eo facilius fuit, quod ambae ſine iactura ſenſus tolerari poſſint. Propterea τὸ *meo* audacter cum *Douza* deleo. *Diſſaldeus.*

Nam mihi diuini nunquam quiſquam creduat,
Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.
Ego faxo haud dicet nactam, quem derideat.
Nam iam domum ibo, atque aliquid ſurripiam patri.
Id iſti dabo. ego iſtanc multis vlciſcar modis:
Adeo ego illam cogam vſque, vt mendicet meus pater.
Sed ſatin' ego animum mente ſincera gero? Lipſ. *animi mentem ſinceram.*
Qui ad hunc modum haec hic, quae futura, fabulor?
Amo hercle, opinor, vtpote quod pro certo ſciam.
Verum quam illa vnquam de mea pecunia
Ramenta fiat plumea propenſior, Non. *plumbea.*
Mendicum malim mendicando vincere.
Nunquam edepol viua me irridebit. nam mihi
Decretum eſt renumerare iam omne aurum patri.
Igitur mihi inani atque inopi ſubblandibitur:
Tum, cum mea illud nihilo pluris referet, MSS. *mihi nihilo.*
Quam ſi ad ſepulcrum mortuo dicat iocum.
Sed antequam illa vnquam meis opulentiis
Ramenta fiat grauior, aut propenſior,
Mori me malim excruciatum inopia.
Profecto ſtabile eſt me patri aurum reddere.
Eadem exorabo, Chryſalo cauſſa mea
Pater noceat: neu quid ei ſuccenſeat
Mea cauſſa de auro, quod eum ludificatus eſt.
Nam illi aequom eſt me conſulere, qui cauſſa mea
Mendacium dixit. vos me ſequimini.

5. *Nam mihi diuini.*] V. N. Amphit. 2. 2.

6. *Planeque amo.*] Oratio inſani amatoris mirum in modum fluctuat et turbat. Nam cum eſſet dicturus: Ni ego illam modis plurimis miſeram habebo et vlciſcar, ſubito ſe ipſe reuocans, ſubdit, *planeque amo.* Lamb.

9. *Id iſti dabo.*] Iterum exprimitur adfectus amantis: qui dicat, ſe patri ſurrepturum pecuniam quam det Bacchidi, cui modo minatus eſt. *Lamb.*

10. *Vt mendicet meus pater.*] Dicturus erat, et vero ita orationem exorſus erat, vt hoc ſubiiceret, *vt mendicet*, nimirum Bacchis: ſed vt homo perturbatus, vel religione quadam retractus, minas in Bacchidem intentatas in patrem conuertit. *Lamb.*

15. *Ramenta.*] Nonius: *Ramentum dici voluere, quaſi proiecticium quoddam urgamentum.* Dicebant autem *ramentum* et *ramenta*, vt *fulmentum* et *fulmenta*, vetuſtiſſimi: nunc neutro tantum vti ſatius eſt. *Gronou.* * *Propenſior.*] Id eſt, ponderoſior.

21. *Mortuo dicat iocum.*] Ad carmina illa ſubleſta, caſſa et anilia, quae in laudes defunctorum a praeficis occentabantur, refero; quod genus, *Neniarum* nomine et *Nugarum* veniebat. vt Aſin. act. 4. ſc. 1. verſ. penult. *Douza.*

25. *Stabile eſt.*] Sententia, decretum eſt.

ACTVS TERTIVS. SCENA QVINTA

PISTOCLERVS

Rebus aliis anteuortar, Bacchis, quae mandas mihi:
Mneſilochum vt requiram, atque vt eum mecum ad te adducam ſimul.

 3. *Tetigit.*]

Nam illud animus meus miratur, ſi a me tetigit nuncius,
Quid remoratur. ibo, et viſam huc ad eum, ſi forte eſt domi.

3. *Tetigit.*] Scil. *ipſum*, id eſt, pertigit, ſeu peruenit ad eum. *Douza.*

ACTVS TERTIVS. SCENA SEXTA

MNESILOCHVS, PISTOCLERVS

Reddidi patri omne aurum. nunc ego illam me velim
Conuenire, poſtquam inanis ſum, contemptricem meam.
Sed veniam mihi quam grauate pater dedit de Chryſalo!
Verum poſtremo impetraui, vt ne quid ei ſuccenſeat.
PI. Eſtne hic meus ſodalis? MN. eſtne hic hoſtis, quem aſpicio, meus?
PI. Certe is eſt. MN. is eſt. adibo contra, et tollam gradum.
PI. Saluos ſis, Mneſiloche. MN. ſalue. PI. ſaluos cum peregre aduenis,
Coena detur. MN. NON PLACET MIHI coena, quae bilem mouet.
PI. Num quae aduenienti aegritudo obiecta eſt? MN. atque acerruma.
PI. Vnde? MN. ab homine, quem mihi amicum eſſe arbitratus ſum antidhac.
PI. MVLTI more iſto atque exemplo viuunt, quos cum cenſeas
Eſſe amicos, reperiuntur falſi falſimoniis,
Lingua factioſi, inertes opera, ſubleſta fide.
Nullus eſt, quoi non inuideant rem ſecundam obtingere.
Sibi ne inuideatur, ipſi ignaui recte cauent.
MN. Edepol nae tu illorum mores perquam meditate tenes.
Sed etiam vnum hoc ex ingenio malo malum inueniunt ſuo:
Nulli amici ſunt, inimicos ipſi in ſeſe omnes habent.
Atque ii ſe cum fruſtrantur, fruſtrari alios ſtolidi exiſtumant.
Sicut eſt hic, quem eſſe amicum ratus ſum, atque ipſus ſum mihi.
Ille, quod in ſe fuit, accuratum habuit, quod poſſet mali
Facere, et in me inconciliare copias omnes meas.
PI. Improbum iſtunc eſſe oportet hominem. MN. ego ita eſſe arbitror.
PI. Obſecro hercle loquere, quis is eſt? MN. beneuolens viuit tibi.
Nam ni ita eſſet, tecum orarem, vt ei, quod poſſes mali

8. *Coena detur.*] V. N. Epid. 1. 1. *Quae bilem mouet.*] Vt ab inimico data.

13. *Lingua factioſi.*] *Lingua factioſi* dicuntur largiloqui ac dites dapſilium dictorum, hoc eſt, ad promittendum promi potius quam condi: ad largiendum non item. *Factioſi* enim pro opulentis ſeu potentibus accepti ab antiquis. *Turneb.* *Subleſta fide.*] Feſtus: *Subleſta ſunt infirma, tenuia.* Nonius: *Subleſtum* eſt leve, friuolum. V. N. Perſa 3. 1.

14. *Nullus eſt, quoi.*] Nihil hoc aut ſequenti verſu mutandum eſt. Nulli ſecunda obtigit fortuna, cui ignaui non inuideant; ipſi vero ignauia ſua ſedulo cauent, ne obtingat ſibi eiuſmodi fortuna, et ſic inuidiam declinant. Nam his tantum, quorum res florentes ſunt, inuidetur. *Boxhorn.*

22. *Inconciliare.*] Irritare, inimicas reddere: *inimicare*, vt loquitur Horat. *Douza.*

27. *Aliquo*

Facere, faceres. PI. dic modo hominem, qui ſit: ſi non fecero
Ei male aliquo pacto, me eſſe dicito ignauiſſimum.
MN. Nequam homo eſt, verum hercle amicus eſt tibi. PI. tanto magis
Dic, quis eſt? NEQVAM hominis ego parui pendo gratiam.
MN. Video non poteſſe, quin tibi eius nomen eloquar:
Piſtoclere, perdidiſti me ſodalem funditus.
PI. Quid iſtuc eſt? MN. quid eſt? miſine ego ad te ex Epheſo epiſtolam
Super amica, vt mihi inuenires? PI. fateor factum et repperi.
MN. Qui, tibi non erat meretricum aliarum Athenis copia, Lamb. *quid*.
Quibuſcum haberes rem, niſi cum illa, quam ego mandaſſem tibi?
Occiperes tute amare et me ires conſultum male? Lamb. *eam tute amare*.
PI. Sanun' es? MN. rem repperi omnem ex tuo magiſtro, ne nega.
Perdidiſti me. PI. etiamne vltro tuis me prolectas probris?
MN. Quid, amas Bacchidem? PI. duas ergo hic intus eccas Bacchides.
MN. Quid duae? PI. atque ambas ſorores. MN. loqueris nunc nugas ſciens.
PI. Poſtremo, ſi pergis parum mihi fidem arbitrarier,
Tollam ego ted in collum, atque intro hinc auferam. MN. imo ibo: mane.
PI. Non maneo, neque tu me habebis falſo ſuſpectum. MN. ſequor.

27. *Aliquo pacto.*] Donat. in Andr. *Eo pacto, id eſt, modo, quoniam antecedit pactum, modus ſequitur.* ſic ille, ſed obſcure. *pactum* pro *modo*, quia modus certus, et certa formula cuique pactioni adhibetur. *Paſſerat.*

36. *Me ires conſultum.*] Mihi conſuleres male: iniuriam faceres. *Me*, pro, *mihi*, dixiſſe antiquos docet Feſtus. *Douza.*

38. *Prolectas.*] Id eſt, prouocas, laceſſis.

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

PARASITVS, PVER

Paraſitus ego ſum hominis nequam atque improbi
Militis, qui amicam ſecum auexit ex Samo.
Nunc me ire iuſſit ad eam, et percunctarier,
Vtrum aurum reddat, anne eat ſecum ſimul.
Tu dudum, Puer, cum illa vſque iſti ſimul,
Quae harum ſunt aedes, pulta: adi actutum ad fores,
Recede hinc dierecte. vt pulſat propudium!
Comeſſe panem tris pedes latum potes,
Fores pultare neſcis! ecquis his in aedibus eſt?
Heus ecquis hic eſt? ecquis hoc aperit oſtium?
Ecquis exit?

7. *Recede.*] Abigit puerum ab ianua, quod fores leuius pulſaſſet. *Dierecte.*] Vide notas Capteiu. act. 3. ſc. 4. verſ. 103. et Trin. 2. 4.

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

PISTOCLERVS, PARASITVS

Quid iſtuc? quae iſtaec eſt pulſatio?
Quae te mala crux agitat? ad iſtunc qui modum
Alieno vires tuas extentes oſtio?
Fores paene ecfregiſti. quid nunc vis tibi?
PA. Adoleſcens, ſalue. PI. ſalue. ſed quem quaeritas?
PA. Bacchidem. PI. vtram ergo? PA. nihil ſcio, niſi Bacchidem.
Paucis me miſit miles ad eam Cleomachus,
Vel vt ducentos Philippos reddat aureos,
Vel vt hinc in Elatiam hodie eat ſecum ſimul.
PI. Non it, negato eſſe ituram. abi, et renuncia. Acid. *negat eſſe ituram.*
Alium illa amat, non illum. duc te ab aedibus.
PA. Nimis iracunde. PI. at ſcin' quam iracundus fiem?
Nae tibi hercle haud longe eſt os ab infortunio,
Ita dentifrangibula haec meis manibus geſtiunt.
PA. Cum ego huius verba interpretor, mihi cautio eſt,
Ne nucifrangibula excuſſit ex malis meis.
Tuo ego iſtaec igitur dicam illi periculo.
PI. Quid ais tu? PA. ego iſtuc illi dicam. PI. dic mihi,
Quis tu es? PA. illius ſum integumentum corporis.
PI. Nequam eſſe oportet, quoi tu integumentum improbus es.
PA. Sufflatus ille huc veniet. PI. diruptum velim.
PA. Num quid vis? PI. abeas celeriter. facto eſt opus.
PA. Vale dentifrangibule. PI. et tu, integumentum, vale.
In eum nunc haec reuenit res locum, vt quid conſilii
Dem meo ſodali ſuper amica, neſciam,
Qui iratus renumerauit omne aurum patri,
Neque nummus vllu'ſt, qui reddatur militi.
Sed huc concedam. nam concrepuerunt fores:
Mneſilochus eccum moeſtus progreditur foras.

9. *Elatiam.*] Ε'λάτεια, vrbs maxima Phocidis. Eſt et alia Theſſaliae.

14. *Dentifrangibula.*] Pugni, qui geſtiunt tibi dentes comminuere. Quanquam malim ita vocari articulos digitorum. *Gruter.*

15. *Mihi cautio.*] Graphice hic depingitur paraſiti perſona; cui cum inprimis ſit dentium vſus, et horum cauſſa paraſitum agat, deſinit confeſtim illi obloqui, qui dentifragium minatur. *Boxhorn.*

16. *Nucifrangibula.*] Dentes, quibus nuces franguntur. *Caſaubonus* ad Athen. *Nucifrangibulam* exponitur μακηρόβατος. *Malis meis.*] *Malas* fuiſſe etiam partes intra os, cum hic, tum alibi confirmatur. *Gruter.*

19. *Integumentum corporis.*] Σωματοφύλαξ ſeu δορυφόρος, cuſtos et ſtipator corporis, ſatelles. Graecorum imitatus eſt ſermonem, qui ſic vocabant, *amicum intimum indiuiſumque.* Lamb.

20. *Cui tu integumentum improbus es.*] Iocus frigidus eſt, imo ne iocus quidem, ob vnius vocis praetermiſſionem, quae deſiderata facetias Poetae lepidiſſimi corrumpit. Emendo igitur: *Nequam eſſe oportet ſcutum: integumentum improbum eſt.* Nam integumenta vocantur et tegmenta, operimenta ſcutorum et ſagmata. Vtraque ſententia ſignificatur, militem eſſe nequam dominum, qui vtatur tali miniſtro. *Turneb.*

3. *Incre-*

ACTVS QVARTVS. SCENA TERTIA

MNESILOCHVS, PISTOCLERVS

Perulans proteruo, iracundo animo, indomito, incogitato,
Sine modo et modeſtia ſum, ſine bono iure atque honore, *Acid. atque more.*
Incredibilis, impoſque animi, inamabilis, illepidus viuo,
Maleuolente ingenio natus. poſtremo id mihi eſt, quod nolo *Alii, genio natus.*
Ego eſſe aliis. credibile hoc eſt? nequior nemo eſt, neque indignior,
Quoi dii benefaciant, neque quem quiſquam homo aut amet, aut adeat.
Inimicos quam amicos aequius eſt me habere: malos quam bonos
Par magis me iuuare. omnibus probris, quae improbis viris
Digna ſunt, dignior nullus eſt homo: qui patri reddidi
Omne aurum amans, quod fuit prae manu. ſumne ego homo miſer!
Perdidi me, atque operam Chryſali.
PI. Conſolandus hic mihi eſt. ibo ad eum. Mneſiloche quid fit? MN. perii!
PI. Dii melius faciant. MN. perii! PI. non taces inſipiens? MN. taceam?
PI. Sanus ſatis non es. MN. perii! multa mala mihi in pectore
Nunc acria atque acerba eueniunt. criminin' me habuiſſe fidem?
Immerito tibi iratus fui. PI. eia bonum habe animum.
MN. Vnde habeam? mortuus pluris pretii'ſt, quam ego ſum. PI. militis
Paraſitus modo venerat aurum petere: hinc eum ego meis
Dictis malis, his foribus atque hac repuli, reieci hominem.
MN. Quid mihi id prodeſt? quid faciam? nihil habeo, miſer. ille quidem

3. *Incredibilis.*] Indignus cui quiſquam credat. *Lamb. Douz.*

7. *Inimicos quam amicos.*] V. N. Menaechm. act. 5. 1.

15. *Criminin' me habuiſſe fidem.*] Fruſtra hic eſt argutus Piſtorius. Nam *habere fidem crimini* pro accuſaſſe fidem alicuius pro crimine quis dixit? at pro credere maledicto, quis non dicit? Crimine pullatus erat Piſtoclerus quaſi amator Bacchidis, quam vnam eſſe putabat Mneſilochus et ſibi deſtinatam. Id quia credidit, reddidit patri omne aurum, et nunc dolet ſe, quia crimen falſo credidit, eſſe coniectum in tantam moleſtiam. Neque aliter infra, 4. 4. 32. *Bacchidem atque hunc ſuſpicabar propter crimen, Chryſale, me male conſuluiſſe.* Id eſt, propter criminationem Lydi, qua is ambos onerarat. Non enim in eo, quod crimen commiſiſſet, vt vult Piſtorius. Terent. Hec. 5. 2. *Nam ſi compareris crimini tua ſe falſa vxor crediſſe.* Gronou.

19. *His foribus atque hac repuli.*] Tó *hac* eſt a Cameratio. Vtrum volentibus ſcriptis nec ne, adfirmare haud quimus, quia et Gruterus et Pareus ſilent. Vetus autem editio et membranae Academicae: *his foribus atque repuli, reieci hominem.* Quod ſatis adſequor, ſed et eleganter dictum puto, accepta particula *atque,* vt apud Virgilium deprehenſa eſt a Gellio lib. 10. cap. 29. legiturque in hac ipſa Fabula 2. 3. 45. Et nos ſimiliter T. Liuio reſtituimus. Tabulae duodecim: *Si in ius vocas, atque eat.*

Hanc abducet, ſcio. PI. ſi mihi ſit, non pollicear. MN. ſcio, dares.
Noui, ſed niſi ames, non habeam tibi fidem tantam.
Nunc agitas ſat tute tuarum rerum: egone vt opem mihi
Ferre putem poſſe inopem te? PI. tace modo: deus reſpiciet nos aliquis.
MN. Nugae. PI. mane. MN. quid eſt? PI. tuam copiam eccam Chryſalum video.

22. *Sed niſi ames.*] Nunc autem quia amas alteram Bacchidem, facile credo, te nihil habere, quod mihi dare poſſis. *Lambin.*

23. *Nunc agitas ſat tute tuarum rerum.*] Hiccine quoque obhaeſiſſe, qui Plauto manus admorunt? Nec miror illum, qui *egitas*: ſed Salmaſium explicantem: ſatis ipſe tuas res agis: non ipſe aliena ope opus habes. Imo contra, difficulter tuas res agis: tibi ipſi propemodum aliena ope opus eſt. Nam *ſatagere rerum ſuarum* eſt, ſatis negotii habere ipſum, ſatis exercitum et ſollicitum pro rebus ſuis eſſe. Sic Terent. Heaut. 2. 1. *Nam hic Clinia, etſi is quoque ſuarum rerum ſatagit, attamen habet bene ac pudice eductam.* Cato: *Iam apud vallum noſtri ſatis agebant.* Gellius, 1. 17. *Irarumque et moleſtiarum muliebrium per diem perque noctem ſatagebas.* Appuleius lib. 8. *Coloni multitudinem noſtram latrones rati ſatis agentes rerum ſuarum, eximieque trepidi.* Mamertinus Iuliano cap. 28. *Statim e ſolio, tanquam praeceptus exſiluit, vultu trepido atque ſatagente, qualis meus eſſe potuiſſet, ſi Principi ſeruus occurrerem.* Sic enim legendum: non *qualis mens mea*, vt vulgo, et fruſtra tentat Acidalius. Noſter denique Mercat. 2. 1. *In ſomnis egi ſatis et fui homo exercitus.* Gronou.

24. *Deus reſpiciet.*] V. N. Capt. 4. 2.

ACTVS QVARTVS. SCENA QVARTA

CHRYSALVS, MNESILOCHVS, PISTOCLERVS

Hunc hominem decet auro expendi: huic decet ſtatuam ſtatui ex auro.
Nam duplex hodie facinus feci, duplicibus ſpoliis ſum affectus.
Herum maiorem meum vt ego hodie luſi lepide! vt ludificatus eſt!
Callidum ſenem callidis dolis compuli, et perpuli, mihi omnia vt crederet.
Nunc amanti hero filio ſenis, quicum ego bibo, quicum edo et amo,
Regias copias aureaſque obtuli, vt domo ſumeret, neu foris quaereret.
Non mihi placent Parmenones, Syri, qui duas aut tres minas
Auferunt heris. nequius nihil eſt, quam egens conſilii ſeruos, niſi habet

1. *Auro expendi.*] Cum auro comparari: auro contra ponderari. de ſe glorioſe haec praedicat. *Lambin.*

7. *Parmenones, Syri.*] *Parmenones* iſti non mouendi ſuo loco. Nomen ſerui eſt in Comoedia palliata. Apud Terentium in Eunucho Parmeno ſeruus eſt Phaedriae. In aliis pleriſque comoediis Latinis ex Graeco verſis, quibus caremus hodie, Parmeno inducebatur fraudans herum. Eo alluſit Plautus. Parmeno ex Graeco Παρμένων vel παραμένων, ab aſſiduitate aſſiſtendi domino. *Salm.*

13. *Vt-*

Multipotens pectus: vbicunque vſus ſiet, pectore expromat ſuo. Alii, *multipatens.*
Nullus frugi eſſe poteſt homo, niſi qui et bene et male facere tenet.
Improbis cum improbus ſit, harpaget: furibus furetur quod queat:
Verſipellem frugi conuenit eſſe hominem, pectus quoi ſapit.
Bonus ſit bonis, malus ſit malis. vtcunque res ſit, ita animum habeat.
Sed lubet ſcire, quantum aurum herus ſibi demſit: et quid ſuo reddidit patri.
Si frugi eſt, Herculem fecit ex patre: decumam partem ei
Dedit, ſibi nouem abſtulit. ſed quem quaero, optume ecce obuiam
Mihi eſt. num qui nummi exciderunt, here, tibi, quod ſic terram
Obtuere? quid vos moeſtos tam triſteſque eſſe conſpicor?
Non placet, nec eſt temere etiam. quin mihi reſpondetis?
MN. Chryſale, occidi. CH. fortaſſis tu auri demſiſti parum.
MN. Qui, malum, parum? imo vero nimio minus multo parum.
CH. Quid igitur, ſtulte? quoniam occaſio ad eam rem fuit
Mea virtute parta, vt quantum velles, tantum ſumeres.
Sic hoc digitulis duobus ſumebas primoribus?
An neſciebas, quam eiuſmodi homini raro tempus ſe daret?
MN. Erras. CH. at quidem tute erraſti, cum parum immerſti ampliter.
MN. Pol tu quam nunc me accuſes magis, ſi magis rem noueris.
Occidi! CH. animus iam iſtoc dicto plus praeſagitur mali.
MN. Perii! CH. quid ita? MN. quia patri omne cum ramento reddidi.
CH. Reddidiſti? MN. reddidi. CH. omnene? MN. oppido. CH. occiſi ſumus!
Qui in mentem venit tibi iſtuc facinus facere tam malum?

13. *Vtcunque res ſit.*] Animum ſcil. habeat Fortunae aptum.

15. *Herculem fecit ex patre.*] Herculi decimam bonorum conſecrare locupletes quidem ſolent; propterea quod is dixerit moriturus, eos opulentos futuros, qui ſibi decimam bonorum ſuorum partem conſecraſſent. V. N. Stich. act. 2. 1. *Longol.*

18. *Vos moeſtos triſteſque.*] *Moeſtus,* qui animo angitur: *Triſtis,* qui vultu aegritudinem praeſentem oſtendit.

21. *Imo vero.*] Imo multo, et nimis minus, quam parum. *Multo nimio,* ἐκ παραλλήλου poſita ſunt. vel, *nimio* plus eſt, quam *multo.* Lambin.

24. *Sumebas primoribus.*] *Manuum ſinu* et *digitis primoribus* aliquid ſumere opponuntur. Manuum ſinu quod ſumptum eſt, continetur; quod primoribus digitis, facile elabitur. Facit huc illud *Lactantii* lib. de Opif. Dei. *Ideo ſinus manuum homini datus, vt ſumpta melius poſſet continere.* Hinc, velut prouerbiali loquendi ratione, dicitur primoribus digitis eum aliquid ſumere, qui ita ſumit aut accipit oblata, vt ſit amiſſurus. *Boxborn.*

25. *Eiuſmodi homini.*] Conſtrui ita debet: *An neſciebas, quam raro eiuſmodi tempus,* ſc. argenti ſumendi, *ſe daret?* Douza.

26. *Immerſti.*] Immerſiſti manus in aurum. *Boxborn.*

29. *Cum ramento.*] Trucul. Prolog. *cum puluiſculo*, quod omnem ſcobem et puluerem interpretor. *Turneb.*

MN. Bacchidem atque hunc ſuſpicabar propter crimen, Chryſale,
Me male conſuluiſſe: ob eam rem omne aurum iratus reddidi
Meo patri. CH. quid, vbi reddebas aurum, dixiſti patri?
MN. Id aurum accepiſſe extemplo ab hoſpite Archidemide. CH. hem!
Iſtoc dicto dediſti hodie in cruciatum Chryſalum:
Nam vbi me aſpiciet, ad carnificem rapiet continuo ſenex.
MN. Ego patrem exoraui. CH. nempe ergo hoc vt faceret, quod loquor?
MN. Imo tibi ne noceat, neu quid ob eam rem ſuccenſeat,
Atque aegre impetraui. nunc hoc tibi curandum eſt, Chryſale.
CH. Quid vis curem? MN. vt ad ſenem etiam alteram facias viam:
Compara, fabricare, finge quod lubet, conglutina,
Vt ſenem hodie doctum docte fallas, aurumque auferas.
CH. Vix videtur fieri poſſe. MN. perge, ac facile haec feceris.
CH. Quam, malum, facile? quem mendacii prehendit manifeſto modo: — I. Gul. *manifeſtum modo.*
Quem ſi orem, vt mihi nihil credat, id non auſit credere.
MN. Imo ſi audias, quae dicta dixit me aduorſum tibi.
CH. Quid dixit? MN. ſi tu illum Solem ſibi Solem eſſe dixeris,
Se illum Lunam credere eſſe, et noctem qui nunc eſt dies.
CH. Emungam hercle hominem probe hodie: ne id nequicquam dixerit.
MN. Nunc quid nos vis facere? CH. enim nihil, niſi vt ametis, impero.
Ceterum quantum lubet me poſcitote aurum, ego dabo.
Quid mihi refert Chryſalo eſſe nomen, niſi factis probo?
Sed nunc quantulum vſu'ſt auri tibi Mneſiloche? dic mihi.
MN. Militi nummis ducentis iam vſus eſt pro Bacchide.
CH. Ego dabo. MN. tum nobis opus eſt ſumptu. CH. ah placide volo
Vnumquidque agamus. hoc vbi egero, tum iſtuc agam.
De ducentis nummis primum intendebam baliſtam in ſenem:
Ea baliſta ſi peruortam turrim et propugnacula,
Recta porta inuadam extemplo in oppidum antiquom et vetus:
Si id capſo, geritote amicis voſtris aurum corbibus,
Sed quoi animus ſperat. PI. apud te eſt animus noſter, Chryſale. — Scopp. *ſicut animus ſperat.*
CH. Nunc tu abi intro, Piſtoclere, ad Bacchidem, atque effer cito.

32. *Crimen.*] Hoc vult, quod iam dictum Sc. praeced. ad verſ. 15. *Piſtoris.*

42. *Conglutina.*] Conſue dolos.

45. *Mendacii prehendit.*] Pro in mendacio. Sic infra 4. 9. 26. *Doli prehenſus.* A. Gell. 2. 18. *Seruos furti manifeſti prenſos.* Appul. 9. *Noxae deprehenſus.* Gronou. *

47. *Me aduerſum tibi.*] Id eſt, me praeſente in te abſentem.

48. *Si tu illum ſolem.*] Elegantiſſime dicitur, *ſi tu illum ſolem*, δεικτικῶς haec loquens manus ad ſolem hiſtrio tollebat, dixeris illi ſolem eſſe, credet eſſe lunam, et noctem qui eſt dies. *Salmaſ.*

64. *Cer-*

PI. Quid? CH. ſtilum, ceram, et tabellas, et linum. PI. iam faxo hic erunt.
MN. Quid nunc es facturus? id mihi dice, coctum eſt prandium.
CH. Vos duo eritis, atque amica tua erit tecum tertia.
MN. Sicut dicis. CH. Piſtoclero nulla amica eſt. MN. imo adeſt.
Alteram ille amat ſororem, ego alteram, ambas Bacchides.
CH. Quid tu loqueris? MN. hoc vt futuri ſumus. CH. vbi eſt biclinium
Vobis ſtratum? MN. quid id exquiris? CH. res ita eſt: dici volo.
Neſcis quid ego acturus ſim, neque facinus quantum exordiar.
MN. Cedo manum, ac ſubſequere propius me ad fores, intro inſpice.
CH. Euax nimis bellus, atque vt eſſe maxume optabam, locus.
Meurſ. delet *atque.*
PI. Quae imperaſti, imperatum bene bonis factum illico eſt.
CH. Quid paraſti? PI. quae parari tu iuſſiſti omnia.
CH. Cape ſtilum propere et tabellas tu has tibi. MN. quid poſtea?
CH. Quod iubebo, ſcribito iſtic. nam propterea te volo
Scribere, vt pater cognoſcat literas, quando legat.
Scribe. MN. quid ſcribam? CH. ſalutem tuo patri verbis tuis.
PI. Quid ſi potius morbum et mortem ſcribat? id erit rectius.
MN. Ne interturba. iam imperatum in cera ineſt. CH. dic quemadmodum?

64. *Ceram.*] *Cera* hic non eſt tabula ex cera et ligno compacta: ſed ea potius cera, qua more non nimium ab hodierno abludente, tabellas obſignabant. Sequitur enim inferius: *Obſigna cito*: in quem vſum et ceram popoſcerat ſibi. *Douza. Tabellas.*] Ante chartae et membranarum vſum, in dolatis ex ligno codicillis epiſtolarum colloquia ſcribebantur. Et eiuſmodi tabulae Homero etiam notae. Fiebant illae inducta cera e fago, abiete, buxo, tilia ſiue philira, acere, citro, ebore. vſi tamen et charta: ſed ſiue tabella ſiue charta, fuit forma eius paullo alia quam hodie. pagellae enim erant, et ſpecies minuti libelli. Hinc Ciceronis illud lib. 2. Epiſt. 13. *Extrema pagella pupugit me tuo chirographo.* Niſi quod publicas litteras ad S. P. Q. grandiore forma et transuerſa charta ſcribebant, ſcilicet quaſi Hiſtorias: Hae ſiquidem maiore modulo ſcribebantur: Carmina atque Epiſtolae, breuiore. *Lipſius.*

67. *Imo adeſt.*] Quidquid alii contradicunt, haec verba plane ſunt Mneſilochi, qui apud Bacchidem pranſurus erat ex obſonatu Piſtocleri. Ideo ne moretur eum Seruus, ait:

Quid nunc es facturus, etc.

Quaſi dicat: animus eſt in patinis, ne me morare. id audiens ſeruus, mox conuiuas diuinat. Nempe, inquit, vos duo (tu et Piſtoclerus) eritis in conuiuio, et tua amica. *Piſtoris.*

74 *Quae imperauiſti.*] Locus haud dubie corruptus. Varia et vana hactenus moliuntur correctores. Scribendum eſt: *Quod imperauiſti, impetratum. Bene bonis factum illico eſt.* Sententia aperta: Quod imperaſti vt ad te adferrem, impetratum eſt. Quod boni imperant, ſtatim factum, ſtatim impetratum eſt. *Boxborn.* Probo legi: *quod imperauiſti, impetratum* Nec alia emendatio quaerenda. Et ſic olim emendaui ad oram mei exemplaris. *Salmaſ.* Vide quae ad hunc locum ſcripſimus lib. 3. Obſeru. cap. 2. *Gronou.*

81. *Iam imperatum in cera.*] Iam ſcriptum eſt quod imperaſti.

MN. Mneſilochus ſalutem dicit ſuo patri. CH. adſcribe hoc cito,
Chryſalus mihi vſque quaque loquitur nec recte, pater,
Quia tibi aurum reddidi, et quia non te defraudauerim.
PI. Maue, dum ſcribit. CH. CELEREM oportet eſſe amatoris manum.
PI. Atque idem hercle eſt ad perdundum magis, quam ad ſcribendum citus.
MN. Loquere: hoc ſcriptum eſt. CH. nunc, pater mi, proin' tu ab eo vt caueas tibi,
Sycophantias componit, aurum vt abs te auferat:
Et profecto ſe ablaturum dixit. plane adſcribito.
MN. Dic modo. CH. atque id pollicetur ſe daturum aurum mihi,
Quod dem ſcortis, quodque in luſtris comedim, et congraecem, pater.
Sed, pater, vide ne tibi hodie verba det: quaeſo caue.
MN. Loquere porro. CH. adſcribe dum. MN. etiam loquere, quid ſcribam, modo.
CH. Sed, pater, quod promiſiſti mihi, te quaeſo vt memineris,
Ne illum verberes, verum apud te vinctum aſſeruato domi.
Cedo tu ceram ac linum actutum. age obliga, obſigna cito.
MN. Obſecro, quid iſtis ad iſtunc vſu'ſt conſcriptis modum?
Vt tibi ne quid credat, atque vt vinctum te aſſeruet domi?
CH. Quia mihi ita lubet. potin' vt cures te, atque ne parcas mihi?
Mea fiducia opus conduxi, et meo periculo rem gero.
MN. Aequom dicis. CH. cedo tabellas. MN. accipe. CH. animum aduortite.
Mneſiloche et tu Piſtoclere, iam facite in biclinio
Cum amica ſua vterque accubitum eatis. ita negotium eſt.
Atque ibidem, vbi nunc ſunt lecti ſtrati, potetis cito.
PI. Nunquid aliud? CH. hoc, atque etiam vbi erit accubitum ſemel,
Ne quoquam exſurgatis, donec a me erit ſignum datum.
PI. O Imperatorem probum! CH. iam bis bibiſſe oportuit.
MN. Fugiamus. CH. vos voſtrum curate officium, ego efficiam meum. Alii, *Fuge! camus.*

85. *Mane.*] Exſpecta, ne dicta, donec, quae dictaſti, ſcripſerit. *Boxhorn.*

96. *Obliga.*] Scil. lino. Et rectiſſime Pl. ad litteras faciundas res quatuor ſimul dinumerauit antea; *ſtilum, ceram, tabellas, et linum.* Douza.

99. *Potin' vt cures te.*] Quaſi dicat: cura tu modo Genium tuum: et de me ſecurus eſto.

100. *Mea fiducia opus conduxi.*] Allegoria eſt, a redemptoribus ducta, qui datis ſponſoribus, et factis ſyngraphis ſuo periculo opus aliquod faciundum conduxerunt. *Fiducia* in Lexico Graecolat. eſt ὑποθήκη. Et *Cicer* 3. Offic. *fiduciam* pro *depoſito*; vt in Orat. pro L. Flacco, pro *pignore* poſuit. *Hotoman.*

1. *Inſa-*

ACTVS QVARTVS. SCENA QVINTA

CHRYSALVS

Inſanum magnum molior negotium,
Metuoque vt hodie poſſiem emolirier.
Sed nunc truculento mihi atque ſaeuo vſus ſene eſt.
Nam non conducit huic ſycophantiae
Senem tranquillum eſſe, vbi me aſpexerit.
Vorſabo ego illum hodie, ſi viuo, probe.
Tam frictum ego illum reddam, quam frictum eſt cicer:
Adambulabo ad oſtium, vt quando exeat,
Extemplo aduenienti ei tabellas dem in manum.

1. *Inſanum magnum.*] Veteres cum aliquid vehementer extollerent, ſoliti tanquam exclamantes, orationi ſuae vocem *μανία* inſerere. Vnde manarunt illae locutiones, *Μανικὸν ὅσον μέγα*, et *Inſanum magnum.* Caſaubon.

6. *Vorſabo ego illum hodie.*] Tractum a piſcibus, qui, dum in ſartagine aut craticula friguntur, hinc inde verſantur. *Seneca* Epiſtola 90. *Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SEXTA

NICOBVLVS, CHRYSALVS

Nimio illaec res eſt magnae diuidiae mihi,
Subterfugiſſe ſic mihi hodie Chryſalum.
CH. Saluos ſum, iratus eſt ſenex. nunc eſt mihi
Adeundi ad hominem tempus. NI. quis loquitur prope?
Atque hic quidem opinor Chryſalu'ſt. CH. acceſſero.
NI. Bone ſerue ſalue. quid fit? quam mox nauigo
In Epheſum, vt aurum repetam ab Theotimo domum?
Taces? per omnes deos adiuro, vt ni meum
Gnatum tam amem, atque ei facta cupiam quae is velit,
Vt tua iam virgis latera lacerentur probe,
Ferratuſque in piſtrino aetatem conteras.
Omnia reſciui ſcelera ex Mneſilocho tua.
CH. Men' criminatus eſt? optume eſt: ego ſum malus,
Ego ſum ſacer, ſceleſtus: ſpecta rem modo.
Ego verbum faciam. NI. etiam carnufex Lamb. *ego nec verbum faciam.*
Minitare? CH. noſces tu illum actutum qualis ſit.
Nunc haſce tabellas ferre me iuſſit tibi.
Orabat, vt, quod iſtic eſſet ſcriptum, vt fieret.

18. *Quod iſtic eſſet ſcriptum, id fieret.*] Ita Gruterus, quum ambobus in Mſſ. legeretur, *vt fieret*: et increpat editiones eodem verſu bis eandem particulam exprimentes. Itaque alii fecerunt: *eſſet ſcriptum, fieret.* Sed retinenda ſcriptura vetus integra: *Orabat, vt, quod iſtuc eſt ſcriptum, vt fieret*: neque inepte, ſed antique repetitur particula: nec Plauto modo, vt hac ipſa ſcena, *vt ni meum Gnatum, etc. vt tua iam*: et hac fabula: *Vt, vbi emeritum ſibi ſit, ſe vt reuehat domum*:

NI. Cedo. CH. noſce ſignum. NI. noui. vbi ipſe eſt? CH. neſcio.
Nihil iam me oportet ſcire: oblitus ſum omnia.
Scio me eſſe ſeruom, neſcio etiam id quod ſcio.
Nunc ab tranſenna hic turdus lumbricum petit:
Pendebit hodie pulchre, ita intendi tenus.
NI Mane dum parumper: iam ad te exeo, Chryſale.
CH. Vt verba mihi dat! vt neſcio quam rem gerat!
Seruos arceſſit intus, qui me vinciant.
Bene nauis agitatur, pulchre haec confertur ratis.
Sed conticiſcam: nam audio aperiri fores.

Merul. *pulchre haec fertur ratis.*

mum: ſed perſaepe et Liuio. Vide noſtra ad lib. 22. 11. et 28. 9. Terentius Phorm. act. 1. ſc. 1. *Adeon rem rediſſe, vt qui mihi conſultum optime velit eſſe, Phaedria, patrem vt extimeſcam, vbi in mentem eius aduenti venit?* Vbi Guidetus ſibi videtur operae pretium facere, ex poſteriori verſu τῷ *Vt* quod abundabat, inquit, eiecto. Sed Terentius ſic abundare ipſe voluit. *Gronouius.*

19. *Noſce ſignum.*] Mos vetus notandus. Antequam literas recitarent, iubebant, aduerſus quos facerent, ne poſtea dicerent fictas, cognoſcere ſignum. Quod exemplis paſſim poteſt probari. *Victorius.*

22. *Nunc ab tranſenna.*] Vel cratem, vel rete appellat *tranſennam*; quae machina eſt capiendis turdis, reticulato opere facta, quod τὸ δικτυοειδὲς ab retis ſimilitudine dictum. *Salmaſ.* *Tranſenna* etiam *cancellos* ſignificat. Gloſſae: *tranſenna* Graece κιγκλίς. Hinc Cic. *per tranſennam aſpicere* dixit de Orat. I. 35. proverbaliter, pro *ſtrictim*. Volunt viri docti hoc vocabulum a *tranſeundo* dici, quia per cancellos conſpectus tranſit. Sed videtur potius *tranſenna* dicta, quaſi *tranſenna*, quia aliquid tranſtenditur. Veteres dicebant *tennere* pro tendere. Vt apud Terent. Phorm. *Neque accipitri rete tennitur, neque miluio.* Sic olim ſcriptum fuiſſe annotat Donatus. Vt Milit. 5. verſ. 14. *diſpennite* pro diſpandite. *Gronou.* *

23. *Intendi tenus.*] Tenus eſt laqueus, quo aues ſuſpenſi capiuntur. Marcellus *laqueum* interpretatur, et dictum a tendicula dicit. Purum et putum Graecum eſt, τὸ τένος vel τέννος. Hinc tenues etiam virgulas et feſtucas *tenos* dixere, vt φιλύρια Graeci. *Salmaſ.*

27. *Confertur ratis.*] *Ratem conferre*, ſignificat συμβάλλειν, aut παραβάλλειν: vt *conferre gradum*. Ennius:

Conferta pulchre rate inaerataque perite.

Scalig. *Conferri* dicitur *agitata nauis alteri naui*, vt concurrant ſcil. ac mutuo impingant. qui quidem hic verus ſenſus eſt. *Acidal.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SEPTIMA

NICOBVLVS, CHRYSALVS

Conſtringe tu illi, Artamo, actutum manus.

Meurſ. *Artema*, hic et infra verſ. 34.

CH. Quid feci? NI. impinge pugnum, ſi muttiuerit.
Quid hae loquuntur literae? CH. quid me rogas?
Vt ab illo accepi, ad te obſignatas attuli.
NI. Eho tu, loquitatuſne es gnato meo male
Per ſermonem, quia mihi id aurum reddidit?
Et te dixiſti id aurum ablaturum tamen
Per ſycophantias? CH. egone iſtuc dixi? NI. ita.
CH. Quis homo eſt, qui dicat me dixiſſe iſtuc? NI. tace.

12. *Bel-*

Nullus homo dicit: hae tabellae te arguunt,
Quas tu attuliſti: hem hae te vinciri iubent. CH. aha!
Bellerophontem iam tuus me fecit filius.
Egomet tabellas detuli, vt vincirer? ſine!
NI. Propterea hoc facio, vt ſuadeas gnato meo
Vt pergraecetur tecum, teruenifice.
CH. O ſtulte, ſtulte neſcis nunc vaenire te:
Atque in eo ipſo aſtas lapide, vbi praeco praedicat.
NI. Reſponde: quis me vendit? CH. QVEM DI diligunt:
Adoleſcens moritur, dum valet, ſentit, ſapit.
Hunc ſi vllus deus amaret, plus annis decem,
Plus iam viginti mortuum eſſe oportuit:
Terrae odium ambulat. iam nihil ſapit,
Nec ſentit. tanti eſt, quanti eſt fungus putidus.
NI. Tun' terrae me odium eſſe autumas? abducite hunc
Intro, atque adſtringite ad columnam fortiter.
Nunquam auferes hinc aurum. CH. atqui iam dabis.
NI. Dabo? CH. atque orabis me quidem vltro, vt auferam;
Cum illum reſciſces criminatorem meum
Quanto in periculo, et quanta in pernicie fiet:
Tum libertatem Chryſalo largibere:
Ego adeo nunquam accipiam. NI. dic, ſcelerum caput,
Dic, quo in periculo eſt meus Mneſilochus filius?
CH. Sequere hac me, faxo iam ſcies. NI. quo gentium?
CH. Tres vnos paſſus. NI. vel decem. CH. agedum, tu Artamo, Meurſ. *treunes paſſus.*
Forem hanc pauxillum aperi, placide, ne crepa:
Sat eſt. accede huc tu. viden' conuiuium?
NI. Video exaduorſum Piſtoclerum et Bacchidem.
CH. Qui ſunt in lecto illo altero? NI. interii miſer!
CH. Nouiſtine hominem? NI. noui. CH. dic ſodes mihi,

12. *Bellerophontem.*] Prouerbium *βελλεροφόντης καθ' ἑαυτοῦ γράμματα*. de eo, qui literas velut commendaticias praefert, quae contra ipſum ſunt ſcriptae. Bellerophon cum apud Proetum hoſpitem ſuum falſo accuſatus eſſet a Stenoboea eius vxore, quaſi ad ſtuprum ipſam pelleriſſet, literas ab illo iuſſus eſt ad Iobatam in perniciem ſuam ſcriptas, totius rei ignarus, perferre. Vide Hom. Iliad. VII.

17. *In eo ipſo adſtas lapide.*] Idem dicit aliis verbis: et adagium eſt in eum, qui praeſens, videns audienſque tamen deluditur. *Lapis* autem locus eminens erat, et tanquam ſuggeſtus, vnde praeco praedicabat atque vendebat: et λίθον Ariſtoph. *ſuggeſtum* vocauit. Vnde, *de lapide emtos* Cic. nominat, viliſſimos, vt ſeruos venales. et Columell. lib. 4. 3. *de lapide noxium*, appellat ſeruum de lapide emptum, non frugi bonae, ſed qui noxae deditus ſit, ideoque venditus. *Turneb.*

18. *Quem di diligunt, adoleſcens moritur.*] Plautus hic Menandri verſum aemulatus eſt:

Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος.

Innuit Chryſalus, ſenem Nicobulum diis eſſe inuiſum: quod adoleſcens, dum ſaperet et ſentiret, mortuus non eſſet. *Herald.*

23. *Tanti eſt, quanti eſt fungus.*] Id eſt, inutilis et ſtolidus eſt. Vide Adag. *Fungus putidus.*

25. *Adſtringite ad columnam fortiter.*] Hoc de flagellatione, quae expetere ſolebat in adſtrictos ad columnam, accipio; etſi ad cuſtodiam modo id factum aliquis pertendat. *Lipſius.*

Bellan' videtur ſpecie mulier? NI. admodum.
CH. Quid illam, meretricemne eſſe cenſes? NI. quippini?
CH. Fruſtra es. NI. quis igitur obſecro eſt? CH. inueneris.
Ex me quidem hodie nunquam fies certior.

42. CH. *Inueneris.*] Tu per te inuenias, ſi voles. vel: facito vt per te inuenias ſi poſſis. *Lamb.*

ACTVS QVARTVS. SCENA OCTAVA

CLEOMACHVS, NICOBVLVS, CHRYSALVS

Meamne hic Mneſilochus, Nicobuli filius,
Per vim vt retineat mulierem? quae haec factio eſt?
NI. Quis ille eſt? CH. per tempus hic venit miles mihi.
CL. Non me arbitratur militem, ſed mulierem,
Qui me meoſque non queam defendere.
Nam neque Bellona mihi vnquam, neque Mars creduat,
Ni illum exanimalem faxo, ſi conuenero,
Niue exheredem fecero vitae ſuae.
NI. Chryſale, quis ille eſt, qui minitatur filio?
CH. Vir hic eſt illius mulieris, quacum accubat.
NI. Quid, vir? CH. vir, inquam. NI. nupta eſt illan' obſecro?
CH. Scies haud multo poſt. NI. oppido interii miſer!
CH. Quid? nunc ſceleſtus tibi videtur Chryſalus?
Age nunc, vincito me, auſcultato filio.
Dixin' tibi ego illum inuenturum te qualis ſit?
NI. Quid nunc ego faciam? CH. iube ſis me exſolui cito:
Nam niſi ego exſoluor, iam manifeſto hominem opprimet.
CL. Nihil eſt lucri, quod me hodie facere mauelim,
Quam illum cubantem cum illa opprimere, ambo vt necem.
CH. Audin' quae loquitur? quin tu me exſolui iubes?
NI. Exſoluite iſtum. perii, pertimui miſer!
CL. Tum illam, quae corpus publicat volgo ſuum,
Faxo, ſe haud dicat nactam, quem derideat.
CH. Paciſci cum illo paullula pecunia
Potes. NI. Paciſcere ergo obſecro, quid tibi lubet;
Dum ne manifeſto hominem opprimat, neue enicet.
CL. Nunc niſi ducenti Philippi redduntur mihi,
Iam illorum ego animam amborum exſorbebo oppido.
NI. Hem illoc paciſcere, ſi potes. perge obſecro.
Paciſcere quiduis. CH. ibo et faciam ſedulo.
Quid clamas? CL. vbi herus tuus eſt? CH. nuſquam, neſcio.

4. *Sed mulierem.*] Prouerb. *muliere ignauior.* Et, *mulier Imperator.* Et Graeci timidum in bello γυναικίαν appellant. Sic Mil. 2. 6. etc.

8. *Exheredem.*] V. N. Menaechm. 3. 2.

19. *Ambo.*] Simul, et vno quaſi actu. Differunt enim *ambo* et *vtrique.* Charif.

Vis tibi ducentos nummos iam promittier,
Vt ne clamorem hic facias, neu conuicium?
CL. Nihil eſt, quod malim. CH. atque vt tibi mala multa ingeram?
CL. Tuo arbitratu. CH. vt ſubblanditur carnufex.
Pater hic Mneſilochi eſt: ſequere. is promittet tibi.
Tu aurum rogato: ceterum verbum ſat eſt.
NI. Quid fit? CH. ducentis Philippis rem pepigi. NI. vah, ſalus
Mea, ſeruauiſti me. quam mox dico? dabo.
CH. Roga hunc tu, tu promitte huic. NI. promitto: roga.
CL. Ducentos nummos aureos Philippos probos
Dabin? dabuntur, inque: reſponde. NI. dabo.
CH. Quid nunc, impure, nunquid debetur tibi?
Quid illi moleſtus? quid illum morte territas?
Et ego te et ille mactamus infortunio.
Si tibi eſt machaera, et nobis veruina eſt domi:
Qua quidem te faciam, ſi tu me irritaueris,
Confoſſiorem ſoricina nenia.
Iamdudum hercle equidem ſentio, ſuſpicio
Quae te ſolicitet, eum eſſe cum illa muliere.
CL. Imo eſt quoque. CH. ita me Iuppiter, Iuno, Ceres,
Minerua, Latona, Spes, Opis, Virtus, Venus,
Caſtor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules,
Submanus, Sol, Saturnus, diique omnes ament:

35. *Vt ſubblanditur.*] Ita ergo *Acidalius* Chryſalo hoc ipſi dat: quod miles dixerat, velut palpans, *tuo arbitratu*. Lamb. εἰρωνικῶς dictum Seni dabat: qui tam procul tamen aberat, vt nihil eorum quae loquerentur audire potuerit.

37. *Rogato.*] Id eſt, ſtipulator. Vide N. Pſeud. act. 1. 1. *Ceterum verbum ſat eſt.*] Non hoc dicit, vnum in rem totam verbum ſufficere. ſed *verbum* dixit pro *verborum*. vt Rud. act. 3. ſc. 6. *hic verbum ſat eſt*. et Truc. 2. 8. *Sequere hac, verbum ſat eſt*. Iam ſenſus eſt: de cetero, ſiue quod ad cetera attinet, verborum ſat eſt. Quaſi dicat: de aliis rebus nihil opus te ad ſenem meminiſſe: nummos ſaltem rogato. Metuebat enim ne fallacia appareret, ſi in ſermonem alium deſcenderet, etc. *Ceterum* autem ſic abſolute poni, vulgatum eſt: non item *Reliquum* ea forma. Noſter Clitellaria:

Pol adcubituram, mater, mage ſum exercita:

Reliquum ad curſuram ſum tardiuſcula. Acidalius.

39. *Quam mox.*] Nihil hic viderunt interpretea. Nihil etiam mutandum eſt, ſi recte diſtinguas. Hoc nempe modo: *quam mox dico, dabo*. Gloſſae Mſſ. *Mox, non multo poſt, ſtatim, exinde*. Sententia ergo eſt: Ducentis Philippis rem pepigiſti. Accipiet miles. Simul dicam daturum me illi et dabo. *Boxhorn*.

46. *Veruina.*] *Veruina* quatuor ſyllabarum eſt: et obeliſcum ſignificat, id eſt, paruum veru, et tanquam vericulum. ſe enim eum minatur veru confoſſurum, nec enim caeſim ferit veru, ſed punctim: nec obtruncat, ſed confodit. Fulgentius: *Veruina, iaculi genus longum, quod aliqui verutum vocant*. Turnebus.

48. *Confoſſiorem ſoricina nenia.*] *Soricina nenia* eſt vox quam emittit ſorex, quae ſaepe ad illam vocem deprehenditur, et confoditur. Ideo dixit *confoſſiorem ſoricina nenia*. Qui aliter legunt aut intelligunt nugantur. Naeniam autem vocat, quia ipſi eſt pro naenia, cum plerumque necetur in illo ipſo ſono edendo. *Salmaſ.* Threnum etiam νηνίατον vocarunt, id eſt, extremum, et νηνίαν eadem ratione. Quare non recte per diphthongum ſcribunt paene omnes. Sic tibiam quae in funeribus adhibebatur, vocauit Pratinas Phliaſius νηνιδόνα. Iul. Scal. poetic. 1. 50.

54. *Submanus.*] V. N. Curcul. act. 3. 1.

Vt ille cum illa neque cubat, neque ambulat,
Neque oſculatur, neque illud quod dici ſolet.
NI. Vt iurat! ſeruat me ille ſuis periuriis.
CL. Vbi nunc Mneſilochus ergo eſt? CH. rus miſit pater.
Illa autem in arcem abiuit aedem viſere
Mineruae. nunc aperta eſt. i viſe, eſtne ibi. Grut. *ſitne ibi.*
CL. Abeo ad forum igitur. CH. vel hercle in malam crucem.
CL. Hodie exigam aurum hoc? CH. exige, ac ſuſpende te:
Ne ſupplicare cenſeas, nihili homo.
Ille eſt amotus. ſine me, per te, here, obſecro
Deos immortales, ire huc intro ad filium.
NI. Quid eo introibis? CH. vt eum dictis plurimis
Caſtigem, cum haec ſic facta ad hunc faciat modum.
NI. Imo oro vt facias, Chryſale, et ted obſecro,
Caue parſis in eum dicere. CH. etiam me mones?
Satin' eſt, ſi plura ex me audiet hodie mala,
Quam audiuit vnquam Clinia ex Demetrio?
NI. Lippi illic oculi ſeruos eſt ſimillimus:
Si non eſt, nolis eſſe, neque deſideres:
Si eſt, abſtinere, quin attingas, non queas.
Nam ni illic hodie forte fortuna hic foret,
Miles Mneſilochum cum vxore opprimeret ſua,
Atque obtruncaret moechum manifeſtarium.
Nunc quaſi ducentis Philippis emi filium, Alter cod. *Philippeis.*
Quos dare promiſi militi: quos non dabo
Temere etiam, priuſquam filium conuenero.

56. *Neque illud, quod dici, etc.*] Verbum turpe tacuit. Legerem: *neque illud, quod dicis, ſolet.* Veteribus *ſolere* nihil aliud erat, quam συνουσιάζειν. *Meurſ.*

59. *Aedem viſere Mineruae.*] Vt in palliata, eaque Attica, dictum eſt. nam Athenis in Acropoli Mineruae aedes erat. *Turneb.*

64. *Sine me, per te, here, etc.*] Sermo implicatus: cuius hic eſt ordo: *Here, te per deos omnes immortales obſecro, ſine me huc intro ire ad filium.* Antiquis hoc quicquam vſitatius, quam in deprecationibus et obteſtationibus inter praepoſitionem eiuſque caſum interponere pronomen: vt hoc loco. Et Ter. Andr. act. 5. ſc. 7. *Per ego te deos oro etc.* Virgil. Ceiri: *Per te ſacra precor*: pro, per ſacra te precor. Feſtus: *Ob vos ſacro, in quibuſdam precationibus eſt, pro, vos obſecro: vt et, ſub vos placo, pro, vos ſupplico.* Scaliger.

71. *Quam audiuit vnquam Clinia ex Demetrio.*] Alluſit ſine dubio ad aliquam comoediam illius temporis, in qua multa mala ingerebat Demetrius Cliniae. Perſonae ſunt illius fabulae tunc celebris in theatro Romano. Nec aliud quaerendum. *Salmaſ.*

72. *Lippi illi oculi ſeruus eſt ſimillimus.*] Dicit ſeruum malum oculi lippi eſſe ſimillimum. Si oculus tuus non eſt lippus ſane nolis eſſe, ſed ſi ſit, vix poſſis abſtinere quin ſemper illic manum habeas, et illum tangas vel attingas. Nam ſaepe pruriunt eiuſmodi oculi. Aut etiam vt ſordes detergeantur quas lippitudo aggerit, manibus oculus eſt attingendus. Ita eſt de ſeruo, qui quamuis ſit malus, vix tamen abſtinemus quin eius opera vtamur. *Salmaſ.*

75. *Forte fortuna*] *Fors* eſt fatorum lex: *Fortuna* eſt incertus euentus. Illa Graecorum εἱμαρμένη, haec τύχη: *Forsfortuna* eſt fatalis euentorum cauſſa. Interdum tamen *Fors* pro *Fortuna* ponitur. Ouid. 2. F. *audentes Forſque Deuſque iuuat.* Vulgus indoctum neſcit diſtinguere *Forte* a *Sorte*: quae inter ſe differunt, vt τύχη et τρόπος. *Popma* et *Scalig.*

Nunquam edepol quicquam temere credam Chryſalo.
Verum libet etiam mihi has perlegere denuo:
AEQVOM eſt tabellis conſignatis credere.

ACTVS QVARTVS. SCENA NONA

CHRYSALVS, NICOBVLVS

Atridae duo fratres cluent feciſſe facinus maxumum:
Cum Priami patriam Pergamum, diuina moenitum manu,
Armis, equis, exercitu, atque eximiis bellatoribus,
Millenum numero nauium, decumo anno poſt ſubegerunt.
Non Pelides termento fuit, praeut ego herum expugnabo meum,
Sine claſſe, ſineque exercitu, et tanto numero militum.
Cepi, expugnaui amanti herili filio aurum ab ſuo patre.
Nunc priuſquam huc ſenex venit, libet lamentari, dum exeat:
O Troia! o patria! o Pergamum! o Priame! periiſti ſenex,
Qui miſere male mulcabere quadringentis Philippis aureis.
Nam ego has tabellas obſignatas, conſignatas quas fero,
Non ſunt tabellae, ſed equus, quem miſere Achiui ligneum.
Epius eſt Piſtoclerus: ab eo haec ſumpta. Mneſilochus Sinon eſt

1. *Atridae.*] Agamemnon et Menelaus. Haec ſcena Plautiniſſima eſt et habet περιοχὴν excidii Troiani. *Taubm.*

2. *Pergamum*] *Troia* regio eſt: *Ilium* ſiue *Ilios*, ciuitas: *Pergamos* ſiue *Pergama* arces Troianae. *Stephan. Diuina manu.*] Neptuni et Apollinis, iuſſu Iouis. *Lambin. Moenitum.*] Id eſt, ſtructum et conditum. Nos primi docemus *moenia* Latinis vſurpaſſe pro quibuslibet aedificiis et operibus: atque vt *moenia* ſunt aedificia, ſic *moenire* pro aedificare et condere ſumpſit hoc loco Plautus. Iſidorus, *moenit, ſtruit, aedificat.* Tertullianus de Pallio: *Corinthii, duce Archia, moeniunt Syracuſas.* Id eſt, condunt. *Salmaſ.*

5. *Non Pelides termento*] *Tormentum* hoc loco etiam legit olim Feſtus, non trimentum. Et ſane *Termen* et *termentum* a tero magis ex analogia eſt quam *trimen* vel trimentum. Nam a *tero* terimen termen. Vt a *moueo mouimen* momen, a torqueo *torquimen* tormen. A pono *ponimen, pomen*, vnde *pomentum* et *impomentum*. *Impomenta*, inquit Feſtus, quaſi *imponimenta*, quae poſt coenam menſis imponebant. Vereor tamen, ne male olim lectum ſit *termento* in hoc verſu Plauti pro *tormento*. Per tormentum intelligit arietem, quo expugnantur vrbes. Pro tormento igitur fuit Achilles Pergamo, quo moenia eius quatiebant. Nam *termentum* hoc pro detrimento, nimis vile, et minus dicit. Tormenta machinas eſſe quibus oppugnantur vrbes, vt catapultae, arietes, ſcorpiunes, et alia eiuſmodi. *Salmaſ.*

12. *Sed equus, quem miſere Achiui ligneum.*] Ἵππον δούρειον, ſeu δουράτειον. Lucret. 1.

Nec clam durateus Troiani Pergama partu
Inflammaſſet equus.

Narrantur ab aliis in eo delituiſſe CIƆCIƆCIƆ armati: ab aliis XXIII. atque hoc verum, illud Poeticum reor: quemadmodum et illud, quando Nuntius apud Ariſtoph. in Auibus, dicit centum vlnarum fuiſſe: additque, vt perſuadeat, ſe illum dimenſum eſſe. Lycophron eleganter μορμώ vocavit, quod Troianis magno terrori fuerit. Mirae magnitudinis eum fuiſſe, arguunt et illa P. Arbitri Satyrico:

— Caeſi vertices
Idae trahuntur, ſciſſaque in molem cadunt
Robora, minacem quae figurarent equum.
Aperitur ingens antrum, et obducti ſpecus,
Qui caſtra caperent. huc decenni proelio
Iurata virtus abditur. ſtipant graues
Equi receſſus Danai, et in voto latent.

Id eſt, in equo, quem vouerant. *Meurſ.*

13. *Epius.*] Ἐπειός nomen fabri, qui equum iſtum durateum fecit. Virg. 2.

Relictus. ellum, non in buſto Achilli, ſed in lecto accubat:
Bacchidem habet ſecum. ille olim habuit ignem, qui ſignum daret:
Haec ipſum exurit. ego ſum Vlyſſes, cuius conſilio haec geruntur.
Tum quae hic ſunt ſcriptae literae, hoc in equo inſunt milites
Armati atque animati probe. ita res ſucceſſit, meliuſque adhuc. — Cam. *meliuſcule.*
Atque hic equus non in arcem, verum in arcam faciet impetum.
Excidium, exitium, exlecebra fiet hic equus hodie auro ſenis.
Noſtro ſeni huic ſtolido, ei profecto nomen facio ego Ilio.
Miles Menelau'ſt: ego Agamemnon, idem Vlyſſes Laertius,
Mneſilochus eſt Alexander, qui erit exitium rei patriae ſuae:
Is Helenam abduxit, cuia cauſſa nunc facio obſidium Ilio.
Nam illic eidem audiui Vlyſſem, vt ego ſum, fuiſſe et audacem et malum.
Dolis ego deprenſus ſum: ille mendicans pene inuentus interiit,
Dum ſibi exquirit fata Iliorum. aſſimiliter mihi hodie obtigit.
Vinctus ſum, ſed dolis exemi. item ſe ille ſeruauit dolis.
Ilio tria fuiſſe audiui fata, quae illi forent exitio:
Signum ex arce ſi periſſet: alterum etiam eſt Troili mors:
Tertium cum portae Scaeae limen ſuperum ſcinderetur.
Paria item tria eis tribus ſunt fata noſtro huic Ilio:
Nam dudum primo, vt dixeram noſtro ſeni mendacium — Meurſ. *Priamo.*
Et de hoſpite, et de auro, et de lembo; ibi ſignum ex arce iam abſtuli.
Iam duo reſtabant fata tum, nec magis id ceperam oppidum.
Poſt vbi tabellas ad ſenem detuli, ibi occidi Troilum.
Cum cenſuit Mneſilochum cum vxore eſſe dudum militis,
Ibi vix me exſolui. atque id periclum aſſimulo, Vlyſſem vt praedicant
Cognitum ab Helena, eſſe proditum Hecubae. ſed vt olim ille ſe

Aen. *Et ipſe doli fabricator Epeus.* Victor. *Ab eo baec, etc.*] Lego: *ab eo bae ſumptae*, ſcil. tabellae, quas obſignatas et conſignatas geſtabat, quarum fabricator Piſtoclerus, vt equi duratei Epeus. *Diſſald. Sinon eſt, etc.*] Hic ſimulauerat ſe a Graecis fugientibus eſſe relictum: et in Achillis buſto delituerat, Porro Achillem pro Palamede poſuit: quales nominum propriorum confuſiones etiam ad Lycophronem obſeruauimus. Vide hiſtoriam Sinonis fraude Vlyſſis manibus Palamedis deſtinati, vt aiebat, apud Virg. 2. Aeneid. *Meurſ.*

15. *Ille olim babuit ignem.*] *Sinon* enim ſublata face, Graecis a Tenedo redeuntibus noctu ſignum dabat. *Lamb.*

20. *Exlecebra.*] *Feſtus* ait, *Exlecebras* eſſe dictas *argentarias* meretrices, ab eliciendo argento.

22. *Miles Menelau'ſt.*] Nam vt Menelaus Helenam, quam rapuerat Paris, repetebat: ita hic miles Cleomachus Bacchidem ſuam repetit.

24. *Is Helenam abduxit.*] Mneſilochus Bacchidem.

29. *Ilio tria fuiſſe audiui fata.*] *Fata* ſiue *Oracula Troianorum* dicuntur fuiſſe tria: *Vita Troili*, Priami omnium natu minimi filij: *Conſeruatio Palladii*, quod in Mineruae templum coelo delapſum credebant Troiani: Et vt *ſepulcrum Laomedontis*, quod erat in porta Scaea, ſeruaretur integrum. Secundum alios plura fuerunt. Haec autem fata omnia vicerunt Graeci. Nam Achilles *Troilum* ſecum congreſſum interfecit: *Palladium* vero ab Vlyſſe et Diomede ablatum eſt: *Porta* vero *Scaea* diruta fuit ab ipſis Troianis, vt Equus ille fatalis introduceretur.

42. *Vrbes*

Blanditiis exemit et perſuaſit, ſe vt amitteret:
Item ego dolis me illo expuli periculo, et decepi ſenem. Acid. *exſolui.* Diſſ. *extuli.*
Poſtea cum magnifico milite, vrbes verbis qui inermus capit,
Conflixi, atque hominem repuli: dein' pugnam conſerui ſeni:
Ego eum adeo vno mendacio deuici, vno ictu extempulo
Cepi ſpolia. is nunc ducentos nummos Philippos militi,
Quos dare ſe promiſit, dabit.
Nunc alteris etiam ducentis vſus eſt, qui diſpenſentur
Ilio capto: vt ſit mulſum, qui triumphent milites.
Sed Priamus hic multo illi praeſtat. non quinquaginta modo,
Quadringentos filios habet; atque equidem omnes lectos ſine probro:
Eos ego hodie omnes contruncabo duobus ſolis ictibus.
Nunc Priamo noſtro ſi eſt quis emptor, coemptionalem ſenem
Vendam ego, venalem quem habeo, extemplo vbi oppidum expugnauero.

42. *Vrbes verbis qui inermus capit.*] Nimis vrbane dictum: quod genus Mil. act. 4. 2. *Vrbicapos* nominat, qui verbis ſtrenui, manu inertes. Sic Theophraſt. περὶ Λογοποιΐας, de *Famigeratione*: εἰσὶ δ' οἳ πόλεις λόγῳ κατὰ κράτος αἱροῦντες παρεδειπνήθησαν: *Quibuſdam etiam, dum vrbes verbis ſuis fortiter caperent, coena interea loci periit.* *Vrbes* igitur *capit*, qui vrbium ἁλώσεις narrat. *Caſaub.*

50. *Omnes lectos ſine probro.*] Non vitio aut volgiuaga Venere conceptos, quaeſitoſque, vt ſpurii ſolent: verum legitimo ſatu partuque in lucem editos. eoque potius, quam ad nummos electos et ſine vitio (id quod *Lambin.* autumat) haec metaphorae feſtiuitas accommodanda. Nam *Filii lecti ſine probro*, ſunt legitime nati. *Douza.* *Filios.*] Id eſt, nummos Philippeos. *Lamb.*

52. *Coemptionalem ſenem.*] De ſenibus coemptionalibus haud ſcio an quae dicam in tanta rei huius ac veteris moris obſcuritate, alicuius momenti futura ſint. Non puto tamen verum eſſe quod docti obſeruarunt, omnibus venditionibus ſenes fuiſſe adhibitos, quod eſſent maioris auctoritatis ac ſapientiae quam iuuenes. Certae rei et ſollemnitati adhiberi tantum ſolitos, locus *Ciceronis* oſtendit in Orat. pro Mur. *Sacra interire* (maiores) *noluerunt.* *Horum* (Iuriſconſultorum) *ingenio ad coemptiones faciendas ſacrorum interimendorum cauſa.* Hos ſenes quos ſacrorum interimendorum cauſa adhibuere Iuriſconſulti ad coemptiones faciendas, puto proprie coemptionales fuiſſe dictos, nec in aliis emptionibus locum habuiſſe. Veteres habuere ſacra priuata, quae magna cum religione colebantur. Ea ſacra ad heredem etiam tranſibant, adeo vt qui hereditatem alicuius nanciſceretur, cogeretur etiam ſacra huius ſuſcipere. Et hoc erat inter onera hereditatis. Hoc autem ideo legibus apud Romanos veteres inſtitutum fuit, ne ſacra interirent. Vnde apud Plautum *ſine ſacris hereditas*, de bonis quae nullam moleſtam et moroſam habeant appendicem. Feſtus: *Sine ſacris hereditas, in prouerbio dici ſolet, ſine vlla incommoda appendice, quod olim ſacra non ſolum publica curioſiſſime adminiſtrabant, ſed etiam priuata, relictuſque heres ſicut pecuniae ita etiam ſacrorum erat, vt ea diligentiſſime adminiſtrare eſſet neceſſarium.* Cum igitur priſco iure ac more Romanorum incumberet neceſſitas heredi quacunque ex cauſa inſtituto, ſacra priuata eius, cuius hereditatem erat nactus, ſuſcipere et adminiſtrare, quia ſacra priuata nolebant interire veteres, ingenio Iuriſconſultorum reperta eſt ratio, qua illa ſacra interirent; ne heres, quem non tangerent illa, alienorum ſacrorum cultu, et qui etiam ſua propria haberet, tot ſacris implicatus eſſet atque oneratus. Nam contingere poterat, vt vnus aliquis cui plures hereditates obueniſſent, omnium eorum quorum illa bona fuiſſent, ſacra etiam habere et adminiſtrare neceſſario deberet, ne ſacra illa interirent. Quod moleſtiſſimum fuiſſet et incommodiſſimum. Ideo Iuriſconſulti modum excogitarunt, quo hereditas ſine ſacris adiri poſſit. Senes quoſdam decrepitos allegarunt,

Sed Primumum aſtantem eccum ante portam video. adibo, atque alloquar.
NI. Cuianam vox prope me ſonat? CH. o Nicobule. NI. quid fit? quid,
Quod te miſi, ecquid egiſti? CH. rogas? congredere. NI. congredior.
CH. Optumus ſum orator. ad lacrumas coegi hominem caſtigando,
Maleque dictis, quae quidem quiui comminiſci. NI. quid ait? CH. verbum
Nullum fecit: lacrumans tacitus auſcultabat, quae ego loquebar:
Tacitus conſcripſit tabellas: obſignatas mihi has dedit,
Tibi me iuſſit dare. ſed metuo, ne idem cantent quod priores.
Noſce ſignum. eſtne eius? NI. noui. libet perlegere has. CH. perlege.
Nunc ſuperum limen ſcinditur, nunc adeſt exitium Ilio.
Turbat equus lepide ligneus. NI. Chryſale ades, dum ego has perlego.
CH. Quid me tibi adeſſe opus eſt? NI. volo, vt quod iubebo facias,
Vt ſcias quae hic ſcripta ſient. CH. nihil moror, neque ſcire volo.
NI. Tamen ades. CH. quid opus eſt? NI. taceas: quod iubeo, id facias. CH. adero.
NI. Euge literas minutas. CH. qui quidem videat parum:
Verum, qui ſatis videat, grandes ſatis ſunt. NI. animum aduortito igitur.

gatunt, qui res aliquot hereditatis, vt mancipia, coemerent, et ſic cum viderentur hereditatem ipſam coemiſſe, ſacris etiam illis, quae cum hereditate coniuncta erant, ſic haberentur obnoxii. Sed cum capulares eſſent illi ſenes, quia tales eligebantur, ipſis mortuis ſacra illa etiam extinguebantur et interimebantur, nec ad eorum heredes tranſibant. De his etiam ſenibus coemptionalibus capiendus eſt locus in Epiſtola Curii ad Ciceronem ex lib. 7. Epiſtolarum eius familiarium: *Ergo fructus eſt tuus, mancipium illius, quod quidem ſi inter coemptionales venale proſcripſerit, egerit non multum.* Mancipia enim ſi forte hereditaria ab illis ſenibus coemebantur, qui proprietatem tantum eorum emebant, cum vſus maneret penes ipſum heredem. Per fictionem enim celebrabatur haec venditio, quo heres ſacris teſtatoris poſſet liberari, quaſi in illum tranſirent, qui res hereditarias emiſſet. Quod autem, vt dixi, ſenes in extrema iam tegula aetatis conſtituti eligerentur ad has coemptiones faciendas, ea re coemptionalis ſenex pro decrepito ſumitur. Atque ita intelligendum hoc loco apud Plautum, vbi Priamum *coemptionalem ſenem* appellat. Et ſimul etiam iocatur Comicus cum ſenem coemptionalem ſe venalem habere ſeruus pronuntiat, cum inter ſenes coemptionales ſerui hereditarii venales proſcriberentur. At ſeruus hic nequam dominum ſuum ſenem coemptionalem proſcribit venalem. *Salmaſ.* Turbat hic et miſcet ὁ πάνυ, quae ſunt ſeparatiſſima. Senes ad coemptiones faciendas ſacrorum interimendorum gratia nihil huc pertinent. Neque *ſenes coemptionales* in Epiſtola Curii quicquam habent commune cum iſtis. Illi liberi erant, hi ſerui. Sed nec *ſenex coemptionalis* Plauto et Curio quiuis eſt decrepitus: ſed eſt mancipium veteranum et attritum, quod per ſe emptorem non inuenit, nec niſi adiiciatur alii mancipio et rei vendibili, quod quaeue non addicatur, niſi cum tali acceſſione. Vide de pecun. vet. lib. 4. cap. 8. pag. 693. *Gronouius.*

54. *Priamum.*] Nicobulum.

64. *Turbat equus.*] V. N. Moſtell. 3. 1.

68. *Euge literas minutas.*] In epiſtolis ſi laeta eſſent ſcribenda, vtebantur genere literarum contractiore et accuratiore. Sic Nicobulus cum reſignaſſet epiſtolam, quae tamen magnis erat literis conſcripta, vtpote triſtia nuncians, ait exultans tanquam laeta foret lecturus: *Euge literas minutas.* Chryſalus autem de miſeria filii certus ſubiicit: *qui quidem videat parum.* Meurſius. *Qui quidem videat parum.*] locus eſt ex ambiguo. Nam homini, qui parum ſapiat, has literas ait eſſe minutas; ſapienti, ſatis grandes. *Lambinus.*

73. *Cerae*

CH. Nolo, inquam. NI. at volo, inquam. CH. quid opus eſt? NI. at enim id, quod te iubeo facias.
CH. Iuſtum eſt, TVVS TIBI ſeruos tuo arbitratu ſeruiat.
NI. Hoc age ſis iam nunc. CH. vbi lubet, recita:- aurium operam tibi dico.
NI. Cerae quidem haud parſit, neque ſtilo; ſed quicquid eſt, perlegere certum eſt.
Pater ducentos Philippos quaeſo Chryſalo
Da, ſi eſſe saluom vis me, aut vitalem tibi.
CH. Malum quidem hercle magnum, tibi dico. NI. quid eſt?
CH. Non prius ſalutem ſcripſit? NI. nuſquam ſentio.
CH. Non dabis, ſi ſapies; verum ſi das maxume,
Nae ille alium gerulum quaerat, ſi ſapiet, ſibi:
Nam ego non laturus ſum, ſi iubeas maxume.
Sat ſic ſuſpectus ſum, cum careo noxia.
NI. Auſculta porro, dum hoc quod ſcriptum eſt, pellego.
CH. Iude a principio iam impudens epiſtola eſt.
NI. Pudet prodire me ad te in conſpectum, pater.
Tantum flagitium te ſcire audiui meum,
Quod cum peregrini cubui vxore militis.
NI. Pol haud derides. nam ducentis aureis
Philippis redemi vitam ex flagitio tuam.
CH. Nihil eſt illorum, quin ego illi dixerim.
NI. Stulte feciſſe fateor. ſed quaeſo, pater,
Ne me in ſtultitia ſi deliqui, deferas.
Ego animo cupido, atque oculis indomitis fui:
Perſuaſum eſt facere, cuius nunc me facti pudet.
NI. PRIVS TE CAVISSE ergo quam pudere, aequom fuit.
CH. Eadem iſtaec verba dudum illi dixi omnia.
NI. Quaeſo, vt ſat habeas id, pater, quod Chryſalus
Me obiurgauit plurimis verbis malis,
Et me meliorem fecit praeceptis ſuis,
Vt te ei habere gratiam aequom ſit bonam.
CH. Eſtne iſtuc iſtic ſcriptum? NI. hem ſpecta, tum ſcies. Grut. *hem ſpecta dum, ſcies.*
CH. Vt qui deliquit, ſupplex eſt vltro omnibus!
NI. Nunc ſi me fas eſt obſecrare abs te, pater,
Da mihi ducentos nummos Philippos, te obſecro.
CH. Ne vnum quidem hercle, ſi ſapis. NI. ſine pellegam:
Ego iuſiurandum verbis conceptis dedi,
Daturum id me hodie mulieri ante veſperum,
Priuſquam a me abiret. nunc, pater, ne peierem,
Cura, atque abduce me hinc ab hac quantum poteſt, MSS. *quantum potes.* ſed alter ſecunda manu.

73. *Cerae quidem haud parſit.*] Significat, literas ſatis eſſe longas. *Lamb.*

76. *Tibi dico.*] Videtur malum precari Mneſilocho: ſed mera ſimulatio eſt. mox enim corrigit: et auerſus, *Tibi dico*, inquit, ſc. o Nicobule, non Mneſilocho. *Taubm.*

97. *Obiurgauit me.*] Petronius etiam *colaphis obiurgare* dixit. Sueton. Calig. cap. 21. *ferulis obiurgari.* Cic. ad Attic. lib. 2. Ep. 1. *molli brachio obiurgare.* Taubm.

Quam propter tantum damni feci et flagitii.
Caue tibi ducenti nummi diuidiae ſuant.
Sexcenta tanta reddam, ſi viuo, tibi.
Vale, atque haec cura. Quid nunc cenſes, Chryſale?
CH. Nihil ego tibi hodie conſilii quicquam dabo:
Neque ego haud committam, vt ſi quid peccatum ſiet,
Feciſſe dicas de mea ſententia.
Verum vt ego opinor, ſi ego in iſtoc ſiem loco,
Dem potius aurum, quam illum corrumpi ſinam.
Duae conditiones ſunt: vtram tu accipias, vide.
Vel vt aurum perdas, vel vt amator peieret.
Ego neque te iubeo, neque veto, neque ſuadeo.
NI. Miſeret me illius. CH. tuus eſt, non mirum facis.
Si plus perdundum ſit, periſſe ſuauius eſt,
Quam illud flagitium volgo diſpaleſcere.
NI. Nae ille edepol Epheſi multo mauellem foret,
Dum ſaluos eſſet, quam reueniſſet domum.
Quin ergo iſtic, quod perdundum eſt, properem perdere?
Binos ducentos Philippos iam intus efferam:
Et militi quos dudum promiſi miſer,
Et iſtos. mane iſtic: iam exeo ad te, Chryſale.
CH. Fit vaſta Troia, ſcindunt proceres Pergamum.
Sciui ego iamdudum fore me exitium Pergamo.
Edepol qui me eſſe dicat cruciatu malo
Dignum, nae ego cum illo pignus haud auſim dare,
Tantas turbellas facio. ſed crepuit foris:
Effertur praeda ex Troia. taceam nunc iam.
NI. Cape hoc tibi aurum, Chryſale. i, fer filio.
Ego ad forum autem hinc ibo, vt ſoluam militem.
CH. Non equidem accipiam. proin' tu quaeras qui ferat.
Nolo ego mihi credi. NI. cape vero: odioſe facis.
CH. Non equidem capiam. NI. at quaeſo. CH. dico, vt res ſe habet.
NI. Morare. CH. nolo inquam aurum concredi mihi.
Vel da aliquem, qui me ſeruet. NI. ohe, odioſe facis.
CH. Cedo, ſi neceſſe eſt. NI. cura hoc. iam ego huc reuenero.
CH. Curatum eſt, eſſe te ſenem miſerrumum.

110. *Diuidiae ſuant.*] Aegritudinem ſeu moleſtiam adferant, ſupra 4. 6.

111. *Sexcenta tanta reddam.*] Triplo plura reddam. ita Propert. lib. 1. 5.
At tibi curarum millia quanta dabit. Lambinus.

114. *Neque ego haud.*] Duae negationes magis hic negant, more Graecorum. ita Epid. *Neque ille haud obiiciet mihi, etc.* Lamb.

123. *Diſpaleſcere.*] Palam fieri. *Lamb.*

130. *Fit vaſta Troia, ſcindunt proceres, etc.*] Troia vaſtatur: Graeciae Principes, qui in equo erant, Troiam exſcindunt. Intelligit literas in tabella cerata ſcriptas. *Lamb.*

134. *Tantas turbellas facio.*] Corrigo, *turbelas.* Veteres autem dicebant, *Turba, turbela,* vt *Suada, ſuadela*; *Fuga, fugela.* Iam et hoc argumentum eſſe poteſt, quod veteres conſonantes non geminabant. *Meurſius.*

141. *Morare.*] Scil. me alio properantem. *Taubm.*

144. *Curatum eſt, eſſe te ſenem miſerrimum, etc.*] Priora verba ſene loquitur audiente; poſteriora auerſus ad ſpectatores. *Taubm.*

152. *Ad*

Hoc eſt incepta efficere pulchre, veluti mihi
Euenit, vt ouans praeda onuſtus incederem.
Salute noſtra atque vrbe capta per dolum,
Domum reduco integrum omnem exercitum.
Sed, ſpectatores, vos nunc ne miremini,
Quod non triumpho peruulgatum eſt, nihil moror.
Veruntamen accipientur mulſo milites,
Nunc hanc praedam omnem iam ad quaeſtorem deferam.

152. *Ad quaeſtorem deferam.*] Nam praeda ex hoſtibus facta ad Quaeſtores vrbanos deferebatur.

ACTVS QVARTVS. SCENA DECIMA

PHILOXENVS

Quam magis in pectore meo foueo, quas meus filius turbas turbet,
Quam ſe ad vitam, et quos ad mores praecipitem inſcitus capeſſat,
Magis curae eſt, magiſque afformido, ne is pereat, neu corrumpatur.
Scio. ego fui illa aetate, et feci illa omnia, ſed more modeſto.
Neque placitant mores, quibus video volgo gnatis eſſe parentes.
Duxi, habui ſcortum: potaui, edi, donaui. et enim id raro.
Ego dare me ludum meo gnato inſtitui. vt animo obſequium
Sumere poſſit, aequom eſſe puto: ſed nimis nolo deſidiae
Ei dare ludum. nunc Mneſilochum, quod mandaui, viſo:
Ecquid eum ad virtutem aut ad frugem opera ſua compulerit:
Sicut eum, ſi conuenit, ſcio feciſſe: eo eſt ingenio natus.

6. *Habui ſcortum.*] Ter. Adel. act. 3. ſc. 3. *An domi eſt habiturus?* ad quod Donatus: *proprie: quia* haberi mulier *dicitur, cum coit.*

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

NICOBVLVS, PHILOXENVS

Quicunque vbique ſunt, qui fuere, quique futuri ſunt poſthac
Stulti, ſtolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones,
Solus ego omnes longe antedeo ſtultitia, et moribus indoctis.
Perii! pudet hoccine me aetatis ludum bis factum eſſe indigne?
Magis quam id reputo, tam magis vror, quae meus filius turbauit.
Perditus ſum, atque etiam eradicatus ſum: omnibus exemplis crucior.
Omnia me mala conſectantur, omnibus exitiis interii:

2. *Stulti*] Iſidor. l. 10. *Stultus, hebetior corde: ſicut quidam* (Afranius) *ait: Ego me ipſum ſtultum etiam exiſtimo, fatuum eſſe non opinor: id eſt, obtuſis quidem ſenſibus, non tamen nullis.* Ergo *ſtultus* eſt, qui inepte et imprudenter vel agit vel loquitur. *Stolidus*, hebes et vecors. *Fatuus*, qui omnino deſipit. *Bardi.*] V. N. Epid. 3. 3. *Blenni.*] βλέννα muccus eſt. *βλεννός, muccoſus, paedidus:* et peculiariter de homine ignauo et ſtulto vſurpatur. *Buccones.*] Gloſſarium: *Buccones, παράσιτοι*, βεκκίονες. Iſidor. lib. 10. *Bucco, garrulus: quod ceteros oris loquacitate, non ſenſu exſuperet.* Idem: *Iactat, βακκίζει.* Inde noſtrum *Bocchen* deriuo; cum Buccones non tam garruli ſint, quam arrogantes, pleniſque buccis ſuas virtutes depraedicantes. *Meurſius.*

 13. *Pera-*

Chryſalus me hodie lacerauit, Chryſalus me miſerum ſpoliauit:
Is me ſcelus vſque attondit dolis doctis indoctum, vt lubitum eſt.
Ita miles memorat meretricem eſſe, quam ille vxorem eſſe aiebat.
Omniaque, vt quicquid actum eſt, memorauit. eam ſibi hunc annum conductam.
Alt. omnia. alter quidque.
Reliquum id auri factum, quod ego ei ſtultiſſimus homo promiſiſſem.
Hoc, hoc eſt, quod peraceſcit, hoc eſt demum quod percrucior,
Me hoc aetatis ludificari: imo edepol ſic ludos factum
Cano capite, atque alba barba! miſerum me auro eſſe emunctum!
Perii! hoc ſeruom meum non nauci facere eſſe auſum! atque ego, ſi alibi
Plus perdiderim, minus aegre habeam, minuſque id mihi damno ducam.
PH. Certo hic prope me mihi neſcio quis loqui viſus eſt: ſed quem video,
Hic quidem pater Mneſilochi. NI. euge, ſocium aerumnae et mei mali video.
Philoxene ſalue. PH. et tu. vnde agis? NI. vnde homo miſer atque infortunatus.
PH. At pol ego ibi ſum, eſſe vbi miſerum hominem decet atque infortunatum.
NI. Igitur pari fortuna, aetate vt ſumus, vtimur. PH. ſic eſt: ſed, tu,
Quid tibi eſt? NI. pol mihi par idem eſt quod tibi. PH. nunquid nam ad filium
Haec aegritudo attinet? NI. admodum. PH. idem mihi morbus in pectore eſt.
NI. At mihi Chryſalus optumus homo
Perdidit filium, me, atque rem omnem
Meam. PH. quid tibi ex filio nam, obſecro, aegre eſt? NI. ſcies id: periit
Cum tuo: atque ambo aeque amicas habent. PH. qui ſcis? NI. vidi. PH. hei mihi, diſperii!
NI. Quid dubitamus pultare, atque huc euocare ambos foras?
PH. Haud moror. NI. heus Bacchis, iube ſis actutum aperiri fores,
Niſi mauoltis fores et poſtes comminui ſecuribus.

13. *Peraceſcit.*] Peracerbum et moleſtum eſt. *Lamb.*
16. *Nauci.*] V. N. Moſtell. 5. 1.
20. *Vnde agis.*] *Agere ſe*, tardi et triſtes dicuntur. ita Virgil. *ſeſe Palinurus agebat.* Donatus in Andr. act. 4. 2.
28. *Atque ambo, etc.*] Malim hoc accipi tanquam correctionem ſuperiorum *cum tuo.* Nam cum dicturus videretur, *cum tuo amicam habet*, potuiſſet ſic intelligi, Mneſilochum communem cum Piſtoclero amicam habere. *Lamb.*

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

BACCHIDES duae Sorores, NICOBVLVS, PHILOXENVS

Quis ſonitu ac tumultu tanto, nomine nominat
Me, atque pultat aedes? NI. ego atque hic. BA. quid hoc eſt

4. *Oues.*]

Negotii? nam, amabo, quis has huc oues adegit?
NI. Oues nos vocant peſſumae. SO. paſtor harum
Dormit, cum hae eunt ſic a pecu palitantes. *MSS. balitantes.*
BA. At pol nitent, haud ſordidae videntur ambae.
SO. Attonſae hae quidem ambae vſque ſunt. PH. vt videntur
Deridere nos! NI. ſine, ſuo vſque arbitratu.
BA. Rerin' ter in anno tu has tonſitari? SO. pol hodie
Altera iam bis detonſa certo eſt. BA. vetulae
Sunt thymiamae. SO. at bonas fuiſſe credo.
BA. Viden' limulis, obſecro, vt intuentur?
SO. Ecaſtor ſine omni arbitror malitia eſſe.
PH. Merito hoc nobis fit: qui quidem huc venerimus.
BA. Cogantur quidem intro. SO. haud ſcio quid eo opus ſit,
Quae nec lactem, nec lanam vllam habent. ſic ſine aſtent.
Exoluere, quanti fuere. omnis fructus
Iam illis decidit. non vides, vt palantes
Solae libere graſſentur? quin aetate credo eſſe mutas:
Ne balant quidem, cum a pecu cetero abſunt. SO. ſtultae atque haud malae videntur.
BA. Reuortamur intro, ſoror. NI. illico ambae manete: hae oues volunt vos.

4. *Oues.*] Etiam Graeci *ſtolidos* πρόβατα vocant. Propert. lib. 2. 13.
Et ſtolidum pleno vellere carpe pecus. Paſſeratius.

5. *A pecu palitantes.*] A grege errantes. *Pecus* maxime oues ſignificant, vt hoc cum dicimus, *pecus*, neque addimus; *oues* accipiendae ſint. *Palmer.*

10. *Vetulae ſunt thymiamae.*] *Oues vetulae, Thymiamae,* (ita enim ſcribendum ex veteribus libris,) ſunt oues *Thymi amantes.* Thymo oues delectari certum eſt, et ſapidiſſimas carnes habere, quae eo veſcantur. Senes Attici ea herba etiam libenter vtebantur. Vnde apud Ariſtophanem in Pluto, ita ſeruum ſenex alloquitur:

Ὦ πολλὰ δὴ τῷ δεσπότῃ ταυτὸν θύμον φαγόντες.

Qui eodem thymo veſcimini cum meo hero. Vetus Scholiaſtes: Οἱ τὴν Ἀττικὴν οἰκοῦντες πένητες ἐπεὶ μὴ εἶχον τὰς ἐκ τῶν σπερμάτων ῥίζας. ἀνεπιτήδειος γὰρ ὁ τόπος ἦν εἰς γεωργίαν κατάξηρος ὤν, ἤσθιον θύμους. Thymeram etiam edebant, quae herba ſimilis Thymo, vnde et θυμβροφάγοι, et θυμβρεπιδείπνους. Satunda eſt vulgatis. Thymo autem veteres vſos eſſe pro condimento ipſe Dioſcorides tradit: Τὸ ἐσθιόμενον τὸν τροφῇ ὠφελεῖ. εὔχρηστον δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐν ὑγείᾳ χρῆσιν ἀντὶ ἀρτύματος. Plurimus Thymus in Attica naſcebatur et optimus. Ideo ſenes illius regionis et praecipue pauperes in cibis frequenter vſurpabant. Interpres Ariſtophanis perperam ἀγριοκρόμμυα interpretatur, quia θύμον illius temporis Graeculi eo tempore vocabant caepe: Thymiamae igitur oues vetulae Plauto appellantur ſeneciones illi Attici, quia Thymum amabant quo etiam oues delectantur. *Thymiamus* compoſitio non a Latinia illius aeui de eo qui Thymum amat. Sic pediſequus, pultiphagus Plauto et alia. *Salmaſ.*

12. *Limulis.*] *Limus oculus*, eſt obliquus, tranſuerſus: Ter. Eun. act. 3. 5. *Limulis adſpicere*, in laſciuiae notis fuit, et per ludum obiici ſolitum. *Seneca* Suaſor. 1. *iam ſidere limo*, id eſt, obliquo. Etiam *Limi oculi* proprie amatorum ſunt. *Quinctil.* lib. 2. cap. 3. *quadam voluptate ſuffuſi, aut limi, et vt ſic dicam, Venerei.* Palmer.

15. *Cogantur quidem, etc.*] Loquitur vt de ouibus. Virg. *Tityre coge pecus.*

16. *Quae nec lactem.*] *Lac* non habent, quia ſunt vetulae: nec *lanam*, quia ſunt probe attonſae. Haec *lactis, is*, et hoc *lacte* veteres dixerunt. *Taubm.*

17. *Exoluere.*] Vox haec non deriuata eſt ab *exſoluere*, verum ab *exoleſcere*, vultque oues iam eſſe exoletas, idque ſequentia verba plane requirunt. *Gruter.*

19. *Graſſentur.*] *Graſſari*, proprie eſt incedere. *Taubm.*

26. *Noſtros*

BA. Prodigium hoc quidem eſt: humana nos voce appellant oues.
PH. Hae oues vobis malam rem magnam, quam debent, dabunt.
BA. Si quam debes, te condono, tibi habe, nunquam abs te petam.
Sed quid eſt, quapropter nobis vos malum minitamini?
PH. Quia noſtros agnos concluſos iſtic eſſe aiunt duos.
NI. Et, praeter eos agnos, meus eſt iſtic clam mordax canis:
Qui niſi nobis producuntur iam, atque emittuntur foras,
Arietes truces nos erimus, iam in vos incurſabimus.
BA. Soror, eſt, quod te volo ſecreto. SO. eho, amabo. NI. quo illae abeunt? BA. ſenem illum
Tibi dedo vlteriorem, lepide vt lenitum reddas: ego ad hunc
Iratum aggrediar. poſſumus nos hos intro illicere huc. SO. meum
Penſum ego lepide accurabo, quanquam odioſum eſt mortem amplexari.
BA. Facito vt facias. SO. taceas. tu tuum facito, ego quod dixi haud mutabo.

Schopp. *facito vt taceas. tu tuum*, etc.

NI. Quid illaec illic in conſilio duae ſecreto conſultant?
PH. Quid ais tu homo? NI. quid me vis? PH. pudet dicere me tibi quiddam.
NI. Quid eſt, quod pudeat? PH. ſt! amico homini tibi quid volo credere certum eſt,
Nihili ſum. NI. iſtuc iampridem ſcio. ſed, quid nihili ſis, memora.
PH. Tactus ſum vehementer viſco: cor ſtimulo foditur. NI. pol tibi
Multo aequius eſt coxendicem.
Sed quid iſtuc eſt? etſi iam ego ipſe, quid ſit, prope ſcire puto me,
Verum audire etiam ex te ſtudeo. PH. viden' hanc? NI. video. PH. haud mala eſt mulier.
NI. Pol vero iſta mala, et tu nihili. PH. quid multa? ego amo. NI. an amas? PH. negas.

Margo MSS. *ne carpe.*

NI. Tu homo putide, amator iſtac fieri aetate audes? PH. qui non?
NI. Quia flagitium eſt. PH. quid opus verbis eſt? meo filio non ſum iratus.
Neque te tuo eſt aequom eſſe iratum: ſi amant, ſapienter faciunt.
BA. Sequere hac. NI. eunt. eccas tandem! probri perlecebrae et perſuaſtrices,
Quid nunc? etiam redditis nobis filios et ſeruom? an ego
Experior tecum vim maiorem? PH. abin hinc?

26. *Noſtros agnos concluſos.*] Alluſum eſt ad morem paſtorum, qui agnos non producebant ad paſcua cum matribus, ſed retinebant domi clauſos. *Gruterus.*

30. *Secreto.*] Χωρίς, ſeorſim ab his ſenibus.

31. *Vlteriorem.*] Remotiorem Philoxenum. Priſcian. lib. 3. et 6. hic legit, *veteriorem.* Taub.

33. *Mortem amplexari.*] Sepem exſanguem atque Acheruntícum adeo, id eſt, mortuo quam viuo ſimiliorem. *Lamb.*

40. *Aequius eſt coxendicem.*] Debet tibi coxendix potius, vt equo aut aſino ſegnius eunti, ſtimulo fodi, quam cor amore. *Lambin.*

43. *Iſta mala.*] Ambiguum in *mala*: quae vox et improbam, et deformem notat. *Lambin.*

47. *Perſuaſtrices.*] Fortunatianus Rhetor. 3. *δυσπερίφορον eſt, ſi quis dicat, perſuaſtrices, praeſtigiatrices, atque inductrices.*

49. *Experior tecum vim maiorem?*] Hoc

Non homo tu quidem es, qui iſtoc pacto tam lepidam illepide appelles.
BA. Senex optume, quantum eſt in terra, ſine hoc exorare abs te,
Vt iſtuc delictum deſiſtas tanto opere ire oppugnatum.
NI. Niſi abeas, quanquam tu bella es, malum tibi magnum dabo iam. BA. patiar.
Non metuo, ne quid mihi doleat, quod ferias. NI. vt blandiloqua eſt!
Hei mihi, metuo! SO. hic magis tranquillu'ſt.
I, i hac mecum intro, atque ibi, ſi quid vis, filium concaſtigato.
NI. Abin' a me ſcelus? BA. ſine, mea pietas, exorem. NI. exores tu me?
BA. Ego quidem ab hoc certe exorabo. PH. imo ego te oro, vt me intro abducas.
SO. Lepidum te! PH. at ſcin', quo pacto me ad te intro abducas? SO. mecum vt ſis.
PH. Omnia quae cupio, commemoras. NI. vidi ego nequam
Homines, verum te neminem deteriorem. PH. ita ſum.
BA. I, i hac mecum intro, vbi tibi ſit lepide victibus, vino atque vnguentis.
NI. Satis, ſatis iam voſtri eſt conuiuii: me nihil poenitet, vt ſim acceptus.
Quadringentis Philippis filius me et Chryſalus circumduxerunt,
Quem quidem ego vt non excruciem,
Alterum tantum auri non meream.
BA. Quid tandem, ſi dimidium auri redditur? iſne tu hac mecum
Intro, atque vt eis delicta ignoſcas? PH. faciet.
NI. Minime. nolo, nihil moror. ſine ſic. malo illos vlciſci ambo.
PH. Etiam tu homo nihili, quod dii dant boni, caue culpa tua amiſſis.
Dimidium auri datur, accipias, poteſque, et ſcortum accumbas.
NI. Egon', vbi filius corrumpatur meus, ibi potem? PH. potandum eſt.
NI. Age iam id, vtut eſt, etſi eſt dedecorum, patiar: facere inducam
Animum. egon', cum haec cum illo accumbet, inſpectem? BA. imo equidem pol tecum
Accumbam: te amabo, et te amplexabor. NI. caput prurit: perii!

Hoc de vi aut vindicta publica accipiendum: quam priuata maiorem eſſe maioreque poena affici conſtat: iſque, qui hominem dolo malo incluſerit, Lege Iulia de vi publica tenetur. Veriſſimum item eſt, quod dixit Vlpianus: *Perſuaderi plus eſt quam cogi, etc.* Ego tamen vero propius cenſeo, ſi *vis maior*, hoc loco de violentia, quae non iure, ſed facto infertur, accipiatur. quo ſenſu vox iſta non ſolum a ICtis, ſed et a Cic. vſurpetur, in Orat. pro Cn. Plancio: *Si vitam mihi ſors ademiſſet, aut vis aliqua maior reditum peremiſſet.* Probatur haec interpretatio ex praeced. *Qui niſi nobis producuntur, etc.* Langlaeus.

63. *Me nihil poenitet, vt ſim acceptus.*] Ironia eſt. Non queror, me a vobis parum laute eſſe acceptum. Quaſi dicat: ſatis me expilaſtis. Vide N. Milit. act. 3. 1.

69. *Sine ſic.*] *Sic*, pro leuiter et negligenter, quod Graeci ἔτως dicunt, et eſt de his quae adiuuanda geſtu ſunt: vt: *tantillum puerum*: et: *huius non faciam.* Donat. ad Andr.

70. *Amiſſis.*] Amiſeris.

75. *Caput prurit.*] V. N. Pſeud. act. 1. 1. verſ. 44.

79. *Quid*

Vix negito. BA. non tibi venit in mentem, amabo, ſi DVM VIVAS,
Tibi bene facias. iam pol id quidem eſſe haud perlonginquum:
Neque ſi hoc hodie amiſeris, poſt in morte id euenturum eſſe vnquam?
NI. Quid ago? PH. quid agas, rogitas etiam? NI. libet, et metuo. BA. quid metuis?
NI. Ne obnoxius filio ſim, et ſeruo. BA. mel meum, amabo, iſtaec fiunt.
Tuus eſt. vnde illum cenſes ſumere, niſi quod tute illi dederis?
Hanc veniam illis ſine te exorem. NI. vt terebrat! ſatin' offirmatum
Quod mihi erat, id me exorat? tua ſum opera et propter te improbior.
BA. Nuſquam me a te auelles. ſatin' ego iſtuc habeo offirmatum?
NI. Quod ſemel dixi, haud mutabo. BA. it dies, ite intro accubitum.
Filii vos exſpectant intus. NI. quam quidem actutum emoriamur.
BA. Veſper hic eſt, ſequimini. PH. ducite nos quo lubet, tanquam quidem addictos.
BA. Lepide ipſi hi ſunt capti, ſuis qui filiis fecere inſidias. ite.

79. *Quid ago.*] Dubitantis et conſultantis eſt ſermo. *Libet, et metuo.*] Verres apud Cicer. *Itaque aeſtuabat dubitatione: verſabat ſe in vtramque partem, non ſolum mente, verum etiam corpore: vt omnes, qui aderant, intelligere poſſent in animo eius metum cum cupiditate pugnare.*

82. *Vt terebrat!*] Quo pacto mihi animum blandis ſuis dictis fodicat! Perſa:
Nunquam hercle iſtuc exterebrabis tu.

86. *Quam quidem actutum emoriamur.*] Iocatur ſuo more. Cum enim Bacchis diceret, exſpectant vos filii; ſubiicit atgutans Senex: id exſpectant quidem illi, quam mox emoriamur. non aduentum noſtrum, ſed mortem deſiderant: vt liberius poſſint viuere. Amatoribus enim paterna mors in votis. Talis Philolaches Moſtell. 1. 3. *Vtinam meus nunc mortuus pater ad me nunciaretur, etc.* Lambinus hic nihil ſani. *Acidal.*

87. *Veſper hic eſt.*] Δεικτικῶς. veſpera et hora coenae appetit. *Taubm. Tanquam quidem addictos.*] *Addicti* fuerunt, qui cum non eſſent ſoluendo, creditoribus addicebantur: nec ſeruitute eorum liberabantur, niſi debitis quocunque modo perſolutis. Seneca lib. 3. De benef. c. 8. *Pecuniam pro addicto dependit.* Hinc illud Feſti lucem capit, *Addicere, damnare eſt.* Raeuardus.

GREX

Hi ſenes, niſi fuiſſent nihili iam inde ab adoleſcentia,
Non hodie hoc tantum flagitium facerent canis capitibus:
Neque adeo haec faceremus, ni antehac vidiſſemus fieri,
Vt apud lenones riuales filiis fierent patres.
Spectatores vos valere volumus, et clare applaudere.

3. *Faceremus.*] In theatrum produceremus.

FINIS BACCHIDVM

M. ACCI PLAVTI

MOSTELLARIA

DRAMATIS PERSONAE

TRANIO, } ſerui.
GRVMIO, }
PHILOLACHES, *adoleſcens.*
PHILEMATIVM, *meretrix.*
SCAPHA, *ancilla.*
CALLIDAMATES, *adoleſcens.*
DELPHIVM, *meretrix.*
THEVROPIDES, } *ſenes.*
SIMO, }
DANISTA.
PHANISCVS, *aduorſitor.*
SERVVS *alius.*
PVER.

Google

A R G V M E N T V M

(vt quibuſdam videtur)

P R I S C I A N I

*M*anumiſit emptos ſuos amores Philolaches,
*O*mnemque abſente rem ſuo abſumit patre.
*S*enem, vt reuenit, ludificatur Tranio:
*T*errifica monſtra ait videri in aedibus,
*E*t inde primum emigratum. interuenit
*L*ucripeta foenus foenerator poſtulans.
*L*udoſque rurſum fit ſenex. nam mutuum
*A*cceptum dicit pignus emptis aedibus:
*R*equirit quae ſint: ait vicini proximi.
*I*nſpectat illas. poſt ſe deriſum dolet:
*A*b ſui ſodale gnati exoratur tamen.

1. *Amores.*] Dicitur pro amica, quam - lus: *Varus me meus ad ſuos amores Viſum duxerat e foro otioſum.* Gronou. * quis amat, vna et ſola. Curc. 1. 3. 78. Mil. 4. 8. 67. Poen. 5. 3. 46. Catul-

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Haec Fabula hilaritatis et feſtiuitatis plena eſt, etiam multis bonis ſententiis inſignis. Et proponitur exemplum in hac conſiliorum malorum et fraudulentorum; quae quia firma eſſe non poſſunt, requirunt nouas ſemper machinas, quibus fulciantur: donec tandem ruunt omnia deprehenſis dolis. Nomen Fabulae inditum eſt a monſtris. *Nam ſenex a ſeruo quaſi manium monſtris exterretur. Mentio fit* φάσματος *Menandri: ſed et Plauti* Phaſma *memoratur: quod nomen et ipſum monſtri talis habet ſignificationem. Eſt autem* monſtrum, moſtellum: *ſicut*, caſtrum, caſtellum; *in pronunciando* n *littera liqueſcente. Inque hac ſene quodam mercatore abſente, filius illius implicatur libidinoſo et ſumptuoſo ſodalitio: et amicam redimit triginta minis: quam pecuniam, et inſuper in ſumptum decem minas, foenore ſumpſerat a Daniſta, mina vna in decem. Redit tandem Senex poſt triennium, cum forte potatio eſſet in aedibus ipſius: ſeruus autem, qui hoc reſciuerat, cum in Piraeum abiiſſet piſcium cauſſa, ſtatim herili filio indicium facit. Sed erat vnus in ſodalitate ebrius, qui diſcedere non volebat. Ne igitur inter turbas ſenex ſuperueniret, capit hoc conſilium ſeruulus; occludit foris aedes, et obuiam procedit ſeni, et perſuadet ei, aedes eſſe infeſtas monſtris mortuorum. Et cum daniſta debitam pecuniam peteret, ait illam arrhaboni datam vicino, cuius domum filius emerit. Sed mox de ſeruis aduerſitoribus et vicinis rem omnem Senex cognoſcit, et iratus ac inprimis dolens ſe ad illum modum ludibrio a ſeruo fuiſſe habitum: tandem a superueniente ſodali filii exoratur, vt et filio veniam det, et ignoſcat ſeruo. Haec Fabula non ſolum mendoſe edita eſt plurimis in locis, quemadmodum et aliae omnes: ſed diſſipatis etiam verſibus, et diſtractis Scenis, vt ſaltem in reponendis quibuſque in ſuum locum operam nauaſſe videri debeamus.*

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

GRVMIO, TRANIO

Exi e culina, ſis, foras maſtigia,
Qui mihi inter patinas exhibes argutias.
Egredere, herilis pernicies, ex aedibus.
Ego pol te ruri, ſi viuam, vlciſcar probe.
Exi, inquam, nidor e culina. quid lates?
TR. Quid tibi, malum, hic ante aedes clamitatio eſt? MSS. *clamatioſi.*
An ruri cenſes te eſſe? abſcede ab aedibus.
Abi rus, abi directe, abſcede ab ianua.
Hem, hoccine volebas? GR. perii! cur me verberas?
TR. Quia tu vis. GR. patiar. ſine modo adueniat ſenex. MSS. *viuis.* Alt. *viuus.*
Sine modo venire ſaluom, quem abſentem comes.
TR. Nec veriſimile loquere, nec verum, frutex,
Comeſſe quenquam vt quiſquam abſentem poſſiet.
GR Tu vrbanus vero ſcurra, deliciae popli,
Rus mihi tu obiectas? ſane credo, Tranio, Acid. *ſane credo, Tranio. Quid? te,* etc.
Quod te in piſtrinum ſcis actutum tradier, Alii *trudier.*

5. *Nidor e culina.*] *Nidor* non eſt excrementum, nec tantum odor: ſed *κνῖσσα* vel *καπνὸς τῶν θυσιῶν*, aura pinguis et odorata manans de aduſtis hoſtiis, vel coctis cibis ſimilibusue rebus. Suetonius in Claudio: *ictuſque nidore prandii.* Nec aliter vſurpat Appuleius lib. 4. *Fimo fiſtulatim excuſſo, quoſdam extremi liquoris adſpergine, quoſdam putore nidoris foetidi a meis iam quaſſis ſcapulis abegiſſem.* Eſt enim laſciuia verborum illi non noua: *putor nidoris foetidi* pro nidore foetido, nempe fimi. Nec vero ſuſpicandum, *nido in culina.* Vulgata nihil rectius. *Nidor* nuſquam magis habitat, quam ad focos vel deorum vel mortalium. Cicero in Piſonem: *in illo ganearum tuarum nidore atque fumo.* Iuuenalis: *Captum te nidore ſuae putat ille culinae.* Cum igitur vellet appellare ſeruum, qui fructum herilis filii corrupti maximum habebat vna pergraecari, obſonare pollucibiliter, facetis viuere victibus, turtures, piſces, aues guſtare, efferciré ſe, ſaginam caedere, atque ob id nullam domus partem magis quam culinam colere ac frequentare, vocat eum *Nidorem.* Quaſi diceret: Tu non homo, ſed nidor, exi e culina, quam ſemper habitas, velut nidor. *Gronouius.*

8. *Abi directo.*] V. N. Cap. 3. 4. 103.

9. *En hoſcine volebas.*] Lege: *Eu, hoccine volebas.* Vt infra act. 1. ſc. vlt. *Eu Philocrates.* Scriuerius.

11. *Quem abſentem comes.*] *Comedi* videtur, cuius bona comeduntur. ſic Suet. ait: *Claudium venalem pependiſſe*; id eſt, praedia eius pendente titulo et libello proſcripta. *Turneb.*

12. *Frutex.*] Inter contumeliae verba fuit et *frutex*: conuitium nimirum in ſtupidos et inſulſae mentis homines. Proprie et ſignate ruſticani agreſteſque iſta inſigniti voce. Eodem ſenſu *Pulmonem*, *πνεύμονα* Epicurus vocabat Nauſiphanem. *St. Gentil.*

15. *Sane credo Tranio.*] Si malis cum altero Pall. *ſane hoc credo,* facile patior: ſed praeterea nihil eſt mutandum. Credo te rus mihi obiectare atque in ore habere: vel, credo hoc te facere, quia ſcis. Per ironiam. Ratio enim eſt contraria propoſito: vt in illo: *Non vili emptus, modio qui venit ſalis.* Rus tu loqueris? nempe ideo, quia ominaris eo breui te venturum et in piſtrinum traditum iri. *Gronouius.*

17. Cis

Cis, hercle, paucas tempeſtates, Tranio.
Augebis ruri numerum, genus ferratile.
Nunc, dum tibi lubet licetque, pota, perde rem,
Corrumpe herilem filium, adoleſcentem optumum.
Dies noctesque bibite, pergraecamini,
Amicas emite, liberate, paſcite
Paraſitos, obſonate pollucibiliter.
Haeccine mandauit tibi, cum peregre hinc iit, ſenex?
Hoccine modo hic rem curatam oſtendet ſuam?
Hoccine boni eſſe officium ſerui exiſtimas,
Vt heri ſui corrumpat et rem et filium?
Nam ego illum corruptum duco, quom his factis ſtudet,
Quo nemo adaeque iuuentute ex omni Attica
Antehac eſt habitus parcus, nec magis continens:
Is nunc in aliam partem palmam poſſidet.
Virtute id factum tua et magiſterio tuo.
TR. Quid tibi, malum, me, aut quid ego agam, curatio'ſt?
An ruri quaeſo non ſunt, quos cures, boues?
Lubet potare, amare, ſcorta ducere.
Mei tergi facio haec, non tui, fiducia.
GR. Quam confidenter loquitur! fue. TR. at te Iuppiter
Diique omnes perdant, oboluiſti allium.
Germana illuuies, ruſticus, hircus, hara ſuis,
Canes capro commiſta. GR. quid tu vis fieri?
NON OMNES poſſunt olere vnguenta exotica,

Mur. *numero*, id eſt, *breui*.

17. *Cis hercle paucas tempeſtates.*] Intra breue tempus. Idem Trucul. *Cis paucos dies*. Turneb. Proprie *cis* et *vls*, quomodo loquebantur veteres pro *citra* et *vltra*, locum deſignant: ſed transferuntur eleganter ad tempus; et ſic *citerior* etiam ponitur pro propior, non tantum loco, ſed et tempore. *Gronou.* *

18. *Numerum genus ferratile.*] Qui aiunt mira hic comminiſci interpretes, ipſi mira comminiſcuntur, quum *genus ferratile* accipiunt vocandi caſu. Etiі autem ſimpliciſſimum eſt *numero* cum Piſtorii explicatione: tamen elegans et non obſcura eſt et vetus lectio, vt eam interpretatur Taubmanus: nempe vt *genus ferratile* ſit adiectum per epexegeſin. Augebis ruri numerum, genus ferratile ſignifico, intelligo, dictum volo: ne tu de alio numero me locutum cenſeas. *Gronouius.*

21. *Pergraecamini.*] Huc alluſit *Cicero* Verr. *Vt Graeco more biberetur.* ad quod Aſc. Pedianus: *Eſt* Graecus mos, *vt Graeci dicunt, συμπιεῖν κυαθιζομένους, cum merum cyathis libant, ſalutantes primo deos, deinde amicos ſuos nominantes: nam toties merum bibunt, quoties et Deos et Caros ſuos nominatim vocant.*

23. *Obſonate pollucibiliter.*] Parate obſonia opipare et ſumptuoſe. nam de eſculentis Herculi decimam dabant. idque *polluceri*; et conſecratum quod fuerat, *polluctum* dicebatur. *Camer.*

38. *Diique omnes perdant.*] Lege: *perduint*. Scriuerius.

39. *Germana illuuies.*] Quantus quantus es, nil niſi illuuies et foetor es. Immundi ſunt ruſtici: quod in immundo opere faciundo plerunque verſentur. ideo ſeruus ruſticus appellatur *illuuies* ab vrbano: *Germana illuuies, ruſticus, hircus, hara ſuis*. Boſius.

40. *Canes capro commixta.*] Mſſ. ambo: *Canem capram commixtam.* Vnde recte iſtud excluſit Scaliger. Foetor enim eſt capri, non caprae. Et *canes*, vt *feles*. Sed quid ad rem pertineat *τό S* elidi a ſequente vocali apud veteres, quod huc alleuerunt, non aſſequor: nihil enim hic eliditur: ſed *canes* iambus eſt pes integer, totus autem verſus trimetros. *Gronou.*

42. *Neque*

Si tu oles: neque ſuperior accumbere,
Neque tam facetis, quam tu viuis, victibus:
Tu tibi iſtos habeas turtures, piſces, aues:
Sine me alliato fungi fortunas meas.
Tu fortunatus, ego miſer: patiunda ſunt.
Meum bonum me, te tuum maneat malum.
TR. Quaſi inuidere mihi hoc videre, Grumio.
Quia mihi bene eſt, et tibi male eſt; digniſſumum eſt.
Decet me amare et te bubulcitarier:
Me victitare pulchre, te miſeris modis.
GR. O carnificum cribrum, quod credo fore: Scal. *carnificinum.*
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, ſi huc reueniat ſenex.
TR. Qui ſcis an tibi iſtuc prius eueniat quam mihi?
GR. Quia nunquam merui: tu meruiſti, et nunc meres.
TR. Orationis operam compendiface,
Niſi te mala re magna mactari cupis.
GR. Eruom daturin' eſtis, bubus quod feram?
Date aes, ſi non eſtis. agite porro, pergite
Quomodo occoepiſtis: bibite, pergraecamini,
Eſte, eſſercite vos, ſaginam caedite.
TR. Tace, atque rus abi: ego ire in Piraeum volo,

42. *Neque ſuperior accumbere.*] Pro, *ſuperiores.* Mutat enim numerum, ſuo more. *Lambin.*

45. *Sine me alliato.*] *Alliatum* interpretor *moretum*, cui allium admixtum eſt: atque adeo de cibis omnibus intelligo, quibus allium intritum eſt. ad quod Terent. Phorm. 2. 2. reſpexerat: *Tute hoc intriſti: tibi eſt omne exedendum*; auctore *Donato.* Quaſi dicat Grumio: ſine me fortunis meis, quae in cibo ſeu pane allio peruncto ſitae ſunt, patienter fungi et contentum eſſe. *Turneb. Sine me alliato.*] Nec peius foret, ſi deleremus *τὸ me. Sine fortunas meas*, id eſt, me tenui fortuna praeditum, *fungi*, id eſt, defungi, pati, contentum eſſe, *alliato.* Gronouius.

47. *Meum bonum me, etc.*] Non recuſo, quo minus ego nunc duriter viuam, tu laute et opipare: dum me quidem maneat bonum meum, te vero malum maneat tuum, cum venerit ſenex. *Muret.*

52. *O carnuficum cribrum, etc.*] Significat corium et tergum eius *ſtimulis* (quos oblongos, ſiue e ſudibus praeacutis, ſiue et ferro praefixis geſtabant ad hunc vſum) ita crebro puncto perforatum iri, vt cribrum repraeſentet. Quod autem *patibulatum eum per vias fore*, ait; ſignificat, *furcam* ſiue patibulum laturum: vnde *furciferi* dicuntur hac contumelia affecti. *Furca* autem et *Patibulum* eadem, aut non longe diſſita videntur: atque hoc a *cruce* diſtinguitur: vt *patibulum* ſit pars crucis, nimirum parens illa et tranſuerſa: *Crux* autem inferior defixuſque ſtipes proprie dicatur. *Lipſius.*

60. *Si non eſtis.*] Scil. eruum daturi. Date igitur pecuniam, vnde alibi emam pabulum, ſi dare ipſi recuſaris. *Camer.*

62. *Saginam caedite.*] *Saginam caedere*, quod hactenus variis expoſitionibus eruditorum virorum fuit obnoxium, necdum in veram incidit, ita dictum eſt et eodem plane ſenſu, quo *cibum caedere*, a quo *cibicidae*, pro edere ſcilicet, et cibum dentibus contruncare. Nam *ſagina* eſt cibus; vnde *ſaginare* eſt *σιτίζειν* et *σιτεύειν*. Saginae, *Symphoſio* in aenigmatis, ſunt glandes quibus porci ſaginantur:

Setigerae matris foecunda natus in aluo
Deſuper ex alto virides exſpecto ſaginas.

Hinc *ſaginicidas* liceat dicere elegantiſſime, qui *cibicidae* Lucilio appellati: *viginti domi an triginta, vel centum cibicidas alas.* *μάκτας* etiam et *μαρσίππους* huiuſmodi cibicidas Graeci vocant, hoc eſt, *ſaccos.* Heſychius: *μαρσίπποι, γαστρίμαργοι, σάκκοι.* *Salmaſius.* *Saginam caedite.*] Forte: *tendite.* Scriuerius.

63. *In Piraeum.*] Nam rerum venalium ibi magnus prouentus, ac velut *δεῖγμα.* *Scholiaſtes* Ariſtoph. in Equit.

68. *Dum*

In veſperum parare piſcatum mihi.
Eruom tibi aliquis cras fixo ad villam afferat.
Quid eſt? quid tu me nunc obtuere, furcifer?
GR. Pol tibi iſtuc credo nomen actutum fore.
TR. Dum interea ſic ſit, iſtuc actutum ſino.
GR. Ita eſt. ſed vnum HOC SCITO, NIMIO celerius
Venire quod moleſtum eſt, quam id quod cupide petas.
TR. Moleſtus ne ſis: nunc iam i rus, teque amoue.
Ne tu erres, hercle praeterhac mihi non facies moram.
GR. Satin' abiit, neque quod dixi flocci exiſtumat!
Pro Di immortales! obſecro voſtram fidem,
Facite huc vt redeat noſter quam primum ſenex,
Triennium qui iam hinc abeſt: priuſquam omnia
Periere, et aedis, et ager: qui niſi huc redit,
Paucorum menſium ſunt relictae reliquiae.
Nunc rus abibo. nam eccum herilem filium
Video corruptum hic ex adoleſcente optumo,

68. *Dum interea ſic ſit.*] Oratio eſt hominis praeſentia tantum ſpectantis, futura negligentis. Dum, inquit, interea ſic ſit, vt nunc eſt: hoc eſt, laute opipareque viuitur, quid actutum futurum ſit, non admodum laboro. *Muretus*

73. *Satin' abiit.*] Qui corrigit, *ſatin' ſapis*, ignorat et corrumpit genus loquendi frequentiſſimum Plauto. Sic Amph. 2.2. *Satin parua res eſt voluptatum in vita.* Adeone parum eſt voluptatis prae dolorum numero in vita. Trinummo 4. 3. *Satin' in Thermopolio condalium es oblitus?* Itane es oblitus. Milit. 2. 6. *Satin' abiit ille, neque herile negotium plus curat.* Et ſic innumeris locis. *Gronouius.*

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

PHILOLACHES

Recordatus multum et diu cogitaui,
Argumentaque in pectus multa inſtitui
Ego: atque in meo corde, ſi eſt quod mihi cor,
Eam rem volutaui et diu diſputaui,
Hominem quoius rei, quando natus eſt,
Similem eſſe arbitrarer ſimulacrumque habere.
Id repperi iam exemplum.
Nouarum aedium eſſe arbitror ſimilem ego hominem,
Quando hic natus eſt. ei rei argumenta dicam,
Atque hoc haud videtur veriſimile vobis:
At ego id faciam eſſe ita vt credatis.
Profecto ita eſſe, vt praedico, vero vincam.
Atque hoc voſmetipſi ſcio,
Proinde vti nunc ego eſſe autumo, quando
Dicta audietis mea, haud aliter id dicetis.
Auſcultate argumenta dum dico ad hanc rem:

 17. *Gnarures.*]

Simul gnarures vos volo eſſe hanc rem mecum.
Aedes quom extemplo ſunt paratae, expolitae,
Factae probe, examuſſim,
Laudant fabrum, atque aedes probant. ſibi quiſque
Inde exemplum expetunt: ſibi quiſque ſimile,
Suo vſque ſumptu: operae ne parcunt ſuae.
Atque vbi illo immigrat nequam homo indiligenſque,
Cum pigra familia, immundus, inſtrenuus, MSS. *ſtrenuus.*
Hic iam aedibus vitium additur,
Bonae cum curantur male.
Atque illud ſaepe fit, tempeſtas venit,
Confringit tegulas, imbriceſque: ibi
Dominus indiligens reddere alias nevolt.
Venit imber, lauit parietes, perpluunt
Tigna, pu refacit aer operam fabri.
Nequior factus iam eſt vſus aedium:
Atque haud eſt fabri culpa. ſed MAGNA PARS
Moram hanc induxerunt, ſi quid nummo ſarciri poteſt,
Vſque mantant: neque id faciunt, donicum
Parietes ruunt. aedificantur aedes totae denuo.
Haec argumenta ego aedificiis dixi. nunc etiam volo

17. *Gnarures.*] *Gnarures*, id eſt, gnaros. *gnaros* autem *hanc rem*, pro huius rei dicit: vt, *doctus hanc rem*. Vtitur et Prol Poen. item Auſonius:

Non cultor inſtans non arator gnaruris. Item Arnob. 2. *Cur eſſe dicatis in aliis praeceptionibus gnarures?* Et vetus Gloſſar. *gnarurem* interpretatur *γνώριμον*, et *gnarurat* *γνωρίζει*: item, *gnarures* *γινώσκοντες*: et *ignarures*, *ἀγνοῦντες*. *Turneb. Simul gnarures.*] Lege: *Similis gnaruris.* Scriuerius.

18. *Quom extemplo.*] Simulatque. V. N. Rud. act. 4. 3.

20. *Atque aedes probant.*] Dixiſſe iam aiunt: *Aedes quom extemplo*: non igitur eodem caſu *aedes* hic legi debere. Hunc ſyllogiſmum parum intelligebam. Sed addunt legendum: *laudant fabrum aedis, atque probant*: et explicant: Aedes novae, expolitae, laudant et probant ſiue commendant fabrum aedis: atque eo nihil eſſe certius. At hoc ſenſu nihil eſt certius quam inepte reperi mentionem *aedium*. Quis enim ita loquatur: *Aedes laudant fabrum aedis*. Nimirum non perceperunt mentem Poetae: is enim *τὸ laudant atque probant*, non retulit ad *τὸ aedes*, ſed in eo intellexit, *Homines*: vt cum dicimus, *aiunt*, *dicunt*. Vide ad Senecam 2. de ira 12. Aedes, inquit, cum paratae ſunt, tum vulgo homines praetereuntes laudant fabrum, ipſas recte factas praedicant. Vbi neceſſario repetenda vox erat, aut pronomen ſubiiciendum. Porro ſcripti aut editi veteres: *operam paſcunt ſuam* vel *parcunt*. Forte diſtinguenda ſuperiora et haec ſcribenda: *atque aedes probant ſibi quiſque. Inde exemplum expetunt ſibi quiſque ſimile, Suo vſque ſumptu, et operam impertiunt ſuam.* Gronouius. *Sibi quiſque inde exemplum.*] Forte delenda: *ſibi quiſque.* Scriuerius.

22. *Ne parcunt.*] *Ne*, antique pro *Non*: vt Trinum. 5. 2. *Niſi tu ne vis.* Terent. Eunuch. act. 2. 3. *Quid ne es alacris?* pro, cur non es alacris? Turneb. lib. 5. 5. et l. 19. c. 13. ad 3. de leg. Cic.

30. *Perpluunt tigna.*] Dicuntur quae pluuiam non arcent, ſed tranſmittunt. Quinct. lib. 6. 3. 64. *Galba penulam roganti, non poſſum, inquit, commodare, domi maneo; cum coenaculum eius perplueret.* Gronon. *

35. *Mantant.*] Exſpectant. *Donicum.*] Donec.

36. *Aedificantur aedes.*] Non vtique ſemper aedificantur, ſed reaedificare oportet, ſi quis vti velit. Puto ſcribendum eſſe: *aedificandum'ſt aedes totas denuo.* Syntaxis antiqua; aedificandum eſt aedes, pro, aedificandae ſunt aedes. *Gronouius.*

41. *Parant*

Dicere, vt homines aedium eſſe ſimiles arbitremini.
Primum dum parentes fabri liberum ſunt,
Et fundamentum ſubſtruunt liberorum,
Extollunt, parant ſedulo in firmitatem,
Vt et in vſum boni, et in ſpeciem populo
Sint: ſibique aut materiae ne parcunt.
Nec ſumptus ſibi ſumptui eſſe ducunt:
Expoliunt, docent literas, iura, leges,
Sumptu ſuo et labore nituntur, vt
Alii ſibi eſſe illorum ſimiles expetant.
Ad legionem quom itant, adminiculum eis danunt
Tum iam aliquem cognatum ſuum.
Eatenus abeunt a fabris.
Vnum vbi emeritum eſt ſtipendium, igitur tum
Specimen cernitur, quo eueniat aedificatio.
Nam ego ad illud frugi vſque et probus fui,
In fabrorum poteſtate dum fui.
Poſteaquam immigraui in ingenium meum,
Perdidi operam fabrorum illico oppido.
Venit ignauia, ea mihi tempeſtas fuit,
Ea mihi aduentu ſuo grandinem imbremque attulit;
Haec verecundiam mihi et virtutis modum
Deturbauit,* texit detexitque a me illico.

41. *Parant ſedulo infirmitatem: vt et in, etc.*] Fundamentum ponunt ſtabile: id eſt, liberos a primis ſtatim annis erudiunt: vt hac puerili inſtitutione ſubniſi, et vna cum aetate doctiores et meliores euadentes, ciues Reipub. vere vtiles et in ſpeciem boni, hoc eſt, extrorſum ſint ornamentum patriae. *Lamb.*

42. *Et in vſum boni et in ſpeciem.*] Malle ſe cum Acidalio *ſpecimen* annotant, niſi Nonius *ſpeciem* pro *ſpecimen* ſubinde veteres dixiſſe obſeruaret. At ſi Mſſ. haberent *ſpecimen*, ego corrigerem *ſpeciem*. Vult enim Plautus, vt et ſint et appareant boni. Sed loquitur de illis, vt de aedibus. Cicero lib. 1. de Offic. *dicendum eſt etiam qualem hominis honorati et principis domum placeat eſſe: cuius finis eſt vſus, ad quem accommodanda eſt aedificandi diſciplina: et tamen adhibenda commoditatis dignitatiſque diligentia.* Hanc *dignitatem* ipſe poſt paullo *ſpeciem* appellat: *tertium eſt vt caueamus, vt ea quae pertinent ad liberalem ſpeciem et dignitatem, moderata ſint.* Tacit. 2. Annal. *augebantur alacritate militum in ſpeciem ac terrorem.* In vita Agricolae: *Britannorum acies in ſpeciem ſimul ac terrorem editioribus locis conſliterat.* Gron.

43. *Sibique aut materiae ne parcunt.*] Parentes neque labori, neque pecuniae parcunt: nec putant ſumptus eſſe, qui impenduntur inſtitutioni liberorum. *Taubm.*

48. *Ad legionem, etc.*] Referenda ſunt haec ad morem Roman. quo adoleſcentibus militaturis primo ſtipendii anno cuſtodes dari ſoliti. *Turneb.* l. 7. c. 3. et l. 26. c. 22.

51. *Vnum vbi emeritum eſt ſtipendium.*] Vbi tempus militiae primae finitum eſt, tunc ſpecimen apparet, quo euadat aedificatio. *Stipendiorum* vox etiam annos ſignificat, quibus milites merent. quomodo et *Seruius* interpretatur 8. Aen.

55. *Poſteaquam immigraui in ingenium meum.*] Poſteaquam ex magiſterio paedagogi exceſſi, et meo arbitratu coepi viuere. Poſtquam mihi relictus ſum. *Lambin.* Forte: *poſteaquam me immigrauit ingenium.* Scriuerius.

59. *Virtutis modum deturbauit.*] Virtutem, quae inſtar modi et menſurae eſt, quaeque ipſa modus et mediocritas eſt: vel modeſtiam, quam, κοσμιότητα vocant, et σωφροσύνην. *Lambin.*

60. *Texit detexitque.*] Sic Mſſ. lege: *deiecit detexitque.*

Poſt illa obtigere eam neglegens fui:
Continuo pro imbre amor aduenit in cor meum.
Is vſque in pectus permanauit, permadefecit
Cor meum. nunc ſimul res, fides, fama, virtus,
Decuſque deſeruerunt: ego ſum in vſu
Factus nimio nequior. atque edepol ita
Haec tigna humide putent. non videor mihi
Sarcire poſſe aedeis meas, quin totae
Perpetuae ruant, quin cum fundamento
Perierint, nec quiſquam eſſe auxilio queat.
Cor dolet, cum ſcio vt nunc ſum, atque vt fui:
Quo neque induſtrior de iuuentute erat
Arte gymnaſtica, diſco, haſtis, pila,
Curſu, armis, equo. victitabam volupe:
Parſimonia et duritia diſciplinae aliis eram:
Optumi quique expetebant a me doctrinam ſibi:
Nunc poſtquam nihili ſum, id vero meopte ingenio repperi.

62. *Pro imbre.*] Id eſt, tanquam imber: vt Men. *Pro ſauo loqueris.*

65. *Ego ſum in vſu*] *Douza* legit vno verbo *inuſu*, pro ignauia, incultu. Ego nihil mutandum puto. Reſpondet ei quod dixerat verſ. 42.

Ve et in vſu boni et in ſpeciem populo ſint.

Sic Bacchid.

Eadem in vſu, atque vbi periculum facias, aculeata ſunt.

Diſſaldeus.

69. *Perpetuae ruant.*] Id eſt, non particulatim, neque membratim, neque paullatim, ſed vniuerſae coniunctim, et vno tempore, et ſimul. Ita Virgil. *perpetuum bouis tergum* dixit. *Lambin.*

73. *Arte Gymnaſtica.*] Cur ars gymnaſtica pueris ſit addiſcenda, Plato docet in Protag. Milit. pag. 199. et de Philoſophia pag. 5. et vide Fabrum Agoniſt. et Mercurial. Scaligerum l. 1. Poet. c. 12.

74. *Victitabam volupe.*] Lego: *vict. haud volupe.* Minime delicatum in victu fuiſſe ait, qui quidem parſimonia et duritia aliis exemplo fuerit. *Acidal.* Vixi duriter, et ita tamen iucunde. *Lambin.*

75. *Duritia diſciplinae.*] *Duri homines* ſunt ex hoc loco, καρτερόθυμοι, tolerantes, patientes: quales memorantur priſci Lacedaemones; quorum inſtitutio omnis erat in patientiae diſciplina: inque victus atque cultus parſimonia. *Diſciplinae.*] Documento atque exemplo. *Taubm.*

ACTVS PRIMVS. SCENA TERTIA

PHILEMATIVM, SCAPHA, PHILOLACHES

Iampridem ecaſtor frigida non laui magis lubenter,
Nec quom me melius, mea Scapha, rear eſſe defoecatam.
SC. Euentus rebus omnibus, velut horno meſſis magna

1. *Frigida non laui.*] Tres aedes ſeu cellae in balneis. Prima eſt *Caldaria*, τὸ Λακωνικόν: Dioni πυριατήριον: Senecae *ſudatorium*: nam ſicco calore ſudorem in eo eliciebant. Secunda eſt *media*, quae et *Tepidaria*. Tertia eſt *Frigidaria*. Plinius Epiſt. *Poſt Solem frigida lauabatur.* Senec. Epiſt. 84. *Ab hac fatigatione in frigidam deſcendi.* VVouwer.

2. *Nec vnde me melius.*] Optimus Cam. *Nec quom me.* Proximus: *Nec cum me.* Quid opus igitur praeter illud, quod editum eſt, facere, *qua, quam, quunde?* Nec laui, inquit, iam pridem, quom, quo tempore, quaque lauatione me rear ſic eſſe purgatam. *Gronouius.*

3. *Velut horno magna.*] Camerarius *horno* aduerbialiter accipit, vt ſit hoc

anno

Fuit. PH. quid ea meſſis attinet ad meam lauationem?
SC. Nihilo plus, quam lauatio tua ad meſſim? PHIL. oh, Venus venuſta!
Haec illa eſt tempeſtas mea, mihi quae modeſtiam omnem
Detexit, tectus qua fui: quam mihi amor et Cupido
In pectus perpluit meum: neque iam vnquam obtigere poſſum.
Madent iam in corde parietes. periere hae oppido aedes.
PH. Contempla, amabo, mea Scapha, ſatin' haec me veſtis deceat?
Volo meo placere Philolachi, meo ocello, meo patrono.
SC. Quin tu te exornas moribus lepidis, quom lepida tota es? (Douz. *quam lepida tute es!*)
Non veſtem amatores mulieris amant, ſed veſtis fartum.
PHIL. Ita me di ament, lepida eſt Scapha! ſapit ſceleſta multum!
Vt lepide res omnes tenet, ſententiaſque amantum!
PH. Quid nunc? SC. quid eſt? PH. quin me aſpice et contempla, vt haec me decet.
SC. Virtute formae id euenit, te vt deceat, quicquid habeas.
PHIL. Ergo hoc ob verbum te, Scapha, donabo ego profecto hodie aliqui:
Neque patiar te iſtanc gratis laudaſſe, quae placet mihi.
PH. Nolo ego te aſſentari mihi. SC. nimis tu quidem ſtulta es mulier.
Eho mauis vituperari falſo, quam vero extolli?
Equidem pol vel falſo tamen laudari multo malo,
Quam vero culpari, aut alios meam ſpeciem irridere.
PH. Ego verum amo: verum volo dici mihi: mendacem odi.

anno. Lambinus vt ſit dandi caſus, hac ſententia: Quemadmodum meſſis magna frugibus vel annonae huius anni reſpondit: ita euentus rebus noſtris omnibus fuit ſecundus. *Taubmanus.* Ecce tibi, qui et *borna* facit: et laborat, vt *bornus* epitheton mobile eſſe demonſtret, quaſi quis de eo dubitaret. Sed mutandum nihil eſt. *Hornum* dicitur ſimpliciter, vt *vernum, aeſtiuum, autumnum, bibernum*, de quibus 3. Obſeru. 24. in quibus omnibus intelligitur *tempus*; et vt illa ver, aeſtatem, autumnum, hiemem ſignificant, ita iſtud hunc annum. Cumque *annus* veteribus ſaepe pro annona vel prouentu annuo ponatur, eodem modo et *bornum* pro huius anni prouentu. Neſcio quomodo nunc omnia bene eueniunt, vt laetae prouenere fruges. Et videtur prouerbium fuiſſe. Quod autem addit Lambinus ſignificare Philematium ſuae lauationis euentum ſecundum fuiſſe et ſe lauiſſe ex animi ſententia et iam bis ex eo repetitum eſt, miror. Non enim hoc Philematium, ſed Scapha dicit. *Gronouius.*

7. *Tectus qua fui.*] Pudorem quaſi veſtem faciunt priſci: qua animus ingenuus tectus eſſe debet. Pacuuius: *Nam ſi te tegeret pudor, ſiue adeo cor ſapientia imbutum foret, etc.* Apuleius 1. Apolog. *Pudor enim veluti veſtis, quanto obſoletior eſt, tanto incurioſius babetur.* Schoppius.

13. *Veſtis fartum.*] *Fartum veſtis* eſt corpus, id eſt, ipſa mulier quae veſtem farcit impletque. ita Columella lib. 5. cap. 10. *Ea res efficit vberiorem fructum, et fartum fici pleniorem et meliorem.* Turneb.

17. *Virtute forma.*] Eſt per formam, formae gratia. Sic *virtute deum*, eſt quod vulgo deum gratia. Sic et *virtute tua*, aut illius, ſignificat, tua opera in vtramque partem. *Gronou.* *

SC. Ita tu me ames, ita Philolaches tuus te amet, vt venuſta es!
PHIL. Quid ais ſceleſta? quomodo adiuraſti? ita ego iſtam amarem?
Quid? iſtaec me; id cur non additum eſt? infecta dona facio.
Periiſti! quod promiſeram tibi donum, perdidiſti. — Grut. *periit id quod pr. tibi; dono perd.* etc.
SC. Equidem pol miror tam catam, tam doctam te, et bene eductam;
Non ſtultam ſtulte facere. PH. quin mone quaeſo, ſi quid erro.
SC. Tu ecaſtor erras, quae quidem illum exſpectes vnum, atque illi — Douz. *expetas.*
Morem praecipue ſic geras, atque alios aſperneris.
MATRONAE, non meretricium eſt, vnum inſeruire amantem.
PHIL. Pro Iuppiter! nam quod malum vorſatur meae domi illud?
Dii deaeque omnes me peſſumis exemplis interficiant,
Niſi ego illam anum interfecero ſiti, fameque, atque algu.
PH. Nolo ego mihi male te, Scapha, praecipere. SC. ſtulta es plane, quae
Illum tibi aeternum putes fore amicum et beneuolentem.
Moneo ego te: te deſeret ille aetate et ſatietate.
PH. Non ſpero. SC. INSPERATA accidunt magis ſaepe quam quae ſperes.
Poſtremo, ſi dictis nequis perduci, vt vera haec credas,
Mea dicta ex factis noſce: rem vides, quae ſim, et quae fui ante. — Schopp. *bem vide, quae ſim. at quae fui ante!*
Nihilo ego, quam nunc tu, amata ſum, atque vni modo geſſi morem,
Qui pol me, vbi aetate hoc caput colorem commutauit,
Reliquit, deſeruitque me. tibi idem futurum crede.
PHIL. Vix comprimor, quin inuolem illi in oculos ſtimulatrici. — Muret. *ſimulatrici.*
PH. Solam illi me ſoli cenſeo eſſe oportere obſequentem.
Solam ille me ſoli ſibi ſuo liberauit.
PHIL. Pro di immortales, mulierem lepidam, et pudico ingenio!
Bene hercle factum, et gaudeo mihi nihil eſſe huius cauſſa.

27. *Quid? iſthaec me.*] Indignatur iuvenis, quod adiuraret Scapha dominam his verbis: *Ita te Philolaches amet*: nec adderet: *Ita tu Philolachem ames.* hoc additum cupiebat. *Gruter.*

31. *Illum exſpectes vnum.*] Nec nuptum verbum et praetextatum eſt *Exſpectare*, et tamen ſignificationem habet huic rei dicatam et propriam. Terentius Eunucho act. 1. ſc. 2. *Me deſideres, me ſomnies, me exſpectes.* Milite noſter, 4. 6. *Sine vltro veniat, quaeritet, deſideret, te exſpectet.* Et in caſtioribus Amph. 2. 2. *Certe enim me illi exſpectatum optato venturum ſcio.* Rutilius Lupus ex Lyſia: *fer fortiter demum laborem: iam breui domum venies exſpectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans vxor.* Fruſtra igitur alii *exſpectare* volunt eſſe poſitum pro *ſpectare*: alii *expetas*, alii *exoptes*. Gronouius.

46. *Stimulatrici.*] Quae Philematium ſtimulat et vrget, vt ſe multis proſtituat. Meurſ. legit. *ſimulatrici*: vt et paulo poſt, *ſceleſtam ſimulatricem.* Et *ſimulatrices* ait appellatas ſagas et veneficas. *Taubm.*

50. *Mihi nihil eſſe.*] Me ad egeſtatis terminos eſſe redactum: vt loquitur Aſin. 1. 2.

SC. Inſcita ecaſtor tu quidem es. PH. quapropter? SC. quae iſtuc cures,
Vt te ille amet. PH. cur obſecro non curem? SC. libera es iam.
Tu iam quod quaerebas habes: ille, te niſi amabit vltro,
Id pro capite tuo quod dedit, perdiderit tantum argenti.
PHIL. Perii hercle, ni ego illam peſſumis exemplis enicaſſo.
Illa hanc corrumpit mulierem maleſuada vitilena.
PH. Nunquam ego illi poſſum gratiam referre, vt meritu'ſt de me.
Scapha, id tu mihi ne ſuadeas, vt illum minoris pendam.
SC. At hoc vnum facito cogites, ſi illum inſeruibis ſolum,
Dum tibi nunc haec aetatula eſt, in ſenecta male querere.
PHIL. In anginam ego nunc velim vorti, vt veneficae illi
Fauces prehendam, atque enicem ſceleſtam ſtimulatricem.
PH. EVNDEM ANIMVM oportet nunc mihi eſſe gratum, vt impetraui,
Atque olim, priuſquam id extudi, quom illi ſubblandiebar.
PHIL. Dii me faciant quod volunt, ni ob iſtam orationem
Te liberaſſo denuo, et niſi Scapham enicaſſo.
SC. Si tibi ſat acceptum eſt, fore victum tibi ſempiternum,
Atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita,
Soli gerendum cenſeo morem, et capiundos crines.

56. *Maleſuada, etc.*] Virg. 6. Aenid.
Et Metus et maleſuada Fames.
Nam talia componebant olim. Sic Cato *vitilitigatores* ex vitio et litigatoribus fecit: ſed et *vitimagiſtratus* Sall. 3. Hiſt. Marianos et Cinnanos, qui vitio et per vim creati, vocat. *Gruter.*

61. *In anginam.*] *Angina*, inflammatio faucium eſt: κυνάγχη et λυκάγχη Graecis, quod canes ac lupos frequenter afficiat: item συνάγχη, vel a ſuſpendii ſimilitudine, quod non ſecus quam laqueus, praefocans enicet; ἀγχόνη enim laqueus eſt: vel a συνέχειν, quod ſpiritum continendo reſpirationem inhibeat, vt inquit Aurelianus. *Scalig.*

67. *Si ſat acceptum, etc.*] *Satis acceptum*, valet certum et compertum et firmum, veluti datis fideiuſſoribus et ſponſoribus. *Satis* enim *accipit*, cui praedes et ſponſores dantur. vnde haec venuſta tralatio eſt profecta.

68. *Futurum in vita.*] Etſi frequentia ſunt Plauto *in vita*, *in aetate*, hic tamen malim eum ſcripſiſſe: *proprium futurum, in vitta Soli gerendum cenſeo morem et capiundos crines.* Milite 3. 1. *Vtique eam huc ornatam adducas matronarum modo Capite compto; crines vittaſque habeat, aſſimuletque ſe Tuam eſſe vxorem.* Gronouius.

69. *Capiundos crines.*] Quae hic proferuntur a *Turnebo*, ſine exemplo et ſine teſte dicuntur. Ego *capere crines*, non aliud eſſe puto, quam *nubere* et *matronam fieri.* nam ornatus matronarum, vt alia quaedam propria habuit, exempli cauſſa, duplicem vittam, ſtolam, etc. ſic etiam crines peculiari quadam ratione formatos. itaque Plautus Milite, act. 3. ſc. 1. cum inſtrui ancillam ornatu matronarum vult, ait: *Vtque eam ornatam adducas matron. etc.* Facit huc illud Feſti: *Senis crinibus nubentes ornantur: quod is ornatus vetuſtiſſimus fuit quidam, quod eo Veſtales virgines ornentur.* Ad quod Scaliger: *Seni crines* dicuntur in capite matronae Romanae, ſex ſerrae crinium, vitta et crinibus ipſis implexae; quas vulgus *trecias* vocat. *Lipſ.* At cruciat ſe *Gruterus*, quoniam etſi ea eſſet affectione Philematium, vt vni morem gereret Philolachi, non ideo continuo ſequitur eandem quoque mentem fuiſſe Philolachi, vt ipſam vellet vxorem. Ceterum nulla eſt, cur ſe cruciet, cauſſa. Scapha enim non tam differit, quid facere velit Philolaches, quam quid debeat Philematium. Hortatur interim vt id ageret, quoad matronae inſtar caperet crines, et legitima vxor a Philolache agnoſceretur. *Boxhorn.*

77. Vt

PH. VT FAMA EST homini, exin ſolet pecuniam inuenire.
EGO SI BONAM famam mihi ſeruaſſo, ſat ero diues.
PHIL. Siquidem hercle vendundum eſt, pater vaenibit multo potius,
Quam te, me viuo, vnquam ſinam egere, aut mendicare.
SC. Quid illis futurum eſt ceteris, qui te amant? PH. magis amabunt,
Quom videbunt gratiam referri.
PHIL. Vtinam meus nunc mortuus pater ad me nuncietur!
Vt ego exheredem meis bonis me faciam, atque haec ſit heres.
SC. Iam iſta quidem abſumpta res erit: dieſque noctesque eſtur,
Bibitur, neque quiſquam parſimoniam adhibet: ſagina plane eſt.
PHIL. In te hercle certum'ſt principium, vt ſim parcus, experiri.
Nam neque edes quicquam, neque bibes apud me hiſce diebus.
PH. Si quid tu in illum bene voles loqui, id loqui licebit:
Nec recte ſi illi dixeris, iam ecaſtor vapulabis. Cam. *Ioui*
PHIL. Edepol ſi ſummo Ioui viuo argento ſacruficaſſem, *illoc arg.*
Pro illius capite quod dedi, nunquam aeque id bene collocaſſem.
Vt videas eam medullitus me amare! oh! probus homo ſum.
Quae pro me cauſſam diceret, patronum liberaui.
SC. Video te nihili pendere prae Philolache omnes homines.
Nunc, ne eius cauſſa vapulem, tibi potius aſſentabor,
Si acceptum ſat habes, tibi fore illum amicum ſempiternum.
PH. Cedo mihi ſpeculum, et cum ornamentis arculam actutum, Scapha:
Ornata vt ſim, quom huc veniat Philolaches, voluptas mea.
SC. Mulier quae ſe ſuamque aetatem ſpernit, Turn. *aetatem ſpecit,*
ſpeculo ei vſus eſt. *ſpeculo eluſa eſt.*
Quid opu'ſt ſpeculo tibi, quae tute ſpeculo ſpeculum es maxumum?
PHIL. Ob iſtuc verbum, ne nequicquam, Scapha, tam lepide dixeris,

77. *Vt ego exheredem.*] V. N. Menaechm. act. 3. 2.

78. *Iam iſta quidem.*] *Iam*, id eſt, iamiam, ſtatim, mox, breui. *Boxhorn.*

83. *Nec recte ſi illi dixeris.*] Bacchid. act. 4. 4. Pſeud. 4. 6. *Nec recte loqui*: et *dicere nec recte*, eſt maledicere. Turneb. lib. 3. 20. et lib. 15. 7.

86. *Vt videas.*] Quam facile videre eſt, me vſque a medullis amari. *Taubm.* *Ob.*] Interiectio, laetitiae index.

87. *Qui pro me cauſam.*] Vix eſt vt non ſcripſerit Plautus: *Quae pro me cauſam diceret, patronum liberaui.* Neque aliter Ciceronem locutum credo libro 1. ad Attic. epiſt. 16. *Narra, inquam, patrono tuo, quae Arp nates aquas concupiuit.* Clodiam enim intelligit. Sic lib. 1. famil. ep. 9. *Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tres ſorores, impunitatem eſt illorum ſententiis aſſecutus.* Sic optime Victorius fruſtra repugnante Manutio. Idem lib. 10. ep. 28. *Quod vero a te viro optimo ſeductus eſt, tuoque beneficio adhuc viuit haec peſtis, interdum, quod vix mihi fas eſt, tibi ſubiraſcor.* Qualia Terentiana: *ſcelus qui me perdidit*, et, *ſenium qui me remoratus eſt.* Gronou.

93. *Spernit.*] Quae aetati ſuae diffidit: quae ſcit ſe deformem eſſe. *Lambinus.* Gloſſae: *Spernit, contemnit, faſtidit.* Speculo ergo iis opus eſt, et quae ſe ſpernunt, non placentes ſibi ea forma, quam a natura accepere; et quae aetatem ſuam ſpernunt, vergentem in ſenium, aetatem fuco iuueneſcere volentes. Tu, addit, et ſpecie optima, et aetate integra ſpeculo omnibus eſſe potes, ac proinde ſpeculo tibi haud opus. *Turnebi* igitur nouae lectioni hic non eſt locus. *Boxhorn.*

96. *Peculi,*

Dabo aliquid hodie tibi peculi, Philematium mea.
PH. Suo quique loco viden' capillus ſatis compoſitu'ſt commode?
SC. Vbi tu commoda es, capillum commodum eſſe credito.
PHIL. Vah, quid illa pote peius quicquam muliere memorarier?
Nunc aſſentatrix ſceleſta eſt, dudum aduorſatrix erat.
PH. Cedo ceruſſam. SC. quid ceruſſa opus nam? PH. qui malas oblinam.
SC. Vna opera ebur atramento candefacere poſtules.
PHIL. Lepide dictum de atramento atque ebore: euge plaudo Scaphae. Meurſ. *eugepae, laudo Scapha.*
PH. Tum tu igitur cedo purpuriſſum. SC. non do: ſcita es tu quidem:
Noua pictura interpolare vis opus lepidiſſimum.
NON ISTANC aetatem oportet pigmentum vllum attingere:
Neque ceruſſam, neque melinum, neque vllam aliam offuciam.
Cape igitur ſpeculum. PHIL. hei mihi miſero, ſauium ſpeculo dedit.

96. *Peculi, Philematium mea.*] Lambinus annotat haec verba, *Philematium mea* eſſe adhuc Philolachetis, et ſeparatim pronuntianda, quaſi Philolaches prae deſiderio et cupiditate Philematium inclamet atque appellet. Et hoc ex illo deſcribunt. At iocus eſt merus παρὰ προσδοκίαν. Exſpectabant enim auditores, vt diceret, *Scapha*, cui videbatur reconciliatus: at ille quaſi eodem momento reuocatus in memoriam iniuriae *Philematium* appellat: ſpectatores rident ſe deceptos eſſe. Vide 4. Obſeruat. 13. Tale eſt Bacchid. act. 3. ſc. 4. *Nae illa illud hercle cum malo fecit ſuo meo. Nam mihi diuini nunquam quiſquam creduat, Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.* Prorſus enim contrarium exſpectabatur. *Gronouius.*

97. *Capillus ſatis compoſitus.*] Puellas habuerunt in miniſterio tum *ornatrices*, tum quae velut a conſiliis formae: Edoctae autem certis magiſtris ad hoc miniſterium, velut ad artificium. Dicebantur *Ornatrices* ab officio, vt et Graecis κοσμήτριαι, quae crines diſponebant. Sueton. Claud. cap. 40. *Haec matris meae ornatrix fuit.* Iuuenalis *Ornatrici* nomen *Pſecae* ab arte impoſuit. nam ψεκάζειν Graeci dicunt, quando minutum ſiue tarum pluit. Ornatrices igitur crinem componentes, ratum ac paruum aquae ſolent mittere, ac velut ψεκάζειν: *Cinifiones et cinerarii* eadem ſignificatione apud veteres dicebantur, ab officio calamiſtrorum, qui acus et veruta flando calefaciebant, quibus matronae capillos criſpabant. Ergo *ornatrices*, quae compoſuere capillum, *Cinifiones* et *Cinerarii*, qui acus calefactas ſubminiſtrarunt ornatricibus: quamvis Gloſſae paene confundant. *Wouwer.*

101. *Ceruſſa.*] Ad fucandam faciem vtebantur ceruſſa, et aliis offuciis. *Taubm.*

102. *Ebur atramento.*] Ad illud alluſum hoc loco a Plauto ſuſpicor, quod veteres in ebore ſcripſiſſe, et eboreis tabulis, vt et ligneis, oſtendam ex hoc *Martialis* diſticho in apophoretis, cujus lemma: *Eborei pugillares:*

Languida ne triſtes obſcurent lumina cerae,
Nigra tibi niueum littera pingat ebur.

Nec eo poſſis confugere de ceratis pugillaribus accipiendum apud *Martialem*. ſtat contra Martialis ipſe, et alios a ceratis eboreos pugillares facit: quin apertiſſime candidum et nudum ebur, atramento pingi perſcribique indicat. *Salmaſius.*

104. *Purpuriſſum.*] *Purpuriſſum* ſpuma eſt collecta efferueſcente purpura, cum ex ea tinctura efficitur. Loco purpuriſſi vtuntur hodie pictores lacca mixta cum caeruleo. Colores igitur huius lenocinii ſunt praecipui; *Albor*, quem ceruſſa format: *Rubor*, quem purpuriſſum: *Nigror*, ad palpebras et ſupercilia vtilis, ſtibium. *Dalechamp.*

105. *Interpolare.*] Q. d. obſoleta quae ſunt, interpolari ſolent. Cur tu vero quod eſt pulcherrimum et integerrimum reconcinnabis? *Taubm.*

107. *Melinum.*] Auripigmentum colore candido. *Lamb.*

111. *Vt*

Nimis velim lapidem, qui ego illi ſpeculo diminuam caput.
SC. Linteum cape, atque exterge tibi manus. PH. quid ita, obſecro?
SC. Vt ſpeculum tenuiſti, metuo ne oleant argentum manus:
Ne vſquam argentum te accepiſſe ſuſpicetur Philolaches.
PHIL. Non videor vidiſſe lenam callidiorem vllam alteram.
Vt lepide atque aſtute in mentem venit de ſpeculo malae!
PH. Etiamne vnguentis vnguendam cenſes? SC minime feceris.
PH. Quapropter? SC. quia ecaſtor MVLIER RECTE olet, vbi nihil olet.
Nam iſtaec veteres, quae ſe vnguentis vnctitant, interpoles,
Vetulae, edentulae, quae vitia corporis fuco occulunt,
Vbi ſeſe ſudor cum vnguentis conſociauit, illico
Itidem olent, quaſi cum vna multa iura confudit cocus.
Quid oleant neſcias, niſi id vnum, vt male olere intellegas. MSS. *oleas.*
PHIL. Vt perdocte cuncta callet! nihil hac docta doctius.
Verum illud eſt, maxumaque adeo pars voſtrorum intellegit,
Quibus anus domi ſunt vxores, quae vos dote meruerunt.
PH. Agedum contempla aurum et pallam, ſatin' haec me deceat, Scapha?
SC. Non me curare iſtuc oportet. PH. quem obſecro igitur? SC. eloquar:
Philolachem, is ne quid emat, niſi quod tibi placere cenſeat.
Nam AMATOR MERETRICIS mores ſibi emit auro et purpura,
Quid opus eſt. quod ſuum eſſe nolit, ei vltro oſtentarier? MSS. *to vltro oſtent.*
Purpura aetas occultanda eſt: aurum turpe mulieri.

111. *Vt ſpeculum tenuiſti.*] *Specula* ex argento facta ſcribit Plin. 33. cap. 9. Monet ergo Scapha Philematium, ne contactu argentei ſpeculi ſuſpectum ſe reddat Philolachi, tanquam argentum ab alio amatore acceperit. *Boxborn.*

117. *Veteres.*] Pro vetulae. *Interpoles.*] Quae ſe pigmentis interpolant, vt ex vetulis nouae quaſi puellae fiant. *Taubm.* *Interpolus* et *interpolis* proprie dicitur de veſtimento, quod vetus atque aliquibus locis detritum, arte politurae futuraene faciem nouam accipit. Martian. IC. l. 45. de Contr. Emt. *Si veſtimenta interpola quis pro nouis emerit.* Gloſſae Iſidori: *Interpolis veſtis, quae ex vetuſta fit noua.* Sic *interpolari* proprie dicitur veſtimentum, Cicer. ad Q. Fr. 2. ep. 11. *Quod cum vult renouare honores eoſdem, quo minus togam praetextam interpolet quotannis.* Gronou.*

122. *Nihil hac docta doctius.*] Vide Epid. act. 3. 2.

123. *Pars voſtrorum.*] *Voſtrorum* pro *veſtrum* politum eſſe hoc loco, recte cenſuit *Apollinaris* apud Agellium lib. 20. cap. 6. *Veſtrum* autem, pro *veſtrorum* dixere; vti *meum, tuum, noſtrum,* pro *meorum, tuorum, noſtrorum.* Ex *noſtrum* et *veſtrum*, facta ſunt *noſtri* et *veſtri*, quae vſurpata Graccho Sempronio, aliiſque antiquis: indeque factum, vt illa (quibus tamen et Cicero vſus) *Apollinaris* damnarit tanquam noua, minuſque proba. *Voſſius.*

124. *Quae vos dote meruerunt.*] Quae vos dote emerunt, quarumque proprii eſtis dotis cauſa. *Camer.*

128 *Nam amator meretricis, mores, etc.*] *Mores* pro morigeratione ſeu *morigeris modis*, vt apud Lucretium eſt, accipit *Douza.*

130. *Purpura aetas.*] Mſſ. Camerarii habent, *Purpura aetate occultanda.* Legendum puto: *Purpura aetas eſt occultanda, et auro turpe mulieri.* Falſum eſt, quod vulgo legitur, *aurum turpe mulieri.* At verum eſt, *turpe*, id eſt, turpitudinem et deformitatem auro, ac eiuſmodi aliis ornamentis, eſſe occultandam mulieri deformi. *Boxborn.*

134. *Nimis*

Pulcra mulier nuda erit, quam purpurata pulcrior:
Poſtea NEQVICQVAM exornata eſt bene, ſi morata eſt male:
PVLCRVM ornatum turpes mores peius coeno collinunt.
Nam SI PVLCRA eſt, nimis ornata eſt. PHIL. nimis diu abſtineo manum.
Quid hic vos duae agitis? PH. tibi me exorno vt placeam. PHIL. ornata es ſatis.
Abi hinc tu intro, atque ornamenta haec aufer. ſed voluptas mea,
Mea Philematium, potare tecum collibitum eſt mihi.
PH. Libet et edepol mihi tecum, nam quod tibi libet, idem mihi libet,
Mea voluptas. PHIL. hem, iſtuc verbum vile eſt viginti minis.
PH. Cedo, amabo, decem: bene emptum tibi dare hoc verbum volo.
PHIL. Etiam nunc decem minae apud te ſunt: vel rationem puta.
Triginta minas pro capite tuo dedi. PH. cur exprobras?
PHIL. Egone id exprobrem, quin mihimet cupio id opprobrarier?
Nec quicquam argenti locaui iam diu vſquam aeque bene.
PH. Certe ego, quod te amo, operam nuſquam melius potui ponere.
PHIL. Bene igitur ratio accepti atque expenſi inter nos conuenit.
Tu me amas, ego te amo; merito id fieri vterque exiſtumat.
Haec qui gaudent, gaudeant perpetuo ſuo ſemper bono.
Qui inuident, ne vnquam eorum quiſquam inuideat prorſus commodis.
PH. Age accumbe igitur. cedo aquam manibus, puer appone hic menſulam.
Vide tali vbi ſint. vin' vnguenta? PHIL. quid opus eſt? cum ſtacta accubo.
Sed eſtne hic meus ſodalis, qui huc incedit cum amica ſua?
Is eſt. Callidamates cum amica eccum incedit. euge, oculus meus:
Conueniunt manuplares, eccos: praedam participes petunt.

134. *Nimis diu abſtineo manum.*] Simpliciter haec explicanda. *Abſtineo manum*, ſcilicet, geſtientem amplecti amatam. Si cum Camerarii Mſſ. legas *abſtineo manu*, intellige manum amatae, geſtientem amplecti adoleſcentem amantem. *Boxhorn.*

140. PH. *Cedo, amabo, decem: bene emptum.*] Merae nugae hic *Lambini*. Adoleſcens verbum illud (*mea voluptas*) 20. minis aeſtimabat. Ibi illa, iocone an ſerio? ſi emere velit, non 20. ſe poſcere, ſed vel decem, ac pulcre vendituram, vt bene emat. At hic callidus aeque aduerſus meretriculam, emptum ſibi iam tum id verbum reſpondet. ac ſi ratio ineatur, etiam vltro reliduas ſibi apud ipſam decem minas, praeter illas 20. quibus nunc verbum aeſtimarit. Nam dediſſe pro eius capite 30. minas, quibus ſi 20. iſtas demat, ſupereſſe ſcilicet etiam decem, quas poſcat. Atque haec veriſſima loci huius ſententia eſt. Neque quicquam mutatum: niſi quod ex vulgato *decumbe: nae*, fecerim *decem: bene.* in quibus cardo vniuerſae rei verſatur. *Acidalius.*

146. *Bene igitur ratio accepti, etc.*] Vterque noſtrum ſeſe obnoxium alteri putat mutuis beneficiis: quod non faciunt, qui beneficia inuicem exprobrant: quod alter expendiſſe ſe contendit, alter ſe accepiſſe inficiatur. *Budaeus.*

150. *Cedo aquam manibus.*] V. N. Perſ. act. 5. 1.

151. *Cum ſtacta.*] *Stacte* latex oleumue e cinnamomo et myrrha inciſa ſudans, a *στάζω, ſtillo.* Taubm.

ACTVS PRIMVS. SCENA QVARTA

CALLIDAMATES, DELPHIVM, PHILOLACHES, PHILEMATIVM

Aduorſum venire mihi ad Philolachem
Volo tempori. audi: hem, tibi imperatum eſt.
Nam illic vbi fui, inde effugi foras.
Ita me ibi male conuiuii ſermoniſque
Taeſum eſt: nunc comiſſatum ibo ad Philolachetem,
Vbi nos hilari ingenio et lepide accipiet.
Ecquid tibi videor, mamma, madere? DE. ſemper
Iſtoc modo moratus viuere debebas.
CA. Viſne ego te, ac tute me amplectare?
DE. Si tibi cordi eſt facere, licet. CA. lepida es.
Duce me amabo. DE. caue ne cadas, aſta.
CA. Oh! ocellus es meus, tuus ſum alumnus, mel meum.
DE. Caue modo, ne prius in via accumbas,
Quam illic, vbi lectus eſt ſtratus, coimus.
CA. Sine ſine cadere me. DE. ſino: ſed et hoc quod mihi in manu eſt:

1. *Aduorſum venire mihi, etc.*] Alloquitur ſeruos, atque inter iſtos praecipue *Phaniſcum*, quod patet ex act. 4. 1. vt tempeſtiue ſibi aduorſum veniant apud domum Philolachis. Subintelligitur vero *te* aut *vos*.

5. *Comiſatum ibo.*] *Comiſatum ire,* eſt ire a coena ad compotationem, aut exercendam aliam iuuenilium laſciuiam pluſculum appotorum, vt ſolent inclinati. Dictum a *κῶμος*, quod Graecis nihil aliud eſt, quam conuiuantium e triclinio foras prodeuntium laſciuia. Hinc *κωμάζειν* ſaltate poſt compotationem. Male ſcribunt vulgo *comeſſari:* nam, ſi a comedo deſcenderet, prima foret breuis. *Gronou.* *

7. *Mamma, madere?*] Haec ſcriptura *Scaliger.* eſt; verum ego cum Vulgg. *mammam adire?* Quaſi dicat: nunne tibi videor, tanquam puer, adire matrem, mammae ſuggendi et pappandi gratia? nam *fontem illum ſanctiſſimum corporis humani generis educatorem*, (vt Agell. lib. 12. 1. vocat) id eſt, *mammas*, alumnas, nutrices et matres vocari, notum eſt. *Lambinus.*

8. *Iſtoc modo moratus viuere debebas.*] Verba meretriculae ſunt amatorem admonentis, vt vrbane et venuſte iocetur, non incondite et ruſtice. *I. Gul.*

14. *Vbi lectus eſt ſtratus, coimus.*] In lecto diſcubitorio accumbimus, epulamur, et de ſymbolis edimus: vt Terent. Eun. act. 3. ſc. 4. Neque enim verbum turpe hic eſt, *Coire. Turnebus.* Sed Philolaches et Philematium iam coibant, iam conuenerant. Haud dubie ergo corruptum eſt illud, *coimus.* In Mſ. quem vidi, diſertim legitur, *conniues.* Vnde haud mihi dubium eſt, quin reponi debeat, *conuiuis.* Caue modo ne in via prius accumbas, quam illic, vbi lectus ſtratus eſt conuiuis. Nam de eiuſmodi lectis agi hic, nemo non videt. *Boxhorn.* Haec coniectura ſpeciem habet: ſed non eſt ſatis cauſae cur ab optimis codd. deſciſcamus. Quia Philolaches, inquit, et Philematium iam coibant, iam conuenerant. Quid tum? Delphium hic loquitur cum Callidamate, qui ad Philolachen comiſſatum ibant, et hactenus media via vtebantur. Caue igitur, inquit, ne prius iaceas, quam coimus et coniungimur, vbi lectus eſt ſtratus, nempe cum illis, quibus eſt ſtratus; priuſquam ego tuque et ceteri ex conſtituto diſcumbimus. Tuetur etiam hoc verbum, quod in fine eſt ſcenae praecedentis: *Conueniunt manuplares.* Pro quo *auxilia coire* dicit Iuſtinus lib. 9. 6. Nam Terentii *coiimus in Piraeeo* paullo aliter dicitur. *Gronouius.*

15. *Sed et hoc, quod mihi in manu eſt.*] Non mutanda vulgata diſtinctio videtur. Dixerat ebrius, ſine cadere me. Reſpondet

Si cades, non cades quin cadam tecum.
Iacentes tollet poſtea nos ambos aliquis.
Madet homo. CA. tun' me ais, mamma, madere?
DE. Cedo manum, nolo equidem te affligi.
CA. Hem tene, age, i ſimul quo'd ego eam, an ſcis?
DE. Scio. CA. in mentem venit modo; nempe domum eo
Comiſſatum. DE. imo. CA. iſtuc quidem iam memini.
PHIL. Num non vis obuiam me hiſce ire, anime mi?
Illi ego ex omnibus optume volo: iam
Reuortar. PH. diu eſt iam id mihi. CA. ecquis hic eſt?
PHIL. Adeſt. CA. eu, Philolaches, ſalue amiciſſume
Mihi hominum omnium. PHIL. dii te ament. accuba,
Callidamates. vnde agis te? CA. vnde homo ebrius.
PHIL. Probe quin amabo accubas, Delphium mea.
CA. Date illi quod bibat: dormiam ego iam.
PHIL. Num mirum aut nouom quippiam facit? quid ego
Hoc faciam poſtea, mea? DE. ſic ſine eumpſe. PHIL. age tu,
Interim da ab Delphio cito cantharum circum.

det meretrix quae eum ducebat; ſino, ſed et hoc quod mihi in manu eſt, ſi cades non cades quin cadam. Non prohibeo te cadere, ſed illud etiam non potes prohibere, quod mihi procliue eſt, et quaſi in manu, ne cadam ſimul, ſi cadas. *Salmaſ.*

25. *Ecquis hic eſt?*] Non ſatis vtitur oculis Callid. vt ebrius et ſemiſomnis: ſed ex voce et ſtrepitu ſentit hominis alicuius aduentum.

31. *Num mirum.*] Affirmantur cum lepore aliquo, quae ſic per interrogationem concipiuntur. An, inquit, mirum aut nouum facit, quod dormit? *Salmaſius.* Lege: *non mirum.* Scriuerius.

33. *Da.*] Tu puer, aut tu Scapha. Dominus conuiuii ſic ſaepe iubebat ab vno in orbem poculum per alios omnes conuiuas circumagi: quod περισοβεῖν Graeci dicebant. *Turneb.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

TRANIO, PHILOLACHES, CALLIDAMATES, DELPHIVM, PHILEMATIVM, PVER

Iuppiter ſupremus ſummis opibus atque induſtriis
Me periſſe, et Philolachetem cupit herilem filium.
Occidit ſpes noſtra, nuſquam ſtabulum eſt confidentiae,
Nec ſalus nobis ſaluti iam eſſe, ſi cupiat, poteſt:
Ita mali moeroris montem maxumum ad portum modo
Conſpicatus ſum: herus aduenit peregre. periit Tranio.
Ecquis homo eſt, qui facere argenti cupiat aliquantum lucri,
Qui hodie ſeſe excruciari meam vicem poſſit pati?
Vbi ſunt iſti plagipatidae, ferritribaces viri,

3. *Stabulum confidentiae.*] Gloſſarium: *Stabulum*, ἱπποστάσιον, βουστάσιον, πανδοχεῖον. Onomaſticum: ἔπαυλις, σταθμός. Sed vox latius patet. Nam vt ab exoleto ſupino *latitum* fit *latibulum:* ita a *ſtatum*, *ſtabulum.* Becmanus.

9. *Plagipatidae, ferritribaces.*] Grauis hic ſcilicet, qui vanos facit interpretes, quod

Vel iſti qui haſtis trium numorum cauſſa ſubeunt ſub falas?
Vbi aliqui quindenis haſtis corpus transfigi ſolent.
Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit.
Sed ea lege, vt affigantur bis pedes, bis brachia.
Vbi id erit factum, a me argentum petito praeſentarium.
Sed ego ſumne ille infelix, qui non curro curriculo domum?
PHIL. Adeſt obſonium. eccum Tranio a portu redit.
TR. Philolaches. PHIL. quid eſt? TR. et ego et tu. PHIL. quid et ego et tu? TR. periimus.
PHIL. Quid ita? TR. pater adeſt. PHIL. quid ego ex te audio? TR. abſumpti ſumus.
Pater, inquam, tuus venit. PHIL. vbi eſt is, obſecro te? TR. adeſt.
PHIL. Quis id ait? quis vidit? TR. egomet, inquam, vidi. PHIL. vae mihi.
Quid ego ago? TR. nam quid tu, malum, me rogitas, quid agas? accubas.
PHIL. Tun' vidiſti? TR. egomet, inquam. PHIL. certe? TR. certe, inquam. PHIL. occidi!
Si tu vera memoras. TR. quid mihi ſit boni, ſi mentiar?
PHIL. Quid ego nunc faciam? TR. iube haec hinc omnia amolirier.

quod haec vocabula propria paraſitorum et ſeruorum compeditorum putarint. An non vtramque familiam paſſim fabulae hac nota inurunt? An non Terentius in Eunucho: *Neque ridiculus eſſe, neque plagas pati poſſum.* Quid Ergaſilus Capt. 1. 1. 20. Curculio de ad ſe commeantibus catapultis? act. 3. 1. Iam *genus ferratile, ferriteri, apud ferricrepinas inſulas, in ferriterio, ferrati, queis eſt negotium ferreum, praeferrati apud molas,* qui, niſi ſerui in piſtrino. Sed, inquit, Tranio quaerit homines, qui aliorum cauſa pati poſſint ſe excruciari: quales non ſunt paraſiti, aut ſerui, timidi fere et ignaui. Diceres, paraſitos et ſeruos comicos non noſſe. Quid enim illis audacius ſimul et patientius? Vel vnum Phormionem vide apud Terentium act. 2. ſc. 2. Nam Libanos illos et Leonides, Epidicos, Chryſalos et hunc ipſum Tranionem piget memorare. Ipſe vtroque vocabulo milites intelligi vult. Cur ergo legimus: *plagipatidae, ferritribaces viri? Vel iſti:* ſi vnum idemque genus eſt? Ibi compararunt correctionem: *dilecti*, aiunt, in veteri codice eſſe ad librum noſtrum annotatum: et ſic ſcribendum pro *Vel iſti*, quod eſt in certis et optimis codicibus. Habeant ſine riuali. *Gronouius.*

10. *Qui haſtis trium nummorum cauſſa ſubeunt.*] *Tres nummi* hic tres aſſes: et ad ſtipendium militare (etſi ad Circum etiam referre poſſis) diſerta alluſio Comici ſerui irridentis, quod tam exiguo pretio auctorati caſtella et turres ligneas hoſtium, (id enim *falae*) ſubirent, haſtis aliquot configendi. *Lipſius.* *Subire ſub falas* dicuntur milites in oppugnationibus vrbium et caſtellorum, quum in muros, et praecipue in murorum turres euadere nituntur. *Falae* turres ſunt rotundae, quarum faſtigium oui refert imaginem. Graeci, teſte Vitruuio, *βάρεις* appellauerunt *falas.* Vnde in Circo, quae alii *oua* appellabant, Iuuenalis appellat *Falas: Conſulit ante falas Delphinorumque columnas.* Gronou. *

13. *Vt affigantur.*] *Cruciarii* quatuor clauis olim affixi. Niſi tamen, is ſit huius loci ſenſus: vt ſeruulus ad maiorem cautionem, et ne facile ſe refigeret, voluerit non ſemel manuſque et pedes, ſed bis ſingula figi: ita, vt bini in quoque membro eſſent claui. *Lipſ.* *Brachia.*] *Brachia* dicit, non *manus.* Nam etſi durae et neruoſae illae partes et lentae frangi: quia tamen toti corporis moli, grauioris praeſertim, non fuerit interdum ferendae; non in media ſemper manus vola claui fixi, ſed ſuperius paullo, qua cum brachio coit, id eſt, circa carpum. *Lipſius.*

23. *Quid mihi ſit boni.*] V. N. Epid. act. 5. 1.

Quis iſtic dormit? PHIL. Callidamates. TR. ſuſcita iſtum, Delphium.
DE. Callidamates, Callidamates, vigila. CA. vigilo: cedo vt bibam.
DE. Vigila: pater aduenit peregre Philolachae. CA. valeat pater.
PHIL. Valet ille quidem, atque ego diſperii. CA. diſperiſti? qui pote'ſt?
PHIL. Quaeſo edepol exurge: pater aduenit. CA. tuus venit pater?
Iube abire rurſum. quid illi reditio etiam huc fuit?
PHIL. Quid ego agam? pater iam hic me offendet miſerum adueniens ebrium,
Aedes plenas conuiuarum, et mulierum. MISERVM EST opus,
Igitur demum fodere puteum, vbi ſitis fauces tenet.
Sicut ego aduentu patris nunc quaero, quid faciam miſer.
TR. Ecce autem hic depoſiuit caput, et dormit. ſuſcita.
PHIL. Etiam vigilas? pater inquam aderit iam hic meus. CA. ain' tu, pater?
Cedo ſoleas mihi, vt arma capiam. iam pol ego occidam patrem.
PHIL. Perdis rem, tace. amabo, abripite hunc intro actutum inter manus.
CA. Iam, hercle, ego vos pro matula habebo, niſi mihi matulam datis.
PHIL. Perii! TR. habe bonum animum: ego iſtum lepide medicabor metum.
PHIL. Nullus ſum. TR. taceas: ego, qui iſtaec ſedem, meditabor tibi. Schopp. *medicabor.*
Satin' habes, ſi ego aduenientem ita patrem faciam tuum,
Non modo ne introeat, verum etiam vt fugiat longe ab aedibus:
Vos modo hinc abite intro, atque haec hinc propere amolimini.
PHIL. Vbi ego ero? TR. vbi maxume eſſe vis, cum hac, cum iſtac eris.
DE. Quid eſt igitur? abeamus hinc nos. TR. non hoc longe, Delphium.
Namque intus potate haud tantillo hac quidem cauſſa minus.
PHIL. Hei mihi, quam iſtaec blanda dicta quo eueniant, madeo metu!
TR. Potin' animo vt ſies quieto, et facias quod iubeo? PHIL. pote'ſt.
TR. Omnium primum, Philematium, intro abi, et tu Delphium.
DE. Morigerae tibi erimus ambae. TR. ita ille faxit Iuppiter.

32. *Miſerum eſt.*] Prouerbium olet. Significat autem, miſerum eſſe tum demum rem neceſſariam prouidere aut parare, cum neceſſitas vrget, et tempus parandi non datur. Tractum ab iis, qui tum demum, cum ſitis vrit et torret fauces, fodere puteum incipiunt. *Lamb.*

33. *Igitur demum.*] *Igitur*, pro *deinde.* Ita Caeſ. *Mox magis cum otium erit, igitur tecum loquar.* Vide G Canteri Nou. lect. lib. 4. cap. 26. et not. Amphit. 1. 1. Epid. 3. 3.

37. *Cedo ſoleas.*] Qui accubituri erant, calceos aut ſoccos ponebant. *Ciacon.* *Vt arma capiam, etc.*] Oratio hominis ebrii, et qui ſui non compos.

38. *Perdis rem.*] Negotium noſtrum corrumpis.

39. *Vos pro matula habebo, niſi.*] Permeiam vos, ſiue etiam, immeiam vobis: molliore tamen ſenſu, quam volunt Interpretes; nimirum eople, quo a Catullo Carm. 63. ſcriptum: *Qui ipſe ſui nati minxerit in gremium.* Douza

46. *Non hoc longe.*] Δεικτικῶς, re aliqua minima demonſtrata, Vide N. Amph. 1. 1.

51. *Ita ille faxit Iuppiter.*] *Ille*, δεικτικῶς; vel, qui illic eſt in coelo, vel praepotens

Deus:

Animum aduorte nunc tu iam, quae volo accurarier.
Omnium primum dum aedes iam fac occluſae ſient:
Intus caue muttire quenquam ſiueris. PHIL. curabitur.
TR. Tanquam ſi intus natus nemo in aedibus habitet. PHIL. licet.
TR. Neu quiſquam reſponſet, quando haſce aedes pultabit ſenex.
PHIL. Nunquid aliud? TR. clauem mihi harunce aedium Laconicam
Iam iube efferri intus: haſce ego aedes occludam hinc foris,
PHIL. in tuam cuſtodiam meque et meas ſpes trado, Tranio.
TR. PLVMA HAVD intereſt, patronus, an cliens probior ſiet
Homini, quoi nulla in pectore eſt audacia.
Nam quoiuis homini, vel optumo, vel peſſumo,
Quamuis de ſubito facile eſt facere nequiter:

Deus: oculis ſcil. aut digito in coelum ſublato. *Faxit* autem, vt ex vſura corporum veſtrorum capiam voluptatem. Sic enim ambiguum illud, *morigerae tibi erimus*, pro ſe interpreratur ſeruus nequam: cum aliouorſum ab iſtis ſit dictum; pro, parebimus er introibimus. *Turneb.*

57. *Clauem Laconicam.*] *Clauſam Clauem* Auctor Moreti vocat, vt puto, quae intus aperiebat, aur forinſecus claudebat, quales erant *Laconicae*; de quibus hoc loco: nam, vt ait Theon, ἀχ, ὡς νῦν, ἐκτὸς ἦσαν αἱ κλεῖδες, ἀλλ' ἔνδον τὸ παλαιὸν παρ' Αἰγυπτίοις, καὶ Λάκωσι. quae idcirco κρυπταὶ κλεῖδες dicuntur Ariſtophani. Videntur ira vocatae, quod impactae clauſtris vix apparerent. Quin et Feſtus Auienus difficilem locum Arati interpretans, quum heberem lucem Caſſiopeae denotare vellet, ait, non magis eam apparere, quam clauem Cariam foribus impactam:

Lux bebes eſt matri, vix qualem Caria quondam
Nouerit intrantem per clauſtra ſonantia clauem.

Ergo *clauſa clauis* et κρυπτή, fuerit ea, quae intus aperiebat. Nam conrraria ei eſt ὀπτὴ κλεῖς. Laconum etiam claues extrinſecus aperuiſſe, vel hinc manifeſtum eſt. *Scalig.*

60. *Pluma haud intereſt.*] Locus eſt ſine dubio corruptus. Meliores omnes codices habent *probior* aut *propior*. Codex ille meus, qui aliter habet, deterior eſt. Vna rantum litera addita puto legendum:

Pluma haud intereſt patronus an cliens propior ſiet
Homini cui nulla eſt in pectore audacia.

Propior, id eſt, magis proprius, conuenientior. Ira enim loquitur Cicero. Pluma, inquit, haud intereſt vtrum melius conueniat homini timido et ignauo cliens an patronus. *Propior* a propius vt *induſtrior* ab induſtrius, *egregior* ab egregius. *Salmaſ. An cliens probior ſiet.*] Sic editum olim. Lambinus coniecit, *potius ſiet*. Scioppius *probior*, quod ſecutus Gruterus: quia in altero Cam. *probior* viſum, quod manus ſecunda fecerit *propior*. Sed ſine dubio legendum *propior*, vt alter codicum ſine litura expreſſerat. Solebant iudicio periclitantibus aduocati eſſe tam patroni quam clientes, et hi *proximi*, tum *adeſſe*, *ſupereſſe* et ſignatis verbis dicebantur. Parum refert patroni magis nomen an magis clientis ferat aduocatus, parroni magis an clientis nomine adſit, proximus ſit, qui timidus eſt, eoque non plus adiumenti adeſt quam ſi nunquam natus ſit, vt alibi loquitur. Vide 1. Obſeru. 23. *Gronou.*

62. *Cuiuis homini.*] Negant homini optimo facile eſſe *facere nequiter*: et hanc dant mentem: Cuiuis, ſiue cliens ſiue patronus ſit, facile eſt alteri nequiter facere, quamuis de ſubito, praeter exſpectationem: et optimum hic peſſimumque volunt noo virtute et vitio, ſed fortunae conditione diſtingui. Vbi primum fruſtra inferunt de parrono et cliente: nihil enim hi perrinent ad hanc ſententiam. Dein *optimi* hic et *peſſimi* ſane ſunt qui vulgo ſic appellanrur, virtute et vitio diſtincti: ſed ambiguitas in τῷ *facere nequiter*, quod vt refertur ad optimum, vitium rei indicar, non animi, et eſt male atque infeliciter rem gerere, peccare humanitus; vt ad peſſimum, virium ſignificar etiam animi et eſt improbe agere. Tam bono, inquit, quam malo, procliue eſt facere, quod plus minuſue factum ſit melius: ſed id, quod plus minuſue factum ſir melius, arte corrigere, ne noceat et βίον ἀβίωτον reddat, id viri docti eſt opus. *Gronou.*

64. *Clauem*

(Clauem cedo; atque abi intro, atque occlude oſtium)
Verum id videndum'ſt, id viri docti eſt opus,
Quae deſignata ſint et facta nequitia, *Douz. et facta nequiter.*
Ne quid patiatur, quamobrem pigeat viuere:
Tranquille cuncta, et vt proueniant ſine malo.
Sicut ego efficiam, quae facta hic turbabimus,
Profecto vt liqueant omnia et tranquilla ſint,
Neque quicquam nobis pariant ex ſe incommodi.
Sed quid tu egrederis? perii! o iam iam optume
Praeceptis paruiſti! PV. iuſſit maxumo
Opere orare, vt patrem aliquo abſterreres modo,
Ne introiret. adeſt. TR. quin etiam illi hoc dicito, *Cam. ne introires aedes.*
Facturum me, vt ne etiam aſpicere aedes audeat;
Capite obuoluto vt fugiat cum ſummo metu:
Clauim cedo, atque abi hinc intro, atque occlude oſtium,
Et ego hinc occludam. iube venire nunc iam.
Ludos ego hodie viuo praeſenti hic ſeni
Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.
Concedam a foribus huc, hinc ſpeculabor procul,
Vnde aduenienti ſarcinam imponam ſeni.

64. *Clauem cedo atque abi.*] Hic verſus ſubiiciendus 59. *trado, Tranio.* TR. *cedo clauem*, vel deleatur potius, nam infra eſt. *Scriuerius.*

65. *Verum id videndum, etc.*] Verum id prouidendum eſt; id ſolertis viri opus eſt, facere; quae nouo more et exemplo (id enim hic *deſignare*) malefacta ſunt per nequitiam, ea cuncta vt tranquille et ſine malo procedant: ne quid patiatur, propter quod vita ei ſit acerba. *Lambin.*

77. *Capite obuoluto.*] Caput operiebant in turpi re deprehenſi: ſummo pudore affecti: in rebus deſperatis: vitam proiicere parantes. Horat. 2. Sat. 3.

Nam male re geſta, cum vellem mittere operto
Me capite in flumen.

Liu. I. Ann. *I lictor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito.* Et Socrat. apud Platon. in Phaedro de amore verba facturus, caput operit. *Lambin.*

79. *Hinc occludam.*] Claui enim Laconica aedes obſerabant foris, ita vt nemo, qui intus, eas aperire poſſet.

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

THEVROPIDES, TRANIO

Habeo, Neptune, gratiam magnam tibi,
Quom me amiſiſti a te vix viuum modo. *Grut. quoniam me amiſ.*
Verum ſi poſthac me pedem latum modo
Scies impoſiſſe in vndam, haud cauſa illico'ſt,
Quod nunc voluiſti facere, quin facias mihi.
Apage, apage te a me. nunc iam poſt hunc diem,
Quod crediturus tibi fui, omne credidi.
TR. Edepol, Neptune, peccauiſti largiter,

2. *Quom me amiſiſti.*] Pro dimiſiſti. V.N. Capt. 2. 2. *A te vix viuum.*] Nam quid aliud eſt nauigatio, quam mortis quaedam profeſſio? V. N. Rud. act. 2. 6. *Taubm.*

4. *Haud cauſa illico eſt.*] Lege: *haud cauſa'ſt illico.* Scriuerius.

Qui occaſionem hanc amiſiſti tam bonam.
TH. Triennio poſt Aegypto aduenio domum,
Credo, exſpectatus veniam familiaribus.
TR. Nimio edepol ille potuit exſpectatior
Venire, qui te nunciaret mortuum.
TH. Sed quid hoc? occluſa ianua eſt interdius?
Pultabo. heus, ecquis iſtas aperit mi fores?
TR. Quis homo eſt, qui noſtras aedes acceſſit prope?
TH. Meus ſeruos hic quidem eſt Tranio. TR. o Theuropides
Here, ſalue: ſaluom te aduenisſe gaudeo.
Vſquene valuiſti? TH. vſque, vt vides. TR. factum optume.
TH. Quid vos, inſanine eſtis? TR. qui dum? TH. ſic, quia
Foris ambulatis. natus nemo in aedibus
Seruat, neque qui recludat, neque qui reſpondeat.
Pultando pedibus paene confregi haſce ambas. TR. eho,
An tu tetigiſti has aedes? TH. cur non tangerem?
Quin pultando, inquam, paene confregi fores.
TR. Tetigiſtin'? TH. tetigi, inquam, et pultaui. TR. vah! TH. quid eſt?
TR. Male hercle factum. TH. quid eſt negotii? TR. non poteſt
Dici, quam indignum facinus feciſti et malum.
TH. Quid iam? TR. fuge obſecro, atque abſcede ab aedibus.
Fuge huc, fuge ad me propius. tetigiſtin' foreis?
TH. Quomodo pultare potui, ſi non tangerem?
TR. Occidiſti, hercle. TH. quem mortalem? TR. omnes tuos.
TH. Di te deaeque omnes faxint cum iſto omine!
TR. Metuo, te atque iſtos expiare vt poſſies.
TH. Quamobrem? aut quam ſubito rem mihi apportas nouam?

14. *Occluſa ianua.*] Claudebantur quidem interdiu fores intus, ſed non foris; niſi aut cum aedes eſſent vacuae, aut cum paterfamilias eos qui domi erant, nolebat domo egredi poſſe. Claudebantur autem fores aedium claui Laconica, de qua ſupra. *Lambin.*

21. *Natus nemo in aedibus ſeruat.*] *Seruare*, pro cuſtodire, et vt Nouii cenſura vult, ſollicite ac ſuſpicioſe obſeruare. *I. Grut.*

23. *Confregi haſce ambas.*] Nullae ſunt hic ambae fores in pleriſque editionibus ac libris, qui legunt:

— *paene confregi aſſulas.*
TR. *Eho! an tetigiſti has aedes?* Sic alibi *aſſulatim fores confringere.* Et aſſulae ſunt tabulae forium, σανίδες. *Salmaſ. Confregi haſce ambas.*] Feſtinabat ὁ πάνυ, quum ſcriberet, nullas hic *ambas* fores in pleriſque editionibus ac libris eſſe, qui legant: *confregi aſſulas*: et id probaret. Diſtinctius priores, in vulgatis quidem legi *aſſulas*, ſed in vett. edd. (quod poſſum teſtari de Argentoratenſi 1508.) et Mſſ. *haſce ambas*, vel *aſce ambas*. Sic et Sambuci codex. Nec quicquam eſt ambigui ſiue per ἀποσιώπησιν δεικτικῶς dictum putes, ſiue ſeruum pro timore, quem fingebat, non exſpectaſſe, dum adderet vltimam vocem herus, et eius ſermonem intercepiſſe. Captiu. 4. 2. *Aperite haſce ambas fores, priusquam pultando aſſulatim foribus exitium affero.* Vbi dubitare poſſis, an non eandem vocem auctor omiſerit. *Gronouius.*

33. *Perduaxint.*] Si liceret a veſtigiis ſcriptae lectionis recedere, pronum eſſet legere, ſicut etiam verſus poſtulat: *Dii te deaeque perduint cum iſto omine.* A *perduo* antique, perduaſſo: perduaſſere ſic finxit vt ab impetro *impetraſſo.* Ita ergo *perduaxint* hic poſuit pro perduint. *Salmaſ.* Imo non eſt haec ſcripta lectio: ſed V. C. *faxint*. Dec. *axint*. Intellige male perire. *Gronouius.*

TR. Et heus, iube illos illinc, amabo, abſcedere.
TH. Abſcedite. TR. aedes ne attingite. tangite *MSS. attigate.*
Vos quoque terram. TH. obſecro, hercle, quin eloquere.
TR. Quia ſeptem menſes ſunt, cum in haſce aedes pedem
Nemo intro tetulit, ſemel vt emigrauimus.
TH. Eloquere, quid ita? TR. circumſpice dum, nunquis eſt
Sermonem noſtrum qui aucupet. TH. tutum probe eſt.
TR. Circumſpice etiam. TH. nemo eſt, loquere nunc iam.
TR. Capitalis caedis facta eſt. TH. quid eſt? non intellego.
TR. Scelus, inquam, factum'ſt iamdiu antiquom et vetus.
Antiquom. id adeo nos nunc factum inuenimus.
TH. Quid iſtuc eſt, ſceleſte? aut quis id fecit? cedo. Diſſald. *ſceleſti.*
TR. Hoſpes necauit hoſpitem captum manu;
Iſte, vt ego opinor, qui has tibi aedeis vendidit.
TH. Necauit? TR. aurumque eii ademit hoſpiti,
Eumque hic defodit hoſpitem ibidem in aedibus.
TH. Quapropter id vos factum ſuſpicamini?
TR. Ego dicam, auſculta. vt foris coenauerat
Tuus gnatus, poſtquam rediit a coena domum,
Abimus omnes cubitum, condormiuimus:
Lucernam forte oblitus fueram extinguere;
Atque ille exclamat derepente maximum.
TH. Quis homo? an gnatus meus? TR. ſt, tace: auſculta modo.
Ait veniſſe illum in ſomnis ad ſe mortuum.
TH. Nempe ergo in ſomnis. TR. ita. ſed auſculta modo;
Ait illum hoc pacto ſibi dixiſſe mortuum.
TH. In ſomnis? TR. mirum quin vigilanti diceret,

36. *Illos.*] Comites, quos tecum adduxiſti. *Douz. Iube illos illinc amabo.*] Forte: *illinc ambo abſcedere.* Scriuerius.

37. *Tangite vos quoque terram.*] Genus quoddam venerationis erat et ceremoniae ſuperſtitioniſque *terram tangere*: ſed non niſi in his rebus, quae ad deos inferos ac mortuos pertinent, vſurpari conſuetum. Macrob. lib. 3. *Cum tellurem dicit; manibus terram tangit.* Simile eſt Cic. de Aruſp. reſp. *Aut puer ille patrimus aut matrimus, ſi terram non tenuit.* Turneb.

42. *Sermonem noſtrum qui aucupet.*] Titin. *Id ego aucupaui: plenas aures affero.* V. N. Milit. act. 4. 1.

44. *Capitalis caedis, etc.*] Vett. Edd. *aedis.* quod probo; et *Capitalis aedis* fit, cum in ea capital admittitur. Vt *homo capitalis*, nefarius, flagitioſus, qui capital aut facit audacter, aut factum probat. Et *locus capitalis*, vt ait Feſtus, *vbi ſi quid violatum eſt, capite violatoris expiatur.* I. Gul.

45. *Scelus antiquom et vetus.*] *Antiquum* eſt, quod patrum memoriam exceſſit: quaſi ante aeuum. *Vetus* eſt, quod iam habet aetatem. Et poteſt tamen res eſſe *Antiqua*; quia a maioribus accepta: et *Vetus*, quod a nobis, vel ab aliis, noſtra aetate olim vſurpata ſit. Sic *Antiquum Ius*, dicitur Ius Gentium, quod vna cum humano genere ab natura extitit. *Vetus vinum* anni prioris vinum, vt loquitur Vlpianus. *Popma.*

47. *Quid iſtuc eſt ſceleſte.*] Lege: *Quod iſtuc eſt ſcelus.* Scriuerius.

57. *Exclamat maximum.*] *Exclamat maximum*, Poetarum et Graecorum more dixit Horat. ad Piſon. *Longum clamet, io Ciues.* Taubm.

59. *In ſomnis.*] Κατ᾽ ὄναρ: dum dormit ipſe: *per noctem*, vt interpretatur Donatus. *Lambin.*

62. *Mirum quin, etc.*] Quaſi dicat: qui fieri potuit, vt, qui ab hinc annis ſexaginta necatus fuit, diceret aliquid filio tuo vigilanti et videnti. *Douz.*

 68. *Nam*

Qui abhinc ſexaginta annis occiſus foret.
Interdum inepte ſtultus es.
TH. Taceo. TR. ſed ecce quae ille inquit:
Ego tranſmarinus hoſpes ſum Diapontius.
Hic habito. haec mihi dedita eſt habitatio.
Nam me Acheruntem recipere Orcus noluit.
Quia praemature vita careo. per fidem   Schopp. *perfide Deceptus ſum.*
Deceptus ſum, hoſpes hic me necauit, iſque me
Defodit inſepultum clam ibidem in hiſce aedibus,
Sceleſtus auri cauſſa. nunc tu hinc emigra:
Sceleſtae hae ſunt aedes, impia eſt habitatio.
Quae hic monſtra fiunt, anno vix poſſum eloqui.
St, ſt! TH. quid obſecro hercle factum eſt · TR. concrepuit foris.
Hiccine percuſſit? TH. guttam haud habeo ſanguinis,
Viuom me arceſſunt ad Acheruntem mortui.
TR. Perii! illiſce hodie hanc conturbabunt fabulam:
Nimis quam formido, ne manifeſto hic me opprimat.
TH. Quid tute tecum loquere? TR. abſcede ab ianua.
Fuge, obſecro hercle! TH. quo fugiam? etiam tu fugis?
TR. Nihil ego formido: pax mihi eſt cum mortuis.
TH. Heus Tranio. TR. non me appellabis, ſi ſapis.
Nihil ego commerui, neque iſtas percuſſi foreis.
TH. Quaeſo quid aegre eſt? quae res te agitat Tranio?
Quicum iſtaec loquere? TR. an quaeſo tu appellaueras?
Ita me di amabunt, mortuum illum credidi
Expoſtulare, quia percuſſiſſes foreis.
Sed tu etiamne aſtas, nec quae dico obtemperas?
TH. Quid faciam? TR. caue reſpexis: fuge, atque operi caput.
TH. Cur non fugis tu? TR. pax mihi eſt cum mortuis.
TH. Scio. quid modo igitur? cur tantopere extimueras?
TR. Nihil me curaſſis, inquam: ego mihi prouidero:

68. *Nam me Acheruntem.*] Suſpicor, ad reconditiorem illam *Orci* ſignificantiam reſpectum a Poeta, qua *Receptorem mortium* intelligi ſolitum teſtis Iſidorus; vnde et *Orcam* natam et denominatam ſcribit, pro vaſe, quod recipit aquas: quam vocem reperies et apud Perſium. *Douz.*

71. *Defodit inſepultum.*] In terram quidem defoſſum humauit, ſed non *rite*, id eſt, iuſto ſepulturae honore carentem. *Guther.*

75. *St, ſt!*] Sic Gruterus fecit, quum in vulgatis eſſet *ſecede*, in ſcriptis, *Sed et*, longe probabilius, quam qui *Ceden*: quod quid ſit, ignoro: niſi voluit: *Cedin.* ſed obſeruaui in aliis quoque Plauti locis, voi interiectio iſta ponenda eſt et habetur in melioribus libris, quoſdam ſcriptos habere *Sed.* Gronouius. *Concrepuit foris.*] Audit intus ſtrepitum Tranio. Eum, vt occultet, quaſi lemures percuſſerint, attonitus quaerit. *Lambin.*

78. *Perii! illiſce hodie hanc conturbabunt fabulam.*] Haec ſecum Tranio moleſte ferens eos ſtrepere intus;. metuenſque ne res palam fiat: atque ita tota fabula, quae a *Monſtris* nomen habet conturbetur. *Lambin.*

79. *Ne manifeſto.*] In manifeſto mendacio me ſenex deprehendat. *Douza.*

82. *Nihil ego formido.*] Proprie. Formido a *formis*, de quibus hic ludi fiunt, id eſt, *ſpectris.* Scalig.

83. *Non me appellabis.*] Sermo ad morruum a quo ſe appellatum ſimulat Tranio, ob percuſſas fores.

88. *Percuſſiſſes.*] Omnino hoc adſerendum, vt reſpiciat id, quod ſenex ſupra fores tetigerat. idque ad metum Seni iniiciendum.

94. *Fugies*

Tu, vt occepiſti, tantum quantum quis, fugies,
Atque Herculem inuocabis. TH. Hercules, te inuoco.
TR. Et ego, tibi hodie vt det, ſenex, magnum malum.
Pro dii immortales, obſecro voſtram fidem,
Quid ego hodie negotii confeci malum!

94. *Fugies atque Herculem.*] Forte: *fuge atque Herculem inuocabis.* Scriuerius.

95. *Herculem inuocabis.*] Vt ἀλεξίκακον ac monſtrorum domitorem. Sic apud *Ariſtoph.* in Pluto Chremylus, cum videret horridam ſquallidamque Peniam exclamat, ἡράκλεις! *Turn.*

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA

DANISTA, THEVROPIDES, TRANIO

Sceleſtiorem ego annum argento foenori
Nunquam vllum vidi, quam hic mihi annus obtigit.
A mane ad noctem vſque in foro dego diem,
Locare argenti nemini nummum queo.
TR. Nunc pol ego perii plane in perpetuum modum.
Daniſta adeſt, qui dedit argentum foenori,
Qui amica eſt empta, quoque opus in ſumptus fuit.
Manifeſta res eſt, niſi quod occurro prius,
Ne hoc ſenex reſciſcat. ibo huic obuiam.
Sed quidnam hic ſeſe tam cito recipit domum?
Metuo ne de hac re quippiam inaudiuerit.
Accedam atque appellabo. hei quam timeo miſer!
NIHIL EST MISERIVS, quam animus hominis conſcius,
Sicut me habet. verum vtut res haec ſeſe habet, Diſſ. *ſic vt meus habet*, ſc. animus.
Pergam turbare porro. ita haec res poſtulat.
Vnde is? TH. conueni illum, vnde haſce aedes emeram.
TR. Nunquid dixiſti de illo, quod dixi tibi?
TH. Dixi hercule vero omnia. TR. vae miſero mihi!
Etiam fatetur de hoſpite? TH. imo pernegat.
TR. Cape hercle, obſecro, cum eo vna iudicem.
Sed eum videto vt capias qui credat mihi.
Tam facile vinces, quam pirum volpes comeſt.

1. *Sceleſtiorem ego.*] Hic *ſceleſtus*, non eſt, μιαρός, ſed ὁ ἀτυχής, id eſt, *infelix*, vt apud Horat. 2. Carm. 4. *Credo non illam tibi de ſceleſta plebe delectam.* Heinſ. *Argento foenori.*] *Argentum foenori* dicitur, quod datur in foenus, id eſt, argentum ad foenus. Nunquam inquit ſceleſtiorem annum vidi, argento foenori, id eſt, argento quod ad foenus datur magis incommodum, et ineptum. *Salmaſius.*

15. *Pergam turbare.*] *Turbare*, abſolute poſitum eſt, pro, turbas excitare. vt Bacchid. 4. 9. *turbat equus ligneus.* Tacit. lib. 4. *Cum repente turbare Fortuna cepit.* Taubm.

19. *Etiam fatetur, etc.*] Acidalius verſus hos quatuor ordine ſequentes expungit; quia paullo poſt iterum legantur. *Taubm.*

22. *Quam pirum volpes, etc.*] Prouerb. de re factu procliui. quod nihil ſit negotii vulpi dentatiſſimae pirum edere: vt explicat Eraſmus. *Taubm.*

 28. *Dicam*

Metuo ne technae meae perpetuo perierint.
TH. Quid tu:e tecum? TR. nihil enim. ſed dic mihi,
Dixtin' quaeſo? TH. dixi, inquam, ordine omnia.
TR. Etiam fatetur de hoſpite? TH. imo pernegat.
TR. Negat? TH. negat, inquam. TR. perii oppido, cum cogito!
Non confitetur? TH. dicam, ſi confeſſus ſit.
Quid nunc faciundum cenſes? TR. egon', quid cenſeam?
Cape, obſecro hercule, cum eo vna iudicem:
Sed eum videto vt capias, qui credat mihi:
Tam facile vinces, quam pirum volpes comeſt.
DA. Sed Philolachetis eccum ſeruom Tranium,
Qui mihi neque foenus, neque ſortem argenti danunt.
TH. Quo te agis? TR. nec quoquam abeo. nae ego ſum miſer,
Sceleſtus; natus diis inimicis omnibus!
Iam illo praeſente adibit. nae ego homo ſum miſer!
Ita et hinc et illinc mihi exhibent negotium.
Sed occupabo adire. DA. hic ad me it, ſaluos ſum,
Spes eſt de argento. TR. hilarus eſt fruſtra iſtic homo.
Saluere iubeo te, Miſargyrides, bene.
DA. Salue et tu. quid de argento? TR. abi ſis belua,
Continuo aduenians pilum iniciſti mihi.
DA. Hic homo eſt inanis. TR. hic homo eſt certe ariolus.

28. *Dicam ſi confeſſus ſit.*] V.N. Aſin. act. 2. 3.

31. *Sed eum videto.*] Haerent hic interpretes. Conuenerat Theuropides ſenex illum, a quo aedes emerat, eique dixerat, quae in hiſce eueniſſe ex Tranione acceperat. Negauerat venditor, vera ea eſſe. Id cum intelligeret Tranio, ſuadet capiendum eſſe iudicem, qui rem totam cognoſceret. *Sed eum*, inquit, auerſus a ſene ad ſpectatores, ironice, *videto vt capias, qui mihi credat*. qui nobis plus fidei habeat, quam vendirori; qui cauſſae noſtrae ſit addictus. Id ſi feceris tam facile eum in iudicio viceris, quam volpes pirum comeſt. Ea enim prouerbialis loquendi ratio ſignificat obtinendi quod velis facilitatem. *Boxh.*

34. *Neque foenus, neque ſortem argenti.*] *Sors*, patrimonium et ſumma eſt ſiue caput illius pecuniae, quae confertur in ſocietatem, vt inde lucrum fiat: hinc *conſortes*, et *conſortium*, et adfini quadam ſignificatione *Sors* dicitur quaelibet pecunia, cui accedunt vſurae, vel reditus. Mart. l. 5. 43.

Debitor argentum pariter cum ſorte negabit.

Ter. Adelph. *Etiam nunc de ſorte in dubium venio.*

36. *Natus diis inimicis.*] V.N. Milit. 2. 3.

37. *Iam illo praeſente.*] Daniſta me adiens argentum poſcet ſene praeſente. *Taubm.*

41. *Mi Saturides.*] Lego: *Salu. Miſargyrides bene.* Et venuſte ἀντιχρά̈ζεσθαι *argenti-odium*: qui ita lucellum inhiaret, vt vel os ſibi verberari pugnis, modo argenteis, facile pateretur. Et in Adelph. Ter. *Donatus* liquido confirmat, *Miſargyrideu* trapezitae Plautini nomen eſſe, quem fruſtra alibi quaeras, ſi hunc, quem reprehendi, amiſeris. *Ian. Gulielm.* Et hoc volunt ſcripti, quorum alter *miſarcirites*, alter *miſartirites*.

43. *Pilum iniciſti mihi.*] *Pilum iniicere*, idem quod Cic. pro Mur. dixit: *Quam te ſecurim inieciſſe putas petitioni meae*, id eſt, impedimentum. Idem pro Planco: *Inſligere Reip. ſecurim.* quod eſt magno malo eam afficere. *Lipſ.* Sumta translatio ex armatura Romanorum, et proeliandi modo. Grauis armaturae milites praeter Scutum, gladium Hiſpanienſem, galeam aeream, et ocreas, pila gerebant duo, teſte Polyb. lib. 6. Vnde et *Pilani* dicebantur Ouid. lib. 3. Faſtor. verſ. 129. In proeliando autem primum, modico ſpatio ab hoſte diſtantes, pila coniiciebant, dein gladiis res gerebatur. *Pili* deſcriptio eſt apud Polybium, quem vide. *Gron.* *

44. *Eſt certe ariolus.*] Recte diuinat, cum dicit me inanem pecuniae eſſe. *Taubm.*

56. *Verum*

DA. Quin tu iſtas mittis tricas? TR. quin quid vis cedo.
DA. Vbi Philolaches eſt? TR. nunquam potuiſti mihi
Magis opportuuus aduenire quam aduenis.
DA. Quid eſt? TR. concede huc. DA. quin mihi argentum redditur?
TR. Scio te bona eſſe voce, ne clama nimis.
DA. Ego hercle vero clamo. TR. ah, gere morem mihi.
DA. Quid tibi ego morem vis geram? TR. abi quaeſo hinc domum.
DA. Abeam? TR. redito huc circiter meridie.
DA. Redderurne igitur foenus? TR. reddetur: nunc abi.
DA. Quid ego huc recurſem, aut operam ſumam, aut conteram?
Quid, ſi hic manebo potius ad meridiem?
TR. Imo abi domum, verum hercle dico: abi modo.
DA. Quin vos mihi foenus date. quid nugamini?
TR. Eu, hercle, nae tu abi modo. auſculta mihi.
DA. Iam, hercle, ego illunc nominabo. TR. euge ſtrenue.
Beatus vero es nunc, cum clamas. DA. meum peto.
Multos me hoc pacto iam dies fruſtramini.
Moleſtus ſi ſum, reddite argentum, abiero.
Reſponſiones omnes hoc verbo eripite.
TR. Sortem accipe. DA. imo ſoenus, id primum volo.
TR. Quid tu, homo hominum omnium teterrime,
Veniſti huc extentatum? agas quod in manu eſt.
Non dat non debet. DA. non debet? TR. nec erit quidem.
Ferre hoc potes? an mauis vt aliquo abeat foras?

56. *Verum hercle.*] Putabam aliquando reſcribendum: *iterum hercle dico.* Nunc nihil mutandum ſtatuo. *Verum dico*, idem hic eſt, quod, ſerio dico. *Boxhorn.*

58. *Eu, hercle nae tu.*] Oratio perplexa hominis perturbati. ſubintell. *Odioſus es*, aut aliquid tale. *Douz.*

60. *Beatus vero.*] Quae petis accepiſſe te putas, cum clamas. Scilicet. *Boxb.*

64. *Sortem accipe, etc.*] Vehementer turbata eſt haec Scena in Ed. *Veneta*, adeo vt integri verſus tranſpoſiti ſint; nec cohaerent ſane omnia in Ed. *Cam.* et *Lambini*, ſi paulo diligentius et ad ſenſum et τὸ πρέπον animaduertas. *Piſtor.*

66. *Extentatum?*] Ita in Mſſ. ſuo *Camer.* et in ſuis ad vnum omnibus reperit *Lamb.* quamuis ille ex coniectura, vt ait, ſubſtituerit *externatum.* Quod rectum cenſeo. Quaſi dicat: Tune huc veniſti, vt te clamando mente alienares? vel, vt clamando mentis ſtatu motus videreris? Nonio *exſternauit*, eſt, *dementem fecit.* Douza. Rectum eſt: *veniſti huc externatum.* Externare eſt externum mentis facere, mente alienare prae nimio terrore. Sic locutus eſt Catullus: *aſſiduis quam luctibus externauit.* Apuleius in Apologia: *ad obliuionem praeſentium externari* Idem alibi 3. Metam. *hic externatus animi atque attonitus.* In Gloſſis etiam veteribus id verbi notatur, *externatus*, ἐκτὸς φρενῶν. *Salmaſ.* *Veniſti huc extentatum.*] Vulgo olim *oſtentatum.* Sed iſtud Mſſ. probatque Turnebus et Lambinus interpretatur, vt extentares, expromeres, experireris et contenderes vocem tuam. Camerarius *externatum*, quod idem explicat, vt te clamando mente alienares. Affert etiam quorundam *exenteratum*, Lipſius *ſiſtentatum.* Videtur dediſſe Plautus *occentatum*, hoc eſt, vt nobis conuicium facias publice, vt nos pipulo differas. Feſtus: *Occentaſſint antiqui dicebant, quod nunc, conuicium fecerint, dicimus: quod id clare et cum quodam canore fit, vt procul exaudiri poſſit: quod turpe habetur, quia non ſine cauſa fieri putatur.* Gronouius.

67. *Nec erit quidem.*] Nec erit quidem, vnde ſoluat. Nam dixerat iam, *non dat, non debet.* Nam qui non habet quod det, ne debere quidem videtur. Ferre, inquit,

Vrbem exul linquat factus hic cauſſa tui,
Quoi ſortem vix dare licebit? DA. quin non peto.
TH. Eia, maſtigia, ad me redi. TR. iam iſtic ero.
Moleſtus ne ſis, nemo dat, age quid lubet.
Tu ſolus, credo, foenore argentum datas.
DA. Cedo foenus. redde foenus. foenus reddite.
Daturin' eſtis foenus actutum mihi?
Date mihi foenus. TR. foenus illic, foenus hic.
Neſcit quidem niſi foenus fabularier
Veterator. neque ego tetriorem beluam
Vidiſſe me vnquam quenquam, quam te, cenſeo.
DA. Non edepol nunc me tu iſtis verbis territas.
Calidum hoc eſt, etſi procul abeſt, vrit male.
TH. Quod illuc eſt foenus obſecro, quod illic petit?
TR. Pater eccum aduenit peregre non multo prius
Illius, is tibi et foenus et ſortem dabit:
Ne inconciliare quid nos porro poſtules.
Vide num moratur? DA. quin feram, ſi quid datur.
TH. Quid ais tu? TR. quid vis? TH. quis illic eſt? quid illic petit?
Quid Philolachetem gnatum compellat
Sic, et praeſenti tibi facit conuicium?
Quid illi debetur? TR. obſecro hercle iube
Obici argentum huic ob os impurae beluae.
TH. Iubeam? TR. iube homini argento os verberarier.
DA. Perfacile ego ictus perpetior argenteos.
TH. Quod illud argentum eſt? TR. huic debet Philolaches
Paulum. TH. quantillum? TR. quaſi quadraginta minas.
DA. Ne ſane id multum cenſeas, paulum id quidem eſt.
TR. Audin? videturne obſecro hercle idoneus,
Daniſta qui ſit? genus quod improbiſſumum eſt.
TH, Non ego iſtuc curo, qui ſit, vnde ſit:
Id volo mihi dici, id me ſcire expeto.

inquit, hoc potes, quod dico, an' mauis, vt aliquo abeat foras? *Salmaſ.*

69. *Vrbem exul linquat factus.*] I. Gul. leg. *Vrbem exul linquat, actus hinc, cauſa tui? Actus hinc*, hinc eiectus, expulſus. V. N. Aul. 2. 2.

77. *Neſcit quidem niſi foenus.*] Similis Pythermo cantori apud Athen. lib. 14. de quo Hipponax: Χρυσὸν λέγει Πύθερμος ὡς οὐδὲν τἆλλα. *Pythermus aurum loquitur, et aliud nihil.* Taubm.

85. *Ne inconciliare.*] Ne pergas eos porro in te irritare, tibique (vt Horat. ait 4. Od. 15.) *inimicare.* V. N. Trin. 1. 2. *Taubm.*

86. *Vide num moratur?* Nunquid ſenex in mora eſt, quin tibi, quod debetur, exſoluat? *Lambin.* *Quin feram, ſi quid datur.*] Imo, ne me iocari putes, ego accipiam, ſi quid datur. *Lambin.*

95. *Quaſi* xxxx. *minas.*] *Quaſi* pro *fere*, circiter, aut praeterpropter. Ter. Heaut. Scen. 1. *Quaſi talenta ad quindecim coegi.* Taubm.

96. DA. *Ne ſane.*] Non opus *Acidal.* traiectione: ſi imagineris, Senem admirabundum et irato proximiorem vix ſtatum tenuiſſe, audita pecuniae ſumma. quem placans Daniſta, ita dixerit: *Ne ſane, etc.*

109. *In*

Adeo etiam argenti foenus creditum audio.
TR. Quatuor quadraginta illi debentur minae.
Dic te daturum, vt abeat. TH. egon' dicam dare?
TR. Dic. TH. egone? TR. tu ipſus dic modo, auſculta mihi.
Promitte: age inquam: ego iubeo. TH. reſponde mihi,
Quid eo eſt argento factum? TR. ſaluom eſt. TH. ſoluite
Voſmet igitur, ſi ſaluom eſt. TR. aedeis filius
Tuus emit. TH. aedeis? TR. aedeis. TH. euge Philolaches.
Patriſſat. iam homo in mercatura vortitur.
Ain tu, aedeis? TR. aedeis, inquam. ſed ſcin' cuiuſmodi?
TH. Qui ſcire poſſim? TR. vah! TH. quid eſt? TR. ne me roga.
TH. Nam quid ita? TR. ſpeculo claras, clarorem merum.
TH. Bene hercle factum. quid? eas quanti deſtinat?
TR. Talentis magnis totidem, quot ego et tu ſumus.
Sed arrhaboni has dedit quadraginta minas.
Hinc ſumpſit quas ei dedimus. ſatin' intellegis?
Nam poſtquam haece aedes ita erant, vt dixi tibi,
Continuo eſt alias aedes mercatus ſibi.
TH. Bene hercle factum. DA. heus, iam appetit meridies.
TR. Abſolue hunc quaeſo vomitum, ne hic nos enecet.
Quatuor quadraginta illi debentur minae,
Et ſors et foenus. DA. tantum eſt: nihilo plus peto.
TR. Velim quidem hercle, vt vno nummo plus petas.

109. *In mercatura vortitur.*] *Vortitur* id eſt verſatur. proprie et ſignate, *in mercatura vorti* dicitur, qui mercaturam exercet. hinc *Verſura* verbum mercatorum. et, *Vertumnus*, deus inuertendarum rerum, hoc eſt, mercaturae. *Aſcon.* in Ver.

112. *Speculo claras: clarorem merum.*] Aedes ita claras tamque polita et nitida facie emit, vt cum aequore et planicie ſpeculi poſſint comparari: *vel*, vt loco ſpeculi eſſe poſſint: *vel*, vt ſpeculum ex iis confici poſſit. *Aedes ad ſpeculum claras*, id eſt, etiamſi cum ſpeculi ſplendore et leuore conferantur, ſatis claras. *clarorem merum*, id eſt, aeque claras, atque ipſe claror clarus eſt. *Turneb.*

114. *Talentis magnis.*] Cauſa non eſt, cur ſe quiſquam cruciet, quod in Rudente *talentum magnum* faciat Plautus, centum viginti minarum; et vero hoc loco tantum minarum ſexaginta: ſi modo quis attendat ſcenam Dramatis, cui titulus *Rudenti*, eſſe *Cyrenis*, quod tota paſſim clamat Fabula: at vero huius Fabulae ſcena eſt *Athenis*, vt conſtat ex plurimis locis. Inter Athenienſes igitur *Atticum* numeratur Athenis *talentum*, quod eſt, *minarum ſexaginta*, ac proinde *duo* huiuſmodi *talenta* faciunt *minas centum viginti*. At vero *Cyrenis* de *Cyrenenſi* intelligi voluit Poeta, quod erat idem cum *Aegyptio*; erat quippe *Cyrenaica* pars *Aegypti*, et ditionis illius: igitur populare, id eſt, *Aegyptium* intelligitur *talentum*, quod erat duplum ad *Atticum*, id eſt, *centum viginti minarum*, vt conſtat e comparatione eorum, quae a Strabone et Diodoro Siculo ſcribuntur, de annuo *Aegyti* reditu. *Petitus.*

115. *Arrhaboni.*] *Arrhabo*, vel *arrha*, quod emptionis nomine datur, vt conſtet fides de pretio, quod conuenerit. Agell. lib. 17. 2.

119. *Iam appetit meridies.*] Hoc non temere dictum. nam et Daniſtae dixerat Seruus, vt circiter meridiem rediret: et alioqui poſt meridiem non fere quicquam rei incipere ſolebant Romani, praeſertim magiſtratus; nec paciſci. *Turneb.*

120. *Abſolue hunc quaeſo vomitum.*] *Vomitus*, conuitium eſt in homines impuros. Sic *Lucill.* de Trebell.

— *Marcebat febris, ſeuium, vomitus, pus.*

123. *Vno nummo plus petas.*] Eos, qui plus petebant, olim cauſſa cecidiſſe, nemo

TH. Adoleſcens, mecum rem habe. DA. nempe abs te petam.
TH. Petito cras. DA. abeo, ſat habeo, ſi cras fero.
TR. Malum quod iſti di deaeque omnes duint.
Ita mea conſilia perturbat paeniſſume.
N V L L V M edepol hodie genus eſt hominum tetrius,
Nec minus bono cum iure, quam Daniſticum.
TH. Qua in regione iſtas aedes emit filius?
TR. Ecce autem perii! TH. dicisne hoc, quod te rogo?
TR. Dicam: ſed nomen domini quaero quid ſiet.
TH. Age, comminiſcere ergo. TR. quid ego nunc agam?
Niſi, vt in vicinum hunc proxumum mendacium
Eas emiſſe aedes huius dicam filium.
CALIDVM hercle audiui eſſe optumum mendacium.
QVICQVID DEI dicunt, id rectum eſt dicere.
TH. Quid igitur? iam commentu's? TR. dii iſtum perduint!
Imo iſtunc potius. de vicino hoc proxumo
Tuus emit aedes filius. TH. bonan' fide?
TR. Siquidem es argentum redditurus, tum bona:
Si redditurus non es, non emit bona.
TH. Non in loco emit perbono has. TR. imo optumo.
TH. Cupio hercle inſpicere has aedes. pulta dum fores:
Atque euocato aliquem intus ad te, Tranio.
TR. Ecce autem iterum nunc quid ego dicam neſcio,
Iterum iam ad vnum ſaxum me fluctus ferunt.
Quid nunc? non hercle, quid nunc faciam, reperio:

mo dubitat. An vero leg. XII. Tabul. an edicto Praetoris id fiat, diſputant. Ego non illa, ſed hoc cenſeo factum. *Raeuard.*

134. *Vt in vicinum.*] Sc. conuertam. *Lambinus.* Certe deeſt verbum. Vnica litera mutata lego:

— Quid ego nunc agam,
Niſi it in vicinum hunc proximum mendacium?
Eas emiſſe aedes huius dicam filium.

Ita diſtinguendum ac legendum. *Salmaſ.*

136. *Calidum hercle audiui eſſe optimum mendacium.*] *Calidum mendacium* interpretatur *Lambinus*: quod non eſt cogitatum, ſed ex tempore natum, θερμόν. Et hoc placet. *Taubman.*

137. *Quicquid Dei dicunt, id rectum eſt dicere.*] Optimi et antiquiſſimi Codices habent: *id rectum eſt dicere.* Et ſic legendum eſt. Alii pro *rectum* repoſuerunt, *certum*, aut, *decretum.* Sed mala loci conſtructione decepti ſunt. Ordo eſt: Dicere quicquid Dei dicunt, id rectum eſt. *Quicquid Dii dicunt*, quicquid ex tempore dubitanti ſuggeritur. Deorum inſtinctu id ſuggeri credebant veteres. Vide Apuleium de Deo Socratis. *Boxhorn.*

138. *Dii iſtum perduint.*] Scil. Daniſtam, qui me turbauit, vt nomen venditoris aedium exciderit. Et haec loquitur, vt ſenex audiat: illa vero, *imo iſtunc* (ſenem) *potius*: vt tantum ſpectatores.

140. *Bonan' fide?*] Locus eſt ex ambiguo: quod ineſt in his verbis, *bonan' fide?* quae ſenex aliter dixit, aliter ſeruus accepit. Nam ſenex quaerebat ex ſeruo, bonane fide loqueretur, hoc eſt ſerione, et vere id diceret, emtas aedeis eſſe a filio. ſeruus autem in aliam ſententiam accepit, aut certe ſe accipere ſimulauit, quaſi quaerat ille, bonane fide aedes emtae ſint, hoc eſt, vtrum dolus malus in aedibus vendendis adhibitus ſit, an bona fides. Itaque ſic reſpondet, ſi argentum venditori promiſſum, ac pactum redditurus es: bona fide aedeis emit filius, ſi minus, bona fide non emit. Ex his intelligi poteſt, *Actiones bonae fidei* eas demum proprie appellari, quibus poſtulatur, vt fides data, bene, atque vti par eſt, ſeruetur. *Hottom.*

Manifeſto teneor. TH. euoca dum aliquem foras,
Roga, circumducat. TR. heus tu. at hic ſunt mulieres:
Videndum eſt primum, vtrum eae velintne, an non velint.
TH. Bonum aequomque oras. percontare et roga.
Ego hic tantiſper, dum exis, te opperiar foris.
TR. Dii te deaeque omnes funditus perdant, ſenex:
Ita mea conſilia vndique oppugnas mala.
Euge, optume: eccum dominus aedium foras
Simo progreditur ipſus. huc conceſſero,
Dum mihi ſenatum conſilii in cor conuoco.
Igitur dum accedam hunc, quando quid agam inuenero.

158. *Senatum conſilii in cor, etc.*] Facete et erudite Cor *ſenatum* appellat: vt et Epid. act. 1. 2. *Apulei.* Apolog. *Cui nulla fandi cura ſit, impenſius cetero corpore et colendum, quod eſſet animi veſtibulum, et orationis ianua, et cogitationum comitium.* ſcilicet, quia ex ore cogitationes animi in apertum prodeunt. Alias ineptum ſit dicere, cogitationes in ore concipi. Mamertinus: *Verſari coepit in ſacri pectoris comitio Conſulatus.* Sc. Gent.

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

SIMO, THEVROPIDES, TRANIO

Melius anno hoc mihi non fuit domi,
Nec quando eſca vna meruerit magis.
Prandium vxor mihi perbonum dedit.
Nunc dormitum iubet me ire. minime.
Non mihi forte viſum illico fuit,
Melius quom prandium, quam ſolitum, dedit.
Voluit in cubiculnm abducere me anus.
NON BONVS SOMNVS eſt de prandio: apage:

1. *Melius anno hoc mihi non fuit domi.*] *Bene eſſe,* γενικῶς vitam omnem voluptariam complectitur. *Ian. Gul.*

2. *Nec quando eſca.*] Falſum eſt, in Mſſ. repertum: *Ne quod eſt culina vxor.* Vnde ineptiſſime conicitur: *Nec quando eſt culina meruerit magis:* quod ſcil. ſit conſtruendum: nec eſt quando magis meruerit culina. Scripti: *Nec quid eſt cauna meruerit magis.* Vnde faciendum cum Caſaubono et Acidalio: *Nec quando eſca vna me iuuerit magis.* nec ſcilicet, fuit: vt ſupra: *Nec, quom me melius, mea Scapha, rear eſſe defaecatam.* dicit autem *iuuare eſcam*, vt in Captiuis: *Neque vnquam quicquam me iuuat, quod edo domi.* Horatius: *Coena breuis iuuat.* Iuuenalis: *magis illa iuuant, quae pluris emuntur.* Valerius Flaccus: *Quod nullae te, nata, dapes, non vlla iuuabant Tempora.* Quintilianus decl. 298. *Iuuat autem cibus poſt opus.* Acad. *Nequidem cauna meruerit magis.* Gronouius.

6. *Melius quom prandium, quam ſolitum dedit.*] Non, inquit, temere et caſu id fieri illico in mentem venit, cum lautius cotidiano prandium apponi mihi viderem: et certe illud erat: meridianam a me operam impetrare voluit. *Non forte*, Plautinum eſt, οὐκ ὀλίγως, vt apud eundem noſtrum, *Non temere eſt,* in Bacchid. *Non temerarium eſt.* Aulul. Idem valet, *Non de nihilo.* Propert. *Non ſum de nihilo blandus amator ego.* I. Gul.

8. *Non bonus ſomnus eſt de prandio.*] Mos erat veteribus, qui etiamnum obtinet, aeſtiuo tempore meridie ſomnum leuiuſculum capere, quem *Varro* De re ruſt. lib. 1. c. 1. *Somnum inſiticium* appellat elegantiſſime: *Ego hic, vbi nox et dies*

Clanculum ex aedibus me edidi foras.
Tota turget mihi vxor nunc, ſcio, domi.
TR. Res parata eſt mala in veſperum huic ſeni.
Nam et coenandum et cubandum eſt intus male.
SI. Quo magis cogito ego cum meo animo,
Si quis dotatam vxorem habet,
Neminem ſolicitat ſopor.
Ire dormitum odio eſt. nunc vero mihi
Exſequi certa res eſt, vt abeam
Potius hinc ad forum, quam domi cubem.
Atque pol neſcio, vt moribus ſient
Voſtrae: haec ſat ſcio, quam me habeat male:
Peiuſque poſthac fore, quam fuit mihi.
TR. Si abitus tuus tibi, ſenex, fecerit male,
Nihil erit quod Deorum vllum accuſites:
Te ipſe iure optumo merito incuſes licet.
Tempus nunc eſt ſenem hunc alloqui mihi.
Hoc habet: reperi, qui ſenem ducerem:
Quo dolo a me dolorem procul pellerem.
Accedam. dii te ament plurimum, Simo.
SI. Saluos ſis, Tranio. TR. vt vales? SI. non male.
Quid agis? TR. hominem optumum teneo. SI. amice facis,
Cum me laudas. TR. decet certe. SI. hercle at te ego
Haud bonum teneo ſeruom. TR. quid ita vero, Simo?
SI. Quid nunc, quam mox? TR. quid eſt? SI. quod ſolet fieri.
TR. Dic igitur, quod ſolet fieri, quid id eſt?
SI. Quid facitis vos, ſed, vt verum, Tranio, loquar,
Sic decet, VT HOMINES ſunt, ita morem geras.
VITA QVAM ſit breuis, ſimul cogita.
TR. Quid? ehem, vix tandem
Percepi ſuper his rebus noſtris te loqui.
SI. Muſice hercle agitis aetatem: ita vt vos decet:

dies modice redit et abit, tamen aeſtiuo die, ſi non diſſinderem meo inſiticio ſomno meridiem, viuere non poſſem, etc. Meurſius.

10. *Tota turget*, Caſin. act. 2. 5.

24. *Te ipſe iure optumo.*] Quia tibi ipſe maleſacis: dum vltro abis domo, non modo ab vxore non eiectus, ſed ab ea blande in cubiculum allectus. *Lamb.*

26. *Hoc habet.*] *Hoc habet*: ;et, *habet*: vox propria in gladiatores vulneratos, aut irretitos: vel inſultantis aduerſarii; vel vulgi acclamantis. *Donatus.*

36. *Sic decet, vt homines.*] Quaſi dicat: Philolaches eſt corruptus et voluptarius: ſapienter igitur facis, qui ei non adverſeris, ſed morem geras. Terent. Adel. 3.4. *Verum quid facias? vt homo eſt, ita morem geras.*

40. *Muſice hercle agitis aetatem.*] *Muſice viuere*, quid ſit docet hic ipſe Plautus. Huic confine: *Tibicinis vitam viuere*, hoc eſt, laute quidem, ſed alieno ſumptu. *Ius hoc eſt cantorum et Poetarum vt ſacrificent ſine fumo*: id eſt, laute epulentur, nullo ſuo ſumptu. *Taubm.* *Muſice* idem eſt quod concinne, eleganter, quod Graecis interdum eſt μουσικῶς. Interpretes vulgo malunt ex more cantorum laete et laute, et ſine ſuo ſumtu. Nam ius cantorum et poetarum eſt, inquit Athenaeus ἄκαπνα θύειν, id eſt, *laute epulari ſine ſua impenſa.* Sed haec interpretatio loco Plauti non quadrat. *Gronou.* *

41. *Electi-*

Vino et victu, piſcatu probo, electili
Vitam colitis. TR. imo vita antehac erat:
Nunc nobis omnia haec exciderunt.
SI. Qui dum? TR. ita oppido occidimus omnes, Simo.
SI. Non taces? proſpere vobis cuncta vſque adhuc
Proceſſerunt. TR. ita vt dicis, facta haud nego.
Nos profecto probe, vt voluimus, viximus.
Sed, Simo, ita nunc ventus nauem
Deſeruit. SI. quid eſt? quomodo, peſſume?
Quae ne ſubducta erat tuto in terra?
TR. Hei! SI. quid eſt? TR. me miſerum, occidi! SI. qui? TR. quia
Venit nauis, noſtrae naui quae frangat ratem.
SI. VELIM VT VELLES, Tranio, ſed quid eſt negotii?
Eloquere. TR. herus peregre venit. SI. tunc tibi
Chorda tenditur: inde in ferriterium:
Poſtea in crucem recta. TR. nunc te ego per genua
Obſecro, ne indicium hero facias meo. SI. e me,
Ne quid metuas, nihil ſciet. TR. patrone ſalue.
SI. Nihil moror mihi iſtiuſmodi clientes.
TR. Nunc hoc quod ad te noſter me miſit ſenex.
SI. Hoc mihi reſponde primum, quod ego te rogo:
Iam de iſtis rebus voſter quid ſenſit ſenex?
TR. Nihil quicquam. SI. Nunquid increpauit filium?
TR. Tam liquidus eſt, quam liquida eſſe tempeſtas ſolet.
Nunc te hoc orare iuſſit opere maxumo,
Vt ſibi liceret inſpicere has aedes tuas.

l. Gul. *vino et victu probo piſcatu elect.*

Acid. *noſtram vi quae frangit ratem.*

41. *Electili.*] *Electile* pro optimo et eligendo. Sic factum eſt *ductile* a ducto. *Apertile*, Ouidio, ab aperto. *Salmaſ.*

49. *Quid eſt? quomodo.*] Scribe: SI. *Quid eſt?* TR. *Quomodo peſſime potuit.* SI. *Qui ne ſubducta erat tuto in terram antehac?* Eo modo, quo modo quo peſſime potuit; ventus, nempe deſeruit ratem. Reſpondet Simo: Eamne, quae jam ſubducta antehac tuto in terram fuit? *Heinſius.*

50. *Subducta.*] *Subducuntur naues* ex alto in portum: *Deducuntur* ex portu in altum.

53. *Velim vt velles.*] Cui boni ac ſecundi aliquid obtigerat, ei, ominis cauſſa, gratulabundi dicere ſolebant: *Feliciter*, aut, *Feliciter quod agis*: cum ſignificarent, cupere ſe eum perpetuo eadem felicitare vti. Contra, cui male et aduerſus animi ſententiam erat, cum alloquentes dicebant: *Vellem, quae velles.* cum indicarent dolere ſibi, quod illi male eſſet: ac ſi dicerent: Vellem tibi ita eſſet, vt tu quoque velles, mihique aegre eſt, quod tibi quicquam praeter voluntatem tuam euenerit. Sen. ep. 67. *Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori ſaeuiſſimas manus admouentem, et vulnera parum demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es: vellem quae velles, et moleſte fero? an feliciter quod agis?* Muretus.

58. *Patrone ſalue.*] Sic eos, quorum patrocinio vſuri erant, ſalutabant. Etiam hac formula manumiſſi patronos ſuos ſalutabant.

64. *Tam liquidus eſt, quam liquida eſſe tempeſtas ſolet.*] *Turbare* et *Liquare*, contraria ſunt, et in liquore ponuntur: quod vel ex Plaut. Moſtell. act. 2. 1. liquet: vbi ſeruulus, *Efficiam*, inquit, *quae facta hic turbauimus, Profecto vt liqueant omnia et tranquilla ſint.* Inde ad alia transferuntur: vt, *liquida aethra*, quae opponitur turbido aeri: *Liquidus ignis* eſt purus, tenuis, clarus: *liquidum auſpicium*: Epid. 2. 2. *liquidus animus.* Pſeud. 1. 3. *Turneb.*

SI. Non ſunt venales. TR. ſcio equidem iſtuc. ſed ſenex
Gynaeceum aedificare volt hic in ſuis,
Et balineas et ambulacrum et porticum.
SI. Quid conſomniauit? TR. ego dicam tibi:
Dare volt vxorem filio quantum poteſt:
Ad eam rem facere volt nouum gynaeceum.
Nam ſibi laudaſſe haſce ait architectonem   Turn. *architectorem.*
Neſcio quem, eſſe aedificatas has ſane bene.
Nunc hinc exemplum capere volt, niſi tu neuis.
SI. Nae ille malo quidem ab opere exemplum petit.
TR. Quia hic audiuit eſſe aeſtatem perbonam:
Subdiu coli abſque Sole perpetuum diem.   Lamb. *ſub dio.*
SI. Imo edepol vero, cum vſque quaque vmbra eſt, tamen
Sol ſemper hic eſt vſque a mani ad veſperum,
Quaſi flagitator adſtat vſque ad oſtium.
Nec mihi vmbra vſquam eſt, niſi in puteo quaepiam eſt.
TR. Quid, Sarſinatis ecqua eſt? ſi Vmbram non habes.
SI. Moleſtus ne ſis: haec ſunt ſicut praedico.
TR. Attamen inſpicere volt. SI. inſpiciat, ſi lubet;
Si quid erit, quod illi placeat, de exemplo meo
Ipſe aedificato. TR. eon'? voco huc hominem. SI. i, voca.

69. *Ambulacrum et porticum.*] Notari meretur, in priuatis aedificiis fuiſſe et ambulationes et porticus. *Gutbertus.*

70. *Quid conſomniauit.*] Τὸ ἐκεῖνος ὠνειροπόλησε; vnde hoc ei tam ſtulte venit in mentem? *Turneb.*

79. *Imo edepol vero, etc.*] Imo inquit Simo, contrarium fit. nam cum vbique locorum vmbra eſt, Sol ad veſpertinum tempus a matutino vſque, quaſi creditor importunus, hic pro foribus adſtat.

80. *A mani.*] Sic et Seruius in 5. Aen. vbi docet, Aduerbia, ſi Nomina fiant, declinari: ita in Milite, *de veſperi ſuo.*

81. Haec Nota referenda ad praecedentem ſcenam I. actus 3. verſ. 81. p. 428. *Calidum hoc eſt.*] Lambino daniſta ſignificat orationem ſuam de foenore moleſtam eſſe Tranioni; quamuis diſcedat ille, ſe nihilominus foenus ſublato clamore flagitaturum, et proinde hoc pacto ei moleſtum futurum. Quod contemnit Acidalius, et hunc verſum vult eſſe Tranionis, ac traiiciendum poſt verſum 135. Gruterus putat ceſſare aliorum commenta et ipſius Acidalii, ſi tribuatur Theuropidi ſeni, qui ſequentem pronuntiat. Ego vero nihil innouari malim. Non deterrent me tua conuicia, inquit Daniſta: alius me ſtimulus et potentior vrget. *Calidum hoc eſt*, nempe negotium quod ago: exactio ſcilicet pecuniae ad certam diem debitae ſtatim vult et diligenter celeriterque fieri. Sic Epid. I. 2. *huic homini opus eſt quadraginta minis celeriter calidis.* Iam quis non videt quo longius abeſt copia recipiendi debiti Daniſtae, eo peius eum vri et vexari metu amittendorum nummorum? hoc eſt ergo, *etſi procul abeſt, vrit male.* Ludit ambiguo τῷ *Vrere.* Negotium hoc *vrit male*, (id eſt, me ſollicitat, inquietum habet) praeter naturam aliorum ignium, qui non vrunt procul remotos. *Gronouius.*

83. *Quid? Sarſinatis ecqua eſt, ſi vmbram non habes?*] Argute, ſed vmbroſe et obſcure. *Saſinatis* enim nominatiuus antiquus, vt *Summatis, Infimatis, Cuiatis*: pro quibus nos *Sarſinas, ſummas*, diceremus. quod olim P. Valla etiam monuit. Alludit autem ad patriam ſuam Plautus: ſiquidem *Sarſina* vna ex Vmbriae ciuitatibus Straboni libro 5. Silius lib. 8. *bis Sarſina diues.* Etiam Plinius 3. cap. 8. *Sarſina* agnoſcit. Iam vero *Vmbra* bipartitae notionis eſt, ſignificans non modo *aerem lumine caſſum*: vt ait Lucret. ſed et mulierem ex Vmbria prognatam. In quo ambiguo Poeta ludit.

91. *Vehit.*

TR. Alexandrum magnum, atque Agathoclem aiunt maxumas
Duo res geſſiſſe. quid mihi fiet tertio,
Qui ſolus facio facinora immortalia?
Vehit hic clitellas, vehit hic autem alter ſenex.
Nouitium mihi quaeſtum inſtitui non malum:
Nam muliones mulos clitellarios
Habent: ego habeo homines clitellarios.
Magni ſunt oneris: quicquid imponas, vehunt.
Nunc hunc haud ſcio an colloquar. congrediar.
Heus Theuropides. TH. quis nominat me?
TR. Hero ſeruos multum ſuo fidelis.
Quo me miſeras, affero omne impetratum.
TH. Quid illic obſecro tam diu reſtitiſti?
TR. Seni non otium erat, id ſum opperitus.
TH. Antiquum hoc obtines tuum, tardus vt ſis.
TR. Heus tu, ſi voles verbum hoc cogitare,
SIMVL FLARE ſorbereque haud facile
Eſt: ego hic eſſe et illic ſimul haud potui.
TH. Quid nunc? TR. viſe, ſpecta tuo arbitratu.
TH. Age, duc me. TR. num moror? TH. ſubſequor te.
TR. Senex ipſe te ante oſtium eccum opperitur.
Sed moeſtus eſt ſe haſce vendidiſſe.
TH. Quid tandem? TR orat vt ſuadeam Philolacheti,
Vt iſtas remittat ſibi. TH. haud opinor.
SIBI QVISQVE ruri metit. ſi male emptae
Forent, nobis iſtas redhibere haud liceret.
LVCRI quicquid eſt, id domum trahere oportet.
Miſericordias iam habere haud hominem oportet.

91. *Vehit hic clitellas, etc.*] *Vehit*, dixit; non *gerit*: quia mulus, equus, camelus, bos, vehicula ſunt. *Lambin.* *Clitellae* Horatio I. Sat. 5. ſellae doſſuariae ſunt, iumentis imponi conſuetae ad onera commodius geſtanda. Senſus ergo huius verſus eſt: Quemadmodum hero meo clitellas impono, et vehere facio; vt ſuper illis omne onus, hoc eſt, dolos et fallacias meas imponam: ita et hic alter ſenex Simo vehit clitellas, etc. hoc eſt, vterque probe ludificatus eſt. *Pylades.*

95. *Magni ſunt oneris.*] Quem hic miſeret ineptiarum, in quas putat incidiſſe interpretes, vellem miſertum eſſet ſui. Quis eum docuit *magni oneris eſſe*, vt intelligatur, ferundi, capiundi, Latine non dici? At non eodem modo, *eſcae maximae eſſe, maioris cibi eſſe, multi meri eſſe, magni laboris eſſe* Plautus, Varro, Horatius dixerunt. Abſtineat igitur corrigere: *Magni ſunt. oneris quicquid imponas, vehunt.* Gronouius.

96. *Haud ſcio, an colloquar.*] Potuit Seruus inter molitiones iſtas, vt fit in malis conſiliis, trepidare: aut certe ſimulare, nouo aliquo et e re nata conſilio ſibi nunc ſubito opus eſſe. *Taubm.*

104. *Simul flare ſorbereque haud facile eſt.*] Nam *duas res magnas praeſertim* (ait Cic. in Philip.) *non modo agere vno tempore, ſed ne cogitando quidem explicare quiſquam poteſt.*

111. *Vt iſtas remittat ſibi.*] Venditione reſciſſa.

112. *Sibi quiſque ruri metit.*] Ita MSſ. *Cam.* et *Lamb.* Prouerb. ruſticum, quo ſignificatur, ſibi quemque conſulere. *Taubm.*

113. *Redhibere, etc.*] *Redhibitum id proprie dicitur, quod redditum eſt improbatumque ei, qui dedit, itemque rurſus coactus eſt habere id quod ante habuit.* Feſtus.

123. *Tan-*

TR. Morare hercle, cum verba facis. ſubſequere. TH. fiat.
Do tibi ego operam. TR. ſenex illic eſt. hem adduxi tibi hominem.
SI. Saluom te aduenisſe peregre gaudeo, Theuropides.
Dii te ament. SI. inſpicere te aedes has velle aiebat mihi.
TH. Niſi tibi incommodum eſt. SI. imo commodum. i intro, atque inſpice.
TR. At enim mulieres. SI. caue tu vllam floccifaxis mulierem.
Qualibet perambula aedes oppido tanquam tuas.
TH. Tanquam? TR. ah caue tu illi obiectes nunc in aegritudine,
Te has emiſſe. non tu vides hunc, voltu vt triſti eſt ſenex?
TH. Video. TR. ergo irridere ne videare et geſtire admodum,
Noli facere mentionem te emiſſe. TH. intellego.
Et bene monitum duco, atque te exiſtumo humano ingenio.
Quid nunc? SI. quin tu is intro, atque otioſe perſpectas, vt lubet?
TH. Bene benigneque arbitror te facere. SI. factum edepol volo.
Vin' qui perductet? TH. apage iſtum perductorem, non placet.
SI. Quid, quid eſt? TH. errabo potius, quam perductet quiſpiam.
TR. Viden' veſtibulum ante aedis hoc? et ambulacrum quoiuſmodi!
TH. Luculentum edepol profecto. TR. age ſpecta, poſtes cuiuſmodi!
Quanta firmitate facti, et quanta craſſitudine!
TH. Non videor vidiſſe poſtes pulcriores. SI. pol mihi
Eo pretio empti fuerant olim. TR. audin', fuerant, dicere?
Vix videtur continere lacrumas. TH. quanti hoſce emeras?
SI. Tres minas pro iſtis duobus, praeter vecturam, dedi.
TH. Hercle, quin multum improbiores ſunt quam a primo credidi.
TR. Quapropter? TH. quia edepol ambo ab infimo tarmes ſecat. MSS. *tramis.*
TR. Intempeſtiuos exciſos credo, id eis vitium nocet:
Atque etiam nunc ſatis boni ſunt, ſi ſint inducti pice.

123. *Tanquam?*] Theutopides, cui aliud perſuaſum erat, hoc Aduerb. non poteſt concoquere. *Tanquam* et *quaſi* voculae ſimilitudinis ſunt, non veritatis.

130. *Iſtum perductorem.*] Cicero lib. 1. in Verr. *lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat. Lenones* ſunt ſcortorum, *perductores* etiam inuitarum perſonarum, et in quibus ſtupra exercita legibus vindicantur. *Aſconius.*

136. *Eo pretio empti fuerant olim.*] Cum pulcros poſtes laudaret alter, hic reſponderet: Sane tali, id eſt, *pulcro* pretio ſibi emptos. *Pulcrum*, eſt luculentum pretium: vnde, *Pulcre vendere*, et ſimilia, apud noſtrum. *Acidalius.*

140. *Ab infimo tarmes ſecat.*] *Tarmes*, is eſt Vitruuio, qui θρίψ Graece vocatur. Vt intelligat vermiculatos et θριπηδέστους. Iam *ſecare* et *caedere*, aptum verbum ei rei. Lucillius: *Lanae opus omne perit. ſquallor, tineae omnia caedunt.* Nam Graeci κόπτειν vt κόπτεσθαι ὑπὸ σεῶν. *Scalig.*

143. *Pul.*

Non enim haec pultifagus opifex opera fecit barbarus.
Viden' coagmenta in foribus? TH. video. TR. ſpecta, quam arcte dormiunt.
TH. Dormiunt? TR. illud quidem, vt conniuent, volui dicere.
Satin' habes? TH. vt quidque magis contemplor, tanto magis placet.
TR. Viden' pictum, vbi ludificatur cornix vna volturios duo?
Cornix aſtat, ea volturios duo viciſſim vellicat.
Quaeſo huc ad me ſpecta, cornicem vt conſpicere poſſies.
Iam vides? TH. profecto nullam equidem illic cornicem intuor.
TR. At tu iſto ad vos obtuere. quoniam cornicem nequis
Conſpicari ſi volturios forte poſſis contui.
TH. Omnino, vt te abſoluam, nullam pictam conſpicio hic auem.
TR. Age, iam mitto, ignoſco: aetate non quis obtuerier.
TH. Haec, quae poſſum, ea mihi profecto cuncta vehementer placent.
SI. Latius demum eſt operae pretium iuiſſe. TH. recte edepol mones.
SI. Eho iſtum, puer, circumduce haſce aedes, et conclauia.
Nam egomet ductarem, niſi mihi eſſet ad forum negotium.
TH. Apage iſtum a me perductorem: nihil moror ductarier.
Quidquid eſt errabo potius, quam perducter quiſpiam.
SI. Aedes dico. TH. ergo intro eo ſine perductore. SI. i, licet.
TH Ibo intro igitur. TR. mane ſis: videam ne canis. TH. agedum vide.

143. *Pultifagus opifex.*] Intelligo Poenum: Hi enim lignario opere claruerunt. vnde multa fabricae ligneae opera ab illis nominata, vt, *lecti Punici*, Plin. lib. 33. 11. *feneſtrae Punicanae*, Varroni: et *torculare Poenicum*, eidem: et *coagmenta Punicana*, quae fideliter haerebant, nec hiaſcebant, apud Caton. Itaque ab hac mente Plautus, cum vult oſtendere aedium poſtes hiare, ait non eſſe factos a Poeno fabro. non enim hiaſcerent commiſſurae, ſi Poenus faber eas coniunxiſſet. *Scaliger.* Pultiphagus opifex barbarus, accipiendum de Romano opifice. Pulte vt plurimum vſi ſunt veteres Romani. Res nota. *Salmaſ.*

144 *Coagmenta.*] *Coagmenta dictae ſunt coniunctiones arctae et compares: a cogendo, id eſt, ſtringendo: vnde coagulum hinc coagmentare.* Nonius. *Quam arcte dormiunt, etc.*] Quia conniuere dicuntur, qui dormitant: vt apud Cinnam lectus eſt verſiculus: *Iam grauis ingenti conniuere pupula ſomno.* ideo, cum in foribus iuncturas eſſe minime laxas ſeruus oſtenderet, dormire eas ridicule ptius, dein etiam conniuere iocullariter dixit, ex oculis dormitantium ducta metaphora. *Politian.*

147. *Viden' pictum, vbi ludificatur.*] Hoc fingit: nam nuſquam haec pictura in aedibus Simonis erat. Per *Cornicem* autem ſe Tranio intelligit; per *Volturios* ſenes duos: vel propter capitum canitiem; vel propter defloccatam caluitii deformitatem; vel etiam ob auaritiam. *Douza.*

151. *At tu iſto ad vos obtuere.*] *Ad vos*, id eſt, in eam partem, vbi vos eſtis. Facete enim iubet ſenem in eam partem oculos flectere, vbi ambo ſunt: quaſi ibi ſint duo volturii picti: cum tamen alii nulli volturii eſſent praeter ſenes ipſos, quos Tranio per *volturios* ſignificat. *Douza.*

161. *Aedes dico, etc.*] Totus hic locus in ambiguo eſt. *Habere mulierem; mulierem cum aliquo eſſe*; Graecis συνεῖναι, et συνοικεῖν, *ductare*, eandem rem exprimere, vt enim ductat exercitum is, cui paret exercitus; ita *ductare mulierem* dicitur is, cui illa obtemperat morigeraque eſt in rebus omnibus. Aſin. act. 1. 3. et alibi. Terent.

— *Meam ductas gratiis?*

Muret.

162. *Videam ne canis.*] Scil. ſit aliqua mordax

TR. Eſt. TH. vbi canis eſt? TR. abi dierecta. ſt! abin' hinc in malam crucem?
At etiam reſtas? ſt! abi iſtinc. SI. nihil pericli eſt, age.
Tam placida eſt, quam eſt aqua: viſe. ire intro audacter licet.
Eo ego hinc ad forum. TH. feciſti commode, bene ambula.
Tranio age, canem iſt um a foribus abducat face, Schopp. *abducat. at face.*
Etſi non metuenda eſt. TR. quin tu illam aſpice, vt placide accubat!
Niſi moleſtum vis videri te. atque ignauom. TH. iam vt lubet,
Sequere hac igitur. TR. equidem haud vſquam a pedibus abſcedam tuis.

mordax in introitu, quae domus cuſtos in te ignotum ſaeuiat. quem Seneca lib. 3. cap. 37. de Ira, *canem catenarium*, appellat. Vt ſibi cauerent, qui domum ingredi vellent, inſcriptum erat ianuae longis litteris: *CAVE CANEM.* Quia non ſolum viuus canis accubare ſolebat, ſed etiam ſculpi vel ianuae appingi cum iſta inſcriptione. *Popm.*

163 *Eſt.* TH. *vbi canis eſt? etc.*] Nihil eſt dubii, quin pro *eſt* hoc loco vbique legendum ſit *St.* et *abi*, pro *vbi*. Hoc modo:

St, abi canis, ſt, abi dierecta, ſt, abin' hinc in malam crucem?
At etiam reſtas? ſt, abi iſtinc. SI. *nihil periculi eſt, age.*

Interiectiones enim *Heu, o, Papae, Au, St,* et ſimiles animi motum exprimentes, ſaepe Actoris ſunt non Poetae; adeoque ad verſum non pertinent. *Schoppius.*

165. *Tam placida eſt, quam eſt aqua.*] Tam placida eſt, quam mare, cum tranquillum eſt. Nam et *aqua* dicitur, cum aequata eſt, vt in tranquillitate: *Vnda*, in tempeſtate. *Turneb.*

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA

TRANIO, THEVROPIDES

Quid tibi viſum eſt hoc mercimonii? TH. totus gaudeo.
TR. Num nimio emptae tibi videntur? TH. nunquam edepol me ſcio
Vidiſſe vſquam abiectas aedes, niſi modo haſce. TR. ecquid placent?
TH. Ecquid placeant, me rogas? imo hercle vero perplacent.
TR. Cuiuſmodi gynaeceum? quid porticum? TH. inſanum bonam.
Non equidem vllam in publico eſſe maiorem hac exiſtumo.
TR. Quin ego ipſe et Philolaches in publico omnes porticus
Sumus commenſi. TH. quid igitur? TR. longe omnium longiſſuma eſt.
TH. Dii immortales mercimonii lepidi! ſi hercle nunc ferat

3. *Ablectas aedes.*] Nihil ad hanc rem Scaligeri *ablegmina*. Scribendum cum Turnebo *abiectas*, id eſt, vili venditas. Sic Phaedrus fab. 63. *Agros abiiciet moecha, vt mundum paret.* Vbi opportune elegantiſſimus Tan. Faber addidit ex Terentii Adelphis 4. 7. *quae quantum poteſt, Aliquo abiicienda eſt. ſi non pretio, gratiis.* Ad quod offendit Guiderus ſubiiciendo, *abigenda*. l. 36. §. 1. D. Mandati: *Quid enim fiet, ſi exiguo pretio bi, cum quibus tibi communis fundus erat, rem abiicere, vel neceſſitate rei familiaris, vel alia cauſa cogeretur?* Gronouius.

9. *Mercimonii lepidi!*] Graeciſmus: in quo ſubintelligitur ἕνεκα, vel potius ὦ. vt Plato l. 6. de Republ. Ἄπολλον δαιμονίας ὑπερβολῆς! Tale illud, ὦ Ζεῦ τῆς ἄτης! Item: ὦ Ζεῦ, τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν! Eodem referendum illud 11. Aeneid.

Iuſtitiae ne prius mirer belline laborum!

35. *Omnem*

Sex talenta magna argenti pro iſtis praeſentaria,
Nunquam accipiam. TR. ſi, here, te accipere cupies, ego nunquam ſinam.
TH. Bene res noſtra collocata eſt iſtoc mercimonio.
TR. Me ſuaſore atque impulſore id factum audacter dicito:
Qui ſubegi, foenore argentum ab Daniſta vt ſumeret,
Quod illi dedimus arrhaboni. TH. ſeruauiſti omnem ratem,
Nempe octoginta debentur huic minae. TR. haud nummo amplius.
TH. Hodie accipiat. TR. ita enim vero: ne qua cauſſa ſubſiet,
Vel mihi denumerato: ego illi porro denumerauero.
TH. At enim, ne quid captioni mihi ſit, ſi dederim tibi.
TR. Egone te ioculo modo auſim, dicto aut facto fallere?
TH. Egon' abs te auſim non cauere, ne quid committam tibi?
TR. Quia tibi vnquam quicquam, poſtquam tuus ſum, verborum dedi.
TH. Ego enim caui recte. eam mihi debeo gratiam atque animo meo.
Sat ſapio, ſi abs te modo vno caueo. TR. tecum ſentio.
TH. Nunc abi, i rus, dic me aduenifſe filio. TR faciam vt voles.
TH. Curriculo abi, iube in vrbem veniat iam ſimul tecum. TR. licet.
Nunc ego me illa per poſticum ad congerrones conferam.
Dicam vt hic res ſint quietae, atque vt hunc hinc amouerim.

15. *Omnem ratem.*] Allegorice omnem rem familiam rem.

21. *Egon' abs te auſim non cauere, etc.*] Itane imprudens ſim, vt mihi abs te non caueam? Comici faciunt ſenes deliros et credulos: ſed tamen ita, vt habeant aliquod ſimulacrum prudentiae. *Lambinus.*

23. *Caui recte. eam mihi debeo gratiam.*] Quod nunquam deceptus ſum, id non tibi, ſed meae prudentiae debeo. *Acidal.*

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

PHANISCVS

SERVI, QVI CVM culpa carint, tamen malum
Metuunt, hi ſolent eſſe heris vtiles.
Nam illi, qui nihil metuunt, poſtquam ſunt malum
Meriti, ſtulta ſibi expetunt conſilia.
Exercent ſeſe ad curſuram, fugiunt. ſed
Hi, ſi reprehenſi ſunt, faciunt a malo
Peculium quod nequeunt facere de ſuo.
Augent ex pauxillo, theſaurum inde parant.

6. *Faciunt a malo, etc*] Dicitur *Peculium facere a malo*, quemadmodum, *aes, diuitias facere a malo*: quod antiquum eſt et elegans. Apul. l. 6. *niſi nos putetis aes de malo habere.* vbi, *De malo aes*, furtis, latrociniis, fraudibuſque partum. Sed Plautus in ambiguo ludit. *De malo* enim *peculium* vocat offerumentas et vibices e verberibus. quia, *dare malum*, eſt, *verberare et plectere.* Acidal.

8. *Augent ex pauxillo.*] *Paxillo* non mutand. in *pauxillo*, ſed ambigua pronunciatione pro hoc ipſo capiundum. vt Spectatores vtrumque exaudiuerint, dubii magiſne e palo ſeu paxillo, an paulo ſeu pauxillo peculium augeri diceretur. Ad

Mihi, in pectore conſilii quod eſt,
Lubet cauere malam rem prius,
Quam vt meum tergum exſinceratum fiat.
Vt adhuc fuit, mihi corium eſſe oportet
Sincerum, atque vti vetem verberari.
Si huic imperabo, probe tectum habebo.
Malum cum impluit ceteros, non impluat mihi.
Nam VT SERVI volunt eſſe herum, ita ſolet.
Bonis boni ſunt: improbi, qui malus fuit.
Nam nunc domi noſtrae tot peſſumi viuont.
Peculi ſui prodigi plagigeruli: vbi aduorſum vt
Eant vocantur hero: Non eo, moleſtus ne ſis.
Scio quo properas: geſtis aliquo iam hercle,
Ire vis mula foras paſtum. bene merens
Hoc pretium inde abſtuli. ita abii foras. ſolus
Nunc eo aduorſum hero ex plurimis ſeruis.
Hoc die craſtini cum herus reſciuerit,
Mane caſtigabit eos bubulis exuuiis.
Poſtremo minoris pendo tergum illorum, quam meum.

hunc iocum et ſenſum rerte ſingula verba ducunt. Et vide ordinem: Peculium faciunt: id ex pauxillo augent: ita theſaurum parant. Parantur enim theſauri paulatim augendo. *Acidal.*

11. *Exſinceratum.*] Eſt a coniectura Camerarii. nam in Mſſ. eius]et nonnullis vet. ed. locus hic ita concipitur:

Faciunt a malo peculio, quod nequeunt ...
Augent ex pauxillo ..... deparant
Mihi in pectore conſilii ..... malam rem prius.
Quam vt meum, ...
Vt adhuc fuit, etc.

14. *Si huic imperabo.*] Obſcura admodum ſunt iſta; nec, credo, genuina: nec placet aliorum expoſitio. Conabar potius:

— Vſque vti vitem verberari:
Sic huic imperabo: probe tectum habebo.

Hoc ſenſu: vt porro euitem verbera, ſic huic ori imperabo (quod cum geſtu pronunciandum: vt digito labrum comprimat) probe tectum habebo, ſcil. os. Notum enim inter praecipuas ſerui virtutes ſilentium. Loquitur igitur tanquam de tecto: vt docent etiam quae ſequuntur. *Piſtoris.*

19. *Peculi ſui prodigi.*] Qui non ſeruant tergum ſuum a loris ſartum ac tectum: nempe cum officii ſunt immemores. Salluſtius: *Alieni appetens, ſui profuſus.* Horat. I. Od. 12. *animae prodigus.* Licet etiam proprie interpretari, qui peculium profundunt in luſtra. *Lambin.*

22. *Ire vis mula foras paſtum.*] Haec et quae praecedunt verba ſunt ſeruorum domi deſidentium, et ſeruum frugi irridentium. Ire vis aliquo in popinam vt te ſarcias, ſicut mulae ſolent fractis retinaculis paſtum ire. *Lambin. Bene merens.*] Pro benefactis meis hanc mercedem, dicteria ſc. mordacia retuli.

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

PHANISCVS, SERVOS, THEVROPIDES

Illi erunt bucaedae multo potius, quam ego

Lamb. et alii, *hanc ſcenam cum ſuperiore coniungunt.*

1. *Illi Bucaedae.*] *Bucaedae* illi non poſſunt paſſiue ſumi, de his qui loris bubulis caeduntur. Iſta quippe terminatio in compoſitionibus ex verbis et nominibus

Sim reſtio. SE. mane tu, atque aſſiſte illico:
Phaniſce, etiam reſpice. PH. mihi moleſtus ne ſis.
SE. Vide vt faſtidit ſimia! Diſſald. *vide vt faſtidioſiſſimu'ſt.*
PH. Mihi ſum, libet eſſe. quid id curas?
SE. Maneſne illico impure paraſite?
PH. Qui paraſitus ſum? SE. ego enim
Dicam: cibo perduci poteris quouis.
Ferocem facis, quia te herus tam amat. PH. vah!
Oculi dolent. SE. cur? PH. quia fumus moleſtus.
SE. Tace ſis faber, qui cudere ſoles plumbeos
Nummos. PH. non potes tu cogere me, vt tibi
Maledicam, nouit herus me. SE. ſuam
Quidem pol culcitullam oportet. PH. ſi ſobrius ſis,
Male non dicas. SE. tibi obtemperem, cum tu mihi
Nequeas? PH. at tu mecum, peſſume, i aduorſus.
SE. Quaeſo hercle, Phaniſce, abſtine iam ſermonem
De iſtis rebus. PH. faciam, et pultabo fores.
Heus, ecquis hic eſt, maxumam qui his iniuriam
Foribus defendat? ecquis, ecquis huc exit, atque aperit?
Nemo hinc quidem foras exit: vt eſſe addecet
Nequam homines, ita ſunt: ſed eo magis cauto eſt

minibus factis, agendi habet ſignificationem. Bucaedae igitur ſunt qui boues ſtimulis caedunt. Videtur hoc prouerbium tunc fuiſſe vſitatum; Bucaeda vel bubulcus ille potius erit, quam ego ſim reſtio. *Salmaſ. Illi bucaedae.*] Verum eſt iſta terminatione ex nominibus et verbis compoſita habere agendi ſignificationem. Sed quale poterit eſſe prouerbium, aut quo ſenſu commodo: *Bubulcus ille potius erit quam ego ſim reſtio.* Non dubium eſt quin Plautus voluerit: illi potius taureis aut loris e bouillo corio caedentur, quam ego committam, vt caedar reſtibus. Sed quemadmodum poſteriore verbo abuſus eſt, vt *reſtionem* dixerit illum, qui reſtibus caeditur, quum reuera *reſtio* ſit, qui facit reſtes, non qui illas patitur, ita et *bucaedam*, quem mortui incurſant boues, quem boues caedunt, quum proprie ſit is qui boues caedit. Neque enim *reſtionem* hic accepero, qui ſe ſuſpendat, vt volunt. Perſa 2. 4. *Caedere hodie tu reſtibus.* Gronouius.

9. *Herus tam amat.*] Mſſ. ambo: *quia te eratus amat.* id eſt, aeratus pro pecunioſo, diuite. Maloſpins ad lib. 1. Epiſt. ad Atticum.

10. *Oculi dolent.*] Vide notas Aſinar. act. 5. ſc. 1. verſ. 4.

11. *Tace ſis, faber, qui cudere ſoles plumbeos nummos.*] Tace tu, qui ſimulatis officiis et ſpecioſis dictis ac factis hero perſuaſiſti te eſſe frugi ſeruum; cum nequam ſis. *Aeratos obulos* Plautus vocat Graecorum χαλκοῦς et κολλύβους, quoſuis parui pretii numulos. Tales etiam Roman. *lupini* et *plumbei* illi nummi: de quibus Plaut. hoc loco, et Mart. lib. 10. ep. 74. *Caſaub.*

13. *Nouit herus me, etc.*] Plauti verſum exſulantem in veterem ſedem reſtitui: praeſerrim cum ei nihil poſſit obiici praeter libertatem ſermonis. Lege autem Iulia non verba moechantia, ſed facta puniri receptum eſt. In duobus enim Vatic. haec inſeruntur: SER. *ſuam Sol ipſe culticellam oportet.* PH. *ſi ſobr.* quae germana Plauti verba eſſe, ne Carneades quidem ille dubitauerit, qui dubitare in omnibus ſolet, etc. Ita et Dolabella Caeſarem, qui *Delitium Nicomedis* audiebat, *ſpondam interiorem regiae lecticae*, ab eadem cauſſa dixit. *Lipſ.*

15. *Tibi obtemperem.*] Ita Mſſ. tamen Lamb. leg. *temperem*, quaſi dicas, parcam maledictis in te, cum tu mihi non poſſis parcere? quomodo et Horat. 3. Od. 24.

19. *Qui his iniuriam foribus defendat.*] Qui fores aperiat, ne a me effringantur. Proprie valde vſus eſt verbo *defendere*, pro arcere, auertere. Sic Caeſar: *Et quod bellum non intulerit, ſed defenderit:* id eſt repulerit. *Lipſius.*

Opus, ne huc exeat, qui male me mulcet.
Hic quidem neque conuiuarum ſonitus, itidem vt antehac fuit,
Neque tibicinam cantantem, neque alium quenquam audio.
TH. Quae illaec res eſt? quid illi homines quaerunt apud aedes meas?
Quid volunt? quid introſpectant? PH. pergam pultare oſtium.
Heus reclude: heus, Tranio, etiam aperis? TH. quae haec eſt fabula!
PH. Etiamne aperis? Callidamati noſtro aduorſum venimus.
TH. Heus, vos pueri, quid iſtic agitis? quid iſtas aedes frangitis?
PH. Herus hic noſter potat. TH. herus hic voſter potat? PH. ita loquor.
TH. Puer nimium es delicatus. PH ei aduorſum venimus.
TH. Quoi homini? PH. hero noſtro. quaeſo, quoties dicendum eſt tibi?
TH. Puer, hic nemo habitat, nam te eſſe arbitror puerum probum.
PH. Non hic Philolaches adoleſcens habitat hiſce aedibus?
SE. Senex hic cerebroſus eſt certe. PH. erras peruerſe, pater.
Nam niſi hinc hodie emigrauit, aut heri, certo ſcio
Hic habitare. TH. quin ſex menſes iam hic nemo habitat. SE. ſomnias.
TH. Egone? SE. tu. TH. tu ne moleſtus: ſine me cum puero loqui.
PH. Nemo habitat? hem! TH, ita profecto. PH. nam heri et nudiuſtertius,
Quartus, quintus, ſextus vſque, poſtquam hinc peregre eius pater
Abiit, nunquam hic triduum in vnum deſitum eſt eſſe er bibi.
TH. Quid ais? PH. triduum in vnum eſt haud intermiſſum hic eſſe et bibi,
Scorta duci, pergraecari, fidicinas, tibicinas
Ducere. TH. quis iſtaec faciebat? PH. Philolaches. TH. qui Philolaches?
PH. Cui patrem Theuropidem eſſe opinor. TH. hei! hei! occidi,
Si haec hic vera memorat. pergam porro percontarier.
Ain' tu iſtic potare ſolitum Philolachem iſtum, quiſquis eſt,

32. *Puer nimium es delicatus.*] Puto ſcribendum: *Puer nimirum es delicatus.* Delicati pueri qui in deliciis herorum ſuorum, et catamiti *Salmaſ. Puer, nimium es delicatus.*] Alludere Plautum ad delicatos, qui et *catamiti* dicebantur, féro: nihil aliud eum dicere, eoque ſcribendum, *nimirum*, non fero. Nam *nimium es delicatus*, eſt nimium ludis vel illudis, non ſerio agis. Vt Menaechm. 2. 3. *Eia delicias facis.* Milite 4. 1. *Vide modo.* PA. *vah delicatus, quae te tanquam oculos amet.* Poenulo 1. 2. *Aſſum apud te eccum.* AG. *At ego te elixus ſis volo.* MI. *Enimuero here delicias facis.* Gronou.

36. *Cerebroſus certe eſt.*] Cerebro male affectus, mente commotus. Horat. 1. Sat. 5. *Cerebroſus proſilit vnus*, id eſt, ἀκρόχολος καὶ ὀξύθυμος, qui Virgil. dicitur *praeceps animi*, et *irae impatiens*. *Erras perverſe.*] *Fugit te ratio*: vt loquitur Amph. 1. 1.

49. *Praeter*

Cum hero voſtro? PH. hic, inquam. TH. puere, praeter ſpeciem ſtultus es.
Vide ſis ne forte ad merendam quopiam deuorteris,
Atque ibi meliuſcule, quam ſatis fuerit, biberis. PH. quid eſt?
TH. Ita dico, ne ad alias aedes perperam deueneris.
PH. Scio qua me ire oportet: et quo venerim, noui loqui.
Philolaches hic habitat, quoius eſt pater Theuropides.
Qui, poſtquam pater ad mercatum abiuit hinc, tibicinam
Liberauit. TH. Philolaches ergo? PH. ita, Philematium quidem.
TH. Quanti? SF. triginta talentis. PH. μὰ τὸν ἀπόλλω! ſed minis.
TH. Ain', minis triginta amicam deſtinatam Philolachi?
PH. Aio. TH. atque eam manu emiſiſſe? PH. aio. TH. et poſtquam eius hinc pater
Sit profectus peregre, perpotaſſe aſſiduo
Tuo cum domino? PH. aio. TH. quid, is aedes emit hic proxumas?
PH. Non aio. TH. quadraginta etiam dedit huic quae eſſent pignori?
PH. Neque illud aio. TH. hei! perdis. PH. imo ſuum patrem illic perdidit.
TH. Vera cantas? vana vellem! PH. patris amicus videlicet.
TH. Heu edepol patrem eum miſerum praedicas! PH. nihil hoc quidem eſt,
Triginta minae, prae quam alios dapſiles ſumtus facit,
Perdidit patrem. vnus iſtic ſeruos eſt ſacerrumus
Tranio: is vel Herculi conterere quaeſtum poſſiet.
Edepol me eius patris miſeret: qui cum iſtaec ſciet
Facta ita, amburet miſero ei corculum carbunculus.
TH. Siquidem iſtaec vera ſiunt. PH. quid merear, quamobrem mentiar?

Gulielm. *quo venerim noui loci.*

49. *Praeter ſpeciem ſtultus es.*] Quaſi dicat: Formoſus equidem es, ſed iſti formae mens non reſponder. *Lambinus.*

51. *Atque ibi meliuſcule*] Hoc ſic explicandum. *Bene* interdum idem eſt quod valde aut multum. Sic auctor de bello Hiſpanienſi: *Bene multis vulneribus adfecti in oppidum ſe contulerunt.* Et *bene magna prioris muri pars deiecta eſt.* Sic et *bene potum* dicimus, qui multum bibit. Cicero lib. 7. fam. 22. *Etſi domum bene potus ſeroque redieram.* Sic igitur *meliuſcule* prorſus idem eſt hac in re, quod pluſculum. Er fruſtra Guilielmus, *ne pluſcule*: fruſtra Grurerus *meriuſcule.* Nec ſatisfacit, qui *bene, melius, optime* agere norat dici et mala agentes. *Gronou.*

58. *Deſtinatam Philolachem?*] Repoſitum id. Lego: *deſtinatam Philolachi*: antique, vt *Chremi. Deſtinata*, empta. *Deſtinare* enim eſt emptione facta arrhabonem dare; ceterum pretium in diem differre. *I. Gul.*

67. *Sacerrimus.*] Omnibus modis exſecrandus. Virg. 3. Aen. *Auri ſacra fames.* Horat. 1. Sat. 3. *inteſtabilis et ſacer eſto.* Vide Macrob. lib. 3. 7. et Feſtum in *Sacer.* Taubm.

68. *Is vel Herculi conterere, etc.*] Hyperbole. dicitur in hominem maxime prodigum. Herculi enim decimae vouentur, quas hic facete *quaeſtum* appellat. *Caſ.*

70. *Amburet miſero ei corculum carbunculus.*] Id eſt, moerore conficietur et contabeſcet. *Lamb.*

74. *Libertas*

Heus vos, ecquis haſce aperit? TR. quid iſtac pultas, vbi nemo intus?
PH. Alio credo comiſſatum abiſſe. abeamus nunc iam.
TH. Puere, iamne abis? libertas paenula eſt tergo tuo.
PH. Mihi, niſi herum metuam et curem, nihil eſt qui tergum tegam.

74. *Libertas paenula eſt tergo tuo.*] Iocus ſenis in puerum: quo ſignificat, paenulam non habere. Libertas, inquit, paenula eſt, o puer, tergo tuo: et cum liber non ſis, paenula cares, qua tergum tuum tegas. cui puer reſpondet acutiſſime et facetiſſime: ſibi metum domini, et curam officii eſſe loco paenulae, qua tergum tegat: ſignificans, ſibi tectum et tutum a verberibus eſſe tergum non paenula, ſed domini metu et cura. *Lamb.*

ACTVS QVARTVS. SCENA TERTIA

THEVROPIDES, SIMO

Perii hercle, quid opus eſt verbis? vt verba audio,
Non equidem in Aegyptum hinc modo vectus fui,
Sed etiam in terras ſolas, oraſque vltimas
Sum circumuectus, ita vbi nunc ſim neſcio.
Verum iam ſcibo: nam eccum, vnde aedes filius
Meus emit. quid ais tu? SI. a foro incedo domum.
TH. Nunquid proceſſit ad forum hodie noui?
SI. Etiam. TH. quid tandem? SI. vidi efferri mortuum. TH. hem,
Nouum! SI. vnum vidi mortuum efferri foras:
Modo eum vixiſſe aiebant. TH. vae capiti tuo.
SI. Quid tu vt ocioſus res nouas requiritas?
TH. Quia hodie adueni peregre. SI. promiſi foras,
Ad coenam ne me tu te vocare cenſeas.
TH. Haud poſtulo edepol. SI. verum cras, niſi quis prius
Vocauerit me, vel apud te coenauero.
TH. Ne iſtuc quidem edepol poſtulo, niſi quid magis
Es occupatus, operam mihi da. SI. maxume.
TH. Minas quadraginta accepiſti, quas ſciam, — Diſſal. *fac ſciam, A Philolachete.*
A Philolachete. SI. nunquam nummum, quod ſciam.
TH. Quid, a Tranione ſeruo? SI. multo id minus.

8. *Efferri mortuum.*] Scilicet et funera ducta per forum, praecipue indictiua. *Dion. Halicarn.* l. 4. Ant. Rom.

12. *Promiſi foras.*] Quaſi dicat: Ne ſpem tibi facias, a me ad coenam te vocatum iri, vt ſolent peregre aduenientes: quia ipſe alio iam condixi, neque domi coenabo. *Promiſi foras,* vetus loquendi modus, praeceptis Gram. vt videtur, repugnans. Sed non ſine cauſſa ita dicitur: tunc enim motus intelligitur: valetque ſermo ille, *promiſi, me iturum foras.* Vtitur hac forma in Men. I. 2. Sticho, et alibi paſſim Plautus. *Victor.*

TH. Quas arrhaboni tibi dedit? SI. quid ſomnias?
TH. Egone? at quidem tu, qui iſtoc te ſperas modo
Poteſſe diſſimulando infectum hoc reddere.
SI. Quid autem? TH. quod me abſente tecum hic filius
Negotii geſſit. SI. mecum vt ille hic geſſerit,
Dum tu hic abes, negotii? quidnam? aut quo die? Lamb. *hinc abes.*
TH. Minas tibi octoginta argenti debeo.
SI. Non mihi quidem hercle. verum, ſi debes, cedo.
Fides ſeruanda eſt, ne ire inficias poſtules.
TH. Profecto non negabo debere, et dabo.
Tu caue quadraginta accepiſſe hinc ne neges.
SI. Quaeſo edepol huc me aſpecta, et reſponde mihi.
Te velle vxorem aiebat tuo nato dare,
Ideo aedificare hoc velle aiebat in tuis.
TH. Hic aedificare volui? SI. ſic dixit mihi.
TH. Hei mihi, diſperii! vocis non habeo ſatis.
Vicini, interii, perii! SI. nunquid Tranio Grut. *vicine.*
Turbauit? TH. imo exturbauit omnia.
Te ludificatus eſt et me hodie indignis modis.
SI. Quid tu ais? TH. haec res ſic eſt, vt narro tibi.
Te ludificatus et me hodie in perpetuum modum.
Nunc te obſecro, vt me bene iuues, operamque des.
SI. Quid vis? TH. i mecum, obſecro, vna ſimul.
SI. Fiat. TH. ſeruorumque operam et lora mihi cedo.
SI. Sume. TH. eademque opera haec tibi narrauero,
Quis me exemplis hodie ille ludificatus eſt.

25. *Mecum vt ille.*] Lege: *Mecum vt ille hic geſſerit, dum tu hinc abes, negotii quidquam? At quo die?* Heinſius.

28. *Non mihi quidem, etc.*] Ego ſic conicio:

Non memini quidem hercle, verum ſi debes, cedo.

Si debes, hoc eſt, quandoquidem debes. *Si* coniunctio indicatiuo iuncta, rem magis indubitatam facit, inquit *Priſcianus.* Diſſald.

35. *Aedificare hoc.*] Forſan *hinc,* vt et verſu ſequenti. Vt innuat Simo: voluiſſe reformare aedes ſuas Theuropidem ad exemplum domus ſuae; ſicut ſupra prae ſe tulerat Tranio.

36. *Vocis non habeo ſatis.*] Ἀφωνία μ' ἔχει, id quod accidit derepente perterritis. *Cam.*

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

TRANIO, THEVROPIDES

Qui homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit.
Atque equidem quid id eſſe dicam verbum nauci, neſcio.

1. *Nauci non erit.*] *Naucum* ſeu *nauci* alii dicebant eſſe id, quod in olea nuceque intus eſt; alii omnium rerum putamen; alii, fabae granum, quod haeteat in fabae hilo; alii, nucis iuglandis medium diſſepimentum; alii ex ναὶ καὶ ὀχὶ contractum. *Feſtus.*

5. *Oſtium*

Nam herus me poſtquam rus miſit, vt filium ſuum arceſſerem,
Abii illa per angiportum ad hortum noſtrum clanculum:
Oſtium quod in angiportu eſt, horti patefeci fores;
Eaque eduxi omnem legionem, et mares et foeminas,
Poſtquam ex obſidione in tutum eduxi maniplares meos,
Capio conſilium, vt ſenatum congerronum conuocem.
Quem cum conuocaui, atque illi me e ſenatu ſegregant.
Vbi ego video rem vorti in meo foro, quantum poteſt,
Facio idem, quod plurimi alii, QVIBVS RES timida aut turbida eſt:
Pergunt turbare vſque vt ne quid poſſit conquieſcere.
Nam ſcio equidem nullo pacto iam eſſe poſſe clam ſenem.
Sed quid hoc eſt quod foris concrepuit proxuma vicinia?
Herus meus hic quidem eſt, guſtare ego eius ſermonem volo.
TH. Illico, intra limen aſtate illic: vt, cum extemplo vocem,
Continuo exiliatis: manicas celeriter connectite.
Ego illum ante aedes praeſtolabor ludificatorem meum:
Quoius ego hic ludificabo corium, ſi viuo, probe.
TR. Res palam eſt. nunc te videre melius eſt, quid agas, Tranio.
TH. Docte atque aſtute mihi captandum eſt cum illoc, vbi huc aduenerit.
Non ego illi extemplo ita meum oſtendam ſenſum: mittam lineam.
Diſſimulabo me horum quicquam ſcire. TR. o mortalem malum!

5. *Oſtium quod in angiportu.*] Haec Syntaxis eſt: Patefeci fores horti, quod eſt oſtium in angiportu. Figurata Syntaxis: *fores*, *quod oſtium.* Horti fores erant oſtium in angiportu. *Acidal.*

9. *Atque illi me.*] Nullam ſibi moram adferunt, quin me ſegregent. *atque*, pro ſtatim. *Palmer.* Sic Epid. 2. 2. 23. Bacchid. 2. 3. 45. Mercat. 2. 1. 32. Virgil. 1. Georg. 201. *Non aliter quam qui aduerſo vix flumine lembum Remigio ſubigit, ſi brachia forte remiſit, Atque illum in praeceps prono rapit alueus amni.* Liu. 26. 37. *Hinc Quintium ſimul pugnantem hortantemque ſuos incautum haſta transfigit. Ille atque praeceps cum armis procidit ante portam.* Gronou. *

10. *Rem vorti in meo foro.*] Vbi ego video litem in meo foro agi, ita vt non poſſim recuſare, quo minus iudicium accipiam et patiar, tum quantum fieri poteſt, facio idem, q. etc. Hoc eo referendum, quod iure ciuili extra ſuum forum nemo iudicium accipere cogitur: in ſuo autem debet. Et actor Rei non Reus actoris forum ſequitur. *Lambinus.*

19. *Ludificabo corium.*] Tergum flagris et loris variabo. *Lamb.*

21. *Captandum eſt cum illoc.*] Cum Tranione. Inſolentius paullo *captare cum aliquo*: ſeq. tamen ſc. etiam dixit *cauere cum aliqua.* Actius: *Contra eſt eundum cautim et captandum mihi.* Acidalius. Sic *orare cum aliquo*, *queri cum aliquo*, *oſculari cum aliquo*, Plauto et aliis frequentia. *Gronouius.*

22. *Mittam lineam.*] Tranionem captabo, vt piſcem, miſſa linea. Eſt autem hoc loco *linea*, illud linum, cuius extremo hamus annexus eſt. Seneca: *ſentit tremulos linea piſces.* Mart. 3. 58. *Tremulaue captum linea trahit piſcem.*

24. *Doctior*

Alter hoc Athenis nemo doctior dici poteſt.
Verba dare illi non magis hodie quiſquam, quam lapidi, poteſt.
Aggrediar hominem: appellabo. TH. nunc ego ilie huc veniat velim. *Acid. nunc ego illum.*
TR. Siquidem pol me quaeris, aſſum praeſens praeſenti tibi.
TH. Euge Tranio, quid agitur? TR. veniunt ruri ruſtici.
Philolaches iam hic aderit. TH. edepol mihi opportune advenit.
Noſtrum ego hunc vicinum opinor eſſe hominem audacem et malum.
TH. Qui dum? TH. qui negat nouiſſe vos. TR. negat? TH. nec vos ſibi
Nummum vnquam argenti dediſſe. TR. abi, ludis me, credo: haud negat.
TR. Quid iam? TR. ſcio, iocaris nunc tu: nam ille quidem haud negat.
TH. Imo edepol negat profecto: neque ſe has aedes Philolachi
Vendidiſſe. TR. eho, an negauit ſibi datum argentum, obſecro?
TH. Quin iusiurandum pollicitus eſt dare, ſi vellem, mihi:
Neque ſe haſce aedes vendidiſſe, neque ſibi argentum datum.
Dixi ego iſtuc idem illi. TR. quid ait? TH. ſeruos pollicitus eſt dare
Suos mihi omnes quaeſtioni. TR. nugas, nunquam edepol dabit.
TH. Dat profecto. TR. quin et illum in ius iube ire. TH. iam mane.
Experiar, vt opinor: certum eſt. TR. mihi hominem cedo.
TH. Quid ſi igitur ego arceſſam homines? TR. factum iam eſſe oportuit:
Vel hominem iube aedes mancipio poſcere. TH. imo hoc primum volo,
Quaeſtioni accipere ſeruos. TR. faciundum edepol cenſeo. ego
Interim hanc aram occupabo. TH. quid ita? TR. nullam rem ſapis.

24. *Doctior, etc.*] Aſtutior, δεινότερος. Irridet herum: et ſignificat, ei, ſtolido facile eſſe verba dare.

38. *Dixi ego iſtuc idem illi.*] Me iusiurandum ei daturum, aedes filium emiſſe, et argentum dediſſe. Ita vulgatam lectionem interpretatur Lambinus. Sed ea haud dubie eſt corrupta. Neque tamen deſunt verſus aliquot, quod vult Acidalius. Aut fallor, aut ſcripſit Plautus:
Neque ſe haſce aedes vendidiſſe, neque ſibi eſſe argentum datum.
Dixit. Nego iſtuc idem illi. Cum iusiurandum dare polliceretur, diceretque ſe neque vendidiſſe aedes, neque argentum accepiſſe, ego negaui vera eſſe iſta quae diceret. Reſponſio Tranionis: *Quid ait?* id eſt, quid tum dixit, cum tu negares vera ea eſſe quae dixerat? plane ita legi poſtulat. *Boxhorn.*

45. *Aram occupabo.*] Abripi, aut in ius vocari non poſſunt, qui ad aras et fana deorum confugiunt. Cic. pro domo ſua. Pl. Rudent. act. 3. 2. Duo perfugia

habe

Ne enim illi huc confugere poſſint quaeſtioni quos dabit.
Hic ego tibi praeſidebo, ne interbitat quaeſtio.
TH. Surge. TR. minime. TH. ne occupaſſis, obſecro, aram. TR. cur? TH. ſcies.
Quia id enim maxume volo, vt illi iſtoc confugiant: ſine.
Tanto apud iudicem hunc argenti condemnabo facilius.
TR. Quod agis, id agas. quid tu porro vis ſerere negotium?
NESCIS TV QVAM meticuloſa res ſit ire ad iudicem.
TH. Surge dum huc. eſt conſulere igitur quiddam quod tecum volo.
TR. Sic tamen hinc conſilium dedero. nimio plus ſapio ſedens.
Tum CONSILIA firmiora ſunt de diuinis locis.
TH. Surge, ne nugare: aſpice dum contra me. TR. aſpexi. TH. vides?
TR. Video. huc ſi quis intercedat tertius, pereat fame.
TH. Qui dum? TR. quia nihil quaeſti ſiet. mali hercle ambo ſumus.
TH. Perii! TR. quid tibi eſt? TH. dediſti verba. TR. qui tandem? TH. probe
Me emunxti. TR. vide ſis, ſatine recte? num mucci fluunt?
TH. Imo etiam cerebrum quoque omnem e capite emunxti meum.
Nam omnia malefacta voſtra repperi radicitus.
Non radicitus quidem hercle, verum etiam eradicitus.
Nunquam edepol hodie inultus deſtinauerim tibi.

Douz. *me obſtinauerim*, id eſt, oſtenderim.

habebant ſerui, *Aram* et *Deprecatorem.* vnde illud Ter. Heauton. act. 5. 2. *Nec tu aram tibi nec precatorem pararis.* De *Ara* habes exempla apud Comicos, et in Iure de ſeruis ad ſtatuas confugientibus: *Deprecatorum* mentio etiam in Phorm. vbi *precator* dicitur. Meminit et IC. de *Aedilitio edicto.* *Arae* autem in Scena verae et propriae: dextra Baccho in Tragoedia, Apollini in Comoedia: ſiniſtra ei vel deo, vel diuo, vel heroi, vel ciui, cui fiebant ludi, aut iuſta aut parentalia. In iis verbenae imponebantur Apollini, vt eſt in Andr. Ter. act. 4. 4. Baccho hederae. *Scalig.*

47. *Tibi praeſidebo, ne interbitat quaeſtio.*] In hac ara tibi ero quaſi in praeſidio collocatus, ne intereat quaeſtio. *Praeſidere*, verbum eſt operantium in *Caſto* proprium; in quo Plautus, more ſuo, ex ambiguo luſit. *I. Gul.*

54. *Nimio plus ſapio ſedens.*] *Romanus ſedendo vicit*, inquit ille: et, *Sedendo prudentiores efficimur.* Subeſt autem iocus ex ambiguo. Nam et qui aram occuparant, quique ad aram deos venerabantur, et precabantur, ſedebant: et qui de re aliqua conſultabant, ſedebant. Cuius rei cauſſa forte iſta eſt, quod Iudex animo conſtante, et ſedato, et bene compoſito eſſe debet. Talis autem magis eſſe poteſt, cum etiam corpus eſt quietum. Quo et Plautus hic, ſed ludens reſpexit. *Polletus.*

55. *Tum conſilia firmiora ſunt de diuinis locis.*] Quod apud. Rom. plerumque Senatus haberetur in templis deorum, vt in aede Concordiae, in templo Iouis Capitolini, Honoris, Pacis, etc. Tum reges in templis ſedentes ſuis ciuibus iura dabant; et item in templis legatos ad ſe miſſos audiebant. Virg. 7. et 1. Aen. *Lamb.*

58. *Quia nihil quaeſti ſiet.*] Quaſi dicat: Nos duo adeo probi ſumus fallaciarum artifices: vt ſi quis tertius ex fallaciis lucrum facere, et nobiſcum eundem quaeſtum factitantibus certare velit, procul dubio frigeat ille fameque pereat. *Lamb.*

64. *Inultus deſtinauerim tibi.*] Scribendum auguror:

Nun-

Iam iubebo ignem et ſarmen, carnufex, circumdari.
TR. Ne faxis: nam elixus eſſe, quam aſſus, ſoleo ſuauior.
TH. Exempla edepol faciam ego in te. TR. quia placeo, exemplum expetis.
TH. Loquere, quoiuſmodi reliqui, quom hinc abibam, filium?
TR. Cum pedibus, manibus, cum digitis, auribus, oculis, labris.
TH. Aliud te rogo. TR. aliud ergo nunc tibi reſpondeo.
Sed eccum tui gnati ſodalem video huc incedere
Callidamatem: illo praeſente mecum agito, ſi quid voles.

Nunquam aedepol id hodie inultus diſſignaueris, tibi
Iam iubebo ignem et ſarmenta, carnifex, circumdari.
Diſſignate aliquod facinus tritum antiquis. Iam ſic emendauerat Acidalius, ſed aliter interpunximus. Nec murandum *tibi* in *mihi*, vt ille faciebat. Saepius in libris antiquis *deſtinare* ſcriptum offendi pro *deſignare* vel *diſſignare*. Salmaſ.

65. *Iam iubebo ignem, etc.*] Ab ara neminem licebat vi abripere. vt tamen arcerentur inde, admouebant ignem; atque ita non ab hominibus, ſed a deo, (Vulcano) amoueri credebantur. *Turn.* Neque igne tantum admoto, ſed et clauſis templis et tecto eorum ſublato identidem olim factum, vt perirent, qui ad aras et templa, vt aſyla, confugerant. Nobilis eſt Nepotis in Pauſania locus: *In aedem Mineruae, quae Chalcioecus vocatur, Pauſanias confugit. Hinc ne exire poſſet, Ephori valuas eius aedis obſtruxerunt, tectumque ſunt demoliti, quo facilius ſub dio interiret.* Ita aſyla fugientibus ad ea ſubinde erant exitio. *Boxb. Et ſarmenta carnufex.*] Acad. *Iam iube ignem et ſarmen carnifex.* Quod cum mirarer, recurro ad excerpta Mſſ. Codicum Camerariorum, quae mihi legauit Pareus. In quibus inuenio totidem verbis: V. C. *ſarmen.* Dec. *Sarnem.* Ed. pr. Ven. *carnem.* Sic ibi. Gruterus tranſſiluit. Sed profecto ſcribendum: *Iam iubebo ignem et ſarmen, carnifex, circumdari.* *Sarpo* (vnde *ſarpta vineta* apud Feſtum, et *Sarpuntur vineae*) *ſarpimen, ſarpimentum*, contractius *ſarmen* et *ſarmentum.* Itaque *ſarmen* et *ſarmentum* eadem res, vt *vimen* et *vimentum.* Atque vt verſus conſtet, memineris poſtremam in *iubebo* non coaleſcere cum prima ſyllaba vocis ſequentis: quaſi eſſet: *Iam iubebod ignem et ſarmen*: et eſt trochaicus perfectiſſimus. Neque enim dubitandum, quin ſcripſerit *iubebo* Plautus, etſi ſcripti, *iubeo, iubo, iube.* Verſu praecedenti veniebat in mentem: *Nuſquam aedepol hodie inultus declinaueris.* Quia ſedebat in ara, nuſquam inquit, inde veſtigio te moueris, quin plectare: et ſcio, qui excitem te: iubebo enim tibi *tedaſque et fragmina*, vt Ouidius loquitur lib. 8. vel, vt noſter, *ignem et ſarmen circumdari.* Gronouius.

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

CALLIDAMATES, THEVROPIDES, TRANIO

Vbi ſomnum ſepeliui omnem, atque obdormiui crapulam,
Philolaches veniſſe mihi ſuum peregre huc patrem,
Quoque modo hominem aduenientem ſeruos ludificatus ſiet,
Ait: ſeſe metuere in conſpectum illius occedere.
Nunc ego de ſodalitate ſolus ſum orator datus,

Qui a patre eius conciliarem pacem. atque eccum optume.
Iubeo te ſaluere: et ſaluus cum aduenis, Theuropides,
Peregre, gaudeo. hic apud nos hodie coenes. TH. ſic talem, — Schopp. *ſic face.*
Callidamate, dei de ament, de coena facio gratiam.
CA. Quin venis? TR. promitte: ego ibo pro te, ſi tibi non libet.
TH. Verbero, etiam irrrides? TR. quian' me pro te ire ad coenam autumo? — Piſt. *quine me.*
TH. Non enim ibis. ego ferare ſaxo, vt meruiſti, in crucem.
CA. Age mitte iſta, et ito ad me ad coenam, TR. dic venturum. quid taces?
CA. Sed tu iſtuc quid confugiſti in aram inſcitiſſumus?
TR. Aduenieus perterruit me. loquere nunc, quid fecerim:
Nunc vtriuſque diſceptator eccum adeſt, age diſputa.
TH. Filium corrupiſſe aio te meum. TR. auſculta modo.
Fateor peccauiſſe, amicam liberaſſe, abſente te:
Foenori argentum ſumpſiſſe, id eſſe abſumptum praedico.
Nunquid aliud fecit, niſi quod faciunt ſummis gnati generibus?
TH. Hercle mihi tecum cauendum eſt: nimis quam es orator catus. — Schopp. *nimis tut' es*, etc.
CA. Sine me dum iſtuc iudicare: ſurge, ego iſtic aſſedero.
TH. Maxume, accipito hanc ad te litem. TR. enim iſtic captio eſt.
Fac, ego ne metuam igitur, et vt tu meam timeas vicem.
TH. Iam minoris omnia facio, prae quam quibus modis
Me ludificatus eſt. TR. bene hercle factum, et factum gaudeo.
SAPERE ISTAC aetate oportet, qui ſunt capite candido.
TH. Quid ego nunc faciam, ſi amicus Demipho, aut Philonides?
TR. Dicito iis, quo pacto tuus te ſeruos ludificauerit:
Optumas fruſtrationes dederis in Comoediis.
CA. Tace parumper: ſine viciſſim me loqui: auſculta. TH. licet.

9. *De coena facio gratiam.*] V. N. Menaechm. act. 2.

22. *Surge, ego iſtic aſſedero.*] Orator ſurgit: Iudex conſidet. vnde dictae ſunt in iure, *ſeſſiones iudicum*. Orator ſtat, ad maiorem prophaſin actionis et pronunciationis. *Polet.*

25. *Iam minoris, etc.*] Non tanti facio damnum, quam dedecus. *Gruterus.*

26. *Bene hercle factum, et factum gaudeo.*] Hoc antiqui moris erat, tum, quando non poenitere ſe facti dicerent, ſed voluptatem ex eo capere: *Gaudeo factum, ſi quid tibi feci quod placet.* Palm.

40. *Impe-*

CA. Omnium primum ſodalem me eſſe ſcis gnato tuo.
Is adiit me; nam illum prodire pudet in conſpectum tuum,
Propterea quae fecit, quia te ſcire ſcit. nunc de obſecro,
Stultitiae adoleſcentiaeque eius ignoſcas, tuus eſt.
Scis ſolere illanc aetatem tali ludo ludere.
Quicquid fecit, nobiſcum vna fecit, nos deliquimus.
Foenus, ſortem, ſumptumque omnem qui amica eſt, omnia
Nos dabimus, nos conferemus, noſtro ſumptu, non tuo.
TH. Non potuit venire orator magis ad me impetrabilis,
Quam tu, neque illi ſum iratus, neque quicquam ſuccenſeo.
Imo me praeſente amato, bibito, facito quod lubet,
Si hoc pudet, feciſſe ſumptum; ſupplicii habeo ſatis.
CA. Diſpudet. TR. dat iſtam veniam, quid me fiet nunc iam?
TH. Verberibus caedere, lutum, pendens. TR. tamen etſi pudet?
TH. Interimam, hercle, ego, ſi viuo. CA. fac iſtam cunctam gratiam:
Tranioni remitte quaeſo hanc noxiam cauſſa mea.
TH. Aliud quiduis impetrari a me facilius perferam,
Quam vt non ego iſtum pro ſuis factis peſſumis peſſum premam.

40. *Impetrabilis.*] Πιθανώτερος qui facile, quod vult impetrat. Sic *ſuaſibilis vox*, ἐνεργητικῶς, perſuadere efficax. *Delenifica et ſuada facundia* appellatur *Symmacho* lib. 3. Ep. 6. Sic *Terent.* Phor. 1. 4. *Cauſſam vincibilem* dixit, quae facile vincat; interprete *Donato.*

43. *Si hoc pudet feciſſe.*] Pudor antiquis ſaepe pro poena. Pudor autem erat in culpae confeſſione. Si quis alius huc maxime facit elegans ille Taciti locus: *Viſtilia, praetoria familia genita, licentiam ſtupri apud aediles vulgauerat; more inter veteres recepto, qui ſatis poenarum aduerſum impudicas in ipſa profeſſione flagitii credebant.* Haec eius verba ſunt, his Plautinis ſimillima, extremo lib. 2. Annal. *Boxhorn.*

44. *Diſpudet.* TR. *dat iſtam.*] Sane omnibus codicibus ignotum eſt τὸ *dat*, inuentum Acidalio: ſed non poteſt ſententia melius expleri. Niſi malis: CA. *diſſ udet, da iſtam veniam.* TR. *quid me.* Sic Caſina, 2. 8. 34. omnes omnino ſcripti: *Bona multa faciam vxorem.* Vbi requiritur latens in ſimilibus literis τὸ *clam.* Eſt etiam phraſis Plauti, *dare aliquam veniam*, pro dare alicui veniam. Sic Caſina 5. 4. 25. *Cenſeo ecaſtor veniam hanc dandam.* Sic enim ſcripti: vbi vulgo addiderunt *huic.* At eſt, qui mirifice turbet totum hunc locum, et tamen de commentis ſuis vetet dubitari. Facit primum: *ſupplicii iam habeo ſatis.* Quid opus illo *iam*? deinde: *iſta venia quid mi fiet nunc iam?* ſed quid eſt, *iſta venia?* aut quis ita locutus? Demus tamen intelligi poſſe, *data* vel impetrata, cur *mi?* An non hoc eſt fateri ignorantiam illius veteribus frequentiſſimi: *quid me fiat?* denique *Tamen ſi me pudet?* qua parte melius eſt quam *tamen etſi me pudet?* Gronouius.

46. *Fac iſtam cunctam gratiam.*] Nec bene *coniunctam*, ſed pelſime, *Fac iſti mecum iſtam gratiam* corrigitur. Elegantiſſima autem vetus lectio: nec male interpretantur integram et plenam. *Cunctus* eſt vniuerſus. Vt autem *data haec venia, data iſta venia*, eſt huic et iſti data venia, ita *facta cuncta gratia*, eſt facta cunctis vel vniuerſis, qui peccaſſent: Florus lib. 4. cap. 12. *Sic vbique cuncta et continua totius generis humani aut pax fuit aut pactio.* Vbi Freinshemius *certa*: ego ſi quid mutandum eſſet, *vna* mallem: ſed defendit vulgatam hic Plauti locus. *Gronouius.*

49. *Peſſum premam.*] *Peſſum ire*, perire eſt: vt *peſſum dare*, perdere. et in ea-

 dem

CA. Mitte quaeſo iſtunc. TH. hem, viden' vt reſtat furcifer?
CA. Tranio quieſce, ſi ſapis. TH. tu quieſce hanc rem modo
Petere: ego illum verberibus, vt ſit quietus, ſubegero.
CA. Nihil opus eſt profecto: age iam, ſine te exorarier.
TH. Nolo ores. CA. quaeſo hercle. TH. nolo, inquam, ores. CA. nequicquam neuis
Hanc modo vnam noxiam; vnam, quaeſo, fac cauſſa mea.
TR. Quid grauaris? quaſi non cras iam commeream aliam noxiam:
Ibi vtrumque, et hoc et illud, poteris vlciſci probe.
CA. Sine te exorem. TH. age abi, abi impune. hem huic habeto gratiam.
Spectatores, Fabula haec eſt acta: vos plauſum date.

Grut. TR. *mitte quaeſo ſis tu me.* TH. *viden'* etc.

dem ſignificatione, *peſſum premere*: ducta tralatione a re maritima. Gloſſarium: *Peſſundat*: βυθίζει, καταποντίζει, et alterum: καταβυθίζω, *demergo*, *peſſumdo*. Ian. Gul.

50. *Reſtat.*] Remanet: reſidet in ara, exponit *Lambinus*: minus recte. Significat enim geſtum ſerui magnifice et confidenter adſtantis, in contemptum Senis. Ideo monet eum Callidamates, vt quieſcat, hoc eſt, modeſtior ſit, et Senem irritare deſinat. Quod certe ad ſedentem in ara dicere opus non fuiſſet. Quid? quod ab ara iam ſurrrexerat Tranio ad illa verba Callidamatis: *Surge: ego iſtic adſedero.* Piſtoris.

FINIS MOSTELLARIAE.

M. ACCI PLAVTI

MENAECHMEI

Digitized by Google

DRAMATIS PERSONAE

PENICVLVS, *paraſitus.*
MENAECHMVS, *ſurreptus.*
EROTIVM, *meretrix.*
CYLINDRVS, *coquus.*
MENACHMVS, *Soſicles.*
MESSENIO, *ſeruos.*
MVLIER, *vxor.*
SERVOS *alius.*
ANCILLA.
SENEX.
MEDICVS.
LORARII.

Digitized by Google

ARGVMENTVM

(vt quibuſdam videtur)

PRISCIANI

*M*ercator Siculus, cui erant gemini filii,
E i, ſurrepto altero, mors obtigit.
*N*omen ſurrepticii illi indit qui domi eſt
*A*uus paternus, facit Menaechmum Soſiclem.
*E*t is germanum, poſtquam adoleuit, quaeritat
*C*ircum omnes oras. poſt Epidamnum deuenit:
*H*ic fuerat auctus ille ſurrepticius. MSS. *auitus*. Ald. *alitus*.
*M*enaechmum ciuem credunt omnes aduenam: Par. *altus*.
*E*umque appellant, meretrix, vxor, et ſocer.
I i ſe cognoſcunt fratres poſtremo inuicem.

ALIVD ARGVMENTVM

CAMERARII

Huius argumentum Fabulae venuſtum eſt, et varietate quadam delectabile, quae de ſimilitudine naſcitur geminorum fratrum. Nam *Syracuſanus quidam, cum ex ſua vxore geminos ſuſcepiſſet liberos. inter ſe ſimillimos; et vnum ex his abductum ſecum ad mercatum amiſiſſet: alter non deſiſtendum putauit, dum requiſitum illum inueniret. Venit tandem* Epidamnum, *quae Illyriae vrbs* Dyrrachium *a Rom. appellata fuit. ibi et ab amica, et vxore, et ſocero fratris appellatur, quaſi ille ipſe eſſet. Tandem poſt multiplices ludificationes, et nonnulas turbas, agnoſcitur vterque a ſeruo: et re palam facta ſeruus libertate donatur.*

PROLOGVS

Salutem primum iam a principio propitiam
Mihi, atque vobis ſpectatores, nuncio.
Apporto vobis Plautum lingua, non manu:
Quaeſo vt benignis accipiatis auribus:
Nunc argumentum accipite, atque animum aduortite.
Quam potero in verba conferam pauciſſuma.
Atque hoc Poetae faciunt in Comoediis.
Omneis res geſtas eſſe Athenis autumant,
Quo illud vobis Graecum videatur magis:
Ego nuſquam dicam, niſi vbi factum dicitur.
Atque adeo hoc argumentum Graeciſſat, tamen
Non Atticiſſat, verum Siciliciſſitat.
Huic argumento antelogium quidem hoc fuit. Douz. *fuat.*
Nunc argumentum vobis demenſum dabo,
Non modio, neque trimodio, verum ipſo horreo,
Tantum ad narrandum argumentum adeſt benignitas. Mur. *tanta.*
Mercator quidam fuit Syracuſis ſenex,
Ei ſunt nati filii gemini duo,
Ita forma ſimili pueri, vti mater ſua
Non internoſſe poſſet, quae mammam dabat;
Neque adeo mater ipſa, quae illos pepererat,
Vt quidem ille dixit mihi, qui pueros viderat.
Ego illos non vidi, ne quis voſtrum cenſeat.
Poſtquam iam pueri ſeptuennes ſunt, pater
Onerauit nauem magnam multis mercibus.

8. *Omnes res geſtas Athenis autumant.*] Interdum tamen fingitur ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος eſſe non Athenis Atticis, ſed in alia vrbe Graeciae. *Caſaub.*

11. *Hoc argumentum Graeciſſat, etc.*] Quaſi dicat hoc argumentum Graecum ſermonem imitatur; non tamen Atticum, ſed Siculum. Siciliam autem eo ſermone olim vſam, qui neque plane Graecus, neque plane Latinus, ſed quaſi cinnus quidam ex vtroque miſtus eſſet, e Cicerone et Aſconio intelligi poteſt. Imo *trilingues Siculos* appellat Apul. lib. 11. quod Graece, Latine et Sicule loquerentur. *Muret.* Latina et Germana loci huius interpretatio haec eſt: *Argumentum* huius fabulae *Graeciſſat* quidem, (in Siciliam enim plurimi olim Corinthiorum, Achiuorum et Dorienſium confluxerant) non tamen Atticiſſat, ſed *Siciliciſſitat*, hoc eſt, meros Siculos (ii Menaechmi potiſſimum ſunt) repraeſentat. Eſt autem τὸ *Siciliciſſitat*, ſpeciei, vt loquuntur, frequentatiuae. Vt enim ab *Italia* dicimus *Italus* et *Italicus*; ab *Aetolia*, *Aetolus* et *Aetolicus*: a *Gaetulia*, *Gaetulus* et *Gaetulicus*; ab aliis alia: ſic a *Sicilia* fit non ſolum *Sicilus*, ſiue *Siculus*, ſed etiam, vt hoc loco, *Sicilicus*. Itaque a *Siculo* fit *Siciliſſo*: a *Sicilicus* autem *Siciliciſſo*: et tandem *Siciliciſſito*, frequentatiuum. *Siber.*

15. *Verum ipſo horreo.*] Ait ſe non parce aut reſtricte, ſed copioſe et abundanter Argumentum fabulae narraturum. Cic. lib. 6. epiſt. 1. ad Atticum: *Sic illa iam habent pleno modio verborum honorem, etc.*

16. *Tantum ad narrandum argumentum.*] Ita Mſſ. Cam. Talis forma, Epid. act. 2. 2. *nihil in ea re captio eſt.* Pſeud. act. 1. 5. *Cum apud te parum ſtet fides.* Similis conſtructio illi Terent. Eun. act. 1. 5. *mihi parum habeat fidem.* V. N. Bacchid. act. 3. 6. *Grut.*

64. *Fla-*

Imponit alterum geminum in nauem pater,
Tarentum auexit ſecum ad mercatum ſimul:
Illum reliquit alterum apud matrem domi.
Tarenti ludi forte erant, quom illuc venit:
Mortales multi, vt ad ludos, conuenerant.
Puer aberrauit inter homines a patre.
Epidamnienſis quidam ibi mercator fuit:
Is puerum tollit, auehitque Epidamnium. Acid. *in Epidamnumque auehit*
Pater eius autem, poſtquam puerum perdidit,
Animum deſpondit, eaque is aegritudine
Paucis diebus poſt Tarenti emortuu'ſt.
Poſtquam Syracuſas de re ea nuncius redit
Ad auom puerorum, puerum ſubreptum alterum,
Patremque pueri Tarenti eſſe emortuum,
Immutat nomen auos huic gemino alteri:
Ita illum dilexit, qui ſubreptus eſt, alterum,
Illius nomen indit illi, qui domi eſt:
Menaechmo idem quod alteri nomen fuit,
Et ipſus eodem auos eſt vocatus nomine:
Propterea illius nomen memini facilius,
Quia illum clamore vidi flagitarier.
Ne mox erretis, iam nunc praedico prius.
Idem eſt ambobus nomen geminis fratribus.
Nunc in Epidamnum pedibus redeundum eſt mihi,
Vt hanc rem vobis examuſſim diſputem.
Si quis quid voſtrum Epidamnum curari ſibi
Velit, is audacter imperato et dicito:
Sed ita, vt det, vnde curari id poſſit ſibi.
Nam niſi qui argentum dederit, nugas egerit:
Qui dederit; magis maiores nugas egerit.
Verum illuc redeo vnde abii, atque vno aſto in loco.
Epidamnienſis ille, quem dudum dixeram,

46. *Flagitarier.*] Per praecones proclamari: vt *Gyton* ille, apud Petron. *Douz.*

49. *Pedibus redeundum eſt mihi.*] Alludit ad pedes carminum. *Taubm.*

54. *Niſi qui argentum.*] Notant hic, qui velit aliquid Epidamni curari, niſi argentum dederit, nugas acturum. Intelligo: ſed qvare? Nihil enim Epidamni poteſt ſine pecunia curari. Hoc non intelligo: neque veram cauſam puto: ſed quia tabellarii non ſunt in opera gratuita. Iocatur autem de ſe quaſi pedibus redituro Epidamnum, quo non niſi orationem conuertit. At ſequenti verſu, qui dederit, maiores ait nugas acturum. Apparet id quidem vel caeco. Sed cur hoc? Damnum enim tantum apud Epidamnios poteſt curari: et ad id mali ominis nomen venuſtiſſime alluditur. Hoc vero ineptum et inſanum. Iam enim de ſe loquitur, vt non ituro: neque aliud vult quam fruſtra futurum et perditurum nummos. Itaque iiſdem verbis vtitur in Poen. prologo verſ. 80. vbi fingit ſe reverti Carthaginem. *Gronouius.*

55. *Magis maiores, etc.*] Quia mihi tam ſtulte pecuniam dederit nihil ſuae rei curaturo. Eſt autem Helleniſmus: quo vtitur et Prol. Poenuli: item *Virg.* in Culice:

Qui magis aptato queat eſſe beatior aeuo?
Ariſtoph. ad verbum, τίς γαρ γίνοιτο μᾶλλον ὀλβιώτερος.

57. *Epidamnienſis ille.*] Nota, hunc rectum caſum non habere, quo referatur. Sed hoc eſt Comicum. haec enim negli-

Geminum illum puerum qui ſurripuit alterum;
Ei liberorum, niſi diuitiae, nihil erat,
Adoptat illum puerum ſurreptitium
Sibi filium, eique vxorem dotatam dedit:
Eumque heredem fecit, quam ipſe obiit diem.
Nam rus vt ibat forte vt multum pluuerat, MSS. *pluerat.*
Ingreſſus fluuium rapidum ab vrbe haud longule,
Rapidus raptori pueri ſubduxit pedes,
Abſtraxitque hominem in maxumam malam crucem.
Illi diuitiae euenerunt maxumae.
Is illic habitat geminus ſurrepticius.
Nunc ille geminus, qui Syracuſis habet,
Hodie in Epidamnum venit cum ſeruo ſuo
Hunc quaeritatum geminum germanum ſuum.
Haec vrbs Epidamnus eſt, dum haec agitur Fabula:
Quando alia agetur, aliud fiet oppidum:
Sicut familiae quoque ſolent mutarier:
Modo enim idem fit leno, modo adoleſcens, modo ſenex, MSS. *Modonicaditat*, vnde Grut. *modo hic agitat leno.*
Pauper, mendicus, rex, paraſitus, ariolus.

gentiae imitatur ſermonem quotidianum, quo maxime Comoedia vritur. Licet tamen dicere referri poſſe ad verbum *Adoptat*, quod verſu 4. ſequitur: et verſum, *Ei liberorum*, et κατὰ παρένθεσιν legi. *Lamb.*

59. *Liberorum niſi diuitiae.*] Non debebat quidem inſolentiae arguere hoc Lambinus: ſed nec verum eſt alludi, ad verbum *parere*, cuius vſus eſt et cum de liberis et de diuitiis agitur. Quis non miretur acumen? Nimirum non videbat τὸ *Niſi* hic poni pro *Sed*, vt ſaepe huic noſtro, Ciceroni, Liuio, aliis. Perinde eſt igitur, quaſi dixiſſet: ei nihil erat liberorum, ſed diuitiae. Liuius lib. 24. *apparebatque non id modeſtia militum aut ducis, niſi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Noſter Perſa 1. 3. *Nihil ſunt crudae, niſi quas madidas glutias.* Rud. 4. 2. *neque piſcium vnciam hodie pondo cepi, niſi hoc quod fero in rete.* Gronouius.

62. *Quam ipſe obiit diem.*] Nihil hic includendum parentheſi, neque legendum, *qua ipſe obiit die.* Qui enim potiſſimum venit ei in mentem, vt quo die teſtamentum fecerit, rus peteret et in torrente periret? Quaſi non ſolerent veteres in longinquos caſus teſtamenta habere parata, et prout eorum mutarentur fortunae atque amici, ſaepe mutare? Non eſt dubitandum, quin vere Acidalius et Gruterus: *quom ipſe obiit diem.* Praeſertim cum eodem modo in Poenulo: *Et is me heredem fecit, cum obiit ipſe diem.* Succeſſorem bonorum ac nominis reliquit, cum ipſe mortuus eſt. *Gronou.*

63. *Pluuerat.*] A *pluueo*: vt *annuuit* apud Enn. ab *annuueo.* Scaliger.

65. *Rapidus raptori.*] Fluuius imbribus auctus ſubmouit pedes mercatori illi, qui puerum Menaechmum ſurripuerat.

66. *In maxumam malam crucem.*] *Crux* hoc loco non in adſtricta illa ſignificatione pro gabalo, βασάνῳ et patibulo accipitur: ſed in laxa, pro omni angore, cruciatu atque exitio: vt hic pro homine aquis merſo. *Lipſ.*

74. *Sicut familiae.*] Videntur *familiae* etiam *hiſtrionum* fuiſſe, *vt gladiatorum.* Cuius rei an exemplum alibi quam hic extet, ignoro. *Douza.*

ACTVS PRIMVS. SCENA PRIMA

PENICVLVS

Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi,
Ideo quia menſam, quando edo, detergeo.

1. *Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi.*] Vt ſeruis conditione Paraſiti proximi ſunt,

Homines capteiuos qui catenis vinciunt,
Et qui fugitiuis ſeruis indunt compedes,
Nimis ſtulte faciunt, mea quidem ſententia.
Namque HOMINI MISERO ſi ad malum accidit malum,
Maior lubido eſt fugere et facere nequiter.
Nam ſe ex catenis eximunt aliquo modo.
Tum compediti ianuam lima proterunt,
Aut lapide excutiunt clauum: nugae ſunt eae.
Quem tu aſſeruare recte, ne aufugiat, voles,
Eſca atque potione vinciri decet.
Apud menſam plenam homini roſtrum deliges.
Dum tu illi, quod edat et quod potet, praebeas,
Suo arbitratu et affatim cotidie,
Nunquam edepol fugiet, tametſi capital fecerit.
Facile aſſeruabis, dum eo vinclo vincies.
Ita iſtaec NIMIS LENTA vincla ſunt eſcaria;
Quam magis extendas, tanto aſtringunt arctius.
Nam ego ad Menaechmum nunc eo, quo iam diu
Sum judicatus, vltro eo vt me vinciat.
Nam illic homo homines non alit, verum educat
Recreatque: nullus melius medicinam facit.

ſunt, ita in eorum quoque moribus lepide vbique et copioſe exptimendis, Plautus vrbanam ſuam ruſticitatem ingenii varietate amoenitateque temperauit. *Turneb.* Ad excutiendum puluerem nos magis vtimur vulpinis caudis, veteres etiam bubulis, quin et peniculos ad extergendas menſas bubulos fuiſſe credo, imo et pictorios. vnde *peniculamentum* pro cauda Arnob. dixit. Et non ſolum ad peniculorum, ſed et ad muſcariorum quoque vſum caudis bubulis vtebantur. Et quemadmodum Plautus Paraſito, quod menſas extergeret, nomen indidit *Peniculo*: ita etiam Theopompus Comicus anum, quae lances lingendo detergebat, *σπάγγον λεκάνης καὶ πτερὸν λοπαστῆς* vocauit. *Scalig.*

6. *Ad malum accidit malum.*] Si ad malum culpae homini accedat malum poenae. Poena enim eſt malum paſſionis propter malum actionis, vt in Scholis loquuntur. *Boxhorn.*

9. *Ianuam lima, etc.*] Ego malim legere e Mſſ. Cam. item Excerptis Pall. *Tum compediti anum lima praeterunt.* nam vet. codex Nonii ante annos c. Venetiis excuſus diſerte ſuggerit, *anum.* Grut. Ita omnino ſcribendum, vt et habent vetuſtiſſimi Codices. *Anus* vinculum eſt quo pedes vincti. Ex eo diminutum *annulus*, vel *anulus*, vt veteres libri ſcribunt. Inde in veteribus gloſſis, *anatus* exponitur *δακτυλιοφόρος, συμποδισθείς.* Apud Apuleium quoque *anati* ſunt compedes. *Salmaſ.*

20. *Nam ego ad Menaechmum.*] Qui monuerint interpretes, Mſſ. habere: *Meum hunc eo ad Menaechmium.* ipſi viderint: ego nuſquam reperi. Monuerat Gruterus eſſe in Mſſ. *Men. hunc eo*: quo nihil aliud volebat, quam *Hunc* eſſe ibi *ἀντὶ τοῦ Nunc.* In ſpongiam igitur incumbat coniectura: *Meum hinc eo ad Menaechmum nunc ego, quoi iam diu.* Hoc eſt turbare verſus, non reſtituere. Nec eſt neceſſe *τὸ quoi.* *Quo ſum iudicatus*, vt in Aulularia: *Quo illae nubent diuites?* id eſt, in quam domum. Sticho 1. 2. *Si manere hic ſeſe malint quam alio nubere.* Et ſequenti: *nam quo dediſti nuptum abire, nolumus.* Gronouius.

22. *Non alit, etc.*] Nonius, qui hunc locum teſtem laudat: *Alere eſt victu cultuque temporali vitam ſuſtentare: Educare, ad ſatietatem perpetuam educere. Recreare*, verbum Lucretianum: quo ita hic Plaut. vtitur, vt ſignificet, plus etiam eſſe *Recreare* quam *alere.* Rittersh.

23. *Nullus melius medicinam facit.*] Nullus eſt medicus, qui praeſentiorem medicinam aegris faciat ſuis, quam gutturi ventrique meo famelico Menaechmus. *Douz.* *Medicinam facit.*] *Medicina* non

Ita eſt adoleſcens ipſus eſcae maxumae,
Cerealeis coenas dat, ita menſas extruit: Grut. *datitat ita.*
Tantas ſtruices concinnat patinarias;
Standum eſt in lecto, ſi quid de ſummo petas. Lipſ. *de ſumma*
Sed mihi interuallum iam hos dies multos fuit: *petas*, ſc. patina.
Domi domitus fui vſque cum caris meis.
Nam neque edo neque emo, niſi quod eſt cariſſumum.
Id quoque iam cari qui inſtruuntur, deſerunt.
Nunc ad eum inuiſo. ſed aperitur oſtium.
Menaechmum eccum ipſum video, progreditur foras.

non hic eſt ars coquinaria, vel culinaria, vt argutantur: ſed continuat luſum, quem inceperat in verbo *Recreare.* Id dicitur de illis, qui ex morbo refouentur. Cicero poſt reditum ad Quirites: *qui e graui morbo recreati ſunt.* lib. 2. de inuentione: *Ille autem leuiter ſaucius facile eſt ex vulnere recreatus.* Quia igitur hoc praeſtat medicina, ideo quem dixerat *recreare*, eum ſubiicit optime *medicinam facere.* Eſt autem et medicinae pars διαιτητική, vnde et *nutrire* medici dicuntur, vt ad Liuium notamus. *Gronou.*

24. *Ipſus eſcae maxumae.*] Non aiunt eſſe paraſiti laudare eum, qui multum ipſe edit, ſed qui multum praebet conuiuis. At o bone, qui multum ipſe edit, is etiam multum praebet conuiuis. Pro ſuo enim ore de aliis iudicat, et quum ſibi multum inſtuit, non poteſt facere, quin multae ſint inde reliquiae. Suetonius Galba: *Cibi plurimi traditur, quem tempore biberno etiam ante lucem capere conſueuerat: inter coenam vero vſque adeo abundanter, vt congeſtas ſuper manus reliquias circumferri iuberet, ſpargique ad pedes ſtantibus.* Corrigunt tamen: *ita eſt adoleſcens; ipſus eſcae maximae Cereales coenas dat.* Ego vero multo melius dici puto adoleſcentem *eſcae maximae*, Cereales coenas dantem, quam *Cerealem coenam eſcae maximae*: non eſt enim Cerealis, niſi ſit abundans. *Gronouius.*

26. *Tantas ſtruices concinnat patinarias.*] *Struices* ait Feſtus, hunc locum citans: *antiqui dicebant omnium rerum extructiones*: ita Liuius, *Struices ſaxeas.* Naeuius etiam, teſte Seruio dixit, *Struix malorum.* *Struere* enim pro adiicere, augere vtebantur. Vnde *induſtrios* quoque dicebant, a *ſtruo.* et *ſtruix* alias eſt *ſtrues* σωρὸς. Quin et Cocum hinc *Structorem* vocant. Iuu. Sat. 7.

— *Qui fercula docte Componat.*

Ad quod Comment. *Structura, vt cocus.* Siber.

29. *Cum caris meis.*] Eadem alluſio apud Lucretium, lib. 5. *Si quos ante domi domitos ſatis eſſe putabant.* Quod ad *caros* attinet, alludit ſane ad liberos qui abſolute *cari* tum dicebantur, vt iam notatum viris doctis. Sed Paraſitus alios a ſe *caros* vocari, ſibique adeo alios caros eſſe quam liberos, qui ſic vulgo appellarentur ab iis qui liberos habebant, ſignificat; ſimulque interpretatur quinam illi cari eſſent, cum quibus domi domitus fuerat:

Nam neque edo, inquit, *neque emo, niſi quod eſt cariſſimum.*

Ergo *carorum* nomine non liberos ſe intelligere ſignificauit, vt vulgo dicerentur, ſed cibos; quos ideo *caros ſuos* appellabat, quia nullos emeret aut ederet niſi qui eſſent cariſſimi. In ſequenti verſu legendum:

I quoque iam cari qui inſtruuntur, deſerunt.

I pro *ii*, ex quo *id* factum eſt. Sed hi quoque cari qui inſtruantur mi deſunt. Vt liberi qui cari ſunt parentum ſuorum, eos plerumque deſerunt, ita mei cari me iam deſerunt, dum pecuniam ſcilicet non habeo qui *inſtruantur*: Inſtrui cibos et dapes Latine dici notius eſt, quam vt pluribus doceri debeat. De aliis caris hic non intelligi debere certus ſum. *Salmaſ.*

8. *Por-*

ACTVS PRIMVS. SCENA SECVNDA

MENAECHMVS, PENICVLVS

Ni mala, ni ſtulta ſis, ni indomita impoſque animi,
Quod viro eſſe odio videas, tute tibi odio habeas.
Praeter hac ſi mihi tale poſt hunc diem
Faxis, faxo foris vidua viſas patrem.
Nam quoties foras ire volo, me retines, reuocas;
Rogitas quo ego eam, quam rem agam, quid negotii geram,
Quid petam, quid feram, quid foris egerim.
Portitorem domum duxi. ita omnem mihi
Rem neceſſe loqui eſt quicquid egi atque ago.
Nimium ego te habui delicatam.
Nunc adeo, vt facturus, dicam. quando ego tibi ancillas, penum,
Lanam, aurum, veſtem, purpuram bene praebeo: nec quicquam eges:
Malo cauebis, ſi ſapis: virum obſeruare deſines.
Atque adeo, ne me nequicquam ſerues, ob eam induſtriam *(Grut. iam ob induſtriam, id eſt, data opera.)*
Hodie ducam ſcortum, atque ad coenam aliquo condicam foras.
PE. Illic homo ſe vxori ſimulat male loqui, loquitur mihi.
Nam ſi foris coenat, profecto me, haud vxorem, vlciſcitur.
ME. Euax, iurgio hercle tandem vxorem abegi ab ianua.
Vbi amatores ſunt mariti? dona quid ceſſant mihi
Conferre omnes, congratulantes, quia pugnaui fortiter? *(MSS. alter: qui pugnaui fortiter.)*
Hanc modo vxori intus pallam ſurripui, ad ſcortum fero.
Sic hoc decet dari facete verba cuſtodi catae. *(Ald. Sic decet.)*
Hoc facinus pulchrum eſt, hoc probum eſt, hoc lepidum, hoc factum eſt fabre.
Meo malo a mala abſtuli: hoc ad damnum deferetur.
Auerti praedam ab hoſtibus, noſtrum ſalute ſocium.
PE. Heus adoleſcens, ecqua in iſtac pars ineſt praemii mihi?

8. *Portitorem domum duxi.*] *Portitorem* vocat vxorem ſuam, hoc eſt, ſciſcitatricem. *Nam portitores*, inquit Nonius, *dicuntur telonarii, qui portum obſidentes, omnia ſciſcitarentur, vt ex eo vectigal acciperent.* Diſſald.

12. *Aurum.*] Quo ad texendum vtebantur nobiles matronae. *Barthius.*

18. *Euax.*] Exultantis interiectio. ab *Euoe*, quae bacchantium vox eſt, εὐοῖ. vnde *Euan* Liberi patris cognomen.

24. *Meo malo.*] Lambinus interpretatur *damno*, Acidalius *periculo:* ego furaci ac fallaci ingenio. *Diſſald.* *Ad damnum deferetur.*] Nihil mutandum. *Ad damnum deferri*, ad perditionem. Inde *damnoſus* prodigus, qui profundit ac perdit bona ſua, ὁ δαπανηρός. *Salmaſ.*

26. *Praemii mihi.*] Coniungit ſaepe Plautus *praemium* et *praedam:* et vtrunque prope idem eſt: id videlicet, quod hoſti aut viatori miles aut graſſator manu eripit. Virgil. 11. Aen.

Multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
Aggerat; et longo praedam iubet ordine duci.

Hinc ea vox translatione ad honorem deducta, qui habetur viro ſtrenuo pro opera nauata Reip. Et pulcerrime in Gloſſis *praemium* explicatur γέρας. *I. Gulielm.*

29. *Genium*

ME. Perii, in inſidias deueni! PE. imo in praeſidium. ne time.
ME. Quis homo eſt? PE. ego ſum. ME. o mea commoditas, o mea opportunitas,
Salue. PE. ſalue. ME. quid ais? PE. teneo dextera Genium meum.
ME. Non potuiſti magis per tempus mihi aduenire, quam aduenis.
PE. Ita ego ſoleo: commoditatis omneis articulos ſcio.
ME. Vin' tu facinus luculentum inſpicere? PE. quis id coxit coquus?
Iam ſciam, ſi quid titubatum eſt, vbi reliquias videro.
ME. Dic mihi, numqua tu vidiſti tabulam pictam in pariete, MS. alt. *nunquam.*
Vbi aquila Catamitum raperet, aut vbi Venus Adoneum?
PE. Saepe. ſed quid iſtae picturae ad me attinent? ME. age, me aſpice.
Ecquid aſſimulo ſimiliter? PE. qui iſtic eſt ornatus tuus?
ME. Dic hominem lepidiſſumum eſſe me. PE. vbi eſuri ſumus?
ME. Dic modo hoc quod ego te iubeo. PE. dico, homo lepidiſſume.
ME. Ecquid audes de tuo iſtuc addere? PE. atque hilariſſume.

29. *Genium meum.*] V. N. Cap. 4. 2. 99.

33. *Si quid titubatum eſt.*] Somnium merum de quaeſtionibus conuiualibus, quae ſolerent paraſitis proponi, quis hunc vel alium cibum coxerit? Quis autem vnquam dixit *titubare* pro diſputare? Sed et oſtendunt non cepiſſe, quid *reliquias* dixerit Plautus, cum ita explicant; ſtatim colligam ex reliquiis mihi oblatis, ſi quae ſuperſint. Imo *reliquiae* ſunt ipſum coctum, ſiue cibus paratus. Sic Curcul. act. 2. ſc. 3. *Iam edes aliquid.* C. *nolo hercle aliquid: certum quam aliquid mauolo.* P. *Imo ſi ſcias, reliquiae quae ſint.* C. *ſcire nimis lubet, etc. Pernam, abdomen, ſumen, ſuis glandium, etc. In lancibus Quae tibi ſunt parata poſtquam ſcimus venturum.* Perſa I. 3. *Caleſieri iuſſi reliquias.* Et infra: *pereunt reliquiae.* Sic appellant, quicquid eſt de penu. Sed hoc ne alii quidem animaduerterunt. Habeant igitur ſua certiſſima et planiſſima: nos accipiamus vt omnes. Rogatus a Menaechmo paraſitus, numquid vellet inſpicere facinus *luculentum*, (quod erat cognoſcere furto ſubductam a marito vxoris pallam) pro ingenio ſuo nihil aliud *luculentum* putat, quam quod ad luculentum focum ſit paratum, nec id *inſpicere* eſſe aliud quam probare, exigere, guſtando explorare, rectene accuratum an in eo peccatum ſit. Ergo ait, *quis id coxit coquus?* tanquam luculentum nihil daretur, niſi a coquo. Iam ſciam, arte rem geſſerit an offenderit, videam modo ipſum pulpamentum vel ſcitamentum. *Inſpicere* ſic apud Suetonium Caligula 58. de pueris ad operas in ſcena edendas euocatis: *vt eos inſpiceret hortareturque.* Martialis: *Quidam me modo, Rufe, diligenter Inſpectum velut emptor aut laniſta.* *Titubare* apud Horatium: *Vide ne titubes mandataque franges.* Terent. Heaut. 2. 3. *Verum ille ne quid titubet.* Gronou.

35. *Catamitum.*] Id eſt, Ganymedem. Sic enim Latini illum nominarunt: quem Poetae finxerunt Iouem in aquilam verſum rapuiſſe. Cic. 2. Philip. pro impudico aut effaeminato poſuit *Catamitum*, et intellexit Antonium. Videtur, a γαναμείδης, quod idem eſt cum γανυμήδης, detortum eſſe, γάδεσθαι enim et γάνυσθαι idem. vt prius diceretur *Gadamidus*, inde *Catamitus*. Sic *Laumedo*, pro *Laomedon*. Scal.

36. *Ad me attinent.*] Paraſitum, qui ventrem cibo, non oculos pictura paſcere cupio ſoleoque. *Lamb.*

37. *Ecquid aſſimulo ſimiliter.*] Ecquid Ganymedem et Adonin forma aut ornatu refero? qui vterque pueri molles et mulierum ſimiles erant. Hoc autem ideo quaerit, quod palla vxoris indutus erat. *Lambinus.*

40. *Ecquid audes.*] Nunquid nam abs tete impetrare potes, vt praeterea de tuo iſtuc vel corollarii vicem addas quippiam? Item alibi: *Nunquid audes gratiam mihi aliquam hinc facere argenti?* Nam *audere* pro *velle* vſurpabant. *Douz.*

42. *Ob,*

ME. Perge. PE. non pergo hercle ego, niſi ſcio qua gratia.
Litigium eſt tibi cum vxore. oh, mihi abs te caueo cautius.
ME. Clam vxorem vbi ſepulcrum habeamus, et hunc comburamus diem.
PE. Age ſane igitur, quando aequom oras, quam mox incendo rogum.
Dies quidem iam ad vmbilicum eſt dimidiatus mortuus.
ME. Te morare, mihi quom obloquere. PE. oculum effodito perſolum
Mihi, Menaechme, ſi vllum verbum faxo, niſi quod iuſſeris.
ME. Concede huc a foribus. PE. fiat. ME. etiam concede huc. PE. licet.
ME. Etiam nunc concede audacter ab leonino cauo.
PE. Heu edepol, nae tu, vt ego opinor, eſſes agitator probus.
ME. Qui dum? PE. ne te vxor ſequatur, reſpectas identidem.
ME. Sed quid ais? PE. egone? id enim quod tu vis, id aio, atque id nego.
ME. Ecquid tu de odore poſſis, ſi quid forte olfeceris,
Facere coniecturam? PE. captum ſit collegium augurum.

42. *Oh, mihi abs te caueo cautius.*] Delirat hic Lambinus. Quid Paraſito intereſt cauſam litigii ſcire? Tum, quomodo cauet hic ab illo ſibi, cui manifeſto ſe prodit? denique vltimus verſus vnde pendet? niſi ſic a Paraſito cauetur, ſi vxor celatur. Nugae. Quin elegantiſſime et veriſſime ſic reſtitui:

ME. *Perge.* PE. *non pergo hercle ego, niſi ſcio qua gratia.*
Litigium eſt tibi cum vxore: hoc mihi abs te caueo cautius.
ME. *clam vxorem vbi ſepulcrum habeamus, etc.*

Iubet Menaechmus Paraſitum pergere in ſupparaſitatione, at ille renuit blandiri gratis, niſi ſciat qua mercede. Atque ob eam cauſſam, inqnit, diligentius abs te mihi caueo, et praeſcire praemium cupio; quia litigium tibi cum vxore eſt: vt haud facile me domum ſis ad coenam vocaturus. Reſpondet Menaechmus: Eo pretio, quicquid dices, dices, vt hunc diem luculentum nobis, clam vxore habeamus. *Acidal.*

43. *Clam vxorem, vbi ſepulcrum habeamus, et hunc comburamus diem.*] Hanc ſententiam habet: vbi mortuo et exacto die Genium curemus, et epulemur? Nam *mori diem* dicebant. Statius lib. 4. Siluar.

Iam moriente die rapuit me coena benigni
Vindicis.

Sed et *dies componi*, id ſepeliri, vt mortuus, dicebatur. Virg. I. Aen.

Ante diem clauſo componet veſper olympo.

Sic fere Hor. 4. Od. 5. *Condere diem*, dixit. Eo autem tempore coenare veteres ſolebant. Ita ex *morte* et *ſepulcro* diei, tempus coenandi intellexit: proinde quaſi coena ſit *diei buſtum* et ſepulcrum. *Turneb.*

45. *Dies quidem iam ad vmbilicum eſt dimidiatus mortuus.*] Id eſt, inclinatus iam in pomeridianum tempus eſt dies: atque ita iam quaſi dimidiatus mortuus: igitur comburendus. Fulgentius, de Solis equis: *Lampos dicitur, dum ad vmbilicum diei centratum conſcenderit circulum.* Iam, *Ad vmbilicum*, id eſt, ad mediam partem: vmbilicus enim quaſi media pars animalis eſt. *Turneb.*

46. *Oculum perſolum.*] Oculum plane et omnino ſolum. Significat ſe luſcum eſſe. Et particula augendi data eſt verbo, quod omnis expers eſt incrementi. *Turneb.* V. N. Curc. act. I. 3.

49. *Ab leonino cauo.*] A ſpelunca leonino, vbi commoratur vxor, quae ei inſtar leonis timebatur.

51. *Reſpectas identidem.*] Iocus in verbo *Reſpectare.* Aurigator vel agitator in ludis Circenſibus identidem reſpicit eos, qui pone ſequuntur. Sic Menaechmus pallam vxoris indutus crebro oculos retorquet, timens, ne ab vxore conſpiciatur.

54. *Captum ſit.*] Roganti Menaechmo, ecquid diuinare de odore poſſet; praeclarus ille augur: Egone? inquit, Non ipſum

Digitized by Google

ME. Age dum odorare hanc quam ego habeo pallam. quid olet? abſtines?
PE. Summum olfactare oportet veſtimentum muliebre;
Nam ex iſtoc loco ſpurcatur naſum odore illutibili. MSS. *madore inlucido*. Lipſ. *odore illactabili*.
ME. Olfacta igitur hinc, Penicule lepide. vt faſtidis! PE. decet. Acidal. *licet*.
ME. Quid igitur? quid olet? reſponde. PE. furtum, ſcortum, prandium.
ME. Nunc ad amicam deferetur hanc meretricem Erotium.
Mihi, tibi, atque illi iubebo iam apparari prandium.
Inde vſque ad diurnam ſtellam craſtinam potabimus.
PE. Expedite fabulatu's: iam fores ferio? ME. feri:
Vel mane etiam. PE. mille paſſum commoratu's cantharum.
ME. Placide pulta. PE. Metuis credo, ne fores Samiae ſient.
ME. Mane, mane obſecro hercle: ab ſe ecca exit. PE. oh! Solem vides.
Satin' vt occoecatu'ſt prae huius corporis candoribus?

ipſum collegium augurum melius conie-cturam fecerit. *Lipſius.* Sic *captus augur*, *captus iudex*, *captus arbiter* dicuntur. *Turneb.*

57. *Nam ex iſtoc loco naſum ſpurcatur odore illutibili.*] Quaſi dicat: ſummam pallae partem mihi olfaciendam porrige: nam *ex iſtoc loco*, id eſt, ex infima parte, *naſum* (pro *naſus* antique) laeditur et inquinatur odore foetido atque illuto, hoc eſt, qui elui ſeu lauando abſtergi non poteſt. Recte ſane illi, meo iudicio, qui τὸ *illutibile* ſic interpretantur. Nec licet aliter. Neque, quod a nonnullis factum, quicquam hic mutandum eſt. *Lutus* dicebant veteres pro lotus. Vnde Grammatici volunt lutum, id eſt, coenum, per antiphraſin dictum, quaſi minime lutum, hoc eſt, lotum. Hinc *illutus*, pro illotus. Gloſſae Papiae: *illutus*, *forditus*. Ab *illutus*, fit, *illutibilis*. Eſt ergo *illutibile*, quod elui, quod lauando abſtergi non poteſt. *Boxhorn.*

58. PE. *decet.*] Ita Mſſ. Acidalio languidum hoc videtur: ideo malit, *licet*, aſſentiendi formula ſolemni. At τῷ *licet* hic nullus eſt locus. Rectiſſimum autem eſt, *decet*. Subintellige, faſtidire; quia, nempe, palla olebat furtum et ſcortum. quod ſequitur. *Boxhorn.*

62. *Diurnam ſtellam.*] Id eſt, Luciferum: vt Heſperum, *Noctiferum* vocat Catullus. *Turneb.*

63. *Iam fores ferio?*] Ita diſtinguendi ac legendi hi verſus:

— Iam fores ferio? ME. *feri:*
Vel mane etiam. PE. *mille paſſum commoratus cantharum.*
ME. *Placide pulta.* PE. *metuis credo, ne fores Samiae ſient.*
ME. *Mane, mane obſecro, etc.*

Interrogauerat Menaechmum Peniculus an fores feriret amicae. *Feri* ille reſpondet, ſed ſtatim reuocans quod iuſſerat, *vel mane etiam*, dixit. Ad haec Peniculus: *Tu mille paſſum commoratus es cantharum.* Iſto verbo, inquit, quo manere me iubes ne feriam, commoratus es cantharum mille paſſum, id eſt, mille paſſuum ſpatio ac mora, vel mille paſſibus. Tu a bibendo nos remoratis quantum eſt ſpatium mille paſſuum. *Salmaſ.*

64. *Vel mane etiam.*] Puto ſcribendum: *Vae! mane etiam.* Cum dixiſſet Menaechmus *feri*, pultauerat paraſitus, ſed improbe ac vehementer nimis. Ergo Menaechmus, *Vae*, ſcilicet tibi, qui delicatae delicatas fores tam ruſtice inſultas. Ne perge, ne iterum feri: ſed *mane etiam*, exſpecta dum. Reſpondet paraſitus: tua nunc opera ſetius bibemus. Et ludit confundendo longitudinem loci et temporis. Vt ille apud Quinctilianum: *quot millia paſſuum declamaſſet.* Gronou.

66. *Ab ſe.*] Lambin. *ab ſe*, interpretatur, *domo ſua*; Meurſius *ſponte ſua*. Sed Acidal. legit:

ME. *Mane, mane obſecro hercle. eapſe ecce exit. oh! Solem vide:*
Satin' vt, etc.

Quaſi dicat: Nonne vides, Solem huius Erotii candoribus ex aduerſo oppoſitis obſcuratum eſſe?

1. *Extra*

ACTVS PRIMVS. SCENA TERTIA

EROTIVM, PENICVLVS, MENAECHMVS

Anime mi, Menaechme, ſalue. PE. quid ego? ER. extra numerum es mihi.
PE. Idem iſtuc aliis aſcriptiuis ad legionem fieri ſolet.
ME. Ego iſtic mihi hodie apparari iuſſi apud te praelium.
ER. Hodie id fiet. ME. in eo vterque pro Ilio potabimus.
Vter ibi melior bellator erit inuentus cantharo,
Tua eſt legio: adiudicato, cum vtro hanc noctem ſies.
Vt ego vxorem, mea voluptas, vbi te aſpicio, odi male!
ER. Interim nequis, quin eius aliquid indutus ſies.
Quid hoc eſt? ME. induuiae tuae, atque vxoris exuuiae, roſa.
ER. Superas facile vt ſuperior ſis mihi, quam quiſquam qui impetrant.

Alii, *in eo vterque praelio potabimus.*

1. *Extra numerum es.*] Idem valent, *numero, pretio, loco,* vt: eſſe aliquo vel nullo numero, loco aut pretio: eſſe extra numerum aut pretium. Hinc factum, vt pro *cito,* Latini promiſcue dicerent *e numero,* vel *in numero*; et poſtea omiſſa praepoſitione, *numero:* quod Plauto familiare eſt. *Schopp.*

2. *Idem iſtuc aliis adſcriptiuis ad legionem.*] Varro: *Adſcriptiui dicti, quod olim adſcribebantur inermes, qui ſuccederent armatis militibus, ſi quis eorum deperiſſet.* Contemptiores igitur iſti adſcriptivi. Dixerat Erotium Menaechmo: *ſalve.* Peniculus quaeſierat: cur et ſibi ſalus ab ea non diceretur. Reſponderat Erotium: extra numerum apud ſe eſſe Peniculum, id eſt pretio nullo aut loco. Peniculus autem *numeri* vocem, vt militarem accipit et interpretatur. De militaribus numeris ſufficiet adduxiſſe Vlpiani locum, L. *ex eo tempore*, D. de Milit. Teſtam. *Ex eo tempore quis iure militari incipit poſſe teſtari, ex quo in numeris relatus eſt; ante non. Proinde qui nondum in numeris ſunt, licet etiam lecti vel tirones ſint, et publicis expenſis iter faciant, nondum milites ſunt. Debent enim in numeros referri.* Quae verba maxime huic loco illuſtrando faciunt. Nunc patet, quare legionis et ad eam adſcriptiuorum Peniculus, reſpondens Erotio, meminerit, et in ea metaphora pergatur. *Boxhorn.* *Adſcriptiuis.*] Vbi legitur contemptiores fuiſſe adſcriptiuos? praeclare conſulentem imperatorem, qui ſibi ſciens et volens legeret peiores ac viliores in ſupplementa. Potius meliores legere debebat, qui caſu interfectorum non terrerentur. Imo nihilo viliores adſcriptiui relatis in numeros: ſed credibile eſt hos praeſentiorem operam reipublicae debuiſſe, vt illis parceretur, niſi neceſſitas admoneret. Et hoc vult paraſitus, qui probrum meretricis in meliorem partem vertit. Cum enim illa dixiſſet: *extra numerum es mihi:* quaſi diceret, te nullo numero habeo; Atqui, inquit ille, non ideo ſum vilior, nam et adſcriptiui ad legionem, non viliores relatis in numerum, extra numerum ſunt. *Gronouius.*

3. *Praelium.*] *Praelium* vrbane dixit, *prandium* ſignificans, manens in metaph. a re militari.

4. *Vterque.*] Intelligit ſe et paraſitum ſuum; vt recte *Lambinus.* Nam Erotio electionem tribuit, vt diiudicet cum vtro, ipſone Menaechmo an Paraſito eſſe velit. *Piſtor.* *Pro Ilio potabimus.*] Nec mutandum eſt aliquid, nec eſt ſerium dicendi genus, ſed iocus duplex παρὰ προσδοκίαν. Nam cum dixiſſet, *mihi hodie apparari iuſſi apud te,* exſpectabant ſpectatores, vt diceret *prandium*, audiunt inopinantes *praelium:* deinde, *in eo* praelio *vterque pro Ilio*, circa quod tantum bellum fuit, exſpectabant dictum iri, *pugnabimus*, audiunt autem *potabimus:* et vtrimque in riſum ſoluuntur. *Gronouius.*

10. *Qui impetrant.*] Quaſi dicat: Facile a me obtines, vt te pluris faciam, quam quemquam eorum, qui a me impetrant mei corporis vſuram. *Lamb.*

PE. MERETRIX tantiſper blanditur, dum illud quod rapiat videt.
Nam ſi amabas, iam oportebat naſum abreptum mordicus.
ME. Suſtine hoc, Penicule; exuuias facere, quas voui, volo.
PE. Cedo, ſed obſecro hercle ſalta ſic cum palla poſtea.
ME. Ego ſaltabo? ſanus hercle non es. PE. egone, an tu magis?
Si non ſaltas, exue igitur. ME. nimio ego hanc periculo
Surripui hodie. meo quidem animo, ab Hippolyta ſuccingulum
Hercules haud aeque magno vnquam abſtulit periculo.
Cape tibi hanc: quando vna viuis meis morigera moribus.
Hoc animo decet animatos eſſe amatores probos.
PE. Qui quidem ad mendicitatem ſe properent detrudere.
ME. Quatuor minis ego emi iſtanc anno vxori meae.
PE. Quatuor minae periere plane, vt ratio redditur.
ME. Scin quid volo ego te accurare? ER. ſcio, curabo quae voles.
ME. Iube igitur nobis tribus apud te prandium accurarier,
Atque aliquid ſcitamentorum de foro obſonarier,
Glandionidam ſuillam, laridum pernonidem, aut

12. *Nam ſi amabas, iam oportebat naſum.*] Nihil mutandum. Hic verſus a paraſito clare, vt et audiret meretrix, pronunciatus. Praecedentem ſub lingua dixerat: *meretrix tantiſper blanditur.* Vt autem diſſimularet quod ita ſubmurmurauerat, ex abrupto incipit, quaſi continuaret id quod ſubmiſſe ſecum dixerat: *Nam ſi amabas.* Salmaſ.

13. *Exuuias facere, quas voui, volo.*] Hic *exuuias facere*, eſt ſpoliare ſe, et ſpolia a ſe in alterum transferre: quod Men. facit. *Turneb.* At vero, grauiſſime Perſonae errant: et mirum nemini hucuſque in mentem veniſſe. An Men. exuit pallam et dat Peniculo, vt in ea ſaltet? nugae. Exuujas facturus Men. id eſt, pallam Erotio deſtinatam exuturus, pallium dat interea Peniculo ſuſtinendum: pallium, inquam, quod pallae ſuperinduxerat occultandae, et in quo alias prodibat in Scenam, vt ſolet in Palliatis Comoediis. Id cum Peniculus reciperet, ſimul orat Menaechmum, vt exuto hoc, in illa aliquantulum ſaltet, priuſquam deponat: vbi hoc negat alter, quippe adhuc ſobrius, ſtatim exuere iubetur, etc. Igitur verbis nihil immutatis, tantum Perſonas reconcinnaui. *Acidal.*

20. *Hoc animo.*] Ita verſus hic dandus Menaechmo, ſequens paraſito, quaſi interpreti, quod illi dixit. *Gruterus.*

23. *Vt ratio redditur.*] Volunt diſtingui *perierunt plane. Vt ratio redditur.* Quod ſit, quam bonam init et reddit rationem? atque hoc εἰρωνικῶς dici. Quod perinde eſt ac ſi dicam Moſtell. act. 4. ſc. 3. *Vt verba audio, Non equidem in Aegyptum hinc modo vectus fui, ſed in terras ſolas:* ſcribendum eſſe: *Vt verba audio?* Sic enim paraſitus: quantum audio vel colligere licet ex ratione, quam hic reddit, cum ait ſe quatuor minis emiſſe pallam, quam vxori ſubreptam meretrici defert, minae quatuor perierunt. Sic Amph. *Decimo poſt menſe, vt rationem te dictare intelligo.* Gronouius.

26. *Atque aliquid, ſcitamentorum de foro.*] Quidquid alii dicant aut mutent, veriſſimam lectionem eruit Turnebus, *ſcitamentorum.* qua voce etiam vſi alii. Ponitur hic pro ſcitis cibis. Nugantur enim qui *ſcitamenta* ita dicta putant a ciendo, ſcilicet appetitum. Eſt cibis et condimentis etiam ſuus ornatus. Inde *ſcitamenta*, ſiue *ſciti cibi*, vt ſupra, *faceſi cibi*, id eſt, pulchri appellantur. *Boxbornius.*

27. *Glandionidam ſuillam.*] Nec coniunctim haec legenda, nec vt voluit ea legi Gruterus. *Glandionidem* dixit paraſitus, pro glandiis, vt *pernonidem* pro pernis. Ita enim ſcribenda. Quae nomina ad eum modum per laſciuiam et iocum paraſiticum formauit, *Glandionidem, ſuillam, laridum, pernonidem, ſincipnt aut polimenta porcina.* Salmaſ. Sed et *ſuis glandium* eſt in Curcul. act. 2. ſc. 3. Nec *Glandionidam* peius eſt quam *Glandionidem*, quia dicebant Leonidas et Leonides, et ſimilia. *Gronouius.*

Sinciput, aut polimenta porcina, aut aliquid ad eum modum:
Madida quae mihi appoſita in menſam, miluinam ſuggerant.
Atque actutum. ER. licet ecaſtor. ME. nos prodimus ad forum.
Iam nos hic erimus: dum coquitur, interim potabimus.
ER. Quando vis veni, parata res erit. ME. propera modo.
Sequere tu. PE ego hercle vero te et ſeruabo, et te ſequar:
Neque hodie vt te perdam, meream deum diuitias mihi.
ER. Euocate intus Cylindrum mihi coquum actutum foras.

28. *Aut polimenta porcina.*] *Polimenta,* ait Verrius, *antiqui dicebant teſticulos porcorum, cum eos caſtrabant: a politione ſegetum, aut veſtimentorum: quod ſimiliter atque illa curentur.* Arnob. l. 7. *Polimenta ſunt ea, quae verecundius proles dicimus.* Idem de prolibus lib. 5. *parte altera proles cum ipſis genitalibus occupat.*

29. *Madida.*] Veteres *madere* pro coqui vſurpaſſe, ſat multis exemplis docere poſſum. Virg. 1. Georg. *Et quamuis igni exiguo properata maderent, etc.* Id ex eo, credo, quod plerumque quae cocta ſunt, tenereſcere et madeſcere ſolent. *Turneb. Madida quae mihi appoſita.*] Prorſus non dubito errare, qui vix dubitat, quin ſit ſcribendum: *Madido quae mihi.* Nam *madida* ſunt, vt recte acceperunt et docti interpretes, cocta. Perſa 1. 3. *Collyrae facite vt madeant et colliphia, Ne mihi incocta detis.* SA. *rem loquitur meram, Nihil ſunt crudae niſi quas madidas glutias.* Sed, inquit, quid opus erat dicere, vt cibi cocti in menſa apponerentur. Imo quid opus erat dicere, vt cibi apponerentur iam ebrio et pleno? *Gronouius. Miluinam.*] Quae miluinam ὄρεξιν et appetentiam mihi ſuggerant, id eſt, vehementem, de milui rapaciſſimae et ſemper famelicae auis natura. *Turnebus.*

ACTVS PRIMVS. SCENA QVARTA

EROTIVM, CYLINDRVS

Sportulam cape atque argentum. eccos tris nummos habes.
CY. Habeo. ER. abi atque obſonium affer, tribus vide quod ſit ſatis.
Neque defiat neque ſuperſit. CY. Quoiuſmodi hi homines erunt?
ER. Ego et Menaechmus, et Paraſitus eius. CY. iam iſti ſunt decem.
Nam Paraſitus octo hominum munus facile fungitur. Acid. *ceterum*
ER. Elócuta ſum conuiuas: ceterum cura. CY. licet. *cura tu.*
Cocta ſunt. iube ire accubitum. ER. redi cito. CY. iam ego hic ero.

1. *Nummos tris habes.*] Aureos intelligit Lambinus, non ſeſtertios. Ego vero nec ſeſtertios, nec aureos, ſed, vt alibi Plautus, didrachmos. Nam ſi obolo olera et piſciculi ſufficiebant in coenam ſeni apud Terentium; ſi nummo, hoc eſt, didrachmo, erat χοιρίδιον, vt videre eſt act. 4. ſc. 2. (quod Athenis conſtabat tribus drachmis, vt oſtendit Ariſtophanes in Pace) quidni triginta ſex obolis lauta coena compararetur tribus? *Gronou.*

4. *Iam iſti ſunt decem.*] Facete expreſſit Peniculi edacitatem. Videtur autem mihi Eubulum Comicum imitatus, apud Athenaeum lib. 1. qui ingenioſe edacem Philocratem, cum vnus eſſet, bis nominauit, et pro duobus numerari voluit. *Muret.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA PRIMA

MENAECHMVS Soſicles, MESSENIO

Nulla eſt voluptas nauitis, Meſſenio,
Maior, meo animo; quam quom ex alto procul
Terram conſpiciunt. MES. maior, non dicam dolo,
Si aduenieus terram videas quae fuerit tua.
Sed quaeſo quamobrem nunc Epidamnum venimus?
An, quaſi mare, omneis circumimus inſulas?
ME. Fratrem quaeſitum geminum germanum meum.
MES. Namquid modi futurum eſt illum quaerere?
Hic annus ſextus, poſtquam ei rei operam damus.
Iſtros, Hiſpanos. Maſſilienſes, Illurios,
Mare ſuperum omne, Graeciamque exoticam,
Oraſque Italicas omneis, qua adgreditur mare, Meurſ. *quas adgreditur mare.*
Sumus circumuecti. ſi acum credo quaereres,
Acum inueniſſes, ſi appareret, iam diu.
Hominem inter viuos quaeritamus mortuum:
Nam inueniſſemns iam diu, ſi viueret.
ME. Ergo iſtuc quaero certum qui faciat mihi,
Qui ſeſe dicat ſcire, eum eſſe mortuum.
Operam praeterea nunquam ſumam quaerere.

4. *Si aduenieus terram videas quae fuerit tua.*] Maximam cenſet voluptatem Menaechmus, ſi terra ſaltem videatur: at maiorem Seruus, ſi terra patria videatur: quam et hic vnice deſiderat pertaeſus itineris. Argutiola Lambini in verbo *fuerit*, inanis eſt: et poſſis emendare *fuat*: vt omnis ambiguitas tollatur. *Acidal.*

11. *Mare ſuperum.*] Hadriaticum, Italiae lauans ſuperiora: dictum ab *Adria* oppido. *Superum* dicitur, quod, ſi *Inferum* ſpectetur, Orientalius, vel (vt alii volunt) Arctico polo vicinius, vbi pars Mundi putatur ſuperior. *Merula. Graeciamque exoticam.*] Quare Graecia dicta ſit *Italia*, non dubitatur: ſed quare *maior Graecia*. Certiſſimum eſt ita vocatum a Romanis, quia propior ea eſſet illis, quam tranſmarina Graecia. quemadmodum contra Graecos Italos ipſi Graeci tranſmarini vocabant ἐξωτικὸς, id eſt, *barbaros*. Nam Meſſenio apud Plautum vocat *exoticam Graeciam*, quam Romani *maiorem Graeciam*, non quidem ex Perſona ſua, nam erat Siculus: neque vocaſſet conſulto ſe ipſum barbarum: ſed μιμητικῶς ex perſona Graecorum ipſorum, qui Siculos et Calabros vocabant ἕλληνας ἐξωτικὸς, id eſt, barbaros: vt Plautus cum ſe vocat *barbarum*, et *Barbariam* Italiam, non ex conſuetudine Roman. dicit, ſed ex perſona Graecorum, qui βαρβάρους καὶ ἐξωτικὸς Italos vocabant: *Turnebus*, qui illam Graeciam, quae in Epiro erat, intellexit, profecto non leuiter errauit. *Scalig.*

14. *Si appareret, iamdiu.*] Recte Camerarius et Lambinus, quod habent ſcripti, diſtinxerunt: *ſi appareret, iam diu. Hominem inter viuos quaeritamus mortuum.* Et hoc vel ob id ipſum, quia ſequitur: *Nam inueniſſemus iam diu, ſi viueret.* At illos aiunt mentem non intellexiſſe: et ſcribendum: *ſi appareret tamdiu*: et id explicant: ſi acus tamdiu poſſet apparere et in oculos incurrere, id autem fieri non poſſe: ſtatim enim amiſſam acum occultari, et ſe ſubtrahere oculis. Sed non intellexerunt boni viri, quid Plauto hic eſſet *apparere*: eſt enim id idem quod exſtare, ſupereſſe, non amotum eſſe, vbi quaeritur. *Si appareret*, ſicubi exſtaret, conſpiceretur. Trucul. 2.7. *Hoc ſaltem ſeruat mare: cum illi ſubeſt, apparet; huic des quantum vis, nuſquam apparet.* Gronouius.

20. *Viuus*

Verum aliter viuus nunquam deſiſtam exequi, **Douz.** *viuum.*
Ego illum ſcio, quam cordi ſit carus meo.
MES. IN SCIRPO nodum quaeris. quin nos hinc domum
Redimus, niſi ſi hiſtoriam ſcripturi ſumus?
ME. Dictum faceſſas doctum, et diſcaueas malo.
Moleſtus ne ſis, non tuo hoc fiet modo. MES. hem,
Illoc enim verbo eſſe me ſeruom ſcio.
Non potuit paucis plura plane proloqui.
Verum tamen nequeo continere, quin loquar.
Audi, Menaechme: quom inſpicio marſupium,
Viaticati hercle admodum aeſtiue ſumus.
Nae tu hercle, opinor, niſi domum reuorteris,
Vbi nihil habebis, geminum dum quaeris, gemes.
Nam ita eſt haec hominum natio Epidamnia,
Voluptarii atque potatores maxumi:
Tum ſycophantae et palpatores plurimi
In vrbe hac habitant: tum meretrices mulieres
Nuſquam perhibentur blandiores gentium.
Propterea huic vrbi nomen Epidamno inditum eſt,
Quia nemo ferme huc ſine damno diuortitur.
ME. Ego iſtuc cauebo: cedo dum mihi huc marſupium.
MES. Quid eo vis? ME. iam abs te metuo de verbis tuis.
MES. Quid metuis? ME. ne mihi damnum in Epidamno duis.
Tu magnus amator mulierum es, Meſſenio:
Ego autem homo iracundus, animi perditi.
Id vtrumque, argentum quando habebo, cauero,

20. *Viuus.*] Cenſeo *viuus* retineri poſſe, bono etiam ſenſu. Non enim vivum tantum exequi ſtatuit, ſed et mortuum: vſque dum mortuum ſaltem certo ſciat, etc. Et niſi *viuus* retineatur, inutilis vox eſt *aliter*. Ita locutus et Amph. *Tu me viuus h. nunq. facies, quin ſim Soſia*: non, *viuo*: vt temere mutant. *Acidal.*

23. *Hiſtoriam ſcripturi.*] Nempe ſitus terrarum orbis, vrbium, inſularum, marium, per quae peregrinamur. Forte alluditur ad celeberrimam Vlyſſis peregrinationem. De qua multiplex olim a diverſis ſcripta Hiſtoria, quae nec ſcribi poteſt ſine accurata Geographicarum rerum cognitione. *Boxhorn.*

25. *Non tuo hoc fiet modo.*] *Suo modo aliquid facere*, eſt, obtemperare libidini: vt ſibi rectum videtur, ſic facere. *Palmerius.*

30. *Viaticati hercle admodum aeſtiue ſumus.*] Recte ſe habent: *Viaticati hercle admodum aeſtiue ſumus.* Id eſt, admodum leuiter. Veteres habuere aeſtiuas veſtes leuiores, et hibernas craſſiores ac magis graues. Hinc *aeſtiue viaticatus* dicitur, qui leue viaticum habet. Leui viatico nihil eſſe grauius, feſtiue dixit Sidonius Apollinaris. *Salmaſ.* Viatores, praeſertim tenuiores, aeſtate minus ſibi prouident de viatico, quam hyeme: nam et paucioribus diebus, quo volunt, perueniunt, non tempeſtatibus hibernis detinentur; et inter eundum frugibus, quos capiunt ex agris, prope vitam tolerare poſſunt, et ſub dio ſine iniuria corporis cubare, minuſque in veſtem impendiunt. *Gronou.* *

39. *Quia nemo ferme ſine damno.*] loco dictum eſt Epidamni nomen iunctum eſſe ex *ἐπὶ* et *damnum*: quia illuc nemo fere niſi damno ſuo, diuertere ſoleret. quod omen fugiens populus R. antiquum oppido reſtituit *Dyrrhachii* nomen. *Maret.*

45. *Id vtrumque.*] Plane ad eum modum quo Agricola ille apud Tacitum: *Maluit praeficere non peccaturos, quam punire, qui peccaſſent.* Haud aliter hic Menaechmus

Ne tu delinquas, neue ego iraſcar tibi.
MES. Cape atque ſerua, me lubente feceris.

naechmus mauult Meſſenioni ad peccandum procliui adimere paratam peccaturo occaſionem, quam ei poſt peccatum nimium iraſci. Nam iracundus natura et animi perditi erat Menaechmus. Neque enim *animi perciti*, legendum eſt, quod vult Lipſius. *Perdito animo* aut *perdite* aliquid facere dicitur, qui ita ab affectibus abripitur, vt rationi nullum reliquiſſe locum videatur. Inde dicimus, *perdite amare, iraſci, perdito animo eſſe.* Vt hoc loco. *Boxborn.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA SECVNDA

CYLINDRVS, MENAECHMVS Soſicles, MESSENIO

Bene obſonaui, atque ex mea ſententia
Bonum anteponam prandium pranſoribus.
Sed eccum Menaechmum video. vae tergo meo!
Prius iam conuiuae ambulant ante oſtium,
Quam ego obſonatu redeo. adibo atque alloquar.
Menaechme ſalue. MES. di te amabunt. ſcis quis ego ſum?
CY Non hercle vero! vbi conuiuae ceteri? Acid. *noui hercle vero.*
ME. Quos tu conuiuas quaeris? CY. paraſitum tuum.
ME. Meum paraſitum? certe hic inſanus eſt homo.
MES. Dixtin' tibi eſſe hic ſycophantas plurimos?
ME. Quem tu paraſitum quaeris, adoleſcens, meum?
CY. Peniculum. MES. eccum! in vidulo ſaluum fero.
CY. Menaechme, numero huc aduenis ad prandium.
Nunc obſonatu redeo. ME. reſponde mihi,
Adoleſcens, quibus hic pretiis porci veneunt
Sacres ſinceri? CY nummo. ME. eum a me accipe.
Iube te piari de mea pecunia.
Nam ego quidem inſanum eſſe te certo ſcio,
Qui mihi moleſtus homini ignoto, quiſquis es.
CY. Cylindrus ego ſum, non noſti nomen meum?
ME. Seu tu Cylindrus, ſeu Coriendrus, perieris. Lamb. *coliendrus.*
Ego te non noui, neque nouiſſe adeo volo.

12. *In vidulo ſaluum fero.*] Arbitror loqui de peniculo quo extergebantur baxeae, aliaque; habebatque ſeruus in vidulo qui in humeris. *Gruter.*

16. *Sacres ſinceri?*] *Porci ſacri*, ſiue, vt vet. loquebantur, *Porci ſacres ſinceri*, id eſt, puri et integerrimi, atque ad ſacrificium idonei, Laribus immolabantur, ab iis, qui piaculum aliquod admiſerant: aut qui inſani fuerant: imo etiam, quibus aucta erat liberorum prole familia. Videatur *Varro* de Re Ruſt. l. 1. cap. 1. et 4. *Muret.*

21. *Seu Coriendrus.*] Pro *Cylindrus* omnino hoc verſu ſcribendum puto, *Culindrus*, nomine quaſi a *culo* facto. *Nic. Heinſ. Culindrus*, pro Cylindrus tunc ſcriptum et pronunciatum fuit. Nam eo tempore *Y* Graecum paſſim a Romanis, in Graecis vocibus quas vſurpabant mutabatur in *V* Latinum. Cum igitur ſe dixiſſet *Culindrum* vocari, reſpondet Menaechmus: ſeu tu *Culindrus*, ſeu tu *Coliendrus* perieris a coleis voce obſcoena conficta, vt *culindrus* videbatur eſſe a *culo*. Quaſi diceret, ſiue a culo, ſiue a coleis nomen habes, periiſti. *Salmaſ. Perieris.*] *Catull.* Carm. 51. *Peri ruſtice*: Graecorum ὕβρις, et φθεῖρε exprimit; ita hoc loco *perieris*, id eſt, ὕβρεις. *Scal.*

29. *Cyathiſſo.*]

CY. Eſt tibi Menaechmo nomen tantum, quod ſciam. Piſt. *nomen tamen.*
ME. Pro ſano loqueris, cum me appellas nomine.
Sed vbi nouiſti me? CY. vbi ego te nouerim?
Qui amicam habeas heram meam hanc Erotium.
ME. Neque hercle habeo, neque te quis ſis homo ſcio.
CY. Non ſcis quis ego ſim? qui tibi ſaepiſſume
Cyathiſſo apud nos, quando potas. MES. hei mihi!
Cum nihil eſt, illi qui homini diminuam caput.
ME. Tun' cyathiſſare mihi ſoles, qui ante hunc diem
Epidamnum nunquam vidi, neque veni? CY. negas?
ME. Nego hercle vero. CY. non tu in illiſce aedibus
Habitas? ME. dii illos homines, qui illic habitant, perduint.
CY. Inſanit hic equidem, qui ipſe maledicit ſibi.
Audin' Menaechme? ME. quid vis? CY. ſi me conſulas,
Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare, Douz. *nummo illo.*
Iubeas, ſi ſapias, porculum aſſerri tibi.
Nam tu quidem hercle certo non ſanus ſatis,
Menaechme, qui nunc ipſus maledicas tibi.
MES. Heu hercle hominem multum et odioſum mihi!
CY. Solet iocari ſaepe mecum illo modo.
Quamuis ridiculus eſt vbi vxor non adeſt.
ME. Quid ais tu? CY. quid vis, inquam? ſatin' hoc quod vides,
Tribus vobis obſonatum eſt? an obſono amplius,
Tibi et paraſito et mulieri? ME. quas tu mulieres,
Quos tu paraſitos loquere? MES. quod te vrget ſcelus,
Qui huic ſis moleſtus? CY. quid tibi mecum eſt rei?
Ego te non noui: cum hoc quem noui fabulor.
ME. Non edepol tu homo ſanus es, certo ſcio.
CY. Iam ergo haec madebunt faxo: nihil morabitur.
Proin tu ne quo abeas longius ab aedibus.
Nunquid vis? ME. vt eas maxumam in malam crucem.
CY. Ire hercle melius eſt te interim, atque accumbere. Diſſ. *te intro.*

29. *Cyathiſſo.*] Κυαθίζω, οἰνοχοῶ. Tranſlatum eſt ſignificatum a cauſſa efficiente in inſtrumentum. Iſti pincernae dicebantur *Pocillatores ſerui*, et, *Ad cyathos.* Propert. *Lygdamus ad cyathos.* Quibus Conuiuae ſubinde dicebant, *πίνειν κίρνα, miſce vt bibam.* Scalig.

41. *Multum et odioſum.*] *Multus* dicitur, qui negotii plurimum faceſſit, tanquam ſi ipſe non ſolus, ſed plures cum eo. Nec abſimiliter Catullus, Carmin. 160. *Multus homo es naſo, etc.* Gruter. *Multus* pro homine tetrico moroſoque et importuno accipitur, quem Graeci φορτικόν dicunt. Afranius apud Nonium: *Multa es, et moleſta multum.* Flau. Vopiſc. in Epiſt. Valeriani de Aureliano ſcripta: *Nimius, multus eſt, grauis eſt, ad noſtra non facit tempora.* Sed Graeci πολλόν dicunt hominem grauem et ſerium, et quantiuis pretii: at Latinis *multus* ſemper in malam partem pro ardelione vſurpatur et ſatageo. *Gronou.* *

43. *Quamuis ridiculus eſt.*] Id eſt, nihil magis ridiculum eo ne operari quidem poteſt. Sic Catull. Carm. 12. *Quam ſordida res*, id eſt, admodum ſordida, interprete Mureto. V. N. Amphittuon. act. 1. 3. *Taubm.*

51. *Madebunt.*] Id eſt, cocta ſint. Vide notas ſupra act. 1. Scen. 3. verſ. 29.

54. *Ire hercle melius, etc.*] *Te* ſuſpenſe legendum eſt, vt ſit iocus ex ambiguo: *ire hercle melius eſt te*, nempe maximam in malam crucem; vel, intro, atque accumbere. *Diſſald.*

Dum ego haec appono ad Vulcani violentiam.
Ibo intro, et dicam te hic aſtare Erotio.
Vt te hinc abducat potius quam hic aſtes foris.
ME. Iamne abiit? edepol haud mendacia
Tua verba experior eſſe. MES. obſeruato modo.
Nam iſtic meretricem credo habitare mulierem,
Vt quidem ille inſanus dixit, qui hinc abiit modo.
ME. Sed miror, qui ille nouerit nomen meum.
MES. Minime hercle mirum. morem hunc meretrices habent:
Ad portum mittunt ſeruulos, ancillulas,
Si qua peregrina nauis in portum aduenit,
Rogant cuiatis ſit, quid ei nomen ſiet.
Poſt illae extemplo ſe applicant, agglutinant.
Si pellexerunt, perditum amittunt domum.
Nunc in iſtoc portu ſtat nauis praedatoria,
Abs qua cauendum nobis ſane cenſeo.
ME. Mones quidem hercle recte. MES. tum demum ſciam
Recte monuiſſe, ſi tu recte caueris.
ME. Tace dum parumper: nam concrepuit oſtium.
Videamus qui hinc egreditur. MES. hoc ponam interim.
Aſſeruatote haec ſultis nauales pedes. MSS. *haec ſi voltis.*

55. *Ad Vulcani violentiam.*] Id eſt, ad ignem.

69. *Nauis praedatoria.*] Meretrix Erotium.

75. *Nauales pedes.*] Intelligit ſeruos remiges, qui in naui loco pedum ſunt. *Turneb.*

ACTVS SECVNDVS. SCENA TERTIA

EROTIVM, CYLINDRVS, MENAECHMVS Soſicles, MESSENIO

Sine fores ſic: abi, nolo operiri.
Intus para, cura, vide, quod opus eſt, vt
Fiat: ſternite lectos, incendite odores.
MVNDITIA illecebra animo eſt amantum.
Amanti amoenitas malo eſt, nobis lucro eſt.
Sed vbi ille eſt, quem coquus ante aedis eſſe ait?
Atque eccum video, qui mihi eſt vſui et
Plurimum prodeſt: item huic vltro fit, vt
Meret, potiſſumus noſtrae domi vt ſit:

1. *Sine fores ſic.*] Non diuinatui difficile, cur fores ſuas *operiri*, id eſt, claudi vetet Erotium, eis praeſertim, qui expermentis cognitum habent, nihil peius homines amatores, quam occluſas dominarum ſuarum ianuas odiſſe. *Douz.*

5. *Amanti amoenitas malo eſt.*] Amoenitas loci allicit amantem, vt velit in domo meretricia verſari: quod ei damnoſum, etc. *Amoena loca, dicta ſunt: quae ad ſe amanda alliciant.* Feſtus.

9. *Potiſſimus.*] *Amator potiſſimus*, qui primas partes apud amicam tenet. Ter. Eun. *primum* vocat. Hinc Plauto, *amicae potiorem*

Nunc eum adibo, alloquar vltro.
Animule mi, mihi mira videntur,
Hic te ſtare foris, fores quoi pateant
Magis, quam domus tua, domus cum haec tua ſit.
Omne paratum eſt,
Vt iuſſiſti atque vt voluiſti: neque tibi eſt
Vlla mora intus. prandium, vt iuſſiſti, hic
Curatum eſt: vbi lubet, ire licet accubitum.
ME. Quicum haec mulier loquitur? ER. equidem tecum. ME. quid mecum tibi
Fuit vnquam, aut nunc eſt negotii? ER. quia pol te vnum ex omnibus
Venus voluit me magnificare: atque id haud immerito tuo. MSS. *neque id.*
Nam ecaſtor ſolus benefactis tuis me florentem facis.
ME. Certo haec mulier aut inſana, aut ebria eſt, Meſſenio,
Quae hominem ignotum compellet me tam familiariter.
MES. Dixin' ego iſtaec hic ſolere fieri? folia nunc cadunt.
Prae vt ſi triduum hoc hic erimus, tum arbores in te cadent.
Nam ita ſunt hic meretrices omnes elecebrae argentariae.
Sed ſine me dum hanc compellare. heus mulier! tibi dico. ER. quid eſt?
MES. Vbi tu hunc hominem nouiſti? ER. ibidem, vbi hic me iam diu,
In Epidamno. MES. in Epidamno? qui huc in hanc vrbem pedem,
Niſi hodie, nunquam intro tetulit. ER. eia, delicias facis,
Mi Menaechme. quin, amabo, is intro: hic tibi erit rectius.
ME. Haec quidem edepol recte appellat meo me mulier nomine.
Nimis miror quid hoc ſit negotii. MES. oboluit marſupium
Huic iſtuc quod habes. ME. atque edepol tu me monuiſti probe.
Accipe dum hoc. iam ſcibo vtrum haec me mage amet, an marſupium.
ER. Eamus intro, vt prandeamus. ME. bene vocas: tam gratia eſt.

potiorem fieri, eſt ita inſinuare et conciliare ſe amicae, vt pulſis riualibus ſolus et primus placeat, et regnet in exoptatis amoribus. *I. Gul.*

24. *Folia nunc cadunt.*] Significat: ſi comparentur haec, quae nunc fiunt, cum iis quae intra triduum futura ſunt: proinde eſſe, ac ſi folia cadentia cum ipſis arboribus cadentibus conferantur. *Folia* vocantur etiam res nullius pretii aut ponderis. Apul. *folia ſunt artis et nugae merae.* Gruter.

26. *Elecebrae.*] *Elecebrae argentariae, meretrices, ab eliciendo argento dictae.* Feſtus.

30. *Delicias facis.*] *Delicias facere*, interdum eſt irridere; vt hoc loco: interdum idem, quod in Poenulo, *facere nequam*, id eſt indulgere libidini. Catul.

Si quis delicias diceret, aut faceret. Muret.

36. *Bene vocas: tam gratia eſt.*] Leg. *Iam.* Quaſi dicat: benignam te et liberalem in eo praebes, quod me ad prandium vocas; veruntamen habeo gratiam: quod eſt, gratiam tibi tui prandii facio; prandio tuo non vtor. *Lambin.* Graeci cum nollent ire inuitati, dixere, κάλλιστα: ἐπαινῶ: et πάνυ καλῶς, quomodo Latini, *Benigne: Gratia eſt: Facio gratiam.* At qui inuitabant, dicebant, *Vna erimus hodie.* Terent. *Dionyſia hic ſunt: hodie apud me ſis volo.* Caſaub.

 40. *Qui*

ER. Cur igitur tibi me iuſſiſti coquere dudum prandium?
ME. Egone te iuſſi coquere? ER. certo tibi et paraſito tuo.
ME. Quoi, malum, Paraſito? certo haec mulier non ſana eſt ſatis.
ER. Peniculo. ME. quis iſte eſt Peniculus? qui extergentur baxeae?
ER. Scilicet qui dudum tecum venit, quom pallam mihi
Detuliſti, quam ab vxore tua ſurripuiſti. ME. quid eſt?
Tibi pallam dedi, quam vxori meae ſurripui? ſanan' es?
Certe haec mulier cantherino ritu aſtans ſomniat.
ER. Qui lubet ludibrio habere me, atque ire inficias mihi,
Facta quae ſunt? ME. dic quid eſt id, quod negem, quod fecerim?
ER. Pallam te hodie mihi dediſſe vxoris. ME. etiam nunc nego.
Ego quidem neque vnquam vxorem habui, neque habeo: neque huc
Vnquam, poſtquam natus ſum, intra portam penetraui pedem.
Prandi in naui. inde huc egreſſus ſum, te conueni. ER. eccere,
Perii miſera! quam tu nunc mihi nauem narras? ME. ligneam,
Saepe tritam, ſaepe fixam, ſaepe excuſſam malleo,
Quaſi ſuppellex pellionis, palus palo proxumos eſt.
ER. Iam me, amabo, deſine ludos facere, atque i hac mecum ſimul.
ME. Neſcio quem, mulier, alium hominem, non me quaeritas.
ER. Non ego te noui Menaechmum, Moſcho prognatum patre?
Qui Syracuſis perhibere natus eſſe in Sicilia,
Vbi Rex Agathocles regnator fuit, et iterum Pinthia.

40. *Qui extergentur baxeae?*] Ioculariter ludit in ambiguo ſigoificatu *Peniculi*: qui et Paraſitus erat, et ſpongia oblonga caudae ſimilis; qua, praeter cetera, baxeae etiam extergebantur. Sunt autem *baxeae*, calceamenti genus. Apuleius in Floridis: *Veſtem de texterna emere, baxeas de ſuterna praeſtinare.* *Baxeae* item crepidae ſunt, ἀπὸ τῆς βάξεως: ſed Philoſophis ſpeciatim attributae. *Iunius.*

44. *Haec mulier cantherino ritu adſtans ſomniat.*] locus ex ambiguo. Nam et *ſomniare*, ſomnia eſt videre inter dormiendum. dormiunt autem equi plerunque ſtantes, (Somni autem comes ſomnium eſt) tamen cantherii magis; qui, quod caſtrati ſunt, mitiores et placidiores ſomniculoſique et dormitantes magis ob torporem videntur. *Somniare*, etiam delirare, nugaſque et deliramenta effutire valet: vt Curc. act. 4. 3. *quos tu mihi libertos ſomnias?* id eſt, nugaris et blateras. Mulierem igitur inſanire et delirare dicit. *Turneb.*

51. *Quam tu mihi nauem narras.*] Alibi quaerant in voce *Nauis* obſcoenitatem. Hic nulla eſt. Quae poteſt enim cogitari obſcoenitas, vbi quis dicit, ſe in naui pranſiſſe, inde huc egreſſum eſſe? Quae autem ſubiicit mulier: *Perii, quam tu mihi nauem narras?* nihil aliud ſignificant, quam perturbationem mulieris longe nec opinatiſſima audientis. Rud. 2. 2. *Confracta, mi Trachalio, eſt hac nocte nauis nobis.* TR. *Quid nauis? quae iſtaec fabula eſt?* Gronouius.

53. *Quaſi ſuppellex pellionis, palus palo proximus.*] Et in tentipellio ſunt pali ad diſtendendas pelles: et de palis multis in taberna merces ſuſpendebantur, et domi ſuppellex. Atque hoc de *Pellione* homine paupere dicit, cuius ſuppellex praeter palos nudos nulla erat. Is autem etiam Comoediarum actor, ſed malus erat. Quem etiam perſtringit Bacchid. act. 2. 2. *Turneb.*

58. *Vbi rex Agathocles, etc.*] De vno eodemque Agathocle iſta a Plauto dici cenſemus, quae ita reſcribenda ſunt:

Vbi Rex Agathocles regnator fuit, et iterum Plinthias,
Tertium Lyparos, qui in morte regnum Hieroni tradidit.

Sed quaeſtionis eſt, quare dicatur Agathocles vnus, idemque *primum*, *iterum*, atque *tertium* regnaſſe. Facilis iſtis eſt reſponſio; ex qua etiam illud liquebit, quare *Plinthias*, itemque *Lyparos* a Plauto dicatur.

Tertium Liparo, qui in morte regnum Hieroni tradidit.
Nunc Hiero eſt. ME. haud falſo, mulier, praedicas. MES. pro Iuppiter!
Num iſtaec mulier illinc venit, quae te nouit tam cate?
ME. Hercle opinor pernegari non poteſt. MES. ne feceris.
Periſti, ſi intraſſis intra limen. ME. quin tace modo:
Bene res geritur: aſſentabor, quidquid dicet, mulieri:
Si poſſim hoſpitium nanciſci. iamdudum, mulier, tibi
Non imprudens aduorſabar: hunc metuebam, ne meae
Vxori renunciaret de palla et de prandio.
Nunc, quando vis, eamus intro. ER. etiam Paraſitum manes?
ME. Neque ego illum maneo, neque floccifacio: neque, ſi venerit,
Eum volo intromitti. ER. ecaſtor haud inuita fecero.
Sed ſcin' quid te amabo vt facias? ME. impera quid vis modo.
ER. Pallam illam, quam dudum dederas, ad phrygionem vt deferas,

catur. *Primum* igitur Agathoclem regnaſſe dicitur, ad quod faſtigium quibus artibus euectus ſit, fuſe docet Diod. Sicul. lib. 19. Ea tamen dignitatis ſede paene excuſſus fuit, cum in Africa bellum gereret. Veruntamen victis rebellibus, in integrum fuit reſtitutus, vt Diodor. lib. 20. Atque hinc quaſi *iterum* de nouo Rex factus videtur. Quare autem *Plinthias*, ἀπὸ τοῦ πλίνθου, figlinam enim fecerat Agathocles, dicatur, cauſa petenda eſt ex Diodoro. Verum non diuturna admodum Agathocli haec felicitas fuit; ſed ita deiectus eſt paulo poſt, referente Diod. lib. 20. vt deſperabundus ad imperii abdicationem vltro ſeſe offerret. Quam, conditionem cum recuſarent illi, penes quos erat rerum ſumma, collatis ſignis feliciter dimicauit Agathocles, partaque eſt ab eo victoria, firmatumque imperium, quod aſſerere ſibi quaſi de nouo *tertium* videbatur. Sed id adminiſtrauit crudelitate cum ſumma, cuius experimentum dedit, deleto funditus illo exercitu, qui ſe dediderat; vnde merito a Plauto *Lyparos*, λυπαρὸς ἢ λύπηρος, id eſt, ſaeuus et moleſtus appellatur. *Petitus*. *Et iterum Pintbia.*] Non *Pytbia*, vt Hermolaus et Lambinus, non *Pantbia*, vt Camerarius, non *Pintbia*, vt Gruterus, non denique *Plintbias*, vt Petitus, ſed *Pbintias* eſt ſcribendum. Hoc enim nomen fuit vnius ex multis tyrannis, qui poſt mortem Agathoclis per Siciliam extiterunt, commemoratus Diodoro Siculo lib. 22. cuius et nummi repeti untur inſcripti ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑCΙΛΕΩC, quique vrbem *Pbintiam* vel *Pbintiada* condidit. Sed Agrigenti dominatum obtinuit, et in ea ſucceſſit Agathocli, non Syracuſis. hoc excuſandum eſt in perſona mulierculae, ex male tradito, male accepto rumore, memoria mala, vt fit, rem narrantis et perſonas, tempora, loca, acta facile confundentis. Pronunciat autem *Pbintia*, qui Graece Φιντίας, vt alibi *Pterela*. Nec dubito, quin alia in parte fuerit reuera aliquis *Liparo*, etſi in hiſtoria nomen eius interciderit: neque enim Pyrrhi nomen ſic deformaſſe auſim dicere. Excuſandum quod in morte Liparonem illum tradidiſſe regnum ait Hieroni: nec enim ille regnum debuit cuiquam, ſed ſuae virtuti atque amori ciuium. *Gronouius*.

71. *Amabo.*] *Amabo* hic nihil aliud ſignificat, quam *orabo*: vt et infra act. 3. 3. Terent. Hec. ſc. penult. *Dic me amare, vt veniat*. Eſt enim blandientis, *Ait te amare*. Sed et Graeci haud diſſimili modo στέργω ſuum accipiunt: hoc enim non tam *amo* quam *oro* ſignificat, ſi Sophocli credimus. imo nos hodieque quippiam ab aliquo poſtulaturi, *Amabo te*, in oratione directa dictitamus. *Lipſ.* *Scin quid te amabo.*] Scin, inquit, quid te ſim oratura, vt facias mei honoris cauſa. Itaque ineptiſſime conciditur oratio diſtinguendo: *Sed ſcin' quid? te amabo vt facias*: quaſi intelligatur, *ſcin' quid velim*. Imo etſi hoc intelligatur, non tamen ita diſtinguendum eſt: Foret enim integrum: *Scin quid velim, te amabo, vt facias*: *ſcin quid te velim, vt facias, amabo?* quae oratio media alia interrogatione diuidi non poteſt. *Gronouius*.

72. *Ad pbrygionem, etc.*] Non ſolum pallam ſuam vult reconcinnari, et quae in ea corrupta erant ac laeſa, ſarciri; ſed etiam

MES. Non tu iſtas meretrices nouiſti, here? ME. tace inquam.
Mihi dolebit, non tibi, ſi quid ego ſtulte fecero.
Mulier haec ſtulta atque inſcita eſt, quantum perſpexi modo.
Eſt hic praeda nobis. MES. peri! ME. iamne abis? MES. periit probe.
Ducit lembum dierectum nauis praedatoria.
Sed EGO INSCITVS, qui hero me poſtulem moderarier:
Dicto me emit audientem, haud imperatorem ſibi.
Sequimini, vt quod imperatum eſt, veniam aduorſum temperi.

ire, ſed etiam ire quaeſitum aliquem loco deſignato: et dicitur praecipue de ſeruis, qui veniunt, vt dominos aliunde deducunt. *Gronon.* *

87. *Lembum dierectum.*] Vide notas Capt. act. 3. ſc. 4. verſ. 103.

ACTVS TERTIVS. SCENA PRIMA.

PENICVLVS

Plus triginta natus annis ſum, quom interea loci
Nunquam quicquam facinus feci peius, neque ſceleſtius,
Quam hodie, quom in concionem mediam me immerſi miſer.
Vbi ego dum hieto, Menaechmus ſe ſubterduxit mihi,
Atque abiit ad amicam, credo, neque me voluit ducere.
Qui illum dii omnes perduint, qui primus commentus eſt
Concionem, hac reque homines occupatos occupat. MSS. Pall. *hac re qui homin.*
Non ad eam rem otioſos homines decuit deligi?
Qui niſi aſſint, cum citentur, cenſus capiant illico.
Affatim eſt hominum, in dies qui ſingulas eſcas edunt:
Quibus negotii nihil eſt: qui eſum neque vocantur, neque vocant.
Eos oportet concioni dare operam atque comitiis.
Si id ita eſſet, non ego hodie perdidiſſem prandium,

4. *Dum hieto.*] Priſcum verbum et ad hunc locum vnicum. Diomedes lib. 1. *Hietare* et *hiatare* veteres dixerunt. Caecilius: *Sequere me tu, qui mihi eſcitans hietanſque reſtas.* Laberius: *Hietanter fores.* pro eo, quod eſt, *hietant*, id eſt, patent. Gloſſar. Benedicti: *χασμῶμαι, Oſcitor hieto, χάσμησις, Oſcitudo.* Palmer.

6. *Qui illum dii omnes perduint.*] Quam parati fuerunt ad Plautum reſtituendum, quibus hoc genus loquendi nouum, et placuit coniicere ad marginem: *Quin illum?* Cur non idem tentarunt ad Caſin. 2. 4. *Qui illum dii deaeque omnes perdant.* Perſa 5. 2. *Qui illum Perſam atque omnes Perſas, atque etiam omnes perſonas Male di omnes perdant.* Trinummo 4. 2. *Hem iſtic erit, qui iſtum di perdant.* Gronouius.

9. *Cenſus capiant.*] Qui in Senatum non venerat, pignoribus captis multabatur: ita qui non venerit in concionem, eum pignoribus captis coerceri vult Paraſitus. Sed *pignora capere*, dixit, *cenſus capere.* Turneb. *Cenſus capiant illico.*] Forte: *cenſus careant illico*: id eſt, mulctentur parte cenſus. Vt apud Terentium: *tui carendum quod erat.* Gronou.

10. *Qui ſingulas eſcas edunt.*] *Scalig.* Coniect. *μονοφαγεῖν* interpretatur: cuius nemo particeps eſt. Mihi conſtat eos hic dici *in dies ſingulas eſcas edere*, qui ſemel tantum de die edunt; qui coenam tantum, non prandium ſumunt. In eorum numerum ſe cenſeri non vult Paraſitus, qui iam tamen prandium perdiderat. *Piſt.*

13. *Perdidiſſem prandium.*] Hoc Graecis

Cui tam credo datum voluiſſe, quam me video viuere.
Ibo: etiamnum reliquiarum ſpes animum oblectat meum.
Sed quid ego video Menaechmum? cum corona exit foras.
Sublatum eſt conuiuium, edepol venio aduorſum temperi.

cis eſt παραδειπνηθῦναι; *coenam perdere*; Martial. lib. 12. Ep. 78. eleganter dixit, non, vt putant, *domi coenare*: vel quod *affici domicoenio*. Caſaub.

ACTVS TERTIVS. SCENA SECVNDA

MENAECHMVS Soſicles, PENICVLVS

Potine vt quieſcas, ſi ego tibi hanc hodie probe
Lepideque concinnatam referam temperi?
Non faxo eam eſſe dices: ita ignorabitur.
PE. Pallam ad phrygionem fert, confecto prandio,
Vinoque expoto, paraſito excluſo foras.
Non hercle is ſum, qui ſum, niſi hanc iniuriam
Meque vltus pulchre fuero: obſeruabo, quid agat;
Hominem poſt ad bo atque alloquar.
ME. Pro dii immortales, quoi homini vnquam vno die
Boni dediſtis plus, qui minus ſperauerit!
Prandi, potaui, ſcortum accubui, abſtuli
Hanc, quoius heres nunquam erit poſt hunc diem.
PE. Nequeo, quae loquitur, exaudire clanculum:
Satur nunc loquitur de me et de parti mea.
ME. Ait hanc dediſſe me ſibi, atque eam meae
Vxori ſurripuiſſe. quoniam ſentio
Errare; extemplo, quaſi res cum ea eſſet mihi,
Coepi aſſentari: mulier quicquid dixerat,
Idem ego dicebam. quid multis verbis opu'ſt?
Minore nuſquam bene fui diſpendio.
PE. Adibo ad hominem: nam turbare geſtio.
ME. Quis hic eſt, qui aduorſum fit mihi? PE. quid ais homo
Leuior quam pluma, peſſume et nequiſſume,
Flagitium hominis, ſubdole, ac minimi pretii?
Quid de te merui, qua me cauſſa perderes?
Vt ſurripuiſti te mihi dudum de foro!
Feciſti funus me abſenti prandio.
Cur auſu's facere, quoi ego aeque ac heres eram?

12. *Cuius heres.*] *Heres apud antiquos pro domino ponebatur.* Feſtus.

20. *Minore nuſquam bene fui diſpendio.*] Nuſquam tam bene acceptus et lepide curatus fui minore ſumptu. Et, *eſſe probe*, pro bene admordere et tuburcinari quicquid intra dentes venerit. *I. Gul.*

27. *Feciſti funus me abſente, etc.*] Sepeliuiſti, me abſente, prandium, id eſt, conſumſiſti. Seneca ep. 12. *Cum ſe funereis epulis ſepeliuiſſet.*

28. *Cui ego aeque ac heres eram?* Omnino legendum, *cui ego aeque eres eram*, id eſt, heres. Nam in meo codice Cantabrico,

ME. Adoleſcens, quaeſo, quid tibi mecum eſt rei,
Qui mihi male dicas homini ignoto inſciens?
An tibi malam rem vis pro maledictis dari
Poſtea? PE. eam quidem edepol te dediſſe intellego.
ME. Reſponde, adoleſcens, quaeſo quid tibi nomen eſt?
PE. Etiam derides, quaſi nomen non noueris?
ME. Non edepol ego te, quod ſciam, vnquam ante hunc diem
Vidi, neque noui, verum certo quiſquis es,
Aequom ſi facias, mihi odioſus ne ſies.
PE. Non me nouiſti? ME. non negem, ſi nouerim.
PE. Menaechme, vigila. ME. vigilo hercle equidem, quod ſciam.
PE. Tuum Paraſitum non nouiſti? ME. non tibi
Sanum eſt, adoleſcens, ſinciput, vt intelligo.
PE. Reſponde, ſurripuiſtin' vxori tuae
Pallam iſtanc hodie, atque dediſti Erotio?
ME. Neque hercle ego vxorem habeo, neque ego Erotio
Dedi, nec pallam ſurripui. PE. ſatin' ſanus es?
Occiſa eſt haec res. non ego te indutum foras
Exire vidi palla? ME. vae capiti tuo!
Omnes cinaedos eſſe cenſes, tu quia es.
Tun' me indutum fuiſſe pallam praedicas?
PE. Ego hercle vero. ME. non tu abis quo dignus es?
Aut te piari iubes, homo inſaniſſume?
PE. Nunquam edepol me quiſquam exorabit, quin tuae
Vxori rem omnem iam, vti ſit geſta, eloquar.
Omnes in te iſtaec recident contumeliae:
Faxo haud inultum prandium comederis.
ME. Quid hoc negotii eſt? ſatin' vt quemque conſpicor,
Ita me ludificant? ſed concrepuit oſtium.

brico, *cui ego, eaque eris eram.* Ego, inquit, non minus heres prandii eram, id eſt, dominus prandii, vt ſupra, *heres nunquam erit poſt hanc diem.* Tu illi ſolus me abſente coherede feciſti funus. Ac omnes heredes ſimul funus procurabant et exequiis defuncti intererant. In eodem codice legitur: *feciſti funus meo abſenti prandio,* pro *med abſente,* id eſt, me abſente. *Salm.*

31. *Pro maledictis dari poſtea.*] Comice additum eſt ex abundanti, *poſtea,* Palmer.

46. *Occiſa eſt haec res.*] Periit hoc negotium. Capt. act. 3. 4. Ita in Cod. Theodoſiano eſt *interfectum negotium.* ita Ariſtophan. *τὸ τρύβλιον, τέθνηκέ μοι,* pro *κέκλαυται, factum eſt, periit.* Caſaubonus.

48. *Cinaedos.*] Turnebus *Cinaedum* ſaltatorem hic interpretatur: Lambinus mollem et impudicum, et quem ſupra 1. 2. *Catamitum* dixerit.

56. *Satine vt quemquam conſpicor.*] Quid id rei eſt, ſatiſne deluſus ſum? Quotquot obuiam mihi veniunt, ludificant, ludibrio habent. *Boxborn.*

ACTVS TERTIVS. SCENA TERTIA

ANCILLA, MENAECHMVS Soſicles

Menaechme amare ait te multum Erotium,
Vt hoc nunc vna opera ad aurificem deferas,
Atque huic vt addas auri pondo vnciam,
Iubeaſque ſpinther nouum reconcinnarier.
ME. Et iſtud, et aliud, ſi quid curari volet,
Me curaturum dicito, quicquid volet.
AN. Scin' quod hoc ſit ſpinther? ME. neſcio, niſi aureum.
AN. Hoc eſt, quod olim clanculum ex armario
Te ſurripuiſſe aiebas vxori tuae.
ME. Nunquam hercle factum eſt. AN. non meminiſti, obſecro?
Redde igitur ſpinther, ſi non meminiſti. ME. mane,
Imo equidem memini. nempe hoc eſt quod illi dedi.
AN. Iſtuc. ME. vbi illae armillae ſunt, quas vna dedi?
AN. Nunquam dediſti. ME. nam pol hoc vna dedi.
AN. Dicam curare? ME. dicito: curabitur,
Et palla et ſpinther faxo referantur ſimul.
AN. Amabo, mi Menaechme, inaureis da mihi
Faciundas pondo duum nummum ſtalagmia,
Vt te libenter videam, cum ad nos veneris.
ME. Fiat. cedo aurum, ego manupretium dabo.
AN. Da ſodes abs te, poſt ego reddidero tibi.

Acid. au! non meminiſti? obſecro Redde.

1. *Amare ait te multum Erotium.*] Hic, *amare*, eſt amanter precari, et a caro homine rogare et optare. *Turneb.*

4. *Spinther.*] Spinther genus armillae etiam veteres interpretantur, at verſ. 8. *Spinther* et *armillae* differunt. Spinther non ſimpliciter armillam ſignificat, ſed eſt armillae ſpecies, vt interpretatur Feſtus, qua mulieres vtebantur brachio ſummo ſiniſtro. Armillae ſunt proprie quas in vtroque brachio gerebant. Graecis ψέλια et κλάνια. Vox ſpinter vel ſpinther Graeca eſt Aeolica. Σφιγκτήρ annulus eſt a ſtringendo. Vnde et pro *ano* etiam ſiue podice, qui et inde nomen habet. Nam et δακτύλιον Graeci vocarunt. Pro σφιγκτήρ Aeoles dicebant σφιγκτήρ. Vnde Latiuum *Spinter*, cum enallage etiam. Inde *Spintbriae* genus infamis libidinis apud Tacitum, a Tiberio repertum, quod annulatim quaſi connexi tenerentur. De quibus illud Epigramma Auſonii ex Graeco verſum, *Tres vno in lecto.* Spinthrias plane deſignat. *Spinther* pro Sphincter, vt *Pinthias* ſupra pro Graeco φιντίας, quod nomen eſt proprium Siculum. Sic enim codex meus legit ſupra act. 2. ſc. 2. *Vbi rex Agathocles regnator fuit*, et *iterum Pinthia*, pro Pintia ſiue Phintia, qui Graece φιντίας. *Salm.*

15. *Dicam curare?*] Lego: *curaſſere*, id eſt, dicam Erotio, te, quae orauit, curaturum. *Lambin.*

17. *Inaures ſtalagmia.*] Cohaerent per Appoſitionem. *Inauris* ἐνώτιον, ἐλλόβιον: monile, quod aurium lobis inferitur, et appendet. *Stalagmium*, inaurium genus eſſe crediderim oblongum, ex bacca pendula: a guttae ſimilitudine, quae σταλαγμὸς Graecis dicitur. Caecilius apud Feſtum: *Ex aure eius ſtalagmium habeo domi.* Iunius.

20. *Manupretium.*] Varro lib. 4. De lingua Lat. *Quod manu factum erat, et datum pro eo, manupretium, a manibus et pretio.* Iſidorus lib. 11. Etymol. c. 1. *Abuſiue manus etiam ars vel artifex. vnde manupretium dicimus.*

30. *Vt,*

ME. Imo cedo abs te. AN. ego poſt tibi reddam duplex.
ME. Non habeo. AN. at tu, quando habebis, tum dato.
Nunquid me vis? ME. haec me curaturum dicito,
Vt, quantum poſſint, quique liceant, veneant.
Iamne abiit intro? abiuit, operuit fores.
Di me equidem omnes adiuuant, augent, amant.
Sed quid ego ceſſo, dum datur mihi occaſio
Tempuſque, abire ab his locis lenoniis?
Propera, Menaechme, fer pedem, confer gradum.
Demam coronam, atque abiiciam ad laeuam manum;
Vt ſi qui ſequantur, hac me abiiſſe cenſeant.
Ibo et conueniam ſeruom, ſi potero, meum,
Vt haec, quae bona dant dii mihi ex me ſciat.

25. *Vt, quantum poſſint, quique liceant, veneant.*] Alii leg. *quanti poſſint*, ſcil. venire. Schop. leg. *Vt quantum poſſit, quique liceat, veneant*, id eſt, vt quamprimum, et quanti licet vendantur.

ACTVS QVARTVS. SCENA PRIMA

MVLIER, PENICVLVS

Egone hic me patiar in matrimonio,
Vbi vir compilet clanculum quicquid domi eſt,
Atque ad amicam deferat? PE. quin tu taces?
Manifeſto faxo iam opprimes! ſequere hac modo. Meurſ. *manifeſtum.*
Pallam ad phrygionem cum corona ebrius
Ferebat, hodie tibi quam ſurripuit domo.
Sed eccam, coronam, quam habuit. num mentior?
Hem, hac abiit: ſi vis perſequi veſtigiis.
Atque edepol eccum, optime reuortitur:
Sed pallam non fert. MV. quid ego nunc cum illoc agam?
PE. Idem quod ſemper; male habeas. MV. ſic cenſeo.
PE. Huc concedamus: ex inſidiis aucupa.

8. *Hac abiit.*] Laeuorſum qua coronam abiecerat Men. Soſicles. *Douza.*

9. *Optime reuortitur.*] Opportune, in tempore.

11. *Male habeas.*] Id eſt, excipias, tractes, verſes maritum. *Taubm.*

ACTVS QVARTVS. SCENA SECVNDA

MENAECHMVS Surreptus, MVLIER, PENICVLVS

VT HOC VTIMVR maxume more moro
Moleſtoque multum! atque vti quique ſunt

1. *More moro.*] *Mos morus*, id eſt, ſtultus. μωρός. Mil. *Ego ſtulta atque mora multum.* Trin. *Is mores hominum moros et moroſos efficit.* Ordo et ſententia

Optumi maxumi, morem habent hunc;
Clienteis ſibi omnes volunt eſſe multos:
Bonine an mali ſint, id haud quaeritant.
Res magis quaeritur quam clientium
Fides quoiuſmodi clueat.
Si eſt pauper atque haud malus, nequam habetur:
Si diues malus eſt, is cliens frugi habetur.
Qui neque Leges, neque aequom bonum vſquam
Colunt, ſollicitos patronos habent.
Datum denegant, quod datum eſt; litium
Pleni, rapaces, viri fraudulenti:
Qui aut foenore, aut periuriis habent rem
Partam. mens eſt in querelis.
Iuris vbi dicitur dies, ſimul
Patronis dicitur: quippe qui pro illis
Loquantur, male quae fecerint: aut ad
Populum, aut in Iure, aut ad Iudicem res eſt.
Sicut me hodie nimis ſollicitum cliens
Quidam habuit: neque quod volui agere quicquam
Licitum eſt: ita me attinuit, ita me detinuit.
Apud aediles praeliis factis plurimiſque
Peſſumiſque dixit cauſſam, conditiones
Tetuli tortas, confragoſas: aut plus

Acid. *neque aequum, neque bonum.*

tentia eſt: *Vt*, hoc eſt, qui, quo pacto, ſeu quam maxime ſtulto more multumque moleſto vtimur! et, vt quique ſunt optimi et maximi, hunc morem habent: clientes, etc. θαυμαστικῶς. *Lamb.*

10. *Qui neque leges.*] Mutat numerum. Quaſi dicat: Iſti, qui neque Leges, neque Aequum bonum (ἐπιεικές) colunt, ſollicitos reddunt et negotiis moleſtant ſuos patronos. Alii hic volunt eſſe principium nouae ſententiae: quos non audio. *Lamb.*

19. *Ad populum.*] Comitiis centuriatim calatis. *Douza.* *In Iure.*] Apud Praetorem pro tribunali, ſellaue poſita. *Douza.* *Ad Iudicem.*] Vel a Praetore datum, vt ſunt *Recuperatores*: vel a litigatoribus captum, vt *Arbitrum*. Douz. Lites diſcutiuntur aut in Comitio pro roſtris ad populum: aut in Fori area apud Praetorem in iure: aut in Baſilica apud iudices. Cicero: *Nam ſi quis ſtatuit hunc eſſe oratorem, qui tantummodo in Iure aut in Iudiciis poſſit, aut ad Populum, aut in Senatu copioſe loqui.* Pollet.

22. *Attinuit.*] Ita me in ſuo negotio occupatum retinuit. *Lambin.* *Detinuit.*] Ita me ab eo quod acturus eram, auocatum tenuit. *Lambinus* ſic interpretatur et fallitur. *Attinere* et *detinere* hic eo differunt, quod *detinere* ſit diutius attinere: *de* huic verbo, vt multis aliis, iunctum habet augendi ſignificationem. *Boxb.*

24. *Conditiones tetuli.*] *Conditiones ferre*, eſt proponere formulam tranſactionis, qua controuerſia aut res litigioſa componatur. Antonius apud Cic. Philipp. 13. 17. *Qui me praecipitem egerit aequiſſimas conditiones ferentem.* Gronou. *

25. *Aut plus.*] Mirum in modum hic haeſitant interpretes. Haud dubie legendum eſt: *conditiones Tetuli tortas, confragoſas. Haut plus, Haut minus, quam opus erat, etc. Aut* vulgatum ſi retineas, pro *haut* accipiendum eſt. *Aut* enim pro *haut* ſcribebant veteres. Neque ſe aliter accipere monet me *Salmaſius*, quem audiamus. *Boxhorn.* *Controuerſiam dicere*, idem quod paulo ante, *cauſam dicere*. Nam *cauſa*, et *controuerſia*, eadem quae Graecis αἰτία. Sed et hoc loco *aut* pro *haut* acceperam. Sic enim ſcribebatur, *haut* vel *aut*, pro *haud*. *Haud plus, aut minus, quam opus erat multo, controuerſiam dixeram, vt ſponſio fieret.* In cauſa dicenda et controuerſia diſceptanda non

multo

Aut minus, quam opus erat multo, dixeram
Controuerſiam, vti ſponſio fieret.
Quid ille? quid? praedem dedit. nec magis
Manifeſtum ego hominem vnquam vllum teneri vidi.
Omnibus malefactis teſtes tres aderant acerrumi.
Di illum omnes perdant, (ita mihi hunc hodie corrupit diem)
Meque adeo, qui hodie forum vnquam oculis inſpexi meis,
Diem corrupi, optumum iuſſi apparari prandium.
Amica exſpectat me, ſcio. vbi primum eſt licitum, illico
Properaui abire de foro. irata eſt, credo, nunc mihi.
Placabit palla, quam dedi, quam hodie vxori abſtuli, atque huic
Detuli Erotio. PE. quid ais? MV. viro me malo male
Nuptam. PE. ſatin' audis, quae illic loquitur? MV. ſatis. ME. ſi ſapiam,
Hinc intro abeam, vbi mihi bene ſit. MV. mane: male potius erit,
Nae illam mecaſtor foenerato abſtuliſti. ſic datur.
Clanculum te iſtaec flagitia facere cenſebas poteſſe?
ME. Quid illuc eſt vxor negoti? MV. men' rogas? ME. vin' hunc rogem?
PE. Aufer hinc palpationes, perge tu. ME. quid tu mihi

multo plus, aut minus dixi quam opus erat, vti ſponſio fieret. *Salmaſius. Aut plus aut minus.*] Ego vero nec *haud plus Haud minus,* vel *haud plus Aut minus* ſcribendum puto, nec ſi vulgatum retineas, *Aut* pro *Haud* accipiendum. Sic enim ſolent loqui. Captiuis. 5. 3. *Cur ego plus minusue feci quam aequum fuit?* Terentius Hecyra 5. 1. *Ne quid faciam plus quod me poſt minus feciſſe ſatius ſit.* Phormione. act. 3. ſc. 3. *Ne quid plus minusue faxit, quod nos poſt pigeat.* Suetonius Octauio 84. *Ne plus minusue loqueretur ex tempore. Controuerſiam dicere* vt *cauſam dicere,* accipere poſſum: ſed quemadmodum *non plus cauſam dicere,* pro non plus in cauſa diſceptanda dicere, haudquaquam tolerarem, ita nec ſufferre poſſum, *haud plus aut minus controuerſiam dicere,* pro tantummodo in controuerſia dicere. Lambinus: *dixi In controuerſiam,* vt ſponſio. Quod ſi auderem, facerem *multae. Dixeram in controverſiam, vti multae ſponſio fieret:* vt ſe inuicem prouocarent, Ni hoc ita eſt, dabis mille nummum? Sed forte melius: *aut plus Aut minus, quam opus erat, multo dixeram, Controuerſiae vti ſponſio fieret.* Modo, inquit, augebam rem, modo minuebam vt ambiguum facerem iudicem, ne clientem meum primo coetu condemnaret; ſed vt ad ſponſionem veniretur. *Gronouius.*

40. *Nae foenerato abſtuliſti.*] Nae tu pallam magna tua mercede, id eſt, magno tuo malo abſtuliſti. Tralatio eſt ab iis, qui pecuniam grandi foenore mutuam accipiunt. *Lamb.* Imo ab iis, qui quod audiunt accipiuntue, bonum malumue fuerit, omnino deinde reddunt, iuxta regulam Heſiodi, cum foenore luculento *Gruter. Sic datur.*] Sermo caſtigantis et poenas ſumentis, aut poenas ſumptas eſſe gratulantis. quare par illud verborum paraſito datum cuperem. *Gruter.* ſecutus *Lambinus* hanc interpretationem. *Sic datur.*] Vtrumque falſi aiunt, nam *ſic datur,* hic idem eſſe, quod, ſic tenetur. At illi plane hic tenentur et deprehenduntur pro infrequentibus lectoribus Plauti, quemadmodum et in Aſinaria 2. 4. 33. vbi tentabant ſimile: *ſic dedero.* Nunquam aliter haec formula accipitur, et exempla ſunt in promptu, quae iam alii congeſſerunt. Afferunt tamen locum Ouidii: *Se quoque det mulier populo ſpecioſa videndam.* Quid autem ſimile: *ſic datur,* et *det ſe videndam.* Deinde an *det ſe videndam,* eſt teneatur, deprehendatur in flagitio? *Gronou.*

Triſtis es? MV. te ſcire oportet. PE. ſcit, ſed diſſimulat malus.
ME. Quid negotii eſt? MV. pallam. ME. pallam? MV. quidam pallam. PE. quid paues?
ME. Nihil equidem paueo: niſi vnum. palla pallorem incutit. [Piſt. *paueo.* PE. *noui virum: palla pallorem incutit. At tu,* etc.]
PE. At tu ne clam me comeſſes prandium! perge in virum.
ME. Non taces? PE. non hercle vero taceo. nutat, ne loquar.
ME. Non hercle ego quidem vſquam quicquam nuto neque nicto tibi.
MV. Nae ego mecaſtor mulier miſera! ME. qui tu miſera es? mihi expedi.
PE. Nihil hoc confidentius, qui, quae vides, ea pernegat.
ME. Per iouem deoſque omnes adiuro, vxor (ſatin' hoc eſt tibi?)
Me iſti non nutaſſe. PE. credit iam tibi de iſtis: illuc redi.
ME. Quo ego redeam? PE. equidem ad phrygionem, cenſeo. i, pallam refer. [Par. *et pallam refer.*]
ME. Quae iſtaec palla eſt? MV. taceo iam, quando hic rem non meminit ſuam.
ME. Numquis ſeruorum deliquit? num ancillae, aut ſerui tibi
Reſponſant? eloquere. impune non erit. PE. nugas agis.
ME. Triſtis admodum es: non mihi iſtuc ſatis placet. PE. nugas agis.
ME. Ceterum familiarium alicui irata es? PE. nugas agis.
ME. Num mihi es irata ſaltem? PE. nunc tu non nugas agis.
ME. Non edepol deliqui quicquam. PE. hem rurſum nunc nugas agis.
ME. Dic, mea vxor, quid tibi aegre eſt? PE. bellus blanditur tibi.
ME. Potin' vt mihi moleſtus ne ſis? num te appello? MV. aufer manum.

46. *Niſi vnum. palla pallorem.*] Haec neutiquam Menaechmo ſunt tribuenda, qui confidenter in ſequentibus negat ſe pallam vxori ſurripuiſſe. Igitur Peniculi perſona his praeſcribenda, et reliqua legenda, quomodo edidit *Camerarius*:

MV. *pallam* ME. *pallam, quid?* MV. *pallam, quid paues?*
ME. *Nihil equidem paueo.* PE. *Niſi vnum: palla pallorem incutit.*
At tune clam me comeſſes prandium! etc.

Non a Plauto, ſed monſtra ſunt quae in vltimas Plauti editiones ex neſcio quibus deterioris notae Mſſ. irrepſere. *Boxbornius.*

57. *Reſponſant.*] Significat ferociter et irreuerenter reſpondent. Sic. Truc. 2. 7. 45. Hor. 2. Sat. 7. *Reſponſare cupidinibus.* et ſic ſaepius alibi. *Gronou.* * PR. *Nugas agis.*] Ita haec vbique *Peniculo* do: cum verba ſint illudentis potius, quam iratae vxoris. Et Vxor iam ante dixerat, ſe tacere velle. Et paullo poſt ait Men. Peniculo: *Potin vt mihi moleſtus ne ſis, etc.* multo concinnius. *Piſtor.*

62. *Bellus blanditur.*] *Belli homines* nonnunquam dicuntur, qui ad aliorum quaſi nutus ſe accommodant. Et *belle dicere*, qui, quae alii velint, loqui ſtuſtent. Et *belli homines* ſunt, quos Ariſtoteles ἀρέσκους vocat. Muret. ad Catull.

81. *Et*

PE. Sic datur. properato abſente me comeſſe prandium:
Poſt ante aedeis cum corona me derideto ebrius.
ME. Neque edepol ego prandi, neque hodie huc intro tetuli pedem.
PE. Tun' negas? ME. nego hercle vero. PE. nihil hoc homine audacius.
Non ego te modo hic ante aedeis cum corona florea
Vidi aſtare? cum negabas mihi eſſe ſanum ſinciput:
Et negabas me noviſſe: peregrinum aiebas eſſe te.
ME. Quin vt dudum diuorti abs te, redeo nunc demum domum.
PE. Noui ego te. non mihi cenſebas eſſe, qui te vlciſcerer.
Omnia hercle vxori dixi. ME. quid dixiſti? PE. neſcio,
Eam ipſus roga. ME. quid hoc eſt, vxor? quid nam hic narravit tibi?
Quid id eſt? quid taces? quin dicis, quid ſit? MV. quaſi tu neſcias.
Palla mihi eſt domo ſurrepta. ME. palla ſurrepta eſt tibi?
MV. Me rogas? ME. pol haud rogem te, ſi ſciam. PE. o hominem malum!
Vt diſſimulat! non potes celare: rem noui probe:
Omnia hercle ego edictaui. ME. quid id eſt? MV. quando nihil pudet,
Neque vis tua voluntate ipſe profiteri, audi atque ades:
Et quid triſtis, et quid hic mihi dixerit, faxo ſcias:
Palla eſt mihi domo ſurrepta. ME. palla ſurrepta eſt tibi?
PE. Viden' vt ſceleſtus captat? huic ſurrepta eſt, non tibi.
Nam profecto tibi ſurrepta ſi eſſet, ſalua nunc foret.
ME. Nihil mihi tecum eſt. ſed quid tu ais? MV. palla, inquam, periit domo.
ME. Quis eam ſurripuit? MV. pol iſtuc ille ſcit, qui illam abſtulit.

81. *Et quid triſtit.*] Corrigunt: *Eo quid reſiſtis.* peſſime. Dixerat ſupra Menaechmus verſ. 44. *Quid tu mihi triſtis es?* et verſ. 58. *Triſtis admodum es.* Horum illa memor: *Audi*, inquit, *atque ades. Et quid triſtis ego ſim, et quid hic mihi dixerit, faxo ſcias.* Gronou.

83. *Captat.*] id eſt, verbis captioſe ludit! vt argutus eſt ſcil. *Taubm. Huic ſurrepta eſt, non tibi.*] Acidalius: *tibi ſurrepta eſt, non huic.* Gruterus explicat *huic*, in vſum huius Menaechmi, vt eſſet quod daret Erotio: Nam ſi *tibi*, id eſt, in vſum tuum ſurrepta eſſet, ſalua apud te eſſet: et Lambinum ſine cauſa aeſtuare. Certe aeſtuat Lambinus et tamen vetiſſimum eſt quod refert, vt neſcio cuius, etſi non probet ipſe, praecedenti verbo legendum: *palla ſurrepta eſt mihi.* Ludit enim Menaechmus repetendo vxoris verba: *Palla mihi domo eſt ſurrepta.* Ille quaſi ignorans ſubiicit: *palla ſurrepta eſt mihi?* nam quod perdit vxor, videtur et perdere maritus. Ne dicam, ablata interrogationis nota eum dicere verum, et facinus recte confiteri: ipſe enim ſurripuerat. Ergo paraſitus: *viden' vt ſceleſtus captat?* verba ſcilicet, repetendo praeciſe ſermonem vxoris. *Huic* vxori, *ſurrepta eſt, non tibi. Nam profecto tibi*, Menaechme, *ſurrepta ſi eſſet* (cum eam deferres ad ſcortum et huic reddita) *ſalua nunc foret.* Gronou.

ME. Quis hic homo eſt? MV. Menaechmus quidam. ME. edepol factum nequiter.
Quis is Menaechmus eſt? MV. tu iſtic, inquam. ME. egone? MV. tu! ME. quis arguit?
MV. Egomet. PE. et ego. atque huic amicae detuliſti Erotio.
ME. Egon' dedi? PE. tu, tu iſtic, inquam. vin' aſſerri noctuam,
Quae, Tu, Tu, vſque dicat tibi? nam nos jam nos defeſſi ſumus.
ME. Per Iovem deoſque omnes adiuro, vxor; ſatin' hoc eſt tibi?
Non dediſſe. PE. imo hercle vero, nos non falſum dicere.
ME. Sed ego illam non condonaui, ſed ſic vtendam dedi. Meurſ. *vtendum.*
MV. Equidem ecaſtor tuam nec chlamydem do foras, nec pallium
Quoi quam vtendum MVLIEREM aequom eſt veſtimentum muliebre
Dare foras, virum virile. quin refers pallam domum?
ME. Ego faxo referetur. MV. ex re tua, vt opinor, feceris.
Nam domum nunquam introibis, niſi feres pallam ſimul.
ME. Ego domum? PE. quid mihi futurum eſt qui tibi hanc operam dedi? Grut. *eho domum!*
MV. Opera reddetur, quando quid tibi erit ſurreptum domo.
PE. Id quidem edepol nunquam erit. nam nihil eſt, quod perdam domi.
Cum virum, cum vxorem, dii, vos perdant. properabo ad forum:
Nam ex hac familia me plane excidiſſe intellego.
ME. Male mihi vxor ſeſe feciſſe cenſet, quom excludit foras;
Quaſi non habeam, quo intromittar, alium meliorem locum.
Si tibi diſpliceo, patiundum: at placuero huic Erotio,
Quae me non excludet ab ſe, ſed apud ſe occludet domi.

90 *Vin' aſſerri noctuam, quae tu, tu, etc.*] *Tu, tu,* Graecis τὺ, τύ. vnde et *τυτύ noctua*, apud Heſychium. quippe et hic alluditur ad vocem noctuae, *tu, tu,* ſeu *tou, tou.* Sonat autem noctua vberius hoc Germanum, non exilius illud Gallicum. Ita recte interpretes. Porro noctua hinc dicitur *tutubare.* Vetus Grammaticus Sidonius, cuius fragmentum de vocibus animantium in aliquot Gloſſ. noſtris Mſſ. legitur: *Noctua tutubat.* Sic enim legendum; non, *cucubat.* Idem verbum reſtituo auctori veteris Poematii, quod eiuſdem eſt argumenti, *Noctua lucifuga tutubat in tenebris.* Male vulgo editur, *cucubat*, quod ex Plautino hoc loco ſatis eſt manifeſtum. *Boxbornius.*

93. *Non dediſſe.*] Scilicet me. Nihili ſunt quae gatrit Lambinus. Tantum cavillatur Menaechmus, et dicit, ſe non tam dediſſe pallam, quam commodaſſe: tunc ſcilicet facile recepturus, cum plane detrita. nam ſequitur: *Sed ego illam non condonaui.* Vocis vtriuſque diſcrimen notum ICtis, nec ignorauit Plautus, Trin. 5. 2.

Nam beneficium homini proprium quod datur, proprium ſumſerit:
Quod datum eſt vtendum, id repetendi copia eſt, quando velis.

I. Grut.

105. *Excludit foras.*] Lambinus hic, vt et ſupra act. 3. 2. atque alibi leg. *foris*, cum *excludo*, inquit, verbum ſit quietem ſignificans: nam is *Excluditur*, cui ingredi volenti oſtium non aperitur: *Extruditur*, qui iam intus eſt. Sed venia doctiſſimi viri, genius antiquae locutionis alterum etiam non reſpuit. *Taubm.*

109. *Nunc*

Nunc ibo, orabo vt mihi pallam reddat, quam dudum dedi.
Aliam illi redimam meliorem. heus! ecquis hic eſt ianitor?
Aperite, atque Erotium aliquis euocate ante oſtium.

109. *Nunc ibo, orabo.*] Vos Critici maiores reponite et hic, *amabo*. Scriverius.

ACTVS QVARTVS. SCENA TERTIA

EROTIVM, MENAECHMVS Surreptus

Quis hic me quaerit? ME. ſibi inimicus magis quam aetati tuae.
ER. Mi Menaechme, cur ante aedeis aſtas? ſequere intro. ME. mane.
Scin quid eſt, quod ego ad te venio? ER. ſcio, vt tibi ex me ſit volup. MSS. *voluptas.*
ME. Imo edepol pallam illam, amabo te, quam tibi dudum dedi,
Mihi eam redde; vxor reſciuit rem omnem, vt factum eſt ordine.
Ego tibi redimam bis tanto pluris pallam, quam voles.
ER. Tibi dedi equidem illam, ad phrygionem vt ferres, paulo prius:
Et illud ſpinther, vt ad aurificem ferres, vt fieret nouom.
ME. Mihi vt tu dederis pallam, et ſpinther? nunquam factum reperies.
Nam ego quidem poſtquam illam dudum tibi dedi, atque abii ad forum,
Nunc redeo, nunc te poſtilla video. ER. video quam rem agis.
Quia commiſi, vt me defrudes: ad eam rem affectas viam.
ME. Neque edepol te defraudandi cauſſa poſco: quin tibi
Dico, vxorem reſciuiſſe. ER. nec te vltro oraui vt dares,

7. *Ad phrygionem.*] *Phrygiones* dicuntur qui ſubtiliora opera in ſindone aut ſerico, acu aut nendo, conficiunt, et inprimis aureo filo, quod vocant *acu pingere*. Gronou. *

9. *Factum reperies.*] Gruterus ex veſtigiis Mſſ. qui habent, *releceris*, fecit, *relege res*, quod temere in editiones quaſdam irrepſit. Pareus notat in veteri codice ſcriptum eſſe *redixeris*. Quare ille reſcripſit, *reuiceris*. Omnino ſcribendum eſt: *Nunquam factum. Ne dixeris*: te nempe mihi dediſſe pallam ferendam ad phrygionem. Ita paſſim Plautus. *Boxhorn.* *Nunquam factum reperies.*] Duo fuere codices Palatini, quibus in recenſendo Plauto a Bacchidibus ad finem vſque ſunt vſi, ambo quondam Camerarii: alter integer quem Pal. pr. aut *κατ' ἐξοχὴν* V. C. ſolent vocare: alter orſus a Bacchidibus, quem propterea Dec. vel Decurtatum et Pal. ſec. appellant. Ne quis igitur putet hic diſſentire Gruterum et Pareum in edenda ſcripta lectione: vterque annotat Pal. pr. ſeu V. C. habere, *releceris* et ſupra ſcriptum, *redixeris*: vterque Pal. ſec. ſeu Dec. *relegeris*. Ceterum ſatis placet Boxhornii, *ne dixeris*. Gronovius.

12. *Quia commiſi.*] Quia tibi pallam commiſi, et ſic ſtultitia et credulitate mea nimia factum eſt, vt me defraudare poſſis, me defraudare cogitas. *Lamb.*

Tute vltro ad me detuliſti, dediſti eam dono mihi:
Eandem nunc repoſcis. patiar, tibi habe. aufer, vtere,
Vel tu, vel tua vxor, vel etiam in oculos compingite.
Tu huc, poſt hunc diem, pedem intro non feres, ne fruſtra ſis,
Quando tu me bene merentem tibi habes deſpicatui.
Niſi feres argentum, fruſtra me ductare non potes.
Aliam poſthac inuenito, quam tu habeas fruſtratui.
ME. Nimis iracunde hercle, tandem heus tu, tibi dico, mane:
Redi. ER. etiamne aſtas? etiam audes mea reuorti gratia?
ME. Abiit intro, occluſit aedeis. nunc ego ſum excluſiſſumus:
Neque domi, neque apud amicam mihi iam quicquam creditur.
Ibo, et conſulam hanc rem amicos, quid faciundum cenſeant.

17. *In oculos compingite.*] Nihil carius eſt oculis, nihil aeque vel a natura, vel cautione hominum cuſtoditur. Inde illae vetuſtiſſimae loquendi rationes, *ocelliſſimus*, pro dilectiſſimo, *in oculis aliquem ferre*, pro multum amare, curare, maximi facere. Ita hoc loco Erotium dicit Menaechmo, vt vel vxor, vel ipſe pallam in poſterum ita cuſtodiant; ſicut oculi datis a natura fidiſſimis clauſtris cuſtodiuntur. Neque huic interpretationi obſtat, vox, *compingere*, tanquam eius ſolius vſus ſit, vbi de dura et graui cuſtodia agitur, vt carcere, quod vult Lambinus. *Compingere* enim quid in aliquem locum ſimpliciter dicimur, quod accuratius volumus aſſeruatum. *Boxborn.* *In oculos compingite.*] Iratus ſermo: ponite et aſſeruate ibi, vbi nemo quaerit. *Gronouius.*

20. *Fruſtra me ductare.*] Quid ſit ductare meretricem ac ſcortum, ſatis notum eſt. *Fruſtra ductare* hoc loco idem eſt quod gratis ductare, nulla data pecunia. Niſi feres, inquit, argentum, fruſtra me ductare non potes. Vel ſane ſubintelligendum *es*; fruſtra es, me ductare non potes. Et ſic interpungendum: *Niſi argentum feres, fruſtra. Me ductare non potes.* Salmaſ.

ACTVS QVINTVS. SCENA PRIMA

MENAECHMVS Soſicles, MVLIER

Nimis ſtulte dudum feci, cum marſupium
Meſſenioni cum argento concredidi.
Immerſit aliquo ſeſe credo in ganeum.
MV. Prouiſam, quam mox vir meus redeat domum.
Sed eccum video: ſalua ſum, pallam refert.
ME. Demiror, vbi nunc ambulet Meſſenio.
MV. Adibo atque hominem accipiam, quibus dictis meret.
Non te pudet prodire in conſpectum meum,
Flagitium hominis cum iſtoc ornatu? ME. quid eſt?
Quae res agitat te, mulier? MV. etiamne impudens
Muttire vnum verbum audes, aut mecum loqui?
ME. Quid tandem admiſi in me, vt loqui non audeam?

11. *Muttire.*] '*Muttire* eſt ne *mu* quidem audere proferre: quod Graece γρύζειν. Gloſſar. *muttum*, γρύ. V. N. Mil. 3. 1.

MV. Rogas me? o hominis impudentem audaciam!
ME. Non tu ſcis, mulier, Hecubam quapropter canem
Graii eſſe praedicabant? MV. non equidem ſcio.
ME. Quia idem faciebat Hecuba, quod tu nunc facis:
Omnia mala ingerebat, quemquem aſpexerat.
Itaque adeo iure coepta appellari eſt Canis.
MV. Non iſtaec ego flagitia poſſum perpeti.
Nam med aetatem viduam eſſe mauelim,
Quam iſtaec flagitia tua pati, quae tu facis.
ME. Quid id ad me, tu te nuptam poſſis perpeti,
An ſis abitura a tuo viro? an mos eſt ita hic,
Peregrino vt aduenienti narrent fabulas?
MV. Quas fabulas? non, inquam, patiar praeterhac.
Quin vidua viuam, quam tuos mores perferam.
ME. Mea quidem hercle cauſſa vidua viuito,
Vel vſque dum regnum obtinebit Iuppiter.
MV. At mihi negabas dudum ſurripuiſſe te,
Nunc eandem ante oculos attines, non te pudet?
ME. Heu hercle, mulier, multum et audax et mala es.
Tun' tibi hanc ſurreptam dicere audes, quam mihi
Dedit alia mulier, vt concinnandam darem?
MV. Nae iſtuc mecaſtor iam patrem arceſſam meum,
Atque ei narrabo tua flagitia, quae facis.
I, Decio, quaere meum patrem, tecum ſimul
Vt veniat ad me: ita rem eſſe dicito.
Iam ego aperiam iſtaec tua flagitia. ME. ſanan' es?
Quae mea flagitia? MV. cum pallam atque aurum meum
Domo ſuppilas vxori tuae, et tuae
Degeris amicae. ſatin' haec recte fabulor?
ME. Quaeſo hercle, mulier, ſi ſcis, monſtra, quod bibam,

14. *Hecubam quapropter canem, etc.*] Hecubam, velut canem, Graeci lapidibus inſectati ſunt: quia maledicta in quemuis obuium e Graecis ingerebat. Et propter hanc animi acerbitatem et rabiem, fingitur in canem eſſe conuerſa. Iuuen. 10. Sat.

— Sed torua canino
Latrauit rictu, quae poſt hunc vixerat vxor.

Quin et eius effigiem canis forma pingi ſolitam, canemque eidem immolatum tradunt. Eiuſdem et ſepulcrum *Cynoſſema* vocatum, Plinius auctor eſt, lib. 4. cap. 11. *Gruter.*

36. *Quaere.*] Non eſt neceſſe vt haec mutet Coluius. nam *Quaero* ac *Quaeſo* permutantur. Feſtus: *Quaeſo, vt ſignificat idem, quod rogo: ita Quaeſere ponitur ab antiquis pro quaerere, etc.* Gruterus.

41. *Degeris amicae.*] *Degero* dicitur, vt *defero*. Eſt autem idem verbum, quod *digero*, *e* in *i*, vt ſit, murato; quod nihil aliud vulgo ſignificat, quam ordinare aliquid, componere, et in debitum locum referre, quod fieri non poteſt niſi degerendo, ſiue rem ex vno loco in alium transferendo. qua vetuſta ſignificatione *degerere* hic ponitur. *Boxhorn.*

42. *Monſtra, quod bibam, etc.*] Recte ſe habent: *ſi ſcis, monſtra, quod bibam, Tuam qui poſſim perpeti petulantiam.* Si potes me alere et oſtendere vnde viuam, tuam perpetiar petulantiam, vt tibi obnoxius. Alia conditione eam ferre non poſſum, niſi vt me alas, et mihi monſtres quod edam et bibam. Sed *bibam* tantum dixit, quia cauſa viuendi praecipua Graecis in bibendo. Vnde et *συμπόσιον* dixere, quod Latini *conuiuium*. Eandem ſententiam expreſſit Theocritus in

Tuam qui poſſim perpeti petulantiam.
Quem tu hominem me arbitrare, neſcio.
Ego te ſimitu noui cum Parthaone.
MV. Si me derides, at pol illum non potes,
Patrem meum, qui huc aduenit. quin reſpicis?
Nouiſtin' tu illum? ME. noui cum Calcha ſimul:
Eodem die vidi illum, quo te ante hunc diem.
MV. Negas nouiſſe me? negas patrem meum?
ME. Idem hercle dicam, ſi auom vis adducere.
MV. Ecaſtor pariter hoc, atque alias res ſoles.

Ἀδωνιαζήσεις, niſi fallor: Πεπτάμενος ἐπίπασσε. *Vbi nos alueris, impera.* Salmaſ.

45. *Cum Parthaone.*] *Parthaon*, pater Oenei Aetoliae regis, Deianirae patris.

48. *Cum Calcha.*] Cum *Calchante*, vt eſt in Mſſ. Theſtoris filio: qui arte diuinandi plurimum pollebat in exercitu Graecorum ad Troiam.

ACTVS QVINTVS. SCENA SECVNDA

SENEX, MVLIER, MENAECHMVS Soſicles

Vt aetas mea eſt, atque vt hoc vſus facto eſt,
Gradum proferam, progredi properabo.
Sed id quam facile ſit mihi, haud ſum falſus.
Nam pernicitas deſerit: conſitus ſum
Senectute: onuſtum gero corpus; vires
Reliquere. vt aetas mala, merx mala eſt tergo!
Nam res plurimas peſſumas, cum aduenit, affert:
Quas ſi autumem omneis, nimis longus ſermo ſit.
Sed haec res mihi in pectore et corde dura eſt,
Quidnam hoc ſit negotii, quod filia ſic
Repente expetit me, vt ad ſeſe irem.
Nec, quid id ſit, mihi certius facit,
Quid velit, quid me arceſſat.
Verum propemodum iam ſcio quid fiet rei.
Credo cum viro litigium natum eſſe aliquod.
Ita iſtaec ſolent, quae viros ſubſeruire
Sibi poſtulant, dote fretae, feroces.
Et illi quoque haud abſtinent ſaepe culpa.

1. Gulielm. *ſed acris mibi* etc. *cura eſt:*

4. *Conſitus ſum ſenectute.*] Ita Ter. Eun. act. 2. 1. *annis obſitus.* Virgil. 8. Aen.

— *Ibat rex obſitus aeuo.*

Obſitum pro pleno vſurpatum antiquis: eo, quod locus frugibus obſitus aut ſentibus, iis plenus ſit. *Turneb.*

5. *Onuſtum gero corpus.*] Duo ſunt haec onera: nam et corpus hic Senex gerit, et corporis onus, ſenectutem ſiue annos. Mercat. act. 4. 1.

— *Quin is ocius?*

SY. *Nequeo mecaſtor: tantum hoc oneris eſt, quod fero.*

DO. *Quid oneris?* SY. *annos octoginta et quatuor.*

25. MV.

Verum eſt modns tamen, quoad pati vxorem oportet.
NEC POL FILIA vnquam patrem arceſſit ad ſe,
Niſi aut quid commiſſi, aut iurgii eſt cauſſa.
Sed quicquid id eſt, iam ſciam; atque eccam eampſe
Ante aedeis, et eius triſtem virum video.
Id eſt, quod ſuſpicabar.
Appellabo hanc. MV. ibo aduorſum. ſalue multum, mi pater.
SE. Salua ſis. ſaluen' aduenio? ſaluen' arceſſi iubes?
Quid tu triſtis es? quid ille autem abs te iratus deſtitit?
Neſcio quid vos velitati eſtis inter vos duos. Non. *inter vos duo.*
Loquere, vter meruiſtis culpam, paucis: non longos logos.
MV. Nuſquam equidem quicquam deliqui: hoc primum te abſolvo, pater.
Verum viuere hic non poſſum, neque durare vllo modo.
Proin' tu me hinc abducas. SE. quid iſtuc autem eſt? MV. ludibrio, pater,
Habeor. SE. vnde? MV. ab illo, quoi me mandauiſti, meo viro.
SE. Ecce autem litigium. quoties edixi tandem tibi,
Vt caueres, neuter ad me iretis cum querimonia?
MV. Qui ego iſtuc, mi pater, cauere poſſum. SE. men' interrogas?
MV. Niſi non vis. SE. quoties monſtraui tibi, viro vt morem geras?
Quid ille faciat, ne id obſerues: quo eat: quid rerum gerat.
MV. At enim ille hinc amat meretricem ex proxumo. SE. ſane ſapit,
Atque ob iſtanc induſtriam etiam faxo amabit ampiius.
MV. Atque ibi potat. SE. tua quidem ille cauſſa potabit minus,
Siue illic, ſiue alibi libebit? quae haec, malum, impudentia eſt?
Vna opera prohibere, ad coenam ne promittat, poſtules:
Neue quenquam accipiat alienum apud te, ſeruiren' tibi
Poſtulas viros? dare vna opera penſum poſtules,
Inter ancillas ſedere iubeas, lanam carere.

25. MV. *Ibo aduorſum. ſalue.*] Ita haec ordino. Filia enim officii ſui memor patri obuiam procedit: tum ſalutat. Nam ita ſolebant parentibus narae, aut propinquae honoratiori cognato. vt Sticho: *Ferre aduorſum hominem occupemus oſculum. Salue mi pater.* I. Gul.

28. *Velitati eſtis.*] V. N. Rudent. 2. 6.

29. *Non longos logos.*] Scil. facias. *Logi ſunt ſermones, vel dicta ridicula et contemnenda*: Nonius. Vtitur et Terent. Phor. act. 3. 2. et Cicero. *Logi* enim vocabulo paene iam vt vernaculo vtebantur Romani: et *logos* in nugis, tanquam ſuam vocem dicebant. *Palmer.*

35. *Neuter ad me.*] Cenſeo diſſecandam vocem: *Vt caueres, ne vter ad me.* hoc eſt, ne vel maritus vel tu. *Gronouius.*

39. *At ille hinc amat.*] V. C. *hanc.* Probo. *Scriuerius.*

40. *Atque ob iſtanc induſtriam.*] Quam adhibes in obſeruando viro.

46. *Lanam carere.*] Ita vett. edd. neque aliter citat lib. 6. de ling. Lat. Varro. *Carere* a carendo: quod lanam tum purgant ac deducunt, vt careat ſpurcitia. ex quo tum *carminari* dicitur lana, cum caret eo, quod in ea eſt nequam. *Carere* a *caro.*

MV. Non equidem mihi te aduocatum pater adduxi, ſed viro.
Hinc ſtas, illinc cauſſam dicis. SE. ſi ille quid deliquerit,
Multo tanto illum accuſabo, quam te accuſaui, amplius.
Quando te auratam et veſtitam bene habet: ancillas, penum,
Recte praehibet: melius ſanam eſt, mulier, mentem ſumere. MSS. alter. *perhibet.*
MV. At ille ſuppilat mihi aurum et pallam ex arcis modo: I. Guliel. *ex arcis domo.*
Me deſpoliat, mea ornamenta clam me ad meretrices degerit.
SE. Male facit, ſi iſtuc facit: ſi non facit; tu male facis,
Quae inſontem inſimules. MV. quin etiam nunc habet pallam, pater,
Et ſpinther, quod ad hanc detulerat: nunc, quia reſciui, refert.
SE. Iam ego ex hoc vt factum eſt ſcibo. ibo ad hominem atque alloquar.
Dic mihi iſtuc, Menaechme, quod vos diſſertatis, vt ſciam.
Quid tu triſtis es? quid illam autem iratam abs te deſtituis? MSS. *quid tu trixis.* vnde Grut. *qui tu trux es.*
ME. Quiſquis es, quicquid tibi nomen eſt, ſenex, ſummum Iouem
Deoſque deteſtor. SE. qua de re, aut quoius rei rerum omnium? MSS. *detectes.* Grut. *do teſtes.*
ME. Me neque iſti male feciſſe mulieri, quae me arguit
Hanc domo ab ſe ſurripuiſſe, atque abſtuliſſe deierat.
Si ego intra aedeis huius vnquam, vbi habitat, penetraui pedem,
Omnium hominum exopto vt fiam miſerorum miſerrumus.
SE. Sanun' es, qui iſtuc exoptes, aut neges te vnquam pedem
In eas aedes intuliſſe, vbi habitas, inſaniſſume?

a *caro, is, it*: quod ſine dubio eſt a Graec. κείρειν, tondere, ἔκαρον: non, vt Varro. vnde et *Carduus*, quia aptus carendae lanae: et *Carmen* inſtrumentum ferreum ad carendum lanam. Lucr. 4.

— *Quaſi carmine lana trabatur.*

A quo verbum *carminare*: infra act. 5. ſc. 8. Aliud *carmen* a canendo, aliud *carmen* a carendo. *Scalig.* Inde *caritores*, qui in Gloſſis Papiae dicuntur *lanarii*, *qui lanam carunt, carpunt, diuidunt.* Sic enim ibi legendum eſt. Vnde apparet *carpere*, quod in Mſſ. Pall. pro *carere* legi hic notant eruditi, non niſi gloſſam eſſe τῦ *carere.* Porro nobis eiuſmodi caritores *Kaerders* etiam dicuntur. *Boxhorn.*

58. *Quod vos diſſereatis.*] Poteſt tolerari, vt ſit λιτότης, ſiue extenuatio rei per verba, pro litigatis. Colvius *diſceptatis.* Meurſius *diſſentitis.* Sed nullo modo ferendum, quod nuper coniecerunt, *diſcernatis.* Hoc iuxta hic locum habet, ac ſeparatis, diſtinguitis. *Gronou.*

61. *Cuius rei rerum omnium.*] Recte Lambinus interpretatur velle ſenem, cuius rei ex omnibus rebus cauſa Deos teſtes facis? Et prorſus inepte, qui perſonas ita ordinat: *cuius rei?* ME. *rerum omnium, Me neque.* quod ineptius reddit interpretando, quaſi dixerit Plautus *deos rerum omnium.* Quis enim vnquam eſt ita locutus, vt diceret *deos rerum* et *rerum omnium?* Ego ſi hanc ſcripturam tueri vellem, *rerum omnium* referrem ad ſequentia, et id acciperem, vt ſolent dicere *ceterarum rerum*: quemadmodum illud ipſum vſurpauit auctor Ciſtellaria act. 1. ſc. 1. verſ. 33. Sed nihil eſt cauſae, cur ſpernamus vulgatum. *Gronouius.*

72. Non

ME. Tun' ſenex ais habitare med in illiſce aedibus?
SE. Tu negas? ME. nego hercle vero. MV. nimio haec impudenter negas.
Niſi quo nocte hac emigraſti. SE. concede hac, filia.
Quid tu ais? num hinc emigraſti? ME. quem in locum, aut ob rem, obſecro?

Douz. *quem in locum autem obſecro?*

SE. Non edepol ſcio. MV. profecto ludit te hic. SE. non tu te tenes?
Iam vero, Menaechme, ſatis iocatus es: nunc hanc rem age.
ME. Quaeſo quid mihi tecum eſt? vnde, aut quis tu homo es? quid feci ego
Tibi, aut adeo iſti, quae mihi moleſta eſt quoquo modo?
MV. Viden' tu illi oculos virere? vt viridis exoritur colos

Elmenhorſt *oculos vrier.*

Ex temporibus atque fronte! vt oculi ſcintillant! vide.
ME. Quid mihi melius eſt, quam quando illi me inſanire praedicant,
Ego me aſſimulem inſanire, vt illos a me abſterream?
MV. Vt pandiculans oſcitatur! quid nunc faciam, mi pater?
SE. Concede huc, mea nata, ab iſtoc quam potes longiſſume.
ME. Euoe, Euie, Bromie, quo me in ſiluam venatum vocas?
Audio: ſed non abire poſſum ab his regionibus:
Ita illa me ab laeua rabioſa foemina adſeruat canis.
Poſt autem illic hircus alius, qui ſaepe aetatę in ſua
Perdidit ciuem innocentem falſo teſtimonio.
SE. Vae capiti tuo! ME. ecce Apollo mihi ex oraculo imperat,
Vt ego illi oculos exuram lampadibus ardentibus.
MV. Perii, mi pater! minatur mihi oculos exurere.
ME. Hei mihi, inſanire me aiunt, vltro cum ipſi inſaniunt.

72. *Non tu te tenes?*] Iubet tacere ac quieſcere filiam Senex: ipſe ſolus ſcilicet ſerio opus executurus: *Tene te*, id eſt, abſtine, cohibe. Caſ. act. 3. 2. *Vix tenear, quin quae decent te, dicam.* Gruter.

76. *Viden' tu illi oculos virere?*] Nihil mutandum. Virere eſt lucere, et ſic *virens flamma* Horatio et apud Homerum, φλὸξ ἐμαράνθη, flamma marceſcit, quae quaſi *virere* deſinit. Nam et *virere* pro ἀνθεῖν, quod verbi et flammae tribuunt Graeci pariter ac Latini poetae. Vt *florentia lumina flammis*, et ἀνθοῦσα φλόξ, et color ἀνθηρός. Nec obſtat quod ſequitur, vt *oculi ſcintillant*, plus eſt enim ſcintillare quam virere vel lucere. At viridis color qui ex temporibus et fronte exoritur non eſt mutandus in iridis colorem. Caeruleum intelligit et glaucum, quem *oliuaſtrum* vulgo vocant, qui color eſt morboſorum. Fortaſſe an' et virere oculos dixerit, cum albus in oculis viridi illo colore inficitur, vel glauco ex morbo vel animi paſſione violenta. Haec explicanda ſane non mutanda. Libri enim omnes meliores ac vetuſtiores ſic habent. *Salmaſ.*

80. *Vt pandiculans oſcitatur!*] Feſtus: *Pandiculari dicuntur, qui toto corpore oſcitantes extenduntur: eo quod pandi fiunt.* Iam, *oſcitatio*, eſt, oris citatio et diductio. Gloſſarium: *Oſcitatur χασμᾶται. Taubm.*

82. *Euoe, euie, bromie.*] Quia Menaechmus ſe furere et bacchari ſimulat, vſurpat vocabula, quibus bacchantes vtebantur. *Euoi*, interiectio eſt ὀργιασμοῦ, *euoe*. *Euius* et *Bromius* ſunt Bacchi nomina. *Lambin.*

95. *Pugnis*

SE. Filia, heus. MV. quid eſt? quid agimus? SE. quid ſi ego huc ſeruos cito?
Ibo, adducam, qui hunc hinc tollant, et domi deuinciant,
Priuſquam turbarum quid faciat amplius. ME. enimuero, niſi
Occupo aliquid mihi conſilium, hi domum me ad ſe auferent.
Pugnis me vetas in huius ore quicquam parcere?
Ni iam ex meis oculis abſcedat in malam magnam crucem,
Faciam, quod iubes, Apollo. SE. fuge domum, quantum pote'ſt.
Ne hic te obtundat. MV. fugio. amabo, adſerua iſtunc, mi pater,
Ne quo hinc abeat. ſumne ego mulier miſera, quae illaec audio!
ME. Haud male illanc amoui. nunc hunc impuriſſumum,
Barbatum, tremulum, Titanum, Cygno prognatum patre. Meurſ. *Tithonum*. Priſ. *Cygno qui cluet patre.*
Ita mihi imperas, vt ego huius membra, atque oſſa, atque artua
Comminuam illo ſcipione, quem ipſe habet. SE. dabitur malum,
Me quidem ſi attigeris, aut ſi propius ad me acceſſeris.
ME. Faciam quod iubes; ſecurim capiam ancipitem, atque hunc ſenem
Exoſſabo, dein' dedolabo aſſulatim viſcera.
SE. Enimuero illud praecauendum eſt, atque accurandum mihi:
Sane ego illum metuo, vt minatur, ne quid malefaxit mihi.
ME. Multa mihi imperas, Apollo: nunc equos iunctos iubes
Capere me indomitos, feroces: atque in currum inſcendere,
Vt ego hunc proteram leonem Gaetulum, olentem, edentulum. I. Gulielm. *leonem vetulum.*

95. *Pugnis me vetas, etc.*] Haec iterum clare loquitur, vt eos terreat. Vetaſne, o Apollo, me quicquam meis pugnis in huius mulieris ore parcere?

101. *Tremulum, Titanum.*] Melius hic fortaſſe legi poſſet, *Tithonum*, qui ad extremam ſenectutem vixit, adeo vt emori non poſſet, quamuis omnibus ſenii decrepiti malis vexaretur. Non iſte quidem cygno prognatus patre quem aurora adamauit, ſed hic homo non pro ſano loquitur. Cum enim inſaniam ſimulet, ea dicit de induſtria quae inſani hominis ſunt. *Salmaſ.*

102. *Artua.*] Non obliquos caſus verborum quartae declinationis generis neutrius reperiri inficior. Verum ſunt iſti, non a rectis in *V*, ſed in *VS*. Nam nomina eiuſmodi olim vtramque habebant terminationem. Contra itidem quaedam hodie in *VS*, ſolum efferuntur, quae olim terminabantur in *V*. Tale pro *artus, artu*; inde *artua* hoc loco: a quo *deartuare* ſupra Capteiu. 3. 4. et 5. *Voſſius.*

106. *Dedolabo aſſulatim viſcera.*] Hoc *minutatim* exponit Nonius. recte. Hinc *aſſulae marmoreae* apud Vitruuium, τὰ ἐμπελεκήματα, ex marmore, dum caeditur, excuſſa. nec quicquam mutandum. Gloſſae: ἀποπελεκῶ, *deſomo, dedolo.* Vtrunque dicebatur *aſtula* et *aſſula* pro eodem. ſic *merſus*, mertus: *fiſſus*, fiſtus: *fixus*, fictus et ſimilia. *Salmaſius. Exoſſabo, dein dedolabo.*] Haec Camerarii coniectura eſt Superiores: *ſenem Exoſſem, niſi dedolabo.* Aldus auxit: *Exoſſem reddam, dedolabo.* Ambo ſcripti: *Senem oſſe fini dedolabo.* Vnde Pareus, *oſſetim* et *Exoſſetim*. Sed ſcribendum eſt: *hunc ſenem Oſſum fini dedolabo aſſulatim viſcera* Sermo digniſſimus Plauto et minima mutatio. *Oſſum fini* eſt vſque ad oſſa. *Dedolabo* eſt decidam et amputabo ſecuri. quemadmodum dulabra eſt inſtrumentum, quo caedimus, non quo levigamus, vt aſcia. Potuiſſem et *huic ſeni.* Sed non eſt neceſſe. Hac fabula 2. 2. *Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare, Iubeas, ſi ſapias, porculum afferri tibi.* *Dedolabo*, truncabo circum hunc ſenem, quod ad viſcera, aſſulatim et minutatim deſecta fini oſſium, vt nil niſi ſceletus ſuperſit. *Gronouius.*

114. *Facite*

Iam adſtiti in currum: iam lora teneo: iam ſtimulum in manu eſt.
Agite equi, facitote ſonitus vngularum appareant
Curſu celeri: facite inflexa ſit pedum pernicitas.
SE. Mihin' equis iunctis minare? ME. ecce Apollo denuo;
Me iubes facere impetum in eum qui ſtat, atque occidere.
Sed quis hic eſt, qui me capillo hinc de curru deripit?
Imperium tuum demutat atque dictum Apollinis.
SE. Heu hercle morbum acrem ac durum! dii voſtram fidem!
Vel hic qui inſanit, quam valuit paulo prius!
Ei derepente tantus morbus incidit.
Ibo atque arceſſam medicum iam quantum poteſt.

114. *Facite inflexa.*] Sana omnino ſunt, *facite inflexu ſit pedum pernicitas*, modo disiunctim legatur, *in flexu*. Pernicitas equorum, praecipue curru cinctorum, in flexu maxime requirebatur. In flexu metae inprimis neceſſaria fuit. *Salmaſ.*

117. *Qui me capillo hinc de curru deripit.*] Alluſum ad Palladem Homericam, quae Achillem capillis a pugna reuocauit. *Deripit.*] *Deripere*, eſt deorſum rapere et detrahere. *Diripere*, diuerſe et in varias partes rapere, vt fit in expugnationibus vrbium. *Popma.*

118. *Atque dictum.*] Apollinis oraculum *dictio* olim nuncupata. Pacuuius: *Flexa non, falſa, autumare dictio Delphis ſolet.* Ait, tortuoſa et obliqua eſſe oracula, non mendacia: vnde et Apollo λοξίας. Accius apud Herenn. lib. 2.

Aperte fatur dictio, ſi intelligas.

Et alioqui *Dicta* interdum iuſſa ſunt: vnde *Dictator*, et *dicto-audientes*: de quibus Varro lib. 4. et 5. de L. L. *Apollinis.*] *Apollinis* rectus olim caſus, pro *Apollo.* Verum hoc loco aiunt quidam, *Apollinis* eſſe vocandi caſum. Sed falluntur. Nam *tuum Apollinis imperium*, ait, vt Cicero Phil. 2. *Tuum hominis ſimplicis pectus.* Et in Maniliana, *Tuum grauiſſimi viri iudicium.* Voſſius.

ACTVS QVINTVS. SCENA TERTIA

MENAECHMVS Soſicles, SENEX

Iamne iſti abierunt, quaeſo, ex conſpectu meo,
Qui me vi cogunt, vt validus inſaniam?
Quid ceſſo abire ad nauem, dum ſaluo licet?
Voſque omnes quaeſo, ſi ſenex reuenerit,
Ne me indicetis, qua platea hinc aufugerim.
SE. Lumbi ſedendo, oculi ſpectando dolent, MSS. *exſpectando.*
Manendo medicum, dum ſe ex opere recipiat.
Odioſus tandem vix ab aegrotis venit.
Ait ſe obligaſſe crus fractum Aeſculapio,
Apollini autem brachium. nunc cogito,

9. *Obligaſſe crus fractum Aeſculapio.*] Quid ſit obligare crus fractum aut brachium Chirurgi ſciunt, ad quorum artem hoc pertinet. Graeci ἐπιδεσμεῖν vocant. Vnde libri veterum Medicorum, περὶ ἐπιδεσμῶν. Sed hic deridiculi gratia glorioſum introducit medicum, qui ſe iactat obligaſſe crus fractum Aeſculapio, brachium Apollini, quaſi ipſi medicinae auctores dii ipſius cura opus habuerint. Veteres medici etiam fuere χειρουργοί. De Aeſculapio et Apolline, quod auctores medicinae fuerint, res nota. *Salmaſ.*

12. *Mouet*

Vtrum me dicam ducere medicum, an fabrum.
Atque eccum incedit, mouet formicinum gradum.

12. *Mouet formicinum gradum.*] Formicarum gradus minutiſſimus eſt ac ſpiſſiſſimus, atque ideo tardus. Multum quidem mouent, ſed parum promouent. Pari forma dixit Catullus Carmin. 39. *incedere myrmice*, et Martial. *Cruſculum formicae.* Muret. Eſt etiam prouerbium apud Graecos: *Μυρμήκων ἀτραπός*, pro anguſtis et incuruis viis. quod ita explicat Suidas: *περὶ Ἀγαθῶνός φησι τοῦ ποιητοῦ, ὡς λεπτὰ καὶ ἀγκύλα ἀνακρουομένου μέλη. Gronou.* *

ACTVS QVINTVS. SCENA QVARTA

MEDICVS, SENEX

Quid eſſet illi morbi dixeras? narra ſenex.
Num laruatus, aut cerritus? fac ſciam.
Num eum veternus, aut aqua intercus tenet?
SE. Quin ea te cauſſa duco, vt id dicas mihi,
Atque illum vt ſanum facias. ME. perfacile id quidem eſt.
Sanum futurum, mea ego id promitto fide.
SE. Magna cum cura ego illum curari volo.
ME. Quin ſuſpirabo plus ſexcenties in die:
Ita ego illum cum cura magna curabo tibi.
SE. Atque eccum ipſum hominem. ME. obſeruemus, quam rem agat.

2. *Laruatus aut cerritus.*] Feſtus: *Laruati, ſunt furioſi et mente moti: quaſi laruis et ſpectris exterriti.* De *Cerritis*, V. N. Amph. 2. 2. verſ. 144.

8. *Quin ſuſpirabo plus ſexcenties in die.*] Qui ſaepius et celerius vltro citroque commeant et diſcurſant rei alicuius curandae cauſſa, ſuſpirant, ſuſpiria alte petunt. Dicit igitur hic medicus, ſe magna cum cura inſanum curaturum, quin ad eum inuiſurum, eaque de cauſſa ſuſpiraturum plus ſexcenties in die. Haec genuina eſt huius loci ſententia. *Boxbornius.*

ACTVS QVINTVS. SCENA QVINTA

MENAECHMVS Surreptus, SENEX, MEDICVS

Edepol nae hic dies peruorſus atque aduorſus mihi obtigit:
Quae me clam ratus ſum facere, ea omnia fecit palam
Paraſitus, qui me compleuit flagitii et formidinis:
Meus Vlyſſes, ſuo qui regi tantum conciuit mali.
Quem ego hominem, ſi quidem viuo, vita deuoluam ſua. MSS. *euoluam.* Paſſ. *ſoluam.*

4. *Meus Vlyſſ*[illegible]] Quo vtebat conſiliario et [illegible] miniſtro, vt Agamemnon Vlyſſe ad T[illegible]m.

5. *Vita deuoluam ſua.*] A Parcarum fuſis aut ſtamine puto ſumptum. Virgil. 4. Georg.

Carmine quo captae, dum fuſis mollia penſa Deuoluunt. Boſius.

14. *Ecquid*

Sed ego ſtultus ſum, qui illius eſſe dico, quae mea ſit.
Meo cibo et ſumptu educatus eſt: anima priuabo virum.
Condigne autem haec meretrix fecit, vt mos eſt meretricius.
Quia rogo pallam, vt referatur rurſum ad vxorem meam,
Mihi ſe ait dediſſe. heu edepol, nae ego homo viuo miſer!
SE. Audin' quae loquitur? MED. ſe miſerum praedicat. SE. adeas velim.
MED. Saluos ſis, Menaechme, quaeſo cur apertas brachium?
Non tu ſcis, quantum iſti morbo nunc tuo facias mali.
ME. Quin tu te ſuſpendis? MED. ecquid ſentis? ME. quid ni ſentiam?
MED. Non poteſt haec res ellebori iugere obtinerier.
Sed quid ais, Menaechme? ME. quid vis? MED. dic mihi hoc, quod te rogo.
Album, an atrum vinum potas? ME. quin tu is in malam crucem.
SE. Iam hercle occeptat inſanire primulum. ME. quin tu me interrogas,
Purpureum panem, an puniceum ſoleam ego eſſe, an luteum?
Soleamne eſſe auis ſquamoſas, piſcis pennatos? SE. papae,
Audin' tu, vt deliramenta loquitur? quid ceſſas dare
Potionis aliquid, priuſquam percipit inſania?
MED. Mane modo: etiam percontabor. SE. alia occidis fabula.
MED. Dic mihi hoc: ſolent tibi vnquam oculi duri fieri?
ME. Quid? tu me locuſtam cenſes eſſe, homo ignauiſſume?

14. *Ecquid ſentis?*] Ridiculum eſt, ita Medicum rogare. et Menaechmus nimis molliter reſpondeat; ſi illud ab eo quaeſitum. Quin tu perſonas ita reſtituas: SE. *ecquid ſentis?* MEN. *quidni ſentiam?* *Non pot.* Acidal.

15. *Ellebori iugere.*] Non poteſt huius aegri ſanitas tanta ellebori copia obtineri, quanta ex agri iugere meti poteſt. Simile Hor. illud 2. Sat. 3.

Danda eſt ellebori multo pars maxima auaris:
Neſcio an Anticyram ratio illis deſtinet omnem.

Dicebant veteres *iuger* vel *iugus*, vt *later* et *latus*, vnde in ſingulari remanſit *iugere*, et in plurali omnes caſus. *Gronou.* *

22. *Percipit.*] Id eſt, penitus capit. Ter. Eun. *vrbis odium me percipit.* vbi τὸ *per* αὐξητικὸν eſt.

23. *Etiam percontabor.*] Lego:

— *Etiam percontabor alia.* SE. *occidis fabulans.*

Cum alia etiam percontari velle diceret Medicus, grauatur hoc Senex: et, occidis hominem, inquit, tuis fabulis: ad vulgi dictum forte alludens, quo Medicus garrulus fertur alter aegroto morbus. *Acidal.* Malim retinere quod in Mſſ. eſt, poſt *alia* poſita rogantis nota. Senex ergo dicit, *Alia?* Viſne tu adhuc plura et alia, percunctari? Profecto fabula, nimium fabulando et percunctando eum occidis. *Boxbornius.*

24. *Oculi duri fieri?*] Ne hoc quidem temere quaerit Medicus. eorum, quos atra bilis vexat, corpora conſtat fieri extrinſeçus duriora, propter atrae bilis naturam, quae ſicciſſima et calidiſſima eſt: inprimis oculi, qui ſunt textura praediti rariſſima, parteſque corporis ſunt infirmiſſimae. Etiam haec inſaniae ſigna ab Ariſtotele probantur. *Vict.*

25. *Me locuſtam cenſes?*] Locuſtae cum de inſectorum genere ſint, palpebris carent: idcirco duriſſ. ſunt oculis. *Ariſt.* 2. de Part. Anim. et *Plin.* lib. 11. 37. *Taubman.* Fere ad verbum; 'Ηρά μ' ἀττελοβόφθαλμον ὄντα νομίζεις ὠπίτριπτε; qua voce in Sphingocarione vſus fuerat Eubulus. Duris autem oculis, hoc eſt, σκληροφθάλμους locuſtas eſſe, notum eſt. *Heinſius.* Porro cum non tam ignauia, quam imperitia Medico hic exprobretur, non *homo ignauiſſime*, vt vulgo, ſed *ignariſſime*, hic legendum puto. *Boxborn.* *Homo ignauiſſume.*]

MED. Dic mihi, en vnquam tibi inteſtina crepant, quod ſentias?
ME. Vbi ſatur ſum, nulla crepitant: quando eſurio, tum crepant.
MED. Hoc quidem edepol haud pro inſano verbum reſpondit mihi.
Perdormiſcin' vſque ad lucem? facilen' tu dormis cubans?
ME. Perdormiſco, ſi reſolui argentum, quoi debeo.
Qui te Iuppiter dique omnes, percontator, perduint.
MED. Nunc homo inſanire occeptat. de illis verbis caue tibi.
SE. Imo modeſtior nunc quidem eſt de verbis, praeut dudum fuit.
Nam dudum vxorem ſuam eſſe aiebat rabioſam canem.
ME. Quid ego dixi? SE. inſanis, inquam. ME. egone? SE. tu iſtic, qui mihi
Etiam me iunctis quadrigis minitatu's proſternere;
Egomet haec te vidi facere, egomet haec te arguo.
ME. At ego te ſacram coronam ſurripuiſſe ſcio Iouis.
Et ob eam rem in carcerem ted eſſe compactum ſcio.
Et poſtquam es emiſſus, caeſum virgis ſub furca ſcio.
Tum patrem occidiſſe, et matrem vendidiſſe, etiam ſcio.
Satin' haec pro ſano maledicta maledictis reſpondeo?

Acid. *ſatin' hoc pro ſano? mal.* etc.

SE. Obſecro hercle, medice, propere, quicquid facturus, face.
Non vides hominem inſanire? MED. ſcin' quid facias optumum?
Ad me face vti deferatur. SE. itan' cenſes? MED. quippe ni?
Ibi meo arbitratu potero curare hominem. SE. age vt lubet.
MED. Elleborum potabis ſaxo aliquos viginti dies.

Scal. *aliquot viginti dies.*

ME. At ego te pendentem fodiam ſtimulis triginta dies.
MED. I, arceſſe homines, qui illunc ad me deferant. SE. quot ſunt ſatis?
MED. Proinde, vt inſanire video, quatuor; nihilo minus.
SE. Iam hic erunt. aſſerua tu iſthunc, medice. MED. imo ego ibo domum,

viſſume.] Medico putant non tam ignauiam quam imperitiam oportere exprobrari, eoque corrigunt *ignariſſume.* Sed obſeruaſſe debuerant *ignauum* Plauto paſſim pro homine nihili ac nullius vſus poni. Caſina 2. 3. *Quid tu ſcis?* CL. *te ſene omnium ſenem neminem eſſe ignauiorem. Vnde is nihili?* Sic *ignauiſſumis verueeibus* in eadem fabula 3. 2. Perſa 5. 2. *Mea ignauia tu nunc me irrides.* Trinummo 1. 2. *qui illius ſapientiam Et meam fidelitatem et celata omnia Paene ille ignauus funditus peſſum dedit.* Et 4. 2. *quid ergo ille ignauiſſumus mihi latitabat?* Rud. 3. 5. 49. *Gronouius.*

29. *Curans?*] Praefero lectionem quae in quibuſdam editionibus comparet, *facilene tu dormis cubans.* Id verſus etiam poſtulat. Quidam etiam ſedentes dormiunt. *Salmaſ.* Confirmat alter Mſſ. in quo *cuuans.*

38. *Coronam ſurripuiſſe ſcio Iouis.*] Quod Petilius quidam dicitur feciſſe, qui ex eo dictus eſt *capitolinus.* Lamb.

40. *Caeſum virgis.*] Non enim ad mortem ſemper caeſi. *Lipſ.*

47. *Aliquos viginti dies.*] Valet, *circiter viginti dies.* Varro l. 1. de Re Ruſt. c. 2. in extr. *Si velis in conuiuio multum bibere, coenareque libenter, ante eſſe oportet braſſicam crudam ex aceto, et poſt aliqua folia quinque.* Lambin.

49. *Arceſſe homines.*] *Homines,* hic pro ſeruis poni, vt et Moſtell. act. 5. 1. autumat *Douza.* F.

50. *Nihilo minus.*] Quatuor ſatis ſunt: nihilo pauciores arceſſi oportet. *Lambinus.*

Vt parentur, quibus paratis opus eſt. tu ſeruos iube — MSS. Pall. *tuos ſeruos.*
Hunc ad me ferant. SE. iam ego illic faxo erit. MED. abeo. SE. vale.
ME. Abiit ſocerus: abiit Medicus. nunc ſolus ſum. pro Iuppiter,
Quid illuc eſt, quod me hic homines inſanire praedicant!
Nam equidem poſtquam gnatus ſum, nunquam aegrotaui vnum diem.
Neque ego inſanio, neque pugnas neque ego lites coepio. — MSS. *lites cupio.*
Saluus ſaluos alios video: noui homines, alloquor.
An qui perperam inſanire me aiunt, ipſi inſaniunt?
Quid ego nunc faciam? domum ire cupio: at vxor non ſinit.
Huc autem nemo intromittit, nimis prouentum eſt nequiter.
Hic ergo vſque ad noctem: ſaltem, credo, intromittar domum. — Par. *hic ero.*

61. *Nimis prouentum eſt nequiter.*] Nimis infeliciter res proceſſit. Rud. 3. 5. *Equidem proueni nequiter multis modis.* Trucul. 2. 4. *Taubm.*

62. *Saltem credo.*] Si excluſus ſum ab Erotio, ſaltem intromittar ab vxore. *Lambinus.*

ACTVS QVINTVS. SCENA SEXTA

MESSENIO

Spectamen bono ſeruo, id eſt, qui rem herilem
Procurat, videt, collocat, cogitatque,
Vt abſente hero, rem heri diligenter
Tutetur, quam ſi ipſe aſſit, aut rectius.
Tergum quam gulam, crura quam ventrem oportet
Potiora eſſe, quoi cor modeſte ſitum eſt.
Recordetur id, qui nihili ſunt, quid iis pretii
Detur ab ſuis heris, ignauis, improbis
Viris; verbera, compedes, molae, magna
Laſſitudo, fames, frigus durum:
Haec pretia ſunt ignauiae.
Id ego male malum metuo; propterea bonum
Eſſe certum eſt, potius quam malum: nam magis multo
Patior facilius verba, verbera ego odi.

1. *Spectamen bono ſeruo.*] Δοκίμιον, probatio et experimentum boni ſerui. Conſtructio eſt, vt illa Mil. act. 3. ſcen. 1. *Eſſet bis annona vilior.* Et poteſt videri reſpectum ad formulam antiquam, *Spectatus ſatis*, de ſeruis. quo ſignificabatur, diu et bene ſeruiiſſe.

5. *Tergum quam gulam, etc.*] Oportet ſeruum tergo ſuo potius, quam gulae conſulere, et cruribus potius quam ventri. Nam ſi officium negligat, futurum eſt, vt tergum quidem virgis caedatur, crura vero compedibus vinciantur. *Lambinus.*

6. *Cui cor modeſte ſitum eſt, etc.*] Seruus, cui animus modeſte affectus eſt, recordetur, quid ſeruis nequam mercedis a ſuis heris perſoluatur: ſcil. verbera, compedes, piſtrina, vbi magna laſſitudo. *Lambin.*

14. *Patior facilius verba.*] Qui *verba* hic accipiunt illa, quibus ſeruos ſuos heri excipiunt, cum obiurgant, nimis inepti ſunt.

Nimioque edo libentius molitum, quam
Molitum praehibeo. propterea heri imperium
Exſequor bene, et ſedate ſeruio;
Atque id mihi prodeſt; alii ſeſe ita vt in rem
Eſſe ducunt, ſint: ego ita ero, vt me eſſe oportet:
Metum vt mihi adhibeam, culpam abſtineam:
Hero vt omnibus in locis ſim praeſto.
SERVI, qui culpa carent, et metuunt; ii
Solent eſſe heris vtibiles. nam illi, qui nihil
Metuunt, poſtquam malum promeritum eſt, metuunt,
Metuam haud multum. prope eſt, quando
Herus, quod ſtrenue faciam, pretium exſoluet.
Eo exemplo ſeruio, tergi vt in rem eſſe arbitror.
Poſtquam in tabernam vaſa et ſeruos collocaui, vt iuſſerat,
Ita venio aduorſum. nunc fores pultabo, adeſſe vt me ſciat.
Neque vtrum ex hoc ſaltu damni ſaluom ſcio eliciam foras.
Sed metuo, ne ſero veniam, depugnato praelio.

ſunt. Non enim talia debentur ſeruis bonis et frugi, qualem ſe eſſe ac manere velle hic profitetur Meſſenio. *Verba* hic ſunt dicta, iuſſa, imperia herilia. Dicit ſe illa, quamuis dura ſubinde et grauia, perpeti malle, quam immorigerum verbera. *Boxbornius.*

15. *Nimioque edo libentius molitum, etc.*] Nimio libentius edo, quod alii ſerui in piſtrino miſero labore moluerunt, quam ego aliis id, quod moleſte moluerim, edendum praebeo. *Lambin.*

20. *Metum vt mihi adhibeam.*] Quo ſcilicet deterritus in officio maneam. *Taubman.*

24. *Poſtquam malum promeritum eſt, etc.*] *Promeritum* hic et paſſiue et in malam partem eſt poſitum, quod rarius; pro, *commeritum*. ſic et Amph. act. 2. 1. Donatus: *Promeruit, eſt, adiuuit, profuit: cui contrarium eſt, commeruit.* Sententia eſt: Nam illi, qui nullo metu afficiuntur, neque metu deterriti a culpa abſtinent, poſtquam malum commeruerunt, tum denique metuunt. *Lamb.*

30. *Neque vtrum, etc.*] Douza legit: *Neque vt eum ex hoc ſaltu damni, etc.* et *ſaltum damni* accipit quemadmodum, *montes moeroris, montes mali.* Sed longe diſtat a vulgata lectione, quod habet V. Cod. *Vtque meum ex hoc ſaltem Epidamno aluum eluam amphora.* Alludit ad *damnum* heri, quod datura eſſet Erotium, et *Epidamnum* ciuitatem in qua erant. Videtur autem cupere in eo heri damno, ſaltem participem fieri prandii, ad quod acceptus fuerat Menaechmus ab Erotio; quod vt ſupra ſaepius, ita et hic μεταφορικῶς praelium vocat. *Meum aluum*, maſculine, ſic alibi:

Cum has herbas in ſuum aluum congerunt.

Et Accius in Annal. teſte Nonio, *aluus quam frigidiſſimus. Depugnato praelio*, hoc eſt, finito prandio, et ſublatis menſis, vt iam nihil ſit quod bibam, quo aluum meum eluam. *Diſſald.* Iſte V. C. eſt editio Pariſina, in qua ſic legitur a coniectura Sarraceni, vt videre eſt apud Gruterum. Sed vere veteres codices: *Neque vtrum ex hoc ſaltu damni ſaluom vte duo anfora.* Vnde ſcribendum: *Atque vt eum ex hoc ſaltu damni ſaluom vt educam foras.* Fores pultabo, vt adeſſe me ſciat, et vt eum ex iſtis Caudinis Furculis, ex loco tam inſidioſo, educam. τὸ *Vt* repetit eo modo, quo Bacchid. 4. 6. 18. *Educam* vidit Pareus, quod fruſtra ſpernit Gruterus. *Scio eliciam* eſt a coniectura Camerarii. Alii olim editi: *alium eluo an phora.* De prandio nugae. Tranſlatio eſt ab iis, qui in loco ſaltuoſo et inſidiis opportuno circumſidentur ab hoſtibus, et ſuſtinent, donec ſubſidia veniant. *Depugnato praelio*, id eſt, poſtquam iam captus, ſub iugum actus, deſpoliatus eſt. *Gronouius.*

ACTVS QVINTVS. SCENA SEPTIMA

SENEX, MENAECHMVS Surreptus, LORARII, MESSENIO

Per ego vobis deos atque homines dico, vt imperium meum
Sapienter habeatis curae, quae imperaui atque impero,
Facite illic homo iam in medicinam ablatus ſublimis ſiet, *MSS. ſubli-mem.*
Niſi quidem vos voſtra crura aut latera nihili penditis.
Caue quiſquam, quod illic minitetur, voſtrum floccifecerit.
Quid ſtatis? quid dubitatis? iam ſublimem raptum oportuit.
Ego ibo ad medicum: praeſto ero illic, cum venietis. ME. occidi!
Quid hoc eſt negotii? quid illic homines ad me currunt, obſecro?
Quid voltis vos? quid quaeritatis? quid me circumſiſtitis?
Quo rapitis me? quo fertis me? perii! obſecro veſtram fidem:
Epidamnienſes ſubuenite ciues. quin me mittitis?
MES. Pro di immortales, obſecro, quid ego oculis aſpicio meis?
Herum meum indigniſſume neſcio qui ſublimem ferunt.
ME. Ecquis ſuppetias mihi audet afferre? MES. ego, here, audaciſſume.
O facinus indignum et malum, Epidamni ciues herum
Meum hic in pacato oppido
Luci deripier in via, qui liber ad vos venerit!
Mittite iſtunc. ME. obſecro te, quiſquis es, operam vt des mihi,
Neu ſinas in me inſignite fieri tantam iniuriam.
MES. Imo et operam dabo, et defendam, et ſubuenibo ſedulo.
Nunquam te patiar perire: me perire eſt aequius.
Eripe oculum iſti, ab humero qui te tenet, here, te obſecro.
Hiſce ego iam ſementem in ore faciam, pugnoſque obſeram.
Maxumo hodie malo, hercle, voſtro iſtunc fertis. mittite.
ME. Teneo ego huic oculum. MES. face vt oculi locus in capite appareat.
Vos ſceleſti, vos rapaces, vos praedones. LO. periimus!
Obſecro hercle. MES. mittite ergo. ME. quid me vobis tactio eſt?
Pecte pugnis. MES. agite, abite, fugite hinc in malam crucem.

In medicinam.] V. N. Epid. 2. 2.

4. *Crura aut latera.*] Niſi quidem vos veſtra crura compedibus vinciri, aut latera virgis caedi velitis. *Lamb.*

7. *Cum venietis.*] V. C. *vt venitis.* Et valet, ſimulac. *Scriuerius.*

17. *Luci deripier.*] Singula habent emphaſin, *pacatò opido: luci: in via: liber.* Taubman.

25. *Face vt oculi locus in, etc.*] Fac vt oculus ei ſit erutus. *Lambin.*

28. *Pecte pugnis.*] *Pectere* eſt multare. hinc *depectere*, *circumpectere*, malum aut infortunium alteri dare. Terent. Heautont. *Depexere* et *Exornare* iungit, — *adeo exornatum dabo. Adeo depexum, etc.* Gruter. Interim notandum, hiſtriones iſtos ſerio male multatos. deque eis Iuuenal. Sat. 10. ---- *ridere poteſt quis Mamercerum alapas. quanti ſua vulnera* ven-

Hem tibi etiam, quia poſtremus cedis, hoc praemii feres.
Nimis autem bene ora commentaui, atque ex mea ſententia.
Edepol, here, nae tibi ſuppetias tempore adueni modo.
ME. At tibi di ſemper, adoleſcens, quiſquis es, faciant bene.
Nam abſque ted eſſet, hodie nunquam ad Solem occaſum viverem.
MES. Ergo edepol, ſi recte facias, here, me mittas manu.
ME. Liberem ego te? MES. verum, quandoquidem, here, te ſeruaui. ME. quid eſt?
Adoleſcens, erras. MES. quid, erro? ME. per Iouem adiuro patrem,
Me herum tuum non eſſe. MES. non taces? ME. non mentior.
Nec meus ſeruos vnquam tale fecit, quale tu mihi.
MES. Sic ſine igitur, ſi tuum negas me eſſe, abire liberum.
ME. Mea quidem hercle cauſſa liber eſto, atque ito quo voles.
MES. Nempe iubes? ME. iubeo hercle, ſi quid imperii eſt in te mihi.
MES. Salue mi patrone. SERV. ALIVS. cum tu liber es, Meſſenio,
Gaudeo. MES. credo hercle vobis. ſed, patrone, te obſecro,
Ne minus imperes mihi, quam cum tuus ſeruos fui.
Apud te habitabo, et quando ibis, vna tecum ibo domum.
ME. Minime. MES. nunc ibo in tabernam: vaſa et argentum tibi
Referam. recte eſt obſignatum in vidulo marſupium
Cum viatico, id tibi iam huc afferam. ME. affer ſtrenue.
MES. Saluom tibi item vt mihi dediſti, redhibebo. hic me mane.
ME. Nimia mira mihi quidem hodie exorta miris modis.
Alii me negant eum eſſe qui ſum, atque excludunt foras.
Etiam hic ſeruom eſſe ſe meum aiebat, quem ego emiſi manu.
Is ait ſe mihi allaturum cum argento marſupium:
Id ſi attulerit, dicam vt a me abeat liber quo volet:

vendant, Quid refert? carpit enim nobiles qui ſua voluntate ſipario ſe locant, et pulpita ſponte conſcendunt, perſonam qualemcunque ſuſtinentes. ita et apud Terent. Adelph. 2. 1. *pugnis male excipitur Sannio.* Taubmanus.

30. *Bene ora commentaui.*] Fortaſſe melius ſcriberetur vna litera dempta, *ora commetaui.* Qui metas ponebant et metabantur agrum, variis locis palos infigebant ad menſuras agendas; *Commetare* autem pro *Commetari.* Salmaſ. Si cui lectionem vulgatam tueri placeat, haud incommodam ex ea ſententiam eruet, ſi *commutare* ſimpliciter accipiat pro deformare ora, vulnetibus nempe. Neque certe aliud hic quaerendum. *Boxhorn.* Haud ſcio vnde petiuerit illam vulgatam lectionem *commutaui.* Omnes enim et ſcripti et editi *commentaui*, idque recte explicat Gruterus: vt Pſeud. 1. 5. *Stilis vlmeis conſcribere.* vt Catullus: *Ne laneum latuſculum nateſque mollicellas Inuſta tibi turpiter flagella conſcribillent.* Gronou.

33. *Nam abſque ted eſſet.*] Oratio ſolemnis et perelegans: *Abſque te eſſet.* Notata etiam Turnebo lib. 2. 28. et L. Fruterio Veriſimil. lib. 2. 1. Vſus eadem et Terent. Phorm. act. 1. 4. *Taubm.*

39. *Sic ſine igitur.*] Quindecim verſus ſequentes varie tranſpoſiti ſunt in Mſſ. Camer.

57. Se-

Ne tum, quando ſanus factus ſit, a me argentum petat,
Socer et medicus me inſanire dicebant. quid ſit, mira ſunt. Diſſ. *quicquid ſit.*
Haec nihilo mihi eſſe videntur ſecius, quam ſomnia.
Nunc ibo intro ad hanc meretricem: quanquam ſuccenſet mihi,
Si poſſum exorare vt pallam reddat, quam referam domum.

57. *Secius quam ſomnia.*] Hunc locum *Varro* olim in *Plautinis Quaeſtionibus* ſic explicauit: *Nihilo magis narranda eſſe, quam ſi ea eſſent ſomnia.* Gloſſ. *Secus, aliter, vnde ſecius.* Boxhorn.

ACTVS QVINTVS. SCENA OCTAVA

MENAECHMVS Soſicles, MESSENIO

Men' hodie vſquam conueniſſe te audax audes dicere,
Poſtquam aduorſum mihi imperaui, vt huc venires? MES. quin modo
Eripui, homines qui te ferebant ſublimem quatuor,
Apud haſce aedeis; tu clamabas deum fidem atque hominum omnium.
Quom ego accurro, teque eripio, vi pugnando, ingratiis.
Ob eam rem, qui te ſeruaui, me amiſiſti liberum.
Quom argentum dixi me petere, et vaſa: tu, quantum pote'ſt, MSS. *quantum potes.*
Praecurriſti obuiam, vt quae feciſti, inficias eas.
ME. Liberum ego te iuſſi abire? MES. certo. ME. quoi certiſſumum'ſt,
Mepte potius fieri ſeruom, quam te vnquam emittam manu.

3. *Quin modo eripui, homines.*] Nihil magis Plautinum et fruſtra tumultuantur interpretes, accuſantque Lambinum, qui recte intellexit. Dicit enim, quin modo te, quia ſublimem ferebant homines quatuor, eripui illis. At eſt, qui putat ſe obſeruaſſe, *eripere* quandoque eſſe disiicere, diſpellere. Nimia mira. Vbi hoc quaeſo? Cicero dicit *eripere lucem.* At id non eſt disiicere, ſed auferre. Rurſus Silius dicit *Tenebras eripere lucem.* Ne hic quidem aliter: ſic, *rebus nox abſtulit atra colorem.* Attamen Virgilius, *nubem eripiam.* Sane et nubes *diſiici* vel diſpelli poteſt, non tamen eripiam hic eſt diſpellam, ſed demam, detraham. Nec denique ſecus Silio: *Eripiunt flammae noctem*: auferunt enim, vt videatur ibi non eſſe. Nullo igitur hic ſano ſenſu ſcribetur: *Eripui homines, qui te ferebant ſublimem quatuor.* Gronou.

7. *Me petere.*] E taberna diuerſoria.

10. *Mepte.*] Me ipſum V. N. Aſinar. 3. 3.

ACTVS QVINTVS. SCENA NONA

MENAECHMVS Surreptus, MESSENIO, MENAECHMVS Soſicles

Si voltis per oculos iurare, nihilo hercle ea cauſſa magis
Facietis, vt ego hodie abſtulerim pallam et ſpinther, peſſumae.
ME. Pro dii immortales, quid ego video? M. SO. quid vides? ME. ſpeculum tuum.
M. SO. Quid negotii eſt? ME. tua eſt imago: tam conſimilis eſt quam poteſt.
M. SO. Pol profecto haud eſt diſſimilis, meam cum formam noſcito.
M. SV. O adoleſcens, ſalue, qui me ſeruauiſti, quiſquis es.
ME. Adoleſcens quaeſo hercle loquere tuum mihi nomen, ni piget.
M. SV. Non edepol ita promeruiſti de me, vt pigeat quae velis.
Mihi eſt Menaechmus nomen. M. SO imo edepol mihi.
M. SV. Siculus ſum Syracuſanus. M. SO. ea domus et patria eſt mihi.
M. SV. Quid ego ex te audio? M. SO. hoc quod res eſt. ME. noui equidem hunc, herus eſt meus.
Ego quidem huius ſeruos ſum, ſed me eſſe huius credidi.
Ego hunc cenſebam eſſe te, huic etiam exhibui negotium.
Quaeſo ignoſcas, ſi quid ſtulte dixi, atque imprudens tibi.
M. SO. Delirare mihi videre, non commeminiſti ſimul
Te hodie mecum exire e naui? ME. enimuero aequom poſtulas.
Tu herus es: tu ſeruom quaere: ſalueto tu: tu vale.
Hunc ego eſſe aio Menaechmum. M. SV. at ego me. M. SO. quae haec fabula eſt?
Tu es Menaechmus? M. SV. me eſſe dico, Moſcho prognatum patre.
M. SO. Tun' meo patre es prognatus? M. SV. imo equidem, adoleſcens, meo.

1. *Si vultis per oculus.*] Etſi per oculos velitis iurare, nihilo magis tamen efficietis, vt ego pallam et ſpinther abſtulerim. Alloquitur Erotium et eius ancillam. Et hic incipit *ἀναγνωρισμός*. *Lambinus.*

8. *Non aedepol ita promeruiſti de me, etc.*] Cum me e manibus ſeruorum, qui me ſublimem rapiebant, eripuiſti, non ita ſane de me promeritus es, vt pigeat me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, *Promeruiſti, vt ne quid ores, quod voles quin impetres.* Lambinus.

13. *Ego hunc cenſebam eſſe te.*] Ego hunc, qui herus meus non eſt, putabam eſſe te, qui herus meus es. Sed attendat lector, vſque adhuc errare Meſſenionem, et eum putare eſſe herum ſuum, qui non eſt: eum, qui eſt, non putare. *Lambin.*

15. *Delirare mihi videre.*] Nunc errans Meſſenio in viam rectam ab hero reuocatur, qui ſic ſeruum reprehendit. Deſipere mihi videris Meſſenio: qui te ſeruum meum eſſe neges: huius eſſe dicas: an non meminiſti, te vna mecum hodie e naui exire? *Lamb.*

20. *Imo equidem adoleſcens, etc.*] Imo equidem, o adoleſcens: quamuis dixerim, me Moſcho prognatum eſſe patre, vt ſum, non tamen tuum tibi patrem occupare

pare

Tuum tibi neque occupare, neque praeripere poſtulo.
ME. Dii immortales, ſpem inſperatam date mihi, quam ſuſpicor.
Nam niſi me animus fallit, hi ſunt gemini germani duo:
Nam et patrem et matrem commemorant pariter, qui fuerint ſibi.
Seuocabo herum. Menaechme. M. AMBO. quid vis? ME. non ambos volo.
Sed vter voſtrum eſt aduectus mecum naui? ME. SV. non ego.
M. SO. At ego. ME. te volo igitur: huc concede. M. SO. conceſſi, quid eſt?
ME. Illic homo aut ſycophanta, aut geminus eſt frater tuus.
Nam ego hominem homini ſimiliorem nunquam vidi alterum.
Neque aqua aquae, neque lacte eſt lacti, crede mihi, vſquam ſimilius,
Quam hic tui eſt, tuque huius. poſtea autem eandem patriam ac patrem
Memorat. melius eſt nos adire, atque hunc percontarier.
M. SO. Hercle quin tu me admonuiſti recte; et habeo gratiam.
Perge operam dare obſecro hercle, liber eſto, ſi inuenis,
Hunc meum fratrem eſſe. ME. ſpero. M. SO. et ego idem ſpero fore.
ME. Quid ais tu? Menaechmum, opinor, te vocari dixeras.
M. SV. Ita vero. ME. huic item Menaechmo nomen eſt, in Sicilia
Te Syracuſis natum eſſe dixiſti; hic natus eſt ibi.
Moſchum tibi patrem fuiſſe dixti: huic itidem fuit.
Nunc operam poteſtis ambo mihi dare et vobis ſimul.
M. SV. Promeruiſti, vt ne quid ores, quod velis, quin impetres.
Tanquam ſi emeris me argento, liber ſeruibo tibi. MSS. *tam quaſi me emeris arg.*
ME. Spes mihi eſt, vos inuenturos fratres germanos duos
Geminos, vna matre natos, et patre vno vno die.
M. SV. Mira memoras. vtinam efficere, quod pollicitus, poſſies!
ME. Poſſum: ſed nunc coite. vterque id, quod rogabo, dicite.
M. SV. Vbi lubet, roga: reſpondebo, nihil reticebo, quod ſciam.
ME. Eſt tibi nomen Menaechmo? M. SV. fateor. ME. eſt itidem tibi?
M. SO. Eſt. ME. patrem fuiſſe Moſchum tibi ais? M. SV. ita vero. M. SO. et mihi.
ME. Eſne tu Syracuſanus? M. SV. certo. ME. quid tu? M. SO. quippini?
ME. Optume vſque adhuc conueniunt ſigna, porro operam date.

pare aut praeripere, aequum eſſe arbitror. Nam fieri poteſt, vt et ego Moſcho patre natus ſim, vt ſum, et tu alio patre natus ſis, cui nomen Moſcho fuerit. *Lamb.*

24 *Nam et patrem et matrem.*] Leg. *Nam et patriam et patrem, etc.* Nulla enim facta eſt mentio matris. infra primum quaeritur, et nominatur. et firmat hanc lectionem, quod ſeruus idem ſtatim repetit: *poſtea autem eandem patriam ac patrem Memorat.* Lipſ.

30. *Neque lacte eſt lacti.*] Vide Mil. act. 2. 2. Sic et *ouorum ſimilitudo* eſt in prouerbio. *Lacte* autem veteres in recto caſu dixiſſe, notant Grammatici. *Taubm.*

Quid longiſſume meminiſti, dic mihi, in patria tua?
M. SV. Cum patre vt abii Tarentum ad mercatum, tum poſtea
Inter homines me deerrare a patre, atque inde auehi.
M. SO. Iuppiter ſupreme, ſerua me. ME. quid clamas? quin taces?
Quot eras annos gnatus, cum te pater a patria auehit?
M. SV. Septuennis: nam tum dentes mihi cadebant primulum.
Neque patrem vnquam poſt illa vidi. ME. quid? voſtrum patri *Colu. quid? vos tum patri.*
Filii quot eratis? M. SV. vt nunc maxime memini, duo.
ME. Vter eratis, tun' an ille maior? M. SV. aeque ambo pares.
ME. Qui id poteſt? M. SV. gemini ambo eramus. M. SO. dii me ſeruatum volunt.
ME. Si interpellas, ego tacebo. M. SO. potius taceo. ME. dic mihi,
Vno nomine ambo eratis? M. SV. minime. nam mihi hoc erat,
Quod nunc eſt, Menaechmus: illum tum vocabant Soſiclem.
M. SO. Signa agnoui: contineri, quin complectar, non queo.
Mi germane, gemine frater, ſalue, ego ſum Soſicles.
M. SV. Quomodo igitur poſt Menachmo nomen eſt factum tibi?
M. SO. Poſtquam ad nos renunciatum eſt, te et patrem eſſe mortuum,
Auos noſter mutauit: quod tibi nomen eſt, fecit mihi.
M. SV. Credo ita eſſe factum, vt dicis. ſed mihi hoc reſponde. M. SO. roga.
M. SV. Quid erat nomen noſtrae matri? M. SO. Theuſimarche. M. SV. conuenit.
O ſalue inſperate, multis annis poſt quem conſpicor,
Frater. M. SO. et tu, quem ego multis miſeris laboribus,
Vſque adhuc quaeſiui, quemque ego eſſe inuentum gaudeo.
ME. Hoc erat, quod haec te meretrix huius vocabat nomine.
Hunc cenſebat te eſſe, credo, cum vocat te ad prandium.
M. SV. Namque edepol hic mihi hodie iuſſi prandium appararier,
Clam meam vxorem, quoi pallam ſurripui dudum domo.
Eam dedi huic. M. SO. hancne dicis, frater, pallam, quam ego habeo?
M. SV. Quomodo haec ad te peruenit? M. SO. meretrix huc ad prandium
Me abduxit; me ſibi dediſſe aiebat. prandi perbene:
Potaui, atque accubui ſcortum: pallam, et aurum hoc mihi dedit.

58. *Voſtrum patri filii quot eratis?*] *Voſtrum* Gen. diuiſionis: et hic explicandus: Ex vobis, quot eratis filii patri, ſc. veſtro? *Lamb.* Lege: *vos tum.* Scalig.

68. *Te et patrem eſſe mortuum.*] Si hoc verum ſit, Comoedia tota probetur vana. Nam cur tantopere fratrem quaereret, ſi rumor *mortuum* potius quam *ſurreptum* attuliſſet? Imo Prologo clare dicitur: parentem eſſe emortuum, puerum vero ſubductum. Quare ſcribendum: *Poſtquam ad nos renunciatum eſt de te, et patrem eſſe emortuum.* Iſ. Pont.

72. *Poſt quem conſpicor.*] V. N. Moſtell. act. I. 2.

73. *Frater.* M. SO. *et tu.*] Si reperitum interponeretur verbum *Salue*, eſſet et oratio perfectior, et numeri pleniores; qui abſque hoc διηγήσει ſunt explicandi. *Camer.*

88. *Sed*